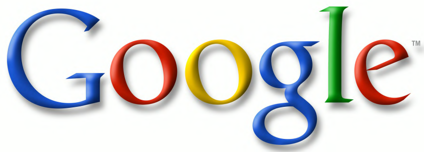

UNIVER

BIOGRAPHISKT

LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

SJUTTONDE BANDET.

Upsala
Wahlström & C.
1849.

På N. M. Lindhs förlag.

Sjuttonde Bandets Innehåll.

T.

TAGLIONI, MARIE.

Uti den biographi öfver Karsten, som i detta Lexicon förekommer, finnes ej ens namnet på hans maka — *Maria Sophia Stempkoska*. Hon afled för några få år sedan, och tecknas af Crusenstolpe sålunda *): "För hofatmosphæren syntes Karstens enka enkom danad. Intet ord, ingen röstens böjning, ingen rörelse af någon lem, som ej var behag. Förbindlighet i hvarje uttryck, hvarje åtbörd; finhet och ledighet i samtal; val af ämnen för dem, som inböd alla att deltaga, utan att förstumma eller oroa någon; förekommande i första ögonblicket äfven mot främlingen, och lika artig mot alla, utan att fästa sig vid någon med förkärlek, utan att visa köld mot någon, var hon ett lefvande sammandrag af hoftonen "i salig Kung Göstas tid." Hon tog den vid sina 95 år med sig i grafven, liksom Ludvig Philip förmält sig skola göra med franska konungadömet. Ett sådant behöfde likväl Fru Karsten till medelpunkt åt sina sympathier, sina tankar, sina minnen. Hennes språk och hennes organ voro för lena för de kärfva republikanska värdslöshetERNA. Det var om kungens *menus plaisirs* — och "Kungen" i hennes mun, utan tillsats af namn, betydde alltid Gustaf III — om hans "*favori*" Monvel, och dylikt man skulle höra henne berätta, och man skulle då tillika se den fina dragningen i gummans mungipor, den milda skalkaktigheten i hennes ögon. Och huru målande hon framställde allt det lysande, retande, beundransvärda! Huru lätt hon öfverhalkade, utan att likväl förbigå, hvad som behöfde belöjas!

---

*) I Miniatur-Almanach för 1849; der äfven hennes porträtt är intaget.

Sådan var enkan Karsten nära sitt hundrade lefnadsår. Hvilken tjusning måtte då ej ha spridt sig kring Maria Sophia Stempkoska, då hon, i ungdomens fulla fägring, från Weixelns stränder, der ödet ställt hennes vagga, först beträdde Mälarens, dit kärleken kallade henne och slutligen bäddade hennes graf, då en engelsk Minister låg för hennes fötter, och hennes intagande stämma, beledsagad af de smältande ljuden från harpan, som hvilade mellan hennes knän och klingade under hennes mjellhvita fingrar, lockade — och fängslade "Karsten-Näktergalen.""

En dotter af Karsten äktade *Philippo Taglioni*, f. d. Balettmästare i Milano och då Premierdansör vid Stockholms Opera. Af detta äktenskap föddes d. 23 Apr. 180[illegible] vår Svenska Terpsichore, *Marie Taglioni.*

Hennes fader, den nyssnämnde Philippo T., som genom de förträffliga baletter, han componerat, gjort sig känd som en af sin tids utmärktaste artister i denna väg, hade utan barmhertighet från scenen förvisat både pudret och styfva kjortlarne, genom hvilka Olympens Gudinnor så snöpligt varit förvandlade till matronor från adertonde århundradet.

Men sjelfva choregraphien hade ock under tiden undergått en omgestaltning, mer och mer utvidgat sina gränsor samt gjort sig reda för sin bestämmelse. Den öfvergick från Allegorier och Pastoraler, från symmetriska och studerade grupperingar, till uttrycket af någon genomförd handling och af de menskliga passionernas naturenliga återspegling, och verkliggjorde sålunda hvad Noverre, den främste bland choregraphiens återställare hos de nyare, yttrade, att en dans, som ej innebär en handling, är blott ett tomt tidsfördrif för ögat. I sjelfva verket har äfven Choregraphen, om han med snille förenar djupt studium af sin konst, samma fält som historiemålaren, och i vissa fall derigenom fördelen, att han kan icke blott låta genom lefvande figurer uttrycka, hvad den andra endast kan fästa genom härmade bilder på duken, men han kan äfven låta målningen af själens rörelser beledsagas af och förklaras af tonernas uttrycksfulla språk. Choregraphen eger, såsom skapare af ett esthetiskt konstverk, en stor makt att använda; ty han bygger sitt välde på skönheten af den menskliga gestalten och allt hvad den förmår uttrycka. Ur denna synpunkt hafva, bland de nyare, Milon, Vigano, Taglioni och Bournonville betraktat sin konst. Men de hafva äfven insett, att genom blotta återgifvandet af en dramatisk handling i ett stumt spel skulle deras konst endast blifva en härmning

då den kan vara original. Uppgiften är således, att till hufvudmotiv för handlingen underlägga en idé, för hvars uttryckande menniskogestalten i sin fulländning och harmoniska utbildning är i främsta rummet egnad. En sådan tanka har Taglioni inlaggt i sin composition *le lac des Fées*, då han låter den öfverjordiska nymfen förvandlas till en dödlig varelse, och derifrån återtaga sin etheriska natur, bortsväfvande från jorden till sitt rätta hem. Denna contrast kan endast genom mimens konst försinnligas. På den lyckliga lösningen af en så svår uppgift för den sceniska artisten beror hela styckets framgång, och Taglioni fann uti sin egen dotter den, åt hvilken han anförtrodde utförandet af sin tanke.

Förvandlingen från gudinna till tjenstflicka och derifrån åter till en öfverjordisk varelse innebär väl de hjertaste contraster, man kan tänka sig. De utfördes dock af henne i Stockholm 1841 med en natursanning som svårligen kan öfverträffas, om ens af någon annan upphinnas. Visserligen tycktes den till de mest prosaiska tjenstebestyr så hastigt förflyttade nymfen hafva hemligen bevarat något af sin ursprungliga börd; det förekom, såsom voro vingarne icke borta, endast undangömda, och man kunde ej undertrycka en aning, att hon snart åter skulle lyfta sig till andra rymder; men äfven i återgifvandet af hvardagslifvets scener låg så mycken naivetet, så mycken natursanning, ehuru förädlad och förskönad, att afbrottet deremellan och nymfens luftiga etheriska väsen i första acten, förekom som ett under, en synvilla. Denna motsats uppenbarade sig ej ensamt i ansigtsspel och hållning, men äfven i dansen, i den minsta rörelse. Något olikare kan ej gifvas, än nymfens sväfvande lek med den magiska slöjan i första akten, och hennes utförande, efter förvandlingen, af galoppen, med de öfriga dansande i en folkfest. Så vackert har väl aldrig en förfriskning blifvit bjuden, som af denna tjenstflicka åt godsherren; men från hållningen dervid till det höga uttryck i blick och gestalt då hon kort derefter blir i besittning af den förlorade talismanen, var dock en omätlig åtskillnad.

Första representationen af denna ballet i Stockholm utmärktes isynnerhet genom stormande bifallsyttringar. M:ll Taglioni framropades fyra gånger, för hvarje gång inkastades buketter och kransar från alla sidor af salongen, och hela theatergolfvet förvandlades slutligen till en blomstermatta. Den firade artisten framgick ända till rampen, upptog en bukett, kysste den, tryckte den till sitt hjerta, och tårar fuktade dervid de sköna ögonen. Det var efter denna scen,

och då hon skulle begifva sig hem till sitt logis, som hä-starne första gången frånspändes vagnen till härmning af de Nordamerikanske Yankee's sätt att hylla Fanny Elsler. Vid andra representationen af ifrågavarande ballet hade enthusiasmen saktat sig. Likväl framropades M:ll T. tvenne gånger. Baletter inhöstades äfven, men frånspännandet af hästarne uteblef.

Men vi böra återgå till den frejdade artistens ungdoms-öden. Sedan hennes fader en längre tid vistats i Sverige begaf hon sig till Tyskland, och dottern, som blifvit uppfostrad i Paris, debuterade under faderns ögon d. 10 Juni 1822 på Wiens theater i baletten "en ung Nymphs uppträdande i Terpsichores hof." Efter spektaklets slut framkallade det enthusiastiska ropet den trettonåriga debutanten åtta gånger på scenen.

Från Wien begaf hon sig till Stuttgart, der hennes lysande uppfostran tillvann henne Drottningens synnerliga bevågenhet. På hofvet, dit hon ofta befalldes, tillbringade hon aftnarne under samtal med sin höga beskyddarinna.

I München mötte henne samma hyllning. Drottningen befallde henne till sig. Åtföljd af sin mor, reste hon upp till hofvet. Då hon inträdt i audiensalen, der hofcirkeln redan var församlad, närmade sig henne en obekant Herre, som lofordade den femtonårigas redan så högt utbildade konst och talenter. I detsamma inkom Drottningen i rummet. Den obekante gick emot henne och framträdde sedan med henne till Taglioni, yttrande: "se här min gemål!"

Under sommaren 1827 uppträdde hon första gången på stora Operan i Paris. Hon visade sig der i Sicilianskan, Vestalen, Mars och Venus, Ferd. Cortez, Bajadererna samt Carnevalen i Venedig. Sedan hennes engagement vid theatern i München gått till ända, begaf hon sig åter till Paris, der hon uppträdde i flera baletter och hvarje gång rönte det mest enthusiastiska bifall. Omkring 1833 begaf hon sig till Berlin och uppträdde äfven der i Bajadererna. Genom det ädla skick, för hvilket hennes spel alltid utmärkt sig, framställde hon denna pjes i en helt annan dager, än hvari … förre framstått; och härigenom vann denna Opera- … i Berlins theater den mest lysande framgång. I … uppträdde hon sjutton gånger till Gascognarnes … g. Flera gånger besökte hon London, Dublin, Li- … och Manchester. Det töckniga Albions invånare be- … hennes talent ej blott med fullvigtiga guinéer; hon … e äfven väldigt uppskaka deras phlegma. Samma ut-

närkelse rönte hon sedermera i Moskwa och Petersburg, der hon länge uppehållit sig. En utflygt företog hon om sommaren 1841 till Stockholm, der hon under September gaf flera representationer.

Det var i *L'Elève de l'Amour*, som hon först uppträdde i Stockholm. Förtjusningen var allmän. Man tyckte sig tillförene aldrig hafva sett någon verklig dans, och att allt annat ej förtjenade namn deraf. Denna dans bestod ej af tours' de force, pirouetter, entrechats eller dylikt; hennes dans var en lek af Behagen, erinrande om Chariterna, då de *alterno terram quatiunt pede*, såsom Horatius sjunger, — om eljest man vill medgifva, att denna yngsta bland Gracerna ens vidrörde jorden, ty så lätt, så sylphidiskt sväfvande syntes hon. Ehuru enkel och anspråkslös sjelfva balettens composition var, märktes dock redan från första scenen, att anordningen var gjord af någon bland konstens mästare. Såsom sådan har äfven Hr Taglioni, fadren, varit under flera decennier erkänd af Europa. Äfven Sverige eger af hans talent flera oförgätliga minnen från fordom. Jemte dottren framropades han efter Divertissementets slut. I en loge på första raden såg man den nya Terpsichores mormor, enkefru Karsten, hennes moder och öfriga anhöriga.

Sedan uppträdde hon i *Robert af Normandie*. Scribe har i tredje acten af denna Opera inlagt en dramatisk effect af alldeles ny och egen art. Styckets hjelte skall, för att rädda brud och heder, träda i förbund med okända makter. Han begifver sig ensam, vid midnatten, till ett öde kloster, för att vid Rosalias graf bryta den "magiska gren", med hvars tillhjelp han skall blifva herre öfver menniskor och händelser. Han omgifves af förföriska väsenden, som vilja locka honom till företagets utförande. Men på samma gång vaknar en aning, att alltsammans är ett afgrundens gyckelspel, ämnadt blott till hans förderf. Hans goda ande varnar honom under hans moders bild; vid hvarje försök att bryta den magiska grenen ryser han tillbaka, och uppfylld af fasa vill han slutligen öfvergifva det förfärliga rummet, utan att hafva vunnit det mål, för hvars ernående han begifvit sig dit. Då synes en skepnad af så omotståndlig tjusning, att Robert känner sig fjettrad liksom af en förtrollning. Han är besegrad af hennes bedjande blickar, hennes hänförande väsen; vid hennes åsyn glömmer han alla varningar; hvarje skräckbild är försvunnen; och bevekt af hennes stumma böner låter han föra sig till Rosalias grafvård, der han bryter den mystiska grenen.

Sjuttonde Bandets Innehåll.

T.

TAGLIONI, MARIE.

Uti den biographi öfver Karsten, som i detta Lexicon förekommer, finnes ej ens namnet på hans maka — *Maria Sophia Stempkoska.* Hon afled för några få år sedan, och tecknas af Crusenstolpe sålunda *): "För hofatmosphæren syntes Karstens enka enkom danad. Intet ord, ingen röstens böjning, ingen rörelse af någon lem, som ej var belag. Förbindlighet i hvarje uttryck, hvarje åtbörd; finhet och ledighet i samtal; val af ämnen för dem, som inböd alla att deltaga, utan att förstumma eller oroa någon; förekommande i första ögonblicket äfven mot främlingen, och lika artig mot alla, utan att fästa sig vid någon med förkärlek, utan att visa köld mot någon, var hon ett lefvande sammandrag af hoftonen "i salig Kung Göstas tid." Hon tog den vid sina 95 år med sig i grafven, liksom Ludvig Philip förmält sig skola göra med franska konungadömet. Ett sådant behöfde likväl Fru Karsten till medelpunkt åt sina sympathier, sina tankar, sina minnen. Hennes språk och hennes organ voro för lena för de kärfva republikanska värdslösheterna. Det var om kungens *menus plaisirs* — och "Kungen" i hennes mun, utan tillsats af namn, betydde alltid Gustaf III — om hans "*favori*" Monvel, och dylikt man skulle höra henne berätta, och man skulle då tillika se den fina dragningen i gummans mungipor, den milda skalkaktigheten i hennes ögon. Och huru målande hon framställde allt det lysande, retande, beundransvärda! Huru lätt hon öfverhalkade, utan att likväl förbigå, hvad som behöfde beslöjas!

---

*) I Miniatur-Almanach för 1849; der äfven hennes porträtt är intaget.

Sådan var enkan Karsten nära sitt hundrade lefnadså[r]. Hvilken tjusning måtte då ej ha spridt sig kring Maria S[o]phia Stempkoska, då hon, i ungdomens fulla fägring, fr[ån] Weixelns stränder, der ödet ställt hennes vagga, först b[e]trädde Mälarens, dit kärleken kallade henne och slutlig[en] beddade hennes graf, då en engelsk Minister låg för henne[s] fötter, och hennes intagande stämma, beledsagad af de smä[l]tande ljuden från harpan, som hvilade mellan hennes kn[ä] och klingade under hennes snöhvita fingrar, lockade [illegible] och fängslade "Karsten-Näktergalen.""

En dotter af Karsten äktade *Philippo Taglioni*, f. [illegible] balettmästare i Milano och då Premierdansör vid Stoc[k]holms Opera. Af detta äktenskap föddes d. 23 Apr. 180[illegible] var svenska Terpsichore, *Marie Taglioni*.

Hennes fader, den nyssnämnde Philippo T., som geno[m] de förträffliga baletter, han componerat, gjort sig känd so[m] en af sin tids utmärktaste artister i denna väg, hade uta[n] barmhertighet från scenen förvisat både pudret och sty[fva] kjortlarne, genom hvilka Olympens Gudinnor så snöpli[gt] varit förvandlade till matroner från adertonde århundrade[t].

Men sjelfva choregraphien hade ock under tiden unde[r]gått en omgestaltning, mer och mer utvidgat sina gräns[er] samt gjort sig redo för sin bestämmelse. Den öfvergi[ck] från Allegorier och Pastoraler, från symmetriska och st[u]derade grupperingar, till uttrycket af någon gemensa[m] handling och af de menskliga passionernas naturenliga åte[r]spegling, och verkliggjorde således hvad Noverre, den främ[s]te bland choregraphiens återställare hos de yngre, yttrad[e], att en dans, som ej innehåller en handling, är blott ett to[mt] tidsfördrif för ögat. I sjelfva verket bör äfven Choregr[a]phen, om han med snille förenar djupt studium af sin kons[t], [illegible] tal: som historiemålaren, och i visst fall öfvergeno[m] företräde, att han kan icke blott låta genom lefvande figur[er] uttrycka, hvad den andra endast kan fästa genom [illegible] bilder på duken, men han kan äfven låta rörelsen af sj[illegible] [illegible] helstången [illegible] och förklaras af tonernas u[illegible] [illegible] Choregraphen [illegible] [illegible] [illegible] ty h[an] bygger till [illegible] på skönheter af den menskliga gestalt[en] [illegible] Ur denna synpunk[t] [illegible] de yngre, Milon, Vigano, Taglioni och Bou[r]nonville, [illegible] Men de hafva äfven insett, a[tt] [illegible] blott [illegible] af en dramatisk handling i e[n] [illegible] en lärdning

då den kan vara original. Uppgiften är således, att till hufvudmotiv för handlingen underlägga en idé, för hvars uttryckande menniskogestalten i sin fulländning och harmoniska utbildning är i främsta rummet egnad. En sådan tanka har Taglioni inlaggt i sin composition *le lac des Fées*, då han låter den öfverjordiska nymfen förvandlas till en dödlig varelse, och derifrån återtaga sin etheriska natur, bortsväfvande från jorden till sitt rätta hem. Denna contrast kan endast genom mimens konst försinnligas. På den lyckliga lösningen af en så svår uppgift för den sceniska artisten beror hela styckets framgång, och Taglioni fann uti sin egen dotter den, åt hvilken han anförtrodde utförandet af sin tanke.

Förvandlingen från gudinna till tjenstflicka och derifrån åter till en öfverjordisk varelse innebär väl de hjertaste contraster, man kan tänka sig. De utfördes dock af henne i Stockholm 1841 med en natursanning som svårligen kan öfverträffas, om ens af någon annan upphinnas. Visserligen tycktes den till de mest prosaiska tjenstebestyr så hastigt förflyttade nymfen hafva hemligen bevarat något af sin ursprungliga börd; det förekom, såsom voro vingarne icke borta, endast undangömda, och man kunde ej undertrycka en aning, att hon snart åter skulle lyfta sig till andra rymder; men äfven i återgifvandet af hvardagslifvets scener låg så mycken naivetet, så mycken natursanning, ehuru förädlad och förskönad, att afbrottet deremellan och nymfens luftiga etheriska väsen i första acten, förekom som ett under, en synvilla. Denna motsats uppenbarade sig ej ensamt i ansigtsspel och hållning, men äfven i dansen, i den minsta rörelse. Något olikare kan ej gifvas, än nymfens sväfvande lek med den magiska slöjan i första akten, och hennes utförande, efter förvandlingen, af galoppen, med de öfriga dansande i en folkfest. Så vackert har väl aldrig en förfriskning blifvit bjuden, som af denna tjenstflicka åt godsherren; men från hållningen dervid till det höga uttryck i blick och gestalt då hon kort derefter blir i besittning af den förlorade talismanen, var dock en omätlig åtskillnad.

Första representationen af denna ballet i Stockholm utmärktes isynnerhet genom stormande bifallsyttringar. M:ll Taglioni framropades fyra gånger, för hvarje gång inkastades buketter och kransar från alla sidor af salongen, och hela theatergolfvet förvandlades slutligen till en blomstermatta. Den firade artisten framgick ända till rampen, upptog en bukett, kysste den, tryckte den till sitt hjerta, och tårar fuktade dervid de sköna ögonen. Det var efter denna scen,

och då hon skulle begifva sig hem till sitt logis, som hästarne första gången frånspändes vagnen till härmning af de Nordamerikanska Yankee's sätt att hylla Fanny Elsler. Vid andra representationen af ifrågavarande ballet hade enthusiasmen saktat sig. Likväl framropades M:ll T. tvenne gånger. Buketter inkastades äfven, men frånspännandet af hästarne uteblef.

Men vi böra återgå till den frejdade artistens ungdomsöden. Sedan hennes fader en längre tid vistats i Sverige, begaf han sig till Tyskland, och dottern, som blifvit uppfostrad i Paris, debuterade under faderns ögon d. 19 Juni 1822 på Wiens theater i baletten "en ung Nymphs uppträgande i Terpsichores hof." Efter spektaklets slut framkallade det enthusiastiska ropet den trettonåriga debutanten åtta gånger på scenen.

Från Wien begaf hon sig till Stuttgart, der hennes lysande uppfostran tillvann henne Drottningens synnerliga bevågenhet. På hofvet, dit hon ofta befalldes, tillbringade hon aftnarne under samtal med sin höga beskyddarinna.

I München mötte henne samma hyllning. Drottningen befallde henne till sig. Åtföljd af sin mor, reste hon upp till hofvet. Då hon inträdt i audienssalen, der hofcirkeln redan var församlad, närmade sig henne en obekant Herre, som loferdade den femtonårigas redan så högt utbildade konst och talenter. I detsamma inkom Drottningen i rummet. Den obekante gick emot henne och framträdde sedan med henne till Taglioni, yttrande: "se här min gemål!"

Under sommaren 1827 uppträdde hon första gången på stora Operan i Paris. Hon visade sig der i Sicilianskan, Vestalen, Mars och Venus, Ferd. Cortez, Bajadererna samt Carnavalen i Venedig. Sedan hennes engagement vid theatern i München gått till ända, begaf hon sig åter till Paris, der hon uppträdde i flera baletter och hvarje gång rönte det mest enthusiastiska bifall. Omkring 1833 begaf hon sig till Berlin och uppträdde äfven der i Bejadererna. Genom det ädla skick, för hvilket hennes spel alltid utmärkt sig, framställde hon denna pjes i en helt annan dager, än hvari den tillförene framstått; och härigenom vann denna Operabalett på Berlins theater den mest lysande framgång. I Bordeaux uppträdde hon sjutton gånger till Gascognarnes förtjusning. Flera gånger besökte hon London, Dublin, Liverpool och Manchester. Det töckniga Albions invånare belönade hennes talent ej blott med fullvigtiga guinéer; hon förmådde äfven väldigt uppskaka deras phlegma. Samma ut-

märkelse rönte hon sedermera i Moskwa och Petersburg, der hon länge uppehållit sig. En utflygt företog hon om sommaren 1841 till Stockholm, der hon under September gaf flera representationer.

Det var i *L'Elève de l'Amour*, som hon först uppträdde i Stockholm. Förtjusningen var allmän. Man tyckte sig tillförene aldrig hafva sett någon verklig dans, och att allt annat ej förtjenade namn deraf. Denna dans bestod ej af tours' de force, pirouetter, entrechats eller dylikt; hennes dans var en lek af Behagen, erinrande om Chariterna, då de *alterno terram quatiunt pede*, såsom Horatius sjunger, — om eljest man vill medgifva, att denna yngsta bland Gracerna ens vidrörde jorden, ty så lätt, så sylphidiskt sväfvande syntes hon. Ehuru enkel och anspråkslös sjelfva balettens composition var, märktes dock redan från första scenen, att anordningen var gjord af någon bland konstens mästare. Såsom sådan har äfven Hr Taglioni, fadren, varit under flera decennier erkänd af Europa. Äfven Sverige eger af hans talent flera oförgätliga minnen från fordom. Jemte dottren framropades han efter Divertissementets slut. I en loge på första raden såg man den nya Terpsichores mormor, enkefru Karsten, hennes moder och öfriga anhöriga.

Sedan uppträdde hon i *Robert af Normandie.* Scribe har i tredje acten af denna Opera inlagt en dramatisk effect af alldeles ny och egen art. Styckets bjelte skall, för att rädda brud och heder, träda i förbund med okända makter. Han begifver sig ensam, vid midnatten, till ett öde kloster, för att vid Rosalias graf bryta den "magiska gren", med hvars tillhjelp han skall blifva herre öfver menniskor och händelser. Han omgifves af förföriska väsenden, som vilja locka honom till företagets utförande. Men på samma gång vaknar en aning, att alltsammans är ett afgrundens gyckelspel, ämnadt blott till hans förderf. Hans goda ande varnar honom under hans moders bild; vid hvarje försök att bryta den magiska grenen ryser han tillbaka, och uppfylld af fasa vill han slutligen öfvergifva det förfärliga rummet, utan att hafva vunnit det mål, för hvars ernående han begifvit sig dit. Då synes en skepnad af så omotståndlig tjusning, att Robert känner sig fjettrad liksom af en förtrollning. Han är besegrad af hennes bedjande blickar, hennes bländande väsen; vid hennes åsyn glömmer han alla varningar; hvarje skräckbild är försvunnen; och bevekt af hennes stumma böner låter han föra sig till Rosalias grafvård, der han bryter den mystiska grenen.

Vare sig, att Scribe ej fann ord för allt det ö[illegible] skräckfulla och tjusande, som denna lyckligt tänkta [illegible] skulle inom få ögonblick framställa, eller att — hvilket är troligare hos en sådan kännare af theater-effecter — han genast insåg, att denna hastiga skiftning af själens mest stridiga rörelser skulle på ett uttrycksfullare sätt målas af [illegible]konsten och åtbördsspråket, än med ord, — nog af, han öfverlemnade hela utvecklingen och framgången af denna hufvudscen åt Meyerbeer och — Taglioni. Det är till och med sannolikt, att om denna sednare ej funnits vid stora Operan i Paris, då Scribe författade sin libretto, hade den stumma Abbedissans scen i Robert, som nu är en af styckets glanspunkter, icke blifvit skrifven *). Scribe insåg nog, hvilket mäktigt stöd skulle skänkas åt framgången af [illegible]pjes, om han beredde tillfälle åt Taglioni att uti ett af de förnämsta effect-ställena nedlägga hela trollförmågan af sin mimiska konst. Också utöfvade hon öfver publiken samma välde, som öfver styckets hjelte; tidningarne slutade aldrig att upphöja denna scen, och äfven de spektakel-gängare, som voro likgiltiga för sång och musik, skyndade till Operan, för att beundra mimikens ryktbaraste triumf i våra dagar.

Det var en scenisk högtid af detta slag, som äfven erbjöds Stockholms-publiken, och hon fann der bekräftadt, hvad hon dels läst, dels hört om detta under af mimisk förmåga, som utvecklades af den verldsberyktade talang, för hvilken scenen blifvit skrifven och som skapat dess egentliga betydelse. Man såg ett luftigt väsende, färdigt att bortsväfva på månskensstrålen, och hvars magiska kraft intet kunde motstå. Redan från den första, hänförande blicken, från de till bön sträckta händernas rörande uttryck, och detta outsägligt smäktande i öga och gestalt, undrade man blott, att Robert så länge kunde synas obeveklig, att han ej genast skyndade att, om äfven med fara för sitt lif, erôfra den olycksbådande talismanen. Åskådaren tyckte sig icke ega för ögonen en vanlig theaterscen, utan en i någon trollspegel återgifven tafla ur inbillningens verld.

Denna scen föregicks af en annan ur samma Opera, der Taglioni ådagalade en olika, eller snarare motsatt sida af sin talang. Hon gaf nemligen ett prof af den ornerade dansen,

*) Vid början af innevarande år klandrades denna scen jemte flera partier i Robert uti Aftonposten. Man erinrade sig troligen ej de ofvannämnda förhållandena.

eller hvad man vegligtvis förstår med den stora stilen, och utförde med Hr Johansson en stor *pas de deux*. Om det hos de moderna gifvits en classisk dans, så är det denna. Det säges om Venus, då hon uppträdde i en ballet, att hon "dansade med ögonen" *(saltabat oculis)*. Detta blir först fattligt, sedan man sett T. Då man följer hennes blickar under dansen, och finner i dem ett oafbrutet harmoniskt, någon gång förhöjdt, uttryck af allt det icke blott sköna, men äfven talande i hennes rörelser, öfverraskas man af det välde, ögonen utöfva i dansen, och hvarom få, äfven bland konstens invigde, gjort sig rätt föreställning.

Derpå uppträdde T. uti *Le Lac des Fées*, hvarom vi förut nämnt. Kort derefter egnades T. en hyllning af helt annat slag, än den som visades genom doublerandet af hästarnes plats framför hennes vagn. En särdeles vacker soiré gafs nemligen af Hof-Intendenten v. Röök uti K. Museum, hvars af antikens mästerverk fyllda salar voro rikt och smakfullt eclairerade. Då T. inträdde, följd af sina föräldrar, fördes hon till en med blommor prydd plats invid Terpsichores staty och helsades med följande, af Harmoniska Sällskapet sjungna, särdeles lyckade verser, författade, om vi ej missminna oss, af Cancelli-Rådet Wetterstedt:

Oh Toi! qui sais suivre mes traces,
De Terpsichore entends la voix!
J'étais, pour plaire, unie aux grâces,
Mais Tu les réunis en Toi.

Envain contre Toi je conspire,
Car on m'oublie en Te voyant;
Et sur la terre mon empire
Est rajeuni par Ton talent.

Mon règne était de l'ancien âge;
A Toi je dois céder le pas;
A mon sceptre, que Tu partages,
Tu donnes un nouvel éclat!

A ce pays, où Tu es née,
Tu dois les charmes de Ton art;
Dans Ta brillante renommée
La Suède a reclamé sa part!

Vid samma tid lät Konung Carl Johan genom Gr. Brahe till T. öfverlemna ett dyrbart juvelsmycke. Äfven vid hennes afskedsuppvaktning på Hofvet begåfvades hon med vackra presenter af Konungen, af Drottningen, samt af Kronprinsen och Kronprinsessan.

T:s sista representation i Stockholm gafs på förmiddagen. Hon syntes stundtals upprörd af en sorglig känsla och

vid sista inropningen framgick hon till rampen och yttrade med rörd och bruten stämma, på svenska: "jag kan ej uttrycka min tacksamhet", hvarvid hennes ögon fylldes af tårar. Fransyska verser till ansenligt antal dels framkastades på scenen, dels öfverlemnades enskildt nästan dagligen under hennes vistelse i Stockholm.

Kort före T:s afresa från Paris i förra hälften af vårt decennium, var hon i ett sällskap tillsammans med Victor Hugo. Alla menniskor trängde sig som vanligt omkring henne och hon öfverhopades med hyllningar och artigheter af alla slag, under det att skalden under den allmänna enthusiasmen tycktes helt och hållet förgäten. Åtminstone förblef han obemärkt. Sådant förtröt honom sannolikt litet; ty då man, efter en stunds förlopp, nästan med våld drog honom in i den krets, som slutit sig kring T. och en ung sprätt temligen indiscret uppmanade honom att göra ett poem öfver Danseusen, tog han, utan att särdeles länge låta bedja sig, pennan och skref följande verser:

Du gamle Grenadier af kejserliga gardet,
Du ärans, segrens son, säg hvi du darrar så?
Hvi är din kind så blek? Hvad är som dig kan slå,
Europas segrare? Jo, hungern, kölden var det!
Hvad lön har du då bragt ifrån din sista strid?
Du blödde för ditt land; du blef en Invalid!
Så ryttarn betslet tar ifrån den sprängda hästen;
Han är god nog att dö — hvad duger han för resten? —
Men ser du damen der? Ser du den täta hop,
Som trängs i hennes fjät? Hör du beundrans rop?
Vet, hon är mer än du, mer än den stora hären,
Mer än den kämpatropp, Napoleon förde an.
Bort bragder, segrar, bort! Triumph åt Bajaderen!
Taglioni lösen är, hell, lefve Danserskan!
Hvad bryr sig väl vår tid om mod, talent och snille?
Du arme Grenadier! hvi blef du ej Dansör?
Då samm du nu i guld så mycket som du ville,
Då tillbads du ... soldat! du, som af hunger dör.
Hvad gagnar dig väl nu ett stort och frejdadt minne?
— Jag har för dig en tår, tag den och drick dig mätt.
Men hon, förtjuserskan, med foten seflätt,
För henne har jag guld, för henne har jag sinne!

Den svaghjernade hopens konstförgudning väckte äfven i Stockholm slutligen en reaction mot den yrande öfverdriften. En enthusiast, som vid dragningen af Taglionis vagn skadat sig i armen, lärer af mer än en läkare blifvit hänvisad till Veterinär-Inrättningen. Bland andra narraktigheter berättades, att en i hufvudstaden allmänt noterad lättrörd artistvurm, som troligen ur någon tysk Æsthetik upp-

yppat några lösryckta ord om Konstens förhållande till Religionen och om Idéens förkroppsligande i Konsten, vid ett tillfälle af stegrad sensibilitet yttrat: "När jag ser Taglioni på scenen, — icke tänker jag då på hennes ben; jag tänker på Gud!"

Ehuru tvenne gånger gift, behåller Artisten ännu det namn, hon sjelf gjort europeiskt: "M:ll Taglioni." Hon äktade först på 1830-talet en fransysk Grefve af gammal familj, med hvilken hon eger en dotter, som nu torde vara omkring fjorton år gammal. Hon var sjuk då modren afreste från Stockholm, och njöt någon tid uppfostran hos sin mormors mor i Stockholm, enkefru Karsten. Från nämnda äktenskap nödgades T. söka skiljsmessa, i anseende dertill, att Grefven genom sin spelsjuka ådragit henne betydliga utgifter. År 1842, under vistelsen uti Italien, inträdde hon i nytt gifte med en ung rysk Furste, blott 25 år gammal, och som skall ega en betydlig förmögenhet. År 1844 uppträdde T. flera gånger i Paris, men ämnade då snart afträda från skådebanan och bosätta sig på en af henne inköpt villa vid Comersjön, der hennes mor och dotter då redan vistades.

(Källor: Theater-almanach för 1839. — Sv. Biet 1841, N:o 214 ff. — Flera spridda tidningsnotiser.)
— A — Ö —

TAMM, PER ADOLF.

Född i Götheborg d. 2 Jan. 1774. Fadren var Directeur vid Ostindiska Compagniet *Gustaf Tham* och modren *Christina Maria Grill.* Efter att hafva erhållit privat information uti föräldrarnes hus, sändes han till Upsala Akademi i början af år 1787, och fortsatte der sina studier intill dess han vid 16 års ålder, 1790, utcommenderades i Finska kriget. Redan år 1781 hade han nemligen, vid 8 års ålder, blifvit utnämnd till Corporal vid Lifregim:tet till häst och knappt 14 dagar derefter till Cornett vid samma regemente.

År 1790 i Mars månad steg han ombord på en till Skärgårdsflottan i Stockholm hörande kanonslup, och efter ankomsten till Finland deltog han i sjöträffningarne vid Fredrikshamn d. 15 Maj, vid Björkö d. 2 Juni, vid Kopvisto d. 2 Juli, liksom i retraitten från Björkö eller Wiborg d. 3 Juli, samt i bataillen vid Svensksund d. 9 Juli, vid hvilket sistnämnda tillfälle den kanonslup, på hvilken han befann sig, af Ryssarne sköts i sank. Kort derefter erhöll han

guldmedaillen för affairerna vid Fredrikshamn och vid Svensksund, samt befordrades i October 1792 till Lieutenant vid Lifregimentets Cuirassierer.

Under tjenstitiden från år 1790 till 1800 var Tham stationerad i Upsala, der tiden användes till inhemtande dels af militära kunskaper, dels till studerande af chemi, physik och grunderna för landtbruksskötsel.

År 1800 bivistade han som representant riksdagen i Norrköping, der han d. 29 Maj, af de skäl och med de uttryck som Ridderskapets och Adelns protokoll innehåller, afsade sig adelskapet och skref derefter Tamm.

Samma år i September efter slutadt regementsmötet och passerad General-mönstring afskedades han från Lieutenants-beställningen vid K. Lifregimentet till häst *).

---

*) Hans afsked, som ej saknar sin märkvärdighet, lydde sålunda:

Extra Regements Ordres af d. 6 September 1800.

Nedanskrefne H. K. H. Hertigens Ordres tillika med Kongl. Maj:ts Bref communiceras uti Compagnierne:

Vi Gustaf Adolph med Guds Nåde Sveriges, Göthes och Vändes Konung etc. etc. etc. Arfvinge till Norrige och Danmark, Hertig till Schleswig-Holstein etc. etc. tillbjuda den Högborne Furste och Herre Vår Älskelige Käre Farbroder Herr Carl, Sveriges, Göthes och Vendes Arffurste, Hertig af Södermanland, Arfvinge till Norrige, Hertig till Schleswig-Holstein, Stor Amiral, Vår synnerliga kärliga Hälsning med hvad mera godt och kärt Vi förmå med Gud Allsmägtig, Högborne Furste Älskelige käre Farbroder. Sedan Lieutenanten vid Lif-Regementets Cuirassier-Corps och Norra Uplands Compagni Petter Adam *) Tham icke allenast å Riddarhuset under sista förflutna Riksdag sökt sig upphöra att vara ledamot af Ridderskapet och Adeln, utan ock efter det Vi igenom vårt Justitiae Cancellers-Embete infordrat hans närmare yttrande angående rätta förståndet häraf, förklarat det han afsökt sig Adelskapet och alla dess tillhörande rättigheter, hafve Vi under den 2 förlidne Augusti månad på sätt Vårt till Riddarhus-Directionen aflåtne Nådiga Skrifvelse innehåller, låtit till fredande af Ridderskapets och Adelns värdighet vid berörde afsägelse bero, hvilket Vi Eder Kongl. Höghet härigenom velat tillkännagifva, jemte det att Vi vid öfverväganden af detta hans förhållande anse verkan af Vår för detta Lieutenant Tham tilldelade nådiga fullmagt och Lieutenants Beställning vid Norra Uplands Squadron af Lif-Regementets Cuirassier-Corps komma att förfalla. Vi befalle Eder Kongl. Höghet nu härmed och alltid uti Guds den allrahögstes skydd till långvarig och lycklig välmåga kärligen. Drottningholms Slott den 1 September 1800.

GUSTAF ADOLPH.

Lagerbring.

*) Bör vara Adolf.

År 1802 i October inropade han på öppen auction Österby Bruk för sin mosters, enkefru Anna Johanna Grills räkning och uppdrogs att förvalta denna egendom. Deraf erhöll han genast en femtedel till skänks, samt har sedan efterhand inköpt hela egendomen. Från denna tid egnades hans studier och bemödanden hufvudsakligen åt bergs- och landtbruksskötsel, dels för egen räkning, dels för andras, i det att tid efter annan honom såsom förmyndare eller såsom disponent anförtroddes vården af åtskilliga bruk och egendomar.

Den 17 Sept. 1802 ingick han äktenskap med sin cousin *Anna Margaretha Grill*; då detta af döden upplöstes redan d. 26 Jan. 1803, gifte han sig ånyo d. 11 Mars 1804 med *Johanna Charlotta Ehrenbill*, och hade han med henne trenne söner och trenne döttrar, deraf endast två söner nu lefva. Äfven detta äktenskap upplöstes genom hennes död d. 22 Mars 1832.

Vid Landtbruks-Akademiens stiftande d. 3 Dec. 1812 utnämndes han till Akademiens Arbetande Ledamot i Landsorten. R. N. O. 1816. Commendeur af K. Wasa-Orden 1820 och Commendeur med St. Korset af K. W. O. 1829. År 1824 invaldes han till Ledamot af K. Vet. Akademien; s. å. invald till Led. af Patriot. Sällskapet; s. å. utnämnd till Ordförande i en Commité till undersökning af Carl Gustafs Stads Gevärsfactori; 1825 invald i Directionen öfver Höganäs Stenkolsverk, en befattning, som innehades uti 20 år och hvarunder han de tio sednare åren ensam uppehöll verket, intill dess en kraftfull styrelse i Skåne år 1845 emottog det.

År 1826 d. 11 Maj utnämnd till Adelsman och d. 6 Febr. 1843 till Friherre. 1834 utnämnd till Led. i Tull-Comitén.

Till H. K. H. Hertigen af Södermanland om för detta Lieutenant Tham.

Rosenberg d. 6 Sept. 1800.

Välborne Major och Riddare Tersmeden, inneliggande Kongl. Maj:ts bref af d. 1 dennes låter Majorn genast innan Regementets uppbrott till bemorten på Regements-Orderne förkunna, jemte det att för detta Lieutenanten vid Norra Uplands Compagnie Petter Adam Tham ej mera anses såsom Officer uti Regementet och dess innehafvande Indelning kommer att framdeles bortgifvas, förblifvandes Majorn med Gud Allsmägtig ständigt väl Affectionerad.

CARL.

Kongl. Maj:ts bref återsändes mig med Rapporten om dessa Orders verkställande.

Utaf följande Sällskaper och Akademier är han utnämnd eller vald till Hedersledamot: 1819 af Södermanlands Hushållningssällskap; 1846 af Akademien för de Fria Konsterna; s. å. af Trädgårdsföreningen i Götheborg; 1847 af Upsala Läns K. Hushållningssällskap; 1848 till Hedersledamot af K. Landtbruks-Akademien; 1849 af Örebro Hushållningssällskap, äfvensom han är Led. i Directionen för Organisationen och Styrelsen för Ultuna Landtbruks-Institut.

På sin vackra egendom Österby, nära Dannemora, eger Frih. Tamm ett ej obetydligt Konstmuseum af taflor och målningar, hvilket årligen förökas, såsom i fjol genom inköp af ett par Fogelbergs statuer. — För öfrigt har Friherren verksamt bidragit till förbättringar så af bergsbruket som landthushållningen, hvarutinnan hans egna bruk och egendomar äro en föresyn. I följd af dess kända erfarenhet, kännedom och drift i bemälta yrken anmodades han 1829 af Kon. Carl XIV att uppresa till Lappland, för att ordna ekonomien vid Hans Maj:ts der egande bruk och sågverk.

Skrifter: Tal vid Presidii nedläggande i K. Vet. Akad. d. 8 Apr. 1836 om Jernhandteringen i Sverige, samt Afhandlingar, tryckta i Landtbruks-Akad:s Annaler, och i Upsala Landthushållnings-Sällskaps Handlingar.

TAUBE, GUSTAF ADAM.

Son af General-Lieut. *Jakob Joh. T.* *) af Kuddinge och *Maria Horn.* Cornett vid Drottn. Ulrika Eleonoras d. ä:s reg:te 1684. Lieutenant vid Öfverste Maur. Wellingks reg:te i Stade 1689. Gick i de allierades tjenst 1693, hvarifrån han hemkom 1700. General-Adjutant af Cavalleriet i Lifland s. å. Värfvade 1705 ett reg:te Dragoner, för hvilket han förordnades till Öfverste vid samma års slut. Blesserad i slaget vid Posen mot Sachsarne. Deltog i den lyckliga skärmytslingen mot Ryssarne vid Oposna 1708. Fången vid Niepern s. å., då Lewenhaupts armée måste lemna sig i Ryssarnes händer. Lösgifven kort derefter, på parole, ur fångenskapen. General-Major 1710. Utmärkte sig för synnerlig tapperhet i slaget vid Helsingborg s. å. General-Lieut. 1711. Commenderade Svenska trupperne i Pommern 1712.

Ätten härstammar från Lifland, der den florerade redan i sex- seklet. I nämnde århundrade kommo Göran och Johan T. i tjenst. Tvenne grenar af dem blefvo Grefvar, fyra Friherrar Adel. Vid samma tid kom en gren till Sachsen; der den erhållit friherrlig och sedan grefllig värdighet.

Sänd till Berlin s. å. af Stenbock för att underhandla. Gouverneur i Wismar 1713. Vice Öfverståthållare i Stockholm 1714. General af Cavalleriet 1716. Öfverståthållare*) s. å. Riksråd efter Konungens död 1718. Grefve 1719. Fältmarskalk s. å. General-Gouverneur öfver Estland och Revel s. å., hvilket embete han före tillträdandet mistade genom freden med Ryssland. Afled i Stockholm d. 14 Oct. 1732.

Vid arfskiftet mellan Ulrika Eleonora och Hertigen af Holstein var T. en af de fem skiljemännen.

Uti Skandinaviska Sällsk. Handl. yttras om T.: "Hade berömligt tjent och var en man af olika charakter med den sednare R.R. Grefve Taube, hvilken så svagt handlade i sin dotters affaire."

(Källor: Ennes, Carl XII:s Krigare I. 323. — Handl. rör. Skandin. Hist. VII. 250. — Fant, Sv. Hist. V. 154. — Nordberg, Carl XII:s Hist. — Cederschöld, Riksdagen 1719. — Allm. Tidn. 1772, sidd. 87, 93. — Tessiniana, sid. 268. — Lindbloms Höfdingaminne.) — A — ö —

TAUBE, EDVARD DIDRIK.

Son af Amiralen *Fredr. Edv. T.*, Friherre 1692, och *Beata Elisab. Wrangel* af Adinal. Född 168.. Blef som Amiral och Chef för Stockholmska Escadern kallad till Riks-Råd**) och Öfver-Amiral samt President i Amiralitets-Collegium 1734. Grefve s. å. Men hvarken han eller hans afkomlingar togo introduction på Riddarhuset såsom Grefvar, förr än hans sonsons son gjorde det 1802 under № 112. Entledigad 1739, likväl med bibehållande af Öfver-Amirals-värdigheten. I denna egenskap öfverförde han från Stralsund till Carlskrona Adolf Fredrik 1743 och Lovisa Ulrika 1744 samt erhöll till minne deraf 1746 den af henne inrättade l'Ordre de l'Harmonie. Seraphimer-Riddare 1748. Död i Stockholm d. 30 Oct. 1751 och begrafven i Riddarholmskyrkan med ridderlig ståt.

Gift d. 11 Mars 1710 med *Christina Maria Falkenberg*, som afled d. 13 Febr. 1753.

År 1721 erböd sig T. att emottaga den intraslade hofhållningen på entreprenad. Derom underhandlades i tvenne år. Han betingade sig 1) 100,000 dlr s:mt genast i för-

---

*) Beklädande denna tjenst, erhöll han af Stockholms Borgerskap såsom gåfva det s. k. Hermannis hus vid Liljeholmen, der Konung Stanislaus vistades före sitt intåg i Stockholm, sedermera värdshus under namn af Johannisberg.

**) "Såsom kunskap egande om Amiralitetsverket", enligt Gust. Bondes Memoirer.

skott och sedan hvar fjortonde dag rigtig betalning; 2) fri disposition öfver hofbetjeningen; 3) alla landtmannaprodukter in natura från kungsgårdarne. Hans vinst blef för mycket synlig; och vid 1723 års riksdag afslogs hela projectet.

Vid 1738 års partihvälfning, då Hattarne inträngde i Rådet, sedan deras företrädare blifvit licentierade, nämndes T. ej i den resolution, som till Ständen kringsändes, hvilken tystnad härledde sig från Konungens bemedlande, för dotterns skull; hvarom mera nedanför. Han begärde likväl kort derefter sjelf afsked, hvilket erhölls jemte 2000 dlr samt af Amiralitetsmedlen utom den Riksrådspension, han liksom de öfriga afträdande erhöll.

Som under Finska kriget den commenderande Amiralen på vår escadre vid Hangö-udd, Utfall, hade förlorat förtroendet genom det att Ryska galere-escadern under landet i töcknigt väder gått vår eskadre förbi, och ingen var som nu styrde hufvudverket vid flottan, återkallades dertill T. Men innan han hann fram, mötte honom vår escadre i sjön och han hemförde densamma. Svenska galer-escadren i Degerby, som såg sig der ej mera i säkerhet, sedan vår hufvudflotta ej längre höll den ryggen fri och den Ryska med så öfverlägset antal seglade mot densamma, beslöt att draga sig öfver Ålands haf, först till Capell-Skär och sedan längre in mot Waxholm. Då i detsamma den Ryska, som hade 20,000 man om bord, med en hop Kosaker ämnade sig hit öfver för att hushålla här på samma sätt som 1719 och 1721; ankom expressen till dem om freden och alla fiendtligheters upphörande.

Hans äldsta dotter, Hedvig Ulrika, vigd a latere med Fredrik I, förtjenar något utförligare omtalas, än hvad som om henne förekommer under *Hessenstein.* Hon var född d. 30 Oct. 1714. Hon egde, skrifver G. Bonde, "en ogemen skönhet, vett och förstånd", och var "på anständigt och ärbart sätt af sina föräldrar uppfödd." På sitt sextonde år antogs hon vid Hofvet och flyttade ur föräldrarnes hus 1731 "då H. Maj:t af denna Frökens rara förmoner så intagen blef, att han på allt sätt eftertraktade dess possession; men som hon fann en slik proposition vara stridande mot samvete och heder, var ej något hos henne att uträtta, till dess en andelig man*) fanns, som öfvertalte henne, att polygamien

*) Biskop Kalsenius "hade nog rymligt samvete att i hemlighet verkställa en vigsel till venster", skrifver Geijer. Den länge kända anekdoten meddelades i tryck först af Fant V. 206.

ingenstädes i Guds lag var förbjuden, utan allenast en kyrkans ordning, hvarifrån Öfverheten egde makt att dispensera. Ty samtyckte hon omsider, efter stora utlofvade förmoner, att låta viga sig a latere med H. Maj:t, som således erhöll sin önskan."

Bland Nordinska handskrifterne förekommer följande anteckning af Nordins egen hand: "Vändningen med K. Fredrik i partivägen skedde 1732 vid Konungens återkomst (från Hessen), då Fröken T. framskaffades. Man känner Huset, der rådet först lades att bringa henne till lockmat för Konungen, och hvilka som deltogo i det rådslaget. Vid skeende vändning af dessa, följde dock icke Fröken T., utan blef qvar vid gamla systemet; dock så, att hon höll fred med dem, sedan hon var återhemtad ifrån den tilltänkta utresan, under 1739 års riksdag."

Efter 1727 års riksdag, då Hornska partiet i Rådet qväft motståndarne, som äfven genom sina Holsteinska sympathier blifvit förhatliga för Hofvet, upphöjdes Gyllenborg, såsom statsman ur Görtz' skola, till den underjängna fractionens chef. Han var af en slägt, som under Carl XI, ej utan tvetydighet, först gjort sin lycka, och egnade sig derigenom till representant af den alltjemt fortvarande söndringen emellan gamla och nya adeln. Med mindre stränga seder och gladare umgänge än Horn, närmade han sig lättare Konungen och steg småningom i dess personliga ynnest; var såsom förfäderna en konungamaktens ödmjuke tjenare; var vid de täta befordringstvisterna vanligen af Konungens tankar; bidrog att hjelpa fram favoriten Broman, hvars förordnande till Assessor i Commerce-Collegium sedan blef riksdagssak; brukade denna tid säga, att Rådet bör råda, ej regera, o. s. v. Konungen vanns sålunda småningom, men Drottningen kunde aldrig förlåta partiets gamla Holsteinska sympathier. Frågan blef således att väcka split mellan Konungen och Drottningen för att tillintetgöra den sednares inflytande *). Fördenskull blef Fröken T. framskjuten. Men han bedrog sig på henne. Hon blef alltid tillgifven Hornska partiet och kunde till och med efter Gyllenborgarnes seger 1739 endast förmås till neutralitet.

När Gyllenborg såg sina planer stranda på samhällets höjder, ville han försöka ett *Acheronta movebo.* Året 1738 företer sålunda ett starkt syskontycke med 1838 års coalitionsstämplingar. "Farligheter uppdiktades för att få na-

*) Svenska Akademiens Handlingar XVIII. 78.

tionen på den lidande sidan"*). Den vänskap, Horn i sällskaper syntes visa Engelske Envoyéen Finch, sades vara en följd af engelska penningar, utdelta i Ministèren, hvarigenom Prins Fredrik af Hessen-Cassel skulle vinna arfsföljden. Presterne skulle retas med Fröken Taube; alla missnöjda personer, som sökt men icke fått tjenster, uppletades. Man lät dem förstå, det deras frihet kräfde, att den rätt, hvaraf de säge sig i mistning, skulle de vid riksdagen sjelfve förskaffa sig, endast de då skaffade ministèren ur vägen. Den som icke lät sådant gälla, fick betalning för att skrifva. Man påpekade nyttan af ett krig, hvarigenom vi, när Ryssland var sysselsatt, skulle återfå våra förlorade länder, hvartill ministèren sades vara hinderlig, helst den höll god vänskap med Ryssland och afslog Frankrikes anbud. Man var ganska aktsam att noga undangömma alla skäl, hvarmed Rådet visade sig hafva handlat enligt lag och pligt.

Som men såg, att, oaktadt Lewenhaupts redlighet, dess begrepp ej var nog vidsträckt att vid riksdagen blifva Landtmarskalk, var man nöjd endast han förmådde uppreta Generalerne och Cheferne vid arméen för att rycka commando från Bjelke. Till Landtmarskalk utsågs Tessin, hos hvilken slughet, insigt, vältalighet och alla egenskaper funnos att vinna en så lätt förtjust nation som den Svenska. Detta val ansågs så mycket mera lämpligt, som Horn hade del i de förtretligheter, som 1727 hände Tessins fader. Hofvet, som hade Horn för sig, trodde, att emedan han de förra riksdagarne satt sig så väl i nationens credit, då han var emot Hofvet, skulle han nu ha samma lycka. Uträkningen slog felt; ty Konungen var ej älskad och penningar användes ej på den sidan. Mot Tessin uppställdes Presidenten Palmfelt; hvilken, oaktadt all insigt, blef i anseende till dess inbundenhet mera hatad än älskad och således ej rätta mannen att ställa emot Tessin, hvars utvärtes rena väsende gjorde honom älskad. Horns ålder och sjuklighet försvagade ock hans verksamma drift. I stället för att hålla riksdagen i Norrköping, dit inga ministrar kunde beqvämligen komma, hölls den i Stockholm, på det Konungen ej måtte sakna Fröken Taubes sällskap; ty hon låg honom mer om hjertat, än alla affärerna.

När Fröken T. andra gången förmärkte sig vara hafvande, 1734, begärde hon dimission ifrån Hofvet och bodde i ett enskildt hus nära Kungshuset, der Konungen dagligen

*) Jfr en utförlig skildring i De la Gard. Arch. XVII. 91.

hennes. Ehuru Gyllenborgarne sökte på allt sätt
hennes biträde och förtroende, för att sålunda kraf-
igt verka på Konungen, spillde de förgäfves sina försök, och
sökte fastmera styrka Konungen till ståndaktighet emot
oppositionen *). Derpå började desse anslå en annan ton,
att förmå både Fröken och Konungen att träda på sin
sida. Man grep sig först an med insinuationer hos Drott-
ningen om Konungens nära umgänge med Fröken T., som
, mente man, af motpartiet. Men då Drottningen
otillgänglig för dessa ingifvelser, försökte man en an-
utväg. Man anspelade på, att Konungens förhållande
med dess frukter började att alltmer blifva bekant i landet
— hvilken kunskaps utspridande man ock sjelf besörjde —
framhöll farorna af ett derigenom väckt missförstånd
mellan de regerande och undersåtarne, som voro ovana vid
amouretter, samt erinrade, att folket vid nästa lag-
sammankomst ej kunde underlåta att härvid göra allvar-
föreställningar.

Ogrundadt är, hvad någon gång föregifves, att en re-
ligiös nitälskan hos Presterskapet skulle först hafva dragit
sak inför offentligheten, om den ock sedan inmängdes
de politiska drifkrafterna. Det var Adeln, som först
upp detta ärende, flera månader innan Preståndet
tog befattning. Redan vid riksdagens början i Maj
1738 hade Sten Coyet ett skarpt memorial färdigt, hvari
, att tjenstepigan Hagar med dess son borde utdrif-
. Detta uppvisade han för flere under betygande, att
samvete och nit mot all oordentlighet och synd tvin-
honom att dermed framkomma. Sålunda blef detta
kunnigt hos Vederbörande, som utsände sina vänner
för att förmå C. afstå från sin plan, hvartill han slutligen
efter många svårigheter samtyckte, "mot betingande att de
begge höga intresserade ej skulle vara honom och hans
vänner hinderlige i deras desseiner vid denna riksdag. Och
härigenom hände, att den vigt, som H. Maj:ts föreställ-
ningar kunnat göra, kom att blifva tillbaka." Men i det-
samma föll Konungen i en svår sjukdom, som troddes blifva
hans sista, hvarunder Drottningen ett par månader förestod
regeringen. Härunder hvilade intrigerna; men med Konun-
gens förbättring uppdyka de ånyo.

Redan i October s. å. förevoro i Stockholms Stads Con-
sistorium till besvarande tvenne "Frågor af Hofrätten" **),

*) G. Bondes Memoirer, s. 103. **) De la Gard. Arch. XVI. 92.

syftande på Konungens förhållande: 1) Om den trolofv
som sker mellan contrahenter med föräldrarnes råd och s
tycke och sker med handslag i deras närvaro, är så lag
som den som sker i prestens och andras närvarelse,
dertill vittne äro, och med vanliga seder plägar af hand
2) Om en sådan trolofning är äfven så kraftig som sje
vigningen? Consistorium bejakade detta med obetydliga
strictioner.

Den 23 Febr. 1739 uppläste den ofvannämnde
Coyet i Stora Secreta Deputationen ett memorial: "..
bland oss torde icke många finnas, för hvars öron rykte
förebragt de tidningar angående H. Riksrådet Taube
dess dotter Hedvig med dess barn.... De öma tankar
Rikseus bästa i framtiden, som under R. Ståaders visa
plägande ventileras och mognas, de kunna framställa
påföljden och stora villervalla, hvarmed tillkommande ti
i följe häraf hotas...." Vid aflemnandet af detta memo
yttrade C. muntligen: "Jag har förr utlåtit mig, att Hr R
Gr. Taube ej kan för dess grofva och svåra förseelser sk
bibehålla sitt Rådsembete; nu förbinder mig än ytterlig
både Guds och den verldsliga lagen, att uti detta mål s
min mening rent ut till mitt samvetes befrielse; vår nådig
Drottning, som vi alla hålla uti största vyrdning, kan ald
rätteligen hugna sig hvarken af det ena eller det andra,
länge Gr. Taube blifver sittande i Rådet. Jag förbigår
uppenbara förargelse, som är allom kunnig, och hvad sa
vetslagen i dy mål dicterar, ty det omak lärer det Vyrd
Presteståndet förmodligen väl betaga mig; men jag utlå
mig förnämligast som en Politicus, till hvilken ända jag
der, att denna min skriftliga tanka må uppläsas." "Och
tygade C., att han ej haft annat afseende än det honom
ligger i anledning af Sveriges fundamentallag, och har d
samvete bragt honom dertill, fast förnuftet velat göra
kast deremot, hvilken hans välmening han bad skulle välm
uttydas."

Derefter yttrade sig Frih. Wrede, som äfven sök
väcka på Presterna: "Det går mig i detta fall äfvens
Baron C. ... Låtom oss med våra medbröders tillhjelp
det vyrdige Presteståndet afskaffa allt det som är emot Gu
ära.... Jag går tillbaka som en Politicus till H. R.R. G
Taubes person, som jag, i anseende till de många och svå
brott han gjort emot sin Rådsed, samt emot bättre vetan
eftersatt sin skyldighet, ej kan finna vara värdig att läng
bekläda Rådsembetet. Förutan allt detta, så är han genel

rig i Rådet; ty om något skulle hända Hennes K. Maj:t och R. Ständer ej äro tillsammans, kunde våra grannar göra med oss som med Polen, och förordna en ännu omyndig successor till Thronen, hvars parti H. R.R. Taube vore närmast att soutenera. Låtom oss fördenskull i denna vigtiga sak mera anse menniskan än Gud, utan handtera densamma ... med allvarsamhet och moderation." I sista strophen ... ett fintligt stickord af franska partiet emot det ryska. ... väckte dock motstånd. Erkebiskopen tillstyrkte, "att ... ömma och laggranna sak borde med mycken försigtighet och moderation handteras." Flera erinrade, att Utskottet öfverskridit sin instruction och kunde få reprimand af Ständen, om det inmängde sig i sådana saker, som ... skapa svåra följder. Bondeståndets Talman m. fl. be..., att discussionen skulle utgå ur protokollet. Protokolls..., Gr. Henning Gyllenborg, erinrade, att han ingen... ur protokollet uttoge utan begifvande af den som talat. ... yttrade: "Min begäran har endast varit, att detta skulle ... min räkning flyta till protokolls, hvarifrån jag intet går; ... eljest har jag det anfört såsom en consideration, huru... R.R. Taube kan vara tjenlig att sättas i Rådet, som ... begått så stora felsteg. Skulle föröfrigt förmoda, ... hvad man här på sin ed och efter yttersta samvete ta..., ej bör så upptages, som skulle man tillbindas något ... fiscaliter emot en skulle utföras." Plomgren invände, ... ingenting lärer kunna gravera R.R. Taube, som ej finns ... Rådsprotokollen; och gifva de någon anledning härtill, ... det ock upptagas, men annars ej." Slutet blef, att ... saken lägges alldeles neder såsom han ej varit nämnd." Protokollet skulle ej uppläsas uti Stora Secreta-Deputationen, ... endast justeras för dem, som talat i saken samt sedan ...

Först d. 30 Mars 1739 började Presterne röra på sig*). ... uppläste Prosten Fryxell ett memorial för Stora Secreta-Deputationens ledamöter af Presteståndet, hvari han omtalar ... stor förargelse i riket, uppkommen deraf, att ett hög... fruntimmer vid Hofvet år från år föder barn, utan ... man vet hvilken dess man är; samt föreslår att härom ... Öfverhofpredikanten, isynnerhet hvad bikten angår. ... Benzelius anmärkte, att Erkebiskopen detta med allvar ... föredragit för Konungen, som derföre tackat och an-

*) Se Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Historia III. 2. ... Tessiniana sid. 369.

modat Erkebiskopen att i närvaro af några prester Öfverhofpredikanten. Härom hade Erkeb. underrättat sedaare, men hindrats från sakens fullföljd af sjuklig som slutligen nödgat honom lemna riksdagen. B. fördenskull, hvad härvid nu är till görandes, varande väl oförneckligt, att här finnes en virgo puerpera, under förra riksdagen ville liksom hållas lönligt, döljes intet mer, samt hemstälde om och huruvida Stå härom kan få behörig del." Dr. Alstrin ansåg saken helst "berörde fruntimmer åker här i staden och barnen med sig i vagnen." Slutligen uppdrogs åt B. förhöra Öfverhofpredikanten Stjerman. Han svarade: medan jus tertii här under beror, pars læsa icke klagande, så synes försigtigheten fordra, i anseende till turbulentum statum, i hvilken vi lefve, att förberörde ställning göres till Hr S. i all tysthet." Han begärde lika att frågorna till S. måtte "blifva uppsatte", så att må vara utan ansvar, alldenstund detta tör hafva den följd, som nu ingen kan sig föreställa." Superintend. villius utsågs att följa B. till S.

B. föreställde ytterligare, "huru långt man nu gå skall, och hvad då är till görandes, i fall det vara matrimonium ad sinistram." Derom skulle sedan verläggas. Till en början skulle endast frågas S., det står till emellan förberörde fruntimmer och såsom Bigtfader, om hon der (?) communicerar, den händelsen, huru sådant kan tillåtas den, som härdar i uppsåtliga synder." I öfrigt skulle hela öfver ningen i en "helig tystnad" hållas.

Den 16 April redogjordes för förhöret med S. hade svarat sig ej försummat hvarken föreställa henne men hvad en syndare bör föreställas, utan ock det allmänna ryktet om henne; men hon hade aldrig det vidkänna, utan svarat: det säges så mycket som sant. "Försäkrade ytterligare med okrafde bedyringar på sin själs salighet sig ej för visso veta om hon hade någonsin haft barn, och äfven den tiden, då det att hon vore hafvande, sig ej kunnat annat märka, hon varit hel smal." Några dagar sökte S. enskildt B. försäkrade, att han aldrig sammanvigt Konungen och "För det öfriga om honom något vore kunnigt, sådant under hemligt skriftermål honom upptäckt, frågande om jag ville försäkra honom, att tillåtligt vore sådant penbara." Dertill nekade B., men begärde hans

ftligen. Samma dag återkom S. till B. med helsning
Konungen, att man först skulle meddela sig med honom.
B:s audiens yttrade Konungen: "Jag nekar ej, att de
hon hafver äro mine, men häri griper man mig allena
m, här äro ju så många andre, hvilka borde ock till-
. Hvad som är gjordt, kan ej blifva ogjordt. Att det
vidare skall ske, kan jag svara för och lofvar eder här-
. Mine år lära ock väl sjelfve förbjuda det. Men det
, som går att jag skall våra vigd med henne, upptager
för en calumni. Jag må ej vara galen. Jag älskar mer
Gemål, hvilken jag ock är så mycket förbunden. Helsa
medbröder och laga att ej vidare härom något röres."
med afstadnade saken för den gången.

I Dec. 1740 öppnades ny riksdag. Som mumlandet till-
it i landet öfver Konungens umgänge med Fröken T.*),
att skulden äfven gafs henne för åtskilliga saker, som
kte missnöje; så utverkade härvarande Hessiska Geheime-
et Dankelman jemte ett par andra af Konungens för-
gne, att Konungen af sig sjelf gjorde ändring i förhål-
det genom Frökens utskickande till de vackra gods, Ko-
gen nyss låtit för henne inköpa i Holstein **). Saken
och så långt, att hennes begge söner förut dit afsän-
och hon sjelf kort derefter begaf sig på vägen; men
kom ej längre än till Malma vid Nyköping, der hon
nade och uppehöll sig ett par månader. När nu Ko-
gen lät denna skiljsmessa gå sig mycket till sinnes,
rde Gyllenborgarne ett listigt drag i det de utlofvade
försäkrade, att, om Konungen ville gifva sig i deras
nder, och deras afsigter ej störa eller hinderlig vara, ville
garantera H. Maj:t en rolig lefnad och regering i hans
erstående dagar samt att hvarken på denna riksdagen eller
mare i landet något till hans oroande och missnöje skulle
pröras och anföras. Dessa uppgifter af G. Bonde bekräftas
en depeche från engelska Ministern Burnaby i Stockholm,
ri det heter ***): "Kungen slår sig till krigspartiet, om
blott får behålla Fröken T., hvilket franska partiet lof-
at honom. Gr. Gyllenborg, Frih. Sparre och franska Mini-
tern Sct Severin drifva denna intrig." Tillika lofvades in-
roduction på Svenska Riddarhuset för Fröken T:s söner,

*) G. Bondes Memoirer, sid. 106.

**) Eller i *Hessen*, såsom skrifves i Biogr. Lex. VI. 129 m. fl.

***) *Jfr Raumers* Beiträge zur neuern Geschichte aus dem Britti-
schen Museum.

bröderne Hessenstein, såsom Grefvar. Härpå blef Frö
något efter riksdagens början återkallad; och som hon u
hvar makten nu var, rättade hon sitt uppförande deref
När Hattarne, skrifver Bonde *), förmärkte, att Kon
alltjemt och hela tiden förut varit emot kriget, och de u
huru angeläget hans samtycke dertill var för menighe
biträdes skull, negotierade de först med Fröken T. at
henne till medhjelpare att öfvertala H. Maj:t, hvarefter
gingo till H. Maj:t sjelf och ej blott föreställde hans
stämmande häri såsom ett medel att tysta munnen på d
som voro oroliga öfver H. Maj:ts nära bekantskap med hen
utan ock lofvade, att de ville förskaffa honom Riddarhu
samtycke till dess barns legitimerande och intagande på R
darhuset. Detta påtog sig Lagercrantz att uträtta, det
ock så verkställde, att han emot slutet af riksdagen pro
nerade, att som H. Maj:t, på Ständernas underd. anhåll
nu i några år låtit hvila sin rättighet att göra Grefvar
Friherrar, Adeln ville till underd. erkänsamhetstecken
öfverlåta till H. Maj:t att med Grefvevärdighet ihågkom
en eller högst två, hvilka H. Maj:t sjelf dermed behag
benåda. Hvarpå Konungen straxt utnämnde sina söner,
dan modren nyss förut af Churfursten i Sachsen (Konun
i Polen), som då under ledigheten förestod Riksvicariat
Tyskland, blifvit inskrifven som Riksgrefvinna.

Mellertid hade i anledning af den kungliga älskarin
återkomst Presteståndet åter börjat samka serl. Den
Juni 1741 anförde Er. Benzelius **): "... H. M. Drott
gen har väl intet så velat gifva oss sitt ängsliga hjerta
känna, att vi skulle kunna beropa oss derpå inför Hans
Maj:t. Hennes Maj:t vill icke mycket synas der uti, för
innerliga kärlek hon bär till sin gemål, och att Hennes M
icke måtte förlora dess gemåls glada ansigte; dock lik
låtit förstå, att Hennes Maj:t gerna skulle se samt med
nest upptaga, om vi till hennes sinnes ro, Hans Maj:ts an
välfärd, och den allmänna rolighetens befordran, något
de oss." Nu erinrades om Konungens löfte vid förra r
dagen, "att det ej vidare skall ske" m. m.

Kyrkoherden Törnings förslag antogs, att man sk
erinra Konungen om hans "goda lofven"; men "med he
skall man väl annorlunda såsom undersåte handla. Hon
en offentlig synderska och har aldrig försont församling

*) Anf. skr. sid. 129.

**) Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Hist. III. 11.

skoparne Henr. Benzelius och Schröder fingo uppdrag att
öra Konungen. "Härjemte nämndes, att Fruentimret quæ-
tionis äfven sedan kunde få genom Deputerade veta, att
dant hennes uppförande kan hafva en svår påföljd." Schrö-
er uppsatte en skrift till Konungen, hvars cardo var, "att
ll Hans Maj:ts timl. och eviga välfärds befordran, Hennes
aj:s sinnesro, och den allmänna rolighetens befrämjande,
ruentimret Taube skulle komma att eloignera sig här ifrån
rten." Alstrin och Risell anmodades föreställa T. 1) att
on gör förargelse; 2) att hon bör närmare betänkta hvad
ns timl. och andl. välfärd tillhörer; 3) besinna, det hon
ed sitt uppförande bedröfvar H. M. Drottningen.

Törning yttrade, att Öfverhofpredikanten borde för-
üras, "om han icke sagt osanning, emedan Konungen sjelf
idgått saken angående barnen, och huru han kunnat com-
municera henne, jemväl samma morgon, som han communi-
erat Öfverheten, som allmänt berättas, der likväl Fröken
gat i en uppsåtlig synd."

Biskoparne, som haft audiens hos Konungen, berättade,
tt han "med ett nådigt och blidt ansigte tog dem emot."
Då de framlagt sitt ärende samt öfverlemnade skriften, sva-
ade Konungen "med ett allvarsamt ansigte" följande: "Ich
ehme kein Schrift an: mir ist versprochen, dass die Stän-
en in keine meine Particulariteten sich melliren sollen. Ich
visse schon was euer Stand will; die Anlegung durch wem
nd die Wege wissen wir auch, und was in euer Stande
davon discouriren ist." Derpå frågade han, om de kommo
såsom Stånd; hvarpå svarades, att de kommit blott som
Prester på embetets och samvetets vägnar. Konungen åter-
tog: "Ja ich nehme solche Schrift nicht an, und mussen
Sie sich nicht melliren in solchen Particulariteten." Derpå
gick Konungen ifrån dem. Preste ståndet försattes härigenom
i något bryderi och förde vidlyftiga discussioner i ämnet,
samt syntes vilja afstå från vidare åtgärder. Törning yrka-
de dock ännu stränga messurer. Det yttrades härvid bland
annat, att Fröken Taubes moder "på det högsta lagt sig
emot" hennes kärlekshandel.

Man tycktes slutligen önska sig ifrån hela saken; men
nu mellanträdde Drottningen *) och förklarade, att *frågan
icke kan falla.* Schröder berättade, huru hon efterskic-
kat honom och yttrat sin fägnad öfver Preste ståndets nit.
Bad derjemte, att det andra steget, Hennes Maj:t talt om,

*) Bidrag anf. st. sid. 22.

neml. ang:de beskickning till fröken quæstionis, icke blifva förgätet; då jag kom till att föreställa, att vi sku hoppas, att ändamålet ändå skulle erhållas, fast än beski ningen icke skulle gå för sig; läggandes detta här till, a kanhända, detta steget skulle än mera oroa Hans Majst, n fick till svar, att när J, som Prester, gören efter emb och samvete, så gören J säkrast, utan att vidare bry u om något."

Man skrufvade länge på saken och flera ville undv beskickningen till fröken; men som den dels förut var slutad, dels Drottningen yrkade derpå, fingo de deputer nytt uppdrag att förmana "fruntimret quæstionis", som vistades på Örby. Man begaf sig ut tidigt på morgon Vid anmälningen svarades, att fröken ännu sofve, efter s hon funnit sig illa af en svindel, och begärdes att Herrar skulle återkomma en annan gång. De svarade sig vilja vän "När vi något väntat, blefvo vi inlåtne till henne i hen sängkammare, der hon ännu låg. Vi bådo henne ej ogu stigt upptaga, att vi begärt få tala med henne, ändå h var sängliggande." Derpå började föreställningen. Hon i föll: "Någon statsraison måste vara härtill orsaken, ty de är ingen riksdagssak; och jag skulle tro, att Prestestånd med de andra Stånden ha angelägnare ärender för sig, att bry sig om mig. Jag blandar mig intet uti några sta saker." Derpå började man tala om "köttsens gerninga hvarunder "Frökens ögon begynte att rinna, och höljde h ansigtet med sitt armkläde." Man förmanade ytterligare o begärde att hon måtte aflägsna sig så långt som möjligt. I berättelse härom sedan afgafs i Ståndet, uppgaf Schröde att Drottningen frågat, huru med denna beskickning gå och sedan hon det fått förnimma samt läst den till frök lemnade skriften, sade hon sig "häröfver fått sinnesro o nu lemnar det öfriga till vår Herres tid och stund." H öfverlefde icke heller länge den henne efter allt detta ob hagliga notisen om Hessensteinarnes legitimering och intr duction på Riddarhuset. Fröken Taube confirmerades so Riksgrefvinna af Kejsar Carl VII 1743 och afled den 1 Februari 1744.

Sedan föregående ark redan var tryckt, funno vi någ uppgifter om fröken T. *), till en del afvikande ifrån de oss lemnade, hvilka för fullständighetens skull torde bö anföras.

---

*) Uti "Svenska Historiska Samlingar", utg. 1842, II. 3.

Enligt dessa var Fredrik I allmänt känd som en farlig könets beundrare och således, ehuru Konung, icke mycket välkommen hos de föräldrar, som hade vackra döttrar; men genom vänskap och förhållanden förenad med Taube, hvilken var Amiral, då Konungen såsom Arfprins af Hessen var Generalissimus öfver Svenska arméen, besökte han T:s familj alla tider på dagen, såsom en gammal vän, och förskaffade sig ofta tillträde till döttrarnas toilett genom att härma deras mors röst. Till äldsta fröken upptändes han af en häftig kärlek; och som han innästlat sig hos henne genom presenter, anslående på ungdom, samt ofta tog hennes parti mot systrarna, tillvann han sig dess tillgifvenhet. Han begagnade sig slutligen af ett tillfälle att med list bortföra henne; emedan detta var enda utvägen, då han visste, att föräldrarne ej skulle samtycka till hans förslag.

Konungen hade öfvertygat henne, som trodde sig blifva i hemlighet gift på venstra sidan med honom, att dess föräldrar hade del uti planen, och bad henne derföre göra sig sällskap till ett ställe, der han låtit hyra rum för dess räkning, samt gjorde henne täta besök. Hon blef likväl ganska bestört, då längre tid förflöt utan föräldrarnes besök, samt anhöll enträget med tårar att få träffa dem. Konungen, som förutsåg följderna häraf, blef ganska angelägen att först erhålla föräldrarnes tillgift samt i förhand bilägga denna sak; han utverkade derföre en försäkran af dem att ej ingå i någon förklaring med dottern, som kunde förorsaka henne minsta ledsnad i dess dåvarande belägenhet.

Efter en elfvaårig sammanlefnad med Konungen afled hon och blef begrafven i Wadsbo kyrka i Södermanland. Liket fördes sedermera, jemte dess afledna åttaåriga dotters, till Strengnäs, der de ligga i Tynnelsö-grafchor, i tvenne präktiga kistor af Kolmårdsmarmor, som sönerne läto tillreda. Hennes porträtt finnes på Skokloster.

Fröken T. fick efter sin död en efterträderska uti fröken Catharina Ebba Horn, som fängslade den sjutioårige monarchen. Hon var född 1720, dotter af Öfverste Christer H., som afled 1746, och A. R. Sjöblad. Konungen erhöll dock hennes ynnest blott med förbehåll att verkligen gifta sig med henne, hvarpå han äfven ingick, helst Drottningen nu var afliden; men vare sig att Konungen om bröllopsnatten fann olikheten af sin ålder mot hennes, eller om giftermålet var ett medel att utplåna kärleken: — nog af, efter denna natt stod hon aldrig mer i något närmare förhållande till sin kongl. gemål. Det var ifrågasatt, att hon

med säte i Hof-consistorium 1780, innan han blifvit prestvigd*), hvilket flera månader sednare skedde i Westerås, efter aflagd examen inför Dom-capitlet derstädes, på anmälan af hans svärfader, Biskop Lars Benzelstjerna. Han var under prestvigningen "mycket rörd, ehuru han eljest med mycken styrka aflade presteden." Kort derefter s. å. Öfverhofpredikant och Præses i Hof-consistorium samt Konungens Bigtfader. Predikade "med allmänt bifall." Tillika Kyrkoherde på Lofön 1781. Med bibehållande af alla dessa befattningar tillika Pastor Primarius och Præses i Stads-consistorium s. å. Sedan Konungen förordnat, att i anseende till den vidsträcktare vård om alla Hospitaler och Barnhus i Riket, som i sednare tider blifvit Seraphimer-Capitlet uppdragen, skulle Ordenspredikantsembetet förvandlas till ett Biskopsembete, med ett visst uppseende på de prestmän, som hade att vårda Hospitalerne, utnämndes T. till den förste Ordens-Biskop 1783. "Hospitals och Lazarettsmedlen skulle insamlas under controll, som vanhedrade presterna", skrifver härom C. G. Nordin**).

Biskopsvigningen skedde med ståt i Upsala Domkyrka af Erkebiskop Mennander.

Vid samma tid förordnades T. till Kronprinsens "Informator i Theologien."

År 1784 beordrades T. att möta Gustaf III i Rom, der han meddelade honom Nattvarden om Påskdagen. Han hade för detta ändamål medfört en dyrbar kalk från Upsala domkyrka. "Min Öfverhofpredikant", skrifver Konungen***) d. 14 April, "har i dag uppvaktat Påfven, som bemött honom fullkomligt väl. Alla de Cardinaler, hos hvilka han varit, nemligen Statssekreteraren, Bibliothekarien för Vaticanen och Protecteuren för Propagandan ha återgifvit honom sin visit. Man betraktar honom här som ett besynnerligt djur och mera än man betraktade mig första dagen jag kom till Rom."

Men det var icke endast i Rom, man betraktade T. såsom "ett besynnerligt djur." Ordens-Biskopen, så väl för det nya embetet, som den prålande opresterliga drägten, väckte de allvarsammares oro, ategrad af ordensvärdigheters utdelande äfven bland öfrige prester. Det misstänktes, att Konungens böjelse för decorationer och ceremonier kunde

*) Militärer, som sedan blifvit prestvigde, äro: Grefve Schwerin, som vid 24 års ålder fick Sala Pastorat; Svante Leijonhufvud, Ord. Hofpredikant och Kyrkoherde i Odensåker; Biskop Mörner; v. Oelreich; S. P. Bexell. **) Gustav. Papperen af Geijer: IV. 90.

***) Anf. st. III. 134.

föra honom ända till förändringar i Gudstjensten. Man hviskade, att T. från Rom torde återkomma med en katholicerad liturgi*). Detta tal var så allmänt, att det inrapporterades till Rom, hvarifrån Konungen svarade: "Sådant kan ej falla någon förnuftig in; och kunde det, behöfver man blott komma hit för att cureras. Påfvedömet sjunger på sista versen."

Gustaf III ville förbinda adel och prester, men misstog sig om medlen; och "af samma skäl", skrifver Geijer, "emedan han endast fästat sin uppmärksamhet vid de högre**), syntes vilja bilda en hofhierarchi, liksom han velat bilda en hofaristokrati, och äfven gjorde försök att förena begge. Hans högadliga biskopar, såsom Taube, smakade ej ståndet." År 1783 instiktade Konungen, som i början af sin regering haft för afsigt att inrätta en serskild Orden för prester, åtta commendeursband och tolf mindre kors för presteståndets medlemmar i Nordstjerneorden. Han hade redan 1784 utdelat det mindre korset åt Erkebiskopen med flera andlige; "och lärer ej länge dröja" — heter det i Konungens Punkter till Ständerna vid Riksdagens öppnande 1786 — "att med Commendeursbandet hedra några af ståndet." Att härmed Konungens plan var att öfva inflytelse på ståndet, yttrar han oförtäckt i bref till Schröderheim: "Hvar och en lärer finna, att det är nyttigt att multiplicera influencerna på det ståndet. För Biskoparne är ej mer än hederstecken, som återstå; ty, sedan de blifvit Biskopar, är allt sagdt. Numern är med flit ej så stor som stiften, på det man må kunna distinguera"***). Creutz skrifver om samma sak till Konungen: "De nya decorationerna i Presteståndet klandras af somliga, men anses af andra såsom en *coup de politique eclairée.* Visst är, att nytta kan dragas deraf i framtiden; allenast platserna icke genast uppfyllas"†). De

---

*) A. st. III. 134; IV. 95.

) Likaså hörer man nu det stadgande i Regeringens hvilande representationsförslag, hvarigenom innehafvare af första classens pastorater tillerkännes företräde i representationen, isynnerhet af prestmän missbilligas. *) Gustav. Papperen. IV. 95.

†) A. st. III. 91. "Hvad som mest väckte ond blod, var", enligt Geijer, "att fördelarne af presterliga befordringar på smygvägar leddes inom kretsen af Konungens unga, ystra, adliga omgifning, som slog sig på recommendationer emot vedergällning. Det var ingen smädedikt, att pastoraterna på detta sätt såldes. Bevis derför finns bland Konungens papper; och äfven den illa beryktade Baron Henr. Sparre beropar sig på löften i fråga om sådana befordringar, för hvilka han contant låtit betala sig. Det var detta, eller den deremot sig höjande allmänna rösten, som slutligen störtade Schröderheim, eller åtminstone från 1786 tog allt inflytande från denne af Konungen hittills så mycket använde tjenare, sjelf ingen egennyttig man,

höga herrarne synas ej haft höga tankar om Sveriges dåvarande presteständ!

Efter återkomsten från Italien fick han utbyta Lofta mot Bromma pastorat. Kort derefter insjuknade han och dog d. 28 Maj 1788. Svärfadern blef efter honom Ordens-Biskop.

T. var af ett stilla och lugnt väsende och hade god kännedom af åtskilliga litteraturens grenar.

Gift 1775 med *Catharina Eleonora Benzelstjerna*, med hvilken han hade trenne döttrar: *Maria Eleonora*, *Ulrika Carolina*, gift med Öfverste C. S. von Hartmansdorff, och *Beata Juliana*.

En äldre halfbroder var *Evert Fredrik*, hvars mor var *Märta Christina Ehrencrona*. Om honom saknas biographiska underrättelser. Vi ha blott kunnat hopleta, att han föddes d. 8 Sept. 1737. Var 1770 Öfverste-Lieut. vid Lätta Dragonerne och Kammarherre hos Konungen. Öfverste 1779. General-Major 1782. Öfverste-Kammarjunkare 1783. Seraphimer-Riddare s. å. General-Lieuten. 1790. Förordnades under Gustaf III:s sista sjukdom d. 17 Mars 1792 att jemte Riksdrotsen Oxenstjerna och Frih. Armfelt föra Regeringen, hvarmed fortfors till Konungens död. Erhöll på begäran afsked ur Statens tjenst d. 26 Juni s. å. Död d. 5 Aug. 1799. År 1776 hade han varit Hertig Fredrik Adolf följaktig på en utländsk resa. "Man sade om denna resa (med hvars måttliga kostnad Konungen sedan förklarade sig nöjd), att Baron T. rest med Prinsen och ej Prinsen med honom." Gustav. Papp. af Geijer II. 39. "Taubens nomination till Seraphimer-Riddare har ej blifvit klandrad", skrifver Creutz till Konungen, anf. st. III. 91. En mängd bref från T., mestadels till Konungen, början de med utländska resan 1776 och fortgående till 1792, utgöra nu en särskild volum (*M* 46 4:o) af Gustavianska Papperen på Upsala Bibliothek. T:s bref äro dock af mindre interesse, än man kunnat vänta. Den 25 Oct. 1799 skref Jak. De la Gardie: "Stora moln uppstiga öfver v. Engeström i Berlin. Man föregifver, att han förgifvit Baron Taube i Malagavin. Jag anser den infame,

men af en så gränslös facilitet i charakteren, att han, särdeles inom hofvets atmosphær, föga någonting kunde neka." A. st. IV. 96. Med fullkomligt godtycke, utan afseende på lagar och författningar förfors ofta med presterliga tillsättningar denna tid. Arvika consistoriela pastorat bortgafs af Gustaf III i Parma 1784, utan förslag och val, till en 28:årig prest. Hammarins Herdaminne II. 136, hvad i öfrigt härom är anfördt i Biogr. Lex. XIV. 101.

som vågat sådant utsprida, och hoppas det icke har någon verkan på Konungen, som gråter sin förlorade tjenare." De la Gard. XX. 110. Jemte Riksdrotsen och Reuterholm höll T. undersökning om Munchs myntförfalskning. Anf. st. s. 215.

(Källor: Fryxellska Saml. om Vermland på Stockholms och Carlstads Bibliotheker. — Fernows Beskr. om Vermland. — Wallqvists Eccl. Saml. — Stockholms Lärda Tidn. 1780. — Uppfostr. Sällsk. Tidn. 1781, 83, 84, 85. — Inrikes Tidn. 1788. — Post-Tidn. 1784. — Åminnelsetal i Sällsk. Pro Patria af G. A. Gyllenborg. — Hofcler. Hist. — Gustav. Papperen.) — A — Ö —

TAWAST, JOHAN HENRIK.

Grefve *Tawast*, född d. 31 Juli 1763, härstammar från en gammal, ursprungligen Finsk ätt, sannolikt från Tawastland. Af denne lefde i 13:de och i början af 14:de århundradet *Niklas Tawast*, som hade 2:ne söner: *Olaus Niclisson* och *Fader Niclisson*, hvilka ännu lefde omkring medlet af 14:de århundradet. Den äldre fortplantade *Tawaste-ätten*; den yngre är stamfader för *Stålarme-ätten*.

Tawaste-ätten har på fäderne och möderne sidan skänkt fäderneslandet utmärkte män, så väl inom Hären, som rådkammaren och Kyrkan. Medlemmar af densamma hafva flere än en gång under mörka tider i aflägsna länder burit vittnesbörd om nordmannasöners förmåga och vilja att sträfva till högre ljus. Rom, Prag, samt den på sin tid rättvist ryktbara Högskolan i Paris, hafva lagerkrönt flere af denna ätt, och den sistnämnde har bland sina högste styresmän (Rectorer) räknat en af dem, en utmärkelse som sällan föll på utlänningens lott. Hemkomne till fäderneslandet hafva de medfört skatter af lärdom, samt inom fädernebygden spridt kunskaper, och kärlek till visdom och vett.*)

T. var en man ur denna skola och rättvisade de förhoppningar hans Chef tidigt fästade vid den uppmärksamme och flitige ynglingen, hvilket hade den följd, att han redan i 14:de året kunde med nytta användas vid Recognosceringsverket, der han tjenstgjorde till 1779, då han fick följa sin chef på en utländsk resa genom Ryssland, Curland, Polen och Tyskland till Frankrike, hvarunder han befordrades till Fändrik vid Savolax regemente. Ankommen till Strasburg, sattes han af sin Chef och välgörare i en aktad läroanstalt derstädes mot 2,400 livres årligen, samt blef, genom dess medverkan, 1780 Under-Lieutenant vid Regimentet Royal Suède. Ett år derefter tilläto förändrade omständigheter

*) De la Gard. Arch. XVI. 181, 184, 203, 223.

honom icke att längre bestrida en så dryg kostnad; men han utverkade Gr. Creutz's förord hos Konung Gustaf III, hvilket hade den lyckliga följd, att T. fick fortsätta sina studier till Oct. 1781, då han hemreste, samt blef 1782 utnämnd till Konungens Ridpage. Såsom bevis på den välvilja han, genom oafbruten flit och godt förhållande, sig städse tillvann, må nämnas, att föreståndaren för läroanstalten Hr Pray tillböd honom att utan betalning stanna qvar i sitt hus tills han fullbordat sin lärokurs, innan det var kändt att Konungen genom sin mellankomst gjorde antagandet af detta ädelmodiga anbud öfverflödigt.*)

År 1785 flyttades han till första Adjutants-beställningen vid Mörnerska Hussar-Regementet; 1786 till Lieutenants indelning vid Nylands Infanteri; befordrades 1787, ännu icke 24 år gammal, till Capitaine för Ingo Compagni af samma regemente samt s. å. till Kammarjunkare.

Redan före krigets utbrott 1788 se vi T. af commenderande Generalen Gr. Posse använd att samla underrättelse om fiendens styrka och ställning, samt tvenne gånger sänd till Sverige för att till Konungen lemna underrättelser om förhållanderne i den blifvande krigsorten; och vid krigslågans utbrott i spetsen för sitt Compagni bland förtruppe ne intränga och fatta posto i fiendens land; samt, anfalle nattetid af öfverlägsen styrka, (vid Summa å) ärofullt del taga i försvaret i egenskap af Befälhafvarens Major Berger stråhles närmaste man. Fienden viker med stor förlust, T förlorar sin Lieutenant och många andra tappra vid sin sida Konungen belönar den unga krigaren med Svärds-Orden nämner honom till sin Stabs-Adjutant, samt beordrar hono att åtfölja sin Brigad-Chef, Frih. M. Armfelt, till mode landet, som hotas med anfall från Norge. Här användes han att recognoscera norska gränsen i Wermland och a lägga skansar till dess försvar; utnämnes till Brigad-Maj vid Dalfricorpsen; öfvar dess befäl; blir Chef för en af de bataljoner, som han under marchen bildar och öfvar. Eft stilleståndet med Danmark leder han såsom Chef en af fle officerare verkställd vidsträcktare recognoscerings-förrättni i Bohuslän och Dalsland; anställes derefter 1789 som Briga Major vid Dal- och Helsinge Regementers vargering; åtfölj denna corps till Finland, der den i Nyland förenas med Fri Armfelts Brigad, vid hvilken honom anförtros Expedition

*) Ett odateradt bref från T. till Gustaf III finnes bland Gust Papperen i Upsala, deri han klagar sin nöd och begär såsom räd ningsmedel survivans på ett compagni efter en slägting.

som Öfver-Adjutant; sätter Brigaden i marchefärdigt stånd
digt om våren 1790 samt för den till Savolax, sin Brigad-
hef till mötes, som åtföljer Konungen.

I spetsen af förtrupperne, vid intagandet af fiendtliga
sitionerne vid Kärnökoski och Pardakoski, stormade T. bron
ch fiendens förskansning, samt eröfrade det Artilleri, som
rsvarade dem*). Konungen nämner honom på valplatsen
ll Öfverste-Lieutenant, till Chef för Dal-Regementets Var-
ring, samt förärar honom den fångne fiendtlige Befälhaf-
rens sabel. Då fienden med mångdubbel styrka anfaller
mma positioner, för att återtaga dem, och blir med stor
rlust tillbakaslagen, bidrager T. verksamt till den ärofulla
lgången**); Konungen låter genom Riks-Drotset förklara
nom "Sitt Nådiga välbehag för den rådighet, ståndaktig-
et och tapperhet, som han vid detta afgörande tillfälle
dagalagt." Några veckor sednare deltager han i det miss-
ckade anfallet mot fiendtliga positionen vid Savitaipal och
r sig äfven i olyckan rådig. Han anför den Infanterico-
n, som vid anfallet skall hindra undsättning att ankomma
rån Willmanstrandska sidan; utför sitt uppdrag; tager fån-
r; betäcker Hufvud-colonnens återtåg; öfvertager, efter
n blesserade Chef, Brigad-befälet till den nya Chefens,
rih. Fab. Wredes ankomst, samt uppmuntrar den till stånd-
ktighet efter lidna förluster.

År 1791 utnämnes han till Öfverste-Lieutenant vid Jemt-
ands Regemente; 1793 till Kammarherre hos Konungen; s.
till General-Adjutant af flygeln; 1795 till General-Adju-
nt; 1798 till Kammarherre hos Drottningen; 1800 till
rottningens Handsekreterare; 1802 till Chef för Jemtlands
Regemente; samt 1804 till Chef för Calmare Regemente.***)
Upphöjdes 1802 i Friherrligt stånd.

Efter kriget skötte han med utmärkelse de värf, som
under fredstid utgöra krigsmannens sysselsättning; företog
1798 på egen bekostnad en utrikes resa till Skottland, Eng-
land, Frankrike, Holland och Danmark; samt besökte der-
efter, på Konungens befallning, ifrån Oktober 1800 till
Februari 1803, i särskilda uppdrag, Frankrike, England,
...rn, Brabant, Schweitz, Italien och flere Tyska länder.

Den mångsidiga bildning, han sålunda genom studier,
...ig och utrikes resor vunnit, hade mognat honom för

*) Dagl. Allehanda N:s 92 och 106 för 1790.

**) Dagl. Alleh. N:s 107 och 114 s. å.

***) Innehade denna befattning till 1816. Jfr Bihang till Ny Små-
lands Beskrifning af Wieselgren, sid. 170.

den stundande tidens pröfningar, samt lagt grunden till n
utmärkelser på krigarebanan, hvilken han för andra gång
beträdde då han, i anledning af de med Frankrike uppkom
stridigheter, 1805 beordrades att i Pommern öfvertaga l
fälet öfver trenne bataljoner af Calmare, Kronobergs o
Jönköpings Regementer, samt kort derefter nämndes
Befälhafvare öfver tredje Brigaden, som utgjordes af a
vapen. Han bivistade detta krigs trenne fälttåg 1805, 180
1807, dels såsom Brigad-Chef, dels såsom Befälhafvar
General-Adjutant; förde under Stralsunds belägring befä
vid Tribseer-front, samt blef blesserad vid det utfall, s
1807 under hans anförande utfördes. Då Arméen en mån
derefter under Essens anförande utryckte ur fästninge
commenderade T. högra flygeln, samt bidrog verksamt
utförandet af den för Svenska vapnen ärorika bragd, då Fra
männen, under Generalen Grandjean, samtidigt angrepo
alla positioner, samt inom 2:ne dagar, med ansenlig förl
i fångar och krigsbyte, fördrefvos ur Svenska Pommern

Den utmärktaste belöning en Svensk krigare kan
hålla tilldelades T., då han straxt efter denna minnesvär
tilldragelse utnämndes till Riddare af Svärds-Ordens St. Kor

I det krig, som 1808 upplågade inom T:s fädernebyg
fick han icke deltaga, utan användes i moderlandet, der h
vid Södra Arméen, som observerade Danmark, commendera
Första Brigaden**), innehade en kort tid befälet öfver Jö
köpings Landtvärns-Brigad, hvilken han samlade, organisera
och öfvade, hvarefter han återtog sin förra befattning.

Efter den timade Regements-förändringen utnämnd
han till General-Befälhafvare öfver Södra Arméen; bef
drades till General-Major; samt afslöt med danska Gener
Majoren v. Bülow ett stillestånd, som vararade tills fred
i Jönköping gjorde slut på fiendtligheterne mellan Sver
och Danmark.

Under krigstillståndet med England 1811 commendera
han, under Öfver-Amiralen Frih. Pukes öfverbefäl, Lan
trupperne i Carlskrona, bereste Blekingska kusten, samt
gaf förslag till dess försvar; afreste derefter till Götheb
der han under Essens öfverbefäl besörjde vestra kustf
svaret; afslöt med Engelske Flagg-Capitaien Georg Hope
Cartel för krigsfångarnes utvexling, som ratificerades

*) Dagl. Alleh. N:s 84 samt Post-Tidn. N:s 49 och 54 för 18
Jfr Minnen af Hamp. Mörner, sid. 29 ff.

**) De la Gard. Archivet XIX. 243.

nen och af Engelska Amiralen Saumarez. Den 5 Sept. aflemnade han sitt befäl till General-Adjutanten Frih. Boye.

År 1812 utnämndes han till Commendör af Svärds-Orden samt till Adjutant hos Kronprinsen. Samma dag afsände Konungen honom från Örebro i ett diplomatiskt ärende, som, i anseende till det förestående kriget mellan Ryssland och Frankrike, var af mycken vigt: *Fredens återställande mellan Ryssland och Turkiet.* Då T. ankom till Petersburg, var Kejsaren redan vid Arméen och träffades ej förr än i Wilna. Ankommen till Odessa, erhöll han af Ryska General-Guvernören Hertigen af Richelieu underrättelse att freden i Bucharest redan var afslutad, men att dess ratificerande skulle möta många svårigheter från Portens sida. T. afreste till Constantinopel. Här besannades hvad Richelieu förutsagt. Franska Arméens framgångar hade till den grad stärkt Franska inflytandet i Constantinopel, att de Turkiske Embetsmän, som undertecknat freds-traktaten, blefvo aflifvade; men T:s samtal med Reis Effendi och de upplysningar han meddelade bidrogo att återställa freden; och det bör anmärkas såsom ett hedrande bevis på utmärkta insigter och skarp blick, att dess förutsägelse af krigets sannolika utgång, hvilken skriftligen föredrogs Stor-Herren, bekräftades och i hög grad stegrade förtroendet till Svenska Sändebudet. Han lemnade Constantinopel 1813, tog vägen öfver Adrianopel, Bucharest, Jassy, Mohilew, Bratzlaw, Kiew, Orel, Tula, Moskwa, Twer, Nowgorod, Petersburg och Åbo till Stockholm. General-Lieutenant s. å. och erhöll ordres att afresa till Tyskland för att tjenstgöra vid den under Kronprinsens befäl sammandragna Armén. Af H. K. Höghet förordnad till Sous-Chef vid Dess General-Stab, fortfor han att tjenstgöra i denna befattning till freden i Kiel, samt bevistade fältslagen vid Gross-Beeren, Dennewitz och Leipzig. Under stilleståndet med Danmark afsändes T. till Köpenhamn med fredsförslag, hvilka föranledde en Dansk befullmäktigad Ministers inställelse i Kiel. Några dagar efter fredens undertecknande anförtroddes honom beskickningen till Danska hofvet. Han aflemnade sitt creditiv d. 29 Jan. 1814, anlände till Köpenhamn d. 2 Feb. och utvexlade d. 9 freds-ratifikationerne med Danska Stats-Ministern Rosencrantz.

Denna nya kedja af vigtiga och väl utförda värf medförde nya utmärkelser. Han nämndes efter slaget vid Dennewitz till Riddare i 1:sta klassen af Kejserliga Ryska St. Annæ och Kongl. Preussiska Röda Örns Ordnar; samt 1815 till

Commendör af Svärds-Ordens Stora Kors; erhöll 1816 S: Annæ-Ordens prydnader i diamanter; förordnades s. å. til Inspecteur för 3:dje Infanteri-Inspectionen; utnämndes 181 till Stor-Officerare af Franska Heders-Legionen; upphöjde 1818 i Grefligt stånd. Kallades till Öfverste-Kammarjunkar och utnämndes till Envoyé Extra Ordinaire och Minister Plenipotentiaire vid Danska Hofvet s. å. samt 1821 till lik befattning vid det Spanska, hvilken sistnämnda han likväl icke tillträdde.

Hemkommen till fäderneslandet, återtog han utöfningen af sin Inspecteurs-befattning och utnämndes 1824 till General af Infanteriet. 1825 blef han Seraphimer-Riddare; kallades 1829 till En af Rikets Herrar; 1837 till Riddare af Carl den XIII:s Orden och Ledamot i Serafimer-Gillet; samt 183 till Ordens Öfverste-Ombudsman. Han var från Svenska Krigsmanna-Sällskapets stiftelse 1797 dess Ledamot, sedermera Heders-Ledamot i Krigs-Vetenskaps-Akademien; sedan 1803 Ledamot af Fria Konsternas Akademi i Rom; samt ifrån 1837 Ledamot af Svenska Landtbruks-Akademien.

Naturen hade begåfvat honom med ett ljust förstånd, snabbt omdöme, starkt minne, och ett lugnt sinnelag, som likväl vexlade mellan half dyster slutenhet och öppen förtrolig fryntlighet. Han älskade och idkade allvarsamma studier, och ibland dem våra heliga urkunders begrundande; forskade med lätthet; följde sin tid med uppmärksamhet; *talade litet, men sade mycket.* Han älskade ordning i det allmänna som i det enskilda lifvet; var god make och fader villigt, och efter behof äfven rundligt, hjelpsam broder och slägting; samt husbonde efter gammaldags sed, välvilligt med låtande, af lynne, icke af föresats.

Han var 2:ne gånger gift; d. 16 April 1808, med *Christina Sophia Hising*, enka efter Majoren *Adolph Heykensköld*, dotter af Brukspatronen *Wilhelm Hising* och *Barbara Catharina Fabrin;* samt 2:ne år efter hennes frånfälle (den 21 Januari 1821), andra gången, den 22 April 1823, med *Lovisa Albertina Bark*, dotter af Presidenten i Wismarska Tribunalet, Grefve *Nils Anton B.*

Första äktenskapet var barnlöst; i det andra egde han sonen *Torsten Fredrik*, som föddes den 34 Mars 1824 och dog vid 2 års ålder. Om denna sorgliga händelse har han blott antecknat dessa enkla ord: *1826 den 7 April förlorade jag min älskade son! Försynen förläne mig styrka att bära denna smärtande förlust.*

Källor: Lefréns Minnestal — Läsbboms Ridelängd. — Krigs Vet. Akad. Hand. 1841. — Rothliebs Matr. — I Texten citerade skrifter.

— A — Ö —

TEGEL, ERIK.

Farfadren, *Petrus*, var i katholska tiden Curatus eller Kyrkoherde i Sala*) eller vid Grufförsamlingen, hvilken sednare mening Muncktell**) antager på den grund, att hans, naturligtvis oäkta, barns moder, *Anna*, bodde i Grufbyn. Denna omständighet är dock ej afgörande; ty Anna kunde åtminstone någon tid hafva varit en af de lösa qvinnor, som omkring grufvan uppehöllo sig***). Muncktell nämner icke, att hon varit Prestens hushållerska eller dylikt; dock kallas hon af Rabenius hans "Kokerska och Red-Deja", och skulle således varit en af de hos katholska presterne i Sverige ofta omtalade "Forsior", som försågo och ordnade deras hushållning. Denna befattning kunde hon mellertid sednare öfvertagit — så framt icke hela uppgiften är grundad endast på gissning — och i alla fall en tid för sig sjelf bott i "Grufbyn"†). Det säkra är, att hon allmänt afskyddes och ansågs såsom en trollpacka; vid hennes sons fall med Erik XIV blef äfven hon, i hög ålder, framdragen, med en påle slagen igenom kroppen, samt begrafven i ett kärr mellan Stockholm och Järfva††).

Att hennes barn icke, såsom i Göran Perssons biographi härofvan förmodas, blifvit födde i lagligt stånd, kan tillfullo bestyrkas; ty sedan de, efter Reformationen, blifvit af fadren erkända, förklarades de äkta af Gustaf I.

Af barnen äro tvenne kända: *Christiern* eller *Christer*, anställd i Kongl. Cancelliet, "Konungens rådgifvare, tisseltasslare ifrån gamla tider"†††), död 1567, samt *Göran*, öfvergunstlingen — *libidinum et flagitiorum Erici Regis Magister*†*). Han erhöll så tidigt ledningen af Erik XIV:s

*) Anteckning af Nils Rabenius uti Palmsköldska Saml. Bibliographica. Suppl. Litt. T. samt Messenius VI. 20.

**) Herdaminne III. 223.

***) "Vid Salberget, der, såsom vanligen vid större grufvor, den tiden var fristad för alla, utom gröfre brottslingar, måste äfven lösa qvinnor, som lågo der på deras skalkhet och onda lefverne, betala Gustaf I två öre i veckan." Geijer II. 124.

†) Måhända ock, att detta ord, på den tidens språk, ej betyder något annat än just sjelfva "bergsstaden" Sala.

††) Dalin III. s. 683.

†††) Handl. rör. Skand. Hist. III. 33. "Er broder med er andre löpa för Konungen med allt det squaller som kan förarga, och det är att göra er nödvändige; men tänk på räkenskapsdagen" — yttrade Jöran Pederson (Båt). A. st. sid. 32.

†*) Yttrande af Thuanus uti Hist. Lib. XLI.

utbildning, att han började sjelfva Abcboken med honom och undervisade äfven hans syskon. Han innästlade sig hos Gustaf Is gunst och stod en tid högt hos honom; men slutligen yppades hans rätta art, så att dödsdom blef öfver honom fälld*). Genom Hertig Johans och Svante Stures bemedling förvandlades domen till evig landsflykt. Göran begaf sig blott till Eriks utsväfvande hof i Calmar**) och stannade der quar samt skyddades af Erik trots fadrens varningar. Man hörde honom sedan utösa smädelser emot Gustaf***). Han hade äfven en syster, hvars son var den blodgirige drabanten Peder Williamsson, hvilken så grymt och nitiskt tillvägagick vid Sturemorden i Upsala.

Sedan Göran blifvit steglad öfverst på Brunkeberg skref Laur. Winter öfver honom följande epitaphium:

Infami periit morte Giorgius
Petræus, Suecorum Regis allector,
Humani sitiens sanguinis undique;
Hic nuper propriis occidit artibus....
Plutoni famulus nuperus infero
Factus, consiliis proximus assidet.

En anklagelse är dock i viss mon orättvis emot Göran. Man har med skäl klandrat hos Erik XIV, att han, sannolikt efter Görans ingifvelse såsom vanligt, kränkt Svenska folkets rätt, då han i högsta Nämnden lät döma undersåtarne efter Gårdsrätter och Hofarticlar, ty de stiftades utan Ständers samtycke och kunde derföre aldrig lämpas till annat än Hofvet eller folket på Konungens slott och gårdar. Emot sjelfva domstolen var således ej så mycket att säga, som fast mera emot de lagar, som der tillämpades; Erik och Göran böra dock frikännas från sjelfva upphofvet till detta svekfulla våld, under lagens mantel, ty Gustaf I hade dertill innan verkligen brutit isen uti sina Articlar, utgifna i Upsala d. 16 Oct. 1544, uti hvilkas §. 39 stadgas, att a[...]

---

*) Geijer II. 161.

**) Redan 1557 gaf Gustaf Calmar och Kronebergs slott m[ed] län samt Öland till Erik "för att tillfredsställa honom." Han ant[og] Konungatitel samt fordrade till och med trohetsed i eget namn [af] adeln. Hans uppförande väckte misstankar, till den grad att fad[ren] från denna tid omgaf sig med tysk lifvakt. Erik utrustade skep[p i] Finland, i anledning hvaraf fadren måste i särskildt bref förbj[uda] folket att lyda honom. Till honom sjelf skrifver fadren: "För Gu[ds] Sons död och pina afstå dock från det martyrium, hvarmed du [din] fattiga, gamle fader belastar och plågar." Här röjes redan Gör[ans] inflytande. Jfr Geijer II. 148, 150, 158.

***) Handl. rör. Sk. Hist. a. st.

saker, som förefalla och sig tilldraga kunna emellan hans tjenare eller emellan dem och andra besutna undersåtare, skulle rättas och dömas efter dessa Articlar, så långt de räcka, och vidare efter Gårdsrätten; men de, som der icke finnas uttryckta, skulle dömas och rättas efter Sveriges beskrefne lag. När nu Befallningsmän hörde under Hof- och Gårdsrätter och dessa å kronans vägnar förde talan uti civila och criminella mål, så skulle tvister emellan embetsmännen och undersåtarne af sig sjelfva falla under Regentens godtyckliga lagar och rent despotiska magt.

Göran var gift med Dionysii Beurrei Svägerska*) och insöp genom denna slägtskap böjelse för Calvins satser, till hvilkas hyllande begge svågrarne öfvertalade Erik. Sedan har äfven sonen i detta afseende inverkat på Carl IX, hvilken ock visade mycken benägenhet för de Reformerte.

Göran var af Erik upphöjd i adligt stånd och förde tre tegelstenar i vapnet**).

Utom den dödsdom, som i Gustaf I:s tid fälldes öfver Göran, finnes en sådan öfver honom af d. 5 Sept. 1567, "uti hvilken han efter K. Eriks befallning blifver dömd att mista ära, lif och gods för det han en borgare från Antwerpen med orätt afhändt hade; för tvenne hustrur som han velat våldtaga; för mutor han tagit och för annat mera våldsamt och orätt, som han mångom tillfogat hade." (Palmsk. Saml.). Denna dom bör skiljas från en annan kort derpå följande, d. 20 Oct. s. å., för hans våld och svek vid Sturemorden. — Sedan detta skrefs, ha vi funnit domen af d. 5 Sept. intagen i Handl. rör. Skand. Hist. Del. XXIX. Den kallas i Frey 1849 sid. 133 "förut obekant."

Göran hade kallat sin son *Erik* efter Konungen. Vid fadrens död begaf sig denne ur landet, helst en kunglig befallning utfärdats, att ingen af denna vanartiga slägt skulle få anmäla sig till rikets tjenst***). Han begaf sig till Tyskland och uppehöll sig under främmande namn vid utländska

*) Hon dömdes d. 23 Juli 1567 "att stå ett förrädeligt straff för det hon utspridt, att Catharina Månsdotter genom trolldom i en dryck varit vållande till K. Eriks svaghet." Men Catharina "pardonerade" henne. (Palmsk. Saml.). Utom Erik hade hon sönerne Anders, död 1635, och Nils. Enligt Rådsprotocoll för 1634, sid. 202, intercederades från Småland för Anders' intagande på Riddarhuset.

**) Messenius VI. 20.

***) Messenius XV. 130. Enligt Stjernmans Företal till Erik XIV:s Hist. af Tegel var befallningen Rikets Ständers.

akademier. Stiernman, Gezelius m. fl. uppgifva, att Her
Carl underhållit honom utrikes; men i bättre källor näm
intet derom. Celsius*) deremot berättar, att, då han ef
Johan III:s död återvände till Sverige, antog honom Herti
i sin tjenst, "utan att veta hans rätta börd." Han näm
särskildt såsom Cancellist vid Riksarchivet. Hertigen sä
honom derpå till Spanien 1592; men då han återkom m
illa förrättadt ärende, kastades han i fängelse**). Lik
erhöll han sedan flera hemliga uppdrag af Hertigen. Sed
Sigismund rest till Polen, sändes han till Riksdagen i K
kau 1593 för att speja. Hans bref till Hertigen uppsnapp
des, så att hela hans förhållande upptäcktes; den milde o
försonlige Sigismund lät honom dock ostraffadt resa, eh
Prinsessan Anna var mycket uppbragt***).

Efter återkomsten utnämndes han s. å. af Hertigen t
Häradshöfding i Olands härad och Sigismund var nog me
görlig att stadfästa detta 1594.

Det berättas, att han efter några år för Carl upptä
sin härkomst†) samt anhållit att få njuta sin faders ad
skap till godo. Carl vredgades och ropade: "af djefla ä
komma djefla ungar"; men då supplicanten blidkat hon
med knäfall, skall han hafva utbrustit: "Så må du heta St
gel, ty det är din fars sköldemärke"; hvarvid den förr
med vanlig fintlighet begärde, att endast få taga bort för
sta bokstafven. Hela historien är sannolikt uppdiktad, hels
redan fadren förde tegelstenar i vapnet.

År 1596 sändes T. att på Hertigens vägnar bivista Chri-
stian IV:s Kröning††). Han hemförde med sig Hvitfeld
då nyss utkomna Historia om Christian III. Då Hertige
deruti fann åtskilligt om sin faders regering, som ej behagad
honom, befallde han T. att utarbeta dess historia samt til
lika i vissa punkter vederlägga Hvitfeld. Sådan var anled
ningen till detta arbete.

---

*) Lärde Svenskar, sid. 3.

**) Arnold Messenii Hist. om tvisten mellan Sigismund och Carl.

***) Werwing I. 174.

†) Att hans börd åtminstone 1598 varit Carl känd, ses af dess bre
af d. 28 April s. å., i hvilket honom upplåtes dess faders hus, be-
läget vid Vesterlånggatan. Jfr Riksregistr. s. å. sid. 202. Samma
år afled T:s moder.

††) Jfr Företalet till Tegels Hist. om Gustaf I.

Utom Riksarchivet begagnade T. för detta ändamål Rasmus Ludvigsons*), Per Brahes**), Erasmus Carlssons***), Sven Elofssons†) och Peter Svarts††) annaler samt Brasks brefvexling; hvilka skrifter han icke sällan långa stycken ordagrant afskrifvit utan att nämna källan. Ja till och med Hvitfeld, som han skulle vederlägga, har han på samma sätt ofta ord för ord följt och ej ens vårdat sig om att i språket undvika danismerna: Arbetet är dock vigtigt genom de kungabref och handlingar, som deri äro inryckta.

Han skref sedan Erik XIV:s historia. Härvid följde han ofta nog såsom källa Daniel Hunds chrönika†††) jemte några andra†*). Redan tidigt†**) anmärktes med fog, att den ej kan vara tillförlitlig. T. antyder sjelf i företalet den mångfaldiga olägenhet, som detta verk förorsakat honom. Han har likväl iakttagit den grundsatsen att företrädesvis framställa kriget emellan Sverige, Danmark och Lübeck: gåendes, som han säger, större delen af denne Konungens andre gerningar, för synnerlige orsaker, förbi.

År 1598 antog Hertigen T. till sin Handsecreterare. Han steg alltfort i Hertigens ynnest och hade mycket inflytande hos honom. Vid blodriksdagen 1600 kallas han Rättegångs-Härold och förde anklagelsen emot Riksråderna såsom Hertigens ombud.

Under den svekfulla rättegången hade T. tillfälle att idag lägga sitt nit och sin advocatoriska skicklighet. Då Råderna protesterade mot det Ständerutskott af deras fiender, hvilket skulle döma dem, ehuru de fått löfte om opar-

---

*) Hans biographi finnes i detta Lexicon. Jfr för öfrigt Thuns Vita Palmsk. sid. 41. Han hade äfven gjort rika genealogiska samlingar, hvilka T. i smyg ymnigt begagnade, under det han gaf sig sjelf utseende af att vara stor genealog och utgaf skrifter i denna gren; i anledning af hvilka Messenius i företalet till Theatr. Nobil. Suec. yttrar, att han *velut coccyx aliena ova procusit*: Jfr Messenii biographi i detta Lexicon IX. 300.

**) Har egentligen blott gjort tillägg till Ludvigsons verk. Begges arbeten komma nu att utgifvas bland Sv. Fornskr. Sällsk. Samlingar af F. A. Dahlgren.

***) Kongl. Secreterare.

†) Jfr hans biographi i detta Lexicon. Ur hans annaler afskrifver T. stundom flera sidor i sender utan att angifva lånet. Hela dedicationen till Del. 2, der han handlar om Carl IX:s frieri och giftermål i Heidelberg, är ordagrannt tagen ur samma Annaler.

††) Gustaf I:s Hofpredikant, sedan Biskop i Westerås. Första åren af Gustafs Historia skildrar T. genom afskrift af Svarts chrönika.

†††) Sv. Fornskr. Sällsk. Saml. tionde Häftet, sid. XI.

†*) Jfr Stiernmans Företal.

†**) Hos Messenius VI. 89.

tiska utländska domare, svarade T.: "Om hela Rikets Stän der äro edra vederdelomän, så är det ju ett klart bevis att J ären hela rikets fiender." Denna vändning upptog och användes sedan af Carl sjelf.

Detta tal om "Rikets Ständer" och deras tanka var T:s mun det trotsigaste hån. Han visste nog, huru han fader 1567 med lånad glans af den kungliga blodspiran had förestafvat samma Ständer orättrådiga dödsdomar *). Län domen hade ej gått förlorad för sonen. Dalin berättar här om: "Leyonhufvud förde Ständerne i få ord till sinnes. . . Man var dervid hel tyst. Somlige tackade honom och Bön derne skickade fram en af deras ledamöter, som bekände att de denna sak ej förstodo, bedjande Herrarne der med göra som de funno skäligast; men sedan Tegel oc några flere lupit en stund omkring alla bord och p de då brukliga små skriftaflor förestafvat hvad de å stundade, så framlades på grefbordet hvart och ett stånd beslut, att Råden borde anses som rikets fiender. Grefvarn förestälde väl, att alle icke voro lika brottslige och således att domen var allt för hård: de uppsatte oek en lindrigare men så snart Leyonhufvud gått ut, blef dödsdomen allmän bekräftad. Presterne klagade väl derefter, att man sig öfver ilat; men allt var för sent. Riksföreståndaren hade reda domen i sina händer. Att blidka honom anmodades vä Holstenske Ministern Gadendorf af åtskillige redlige män det oek denne med sin förbön tillböd; men det blef ill upptaget" **).

Ett prof på T:s sätt att gå tillväga med domstols-vitt nen må anföras. Efter Stångebro-slaget greps en fogelskyt på misstankar. Han lades på sträckbänk, och för att vinn uppehåll i plågorna sade han sig stämplat mot Hertigen förledd af Herrarne. Straxt efter pinliga förhöret tog han sina ord tillbaka, och, efter någon tid åter lagd på sträck bänk i Nyköping, bedyrade han om igen, att hans förste beskyllning varit falsk och af plågorna uttvingad. Dette oaktadt blef han af T. framhafd för domstolen i Linköping

*) "Göran Persson, som i Ständernas namn uppsatt en dom, sökte mellertid att få den underskrifven, innan Sturemordet blef bekant, och — ett bevis på folksamlingars rättvisa! — det har verkligen lyckats honom. Ständernas dom är af samma dag, då Konungen för dem föredrog saken. Den underskrefs i kyrkan, två dagar efter mordet, såsom det säges med tvång och utan att uppläsas." Geijer II. 205. Endast Presterne vågade en svag reservation.

**) Dalin III. II. 471.

för att derstädes upprepa sin första anklagelse; men han påstod tvärtom och ganska ihärdigt, att hans uppgift blott varit framtvingad. Han dömdes då sjelf ifrån lifvet för lögnaktiga beskyllningar, tvetalan och rymning!

Vid sjelfva afrättningen, då Riksråderne högt protesterade till Gud och efterverlden mot sin dom, "säga några, att T. bad Göran Stjernsköld, att han skulle stiga fram och säga dem alle tillhopa, att de hade lugit allt hvad de protesterat hade; men Herr Göran gick icke fram" *).

Om T:s lömska beskyllningar emot De la Gardie berättas följande **): "På Örebro riksdag 1606 blef ock Hr Jacob De la Gardie, som nyligen var utur sitt Pålniska fängelse hemkommen, utaf arge menniskors ogrundade sqvaller icke oanfäktad. Ty emedan Tegel hade hos Konungen utan skäl och grund mycket förolämpat både Hr Jacob, medan han var frånvarande, så. väl som hans broder Johan, som var stadd här hemma i riket, och fördenskull befarade, att sådant måtte honom nu, efter som han förtjent hade, blifva vedergullit, satte han sig i sinnet att, efter sin faders lögnaktige och lättfärdige natur och vana, igenom lögn och förtal betaga Hr Jacob all befordran till större välde och uppkomst, och det med en sådan uppdiktad osanning, lika som vore i Polen, igenom hans stämpling, ett sådant slut uppråttat, att sedan den Holländske Amiralen Hertig Mauritz hade tagit Sigismunds syster Anna till Gemål, skulle han med Holländarnes makt och bistånd hjelpa till att föra krig på Sverige, och det lägga under Konungen i Polen, för hvilken orsak icke Gyllenhjelm, utan Hr Jacob vore ifrån det Polniska fängelset förlossad, såsom ock till den ända, att sedan han komme hem till Sverige, skulle han derpå arbeta, huru som han till förbemälte slut och förbund måtte kunna de förnämste Herrarne öfvertala, jemväl ock på hvarjehanda sätt sådant ingifva flere utaf Adelen. Blef alltså häröfver då straxt granneligen ransakadt, och ehuruväl, under denna inquisition och ransakning, man icke kunde finna det ringaste tecken eller någon skugga till samma honom påbördade beskyllning, måste han likväl, efter som tiderna då voro, frälsa sig ifrån all vidlöftighet med caution och borgen, att han skulle blifva sin Konung och Riket huld och trogen, hvilket dock var alldeles onödigt, efter som hans tro och redlighet emot Hertig Carl och Sveriges Rike var i många år tillförene igenom dess heroiske och högtberöm-

*) Werwing II. 14. **) Anf. st. 138.

lige actioner nogsamt bepröfvad, hvilket ock åtskillige o
hans stora conduite och meriter särdeles beskrifne och
trycket utgångne historier utförligen contestera och betyga.

Detta hade "bort drabba på T:s hufvud, om ej Konun
gen lemnat honom för mycket beskydd" *).

T. hade af båda föräldrarne ärft Calvinska tänkesätt
religionen. Han äktade äfven sjelf en Brabantsk qvinna
samma församling, *Magdalena Danssen Villes*, förut gift me
Reinh. Lehusen, med hvilken hon hade sonen Johan Lehuse
Ofvannämnde tänkesätt voro ett ytterligare band emella
Hertigen och honom. Man ser dem ock utföra gemensamm
stämplingar i denna anda. Före kröningen 1607 skulle Pre
sterne kännas på pulsen i sin tro; ty allt ifrån Gustaf
blef det en praxis, att Konungarne skulle vägla med reli
gionen och äfven derutinnan visa sin maktfullkomlighet **)
Nu tillställdes i Upsala en disputation emellan Skotten For
besius å ena, samt Erkebiskopen och Professorerne å andr
sidan, om skiljaktigheterna i de begge bekännelserna. Pre
sterskapet ådagalade en ståndaktighet, som förtröt Konun
gen, särdeles det frimodiga åberopandet af Upsala mötes be
slut just då en förändring önskades. Det är icke osanno
likt, att Konungen velat vedergälla detta motstånd med de
samma år utfärdade förordningen om hus-syn på alla prest
gårdar samt stadgandet af straff på dem, som dessa ick
vidmakthöllo, samt att han velat betacka Professorerne p
sådant sätt, att han beröfvat Universitetet dess privilegie
Detta tillgick sålunda, att den illfundige T. inbillade Uni
versitetets Rector Rhalambius, att Konungen vid sin kröning
ämnade föröka privilegierna, hvarföre de borde för sådan
ändamål utlemnas. Documentet återlemnades dock aldrig
och i hela Carls lifstid blef icke heller mer fråga om dess
privilegier ***).

År 1608 blef T. Slottslofven eller Underståthållare p
Stockholms slott. Samma år sändes T. jemte stallbrödern
Chesnecopherus och Erik Elofsson till Wismar för att me
Danska fullmäktige afgöra stridigheten om de Tre Kronorna
Derom berättas †): "Medan de allt för länge dröjde och si
uti Calmar väl plägade, infunno sig icke allenast de Dansk
Commissarierne på bestämdan tid uti Wismar, och der få-

*) Anmärkning af Dalin III. s. 587.

**) "Vi vele förvara den rättighet, vår salige fader förvärfvat",
skref Carl 1607 till Erkebiskop Angermannus.

***) Dalin III. s. 565. †) Werwing II. 187.

längt förväntade desse Svenske, utan förorsakades och deraf att fatta tankar om en hastig resa derifrån igen, tagandes fördenskull attest och bevis, att de hade der i rättan tid kommit tillstädes, och begåfvo sig derifrån; men de Svenske Commissarierne, som der sedan anlände, gåfvo skulden till sådant deras dröjsmål på motvind, och seglade till Calmar igen, men de Danske, som af denna fåfänga resan funno sig vara både orätt och förtret tillfogad, läto sig intet dermed blidka, utan begynte på att laga till en krigsutredning emot Sverige."

Straxt före krigets utbrott sökte T. jemte de nämnde kamraterne intala Carl, det Konungen i Danmark ej vågade angripa honom, och hade derigenom nära på förledt honom till att afböja alla försigtighetsmått *).

I Gahms Samlingar förekommer följande hittills otryckta berättelse rörande Tegels flerahanda skymfliga förhållanden:

"Några strödda anteckningar, angående den gamla skälmen, för detta Rikshistoriographen Eric Göransson Tegel, sammanhemtade af Jonas Hallenberg. Första gången Svea Hofrätt sammanträdde till sakers företagande den 22 Maj 1614, inlade T. en skrift, till att vräkia Michel Olufsson, en af Hofrättens Ledamöter, utur Rätten, efter han var hans vederpart och afundsman. Skriften består af 4 punkter. Michel Olofsson svarade skrifteligen derpå, hvari han ibland annat berättar: att sedan Eric Jöransson några år efter 1594 begynte insmyga sig i H. Försteliga Nådes Hertig Carls hyllest och tycke, försummade han sig icke att söka sin egennytta med mången annans skada och klagan. Anledningen att han blef ovän med Michel Olofsson var följande: I Hertig Carls Cantzli var en benämd Olof Claesson, som begynte samla underrättelser om "Svenska Adeliga Släckter", hvilket föranlät Hertig Carl att befalla honom resa till alla gamla Kloster och Kyrkor att samla Adelsbref och andra dylika handlingar. När Olof Claesson emot en högtid begärte och erhöll Hertig Carls tillstånd att resa från Nyköping till Örebro, der han hade sitt hemvist, lemnade han sina Samlingar i en kista och nyckelen till Michel Olofsson, med förbud att låta Eric Jöransson hafva tillträde dertill. Olof Claesson dog straxt derpå, då Hertig Carl tillstadde Eric Jöransson hafva tillträde till handlingarne, med vilkor: att

*) Werwing II. 220. Tegels namn förekommer väl ej der i texten; men det är enligt all sannolikhet öfverhoppadt genom skrif- eller tryckfel, helst Registret (under "Tegel") hänvisar till nyssnämnde sid. 220.

Michel Olofsson äfven skulle vara tillstädes. Men unde Hertigens bortovarelse, hade Eric Jöransson föregifvit sig hafv fått Hertigens befallning att taga skrinet och handlingarn till sig, *och huru han utan all blygd och försyn hafver sam ma handlingar egnat sig till, thet sielfver att hafva förar betat och dermed plögdt med en annars kalf, det är monge visligh man väl vetterligit.*

Han ville äfven jäfva Doctor Messenius, som ock va Ledamot i Hofrätten; men Hofrätten ansåg ej hans jäf fö giltiga. (Se Svea Hofrätts Protoc. för 1614 fol. 1 till 1 uti Act. Cont. Tom. № 1 ibland Codices Rationum).

Orsaken till detta jäf var: att Eric Jöransson blef infö Hofrätten anklagad, af Hans Willeman, att hafva låtit e Skeppare Remer Remersson löpa med ett skepp åt Tysk land, på hvilket skepp var en hop understucken koppar Under en vidlöftig ransakning, som finnes härom i de an förda Protocoller, vittnade några, att Eric Jöransson, d de velat tillkännagifva, att oförtulladt kläde på samma skep blifvit insmygt till Stockholm, sagt åt dem, att sådant en dast tillkomme icke dem utan honom att efterfråga. T Eric J:son var af Konung Carl IX förordnad, att hafva in seende öfver Tullen och de Främmande — och derföre vor honom alla Sakören förlänte till belöning. Jfr fol. 92, 104 Af några vittnens berättelse är all anledning, att Eric J:so fått en summa penningar för det han låtit detta skepp utg med understunget gods. Hans Willeman, hans anklagare påstod: att Konungen och Cronan derigenom lidit 60 elle 70 tusend daler. Jfr fol. 94. Han blef af Hofrätten döm att fria sig med sex af Adel och en Tolfmanna Ed.

Den 8 Junii 1614 anklagades Tegel inför Hofrätten a Willam de Wijks arfvingar, att han med orätta kommi till Skattehemmanet Hufdestad i Solna socken. De skyld honom att genom omild och vrång berättelse hafva för mått Carl IX att gifva sig detta hemman och Konung Gusta Adolph att confirmera denna donation, samt att han me våld afhändt dem de bref, de hade på samma hemman, äf ven att han med hot och hårda ord hade tvungit Jöra Bähr och hans hustru, som förut ägt hemmanet, att gifv sig deras bref på Pergament, sådant som han det sjelf stäl hade. Tegel inlade en skriftelig berättelse om sin rätt til Hufvudstad: när unga Welam de Wijk "1598 velat giör Sveriges flotta, som då låg i Flisehamn, Konung Carl IX Afspännig, och deröfver blef gripen och afrättad, till erkände Konungen Cronan detta hemman. 1600 förlänt

han det till en Engelsk Bryggare, och skänkte det efter hans död åt Tegel. 1606 hade Jörgen Bähr och hans hustru Margreta, som förut varit gift med den äldre Wilam de Wijk och nu efter Jöran Bähr var enka, genom sitt bref afhändt sig all rätt till Hufdestad och gifvit den åt Tegel" m. m. Margaretha berättade med svuren ed, att hon och hennes förre man Jöran Bähr hade en morgon blifvit genom vaktmästaren på Slottet uppkallade, och då de kommo i Sven Månssons kammare hade Sven Månsson sagt till Bähr: här är ett bref som J skolen underskrifva. När Tegel i detsamma inkommit, hade han sagt: om de ej vilja underskrifva kunna de låta blifva, jag skall väl komma dem god igen: då hade de med tårar i ögonen och af räddhoga och bäfvenhet för hans myndighet skull, underskrifvit, men varit alldeles okunnige om dess innehåll. Se mera l. c. f. 30—33. Begge parterne inlade sina bref och handlingar. Hofrätten förordnade Michel Olofsson och Doctor Messenius, att granska Eric Jöranssons, och Jöns Lilljesparre, Lars Bengtsson och Hans Dobbertz, äfven Hofrättens Ledamöter, att granska Willam de Wijks arfvingars handlingar. L. c. fol. 35. — Deras Betänkande blef, att Tegel genom falsk och avog berättelse illisteligen förskaffat sig Hufdestad. Ty den unga Wilam de Wijk kunde ej förbryta sin moders Margarethas hemman, som hon af sin sednare man Bähr på sin bröllopsdag fått till morgongåfva, emedan hvarken hon eller hennes man Bähr kunnat öfvertygas haft del i hennes sons brott. Af denna falska berättelse hade han kommit till Carl IX:s donation och Gustaf Adolphs samt Riksens Råds confirmation; men så tillställt brefven, att de dels vore stridande emot hvarannat, dels emot Sveriges lag. L. c. fol. 40. Hofrätten dömde, att Eric J:son skulle afträda Hufvudstad till hustru Margaretha och hennes arfvingar. L. c. f. 47 och 72.

Den 25 Junii 1614 besvärade sig hustru Endes Peder Ulfssons ifrån Westerås öfver Eric J:son, att han skaffat sig Kon. Gustaf Adolphs tillstånd, att köpa ett Manhus vid Södra Flock, hvartill hon vore rätt arfvinge, hvadan äfven Konungen, sedan han derom blifvit underrättad, tillåtit hustru Endes lösa det tillbaka. Tre af Hofrättens Ledamöter blefvo deputerade att förlika dem. L. c. f. 54.

Den 27 Junii samma år anklagades Tegel af Advocat-Fiscalen i Svea Hofrätt, att han 1611 hade försträckt till Cronan några hundrade tunnor spannemål, som varit odugelig. L. c. f. 56, 61. Han dömdes, att efter han kunde

"undledhe sig att han orättrådeligen hade handlat med then spanmål han hade försträckt till Cronans behof, skulle han uppfylla Hans Kongl. Maj:t för skadestånd tu hundrade Tunnor Sädh, efter det 24 Cap. i Köpm.B. uthi StadzLagen." Men att han ej redeligen handlat emot sin Konung, enligt sin ed, framställdes till Kongl. Maj:t att lägga Eric J:son straff på, som tillbörligen vara kan. L. c. f. 62.

Den 30 Juni 1614 anklagade Borgmästaren i Stockholm Olof Nilsson, Eric Tegel, att han med orätt tillegnat sig hemmanet Grundvik på Wärmdön. L. c. f. 63. Tegel hade fått samma hemman af K. Carl IX enligt Donationsbrefvet 12 Aug. 1606. L. c. f. 100. sedan det blifvit derföre tillerkändt Cronan, att Olof Nilssons syster vikit ur landet tillika med sin man Jöran Palmerius. Olof Nilsson sade: att Tegel skrämt honom att gifva sitt bref på Grundvik för att få behålla ett stenhus i staden, som tillhört hans syster och Tegel hotat skulle annars äfven hafva blifvit tillerkändt Kronan. Hofrättens dom den 28 Sept. blef: att Eric Jöransson skulle träda från Grundvik och lemna det sådant, han det emottagit, till Olof Nilsson, som var rätta arfvingen. Men med executionen af denna dom skulle dröjas till Kongl. Maj:ts hemkomst. Men att han illisteligen genom falsk berättelse hade skaffat sig Kongl. Bref och missbrukat sin herres gunst och nåde, hvad straff han derföre skulle lida, hemställtes Konungen. L. c. f. 106 och 209.

1614 den 8 Sept. beklagade sig Margareta, Bährs enka, att sedan Hofrättens dom fallit angående Husdestad, hade Tegel låtit igenspika den husdör som henne var inrymd, släppt lös sin stora bandhund på henne och hennes piga, der egenom hoon hadhe snart blifvit skamfärat, med mycket annat öfverváld. Hofrätten gaf Ståthållaren på Stockholms Slott befallning, att tillhålla Tegel att ej tillfoga henne något inpass eller orätt. L. c. f. 89.

Den 15 Sept. inkallade Hofrätten Tegel för det han hos Drottningen beklagat sig öfver Hofrättens dom, skaffat sig Drottningens föreskrift till Konungen, der de skylde honom hafva framfört lögn och osanning, som de kunde förnimma af det bref Konungen tillskrifvit Hofrätten. Han dömdes derföre att böta 100 daler penningar för dom-qval. Men att han besvärat sig öfver wildh och medhold af dem i Rätten sitta, derföre skulle han vara betänkt att svara inför Konungen sjelf. Han hade rest till Konungen till Narwa, hvarifrån Konungen tillskrifvit Hofrätten. L. c. f. 90.

Se följande sida.

Den 6 Nov. klagade Klockaren i Botkyrko socken, att ... hemman Wällusta kalladt i Sollentuna socken, hvartill ... hade bördsrätt, hade blifvit förlänt till Erik Jöransson ... Konungen, hvadan Eric J:son ville drifva honom deri..., änsköut Konungen sedan hade skrifvit honom till att ... rätta sig i saken. Hofrätten svarade: att Klockaren ... få bref till Häradshöfdingen, att han skulle stämma ... J:son till tings, och der saken vidare ransakas till nä... Rättegångs Session. L. c. f. 203.

Konung Gustaf Adolphs Bref till Grefve Magnus (Brahe) ... de andre Bisittare i Hofrätten, dateradt Nårfven den 13 ... 1614 finnes i Registraturet i Riks-Archivet fol. 1042. Det innehöll: att med exsecutionen angående Hufdestad ... uppskjutas till Konungens hemkomst, och Tegel skulle ... förblifva i possession af Hufdestad och Grundvik. ... saken emellan honom och Hans Weleman skulle med ... första blifva afgjord. De tuhundrade tunnor spanmål, ... han var fälld, skulle ej heller utmätas, utan han ... få vara okrafd till Konungens återkomst.

Det synes hvad myndighet Hofrätten hade, när den, ... bref oaktadt, icke allenast i anledning häraf pliktfäll... Tegel för domqval; utan ock att Hofrättens förra dom ... verkställas.

Tegel begärte af K. Gustaf Adolph i Nårfven, att efter ... var honom frändömdt i Hofrätten, Hans Kongl. ... ville tillåta honom behålla samma hemman, och att ... vederparter måtte gifvas undantag i stället; men att ... ej beklagat sig öfver väld af Hofrättens Ledamöter. ... tillfrågades då hvarföre han låtit så åkern, tvärt emot ..., som innehöll, att han skulle afträda hemmanet till ... Margaretha. Han svarade: att han gjort det i an... af Konungens bref. Frågades: hvarföre han spikat ... dörren för hustru Margaretha, som Hofrätten tilldömt ... och släppt sin hund på henne? Sv.: Det hade ... skett med hans vettskap, utan om hans tjenare gjort, ... det skett emot hans vilja.

Han blef dömd att utbetala den spannemål, som blifvit ... ålagd genom Hofrättens dom. Han begärde respit ... till vintren, efter han ej nu hade spannemål; be...: att han skulle få betala Spannemålen innan Mar... tid; dock skulle han deremot inlägga sin förpliktelse i ..., att han det till förenämde termin utbetala skulle; ... de etthundrade daler skulle han straxt utgifva för Ko... Dombrott. Fol. 91."

I anledning af Carl IX:s förmenta utlåtelse, "af dj[...] ägg komma djefla ungar", yttrar Bergius (Småsaker IV. 5[...] följande: "Detta ordspråket har väl icke alltid sin riktighe[...] men ofta nog träffar det dock in, ty man har prof på s[...] dana slägter, der hela racen intet dågt. Åtminstone k[...] detta ordspråk här hafva rum, angående Tegel, ty ehu[...] hans skälmstycken icke äro så alldeles uppenbara, och m[...] sin tillbörliga näpst ansedde, som fadrens Jöran Persson[...] så finns likväl bevis nog på, att han begått rätt så gröf[...] streck som han, om icke ännu gröfre. Hvad kunde gem[...] nare vara, än det försök han hade för sig, att störta en [...] ärlig och välförtjent Herre, som Fältherren Baron Jako[...] De la Gardie var? Hvad mera infamt, än genom lögner oc[...] bakdantan bringa oskyldigt folk på fall och obestånd än[...] till sträckbänken? Hvad oförskämdare, än angripa den dy[...] diga Drottning Catharina Stenbock med hot och tillvitelse[...] för det straff, hans far Jöran Persson måst utstå, hvaru[...] hon likväl icke hade någon del? Hvad nedrigare, än unda[...] draga faderlösa barn deras tillständiga egendom, och gör[...] sig till tjuf och roffare? Detta, med mera, kan om Teg[...] bevisas, hvaraf ögonskenligen ses, att han till arten vari[...] rätt så ärelös som fadren, och att äplet icke fallit lång[...] ifrån trädet. Hade han lefvat i samma tider och conjun[...] turer som fadren, så torde han väl på samma sätt fått sin[...] missgerningar umgälla. Hvad dess historia om Kon. Göst[...] vidkommer, som så mycket berömmes, så torde det [...] vara särdeles svårt att visa, det en stor del derutaf är id[...] plagium efter andra."

Vid samma tid, som de ofvannämnda rättegångarne [...] Hofrätten pågingo, instämdes T. (d. 20 Febr. 1615) infö[...] Stockholms Rådstugurätt, emedan han hade "under sitt vå[...] de dels förstört, dels sjelf behållit Arn. Grothusens qva[...] låtenskap" *). Käranden var Messenius, Grothusens må[...] Man grep till vapen, som den tiden voro vådliga nog: T[...] utropade M. i rättens närvaro för en papist och landsför[...] rädare; denne åter den förre för en calvinist och den d[...] hade förledt Carl IX till mångfaldig hård framfart mot sin[...] undersåtare. M. fick slutligen pligta med tjugoårigt fängels[...] under grym misshandling —, en fläck, som man förgäfve[...] söker utplåna ur Gustaf Adolfs historia. Att likväl T. me[...] sin ärfda skicklighet såsom belackare vilsefört Konungen oc[...] varit hufvudsakliga driffjedern till domens omilda verkstäl[...]

*) Celsius, Lärde Svänske sid. 5.

lighet, synes äfven deraf, att Messenii mildrade öde och T:s ... äro samtidiga.

T:s grymma uppförande mot Astronomen Forsius, hvilken han pinade på sträckbänk, är i dennes biographi anfördt. Enligt Hallenberg II. 769 var denne F. en af Messenii vänner.

Här se vi några drag ur Carl IX:s "Skrifvareregimente." Aldrig har så djup immoralitet lägrat sig i sjelfva thronens ... nskap, som i Eriks och Carl IX:s dagar.

T. befullmägtigades 1610, tillika med Peder Andersson, ... "med Kammarråd och Kammaren upptaga alla räkningar ... dem gemenliga öfverläsa och öfverse." Historiograph 1614. Kammarråd 1617. Tillika Häradshöfding i Hölebo 1626. Erhöll stadfästelsebref på adelskapet 1627. Enkling 1635. Död barnlös d. 12 Febr. 1636. Begrafven i Riddarholmskyrkan, en aln från predikstolstrappan, på norra sidan. Vapnet på stenen är nu mycket nött.

Hans egendom tillföll genom testamente hans tremne ... dsöner. Enligt några var Tegel äfven Underståthållare i Stockholm.

Skrifter: Arbor genealogica Princ. Caroli, qua demonstratur, Celsitudinem ejus paterni maternique sanguinis originem habere tam ... invictissimis Romanorum Imperatoribus, quam a Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ nec non Poloniæ et Bohemiæ regibus etc. 1598. (En ... tafla i koppar med Carls och begge dess gemålers porträtter samt ätternas namn och vapen. Är ytterst sällsynt, helst endast 12 exemplar afdrogos). — Genealogia öfver Sveriges, Polens och Danmarks Konungar. Sthm 1598. (Ganska sällsynt). — Gustaf I:s Hist. Ib. 1622. (I sin dedication uppgifver T. sjelf, att Carl IX "har denna krönika så för sig tagit och emenderat, så att den med ... må kallas H. Maj:ts eget verk." Häraf har L. Grubb*) gjort ett kort utdrag, kalladt Breviarium Gustavianum, tryckt 1671). — Erik XIV:s Hist. Utg. af Stjernman. Sthm 1751. (Äfven denna har Carl IX "emenderat"). — Ornamentum præcipuæ Notabilitatis Succanæ. Handskr. Förvaras i Riksarchivet**). — J. Messenii ... liga bedrifter. Handskr. — Förteckning på alla från Gustaf I till Gustaf Adolf gjorde Grefvar, Friherrar och Riddare vid kröningar och andra tillfällen. Handskr. — Åtskilliga ätt- och stamtaflor. Jfr Thuns Vita Palmsk. sid. 54.

(Källor: Gahms Saml. — Palmsk. Saml. — Adelungs Lex. II. 2294. — Schefferi Suec. Litt. — Se ofvan.)

— A — Ö —

*) Icke Girs, såsom Celsius uppgifver i företalet till Gustaf I:s Hist. Girs utgaf visserligen ett dylikt 1670, men det öfverträffar i ... och anordning T:s arbete.

**) Ej på Kongl. Bibliotheket, såsom uppgifves af Celsius i Lärde ... tiske, sid. 8.

TEGNÉR, ESAIAS.

Den frejdade skalden var född d. 13 Nov. 1782. Ha fader var dåvar. Comministern i By, *Esaias*, bondson fr Tegnaby (hvaraf namnet) i Småland, men erhöll kort eft denne sin femte sons födelse Millesvik pastorat på Ver lands Näs. Modren, *Sara Maria Seidelia*, prestdotter fr Kila, var ett ovanligt fruntimmer, eldig, qvick, med fö måga att jemväl uttrycka sig på vers, men ändock en arb sam och förträfflig husmoder. I Febr. 1792 afled Kyrk Tegnér, efterlemnande tvenne döttrar och fyra söner, hvilka tvenne nu voro studenter i Lund. Begge voro å hu vudets vägnar utmärkte: den äldste, *Lars Gustaf*, dju allvarlig, tänkare, religiös med rigtning till mysticism o theosophi *); den andre, *Elof*, ett verldens barn, gla sprittande, qvick, satirisk; en mellanlänk mellan begge v *Esaias*. Dessa egenskaper voro, som det tyckes, ett a från modern: naturen hade deremot gjort den fjerde (d tredje i hänseende till åldern) arflös; han var fånig. M dren, i torftiga omständigheter, flyttade med sorgebarn till ett litet ställe, hvarest hon tog sitt enkesäte. Nejd var ful; dock talar skalden längtansfullt om "björkarna o kring min moders hus." Gräfningarna på en närbelägi ättehög bevittnade den yngste sonens första kärlek till no disk fornforskning; en grafskrift öfver en gåsunge var ha första (bekanta) skaldeprof. Den lydde sålunda:

Lycklig du,
Lille gåsunge nu!
Ingen räf, ingen korp, eller kråka,
Dig mera skall råka.

Detta tilldrog sig dock under ett af de täta besöke moderhemmet, hvarifrån den tioårige Esaias redan hade f flugit. En Kronofogde, *Jakob Branting*, antog honom so skrifvare, och biographen försäkrar, att den blifvande poet ådagalade praktiskt sinne, noggrannhet och skicklighet i bokföring. Dock saknades ej distractioner. Så hände gång, att han sandade med bläckhornet, en annan, att h under en bergning, tillförordnad för tillfället till grind tare, lät kreaturen få komma in i gärdet, sjelf liggande en tufva med en bok i handen. Fick han tag i en b uppklättrade han dermed på en stege, eller lade sig

*) Han var vän och själsförvandt till skalden Per Elgström, ofta talade om honom, bland annat berättande en underbar syn, hans vän haft.

ᵢₘ på ett torftak. Han läste allt hvad han kunde öfver-
ᵢₘₘₐ, helst vitterhet och historia, dock allrahelst Nordi-
ka kämpadater; stundom omdiktade han dem sjelf, men än
flare besöng han ortens små händelser. En icke ringare
glädje för gossen var, att under fogderesorna, få från bak-
sätet på Brantings chaise göra bekantskap med Vermlands
ₗₑ omväxlande natur, om hvilken det platta Näset — hans barn-
doms skådebana — gaf intet begrepp.

Goss-åldern förflöt lyckligt; fosterfadern, en ungdoms-
vän till fadern, bemötte honom med största godhet och öm-
het, ja, hade i sina tankar utsett honom till efterträdare
och måg. Likväl tyckte emellanåt den hedersmannen, att
"Esse var för god att bli räknekarl", och ett samtal, som
ₐₛ under en resa en vacker stjernnatt, hade med den fjorton-
årige ynglingen, stärkte hans beslut att "Esse" borde stu-
dera. Tanken, att skiljas från fostersonen var påkostande,
men omtanken för dennes framtid, aflägsnade alla betänklig-
heter. Den äldste af bröderne Tegnér hade condition hos
Kapitaine Löwenhjelm; till honom skref Branting och bad
honom, utan omsvep, att taga den unge Esaias i huset, för
att låta äfven honom begagna sin broders undervisning; utan
tvekan samtyckte dertill ock denne, ehuru sjelf i knappa
omständigheter och fader för nio barn. I Mars månad 1796
kom Esaias till Malma, och der begynte nu, i stället för
den förra spridda läsningen, en ordentlig undervisning, efter
den gamla strängare methoden, hvars lämplighet Tegnér, i
sin sednare ålder, berömligen vitsordar. Håg, kunskapstörst
och ett ovanligt minne ersatte den förlorade tiden: dessa
villkor för god framgång i studierna voro så mycket mer
erforderliga, som informatorn var öfverhopad med disci-
plar, studerade på egen hand, och tidtals var frånvarande,
ty vid denna tid mottogo han och brodern Elof Magister-
graden i Lund, hvarvid den sednare erhöll hedersrummet.

När äldste brodern flyttade till en annan condition, fick
unge Esaias ock medfölja. I patronen — Bergsrådet *Myhr-
man* på Rämens bruk — träffade han en ovanlig man — på
en gång en lärd och en stor rödjare, odlare och jernbrytare,
med en ädel och fast charakter — samt, hvad som icke
mindre gladde den vettgirige ynglingen, digra bokskåp, för-
sedde med grekiska, latinska, fransyska, engelska författare,
men ingen enda tysk poet, ty denna vitterhet var i Sverige
den så godt som okänd. Hittills hade af utländska skalder
Ossian på honom gjort det djupaste intrycket; nu lärde han
känna fadren Homer, hvars bekantskap dock kostade honom,

skap med andra af dess snillen, än Choræus och sin land
man Byström, som nyss förut lemnat en salubod i Phili
stad, för att föra grafstickeln, hvilken han dock sedermera
utbytte mot mejseln.

Återkommen på hösten 1803 till Lund, utnämndes
d. 26 Febr. 1805 till Æsthetices Adjunct, med ett årli
gratial af 83 Rdr 16 sk. b:co, hvilket indrogs, då han
26 Sept. s. å., såsom tillika befordrad till Vice Biblioth
karie, kom i åtnjutande af en lön, som utgjorde 60 t:n
spanmål. Oaktadt denna knappa inkomst hade han mod n
att d. 22 Aug. 1806 knyta äktenskapets band med sin välg
rares dotter på Rämen *Anna Maria Gustava Myhrman*; begg
hade alltsedan den första ungdomens dagar älskat hvarand
och hemligt bredvid hvarandra ristat sina namn i träden.

Hittills hade kärleken hvarje sommar dragit den un
skalden till Vermland; under en af dessa resor, i Sep
1804, lärde han känna sin landsman, Geijer, som året för
vuunit Svenska Akademiens pris. Begge hafva berättat o
det intryck detta möte gjorde på hvarandra; begge kö
aktade och skattade hvarandra, men, med stora likhete
dock i grunden hvarandras motsatser, föreföllo de hvarand
besynnerlige och tillbakastötande; begge säga, att des
dagars sammanvaro förflöt under ständiga disputer; beg
tillägga, att denna klyfta mellan åsigterna af lifvet och li
teraturen ständigt blef djupare, och att de aldrig rätt fö
stodo hvarandra.

Efter detta giftermål undergick skaldens inre mennis
en märklig förvandling, hvilken, endast förtäckt antydd
biographen, vi något tydligare måste angifva. Nästan hvar
menniska med eld och phantasi måste genomgå en perio
då den inre lågan råkar i sjudning, under hvilken lavan u
kastas och de förderfliga gazerna explodera och bortdunst
hvarefter den heliga flamman, renad och skärad, qvarlefve
En sådan eruption hade T. ej ännu undergått: hans slyng
år (i fall vi få nyttja detta uttryck) kommo — besynnerli
nog — efter äktenskapet. Om de hos honom blefvo li
drigare, mindre brusande, än om de kommit förr, så blef
de desto långvarigare. Kämpande med armod, ehuru aldr
deraf nedtryckt, längtande att, så snart ske kunde, försätt
i en förmånlig ställning och derigenom visa sig värdig
goda menniskors välgörenhet, som stödt honom, och stil
brinnande för ett älskadt föremål, hade, såsom vi sett, h
egnat sin ungdom åt de trägnaste studier, den ihärdigas
arbetsamhet, sällan deltagit i nöjen och förströelser, skyg

sluten inom sig, otillgänglig, grubblande, "vankande ikring likasom i en half dröm (Geijers ord), endast då och då gifvande sin närvaro tillkänna genom ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende." På engång upptinar frosten i hans väsende: han blir den trefligaste värd, den gladaste sällskapsbroder, efterlängtad i alla kretsar, der hans aldrig sökta qvickhet gnistrade och sprakade, samt det ena infallet jagade det andra, snart likasom löpeldar genomflygande hela landet. Nu började han dricka ur nöjets bägare: lättsinnigheten uttrångde — åtminstone tidtals — allvaret, ehuru icke så helt och hållet, att det ej låg qvar på botten af hans själ, vid ensliga stunder och heliga tillfällen mäktigt uppflammande. Skämtet är en farlig naturens gåfva: hos T. var det sällan förolämpande, emedan i grunden af hans natur låg mycken godhet, aldrig afsigtligt (i trots af den tidens ytliga rigtning) fientligt emot religionen, men dock stundom, då ett infall oemotståndligt bröt sig fram, kanske icke tillbörligt skonande heligare föremål; vida oftare gjorde sig denna lättsinniga qvickhet sig saker till ett annat fel. Det hörde den tiden till seden i Lund — eller blef det genom honom — ja, det ansågs som ett slags bravoure för ungherrarne, att genom såkallade equivoquer jaga rodnaden på fruntimrens kinder. "Stundom (heter det i biographien), när löjet skalkades kring hans läppar, tillät han sig yttra betänkliga saker, som, upprepade af en annans mun, skulle förefallit oförlåtligt råa, men som i hans hade något på engång så öfverraskande qvickt och så godmodigt lekande, att äfven den oskyldigaste mö merändels måste skratta, innan hon hunnit att rodna." Vi tro — och hafva hört — att förhållandet så var i Lund, hvars sällskapston han beherrskade; men vi hafva äfven hört, att på andra orter, der en dylik var obekant, finare damer, äfven gifta, när de hörde slika väl merändels qvicka men alltför påtagliga tvetydigheter falla från en siares läppar, hvilken de trodde sig känna från en helt annan sida, i början på det högsta förvånades, och sedan voro rädda att sammanträffa med den genialiske mannen, när detta lynne påkom honom.

Denna förändring hade äfven inflytelse på T:s poesi. Den blef friare, mångfaldigare, rörligare: hans lyra fick flera strängar; frågan är dock, om ej Sångmön förlorade i djuphet, ömhet, innerlighet och oskuld, hvad hon vann i vidsträcktare flygt, i prakt, i bildstått och blixtrande. Vi vilja dermed visst icke säga, att det felades allvar i de poemer,

som hade upphöjda och ädla ämnen till föremål. T. var en fullkomligt sanguinisk natur, som, öppen för alla intryck, snabbt kunna försätta sig i de mest olikartade stämningar och i det ögonblick han diktade var fullkomligen genomträngd af sitt ämne. Detta öfverser man alltför ofta vid bedömandet af konstnären, då man jemnför högheten, kyskheten, heligheten af hans skapelser med hans menskliga, personliga ofullkomligheter, och man är alltför böjd att anse hans toner, hans skildringar såsom hycklade. Nej; konstnärens själ är i hänryckningens stunder helt och hållet fylld af de känslor åt hvilka han gifver gestalt och uttryck, men, sedan den saliga berusningen lemnat honom, blifver han åter, såsom vi alle, svaga menniskor, ja ser sig af ett slags naturdrift, som för sådana eldsjälar är svårare att motstå än för vanliga menniskor, ganska ofta föranlåten, att söka ett slags motvigt, en ny retning i sinnlig njutning. Vårt biographiska samvete har icke tillåtit oss hvarken att förtiga eller öfverskyla denna brist hos en man, som ej blott såsom skald var beundransvärd, utan i alla andra afseenden den förträffligaste medborgare, vän, make, fader. Påminnom oss att hundra andra snillen, sjelfva Rafael och Mozart, hafva skattat åt samma slags svaghet.

I alla fall fanns hos Tegnér en djup, aldrig honom öfvergifvande grundkänsla, och detta var fosterlandskärleken. Denna framalstrade 1808 den odödliga sången *för det skånska Landtvärnet.* Det är visst icke förmycket sagdt, då biographen derom yttrar: "denna krigiska dithyramb ljöd som en stormklocka genom alla fosterländska bröst. Toner, på engång så trotsiga och så sköna, hade man förr ej hört från den svenska lyran. Genom land och rike gick som en löpeld denna elektriserande sång, vittnande att norden egde en Tyrtæus": — påminnande oss från vår ungdom det intryck detta qväde gjorde på oss liksom alla andra, kunna vi vitsorda detta omdöme såsom fullt sanningsenligt.

Med nyssnämnde år, då han höll æsthetiska föreläsningar, begynte äfven Tegnérs ryktbarhet som akademisk lärare, och Styrelsen gjorde dessa förtjenster rättvisa, då han d. 6 Dec. 1810 hugnades med Professors fullmakt — som likväl icke medförde någon ökad inkomst.

Året derefter gaf Svenska Akademien sitt högsta pris åt denne skald, som några år förut sett en annan af honom inlemnad täflingsskrift af den vittra Areopagen förskjuten, hvaröfver han i ett satiriskt skaldebref till en vän gaf luft sin förtrytelse. Den belönta skriften var *Svea*, ett prakt-

stycke, som emottaget af allmänheten med en sedan länge hos oss oerhörd enthusiasm, egentligen kan sägas för T. hafva öppnat portarna till ärans tempel, ty så förträfflig Landtvärnssången än är, så var den dock alltför kort och af alltför tillfällig anledning, för att kunna anses för annat än en lycklig inspiration och, i fall den förblifvit den enda, kunna vid dess författares namn fästa ett varaktigt minne.

Från denna tid växte detta skalderykte i en följd af år i ständigt stigande genom nya poetiska skapelser, för hvilkas glans alla andra stjernor på den inhemska vitterhetens himmel småningom bleknade. Vi kunna endast utmärka de märkligaste: *Prestvigningen* 1812 (författad i anledning af skaldens egen prestvigning), *Nattvardsbarnen*, kanske såsom helt det fullkomligaste af alla, 1820, *Axel* 1822 samt slutligen *Frithiofs Saga* 1825; denna satte kronan på hans ära och kringflög, läst och beundrad i alla boningar, först inom fäderneslandet i fem till sex hvarandra raskt följande upplagor, och sedermera öfversatt på alla det höfsade Europas språk och med bifall helsad af den åldrige Goethe, de begge verldsdelarne på ömse sidor om Atlanten. Ett så stormande bifall hade aldrig något från norden utgånget qväde ännu väckt, hvarken inomlands än mindre hos främmande folkslag och i de aflägsnaste länder växte T:s namn tillsammans med Linnés. Men man läste icke blott Frithiof, man söng honom äfven; man hörde den tiden nästan ingenting annat sjungas än Crusells melodier till dess lyriska partier.

Belöningar och yttre utmärkelser från Styrelsens sida uteblefvo icke heller, dem vi nu på ett ställe vilja angifva. T. blef Græcæ Linguæ Professor 1812 då han erhöll till præbende Stäfje och Lackalänga, som sedan utbyttes med Reslöv; Theol. Doctor 1818 och promoverad i Upsala; En af de Aderton i Svenska Akademien (hans inträdestal öfver Oxenstjerna bevittnade att skalden äfven var mäktig inom prosans område); Biskop i Wexiö 1824, Commendeur af Nordstj.-Orden 1829. Förut hade han blifvit kallad till Led. af K. Götheborgska Vitt.-Samh. samt af K. Samf. för utg. af Handl. rör. Skandin. Hist.; derefter 1821 Medlem af K. Vitt. Hist. och Antiqu.-Akademien, 1829 Hedersled. af K. Vet. Soc. i Upsala, 1835 Led. af K. Vet. Akad. Mera ovanlig och rörande är följande utmärkelse. När i Juli 1822 Kon. Carl Johan reste genom Vermland, och fick höra att Tegnérs moder bodde helt nära (hos sin måg, Prosten Lidén, som innehade Silbodahls pastorat), yttrade han sin önskan att få se henne. Den mer än åttiåriga gumman kom,

åtföljd af sin måg och dotter. Konungen öfverhopade hen med vänligheter, lyckönskande henne att ega en son, s vore Sveriges ära och skänkte sin bild. Den gamla h åter förlorat tvenne söner, Elof, som dog 1815 såsom Ele Lector i Carlstad, och den fånige, som drunknade, me uppnående det nittionde året (hon dog först 1834), lef hon länge nog, för att se den tredje innehafva en af hede platserna både på det Svenska Zion och den Svenska Parnass

Sin grekiska profession skötte T. med kärlek, ära o framgång. Genom honom blef den Lundensiska ungdom först bekant med Greklands stora mästerverk och med sp kets hittills försummade grammatik. Vi beklaga att vi ic känna hans i denna väg utgifna afhandlingar *), för att r kunna uppskatta deras förtjenster. Det akademiska rect ratet ville han dock aldrig emottaga. Då han befordrade till Biskop, tyckte mången, att detta embete låg allt fö fjerran från hans förra verksamhet, hans lynne och själsrigtning. Men alltid lika samvetsgrann i sina embetsmannapligter, som då han i sin ungdom ännu var fogdeskrifvare, ansåg T. icke "biskopsfullmakten såsom en anvisning på lättja och orkeslöshet" (hans eget uttryck): han kastade sig på fullt allvar in i theologiska studier, skötte stiftsstyrelsen och läroverks-ephoratet med nit och redlig vilja, ärad af sina embetsbröder och älskad af allmogen, på hvars tillgifvenhet finnas flera prof. Flera skulle visserligen lika väl, kanske bättre, uppfyllt dessa åligganden, men ingen annan skulle såsom han kunnat elektrisera ungdomen på gymnasium och det yngre presterskapet på prestmötena, genom dessa, sedan så berömda tal, fulla af sunda lärdomar, kärnspråk och snilleblixtar. Om än icke alla med andeliga värdigheter belönte skalder och gamla akademiska lärare helt och hållet förmå uppfylla det nya kallets för dem så ovana skyldigheter, så är det dock högst vigtigt för kyrkans anseende att med sig införlifva män med snille och verldslig lärdom; hvarigenom hon träder i närmare förbindelse med staten och den yttre verlden.

Men vi återgå till skaldens tidigare lefnadsbana, för att få tillfälle att antyda förhållanden, dem vi ej anse oss kunna förbigå. Straxt efter prisbelöningen af poemet Svea, begaf sig T. till Stockholm, knöt der personlig bekantskap med

*) *De Diis Iliadis*, 1804, — *de Oraculo Dodonæo*, — *Monumenta Græcorum ex Anthologia*, — *Hymnus Homericus in Pana*; (såsom program till 1820 års promotion) *de Platone artem poëticam improbante*.

Svenska Akademiens pelare och inträdde som ledamot i det nyligen stiftade Göthiska Förbundet. Striden mellan denna Akademi och Phosphoristerne fortgick med häftighet. T. vördade i Leopold den siste sångarfursten från Gustavianska tidsåldern och harmades öfver anfallen mot patriarchen, kanske ej rätt betänkande att striden icke gällde personer utan idéer; inom Göthiska Förbundet ville den tiden knappt någon (Geijer var ett af de få undantagen) höra talas om någon annan poesi, än der det var fråga om Thor och Balder, sköldsklang och mjödhorn, svenskt jern och nordens fjällar. Man föraktade Phosphoristernes poesi såsom sydländsk, pjunkig, gråtmild: desse hyste all aktning och beundran för den nyväckta fosterländska andan, men tyckte å sin sida att Göthiskheten någongång, särdeles hos Ling och hans efterapare, yttrade sig på ett nog braskande, rått, ihåligt och skojande vis. Likväl uppstod ingen egentlig polemik emellan de båda skolorna: T. hade dock, såsom Gustavianska poesiens riddare, i den grofkorniga satiren Hammarspiken, rigtad mot Hammarsköld (som dock i förf:s lifstid aldrig tycktes), kastat utmaningshandsken *), och i Jubeltalet 1817 påminte T. om den "spartanska seden, att piska pojkar på Pelops graf." I en recension i Sv. Litt. Tidn. anmärktes det kittsliga och, särdeles vid ett sådant tillfälle, opassande i ett slikt utfall, men dermed afstadnade fejden, så vida man ej dertill vill räkna de bref, som Hammarsköld 1822 i en särskild bok lät trycka om poemet Axel. Föröfrigt läste och beundrade Phosphoristerne, liksom hela verlden, T:s poemer och böjde sig för den nya stjernan; men deras beundran kände gränsor, de sågo fläckar i sjelfva Fritbiof, der man annars såg idel ljus, men att påpeka dessa brister, att försöka en genomförande kritik af denne skalds arbeten, skulle den tiden blifvit betraktadt som ett helgerån mot Svenska Parnassen och uttydt som hämnd eller afund. Man undvek således denna stötesten, men den Upsaliska Litt.-Tidningen talade dock aldrig annat än med aktning om svanen i Lundagård. Under de sista tjuge åren inträdde ett personligen vänligt förhållande mellan honom och de Upsaliske Litteratörerne, hvilket med hvarje år blef innerligare i den mån T. närmade sig deras åsigter i politik, uppfo-

*) Fejden hade likväl förut blifvit öppnad på ett annat fält. En af Hammarsköld utgifven Grekisk Lärobok blef af T. 1819 recenserad skarpt men rättvist; då H. klent försvarade sig och sin klena sak och tillika gjorde inhugg på T:s vittra ära, fick han öfver sig en krossande och skoningslös Replik.

hyddan. Försynen beskärde honom dock lugn, frid och fullt medvetande under hans lefnads sista år. Under en gransnorrskensnatt — den 2 Nov. 1846 — flög siarens trötta ande upp till odödligheten.

Årebetygelser följde den hädangångnes stoft och minne. Vid den enkelt sköna begrafningen tolkade en ungdomsvän, Biskop Heurlin, fäderneslandets och sin egen förlust. Dödsfester anställdes i hufvudstaden, vid de begge universiteterna, i Christiania och Köpenhamn; Svenska Akademien anlade sorg. Penningar antecknades till uppresande af en minnesvård, som kommer att få sin plats i Lund, der han som lärare och skald ärofullast verkat.

Under ett fyrtiårigt äktenskap med sin förträffliga, förståndiga och husligt trefliga maka (född 1785), som öfverlefde honom, hade skalden sex barn, af hvilka följande fyra qvarlefva: 1. *Christopher*, f. 1807, Prost och Kyrkoherde i Kjellstorp, Lunds stift; — 2. *Anna Göthilda*, f. 1811, gift med Öfv.-Lieut. R. N. O. Frih. Carl Antonsson Rappe; — 3. *Disa Gustava*, f. 1813, gift a) med Lieut. J. P. Kuhlberg, b) med E. O. Prof. vid Upsala Universitet C. W. Böttiger; — 4. *Lars Gustaf*, f. 1814, Lieutenant.

De factiska uppgifter, som förekomma i denna korta och anspråkslösa lefnadsteckning, äro, på få drag när, hemtade ur den så till sakrikhet som skrifsätt oöfverträffliga biographi, som finnes framför upplagan af skaldens samlade skrifter.

Men kritiken öfver dem är ännu oskrifven. Allmänhetens handklappningar voro länge för stormande, för att tillåta en lugn pröfning af det äkta och oäkta guldet, en häntydning på det som stundom saknas på botten af detta ljusskimmer, denna bildståt, detta slösande med färgor, diamanter, sinnrika och fyndiga tankeblixtar. Hammarsköld har först häntydt derpå, men klandret har der alltför stor öfvervigt, och anses dessutom icke komma från en ovåldig man. Spridda försök till en slik granskning träffas här och der i tyska och danska tidskrifter, och ett utdrag af en dansk konstkännares omdöme derur meddelades förlidet år i ett häfte af tidskriften Frey.

För ett så omfattande företag vore här icke stället, äfven om vi dertill egde erforderlig förmåga. Vi vilja blott anföra ett af skaldens egna æsthetiska omdömen, som synes oss särdeles charakteristiskt. I hans Saml. Skrifter Del. V. sid. 295 läses: "Hvarken Thorild, eller Ehrensvärd, eller Svedenborg blifva nu inför efterverldens domstol det, hvar-

…ll man nu på en tid velat göra dem. *Man kan för ett ögonblick upplyfta dem, men det visar sig snart, att deras …mn ha fallandesoten, hvilken, som man vet, är obotlig.*" — Detta skref, år 1829, samme man, hvilken kallade "Hammarsköld en brandvakt, som går omkring och vill släcka ljusen", — som "gjort allt hvad han kunnat för att öfvertala nationen, att nästan allt hvad den hittills värderat i …aldekonst eller vältalighet, är idel uselheter." — Ingen …ckar att H. var alltför ensidigt strängt och obillig emot …e fleste af svenska vitterhetens Gustavianer, särdeles Leopold (detta omdöme uttalades på ett ganska skarpt sätt re…n 1811 i Phosph. sid. 41 o. f. af den som skrifver detta); …n har H. i sitt bemödande att "släcka ljusen" någonsin …i mycket försyndat sig, som Tegnér genom detta omdöme …ot ifrågavarande trenne stjernor? Hvilka "ljus" stråla kla…re, deras, hvilka H. ville "släcka", eller deras, hvilkas …s T. förnekade? Derom har, såsom vi tro, efterverlden …dan dömt. Att T. ej förstod Swedenborg är ganska förlåt…gt, särdeles af det skäl, att han troligen aldrig läst ho…m, utan skrek för det att andra skreko: — men att han …elf, ett snille, skulle sakna allt sinne för Ehrensvärds och …orilds storhet, gränsar till det otroliga. — Detta för…klarar, hvarföre han så missförstod Phosphoristerne (se …nheltalet sid. 18 o. f. och jemför recensionen af under…cknad i Sv. Litt. Tidning 1817).

Geijer skildrar honom vid sitt första sammanträffande …om "smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blåa, …rdeles klara ögon." I de äldre åren var vid första an…blicken ingenting i detta ansigte, som förrådde den geniali…e mannen; men när samtalet lifvades, sköto blixtar ur de …cka ögonen. Tillfällen gåfvos, då han ock kunde se …g, trött och rigtigt prosaisk ut. Men det fordrades icke …ycket för att tända den inre lågan, som då sprakade af …åll. Deremot egde icke, om ej undantagsvis, T. så det …förberedda ordets makt som man kunde vänta af en man, … sprittande i conversationen.

…rifter. Utgåfvos först i Götheborgska Vet. och Vitt. Samhällets …andl., samt i flera periodiska skrifter, såsom Lunds Veckoblad, …ana, Stockh.-Posten m. fl. dels särskildt tryckta. — Omtrycktes … en del i Smärre Saml. Skrifter, Sthm 1828, ny upplaga …31. Hans Inträdestal i Sv. Akad. jemte andra utgåfvos under …: Tal vid särskilda Tillfällen. 1831. — Efter hans död …jer hans måg, Prof. Böttiger, den fullständiga upplagan af Esaias Tegnérs Samlade Skrifter, Sthm 1847 o. f., hvaraf …tills fem band utkommit.

(Källor: Lefnadsteckningen framför nyssnämnde upplaga, af utgifvaren: så f
ständig, att den gör all hänvisning på andra källor, i biographiskt hänseend
öfverflödig. — Hr i andra hänseenden Geijers Minnestal vid Minnesfesten i St
holm, samt Wieselgrens, vid den akademiska Minnesfesten i Lund, Kr
1847 (i Läsn. för Bildn. och Nöje 1847, sid. 159.) F.

TERSERUS, INGELBERTUS, ELAUS och JÖNS.

Terserernas stamfar *Olaus* var ej, som Tengström i Te
seri Minne uppgifver, bonde, utan är som Kyrkoherde i Tu
(Helsinglands N. Contract) nämnd i Kammar-Collegii han
lingar 1556. Hans son

1. INGELBERTUS OLAI

nämnes först såsom Kon. Gustafs hofpredikant, som 15
emottog Umeå pastorat såsom tillförordnad Pastor, äfv
kallad Comminister, då lönen uppbars af Konungen, s
deremot gaf I. hvad skäligt fanns. Han skulle både ref
mera och strängt taga ut inkomster, hvilket ej länge l
sig, utan nödgades han snart flytta derifrån, sedan orol
heter väckts; ankommen till Stockholm utnämndes han
sin gunstige Konung till Lexand 1558 eller 1559, kal
snart Probst i Dalom, hvilket lär inneburit att han s
tillförordnade rimligtvis yngre män skulle ansvara för gu
tjenstens uppehållande, hvarigenom vissa presterskapets
ner kunde förbehållas kronan. Här verkade I. uti 15
alltid gynnad af sin Konung. K. Erik gaf honom 1562
hemman i Tibble i Leksand. Då Biskop Erasmus 1576
visiterade, förmådde han I. att underskrifva Liturgien, h
ket skedde 1577. År 1582 confirmerade K. Johan de
tionen af Tibble. Kon. Carl XI var den alltid royalisti
slägten så bevågen, att han 1680 confirmerade detta h
man åt Ingelberti sonsons son bonden Johan Persson i Tibl
oaktadt Landshöfdingen redan resolverat dess reduceering
der militien. Då Hertig Carl vunnit högsta inflytand
Sverige, underskref I. Upsala mötes beslut 1593. Var r
dagsman 1594. Blef blind 1597 och fick s. å. slag å p
dikstolen juldagen, då han fördes mållös hem; kom sig
got före och lefde till 1602, då han sannolikt var öfver
år. Gift med 1. *Brita*, Hr Elofs dotter i Delsbo; hen
syster var Biskop Bellini första maka. Sonen *Elaus*. 2.
tharina Jönsdotter, Kyrkoh. Jöns' i Ljusdal dotter, Sö
Daniel, Kyrkoh. i Torsång; *Abel*, Klockare i Lexand; *Isr*
bonde i Lexand; *Abraham*, Bergsman i Fahlun; *Isak*,
som Fänrik i Lifland, begrafven genom Kon. Gustaf Ad

…rg i Riga; *Jakob*, Krigsprest, död i Liffland. Döttrar: …rgaretha, g. m. en Bergsman; *Anna*, g. m. en Kyrkoh. …mundus i Orsa; *Sara*, g. m. en bonde.

(Källor: Tengströms Minne af J. E. Terserus sid. 168, rättadt efter Westéns Hef-Chr. hist. I. 58 och Muncktells Vesterås Stifts Herdaminne II. 215.)

2. TERSERUS, ELAUS.

Elaus Ingelberti eller *Engelberti* föddes i Umeå 1554. …d af sin styfmoder lemnade han så fort ske kunde sitt … Efter studier i Sverige reste han som gouverneur för … adelsmän till tyska universiteter, der han var så flitig … Professorernas lectioner, att Græc. Lingu. Prof. Tosselius … Leipzig, för att berömma honom då han ej mer än två … förut kommit sedan föreläsningen började, på skämt … honom *Ter serus* (tre gånger sen), hvilket namn … lögen, såsom våra nordiska sagohjeltars sed varit, upp- … och gjorde frejdadt. Sedan han i Leipzig tagit graden … hemkommit, blef han K. Johans sekreterare, men drog … under liturgiska striden till sin frände Biskop Bellinus, … satte honom till Rector Scholæ i Hedemora. År 1595 … des han till Rectoratet i Vesterås. Efter fadrens slag- … sändes han med interims-fullmakt af Domcapitlet till … d, hvilket Konungen confirmerade d. 17 Aug. 1602. … då gifna fullmakten ingick äfven anslag af 48 t:r säd … biskopskulla kyrkoherberge för omaket att öfversätta Jo- … Magni historia på svenska. Han var Prost öfver Öster- … redan då Näftåget 1598 tog sin början, hvarvid T. … sig som en fast anhängare af Hertig Carl, men lik- … som fiende till våld mot Konungens tjenare. Han val- … af den upprörda allmogen till anförare. Då han ankom … sin Lexands-här till Tuna kyrka, hade nyss der Jakob … hufvud klyfts. Man kan derom läsa en förträfflig fram- … ning i Fryxells Berättelser IV Del., som finnas i allas … Mäster Elofs vältalighet ryckte Erland Bååt till … undan de fulla böndernas raseri. Ännu 1613 … han dämpa folkyran i sin landsort genom en försvars- … för adeln. Vid Örebro riksdag 1614 öfverlade både … och Ständer med Dalarnes Prost om Dalademago- … stäfjande, sedan den nu ett sekel varit ett medel för … af olika partiers ändamål. Kon. Gustaf Adolf be- … den aktade mannen. Han skref vid denna tid sina … förvarade *Dalkarla-Handlingar, som skedde och af-* … *bleffne åhren e. Chr. b. 1613 och 1614 per Elaum*

Terserum Umovallensem Dalecharliæ præpositum; 20
Då Gustaf Adolfs Bibel skulle utgifvas, hade han upp
att öfverse Nya Test. efter Ap. Gerningarne. I Linköp
Bibl. förvaras hans *Historia Johannis III:i Sv. G. W.*
gis; 15½ ark *af Magister Elof Terserus, Kongl. Secretar*
tryckt i Nettelbladts Schwed. Bibl. *Berättelse om Näft*
mscpt, i det närmaste utgifven ad Djurdal i Disput. de
multu Dalecarlico, vulgo Näftåget. Hallenberg anför
hans tal och bref i K. Gustaf II Adolfs historia. Det
en af sin tids kraftigaste och inflytelserikaste män.

Han var gift med 1. *Anna Danielsdotter,* Kyrkohe
dotter från Wika. Söner: *Petrus Elai Terserus,* Bergsn
öfver hvilkens son Elaus latinsk parentation hölls i Gr
wald 1647. *Adolf Elai T.* död som Prost och Past
Mora 1658, riksdagsman 1640, 44, 50; utgaf en Gram
tica latina Terseriana 1640, en Parentatio De la Gard
1633 m. m. Förkortade sitt lif med drickande. *Jöns*
T., se № 3. Döttrar: *Margaretha,* g. m. L. Helsingus,
stor i Enånger, hvars son Daniel H. blef Prost i Lexa
Siljeströmarnes stamfader. *Elisabeth,* g. m. Claes Eriks
Bergsman; deras son Jonas Claesson Wallvijk fick ett sv
Riksråd bland sina ättlingar. 2. *Margaretha,* Kyrkohe
dotter från Säbro, syster till Biskop Zebrozynthius i Str
näs. Söner: *Johan Elai T.*, död 1649 som Eloqu. P
i Åbo, bortryckt i sitt 37:de år såsom drinkare och in
cto sextus af Consistorium tilltalad. *Elaus Elai T.*, död
handlande i Lexander, stamfader för den ännu 1795
rande Terseriska slägten. *Jakob Elai T.*, Theol. Lect
Vesterås. Det var hans dotter Margaretha och ej Borgm
Holén (härefter rättas Tengström sid. 172), som stiftad
Terseriska stipendierna i Upsala genom en donation af 20
daler k:mt.

Skrifter: se ofvan.

(Källor: Tengström, Muncktell, Fryxell, Hallenberg ll. cc.)

3. TERSERUS, JÖNS ELAI.

Som vi ega i Tengströms Minne af J. E. T. en ypp
monographi, hvilken säkerligen träffas i de flesta biblioth
der Biogr. Lexicon får plats, så vilja vi med den biogra
som här meddelas, snarare tillöka än sammandraga den
dan befintliga.

Vi börja med vår hjeltes namn. De nyare kalla h
allmänt *Johan.* Men Doctor *Jöns Elai* skref sig aldr

[...]*annes*, utan *Joannes*. Dessa namn skiljdes noga i den [...] Schefferus i registret till Svecia litterata känner 100 [...]*annes*, men blott 4 *Joannes*: Baazius pater, Boeclerus, [...]chefferus och Terserus. I svenska bref sammandrog han [...] till *Jannes*, men i svenskt tal hette det namnet *Jöns*.

Vi meddela några utdrag ur hans sjelfbiographi i en [...]bibel, hvaraf S. Alf meddelat en afskrift, som nu kom[...] från Löberöd till Lund, i noter tilläggande några be[...]ningar.

"Anno 1605 i sista åkföre [1]) föddes jag i Leksand i [...] byggningen ¼ väg från prestgården. Mina gudfäder [...] Jöns Danielsson [2]) och Albrecht Hansson. 1609 mor[...]tiden blef min sal. moder Anna Danielsdotter döder, [...] i Wika prestgård af Välborne Hr Daniel Danielsson [...] Brita Nilsdotter, en fogdes dotter på Åland [3]). Om [...] stod min sal. faders andra bröllop vid Kopparberget, [...] Hr Erici Anthelium Monoculum med Margaretha Hans[...]dotter, född i Säbrå i Ångermanland. Var Hr Hanses Pa[...] dotter [4]). 1617 något efter Olsmessan blef min sal. [...]der M. Elaus Terserus död, född i Umå af Engelberto [...] och Brita Elofsdotter. Engelbertus var födder i Rock-

[1]) Detta plägar man öfversätta med *Mars*, men då vi i Skåne [...] åka på släde in i medlet af April, betyder sista åkföre i [...] den tiden säkrare årets fjerde än tredje månad. — [2]) Mo[...] farbror fogde öfver Kopparberget och Dalarne. Muncktells [...] Stifts Herdam. II. 531. — [3]) Kyrkoherden, "*Välborne*" [...] Daniel var en Svinhufvud. Hans fader Daniel Torkelsson "Svin[...]hufvud i Vestergöthland", adlades som fogde öfver Dalarne 1581, [...] med Christina Larsdotter till Fremmandeby), enligt uppgift i [...] heraldiskt msept. Enligt Muncktell var Daniel, fadren, Bergs[...], men hans broder Jöns fogde i Dalarne. Denne blef, enligt v. [...], Dalafogde 1606, och bör ej förblandas med en Upsala[...], Jöns, utan tvifvel af samma slägt, adlad 1594 under namn [...]hufvud *af Qvalstad*, son af Peder Seffresson och en Barbro. Ha[...] deras *Qvalstad* ej namn af en stamfar *Qvalen?* En v. Qvalen med [...] svinhufvud i vapen begrofs i Lunds Domkyrka, räknande anor [...] en holsteinsk adelsman Theod. de Qvalen, som lefde 1226. [...] att hade inkommit från Holstein att förtrycka Skåne, troligen [...] pantförskrifningen, och synes före eller under Unionstiden [...] upp att förtrycka Dalarne, der Hans Jeppsson (med svinhuf[...] i skölden) var fogde 1460. säkerligen ej homo novus, då han [...] en Kjerstin Eriksdotter (Oxenstjerna) till maka. Deras stolta [...] Lydel, Dalafogde, halshöggs 1534. Redan 1334 nämnes dock [...] Lyder med en Svinaskulä (kulle = hufvud) i vapnet såsom Svensk, [...] hvilken Barbro Stigsdotter så väl som Barbro till Qvalstad räk[...] anor. Detta Terseri adliga möderne var honom ej ovigtigt. [...]hufvud af Qvalstad är N:o 145 på Riddarhuset. — [4]) Denne

åtföljd af sin måg och dotter. Konungen öfverhopade henne med vänligheter, lyckönskande henne att ega en son, som vore Sveriges ära och skänkte sin bild. Den gamla hade åter förlorat tvenne söner, Elof, som dog 1815 såsom Eloqu. Lector i Carlstad, och den fånige, som drunknade, men, uppnående det nittionde året (hon dog först 1834), lefde hon länge nog, för att se den tredje innehafva en af hedersplatserna både på det Svenska Zion och den Svenska Parnassen.

Sin grekiska profession skötte T. med kärlek, ära och framgång. Genom honom blef den Lundensiska ungdomen först bekant med Greklands stora mästerverk och med språkets hittills försummade grammatik. Vi beklaga att vi icke känna hans i denna väg utgifna afhandlingar*), för att rätt kunna uppskatta deras förtjenster. Det akademiska rectoratet ville han dock aldrig emottaga. Då han befordrades till Biskop, tyckte mången, att detta embete låg allt för fjerran från hans förra verksamhet, hans lynne och själsrigtning. Men alltid lika samvetsgrann i sina embetsmannapligter, som då han i sin ungdom ännu var fogdeskrifvare, ansåg T. icke "biskopsfullmakten såsom en anvisning på lättja och orkeslöshet" (hans eget uttryck): han kastade sig på fullt allvar in i theologiska studier, skötte stiftsstyrelsen och läroverks-ephoratet med nit och redlig vilja, ärad af sina embetsbröder och älskad af allmogen, på hvars tillgifvenhet finnas flera prof. Flera skulle visserligen lika väl, kanske bättre, uppfyllt dessa åligganden, men ingen annan skulle såsom han kunnat elektrisera ungdomen på gymnasium och det yngre presterskapet på prestmötena, genom dessa, sedan så berömda tal, fulla af sunda lärdomar, kärnspråk och snilleblixtar. Om än icke alla med andeliga värdigheter belönte skalder och gamla akademiska lärare helt och hållet förmå uppfylla det nya kallets för dem så ovana skyldigheter, så är det dock högst vigtigt för kyrkans anseende att med sig införlifva män med snille och verldslig lärdom; hvarigenom hon träder i närmare förbindelse med staten och den yttre verlden.

Men vi återgå till skaldens tidigare lefnadsbana, för att få tillfälle att antyda förhållanden, dem vi ej anse oss kunna förbigå. Straxt efter prisbelöningen af poemet Svea, begaf sig T. till Stockholm, knöt der personlig bekantskap med

*) *De Diis Iliadis*, 1804, — *de Oraculo Dodonæo*, — *Monumenta Græcorum ex Anthologia*, — *Hymnus Homericus in Pana*; samt (såsom program till 1820 års promotion) *de Platone artem poëticam improbante.*

Svenska Akademiens pelare och inträdde som ledamot i det nyligen stiftade Göthiska Förbundet. Striden mellan denna Akademi och Phosphoristerne fortgick med häftighet. T. vördade i Leopold den siste sångarfursten från Gustavianska tidsåldern och harmades öfver anfallen mot patriarchen, kanske ej rätt betänkande att striden icke gällde personer utan idéer; inom Göthiska Förbundet ville den tiden knappt någon (Geijer var ett af de få undantagen) höra talas om någon annan poesi, än der det var fråga om Thor och Balder, sköldsklang och mjödhorn, svenskt jern och nordens fjällar. Man föraktade Phosphoristernes poesi såsom sydländsk, pjunkig, gråtmild: desse hyste all aktning och beundran för den nyväckta fosterländska andan, men tyckte å sin sida att Götbiskheten någongång, särdeles hos Ling och hans efterspare, yttrade sig på ett nog braskande, rått, ihåligt och skojande vis. Likväl uppstod ingen egentlig polemik emellan de båda skolorna: T. hade dock, såsom Gustavianska poesiens riddare, i den grofkorniga satiren Hammarspiken, rigtad mot Hammarsköld (som dock i förf:s lifstid aldrig trycktes), kastat utmaningshandsken*), och i Jubeltalet 1817 påminte T. om den "spartanska seden, att piska pojkar på Pelops graf." I en recension i Sv. Litt. Tidn. anmärktes det kittsliga och, särdeles vid ett sådant tillfälle, opassande i ett slikt utfall, men dermed afstadnade fejden, så vida man ej dertill vill räkna de bref, som Hammarsköld 1822 i en särskild bok lät trycka om poemet Axel. Föröfrigt läste och beundrade Phosphoristerne, liksom hela verlden, T:s poemer och böjde sig för den nya stjernan; men deras beundran kände gränsor, de sågo fläckar i sjelfva Frithiof, der man annars såg idel ljus, men att påpeka dessa brister, att försöka en genomförande kritik af denne skalds arbeten, skulle den tiden blifvit betraktadt som ett belgerån mot Svenska Parnassen och uttydt som hämnd eller afund. Man undvek således denna stötestenen, men den Upsaliska Litt.-Tidningen talade dock aldrig annat än med aktning om svanen i Lundagård. Under de sista tjuge åren inträdde ett personligen vänligt förhållande mellan honom och de Upsaliske Litteratörerne, hvilket med hvarje år blef innerligare i den mån T. närmade sig deras åsigter i politik, uppfo-

*) Fejden hade likväl förut blifvit öppnad på ett annat fält. En af Hammarsköld utgifven Grekisk Lärobok blef af T. 1819 recenserad skarpt men rättvist; då H. klent försvarade sig och sin klena sak och tillika gjorde inhugg på T:s vittra ära, fick han öfver sig en krossande och skoningslös Replik.

byddan. Försynen beskärde honom dock lugn, frid och fullt medvetande under hans lefnads sista år. Under en grann norrskensnatt — den 2 Nov. 1846 — flög siarens trötta ande upp till odödligheten.

Ärebetygelser följde den hädangångnes stoft och minne. Vid den enkelt sköna begrafningen tolkade en ungdomsvän, Biskop Heurlin, fäderneslandets och sin egen förlust. Dödsfester anställdes i hufvudstaden, vid de begge universiteterna, i Christiania och Köpenhamn; Svenska Akademien anlade sorg. Penningar antecknades till uppresande af en minnesvård, som kommer att få sin plats i Lund, der han som lärare och skald ärofullast verkat.

Under ett fyrtiårigt äktenskap med sin förträffliga, förståndiga och husligt trefliga maka (född 1785), som öfverlefde honom, hade skalden sex barn, af hvilka följande fyra qvarlefva: 1. *Christopher*, f. 1807, Prost och Kyrkoherde i Kjellstorp, Lunds stift; — 2. *Anna Göthilda*, f. 1811, gift med Öfv.-Lieut. R. N. O. Frih. Carl Antonsson Rappe; — 3. *Disa Gustava*, f. 1813, gift a) med Lieut. J. P. Kuhlberg, b) med E. O. Prof. vid Upsala Universitet C. W. Böttiger; — 4. *Lars Gustaf*, f. 1814, Lieutenant.

De factiska uppgifter, som förekomma i denna korta och anspråkslösa lefnadsteckning, äro, på få drag när, hemtade ur den så till sakrikhet som skrifsätt oöfverträffliga biographi, som finnes framför upplagan af skaldens samlade skrifter.

Men kritiken öfver dem är ännu oskrifven. Allmänhetens handklappningar voro länge för stormande, för att tillåta en lugn pröfning af det äkta och oäkta guldet, en häntydning på det som stundom saknas på botten af detta ljusskimmer, denna bildståt, detta slösande med färgor, diamanter, sinnrika och fyndiga tankeblixtar. Hammarsköld har först häntydt derpå, men klandret har der alltför stor öfvervigt, och ansågs dessutom icke komma från en oväldig man. Spridda försök till en slik granskning träffas här och der i tyska och danska tidskrifter, och ett utdrag af en dansk konstkännares omdöme derur meddelades förlidet år i ett häfte af tidskriften Frey.

För ett så omfattande företag vore här icke stället, äfven om vi dertill egde erforderlig förmåga. Vi vilja blott anföra ett af skaldens egna ästhetiska omdömen, som synes oss särdeles charakteristiskt. I hans Saml. Skrifter Del. V. sid. 295 läses: "Hvarken Thorild, eller Ehrensvärd, eller Svedenborg blifva nu inför efterverldens domstol det, hvar-

till man nu på en tid velat göra dem. *Man kan för ett ögonblick upplyfta dem, men det visar sig snart, att deras namn ha fallandesoten, hvilken, som man vet, är obotlig.*" — Detta skref, år 1829, samme man, hvilken kallade "Hammarsköld en brandvakt, som går omkring och vill släcka ljusen", — som "gjort allt hvad han kunnat för att öfvertala nationen, att nästan allt hvad den hittills värderat i skaldekonst eller vältalighet, är idel uselheter." — Ingen förnekar att H. var alltför ensidigt strängt och obillig emot de fleste af svenska vitterhetens Gustavianer, särdeles Leopold (detta omdöme uttalades på ett ganska skarpt sätt redan 1811 i Phosph. sid. 41 o. f. af den som skrifver detta); men har H. i sitt bemödande att "släcka ljusen" någonsin så mycket försyndat sig, som Tegnér genom detta omdöme mot ifrågavarande trenne stjernor? Hvilka "ljus" stråla klarare, deras, hvilka H. ville "släcka", eller deras, hvilkas ära T. förnekade? Derom har, såsom vi tro, efterverlden redan dömt. Att T. ej förstod Swedenborg är ganska förlåtligt, särdeles af det skäl, att han troligen aldrig läst honom, utan skrek för det att andra skreko: — men att han sjelf, ett snille, skulle sakna allt sinne för Ehrensvärds och Thorilds storhet, gränsar till det otroliga. — Detta förklarar, hvarföre han så missförstod Phosphoristerne (se Jubeltalet sid. 18 o. f. och jemför recensionen af undertecknad i Sv. Litt. Tidning 1817).

Geijer skildrar honom vid sitt första sammanträffande såsom "smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blåa, särdeles klara ögon." I de äldre åren var vid första anblicken ingenting i detta ansigte, som förrådde den genialiske mannen; men när samtalet lifvades, sköto blixtar ur de qvicka ögonen. Tillfällen gåfvos, då han ock kunde se trög, trött och rigtigt prosaisk ut. Men det fordrades icke mycket för att tända den inre lågan, som då sprakade af infall. Deremot egde icke, om ej undantagsvis, T. så det förberedda ordets makt som man kunde vänta af en man, så sprittande i conversationen.

Skrifter. Utgåfvos först i Götheborgska Vet. och Vitt. Samhällets Handl., samt i flera periodiska skrifter, såsom Lunds Veckoblad, Iduna, Stockh.-Posten m. fl. dels särskildt tryckta. — Omtrycktes till en del i Smärre Saml. Skrifter, Sthm 1828, ny upplaga 1832. Hans Inträdestal i Sv. Akad. jemte andra utgåfvos under titel: Tal vid särskilda Tillfällen. 1831. — Efter hans död besörjer hans måg, Prof. Böttiger, den fullständiga upplagan af Esaias Tegnérs Samlade Skrifter, Sthm 1847 o. f., hvaraf hittills fem band utkommit.

(Källor: Lefnadsteckningen framför nyssnämnde upplaga, af utgifvaren: så fullständig, att den gör all hänvisning på andra källor, i biographiskt hänseende, öfverflödig. — Jfr i andra hänseenden Geijers Minnestal vid Minnesfesten i Stockholm, samt Wieselgrens, vid den akademiska Minnesfesten i Lund, Knutsdag 1847 (i Läsn. för Bildn. och Nöje 1847, sid. 159.) F.

TERSERUS, INGELBERTUS, ELAUS och JÖNS.

Terserernas stamfar *Olaus* var ej, som Tengström i Terseri Minne uppgifver, bonde, utan är som Kyrkoherde i Tu (Helsinglands N. Contract) nämnd i Kammar-Collegii handlingar 1556. Hans son

1. INGELBERTUS OLAI

nämnes först såsom Kon. Gustafs hofpredikant, som 155 emottog Umeå pastorat såsom tillförordnad Pastor, äfv kallad Comminister, då lönen uppbars af Konungen, so deremot gaf I. hvad skäligt fanns. Han skulle både ref mera och strängt taga ut inkomster, hvilket ej länge b sig, utan nödgades han snart flytta derifrån, sedan oroli heter väckts; ankommen till Stockholm utnämndes han sin gunstige Konung till Lexand 1558 eller 1559, kall snart Probst i Dalom, hvilket lär inneburit att han tillförordnade rimligtvis yngre män skulle ansvara för gu tjenstens uppehållande, hvarigenom vissa presterakapets ner kunde förbehållas kronan. Här verkade I. uti 13 alltid gynnad af sin Konung. K. Erik gaf honom 1562 hemman i Tibble i Leksand. Då Biskop Erasmus 1576 visiterade, förmådde han I. att underskrifva Liturgien, hv ket skedde 1577. År 1582 confirmerade K. Johan do tionen af Tibblé. Kon. Carl XI var den alltid royalisti slägten så bevågen, att han 1680 confirmerade detta he man åt Ingelberti sonsons son bonden Johan Persson i Tibb oaktadt Landshöfdingen redan resolverat dess reducering der militien. Då Hertig Carl vunnit högsta inflytande Sverige, underskref I. Upsala mötes beslut 1593. Var ri dagsman 1594. Blef blind 1597 och fick s. å. slag å p dikstolen juldagen, då han fördes mållös hem; kom sig got före och lefde till 1602, då han sannolikt var öfver år. Gift med 1. *Brita*, Hr Elofs dotter i Delsbo; han syster var Biskop Bellini första maka. Sonen *Elaus*. 2. *Katharina* Jönsdotter, Kyrkoh. Jöns' i Ljusdal dotter, *Daniel*, Kyrkoh. i Torsång; *Abel*, Klockare i Lexand; bonde i Lexand; *Abraham*, Bergsman i Fahlun; *Isak*, som Fänrik i Lifland, begrafven genom Kon. Gustaf Adolf

...berg i Riga; *Jakob*, Krigsprest, död i Lifland. Döttrar: *Margaretha*, g. m. en Bergsman; *Anna*, g. m. en Kyrkoh. ...andus i Orsa; *Sara*, g. m. en bonde.

(Källor: Tengströms Minne af J. E. Terserus sid. 162, rättadt efter Westéns Hof-Cler. hist. I. 58 och Muncktells Vesterås Stifts Herdaminne II. 215.)

2. TERSERUS, ELAUS.

Elaus Ingelberti eller *Engelberti* föddes i Umeå 1554. ...ad af sin styfmoder lemnade han så fort ske kunde sitt ... Efter studier i Sverige reste han som gouverneur för ...a adelsmän till tyska universiteter, der han var så flitig ... Professorernas lectioner, att Græc. Lingu. Prof. Tosselius ...Leipzig, för att berömma honom då han ej mer än två ...ger förut kommit sedan föreläsningen började, på skämt ...de honom *Ter serus* (tre gånger sen), hvilket namn ...lingen, såsom våra nordiska sagohjeltars sed varit, upp... och gjorde frejdadt. Sedan han i Leipzig tagit graden ... hemkommit, blef han K. Johans sekreterare, men drog ... under liturgiska striden till sin frände Biskop Bellinus, ... satte honom till Rector Scholæ i Hedemora. År 1598 ...ades han till Rectoratet i Vesterås. Efter fadrens slag...ll sändes han med interims-fullmakt af Domcapitlet till ...land, hvilket Konungen confirmerade d. 17 Aug. 1602. ... då gifna fullmakten ingick äfven anslag af 48 t:r säd ...Biskopskulla kyrkoherberge för omaket att öfversätta Jo...nis Magni historia på svenska. Han var Prost öfver Öster...arne redan då Näftåget 1598 tog sin början, hvarvid T. ...de sig som en fast anhängare af Hertig Carl, men lik... som fiende till våld mot Konungens tjenare. Han val... af den upprörda allmogen till anförare. Då han ankom ... sin Lexands-här till Tuna kyrka, hade nyss der Jakob ... hufvud klyfts. Man kan derom läsa en förträfflig fram...ställning i Fryxells Berättelser IV Del., som finnas i allas ...der. Mäster Elofs vältalighet ryckte Erland Bååt till ...ttmansö undan de fulla böndernas raseri. Ännu 1613 ... han dämpa folkyran i sin landsort genom en försvars...ift för adeln. Vid Örebro riksdag 1614 öfverlade både ...ung och Ständer med Dalarnes Prost om Dalademago... ...m stillande, sedan den nu ett sekel varit ett medel för ...de af olika partiers ändamål. Kon. Gustaf Adolf be...te den aktade mannen. Han skref vid denna tid sina ... förvarade *Dalkarla-Handlingar, som skedde och af-...lade bleffne åhren e. Chr. b. 1613 och 1614 per Elaum*

Terserum Umovallensem Dalecharliæ præpositum; 10
Då Gustaf Adolfs Bibel skulle utgifvas; hade han upp
att öfverse Nya Test. efter Ap. Gerningarne. I Linköp
Bibl. förvaras hans *Historia Johannis III:i Sv. G. W.*
gis; 15½ ark *af Magister Elof Terserus, Kongl. Secreter*
tryckt i Nettelbladts Schwed. Bibl. *Berättelse om Näft*
mscpt, i det närmaste utgifven ad Djurdal i Disput. de
multu Dalecarlico, vulgo Näftåget. Hallenberg anför
hans tal och bref i K. Gustaf II Adolfs historia. Det
en af sin tids kraftigaste och inflytelserikaste män.

Han var gift med 1. *Anna Danielsdotter*, Kyrkohe
dotter från Wika. Söner: *Petrus Elai Terserus*, Bergsn
öfver hvilkens son Elaus latinsk parentation hölls i Gr
wald 1647. *Adolf Elai T.* död som Prost och Past
Mora 1658, riksdagsman 1640, 44, 50; utgaf en Gram
tica latina Terseriana 1640, en Parentatio De la Gard
1633 m. m. Förkortade sitt lif med drickande. *Jöns*
T., se *M* 3. Döttrar: *Margaretha*, g. m. L. Helsingus,
stor i Enånger, hvars son Daniel H. blef Prost i Lexa
Siljeströmarnes stamfader. *Elisabeth*, g. m. Claes Eriks
Bergsman; deras son Jonas Claesson Wallvijk fick ett sve
Riksråd bland sina ättlingar. 2. *Margaretha*, Kyrkohe
dotter från Säbro, syster till Biskop Zebrozynthius i Str
näs. Söner: *Johan Elai T.*, död 1649 som Eloqu. P
i Åbo, bortryckt i sitt 37:de år såsom drinkare och in
cto sextus af Consistorium tilltalad. *Elaus Elai T.*, död
handlande i Lexander, stamfader för den ännu 1795 fl
rande Terseriska slägten. *Jakob Elai T.*, Theol. Lect
Vesterås. Det var hans dotter Margaretha och ej Borgm
Holén (härefter rättas Tengström sid. 172), som stiftad
Terseriska stipendierna i Upsala genom en donation af 20
daler k:mt.

Skrifter: se ofvan.

(Källor: Tengström, Munektell, Fryxell, Hallenberg ll. cc.)

3. TERSERUS, JÖNS ELAI.

Som vi ega i Tengströms Minne af J. E. T. en ypp
monographi, hvilken säkerligen träffas i de flesta bibliothe
der Biogr. Lexicon får plats, så vilja vi med den biogra
som här meddelas, snarare tillöka än sammandraga den
den befintliga.

Vi börja med vår hjeltes namn. De nyare kalla ho
allmänt *Johan.* Men *Doctor Jöns Elai* skref sig aldrig

hannes, utan *Joannes*. Dessa namn skiljdes noga i den
tiden. Schefferus i registret till Svecia litterata känner 100
Johannes, men blott 4 *Joannes*: Baazius pater, Boeclerus,
Schefferus och Terserus. I svenska bref sammandrog han
Joannes till *Jannes*, men i svenskt tal hette det namnet *Jöns*.

Vi meddela några utdrag ur hans sjelfbiographi i en
handbibel, hvaraf S. Ålf meddelat en afskrift, som nu kom-
mit från Löberöd till Lund, i noter tilläggande några be-
märkningar.

"Anno 1605 i sista åkföre [1]) föddes jag i Leksand i
... byggningen ¼ väg från prestgården. Mina gudfäder
voro Jöns Danielsson [2]) och Albrecht Hansson. 1609 mor-
messotiden blef min sal. moder Anna Danielsdotter döder,
född i Wika prestgård af Välborne Hr Daniel Danielsson
och Brita Nilsdotter, en fogdes dotter på Åland [3]). Om
hösten stod min sal. faders andra bröllop vid Kopparberget,
... Hr Erici Anthelium Monoculum med Margaretha Hans-
dotter, född i Säbrå i Ångermanland. Var Hr Hanses Pa-
storis dotter [4]). 1617 något efter Olsmessan blef min sal.
fader M. Elaus Terserus död, född i Umå af Engelberto
... och Brita Elofsdotter. Engelbertus var födder i Rock-

---

[1]) Detta plägar man öfversätta med *Mars*, men då vi i Skåne
kunna åka på släde in i medlet af April, betyder sista åkföre i
Dalarne den tiden säkrare årets fjerde än tredje månad. — [2]) Mo-
derns farbror fogde öfver Kopparberget och Dalarne. Muncktells
Westerås Stifts Herdam. II. 531. — [3]) Kyrkoherden, "*Välborne*"
Hr Daniel var en Svinhufvud. Hans fader Daniel Torkelsson "Svin-
hufvud i Vestergöthland", adlades som fogde öfver Dalarne 1581,
gift med Christina Larsdotter till Fremmandeby), enligt uppgift i
ett heraldiskt mscpt. Enligt Muncktell var Daniel, fadren, Bergs-
man, men hans broder Jöns fogde i Dalarne. Denne blef, enligt v.
Stjernman, Dalafogde 1606, och bör ej förblandas med en Upsala-
fogde, Jöns, utan tvifvel af samma slägt, adlad 1594 under namn
Svinhufvud *af Qvalstad*, son af Peder Seffresson och en Barbro. Ha-
r deras *Qvalstad* ej namn af en stamfar *Qvalen?* En v. Qvalen med
en svinhufvud i vapen begrofs i Lunds Domkyrka, räknande anor
från en holsteinsk adelsman Theod. de Qvalen, som lefde 1226.
... ätt hade inkommit från Holstein att förtrycka Skåne, troligen
under pantförskrifningen, och synes före eller under Unionstiden
kommit upp att förtrycka Dalarne, der Hans Jeppsson (med svinhuf-
vud i skölden) var fogde 1460. säkerligen ej homo novus, då han
hade en Kjerstin Eriksdotter (Oxenstjerna) till maka. Deras stolta
son Ingel, Dalafogde, halshöggs 1534. Redan 1334 nämnes dock
en Lyder med en Svinakulä (kulle = hufvud) i vapnet såsom Svensk,
från hvilken Barbro Stigsdotter så väl som Barbro till Qvalstad räk-
nade anor. Detta Terseri adliga möderne var honom ej ovigtigt.
Svinhufvud af Qvalstad är N:o 145 på Riddarhuset. — [4]) Denne

sta i Helsingland. Om hösten stod M. Unonis Troil
bröllop med min styfmoder Margaretha Hansdotter uti I
sand. Kom till Vesterås skola 1619 sub rectoratu M. I
Hollstenii, jemte brodren Adolf. Mina præceptorer v
förut Æschil. Petræus vid den tid min fader dog, då
dent i Upsala, sedan D. Th. et Episc. Aboensis; 2. M.
nas Columbus, sedan Prof. i Upsala; 3. Petrus Jonæ,
Pastor vid Kopparberget. 1624 vid midsommartiden så
mig M. Uno till Vesterås igen till Hollstenium, der jag
Notarius, sedan Collega. 1627 reste jag med Johanne R
beckio, som på den Estländska resan hade mig för en
manuensis [6]). 1628 studerade i Upsala, läsande för Er
Kenicii son. Prest 1631 och M. Unonis Capellan. 1
Græcæ Lingu. Lector i Vesterås Gymnasio. 1633 följde
Amiralen Carl Gyllenhjelm till Tyskland; mötte K. Gu
II Adolfs lik i Wismar, följde Fältmarsk. Baner till V
tenberg och kom till disk hos Dr. Jac. Martini. Fick
ners stipendium och följde Stigzelius och M. Mylonius [7])
Helmstadt. 1634 reste till Jena. Gästade hos Dr. Jo
Gerhardi [8]). I Mayntz besöktes Regni Cancellarium och
så satt till Bibliothekarius öfver alla Biblictheken i May
1635 [9]) *). I Magdeburg Fältmarsk. Baners hofpredik
1636 gästade hos Sal. Salvius, Hofcancelleren i Hamb
(kallas och A. Salvii hofprest) och tog undervisning in I

Pastor Hans var af den gamla Bureslägten. — [5]) Han skref
sjelf (enligt Muncktell) Uno Troilius. Namnet var dock blott en
tinisering af Trulsson, Troiliernas och v. Troilernas stamfar.
är oafgjordt, antingen det var då Terseri mor eller styfmor dött
gråtande Dalkarln ursäktade sina tårar med frågan: Skulle jag
gråta, då Stormeder i Dalom är död? — [6]) Om denna märk
diga visitationsresa, der T. satt vid en stor läromästares fötter,
J. Rudbeckii minnen af Herweghr, Franzéa och här ofvan i Bi
Lexicon. — [7]) Sedan R.R. Björenclo. Stigzelius dog som Erk
skop. — [8]) Den för sköna asketiska och lärda theologiska skri
så berömde mannen. T. begagnade sig flitigt af hans grundliga
dervisningar, enligt Tengström. Derefter besökte Tersorus Fra
rike, England och Holland. — [9]) Dock med det ledsamma u
draget att plundra de anförtrodda Bibliothekerne till förmån för
Vesteråsiska. "Detta hafver Svenskarne gjort." 1635 vistades
ock en längre tid hos Th. Prof. G. Calixtus, en ifrig motstånd
af det bihang till Augsburger-confessionens symbola, som många
ansågo nödvändigt för att hålla ett svalg öppet mellan Lutherska
Reformerta kyrkorne. T. inhemtade hos Calixtus hans "synkreti
ska" åsigter, hvilka ådrogo honom, som vi längre fram få se,
ska mycket lidande. — *) Enligt en rättelse i ett ex. af Stjernm
Bibl. Sv.Goth., som tillhört A. O. Rhyzelius, var det ur Münch
Bibliotheker, T. skulle samla böcker för Vesterås Gymnasii Bibl.

binicis af de lärde Judarne Dav. Cohen och Benj. Musaphia. 1637 vid hemkomsten ej blott Lector L. Græcæ i Vesterås åter och Notarius Capituli, utan Rector Gymnasii perpetuus. Gift med *Elisabeth Troila*, styfföräldrarnas dotter s. å. 1639 Magister Primus i Upsala. Theol. Lector med Skårike præbende s. å. Vid riksdagen i Nyköping 1640 mötte han loco Unonis in Lexand brodren Adolf såsom äfven riksdagsman. 1640 Tredje Theol. Professor i Åbo med Nådendal som præbende. Sonen Elaus [10]) föddes i Åbo d. 18 Sept. 1640; Uno [11]) d. 18 Dec. 1642. Faddrar: Bisk. J. Rothovius, Æsch. Petræus, Stjernhöök, Rosscamp, Lisbet Ribbing, Kjersti Grabbe, Sara Klöfverblad. Rector Academiæ 1645. 1647 riksdagsman [12]). Theol. Prof. Secundus i Upsala s. å. Theol. Doctor 1648. Den 29 Apr. 1649 begynte Bibelöfversättningen efter Drottn. Christinas förut muntliga, sedan skriftliga befallning. Den 13 Nov. s. å. föddes Margaretha, döpt i Upsala Domkyrka [13]). 1650 föddes Anna [14]) d. 14 Juli. Den 19 Maj 1655 föddes Sara [15]). Samma år d. 4 Juni dog hustrun. Den 24 Apr. 1657 trolofvad med Maria Pehrsdotter Grubb. Bröllop d. 12 Juli. Den 16 Maj 1658 föddes Petrus [16]). Den 13 Maj vocerad till Episcop. Aboens. på Cleri (Comitialis) suffragio af Kon. Carl Gustaf; vocerad d. 28 Juli genom Consist. Eccles. et Sen. Acad. bref. Den 15 Oct. gaf K. Maj:t jemte Canonicatu Lundensi och 1000 Rdr samt löfte om två bönder vid Upsala och sex vid Åbo. 1659 straxt vid Pingst började T. jemte Erbeb. Lenæus, Lincopensis, Arosiensis, Gothoburgensis, Stigzelius och Emporagrius revisionem ordin. Eccles. efter K. Vocationsbref dat. Götheborg d. 3 Juni 1658. Den 16 Juli absolverades revisio Ord. Eccl. och valedicerade ledamöterne hvarandra in Vet. Consistorio. Den 17 Juli begaf jag mig till Åbo. Den 1 Aug. visiterade jag Præpos. Alandici Boeös församling, der jag ordinerade M. Joh. Liljecronam till

---

10) Adlad Tersere eller Terschére "för fadrens förtjenster" 1685 N:o 1048), död som Banco-Commissarie. — 11) Prof. i Upsala. — 12) Då motsättande sig Formulæ Concordiæ antagande bland L. L. S. S., ehuru ändtligen underskrifvande, troligen sedan han och J. Matthiæ blifvit visse att Drottningen ej skulle stadfästa. Vid denna tid lärde T. Drottningen hebreiska. — 13) Gift med Haqv. Fegræus, dåv. Professor i Upsala, sedan Landshöfding Fegerstjerna i Östergöthlands län. — 14) Gift med slutligen Erkeb. Matth. Steuchius. Stammor för Steuchar, Hermanssöner, v. Aspar, Bruncronor, Gripenstedtar, Ihrar, Odencrantzar m. fl. mest lärd adel. — 15) Gift med Lector Arborelius. Deras dotter var gift med Thomas Fuck, Borgmästare i Vesterås. — 16) Adlad lika med brodren,

prest. Den 2 Aug. visiterade jag Jomala och afsatte Past Dn. Olaum Beckium. Den 12 Aug. ankom till Åbo. Efte tre dagar solenniter antagen till Biskop i den svenska för samlingen, dagen efter i den finska. Den 11 Juli 166 föddes Elisabeth[17]). Faddrar: Margaretha Forbus, Jungfr Sophia Juliana Forbus" ... [18]).

Just der dessa anteckningar sluta, behöfva vi bli någo utförligare, emedan T. vid den tid blifver en historisk per son. T. Politikern må först betraktas, helst han syne verkat lifligast på den banan.

Vi ha anmärkt, att T. ej glömde angifva det adlig blodet å mödernet, om också han ej kände sina anor högr upp, än till morfadern, hvars adlande likväl sannolikt va en renovation — något, som då ofta söktes hos hvarje Kun jemte confirmation å en äldre regents donationer. Fostra af en Joh. Rudbeckius visade T. sig likväl tidigt såsom e tribunus plebis och var redan på riksdagen 1650 en af d främste inom de ofrälsestånden, som yrkade på reduction Dr. J. Petri i Hassle antecknade den 10 Juli: E. m. va återigen menige presterskapet (absentibus Episcopis) tillhop och höllo sina deliberationer med högsta flit, uti hvilke ock ibland andra Dn. Dr. Johannes Terserus Theol. Prof. Upsala var ganska flitig och nitälskande. Den 17 Juli. Bön derne besvärade sig högligen öfver sin träldom, att de a somlige af adeln utan lag och dom bastas och bindas, slå och fängslas och allt deras gods dem fråntages. ..... Sis talte Bönderne (hos H. Maj:t) ... begärte att Kronan måtte få sina gods igen. En bonde af Östergöthland fick H. Maj:t ett stycke barkabröd att se, deröfver han sig ömkade och sade: hafve vi annammat det goda, hvarom icke det onda? Adeln (som knotade att Presterne höllo enskilda samman-träden med Borgrarne och Bönderne och ej med Adeln), sade, att Landsens eller Kronans intrader äro nu mycket större, än när Kronan hade alla sina gods behållne. Der-till svarades icke stort af Episcopis, utan allenast en enfal-dig pastor ruralis, att äro intraderne större, så måste de som nu stå igen såsom skattskyldige vara desto mera be-tungade. Den 2 Aug. sände Clerus ett utskott till Nobiles, i hvilket utskott D. Dr. Jab. Terserus var primarius, och lät vänligt fråga dem, om de icke ville något corrigera i

---

Secreterare hos Gr. G. A. De la Gardie. — 17) Gift med v. Streit-bach, adlad som Amir.-Commissarie. — 18) RiksR. Arv. Forbii och dotter, denna sedan g. m. RiksR. Gr. A. J. De la Gardie.

sina privilegia för denna gången. . . . det ordet vanhördig, hvilket synes vara de andre riksens ständer förmädeligt. Emellan Dr. T. och en ung adelsman (Carl Pauli) infäll en privat discurs i en våning vid Riddarhuset. Han sade att Presterne ville bli Påfvar igen. T. sade honom ha litet förstånd på det han talte. Den 13 Aug. kommo 30 af Borgerskapet med Borgmäst. Nils Nilsson och 10 bönder på Capitlet och frågade hvad som var att göra med Adeln och deras stränga privilegier. Den 17 Aug. kom Dr. T. från Upsala, dit han nyligen varit hemrest, och sade att bönderne i vägen talte illa om att presterne icke ville hålla med bönderne. Den 21 Aug. hade Dr. T. och ett utskott af presterskapet varit hos H. Maj:t och talat för Akademier, Gymnasier, Skolor och Presterskap, då H. Maj:t svarat, att i allt hvad hon kan, ville hon favera ministerio. Objectionis loco lät Dr. T. se ett bref af Hennes Herfader gifvet, såsom ock ett riksdagsbeslut an. 1620, deruti förmäldes, att extraord. skatter såsom mantals-, boskapspenningar och andra sådana krigshjelper intet längre skulle durera än kriget och sedan afskaffas. H. Maj:t lofvade framdeles behjerta det, men klagade att Presterne, enligt Riksrådets och Adelns besvär, predikade om de fattiges förtryck. Dertill svarade Dr. T. att sådant icke utan orsak var predikadt, emedan många af adeln förtrycka både prester orh bönder, tagande från dem hvad de af ålder egt, lemnandes dem i fattigdom och eländighet. Drottningen svarade då vänligt, att hon sjelf sagt adeln att presterne menat adelns och ej regentens förtryck, då adeln ville inbilla henne att de mente K. Maj:t, bedjande presterskapet vara väl till mods och intet frukta för adelns hotande, hon ville hafva dem i beskydd. Dr. T. omtalte nu för Dr. J. Petri, att bönderne i Finland redan upphört göra dagsverken hos adeln, så att deras gårdar stodo oburgna, låtande bönderne budkaflar gå omkring i landet (att uppmana till vägran af dagsverken). Den 23 Aug. uppläste Dn. Dr. J. T. en skrift, hvilken han förut låtit och hvarom presterskapet delibererat, der han anförde causas revocationis, många och vigtiga. Dr. J. Matthiæ höll emot. Då sade Dr. T.: Gud gifve vi kunde öfvertala eder; vi tvifla icke att vi skola H. K. Maj:t öfvertala att hon oss assisterar. Då blef Episc. Strengnes. förgrymmad och vred. Den 26 Aug. uppläste åter Dr. T. det presterskapet låtit samtligen författa de restitutione bonorum. Då kommo bönderne och vordo admissi, gifvande en Uplandsbonde tillkänna, huru Hr Lars Fleming satt en bonde, en

enkas son, på en trähäst och bundit en jernstång vid hans fötter och låtit honom der sitta halfannan dag, begärande att presterskapet ville flitigt vinlägga sig en slik tränkan att afskaffa. Nu ställdes Dr. T. främst in electione till Calmare superintendentia; men S. Enander valdes. Vi lemna nu Dr. Jonas Petri.

Då intet vanns vid riksdagen och Drottningen ej syntes nog djerf att utföra reductionen, vaknade tanken hos reductionspartiets brushufvuden att aflägsna henne och sätta spiran i Carl Gustafs hand. I de Messeniska rörelserna 1651 var Terserus så inblandad, att Drottn. Christina 1661 försäkrade att hon 1651 kunnat låta hans hufvud falla, hvilket väl åtminstone innebär att han talat betänkligt, om han än varit för klok att inveckla sig i Messeniernes motstånd *).

K. Carl X Gustaf var Dr. T. särdeles nådig. Om T:s frispråkighet inför Konungen kan man sluta af uttrycket att den då betydande och närvarande franska ministern Terlon var en stor narr, fälldt vid denna tid, enl. Tessin (ai fallor).

Vid riksdagen 1660 uppträdde T. högljudt emot Christina Alexandra, såsom nämnd af den romerske Antichrist, föreslående att straffa den affälliga genom indragande af det anslagna underhållet. T. var äfven nu ledamot i deputationen till Drottningen. *Hon stod*, enligt hans berättelse, *för oss med uppräckta händer, böjde knä för oss väl fem gånger på rad, med gråtaktiga ögon, bedjandes att henne måtte efterlåtas fri religionsöfning.* Men Clerus hvilade ej förr än hon sände sitt kapell med prest och katholska domestiker ur landet. Det Dr. T. antecknade om henne i sin dagbok afskref en Gr. G. O. Stenbocks hofpredikant hemligen och skaffade henne i hand. Detta retade henne i än högre grad, och hon kräfde af regeringen T:i exemplariska straff, berömmande sig af att hafva skänkt honom hufvudet 1651. Regeringen svarade derpå intet. 1662 började T. emellertid låta trycka sin djerfva *förklaring öfver Catechismum*, troende sig ännu stå på ett helleberg. Då brast en volkan lös under hans fötter. Det var visserligen politikern så väl som theologen förföljelsen eller straffet gällde. Både adelns och de donationsegande prelaternas motvilja likson Konungarnes nåd hade en ej ovigtig förklaring i T:s från 1650 och 1651 kända tänkesätt. De som fruktade att han

*) Adlersparres histor. Samlingar I D. s. 302 f. Archenholtz' Memoires de Christina T. I. p. 213. Pufendorff, Comment. de rebus Sueth. L. 23. Fryxells Berättelser ur Sv. Hist. IX. 1.

ifver för reductionen skulle utbryta vid riksdagen 1664, gladde sig utan tvifvel åt, att det nu uttryckligen af regeringen kunde förklaras att T. *såsom stående sub reatu, ej egde bivista några vid riksdagarne förefallande rådplägningar om de allmänna ärenderna.* Den 25 Aug. 1664 entlediggades på egen begäran T. jemte Dr. Joh. Matthiæ från biskopsembetet, då d. 30 Aug. Johan Gezelius d. ä. förordnades till T:i efterträdare. T. bodde derefter i sitt förra annex Pargas*) tills han d. 1 Juli 1665 kallades till Pastor i Riddarholmen, med tillägg af Bromma såsom annex d. 1 Maj 1666. Han flyttades d. 19 Juli 1668 till St. Clara, der han stiftade ett Collegium illustre, som hade om några år 100 disciplar.

Efter sin största motståndares S. Enanders död, blef T. Biskop i Linköping d. 7 Aug. 1671. Den 1 Oct. 1675 vid Konungens kröning i Upsala hade T., som var Presteståndets præses, Konungens uppdrag att förrätta Th. Doctorspromotion. Den dagen var den dunklaste i T:i lif. Alla ha funnit att han då felade och felet har ej mindre charakter än — menederi. Vi böra dock låta honom sjelf berätta om sitt samtal med Kungen på Kungsör d. 24 Oct., der han visar i hvilken dager han sjelf ville skådas: "Jag bad, heter det, H. Maj:t ville höra hvad all förföljelsen hade sitt ursprung, nemligen allt från 1650, då de tre nedrige ständerne trädde tillhopa, att lägga råd tillhopa, huru Kronans gods och egendom, som då utan åtskillnad donerades under Adeln och adligt Frälse, skulle under Kronan återhallas, då alla Biskoparne föllo ifrån oss till Adeln, emedan de ock hade njutit adlig frihet på sina gods; och medan jag då var Theol. Professor i Upsala, och mig borde tala för Prestståndet, och intet bistånd hade af Biskoparne, gåfvo vi oss alldeles från deras Collegio och höllo ett Collegium för oss sjelfva, hela sex veckor igenom, då de kände mig för sin præside; (då befalte Hans Maj:t namngifva Biskoparne, som då voro, hvilket jag ock gjorde).

*) I en disputation de Alandia af L. Hallborg, tr. 1730 i Åbo, då ännu män kunde lefva, som sett T., uppgifves, att han först nedsatte sig som Comminister i Saltvik på Åland. Tengström trodde sig kunna neka denna "saga" ur det skäl hufvudsakligen, att der då lefde en annan Comminister. Det är visst ej troligt, att f. d. Biskopen sökte och fick en ordentlig kaplansbefordran. Men om han bodde på Åland hos Pastor i Saltvik — han skulle ju någorstädes bo? — ej är det troligt, att den eldsamannen T. ej blef Pastorns Comminister eller medtjenare i ordet och lärdomen? Så kunde ju "sagan" lätt bildas.

Emellertid ställde jag en skrift mot Kronans gods bortgifvande och säljande på 2 à 2½ ark, hvilken jag sedan upplas för hela Colleg. och hela Clerc. Nils Nilsson, Borgmästaren, fattade ock en skrift af lika argument; då vi trädde tillhopa uti S. Jacobs kyrka, jag med en prest till mig, och Nils Nilsson tillika med Stads-Secreteraren Nils Skunk, och gjorde ett Instrument deraf, hvilket sedan på alla tre Ständernas vägnar inlades uti Riks-Archivum, hvarefter Hans Kongl. Maj:ts Glorvördigst i åminnelse Herr Fader ställde Anno 1655 reductionen. Häraf förorsakades på mig en ganska häftig förföljelse. Alle fem Höge Embetsmännerne angåfvo mig hos Drottning Christina, att jag hade begått Crimen Læsæ Majestatis, gripit våldsamligen uti Hennes Maj:ts Regemente och så väl skrifteligen som mundtligen laggt mig upp mot Hennes Maj:ts regering och administration, hvaröfver fick jag tilltal af Hennes Maj:t, och fick så tillfälle att uppläsa samma skrift, som jag conceperat hade, hvilken hon på det högsta gillade, och bad mig derutinnan fara fort, brukandes desse orden: aut nunc, aut numquam. (Hans Maj:t begärade veta, hvilke de fem voro, dem jag ock uppräknade, excepto Carl Gyldenhjelm, som då död var).

Året derefter blef jag angifven, att jag skulle haft conspiration med Messenio uti hans upproriska handling, såsom ock Nils Nilsson och Skunken för samma misstankar blefvo hårdt fängslade. Jag blef fördenskull hit citerad, att stå samma straff, som Messenius; men när jag kom, och Hennes Maj:t förmärkte min oskyldighet, affärdade Hon mig med stora föräringar, och så ändades den förföljelsen.

Uti Hans Kongl. Maj:ts Herr Faders tid blef jag å nyo angifven, såsom jag genom en skrift, af trycket utgången, skulle omkullslå fundamentet till all Christlig tro och Religionen, vore fördenskull icke värdig att lefva eller bekläda något Embete i Läroståndet. Detta talet om mig kom en Doctor Theologiæ åstad, som hade öfverkommet en skrift, som jag hade låtet utgå om Textu Originali V. T. den han sjelf icke förstod och likväl traducerade mig hos Deras Excellencer Riks-Drotzen och Riks-Cantzlern; hvilket när jag förnam, skref jag en Declaration deröfver och gick dermed till Hans Kongl. Maj:t. Hans Maj:t svarade mig vara så högt angifven, att Han förskräcktes derföre, sade sig hafva frågat Lenæum, Stigzelium, Emporagrium, Odelium, hvilke med mig dageligen omgingo, om de något viste deraf. De svarade alle Nej. Frågade Hans Maj:t mig, hvadan sådant skulle vara kommet. Jag svarade dertill, och framviste Hans

Maj:t en Declaration deröfver, bedjandes, att Hans Kongl. Maj:t ville Nådigst efterlåta samma scriptum censureras af Theologis i Upsala, och sedan utgå af trycket, hvilket Hans Maj:t summo applausu efterlät, det jag ock Hans Kongl. Maj:t dedicerade, hvilket blef af Hans Kongl. Maj:t med en sådan särdeles Nåde upptaget, att han förordnade mig till Biskop uti Åbo, gaf mig (det jag aldrig tänker på) ett Canonicat i Skåne, samt en invisning till Herr Uttermark på 1000 dlr smt af Bornholms räntor, lofvade mig ock två bondegårdar vid Upsala och sex vid Åbo, evärdeligen för mina barn efter mig; men emedan Hans Kongl. Maj:ts död kom deremellan, njöt jag intet af de senare beneficiis, och så lycktades denne persecutionen.

År 1660, efter Hans Kongl. Maj:ts begrafning, då jag tog afsked af Hans Exc. Riks-Cantzlern, och skulle resa till Åbo igen, talade Hans Excellence sålunda med mig: J veten, att emellan våre Theologos äro några små tvistigheter deraf förorsakade, att Theologi Wittenbergenses ville hafva superioritet för andra Academier, och äro allt för benägne att döma dem, som annorledes mena. Ibland oss finnas ock många af det slaget och behöfva väl härutinnan någon information. Jag vet, att J förstån denna handeln grundeligen. Gören väl och skrifven en tractat, och biläggen sådana tvistigheter, att enfaldiga kunna hafva häraf någon underrättelse. Jag svarade, det vara ett laggrannt verk, dock ville jag det med största moderation och försigtighet göra, som jag kan komma till väga. När jag valedicerade Hennes Maj:t Riks-Enkedrottningen, öfverantvardade jag Hennes Maj:t en bok, som jag hade låtet utgå öfver Exodum, på latin. Hennes Maj:t svarade: Hvad skall jag göra med latinska böcker, emedan jag icke förstår latin? Skrifven någon bok på svenska och gifven mig, så kan jag hafva gagn deraf. När jag då kom hem till Åbo och befann, att en declaration öfver Catechesin vore mägta nödig, den jag också förfärdigade, och skref honom på svenska, menande mig dermed göra Hennes Maj:t Drottningen ett nådigt nöje; uti samma bok, när jag kommer till Symbolum Apostolicum, förmenar jag Prester, att de icke allt för vidt ville utlåta sig öfver descensu Christi ad Inferos, utan hålla sig inom de skrankor, som Doctor Lutherus oss föreskrifver, låtandes fara curiosas et inutiles quæstiones, när och huru Christus nedersteg, efter vi ingen underrättelse derom hafve uti Guds Ord. Detta angifver en Theol. Doctor, som föga förstånd derpå hade, hos Hans Exc. Riks-Drotzen. Boken blef

confisquerad, jag citerad, kallas af åtskillige orter Theologi, som boken censurera skulle. Boken blef fördömd, jag afsatt från Biskops-embetet, förrän jag till det ringaste hörd blef, och förbuden då och i framtiden något derom tala eller skrifva, utsändes ock Patenter uti alla församlingar i riket, och upplästes på predikstolarne, att jag var befunnen en falsk Lärare, min bok fördömd, och jag afsatt från Biskops-embetet. Och icke det allenast, utan ock mitt namn infördes också uti en præfation in Augustanam Confessionem på svenska, der jag blifver utmålad, som en falsk Lärare m. m.' Men som jag dock uti denna saken inför Gud och menniskor oskyldig var, måste tiga härtill, och icke engång upplåta min mun; men Gud såg till min oskyldighet och beviste sin hämnd och straff på alla dem, som boken fördömde, att alle, som det sågo, måste säga: det hafver Gud gjort, och märka, att det var Hans hämndegerning, skickade ock genom Sin Gudomliga Försyn så, att jag ändtligen kom i hans ställe, som mig på det aldrahäftigaste förföljde, och lät bruka sig till ett redskap mig att förderfva. Och en sådan ända skaffade Gud på denna förföljelsen.

Nu ehuruväl min bok vardt så ut- som inrikes funnen oskyldig, och ganska många, som boken hafva lära, mig både skriftligen och mundtligen tackat hafva och ännu tacka för många helsosamma undervisningar i samma bok, såsom ock Censores sjelfve gåfvo boken det vittnesbörd, att om hon hade varit skrifven på latin, hade ingen kunnat henne med rätta straffa. Likväl när jag talade för Doctorandis i Upsala, och jag såg för mig Eder Kongl. Maj:ts ansigte, likasom en ängels ansigte, inföllo mig sådane tankar: Lofvad vare Gud, som hafver gifvit oss en Konung i landet, dit en oskyldig, när han tränger, kan hafva en tillflykt, kom der bredevid ihåg den stora oförrätt mig vederfaren var, då ingen Konung i Sverige var, och hvar och en gjorde hvad honom tycktes godt vara, och att en sådan smädeskrift låg emot mig mest i alla kyrkor i riket förvarad, syntes mig icke rådligt vara något röra om den saken, för hvilkens skuld min bok förnämligast dömd var, nemligen om descensu Christi ad Inferos, förmodandes att det skulle gifva tillfälle något tala derom att min oskyldighet skulle desto klarare komma i ljuset, och den Skriften, som mot mig utgången är, och i kyrkorna förvaras, skulle återkallas eller annuleras, på det att jag, som nu hafver lefvat öfver 70 år, och 34 hafver troligen och med flit arbetat uti Lärestándet, måtte med åra få mina grå hår i grafven, och mine

hum efter mina dagar icke måtte lida skam och nesa af sin fader; och att detta min intention var, upptäckte jag dagen tillförne för Cantsli-Rådet Herr Olivecrantz, den jag kan taga derpå till vittne.

Nu hade fuller Presterne intet stort rört härom, hvar de icke blifvit instigerade och drifne dertill af deras Excellencer, Riks-Drotzen och Riks-Canzleren, och det för denna orsaken skull: När Ständerne under riksdagen begynte något tala om den Fransyska Alliancen och beskyllningen öfver detta oväsendet, som fäderneslandet, Gud bättre! nu hafver råkat uti, fördes på Riks-Cantzlerns conscientia, sände Riks-Drotsen mig bud med sin prest, Kyrkoherden i Habo, med åtvarning att jag ingalunda skulle falla de andra Ständerna bi, som intet annat söka, än stöta Riks-Cantzlern öfver ända. Jag skulle också dertill med all flit förmana Presterne; men jag befann mig skyldig och pliktig vara, mera söka Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets välfärd än Riks-Cantzlerns interesse, höllt mig uti detta ärendet till de andre Stånden, styrkte ock Presterne att göra det, som förevarligast vore för Gud, Eder Kongl. Maj:t och deras eget samvete, hvilket fuller gemena Presterskapet uppriktigt gjorde, men Biskoparne, undantagande en, fölle mig emot, drogo sig undan Utskotten, då den ene, då den andre, att jag af dem, emedan de dependerade dels af Riks-Drotzen, dels af Riks-Cantzlern, somlige af dem båda, slätt intet bistånd hade.

Hans Maj:t frågade, hvilken af Biskoparne gjorde mig bistånd? Jag svarade: Superintendenten på Gottland, Doct. Bredinus. Hans Maj:t svarade: väl. Jag sade: Nu ser Eder Kongl. Maj:t att all denna förföljelsen lider jag derföre, att jag söker Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets bästa. Och emedan Riksens Råd nu hafva skrifvit Eder K. Maj:t till emot mig, och jag icke ännu egentligen vet, hvad brefvet går ut på, att Eder Kongl. Maj:t ville då, efter förra Regentens exempel, taga mig oskyldigan uti sitt höga och försvar. Hans Maj:t svarade, att Han ännu intet bref derom fått hafver, utan så snart Hans Maj:t får sådant bref, vill Hans Maj:t följa sin Herr Faders exempel, låta ett bref afgå till mig, att jag på den tvistiga saken mig förklara skall, sedan ock ett bref till Erkebiskopen och Theologos i Upsala, att de samma förklaring examinera, och der de samma declaration funne riktig, han han af trycket utgå: emellertid skall jag vara otilltalad. Hans Maj:t inlät sig ock uti lustiga discourser om Herredags-väsendet, och huru önskeligt

sta i Helsingland. Om hösten stod M. Unonis Troilii ⁵ bröllop med min styfmoder Margaretha Hansdotter uti Leksand. Kom till Vesterås skola 1619 sub rectoratu M. Eric Hollstenii, jemte brodren Adolf. Mina præceptorer voro förut Æschil. Petræus vid den tid min fader dog, då student i Upsala, sedan D. Th. et Episc. Aboensis; 2. M. Jonas Columbus, sedan Prof. i Upsala; 3. Petrus Jonæ, nu Pastor vid Kopparberget. 1624 vid midsommartiden sände mig M. Uno till Vesterås igen till Hollstenium, der jag blef Notarius, sedan Collega. 1627 reste jag med Johanne Rudbeckio, som på den Estländska resan hade mig för en Amanuensis ⁶). 1628 studerade i Upsala, läsande för Erkeb. Kenicii son. Prest 1631 och M. Unonis Capellan. 163[illegible] Græcæ Lingu. Lector i Vesterås Gymnasio. 1633 följde R. Amiralen Carl Gyllenhjelm till Tyskland; mötte K. Gusta[illegible] II Adolfs lik i Wismar, följde Fältmarsk. Baner till Wittenberg och kom till disk hos Dr. Jac. Martini. Fick Baners stipendium och följde Stigzelius och M. Mylonius ⁷) till Helmstadt. 1634 reste till Jena. Gästade hos Dr. Joha[illegible] Gerhardi ⁸). I Mayntz besöktes Regni Cancellarium och blef så satt till Bibliothekarius öfver alla Bibliotheken i Mayntz 1635 ⁹) *). I Magdeburg Fältmarsk. Baners hofpredikant 1636 gästade hos Sal. Salvius, Hofcancelleren i Hambur[illegible] (kallas och A. Salvii hofprest) och tog undervisning in Ral[illegible]

Pastor Hans var af den gamla Bureslägten. — ⁵) Han skref s[illegible] sjelf (enligt Muncktell) Uno Troilius. Namnet var dock blott en la[illegible] tinisering af Trulsson, Troiliernas och v. Troilernas stamfar. D[illegible] är oafgjordt, antingen det var då Terseri mor eller styfmor dött då grätande Dalkarln ursäktade sina tårar med frågan: Skulle jag [illegible] gråta, då Stormoder i Dalom är död? — ⁶) Om denna märkvärdiga visitationsresa, der T. satt vid en stor läromästares fötter, [illegible] J. Rudbeckii minnen af Herweghr, Franzén och här ofvan i Biog[illegible] Lexicon. — ⁷) Sedan R.R. Björenclo. Stigzelius dog som Erkeb[illegible] skop. — ⁸) Den för sköna asketiska och lärda theologiska skrift[illegible] så berömde mannen. T. begagnade sig flitigt af hans grundliga undervisningar, enligt Tengström. Derefter besökte Tersorus Frankrike, England och Holland. — ⁹) Dock med det ledsamma uppdraget att plundra de anförtrodde Bibliothekerne till förmån för d[illegible] Vesteråsiska. "Detta hafver Svenskarne gjort." 1635 vistades [illegible] ock en längre tid hos Th. Prof. G. Calixtus, en ifrig motståndare af det bihang till Augsburger-confessionens symbola, som många [illegible] ansågo nödvändigt för att hålla ett svalg öppet mellan Lutherska o[illegible] Reformerta kyrkorna. T. inhemtade hos Calixtus hans "synkretistiska" åsigter, hvilka ådrogo honom, som vi längre fram få se, ganska mycket lidande. — *) Enligt en rättelse i ett ex. af Stjernmans Bibl. Sv.Goth., som tillhört A. O. Rhyzelius, var det ur Münchens Bibliotheker, T. skulle samla böcker för Vesterås Gymnasii Bibl.

binicis af de lärde Judarne Dav. Cohen och Benj. Musaphia. 1637 vid hemkomsten ej blott Lector L. Græcæ i Vesterås åter och Notarius Capituli, utan Rector Gymnasii perpetuus. Gift med *Elisabeth Troila*, styfföräldrarnas dotter s. å. 1639 Magister Primus i Upsala. Theol. Lector med Skärike præbende s. å. Vid riksdagen i Nyköping 1640 mötte han loco Unonis in Lexand brodren Adolf såsom äfven riksdagsman. 1640 Tredje Theol. Professor i Åbo med Nådendal som præbende. Sonen Elaus [10]) föddes i Åbo d. 18 Sept. 1640; Uno [11]) d. 18 Dec. 1642. Faddrar: Bisk. J. Rothovius, Æsch. Petræus, Stjernhöök, Rosscamp, Lisbet Ribbing, Kjersti Grabbe, Sara Klöfverblad. Rector Academiæ 1645. 1647 riksdagsman [12]). Theol. Prof. Secundus i Upsala s. å. Theol. Doctor 1648. Den 29 Apr. 1649 begynte Bibelöfversättningen efter Drottn. Christinas förut mundtliga, sedan skriftliga befallning. Den 13 Nov. s. å. föddes Margaretha, döpt i Upsala Domkyrka [13]). 1650 föddes Anna [14]) d. 14 Juli. Den 19 Maj 1655 föddes Sara [15]). Samma år d. 4 Juni dog hustrun. Den 24 Apr. 1657 trolofvad med Maria Pehrsdotter Grubb. Bröllop d. 12 Juli. Den 16 Maj 1658 föddes Petrus [16]). Den 13 Maj vocerad till Episcop. Aboens. på Cleri (Comitialis) suffragio af Kon. Carl Gustaf; vocerad d. 28 Juli genom Consist. Eccles. et Sen. Acad. bref. Den 15 Oct. gaf K. Maj:t jemte Canonicatu Lundensi och 1000 Rdr samt löfte om två bönder vid Upsala och sex vid Åbo. 1659 straxt vid Pingst började T. jemte Erbeb. Lenæus, Lincopensis, Arosiensis, Gothoburgensis, Stigzelius och Emporagrius revisionem ordin. Eccles. efter K. Vocationsbref dat. Götheborg d. 3 Juni 1658. Den 16 Juli absolverades revisio Ord. Eccl. och valedicerade ledamöterne hvarandra in Vet. Consistorio. Den 17 Juli begaf jag mig till Åbo. Den 1 Aug. visiterade jag Præpos. Alandici Boecii församling, der jag ordinerade M. Joh. Liljecronam till

---

10) Adlad Tersere eller Terschére "för fadrens förtjenster" 1685 (N:o 1048), död som Banco-Commissarie. — 11) Prof. i Upsala. — 12) Då motsättande sig Formulæ Concordiæ antagande bland L. L. S. S., ehuru ändtligen underskrifvande, troligen sedan han och J. Matthiæ blifvit visse att Drottningen ej skulle stadfästa. Vid denna tid lärde T. Drottningen hebreiska. — 13) Gift med Haqv. Fegræus, dåv. Professor i Upsala, sedan Landshöfding Fegerstjerna i Östergöthlands län. — 14) Gift med slutligen Erkeb. Matth. Steuchius. Stammor för Steuchar, Hermanssöner, v. Aspar, Bruncronor, Gripenstedtar, Ihrar, Odencrantzar m. fl. mest lärd adel. — 15) Gift med Lector Arborelius. Deras dotter var gift med Thomas Funck, Borgmästare i Vesterås. — 16) Adlad lika med brodren,

enkas son, på en trähäst och bundit en jernstång vid hans fötter och låtit honom der sitta halfannan dag, begärande att presterskapet ville flitigt vinlägga sig en slik träldom att afskaffa. Nu ställdes Dr. T. främst in electione till Calmare superintendentia; men S. Enander valdes. Vi lemna nu Dr. Jonas Petri.

Då intet vanns vid riksdagen och Drottningen ej syntes nog djerf att utföra reductionen, vaknade tanken hos reductionspartiets brushufvuden att aflägsna henne och sätta spiran i Carl Gustafs hand. I de Messeniska rörelserna 1651 var Terserus så inblandad, att Drottn. Christina 1661 försäkrade att hon 1651 kunnat låta hans hufvud falla, hvilket väl åtminstone innebär att han talat betänkligt, om han än varit för klok att inveckla sig i Messeniernes motstånd *).

K. Carl X Gustaf var Dr. T. särdeles nådig. Om T:s frispråkighet inför Konungen kan man sluta af uttrycket att den då betydande och närvarande franska ministern Terlon var en stor narr, fälldt vid denna tid, enl. Tessin (ni fallor).

Vid riksdagen 1660 uppträdde T. högljudt emot Christina Alexandra, såsom nämnd af den romerske Antichrist, föreslående att straffa den affälliga genom indragande af det anslagna underhållet. T. var äfven nu ledamot i deputationen till Drottningen. *Hon stod*, enligt hans berättelse, *för oss med uppräckta händer, böjde knä för oss väl fem gånger på rad, med gråtaktiga ögon, bedjandes att henne måtte efterlåtas fri religionsöfning.* Men Clerus hvilade ej förr än hon sände sitt kapell med prest och katholska domestiker ur landet. Det Dr. T. antecknade om henne i sin dagbok afskref en Gr. G. O. Stenbocks hofpredikant hemligen och skaffade henne i hand. Detta retade henne i än högre grad, och hon kräfde af regeringen T:i exemplariskt straff, berömmande sig af att hafva skänkt honom hufvudet 1651. Regeringen svarade derpå intet. 1662 började T. emellertid låta trycka sin djerfva *förklaring öfver Catechismum*, troende sig ännu stå på ett halleberg. Då brast en volkan lös under hans fötter. Det var visserligen politikern så väl som theologen förföljelsen eller straffet gällde. Både adelns och de donationsegande prelaternas motvilja liksom Konungarnes nåd hade en ej ovigtig förklaring i T:i från 1650 och 1651 kända tänkesätt. De som fruktade att hans

*) Adlersparres histor. Samlingar I D. s. 302 f. Archenholtz's Memoires de Christina T. I. p. 215. Pufendorff, Comment. de rebus Sueth. L. 23. Fryxells Berättelser ur Sv. Hist. IX. 1.

ifver för reductionen skulle utbryta vid riksdagen 1664, gladde sig utan tvifvel åt, att det nu uttryckligen af regeringen kunde förklaras att T. *såsom stående sub reatu, ej egde bivista några vid riksdagarne förefallande rådplägningar om de allmänna ärenderna.* Den 25 Aug. 1664 entledigades på egen begäran T. jemte Dr. Joh. Matthiæ från biskopsembetet, då d. 30 Aug. Johan Gezelius d. ä. förordnades till T:i efterträdare. T. bodde derefter i sitt förra annex Pargas*) tills han d. 1 Juli 1665 kallades till Pastor i Riddarholmen, med tillägg af Bromma såsom annex d. 1 Maj 1666. Han flyttades d. 19 Juli 1668 till St. Clara, der han stiftade ett Collegium illustre, som hade om några år 100 discipler.

Efter sin störste motståndares S. Enanders död, blef T. Biskop i Linköping d. 7 Aug. 1671. Den 1 Oct. 1675 vid Konungens kröning i Upsala hade T., som var Presteståndets præses, Konungens uppdrag att förrätta Th. Doctors-promotion. Den dagen var den dunklaste i T:i lif. Alla ha funnit att han då felade och felet har ej mindre character än — menederi. Vi böra dock låta honom sjelf berätta om sitt samtal med Kungen på Kungsör d. 24 Oct., der han visar i hvilken dager han sjelf ville skådas: "Jag bad, heter det, H. Maj:t ville höra hvad all förföljelsen hade sitt ursprung, nemligen allt från 1650, då de tre nedrige ständerne trädde tillhopa, att lägga råd tillhopa, huru Kronans gods och egendom, som då utan åtskillnad donerades under Adeln och adligt Frälse, skulle under Kronan återhallas, då alla Biskoparne föllo ifrån oss till Adeln, emedan de ock hade njutit adlig frihet på sina gods; och medan jag då var Theol. Professor i Upsala, och mig borde tala för Presteståndet, och intet bistånd hade af Biskoparne, gåfvo vi oss alldeles från deras Collegio och höllo ett Collegium för oss sjelfva, hela sex veckor igenom, då de kände mig för sin præside; (då befalte Hans Maj:t namngifva Biskoparne, som då voro, hvilket jag ock gjorde).

---

*) I en disputation de Alandia af L. Hallborg, tr. 1730 i Åbo, då ännu män kunde lefva, som sett T., uppgifves, att han först nedsatte sig som Comminister i Saltvik på Åland. Tengström trodde sig kunna neka denna "saga" ur det skäl hufvudsakligen, att der då lefde en annan Comminister. Det är visst ej troligt, att f. d. Biskopen sökte och fick en ordentlig kaplansbefordran. Men om han bodde på Åland hos Pastor i Saltvik — han skulle ju någorstädes bo? — ej är det troligt, att den eldsmannen T. ej blef Pastorns Comminister eller medtjenare i ordet och lärdomen? Så kunde ju "sagan" lätt bildas.

confisquerad, jag citerad, kallas af åtskilliga orter Theologi, som boken censurera skulle. Boken blef fördömd, jag afsatt från Biskops-embetet, förrän jag till det ringaste hörd blef, och förbuden då och i framtiden något derom tala eller skrifva, utsändes ock Patenter uti alla församlingar i riket, och upplästes på predikstolarne, att jag var befunnen en falsk Lärare, min bok fördömd, och jag afsatt från Biskops-embetet. Och icke det allenast, utan ock mitt namn infördes också uti en præfation in Augustanam Confessionem på svenska, der jag blifver utmålad, som en falsk Lärare m. m.' Men som jag dock uti denna saken inför Gud och menniskor oskyldig var, måste tiga härtill, och icke engång upplåta min mun; men Gud såg till min oskyldighet och beviste sin hämnd och straff på alla dem, som boken fördömde, att alle, som det sågo, måste säga: det hafver Gud gjort, och märka, att det var Hans hämndegerning, skickade ock genom Sin Gudomliga Försyn så, att jag ändtligen kom i hans ställe, som mig på det aldrahäftigaste förföljde, och lät bruka sig till ett redskap mig att förderfva. Och en sådan ända skaffade Gud på denna förföljelsen.

Nu ehuruväl min bok vardt så ut- som inrikes funnen oskyldig, och ganska månge, som boken hafva lära, mig både skriftligen och mundtligen tackat hafva och ännu tacka för många helsosamma undervisningar i samma bok, såsom ock Censores sjelfve gåfvo boken det vittnesbörd, att om hon hade varit skrifven på latin, hade ingen kunnat henne med rätta straffa. Likväl när jag talade för Doctorandis i Upsala, och jag såg för mig Eder Kongl. Maj:ts ansigte, likasom en ängels ansigte, inföllo mig sådane tankar: Lofvad vare Gud, som hafver gifvit oss en Konung i landet, dit en oskyldig, när han tränger, kan hafva en tillflykt, kom der bredevid ihåg den stora oförrätt mig vederfaren var, då ingen Konung i Sverige var, och hvar ock en gjorde hvad honom tycktes godt vara, och att en sådan smädeskrift låg emot mig mest i alla kyrkor i riket förvarad, syntes mig icke rådligt vara något röra om den saken, för hvilkens skuld min bok förnämligast dömd var, nemligen om descensu Christi ad Inferos, förmodandes att det skulle gifva tillfälle något tala derom att min oskyldighet skulle desto klarare komma i ljuset, och den Skriftea, som mot mig utgången är, och i kyrkorna förvaras, skulle återkallas eller annuleras, på det att jag, som nu hafver lefvat öfver 70 år, och 34 hafver troligen och med flit arbetat uti Lärostândet, måtte med ära få mina grå hår i grafven, och mine

ham efter mina dagar icke måtte lida skam och neså af sin fader; och att detta min intention var, upptäckte jag dagen tillförne för Cantzli-Rådet Herr Olivecrantz, den jag kan taga derpå till vittne.

Nu hade fuller Presterne intet stort rört härom, hvar de icke blifvit instigerade och drifne dertill af deras Excellencer, Riks-Drotzen och Riks-Canzleren, och det för denna orsaken skull: När Ständerne under riksdagen begynte något tala om den Fransyska Aliancen och beskyllningen öfver detta oväsendet, som fäderneslandet, Gud bättre! nu hafver råkat uti, fördes på Riks-Cantzlerns conscientia, sände Riks-Drotsen mig bud med sin prest, Kyrkoherden i Habo, med åtvarning att jag ingalunda skulle falla de andra Ständerna bi, som intet annat söka, än stöta Riks-Cantzlern öfver ända. Jag skulle också dertill med all flit förmana Presterna; men jag befann mig skyldig och pliktig vara, mera söka Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets välfärd än Riks-Cantzlerns interesse, höllt mig uti detta ärendet till de andre Stånden, styrkte ock Presterne att göra det, som försvarligast vore för Gud, Eder Kongl. Maj:t och deras eget samvete, hvilket fuller gemena Presterskapet uppriktigt gjorde, men Biskoparne, undantagande en, fölle mig emot, drogo sig undan Utskotten, då den ene, då den andre, att jag af dem, emedan de dependerade dels af Riks-Drotzen, dels af Riks-Cantzlern, somlige af dem båda, slätt intet bistånd hade.

Hans Maj:t frågade, hvilken af Biskoparne gjorde mig bistånd? Jag svarade: Superintendenten på Gottland, Doct. Brodiana. Hans Maj:t svarade: väl. Jag sade: Nu ser Eder Kongl. Maj:t att all denna förföljelsen lider jag derföre, att jag söker Eder Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets bästa. Och emedan Riksens Råd nu hafva skrifvit Eder K. Maj:t till emot mig, och jag icke ännu egentligen vet, hvad brefvet går ut på, att Eder Kongl. Maj:t ville då, efter förra Regentens exempel, taga mig oskyldigan uti sitt höga och försvar. Hans Maj:t svarade, att Han ännu intet bref derom fått hafver, utan så snart Hans Maj:t får sådant bref, vill Hans Maj:t följa sin Herr Faders exempel, låta ett bref afgå till mig, att jag på den tvistiga saken mig förklara skall, såsom ock ett bref till Erkebiskopen och Theologos i Upsala, att de samma förklaring examinera, och der de samma declaration funne riktig, kan han af trycket utgå: emellertid skall jag vara otilltalad. Hans Maj:t inlät sig ock uti lustiga discourser om Herredags-väsendet, och huru önskeligt

det afgick, och hvilka de voro, som lade sig deremot, frå gade ock om icke alle Presterne hafva fått nöjagtiga Reso lutioner? Jag svarade: Ja, synnerligen när de nu förnim mande varda, huru Nådigt Hans Kongl. Maj:t hafver för klarat sig på den ena puncten om trycketunnan; men igen att de som Kyrkohärberge hafva, hålla inne hos sig samm tryeketunna, till dess Contrarium bevises af Kammar-Colle gio; men bad likväl att jag kunde få samma Hans Kong Maj:ts Nådigste Förklaring skrifteligen.

Hans Maj:t svarade och befallte mig, att jag skull härom skrifva Herr Olivecrantz till, att han ställer brefvet som han vet att det bör vara, eftersom han bäst vetenskapet härom hafver; men Renskjöld, sade Hans Maj:t, vet intet a denna saken, och så snart jag får brefvet af Herr Olive crantz, vill jag underskrifvat.

Sådant tal höll jag med Hans Kongl. Maj:t, hvilken de med sådan attention hörde, att jag gladdes i allt mitt li deraf. Nu lita alldeles våra ögon till Herr Cantzli-Rådet förväntandes af honom häruti bistånd. Herr Renskjöld lof var, att så snart han får Herr Cantzli-Rådets skrift, vil han den præsentera Konungen, och lät den underskrifvas och straxt sända den öfver till Linköping."

Alla särskilda delar i denna Terseri handel träffas till räckligt framlaggda hos Tengström.

Det synes visst varit med öfverläggning T. vid dett tillfälle ville vinna någon upprättelse under en myndig och bevågen Konungs hägn för den elfva år förut lidna smäleken; men vi ega rätt att hoppas det han dervid uppskakad af åt skilliga lidelser, som han länge nödgats dämpa, af öfveril ning gick längre än hans af andra styliserade ed från 1664 medgaf och att han i det ögonblicket ej mindes orda lagens stränghet i den då framtvingade eden. Nog var T. fast i den tron, att hans förklaring om descensus ad inferos ej var emot Lutherska läran såsom Kyrko-confession, utan ett non necessarium, deri ej unitas måste, utan libertas finge ega rum, så att han vid promotionen 1675 sannolikt ej sjelf trodde sig bryta sin edliga försäkran af 1664, att ej i något sträfva mot den rätta Lutherska läran. Men allt visar, att vi ha framför oss en politisk notabilitet med theologiska privatmeningar, som han lika ifrigt förfäktar som sina politiska partimeningar, men icke en gudfruktig prest af Joh. Gerhards skola, om ock af Calixti.

Fryxell är dock för sträng. Det heter bland annat: "År 1650 var han i spetsen för dem, som bittrast tadlade

ronogodsens afyttrande. År 1658 mottog han sjelf af Carl [Gu]staf ganska betydliga förläningar." Det är sannt, att Ko-[nun]gen lofvade honom, då Bibelverkets första del framlem-[na]des, ett kanonikat i Skåne, 1000 dlr samt af Bornholms [ränt]or till bestridande af kostnaden för flyttningen till Åbo, [...]å bondgårdar vid Upsala och sex vid Åbo, och att kano-[nik]atet utgjordes af prebendan Eskilstorp, Mensa Åby, St. [Ba]ptistæ, St. Michaels och St. Magdalenæ Altaregods i Skåne, [a]lles 45 hemman; men detta sista var sannolikt ett an-[sla]g till Bibelverkets fortsättande, hvilket rimligtvis afstan-[na]de just derföre att — förläningen aldrig tillträddes. Teng-[strö]m är oviss, huru länge denna visserligen "ganska be-[tyd]liga" förläning innehades; ehuru han läsit det af Biskop [W]allqvist utgifna Terseri colloquium cum Rege, der vi sett [at]t T. 1675 aldrig tänkte*) på att få något deraf. [...] åtta bondgårdarne uteblefvo och således var 1000 dlr [...]t hela den ganska — obetydliga gåfvan för arbetet dit-[ti]ll i det lärda exegetiska verket. Mer har nu en olärd [fö]rfattarinna i honorarium för en roman. Ej borde enskild [ov]änskapelse för — rättvis befordran af Christina tvinga ho-[no]m att tyst åse hennes slöseri och affall. Ej borde han [so]m Biskop låta egennyttiga Capitelmän eller hvar socken-[...]man bestämma unga clienter till pastorer, derföre att T. [in]nan han blef Biskop opponerade sig mot Biskoparnes [Dem]osthenes-snufva i reductionsfrågan. Just som Biskop [vi]lle T. stå på de duglige och förtjente presternes rätt. [Et]t bref här nedan till grefvinnan Agneta Horn visar att han [så] gjorde. Vi neka derföre icke, att T. såsom alla dugliga, [o]m man vill tala mildt, och alla opponenter, om man vill [ta]la strängt, hade en intill sjelfrådighet gränsande energi, [när] han sjelf fick något att styra.

[...]Denne vägberedare för Carl XI:s reduction var dock ej [bl]ott politiker, utan äfven lärd.

[...]Hans exegetiska arbeten, jemnförlige, enligt Tengström, [me]d de bästa för hans tid, låta ännu med nytta läsa sig. [De]n har en vidsträckt beläsenhet, förenad med eget tän-[kan]de. Liksom sednast S. Ödmann, låter han Eva, som

*) Om rätta meningen af dessa ord har Förf. utan tvifvel miss-[ta]git. T:s ord här ofvan sid. 77: "det jag aldrig tänker på" [...] båra tolkas såsom ett præsens historicum, d. v. s. att T. då vid [...] ej väntade någon gratification. Han säger tydligen, att Ko-[nun]gen "gaf mig" canonicatet och 1000 dlr. Det var endast löf-[te]t om "Bondegårdarne", som blef ouppfylldt. (Red. anm.)

födt Cain, utropa: *possedi virum Jehovah* i. e. possedi vir
qui est ipse Jehova. Acquisivi virum Dominum sive qui
ipse Dominus, quem scil. pollicitus est mihi Dominus e
dixit: Semen tuum conteret etc. Så hade först Chalde
Jonathan Uzielson paraphrasticerat..... Det nya är ej al
sannt. Det är T. som följes af Sjöbring i det vidunder
oesthetiska valet af de betydelser particula מן (min) har
öfversättande af Gen. 49: 12, der T. rent ut söker ett
i Prov. 23: 29, hvarest röda ögon jemte kif och sår
sak sägas följa af mycket vindrickande. T. såg i Jak
ord en prophetia om vinskördens uppblomstring i Tri
Juda (se Sv. Sköna Litt. I. 463 f.). Man bör dock erkä
denna T:i förtjenst af eget tänkande jemte den stora
skapen om äldres tankar, i en tid, då blott vissa t
theologer hade rätt att tänka för vår kyrka. Sannolikt
det mera för de nya vågade tolkningarne, än för andra e
skaper T:i lärjunginna i hebreiskan Drottn. Christina
drog honom det stora Bibelarbetet, som theologerne ka
just derföre sträfvade att göra till ett fragment allena, l
ket fullständigt lyckades.

Catechesen är skrifven för lärare liksom Catech. m
Lutheri. T. var ifrig för kunskapers utbredande ända
folket, och uppgifver i nämnde Cateches, att då det va
under när någon förr i Lexand kunde läsa i bok, så ku
nu mest alla både i svenska och finska församlingar
på Åland, som voro under 20—30 år, färdigt läsa i
sitt modersmål, Catechismum, Evangelia och Psalmbo
hvarvid Tengström anmärker att Nordin med mindre
tillägger Spegel äran att först ha infört innanläsning
folket. Uppenbarligen är T. syncretist, åtminstone om
dermed äfven utmärker den som erkänner öfriga chri
kyrkor såsom christna, antagande att personer inom
kunde bli saliga, hvilket var en damnanda hæresis fö
godkände theologerne i den tiden. För att väcka d
sinnesstämning af fördragsamhet och kärlek hos andra, f
ställer han deras af oss mest kända och förkastade lä
det möjligen bästa ljus. Han anför ur Calvin: "vi fö
att Christus i nattvarden gifver oss sin lekamens och b
vera et propria substantia, så att vi med rätta hafva ha
sjelf"; dervid tilläggande: hvem af oss skulle kunna kl
och uttryckligare tala om Christi lekamens och blods
varelse i den H. Nattvarden. Dervid tecknade Svenon
sitt exemplar (nu kommet med De la Gardieska donati
till Lund): Gud nåde oss då! T. ville med christelig

derskärlek äfven omfatta den grekiska confessionens anhängare, af hvilken församlingar funnos in i finska Carelen, anseende deras afvikande uttryck om den Hel. Andes utgående ej nödvändigt fordra att vi fördömma dem såsom från Christo affallna. Svenonius fann en styggelse i ett så mildt bedömmande af "arga hedningar." Ifrigast och med bästa grunderna förfäktar T. sin öfvertygelse att efter 1593 inga nya Symboliska böcker kunnat blifva i Sverige antagna, helst inga kyrkmöten sedan varit, att således Form. Concordiæ ej var bindande. Det arket måste dock uttagas (aftryckt hos Tengström). Först 1829 vann denna hans mening den seger, att presteden sedan blott upptager de af allmänt kyrkmöte och hela folket 1593 antagna Symboliska skrifterna, hvilka grundlagen af 1809 ensamt omnämner. Denna fråga, som var en så brinnande riksstridsfråga med prelaterne Terserus och Svenonius såsom högljuddaste organerne, bortföll derigenom till slut, att Theol. Licentiaten Carl v. Rosenstein, troligen i likhet med hela Constitutions-Utskottet, ej mindes rätt huru de öfriga Libri Symbolici tillkommit, men tyckte sig ihågkomma att det var på ett apokryphiskt vis. Tänk när våra stridsfrågor om allmänna och classval m. d. blifvit af våra efterkommande lika förgätna! Svenonius fann T:s historik om Form. Concordiæ ett *osculatur bestiam*. Visst stod T. i detta hänseendet öfver Sv. uti insigt, men i många frågor voro de ej så afskilda. Då Sv. i predikningar fördömde menniskor för vida byxor, ljungade T. sitt anathema mot långt hår.

Märkligt är att preståndet 1664 syntes mest förargadt af T:s mening att Joh. Ev. 6 handlade om Nattvarden. Som nu denna ställning hos Clerus Comit. T. tydligen ej fallit i sina politiska ovänners händer, så kan det vara en ny bevisning på tänkesättens förändring under tiderna, att troligen ingen enda orthodox i vår tid ens bemärkt det äfventyrliga uti att Joh. 6: 54 är anfördt såsom bevisande bibelspråk för № 336 i Lindblomska catechesen, punkten 3, som uppgifver, att vid Herrans nattvards värdiga begående hoppet stadfästes om uppståndelsen. Säkerligen ådagalade likväl de Lutherske theologerne af 1664 dervid större skarpsinnighet och bibelinsigt än både T. och våra theologer af 1810; ehuru deras sätt att segra ej hedrar dem. Se Terserus anklagad och dömd vid riksdagen 1664 ur S. P. Bexells riksdagshistoriska anteckningar i Theol. Qvartalskrift 1839 häft. Vi anföra derur blott det sista: "Præses R. diss. Eps. Lincop. (ovännen S. Enander) gaf D. Enevaldo det vitt-

nesbördet att hans factum var heroicum: ingen tordes he
och hållet sättja sig emot T. mer än han. Hade det ick
varit, hade malum serperat latius. Thet M. Skult säge
vara mot all ordinarie process, att D. Terseri vederpa
Enev. Svenonius skulle i thenna saken sittia vid protokolle
svaras: regnum Christi non est de hoc mundo Joh. 19.
verldsliga rätten går så till. Men nu är jag intet acte
contra personam, utan contra heterodoxiam, äfven så v
som ett annat membrum Ecclesiæ, de cujus salute nunc uni
agitur." Detta påminner om presters dom fälld öfver Gört
med citation ur Esthers bok. Man glömde att både Jes
och Paulus fordrat att äfven i andliga mål laga former sko
iakttagas. Joh. 18: 23. Ap. G. 23: 3.

Terserus var en utmärkt predikant för sin tid, dervi
han visserligen bestraffade andra synder än långt hår. "V
finnes ej behof af någon reformation i vår tro och lär
men högst nödig är den i det allmänna lefvernet och gud
tjensten. När man går i Stockholm på gatan, får man hö
tusende eder, barn stamma dylika" — — — yttrade han
den predikan han höll 1672, då K. Carl XI tillträdt reg
mentet. I Sveriges Sköna Litt. I. 252—255 anföres ett u
förligt prof, som vittnar att stort mod fanns hos talaren
som äfven i predikstolen gerna var politiker. Han tillstyrk
i sin predikan K. Maj:t att ej följa Rehabeams exempel oc
öfvergifva sin faders gamla rådsherrar och söka råd hos ung
Det var ädelt af den under förmyndareregeringen afsatte.

Som Biskop och Styresman i allmänhet var T. ej my
ket för att taga råd vare sig af gamla eller unga; men le
des vanligen af rättskänsla, der ej passionen väckts till i
blandning. Han var visst ej krypande för adeln. Till A
Horn, som var Axel Oxenstjernas dotterdotter och Fält
skalken Gust. Horns dotter, gift med Öfversten Frih. I
Kruus, skref T. såsom utnämnd Biskop i Åbo från Up
d. 15 Mars 1659, då hon recommenderat en ung prest
fullmakt på det pastorat, hans fader innehaft: "Dn. M. s
vara mäkta, ung och oförfaren och nu först för 1½ år
dan ordinerad och hålles alltså alldeles otjenlig ännu
att förestå något pastorat. Deremot finnas i landet
meriterade och skicklige män, hvilka Consist. längese
gerna hade velat till goda lägenheter befordra; men d
att några sig hos Öfverhetspersoner inställa och således
verka sig promotorialer samt församlingarnes vocatio
måste de, som bäst förtjent hafva, stå tillbaka, hvaraf
orsakas en stor otålighet hos Seniores i landet. Nu kan

intet förtiga, att jag, alltifrån det jag hörde första ryktet om min vocation till Åbo Biskopsstift, hafver hört jemmerliga deröfver klagas, att uti stiftet nu på några års tid skall vara i presters vocation mäkta oskickliga och oordentliga tillgånget, i så måtto att adeln i landet tillika med församlingarne hafva tagit sig sjelfva Kyrkoherdar, gåendes Biskopen och Consistorium förbi, hvilket hafver vållat en stor confusion, förargelse och klagan uti landet. Detta väsende hafver hos mig så mycket uträttat, att jag hellre hafver önskat mig dö, än att taga emot sådant förderfvadt och förfallit Biskopsstift, väl vetandes mina krafter intet kunnat förslå det igen att upprätta och bringa uti rätt lag och ordning. ... Derpå reste jag till H. K. Maj:t, hvilken med många motiver styrkte mig att emottaga embetet, gaf mig ock en sträng instruction till Landshöfdingarne, att de härutinnan och uti annat det mitt embete skulle angå, ville räcka mig handena. ... Det nu E. Nåde behagar att beropa sig på jus patronatus, så, ehuru jag intet vet att någon herre i Finland hafver något Jus P., men der någon förmenar sig något sådant hafva, vill jag draga den tillförsigt till honom, att han såsom en god patronus ecclesiæ ville räcka mig handen och tillika med mig akta på församlingens bästa och anmäla den till Kyrkoherde, som bäst och skickligast finnas kan i landet eller skolorna, att de som bäst och längst meriterat hafva, kunde för andra till sådane lägenheter blifva befordrade, och der de finna de enfaldige uti församlingen gå, som gemenligen plägar, de väl meriterade förbi och förmedelst sitt oförstånd falla uppå antingen Capellanen eller Kyrkoherdens son, vore han ännu så oduglig, skulle Ecclesiæ Patronus tillika med Biskopen och Capitlet rätta församlingen och ställa dem deras galenskap för ögonen och endrägteligen akta på Guds församlings uppbyggelse och låta all ting ärliga och skickliga tillgå. Jag tänker innan kort komma till Stockholm och vill då söka tillfälle muntligen med E. Nåde härom vidare conferera och befaller härmed Högvälb. Fruen med hennes högadeliga familia Gudh Alsmäktigh förblifvandes

Högvälb. Fruen

till all välvillig tjenst städse redebogen

Upsala d. 13 Martii 1659. *Jannes Elai Terserus"* *).

---

*) Brefvet är i sin helhet infördt i Dr. A. Z. Petterssons Suppl. till Schöberts Sv. Kyrkoförfattning 1828, sid. 74 f. Originalet har kommit från Löberöd till Lund.

Ännu in i sin höga ålder, 72 år gammal, skref han bref till adel i en ganska sjelfständig ton, till och med glömmande dervid sitt embetes evangeliska anda. Man känner hans bref till Öfversten Arv. Ribbing d. 6 Nov. 1677. A. R. hade skrifvit till "Dr. Tarsius": J veten huru skamligen J mig svarade i Stockholm på Gråmunkeholmsbron och kallade mig kåpplare, derföre eder hade bort något annat föregifva. Oförskämde mun, nu har min nåd. Konung gjort mig till Öfverste .. Jag har så kåmånderat att jag aldrig stått för någon kråpprätt eller på någon riksdag iort orättsioner eller återkallat mina ord och gerningar ... hvarpå T. förklarade att han kallat R. kåpplare, då han sade sig ej vilja stå och käppla med Öfversten på Gråmunkeholmsbron, midt under det menniskor strömmade fram och åter och undrade på dem. Rörande det att R. pekade på T:i afsättning från Biskopsembetet i Åbo, ville han svara, att han väl ock kunde bli afsatt från sitt nuvar. Biskopsembete. Dittills hade dock ingen menniska förkastat honom detta. Gud leder allt efter sitt behag. Menar Hr Öfversten mig dermed att jag i min predikan på slottet skall hafva återkallat mina ord, som jag hade sagt i min oration i kyrkan, så är det liksom en blinder skulle dömma om färger, en döfver om musik, eller en åsna om strängaspel; ty både oration och predikan höllos på latin. Han hade der sagt efter sägen och hört efter lögn o. s. v.

Den lärde och patriotiske mannen dog d. 12 Apr. 1678 på en resa åt Söderköpings prestgård, begrafven i Linköpings Domkyrka, der hans bild i hvit marmor pryder grafven.

Vill man opartiskt dömma öfver Terserus och hans theologiska motståndare, så kan man ej antaga all rätt på hans och blott personligt agg på deras sida. I honom låg frö till en rationalist, hvilket motståndarne ärligt måste anse för ett tistelfrö, som ej borde sås i åkern under det väktarne sofvo. Mera yrvakne än vakne voro dock dessa orthodoxer, det bör medgifvas. Men när blandar ej passionen sig i meningsstrider på jorden. Der saknades ej heller passion i T:i anfall mot Svenonius och Enander. Att om Johannis 6 cap. skulle anses handla om Herrans Hel. Nattvard, de reformerte "hade spelet vunnit", är så öppet, att derom ej i vår tid borde kunna bli två meningar. Men är Nattvarden blott en figura et umbra, liksom Påskalammet var, så är ju Nya Testamentet liksom Gamla en förebilds- och skuggcult. Om ock τουτο εςι το σωμα ej bevisar mer att brödet är lekamlen, än ἐγώ εἰμὶ ἡ ἄμπελος bevisar att Jesus var

eller är ett vinträd, så bevisar likväl hela Nya Testamentets idé, att der ej längre skulle vara skugga af ett tillkommande godt, utan sjelfva varelsen (Ebr. 10: 1). Hade det förra Testamentet varit annat än en skugga, så hade ju ett nytt ej kommit (Ebr. 8: 7). Huru vi här hafva kroppen och uppfyllelsen (Eph. 1: 23, Col. 2: 17), behöfva vi ej förstå och det är ett vår kyrkas ej minsta företräde, att hon alls icke försöker att förklara hvad katholiken med sin förvandlingslära förklarar mot förnuft och erfarenhet, och de reformerte med sin skugglära förklara både mot instiktelseordens bokstaf och hela Nya Testamentets anda. Deremot är Terserus allt beröm värd, derföre att han uppgaf läsat från Papismen, att Lutherskt-Evang. kyrkan skulle gälla såsom den enda saliggörande kyrkan. Berömligt är ock hans sträfvande för hvad vår tid kallar Evangelisk allians, ehuru den då ansågs för ett brott. Så länge ej de protestantiska kyrkorna kunna i gemensamma läror göra ett, betraktar ock katholska kyrkan dem såsom affällige, sins emellan kifvande sekter och sig som den enda kyrkan. Detta håller Papismen i sitt största anseende inom katholska kyrkans hof och äfven folk.

Terseri envishet att vilja, tvertemot Luthers råd, "lägga sitt hufvud i blöt" rörande "nedstigandet till helvete", skulle varit bedervärd, om han ej så vacklat, än återkallande läran, än återkallande återkallelsen; ty också begäret att vilja begripa det obegripliga kan ha en sanningskärlek till grund. Nu kan ej mycket lof gifvas detta rationaliserandet, jemte så många superstitioner. I den stund man erkänner att Petri Ep. 3: 19, såsom ett dunkelt ställe, bör förklaras efter samme Petri klara ord i Ap.G. 2: 31, så måste man erkänna, att något mer är sagdt om Christus mellan döden om fredagen och uppståndelsen om söndagen, än hvad som afser att kroppen ej undergick förgängelse och att detta mera rör själen och uttryckes, att hon ej blef öfvergifven i helvete. Då första församlingen ansåg vigtigt, att i bekännelsen om Christi person införa denna Petri lära, uttryckt med orden: nedersteg till helvete, kunna vi låta dem stå oförklarade, för att ej slita sönder kyrkans enhet genom försök att utreda hvad som aldrig kan utredas. Milton hemtade dock ur den läran sina sköraste ingifvelser. Märkligt att Terserus, som så skarpt straffat theologer, som infört förklaringar af Nattvardsläran, emedan de dermed söndrat de troende, sjelf ideligen återkom med en ännu onödigare förklaring, fast han såg, huru

den medförde söndring. Der uppenbarar sig tydligare de lärde Professorns egenkärlek till egna tankefoster, än de till himmelriket sände prestmannens ödmjuka farande eft det frammantill är.

Vi vilja till slut se den märklige mannen. I Collec Roberg. heter det: Terserus var en liten gubbe, eget hå vackert stort skägg. En öfvermåttan lustig man, en g musicus. Söng en god bas. Gick alltid i skrynkota carduan stöflor. Hans porträtt, som anses förfärdigadt af Ehre strahl, pryder Gymnasii-Bibliotheket i Linköping. Ett d likt fanns i Cons. Acad. i Upsala af 1675. Det som fan i Åbo, torde nu blifvit lågornas rof. Han var der mål med hvitlätt ansigte, bruna ögon och ögonbryn, rödbru hår och ljusrödt skägg samt en glad och eldig uppsy Martin utgaf på Lidéns föranstaltande ett kopparstick quarto. T. finns aftagen i Arvidssons bekanta arbete: Sve ska Konungarne och deras tidehvarf, 1 Del.

Skrifter: Genesis et Exodus cum nova versione latina. Ups. 165 55. (313 fol.). — Annotationes in Genesin una cum dissert. textus originalis V. Testamenti integritate. Ib. 1655 (fol. 168). Sacra Chronologia inde ab ortus mundi usque ad natum Christu (64 p.). Ib. 1667. — Appendix ad S. Chronologiam complecte tabulas Chronologicas, ad eandem Chronologiam accommodatas collatas ad computum Scaligeri. Ib. 1657 (85 fol.). Här upptag äfven svenska händelser intill 1658, en geneal. tabell, förteckni öfver Sv. Erkebiskoparne från äldsta tider och öfver Professorer i Upsala från 1593. — Exodus et in eam annotationes. Holm 1660. Härmed sammanbands vanligen hans dissert. de distinctio Præceptorum Decalogi. — Förklaring öfver Catechismum eller t sex vår Christeliga Läras Hufvudstycken, thet Vyrdige Minister uti Åboo Stifft till ähra och tiänst förfärdigat och till en lijt Nyåhrsgåfvo föräbrat aff .. 1662. 259 blad in 8:o. — Spörsmål bok öfver Catechismum sampt med Lutheri förklaring. Linkö 1675. 40 blad 8:o. — Hans 21 Akad. och Synodal-disputation uppräknas hos Tengström och i Lidéns Catalogus. Den första decoro orationis in communi vita servando utkom under Loccenii 1632. Den sista är Theses Synodales 1660. — Han utgaf P storalbref 1650 och 1661. — Programm till Th. Doctorprom tionen 1675. — Hans Likpredikningar äro öfver Cath. Rudbeck 1638; Barbro Giers, Prof. B. Hedræi maka, 1650; Beata Utt 1666; Stallmäst. Wudds hustru s. å.; Er. Jul. Wachtmeister, m. R.R. Bengt Oxenstjerna, utg. i lat. öfversättn. 1667; Commis And. Liljeqvist; Hofråd. D. Bohmars maka 1663; Kgl. Commis Balth. Gyldenhofs maka. 1669; Tullförvalt. H. v. Broberger 167 Bisk. i Skara J. Chr. Kempe 1674 (tryckt på Wisingsborg); Pr dikan vid Konungens inträde i Regementet 1672. — Sacræ Co ciones in diem I. II. III. solennis grat. actionis et publ. precu an. 1662 habendarum. — Relation om Herredagshandlingarne Stockholm ifrån d. 21 Sept. 1660, införd i Histor. Märkvärdig 2 D. — Ett bref i Sv. Mercur. 1760 Febr. s. 125. — Colloquii

cum Rege eller bref till Canzli-R. Olivecrantz i Wallqvists Eccl. Saml. 5:e Flocken. — Ortus et Vitæ cursus Terseri m. m. m. m.

(Källor: Schefferi Svec. Litterata p. 193. — Biskop Brodini likpredikan och J. Widechindi personalier öfver T. — Bibl. Sv. Goth. T. II. 839 f. der J. Columbi epitaphium m. m införts. — Rhyzelii Episcop. — Histor Märkyärd. II. 1—32. 39—88 III. 33—75. IV. 34—35. — Sv. Mercurius 1760. — Åbo Tidn. 1772 s. 298 f. 1775 s. 44 f. 1785 s. 39 f. 1794 N:o 21. — Småsaker II. 33, 34. — Nytt förråd af handl. i Nord. Hist. s. 163 f. — Dr Nordbergs St. Claræ Minne. — Spegels Kyrkohist. — Aboa Literata. — E. Hydréns diss. de fatis Litteraturæ Orientalis in Svecia 1755. — S. Alnanders hist. libror. prohibitor. in Svecia. Sp. I. — Svenska Bibl. 3 D. s. 347. — Lagerbrings Sammandrag af Sv. Hist. 4 D. — Wallqvists Eccles. Saml. I, II, V. — Tengströms Minne öfver J. E. T. — Bexells Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnes Hist. — De la Gard. Archivet IV, X, XI. — Fryxells Berättelser XII—XIV. — Sveriges Sköna Litteratur I och III. — Schuberts Sv. Kyrkoförfattningar. — Supplement af A. Z. Pettersson. — Handl. rörande Skandinaviens Historia V, XXII. — Upsala Erkestifts Herdaminne af Lästbom. — Westerås af Muncktell och Linköpings af Hähl) — N.

TERSMEDEN, JAKOB, CARL, FREDRIK.

Jakob Tersmeden föddes på Kolswa bruk i Vestmanland d. 23 Febr. 1683, son af arrendatorn af Larsbo bruk, *Reinh. T.*, hvars fader inkommit i Gustaf II Adolfs tid vid första inrättningen af messingsbruken *). Jakob T. blef adlad 1751 (under № 1940 introducerad), en äldre broder till RiksR. Gr. Herm. Cedercreutz och Frih. Reinh. Cedercreutz. Jak. T. blef titulerad Bergsråd, var egare till Larsbo jernbruk; bidrog med stor frikostighet till Söderberkes kyrkas nybyggnad, öfversatte gudliga böcker från Engelskan och dog på Larsbo bruk d. 6 April 1752 och blef i familjens grafchor i Söderberkes kyrka begrafven.

Han hade mycket rest, åskådat, bland annat Psilanders häftiga träffning d. 27 Juni 1704 med flera engelska kryssare, talte engelska som en infödd, hade vid de engelska tennverken gjort sig underrättad om det bästa smältningssättet och besåg de sachsiska bergverken 1706. "Var en glad välgörare, en tillförlitlig vän, en frikostig husbonde." Gift med *Elisabeth Gangia*, dotter af Prosten i Stora Tuna P. Gangius. Man har hans porträtt i profil och en medaljong, graverad af Rehn.

(Källor: Adl. Matr. — Gezelii Lex. IV D, — Likpred. af Erkeb. S. Troilius.)

TERSMEDEN, CARL

var *Jakob T:s* son, född d. 23 Apr. 1715. Stud. i Upsala. Volontär vid K. Galere-Escadern i Stockholm 1730. Archlimästare vid Sjöstaten i Carlskrona 1733. Gick i Holländsk sjötjenst. Gick ut på fartyg, som observerade Maroccanska

---

*) Om ättens härledning från huset *de Terme* i Bourgogne är utförligen handladt i Rehbinders Matr. af 1794 sid. 242.

sjöröfvarnes kaparfartyg. 1735 Lieut. på 50-kanonskeppet Vatervliet. Var som förste Lieut. i Vestindien 1737—38. Gick sedan i engelsk tjenst, derunder han dock blott kämpade med hafvets stormar. 1740 Lieut. i svensk tjenst. Afgick till finska kriget, der General C. E. Lewenhaupt sände honom att recognoscera stranden, då han oförväget seglade inom Ryssarnes skotthåll, som sköto förgäfves på honom. Han tackade dem för salut och återseglade dock snart utom skotthåll och aflade den begärda rapporten till Generalens stora nöje. Blef Flagg-Capitaine och Förste Officerare på Galeren Sparre hos commenderande Amiralen Falkengren. Användes sedan mot Dal-allmogen, då han utanför Enköping i N. Björkfjärden skingrade 20 stora lastbåtar med upprorisk allmoge; reste derpå till Dalarne landvägen att underrätta sig om folkrörelserna. Återkom och aflade rapport d. 14 Juli. Natten mellan d. 30 och 31 Juli flydde General en Chef C. E. Lewenhaupt ur sin arrést. Den 3 Aug. ertappades han af Tersmeden, hvarom ses i detta verk, Lewenhaupts biogr. VIII. I. s. 33 f. Detta är ej ens nämndt i den vidlyftiga Rehbinderska biographien i Adl. Matrikeln. Det var således ej ett värf, som ärades i R:s tid. År 1744 hade han den utmärkelsen, att utses att transportera Kronprinsessan från Stralsund till Perth, men hon "beslöt gå landvägen öfver Rügen till nämnde ort och han sändes i förväg till Carlskrona." Vistades tjenstfri vid Galere-Escadern 1744—49 vid Kongl. Hofvet. 1747 Capitaine-Lieut. vid Stockholmska Escadern. Deltog sedan i Sveaborgs befästningsarbete under Fältmarsk. Gr. Ehrensvärd 1749—65. Hade 1751 blifvit utnämnd till Capitaine vid Götheborgska Escadern. 1755 commend. Capit. vid hufvudflottan i Carlskrona. R. S. O. 1767. Varfs-Schoutbynacht 1771. Contre-Amiral 1772. Biträdde vid Revolutionssteget i Carlskrona, dermed ådagaläggande sin underdåniga tillgifvenhet för Konungen, som utnämnde honom till Varfs-Amiral. C. S. O. s. å. Vice Amiral vid Örlogsflottan 1774. Den 27 Aug. 1779 kom han till Stockholm att arbeta, såsom förut Grubbe (se *Sheldon* härofvan) mot Chapman och hans Skepps-certer. "Tersmeden, skref Ehrensvärd, allmänt känd för en storpratare, som förrädare 1743 mot den olycklige Gr. Lewenhaupt, för sitt gifte med K. Fredriks mätress, för sin stora och tunga kropp framkallade dervid ett impromptu af J. G. Oxenstjerna, som då var i hofvet:

Tersmeden tjock och tung och lång
Är både Amiral och barlast på en gång."

Konungen lyssnade ej mycket på hvad som anfördes mot Chapman, med böd Tersmeden att bevista ett tornerspel. T. böds då att äta, men vid cavaljerstaffeln. Ehrensvärd bad ej för honom, men för Finansministern, "som hade det vigtigaste embetet i Kungens rike." Kungen svarade: "Födseln är en annan angelägen sak vid Hofvet och jag vill, att man engång skall vänja sig vid dessa i min tanke nödvändiga distinctioner och just derföre har jag satt till samma bord andre högre embetsmän, som äro i samma klass, som Amiral Tersmeden, Ståthållaren Baron Axelsson, Amiral Nordenanckar m. fl. Landshöfd. i Åbo, Hofrätts-Rådet Fredensköld fick gå, men Gardesfänriken Baron L. De Geer blef qvarbefalld och en Måns Stenbock, 15 år gammal, ännu ej i tjenst. Var detta i följd af en plan att reta alla embetsmän mot adeln och så bringa begge till vanmakt som populär opposition?

År 1781 afskedad med en gratification af 3000 Rdr sp. samt bibehållande af öfverinseendet öfver Flottans artilleri. Han hade varit verksam riksdagsman. Gift med *Inga Dor. Malmschöld.* Lefde ännu 1794. Chef för Andra Volontär-regementet.

(Källor: Adl. Matrikeln. — Ehrensvärds Journal.)

TERSMEDEN, FREDRIK,

Friherre, President i Kammar-Rätten, var son af en *Jakob* T., Assessor och Brukspatron, död 1767, hvilken var son af Bergsrådet Jakob T.

Fredrik T. föddes d. 9 Febr. 1752. Blef, efter idkade studier, under enskild handledning och vid Upsala Akademi, d. 1 Oct. 1768 Förare vid Vestmanlands reg:te: d. 9 Mars 1769 Lifdrabant: d. 9 Aug. 1775 Lieutenant i Arméen; s. å. den 22 Nov. Lieut. vid Uplands Infanteri-reg:te: d. 18 Dec. 1776 Stabs-Capitaine derstädes: d. 9 Dec. 1783 Premier-Major vid Helsinge Infanteri-reg:te, hvilket han såsom Befälhafvare förestod 1784 under en Arbets-commendering i Carlskrona: bivistade 1788—1790 kriget mot Ryssarne i Finland, och derunder såsom Befälhafvare för Helsinge reg:te, d. 16 Juli 1789 den blodiga träffningen vid Kaipias, samt retraiten derifrån till Kovala och Wärelä, då regementet inom 24 timmar hade marcherat $4\frac{1}{8}$ mil, och haft 5 timmars drabbning, utom $1\frac{1}{4}$ mils Arrier-Gardets skärmytsel under återtåget: likaledes samma år d. 14 Aug. träffningen vid Anjala, der han, sedan Ryssarne om natten

bemäktigat sig bryggan och borttagit Svenska Bro-batteriet, med Helsinge reg:te i têten, efterföljd af en bataillon af Elfsborgs och en bataillon af Vesterbottens reg:te, genast marcherade ner till Kymene elf, fördref Ryssarne öfver bryggan med mousquetteri- och carteche-eld samt återtog densamma, hvarefter hans tropp i en half timme var blottställd för elden från de på den fiendtliga stranden väl anlagde nio stycken batterier: blef derpå samma år d. 15 Aug. R. N. O. 1792 Öfverste-Lieutenant vid Helsinge reg:te: 1795 Konungens General-Adjutant och Öfverste i Arméen: var ifrån år 1796, då K. Gustaf IV Adolf sjelf mottog regeringen, till 1798, kallad såsom Ledamot i alla Konungens Krigs- och Stats-conseljer: förordnades 1796 till Led. i Stats-Beredningen, der han deltog i alla öfverlägggningar till dess densamma efter den timade revolutionen 1809 upphörde: blef 1798 Vice President i Krigs-Collegium samt förordnad att förestå Presidents-embetet derstädes, som varade till 1802, hvarunder han var Led. i alla de särskildta Committéer, som voro tillsatte och haft till föremål Försvarsverket samt Salt-peter- och Kruttillverkningen: erhöll 1798 afsked från Öfverste-Lieutenants-beställningen med pension: blef 1800 Commendeur af Svärds-Orden samt derigenom uppflyttad i dåv. Riddare-classen: 1802 Led. i Rikets Allmänna Ärenders Beredning: 1807 vald till Revisor i Riks-discontverket, och 1808 till Fullmäktig i Jern-Contoret: förordnades 1809, efter revolutionen, åter till Led. i Rikets Allmänna Ärenders Beredning: blef s. å. vid K. Carl XIII:s kröning upphöjd till Friherre. Blef 1810 Ledam. i den då tillförordnade Stats-beredning: bivistade 1809 och 1810 riksdagarne i Stockholm och Örebro, vid hvilka han var Led. i Stats-Utskottet: blef 1810 Commendeur med St. Korset af Svärds-Orden: 1811 ibland Friherrar introducerad under № 338. Samma år vald till Fullmäktig i Riksgälds-Contoret: 1812 General-Major: bivistade s. å. riksdagen i Örebro: blef s. å. Ordförande i Krigs-Hofrätten och President i Kammar-Rätten, hvarefter han år 1816 utnämndes till Riddare af Seraphim-Orden.

Gift år 1801 med Grefvinnan, Fru *Marie Stanislas Josephine Sparre*, född 1764 (hon hade förut varit gift med General-Lieut. m. m. Frih. Fabian Wrede, och 1781 blifvit Statsfru hos H. Maj:t Drottn. Sophia Magdalena), dotter af Gr. Louis Ernst Joseph Sparre, Marechal de Camp (General-Major) Cavaljer hos Konung Ludvig XVIII samt Riddare af St. Ludvigs-Orden, och af Adelaïde Therese Hardouin

de la Beaumois, född 1740, död 1795; dotter af Charles Hardouin de Beaumois, Tresorier du Marc d'Or, och Jeanne de Nesle.

(Källor: Rothliebs Matriklar.) — N.

TESSIN, THAM, THEGNER, se Bokstafvens slut.

THEORELL, SVEN LORENS

har på Redactionens anmodan, godhetsfullt behagat meddela följande autobiographiska upplysningar:

Jag är född d. 5 Nov. 1784. Min fader Comministern, sedermera Kyrkoherden i Halljunga af Skara stift, *Theodor Th.* och min moder, hans hustru, *Magdalena Holm*. Jag studerade i Skara skola och gymnasium — blef student i Upsala om hösten 1805 — informerade barn i enskildas hus på landet från början af 1806 till början af 1808; — tog Auscultant-examen i Landtmäteriet om våren 1808, — Hofrätts-examen i Upsala om hösten s. å., — sysselsatte mig med landtmäteri-göromål i Kronobergs län de följande somrarna, och med tingsarbete om vintrarna, till hösten 1814; — hade emellertid åtskilliga domareförordnanden under Götha Hofrätt; — flyttade till Stockholm vid sistnämnde tid — utnämndes till Copist i Kammar-Collegium i Dec. 1815 — erhöll i början af 1816 Kongl. Bref på Häradshöfdinge-namn och befordringsrätt — förordnades i Jan. 1817 att förestå Vice Advocatfiscals-tjensten i Kammar-Collegium — befordrades der till Cancellist i Sept. s. å. — förordnades i Dec. 1823 att tills vidare förestå och förrätta notariitjenst i samma Collegium — utnämndes i Oct. 1835 derstädes till Notarie — begärde och erhöll derifrån i Dec. 1839 afsked med pension — inkallades om hösten 1841 i den af 1840 års Ständer begärda och af K. Maj:t beviljade Lagberedning — utnämndes i Dec. s. å. till Ledamot i Kammar-Collegium — arbetade i Lagberedningen till slutet af Jan. 1845 — inträdde då i utöfning af Kammarrådstjensten — utnämndes i Jan. 1846 till Häradshöfding i Södra Möre härad — valdes d. 1 Mars 1848 till Rikets Ständers Just.-Ombudsman.

Af mina utgifna skrifter må endast nämnas: Öfversättningen af Fredr. Ancillons afhandling om *Statsförfattningarnes anda*, tryckt 1827 (åtföljd af ett företal, der samhällsfördragets tillvarelse undersökes, och der uppriunelsen

finnes till mina politiska begrepp. Villfarelserna i det ämne anser jag för grundvalen till den politik, som nu upplöser Europas samhällen. Dessa villfarelser hade således kanhända förtjent att i tid öfverväga s).

Anckarsvärdska Politiken, en blick på 1840 års riksdag, 2 häften, det första tryckt 1841.

Fabriksväsendets inflytande på arbetares bergning och deras barns uppfostran, belönt af K. Vitterhets- och Vetenskaps-Samhället i Götheborg, tryckt 1843.

Om Svenska Nationalrepresentationens ombildning, betraktelser af förf. till Anckarsvärdska Politiken, tr. 1844.

Betraktelser och Handlingar hörande till Reformen Nationalrepresentationen och Allmänna Lagen, 3 häften, det första tr. 1846. (Det är här, som de uppgifter ur tidens historia och den granskning af personers offentliga handlingar förekomma, för hvilka jag blifvit så oblidt bedömd af de maktegande publicisterna, men af de öfriga ej ens så mycket understödd, att allmänheten erhållit någon kännedom af arbetets verkliga innehåll. — Ingendera afdelningen deraf är slutad. — Ett ämne är dock bragt till slut: frågan om allmänna val. Vore en kritik att förvänta; så är det detta ämne, jag skulle önska mig den).

Sedan 1823 är jag gift med *Sophia Wilhelmina Schwerin* dotter af Generalen, Gr. v. Schw. och har med henne sex lefvande barn.

THEORELL, JOHAN PETER.

Föddes i Halljunga i Vestergöthland d. 13 Aug. 1791. Den yngste brodern till den föregående. Bivistade Skara Trivialskola och Gymnasium åren 1801—1809. Blef Student i Upsala i October sistnämnde år. Vistades på landet, såsom informator i enskildt hus, hela året 1810 och återkom till Upsala i Febr. 1811. Genomgick Candidat-examen för philos. graden d. 15 Mars 1812 och promoverades d. 15 Juni s. å. Hade derpå privat-condition på landet till hösten 1813 samt återkom då till Universitetet och præsiderade för andra delen af en afhandling, *Historia Historiæ*, hvars första del han försvarat såsom gradual-disputation. Tillbragte sedermera senare hälften af år 1814 samt hela år 1815 med privat information på landet. Flyttade i Jan. 1816 till Stockholm och har allt sedermera varit der bosatt. Ingick vid slutet af 1816 i Konungens Cancelli och tjenstgjorde der samt i Commerce-Collegium i några år,

men upphörde dermed, då det dels visat sig, att befordran icke var att påräkna, dels andra lefnadsvägar beträddes.

Deribland var den publicistiska banan, som begyntes med grundläggning af tidningen *Stockholms Courier*, hvilken några gånger "indragen", såsom det kallades, under något varierade namn fortfor tre hela år (1820—1822). Författade, hvad i tidningen inflöt, med undantag af de juridiska artiklarne och några andra. Köpte i Dec. 1823 tidningen *Dagligt Allehanda*, som ditintills varit endast ett annonsblad och icke af Th. ämnades till något annat; men då, af embets-myndigheter understödda, bemödanden gjordes att genom ett täflande blad förstöra Dagligt Allehanda, måste detta, för att icke gå under, förvandlas till ett politiskt och nyhetsblad. Sålde D. A. år 1832, men fortfor att något deruti arbeta till 1834 på hösten. Utgaf sistnämnde år dessutom en *Riksdags-tidning*. Var från den tiden till 1838 medarbetare i Aftonbladet, men derifrån till 1843 års slut åter i Dagligt Allehanda. Utgaf ensam, under åren 1844 och 1845, veckoskriften *Vinterbladet*, som under de båda följande åren var förenadt med Dagligt Allehanda, under form af artiklar med särskild titel af "Vinterblad." Lät, då Dagligt Allehanda med 1848 års början öfvertogs af ny egare, öfvertala sig att deruti arbeta; men detta kunde icke fortfara längre än ett par månader, eller till dess det årets politiska revolutioner blefvo kända i Stockholm, då tidningens egare fann för godt att låta sitt blad uttala läror, oförenliga med dem, som Th. allt från sitt första uppträdande på publicistbanan hyllat. Då en ny tidning, Aftonposten, under året grundlades, hvari Th. fann sin politiska tro omfattad, ingick han som medarbetare deruti.

Har, utom tidningar, utgifvit åtskilliga skrifter af mindre omfång, oberäknadt att han, såsom förläggare, bidragit till utgifvande af flera arbeten och lagt hand vid deras ordnande och redigering (såsom Kochs och Schoells "Historisk tafla öfver Europas Statshvälfningar", hvaraf Th. sjelf öfversatt en del och öfversett det hela, en upplaga af Horatius, en dito, fastän icke fullbordad, af Virgilius, en af Erik Dahlbergs egenhändiga Dagbok etc.). Första försöket till svenskt författarskap var en historisk afhandling: *de två Romarnas strid om Engelska kronan*, som vann stora priset i Svenska Akademien år 1816 och är tryckt i dess Handlingar. En annan, under namn af *Longobardiska rikets fall*, vann andra priset år 1818 och har aldrig varit tryckt. Flera mindre brochurer, som blifvit bland allmänheten utkastade,

äro nu till stor del glömda, åfven af författaren. Den första utkom 1819 och var ett litet skämt, under titel af *Försök att tourmatta på opinionen*. De flesta hafva angått politiska eller financiella ämnen och utkommit anonymt, på sin höjd med initial-bokstäfver eller signatur. Bland de få, som händelsevis falla i minnet, äro *Bondeståndet och Indragningsmakten*, 1823; en afhandling, *Populära Betraktelser öfver Realisationen*, 1834 (till en del aftryck ur Dagl. Allehanda); en polemisk uppsats, under namn af *Några Ord om Ministerstyrelse* etc. (titelns verba formalia hafva fallit ur minnet) 1839 eller 1840; en dito under titel *40 och 72 §§. Regeringsformen* etc. 1840; en dito, *Pröfning af Förbuds- och Skydds-systemet*, 1848 m. fl. Några hafva utkommit, som blott varit aftryck af hvad förut stått att läsa i tidningar. Några skrifter hafva bland allmänheten utkommit, hvilka varit författade efter offentligt uppdrag, hvaribland utlåtandet af Committéen för undersökning af Technologiska Institutets tillstånd 1845, till hvilken Committés Sekreterare Th. var antagen. Han har äfven, efter enskildt uppdrag, författat en mängd skrifter, som under andras namn varit synliga.

Bland näringsfång, dem Th., utom sin publicistiska verksamhet, försökt, kan nämnas, att han från 1822 till 1833 var egare af boktryckeri, att han från April 1822 till samma tid 1827 förestod Stockholms Bokauctionsverk, och att han sedan 1834 idkar landtbruk.

Gift sedan 1824 med *Theresia Math. Pulchau*. Äktenskapet barnlöst.

THOLANDER, PER WILHELM.

Var enligt Solna kyrkobok född 1763, men enligt ett akademiskt betyg d. 6 April 1770, i Hvetlanda församling af Wexiö stift. Student i Lund h. t. 1791 och i Upsala v. t. 1792. Under ungdomstiden lärer Th. stått i några relationer till Hofjägmästaren Mich. Hammarsköld.

Från Upsala begaf han sig till Stockholm i Sept. 1794 och började såsom Extraordinarie arbeta i Riksarchivet. Vid samma tid afled hans fader och lemnade honom i arf ett hemman, som såldes för 6000 Rdr b:co. Så utrustad företog Th. en utländsk resa. Han begaf sig först till Paris, der han lärer blifvit inblandad i åtskilliga af revolutionens äfventyr, att dömma af hans yttrande, att han der inom åtta dagar tjenat fyra särskilda potentater. Som begagnandet af de Parisiska lärdomsskatterna hindrades genom oroligheterna,

egaf han sig till åtskilliga tyska universiteter och lärer i
öttingen blifvit Philos. Magister. Hågen för Nordens anti-
viteter dref honom derifrån till Köpenhamn, der han någon
id tjenstgjorde vid Arna-Magnæanska institutet.

Härifrån ankom han till Stockholm utrustad med vid-
sträckta kunskaper och dyrbara samlingar, men alldeles ut-
blottad på penningar och kläder. Han lärer då blifvit in-
formator hos Directeur Ackerman på Haga. Han synes ge-
nom en svår sjukdom hafva måst lemna denna condition; ty
Dec. 1797 mottogs han i mat och logis af Sekreteraren
Hjerner eller Järner i Stockholm. Till hans dåvarande be-
lägenhet kan slutas deraf, att han af Hjerner fick på räkning
några gamla klädespersedlar mot rättighet för H. att af Handl.
Lätterin i Upsala utlösa en hos honom för 13 Rdr pantsatt
samling af en mängd dyrbara böcker och genom försäljning
af vissa göra sig betald för sitt förskott. Men Hjerner för-
sålde ej blott hela samlingen, utan utlöste äfven från krö-
gerskan Dalin vid Stora Nygatan en för 1 Rdr 10 sk. 8 rst
pantsatt koffert, innehållande vigtiga manuscripter, och för-
flyttade papperen i hökarbodar. Då Th. uppstod från sjuk-
lägret, såg han sig beröfvad ej blott sina litterära skatter,
utan äfven deras penningvärde, hvilket Hjerner behöll. Th.
stämde då H. till Kämnersrätten och uppgifver i sin inlaga,
att "Svenska Historien i dessa samlingar gjort en kännbar
förlust." Huru rättegången slutades, är obekant.

I Jan. 1798 kom Th. till Directeur Ihrström på Ulriks-
dal, såsom trädgårdslärling, efter egen underskrift på inla-
gan till Kämnersrätten; i sjelfva verket var han dock infor-
mator hos I. I denna befattning fortfor han till Aug. 1801,
då han blef vicarierande skolmästare vid Ulriksdal. Vicariatet
upphörde 1804; men 1806 blef han ordinarie.

År 1808 fick Th. i uppdrag att redigera Boktryckeri-
Societetens Catalog för 1806 och 1807 och fullbordade
denna, som likväl ej blef tryckt i anledning af Societetens
dåvarande precära ställning. Vid samma tid blef Th. mera
känd bland de lärde för en förslagsmening om den Perse-
politanska spikskriften och vann derigenom Gjörwells gunst.
Genom dennes försorg blefvo Th:s uppsatser granskade af
Ljungman och Norberg. Efter inhemtande af deras anmärk-
ningar skref Th. i ämnet en afhandling på franska, hvilken
han meddelade Suchtelen, som derefter blef Th:s gynnare
och sände afhandlingen till Silvestre de Sacy, hvilken eg-
nade den en närmare uppmärksamhet och lärer tryckt den i
något periodiskt arbete. Vid samma tid uppgjorde Th. en

förteckning öfver alla i Sverige utkomna dagblad och periodiska skrifter, hvilken 1811 infördes i Journalen.

Vid Göthiska Förbundets stiftelse kallades Tholande till medlem. Till Iduna lemnade han flera bidrag: Solar Liod, med öfversättning från Isländskan (häft. 4); Anm. rörande Göranssons Bautil; Om Ättehögar; Beskrifning öfve ett gammalt Dryckeshorn (h. 5). Dessutom lemnade han til Förbundets archiv anmärkningar öfver de noter, som åtfölj Afzelii öfversättning af Hervorsagan.

Th. var bland de förste, som antog den af Geijer tre tio år sednare hyllade satsen, att Sverige Nordanskogs elle Svea land var till sin odling yngre än Götha rike. Jf Iduna V. 57.

Th. uppsatte äfven första häftet af Museum Typographicum Sohmianum, på Sohms begäran, sedan denne till K Bibliotheket skänkt sina samlingar till Boktryckerikonsten historia. Hans sista sjukdom ryckte honom ifrån andra häftets redaction.

Då Svensk Litt.-Tidning började utgifvas, anmodade Th. att såsom medarbetare biträda. Han skref flera artikla i nämnde tidning under signaturen — L — DR —. Uti Idun tecknade han sig: *Th—r.*

Genom skrifvelse från N. Rosenstein kallades han 181 till Redacteur af de handlingar, som från Consistorierna in kommit till Uppfostrings-Committéen, angående skolorna tillstånd i stiften, samt att tillika öfvervara Committéen sessioner. Med mycken noggrannhet utfördes detta vidl tiga arbete i tabellarisk form och med fullständigt regi öfver det hela.

I Maj 1815 träffades Th. af en stark blodstörtni hvarefter han aldrig återvann helsan. På sjukbädden d han sina studier med vanlig ifver och lärde sig då Ge gianska språket. Han afled d. 16 Nov. 1815.

I den bräckliga och vanskapliga hyddan lefde en fr och liflig själ, som framlyste ur de eldiga ögonen. På s nare åren lugn och ädel, sökte han genom ordentlighet o indraget lefnadssätt godtgöra en omognare ålders excentri teter, hvilka lära öfverstigit gränsorna af vanlig ungdo ysterhet.

Mot en måttlig penningsumma till hans slägt öfverl nade han till Göthiska Förbundet sina samlingar. Förb det uppreste öfver honom en enkel minnessten.

Skrifter: *sé ofvan.*

(**Källor:** Sv. Litt. Tidn. 1816. — Iduna, häft. XI.) — A — Ö —

THOMÆUS, JÖRAN JAKOB.

Den tiden man öfversatte Petersson med Petræus, Svensson med Svenonius, Paulsson men Paulinus och Jeppson med Jacobæus, kallade flera söner af någon Thomas sig Thomæus. En *Hans Thomasson* eller *Thomæus*, Pastor vid Vorfrue-kirke i Köpenhamn, författare till № 64, 194 och 195 i vår Psalmbok, tagne ur hans *Danske Psalmebog*, hvilken 1569—1634 utgafs sex gånger, lär ensam i sin slägt burit sin faders namn. En *Hans Thomæus Stege*, Pastor på Mön, som 1608 utgaf *Tragisk historia om Cleopatra på Rüm*, likaledes. En *Hans Thomæus*, född i Randers, som 1643 utgaf en *Diatriba contra Er. Pauli Windingium de Daniæ regno*, likaledes. Möjligen har Norrmannen *Nicol. Thomæus*, Rector Scholæ i Opslo 1631, sedan Prost i Toten, ett slägtnamn. Men så vidt det nu*) kunnat utrönas, hade dessa seländske och norske Thomæer intet slägtskap med de skånske. En *Anders* i Helsingborg hade en son *Thomas*, som studerade och var Pastor i Ousby 1661—90 under namnet *Thomas Andreæ Helsingburgensis.* Hans söner kallade sig *Thomæus*, deribland tvenne blefvo hans efterträdare, *Anders* och *Petrus Thomæus*, förvärfvande det namn de upptagit aktning i stiftet, der man bland Kyrkoherdar sedan träffat en Theol. Doctor och flera Prostar med namnen Thomas, Anders, Petrus, Christian och Johan Thomæus. En *Thomas Thomæus*, sonson af Prosten Petr. Th. i Ousby, dog som Prost och Kyrkoherde i Fjelkinge nära Christianstad 1795. Gift redan som Regementspastor och boende i Raflunda på en gård Skipparp, såg han sin son *Jöran Jakob* födas d. 5 April 1786.

Fadren hade fått intryck af den tyska vitterheten, såsom den i Lund på 1770-talet verkade på Thorild och Lidner, hvilka först opponerade sig mot den fransyska bildningen i Stockholm. Förtjust af Gessner och Lavater, Klopstock och Göthe, meddelade han sig tidigt åt sin son, som ej var utan poetiska anlag. Macphersons Ossian och Youngs Nätter ingingo äfven i bildningsläsningen och bokarfvet i Fjelkinge.

Säkert utgick denna riktning i Södra Sveriges bildning till en ej ringa del från den fromme Ifvar Kraaks föreläs-

*) Härmed rättas hvad som upprepats i Nekrologen, införd i *Thomæi Minnesbok för Svenska Prester.* I en anteckning af Thomæus ådagalades sedermera tvifvelsmål om den antagna slägtskapen med Seländingarne; och detta har vida mer skäl för sig än antagandet.

ningssal i Lund, der Vitterhets-Docenten Lucas Gadd lärt läsa både Ossian och Shakespeare, och sedan lärde många andra läsa dem. Emellertid funnos ej få här i Söder, som långt förrän Auroraförbundet uppträdde vid Fyrisån, bekände dess grundsatser i många högmål både för religion och vitterhet. Den unge Jöran Jakob Thomæus var en af dem, som här tidigast välkomnade de i Norra Sverige uppträdande morgonrådnans män. År 1802 blifven Student i Lund gaf han för tidigt den moderna litteraturen företräde framför den antikt classiska och ville ej bli Magister af litet Basedowskt kätteri. Dock ingick deri ej afvoghet mot den yppersta litteraturen från antiken — den bibliska. Hans fromma moder hade lärt honom att läsa deri med bönens engel vid sidan. Under en condition i Götheborgs stift insjuknad, läste och bad han allt mer ifrigt. Tillfrisknad var han eld och låga. Han predikade och tände. Allt större skaror kommo att värmas. Handsprutor framtogos af Domcapitel, och Th., som fann att värma så väl behöfdes för det frysande folket, blef antiepiscopal för lifstiden, alltid mycket funderande på presbyterianismens bästa organiserande i vårt land, der han dock alltmer saknade ämnen för presbyterium i vår medelclass. Han prestvigdes 1809 med kunglig tillåtelse. Thomæi fromma känslor uttalade sig först i poetisk form och han utgaf en *Barnapsalm* i Skara 1809 *Enslighetstankar af en ung Studerande jemte en samling af dess skaldestycken*, Christianstad 1810; *Sånger öfver Jesu lidande* 1812, *Sånger till Guds och Jesu Christi förherrligande* 1813, *Försök till religionssånger för barn* 1816 och blef som andelig skald ej obegagnad af Wallin, då vår nya Psalmbok redigerades, ehuru med ändringar, som gjorde att Th. ej ville vidkännas sina psalmer i den nya gestalten. Genom dessa milda och enkla sånger vann Th. sig först en publik, hvilken alltid var så stor att han med lätthet fick förläggare för allt större arbeten och kunde på honorarierna lefva under resor till hufvudstad och universiteter, likson under längre saknad af missiver. Dock anlitades härvid äfven crediten till framtida bekymmer, hvilka blefvo hans barns säkraste arf.

I nitton år trampade Th. adjunctlifvets törnbevuxna stråt i Lunds stift, och led mycket genom att jemnföra adjuncternas ställning med "tyska prostens", i stället för att sammanhålla deras besvärligheter med Apostlars och Missionärers. Den klagan Th. lät höra var dock snarast en jargon ty han skulle äfven om han fått tillfällen till den nämnda

Prosteas vällefnad fortsatt sitt enkla verksamma lefnadssätt. Men knotet retade, än mer några spår deraf i de skrifter, han utgaf. Den hedersmannen Domprosten Christ. Wåhlin lär tagit åt sig en not i en skrift af Th. vid Paulinska omdömet om "de Cretenser såsom late bukar." Säkert är, att Th. aldrig var en persona grata hos Capitlet, fast ingen förnekade hans prestlighet, hans litterära flit och renlefnad. Om han ock i November-väglaget skulle färdas från stiftets ena till dess andra ända, måste han medföra sin bokkista, ofvan på hvilken han "red grenslc", då säte ej jemte kistan kunde inrymmas i vagnen. Och dessa kära böckerna måste jemt ligga uppslagna. Att excerpera och hopsätta excerpterne i en ny skrift, för att af Cedergren i Christianstad tryckas på halfgrått papper, hade blifvit en nödtorft för denna flitens myra, som ville skaffa sina embetsbröder mindre dyra och svårlästa böcker, än de utländska. Under detta ökades allt mer hans kunskaper, upparbetades allt mer hans stil, uppstod allt mer en sjelfständig man, som ur sina egna synpunkter bedömde det han beskref. Han är än i dag den ende, som gifvit oss en Svensk Kyrkohistoria fulländad, under det Ol. Celsius och H. Reuterdahl byggt härliga portaler, der husets fulländande aldrig medhanns af den förre och knappt torde medhinnas af den sednare, om han ej "tar sin hand från republiken." *Christna kyrkans historia* utkom 1817 och är nämnd med aktning äfven hos utländska författare. Den nya upplagan, kallad *Skandinaviens kyrkohäfder* 1 Del. 1835, 2 Del. 1838 är ännu en oundgänglig examensbok för alla, som ej särskildt studerat ämnet och torde likväl minst förbises af dessa. Tryckfelens mängd beklagas, men författaren af ett dylikt arbete har rätt till ett tacksamt minne i Sverige. En *Svensk kyrkohistoria för Skolungdom* utkom 1819. En *Svenska kyrkans historia* 1838 af Th. utgör bihang till en af Direct. Lundström i Jönköping besörjd psalmboks-upplaga. Man ser Thomæi nit för spridande af kyrkhistorisk insigt till folket.

Men han arbetade icke blott i *Svensk* kyrkohistoria. Hans *Märkvärdigheter ur Allmänna Kyrkohistorien*, tvenne delar, 1827 är en ganska läsbar bok för både uppbyggelse och undervisning, der författaren är en svensk Jacob Millner, särskildt märkvärdig för oväld mot de i något hänseende villfarande, men annars välmenande. Och brytes mot oväldén, så är det i fullkomlig motsats mot hvad de vanlige kyrkans historiographer låta falla åig till last. Då t. ex. författaren till en lärd svensk inledning till Theologien of-

tare än nödigt har ett godt ord om snille o. d. då fråga är om Neologer och Rationalister, när Orthodoxerne gerna framhållas såsom inskränkte män, så har Th. lätt ett stickord till prelater och en kärlekskyss till dem, som blifvit mer eller mindre förföljde. "Blodet är dock alltid tjockare än vattnet." Framför *Korta biographier öfver de berömdaste Theologer 1815* är ock ett sammandrag af allmänna kyrkohistorien, som utgjorde mången embetsbroders hela studiicurs för pastoral-examen. Mer än engång ha prest-bibliotheker träffats i Lunds stift, der utom skolböckerna blott Thomæiska skrifter varit att se. De såldes alltid till godt pris och fordrade ej stark tankespänning för att läsas. Utom hans verksamhet skulle Seminarii-bildningen haft än olyckligare följder för det unga Clereciets theologiska bildning.

Th. arbetade dock ej blott i *Kyrkans* historia, utan ock i *svenska* och *allmänna* historien, der *läroböcker*, som blefvo flerestädes antagne, med omsorg sammansattes. *Sveriges historia för den spädare ungdomen* utkom 1812, ny upplaga 1816. *Sveriges och Norriges Historia och Statskunskap för ungdom* utkom 1820, ny uppl. 1829. *Allmän Verldshistoria för ungdom* utkom 1821. Goda *läsböcker* skrefvos äfven. *Svensk Plutark* 1820, tillegnad Kronprinsen, är vida mer än en compilation, liksom *Verldens störste regenter* 1822, hvilket arbete dedicerades K. Carl Johan. Författaren begaf sig nu till Stockholm, der materialier söktes för den nya upplagan af Sv. Kyrkans historia, för att derjemte sjelf kunna nedlägga denna välskrifna bok om stora regenter inför sin egen regent. Grefve Brahe var dervid tolk. Konungen frågade för hvilket ändamål han kommit till Stockholm. *För litterära forskningar*, svarade kyrkohistorikern. *Pour lire* öfversatte Grefven.

År 1818 kallades Th. att aflägga predikoprof för Domprosteriet i Götheborg. Han sökte jemt, men förgäfves. Då han i Stockholm afbidade utgången af en ansökan, nedgräfd i bibliotheker och archiver, vanns ett pastorat, dertill han hade församlingens kallelse, af en som samma afton lär gjort ett litet scandalum bakom culisserna på theatern. Ändtligen fick han hvad han minst önskat af allt som han sökt, ett stadspastorat. Han blef Kyrkoherde i Christianstad 1828.

Thomæus eger äran af att först hafva presenterat Henr. Schartau inför svenska publicum. Hans insända teckning, som trycktes i en Stockholmsk tidning, väckte allmänhetens önskan att lära känna denne man af egna skrifter. Och dessa skrifters utgifning har gjort epoch i vår homiletik, asketik och catechetik.

Vi upprepa ur Nekrologen: "Äfven vetenskapsmännen, som nedgå i forskningens djupa schackter, ha gagn af att slika medlare finnas mellan dem och folket, hvilka uthamra till allmänhetens förbrukning den metall, desse djupets män brutit ur bergen, om man också förklarar dem blott öfva ett lärdt handtverk. Th. hörde till dessa lärdomens manufacturister och eger som sådan rätt till efterverldens tacksamhet för det gagn han gjort sina samtida." Att Th. stundom närmade sig vetenskapsmännen med begrepp om konstens kraf, erkändes äfven af vedersakare, då han utgifvit *Lefvernesbeskrifning om Erasmus från Rotterdam* 1830. Denne vid Gessners och Lavaters barm närde, vid Luthers fötter uppvuxne, jemte Erasmus åldrande man blef mycket olika bedömd af vänner och vedersakare. Vännerna funno hos honom alltid en Lavateriskt ljuf, en christligt idyllisk sinnesstämning, som sjöng sin psalm med den trofulla, glada blick, som vi kunna föreställa oss hos den nothindande Ansgarius. Äfven om han nödgades tala om sina "förföljare", skedde det med orubbadt lugn och lika kärleksmild blick. Men om "förföljelserna", om "den hierarchiska institutionen", om adjunctlifvets vedermödor, der ej presbyterier finnas, som kunna bemärka den ärliga fliten, talte han gerna och alltid med samma öfvertygelse. Vedersakarne deremot funno honom alltid tvär, oböjlig, omöjlig. Han blottställde sig hellre för en skrapa af det Domcapitel han erkände lagligt, än gick tvärs öfver gatan, om han fått för sig, att det Domcapitel som gaf befallningen, var oformligt *). Deremot skulle man lätt kunnat förmå honom att midt i en mörk höstnatt gå i ofarbart väglag en mil till den lägsta torparstuga, der en sjuk önskade tala med honom. Somliga funno häri contrast, andra harmoni.

Han fick dö utan smärtor, hvilkas betraktande hos andra alltid så djupt hade plågat honom.

Årligen plägade han besöka sin svärfar Professorn, L. K. W. O. Doct. Sv. P. Bexell, bekant både som författare och riksdagsman (se Litt. B.), boende nära Varberg i Halland. 1845 begaf han sig ock på resan för att tillika begagna baden i Varberg. Här fick han, hvad David utbad sig, "*falla för Guds hand och ej menniskors.*" Så skildras

*) Denna på sin tid mycket omordade tillrättavisning åt Th. gällde honom ej som prest, utan som Inspector Scholæ Trivialis i Christianstad, der Inspector och Rector kommit till olika uppfattning af sina pligter och Ephorus fann att Rector hade rätt. K. Maj:t medgaf att Domcapitlet fick skriftligen meddela Th. denna öfvertygelse.

hans sista lefnadsdag af svärfadern i ett bref af d. 8 Aug. 1815: "Djupt sörjande och vid dödsklockornas ljud helsar jag dig hjertligen från den hädangångne fromma gudfruktiga Thomæus. Han hade i tre veckor varit i fädernehemmet Grimethon. Sällsynt glädtig och försonad med verldens vedermödor lefde han här dessa flydda dagar och reste d. 8 Aug. på hemvägen åt Christianstad, åtföljd af sina tre äldre barn. De två yngre ernade några dagar qvardröja med modren här. Man följde honom till Morups gästgifvargård, der en glad middag åts. Han hade bestämt Harplinge, beläget 4 mil derifrån, till nattqvarter, der Dr. Just. Bexell bor. På stationen mellan Slöinge och Harplinge mörknade himmelen och det i mannaminne mest rysliga åskväder inträffade. Äfven skjutsbönderne misstogo sig i mörkret om vägen. Den lugne mannen sätter sig upp i vagnen hos sina tre små barn och gör med dem bön. Ganska nära målet för aftonen och natten, då Harplinge kyrka med dess höga torn upplystes af blixtarne, som genombröto mörkret, går han ur vagnen och öppnar en grind. Trenne tätt på hvarandra följande åskslag med blixtar inträffa. Vagnarne stadna och midt för hästarne ligger Th. orörlig. Hans trettonåriga dotter Thekla springer till prestgården och derifrån återkommen med sällskap, finner hon sina två små bröder sittande på vägen bredvid fadren, uppehållande hans hufvud och läsande de böner, den fromme fadern lärt dem."

Th. hade i äktenskap med *Hedvig Chr. Margar. Bexell* sönerne *Algot Baptist*, f. 1834, *Edvin Petrus*, f. 1836, *Ragnar Herman*, f. 1842, *Gotthold Erik*, f. 1845 samt dottern *Thekla Theresia*, f. 1832.

Skrifter: Barnapsalm. Skara 1809. — Enslighetstankar... Skaldestycken. Christianstad 1810. — Lavaters lefnadslopp af Gessner, öfvers. D. 1, 2. Götheb. 1810—11. — Sånger öfver Jesu lidande. Ib. 1812. — Sveriges historia 1812, ny uppl. 1816. — Sånger till Guds och Jesu Christi förhärligande i anledning af de årliga Sönd.-Evangelier. Christianst. 1813. — Korta biographier öfver de berömdaste Theologer från Reformationen till nuvar. tid. Ib. 1815. — Försök till religionssånger för barn i förening med undervisning ur Christi rena Evangelium. Ib. 1816. — Jesu Apostlars historia och skrifter af Hess. Öfvers. 1, 2 D. 1816—17. — Christna kyrkans historia i Sverige. Örebro 1817. — Läsning för Prester. Christianst. 1 h. 1819, 2 h. 1822. — Svenska Kyrkohistorien för Skolungdom. Götheb. 1819. — Sveriges och Norges Historia och Statskunskap till bruk för Skolungdom. Sthm 1820, 2:a upplagan tillökt Christianst. 1829. — Svensk Plutark. Sthm 1820. — Allmän Verldshistorie för ungdom. 1821. — Verldens störste regenter. Sthm 1823—24. (Asketiskt). — Märkvärdigheter ur allm. kyrkohistorien. 1, 2 D. Götheb. 1827. — Samling af profpredikningar.

Christianst. 1828. — Lefvernesbeskr. om Erasmus från Rotterdam. Ib. 1830. — Jesus af Nazareth, berättelser ur Evangelisterne. Ib. 1831. — Frågor till Nattvardsbarn rör. Christendomens lära och historia. Ystad 1832. — Korta granskningar af Sv. Församlingens nya Kyrkopsalmbok, nya Handbok, nya Cateches samt förslag till ny Evangeliibok jemte anm. öfver Kyrkolagen. Christianst. 1833. — Skandinaviens Kyrkohäfder. D. 1, 2. Ib. 1835—38. — Omarbetning af den Svebilianska-Lindblomska förklaringen öfver Luthers Lilla Cateches. Ib. 1840. — Svenska Kyrkans historia. Jönköp. 1838 (bihang till en psalmboksuppl.). — Strödda predikningar. Bidrag till Bönedagspredikningar utgifna af Feuk och Hasselqvist. — Kyrkoposten, Tidskrift utg. af presterliga Litteratursällskapet uti Skåne. N:o 1—4. Christianst. 1838—40. — Minnesbok för Svenska Prester, efter förf:s död utgifven med en Nekrolog öfver författaren af P. Wieselgren. Ib. 1845, utom flera anonyma brochurer och tidningsuppsatser.

(Källor: Lunds Stifts Matrikel. — Företalet till Profpredikningarne. — Enskild bekantskap.) —N.

THOMANDER, JOHAN HENRIK.

Thomas Thomæus, Prost och Pastor i Fjelkinge, som dog 1785, efterlemnade icke blott den nioårige sonen Jöran Jakob, vår härofvan tecknade kyrkohistoriker, utan bland de flera barnen äfven en äldre dotter, hvars son *Johan Henrik* föddes i Fjelkinge i Christianstads län d. 16 Juni 1798. Fadern var vice Pastorn derstädes Mag. *Albrecht Johan Pisarski*. Denne, som aldrig blef befordrad, missiverades omkring i stiftet ännu då sonen satt ledamot i Domcapitlet och dog såsom en af stiftets äldste "hjelpeprester" på 1830-talet. Mag. P:s farfar Albrecht Pisarski, Regementsskrifvare vid Equipage-contoret under Amiralitetet i Carlskrona, hade inkommit med Kon. Stanislaus, då denne höll hof i Christianstad, hvarefter många af Konungens hoftjenare af Kon. Carl XII hugnades med små befordringar i Skåne och Blekinge, då de ej vågade återvända till Polen, der deras parti besegrats. I detta hänseende har Thomander en likhet med Joh. Andreæ Moadensis (se Litt. M.), som var en af Lutherska kyrkans stödjepelare under liturgiska stormen. — Fädernenamnets alltför utländska klang var ett af skälen, hvarföre Th. bildade sitt namn efter möderne. Ringa hjelp hade han af sin fader, men utan allt fädernearf blef han dock icke. Den starka sjelfständighetskänslan hade han af Polacken Pisarski; fromhetskänslan var ett arf af det Thomæiska mödernet.

Djupast blef intrycket på denna känsla i den unge Th:s hjerta af mormoderns bibelläsning och böner, med hvilka

hon förut gifvit sin son Jöran Jakob Thomæus den försti rigtningen. Thomas Thomæi maka var, såsom vi redan an tydt, en Monica. På hennes bord låg jemte Bibeln Bælter postilla. I dessa tvenne böcker lärde Th. sin första theo logi, hvilken han aldrig öfvergifvit. År 1806 sattes han Carlshamns skola, derifrån han 1812 dimitterades till Lund universitet. Han hade då redan skrifvit prediknningar till si mormors glädje och comedier till hennes sorg. Latinsl versification utgjorde ett tidsfördrif för pilten och ingenting mer eller mindre än verldshistorien — dock efter ett mindr sammandrag — var ämnet, som behandlades. — Blott et års vistande vid högskolan medgaf honom hans stora medel löshet, hvarefter han "tog condition." Han hade dock hun nit att bli så väl känd i Lund, att han derunder blef för ordnad, att 16—19-årig, från d. 3 Nov. 1815 till d. 3 Mars 1817, förestå ett collegat i Carlshamn. Äfven då ha återvände till Lund och studerade med den högsta ifver läste han dock ej "för graden." Men hvad magister-examen åsyftar att framkalla, nemligen ett mångsidigt studium, vann i högre grad, än hos de fleste gradpasserarne ibland stu diosa juventus. Det torde vara lättare att uppgifva, hva han icke läste, än hvad han läste under de nio år han va student. Bland de böcker han utlånte från akademiska bi bliotheket var t. ex. Spinoza, något som väckte ej ringa förvåning hos den för tillfället tjenstgörande bibliotheks personalen. Han hade mycket anseende så väl bland do centes som discentes. Då han engång infann sig på Dr. Hy landers lection 1820 afbröt gubben med underrättelsen, at föreläsaren nu hade en lärd till åhörare.

Th. blef prestvigd d. 20 Juni 1821, s. d. förordnad til predikant vid Carlshamns castell. Privatlärare i Hrr Win bergs och Meyers hus i Carlshamn och sedan hos H. E. Gr G. Trolle Wachtmeister, under hvilka befattningar hans vittr och theologiska studier med kraft fortsattes. Han började utgifva öfversättningar af Shakespeare 1824—25, som äfven af en sednare öfversättare Prof. C. A. Hagberg erkännas så som mästerstycken. Lika lycklig var han såsom öfversättare af *Molnen*, lustspel af Aristophanes 1826, *Manfred* af Byron s. å.; *Brutus* efter Voltaire 1830, *Amanda* från Spanskan *Prudentii* latinska sånger 1828, och *Om det fullkomliga Goda* eller *Tyska Theologien* från gamla Tyskan, 1825, snart all mänt erkänd såsom Sveriges lyckligaste öfversättare. Yp perst i detta hänseende är likväl hans originela försök till öfversättning af Nya Testamentet, om hvilken Tegnér i sina

prestmöteshandlingar bland annat yttrar, att den förråder "ovanlig öfversättareförmåga."

Professor M. E. Ahlman hade ett brinnande nit att upphjelpa theologiska seminariistudierna hos S. M. Candidaterne. Han hade i H. Reuterdahl funnit ett godt biträde och höll på att få ett annat i A. Sandberg (se Litt. S.); men då denne 1825 återbördades af Kalmar, kallades castellpredikanten i Carlshamn att höstterminen 1826 hålla exegetiska föreläsningar inom theol. faculteten i Lund. Denna kallelse utfärdades först på Professorns begäran af Pro-Cancelleren, "intill dess H. K. H. Cancelleren skulle täckas att derom annorledes förordna." Man fruktade motstånd i anseende dertill att Th. ej var graduerad; men d. 18 Aug. 1826 skref Cancellers-Sekreteraren P. Håkansson till Dr. Ahlman: "I anledning af Hr Doctorns sednaste skrifvelse får jag den äran nämna, att jag för min del anser den omständigheten, att Lit. Thomander icke är Phil. Mag. på intet sätt kunna vara något hinder för hans antagande till Docens, helst han är så fördelaktigt känd, att Hr Doctorn gör för verket en särdeles fördelaktig eröfring. Det är, som Hr Doctorn säger, högst vigtigt, att dugliga och utmärkta ämnen antagas till Docenter, ty de skola utgöra den framtida uppsättningen af Adjuncter och Professorer." Den 26 Jan. 1827 följde consistorialet af Cancelleren, sedan Th. disputerat de Antichristo primæ Ecclesiæ, 1826.

Nu framträdde H. Reuterdahl och J. H. Thomander med en *Theologisk Qvartalskrift*, som af dem upprätthölls 1828—32 samt ny följd 1836—40, hvarunder 40 häften utgingo. H. R. var liberal och progressiv, Th. conservativ i sin theologiska bekännelse, men de sämjdes dock godt inom samma ställning. Tidskriften vann stort och allmänt anseende. Th. ökade sitt rykte såsom lärd Theolog genom en disputation De Donis Spiritus Sancti 1828 pro Exam. Past. och utnämndes till E. O. Adjunct i faculteten d. 11 Febr. 1831. Nu uppstod en ny Eris Scandica, då Christ. Wåhlin skulle få efterträdare som Domprost. Reuterdahl hade ej velat söka af undseende för sin gamle lärare Hylander, som ville dö som Domprost, men dog före förslagets upprättande. Th. hade sökt för nöjet att åter speciminera. Men då H. dött, ...ade Ahlmans önskan att få Th., såsom den utmärktaste af de sökande, på denna plats och han tog sig dristigheten att begära Theol. Facultetens i Köpenhamn utlåtande om de ...ändes specimina, innan Philosopher och Jurister och Medici i Lund företogo sig att öfverrösta Theol. Facultetens

ende Professor. Och de Köpenhamnska Theologerne, all af stort rykte, förenade sig i Ahlmans omdöme, att Th specimen för första Theol. Professionen i Lund var ej blot det bästa utaf de många aflagda, utan det enda af fullgil vetenskaplig halt. Detta fullkomligt opartiska respons afgifvet utan all kännedom om personerne eller ens de namn, skaffade dock både Ahlman och Thomander myck ovänskap. Den utmärkte Prof. Clausen skref d. 18 De 1831 till Ahlman: "Deres H. V. ville godhedsfuldt undskyl den Uleilighed, som jeg, paa egne og mine Collegers Veg paadrager Dem ved at oversende vedlagte Skrivelse til De ... Publicerings-Maaden overlades aldeles D. H. V. Ku önskede Vi at vor Erklæring matte blive saa vidt bekjend som mueligt; de herved forefaldende Udgifter udbeder j mig tillige opgivne."

Så trycktes detta Danska Theologernas omdöme om Th disputation de Articulis Fidei primariis, 1830, hvilket doc intet betydde för de dömande i Lund, hvilka föredrogo T Adj. Hellstenius såsom ordinarie, då Th. var blott E. O. Ad junct. Grefve L. v. Engeström hade ansett denne Adjun omöjlig till Professor, då han 1823 ville anställa en quart såsom Professor i Pastoral-Theologien, hvartill han önsk föreslå Mathem. Professorn Kjellin, som dock undanbad si Under v. Engeströms efterträdare blef denne Hellstenius me den största enthusiasm föreslagen och af K. Maj:t utnäm till Professor Theologiæ primarius, snart utmärkt med Nor stjernan. Dock bör nämnas, att Cancelleren önskade en a nan utgång.

Vi ha ansett oss böra belysa denna på sin tid vidtb kanta stridsfråga, hvaruti Th. tog liflig del för att spar om möjligt, sin befordrare ett nederlag, som skulle kom att ge denne ett djupt sår, emedan befordraren ansåg d gälla de högsta frågor, för hvilka han lefvat ett helt ver samt lif. Vi böra tillägga, att, då A. så ifrigt fäktade fö att få Th. på den plats, hvarmed pastorsembetet vid Dom kyrkan i Lund är förenadt såsom præbende, bade Th. red uppenbarat sina öfverlägsna predikogåfvor. Han utgaf 182 en samling *Predikningar och Skriftetal* och 1830 en *Pred kan vid Jubelfesten*, på begäran tryckt.

Då Ahlman lidit sitt fullständiga nederlag, skyndad vänner från sjelfva ungdomstiden att trösta honom. Blan hans till bibliotheket i Lund donerade papper förvaras e bref från en landtprost, hvilket slutar: "Denne Th. är e verkligen ovanlig man, djerf och sjelfständig, mera passand för Amerikanska fristaterna, än för vårt servila samhälle."

A. reste sig snart med lika mod för sin kära vetenskap, med H. R. i ena, och J. H. Th. i andra handen. Han begärde, att dåv. Akad. Bibliothekarien skulle skaffa honom bättre besked, huru Theol. Faculteterna voro ordnade i andra länder. Denne utvidgade det förut varande commercium litterarium med en mängd nya universiteter genom att dit sända årstryck och höfliga bref. Alla svarade, till och med de Polska, alla — utom Christiania. Då en stor remiss en gång ingått och A. derom underrättades en afton, kom han efter kl. 10 och gaf sig ej ro förrän remisserna öppnats och han fått de prælections-cataloger, på hvilka han väntat. Hvilken fröjd strålade i gubbens öga, då han öfverallt fann 5—6—8 Theol. Professorer i alla vetenskapens grenar i stället för Seminarier med Præfecter för inöfning af de practiska handgreppen. Nu uppgjordes förslag till den nya organisationen af Theol. faculteten, hvari Th. ingick såsom Pastoralprofessor d. 16 Nov. 1833 med Husie præbende, sedan han disputerat de justa dispositione Theologiæ practicæ. Hartmansdorff skaffade såsom Eccles. Stats-Sekreterare det vigtiga förslaget Kongl. Sanction.

Sedan Hartmansdorff lyckats i denna nyttiga reform, föranstaltade han, att den Committé, som af K. Maj:t nedsatts för att öfverse Kyrkolagen, måtte, sedan det 1829 utkomna *Förslaget till Kyrkolag och Ordning för Svenska Församlingarne* ej synts vinna många sympathier, först codifiera alla förhandenvarande författningar, som upplyste, förklarade, ändrade eller tillökte den gällande Kyrkolagen. Den 27 Dec. 1833 befalldes Domcapitlen insända allt hvad de egde i detta hänseende. Och när materialierna samlats, valde K. Maj:t på H:ffs förslag en ny Committé d. 6 Aug. 1838, inom hvilken Th. hade ett ej ovigtigt rum. Committéen började arbeta med ledning af Th:s "*Förslag till Kyrko-ordning.*" I Committéens arbeten har Th. alltsedan rastlöst deltagit.

Vi böra ej förbigå, att Th. ensam svensk bland fem utländingar promoverades till Theol. Doctor med Hedersdiplom af Universitetet i Köpenhamn 1836 och erhöll sin Konungs tillåtelse att nämnde värdighet emottaga d. 29 Juni 1837; liksom att han i Oct. s. å. jemte Med. Prof. A. H. Florman inrättade Lunds Stifts Central-Nykterhetsförening, från hvilken den sednare reformen i Sverige, som dock är ringa, hemtade ett kraftigt stöd. Vid det första centralmötet i Sverige 1838, hållet hos Dr. A. Sandberg i Madesjö nära Kalmar, med 35 Prester bland 120 gäster och flera

tusen åhörare, höll Th. en predikan, som gaf åt den nationalvigtiga reformen en nationalverklighet. Samma år utgaf han ett *Försvar för Nykterhetssällskaperna*, som mycket bidrog till dessa årens segrar på detta fält.

Med 1840 inträdde Th. på riksdagens forum, der han alltsedan varit en hufvudman inom den liberala fractionen. Många hans gamla vänner af conservativ grundton tröstade sig dermed, att det kunde för det christliga folket i Sverige vara godt att på den s. k. liberala sidan hafva några, som ville conservera den lutherskt-evangeliska kyrkans tro, så att ej här, vid en brytning mellan partierna, blott Proudhon'er, Cabet'er och Babeuf'er i religion skulle anses för folkets män i jordiska välfärdsfrågor. Th. syntes ej vilja "urgera ett" och låta samhällets väl bero på ett votum i en stridsfråga. Snarast synas han och de öfriga 1840 års män beslutat att ridderligt hålla sammen, gemensamt rycka fram och gemensamt stå tillbaka för att se till hvad slut de omsider måtte kunna bringa de stora stridsämnena. Ännu 1846 hoppades Th. kunna genom ett mästerligt tal på Riddarhuset, der alla fyra Stånden gemensamt discuterade representationsfrågan, vinna allmänna opinionen för classval. De conservative läto ögonblicket förlöpa. Ännu 1847 hoppades Thomander vid sidan af Ekholm (1845 års representationsförslag, det s. k. Ekholmska, var redigeradt af Th.), hvilken trodde sig kunna försäkra om Borgareståndets sympathi, vinna seger åt hälften classval för ett Öfverhus, hälften allmänna val för ett Underhus; folkombuden läto äfven det ögonblicket ila förbi, oaktadt Th. åter påminte om Sibyllan, som brände den ena boken efter den andra, men ändå till slut begärde dubbelt i betalning för de ännu obrände. Men Konungens förslag, som väl hufvudsakligen fasthöll denna halfveringsprincip, blef liggande till 1850. Ännu ha 1840 års män ej deciderat sig. Vilja de conservative åtaga sig äfventyret att förkasta förslaget, se de det nog helst, för att få försöka ett för dem kärare förslag, utan att dela ansvaret, om vida mera faller än det kungliga förslaget.

Th. har vid alla de tre riksdagar han bivistat varit ledamot af Statsutskottet och derinom haft sin största verksamhet och egt stort inflytande. Vid 1840 års riksdag var Cabinetts-cassefrågan, som bekant är, en af de vigtigaste. Den af regeringen tappade voteringen i Statsutskottet tillskrifves bland röstande prester Thomander, Ödmann, Laurenius, Ahlqvist, Hallström. — Det vid samma riksdag på stat uppförda anslaget af 10,000 Rdr b:co till understöd för

lärda verks utgifvande och till företagande af vetenskapliga resor, tillkom genom en reservation af Th. vid Statsutskottets betänkande om 8:de hufvudtiteln, men förtjensten af att det blef Riksens Ständers beslut tillerkännes af Th. åt Thore Petré.

Mycket förtjent af kyrka och skola har Th. gjort sig genom sin verksamhet för åstadkommande af anslag både för folkskolan och de lärda bildningsanstalterna. Honom torde väl i första rummet tacken tillkomma för det stora anslaget till Elementarläroverken vid sednaste riksdagen. Sjelf ger Th. stor ära åt Borgareståndets utmärkta liberalitet i den frågan och döljer icke heller sin erkänsla mot de 22 medlemmar af Bondeståndet, som röstade för anslåendet af 90,000 Rdr b:co, en tre gånger större summa, än den Konungen begärt. Förtjensten af att anslaget beviljades, delas för öfrigt af W. Tersmeden, Ehrenstam, Gripenstedt samt alla Borgareståndets ledamöter i Statsutskottet, särdeles Schartau. — Th. uppgjorde under riksdagen ett fullständigt Förslag till Öfvergångsstat för samtliga Elementarläroverken i riket, baseradt på StatsR. Silfverstolpes och af denne sedan öfversedt och i vissa punkter ändradt.

Då det ofta i tidningar läsits, att Th:s ingående i Statsrådet varit i fråga, torde den upplysning böra meddelas, att sådant ej varit händelsen mera än under riksdagen 1841, då från en viss sida "ouverturer" i den syftningen gjordes honom; hvilka dock så negatift af Th. bemöttes, att de icke kunde leda till något resultat.

Som parlamentarisk talare har han vunnit lika stort anseende, som han förut egde såsom homiletisk. Mången competent domare har förklarat sig ej känna någon svensk, som har ordet mera i sin makt än han. En ansedd tidnings Red. jemnförde honom efter det ofvannämnda föredraget på Riddarhuset med Englands Sheridan, och jemnförelsen är i mycket träffande. Några dagar efter samma Riddarhustal skref Baron Brinkman ett, nu i annor mans ego befintligt, bref till honom i Ciceros namn (M. T. Cicero J. H. Thomandro Suo S. P. D.), hvilket med ordalag samtligen tagne ur Ciceros rhetoriska skrifter på Th. tillämpar de utmärktaste egenskaper C. anser tillhöra en talare. Brefvet börjar så: Quid de Te dicamus, qui non es orator unus e multis; potius inter multos prope singularis . . .

År 1847 öfvertog Th. med K. Maj:ts tillåtelse Theologia Dogmatica, lemnande Pastoralprofessionen.

Thomander är sedan flera år tillbaka Inspector för Skånska och Blekingska nationerna, utgörande mer än hälften af studerande ungdomen vid Lunds universitet.

Gift 1834 med *Emilia Lovisa Catharina Meyer*, dotter af Brukspatronen E. F. Meyer och Chr. Cath. Tauson i Carlshamn. Barn: *Fredrika Catharina*, f. 1834, *Ida*, f. 1837 *Emma Christina*, f. 1839.

Skrifter: Disputationer se ofvan. — Programmer, då Th. var Akad. Rector. — Theologisk Qvartalskrift 40 häften 1828—32 1836—40 gemensamt med H. Reuterdahl. — Predikningar och Skriftetal. Malmö 1829. — Nya Testamentet, öfvers. Örebro 1835 — Predikan vid Jubelfesten 1830; vid Magister-promotionen i Lund 1835; vid Th. Dr. Chr. Schönbecks jordfästning 1836; vid Th. Doc. N. O. Ahnfelts jordfästning 1837; vid Th. Doc. H. Hellmans jordfästning s. å.; vid Magister-promotionen i Upsala 1839; vid Jubelhögtiden d. 20 Oct. 1841 (Bibeljubelåret) i Lunds Domkyrka s. å.; Profpredikan hållen i Stockholms Storkyrka 1842 Högm.pred. på Klagodagen 1844 i Lunds Domkyrka. — Tal (på vers) vid Kyrkoherden Assar Lindeblads inställelse i embetet i Öfveds kyrka 1839. — Försvar för Nykterhets-Sällskaperna 1838. — Om det fullkomliga goda, Theologica Teutonica, öfvers. Sthm 1825. — Molnen af Aristophanes, öfvers. Ib. 1826. — K. Richard II; Antonius och Cleopatra; De muntra fruarna i Windsor; Trettondedagsafton; Som er behagar, öfvers. ur Shakespares Dram. Works. Sthm 1824—25. — Manfred af Lord Byron, öfvers. Ups. 1826. — Anföranden, Betänkanden o. d. i Riksdagshandlingarne 1840, 44, 47. — Början af talet på Riddarhuset den 28 Sept. 1840 är efteråt nedskrifven och införd i N:o 228 af Aftonbladet s. å. (Se Sveriges Sköna Litt. V. sidd. 125—131). — Under pressen: Predikningar öfver de årliga Sön- och Högtidsdagar. — Svenska Psalmboken, nytt redactionsförslag (i förening med P. Wieselgren).

(Källor: Prof. Bolmeers programm till Thomanders introduction som Professor 1834. — Lunds Stifts Matriklar. — Ståhls Biographiska Underrättelser om Lunds Professorer. — Dr. M. E. Ahlmans donation af handskrifter till Lunds Bibl. — Conversations-Lexicon der Gegenwart. — Enskilda meddelanden.)

THORILD. (Se bokstafvens slut).

THOTT, TAGE.

Tage Thott, som till friherrlig och greflig värdighet upplyftade en dansk-skånsk gren af en ätt, som, om den också ej räknar anor från *Per tot* (discrimina rerum), hvilken en Thott, som läsit Eneiden, lär uppgifvit som ättens stamfader, likväl kunde i Skåne utvisa *ättens hög* från hedenhös, förtjenar att här bemärkas, om han också ej hör till namnkunnigheter af en högre ordning.

Tage Thott föddes på Skabersjö d. 23 Oct. 1739, son af Ryttmäst. *Otto Thott* och *Christina Kaas*. Tog examen

jurid. i Lund 1756. Blef Cornett vid N. Skånska reg:tet 1758 och bevistade campagnen i Pommern. Lieut. 1764. Cavaljer vid Ambassaden, som afhemtade Sophia Magdalena 1766. Major i Armeen och Commendant på Malmö citadell 1769. R. S. O. 1772. Öfv.-Lieut. s. å. Vice Landshöfd. Malmö 1774—75. Ledamot af Physiogr. Sällsk. i Lund s. å. Vid Kon. Gustaf III:s ankomst till Ekholmsund i Juli 1776 infann sig Öfv.-Lieut. T. Thott just som Konungen dit anländt trött af en längre resa och Kammarh. Ehrensvärd anteckn ade, att hvar och en annan säkerligen illa mottagits ett slikt ögonblick. "Denne T. har i Skåne ärft stora egendomar, dem han till stor del förslösat; han har sökt under "riksdagstiden" blifva betydande, men hindrad af sitt oristande anseende och ungdomliga uppförande att hinna ingt på den banan, gjorde han sig vid revolutionen i Skåne väl anskrifven hos Hertig Carl och har sedan genom Grefvinnan Höpken, som med sin mor och barn varit i hans hus å långa visiter, fått goda recommendationer i Konungens hof. Nu, sedan alla, som ej dagligen avancera, tycka att de ha trög lycka, så har Th. börjat tänka på att avancera och ville accordera sig till Malmöhus läns Landshöfdingeembetet af Gr. B. G. Frölich. Detta anses nu för ett obetydligt avancement för Öfv.-Lieut. T., eburu denna tjenst, en af de yppersta i Sverige, förut sökts af Generaler och Embetsmän, hvilka kunde fordra belöning för ypperliga förtjenster af fäderneslandet. (Fältmarskalken Baron Stael von Holstein hade varit Gen.-Major i nio och Gen.-Lieut. i elfva år, då han fick Malmö höfdingedöme, Baron Gen. Adlerfelt förut stått på Riksråds-förslag, Gr. Cronhjelm varit Gen.-Major i nio år förut, Frih. v. Lingen femton år förut blifvit Gen.-Major och elfva år förut Gen.-Lieut.). Thott skulle, enligt Konungens beslut, betala Frölich 25,000 plåtar." Ehr. tänkade öfver detta slags marknad och trodde att Konungens anseende mest förlorade genom att ej lägga större vigt vid Landsherre-valen.

Thott blef Friberre (№ 301) 1778 "på Drottningens kyrkogångsdag." 1779 Præses i Physiogr. Sällsk. Öfver-Commendant 1788. Bortaccorderade Landshöfdinge-embetet 1794. C. W. O. 1801. Grefve 1807 (№ 114). C. W. O. af K. 1814. Ridd. af Carl XIII:s O. 1815. En af Rikets Herrar 1816. Död d. 7 Mars 1824.

Gr. Th. var af en ovanlig rask ålderdom. Oaktadt nio år äldre än K. Carl XIII kunde han fyra år efter Konungens död med ungdomlig liflighet för en lyssnande ungdom

skildra den gamle Konungen i sin ålderdoms skröplighet och ett och annat häraf på ett åskådligt sätt, dervid åskådande alldeles glömde att de hade en 83-årig fram sig, som gjorde dem bekant med en 70-årigs svårighet der han satt, omgifven af hundar, hålla elden i sin tobakspi

Gr. Th. hade ett angenämt umgängessätt och berätt med talang, förnöjdare af att låta penningen gå ur än i sin hand.

Gift med *U. Chr. Barnekow*, dotter af Landshöfd. Fr Chr. B. och Eva Månsdotter Stenbock.

(Källor: Ehrensvärds Journal. — Adl. Matrikdar. — Lästdems Höfd.-Minne Personlig bekantskap.) — H.

THUNBERG, DANIEL af. (Se bokst. slut

THUNBERG, CARL PETER.

Född d. 11 Nov. 1743 i Jönköping, hvarest dess der var Handlande och gift med *Margar. Starkman*. Ny jade den allmänna undervisningen i Jönköpings skola till 1761, då han inskrefs som Student i Upsala. Till sitt y valde han genast läkarekonsten, hvilken vetenskap då fö stods af Prof. Sidrén; i Chemien hörde han Bergman; Naturalhistorien, som förelästes af Linné, fängslade fö trädesvis den vettgirige ynglingens uppmärksamhet. De försummade han ej kroppsöfningar och i fäktkonsten sä han hafva utmärkt sig främst bland kamraterne. Blef M Cand. 1769 och 1770 Licentiat. Begärlig att lära kä främmande länder, sökte han reserummet uti Stipend. K reenum på tre års tid, för att dermed göra en resa Paris och vidare söka insigter uti Medicinen, Chirurgien o Naturalhistorien. Begaf sig i följd häraf i Sept. 1770 öf Helsingborg till Helsingör, och efter ett helt kort besö Köpenhamn, vidare å ett holländskt skepp till Amsterda Blef härstädes med mycken vänlighet emottagen af Prof sorerne Burman, som tillåto honom dagligen begagna o genomgå deras kostbara bibliothek och talrika Naturalsa lingar, och tillika anmodade honom, att examinera och na gifva en hop okända naturalster; besåg sedan alla märkv digheter, Naturalsamlingar och Trädgårdar i Leyden, Ha med flera andra ställen, och fortsatte derpå i Nov. mån s. å. resan sjöledes till Rouen och så vidare till Paris, hva est han hos de mest berömde Läkare studerade Anato Chirurgi och Naturalhistoria m. m. samt bivistade Hospital

Hotel Dieu, till Juli månad 1771, då han återvände till Amsterdam.

Under sitt vistande derstädes året förut, hade hans kunskaper i Naturalhistorien ådragit honom några Herrars uppmärksamhet; desse beslöto nu, att för sina frukt- och trädgårdars skull, understödja honom på en resa till någon af Norra Asiens delar, isynnerhet till Japan, hvarifrån man i Europa ännu hade inga växter. Detta anbud blef emottaget; men som ingen nation, utom Holländare, den tiden fick inkomma i Japan, begärte han att förut få vistas ett år på Goda Hopps-Udden, såsom anställd i Holländska Compagniets tjenst, för att lära sig både väl förstå och tala Holländska språket, hvilket beviljades, och hvarpå han, efter undergången chirurgisk examen, afreste i December såsom öfverfältskär på ett ostindiskt skepp till Cap*). Ankommen dit i April 1772, företog han genast en öfver par hundra mils resa öster ut, genom södra delen af Cafferlandet; följande året en dylik, genom norra delen, och 1774 en ansenlig lång resa inåt landet, utom det han emellanåt gjorde färder till de närmast Cap belägna orter. 1775 lemnade han Cap, och afgick som Extra Chirurg på ett skepp till Batavia på Java, derifrån han med holländska Ministern följde i egenskap af Legations-Medicus till Japan och så vidare till kejserliga Hofvet i Jedo. På återresan vid slutet af år 1776 besökte han det inre af kusten på Java; uppehöll sig 1777 hela sju månader på Ceylon ock kom i April 1778 till Cap. Afseglade derifrån i medlet af Maj tillbaka till Holland, hvarest han fick tillbud att efterträda Professor van Royen i Leyden, men emottog det icke**), utan skyndade sig öfver Haag och Rotterdam till England, hvarifrån han, efter att hafva ökat sina kunskaper uti Herrar Banks och hans vidlyftiga Natural-samlingar, besett åtskilliga trädgårdar, och gjort flera både hedrande och nyttiga bekantskaper, kom genom Holland och Tyskland i April 1779 till

*) Under resan råkade han äta pannkakor, hvartill man af misstag nyttjat Blyhvitt i stället för mjöl, hvaraf följden blef kolik, förstoppning, fullkomlig salivation och slutligen värk i lederna, hvilket likväl genom tjenliga medel öfvervanns. (Se dess Resa Del. I. s. 98).

**) År 1802 blef Prof. Thunberg äfven af Vet. Akad. i Petersburg på det mest lysande sätt tillbuden, att efter Professor Lepechin blifva Botaniska Trädgårdens i Petersburg Intendent, eller om antaget förslaget, i stället uppgifva en värdig man till denna plats, och dertill dåvar. Professoren i Greifswald, Rudolphi, äfven blef föreslagen, men som också afsade sig densamma.

Stockholm, samt hade genast den nåden, att under en s
skild audience inför Kon. Gustaf III, få aflägga underdån
berättelse om förloppet af de märkvärdigaste händelser und
sin utrikes resa, isynnerhet i Japan, och om sina gjor
upptäckter.

År 1777 befordrad till Botan. Demonstrator i Upsa
hvilken underrättelse mötte honom i Cap. År 1781 utnä
des han till Præfect öfver Botan. Trädgården och föres
föreläsningarna under Prof. Linnés (den yngres) utländs
resa. Samma år E. O. Professor med tillökning i lön
Efter Linnés oförväntade död utnämdes han till Medic. o
Botan. Professor 1784, erhöll året derpå Wasa-Orden sa
1815 Commendeursbandet af samma orden. Afled d. 8 A
1828. Gift 1784 med Akad. Kameineraren Rudas dott
Brita Charlotta, som 1813 dog barnlös.

Vid sin död i en ålder af 85 år, hade Thunberg i
år varit akademisk lärare, derunder 4 gånger Akad. Rect
4 gånger Promotor, i nära 40 år Inspector för Småla
Nation, 4 gånger Præses i K. Vet. Akademien, och 1
1822 Jubeldoctor.

Få Svenskar hafva förvärfvat en större och vidsträckt
namnkunnighet: ja bland alla Europas Naturalhistorici ans
Th., efter den äldre Linnés död, en lång tid såsom *princ*
inter pares. Redan i egenskap af Linnés lärjunge öfver
pades han under sin utländska resa af främmande lärd
yrket med välvilja och uppmuntringar; förteckningen på
Akademier och lärda Sällskaper, hvaraf han tid efter an
var ledamot, fyller hos Sacklén bortåt tre octavsidor;
troligen fanns intet enda, som i någon mån sysselsatte
med naturkunnighet, hvilket icke tillegnade sig den berö
mannen. Efter honom äro uppkallade ett Ört-genus och
Species, samt 5 Insektarter. En gång emottog han kall
från Leiden som Professor, och tvenne gånger från Pet
burg. I sjelfva Japan funno Meylan och Siebold, som
till 50 år efter honom besökte detta örike, hans namn i
förgätet, såsom den der, hvilken ingifvit några bland
lärde infödingarne håg och kärlek till Naturalhistoriens
dium och såsom grundläggare till en slags Linnéisk sk
Så mycket mer bör hans namn i Upsala lefva i tacks
minne. Det var han, som genom sin inflytelse förmådde
Gustaf III, att förära den K. Slottsträdgården till Unive
tetet, för att efter lämpliga förändringar begagnas till
tanisk trädgård, i stället för den gamla, inskränkta R
beckisk-Linnéiska, samt att anslå medel till det nuvara

praktfulla Museets och Orangeriets uppbyggande; byggnaden blef väl icke färdig förr än 1807, dock tillräckligen tidigt, för att af Th. sjelf kunna invigas på Linnés hundraåriga födelsedag. Det var han, som sedan Sverige förlorat de Linnéiska samlingarne, hvilka efter sonens död afgingo till England, 1785 skänkte till Akademien sin dyrbara och isynnerhet på örter och insekter rika Naturalie-samling; hvarförutan han till Universitets-Bibl. förärade ett ej obetydligt antal Japanska, Malaiska och Indiska böcker och handskrifter, jemte åtskilliga sällsynta ostindiska mynt till dess Myntsamling.

Grunden till sin ryktbarhet hade Th. lagt genom sin 1784 i Leipzig utgifna Flora Japonica, hvarefter följde hans å flera språk öfversatta Resa. De underrättelser, han om det otillgängliga och efter Kæmpfers tid ej beskrifna Japan meddelade, upptogos med tacksamhet och väckte uppmärksamhet i hela Europa, utan att dock i värde och grundlighet på minsta sätt kunna jemföras med den store föregångarens, Kæmpfers, hvars beskrifning ännu efter 200 år förblifver hufvudkällan för detta lands kännedom, och hvars tyska verk äfven är öfversatt på Japanska samt der högt värderadt. Th:s öfriga hufvudarbeten äro de båda verken om de Capska växterna. Sin återstående ledighet egnade han åt i dissertationer och i lärda Sällskapers handlingar utgifna beskrifningar öfver andra växter och insekter i sitt museum, samt åt dess ordnande och förökande medelst köp, byte och undfångna skänker. För dessa värf lefde han uteslutande, försmående alla förströelser, all flärd, all yppighet, men dock i sitt yttre skick alltid iakttagande en viss gammalmodig prydlighet. Sällan såg man honom utom sitt museum, som var deladt mellan Upsala och Tunaberg, med undantag af de besök han en eller par gånger i veckan gjorde hos sin alltid sängliggande vän och landsman, Ödmann. Den hvem helst som besökte honom, fann gubben öppen, gladlig, hjertlig, meddelsam, endast alltför benägen att berömma öfver sina colleger, af skäl, som nedanför skola uppgifvas. Var den besökande en student, som kom att säga honom att han ämnade studera Medicin, så kysste gubben honom och rosade sin vetenskap. Under sin långa professorstid företog denne naturhistoriens fordne Odysseus, oss veterligen, ingen längre resa än till Stockholm, och under de sista tjuge åren knappast någon längre än ut till sitt kära Tunaberg, som är beläget en knapp fjerdedels väg utanför Upsala. Men dessa färder fram och tillbaka voro lika vissa och regelbundna som flyttfåglarnas tåg. När Upsala-boarne hörde

Skallerormen (så kallade man gubbens gamla, långa o smala calèche) rassla genom staden, så visste de, i f de ej gifvit akt på storklockan vid Rectors-ringningen, det nu var rigtigt slut på vårterminen, och när Skall ormen om hösten skramlade Svartbäcksgatan tillbaka, kunde borgrarne vara säkra på, att Studenterne snart vore i antågande. Ingen kunde dock rätt begripa, hvarf gubben till sommarvistelse föredrog sitt kala, flacka, skränkta Tunaberg framför det vackra och beqväma nya stället och dess herrliga trägård. Icke kunde det vara v den af landtbruket, ty med detta sysselsatte sig Th. fö eller intet, med undantag af plantering af träd och lefv de gärdsgårdar. Men menniskan är vanans slaf, och alltid forskande vetenskapsmannen begärde intet annat c byte, inga andra nöjen.

Det är stundom svårare att förvärfva ett namn, än försvara det: det gifves äfven perioder, då det förra je förelsevis är temligen lätt, och denna tid inträffar vanli medan en vetenskap ännu befinner sig under sin första veckling. Th. hade vunnit sin namnkunnighet genom u täckten af en otalig mängd naturföremål i fjerran länder genom deras inregistrerande i systemet, och detta var, un första hälften af hans bana, ett verkligt behof för den taniska vetenskapen, liksom hufvudföremålet för dess kares verksamhet. Hade Th. egt någon del af mästar snille, så skulle han icke blott bidragit till vetenskap utveckling på bredden, utan äfven på djupet, skulle ha studerat naturen äfven å dess innansida och sökt uppd dess lagar, samt skulle derigenom kommit att intaga rum vid sidan af systemets uppfinnare. Väl införde äf han deruti några förändringar, som af aktning för hans seende vidtogos i ett par Svenska Floror, men dessa ha sedermera befunnits icke vara några egentliga förbättrin och äro numera öfvergifna. Obilligt är dock, att före lärjungen att han icke var mästaren sjelf; hans rastlösa hans ihärdiga forskning och de deraf vundna resultater hänseende till vidgandet af vetenskapens gränsor skulle u tvifvel varit nog att tillförsäkra Th. en oantastad odöd het, om ej mot honom den icke ogrundade förebråelsen u stått, att hans forskningar varit nog ytliga, hans beskrifi gar ofullständiga och ej nog sorgfälliga, så att sednare f skare stundom stadnat i villrådighet om de typer han me Orsaken dertill bör till en del deruti sökas, att Th., lik läraren, befattade sig, mer eller mindre, med alla Natu

istoriens grenar, men om han än varit begåfvad med dennes teleskopiska och skarpt urskiljande blick, hade nu det alla rigtningar så mycket vidgade fältet blifvit vida svårare att öfverskåda. I alla fall kommer Thunberg att i vetenskapens historia intaga ett af de främsta rummen och hvad här är anfördt, åsyftar icke att nedsätta honom, utan att bestämma hans rätta plats.

Men hvad här blifvit ofullkomligt antydt har af en kännare blifvit utveckladt, och det med all den grannlagenhet som är skyldig ett stort namn. Sålunda yttrar sig Biskop Agardh i Vet. Akad. Handl. 1828 sid. 242 o. f.

"Linnéernes Efterträdare vid det Lärosäte, hvarifrån Naturhistoriens reform utgick, qvarhöll Thunberg ännu glansen af detta namn öfver Lärosätet och Sverige. Tillhörande den period i denna vetenskapens utveckling, der isynnerhet naturkropparnes speciella kännedom var forskningens föremål, intog han, — liksom Linné i classificationens period, — det främsta rummet i Europa. Ty ingen naturforskare hade på hans tid upptäckt, undersökt och beskrifvit så många naturkroppar som han. För detta ändamål gynnad af lyckan, fördes han till länder, som få naturforskare före honom, och ingen efter Linnés reform undersökt; och född med en verksamhetsdrift nästan utan exempel, och som ej förminskades af sjelfva ålderdomens varnande svaghet, begagnade han det honom derigenom erbjudna tillfälle så, att samlingar, gjorda under nära 9 års resor, sysselsatte honom med beskrifningen deraf under en påföljande 50 års lefnad, och lemna ännu säkert en rik efterskörd åt hans efterträdare. En sådan lefnad har i vetenskapernas historia en stor märkvärdighet. ... Orättvis vore man, om man ville bedöma en naturforskares verksamhet efter något annat än det skick vetenskapen hade på hans egen tid. Om en annan tid sedan inträffar, der vetenskapen får en förändrad och högre rigtning, så är det möjligt att den icke hade kunnat inträffa den om ej den förra hade föregått."

"Det var vetenskapens naturliga gång, att sedan Linné bragt reda deruti, skulle insamlandet af nya materialier blifva nödvändigt. Ty Linné hade användt de redan förhandvarande. Återgången till en ny utveckling af de allmänna åsigterna kunde endast fortskyndas i den mån som förmågan att samla visade sig verksam. Och i detta afseende har Thunberg under sin period gjort mera än någon af hans samtida. — Vill man således jemföra Thunbergs förtjenster med Linnés, så skulle man finna att de sträfvat åt skiljda

rigtningar. Linné sökte öfver allt lagar och enhet, Thu
berg öfver allt specialitet och mångfald. Linné gick lån
fram om kommande tider; Thunberg blef inom behofvet o
stämningen af sin egen. Linné upptäckte knappt en ca
växt; Thunberg upptäckte 1000. Den ene ordnade d
chaos, som låg för hans fötter, efter bestämda lagar; d
andre gaf dessa samma lagar en vidsträcktare tillämpnin
och stadfästade dem derigenom. Linné arbetade så und
för vetenskapen, att hans like ej kunde uppträda förrä
sedan genom nya materialier ämne till en nästan ny vete
skap blifvit bildadt; men Thunberg hopade dessa materiali
så, att uppträdandet af en ny Linné blef omöjligt. Och c
Linné var en ära för Sverige, så var det måhända Thu
bergs förtjenst, att aldrig något annat land sedermera ku
de frambringa hans like."

Af hvad hittills blifvit anfördt, kan läsaren inhemt
att ingen, mera än Th., kunde älska och värdera sin vete
skap. Men denna kärlek hade det felet, att gå till en öfv
drift, som gerna ville utdömma alla andra vetenskaper
dem, som omedelbart sammanhängde med hans egen, eller
såkallade praktiska. För Th. var Japan, med få undants
idealet af en stat, emedan han här sett den strängaste or
ning, de orubbligaste lagar och seder, det mest blomstra
de åkerbruk, den mest omtänksamma idoghet i alla rigtni
gar, i stort och smått, så att t. ex. ingen spillning f
ligge obegagnad på landsvägarna, ja sjelfva urinen up
samlas under affallet och hälles i porcellinskrukor, so
ställas utmed landsvägarna. Han medgaf att luften, i tro
af den rika vegetationens balsamiska dofter, fylldes med il
luktande ångor, men ansåg denna olägenhet fullt uppvägas
nyttan. Här finnas ock inga pass och inrikes tullar, såsc
i andra länder, hvarom Th. ofta med förtrytelse talad
Med ett ord: hela den Japanska civilisationen tycktes hon
stå högre än den Europeiska. I sammanhang med den
åsigt yttrade Th. oförbehållsamt, tid och ofta, sitt föra
för de speculativa vetenskaperna och allt som hörde t
ideernas område, icke anande att hans högt vördade M
stare sjelf var vida mer än en blott classificateur och nat
rens registrator, utan en stor Naturphilosoph; och att den
hade just denna egenskap till en icke ringa del att tack
för sin storhet. Denna fanatiska ensidighet gick så lång
att Th. 1793 till Regeringen ingaf en skrift, deruti han
på grund af de philosophiska vetenskapernas onödighe
föreslår philosophiska examens upphäfvande för medici. Det

kunde ej annat än emot honom uppreta de tänkande både inom och utom universitetet, och förslaget var icke utan fara i en tid, som hade en så uteslutande rigtning åt det materiella, och så mycken både afvoghet och fruktan för ideerna, samt då projectets upphofsman var fäderneslandets största celebritet. Hörom hvad derom berättas af Professor Acrell i ett bref till Dr. Carlander, hvilken sednare kort derefter författade en kraftfull vederläggning, ämnad att införas i Stockholms-Posten: "Jo! Min hederlige Carlander: vi äro här i en förbannad strid. Men för att få reda på denna process, som aldrig slutar väl för Philos. Faculteten, bör jag relatera det förnämsta. Vid Dr. Avents ansökning inlemnade Prof. Thunberg sitt betänkande om Philosophiska Vetenskapernas odugligbet. Detta remitterades af Hertigen till Theologiska, Medicinska och Philos. Faculteternas utlåtande. Theol. Facultetens var beskedligt skrifvit; Medicinska må Tit. af innelykte döma, och Philosophernas tankar, med mycken hetsighet och ej utan galla, har Tit. redan läst. Detta sednares skärpa eller, på vårt språk att tala, *acrimonia*, har dock mycket skämt deras goda sak, och blifvit illa upptaget på högre ort, ja så, att ett snubbande bref till dem ankommit, som låter dem förstå att de icke kunna dömma, huru mycket philosophie Medici behöfva; utan skall Medicinska Faculteten härom inkomma med sitt utlåtande. — Och detta Opus skall kläckas om Onsdag. Men nu är det märka, att tryckningen af Philos. Facultetens Protocoll är icke igenom Faculteten bestyrd, utan har Prof. Nordmark af illska emot Thunberg gifvit det åt boktryckaren, hvarföre åter Nordmark och hans medhållare, Aurivillius och Neickter (Auctor till skriften), råkat i största fiendskap med sina öfriga Colleger, hvilka äro att anse som de moderata emot les Enragés eller Berg-Partiet. De mest turbulenta Facultets-sessioner hållas, och ända till och med i Consistorium fräsa de som kattor emot hvarandra. Sed satis ineptiarum!" *).

Den storm, som sålunda hade utbrutit i Consistorium, lagnade sig väl, men efterlemnade dock köld och afvoghet mellan Th. och collegerne och öppnade en schisma, som aldrig i dennes lifstid fullkomligt utjemnades, helst som mångfaldiga menings-discrepancer tidt och ofta mellankommo. Oftast (som vi tro) ensam stående och af pluraliteten öfverflyglad, kände Th., som hade en god portion småländsk envishet, sig

*) P. H. Malmstens Minnesteckning af Chr. Carlander. Stockh. 1849, sid. 12 och Tilläggen sid. v.

förödmjukad, och i öfvertygelsen om den solklara sanningen och påtagligheten af sina åsigter, trodde han att motståndet deremot blott härrörde från ett mot honom personligen fientligt partíes afund och bitterhet. Spänningen i Consistorium mera ökades än minskades, sedan Per Afzelius, representanten af nyare och vidsträcktare vetenskapliga åsigter, dit inkommit; gubben tyckte sig blifva mer och mer tillbakasatt, jemväl af sjelfva den akademiska styrelsen, som så sällan lyssnade till hans betänkanden. Denna brist på uppmärksamhet var visserligen, om än objectift rättvis, dock svår att smälta för arfvingen till Linnés thron i Naturens rike och för en man, som visat Akademien så stora välgerningar; det hörde ock till gubbens svagheter att äfven inför yngre studerande, icke utan bitterhet, deröfver beklaga sig. Men skyndom oss att upprepa, att när Th. icke kom på detta capitel, var han i umgänget den älskvärdaste, trefligaste och gladlyntaste man kunde önska sig. Af Studenterne var han uppriktigt afhållen; oegennyttig, tog han aldrig något honorarium för någon af sina disputationer, som närmade sig till antalet af 300.

Sällan förbryter sig någon strafflöst emot ideerna: äfven Th. fick plikta för sitt förakt af philosophien och de classiska studierna genom en viss enfald i reflexioner, brist på logik, på tankeförbindning, på stil, hvilka brister emellanåt uppenbara sig i hans skrifter, isynnerhet i hans svenska. Såsom exempel på en slik alltför långt drifven naivetet citerar man följande anmärkning, som Th. nedskref efter sin ankomst till Frankrike: "Det kunde ej annat än förefalla mig både underligt och löjeligt, att höra borgare och bönder allmänt tala det på andra ställen förnäma språket." (Resa I. sid. 40). Än flera och större b l u n d e r s insmögo uti hans på sena ålderdomen utgifna disputation "Om de Djur, Insekter — Vexter, som i Bibelen finnas." Angående ventilationerna berättas i Pantheon följande: "Det är vanligt i Upsala att Respondenten före acten bjuder Præses och Opponenterna, samt en och annan af sina öfriga vänner, till frukost. Det låg något rörande i den glada kärlek och vördnad, hvarmed den gamle emottogs, då han i sin trilla, hvilken för sin skramlande gång, af Studenterna kallades "skallerormen", kom åkande till mötesplatsen för den fredliga förberedelsen till lärdomsstriden. Vid frukostbordet plägade Th. gerna språka om sina reseäfventyr, och med något muntert infall krydda skålen, då han drack sin Respondens till. Han böd honom derefter att åka med sig till Botaniska träd-

gården, der han hade sitt auditorium. Opponenterna vandrade efter till fots, och man inträdde i det vackra museum, der gubben med sitt fromma ansigte, sina hvita hår och sin ljusblå frack, steg upp i kathedern. Förste opponenten uppläste sitt complimentstal till Præses, hvilken, emedan han var något döf, märkte talets slut deraf att opponenten bockade sig, och då besvarade det med allmänna ordalag. Sedan opponenten och respondenten äfven complimenterat hvarandra, hvilket just icke alltid skedde på latin, började dem emellan en conversation, hvilken mången gång tycktes gå ut på att försöka, hvilkendera af dem hade största väldet öfver sina skrattmuskler, emedan de, med allvarsam uppsyn och min, framförde idel gyckel. Gubben, som ingenting hörde, då det icke talades med hög röst, plägade ocksä stundom nedstiga ur kathedern och göra en promenad i trädgården, medan Studenterne roade sig i museum och endast iakttoge den försigtigheten att utställa någon post för att se till att ingen annan Professor eller främmande, med bättre hörsel, kom tillstädes."

Lyckligtvis förmärkte icke den vördnadsvärde gamle, att vetenskapen slapp honom ur händerna. Ända till sista stunden outtröttligt verkande, hyste han den tillfredsställande öfvertygelsen, att han äfven nu befordrade vetenskapens verkliga tillvext. Hans forskningar gynnades af en sällan vacklande helsa: kroppen var starkt bygd, ehuru han till vexten var spenslig, liten, torr, ej olik en väl inbalsamerad mumie, om man endast tillägger rörligheten. Klädd om sommarn i nankingskläder, om vintern insvept i en röd kappa och mössa "med pelterier", såg man den lilla gubben, som alltid bibehöll någonting exotiskt och så till sägande sällsynt, med utmärkt vighet och lätthet trippa fram på gatorna. Blyhvitt-förgiftningens följder tvungo honom att i sin mat alltid undvika allt surt. Oföränderlig i sina vanor, var det hans sed, att alltid d. 1 Maj, utan afseende på väderleken, aflägga "pelterierna" och iföra sig nankingskläderna. På sin åttionde födelsedag den 11 Nov. bivistade han utan öfverrock hela den långa acten vid sin jubelpromotion i den kyliga Domkyrkan, utan att hans härdade helsa deraf rönte ringaste skada. Men när han fyra år derefter angreps af en feber och märkte dödens annalkande, reste han till Upsala, vandrade genom den botaniska trägården och tog afsked af sina kära örter, sina träd och buskar. Han dog på Tunaberg, men liket fördes till lärosalen i Orangeriet och ställdes på en svart katafalk omgifven af cypresser. Smålands nation,

i hvars lärosal af honom finnes en liknande bild, beslöt att åt sin Inspector uppföra ett monument: Vetenskaps-Akademien lät öfver honom slå en minnespenning, med Floras bild och påskriften *Suis late Regina triumphis.* Vetenskaps-Akademien i Stockholm och Vet.-Societeten i Upsala hafva i sina acter förvarat minnet af den ledamot, som i bortåt femtio år tillhört deras krets och riktat deras handlingar.

Hans ej alldeles så obetydliga förmögenhet delades mellan systersonen Docenten Forssberg († 1832) och en fosterdotter, gift med Ingenieur Ridderbjelke.

Skrifter: a) Större arbeten: Flora Japonica. Lips. 1784. — Resa uti Europa, Africa, Asia 1770—79. T. I—IV. Ups. 1788—93; på Tyska af Groskurd. Berl. 1792—94; på Engelska. Lond. 1795; på Franska af Langlès och Lamarck. Paris 1796. — Prodromus Plantarum Capensium. P. I, II. Ups. 1794—1800. — Icones Plantarum Japonicarum. Decas I—5. Ups. 1794—1805. — Beskrifning på Svenske Djur. I Classen: Mammalia. Ib. 1798. — Tal vid Invignings-acten af den nya Academiska Trägården. Ib. 1807. — Flora Capensis. Vol. I:mi Fasc. 1—5. Ib. 1807—13; Vol. II:di Fasc. 1. Hafn. 1818. Editio nova omnibus numeris absoluta cur. I. A. Schultes, prodiit Stutgardiæ et Tubingæ apud Cottam. 1823. — b) Akademiska arbeten: 293 Dissertationer 1780—1828, hvaraf ett urval i 3 Tomer blifvit af Persoon utgifvet i Götting. 1799—1801. — 15 Akad. Programmer. — c) Uppsatser, af mestadels botaniskt och zoologiskt innehåll, i Vet. Akad. Handl. (hvaribland: Inträdestal om Japan och dess Myntsorter. Sthm 1799, öfversatt på holländska, tyska, fransyska. — Præsidiital 1784: om Japanska Nationen, öfvers. på tyska); i K. Vet. Societ. Acter; Landtbruks-Akad. Annaler; Physiogr. Sällsk. Handl.; Götheb. K. Vet. och Vitt. Samh. nya Handl.; K. Patr. Sällsk. Journal; i Upsala Läns K. Hush. Sällsk. Handl.; i åtskilliga utländska lärda Sällskapers Handl. samt dessutom i svenska period. Skrifter. — Se vidare Marklins Catal. och Sacklén, hos hvilken sednare titlarne fylla 13 sidor.

(Källor: Sackléns Läk. Hist. Del. I. — Lefnadsteckning i Vet. Ak. Handl 1828 af Agardh. — Vita, i Nova Acta Soc. R. Upsal Vol. X, af J. H Schröder — Pantheon h. 1 m. m. — Personlig bekantskap.) P.

THUNMAN, HANS.

Född på Thoresunds prestgård i Södermanland d. 23 Aug. 1746. Fadren, *Johannes Erici T.*, var der Kyrkoherde. Vid elfva års ålder blef Hans, jemte elfva syskon, faderlös och försattes i den torftigaste belägenhet. Han måste genom socknegång hus ifrån hus upphemta den ringa penning, som honom bestods; och sålunda nödgades han ofta i den strängaste vinter gå till fots flera dagar efter hvarandra.

Utom språkstudier, hvartill Th. hölls på landsbygden, uppsökte han sjelf på lediga stunder alla slags sagor och historiska berättelser, han kunde öfverkomma.

Sedan en slägting, som var Svensk Consul i Smyrna, önskat taga gossen till sig, studerade han äfven för detta ändamål Arabiskan; men resan blef inställd.

Någon tid derefter blef han intagen i Strengnäs gymnasium och utmärkte sig i historien samt de gamla språken. Lector Barkman blef hans synnerliga gynnare och eggade honom till mera rent vetenskapliga studier. Under allt detta måste Th. handleda yngre barn, dels för eget, dels för sin fattiga moders uppehälle.

På Barkmans förord fick Th. af Consistorium ett stipendium, som beredde honom utväg att besöka Upsala Akademi v. t. 1764. Medellöshet tvang honom att studera Theologi för att derigenom snarast vinna bergning; men hans forskningshåg fattade vid universitetet så eld, att han omöjligt kunde afstå från att fortsätta sina älsklingsstudier. Han fick på stället begagna Upsala Bibliothek, och slukade innan kort Greklands historieskrifvare och skalder, samt gjorde öfversättning på latin af det vigtigaste, för att äfven kunna njuta deraf hemma. Bland flera grekiska författare öfversatte han sålunda helt och hållet Euripides.

Med samma nit dref han historien och nyare språken. Han lade nu grunden till den stora färdighet, hvarmed han sedan talade och skref franskan. Bland hans efterlemnade papper funnos alphabetiska förteckningar på italienska och engelska skalder, dem han denna tid genomläst, tillika med utdrag ur deras verk och svenska öfversättningar af de vackraste ställena: t. ex. episoden om Ruggiero och Ugolino ur Dantes Commedia, Cant. XXIII; flera sonnetter ur Petrarca Cant. III *sopra gli occhi di Marca Laura*; samt många vackra ställen ur Shakespeare. Sannolikt är ock från denna tid ett arbete öfver Grotii Historia Gothorum, hvaraf han sjelf gjort en svensk öfversättning in folio, hvars breda bräddar äro alltigenom med anmärkningar fullskrifna. Förundransvärdt är, att Th. medhann allt detta på de tvenne år, han vistades i Upsala.

År 1766 blef han informator hos Commendanten i Wismar, Major Böhn. Derifrån reste han 1769 till Greifswald, der han s. å. blef Phil. Magister, sedan han utgifvit en disputation *de origine Billungorum*. Han lärdom tillvann honom isynnerhet den berömde Prof. Möllers vänskap. Kort derpå blef han informator hos den lärde v. Arnim på Suckow

i Brandenburg, der han egde tillfälle till det mest lärorika och bildande umgänge. Med mycken rörelse talade Th. alltid om detta hus. Sjelf kallades han bland dess umgängeskrets: "den älskvärde Svensken." Här blef Th. äfven bekant med Preussiska Ministern Frih. v. Zedliz, genom hvars förord han 1772, efter v. Arnims död, blef Phil. et Eloqu. Professor i Halle efter Klotz.

Flera historiska skrifter af högt värde utgaf Th. härefter och vann ett ganska stort anseende såsom historieforskare, särdeles för sina arbeten om de nordiska folkens fornålder. En stor förlust för vetenskapen var, att han ej fick utföra sin tillämnade stridskrift mot Schlözer. Han ämnade deri offentligen återtaga, hvad han ansåge sig förut orätt hafva uppfattat, samt tillika med nya grunder befästa de uppgifter, i hvilka han trodde sig hafva rätt. Detta löfte hade han kungjort i Hall. Nya Lärda Tidn. St. 92, s. 781, yttrande: "Jag vill uppgifva och förbättra de verkliga fel, dem jag i mina undersökningar öfver nordiska folkens historia kan hafva begått. Detta håller jag för hvarje ärlig mans skyldighet, emedan villfarelserna äro så fruktsamma." I ett bref till v. Güldenstedt bekände han, att han högligen misstagit sig, då han ansett Chazarerne och Sirakerne för samma folk.

Th:s öfvermenskliga ansträngningar och nattvak inverkade på hans helsa. Bröstkrämpor inställde sig snart såsom hotande förebud. Sjukdomen tog efterhand ett alltmera afgörande skaplynne och Th. afled d. 17 Dec. 1778, endast 32 år gammal. Han fick samma dödsår med Linné, Rousseau, Voltaire.

Om Th:s christliga sinnelag skrifver Eberhard: "Aldrig hörde jag honom nämna den store Gudens namn utan samlad andakt och med allvarligaste eftertanka, likt en Rob. Boyles. Isynnerhet var hans känsla af Guds godhet stark och djup. Ofta under sin sista sjukdom plägade han upplyfta ögon och händer mot himlen och prisa Guds godhet, som så förödmjukat honom, att han lärt känna dess lagar. Han anmärkte ock huru hans lidande lärt honom att qväfva många höga tankar, hvartill hans eldiga själ kunnat leda honom." Kort före sin död hörde han följande bref från den vördnadsvärde Büsching sig föreläsas: "Det synes, som skulle detta bref träffa er på er döds- och sjuksäng, och denna tankan bedröfvar mig. Dock, när jag besinnar, att er långvariga och plågsamma sjukdom länder till Guds och Jesu ära, tröster mig den visshet, jag derjemte eger, att Gud dagligen för-

känar er nödiga krafter att frambärda i hopp och tålamod, till dess er förlossningsstund infaller. Detta är ock min dagliga bön för eder. Gud vederqvicke er i den stunden och äfven när ni bekommer detta bref. O att ni måtte frambärda i tålamod, sinneslugn, hopp och längtan efter Herren. Salig är min vän Thunman, om Herren finner honom beredd för den sista vigtiga resan till himlen i det ögonblicket, då han vill taga honom till sig."

Skrifter: (se ofvan). — De confiniis historicæ et politicæ orationis. Halæ 1772. — Untersuchung über die alte Geschichte einiger Nord. Völker. Berl. s. å. — Om Antiochus Hierax, Hall. Anzeig. 1773. — Untersuchung über die Geschichte der östlichen Europ. Völker. Th. I. Leipz. 1774. — Öfver den äldre nordiska skaldekonsten, Hall. Anzeig. 1775. — Om Amerikas upptäckande. Ib. 1776. — Berättelse om v. Segners lefnadslopp. Ib. 1777. — Beskrifning om Krimska Tatariet (i Büschings Geographi).

(Källor: Lobschrift v. Eberhard. — Büschings Wöchentl. Nachrichten 1779. — Kapierskys Lex. IV. — Meusels Lex. XIV. 66, — Welckers Staats-Lex. 2:a uppl. LVI, 5. — Nordinska Saml.)

— A — Ö —

THYSELIUS, CARL.

Född d. 8 Maj 1767 uti Vintrosa nära Örebro. Son af Kyrkoherden derstädes, sedan Prosten i Kumla, Mag. *Per Th.* och *Elisabeth Sophia Wollrath.* Njöt undervisning i hemmet, till dess han 1780 intogs på Strengnäs gymnasium. Student i Upsala v. t. 1787. Philos. Mag. 1791. Förste Esquadronspredikant vid Lifhusarerne i Stockholm. Tjenstgörande Hofpredikant s. å. Kyrkoherde i Särestad af Skara stift 1795. Prost 1806. Theol. Professor 1815. Amiralitets-Superintendent i Carlskrona (den siste med denna befattning) 1817. Theol. Doctor och L. N. O. 1818. Pastor Primar. i Carlskrona 1819 och skulle i sådan egenskap jemväl besörja pastoralvården vid Amiralitetsförsamlingen. Riksdagsfullmäktig 1810, 12, 15. Död 1833.

Th. hade 1794, enligt A. L. Hamilton, gifvit 1000 Rdr till Debesche, Ståthållare på Stockholms slott, och derföre utverkat sig promotorial till nästa lediga pastorat i Strengnäs stift. Reuterholm, härom underrättad, lät afgå ett kungabref till samma Consistorium att på detta promotorial ej fästa afseende. Th. beklagar sig häröfver i ett bref till Baron Reuterholm, yttrande deri, bland annat, det han ej förmodat ett dylikt steg under en vis regent, helst man ej hade exempel på dylika i sjelfva Christiern Tyranns, förklarande brefvet vara från en enskild man till en enskild. Men Th. blef fiscaliter anklagad, dömd till döden, benådad

i stället med fjorton dagars vatten och bröd *). Debesche, hvars simonie uppdagades, miste sina sysslor. Sedan omtalade han, att Hertigen träffades af underrättelsen om Gustaf III:s öde på maskeradbalen — klädd i Stor-Amirals-uniformen **).

Gift 1798 med *Maria Cecilia Sandberg*. Son: *Wilhelm*, Banco-Commissarie.

Skrifter: Skaldeförsök. — Profpredikan i Mariestad 1806. — D:o i Carlskrona 1816. — Likpredik. öfver Comminister Vingberg. — Bevillnings-Utskottets Betänkande 1818.

(Källor: Hof-Clereciets Hist. — Wallqvists Handbok öfver Ecclesiastique Befordringsmål sid. 56. — Rothsteins Matrikel öfver Lunds stift.)

THYSELIUS, PER. (Se bokst. slut).

TIBELL, GUSTAF WILHELM af.

Ättens stamfader var *Petrus Thomæ Cassiopæus*, Prost i Skeptuna, efter hvilken socken söonerne antogo namnet *Skeptunensis*. Förut tillgifven Liturgien, underskref han Upsala Mötes beslut och blef genom sina söner stamfader för minst sju preststägten, hvaribland det Aurivilliska. En af dem, *Laurentius Petri*, Kyrkoh. i Jerlåsa, sedan i Tibble uti Upland, underskref Upsala Möte, efter att hafva utstått många ledsambeter, såsom motståndare till Liturgien; blef s. å. anklagad för trolldom, men kunde ej öfverbevisas; dog 1618 "i stor vidlöftighet" (Erkestiftets Herdam. III. s. 100). Sonsonen *Petrus*, Kyrkoh. i Hageby, skref sig *Tibelius*.

Lieutenanten *Christopher Tibell*, som dog 1786, egde med sin hustru, *Catharina Elisabeth Nordenfelt*, endast sonen *Gustaf Wilhelm*, som föddes på Malma sätesgård d. 1? Maj 1772. Han hade från sin ungdom lust för fadrens yrke så att han redan som student var inskrifven som Volontär vid Södermanlands regimente. Endast sexton år gammal blef han Rustmästare, tågade 1788 i fält emot Ryssland och

*) "Åtta dagar", enligt Wallqvist.

**) Denne Debesche var af särdeles stolt sinne. Vid tornerspelet på Ekolsund 1779 åtlydde han såsom Konungens Lifpage ej en Konungens befallning att gå inom barrieren och emottaga Konungens lans på grund att Konungen i spelet gjorde en Baron Oxenstiernas cours och således vid denna befallning ej var att anse som Debesches Kung, utan medtjenare. Få hade sett Gustaf III bli så ond som då. Kungen tillsade honom, då spelet var slut, att retirera sig, förvissad om hans onåd. Det syntes föga bekomma den unge gunstlingen. Han vann också Nåden igen.

bivistade hela kriget. Den unge T. saknade icke tillfällen att utmärka sig. Han bivistade träffningarna vid Brakila och Keuelä, var med då bron sprängdes vid Anjala, samt vid kanonaden och träffningen vid Werelä. För sitt deltagande i affären vid Keltis baracker, erhöll han sitt första hedersteckeu, medaljen för tapperhet i fält. Hans mathematiska kunskaper hade blifvit bekanta, och han användes derföre vid arbetena på fortificationsverken, som uppfördes vid Ummeljocki, vid Werelä och Anjala, till fredslutet.

Han blef derefter UnderLieut. vid Södermanlands reg:tes Artilleri, och 1792 Informations-officer på Carlberg. Der icke blott lärde han det egentliga militäriska åt Cadetterne, utan äfven då läraren i mathematiken var hindrad, dennes vetenskap. Befordrades 1797 till Capitaine vid Jemtlands reg:te. Han var en af stiftarne af Krigsmanna-Sällskapet, och blef vald till ständig Sekreterare i detta sällskap.

Fransyska revolutionen och de krig, den förorsakade, hade öppnat en ny bana för dem, som egde mod att söka den. Tibell, kanske äfven lockad af de nya idéernas glans, erhöll 1798 afsked från Carlberg och tillåtelse att träda i fransysk tjenst. Han flög till Frankrike. Sedan han der undergått en examen, utnämndes han till Ingenieur-Capitaine och placerades vid franska Generalstaten i Italien. Detta fälttåg var under loppet af år 1799 icke så lysande, som det anstod franska vapnen. Napoleons ande var icke närvarande och ledde det. Tibell utmärkte sig emellertid, blef blesserad vid åtskilliga tillfällen, såsom vid Castel-Nuovo och vid Turin, der han äfven blef fången, men efter tre veckor utvexlad. Han kämpade med vid Bussolengo och Rivoli, blef ånyo blesserad vid Fossano, samt steg till Gen.-Adjutant. Den retirerande fransyska arméens belägenhet i Italien var ganska svår, oaktadt Masena ilat dit, för att sätta sig i spetsen för den. Men Napoleon återkom från Egypten. Det vaknade en ny ande i de franska legionerna, då de tågade öfver Alperna. Tibell var med på detta odödliga tåg. Han bivistade stormningen af förskansningarna vid Suze och Brunière, vid den del af Napoleons armé, som gick öfver Alperna längre i vester, än han sjelf. Han var med i slaget vid Marengo, d. 18 Juni, ett af de vackraste som Napoleon vunnit.

Då kriget derefter vändes emot venetianska landet, deltog T. i flera träffningar. Han anförde fransyska förtropperna vid öfvergången af Mincio, forcerade passagerna öfver Adige och Brenta m. m. Såsom egentligen Ingenieur-officer

erhöll han det uppdraget att med de under hans befäl st
de officerarnes tillbjelp, upprätta en charta öfver den tr
som utgjorde högra franska flygelns terrain.

Men Napoleon hade upptäckt att Tibell kunde gag
en vidsträcktare verkningskrets. Efter fredens afslut
samt arméens återtåg ur venetianska landet, då italie
national-försvaret skyndsamt skulle organiseras, inträdde
på Förste Consuln Bonapartes befallning, i italienska R
blikens tjenst, med bibehållande af den franska, och
der commenderande General-Adjutant, Chef för Ingeni
corpsen och Directeur för Krigs-archivet, samt förordnad
organisera dessa Verk, som då, enligt en af honom upp
ven plan, blefvo inrättade. Tibell med italienska Ingeni
corpsen, och Gen.-Adjutanten Brassier med den franska,
höllo uppdrag att gemensamt upprätta en fullständig t
graphisk charta i stor scala öfver hela italienska Republi
Emellertid blef T. Ledamot och Sekreterare vid den på
framställning, stiftade Italienska Krigsvetenskaps-Akade
i Milano. Flera af honom författade afhandlingar finnas
förde i denna Akademies Handlingar. På årsdagen af sl
vid Marengo, erhöll T. en hedersvärja, och befordrades
derefter till Brigad-General.

Kon. Gustaf Adolf, som emellertid ansåg sig beh
en så bepröfvad och utmärkt krigare i sin tjenst, kal
honom derföre tillbaka till fäderneslandet, sedan han be
drat honom till Major i svenska arméen och Öfver-Adjut
Tibell åtlydde kallelsen.

Hans befordringar hemma voro följande, och vittna
hans stigande inflytande: "Han utnämndes d. 6 Aug. 1
till Öfverste-Lieutenant och General-Adjutant af flygeln, s
placerades till tjenstgöring hos Presidenten i K. Krigs-C
legium. Förordnades sedermera till Ledamot i Comm
angående Arméens Tross- och Utrednings- samt Fältst
Reglemente. Den 30 April 1804 förordnad till Ledam
en extra Revisions-Commission öfver Krigs-Collegii ca
och räkenskaper; d. 30 Juli Led. i K. Krigs-Collegium,
d. 5 derpå följande Oct. General-Adjutant och Öfverst
Arméen, jemte nådigt förordnande, att i Presidentens fr
varo föra ordet i Collegium; d. 22 Dec. Led. i Comm
för Artilleriets organisation. År 1805 d. 1 Mars adlad
namnet *af Tibell;* d. 16 Mars Led. i Commitén till Jäg
Reglementets öfverseende; d. 4 April vice Ordförande i
Krigs-Collegium, med i nåder tillagd lika rang och lön
vice Presidenter i rikets öfriga Collegier; d. 16 April

—

...teur och Chef för den då inrättade Kongl. Fältmätnings-corpsen. Den 24 April Led. af K. Vetenskaps-Akademien i Stockholm och dess mathematiska class; d. 29 i samma månad R. S. O.; d. 1 Maj Led. af K. Finska Hushållnings-Sällsk. i Åbo; författade på Konungens befallning ett förslag till tjenstgörings-reglemente för Arméens General-Stab, hvilket ... blef tryckt; förordnad d. 8 Aug. till Led. i Commitén ...gående Fattigvården och Sjukanstalterna i Stockholm. Var 1805 Konungen följaktig till Pommern och der tjenstgörande såsom Kongl. Maj:ts General-Adjutant för expedition och ...ika förrättade General-Qvartermästaretjensten vid Arméen, ...ilken titel honom äfven d. 6 Juni 1806, såsom Chef för ...ltmätnings-corpsen, tillades. Efter Konungens återkomst ...in arméen i Oct. månad samma år, återtog han sin tjenst-befattning såsom vice Ordförande i K. Krigs-Collegium. Den ... Febr. 1808 befordrad till General-Major; d. 6 Mars ånyo ...rordnad till Konungens General-Adjutant för Arméen, d. ...2 Sept. Ledamot i K. Finance-Commitén; d. 16 Apr. Led. ...K. Krigs-Commitén; d. 14 Nov. Led. i K. Krigs-Beredningen; d. 5 Dec. förordnad att tills vidare äfven förestå Gen.-Adjutantsbefattningen för flottorna."

T., hvars lefnad framställer en sällsynt vexling mellan ...ckans ny och nedan, stod nu vid gränsen af ett nytt. Men ...nu vi berätta hans ödes nya vändning vilja vi anföra den ...ildring, som Crusenstolpe *) af honom uppdrager jemte en ...rtill hörande anekdot, för hvars sanning vi dock icke vilja ...d i borgen: "Hos Gustaf Addolf stod han i det högsta för-...ende, och var redan General-Major samt Gen.-Adjutant ... både arméen och flottorna, innan revolutionen utbrast. ... d. Konungen hade aldrig kunnat falla med sitt val på nå-...t värdigare föremål, hvad kunskaper, skicklighet, tjenste-...t, militäriskt mod och oegennytta angår; men icke så i ...seende på charaktersstyrka. Tibell saknade allt politiskt ...od, och dristade aldrig svara nej till hvilken begäran som ...elst, framställd af en person med inflytande. T., som med ...gn i den fiendtliga elden såg döden i ansigtet, darrade ...rnaligt, då det gällde faran att ådraga sig en högre per-...sonlighets missbag. Vid sidan af Napoleon, hvars egen ...skarpa blick genomträngde allt, och hvilken, då han fann ...r godt eller behöfde skåda med andras ögon, hade tusen-...de sådana osvikliga och bepröfvade att lita på, skulle en ...slik svaghet i charakteren hos det underordnade redskapet

*) De Frånvarande, 4:de upplagan, sid. 130.

för hans planer betydt mindre än intet; och de voro oc
ytterst få bland hans omgifningen, från Marskalken till ka
martjenaren, som tilläto sig en framställning, stridande m
den store beherrskarens kända åsigt. Men helt annat v
förhållandet med detta charaktersfel hos en man, till hv
ken Gustaf Adolf satte sitt förtroende. Sjelf ville han v
men förstod ej alltid det rätta, och de fleste i hans om
ning, som hvarken lade sig vinn om eller förstodo det, l
nade endast i blind eftergift för hvad de ansågo vara M
archen angenämt, den svärm hvilken slafviskt böjde sig
Fransmännens Kejsares minsta vink. Ovanan vid sanning
språk kostade både Napoleon och Gustaf Adolf deras thron
och den himmelsvida skillnaden i egenskaper dem emell
gjorde endast fem års skillnad i tid, från den sednares ba
lysning ur Sverige, till den förres ur Frankrike.

Lifligare än genom alla beskrifningar, skildras förhåll
det af följande enkla factum. Det olyckliga, men icke or
visa kriget mot Ryssland pågick. Hela verlden känner
och kände då redan, i hvilket djup af lidanden och elä
landtvärnet blef störtadt. En enda visste det ej då,
denne ende var — Konungen. Han står en dag med Tib
i ett fönster på sitt slott, åt Lejonbacken, inbegripen i
samtal. En bataljon landtvärn tågar i detsamma öfver
bron. Klädd i trasor och halfnaken, vacklande af hung
köld och mattighet, kan den arma truppen med ytter
möda hålla sig uppe på benen. Den ene soldaten vinglar
höger, den andre åt venster, och gevären svaja, som flöj
för vinden. Hvilken syn, Gud! och hvem såg ej den e
dess sidostycke under den hemska vintern mellan åren 18
och 1809! Gustaf Adolf blir öfverraskad och bestört. H
vänder sig hastigt till Tibell och utbrister: "Hvad skall de
betyda, och huru hänger det ihop? Hvad fattas, och hu
står det till med folket?"

En stråle af ljus hade skymtat fram i det dunkel, hv
uti man höll den stackars Konungens begrepp. Ett o
ett enda ord oförställd sanning*), och han är upplyst o
räddad, jemte fosterlandet och blomman af dess ungdo
Tibell besinnar sig ett ögonblick, under det Gustaf Ad
fixerar honom skarpt, med spänd och otålig väntan.

Under en djup bugning svarar Tibell: "Det är ingenti
som förtjenar att fästa Eders Maj:ts höga uppmärksamh

*) Sådana strålar saknades visst icke från flera håll, t. ex. fr
Toll, Essen, Ehrenheim m. fl., men man vet, huru litet det hjelpt

mn mindre att förorsaka Eders Maj:t något bekymmer. Eders Maj:t känner, att landtvärnet utgöres af landets ungdom, som råkar anhöriga och vänner öfverallt. Tvifvelstan har man vid detta tillfälle något för obetänksamt och starkt visat ungdomen gästfribet. Den har ännu ej hunnit tigtigt vänja sig vid disciplinen, och troligen nu fått något för mycket till bästa. Deruti består alltsammans. Jag vågar underdånigst bemställa, om icke Eders Maj:t skulle i nåder täckas låta saken falla, åtminstone för denna gången, och låtsa ej hafva blifvit den varse."

Men låtom oss fortfara att berätta. Den 13 Mars blef Gustaf Adolf arresterad, och d. 23 entledigades T. från sina befattningar i rikets tjenst. Den 13 Aug. förordnades han ock till ledamot i Passevolance-Commitén. Den 19 Sept. utnämnes han, att som Konungens Commissarie afgå till Frankrike för att utvexla krigsfångarne. Orsakerna till denna resa uppgifvas sålunda af Crusenstolpe: Vid Frankrike voro hans käraste minnen fästade. På Frankrike hvilade ock nu hans förtröstan: icke endast den allmännare, som han, gemensamt med hela Sverige och dess Konung, hyste till Napoleons beskydd, utan tillika den bestämdare, att se någon dag man ur den store mannens omgifning förflyttad till ledare på närmare håll af det svenska samhällets öden. Tidningen om unga Baron Otto Mörners förehafvanden i Paris var mer än tillräcklig, att gifva rigtning åt Tibells önskningar och lif åt hans verksambet. Svenskarnes inneboende nationalhat till Ryssland, nu stegradt genom den naturliga harmen öfver det herrliga Finlands förlust, så väl som genom misstroende till ett välde, hvars sålunda tillvexta materiella styrka satte det i stånd att helt och hållet uppsluka sin mindre starka granne, om sådan vore eller blef det förras politik: — detta nationalhat var den mäktiga häfstång, som Tibell och de med honom liktänkande, bland adeln: Pålman, Hahn af Colquhoun, Funch; af presterne: Almqvist, Huldt och Laurin; hos borgrarne: Wilcke, Sturnegh, Stabeck, Menzén; och i bondeståndet: Oxelberg, handledd af sin vän Grewesmöhlens råd, med framgång använde, att genomdrifva deras plan. För att besegra Ryssland och återtaga Finland — så yttrade de — fordras, att vårt försvarsverk varder satt på en fruktansvärd fot och vår krigshär i stridbart skick, samt att i spetsen för henne ställes en fältherre, hvars redan frejdade namn må utgöra en borgen för vår seger. Dessa förespeglingar, städse upprepade, om en återförening med det innerligt saknade Finland, slogo djupa rötter och för-

felade således ej deras ändamål, att mer och mer stäm sinnena för Prinsens af Ponte Corvo thronföljareval, till hvi ket 1809 års män hade en helt annan candidat i beredsk Tibell och sedermera Statsrådet Mörner voro de enda, som jemte Landtmarskalken Fleming, d. 21 Aug. på Riddarhuse förordande, gåfvo luft åt de känslor och tänkesätt, hvil genom handling uttalade sig i sjelfva den enhälliga Valacte

Mot vintern finna vi T. återkommen till fäderneslande der efter den nye Kronprinsens ankomst hans stjerna ån uppgår. Den 26 Febr. 1811 uppdrogs åt honom att före lämpligaste stället för anläggandet af en Place d'Armes Norrland. Den 3 Juli utnämnes han till Chef för de förenade Fortifications- och Fältmätnings-corpserne, som e höllo namn af K. Ingenieur-corpsen. Samma år blef ha porträtt måladt på K. Fältmätnings-corpsens Officerares fö anstaltande och med Konungens nådiga tillstånd uppsatt Corpsens ritsal, med påskrift: *Officerarne af den Corps k bildat läto teckna dragen af en älskad Befälhafvare.*

Detta (berättar Crusenstolpe) hindrade ej, att T. tyck sin lycka vara trögare, än han haft anledning att vänta, o trodde sig mera än skäligt tillbakasatt. Det var ånyo Frankrike hans förhoppningars morgonrodnad uppgick. E bref från Statsrådet Lagerbjelke till Gr. Adlersparre, offen liggjordt i dennes Historiska Handlingar, föranleder, att af svenska Beskickningen i Paris för ingen del der anså såsom en omistlig person. Tibell föreställde sig, att å komsten af fordna förhållanden skulle vara lika frisk o angenäm för Napoleon, som för honom. Men då T. till sig att erinra Segraren vid Austerlitz om den föregåen segern vid Marengo, och den lycka han haft, att uti Itali kämpa under Förste Consulns ärorika fanor, vände Napole honom ryggen och svarade honom helt torrt: *"Ainsi do que Vous avez servi la revolution."*

Så liten aktning visade Kejsar Napoleon för deltagar i General Bonapartes bedrifter. Ovisst är dock, om det mera var en i fäderneslandet iråkad ny onåd än hoppet o bättre lycka, som förde honom till Frankrike. Ty hvarfö skulle T. annars före afresan nedlaggt sina embeten? Hu som helst var efter detta svaret ingen lycka att förvänta Frankrike, och derföre återvände T. till fäderneslandet. A lånd till Köpenhamn mötte honom hos svenska Beskickni gen följande anklagelsepunkter:

"att hafva öfverlemnat planritningar till fästningar o specialchartor öfver flera punkter på svenska kusterna; a

afva meddelat underrättelser om svenska arméens organisation; om beskaffenheten af arsenaler, tyghus, krutförråd etc.;

"att hafva yttrat, det Sverige ej kunde vidmakthålla sig som Nation, utan att det måste kasta sig i Kejsar Napoleons armar;

"att hafva yttrat, det Sverige emottagit Engelsmännen i kusterna kring Carlshamn, der det blifvit dem tillåtet att slå upp ett läger, hvars avenuer regeringen låtit bevaka af svenska hussarer, på det invånarne ej skulle blifva varse den eftergifvenhet, man visat Engelsmännen; men att det lyckats honom att bedraga posternas vaksamhet derigenom, att han gifvit ut för Doctor Sparrmann, hvilken man visste skola färdas i dessa trakter; att han medelst denna list insinuerat sig in uti lägret, der han souperat med befälhafvarne, och att han följande morgonen rest derifrån, af fruktan för sin säkerhet: att lägrets styrka bestod af 2000 man;

"att i Paris hafva redogjort för enskildheterna af det engelska lägrets tillvaro vid Carlshamn;

"att i Paris hafva yttrat, det han haft uppdrag, att i Frankrikes namn föreslå Konungen och Kronprinsen en subsidietraktat;

"att hafva yttrat missnöje deröfver, det Konungen ej gifvit honom Svärdsordens Commendeursband vid samma tillfälle som Gr. Mörner och Baron Rosenblad, och att i vredesmod hafva tillagt: "man har gjort mig ett intrång (*passe-droit*), som kommer att kosta Sverige ett krig."

Dessa anklagelsepunkter voro efter inlupna rapporter från Paris, redigerade i Kronprinsens cabinett. De åtföljdes af följande clausul:

"Man har velat lemna General Tibell, före dess ankomst på svensk botten, underrättelse om de facta, för hvilka han kommer att anklagas inför behörig domstol, på det, att om han beslutar att underkasta sig laga ransakning och dom, han må vara beredd, att inställa sig inför sina domare."

Då conceptet till ofvanstående framlades till Hans K. Höghets genomseende, gjorde han med egen hög hand en ändring i clausulen, vittnande om det hjertas ädelmodiga tänkesätt och sinnelagenhet, som mera än något annat gjort Carl Johan värdig och berättigad till den thron, hvars urgamla ära han sedan riktat med sina lysande bragders glans. I stället således för sista strophen: "på det — — — inställa sig inför sina domare", blef nu, i kraft af Kronprinsens rättelse så lydande:

"*på det att han må kunna rättfärdiga sig.*"

Efter hemkomsten till fäderneslandet blef T. icke la
förd; troligen rättfärdigade han sig från det mesta, m
svårligen från allt, åtminstone icke för närvarande, emed
han icke ånyo blef anstäld*) — detta skedde först 1814
.Under dessa onådens år var T. (berättar Crusenstolp
reducerad att lifnära sig med hustru och barn af ett litt
ett par mil från hufvudstaden beläget halft hemmans ris
afkastning. Man såg nu General Tibell rätt ofta i en klä
sel, föga skiljd från den torftigaste landtmans, färdas
samma bondåkdon, som till afsalu transporterade hemman
små produkter. Om af vana från denna tiden, eller af me
född fallenhet för en viss cynism, lemne vi derhän; m
säkert är, att T., äfven efter det han sedermera blef åt
insatt i statens tjenst och befordrad till dess högsta värd
heter, framgent egnade sitt yttre en så föga omvårdnad,
den svårligen skolat ursäktas hos en person af lägre tjens
grad och mindre utmärkta förtjenster.

När T. 1814 åter inträdde i tjenst och dervid återfi
sin förra tour, förordnades han först till Ordförande i
Krigshofrätten. Sedermera undergick hans stjerna ingen fö
mörkelse, utan fortfor att föröka sin glans. 1815 blef h
Ledamot i K. Krigs-Collegium, samt fick s. å. Svärdsorde
Commendeursband. Uppdrogs i Febr. 1819 att sammandra
alla författningar rörande Krigsväsendet till lands, hvill
arbete blef färdigt och utgafs 1821. Den 17 Febr. 18
utnämnd till ständig Ordförande i K. Krigshofrätten; erh
s. å. Öfverste-indelning vid K. Helsinge regimente, samt vi
Ordförande i K. Krigs-Collegium. 1821 Commend. med
Korset af K. Sv.-Orden, samt Ridd. af K. Franska Hede
Legion. 1824 General-Lieutenant och d. 2 Nov. Preside
i K. Krigs-Collegium. 1827 upphöjd i friherrligt stån
Afled d. 8 Mars 1832. K. Carl Johan lät på sin bekostn
anställa en dyrbar sorgestät, och K. Krigs-Akademien, so
i honom förlorade en af sina verksammaste medlemmar o
en Hedersledamot, anlade trenne dagars sorg.

Föröfrigt hade Frih. Tibell deltagit i en mängd Co
mitéer såsom 1820 vid uppgörandet af nya Stadgar för
Vet.-Akad.; 1822 Ordförande i Commitén för granskning
af Krigslagarne, och hvars förslag afgafs 1826; likaled
1826 i Commitén för öfverseendet af författningarne röra
de besvär i ekonomie- och politie-mål, samt 1830 ledam
i den för Indelta Arméens löne-reglering.

---

*) Enligt Crusenstolpe skulle först efter hemkomsten hans ent
digande hafva försiggått.

Föröfrigt 1822 Ledamot af K. Samf. för Skandinaviens Historia; 1826 Hedersled. af K. Vitt. Hist. och Ant. Akad.

Gift 1. med *Carolina Mariana de Ferrand*, hvars fader var Öfverste i fransk tjenst, och, sedan han från henne blifvit lagligen skiljd, — 2. 1819 med *Sophia Albertina Cederling*, hvars fader var Major. Efterlemnade en son och tvenne döttrar.

Crusenstolpe uppdrager af honom följande bild. Först yttras i anledning af hans Presidents-utnämning: "Han egde, för att värdigt bekläda detta embete, ett öfvermått af kunskaper och arbetsnit; men den sinnesspänstighet brast honom helt och hållet, utom hvilken man aldrig blir en lämplig Chef, emedan man i saknad af denna egenskap ej mäktar skaffa sig erforderligt gehör, hvarken hos styrelsen eller sina underordnade. Och derförutan finnes intet samband inom statsförvaltningen." ... "Ingen kunde göra mindre väsende af sig, än Presidenten Tibell. Man såg honom knappt, då han med matta steg vandrade från hemmet till embetsrummet, eller tvärtom; och såg man honom, så var det i sanning ej för att beundra hvarken klädselns prakt eller personens stolta hållning. Men ville man deremot se, huru en embetsman lefde för sitt yrke; ville man höra, huru han pejlat djupet i författningarnes ocean; ville man blifva bekant med de förströelser, som uppkomma blott genom förändrad lokal för en verksamhet, hvilken aldrig hvilat: — då träffades mannen i honom. Och mannen träffades i honom, om man ville höra talas om ödets vexlingar! I fall man hade brådtom, skulle man likväl akta sig, att sätta honom i fart att berätta. Denna kom nog ändock af sig sjelf. Deruti var han stark, och deruti låg hans svaghet. Den som läst så mycket, som han, stått i beröring med så mycket folk, som han, af så olika samhällsbelägenheter och under så olika förhållanden, skulle naturligtvis hafva ett outtömligt förråd på historier, både smä och stora. Och han hade det. Och han delade deraf med sig frikostigt: ja häruti bestod det enda slöseri, som någonsin belastat hans samvete! Hade man sjelf någon tid att disponera, så hörde man honom gerna; ty han berättade ledigt och okonstladt. Man märkte genast att det var hans passion. Det yttersta och ovedersägliga beviset härpå var, att sedan han vid en begrafning, som han bevistade, fått ett anfall af slag, och af läkaren i vagn hemfördes till sin sjuksäng, hvilken efter några få dagars förlopp blef hans dödsbädd, gaf Tibells egen bedröfliga och qvalfulla belägenhet honom sjelf anledning

till en löjlig berättelse om ett likartadt fall, hvilken han, med döden i faggorna, meddelade läkaren, med stapplande, afbruten och slocknande röst, som också upphörde att någonsin mera låta höra sig, innan man hunnit fram till hans boning. Så jollrande var hans lynne, och med sådan likgiltighet ansåg han dödens budskap."

Skrifter: Krigs-Tidningen N:o 1—6. 1797; 3:e uppl. 1810. — Uppsatser i Milaniska Krigs-Vet. Akad. Handl. för 1802, 1803; i Sv. Krigsmanna-Sällsk. sedermera K. Krigs-Vet. Akad. Handl., alltifrån 1797 (se Rosenblads Anteckn. sid. 393); i tidskriften Iduna h. 10. 1824: Undersökning om tiden, då den af K. Magnus Ladulås utgifna s. k. Skenninge Stadga blifvit utfärdad. — Tal i K. Vet. Akad. vid Præsidii nedlägg. 1809: Om Höjdernas sammanhang på Jordklotet. — Försök till Reglemente för Arméens General-Stab 1809. — Sammandrag af Författn. rör. förvaltningen vid Krigsväsendet till lands. 182.. — Seráphimer-Ordens Historia i första tidehvarfvet från 1285 till 1748. Sthm 1826.

(**Källor:** Rothliebs Matr. — Pantheon, h. 11 sid. 31. — Crusenstolpe, De Frånvarande. — Wingårds Lefnadsanteckningar.) P.

TIDÉN, LARS.

Föddes d. 5 Dec. 1777 i Fröjereds pastorat af Skaraborgs län. Föräldrarnas medellöshet hindrade dem att åt sonen bereda annan undervisning, än den, som då för tiden utgjorde den allmännaste; men då gossen blifvit yngling, genombröt han fattigdomens alla svårigheter, för att tillfredsställa en oemotståndlig drift till kunskapers inhemtande, och begaf sig till Skara, hvarest han, understödd af ädelmodiga gynnare, deribland Domprosten C. J. Knös, började under enskild handledning läsa latin och grekiska samt ett och annat lefvande språk. Han fortsatte, slutligen i Stockholm, sina studier, bland hvilka redan tidigt medicinska kunskapsarter ingingo, hvarjemte han, för att vinna nödigt uppehälle, sysselsatte sig med information; under hvilken tid han i dåvarande Sidenfabrikören, sedan Commerce-Rådet Schönherrs hus i Stockholm åtnjöt ett så välvilligt emottagande, att derigenom uppkom en för T. oförgätlig tacksamhetsskuld. Sedan T. egnat sig uteslutande åt läkarekonstens studium, emellertid tjenstgjort såsom Underläkare vid Svea Artilleri och aflagt första afdelningen af Chir. Magisters-examen, afreste han till Carlskrona, samt tjenstgjorde, såsom Uppbördsläkare, först på fregatten af Chapman, sedan på skeppet Fäderneslandet. Under sjö-expeditionerna 1808 och 1809 likaledes Uppbördsläkare på Flottan, men biträd-

de deremellan såsom Sjukhusläkare i Carlskrona. Efter återkomsten till Stockholm blef han Chir. Magister; sedan han förestått åtskiliga offentliga läkarebeställningar, förordnades han 1813 att vara Adjunct och Andre Lärare vid den kort förut i Skara stiftade Kongl. Veterinär-Inrättningen.

Huru T. fullgjort sina åligganden, i egenskap af Lärare vid Skara Veterinär-Inrättning, inhemtas af den framställning, hvarmed Directionen öfver inrättningen 1845 ingick till Kongl. Maj:t, i ändamål att utverka åt T. en årlig pension af allmänna medel, i hvilken framställning bland annat förekommer: — — — "så och då hemälte T., som numera vid framskriden ålder och mångårig, städse berömvärd, tjenstgöring vid Inrättningen, förklarat sig benägen att, om han blefve i nåder hugnad med en mot hans inkomster vid Adjunct-beställningen fullt svarande årlig pension, taga afsked, samt T. under sin långvariga ställning vid Skara Veterinär-Skola gagnat icke blott Veterinär-inrättningen härstädes, men genom sin rastlösa arbetsamhet, såsom författare och öfversättare, varit i tillfälle att, medelst utgifvande, äfven på eget, mestadels förlustbringande, förlag, af mera än 418 tryckta ark, på ett utmärkt sätt befrämja Veterinär-kunskapens studerande och utöfning inom fäderneslandet, men Skara Veterinär-inrättnings cassa icke lemnar tillgång till hans pensionering, dristar Directionen i underd. fästa Ed. K. Maj:ts synnerliga uppmärksamhet på de ovanliga tjenster mot vetenskapen och det allmänna, hvarigenom T. lärer förvärfvat ett utmärkt anspråk att få utbyta sin nitiska och försakelserika verksamhet mot en hederlig hvila, förljufvad genom ofvan antydda vedermäle af Ed. Maj:ts Nåd, för T. så mycket dyrbarare, som hans ekonomiska ställning icke medgifver honom att under annat vilkor frånträda sina löneinkomster vid Veterinär-inrättningen." — —

T. var ledamot i Sv. Läkare-Sällskapet sedan 1813; corresp. ledamot af K. Landtbruks-Akademien sedan 1816; och led. sedan 1818 af det K. Selskab for Veterinär-Kyndighedens Fremme i Köpenhamn m. m.

Under de sednare åren af sin lefnad var han sysselsatt med utarbetandet af en vetenskapligt ordnad katalog öfver alla i Sverige från trycket utgifna Ekonomiska, Technologiska och Topographiska skrifter, hvilken dock hans småningom aftynande krafter nekade honom att bringa till slut. Hans innerliga önskan var att få denna katalog från trycket utgifven, hvartill han lärer sökt understöd från Landtbruks-

Akademien, emedan hans tillgångar icke tilläto honom att ensam bestrida den dryga förlagskostnaden.

Död d. 1 Sept. 1847, efterlemnande enka och en son.

Skrifter: Stecker, Om Rötefeberns natur och behandling jemte några allmänna anmärkningar öfver febrarnes olikhet, indelning och kurmethod; öfvers. tryckt i Berzelii och Gadelii Journal för Läkare och Fältskärer. 2:a band. 1:a häft. — Handbok i Praktiska Läkarevetenskapen; författad för de vid Arméerna och Fältlazaretterna tjenstgörande Läkare. Öfvers. Sthm 1810. — Magazin för Populära Medicinen. 1:a band. 2:ne häft. Ib. 1811. — Skjelderup, M. T. Föreläsn. i Physiologiska Anthropologien, 2:ne del. Öfvers. Skara 1815. — Bidrag till Physiologien och Naturalhistorien. Ib. s. å. — Journal för Djurläkare, Ekonomer och Naturforskare (N:o 1—47) jemte en allmän öfversigt öfver Veterinärvetenskapen. Ib. 1816. — Ryss, A. Materia medica veterinaria. Öfvers. Strengn. 1820. — Samlingar för Djurläkare-vetenskapen och Naturforskningen. Ib. s. å. — Schwab, K. L. Husdjurens Anatomi. Öfvers. Örebro 1823. — Husdjurens allmänna Pathologi. Jönköp. 1823. — Lärobok i Hofbeslaget och om Hästfotens sjukdomar. Öfvers. Mariestad 1823. — Förslag till Hästafvelns förbättring. Ib. s. å. — Magazin för Veterinär-vetenskapen och Landthushållningen 1—4 årgångar. (5:e, 6:e och 7:e årg. äro under åren 1835, 38 och 40 i macpt arktals lemnade Eleverne till afskrifning). Skara 1826—1830. — Tidskrift för Landtmän 1—3 häft. Ib. 1832—35. — Schubler, G. Handbok i Chemien. Öfvers. med tilläggningar. Ib. 1832. — Handbok i Agronomien. Öfvers. med tabeller. Ib. 1834. — Hazzi, von. Om Kapplöpning med hästar. Öfvers. 1834. — Archiv för Hästvänner och Landthushållare. Skara 1837. — Hörman, J. Hästens Exteriör. Öfvers. Ib. s. å. — Hering, E. Husdjurens Physiologi. Öfvers. s. å. — Handbok i Boskapsskötseln. Jönköp. 1841.

(Källor: Skara Tidning 1847, N:o 36. — Sacklèns Läkarehistoria.)

TILAS, DANIEL.

Född d. 23 Mars 1712 på Gammelbo i Vestmanland af Örebro län. Son af Öfverste-Lieut. *Olof T.*, adlad 1719, och *Maria Hjärne*, dotter af den berömde Urban Hjärne i dess första gifte. På fädernet härstammade han från ett redan på 1500-talet bekant presthus på Dalsland. Hans farfader var Assessor i Reductions-Collegium, Daniel T., gift med Helena Nordlind. Af denna sin farmoder njöt T. uppfostran till sitt sjunde år, och yttrade sjelf, att "hennes ingjutne grundsanningar hängde annu fast och hennes med tårar och böner öfver honom utgjutne välsignelser, under händers påläggning, hade all lifstid följt honom."

Efter sju års studier i Upsala begärde T. att få bli smältaredräng hos en ringa Bergsman, förestod dess arbete i fulla tre månader och erhöll derpå både smältares och

gärmakares intyg, att han sjelf kunde ensam förestå ett hyttebruk. Derefter blef han 1732 Auscultant i Bergs-Collegium. Förut hade han 1730 följt Häradshöfdingar på tingsförrättningar.

Genom täta resor i Bergslagerne ökade han sina kunskaper. På en resa till Throndhiem följde han en lärorik reseinstruction af den berömde Landshöfdingen, Frih. Reuterholm. Trenne år sednare reste han i sällskap med dåvar. Kammarrådet A. G. Reuterholm och Biskop Browallius för att undersöka Dalarnes naturalhistoria och de Nordanfjeldska bergverken i Norge.

I Dalarne fann Tilas alltifrån Johan III:s tid ett slags Bergfrälse, försedt med särskilda sköldemärken. Han aftecknade och stack i koppar åtskilliga af detta frälsets vapen; och sålunda började hen sina sedan djupt gående studier i heraldik och genealogi.

Sedan fick T. uppdrag att deltaga i en skattläggnings-, refnings-, roterings- och jemknings-commission i Carelen samt att tillika undersöka möjligheterna för ökade communications-anstalter och näringstillfällen i Finland. Ehuru dessa arbeten afbrötos af krigsrustningarne, lades likväl nu grunden till mycket, som sedan prisades såsom Gustaf III:s storverk. År 1753 satt han åter i en Beredning för Finlands upphjelpande, hvilken 1755 afgaf sitt betänkande. Vid dessa tillfällen gjorde T. utflygter till de ryska bergverken.

Vid Vetenskaps-Akademiens stiftelse blef T. en af dess medlemmar och har lemnat många utmärkta arbeten till dess Handlingar.

Vid samma tid inrättades en ny syssla för en Bergs-Commissarie i Österbotten. Den var ämnad åt T., men gafs sedan åt en annan, och T. fick — Hofjunkare-fullmakt! Detta förtröt T. så, att han ämnade lemna Sverige. Han blef då Bergs-Directeur vid Ljusnedahl med tillagd jurisdiction öfver Bergverken i Herjeådalen och Jemtland, hvilket sedan förvandlades till en Bergmästare-syssla. Såsom vice Gränse-Commissarius för att utstaka gränsen mellan Sverige och Norge, genomvandrade T. hela gränssträckan, ofta med lifsfara och i brist på alla förnödenheter, ifrån Vermland ända till Torneå Lappmark. Nu blef han Kammarherre 1743 och Assessor i Bergs-Collegium 1745 med half lön, då Swedenborg fick afsked med half löns bibehållande. Begge afledo samma år.

En mängd uppdrag och förrättningar föllo nu på T:s lott, t. ex. en svår reglering af timmerflottningen på norska

gränsen. Han blef Bergsråd 1755, R. N. O. 1757, Riddarhus-Directeur 1765, Friherre 1766, C. N. O. 1767. År 1758 hade T. önskat bli Revisions-Sekreterare, men förbigicks. Detta grämde honom så, att han begärde afsked ur statens tjenst. Han hugnades ändtligen med Landshöfdingefullmakt och ökad lön 1762, med tour från 1761. Ett af T:s mest smickrande uppdrag var att 1768 få åtfölja Kronprinsen på den bekanta Bergslagsresan. Handlingar derom finnas bland Gustavianska Papperen. Han var äfven en verksam ledamot af Riddarhus- och flera utskott under elfva riksdagar. Han var äfven Riks-Heraldicus. Afled af slagfluss d. 27 Oct. 1772.

T. var gift 1. 1741 med *Hedvig Reuterholm*, dotter af Landshöfdingen Nils R. Hon dog i barnsäng 1742. Äfven barnet afled. 2. 1743 med *Anna Cathar. Åkerhjelm*, dotter af Riksrådet Sam. Å. Hon dog d. 8 Oct. 1772. Med henne hade han tre söner och tvenne döttrar, af hvilka äldste sonen afled såsom Commissions-Sekreterare i Constantinopel uti September 1772.

T. var en af våra utmärktaste samlare i flera grenar och hade sex rum fulla af dyrbarheter, hvilka alla förgingos genom eldsvåda i Stockholm 1751. Med outtröttlighet började han nya samlingar. I Lidenska brefsamlingen på Upsala Bibliothek finnas en mängd bref ifrån T., utmärkta i synnerhet för sprittande qvickhet och många litterärhistoriska anmärkningar.

I Fants Samlingar № 173 tecknas T. sålunda: "Som han var mon att göra lycka, höll han sig till Mössorna, så länge Hofvet var med dem, men blef sedan Hatt och de förras ifrigaste hatare. Få menniskor kunna sätta så stort värde på egna förtjenster som han; så snart någon motgång honom mötte, var han straxt färdig att begära afsked och att gå i främmande tjenst. Var mycket vänfast, tarflig och knapp uti sin lefnad; men aldrig sparsam, då det kom an på att öka sina historiska samlingar. — Han var af ovanlig arbetsamhet, ty dess ro bestod i arbete. Ehuru han ofta förtjente penningar, lemnade han dock icke annat efter sig, än böcker, mineralier och stora collectioner uti Historien, Mineralogien och Bergsvetenskapen. Efter sin morfader, Urb. Hjærne, hade han ärft den egenskapen att vara visionär; hvarföre han ock befattade sig mycket med spådomar om tillkommande conjuncturer. Han hade förtjent en längre lifstid; ty han var en nyttig embetsman och gagnelig medborgare. Dess äldste son, *Olof Samuel*, var oändligt qvick,

men i samma grad oordentlig i sin lefnad. Denne dog helt ung, såsom Legations-Secreterare i Constantinopel."

Skrifter: En Bergsmans rön och försök i Mineralriket 1730. — Förslag till inledning af en Svensk Bergcompass 1739. — Tal om Stenrikets Historia 1742; Tal om Sveriges Mineralhistoria, 1755; begge i Vet.-Akademien, jemte flera Minnestal derstädes.

(Källor: Tal i Patr. Sällskapet af Bjerchén. — Tal i Vet.-Akad. af Sandels. — Sveriges Sköna Litteratur af Wieselgren. — Allm. Tidningar 1778, N:o 277. — Fants Saml. på Upsala Bibliothek) — A — Ö —

TINGSTADIUS, JOHAN ADAM.

När bondsonen *Johan* från gården Tingstorp i Ervalla socken uti Vestmanland ingick i Skolan, upptog han, efter hembygden, namnet *Tingstadius.* Denne blef Phil. Magister, slutligen Kyrkoherde först i Skagershult i Nerike, sedermera uti Lunda och Kila i Södermanland, var fyra gånger gift och hade inalles nitton barn.

Den äldste af sönerne med *Maria Elis. Carlstein*, Kronofogdedotter från Nerike, *Johan Adam*, född 1748, visade handledd af fadren, som var väl bevandrad i G. T:s grundtext, redan tidigt fallenhet för studier, särdeles för hebreiskan, så att ynglingens insigter deruti, sedan han 1760, således föga öfver 11 års ålder blifvit student, ådrogo sig uppmärksamhet af kännaren Björnståhl. Under honom disputerade T. vid 16 års ålder och skref sjelf dedicationen till fadren på hebreiska. Biskop Serenius skänkte honom en hebreisk bibel och uppmanade honom att göra sig till en värdig ledamot af en redan då tillämnad stiftelse för en förbättrad bibelöfversättning, för hvilket verk denne språklärde prelat nitälskade.

I Upsala hörde han Linné, men företrädesvis den ryktbare Prof. C. Aurivillius, hvilkens lärostol han sedermera intog. Vid denna tid läste han först Alcoran, och gjorde anteckningar på arabiska ord med deras bemärkelser, hvilka anteckningar ännu förvaras.

Efter den 1766 Upsala öfvergångna brand, då man fruktade att en allmän dyrhet, i anledning af bristen på rum, skulle uppkomma i denna stad, afreste Tingstadius i sällskap med tvenne bröder till Greifswald. Han vistades vid denna Akademi 2¼ år, afhörde först föreläsningar uti philosophien, derefter uti philologien särskildt af Professoren Superintend. Doct. Schubert, samt promoverades af den berömde Prof. Dähnert till Phil. Magister d. 2 Juli 1768, och erhöll s. å.,

efter aflagdt disputations-specimen, *de ortu et cognatione Linguarum Orientalium*, Venia Docendi derstädes.

Men då hans inkomster der voro ringa, och han icke heller från fäderneslandet kunde erhålla de penningar han behöfde, nödgades han lemna Greifswald och återvända till Sverige.

Han återkom dit, efter att ej blott hafva riktat sitt kunskapsförråd med nya skatter, utan äfven lifvad af en i Tyskland nyväckt anda, som med djerfvare sjelfförtroende sökte tränga in i hela den orientaliska forntidens verldsuppfattning och som betraktade hebreiska vitterheten blott såsom en särskild telning af en gemensam, djupt rotfästad och månggrenig urstam. Derföre bemödade han sig om att öka sin kännedom af arabiskan, och denna bevittnas ock af den lilla del han lätit trycka af sina föreläsningar öfver denna litteratur. T. såg dock, olik tidens rationalister, något mer i Moses, Davids och Propheternas skrifter än blott poesi, än blott historisk berättelse, än blott föremål för fornforskarens gissningar, utan han erkände deruti äfven en uppenbarad himmelsk visbet, hvars förklaring för unge lärde och hvars uttolkning för hela svenska allmänheten i den möjligast värdigaste form han gjorde till sitt lifs bestämmelse.

Hemkommen till fäderneslandet återbegaf sig Mag. Docens T. till Upsala, som blef stället för hans mest lysande anseende, och der han grundlade sin ryktbarhet. År 1772 blef han derstädes uti Österländska språken Docens, 1773 vice Adjunct, 1777 ord. Adjunct, 1786 E. O. Professor med förbindelse att hålla allmänna föreläsningar, och samma år Ledamot af K. Bibel-Commissionen, samt 1789 ord. Professor. Denna befordran vann han utan förslag, "emedan, såsom Cancellern i sitt betänkande yttrade, helt visst ingen vore att tillgå, som med T. kunde jemföras i snille och kunskaper, eller som genom så ypperliga skrifter visat sig ega alla till sysslans värdiga bestridande erforderliga kunskaper."

"Ifrån denna tidpunkt, säger hans loftalare, blef hans verksamhet allt mer och mer lysande, både såsom författare och lärare vid högskolan. Med den lifligaste kärlek till den österländska vitterheten, hade han nu stadgat de grundsatser, efter hvilka han önskade, att på vårt språk öfverflytta Hebreernes skaldestycken, ej blott såsom den lärda skriftforskningens särskilta föremål, utan äfven såsom sjelfständiga konstverk för snillet och smaken."

"Öfvertygad att Skaldekonsten oundvikligt fordrar en högtidligare drägt, friare ordfogningar, och sjelfva språket

upphöjelse öfver hvardagliga talesätt, kunde T. dock ingalunda godkänna de prunkande och brokiga prydningar, hvarmed flere nyare skalder mera missbildat än förskönat forntidens vördnadsbjudande urbilder. Han eftersträfvade tvertom att öfverallt återgifva urskriften med den trognaste sanning, lika ädel i uttrycket, lika hastigt målande för inbillningen, genom det sorgfälligaste urval af hela svenska språkets djerfvaste och kraftfullaste ordställningar."

Också var T:s auditorium alltid talrikt besökt, och innehöll äfven Magistrar och Theol. Candidater; hans föredrag var både grundligt och lefvande. Ungdomen vördade den grundlärde läraren och älskade den redlige, öppne mannen; hvilka tänkesätt isynnerhet visade sig då han förvaltade Rectorsembetet först 1791 och sedan 1800. Då Gustaf Adolf missnöjd nedlade Cancellariatet urskuldade han frimodigt ungdomens politiska förvillelser.

Om hans verksamhet som lärare vittna de skrifter, som derför skola anföras. Utom de tolkningar han gemensamt med den öfriga Bibel-Commissionens ledamöter utgaf, utarbetade han ensam öfversättningen af Salomos Sedespråk, Psaltaren, 3 upplagor, Job, Esaias, de tolf smärre Propheter, Jeremiæ Klagosånger, Höga Visan, Deboras Segersång och utvalda Sånger af hebreiska Skalder.

Af svenska allmänheten emottogos dessa tolkningar, isynnerhet Psaltaren och Job, med beundran och hvart bildadt hus, der sinne för den uppenbarade religionen ännu qvarlefde, skyndade att tillegna sig dem. Såsom en motvigt emot den rådande religions-begabbelsen verkade dessa med snille, allvar och kraft återgifna tolkningar troligen ganska mycket; man begynte ana, att, betraktad äfven som blott skönhet, den hebreiska skaldekonsten egde skönheter, som kunde sättas, om ej ofvan, åtminstone vid sidan af den helleniska, romerska och fransyska diktkonsten, men hvilka man ej märkt i den gammalmodiga öfversättningen. Man började begripa, huru Klopstock, sjelfva Messiadens sångare, kunde ropa till David: "Hvem är Pindar emot Dig, o Bethlehems son! hvem har som Du förmått att sjunga den Högste!"

"Uti Tingstadii poetiska öfversättningar — yttrar Brinkman — beundra vi rikedomen af hans språk inom gränsen af det allmänt gällande bruket; hvilket han oftare förädlar genom upplifvande af fornspråkets ålderdomliga skönheter, än genom nystämplade ordformer. Det fria versslag han härvid valt, utmärker sig ej genom ett bundet staftal; men ge-

som ett urval af de mest välljudande ordställningar, genom ett lyckligt tonfall, hvars klang ofta öfverensstäm med sångens enklare, eller högtidligare innehåll. Skulle tillåta oss en ömtåligare granskning af Tingstadii särskil öfversättningar, torde *Psaltaren* måhända mindre uppfylla anspråk på välljud och ledighet, hvartill vi blott gen hans öfriga mästerstycken anse oss berättigade. Han sy här ännu någon gång hafva kämpat med uttrycket, mi klart hafva uppfattat sina egna grundlagar för den poeti tolkningen; hvilka deremot, nästan med ingifvelsens säk het, medverkat vid hans sednare efterbildningar af den raelitiska sångmöns skiljaktiga konstverk. Ty i dem be dra vi nästan öfverallt, ej blott det svenska skaldespråk allmänna öfverensstämmelse med urskriftens anda, utan sjelfva färgskiftningen af känslornas målning, ifrån *Jobs*, *saie* och *Habakuks* majestätiska bildspråk till *Jeremie*, Höga Visans ömtsuckande melodier."

Utan tvifvel kommer detta omdöme att stå fast, ytt af en fin och skarpsynt kännare. Märkligt är att med samma jemföra Wallin, som nästan innehåller motsä han klandrar just de egenskaper i dessa tolkningar — nyare coloriten — hvarigenom T. eröfrade så många och skördade så stor beundran. "Hos denne skriftol yttrar han, förenade sig det andaktsfulla hjertat med skarpsinniga snillet, den säkra smaken med den margk niga lärdomen, för att gifva det kraftfullaste och mest ljudande, men tillika enklaste, klaraste, skönaste uttryck andan af det ord, som icke är menniskors, utan Guds. lyckades i en hög grad; men skulle utan tvifvel hafva kats ännu fullkomligare, om han ännu mera begagnat gamla, häfdvunna, högtidliga bibelspråk. Att han ej högt uppskattade en så rik och så nära liggande till må ej räknas honom till last; det var ett oskyldigt, omedvetet offer åt den tid, med hvilken han från början sin bana stod i närmare beröring. En annan tid, som ger nytta af hans fruktbärande mödor, skall ock draga dom af hans förlåtliga misstag; men ingen tid skall förgäta eller missakta hvad T. under sin långa, ärofulla åstadkommit, ej blott särskilt för språkforskningen och kännedomen, utan ock i allmänhet för ljusets och bild gens framsteg inom fäderneslandet. Så länge vett och var, kunskapsbegär och religionskänsla ej äro bannlysta våra landamären, skola hans förträffliga skrifter läsas omläsas, af lärdomsidkaren med ökad tankevinst, af reli

ltanen med ny uppbyggelse, och af den vittre med återlifvadt behag."

Ingendera af dessa båda loftalare uttalar sig dock om huru T:ii proftolkningar uppfylla första villkoret för hvarje öfversättnings värde: rigtiga uppfattningen af originalets mening. Brinkman, classiskt språklärd, egde oss veterligen föga kännedom af de österländska tungomålen. Wallin tillerkände sig ock aldrig en slik språkkunskap. Således återstå nyssberörde fråga om dessa tolkningars värde, såsom öfversättningar, eller huruvida de troget återgifvit urskriftens mening. Dock yttrar Brinkman: "I skriftforskningen tillhörde T. ej någon af tidehvarfvets motstridiga skolor. Hvarken en äldre, eller en nyare kunde skryta af hans odelade bifall; ty i begge upptäckte han ej sällan öfverdrift, eller fördom. Det rätta och det sanna, som trifves i alla former, var hans enda mål. Han dyrkade hos jemnlika vetenskapsidkare inga lysande namn, och erkände i grundsatser och meningar inga vördnadsbjudande anor. Anspråkslös mot andra, var han man för sig sjelf. Ingenstädes finna vi hans snille beväpnadt af lärdomen emot bestämda motståndare; öfverallt blott hans egen forsknings lugna utveckling och tysta upplösning af religionsföraktets sjelfbehagliga tvifvelsmål. Ofta framom sin tid, qvarstår han ännu på höjden af den närvarande, och skall lefva långt in uti en tillkommande."

Huruvida den strängare granskningen kommer att underskrifva loftalarens omdöme är, så vidt vi veta, ännu af ingen annan offentligen antydt; ty lärd kritik har i Sverige blott undantagsvis funnits till, och finnes, i sträng mening, icke än. Nämnas bör dock, att T:ii bibel-uppfattning utrikes hade det anseende, att en ordagrann engelsk öfversättning af hans Psaltare utkom i London med ett lofordande förord. Bland hans correspondenter hörde Prof. Tychsen i Rostock och Biskop Münter i Köpenhamn. Intet af allt detta är i denna fråga dock egentligen bevisande. Såsom någon ledning för omdömet, då kritiken ännu har sitt värf ogjordt, vilja vi anföra följande, ur en godkänd muntlig källa hemtad tradition. Under åren närmast före och efter 1810 bestod Bibel-Commissionen, näst Erkebiskop Lindblom, hufvudsakligast, ja, om vi rätt påminna oss, ensamt af T. och Ödmann. Begge voro tvenne motsatta naturer, hvilken olikhet äfven uttryckte sig i deras olika sätt att uppfatta de heliga texterna och återgifva dem. Ödmanns anhängare betraktade T. såsom en genialisk friskalare; de beskyllde honom nemligen för att gå mindre kritiskt och varsamt till

våga, i det att han bland flera förslagsmeningar var alltid mycket böjd att gifva företrädet åt den, som syntes honom poetiskt vackrast, ja stundom på egen hand antaga en dan, som för originalet rent af var främmande och som philologiska grunder svårligen kunde försvaras. I sjelfva tolkningen valde T. alltid de djerfvaste, de mest energiska och lakoniska uttrycken; detta behagade icke Ödmann, som näst troheten, ansåg tydligheten för en öfversättnings främsta dygd. Arbetets fördelning var så uppgjord, att T hade öfvertagit Gamla, Ödmann åter Nya Testamentet, men bådas arbeten skulle, för att gälla såsom Commissionens gemensamma, undergå pröfning. Lindblom, såsom tredje ledamoten, gaf utslaget; men detta var ingen lätt sak, då han sjelf ej hade någon grundlig insigt i någotdera af de båda ifrågavarande språken och begge gubbarne envist och ej sällan med hetta förfäktade hwar och en sin särskilda mening. Fredlig vän med båda kämparne, och lika högt värderande dem, loverade han mellan dem; malicen tillade, att denne hedersman, för oväldighetens och den goda sämjans skull, ungefär hvarannan gång dömde till den enes och den andres förmån. Ödmann, som i hebreiskan kanske var något underlägsen sin motståndare, brukade åberopa auctoriteter, för hvilka T., litande på sin egen kännedom af det poetiska genius, sällan var benägen att rymma fältet. En gång, då under en varm disput Ödmann yttrade "vill Bror se hur den nyaste tyska öfversättningen tagit detta stället", svarade T.: "jag — i din Tysk." På detta vis framskred det nya bibelverket ganska långsamt till Lindbloms stora bedröfvelse.

Vi vilja nu följa T. på hans sednare lefnadsbana. Svenska Akademien invalde honom 1794 till Ledamot efter Biskop Olof Celsius; Vetenskaps-Societ. i Upsala och Skandinav. Sällskapet i Köpenhamn 1798; sex år derefter valde nämnda Samfund i Upsala honom till sin Hedersledamot. Hedersledamot i K. Vitt. Hist. och Antiquitets-Akademien 180 Vid Jubelfesten 1793 utnämndes han till Theol. Doctor, 1800 Ledamot och 1809 Comm. af N. O. Knappt har någon Biskop i Sverige blifvit uppförd på så många Biskops förslag: först, 1793, visade Strengnäs stift honom denna aktningsgärd efter Carl Jesper Benzelius; Wisby tvenne gånger 1794 och 1796, Vesterås 1800, Carlstad 1803. Strengnäs andra gången samma år, Erkestiftet så väl sistberörda år som 1819. Förut hade han dock ändtligen 1803, efter Stiftets andra kallelse blifvit utnämnd till Biskop i Strengnäs

hvilket embete tillträddes 1805. Dock skiljdes han icke helt och hållet från Universitetet, ty så länge han deltog i Bibel-Commissionen, återkom han till Upsala en eller par gånger om året, gästande hos sin gamle vän, Erkebiskopen, för att disputera med sin gamle medtäflare.

Utan att förgäta sina nya pligter, såsom Biskop och Ephorus, fortfor dock T. att helst sysselsätta sig med de studier, som han redan i barndomen med så mycken förkärlek omfattat. Vid firandet af sin 76:te födelsedag nedlade den grånade kämpen ännu ett offer på skriftforskningens och vitterhetens gemensamma altare. Utan afseende på natliden afbröt han sömnen, för att sätta sig vid skrifbordet, alltid sträng hushållare med sin tid, mindre med sin helsa. Men af naturen äfven i denna väg starkt utrustad, bragte han dock sitt lif till nära 80 år. Under de trenne sista åren kunde han, väl ej med sin fordna drift, men dock med redighet, följa stiftets angelägenheter ända till mot slutet af året 1827. Stilla utslocknade hans lefnads lampa d. 10 Dec. sistbemälte år.

T. var en **hedersman**, rättfram, af gammalt svenskt skrot och korn. Loftalaren har inklädt detta välförtjenta, aldrig ifrågaställda loford i långa akademiska vändningar, men detta ord gör tillfyllest för att beteckna kärnan i hans karakter. Tilläggas kan att han var gladlynt, vän af det oskyldiga skämtet, som dock stundom kunde vara nog grofkornigt, dock icke i den grad, som hos hans broder, Medicinalrådet. Några drag, som måla begge, må tilläggas ur Biographien i Pantheon:

"I sitt enskilda lif var T. enkel och okonstlad. Han förstod att vinna aktning och tillgifvenhet, som isynnerhet hos de studerande vid Akademien, under hans tjenstetid derstädes, flere gånger yttrade sig. Han berättas då hafva varit vän af sällskapslifvet och tillbragt mycken tid i de elegantare damernas kretsar i Universitets-staden. På ålderdomen, då han såsom gammal ungkarl lefde i Strengnäs, gick han sällan eller aldrig ut ur sina rum. Hans broder, Medicinalrådet L. Chr. Tingstadius, plägade då någon gång besöka honom. De begge gubbarnas sätt att samtala, när de träffades, lärer varit ganska märkligt. De yttrade idel förebråelser åt hvarandra i en ton, som de sjelfva funno skämtsam, men, som hvar och en annan, som icke visste att den flöt af broderligt bekymmer om hvarandras helsa och innerlig välvilja, skulle tagit för ganska bitter. Medicinalrådet plägade då nästan med våld föra ut den eljest bestän-

digt stillasittande Biskopen, för att få honom att hemta frisk luft, hvilket han annars icke sjelf tänkte på, och det lärer varit den förres mening, att hvarje gång uppelda den sednares lifskrafter, genom att bringa hans galla i någon rörelse, då derefter båda skrattade åt experimentet, sedan det lyckats."

"T. var ganska välgörande och hjelpsam, äfven i obetydliga saker. Mången, som bivistat Strengnäs gymnasium kan af egen erfarenhet bevittna det. Han såg gerna med bröder af sitt stånd hos sig, och språkade då om stiftets angelägenheter."

"De sednare åren förrättade han till och med prestvigningarna i sina egna rum, och utgick endast till examina på gymnasium, der han äfven plägade yttra sitt nöje öfver den af gymnasisterne uppförda musiken, hvilken konst han sjelf idkat i sin ungdom. Han hade spelat Violin och Valdhorn. Äfven hade han roat sig med ritkonsten."

Ehuru han rätt gerna trifdes i fruntimmerssällskap, knöt han aldrig någon äkta förbindelse.

Åt den förutnämnde brodern, Lars Christian, må här egnas några ord, då denne vid slutet af förra och början af detta århundr. var näst Schulzenheim, kanske hufvudstadens mest rådfrågade läkare. Född 1750, hade han följt den äldre brodern till Upsala och sedan till Greifswald men aflade 1774 sina begge medicinska examina i Lund. Samma år utnämnd till Prosector vid Theatrum anatom. i Stockholm blef han 1775 Läkare vid Medevi Brunn, till hvilken han lockade ett ökadt antal af gäster genom inrättande af kalla bad och uppsökande af dertill tjenlig gyttja. 1779 Anat. och Chir. Professor, men angreps 1783 af en feber, som kastade sig åt ena ögat, som alldeles förlorade sin synförmåga, och under sju år gjorde honom contract. Derefter betydligen men aldrig helt och hållet förbättrad skötte han dock sin vidsträckta praktik, deribland Hertig Fredrik Adolf, till dess han 1810 nedflyttade till sin egendom Wik nära Nyköping. Erhöll 1814 n. b. o. v. af Medicinal-Råd, 1799 R. W. O. och 1818 C. W. O. Dog 183 barnlös. Var ledamot af flera lärda Sällskaper, men meddelade dock i tryck ingenting af sin praktiks rika erfarenhet; detta oaktadt lefver dock hans minne hos efterverlden genom flera välgörande stiftelser.

Skrifter: 6 Akad. Disput. — Supplementa ad Lex. Hebr. (innehåller 80 ord). — Föreläsn. i Hebr. Språket. St. 1. om Vocalernas förändringar. Sthm 1781. — Salomos Sedespråk, öfvers. med an

Ups. 1785. — Deboras Segersång med anm. Ib. s. å. — Försök till öfversättningar af hebr. Skaldespråket. Sthm 1786. — Tal om österl. Poesiens egenskaper. Ups. s. å. — Israels förlossning ur Egypten. Strödda Sånger af hebr. Skalder. Öfvers. Ib. 1790. — Psaltaren. Proföfvers. Ib. 1791, 1794 och 1.... — Tal öfver Magd. v. Troil, f. Tersmeden. Ib. 1794. — Samling af de Skaldestycken, hvilka i G. T:s hist. Böcker finnas strödda, tillika med Propheten Habakuks Uppenbarelse. Proföfvers. Ib. 1795. — Job. Proföfvers. — Esaias. Proföfvers. — De tolf smärre Propheterne. Proföfvers. — Höga Visan. Proföfvers. — Philol. anmärkn. öfver Matth. Evangel. — Strödda anmärkn. öfver hebr. och arab. Dialecterna, att bifogas vid den grammatica man i dessa språk vill följa. Ups. 181.. — Strödda anmärkn. öfver tolkningen af några ställen i N. T:s hel. Skrifter. — Philologiska anm. öfver strödda ställen i G. T. med företal, dateradt den 76:te födelsedagen. — Inträdestal som Professor. om österl. Poesiens egenskaper. — Inträdestal i Sv. Akad. — D:o i K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad.

(Källor: Strengnäs Matr. — Brinkmans Inträdestal i Sv. Akad. Handl. ifrån 1796. Del XIII. — Pantheon, h. 6 och 7.) P.

TOLL, JOHAN CHRISTOPHER.

På bostället Mölleröd i Skåne, vid Finjasjöns romantiska strand, bodde på 1740-talet en med 13 blessurer sargad gammal krigare, som följt Carl XII från Narva till Pultava, der han måste lemna sig i rysk fångenskap, Öfverste-Lieutenanten, R. S. O. *Reinhold Gustaf Toll.* Han härstammade från en redan i slutet af 14:de seklet bekant ätt från stamgodset Toll i Nedersachsen, hvilken sedermera flyttat till Lifland, och var gift med *Elsa Sophia Gyllenstjerna*, dotter af Landshöfdingen Frih. G. till Lindholm. Af detta äktenskap föddes på Mölleröd d. 1 Febr. 1743 *Johan Christopher Toll*, yngst bland sex syskon, tre bröder och tre systrar. Sedan fadren tagit afsked från krigstjensten, flyttade han till en liten landtegendom, Nybo, nära Herrevadskloster, hvilken han köpt, och sysselsatte sig der med landtbruket och sina barns uppfostran. Men en vådeld, som lade Nybo i aska, skingrade snart familjen hvar på sitt håll. Johan Christopher emottogs till vård och uppfostran af en moster, gift med Riksrådet Frih. Reuterholm på Tunbyholm, och njöt någon tid undervisning gemensamt med tvenne sina cousiner, den sedan så ryktbare Frih. Gust. Ad. Reuterholm och hans broder Axel, som slutligen blef president i Åbo Hofrätt. Derefter vistades den unge Toll någon tid hos sin morbror, Majoren Frih. Gyllenstjerna på Bjersgård, der han, tillika med tvenne Frih. Gyllenstjernas söner, handleddes i studier af sedermera Domprosten i Lund, Samuel Lemchen.

Såsom barn visade icke T. några anlag, som ingåf särdeles förhoppningar; han var trög, utmärkt envis, o gjorde nästan inga framsteg i studier. Föräldrarne sörj häröfver; ty deras trenne söner hade ingen annan utsigt sig än tjenstebanan, emedan slägtens betydliga förmögen helt och hållet gått förlorad genom reductionen i Lifla Man omtalar inom Tollska slägten en händelse från de tid, som skall hafva utöfvat ett högst märkbart inflyta på den unge T. och hela hans inre menniska. Han hans bröder, jemte en ung Barackow, lekte en dag på Ny Den sistnämnde fattar ett gevär, som han trodde vara laddadt, men som ej var det, sigtar på Joh. Christoph och aflossar geväret. Kulan gick tätt förbi den unge T öra, utan att likväl det ringaste skada honom, och fastna i väggen. Ifrån denna stund tyckte man sig varseblifva en ganska betydlig förändring i gossens hela väsen; det var som om hans andliga natur vaknat upp ur en djup sömn — trögheten förvandlade sig till lifligbet, och håglösheten lemnade rum för verksamhetsbegäret. Man började fatta förhoppningar för hans framtid.

Vid åtta års ålder förlorade T. sin fader. Modren beskrifves såsom ett fruntimmer af stort förstånd och varm gudsfruktan, och hennes inflytande på barnen blef ej ringa Det är troligt, att Joh. Christopher af henne emottagit det djupa intryck af christna religionens sanning, som midt i verldslifvets buller, under beröringen med ett lättsinnigt och sedeförderfvadt hof, dock aldrig utplånades ur hans hjerta Hon vårdade med en moders hela ömhet hans barndom och ynglingaår, och lemnade honom 15-årig att, efter egen önskan, följa krigets fana. Vid Södermanlands regimente, som då hade till Chef Generalen Frih. Marcks v. Würtemberg gift med en syster till Friherrinnan Toll, inskrefs han så som Volontär d. 19 Oct. 1758, och beordrades den följande våren, att begifva sig till Pommern, der regimente då stod i fält. Med detta reg:te bivistade T. de båda fälttågen 1759 och 1760, och hade nu hoppats avancera till officer; men då hans Chef, oaktadt nära slägting, ej visad sig hugad att uppfylla denna hans önskan, tog han i början af Dec. 1760 afsked från Södermanlands reg:te, och återvände till Sverige. Straxt i början af följande året ingic han såsom Sergeant vid Hessensteinska regim:tet, der ha tjente till Aug. 1763, då han transporterades i samma gra till Kronobergs reg:te, samt derifrån, efter några månader till Kronprinsens reg:te. En sällsam lyckans nyck ville, at

han, som var ämnad att i en framtid upphöjas till arméens högsta värdighet, aldrig kunde ernå första officersgraden inom densamma. Orsaken lärer varit, att han visade så föga håg och application för det egentligen militära af tjensten, att hans Chefer med honom funno sig mindre belåtne. Han insåg nu huru föga betänksamt han begagnat den förflutna tiden för sin bildning; kunskapsbegäret vaknade, och han använde för dess tillfredsställande all den tid, tjensten lemnade honom öfrig, och väl äfven stundom den, som deråt bordt egnas. I ett betänkande flera år derefter, till Gustaf III, yttrar han: "Det tål ingen gensägelse, att militärer utan uppfostran och utan kunskaper tjena både Konung och fädernesland utan gagn; och jag dömmer af egen erfarenhet, att då man under tjenstetiden skall lära, så blir man först öfvertygad att veta ingenting."

Med denna öfvertygelse, och då den militära banan visade så föga utsigter till framgång, beslöt T. att lemna den, och göra sig skicklig till fortkomst på den civila. Den 7 Mars 1764 inskrefs han såsom student vid universitetet i Lund, dit han medförde så goda kunskaper såsom resultat af de sednare årens ansträngningar på egen hand, att han, efter ett par månaders studier, redan d. 30 Maj s. å. var i stånd att underkasta sig det förhör i lagfarenheten och dess grundvetenskaper, som berättigade till inträde i rättegångsverken. I examens-betyget heter det, att "han svarat med det goda besked och den färdighet, som fullkomligen öfvertygade om lyckligt snille och mycken håg för juridiska vetenskapen", och "att hans färdighet vida öfvergått den tid, som han till dessa stycken sin håg fått använda." Efter att hafva blifvit inskrifven såsom Auscultant i Götha Hofrätt d. 12 Juni 1764, erhöll han följande året förordnande att förestå Bjära härads domsaga i Christianstads län, hvilket förordnande, under ordinarie domhafvanden beviljad tjenstledighet, fortfor större delen af åren 1766 (då T. utnämndes till vice Häradshöfding), 1768 och inpå 1769. I slutet af år 1767 hade han Hofrättens förordnande, att dömma i särskilda mål vid Sunnerbo och Tönnersjö häraders tingsrätter, i Småland och Halland.

Det har varit en nog allmänt utbredd sägen, att Toll, för något begånget tjenstefel under sin handläggning af domareværf, af Hofrätten blifvit förklarad oskicklig att vidare bestrida domare-embetet. Detta lärer väl, enligt hvad tillförlitliga uppgifter innehålla, vara origtigt; men deremot är det en sanning, att han vid något tillfälle råkade begå ett

fel emot formerne, som ådrog honom anmärkningar och obehag. Detta var en tillräcklig anledning för honom, att öfvergifva den juridiska banan och beträda en annan. En af hans nära vänner, Frih. Barnekow, innehade vid denna tid Öfverjägmästare-beställningen i Christianstads län, hvilken han beslöt lemna, för att bereda T. en plats. Konungens fullmakt för Toll på denna beställning är af d. 6 Dec. 1763; dock skulle han dervid tills vidare tjena utan lön.

Det vore visserligen ej främmande för ämnet, att här ingå i en närmare utveckling af den allmänna politiska ställningen i fäderneslandet vid denna tid, i hvilken vi snart få se T. så verksamt ingripa; men sådant skulle föra till en vidlyftighet utöfver de gränsor, inom hvilka denna biographi måste inskränka sig, och torde äfven vara mindre behöfligt, då öfver denna period af vår historia en ännu klarare dager än förut blifvit spridd genom Geijers öfversigt och bearbetning af de Gustavianska papperen. Hvad som af ingen fördomsfri betraktare numera låter bestridas är, att maktens fördelning i samhället var felaktig, sådan den bestämdes genom 1720 års regeringsform. Denna bibehöll väl en Konung; men han var i verkligheten icke annat än en slaf, höljd i purpur, för att fylla platsen på den thron, man ej vågade eller ville nedrifva. Det var aristokratien i rådet, som i sjelfva verket regerade emellan riksdagarne, och ständerna under dessa. Utländsk corruption, ståndstvister och partiförföljelser hvila såsom mörka skuggor öfver den s. k. frihetstiden, hvars ljusare sidor i en stor krafternas utveckling, genom det friare spelrum dem lemnades, man ej behöfver förneka för det man ser dess brister. Det blef allt mer och mer klart för alla tänkande, att staten skulle gå upplösning och undergång till mötes, om ej en billigare och naturenligare fördelning af makten mellankom, och återställde samhällets rubbade helsa. Det var detta mål, Gustaf III till en del hade i sigte genom 1772 års revolution; men lika litet här, som öfverhufvud någonsin i egenskap af offentlig man, handlade han fullt redligt och uppriktigt. Han kufvade väl ständernas missbrukade makt, men tog den i stället i sin egen hand, nästan utan motvigt.

Det var först genom sitt deltagande i statshvälfningen 1772, som Toll framträdde på den större politiska skådeplatsen. Det säger sig sjelft, att en så kraftfull och rikt utrustad natur, som hans, ej kunnat förblifva främmande för de politiska meningsstrider, som vid denna tid delade sinnena i landet. T:s uppfostran hade väl till en del skett i

Reuterholmska och Gyllenstjernska husen, hvilka omfattade Mösspartiets åsigter; men dessa synas icke på honom hafva gjort något särdeles intryck. Sjelf uppgifver han i de anteckningar, han efterlemnat om sitt deltagande i revolutionen 1772, att han, om sommaren nämnde år, af de förnäma Mössorna i Skåne måst utstå dagliga försmädelser för det han bekänt sig till Hattpartiet, under hvars välde i rådkammaren äfven hans befordran till Öfverjägmästare skedde. Det var ock under det Mössorna hade öfvervigten vid 1772 års riksdag, som Sekreta utskottet beslöt och de trenne ofrälsestånden gillade, att Toll skulle förklaras sitt embete förlustig, emedan, såsom det hette, han "på obehöriga grunder blifvit befordrad" — en vanlig phras att maskera partihämnden. Man kan således icke tvifla, att han i sin politik slutit sig till Hattarne, och till den nyans inom detta parti, som ansåg konungamaktens utvidgning vara enda medlet till en bättre sakernas ordning i landet och för det allmänna. Att han gjort det på ett mera verksamt och framstående sätt, äfven innan han uppträdde såsom ett af verktygen för revolutionen, kan slutas deraf, att, såsom han sjelf antecknat, ett bref från Stockholm bland dem, som under resningen i Christianstad öppnades af revolutionsmännen, och i hvilket hans afsättning omtalas, uttrycker "fägnad deröfver, att man på ett så behändigt sätt, och utan någon soupçon af partialité, kunnat sätta en tilltagsen och svår operateur utur all embetsbefattning och följaktligen betydenhet." — I en tvist med dåvarande Öfversten Jak. Magn. Sprengtporten, under öfverläggningarne om revolutionsplanen, yttrade Toll sjelf till denne, som misstänkte honom för att spela dubbelt spel, emedan han haft ett långt samtal med tvenne betydande män af Mösspartiet, att han just med afsigt ingått i detta samtal, för att afleda deras uppmärksamhet från hans förehafvanden, emedan, såsom Tolls ord föllo, han "förut af Ständerne vore nog utmärkt och såsom ganska tilltagsen ansedd." Dessa intyg om "tilltagsenhet" referera sig till hvad, som kan hafva förefallit under riksdagen 1771 och innan T., efter ett helt års vistande i hufvudstaden, lemnade den i början af Juni 1772, för att leda revolutionsföretaget i Skåne.

Sättet på hvilket han blef medvetande och deltagare i revolutionsplanen, som ännu blott hvälfdes i Konungens och trenne hans förtrognes tankar, vittnar på en gång om hans ovanliga skarpsinnighet och denna "tilltagsenhet", som nyss nämndes. Då fransyske Ambassadeuren, Gr. de Vergennes,

Slutet af år 1771 uppbörde med penninge-utdelning bland Hattpartiet, erog Toll deraf den slutsats, att ett så vigtigt steg ej kunnat tagas utan Konungens vilja, och att denna hade något hemligt syftemål. Genom combination af åtskilliga, som under riksdagen passerat, isynnerhet i afseende på den s. k. compositionen eller Konungens bemödande att stifta fred emellan de båda partierna (ett bemödande mera låtsadt än verkligt) kom han till den slutsatsen, att Konungen måste umgås med tankan att förändra regeringssättet. Efter att någon tid hafva öfvertänkt genom hvilka medel och personer, han skulle komma till visshet om huruvida denna förmodan var grundad, vände han sig till dåvar. General-Lieuten. Frih. Fredr. Horn, som stod mycket väl hos Konungen, och var honom efter allt utseende mycket tillgifven. Under åtskilliga besök hos honom, sökte T. utforska hvad han tänkte om dåvarande regeringssätt, och huruvida hos honom skulle förmärkas någon håg till dess förändring, för att af hans yttranden kunna sluta till Konungens tankar i detta hänseende. Som Horn dock ej lät sig inledas i de uppenbarelser, Toll önskade, så måste denne sjelf rycka fram med hvad som låg honom på hjertat. Han uppgaf då för Horn en plan, att begagna den nyligen timmade revolutionen i Danmark till att bereda någon sådan conjunctur i Sverige, att Konungen skulle komma i tillfälle att återtaga den makt och myndighet, som nu hvilade hos Ständerne, men af dem missbrukades. Toll erböd sig att för detta ändamål öfverresa till Danmark, och bad Horn framställa detta förslag för Konungen, hvilket han äfven gjorde. Konungens svar blef, att i Danmark ej vore värdt tänka på någonting; men om T. hade lust att vända sig till Norge, så förmodade Konungen att af der rådande missnöje någonting betydligt kunde göras. Genom detta Konungens yttrande blef Toll förvissad, att han ej gissat orätt, då han trodde honom umgås med revolutionsplaner. Han uppsatte nu på befallning både en plan till operation i Norge och instruction för sig sjelf under den beskickning dit, han efter Konungens önskan skulle åtaga sig, och afresan bestämdes till d. 17 Mars. Men härvid stannade hela denna plan. Konungen förklarade sig ännu någon tid vilja besinna sig på dess ut[illegible]

[illegible] -og af detta Konungens förhållande den slutsat[illegible] uppgifna planen endast blifvit öfvergifven för [illegible] -ch att General Horn icke var den, som hade [illegible] Konungen att utföra densamma.

Helt och hållet öfverlemnad åt sig sjelf och sina gissningar, föll Toll efter någon tid på den tanken, att dåvar. Öfversten J. M. Sprengtporten måste vara rätta mannen, hos hvilken han hade att söka ljus i det mörker, som nu dolde för honom Konungens planer och förehafvanden. Ett tillfälligt yttrande af en bekant, att en stor del af de unge officerarne i klubben "Svenska botten" erhöllo penningeunderstöd af Sprengtporten, styrkte honom ännu mera i öfvertygelsen, att denne var inne med Konungen om revolutionsplanen. T. var icke personligen bekant med Öfverste Sprengtporten, men kände deremot temligen väl och umgicks med hans bror, dåvar. Majoren Georg Magn. S., densamme, som sedermera gick i rysk tjenst. Han föresatte sig att inleda honom i ett politiskt samtal, under hvilket han förmodade att uttryck och reflexioner torde undfalla honom, af hvilka Toll kunde hemta någon upplysning; ty directe vågade han ej yttra sina misstankar för Spr., emedan han kände honom såsom mycket förbehållsam och omöjlig att atleta, i fall han anade någon sådan afsigt. En dag går han till Sprengtporten, och leder efterhand samtalet på de allmänna angelägenheterna. Det hvälfde sig kring sättet, på hvilket hufvudmännen för de båda partierna fört sin politik alltsedan 1762 års riksdag, hvad medel, som blifvit begagnade, och hvad verkan de haft på riket till välstånd eller vanmakt, samt slutligen hvad man borde tro om nationens rätta lynne. Sprengtportens svar och reflexioner voro alla afpassade med en sådan varsamhet och försigtighet, som är vanlig då man fruktar att röja en hemlighet, eller gifva anledning tro, att man verkligen är i besittning af en sådan. Som Toll såg sig ej på detta sätt kunna utforska hvad han ville veta, så fann han nödigt gå Spr. inpå närmare på lifvet. "Vi hafva" — sade han — "skärskådat alla partichefers steg och tankar, men dervid glömt din bror, som för närvarande är den betydligaste; ty han är i connivens med Konungen, eller ock är jag blind. Detta är alldeles efter min önskan; men den är ej fullkomligt vunnen, om jag icke äfven får vara med i spelet, hvartill jag har en brinnande håg, och tiden skall justifiera om jag icke tilläfventyrs också har all erforderlig capacitet." Sprengtportens uppsyn och den tvekan, hvarmed han eftertänkte sitt svar, öfvertygade Toll att han gissat rätt. "Philosopherna" — svarade Spr. omsider — "kunde af naturens ljus begripa att en Gud fanns, om hvilken han äfven imaginerade alla stora egenskaper; men hvarest den Guden satt och

Den 9 Juni 1772 afreste Toll till Skåne, med icke större cassa än 600 daler s:mt och utan att vara försedd med en enda rad skriftligt, hvarken af Konungen eller Spr., såsom auctorisation hos de personer, dem han skulle söka att vinna för revolutionsföretaget. Den instruction, Spr. uppsatt för Toll, måste denne sjelf afskrifva, emedan Spr. icke kunde förmås att lemna från sig någonting af sin hand.

I Christianstad låg en del af Prins Fredrik Adolfs värfvade infanteri-regemente i garnison, och vid detta innehade Abraham Hellichius en capitains-plats. Det var denne man, Toll beslutit vända sig till, för att genom honom få garnisonen att tillsluta fästningen och förklara sig emot Ständerne. Underhandlingen härom öppnades genast efter T:s ankomst till Christianstad vid midsommarstiden, men hade sina stora svårigheter, emedan T. helt och hållet, såsom vi sett, saknade hvarje skriftligt bevis att han var afsänd i Konungens ärenden. Hellichius kunde lika lätt tro honom vara en politisk äfventyrare, som ett betrodt kungligt sändebud, och hans tankar lutade i början också verkligen åt det hållet. T. öfvervann dock efterhand alla hans betänkligheter, och ett bref, som han omsider, men först d. 7 Aug., således blott fem dagar före fästningens tillslutande, kunde visa honom från Prins Carl, som emellertid fått en rôle att spela i det skånska drama't, öfvertygade ändtligen Hellichius, att det med T:s uppdrag hade sin rigtighet. Det bör anmärkas till Hellichii heder, att han ej ville ingå i revolutionsföretaget, innan han erhållit visshet derom, att det nya regeringssätt, som skulle införas, ej gåfve Konungen suveräniteten. Sedan H. och T. voro ense om saken, aftalades dem emellan detaljerne af utförandet; men ingen af garnisonens officerare fick kännedom om hvad som förehades, förrän om aftonen d. 11 Aug., således blott några timmar innan revolten började, hvilket skedde d. 12, kl. 4 om morgonen. På ett tillställdt aftonkalas hos Hellichius, der T. var närvarande och der vinerna icke sparades, föreslog denne att dricka *"Riksens Ständers lyckliga resas skål!"*, hvarefter han höll tal till officerarne, hvilka förut af H. blifvit underrättade om hvad man af dem önskade, och att T. skulle lemna vidare detaljer. Alla förklarade sig för företaget. Hellich. tilltalade derefter den uppställda truppen, som befanns lika villig. Hvad som vidare passerade med fästningens tillslutande, Prins Carls marche dit med de skånska trupperna, och fästningens öfverlemnande till honom, sedan revolutionen redan var verkställd i Stockholm, är allmänt bekant.

Det gick som Toll yttrat till Spr., att om företaget ckades glömdes han förmodligen icke. Redan d. 19 Sept. 772 utnämnde Konungen honom till Ryttmästare i arméen, som det i fullmakten heter, "i anseende till den nit och llgifvenhet, hvarmed han Oss och Riket tillhandagått vid en nu skedde förändring af regeringssättet." Dagen derpå aturaliserades han jemte sina båda äldre bröder såsom wensk adelsman, hvarvid han, oaktadt den yngre, blef ätens hufvudman. Under den resa, Konungen i början af Nov. . i. företog till de vestra provinserna och på hvilken T. r honom följaktig, utnämnde han i Uddevalla T. till Riddare af Svärdsorden; men då dubbningen skulle ske, höll enne sig undan. Konungen sade då att han aldrig skulle li Riddare, och höll ord. Toll bar aldrig någon ordensecoration, förrän han utnämndes till Commendeur af Svärdsrden, i Nov. 1786.

Den nyssnämnda resan, Konungen företog till de vestra rovinserna, hade egentligen till ändamål att gifva akt på anskarnes rörelser i Norge. Man beredde sig på anfall de från detta håll och från Ryssland; ty Kejsarinnans ora missnöje med revolutionen var icke någon hemlighet. oll skickades af Konungen till norska gränsen, för att inmta tillförlitliga underrättelser om beskaffenheten af rustngarne der i landet. I ett bref från Strömstad af d. 22 ov. till dåvarande Cancelli-Presidenten Gr. U. Scheffer, dogör han för sitt uppdrag, och visar att rapporterna, m förut ingått från andra håll om rustningarne i Norge, rit mycket öfverdrifna. Om en viss Capitains uppgifter i n vägen heter det i brefvet: "Jag har haft fog nog att ka, att han tilläfventyrs menat sig göra väl då han af informerade något, och mycket af det minsta."

Under de år, som närmast följde på revolutionen, begnades T. för att inom cavalleriet tillvägabringa en för höflig ansedd förändring med trossen. Detta uppdrag förerks af tvenne befordringar. I April 1774 placerades han l tjenstgöring såsom Ryttmästare vid södra skånska cavalleri-regimentet, med en årlig lön af 650 Rdr pom. curant extra stat, till dess han erhölle beställning med lön på rdin. stat, och i Juni 1775 utnämndes han till Major i arén. Den förändring med trossen vid cavalleri-regimenterna, hvarom nyss nämndes och som kronan önskade, bederi, att de rustande skulle åtaga sig en viss årlig afft för trossens underhåll, sedan den blifvit inskränkt till

en efter verkliga behofvet noga lämpad plan, hvaremot k
nan både i fred och under krig skulle hålla den i compl
skick, utan någon vidare kostnad för de rustande. Hitt
hade förhållandet varit sådant, att de rustande ej förrän
utbrottet af ett krig anskaffade trossdrängar och trosshä
med deras utredning och tillbehör, hvarigenom hände,
då truppen gick i fält, den var alldeles ovan att föra
vårda tross och utredning. De förluster och oredor, s
härigenom skulle uppkomma, falla lätt i ögonen. Sås
kronans ombud höll T., i vederbörande Landshöfdingars
varo, sammankomster med de rustande vid norra och sö
Skånska, Smålands, Vestgötha och Östgötha cavalleri-re
menten samt Lifregimentet till häst, och lyckades öfvert
dem om nödvändigheten af den föreslagna förändringen
dess nytta, så väl för de rustande sjelfve, som för det
männa. Detta trossens underhållande på passevolans
alltsedan dess fortfarit.

Riksrådet och Öfverståthållaren Frih. Carl Sparre s
vid denna tiden i spetsen för krigsärenderne. T. rådfrå
des och begagnades dervid mycket af honom, och uppd
get i afseende på trosspassevolansen utgick lika mycket f
Frih. Sparre, som från Konungen. De många bref från
till T. på 1770-talet, hvilka ännu finnas i förvar, visa
ett ganska godt förstånd då rådde dem emellan, och att
arbetade för det allmännas räkning i fullkomlig harm
Förhållandet förändrades mycket under de följande år
T. blef mer och mer känd af Konungen, steg i grader
och vexte snart Sparre öfver hufvudet. I Tolls lynne
en stark drift att styra inom den krets, der han sattes
verka. Det är ej sällan kraftens och duglighetens fel,
man så vill. Under det Gustaf III vistades i Italien 178
skref Cancelli-presidenten Gr. Creutz om Frih. Sparre, s
åtföljt Konungen på resan, men före honom återkommit h
"Hans hat emot Toll är alltid lika exalteradt, och han
med chagrin att denne gjort godt arbete." Vi komma l
gre fram till de förhållanden, på hvilka den sednare de
af denna stroph har afseende.

Bland åtgärder af T., under den tid han arbetade t
samman med Riksrådet Frih. Sparre i krigsförvaltninge
torde en särskildt förtjena nämnas såsom bevis på hans
för statens nytta och hushållsaktighet med dess medel. H
ig finna, att hvarje gång kronan lät förfärdiga
ar för infanteriet och artilleriet, bestods derti
laktiga stadganden i beklädnadsförfattningen,

[illegible]re quantum kläde, boy och foderväf, än som verkligen [illegible]ick, hvarigenom en förlust för kronan uppkom af nära [illegible]000 Rdr. T. lät företaga profskärningar, som visade att [illegible] och med ännu större besparingar voro möjliga, och att [illegible]ven cavalleriets beklädnad, som bekostades af de rustan-[illegible], kunde ske med mindre kostnad än hittills.

Sedan T. i Maj 1776 blifvit utnämnd till General-Ad-[illegible]tant af Flygeln (en befattning af lika värdighet med Öfv.-[illegible]lieutenants), förordnades han det följande året att taga säte [illegible] Krigs-Collegium. Han skulle der förestå passevolans-ären-[illegible]rna. Det var nu nemligen fråga om att utsträcka passe-[illegible]lansen äfven till proviant och fourage under marcher, mö-[illegible] och mönstringar med arméen, för att vänja folket vid [illegible]tlefnaden. Men de collegiala formerna, och sättet att be-[illegible]ndla ärenden, stämde föga öfverens med hans lynne och [illegible]igter, och han anhöll derföre, efter någon tids förlopp, [illegible] befrias från tjenstgöringen i Krigs-Collegium, hvilket äf-[illegible] beviljades. I det memorial till Konungen, hvari han [illegible]ställer denna anhållan, heter det bland annat: "Krigs-[illegible]llegium eger icke mindre än nio contor eller berednings-[illegible]llen; dit vandra alla inkommande mål att vinna en mera [illegible]lyftighet; derifrån, utarbetade som de kallas, framkomma [illegible] till Kongl. Collegii pröfning. Är frågan helt och hållet [illegible]itärisk, så gäller icke dessmindre de civile ledamöternas [illegible] lika med de militäres; är den helt och hållet civil, så [illegible]per icke den billiga ursäkt för de militäre ledamöter, [illegible] ej förstå sig derpå; de äro Collegii ledamöter, de skola [illegible]stå, de skola bidraga till beslutet, de skola stå i ansvar [illegible] det, de ej förstå. När lagarne danat en sådan samman-[illegible]ttning, när den yttersta försigtighet, den noggrannaste [illegible]ertanka, den fullkomligaste eldighet i förståndet, dristig-[illegible] i viljan och activitet i utöfningen erfordras att afhjelpa [illegible] oundvikligaste felaktigheter, som med en så skef ställ-[illegible]ng äro förenade, så är det ej underligt att oredorna sub-[illegible]stera, att de som oftast visa sig, att de verka ovilja och [illegible]löda omdömen i allmänhet, de der ock äro mindre öm-[illegible]ade än det misshag, som icke sällan öfver Collegii göro-[illegible] från thronen emanerat." — — Han uttrycker derefter [illegible] öfvertygelse att kraftig rättelse borde vidtagas, "som är [illegible] på mera enfaldighet än konst, på mera personelt än [illegible]legialiskt ansvar, på mera säkerhet i de bedrifvandes [illegible] och egenskaper, än i formulärer till räkenskaperna, [illegible] ändtligen på en kortare, mera upplysande method af

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." M
har här Tolls trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till Gener
Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densam
gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckni
om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra inta
Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper h
honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt i
som, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så när
och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det het
nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda po
tiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt håll
i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva ela
afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der i
triger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, d
alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett p
månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid den
tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier,
bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." —
"Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promen
der, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." —
lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning ind
hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T
men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej t
de böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur K
nungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under m
frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "h
händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adj
af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad f
Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen
den år 1772 timade revolution. Han förde befälet till
med Capitaine Hellichius i Christianstad, och var själen
hela skånska operationen. Han hade under partistrider
gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partiern
Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, fi
efter revolutionen, utom ansenliga penningesummor, en Ryt
mästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nyt
jades sedermera i hemliga negociationer både vid norska g
get, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid al
tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt ge

** gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttmästare
tin trapp till allas förundran. Han blir Major, ha
; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stoc
id arrangements med arméens tross, och gjorde de

sl kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han
r en färdighet att härma alla personers målföre och later;
tta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom
sidor i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med ut-
gene, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton
l Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid
fvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att
na pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han
den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann
applaudissement, och från den stunden gjorde han sin
a vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan
gunnerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela
rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så
ecket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ,
n älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig
ledorna, som ledsnar snart vid det närvarande, fikar med
krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till före-
för alla företaganden." — De sista stropherna af denna
teckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning
Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer,
n hölles vid Köpenhamn med en del der sammandragna
per, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt
mål. Gustaf III hade det föregående året gjort det be-
besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att
na dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsa-
ns misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste
ning emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid
, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolu-
n härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit af-
dt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor,
af III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan,
väckts efter resan till St. Petersburg, eller han till-
styrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner
Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte
, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Dan-
k för ögonblicket ett föremål för hans särskilda upp-
samhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj.
manövrerna torde minst hafva fängslat hans uppmärk-
het, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans
resa. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt
med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om
den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen,
förnämste handlande personernas charakter och tänkesätt,
hans sinnesstämningen m. m.

i slutet af år 1771 upphörde med penninge-utdelning bland Hattpartiet, drog Toll deraf den slutsats, att ett så vigtigt steg ej kunnat tagas utan Konungens vilja, och att denna hade något hemligt syftemål. Genom combination af åtskilligt, som under riksdagen passerat, isynnerhet i afseende på den s. k. compositionen eller Konungens bemödande att stifta fred emellan de båda partierna (ett bemödande mera låtsadt än verkligt) kom han till den slutsatsen, att Konungen måste umgås med tankan att förändra regeringssättet. Efter att någon tid hafva öfvertänkt genom hvilka medel och personer, han skulle komma till visshet om huruvida denna förmodan var grundad, vände han sig till dåvar. General-Lieuten. Frih. Fredr. Horn, som stod mycket väl hos Konungen, och var honom efter allt utseende mycket tillgifven. Under åtskilliga besök hos honom, sökte T. utforska hvad han tänkte om dåvarande regeringssätt, och huruvida hos honom skulle förmärkas någon håg till dess förändring, för att af hans yttranden kunna sluta till Konungens tankar i detta hänseende. Som Horn dock ej lät sig inledas i de uppenbarelser, Toll önskade, så måste denne sjelf rycka fram med hvad som låg honom på hjertat. Han uppgaf då för Horn en plan, att begagna den nyligen timmade revolutionen i Danmark till att bereda någon sådan conjunctur i Sverige, att Konungen skulle komma i tillfälle att återtaga den makt och myndighet, som nu hvilade hos Ständerne, men af dem missbrukades. Toll erböd sig att för detta ändamål öfverresa till Danmark, och bad Horn framställa detta förslag för Konungen, hvilket han äfven gjorde. Konungens svar blef, att i Danmark ej vore värdt tänka på någonting; men om T. hade lust att vända sig till Norge, så förmodade Konungen att af der rådande missnöje någonting betydligt kunde göras. Genom detta Konungens yttrande blef Toll förvissad, att han ej gissat orätt, då han trodde honom umgås med revolutionsplaner. Han uppsatte nu på befallning både en plan till operation i Norge och instruction för sig sjelf under den beskickning dit, han efter Konungens önskan skulle åtaga sig, och afresan bestämdes till d. 17 Mars. Men härvid stannade hela denna plan. Konungen förklarade sig ännu någon tid vilja besinna sig på dess utförande.

Toll drog af detta Konungens förhållande den slutsatsen, att den uppgifna planen endast blifvit öfvergifven för en bättre, och att General Horn icke var den, som hade förtroende af Konungen att utföra densamma.

Helt och hållet öfverlemnad åt sig sjelf och sina gissningar, föll Toll efter någon tid på den tanken, att dåvar. Öfversten J. M. Sprengtporten måste vara rätta mannen, hos hvilken han hade att söka ljus i det mörker, som nu dolde för honom Konungens planer och förehafvanden. Ett tillfälligt yttrande af en bekant, att en stor del af de unge officerarne i klubben "Svenska botten" erhöllo penningeunderstöd af Sprengtporten, styrkte honom ännu mera i öfvertygelsen, att denne var inne med Konungen om revolutionsplanen. T. var icke personligen bekant med Öfverste Sprengtporten, men kände deremot temligen väl och umgicks med hans bror, dåvar. Majoren Georg Magn. S., densamme, som sedermera gick i rysk tjenst. Han föresatte sig att inleda honom i ett politiskt samtal, under hvilket han förmodade att uttryck och reflexioner torde undfalla honom, af hvilka Toll kunde hemta någon upplysning; ty directe vågade han ej yttra sina misstankar för Spr., emedan han kände honom såsom mycket förbehållsam och omöjlig att utleta, i fall han anade någon sådan afsigt. En dag går han till Sprengtporten, och leder efterhand samtalet på de allmänna angelägenheterna. Det hvälfde sig kring sättet, på hvilket hufvudmännen för de båda partierna fört sin politik alltsedan 1762 års riksdag, hvad medel, som blifvit begagnade, och hvad verkan de haft på riket till välstånd eller vanmakt, samt slutligen hvad man borde tro om nationens rätta lynne. Sprengtportens svar och reflexioner voro alla afpassade med en sådan varsamhet och försigtighet, som är vanlig då man fruktar att röja en hemlighet, eller gifva anledning tro, att man verkligen är i besittning af en sådan. Som Toll såg sig ej på detta sätt kunna utforska hvad han ville veta, så fann han nödigt gå Spr. ännu närmare på lifvet. "Vi hafva" — sade han — "skärskådat alla partichefers steg och tankar, men dervid glömt din bror, som för närvarande är den betydligaste; ty han är i connivens med Konungen, eller ock är jag blind. Detta är alldeles efter min önskan; men den är ej fullkomligt vunnen, om jag icke äfven får vara med i spelet, hvartill jag har en brinnande håg, och tiden skall justifiera om jag icke tilläfventyrs också har all erforderlig capacitet." Sprengtportens uppsyn och den tvekan, hvarmed han eftertänkte sitt svar, öfvertygade Toll att han gissat rätt. "Philosophen" — svarade Spr. omsider — "kunde af naturens ljus begripa att en Gud fanns, om hvilken han äfven imaginerade alla stora egenskaper; men hvarest den Guden satt och

Den 9 Juni 1772 afreste Toll till Skåne, med icke större cassa än 600 daler s:mt och utan att vara försedd med en enda rad skriftligt, hvarken af Konungen eller Spr., såsom auctorisation hos de personer, dem han skulle söka att vinna för revolutionsföretaget. Den instruction, Spr. uppsatt för Toll, måste denne sjelf afskrifva, emedan Spr. icke kunde förmås att lemna från sig någonting af sin hand.

I Christianstad låg en del af Prins Fredrik Adolfs värfvade infanteri-regimente i garnison, och vid detta innehade Abraham Hellichius en capitains-plats. Det var denne man, Toll beslutit vända sig till, för att genom honom få garnisonen att tillsluta fästningen och förklara sig emot Sänderne. Underhandlingen härom öppnades genast efter T:s ankomst till Christianstad vid midsommarstiden, men hade sina stora svårigheter, emedan T. helt och hållet, såsom vi sett, saknade hvarje skriftligt bevis att han var afsänd i Konungens ärenden. Hellichius kunde lika lätt tro honom vara en politisk äfventyrare, som ett betrodt kungligt sändebud, och hans tankar lutade i början också verkligen åt det hållet. T. öfvervann dock efterhand alla hans betänkligheter, och ett bref, som han omsider, men först d. 7 Aug., således blott fem dagar före fästningens tillslutande, kunde visa honom från Prins Carl, som emellertid fått en rôle att spela i det skånska drama't, öfvertygade ändtligen Hellichius, att det med T:s uppdrag hade sin rigtighet. Det bör anmärkas till Hellichii heder, att han ej ville ingå i revolutionsföretaget, innan han erhållit visshet derom, att det nya regeringssätt, som skulle införas, ej gåfve Konungen suveräniteten. Sedan H. och T. voro ense om saken, aftalades dem emellan detaljerne af utförandet; men ingen af garnisonens officerare fick kännedom om hvad som förehades, förrän om aftonen d. 11 Aug., således blott några timmar innan revolten började, hvilket skedde d. 12, kl. 4 om morgonen. På ett tillstäldt aftonkalas hos Hellichius, der T. var närvarande och der vinerna icke sparades, föreslog denne att dricka "*Riksens Ständers lyckliga resas skål!*", hvarefter han höll tal till officerarne, hvilka förut af H. blifvit underrättade om hvad man af dem önskade, och att T. skulle lemna vidare detaljer. Alla förklarade sig för företaget. Hellich. tilltalade derefter den uppställda truppen, som befanns lika villig. Hvad som vidare passerade med fästningens tillslutande, Prins Carls marche dit med de skånska trupperna, och fästningens öfverlemnande till honom, sedan revolutionen redan var verkställd i Stockholm, är allmänt bekant.

Det gick som Toll yttrat till Spr., att om företaget yckades glömdes han förmodligen icke. Redan d. 19 Sept. 1772 utnämnde Konungen honom till Ryttmästare i arméen, åsom det i fullmakten heter, "i anseende till den nit och illgifvenhet, hvarmed han Oss och Riket tillhandagått vid len nu skedde förändring af regeringssättet." Dagen derpå naturaliserades han jemte sina båda äldre bröder såsom vensk adelsman, hvarvid han, oaktadt den yngre, blef ätens hufvudman. Under den resa, Konungen i början af Nov. s. å. företog till de vestra provinserna och på hvilken T. var honom följaktig, utnämnde han i Uddevalla T. till Riddare af Svärdsorden; men då dubbningen skulle ske, höll denne sig undan. Konungen sade då att han aldrig skulle bli Riddare, och höll ord. Toll bar aldrig någon ordensdecoration, förrän han utnämndes till Commendeur af Svärdsorden, i Nov. 1786.

Den nyssnämnda resan, Konungen företog till de vestra provinserna, hade egentligen till ändamål att gifva akt på Danskarnes rörelser i Norge. Man beredde sig på anfall både från detta håll och från Ryssland; ty Kejsarinnans stora missnöje med revolutionen var icke någon hemlighet. Toll skickades af Konungen till norska gränsen, för att inhemta tillförlitliga underrättelser om beskaffenheten af rustningarne der i landet. I ett bref från Strömstad af d. 22 Nov. till dåvarande Cancelli-Presidenten Gr. U. Scheffer, redogör han för sitt uppdrag, och visar att rapporterna, som förut ingått från andra håll om rustningarne i Norge, varit mycket öfverdrifna. Om en viss Capitains uppgifter i den vägen heter det i brefvet: "Jag har haft fog nog att tänka, att han tilläfventyrs menat sig göra väl då han af inget formerade något, och mycket af det minsta."

Under de år, som närmast följde på revolutionen, befullmäktigades T. för att inom cavalleriet tillvägabringa en för nödig ansedd förändring med trossen. Detta uppdrag föregicks af tvenne befordringar. I April 1774 placerades han till tjenstgöring såsom Ryttmästare vid södra skånska cavalleri-regimentet, med en årlig lön af 650 Rdr pom. curant på extra stat, till dess han erhölle beställning med lön på ordin. stat, och i Juni 1775 utnämndes han till Major i arméen. Den förändring med trossen vid cavalleri-regimenterna, hvarom nyss nämndes och som kronan önskade, bestod deri, att de rustande skulle åtaga sig en viss årlig afgift för trossens underhåll, sedan den blifvit inskränkt till

en efter verkliga behofvet noga lämpad plan, hvaremot kr
nan både i fred och under krig skulle hålla den i compl
skick, utan någon vidare kostnad för de rustande. Hitti
hade förhållandet varit sådant, att de rustande ej förrän vi
utbrottet af ett krig anskaffade trossdrängar och trosshäst
med deras utredning och tillbehör, hvarigenom hände, a
då truppen gick i fält, den var alldeles ovan att föra oc
vårda tross och utredning. De förluster och oredor, so
härigenom skulle uppkomma, falla lätt i ögonen. Såso
kronans ombud höll T., i vederbörande Landshöfdingars nä
varo, sammankomster med de rustande vid norra och söd
Skånska, Smålands, Vestgötha och Östgötha cavalleri-reg
menten samt Lifregimentet till häst, och lyckades öfverty
dem om nödvändigheten af den föreslagna förändringen oc
dess nytta, så väl för de rustande sjelfve, som för det al
männa. Detta trossens underhållande på passevolans h
alltsedan dess fortfarit.

Riksrådet och Öfverståthållaren Frih. Carl Sparre st
vid denna tiden i spetsen för krigsärenderne. T. rådfrågа
des och begagnades dervid mycket af honom, och uppdr
get i afseende på trosspassevolansen utgick lika mycket fr
Frih. Sparre, som från Konungen. De många bref från S
till T. på 1770-talet, hvilka ännu finnas i förvar, visa a
ett ganska godt förstånd då rådde dem emellan, och att
arbetade för det allmännas räkning i fullkomlig harmo
Förhållandet förändrades mycket under de följande åre
T. blef mer och mer känd af Konungen, steg i gradern
och vexte snart Sparre öfver hufvudet. I Tolls lynne l
en stark drift att styra inom den krets, der han sattes a
verka. Det är ej sällan kraftens och duglighetens fel, o
man så vill. Under det Gustaf III vistades i Italien 178
skref Cancelli-presidenten Gr. Creutz om Frih. Sparre, so
åtföljt Konungen på resan, men före honom återkommit he
"Hans hat emot Toll är alltid lika exalteradt, och han s
med chagrin att denne gjort godt arbete." Vi komma lä
gre fram till de förhållanden, på hvilka den sednare del
af denna stroph har afseende.

Bland åtgärder af T., under den tid han arbetade til
samman med Riksrådet Frih. Sparre i krigsförvaltninge
torde en särskildt förtjena nämnas såsom bevis på hans n
för statens nytta och hushållsaktighet med dess medel. H
trodde sig finna, att hvarje gång kronan lät förfärdiga li
munderingar för infanteriet och artilleriet, bestods dertill
genom felaktiga stadganden i beklädnadsförfattningen, e

törre quantum kläde, boy och foderväf, än som verkligen gick, hvarigenom en förlust för kronan uppkom af nära 8.000 Rdr. T. lät företaga profskärningar, som visade att till och med ännu större besparingar voro möjliga, och att äfven cavalleriets beklädnad, som bekostades af de rustande, kunde ske med mindre kostnad än hittills.

Sedan T. i Maj 1776 blifvit utnämnd till General-Adjutant af Flygeln (en befattning af lika värdighet med Öfv.-Lieutenants), förordnades han det följande året att taga säte i Krigs-Collegium. Han skulle der förestå passevolans-ärenderna. Det var nu nemligen fråga om att utsträcka passevolansen äfven till proviant och fourage under marcher, möten och mönstringar med arméen, för att vänja folket vid fältlefnaden. Men de collegiala formerna, och sättet att behandla ärenden, stämde föga öfverens med hans lynne och åsigter, och han anhöll derföre, efter någon tids förlopp, att befrias från tjenstgöringen i Krigs-Collegium, hvilket äfven beviljades. I det memorial till Konungen, hvari han framställer denna anhållan, heter det bland annat: "Krigs-Collegium eger icke mindre än nio contor eller beredningsställen; dit vandra alla inkommande mål att vinna en mera vidlyftighet; derifrån, utarbetade som de kallas, framkomma de till Kongl. Collegii pröfning. Är frågan helt och hållet militärisk, så gäller icke dessmindre de civile ledamöternas röst lika med de militäres; är den helt och hållet civil, så hjelper icke den billiga ursäkt för de militäre ledamöter, att ej förstå sig derpå; de äro Collegii ledamöter, de skola förstå, de skola bidraga till beslutet, de skola stå i ansvar för det, de ej förstå. När lagarne danat en sådan sammansättning, när den yttersta försigtighet, den noggrannaste eftertanka, den fullkomligaste eldighet i förståndet, dristighet i viljan och activitet i utöfningen erfordras att afhjelpa de oundvikligaste felaktigheter, som med en så skef ställning äro förenade, så är det ej underligt att oredorna subsistera, att de som oftast visa sig, att de verka ovilja och oblida omdömen i allmänhet, de der ock äro mindre ömmande än det misshag, som icke sällan öfver Collegii göromål från thronen emanerat." — — Han uttrycker derefter sin öfvertygelse att kraftig rättelse borde vidtagas, "som är bygd på mera enfaldighet än konst, på mera personelt än collegialiskt ansvar, på mera säkerhet i de bedrifvandes vilja och egenskaper, än i formulärer till räkenskaperna, och ändtligen på en kortare, mera upplysande method af

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." Ma
har här Tolls trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till Genera
Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densamm
gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckni
om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra intag
Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper h
honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt ig
nom, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så när
och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det het
nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda pol
tiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt hålle
i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva elak
afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der in
triger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, d
alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett p
månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid den
tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier,
bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." —
"Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promen
der, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." — V
lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning ino
hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T
men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej to
de böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur K
nungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under mi
frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "h
händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adju
af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad f
Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen
den år 1772 timade revolution. Han förde befälet tillil
med Capitaine Hellichius i Christianstad, och var själen
hela skånska operationen. Han hade under partistrider
gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partiern
Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, fic
efter revolutionen, utom ansenliga penningesummor, en Ryt
mästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nyt
jades sedermera i hemliga negociationer både vid norska t
get, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid al
tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt ge
Han gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttmästare
förde sin trupp till allas förundran. Han blir Major, h
nyttjas; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stock
holm vid arrangements med arméens tross, och gjorde de

ad kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han
ger en färdighet att härma alla personers målföre och later;
tta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom
naider i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med ut-
garne, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton
ll Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid
hofvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att
nna pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han
n den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann
ns applaudissement, och från den stunden gjorde han sin
ka vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan
synnerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela
rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så
ycket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ,
m älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig
oredorna, som ledsnar snart vid det närvarande, fikar med
krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till före-
ll för alla företaganden." — De sista stropherna af denna
teckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning
ll Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer,
m höllos vid Köpenhamn med en del der sammandragna
upper, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt
amål. Gustaf III hade det föregående året gjort det be-
ta besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att
ma dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsa-
nnas misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste
ning emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid
n, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolu-
nen härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit af-
tadt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor,
staf III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan,
väckts efter resan till St. Petersburg, eller han till-
ntyrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner
t Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte
nom, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Dan-
rk för ögonblicket ett föremål för hans särskilda upp-
ksamhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj.
anövrerna torde minst hafva fängslat hans uppmärk-
het, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans
ro. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt
med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om
den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen,
förnämste handlande personernas charakter och tänkesätt,
nnes sinnesstämningen m. m.

I en anteckning för år 1780 (förmodligen af Baro Ehrensvärd), heter det: "Gustaf III önskade draga sig und för Toll, då han ej längre behöfde honom, utan kund hjelpa sig med män, som ej kändes öfverlägsne. 1780 up kom T. till Stockholm, begärde men fick ej audiens. K nungen visade kallsinnighet och indifference då tal blef o den trogne tjenaren, som 1772 satte för honom sitt hufv på spel. Toll talte om en honorable retraite. Det förs missnöjet med T. uppkom af hans inquietude, då H. Ma befordrat Baron Bror Cederström till General-Adjutant Flygeln, i paritet med Toll. Sedan detta efter 18 månad hunnit svalna, begärde T. åter audiens och fick nu, d. April 1780, tillfälle att åter begära K. Maj:ts nåd och fö troende. Med Tolls lätthet att tala hade han ock lätt a urskulda sig och påminna om sina förtjenster, ej blot Christianstad, utan ock i arméen. Han kunde ock omt att han gjort penningeförluster. Slutet blef att T. fick r att köpa sig ett eget regimente." Den 12 Juni 1780 b han utnämnd till Öfverste och Chef för södra skånska valleri-regimentet, för hvilket han fortfor att vara Chef än till sin död*). Till Hertig Carl af Södermanland, som innehade detta regimente, betalte han i accord 10,0 Rdr specie.

Under Konungens vistande i Aachen och Spa, om so maren 1780, hade de mystiska grubblerier, som i sedn hälften af 18:de seklet spelade en så betydande rôle in de högre classerne, sedan de mer och mer öfvergifvit t på Christendomen, lifligt sysselsatt hans eldiga och lätt h förda inbillning. I ett bref till Gr. Oxenstjerna från S af d. 24 Juli, yttrar han bland annat: "Oaktadt alla f ströelser af Spa, gå dessa ämnen (de mystiska) mig ej hufvudet, och jag dör af att ej kunna tala derom med gon." I Spa hade Konungen gjort personlig bekantskap m en och annan af dessa vise, som skröto af sin förtrolig med andeverldens hemligheter, utan att dock i sjelfva v ket kunna meddela honom, hvad de sjelfve lika litet någon annan visste. Hans håg för dessa ämnen fortfor, oaktadt, att vara oförminskad, och han trodde sig i hafva funnit den man, hvars skarpsynthet ej skulle k föras bakom ljuset, i fall ej allt skulle hafva sin rigti

*) Härvid bör dock anmärkas, att under den tid, Toll på 1 talet var dömd sina embeten förlustig, fördes chefskapet för mentet af General-Majoren S. Horn.

sed den påstådda visdomen. Tidigt på sommaren 1782 företog T. derföre, på Konungens befallning, en utrikes resa, för att söka skaffa honom det ljus i dessa saker, efter hvilket han dittills förgäfves längtat. Resan ställdes till en början till Aachen och Spa, der Toll vistades ungefär en månad på hvardera stället, och begagnade baden och helsobrunnen. Under denna tid hade han flera conferenser och samtal på särskilda ställen med personer, som ansågos vara djupt invigde i de fördolda vishetslärorna. Af den brefvexling, han alltjemt förde med Konungen under resan, ser man att det isynnerhet var en viss Baron Reuschenberg, på hvilken Konungen fått anvisning, såsom den der skulle vara i besittning af den visdom, som söktes. Men hvarken Reuschenberg eller någon annan af sällskapet kunde öfvertyga Toll, att de foro med annat än flärd och fantasterier. Han hade, säger han, funnit somlige af dem "occuperade med idel galenskaper, hvarunder äfven här och der framlyste jesuitiska konster och intriger." — Äfven den beryktade Cagliostro var bland de personer, T. satte sig i beröring med; men han genomskådade utan svårighet dennes charlataneri. Man måste göra T. den rättvisa, att han på intet sätt smickrade Konungens förkärlek för de s. k. "hemliga vetenskaperne." Hans bref bära derom mer än ett vittnesbörd. I ett, som är af d. 4 Jan. 1783, förekommer ordagrannt följande: "Jag har äfven träffat en beskedlig och förståndig man, som länge gått på den väg Reuschenberg yrkat vara den rätta, och just i detsamma förbundet. Han har försäkrat mig vid sin heder och äfven med att bevisa't, att oaktadt de vackraste apparencer i början, slutar saken sig med kännbar förlust af penningar för den, som med dem intrerar. Jag vill icke misstänka Reuschenberg att vara impliquerad i ett uppsåtligt bedrägeri; han går på grafvens brädd, synes icke kunna hafva några begär i tiden; men sjelf bedragen, och egande en frapperad imagination, torde han bilda bofvar ansett honom för den skickligaste att bana den väg till E. K. Maj:ts frikostighet. — Om dessa decouverter icke äro de behagligaste, skattar jag mig dock likväl lycklig att kunna lägga dem för dens fötter, som endast älskar sanning." I ett sednare bref, då T. var stadd på hemresan, säger han sig i Danmark skola uppsöka Fältmarskalken Gr. de St. Germain, som hade stort anseende såsom mystiker. Om han ej hos honom fann hvad han förgäfves sökt hos de andre vise, med hvilka han inlåtit sig, så återvände han hem med den öfvertygelsen, att all den föregifna vis-

heten vore bara dunst och irrsken, och att det vore b
hålla sig vid Bibeln.

Men de mystiska angelägenheterna voro ej de enda, f
hvilka T. reste. Gustaf III släppte aldrig Ryssland och de
planer ur sigte, och han hade vid denna tid fattat d
idéen, att genom ett familjeband närma till hvarandra
båda länder, som hade så mycket att frukta af Catharin
ärelystnad: Sverige och Polen. Han ville förmäla sin s
ster, Prinsessan Sophia Albertina, med Konung Stanisla
Poniatowsky. Toll skulle inleda underhandlingen häro
och begaf sig derföre till Warschau, der han uppehöll s
ett par månader i slutet af 1782 och början af 1783.
Stanislaus sjelf syntes ej obenägen för den föreslagna fö
mälningen; men hans systrar, som hade stort välde öfv
honom, fruktade att detta skulle minskas eller gå förlorad
i fall han finge en gemål, och motarbetade derföre försl
get. Man hörde T. ännu i sina sednare dagar understundo
skämta öfver det myckna besvär, han gjort sig, för att bor
gifta Prinsessan Sophia Albertina, utan att hon sjelf viss
derom. Och detta var också verkligen förhållandet: Konu
gen hade ej nämnt ett ett enda ord för sin syster om fri
riet för hennes räkning till Konungen i Polen, och måhänd
förblef det för alltid för henne en hemlighet.

På Gustaf III:s befallning författade T. under sitt v
stande i Warschau en ganska utförlig relation om den pol
tiska ställningen i Polen, charakteristiker af alla de me
betydande personer, som hade inflytande på affärerne, oc
af dem, som kunde komma i fråga vid ett blifvande k
nungaval. Bland desse sednare målas med ganska fördela
tiga färger Napoleons sedermera så berömde Marskalk, Fur
Joseph Poniatowsky, Konung Stanislai brorson.

Under sitt vistande på utländsk botten gjorde T. äfve
korta besök i Paris och Berlin. På förra stället hade ha
att efterforska åtskilligt i den mystiska vägen och inom de
fransyska frimureriet, med hvilket Prins Carl inlåtit sig
förbindelser, dem Konungen närmare ville lära känna.
det bref till Gr. Creutz, hvari Konungen underrättar denn
Ambassadeur att Toll skulle komma till Paris, gör han
honom följande målning: "Öfverste Toll är en man, so
förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lätt
het att fatta och genomtränga äfven de mest abstracta sa
ker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christiansta
började revolutionen för 10 år tillbaka. Jag bör tillägga
'tt med kånhända ännu större talanger än Sprengtporten

har han ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma hufvud, hvarken dennes orolighet eller envishet." Gr. Creutz, sjelf ett snille, sökte på allt sätt låta T. njuta den recommendation tillgodo, hvarmed den snillrike Konungen banat honom vägen till Grefvens bekantskap. Efter att hafva presenterat honom i Versailles för den kungliga familjen, förde han honom till alla i Paris varande utländska ministrar, och till Gustaf III:s personliga umgängesvänner af det vackra könet. Om de bekanta grefvinnorna Boufflers och de la Mark yttrar Toll, att aldrig någon svensk grefvinna bemött honom med så mycken artighet, som dessa båda; isynnerhet var han förtjust af gamla grefvinnan Boufflers.

Om hösten 1782 var T. i Berlin, och dröjde der någon tid. Han såg nu på nära håll och hade tillfälle taga kännedom om den store Fredriks militära skapelser, och han fäller om dem ett yttrande i ett bref till Gustaf III, som är i sanning märkvärdigt. Det är en prophetisk blick, kastad in i Preussens framtid, liksom en förkänsla af det öde, som nära $1/4$ sekel derefter vid Jena väntade Fredriks militärsystem i conflicten med Napoleons. "Det har ej gått mig här" — skrifver Toll till Konungen från Berlin — "såsom många af mina landsmän, att blifva enthusiasmerad af militär-anstalterna i detta landet; när man examinerar dem med lika uppmärksamhet som impartialitet, när man jemför dem med några andra rikens tillstånd, när man betraktar ursprunget till dem, det sammanhang de böra hafva med rikets oeconomi, polis, commerce och politiska ställning, så blifva de åtminstone icke för mig eblouerande. De torde vara defectueusare än Europa förmodar, och mindre varaktiga än man tror. Men det är förmätet af mig att fälla omdömen öfver en stor Mästares göromål; jag bör inskränka min uppmärksamhet endast vid att lära, och dertill gifves öfverallt tillfällen."

Vid denna tid vaknade hos Gustaf III eröfringsplaner, eller, måhända rättare, de tankar, han länge närt inom sig, sträfvade till verklighet. Det hade nästan varit ett underverk, om den såkallade "arronderings-politiken", eller att utan vidare afseende på folkrätt och rättvisa taga ifrån sina grannar hvad som låg väl och beqvämt till, att införlifvas med hvad man redan egde, ej slagit rötter i ett sinne så känsligt för allt, som syntes stort och lysande, som Gustaf III:s. Och hvad har väl längre synts stort och lysande, än segrar och landvinningar! Fredrik, Joseph och Catharina hade i Polen och Turkiet visat Europa, att de icke längre erkände några rättsgrundsatser i politiken, och de svagare

staternas öde hängde hädanefter på de mäktigares värjspets. Man måste medge att en Svensk Konung ej utan stora farhågor för landets framtid kunde se, huru jetten i öster allt mera stärkte sig med rof från sina grannar, och det var naturligt nog, sedan politiken gjort sig lös ur moralens hand, att hans tankar skulle ledas till landvinning på den svagare grannens bekostnad för att trygga sig emot den starkare. Norges krona strålade för Gustafs blick, och han ansåg tiden vara inne att, såsom han i ett bref till General-Amiralen af Trolle yttrade, "krossa svenska namnets urgamla afundare och holsteinska husets hätska fiende." Den hittillsvarande Cancelli-presidenten eller utrikes-ministern, Gr. U. Scheffer, nedlade sina embeten d. 5 Juni 1783, och fick till efterträdare Gr. Creutz, som hemkallades från ambassaden i Paris. Det var nu slut med Gustaf III:s fredliga politik, den Scheffer dittills ledt och upprätthållit; Konungen längtade att kasta sig i krigets faror, och redan tre år förut, under sitt vistande i Spa, hade han med Creutz aftalat de planer, som skulle bringas till verkställighet sedan denne blifvit satt i spetsen för affärerne. Toll, af själ och hjerta Danmarks fiende, nu såsom alltid under hela sin lefnad, var djupt invigd i Konungens krigiska tankar. Han skulle utarbeta planen till ett anfall på Seland och Köpenhamn (ty Gustaf III hade den ganska rigtiga åsigten, att det var der norska kronan skulle tagas), och äfven uppgöra förslag till en operation emot Norge med en mindre styrka. I medlet af Maj 1783 skickades han till Carlskrona att meddela Gen.-Amiralen af Trolle de projecter, med hvilka Konungen umgicks, och med honom öfverlägga om utförandet. Toll och af Trolle voro de båda militärpersoner, Konungen gick i råd med om dessa ärenden, och utom dem hade blott Gr. Creutz, Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube och Stats-Sekreteraren von Carlson kännedom om hvad som förehades. Alltsammans var bygdt på den förutsättning, att Kejsarinnan Catharina, som sjelfmyndigt införlifvat Krim och Cuban med ryska väldet i April 1783, för denna kränkning af tractaterne skulle råka i krig med Turkarne, och att detta skulle hindra henne att blanda sig i Sveriges strid med Danmark. Men Turkarne gåfvo efter; istet krig blef af emellan dem och Ryssarne, och Gustafs krigiska projecter måste uppskjutas till en lägligare tid. Då Konungen i slutet af Sept. företog den bekanta resan till Italien, förordnade han en s. k. "Beredning" till iståndsättande af försvarsverket till lands och sjös, bestående af Gr. Creutz, Gen.-Amiralen af Trolle,

Stats-Sekreteraren v. Carlson och Toll. Denna berednings synliga ändamål var att fördela stats-anslagen för försvars-verket emellan de särskilda grenarne af detsamma och förordna om medlens användande; men verkliga ändamålet var långt vidsträcktare, och gick ut på att flottor och armée skulle vara fullt rustade för en campanj i Juli månad 1784. En särskild §. i instructionen för beredningen ålade T. att hafva tillsynen öfver verkställigheten af beredningens befallningar i allt, som rörde landtarméen. Han var således i sjelfva verket krigsminister ifrån denna stund, och fortfor att vara det ända till Aug. 1788. I Juli 1784 skulle 15,000 man vara samlade i Skåne, försedda med belägrings-artilleri, 10,000 i Vestergöthland och Bohuslän, 6000 i Vermland och 3000 i Jemtland. Örlogsflottan skulle vid samma tid vara färdig att gå till sjös, med minst 16 linieskepp och 9 fregatter, och arméens flotta något tidigare, med 13 större fartyg, 27 kanonslupar och 4 mörsarebarkasser. Konungen hemkom i början af Aug., men ingenting blef af alla dessa rustningar, hvilka emellertid kostat öfver 1½ million Rdr. En declaration af ryska hofvet till det svenska, samt rustningar både i Ryssland och Danmark, synas hafva tvungit Konungen att hålla sig stilla.

Den nyssnämnda Beredningen, som egentligen var tillsatt för perioden af Konungens frånvaro, fortfor dock med sin befattning äfven efter hans återkomst. För att skilja Riksrådet Frih. Carl Sparre från krigsärenderna i hvad de rörde landtförsvaret, och i stället kunna lemna dem åt T., hade Sparre fått befallning följa Konungen till Italien. Sedan Sparre hemkommit, lät Konungen honom genom Gr. Creutz förstå, att han ej längre önskade att han befattade sig med krigsärenderna. Sparre begärde då sjelf att derifrån entledigas.

Efter General-Amiralen af Trolle, som aflidit om våren 1784, hade hans efterträdare i embetet, den snillrike Ehrensvärd, äfven intagit hans plats i Beredningen. Emellan honom och Toll fördes en ganska liflig brefvexling, och en mängd af Eh:s bref till honom finnas ännu i behåll, vittnande både om den nära vänskap, som rådde dem emellan och om de stora och genialiska synpunkter, ur hvilka Eh. betraktade Sveriges politik och försvarsväsen. Det var hans favoritidée att Sverige genom Selands besittning borde vara herre öfver Sundet, och derigenom stänga Ryssland från de andra europeiska farvattnena. Denna jättes krafter skulle då efterhand domna.

Om hösten 1784 företog Konungen en inspectionsresa till de skånska och bohuslänska fästningarne samt Götheborg, på hvilken T. var honom följaktig, för att visa hvad Beredningen under hans frånvaro uträttat. I ett bref till Stats-Sekret. v. Carlson skrifver T.: "Änteligen får jag nu pusta, draga andan och taga till pennan. Gud beskydde K. Maj:ts dyra person till senaste åldern! och om dess activité soutenerar sig, så gå visserligen alla dess embetsmän under, om de skola ofta göra stora touren; ty så fatigera och se sig om, som han gjort på denna resa, derom kan ingen hafva någon idé, som ej varit med. Men Gudskelof, nu har han sjelf sett, nu kan han också sjelf decidera, utan att behöfva lita på berättelser eller blifva villad af griller, upprunna i konsten. Huru han varit och är nöjd med Beredningens omsorg och anstalter, det torde du bättre få veta än jag. Han var nådig, glad och god, och på det sättet bemötte han alla." — Huru han speciellt var nöjd med T:s åtgärder synes af en stroph, som förekommer i ett bref till Kon. Ludvig XVI, der det heter: "Jag har med stort välbehag sett att Hr Toll, åt hvilken jag uppdragit omsorgen om min armée, deri har infört en ordning och hushållning, som öfverträffat mina förhoppningar."

Om sommaren 1785 var ett stort läger sammandraget i Skåne. Konungen kom sjelf dit, ännu alltid med planerna emot Danmark i hufvudet. Han ville nu förbereda fredsbrottet med detta rike på det sättet, att Konungens styfsvärmoder, danska Enkedrottningen Juliana Maria, som af Kronprinsen Fredrik det föregående året blifvit undanträngd från affärernas ledning, den hon jemte sin son, Arfprinsen Fredrik, vid Struensees fall bemäktigat sig, skulle öfvertalas att försöka en contra-revolution för att återtaga den förlorade makten, hvarvid henne skulle lofvas Sveriges bistånd och, i händelse af planens misslyckande, en tillflykt här i landet. T. utsågs att föra underhandlingen med Enkedrottningen, och utförliga instructioner finnas, skrifna af Konungens egen hand, för detta uppdrag. Han skickades till Köpenhamn, såsom det hette, för att complimentera den kungliga familjen å Konungens vägnar, som då vistades i Skåne, men egentligen för det nyssnämnda ändamålet. Toll hade flera conferenser med Enkedrottningen, så väl i Köpenhamn, som sedermera på Fredensborgs slott, dit han i hemlighet begaf sig från Skåne; men Juliana Maria synes hafva misstrott både Gustaf III och hans utskickade. Konungen hade i ett bref till henne gifvit en vink om faror, som

skulle hota hennes person, och om hvilka T. skulle lemna närmare upplysning. Hon blef väl i början uppskrämd af denna underrättelse, men kunde ej förmås till något verksamt steg, utan skyllde på sin ålderdom och behof af lugn. Alltsamman stannade vid complimenter och vänskapsbetygelser till Konungen för det deltagande, han betygat för hennes person. Ett bref från Gustaf III till Toll, i Juli 1785, handlar om denna sak. "Jag kan" — säger Konungen — "ej nog yttra min fulla satisfaction öfver den habilitet, hvarmed Öfversten uppfyllt sin commission i Danmark. Jag har alltid känt eder, min kära Toll, för en man, som med succès kunde utföra allt hvad eder anförtroddes; men jag bekänner uppriktigt att jag ej väntade mig, att ni kunde med sådan dexteritet utföra ett ministeriellt ärende. Jag önskar att detta continueras, och att man smider medan jernet är varmt. Prins Fredriks resa till Mecklenburg kunde utmärka en följd af missnöje, som man bör observera. Jag uppdrager eder derföre att fullfölja edert verk. Det skall endera föra till det stora mål, som vi föresatt oss, eller bringa en så stor confusion i det inre af detta land, att det derigenom skall sättas ur stånd att orea oss, om vi finna oss obligerade att gripa till vapen för Turkarne." — Till slut heter det: "Farväl min kära Toll! Koka väl i den grytan, ni tillagade på Fredensborg; då kunna vi snart bruka de anstalter, som ni så skyndsamt satt i ordning."

Ännu i denna dag är 1786 års riksdag en oupplöst gåta. Hvad var Konungens egentliga afsigt med densamma? Detta är lika okändt, som det har all sannolikhet för sig att de propositioner till Ständerna, som blefvo synliga, voro helt andra än de, som varit tillämnade. Den starka oppositionen, som visade sig genast vid riksdagens början, tvang till detta utbyte. Toll, såsom vid denna tiden högt i Konungens förtroende, kände denna hemlighet så mycket säkrare, som samtida trovärdiga uppgifter förena sig deri, att han var bland dem, som rådde Konungen till riksdag; men denna hemlighet har han tagit med sig i grafven. Wallqvist och Nordin säga båda i sina anteckningar, att Toll rådt till riksdag, den sednare med tillägg att han dertill af andra varit förledd genom origtiga förespeglingar om sinnesstämningen. Wallqvists uppgift, att "Toll åtagit sig att föra riksdagen efter önskan", låter ej så alldeles otrolig. Han hade utan tvifvel stor förmåga att leda menniskor, hvilken han dock måhända öfverskattade vid detta tillfälle, då fråga var om folksamlingar, som ansågo sig fria. Och dessutom

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." Man har här Tolls trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till General-Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densamma gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckning om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra intaga. Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper hos honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt igenom, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så nära, och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det heter nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda politiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt hålles i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva elaka afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der intriger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, den alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett par månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid denna tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier, så bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." — — "Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promenader, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." — Vi lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning inom hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T.; men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej torde böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur Konungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under min frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "har händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adjut. af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad för Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen i den år 1772 timade revolution. Han förde befälet tillika med Capitaine Hellichius i Christianstad, och var själen af hela skånska operationen. Han hade under partistriderna gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partierna. Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, fick efter revolutionen, utom ansenliga penningesummor, en Ryttmästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nyttjades sedermera i hemliga negociationer både vid norska tåget, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid alla tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt geni. Han gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttmästare, förde sin trupp till allas förundran. Han blir Major, han nyttjas; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stockholm vid arrangements med arméens tross, och gjorde det

med kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han eger en färdighet att härma alla personers målföre och later; detta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom omsider i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med utvägarne, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton till Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid hofvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att känna pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han en den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann allas applaudissement, och från den stunden gjorde han sin lycka vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan besynnerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela en rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så mycket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ, som älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig i oredorna, som ledsnar snart vid det närvarande, fikar med alla krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till föremål för alla företaganden." — De sista stropherna af denna anteckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning till Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer, som höllos vid Köpenhamn med en del der sammandragna trupper, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt ändamål. Gustaf III hade det föregående året gjort det bekanta besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att närma dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsarinnans misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste förening emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid rum, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolutionen härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit afslutadt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor, Gustaf III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan, återväckts efter resan till St. Petersburg, eller han tillåfventyrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner mot Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte honom, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Danmark för ögonblicket ett föremål för hans särskilda uppmärksamhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj. Fältmanövrerna torde minst hafva fängslat hans uppmärksamhet, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans ditvaro. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt sig med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om hela den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen, de förnämste handlande personernas charakter och tänkesätt, allmänna sinnesstämningen m. m.

I en anteckning för år 1780 (förmodligen af Baron Ehrensvärd), heter det: "Gustaf III önskade draga sig und för Toll, då han ej längre behöfde honom, utan kun hjelpa sig med män, som ej kändes öfverlägsne. 1780 upp kom T. till Stockholm, begärde men fick ej audiens. Ko nungen visade kallsinnighet och indifference då tal blef o den trogne tjenaren, som 1772 satte för honom sitt hufvu på spel. Toll talte om en honorable retraite. Det för missnöjet med T. uppkom af hans inquietude, då H. Maj befordrat Baron Bror Cederström till General-Adjutant Flygeln, i paritet med Toll. Sedan detta efter 18 månad hunnit svalna, begärde T. åter audiens och fick nu, d. 1 April 1780, tillfälle att åter begära K. Maj:ts nåd och för troende. Med Tolls lätthet att tala hade han ock lätt a urskulda sig och påminna om sina förtjenster, ej blott Christianstad, utan ock i arméen. Han kunde ock omta att han gjort penningeförluster. Slutet blef att T. fick rå att köpa sig ett eget regimente." Den 12 Juni 1780 bl han utnämnd till Öfverste och Chef för södra skånska ca valleri-regimentet, för hvilket han fortfor att vara Chef änd till sin död*). Till Hertig Carl af Södermanland, som innehade detta regimente, betalte han i accord 10,00 Rdr specie.

Under Konungens vistande i Aachen och Spa, om som maren 1780, hade de mystiska grubblerier, som i sedna hälften af 18:de seklet spelade en så betydande rôle ino de högre classerne, sedan de mer och mer öfvergifvit tro på Christendomen, lifligt sysselsatt hans eldiga och lätt hän förda inbillning. I ett bref till Gr. Oxenstjerna från Sp af d. 24 Juli, yttrar han bland annat: "Oaktadt alla fö ströelser af Spa, gå dessa ämnen (de mystiska) mig ej hufvudet, och jag dör af att ej kunna tala derom med n gon." I Spa hade Konungen gjort personlig bekantskap m en och annan af dessa vise, som skröto af sin förtroligh med andeverldens hemligheter, utan att dock i sjelfva ve ket kunna meddela honom, hvad de sjelfve lika litet so någon annan visste. Hans håg för dessa ämnen fortfor, d oaktadt, att vara oförminskad, och han trodde sig i T hafva funnit den man, hvars skarpsynthet ej skulle kun föras bakom ljuset, i fall ej allt skulle hafva sin rigtigh

*) Härvid bör dock anmärkas, att under den tid, Toll på 178 ...let var dömd sina embeten förlustig, fördes chefskapet för reg ...ntet af General-Majoren S. Horn.

med den påstådda visdomen. Tidigt på sommaren 1782 företog T. derföre, på Konungens befallning, en utrikes resa, för att söka skaffa honom det ljus i dessa saker, efter hvilket han dittills förgäfves längtat. Resan ställdes till en början till Aachen och Spa, der Toll vistades ungefär en månad på hvardera stället, och begagnade baden och helsovattnen. Under denna tid hade han flera conferenser och samtal på särskilda ställen med personer, som ansågos vara djupt invigde i de fördolda vishetslärorna. Af den brefvexling, han alltjemt förde med Konungen under resan, ser man att det isynnerhet var en viss Baron Reuschenberg, på hvilken Konungen fått anvisning, såsom den der skulle vara i besittning af den visdom, som söktes. Men hvarken Reuschenberg eller någon annan af sällskapet kunde öfvertyga Toll, att de foro med annat än flärd och fantasterier. Han hade, säger han, funnit somlige af dem "occuperade med idel galenskaper, hvarunder äfven här och der framlyste jesuitiska konster och intriger." — Äfven den beryktade Cagliostro var bland de personer, T. satte sig i beröring med; men han genomskådade utan svårighet dennes charlataneri. Man måste göra T. den rättvisa, att han på intet sätt smickrade Konungens förkärlek för de s. k. "hemliga vetenskaperne." Hans bref bära derom mer än ett vittnesbörd. I ett, som är af d. 4 Jan. 1783, förekommer ordagrannt följande: "Jag har äfven träffat en beskedlig och förståndig man, som länge gått på den väg Reuschenberg yrkat vara den rätta, och just i detsamma förbundet. Han har försäkrat mig vid sin heder och äfven med att bevisa't, att oaktadt de vackraste apparencer i början, slutar saken sig med kännbar förlust af penningar för den, som med dem entrerar. Jag vill icke misstänka Reuschenberg att vara implicerad i ett uppsåtligt bedrägeri; han går på grafvens brädd, synes icke kunna hafva några begär i tiden; men sjelf bedragen, och egande en frapperad imagination, torde habila bofvar ansett honom för den skickligaste att bana dem väg till E. K. Maj:ts frikostighet. — Om dessa decouverter icke äro de behagligaste, skattar jag mig dock likväl lycklig att kunna lägga dem för dens fötter, som endast älskar sanning." I ett sednare bref, då T. var stadd på hemresan, säger han sig i Danmark skola uppsöka Fältmarskalken Gr. de St. Germain, som hade stort anseende såsom mysticus. Om han ej hos honom fann hvad han förgäfves sökt hos de andre vise, med hvilka han inlåtit sig, så återvände han hem med den öfvertygelsen, att all den föregifna vis-

heten vore bara dunst och irrsken, och att det vore bäst hålla sig vid Bibeln.

Men de mystiska angelägenheterna voro ej de enda, för hvilka T. reste. Gustaf III släppte aldrig Ryssland och dess planer ur sigte, och han hade vid denna tid fattat den idéen, att genom ett familjeband närma till hvarandra de båda länder, som hade så mycket att frukta af Catharinas ärelystnad: Sverige och Polen. Han ville förmäla sin syster, Prinsessan Sophia Albertina, med Konung Stanislaus Poniatowsky. Toll skulle inleda underhandlingen härom, och begaf sig derföre till Warschau, der han uppehöll sig ett par månader i slutet af 1782 och början af 1783. K. Stanislaus sjelf syntes ej obenägen för den föreslagna förmälningen; men hans systrar, som hade stort välde öfver honom, fruktade att detta skulle minskas eller gå förloradt, i fall han finge en gemål, och motarbetade derföre förslaget. Man hörde T. ännu i sina sednare dagar understundom skämta öfver det myckna besvär, han gjort sig, för att bortgifta Prinsessan Sophia Albertina, utan att hon sjelf visste derom. Och detta var också verkligen förhållandet: Konungen hade ej nämnt ett ett enda ord för sin syster om frieriet för hennes räkning till Konungen i Polen, och måhända förblef det för alltid för henne en hemlighet.

På Gustaf III:s befallning författade T. under sitt vistande i Warschau en ganska utförlig relation om den politiska ställningen i Polen, charakteristiker af alla de mera betydande personer, som hade inflytande på affärerne, och af dem, som kunde komma i fråga vid ett blifvande konungaval. Bland desse sednare målas med ganska fördelaktiga färger Napoleons sedermera så berömde Marskalk, Furst Joseph Poniatowsky, Konung Stanislai brorson.

Under sitt vistande på utländsk botten gjorde T. äfven korta besök i Paris och Berlin. På förra stället hade han att efterforska åtskilligt i den mystiska vägen och inom det fransyska frimureriet, med hvilket Prins Carl inlåtit sig i förbindelser, dem Konungen närmare ville lära känna. I det bref till Gr. Creutz, hvari Konungen underrättar denne Ambassadeur att Toll skulle komma till Paris, gör han af honom följande målning: "Öfverste Toll är en man, som förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lätthet att fatta och genomtränga äfven de mest abstracta saker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christianstad började revolutionen för 10 år tillbaka. Jag bör tillägga, att med kånhända ännu större talanger än Sprengtporten,

har han ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma hufvud, hvarken dennes orolighet eller envishet." Gr. Creutz, sjelf ett snille, sökte på allt sätt låta T. njuta den recommendation tillgodo, hvarmed den snillrike Konungen banat honom vägen till Grefvens bekantskap. Efter att hafva presenterat honom i Versailles för den kungliga familjen, förde han honom till alla i Paris varande utländska ministrar, och till Gustaf III:s personliga umgängesvänner af det vackra könet. Om de bekanta grefvinnorna Boufflers och de la Mark yttrar Toll, att aldrig någon svensk grefvinna bemött honom med så mycken artighet, som dessa båda; isynnerhet var han förtjust af gamla grefvinnan Boufflers.

Om hösten 1782 var T. i Berlin, och dröjde der någon tid. Han såg nu på nära håll och hade tillfälle taga kännedom om den store Fredriks militära skapelser, och han fäller om dem ett yttrande i ett bref till Gustaf III, som är i sanning märkvärdigt. Det är en prophetisk blick, kastad in i Preussens framtid, liksom en förkänsla af det öde, som nära ¼ sekel derefter vid Jena väntade Fredriks militärsystem i conflicten med Napoleons. "Det har ej gått mig här" — skrifver Toll till Konungen från Berlin — "såsom många af mina landsmän, att blifva enthusiasmerad af militär-anstalterna i detta landet; när man examinerar dem med lika uppmärksamhet som impartialitet, när man jemför dem med några andra rikens tillstånd, när man betraktar ursprunget till dem, det sammanhang de böra hafva med rikets ekonomi, polis, commerce och politiska ställning, så blifva de åtminstone icke för mig eblouerande. De torde vara defectueusare än Europa förmodar, och mindre varaktiga än man tror. Men det är förmätet af mig att fälla omdömen öfver en stor Mästares göromål; jag bör inskränka min uppmärksamhet endast vid att lära, och dertill gifves öfverallt tillfällen."

Vid denna tid vaknade hos Gustaf III eröfringsplaner, eller, måhända rättare, de tankar, han länge närt inom sig, sträfvade till verklighet. Det hade nästan varit ett underverk, om den såkallade "arronderings-politiken", eller att utan vidare afseende på folkrätt och rättvisa taga ifrån sina grannar hvad som låg väl och beqvämt till, att införlifvas med hvad man redan egde, ej slagit rötter i ett sinne så känsligt för allt, som syntes stort och lysande, som Gustaf III:s. Och hvad har väl längre synts stort och lysande, än segrar och landvinningar! Fredrik, Joseph och Catharina hade i Polen och Turkiet visat Europa, att de icke längre erkände några rättsgrundsatser i politiken, och de svagare

staternas öde hängde hädanefter på de mäktigares värjspets. Man måste medge att en Svensk Konung ej utan stora farhågor för landets framtid kunde se, huru jetten i öster allt mera stärkte sig med rof från sina grannar, och det var naturligt nog, sedan politiken gjort sig lös ur moralens band, att hans tankar skulle ledas till landvinning på den svagare grannens bekostnad för att trygga sig emot den starkare. Norges krona strålade för Gustafs blick, och han ansåg tiden vara inne att, såsom han i ett bref till General-Amiralen af Trolle yttrade, "krossa svenska namnets urgamla afundare och holsteinska husets hätska fiende." Den hittillsvarande Cancelli-presidenten eller utrikes-ministern, Gr. U. Scheffer, nedlade sina embeten d. 5 Juni 1783, och fick till efterträdare Gr. Creutz, som hemkallades från ambassaden i Paris. Det var nu slut med Gustaf III:s fredliga politik, den Scheffer dittills ledt och upprätthållit; Konungen längtade att kasta sig i krigets faror, och redan tre år förut, under sitt vistande i Spa, hade han med Creutz aftalat de planer, som skulle bringas till verkställighet sedan denne blifvit satt i spetsen för affärerne. Toll, af själ och hjerta Danmarks fiende, nu såsom alltid under hela sin lefnad, var djupt invigd i Konungens krigiska tankar. Han skulle utarbeta planen till ett anfall på Seland och Köpenhamn (ty Gustaf III hade den ganska rigtiga åsigten, att det var der norska kronan skulle tagas), och äfven uppgöra förslag till en operation emot Norge med en mindre styrka. I medlet af Maj 1783 skickades han till Carlskrona att meddela Gen.-Amiralen af Trolle de projecter, med hvilka Konungen umgicks, och med honom öfverlägga om utförandet. Toll och af Trolle voro de båda militärpersoner, Konungen gick i råd med om dessa ärenden, och utom dem hade blott Gr. Creutz, Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube och Stats-Sekreteraren von Carlson kännedom om hvad som förehades. Alltsammans var bygdt på den förutsättning, att Kejsarinnan Catharina, som sjelfmyndigt införlifvat Krim och Cuban med ryska väldet i April 1783, för denna kränkning af tractaterne skulle råka i krig med Turkarne, och att detta skulle hindra henne att blanda sig i Sveriges strid med Danmark. Men Turkarne gåfvo efter; intet krig blef af emellan dem och Ryssarne, och Gustafs krigiska projecter måste uppskjutas till en lägligare tid. Då Konungen i slutet af Sept. företog den bekanta resan till Italien, förordnade han en s. k. "Beredning" till iståndsättande af försvarsverket till lands och sjös, bestående af Gr. Creutz, Gen.-Amiralen af Trolle,

Stats-Sekreteraren v. Carlson och Toll. Denna beredningssynliga ändamål var att fördela stats-anslagen för försvarsverket emellan de särskilda grenarne af detsamma och förordna om medlens användande; men verkliga ändamålet var långt vidsträcktare, och gick ut på att flottor och armée skulle vara fullt rustade för en campanj i Juli månad 1784. En särskild §. i instructionen för beredningen ålade T. att hafva tillsynen öfver verkställigheten af beredningens befallningar i allt, som rörde landtarméen. Han var således i sjelfva verket krigsminister ifrån denna stund, och fortfor att vara det ända till Aug. 1788. I Juli 1784 skulle 15,000 man vara samlade i Skåne, försedda med belägrings-artilleri, 10,000 i Vestergöthland och Bohuslän, 6000 i Vermland och 3000 i Jemtland. Örlogsflottan skulle vid samma tid vara färdig att gå till sjös, med minst 16 linieskepp och 9 fregatter, och arméens flotta något tidigare, med 13 större fartyg, 27 kanonslupar och 4 mörsarebarkasser. Konungen hemkom i början af Aug., men ingenting blef af alla dessa rustningar, hvilka emellertid kostat öfver 1½ million Rdr. En declaration af ryska hofvet till det svenska, samt rustningar både i Ryssland och Danmark, synas hafva tvungit Konungen att hålla sig stilla.

Den nyssnämnda Beredningen, som egentligen var tillsatt för perioden af Konungens frånvaro, fortfor dock med sin befattning äfven efter hans återkomst. För att skilja Riksrådet Frih. Carl Sparre från krigsärenderna i hvad de rörde landtförsvaret, och i stället kunna lemna dem åt T., hade Sparre fått befallning följa Konungen till Italien. Sedan Sparre hemkommit, lät Konungen honom genom Gr. Creutz förstå, att han ej längre önskade att han befattade sig med krigsärenderna. Sparre begärde då sjelf att derifrån entledigas.

Efter General-Amiralen af Trolle, som aflidit om våren 1784, hade hans efterträdare i embetet, den snillrike Ehrensvärd, äfven intagit hans plats i Beredningen. Emellan honom och Toll fördes en ganska liflig brefvexling, och en mängd af Eh:s bref till honom finnas ännu i behåll, vittnande både om den nära vänskap, som rådde dem emellan och om de stora och genialiska synpunkter, ur hvilka Eh. betraktade Sveriges politik och försvarsväsen. Det var hans favoritidée att Sverige genom Selands besittning borde vara herre öfver Sundet, och derigenom stänga Ryssland från de andra europeiska farvattnena. Denna jättes krafter skulle då efterhand domna.

Om hösten 1784 företog Konungen en inspectionsresa till de skånska och bohuslänska fästningarne samt Götheborg, på hvilken T. var honom följaktig, för att visa hvad Beredningen under hans frånvaro uträttat. I ett bref till Stats-Sekret. v. Carlson skrifver T.: "Änteligen får jag nu pusta, draga andan och taga till pennan. Gud beskydde K. Maj:ts dyra person till senaste åldern! och om dess activité soutenerar sig, så gå visserligen alla dess embetsmän under, om de skola ofta göra stora touren; ty så fatigera och se sig om, som han gjort på denna resa, derom kan ingen hafva någon idé, som ej varit med. Men Gudskelof, nu har han sjelf sett, nu kan han också sjelf decidera, utan att behöfva lita på berättelser eller blifva villad af griller, upprunna i konsten. Huru han varit och är nöjd med Beredningens omsorg och anstalter, det torde du bättre få veta än jag. Han var nådig, glad och god, och på det sättet bemötte han alla." — Huru han speciellt var nöjd med T:s åtgärder synes af en stroph, som förekommer i ett bref till Kon. Ludvig XVI, der det heter: "Jag har med stort välbehag sett att Hr Toll, åt hvilken jag uppdragit omsorgen om min armée, deri har infört en ordning och hushållning, som öfverträffat mina förhoppningar."

Om sommaren 1785 var ett stort läger sammandraget i Skåne. Konungen kom sjelf dit, ännu alltid med planerna emot Danmark i hufvudet. Han ville nu förbereda fredsbrottet med detta rike på det sättet, att Konungens styfsvärmoder, danska Enkedrottningen Juliana Maria, som af Kronprinsen Fredrik det föregående året blifvit undanträngd från affärernas ledning, den hon jemte sin son, Arfprinsen Fredrik, vid Struensees fall bemäktigat sig, skulle öfvertalas att försöka en contra-revolution för att återtaga den förlorade makten, hvarvid henne skulle lofvas Sveriges bistånd och, i händelse af planens misslyckande, en tillflykt här i landet. T. utsågs att föra underhandlingen med Enkedrottningen, och utförliga instructioner finnas, skrifna af Konungens egen hand, för detta uppdrag. Han skickades till Köpenhamn, såsom det hette, för att complimentera den kungliga familjen å Konungens vägnar, som då vistades i Skåne, men egentligen för det nyssnämnda ändamålet. Toll hade flera conferenser med Enkedrottningen, så väl i Köpenhamn, som sedermera på Fredensborgs slott, dit han i hemlighet begaf sig från Skåne; men Juliana Maria synes misstrott både Gustaf III och hans utskickade. Konungle i ett bref till henne gifvit en vink om faror, som

skulle hota hennes person, och om hvilka T. skulle lemna närmare upplysning. Hon blef väl i början uppskrämd af denna underrättelse, men kunde ej förmås till något verksamt steg, utan skyllde på sin ålderdom och behof af lugn. Alltsamman stannade vid complimenter och vänskapsbetygelser till Konungen för det deltagande, han betygat för hennes person. Ett bref från Gustaf III till Toll, i Juli 1785, handlar om denna sak. "Jag kan" — säger Konungen — "ej nog yttra min fulla satisfaction öfver den habilitet, hvarmed Öfversten uppfyllt sin commission i Danmark. Jag har alltid känt eder, min kära Toll, för en man, som med succès kunde utföra allt hvad eder anförtroddes; men jag bekänner uppriktigt att jag ej väntade mig, att ni kunde med sådan dexteritet utföra ett ministeriellt ärende. Jag önskar att detta continueras, och att man smider medan jernet är varmt. Prins Fredriks resa till Mecklenburg kunde utmärka en följd af missnöje, som man bör observera. Jag uppdrager eder derföre att fullfölja edert verk. Det skall endera föra till det stora mål, som vi föresatt oss, eller bringa en så stor confusion i det inre af detta land, att det derigenom skall sättas ur stånd att oroa oss, om vi finna oss obligerade att gripa till vapen för Turkarne." — Till slut heter det: "Farväl min kära Toll! Koka väl i den grytan, ni tillagade på Fredensborg; då kunna vi snart bruka de anstalter, som ni så skyndsamt satt i ordning."

Ännu i denna dag är 1786 års riksdag en oupplöst gåta. Hvad var Konungens egentliga afsigt med densamma? Detta är lika okändt, som det har all sannolikhet för sig att de propositioner till Ständerna, som blefvo synliga, voro helt andra än de, som varit tillämnade. Den starka oppositionen, som visade sig genast vid riksdagens början, tvang till detta utbyte. Toll, såsom vid denna tiden högt i Konungens förtroende, kände denna hemlighet så mycket säkrare, som samtida trovärdiga uppgifter förena sig deri, att han var bland dem, som rådde Konungen till riksdag; men denna hemlighet har han tagit med sig i grafven. Wallqvist och Nordin säga båda i sina anteckningar, att Toll rådt till riksdag, den sednare med tillägg att han dertill af andra varit förledd genom origtiga förespeglingar om sinnesstämningen. Wallqvists uppgift, att "Toll åtagit sig att föra riksdagen efter önskan", låter ej så alldeles otrolig. Han hade utan tvifvel stor förmåga att leda menniskor, hvilken han dock måhända öfverskattade vid detta tillfälle, då fråga var om folksamlingar, som ansågo sig fria. Och dessutom

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." Man har här Tolls trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till General-Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densamma gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckning om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra intaga. Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper hos honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt igenom, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så nära, och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det heter nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda politiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt hålles i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva elaka afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der intriger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, den alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett par månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid denna tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier, så bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." — — "Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promenader, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." — Vi lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning inom hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T.; men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej torde böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur Konungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under min frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "har händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adjut. af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad för Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen i den år 1772 timade revolution. Han förde befälet tillika med Capitaine Hellichius i Christianstad, och var själen af hela skånska operationen. Han hade under partistriderna gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partierna. Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, fick efter revolutionen, utom ansenliga penningesummor, en Ryttmästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nyttjades sedermera i hemliga negociationer både vid norska tåget, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid alla tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt geni. Han gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttmästare, förde sin trupp till allas förundran. Han blir Major, han nyttjas; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stockholm vid arrangements med arméens tross, och gjorde det

med kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han eger en färdighet att härma alla personers målföre och later; detta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom omsider i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med utvägarne, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton till Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid hofvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att känna pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han en den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann allas applaudissement, och från den stunden gjorde han sin lycka vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan besynnerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela en rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så mycket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ, som älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig i oredorna, som ledsnar snart vid det närvarande, fikar med alla krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till föremål för alla företaganden." — De sista stropherna af denna anteckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning till Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer, som höllos vid Köpenhamn med en del der sammandragna trupper, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt ändamål. Gustaf III hade det föregående året gjort det bekanta besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att närma dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsarinnans misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste föreningen emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid rum, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolutionen härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit afslutadt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor, Gustaf III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan, återväckts efter resan till St. Petersburg, eller han tilläfventyrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner mot Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte honom, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Danmark för ögonblicket ett föremål för hans särskilda uppmärksamhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj. Manövrerna torde minst hafva fängslat hans uppmärksamhet, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans närvaro. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt sig med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen, de förnämste handlande personernas charakter och tänkesätt, allmänna sinnesstämningen m. m.

I en anteckning för år 1780 (förmodligen af Baron Ehrensvärd), heter det: "Gustaf III önskade draga sig undan för Toll, då han ej längre behöfde honom, utan kunde hjelpa sig med män, som ej kändes öfverlägsne. 1780 uppkom T. till Stockholm, begärde men fick ej audiens. Konungen visade kallsinnighet och indifference då tal blef om den trogne tjenaren, som 1772 satte för honom sitt hufvud på spel. Toll talte om en honorable retraite. Det första missnöjet med T. uppkom af hans inquietude, då H. Maj: befordrat Baron Bror Cederström till General-Adjutant a Flygeln, i paritet med Toll. Sedan detta efter 18 månader hunnit svalna, begärde T. åter audiens och fick nu, d. 1 April 1780, tillfälle att åter begära K. Maj:ts nåd och förtroende. Med Tolls lätthet att tala hade han ock lätt at urskulda sig och påminna om sina förtjenster, ej blott Christianstad, utan ock i arméen. Han kunde ock omtal att han gjort penningeförluster. Slutet blef att T. fick rä att köpa sig ett eget regimente." Den 12 Juni 1780 bl han utnämnd till Öfverste och Chef för södra skånska ca valleri-regimentet, för hvilket han fortfor att vara Chef än till sin död*). Till Hertig Carl af Södermanland, som d innehade detta regimente, betalte han i accord 10,00 Rdr specie.

Under Konungens vistande i Aachen och Spa, om so maren 1780, hade de mystiska grubblerier, som i sedna hälften af 18:de seklet spelade en så betydande rôle ino de högre classerne, sedan de mer och mer öfvergifvit tr på Christendomen, lifligt sysselsatt hans eldiga och lätt hä förda inbillning. I ett bref till Gr. Oxenstjerna från Sp af d. 24 Juli, yttrar han bland annat: "Oaktadt alla fö ströelser af Spa, gå dessa ämnen (de mystiska) mig ej hufvudet, och jag dör af att ej kunna tala derom med n gon." I Spa hade Konungen gjort personlig bekantskap m en och annan af dessa vise, som skröto af sin förtroligh med andeverldens hemligheter, utan att dock i sjelfva ve ket kunna meddela honom, hvad de sjelfve lika litet so någon annan visste. Hans håg för dessa ämnen fortfor, d oaktadt, att vara oförminskad, och han trodde sig i T hafva funnit den man, hvars skarpsynthet ej skulle kun föras bakom ljuset, i fall ej allt skulle hafva sin rigtigh

*) Härvid bör dock anmärkas, att under den tid, Toll på 17 talet var dömd sina embeten förlustig, fördes chefskapet för re mentet af General-Majoren S. Horn.

med den påstådda visdomen. Tidigt på sommaren 1782 företog T. derföre, på Konungens befallning, en utrikes resa, för att söka skaffa honom det ljus i dessa saker, efter hvilket han dittills förgäfves längtat. Resan ställdes till en början till Aachen och Spa, der Toll vistades ungefär en månad på hvardera stället, och begagnade baden och helsovattnen. Under denna tid hade han flera conferenser och samtal på särskilda ställen med personer, som ansågos vara djupt invigde i de fördolda vishetslärorna. Af den brefvexling, han alltjemt förde med Konungen under resan, ser man att det isynnerhet var en viss Baron Reuschenberg, på hvilken Konungen fått anvisning, såsom den der skulle vara i besittning af den visdom, som söktes. Men hvarken Reuschenberg eller någon annan af sällskapet kunde öfvertyga Toll, att de foro med annat än flärd och fantasterier. Han hade, säger han, funnit somlige af dem "occuperade med idel galenskaper, hvarunder äfven här och der framlyste jesuitiska konster och intriger." — Äfven den beryktade Cagliostro var bland de personer, T. satte sig i beröring med; men han genomskådade utan svårighet dennes charlataneri. Man måste göra T. den rättvisa, att han på intet sätt smickrade Konungens förkärlek för de s. k. "hemliga vetenskaperne." Hans bref bära derom mer än ett vittnesbörd. I ett, som är af d. 4 Jan. 1783, förekommer ordagrannt följande: "Jag har äfven träffat en beskedlig och förståndig man, som länge gått på den väg Reuschenberg yrkat vara den rätta, och just i detsamma förbundet. Han har försäkrat mig vid sin heder och äfven med att bevisa't, att oaktadt de vackraste apparencer i början, slutar saken sig med kännbar förlust af penningar för den, som med dem entrerar. Jag vill icke misstänka Reuschenberg att vara impliceerad i ett uppsåtligt bedrägeri; han går på grafvens brädd, synes icke kunna hafva några begär i tiden; men sjelf bedragen, och egande en frapperad imagination, torde habila bofvar ansett honom för den skickligaste att bana dem väg till E. K. Maj:ts frikostighet. — Om dessa deconverter icke äro de behagligaste, skattar jag mig dock likväl lycklig att kunna lägga dem för dens fötter, som endast älskar sanning." I ett sednare bref, då T. var stadd på hemresan, säger han sig i Danmark skola uppsöka Fältmarskalken Gr. de St. Germain, som hade stort anseende såsom mysticus. Om han ej hos honom fann hvad han förgäfves sökt hos de andre vise, med hvilka han inlåtit sig, så återvände han hem med den öfvertygelsen, att all den föregifna vis-

heten vore bara dunst och irrsken, och att det vore bäs hålla sig vid Bibeln.

Men de mystiska angelägenheterna voro ej de enda, fö hvilka T. reste. Gustaf III släppte aldrig Ryssland och des planer ur sigte, och han hade vid denna tid fattat de idéen, att genom ett familjeband närma till hvarandra d båda länder, som hade så mycket att frukta af Catharina ärelystnad: Sverige och Polen. Han ville förmäla sin sy ster, Prinsessan Sophia Albertina, med Konung Stanislau Poniatowsky. Toll skulle inleda underhandlingen härom och begaf sig derföre till Warschau, der han uppehöll si ett par månader i slutet af 1782 och början af 1783. K Stanislaus sjelf syntes ej obenägen för den föreslagna för mälningen; men hans systrar, som hade stort välde öfve honom, fruktade att detta skulle minskas eller gå förloradt i fall han finge en gemål, och motarbetade derföre försla get. Man hörde T. ännu i sina sednare dagar understundom skämta öfver det myckna besvär, han gjort sig, för att bort gifta Prinsessan Sophia Albertina, utan att hon sjelf visste derom. Och detta var också verkligen förhållandet: Konun gen hade ej nämnt ett ett enda ord för sin syster om frie riet för hennes räkning till Konungen i Polen, och måhända förblef det för alltid för henne en hemlighet.

På Gustaf III:s befallning författade T. under sitt vi stande i Warschau en ganska utförlig relation om den poli tiska ställningen i Polen, charakteristiker af alla de mera betydande personer, som hade inflytande på affärerne, och af dem, som kunde komma i fråga vid ett blifvande ko nungaval. Bland desse sednare målas med ganska fördelak tiga färger Napoleons sedermera så berömde Marskalk, Furst Joseph Poniatowsky, Konung Stanislai brorson.

Under sitt vistande på utländsk botten gjorde T. äfven korta besök i Paris och Berlin. På förra stället hade han att efterforska åtskilligt i den mystiska vägen och inom det fransyska frimureriet, med hvilket Prins Carl inlåtit sig i förbindelser, dem Konungen närmare ville lära känna. I det bref till Gr. Creutz, hvari Konungen underrättar denne Ambassadeur att Toll skulle komma till Paris, gör han af honom följande målning: "Öfverste Toll är en man, som förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lätt het att fatta och genomtränga äfven de mest abstracta sa ker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christianstad började revolutionen för 10 år tillbaka. Jag bör tillägga, att med kånhända ännu större talanger än Sprengtporten,

har han ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma hufvud, hvarken dennes orolighet eller envishet." Gr. Creutz, sjelf ett snille, sökte på allt sätt låta T. njuta den recommendation tillgodo, hvarmed den snillrike Konungen banat honom vägen till Grefvens bekantskap. Efter att hafva presenterat honom i Versailles för den kungliga familjen, förde han honom till alla i Paris varande utländska ministrar, och till Gustaf III:s personliga umgängesvänner af det vackra könet. Om de bekanta grefvinnorna Boufflers och de la Mark yttrar Toll, att aldrig någon svensk grefvinna bemött honom med så mycken artighet, som dessa båda; isynnerhet var han förtjust af gamla grefvinnan Boufflers.

Om hösten 1782 var T. i Berlin, och dröjde der någon tid. Han såg nu på nära håll och hade tillfälle taga kännedom om den store Fredriks militära skapelser, och han fäller om dem ett yttrande i ett bref till Gustaf III, som är i sanning märkvärdigt. Det är en prophetisk blick, kastad in i Preussens framtid, liksom en förkänsla af det öde, som nära ¼ sekel derefter vid Jena väntade Fredriks militärsystem i conflicten med Napoleons. "Det har ej gått mig här" — skrifver Toll till Konungen från Berlin — "såsom många af mina landsmän, att blifva enthusiasmerad af militär-anstalterna i detta landet; när man examinerar dem med lika uppmärksamhet som impartialitet, när man jemför dem med några andra rikens tillstånd, när man betraktar ursprunget till dem, det sammanhang de böra hafva med rikets ekonomi, polis, commerce och politiska ställning, så blifva de åtminstone icke för mig eblouerande. De torde vara defectueusare än Europa förmodar, och mindre varaktiga än man tror. Men det är förmätet af mig att fälla omdömen öfver en stor Mästares göromål; jag bör inskränka min uppmärksamhet endast vid att lära, och dertill gifves öfverallt tillfällen."

Vid denna tid vaknade hos Gustaf III eröfringsplaner, eller, måhända rättare, de tankar, han länge närt inom sig, sträfvade till verklighet. Det hade nästan varit ett underverk, om den såkallade "arronderings-politiken", eller att utan vidare afseende på folkrätt och rättvisa taga ifrån sina grannar hvad som låg väl och beqvämt till, att införlifvas med hvad man redan egde, ej slagit rötter i ett sinne så känsligt för allt, som syntes stort och lysande, som Gustaf III:s. Och hvad har väl längre synts stort och lysande, än segrar och landvinningar! Fredrik, Joseph och Catharina hade i Polen och Turkiet visat Europa, att de icke längre erkände några rättsgrundsatser i politiken, och de svagare

Den 9 Juni 1772 afreste Toll till Skåne, med icke större cassa än 600 daler s:mt och utan att vara försedd med en enda rad skriftligt, hvarken af Konungen eller Spr., såsom auctorisation hos de personer, dem han skulle söka att vinna för revolutionsföretaget. Den instruction, Spr. uppsatt för Toll, måste denne sjelf afskrifva, emedan Spr. icke kunde förmås att lemna från sig någonting af sin hand.

I Christianstad låg en del af Prins Fredrik Adolfs värfvade infanteri-regimente i garnison, och vid detta innehade Abraham Hellichius en capitains-plats. Det var denne man, Toll beslutit vända sig till, för att genom honom få garnisonen att tillsluta fästningen och förklara sig emot Sänderne. Underhandlingen härom öppnades genast efter T:s ankomst till Christianstad vid midsommarstiden, men hade sina stora svårigheter, emedan T. helt och hållet, såsom vi sett, saknade hvarje skriftligt bevis att han var afsänd i Konungens ärenden. Hellichius kunde lika lätt tro honom vara en politisk äfventyrare, som ett betrodt kungligt sändebud, och hans tankar lutade i början också verkligen åt det hållet. T. öfvervann dock efterhand alla hans betänkligheter, och ett bref, som han omsider, men först d. 7 Aug., således blott fem dagar före fästningens tillslutande, kunde visa honom från Prins Carl, som emellertid fått en rôle att spela i det skånska drama't, öfvertygade ändtligen Hellichius, att det med T:s uppdrag hade sin rigtighet. Det bör anmärkas till Hellichii heder, att han ej ville ingå i revolutionsföretaget, innan han erhållit visshet derom, att det nya regeringssätt, som skulle införas, ej gåfve Konungen suveräniteten. Sedan H. och T. voro ense om saken, aftalades dem emellan detaljerne af utförandet; men ingen af garnisonens officerare fick kännedom om hvad som förehades, förrän om aftonen d. 11 Aug., således blott några timmar innan revolten började, hvilket skedde d. 12, kl. 4 om morgonen. På ett tillställdt aftonkalas hos Hellichius, der T. var närvarande och der vinerna icke sparades, föreslog denne att dricka "*Riksens Ständers lyckliga resas skål!*", hvarefter han höll tal till officerarne, hvilka förut af H. blifvit underrättade om hvad man af dem önskade, och att T. skulle lemna vidare detaljer. Alla förklarade sig för företaget. Hellich. tilltalade derefter den uppställda truppen, som befanns lika villig. Hvad som vidare passerade med fästningens tillslutande, Prins Carls marche dit med de skånska trupperna, och fästningens öfverlemnande till honom, sedan revolutionen redan var verkstäld i Stockholm, är allmänt bekant.

Det gick som Toll yttrat till Spr., att om företaget lyckades glömdes han förmodligen icke. Redan d. 19 Sept. 1772 utnämnde Konungen honom till Ryttmästare i arméen, såsom det i fullmakten heter, "i anseende till den nit och tillgifvenhet, hvarmed han Oss och Riket tillhandagått vid den nu skedde förändring af regeringssättet." Dagen derpå naturaliserades han jemte sina båda äldre bröder såsom svensk adelsman, hvarvid han, oaktadt den yngre, blef ättens hufvudman. Under den resa, Konungen i början af Nov. s. å. företog till de vestra provinserna och på hvilken T. var honom följaktig, utnämnde han i Uddevalla T. till Riddare af Svärdsorden; men då dubbningen skulle ske, höll denne sig undan. Konungen sade då att han aldrig skulle bli Riddare, och höll ord. Toll bar aldrig någon ordens-decoration, förrän han utnämndes till Commendeur af Svärdsorden, i Nov. 1786.

Den nyssnämnda resan, Konungen företog till de vestra provinserna, hade egentligen till ändamål att gifva akt på Danskarnes rörelser i Norge. Man beredde sig på anfall både från detta håll och från Ryssland; ty Kejsarinnans stora missnöje med revolutionen var icke någon hemlighet. Toll skickades af Konungen till norska gränsen, för att inhemta tillförlitliga underrättelser om beskaffenheten af rustningarne der i landet. I ett bref från Strömstad af d. 22 Nov. till dåvarande Cancelli-Presidenten Gr. U. Scheffer, redogör han för sitt uppdrag, och visar att rapporterna, som förut ingått från andra håll om rustningarne i Norge, varit mycket öfverdrifna. Om en viss Capitains uppgifter i den vägen heter det i brefvet: "Jag har haft fog nog att tänka, att han tilläfventyrs menat sig göra väl då han af intet formerade något, och mycket af det minsta."

Under de år, som närmast följde på revolutionen, begagnades T. för att inom cavalleriet tillvägabringa en för behöflig ansedd förändring med trossen. Detta uppdrag föregicks af tvenne befordringar. I April 1774 placerades han till tjenstgöring såsom Ryttmästare vid södra skånska cavalleri-regimentet, med en årlig lön af 650 Rdr pom. curant på extra stat, till dess han erhölle beställning med lön på ordin. stat, och i Juni 1775 utnämndes han till Major i arméen. Den förändring med trossen vid cavalleri-regimenterna, hvarom nyss nämndes och som kronan önskade, bestod deri, att de rustande skulle åtaga sig en viss årlig afgift för trossens underhåll, sedan den blifvit inskränkt till

en efter verkliga behofvet noga lämpad plan, hvaremot kronan både i fred och under krig skulle hålla den i complett skick, utan någon vidare kostnad för de rustande. Hittills hade förhållandet varit sådant, att de rustande ej förrän vid utbrottet af ett krig anskaffade trossdrängar och trosshästar med deras utredning och tillbehör, hvarigenom hände, att då truppen gick i fält, den var alldeles ovan att föra och vårda tross och utredning. De förluster och oredor, som härigenom skulle uppkomma, falla lätt i ögonen. Såsom kronans ombud höll T., i vederbörande Landshöfdingars närvaro, sammankomster med de rustande vid norra och södra Skånska, Smålands, Vestgötha och Östgötha cavalleri-regementen samt Lifregimentet till häst, och lyckades öfvertyga dem om nödvändigheten af den föreslagna förändringen och dess nytta, så väl för de rustande sjelfve, som för det allmänna. Detta trossens underhållande på passevolans har alltsedan dess fortfarit.

Riksrådet och Öfverståthållaren Frih. Carl Sparre stod vid denna tiden i spetsen för krigsärenderne. T. rådfrågades och begagnades dervid mycket af honom, och uppdraget i afseende på trosspassevolansen utgick lika mycket från Frih. Sparre, som från Konungen. De många bref från S. till T. på 1770-talet, hvilka ännu finnas i förvar, visa att ett ganska godt förstånd då rådde dem emellan, och att de arbetade för det allmännas räkning i fullkomlig harmoni. Förhållandet förändrades mycket under de följande åren. T. blef mer och mer känd af Konungen, steg i graderna och vexte snart Sparre öfver hufvudet. I Tolls lynne låg en stark drift att styra inom den krets, der han sattes att verka. Det är ej sällan kraftens och duglighetens fel, om man så vill. Under det Gustaf III vistades i Italien 1784 skref Cancelli-presidenten Gr. Creutz om Frih. Sparre, som åtföljt Konungen på resan, men före honom återkommit hem: "Hans hat emot Toll är alltid lika exalteradt, och han ser med chagrin att denne gjort godt arbete." Vi komma längre fram till de förhållanden, på hvilka den sednare delen af denna stroph har afseende.

Bland åtgärder af T., under den tid han arbetade tillsamman med Riksrådet Frih. Sparre i krigsförvaltningen, torde en särskildt förtjena nämnas såsom bevis på hans nit för statens nytta och hushållsaktighet med dess medel. Han trodde sig finna, att hvarje gång kronan lät förfärdiga lifmunderingar för infanteriet och artilleriet, bestods dertill genom felaktiga stadganden i beklädnadsförfattningen, et

större quantum kläde, boy och foderväf, än som verkligen åtgick, hvarigenom en förlust för kronan uppkom af nära 16.000 Rdr. T. lät företaga profskärningar, som visade att till och med ännu större besparingar voro möjliga, och att äfven cavalleriets beklädnad, som bekostades af de rustande, kunde ske med mindre kostnad än hittills.

Sedan T. i Maj 1776 blifvit utnämnd till General-Adjutant af Flygeln (en befattning af lika värdighet med Öfv.-Lieutenants), förordnades han det följande året att taga säte i Krigs-Collegium. Han skulle der förestå passevolans-ärenderna. Det var nu nemligen fråga om att utsträcka passevolansen äfven till proviant och fourage under marcher, möten och mönstringar med arméen, för att vänja folket vid fältlefnaden. Men de collegiala formerna, och sättet att behandla ärenden, stämde föga öfverens med hans lynne och åsigter, och han anhöll derföre, efter någon tids förlopp, att befrias från tjenstgöringen i Krigs-Collegium, hvilket äfven beviljades. I det memorial till Konungen, hvari han framställer denna anhållan, heter det bland annat: "Krigs-Collegium eger icke mindre än nio contor eller beredningsställen; dit vandra alla inkommande mål att vinna en mera vidlyftighet; derifrån, utarbetade som de kallas, framkomma de till Kongl. Collegii pröfning. Är frågan helt och hållet militärisk, så gäller icke dessmindre de civile ledamöternas röst lika med de militäres; är den helt och hållet civil, så hjelper icke den billiga ursäkt för de militäre ledamöter, att ej förstå sig derpå; de äro Collegii ledamöter, de skola förstå, de skola bidraga till beslutet, de skola stå i ansvar för det, de ej förstå. När lagarne danat en sådan sammansättning, när den yttersta försigtighet, den noggrannaste eftertanka, den fullkomligaste eldighet i förståndet, dristighet i viljan och activitet i utöfningen erfordras att afhjelpa de oundvikligaste felaktigheter, som med en så skef ställning äro förenade, så är det ej underligt att oredorna subsistera, att de som oftast visa sig, att de verka ovilja och oblida omdömen i allmänhet, de der ock äro mindre ömmande än det missbag, som icke sällan öfver Collegii göromål från thronen emanerat." — — Han uttrycker derefter sin öfvertygelse att kraftig rättelse borde vidtagas, "som är bygd på mera enfaldighet än konst, på mera personelt än collegialiskt ansvar, på mera säkerhet i de bedrifvandes vilja och egenskaper, än i formulärer till räkenskaperna, och ändtligen på en kortare, mera upplysande method af

militära sakernas utredande och afgörande öfverallt." Ma
har här Tolls trosbekännelse om Collegierna.

Vi hafva nyss nämnt T:s senaste befordran till General
Adjutant af Flygeln, i Maj 1776. Straxt efter densamma
gör Kammarherren Frih. Gustaf Ehrensvärd en anteckning
om T. i sin journal, hvilken vi anse oss här böra intaga
Ehrensvärd låter visserligen flera utmärkta egenskaper ho
honom rättvisa vederfaras; men det lyser icke otydligt ige
nom, att Eh. var missnöjd att T. kommit Konungen så nära,
och isynnerhet att han ej afhölls från hofvet. Det hete
nemligen i slutet af anteckningen om T.: "Den sunda poli
tiken påbjuder att en nyttig men orolig man ständigt hålle
i arbete der som, om hans verksamhet skulle hafva elak
afsigter, den minst kan skada; men att vid hof och der in
triger så väl, så hemligt och så farligt kunna föras, de
alltid bör derifrån afhållas." Ehrensvärd tecknar, ett pa
månader sednare, i samma journal Gustaf III:s hof vid denna
tid. "Inom hofvet" — säger han — "äro två partier, s
bittra emot hvarandra som de fordna rikspartierna." — —
"Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promena
der, visiter, visar sig deras ömsesidiga avoghet." — V
lemna derhän om eller till hvad grad denna ställning inom
hofvet kan hafva haft inflytande på hvad Eh. yttrar om T.
men detta är i alla fall af den beskaffenhet, att det ej to
de böra saknas i hans biographi, såsom en stämma ur Ko
nungens omgifning, och i åtskilligt upplysande. "Under mi
frånvaro" — skrifver Ehrensvärd d. 29 Maj 1776 — "ha
händt att H. Maj:t nämnt Majoren Toll till sin Gen.-Adjut
af Flygeln med 900 Rdr lön; en ny syssla, tillskapad fö
Toll. Denne Toll är en bland de, som egt största delen
den år 1772 timade revolution. Han förde befälet tillik
med Capitaine Helliehius i Christianstad, och var själen
hela skånska operationen. Han hade under partistriderna
gjort sig känd, fruktad och misstrodd af begge partierna
Han var den tiden vice Häradshöfding, blef Jägmästare, fick
efter revolutionen, utom ansenliga penningesummor, en Rytt
mästarefullmakt vid södra skånska Cavalleriet. Han nytt
jades sedermera i hemliga negociationer både vid norska tå
get, inom Danmark, som sedermera i Sverige. Gaf vid all
tillfällen prof af ett dristigt, konstigt och arbetsamt geni
Han gjorde sin första militäriska tjenst som Ryttmästare
förde sin trupp till allas förundran. Han blir Major, ha
nyttjas; han nyttjas af Utrednings-Commissionen här i Stock
holm vid arrangements med arméens tross, och gjorde de

med kronans nytta och en förundransvärd framgång. Han ägde en färdighet att härma alla personers målföre och later; detta gaf honom insteg i Hertig Carls hof och förde honom omsider i affärerna, dit hans håg lekte, lika nöjd med utvägarne, som nyttjades att vinna det. Han anländer en afton till Stockholm, får höra att en Proverbe skulle spelas vid hofvet, utber sig straxt en rôle, och dagen derpå, utan att känna pjesen, utan föregången repetition, så ihopsätter han en den comiquaste rôle åt sig, som kunde påfinnas, vann allas applaudissement, och från den stunden gjorde han sin lycka vid hofvet. En man med sådana egenskaper, sådan besynnerlig lefnad, ett så konstigt geni, är ämnad att spela en rôle; lycka om ett godt hjerta och åhåga till ära så mycket äro driffjedrar till gerningar, som en verksam själ, som älskar ombyten, oredor i ombytet, tillfällen att visa sig i oredorna, som ledsnar snart vid det närvarande, fikar med alla krafter efter ett tillkommande och har sig sjelf till föremål för alla företaganden." — De sista stropherna af denna teckning hafva vi redan ofvanföre meddelat.

I början af sommaren 1778 finna vi T. i en beskickning till Danmark, såsom det hette, för att bivista de manövrer, som höllos vid Köpenhamn med en del der sammandragna trupper, men, såsom det vill synas, mera för ett politiskt ändamål. Gustaf III hade det föregående året gjort det bekanta besöket hos Kejsarinnan Catharina, hvilket i stället att närma dessa båda regenter hvarandra, tvertom ökat Kejsarinnans misstroende till Konungens afsigter. Den närmaste förening emellan Ryssland och Danmark egde vid denna tid rum, sorgfälligt underhållen af Kejsarinnan alltsedan revolutionen härstädes 1772, efter hvilken ett förbund blifvit afslutadt emellan de båda makterna. Huruvida de farhågor, Gustaf III ännu 1775 hyste för ett anfall från ryska sidan, återväckts efter resan till St. Petersburg, eller han tillventyrs redan nu hvälfde i sitt hufvud de anfallsplaner mot Danmark, hvilka några år derefter så lifligt sysselsatte honom, känna vi ej. Men huru som helst, utgjorde Danmark för ögonblicket ett föremål för hans särskilda uppmärksamhet. Toll skickades till Köpenhamn i slutet af Maj. Manövrerna torde minst hafva fängslat hans uppmärksamhet, ehuru de utgjorde det synliga föremålet för hans resa. En memoir till Konungen visar, att han sysselsatt sig med helt andra saker. Den innehåller en berättelse om den militära ställningen i Danmark, om riksstyrelsen, förnämste handlande personernas charakter och tänkesätt, allmänna sinnesstämningen m. m.

I en anteckning för år 1780 (förmodligen af Baro Ehrensvärd), heter det: "Gustaf III önskade draga sig und för Toll, då han ej längre behöfde honom, utan kund hjelpa sig med män, som ej kändes öfverlägsne. 1780 upp kom T. till Stockholm, begärde men fick ej audiens. Ko nungen visade kallsinnighet och indifference då tal blef o den trogne tjenaren, som 1772 satte för honom sitt hufvu på spel. Toll talte om en honorable retraite. Det först missnöjet med T. uppkom af hans inquietude, då H. Maj befordrat Baron Bror Cederström till General-Adjutant Flygeln, i paritet med Toll. Sedan detta efter 18 månade hunnit svalna, begärde T. åter audiens och fick nu, d. 1 April 1780, tillfälle att åter begära K. Maj:ts nåd och fö troende. Med Tolls lätthet att tala hade han ock lätt a urskulda sig och påminna om sina förtjenster, ej blott Christianstad, utan ock i arméen. Han kunde ock omta att han gjort penningeförluster. Slutet blef att T. fick rä att köpa sig ett eget regimente." Den 12 Juni 1780 bl han utnämnd till Öfverste och Chef för södra skånska c valleri-regimentet, för hvilket han fortfor att vara Chef än till sin död*). Till Hertig Carl af Södermanland, som innehade detta regimente, betalte han i accord 10,00 Rdr specie.

Under Konungens vistande i Aachen och Spa, om so maren 1780, hade de mystiska grubblerier, som i sedna hälften af 18:de seklet spelade en så betydande rôle ino de högre classerne, sedan de mer och mer öfvergifvit tr på Christendomen, lifligt sysselsatt hans eldiga och lätt hä förda inbillning. I ett bref till Gr. Oxenstjerna från S af d. 24 Juli, yttrar han bland annat: "Oaktadt alla fö ströelser af Spa, gå dessa ämnen (de mystiska) mig ej hufvudet, och jag dör af att ej kunna tala derom med gon." I Spa hade Konungen gjort personlig bekantskap m en och annan af dessa vise, som skröto af sin förtroligh med andeverldens hemligheter, utan att dock i sjelfva v ket kunna meddela honom, hvad de sjelfve lika litet s någon annan visste. Hans håg för dessa ämnen fortfor, o oaktadt, att vara oförminskad, och han trodde sig i T hafva funnit den man, hvars skarpsynthet ej skulle ku föras bakom ljuset, i fall ej allt skulle hafva sin rigtig

*) Härvid bör dock anmärkas, att under den tid, Toll på 17 talet var dömd sina embeten förlustig, fördes chefskapet för r mentet af General-Majoren S. Horn.

ad den påstådda visdomen. Tidigt på sommaren 1782 retog T. derföre, på Konungens befallning, en utrikes resa, r att söka skaffa honom det ljus i dessa saker, efter hvilet han dittills förgäfves längtat. Resan ställdes till en örjan till Aachen och Spa, der Toll vistades ungefär en månad på hvardera stället, och begagnade baden och helsottnen. Under denna tid hade han flera conferenser och ntal på särskilda ställen med personer, som ansågos vara pt invigde i de fördolda vishetslärorna. Af den brefvexg, han alltjemt förde med Konungen under resan, ser man t det isynnerhet var en viss Baron Reuschenberg, på hvilen Konungen fått anvisning, såsom den der skulle vara i esittning af den visdom, som söktes. Men hvarken Reuschenberg eller någon annan af sällskapet kunde öfvertyga Toll, att de foro med annat än flärd och fantasterier. Han ade, säger han, funnit somlige af dem "occuperade med el galenskaper, hvarunder äfven här och der framlyste jesuitiska konster och intriger." — Äfven den beryktade Cagliostro var bland de personer, T. satte sig i beröring med; en han genomskådade utan svårighet dennes charlatanneri. an måste göra T. den rättvisa, att han på intet sätt smickrade Konungens förkärlek för de s. k. "hemliga vetenskaperne." Hans bref bära derom mer än ett vittnesbörd. I ett, som är af d. 4 Jan. 1783, förekommer ordagrannt följande: "Jag har äfven träffat en beskedlig och förståndig man, som länge gått på den väg Reuschenberg yrkat vara den rätta, och just i detsamma förbundet. Han har försäkrat mig vid sin heder och äfven med att bevisa't, att oaktadt de vackraste apparencer i början, slutar saken sig med kännbar förlust af penningar för den, som med dem entrerar. Jag vill icke misstänka Reuschenberg att vara impliquerad i ett uppsåtligt bedrägeri; han går på grafvens brädd, synes icke kunna hafva några begär i tiden; men sjelf bedragen, och egande en frapperad imagination, torde habila bofvar ansett honom för den skickligaste att bana dem väg till E. K. Maj:ts frikostighet. — Om dessa decouverter icke äro de behagligaste, skattar jag mig dock likväl lycklig att kunna lägga dem för dens fötter, som endast älskar sanning." I ett sednare bref, då T. var stadd på hemresan, säger han sig i Danmark skola uppsöka Fältmarskalken Gr. de St. Germain, som hade stort anseende såsom mysticus. Om han ej hos honom fann hvad han förgäfves sökt hos de andre vise, med hvilka han inlåtit sig, så återvände han hem med den öfvertygelsen, att all den föregifna vis-

heten vore bara dumt och ironiskt, och att det vore b
hålla sig vid Bibeln.

Men de mystiska angelägenheterna voro ej de enda,
hvilka T. reste. Gustaf III släppte aldrig Ryssland och d
planer ur sigte, och han hade vid samma tid fattat
idéen, att genom ett familjeband närmare till
båda länder, som hade så mycket att frukta af Catheri
öfvervälde: Sverige och Polen. Han ville förmäla sin s
ster, Prinsessan Sophia Albertina, med Konung Stanisl
Poniatowsky. Toll skulle inleda underhandlingen här
och begaf sig derföre till Warschau, der han uppehöll
ett par månader i slutet af 1782 och början af 1783.
Stanislaus sjelf syntes ej obenägen för den föreslagna fö
mälningen; men hans systrar, som hade stort välde öf
honom, fruktade att detta skulle minskas eller gå förlora
i fall han finge en gemål, och motarbetade derföre försl
get. Man hörde T. ännu i sina sednare dagar understunde
skämta öfver det myckna besvär, han gjort sig, för att bort
gifta Prinsessan Sophia Albertina, utan att hon sjelf visst
derom. Och detta var också verkligen förhållandet: Konun
gen hade ej nämnt ett ett enda ord för sin syster om frie
riet för hennes räkning till Konungen i Polen, och måhända
förblef det för alltid för henne en hemlighet.

På Gustaf III:s befallning författade T. under sitt vi-
stande i Warschau en ganska utförlig relation om den poli-
tiska ställningen i Polen, charakteristiker af alla de mer
betydande personer, som hade inflytande på affärerne, oc
af dem, som kunde komma i fråga vid ett blifvande ko
nungaval. Bland desse sednare målas med ganska fördelak
tiga färger Napoleons sedermera så berömde Marskalk, Furs
Joseph Poniatowsky, Konung Stanislai brorson.

Under sitt vistande på utländsk botten gjorde T. äfve
korta besök i Paris och Berlin. På förra stället hade ha
att efterforska åtskilligt i den mystiska vägen och inom de
fransyska frimureriet, med hvilket Prins Carl inlåtit sig
förbindelser, dem Konungen närmare ville lära känna.
det bref till Gr. Creutz, hvari Konungen underrättar denn
Ambassadeur att Toll skulle komma till Paris, gör han
honom följande målning: "Öfverste Toll är en man, so
förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lät
het att fatta och genomtränga äfven de mest abstracta sa
ker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christiansta
började revolutionen för 10 år tillbaka. Jag bör tillägga
att med kånhända ännu större talanger än Sprengtporten

har han ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma hufvud, hvarken dennes orolighet eller envishet." Gr. Creutz, sjelf ett snille, sökte på allt sätt låta T. njuta den recommendation tillgodo, hvarmed den snillrike Konungen banat honom vägen till Grefvens bekantskap. Efter att hafva presenterat honom i Versailles för den kungliga familjen, förde han honom till alla i Paris varande utländska ministrar, och till Gustaf III:s personliga umgängesvänner af det vackra könet. Om de bekanta grefvinnorna Boufflers och de la Mark yttrar Toll, att aldrig någon svensk grefvinna bemött honom med så mycken artighet, som dessa båda; isynnerhet var han förtjust af gamla grefvinnan Boufflers.

Om hösten 1782 var T. i Berlin, och dröjde der någon tid. Han såg nu på nära håll och hade tillfälle taga kännedom om den store Fredriks militära skapelser, och han fäller om dem ett yttrande i ett bref till Gustaf III, som är i sanning märkvärdigt. Det är en prophetisk blick, kastad in i Preussens framtid, liksom en förkänsla af det öde, som nära ¼ sekel derefter vid Jena väntade Fredriks militärsystem i conflicten med Napoleons. "Det har ej gått mig här" — skrifver Toll till Konungen från Berlin — "såsom många af mina landsmän, att blifva enthusiasmerad af militär-anstalterna i detta landet; när man examinerar dem med lika uppmärksamhet som impartialitet, när man jemför dem med några andra rikens tillstånd, när man betraktar ursprunget till dem, det sammanhang de böra hafva med rikets ekonomi, polis, commerce och politiska ställning, så blifva de åtminstone icke för mig eblouerande. De torde vara defectueusare än Europa förmodar, och mindre varaktiga än man tror. Men det är förmätet af mig att fälla omdömen öfver en stor Mästares göromål; jag bör inskränka min uppmärksamhet endast vid att lära, och dertill gifves öfverallt tillfällen."

Vid denna tid vaknade hos Gustaf III eröfringsplaner, eller, måhända rättare, de tankar, han länge närt inom sig, sträfvade till verklighet. Det hade nästan varit ett underverk, om den såkallade "arronderings-politiken", eller att utan vidare afseende på folkrätt och rättvisa taga ifrån sina grannar hvad som låg väl och beqvämt till, att införlifvas med hvad man redan egde, ej slagit rötter i ett sinne så känsligt för allt, som syntes stort och lysande, som Gustaf III:s. Och hvad har väl längre synts stort och lysande, än segrar och landvinningar! Fredrik, Joseph och Catharina hade i Polen och Turkiet visat Europa, att de icke längre erkände några rättsgrundsatser i politiken, och de svagare

staternas öde hängde hädanefter på de mäktigares värjspets. Man måste medge att en Svensk Konung ej utan stora farhågor för landets framtid kunde se, huru jetten i öster allt mera stärkte sig med rof från sina grannar, och det var naturligt nog, sedan politiken gjort sig lös ur moralens band, att hans tankar skulle ledas till landvinning på den svagare grannens bekostnad för att trygga sig emot den starkare. Norges krona strålade för Gustafs blick, och han ansåg tiden vara inne att, såsom han i ett bref till General-Amiralen af Trolle yttrade, "krossa svenska namnets urgamla afundare och holsteinska husets hätska fiende." Den hittillsvarande Cancelli-presidenten eller utrikes-ministern, Gr. U. Scheffer, nedlade sina embeten d. 5 Juni 1783, och fick till efterträdare Gr. Creutz, som hemkallades från ambassaden i Paris. Det var nu slut med Gustaf III:s fredliga politik, den Scheffer dittills ledt och upprätthållit; Konungen längtade att kasta sig i krigets faror, och redan tre år förut, under sitt vistande i Spa, hade han med Creutz aftalat de planer, som skulle bringas till verkställighet sedan denne blifvit satt i spetsen för affärerne. Toll, af själ och hjerta Danmarks fiende, nu såsom alltid under hela sin lefnad, var djupt invigd i Konungens krigiska tankar. Han skulle utarbeta planen till ett anfall på Seland och Köpenhamn (ty Gustaf III hade den ganska rigtiga åsigten, att det var der norska kronan skulle tagas), och äfven uppgöra förslag till en operation emot Norge med en mindre styrka. I medlet af Maj 1783 skickades han till Carlskrona att meddela Gen.-Amiralen af Trolle de projecter, med hvilka Konungen umgicks, och med honom öfverlägga om utförandet. Toll och af Trolle voro de båda militärpersoner, Konungen gick i råd med om dessa ärenden, och utom dem hade blott Gr. Creutz, Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube och Stats-Sekreteraren von Carlson kännedom om hvad som förehades. Alltsammans var bygdt på den förutsättning, att Kejsarinnan Catharina, som sjelfmyndigt införlifvat Krim och Cuban med ryska väldet i April 1783, för denna kränkning af tractaterne skulle råka i krig med Turkarne, och att detta skulle hindra henne att blanda sig i Sveriges strid med Danmark. Men Turkarne gåfvo efter; intet krig blef af emellan dem och Ryssarne, och Gustafs krigiska projecter måste uppskjutas till en lägligare tid. Då Konungen i slutet af Sept. företog den bekanta resan till Italien, förordnade han en s. k. "Beredning" till iståndsättande af försvarsverket till lands och sjös, bestående af Gr. Creutz, Gen.-Amiralen af Trolle,

Stats-Sekreteraren v. Carlson och Toll. Denna beredningss synliga ändamål var att fördela stats-anslagen för försvars-verket emellan de särskilda grenarne af detsamma och förordna om medlens användande; men verkliga ändamålet var långt vidsträcktare, och gick ut på att flottor och armée skulle vara fullt rustade för en campanj i Juli månad 1784. En särskild §. i instructionen för beredningen ålade T. att hafva tillsynen öfver verkställigheten af beredningens befallningar i allt, som rörde landtarméen. Han var således i sjelfva verket krigsminister ifrån denna stund, och fortfor att vara det ända till Aug. 1788. I Juli 1784 skulle 15,000 man vara samlade i Skåne, försedda med belägrings-artilleri, 10,000 i Vestergöthland och Bohuslän, 6000 i Vermland och 3000 i Jemtland. Örlogsflottan skulle vid samma tid vara färdig att gå till sjös, med minst 16 linieskepp och 9 fregatter, och arméens flotta något tidigare, med 13 större fartyg, 27 kanonslupar och 4 mörsarebarkasser. Konungen hemkom i början af Aug., men ingenting blef af alla dessa rustningar, hvilka emellertid kostat öfver 1½ million Rdr. En declaration af ryska hofvet till det svenska, samt rustningar både i Ryssland och Danmark, synas hafva tvungit Konungen att hålla sig stilla.

Den nyssnämnda Beredningen, som egentligen var tillsatt för perioden af Konungens frånvaro, fortfor dock med sin befattning äfven efter hans återkomst. För att skilja Riksrådet Frih. Carl Sparre från krigsärenderna i hvad de rörde landtförsvaret, och i stället kunna lemna dem åt T., hade Sparre fått befallning följa Konungen till Italien. Sedan Sparre hemkommit, lät Konungen honom genom Gr. Creutz förstå, att han ej längre önskade att han befattade sig med krigsärenderna. Sparre begärde då sjelf att derifrån entledigas.

Efter General-Amiralen af Trolle, som aflidit om våren 1784, hade hans efterträdare i embetet, den snillrike Ehrensvärd, äfven intagit hans plats i Beredningen. Emellan honom och Toll fördes en ganska liflig brefvexling, och en mängd af Eh:s bref till honom finnas ännu i behåll, vittnande både om den nära vänskap, som rådde dem emellan och om de stora och genialiska synpunkter, ur hvilka Eh. betraktade Sveriges politik och försvarsväsen. Det var hans favoritidée att Sverige genom Selands besittning borde vara herre öfver Sundet, och derigenom stänga Ryssland från de andra europeiska farvattnena. Denna jättes krafter skulle då efterhand domna.

Om hösten 1784 företog Konungen en inspectionsresa till de skånska och bohuslänska fästningarne samt Götheborg, på hvilken T. var honom följaktig, för att visa hvad Beredningen under hans frånvaro uträttat. I ett bref till Stats-Sekret. v. Carlson skrifver T.: "Änteligen får jag nu pusta, draga andan och taga till pennan. Gud beskydde K. Maj:ts dyra person till senaste åldern! och om dess activité soutenerar sig, så gå visserligen alla dess embetsmän under, om de skola ofta göra stora touren; ty så fatigera och se sig om, som han gjort på denna resa, derom kan ingen hafva någon idé, som ej varit med. Men Gudskelof, nu har han sjelf sett, nu kan han också sjelf decidera, utan att behöfva lita på berättelser eller blifva villad af griller, upprunna i konsten. Huru han varit och är nöjd med Beredningens omsorg och anstalter, det torde du bättre få veta än jag. Han var nådig, glad och god, och på det sättet bemötte han alla." — Huru han speciellt var nöjd med T:s åtgärder synes af en stroph, som förekommer i ett bref till Kon. Ludvig XVI, der det heter: "Jag har med stort välbehag sett att Hr Toll, åt hvilken jag uppdragit omsorgen om min armée, deri har infört en ordning och hushållning, som öfverträffat mina förhoppningar."

Om sommaren 1785 var ett stort läger sammandraget i Skåne. Konungen kom sjelf dit, ännu alltid med planerna emot Danmark i hufvudet. Han ville nu förbereda fredsbrottet med detta rike på det sättet, att Konungens styfsvärmoder, danska Enkedrottningen Juliana Maria, som af Kronprinsen Fredrik det föregående året blifvit undanträngd från affärernas ledning, den hon jemte sin son, Arfprinsen Fredrik, vid Struensees fall bemäktigat sig, skulle öfvertalas att försöka en contra-revolution för att återtaga den förlorade makten, hvarvid henne skulle lofvas Sveriges bistånd och, i händelse af planens misslyckande, en tillflykt här i landet. T. utsågs att föra underhandlingen med Enkedrottningen, och utförliga instructioner finnas, skrifna af Konungens egen hand, för detta uppdrag. Han skickades till Köpenhamn, såsom det hette, för att complimentera den kungliga familjen å Konungens vägnar, som då vistades i Skåne, men egentligen för det nyssnämnda ändamålet. Toll hade flera conferenser med Enkedrottningen, så väl i Köpenhamn, som sedermera på Fredensborgs slott, dit han i hemlighet begaf sig från Skåne; men Juliana Maria synes hafva misstrott både Gustaf III och hans utskickade. Konungen hade i ett bref till henne gifvit en vink om faror, som

skulle hota hennes person, och om hvilka T. skulle lemna närmare upplysning. Hon blef väl i början uppskrämd af denna underrättelse, men kunde ej förmås till något verksamt steg, utan skyllde på sin ålderdom och behof af lugn. Alltsammans stannade vid complimenter och vänskapsbetygelser till Konungen för det deltagande, han betygat för hennes person. Ett bref från Gustaf III till Toll, i Juli 1785, handlar om denna sak. "Jag kan" — säger Konungen — "ej nog yttra min fulla satisfaction öfver den habilitet, hvarmed Öfversten uppfyllt sin commission i Danmark. Jag har alltid känt eder, min kära Toll, för en man, som med succès kunde utföra allt hvad eder anförtroddes; men jag bekänner uppriktigt att jag ej väntade mig, att ni kunde med sådan dexteritet utföra ett ministeriellt ärende. Jag önskar att detta continueras, och att man smider medan jernet är varmt. Prins Fredriks resa till Mecklenburg kunde utmärka en följd af missnöje, som man bör observera. Jag uppdrager eder derföre att fullfölja edert verk. Det skall endera föra till det stora mål, som vi föresatt oss, eller bringa en så stor confusion i det inre af detta land, att det derigenom skall sättas ur stånd att oroa oss, om vi finna oss obligerade att gripa till vapen för Turkarne." — Till slut heter det: "Farväl min kära Toll! Koka väl i den grytan, ni tillagade på Fredensborg; då kunna vi snart bruka de anstalter, som ni så skyndsamt satt i ordning."

Ännu i denna dag är 1786 års riksdag en oupplöst gåta. Hvad var Konungens egentliga afsigt med densamma? Detta är lika okändt, som det har all sannolikhet för sig att de propositioner till Ständerna, som blefvo synliga, voro helt andra än de, som varit tillämnade. Den starka oppositionen, som visade sig genast vid riksdagens början, tvang till detta utbyte. Toll, såsom vid denna tiden högt i Konungens förtroende, kände denna hemlighet så mycket säkrare, som samtida trovärdiga uppgifter förena sig deri, att han var bland dem, som rådde Konungen till riksdag; men denna hemlighet har han tagit med sig i grafven. Wallqvist och Nordin säga båda i sina anteckningar, att Toll rådt till riksdag, den sednare med tillägg att han dertill af andra varit förledd genom origtiga förespeglingar om sinnesstämningen. Wallqvists uppgift, att "Toll åtagit sig att föra riksdagen efter önskan", låter ej så alldeles otrolig. Han hade utan tvifvel stor förmåga att leda menniskor, hvilken han dock måhända öfverskattade vid detta tillfälle, då fråga var om folksamlingar, som ansågo sig fria. Och dessutom

bör väl denna ledning ej så förstås, som skulle han ensam kunnat taga om hand hela riksdagsmachineriet. Nordin och Wallqvist voro säkerligen påräknade såsom ledare i preste-ståndet, och i intet af riksstånden saknade Konungen nitiske och betydande anhängare. Men hvad man kan säga med visshet är, att oppositionen ej hade orätt då den kallade Talmannen i Bondeståndet vid 1786 års riksdag, Nils Svensson, för "Tolls agent." Denne bonde var från Skåne, och hade sitt hemvist ej långt från Beckaskog. Det är otvifvelaktigt att Toll ledt Konungens val på honom, och att han genom honom trott sig kunna styra Bondeståndet. Nils Svensson fortfor ända till sin död, som ej inträffade förrän ett stycke in på 1800-talet, att stå i nära förhållande till T.

En utförlig berättelse öfverlemnades till Ständerna om hvad som, sedan förra riksdagen, blifvit gjordt för arméen och krigsförvaltningens förbättring. Den är uppsatt af T., och visar att han ej suttit med händerna i kors under den tid, han förestått krigsväsendet. Den förbättring för hvilken han så mycket nitälskade, som sedermera infördes och ännu i dag gagnar arméen, nemligen mötes-passevolanceen, kunde ej vid denna riksdag genomföras. Propositionen derom afslogs, såsom bekant är, af Adeln och Bondeståndet, mera af partiberäkningar än af i sjelfva saken grundade skäl.

Fram på hösten 1786 nedsattes en comité, som skulle taga kännedom af Amiralitetsverkets tillstånd och efterse hvilka inskränkningar, som kunde ske i arbetsutgifterne. Ledamöterne voro: Öfveramiralen Gr. Ehrensvärd, Contre-amiralerne af Chapman och Strömfelt, Stats-sekreterarne Liljencrantz och v. Carlson samt Toll. Denne fick af Konungen befallning att uppgöra instruction för comitén; men för att ej stöta Amiralerne, hölls detta hemligt. Konungen utgaf instructionen för sitt eget verk, ehuru den var författad af Toll.

Det kan icke bestridas att hela tendensen af Gustaf III:s regering gick ut på envälde, eller att efterhand draga regeringsärenderna under hans ensamma afgörande. Rådet fanns väl ännu, men hade mer och mer nedsjunkit till en statsdecoration. Sedan utrikesministern Gr. Scheffer nedlaggt sina embeten, hade Konungen sjelf tagit de utrikes ärenderna om hand, dervid till en början biträdd af Gr. Creutz; men efter hans snart inträffade död skötte Konungen dem hufvudsakligen sjelf. Krigsärenderna styrde han genom Toll, eller, rättare, lät denne styra dem. Finanserna skulle nu äfven dragas inom allena-styrelsens krets.

Liljencrantz hade alltför grundliga insigter i statshushållning och finanser, för att ej anse fredens bibehållande och de inre hjelpkällornas deraf beroende utveckling såsom första vilkoret för möjligheten att ordna och reda drätselverket, hvartill han gjort en god början genom realisationen, hvars bestånd likaledes i betydlig mån berodde af freden. Ifrån den stund Konungens tankar förnämligast rigtades utåt på eröfringar och krigsära, försattes Liljencrantz i en allt mer skef ställning. Konungen dolde för honom sorgfälligt sina krigsplaner mot Danmark 1783 och 1784, ehuru han genom utrikes lån måste skaffa medel till rustningarne. Efter riksdagen 1786 ansåg Konungen tiden vara inne att äfven taga finanserna under sin närmare skötsel, liksom han redan gjort med utrikes- och krigsärenderna, och Liljencrantz insattes i rådet. Frih. Erik Ruuth, förste Hofstallmästare hos Hertigen af Södermanland, utnämndes till Statssekreterare för finanserna. Han var Tolls vän, och denne synes ej hafva varit främmande för hans val. Åtminstone yttrar han i ett bref till Konungen, att Ruuths utnämning på börsen emottagits med nästan enhällig fägnad, och att den allmänna opinionen var att han hade insigter och tänkte väl. Dagen efter sedan Ruuth erhållit finansportföljen, utnämnde Konungen Toll till Generalmajor och förste Generaladjutant (d. 28 Nov. 1786). Det var att sätta officiella stämpeln på den befattning, han redan i flera år innehaft, och ansågs nödigt, emedan hvarjehanda collisioner uppkommit emellan Öfversten-Krigsministern och Generaler, som funno det svårt att subordinera under en embetsman af lägre grad, än den de sjelfve innehade.

Gustaf III, sjelf sin utrikes minister, hade nu finanserna och arméen i de händer han ville. Det var tydligt att detta var beräknadt att gifva honom fria händer, när de conjuncturer skulle inträffa, som kunde gynna hans krigiska ärelystnad. Denna var alltid lika brinnande och orolig. Vid denna tid yttrade han en gång till Riksrådet Frih. Ramel: "Man börjar glömma 1772." Han kände ett behof, att ännu en gång vid sin person fästa verldens beundran.

Det dröjde ej länge innan den politiska ställningen i Europa blef sådan, att en Svensk Konung, med någon blick in i framtiden och med Polens och Turkiets öde för ögonen, skulle känna en stark frestelse att genom ett väl afpassadt anfall på Ryssland söka stärka sig åt den sidan och åtminstone minska farligheterna, som hotade derifrån. Catharina hade säkerligen inga vänligare planer emot Sverige, än dem

hon utvecklat emot sina andra grannar, Polen och Turkiet, och ingen kunde betvifla att hon ju skulle sätta dem i verket, så snart ett gynnande tillfälle dertill yppades. Gustaf III:s krig emot Ryssland var således egentligen mera ett försvars- än anfallskrig, ehuru det fick hela formen af det sednare. I Aug. 1787 hade Porten sett sig tvungen förklara Ryssland krig, och denna makt drog nu så betydande stridskrafter tillsammans mot turkiska sidan, att den följande våren ej större garnison fanns i St. Petersburg än 6000 man. Gustaf III beslöt att anfalla Ryssland, och att öfverrumpla sjelfva hufvudstaden.

Innan dess ville han försöka att lossa de band, som förenade Danmark med Ryssland och draga den förstnämnda makten närmare till Sveriges interesse. Det säges att hans plan varit, att tillvägabringa en familj-allians mellan Sverige, Danmark och Preussen, och han begaf sig också verkligen i början af Nov. 1787 till Köpenhamn för detta ändamål. Ehuru han, efter återkomsten, för sitt Råd sökte upphöja vigten af det vänskapliga förhållande, som visat sig emellan honom och Kronprinsen af Danmark, blef det dock i händelsernas utveckling snart nog uppenbart, att ändamålet med resan förfelats. Innan ännu ett år förflutit, hade Danmark uppträdt såsom Rysslands bundsförvandt och vår fiende.

Bland de personer, som åtföljde Konungen till Köpenhamn, var äfven Toll. Han berättar i ett bref till Konungen de omdömen, som fälldes af Danskarne öfver H. Maj:ts svit, och äfven, helt oförställdt, hvad de sade om T:s sjelf. "Baronerne Taube och von Essen" — säger han — "berömmas på det högsta; Armfelt, som fått en decoration (Elefanterorden), den många Danskar ej kunna få, skall naturligtvis klandras af afund; Gr. Horn anses för något enfaldig, Baron Strömfelt för "ett godt menneske"; de Besche tycka de icke varit nog höflig, Möllersvärd för tystlåten; Wreden nästan så mycket omtyckt, som Taube och von Essen; men mig tror man ej om godt."

Det finnes nio stycken protokoll hållna inför Konungen på Haga slott, ifrån d. 13 Jan. till d. 13 April 1788, i närvaro af Toll och Statssekreteraren för finanserna Frih. Ruuth, alla handlande om förberedelserna till kriget emot Ryssland. Redan vid första sammanträdet ger Konungen de närvarande tillkänna, att så vida tvenne under negociation varande subsidie-traktater med England och Ottomanniska Porten kunde bringas till stadga, var det hans afsigt att "*vid första vårdag attaquera Ryssland i hjertat af sin makt,*

nemligen sjelfva hufvudstaden." Beslutet om kriget var således fattadt redan innan conferenserna på Haga började, och dessa afsågo egentligen verkställighets-åtgärderna, ehuru Konungen emellanåt gaf Toll och Ruuth underrättelse i hvad skick underhandlingarne med de utländska makterna befunno sig. Hvarken Toll eller Ruuth hafva emot sjelfva hufvudsaken, eller krigets företagande, så vida nemligen tillräckliga subsidier för kostnadernas bestridande kunde erhållas, gjort några föreställningar, och måste man således antaga, att de i afseende på sjelfva *quæstio an* varit af samma tanka, som Konungen. Deremot hafva de båda vid mer än ett tillfälle satt sig emot och bestridt Konungens idéer i åtskilligt af hvad, som hörde till planens verkställighet, hvilket, i hvad Toll rörer, i det följandet blir synligt.

Skälen för beslutet att bryta med Ryssland framställer Konungen i korthet sjelf på följande sätt, i den första conferensen d. 13 Jan.: Conjuncturen i Europa hade redan förliden sommar förändrat sig. Holland blifvit af Frankrike öfverlemnadt; den sednare makten syntes nalka sig närmare till wienska och ryska hofvens interessen än en tillbörlig jemnvigt tycktes medgifva; ottomanniska Portens understöd vore Frankrike föga om hjertat; det vore möjligt att en kallsinnighet emellan Frankrike och Spanien äfven uppkomme, och Frankrikes invärtes ställning blefve dag efter annan eftertänklig och af vidt utseende följder. Konungen, alltid sorgfällig om rikets upprätthållande, sjelfständighet och ära, hade noga öfvervägat att dess endast med Frankrike egande förbindelser möjligen kunde blifva ett svagt medverkande och ännu mindre något pålitligt stöd, i fall Ryssland fortfore att vilja förskaffa sig om icke allmänt öfvervälde, åtminstone en sådan influence, som med tiden kunde blifva likaså tryckande, som till sin egenskap förhatlig. Derföre hade Konungen genom sin beskickning vid ottomanniska Porten låtit sondera samma hofs disposition att med Sverige ingå en subsidie-tractat på sådana grunder, att Sverige under 10 års tid skulle erhålla 1 million piaster om året och, i händelse af en ruptur med Ryssland, särskild ersättning för de första utgifter, lämpad efter tid och omständigheter. Under Konungens vistande i Köpenhamn hade dervarande engelske Ministern Elliot låtit förstå, att en förbindelse emellan Sverige och dess hof skulle vara ett för samma hof behagligt ämne att ventilera; hvarföre Konungen anbefallt sin minister i London, Frih. von Nolcken, att följa samma anledning och, om sinnesstämningen syntes gynnande,

föreslå en subsidie-tractat, hvarigenom Sverige kunde i
gen erhålla 350 à 400,000 pund sterling.

Såsom ett ytterligare skäl för rupturen med Ryss
framställer Konungen, att Porten redan reclamerat up
landet af den traktat, som existerat emellan Sverige
Turkiet alltsedan 1739, och i hvilken de ömsesidigt l
hvarandra hjelp och understöd, i fall någon af dem sk
blifva antastad af Ryssland.

Af orsaker, som skulle blifva alltför vidlyftiga att
utveckla, ledde ej underhandlingen med engelska cabine
till det resultat, som åsyftades, hvarföre den enda utvi
att erhålla medel för krigets utförande blef att vända
till Porten. Fram i slutet af Mars skickades unge Gr
Robert von Rosen, som då vistades i Berlin, derifrån
en depeche till Envoyén von Heydenstam i Constantino
af det hufvudsakliga innehåll: att Konungen ville börja
get med Ryssland med all styrka, så till lands som s
emot det Turkiet förband sig att årligen erlägga 4
piaster, så länge kriget varade; att ingen fredsunderh
ling företogs utan att Sverige deri inbegreps; att Porte
eller 1½ år efter krigets slut utbetalte 4 millioner, och
dan i 10 år en subside af 1 million om året. Dessa tre
sistnämnde punkter voro de enda, i hvilka det tilläts m
stern bevilja någon jemkning. För att hålla saken så m
ket hemligare, hade Konungen både sjelf författat depec
och satt den i chiffer.

Sådan var den financiella prospect af saken, Konu
framställde för de båda män, med hvilka han rådgjorde
krigsberedelserne. Toll för sin del yttrade, att "då o
ligheter sig förete att börja och ännu mera fullfölja ett
med de få penningetillgångar vi inom oss sjelfve egde, i
nerhet som, i fall hela den i riket roulerande penninge
ken skulle kunna, emot möjligheten, uppsamlas, utgj
den dock näppeligen behofvet; härförutan blefve K.
gloire och dess hela rikes välfärd exponerad, om f
bröts innan man hade någon säkerhet om tillgångar
utförandet, hvarföre han i underdånighet förmente,
Maj:ts anbud till Turkarne åtminstone borde ställas
mill. piaster." — Baron Ruuth "förmodade att K. Maj
genting ville börja eller börja låta, innan ej allenast
komlig visshet vore vunnen om penningarnes erhåll
utan äfven någon del af dem hitdragne" — hvartill K
gen svarade, "*att han alltid lade till grund vissheten*
tractaten."

Det var, såsom man ser, under förutsättning att Konungen ej skulle företaga kriget förrän han vore fullt försedd om de erforderliga fonderna dertill, som Toll och Ruuth med honom öfverlade om detaljerna af verkställigheten. Men i denna omständighet höll Konungen ej hvad man kommit öfverens om i conferenserne: han började verkligen kriget, utan att hafva subsidie-tractaten med Porten gjord. I ett bref till Armfelt från Götheborg af d. 9 Oct. 1788 säger han: *"Jag hoppas att negociationerne i Constantinopel lyckas, men Turkarnes långsamhet är förtviflande."* Subsidiefrågan var således ej ännu definitift reglerad, ehuru kriget redan räckt trenne månader! Så vidt offentliggjorda allmänna handlingar upplysa förhållandet, lära också de från Constantinopel slutligen erhållna subsidier varit rent af en bagatell, i förhållande till hvad fråga varit om. Enligt Statsföredraningens berättelse till K. Maj:t af d. 8 Febr. 1794, angående statsverkets tillstånd vid Gustaf III:s död, hade Baron Ruuth till 1790 års slut i ottomanniska subsidier indragit en summa af 231,039 Rdr specie, och efter slutet af nyssnämnde år hade hans efterträdare i finansförvaltningen uppburit 21,173 — inalles 252,212 Rdr specie!

Redan i den första conferensen på Haga erhöll T. Konungens befallning att göra besked för landtarméens tillstånd och uppgifva de ungefärliga kostnaderna för krigets utförande. Han uppgaf då, att arméen till numerären vore komplett, utan andra vacanser än de, som härrörde af den vanliga mortaliteten. I dess beklädnad funnos ej större defecter, än att de kunde till det väsendtligaste sättas i stånd till våren; beväringen vore i ordning; artilleriet talrikare på pjeser och deras utredning, än i ett krig och på ett ställe behöfdes. Af anspanns-sorter vore en hel hop ogjordt, men ämnen dertill på sina ställen i ordning, så att icke mycken tid fordrades för att dem förfärdiga. Förråden voro fulla med ammunition; tross och utredning, utom hästar för svenska infanteriet och artilleriet, kunde anses komplett, emedan några landttropper kommo på flottan, och hvad de sedes ej behöfde kunde suppléera de obetydliga brister, som funnos. I fall hela arméen sattes i rörelse, vore kostnaden ungefär ½ tunna guld om dagen. — Jemte befallning att låta sätta beklädnad och anspann till artilleriet i ordning under vintern, fick T. derjemte uppdrag att utarbeta detaljerna af operationsplanen.

I en följande conferens, d. 25 Jan., uppgaf Toll den plan för anfallet, att man skulle landsätta 15 à 20,000 man

i Ingermanland vid eller nära Oranienbaum, och i favör a den förskräckelse och oordning, en sådan ankomst nödvän digt måste förorsaka, med yttersta skyndsamhet söka öfver rumpla och intaga St. Petersburg, eller, om detta mött oöfvervinnerliga hinder, då bombardera och beskjuta den så att intet rådrum lemnades till annan omtanka än capitula tion. På lika sätt borde förfaras med Cronstadt. Skäl emot en marche landvägen från Finland emot St. Petersbur utvecklades, och bestodo hufvudsakligen i de der mötand tvenne fästningarne Fredrikshamn och Wiborg, och den ti som skulle åtgå till marchen, hvarigenom Ryssarne skull få rådrum att sätta St. Petersburg och Cronstadt i för svarsstånd.

Denna anfallsplan gillades af Konungen, som förklarad sig vilja "*dervid i Nåder förblifva.*" Han tillade att ha mycket räknade på den revolution, som vid ett sådant till fälle ofelbart skulle ske, och hvilken han ville underhjelp på det sättet, att han förklarade sig för Storfursten Paul hvars rättigheter Kejsarinnan kränkt, då hon sjelf änne förd riksstyrelsen, ehuru Storfursten då han blef myndig bo bordt efterträda sin fader, såsom thronföljare.

En detacherad corps skulle från Savolax tränga fra förbi Nyslott, för att förena sig med hufvudarméen em St. Petersburg.

Såsom vilkor för möjligheten af en landstigning på i germanlandska vallen förutsatte Toll, att vår flotta inna dess skulle hafva slagit den ryska, antingen i öppna sjö eller i Cronstadts hamn.

Sex dagar efter, sedan förestående var aftaladt o öfverenskommet, hölls en ny conferens (d. 3 Febr.). Kon gen hade från början bestämt Maj månad för utbrottet. bevisade nu att en så tidig begynnelse vore omöjlig, i a seende till brist på fourage. Detta toges icke särdeles v af Konungen. Han förebrådde T. att detta hinder ej för blifvit anmäldt, emedan i sådant fall det kunnat vara ovis huruvida Konungen affärdat den courir till England, som öfverfört instructionen och handlingarne till Baron v. Nolck i afseende på tractatens afslutande. Han nyttjade äfv det egna skälet emot uppskof, att "entreprisen vore a anse såsom en conspiration, och om dem vittnar histori att de alltid misslyckats, så snart de blifvit till termi förlängde." Han måste dock låta Tolls skäl gälla, och u brottet bestämdes att skola ske i Juli, "under förmodan" tillägger Konungen — "att inga obstacler af bristande ti

gång på fourage eller dylikt då ånyo måtte förekomma."
T. hade skriftligen i en promemoria uppsatt sina tankar om nödvändigheten af uppskof, och på samma gång framställde han åtskilliga andra betänkligheter, som mötte vid företaget. Så vidt protokollen öfver conferenserne på Haga upplysa förhållandet, äro dessa de enda invändningar han gjort, jemte förbehållet att tillräckliga penningemedel måtte vara att tillgå för krigets utförande. Det är af vigt för bedömmandet af hans handlingssätt vid detta tillfälle, hvilket blifvit så mycket klandradt, att se huru han framställde sakerna för Konungen, och derföre bör den ofvannämnde promemorian här finna sin plats. Den är af följande lydelse:

"Underdånigste promemoria!

E. K. Maj:ts Nådiga förtroende och befallning ålägga mig att utan förbehåll andraga alla de considerationer, som uti det förevarande vigtiga ämne, i anseende till verkställigheten, synas förtjena ett grannlaga öfvervägande.

1:o Hemställes underdånigst om man kan taga för afgjordt, att Danmark endast åskådar E. Maj:ts företagande; skulle man inte kunna supponera, det afund eller fruktan för en framtid torde uppväcka speculationer att göra diversion inom våra gränsor? Kanhända uppfattas en sådan tanka snarast, om landet lemnas alldeles öppet. Är denna omständighet af någon vigt, så torde E. Maj:t i nåder decidera hvad verkan den skall få på sjelfva hufvudoperationen, i anseende till truppernas fördelning och destination.

2:o Emot en tidig begynnelse ligger ett grufligt hinder i bristande tillgång på fourage. Man får inte göra sig hopp att uti Maj månad erhålla det i fiendens land; på alla ställen i verlden är länders förråd vid den tiden consumeradt, och allravissast står så till nära en hufvudstad. Förr än Juli månad finnes ingenstädes fourage på marken. En corps d'armées behof för sex veckor, som vore vår casus, är stort; vår tillgång är magasinerna i Finland och Skåne, som utgöra omkring 4000 rationer för 20 dagar. Skall på dem räknas, så böra ordres genast gå, att de finska nedföras till stränderna; ty landet kan ej transportera dem då det på en gång skall befordra truppernas marche, bruka och beså sin jord. Det får icke heller dröja länge, innan de skånska magasiner inspinnas för att kunna transporteras; i uppseende och omdömen häröfver blifva betydlige, lärer icke undfalla E. Maj:ts vishet. Men nämnde fourage utgör icke en fjerdedel af det oundgängligaste behof; jag nämner ej hafran; det är endast hö och halm, som svenska och isyn-

nerhet de finska hästarne ej kunna vara utan. De återstående ³/₄ torde med yttersta svårighet för penningar stå att erhålla, men omöjligen utan att med desammas uppbandlande nästan publicera sin föresats. Då det ena och andra föregått, återstår en utvidgad nödvändighet af transportfartyg; jag gifver till lyckan och hoppet om deras framkomst.

3:o Vapen med flere krigsförnödenheter äro med några och 30 skeppslaster förlagda till helt olika afsigter, än den nuvarande; det torde bli orådligt räkna på den möjligheten, att sjöledes i hast och vid första öppet vatten kunna concentrera dem till sitt ändamål. Det angelägnaste måtte således få begynna att gå öfver land, ju förr dess heldre, om allt skall kunna cooperera till reussiten i Maj månad. Dessa anstalter, sammanlagde till de om fouraget, lära äfven förmodligen öka gissningarne.

4:o Om något hinder i tiden eller summan af den påräknade penningetillgången skulle yppa sig, så att verkställigheten deraf tarderade, blefve ofvanberörde beredelser ett synbart bevis på hvad man velat, en naturlig anledning för Ryssland att sätta sig uti en helt annan författning, än det nu påtänker.

5:o Då sjörustningen följer på dessa ovanliga anstalter för och med landtarméen och dess tillhörigheter, så är täckelset alldeles borta. Kanhända öfvergifver Ryssland då det imaginära i Orienten, för att bevara det reela i Europa, vänder om med en corps d'armée, går oss under en gynnsam årstid till mötes, bestrider eller återtager de fördelar, vi sökt eller vunnit.

6:o Om våra flottor kunna löpa ut från sina hamnar tidigare än den ryska, så lära de dock icke kunna komma in i finska viken förr än den ryska är i stånd att der möta dem; en öfverrumpling från vår sida torde derföre snarare kunna önskas, än förmodas. Jag tror således för min underdåniga del, att en sjöslagtning blir både det vissa och nödvändiga, innan physikaliska möjligheterna medgifva att E. Maj:ts armée kan debarkera på ingermanländska vallen, eller med fördel göra inbrott på ryska gebitet; men

7:o om den ryska flottan vandrar åt Medelhafvet, eller endast löper ut i Östersjön för att imponera på Danmark, så eger E. Maj:t i det ena och andra fallet full anledning att äfven röra sin sjömakt. Då detta gifves endast en defensif utsigt, så måtte derigenom utan tvifvel knuten dragas starkare till med Danmark, vi invinna den tid, som en corps d'armée obehindradt kan agera. Går en del af ryska

hellan åt Medelhafvet, så är det en styrka för vår att få så mycket mindre emot sig. Vi kunna vid en öppen och allmän sjöfart underhand och ganska oförmärkt inlasta alla våra vapen och krigsförnödenheter, och i slutet af Juli utföra hvad i Maj månad nästan blifver omöjligt.

8:o Om kriget med Porten icke före sommarens ingång är slutadt, så visar alla tiders historia, att Turkarne under sommaren äro häftigast i sina operationer. Fördenskull synes som K. Maj:ts föresats skulle vinna mera styrka af en sednare, än tidig begynnelse, emedan i det förra fallet beredelserna kräfva en kortare tid, och kunna göras i anseende till landtmakten utan all ombrage då, men icke nu." — Slutligen tillade Toll dessa omständigheter, "att så vida den svenska flottan skulle kunna i hamnen instänga den ryska, så blefve i sådant fall den sednares besättning, ungefärligen 20,000 man, ett försvar för Cronstadt, en armée, som kunde bestrida vår att landstiga, såsom ock, att om svenska flottan skulle icke vara nog stark att våga träffning emot den fientliga, syntes svårare att den äfven skulle kunna beskydda transporterna."

Det var icke utan mycken strid med sig sjelf, som Konungen beslöt sig till att söka Englands förbund i stället för Frankrikes. Han säger sjelf i en af conferenserne, att han "icke ville förtiga att det vore både emot dess önskan och personliga böjelse, att uppoffra förbindelserna med franska hofvet emot ingående af andra med England; men det stora föremål att grundlägga rikets framtida säkerhet, medelst ryska maktens inskränkande och ottomanniska Portens understödjande, hade varit de skäl, som föranlåtit K. Maj:t att ändra systemen." Hans känslor, ungdomsminnen och politiska traditioner förde honom åter emot Frankrike, sedan stridigheterna börjat försvinna att knyta den förbindelse med England, som conjuncturen tvungit honom att söka. Sedan beslutet var fattadt att skicka couriren till Constantinopel, med anbud att bryta med Ryssland i fall Porten ville gifva subsidier, yttrade han att "då Turkarne bifallit propositionen, och om tractaten med England misslyckades, så ämnade K. Maj:t åter vända sig med negociationerne till Frankrike, på det sätt, hvartill K. Maj:t redan förliden höstas med ett andragande laggt en till sin vidd af fransyska ministèren ännu icke sedd grundval, nemligen att Ambassadeuren skulle anbefallas directe till Hans Franska Maj:t förklara, att Dess Konung och Herre med oro och bekymmer såge deras samfälte allierade Turken abandonerad, jemnvigten

makter emellan uppoffras, rättvisan icke mera finna någo
stöd, att K. Maj:t i en så vidt utseende ställning icke me
stillasittande ville invänta den tid, då ordningen att fö
tryckas ofelbart skulle drabba dess rike och fädernesla
att K. Maj:t fördenskull ginge faran till mötes medelst kri
förklarande emot Ryssland, att han äskade, trodde och ö
skade att Frankrike på ett eller annat sätt äfven ville bis
Porten, och göra med Sverige samfält operationer. Am
bassadeuren skulle derefter interessera och upphetta alla de
som kunde bereda en härmed öfverensstämmande *vox popu*
densamma, å bane bragt, skulle ofelbart decidera ministè
att med penningar eller skepp, och tilläfventyrs båda d
larne, bistå det svenska fredsbrottet; ty K. Maj:t hade
en alldeles lika marche i franska decisionerna exempel i
sta amerikanska kriget, hvilket M:r Maurepas aldrig ämna
begynna, men blef genom folkets röst dertill forcerad."

Innan vi bortlägga protokollerna öfver conferenserna på Haga torde det förtjena nämnas, att Gustaf III ämnat ett betydande befäl i kriget åt den i preussisk tjenst varande Generalen Gr. Hård, hvilken, som bekant är, måste lemna Sverige för conspirationen 1756. Detta gick dock ej i verkställighet, okändt af hvad skäl.

I slutet af Maj började trupperne, som skulle öfverg till Finland, att sättas i rörelse, och en månad derefter var transporten under segel *). Sveaborgs hamn var utsatt till samlingsplats. Konungen gick sjelf midsommarsafton ombord på Amphion. Bland dem, som åtföljde honom, var äfven T.

En anekdot, som visar Gustaf III:s politiska skarpsynthet, och som Toll berättat, torde här förtjena sin plats. Under det Amphion för motvind låg till ankars vid Fjäderholmarne, helt nära Stockholm, kom utrikes posten från staden med depecherne för Konungen. Bland dem var en från Ambassadeuren Staël i Paris, som innehöll underrättelse om Ludvig XVI:s beslut att sammankalla *les états générau*. Efter att hafva läst depechen, räckte Konungen den åt T. och v. Essen, som stodo bredevid honom, med de orden: "Konungen i Frankrike förlorar sin krona; måhända sitt lif

*) I den af *G. von Schantz*, enligt uppdrag af chefsembetet fö Ingenieur-corpsen, författade "*Historia öfver kriget emellan Sverig och Ryssland åren 1788, 1789 och 1790*", och hvilken är grundad officiella handlingar, heter det sid. 12: "Tillredelserna till 1788 fälttåg gjordes med en skyndsamhet och drift, hvaraf man föga ha exempel." — Han vitsordar likaledes det förträffliga skick, hvari ar méen befann sig, så till organisation och öfning som materiel.

Ryktet om ett förestående krig med Ryssland hade ej förr hunnit sprida sig till Finland, innan personer, som sedermera genom Anjalaförbundet vunno en bedröflig ryktbarhet, började för sina afsigter bearbeta sinnena inom officerscorpserne af den vid Helsingfors församlade finska arméen. Man utgaf såsom säkert, att ändamålet med kriget var konungamaktens utvidgande, ja, införandet af ett fullkomligt envälde; att hela företaget vore uppspunnet af gunstlingar, i ett slags förtviflan och för att rädda sig sjelfve; ty om vågspelet lyckades, så voro de bergade o. s. v. Sedan dessa rykten fått göra sin verkan på sinnena, började man rycka målet närmare. Hemliga öfverläggningar höllos redan i början af Juni i lägret vid Helsingfors, om medlen att förekomma de befarade olyckorna. Man ville genom en del af finska skärgårdsflottan gripa Konungen på sjön, antingen lefvande eller död, och en tilltagsen man var redan utsedd att verkställa detta. Commenderande Generalen i Finland skulle arresteras, det partiet, som ville Finlands afsöndring från Sverige, få luft, ryska Kejsarinnan understödja verket, och Danmark hjelpa saken i gång i Sverige. Drottningen skulle komma på thronen till en början; men hon och hela kungliga familjen sedan undanskaffas *). Man ser här i frodig växt tvedrägtens och regeringslystnadens giftiga planta. Hvad under att den bar frukt, att Anjalaförbundet mognade i dess krona!

Redan då Konungen landsteg i Helsingfors märkte Toll upprors-symptomerna i arméen, varnade Konungen för hans fara, och besvor honom att vid första tillfälle, då de yppade sig, visa en imponerande stränghet. Konungen fästade ingen särdeles vigt härvid, och torde, i anseende till den tvetydighet, som hvilade öfver sjelfva krigets natur, hafva ansett nödvändigt att gå skonsamt och lenfälligt tillväga. Insurrectionsandan utbröt då en officer, Majoren Gr. Kalling, begärde afsked. Toll bad Konungen att icke bevilja det, utan i stället framför armeens front cassera en officer, nog glömsk af äran och sin pligt, för att under flygande fana vilja öfvergifva sin post. Han var öfvertygad, att ett strängt förfarande emot Kalling, och hans utställande för truppens förakt, skulle qväfva olydnaden hos de öfrige officerarne. Men Konungen följde ej Tolls råd; Kalling erhöll det afsked

*) Enligt fullt trovärdiga berättelser, förvarade i Gr. Tolls efterlemnade papper, hade Öfverste Hästesko, som sedan miste lifvet, haft dessa yttranden.

han begärt, och fick resa hem till Sverige. Detta blef signalen för en mängd andra, som begåfvo sig hem; under förklarande att de icke ville tjena i ett krig, företaget emot grundlagens lydelse, utan Ständernas samtycke. Hvarje dag yttrade sig upprorsandan mer och mer inom officerscorpserne. Armfelt, Tolls medtäflare om Konungens ynnest och derföre hans beständige fiende, sökte öfvertyga Konungen, att arméens missnöje egentligen var rigtadt emot Toll, som ansågs hafva anstiftat kriget, och att allt skulle blifva godt, endast han aflägsnades. "Nämn honom ej" — inföll Konungen hastigt; — "om jag följt hans råd, hade jag ej varit i denna bekymmersamma belägenhet." Hvad medel Armfelt sedermera nyttjade för att vinna sin afsigt, är ej bekant; men det vissa är, att då Konungen med arméen d. 23 Juli uppbröt från Helsingfors mot Fredrikshamn, lemnades Toll qvar, för att jemte Frih. Ruuth taga ett generellt inseende öfver anstalterna för arméens proviantering och öfriga behof under campanjen. Detta var för en man i Tolls ställning en tydlig onåd *). Konungen trodde sig förmodligen för detta pris göra sin fred med de missnöjde. Han skulle snart få erfara vederspelet.

Det hörer ej till vårt ämne att ingå i någon framställning af de följande krigshändelserna, för hvilka T. var och förblef fullkomligt främmande. Utgången af slaget vid Hogland gjorde det omöjligt att följa den ursprungliga planen af en landstigning i Ingermanland, hvilken måhända i alla fall ej kunnat verkställas, i anseende till myteriet inom finska arméen, äfven om vår flotta blifvit mästare i sjön. Konungen måste nu ändra operationsplanen, och ryckte fram landvägen mot Fredrikshamn. Finska truppernas myteri tvang honom till återtåg, och det årets campanj var förlorad.

Toll och Ruuth hade hvarken fått något lätt eller behagligt uppdrag då de sattes i spetsen för commissariatet. De skulle ansvara för truppernas förseende med proviant, och Konungen ryckte fram innan magasiner ännu hunnit formeras på hans väg. Det synes som de på förhand haft en

*) I ett bref från Toll till Konungen, skrifvet några dagar efter dennes afresa från Helsingfors, säger han: "Min helsa än vanskelig, uttröttad sinnes- och tankekraft synes neka mig verksamhet; jag skulle krossas af bördan om någon egen förebråelse egde rum; den skulle varit mindre tryckande om jag kunnat förutse eller gissa till mitt öde. Nu skall jag uppoffra allt, och dermed besegla den underdåniga redlighet, tro och nit, hvaraf jag alltid varit styrd, och den jag städse sökt ådagalägga." — Toll återsåg aldrig Gustaf III efter skilsmessan i Helsingfors.

ning härom; ty i en promemoria, aflemnad till Konungen dagen efter sedan de mottagit sin befattning, reserverade de sig uttryckligen för följderne, i fall arméeus rörelser gingo så fort, att subsistensen ej kunde hinna efter. I en biljett från Hussula af d. 31 Juli skrifver Konungen till T:: "Jag ber er använda all eder flit till sakernas upprätthållande. En god medborgare och en frimodig man bör ej förtvifla om fäderneslandet." I sitt svar på denna biljett, d. 3 Aug., säger T.: "E. Maj:ts nådiga anmaning till mig att icke förtvifla om fäderneslandet, är ett muntrande hopp att de militära operationer icke ställas i en annan gång och ordning än den, som öfverensstämmer med tid och möjligheter att framskaffa de oundgängligaste behofver. Att all rådighet och skyndsamhet i detta sednare blifvit använd, förmodar jag underdånigst att redan fullbordade anstalter lära vara de mest talande bevis."

Oviljan emot kriget och hågen att skapa hinder gick så långt hos vissa befälhafvare, att de till och med anmälte behof och brister för de trupper de commenderade, hvilka stodo i rak strid mot de rapporter och förslag, som förut blifvit ingifne, och enligt hvilka man ej haft anledning tro annat, än att allt fanns complett. Det blef nu tonen inom arméen att gifva Toll skulden för allt hvad man, med eller utan skäl, klandrade i beredelserna och anstalterna till kriget. Med hvilket lugn han sjelf såg tillbaka på sin verksamhet i detta hänseende, derom vittnar ett bref till Baron Otto Wrede, som är allt för charakteristiskt och upplysande för att här böra saknas. Det är skrifvet i slutet af October 1788, sedan danska arméen från Norge inryckt i Bohus län. "Säger man" — heter det — "att fältartilleriet i Götheborg ej varit i ordning, så frågas om de 100 hudar och alla behof till anspann, som skola vara der, blifvit nyttjade? Pass på, man låter det ligga i en vrå, för att saklöst få gnälla. Månne der är brist på gevär? Får jag räkna, så var der öfverlopps."

"Har någon uppenbarat att der finnes ett fältbageri, som kan baka 9000 portioner i dygnet? Rör denna utväg, så försvinner den invändningen att man ej kan medföra bröd."

"Tänk om befallning nu skulle gå att inventera allt, hvad i Lovisa, Helsingfors och Sveaborg finnes af gevär, kanoner, ammunition, trossutredning, krigsredskaper etc. etc., hvad gäller att man skulle upptäcka öfverflöd på det, som pretenderades fela, men brist på det, som alla vilja lysa med, jag menar vett och vilja."

"Jag vore lite intresserad deruti, att allting stode i klar dager, sådant det varit och är. Jag är till min natur lat, af princip verksam; tålamodet är ganska nära slägt med lättjan. Någon gång blir allt uppenbart; jag bryr mig ej om allt hvad som säges och tänkes tills det sker. Det är nog att jag känner ingen förebråelse, och då blir för alla andra ett svårt göra, att binda mig någon på halsen."

"Då nu rop om brister någon tid varit så tillsägande *à la mode*, skulle jag för min del önska, att så mycket af gamla verldens trivialité kunde återkomma, att man utrönte både bristernas verklighet och orsakerna dertill; att ett känbart ansvar träffade den eller dem, som genom något slags vårdslöshet beredt eller bidragit till brister. Åtminstone tycker jag att Kongl. Maj:t och kronan är berättigad till den upplysning huru de persedlar, hon lika består och utdela låter, på olika tider förgå, under en lika brukningstid. Mig förekommer det så, som skulle en rättrådig allvarsamhet i detta ämne ansenligen minska hågen att höja rösten öfver mindre omsorg för trupperne; och jag befarar med skäl att Perus grufvor ej förslå, om det endast får ankomma på reqvisitioners honorerande, och aldrig fråga göres hvar det ena eller andra tager vägen."

Knappast hade de egentliga krigsrörelserna i Finland börjat, förrän krigslågan uppblossade och hotade att utbreda sig i en annan del af riket. Natten emellan d. 9 och 10 Aug. gick ett detachement från den Ryska eskader, som låg i Öresund, i land i grannskapet af Helsingborg, plundrade och brände. Ryssland hade reklamerat Danmarks hjelp i följd af alliansen emellan de båda hofven, och betydande rustningar företogos såväl på Seland, som i Norge. I en sådan ställning var ett anfall på Skåne ganska sannolikt, så mycket snarare som fästningarne till en stor del voro blottade på trupper. Man måste således tänka på den provinsens försvar. Toll fick d. 15 Aug. Konungens befallning att genast begifva sig till Skåne, för att taga öfverbefälet, och 12:te dagen derefter var han der, sedan han likväl för nödiga öfverläggningar med regeringen tillbragt en dag i Stockholm, och för hvarjehanda arrangementer med vapen och ammunition dröjt tvenne i Jönköping.

Armfelt hade nu vunnit sin afsigt att aflägsna Toll från Konungens person. Äfven om ej de båda männen täflat om en Konungs ynnest, var olikheten i lynne och charakter så stor dem emellan, att de svårligen ändock skolat harmoniera. Armfelt älskade beqvämlighet, var vällustig och sl-

nade; Toll deremot var driftig, outtröttlig, hatade egennytta. Den pastoratförsäljning Schröderheim bedref, utgjorde Tolls afsky, hvilken visserligen ej minskades derigenom, att fördelen deraf mindre stannade hos Schröderheim sjelf, än hos en och annan af de slösande och behöfvande unge män, som omgåfvo Konungen och stodo väl hos honom. Det är bekant att förhållandet emellan Schröderheim och Armfelt var ganska intimt, och det är all anledning till den förmodan, att det till en betydlig del var den uppriktighet, hvarmed Toll till Gustaf III yttrade sig öfver dem båda i hänseende till pastorathandeln*), som ådrog honom åtminstone Schröderheims ovilja. Denne säger i sina anteckningar rörande Gustaf III:s regering, hvilka förvaras på Upsala bibliothek, att Toll sökt skada honom; och detta kan svårligen hafva afseende på något annat än det förhållande, som nyss blifvit nämndt. Konungen har sjelf en gång för Riksrådet Frih. Ramel beklagat sig, att Toll för mycket nagelfor med hans favoriter. "Toll är otacksam" — sade Konungen; — "jag gör hans duglighet och redbarhet all rättvisa; jag lemnar honom såsom embetsman allt gehör; han kunde väl låta mig hafva mina vänner och isynnerhet min hjertevän i fred, och ej förebrå mig att jag öfverser med deras svagheter."

Vi afsluta den teckning, här blifvit lemnad af Tolls förhållande till krigsföretaget i Finland och hvad dermed närmast stod i sammanhang, med ett utdrag ur ett bref, som han tillskref Konungen straxt på nyåret 1789. Det bär på en gång vittne om hans starka rojalism, och visar huru han bedömde hvad honom i Finland öfvergått. Han yttrar sig på följande sätt: "Fastän uttryck och teckningsgåfva felas mig att tolka den erkänsla och tillgifvenhet, hvaraf mitt hjerta både varit och är uppfyldt emot E. Majt:s dyra person och den oändliga myckenhet af välgerningar, mig i alla tider så Nådigst blifvit beviste, så skall dock mitt uppförande ständigt bära vittne om en ovansklig nit för E. Maj:ts ära, gagn och välbehag. Allernådigste Konung! antag såsom en ytterligare underdånigste bekräftelse på denna försäkran det omdöme, jag här dristar införa, att oskicklig är den tjenare, som icke finner och ser nödvän-

---

*) Armfelt säger sjelf i den af honom författade uppsats om sin *Lefnad och politiska öden*", som är tryckt i "*Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia*": "Pastorater såldes nästan utan urskiljning, och jag som flere andra fick del häraf!"

digheten af de steg, dess Herre och mästare efter tider och omständigheter lämpar, odygdig om han deröfver knotar, kitslig om han sjelf bjuder till eller hjelper andra att upplyfta täckelset."

Då Toll i slutet af Aug. 1788 kom till Skåne för att der organisera försvaret, fann han för sig ungefär 2,000 man trupper och i krigscassan ej fullt 2,000 Rdr. Utvägar att öka trupperne funnos visserligen, och begagnades så, att 7,000 man i händelse af behof kunnat sammandragas; men att öka cassan var svårare. Det låter nästan otroligt men är dock en sanning, att rustningarne och truppernes underhåll i lång tid bestredos utan några af staten gjorda särdeles tillskott till den obetydliga summa, som nyss nämndes. Det var den stora enskilda credit och det förtroende, Toll åtnjöt i provinsen, som gjorde det möjligt för honom att upprätthålla verket, och på detta sätt göra det allmänna betydliga tjenster. Han negocierade på sina enskilda reverser icke blott contanta penningar till truppernes aflöning, utan besörjde äfven anskaffandet af beklädnad och lifsförnödenheter för dem. Hans credit hos köpmän och leverantörer både inom och utom riket, var så stor, i anseende till den punktlighet, hvarmed han skötte sina enskilda affärer, att då autoriteter, som skulle göra upphandlingar för arméen och flottorne ej kunde använda egna skuldsedlar, emedan säljarne vägrade emottaga dem, kunde deremot ändamålet vinnas genom assignationer, ställda till inlösen af Toll såsom enskild man. På detta sätt understödde han under krigsåren försvaret i Skåne med omkring 120,000 Rdr, dels contant, dels i varor och persedlar. Denna summa öfversteg med flere tusen riksdaler sammanräknade beloppet af alla de contanta remisser, som från och med October månad 1788 till slutet af det följande året, då Toll kallades från öfverbefälet i Skåne till en annan befattning, ankommo till Skånska commissariatet från de förvaltande verken. Men det var icke blott försvaret i Skåne, som han på detta sätt understödde, utan genom sin credit anskaffade han äfven för flottan, under hösten 1788 och följande årets sommar, mångfaldiga förnödenheter. Det är klart att Toll, som ej hade egen förmögenhet, aldrig vågat eller kunnat utspänna sin credit så ansenligt som han gjorde, om han ej påräknat att efterhand af allmänna medel sättas i stånd att göra afbetalningar till dem, som på god tro förskjutit honom penningar och varor. Men statens finanser voro redan i sådant trångmål, att remisserne till

Skåne ej blefvo annat än högst otillräckliga, och Toll befann sig i en fortfarande förlägenhet att kunna uppfylla sina förbindelser. Han blef, såsom han sjelf yttrar sig i bref till en vän, *"en tiggare och vinglare för publici räkning."* Hvarje ankommande penningeremiss från Stockholm samlade fordringsegare i hans boning, dem han antingen alldeles icke eller blott högst otillräckligt kunde tillfredsställa. I ett ögonblick af gladt lynne tecknar han dessa mindre behagliga conferenser: "Jag talar högt om våra resurser; creditorerne stå med tårarne i ögonen, gå bort med frid i hjertat, men ingen fyrk i fickan. Men de komma allt igen för att smaka på resurserne."

De rustningar, Danskarne om hösten företogo på Seland, ansågos både af Konungen och hans ambassadör i Köpenhamn, Frih. Sprengtporten, vara rigtade emot Skåne. Toll deremot, sedan han hunnit orientera sig i sakerna och satt sig i tillfälle att få pålitliga underrättelser från Seland, var af den öfvertygelsen att anfallet ej skulle ske på Skåne, utan komma från Norska sidan. Denna öfvertygelse yttrade han äfven i bref till Konungen. Baron Sprengtporten deremot försäkrade Konungen om motsatsen, och naturligtvis trodde denne mera på ambassadörens uppgifter, som befann sig på stället, än på Tolls som låg i Skåne. I en depeche till Konungen gjorde denne honom slutligen reda för en krigsconselj, hållen inför Danska Kronprinsen i Köpenhamn, och i hvilken definitift beslut blifvit fattadt att afstå från den tillämnade landstigningen i Skåne, och att i stället anfalla från Norge. Kronprinsen hade derefter lemnat Köpenhamn, under förevändning att mönstra trupperne, men i sjelfva verket för att i hemlighet gå öfver till Norge, och sedan såsom volontär åtfölja den armée, som under Prinsens af Hessen befäl skulle infalla i Bohus län. Dagen efter sedan denna krigsconselj hållits, affärdade Sprengtporten en courir till Konungen, men visste ej ett ord att berätta om conseljen. Hans depeche och Tolls hunno fram på samma gång. Konungen ansåg Toll vara förd bakom ljuset, och yttrade till den courir, som fört hans depeche, att det var illa att generalen öfverlemnat sig åt "säkerhetssynden." Danska infallet från Norge dröjde ej länge att visa, att Toll haft rätt i sina uppgifter.

Ett bevis af Tolls fyndighet på utvägar i kinkiga omständigheter torde förtjena anföras. Af de trupper, han hade under sitt befäl, bestod större delen af cavalleri; deremot hade han föga infanteri och artilleri. När nu Ryska

örlogsmän visade sig i farvattnet och nalkades kusterne, lät han sitt cavalleri manövrera på stränderne; och som detta genom sin rörlighet snart kunde förflyttas från ett ställe till ett annat, så fingo Ryssarne, alltefter som de följde kusten, se trupper på flere ställen, utan att kunna veta att det var samma trupp, som de sågo öfverallt. Häraf skulle de naturligtvis falla på tankan, att landet var späckadt med krigsfolk, och afhållas från försök till landgång och plundring.

De båda campanjerne i Finland till lands, 1788 och 89, hade egentligen ej varit annat än gränskrig, der fördelar ömsom vunnits och förlorats. Ehuru hedrande för våra vapen, hade de dock ej kunnat bringa sakerna till något resultat. Konungen beslöt derföre att för det följande året 1790 hufvudsakligen lägga an på ett sjökrig, för att på denna väg tillkämpa sig freden. Att bringa flottorna till högsta möjliga styrka, och hafva dem färdige att utlöpa till första vårdag, blef alltså nu hans förnämsta syftemål. Han beslöt att anförtro ledningen af flottans utrustning i Carlskrona åt en comité, till ledamot hvaraf han äfven kallade Toll. Den bestod för öfrigt af Presidenten Grefve Munck såsom ordförande, och af Conteramiralerne af Chapman och Nordenskiöld. På samma gång förordnades Toll att vara Generalintendent vid örlogsflottan, i stället för Landshöfding Ehrenbill, som nedlade denna befattning. De båda förordnanderne äro daterade d. 14 Nov. 1789.

Det var ett oväntadt uppdrag, som Toll emottog mycket mot sin vilja, och med stort misstroende till sin förmåga att deri kunna gagna. Redan ett par månader innan han fick befallning begifva sig Carlskrona, hade ryktet förkunnat att en sådan commission var honom tillämnad. Han vände sig då till Storamiralen Hertig Carl, för att söka blifva den qvitt. Han yttrar i ett bref till honom: "Jag har underdånigst förklarat, och jag förklarar så länge jag lefver, att jag är och blir onyttig i det, som jag icke förstår. Tag icke onådigt att jag vidrör denna sträng; tillåt mig få slippa säga hvarföre? nog att E. K. H. torde känna fullkomligt hvad jag gissar, rätt eller rasande. Är det naturligt att gå emot sin böjelse? E. K. H. känner hvad för en, som jag aldrig kan böjas till. Finn mig icke nyttig, ty jag bedyrar att jag aldrig kan blifva det, såsom, Gud nåde mig! man ännu torde tro och lika visst misstaga sig." — Då Toll icke destomindre fick Konungens befallning att gå till Carlskrona, yttrade han helt öppet till H. M., att han ej trodde sig der kunna göra det gagn han önskade och

anvagen påräknade. "Jag blyges ej" — säger han — att fritt bekänna de grundade tvifvelsmål, jag hyser och är ega om mig sjelf i de nya och främmande yrken, dit g befaller är. Det är dessa tvifvelsmål, jag utan egen förebråelse och rättmätigt ansvar icke bordt förtiga, fastän e intet ögonblick få eller kunna göra lydnaden hvilande." början af Dec. emottog Toll sin nya befattning vid flottan, dan han aflemnat befälet i Skåne till Generalmajoren Frih. eckfriis.

Toll hade, såsom förut blifvit anmärkt, föga smak för llegiala sammansättningar. Hans grundsats i administra-n var: makt och ansvar förenade hos en person. Nu olle han dela makt och ansvar med trenne. Det var en cka för saken, att så utmärkta män inom flottan som hapman och Nordensköld ställdes honom vid sidan, män r hvilkas egenskaper och förtjenster han hyste den stör-a aktning, och äfven var fästad vid dem genom personlig änskap. Hvad Grefve Munck angår, så är det bekant att ns egenskaper ingenstädes gjorde honom betydande; minst unde han vara det bredvid män, sådana som Chapman, ordensköld och Toll. Men han och Toll hade alltid vid rälfningarne inom hofvet stått på samma sida, och voro ledes politiska vänner. Enighet och samdrägt kunde der-re bibehållas inom comitén, och detta var en hufvudsak n målet skulle vinnas. Också har man sällan sett en mité, som arbetat med mera öfverensstämmelse och har-oni. Ingen småaktig afundsjuka eller esprit de corps för-made bemödanderne. Hvad den ene uttänkt ledande till dning, hushållning och förbättring, upptogs med bifall af andre och sattes i verket. Också bedrefvos rustningarne d en ifver och en drift, som hade de lyckligaste följder. ttan bragtes genom reparationer och nybyggnader till styrka, som den icke egt under något af de föregående ens fälttåg. Den bestod af 25 linieskepp, 16 fregatter, mindre fartyg och tvenne brännare, således af 11 segel ra än den räknade under 1789 års campanj. I slutet af ril var den färdig att utlöpa, på 5 segel när, som först början af Maj afgingo att förena sig med dem, som redan ro ute.

I Carlskrona mötte Toll i ännu större scala de finan-lla svårigheter, med hvilka han haft att kämpa i Skåne. n kan göra sig en föreställning om huru der skulle stå , då Utredningscommissionen i Stockholm, från hvilken

medlen skulle komma till arméen och flottorna, ej erhöl
mera än **tredjedelen** af den summa, 150,000 Rdr i vec
kan, till hvilken behofven blifvit beräknade, och de
blott för Jan. månad 1790. För de följande månaderna
ända till och med Juli, blef veckopenningen reducerad ti
30,000 Rdr eller en **femtedel** af verkliga behofvet*)
Dertill kom att flottan för de föregående årens rustninga
hade en skuld af mer än $\frac{1}{2}$ million Rdr. En eldsvåda, so
d. 17 Juni lade nära $\frac{5}{6}$ af Carlskrona i aska och förstörd
högst betydliga kronan tillhöriga spanmåls- och proviant
lager, flere sjukhus, en ny casern, bageri och flere andr
allmänna byggnader, ökade ännu mera bekymren och nöden
Toll, som efter flottans utrustning på Konungens befallnin
återtagit befälet i Skåne, skyndade, vid första underrätte
sen om olyckan i Carlskrona, dit för att, i hvad på de
embetsverksamhet kunde bero, mildra och hjelpa de olyck
liges nöd. Till råga på olyckan uteblefvo äfven betydand
summor på flottans ordinarie statsanslag, så att hvark
tjenstemän, garnisonstrupperne eller varfvets handtverka
kunde ordentligen aflönas. En stor del af de köpmän oc
handtverkare, som förlorat sin egendom genom brande
hade större och mindre-fordringar hos kronan; men pe
ningar funnos ej att liqvidera dem med. "De nödens, jem
rens och förtviflans klagorop" — skrifver Toll — "som da
ligen öfverhopa om betalning, äro hvarken att beskrifva e
ler längre att uthärda."

En hvila efter dessa många bekymmer bereddes lyck
ligtvis genom freden. Det var på Beckaskog Toll nu någo
tid njöt denna hvila, och kunde från det stilla landtlifve
lugn kasta blicken tillbaka på de stormiga scener, han öfve
lefvat. Han hade sett en stor plan falla sönder, och Ko
nung och rike nära att krossas af dess fall. Sjelf ställd
de svåraste lägen hade han haft brydsamma pligter att upp
fylla; men "**ståndaktighet**", som han tagit till sitt va
språk, och det nit för det allmänna, som aldrig öfvergåfv
honom, förde honom lyckligt igenom dessa pröfningar.

Äfven efter freden stannade högsta militärbefälet i Skån
i hans hand. Deremot erhöll han, efter upprepad begäran
tillåtelse att nedlägga Generalintendentskapet vid Örlogs
flottan i Nov. 1791. De ypperste män i flottan betygad
vid hans afgång deras högaktning för det sätt, hvarpå ha

*) Dessa uppgifter äro hemtade ur bref till Toll från Statssekr
teraren von Carlson, som var ledamot af Utredningscommissionen.

utfört sitt värf, och deras saknad att förlora honom. Chapman förklarade att han räknade för en lycka, att hafva varit nära vittne till den särdeles nit, drift och oväldighet, som utmärkt hans embetsbefattning, och beklagade amiralitetet, "hvars oblida öde" — såsom han yttrade sig — "det merendels varit att alltför tidigt mista sina bästa befälhafvare." Sjelf tillskref Toll det "gynnande omständigheter och lyckans verk om de delar af flottans detaljer icke blifvit alldeles vansköttte, som emot all förmodan blifvit honom ålagde, och ansåg sig derföre hafva orätt om han trodde sig ega ringaste förtjenst till loford genom det framfarna."

Det sista bevis af Konungens hågkomst, som Toll emottog, var commendeursgraden af Svärdsordens stora kors, till hvilken han nämndes d. 13 Maj 1790. För öfrigt bemötte Konungen honom, alltsedan deras skilsmessa i Finland, med en viss köld, ehuru han visserligen, såsom man sett af det föregående, gaf honom flere vigtiga uppdrag, hvilka vittnade om fortfarande förtroende för hans skicklighet och talanger. Men i brefven, som understundom, ehuru sparsammare än förr, ankommo, läser man tydligast skillnaden emellan hvad som varit och hvad som var. Det är monarken, som talar till sin embetsman, och ingenting annat. Allt det förtroliga, vänliga och glada, som förr så rikt gjöt sig från hans hjerta och hans penna, har stelnat till cancelliets prosa. Gustaf III var för Toll död, redan länge innan mördarens hand slutade hans dagar.

Förmyndareregeringen började för Toll med särdeles glada utsigter, hvilka dock blefvo af kort varaktighet. Redan samma dag som Gustaf III dog, skref Öfverstekammarjunkaren Frih. Taube, på Hertigen-regentens befallning, ett bref till Toll, hvari han underrättar honom, att Hertigen ämnade kalla honom till Stockholm, för att der emottaga och handhafva åtskilliga vigtiga uppdrag, dem Hertigen hade i afsigt att anförtro honom. Ett par veckor derefter kom ett bref från Hertigen sjelf, med närmare upplysning hvari dessa uppdrag skulle bestå. "I stället för Krigscollegium" — säger Hertigen — "vill jag inrätta ett General-Öfverste-Intendentsembete, som ensamt är mig ansvarigt för hela landtarméens utredning och beväring, tygstaten, krutbruken, saltpetersjuderier, indelningsverket och boställens vård m. m. Det skall bestå af en General-Öfver-Intendent, som ensam för allt är ansvarig, men som under sitt uppseende har

flere byråer eller contoir, hvilka hvar och en särskildt hafv[a] sina enskilda departementer att sköta. Samme General Intendent skall alltid biträda med sitt råd i Konungens co[n]selj, då krigsärender föredragas, och der vid sådana till[-] fällen hafva säte, som ock hafva röst och säte uti de[n] statsberedning, som jag nyss hafver inrättat till redigh[et] vid statsverkets formerande. Detta är min plan, och den[na] svaga esquisse lärer kunna till en liten del upplysa Ed[er] huru och på hvad sätt, jag vill sköta rikets affärer."

"Sedan jag på detta sätt yppat Eder mitt tillämnad[e] project, får jag uppriktigt säga Eder min önskan, hvilke[n] jag hoppas ni så mycket lättare vill uppfylla, som jag vi[d] alla tillfällen sett er nit för riket, er tillgifvenhet för mig och den kärlek ni utmärkt för ordning. Föreslå mig e[n] instruction, sådan som ni önskar för denne omnämnde Ge[-] neral-Öfverste-Intendents-syssla, med beskrifning af hvar[je] byrås skyldighet, antal af personer, och i den marche [ni] tycker bäst vara att dessa ärenden skola handteras. Ja[g] gör Eder ingen compliment, ty sanningen känner sanninge[n] och den är, att ni förstår detta, ni har integritet, arbetsam[-] het, god vilja; dessa egenskaper, förenade med ärlighet oc[h] kunskap, äro mig tillfyllest att icke allenast anförtro ed[er] besväret af instructionen, utan äfven helt och hållet fö[r-] troendet af sysslan, den jag länge sedan önskat Eder hafv[a] och som jag nu hoppas att ni emottager, åtminstone d[en] tiden, jag sitter här vid styret." — Toll antog väl He[r-] tigens anbud, men med en viss försigtighet, som visar [att] han ännu ej ansåg styrelsen nog stadgad, hvarken i afseen[de] på de grundsatser, som skulle följas, eller de personer, so[m] skulle sköta ärenderna, för att det var rådligt binda s[ig] för längre tid vid något embete. Han gjorde till vilko[r] att den befattning honom uppdrogs, blott skulle blifva [en] commission tills vidare. I början af Maj begaf han sig t[ill] Stockholm, och nämndes straxt efter ankomsten till Genera[l-] Löjtnant, d. 15 Maj 1792. Den förändring med Krig[s-] collegium, som Hertigen i brefvet till Toll nämnt vara s[in] afsigt, gick ej i fullbordan, utan Toll sattes i spetsen f[ör] detsamma såsom styresman och chef, med säte i conselj[en] för krigsärender. Han förordnades derjemte till ledamot [i] Rikets Allmänna ärenders Beredning (d. 14 Juli).

Det visade sig snart, att den genom förmyndare-reg[e-] ringen så bekant vordne Presidenten Frih. Reuterholm tag[it] Hertigen-regentens vilja om hand, och att det i sjelfva ve[r-] ket var han, som styrde Sverige under minderårighete[n]

Frimureri, mystik och den starkare själens välde öfver den svagare voro de band, med hvilka favoriten ledde sin ungdomsvän. Reuterholm hyste ett brinnande hat till Gustaf III:s vänner, och fruktade deras öfverlägsenhet. Knappt var han kommen i affärerne, förrän den ene efter den andre af dem förafskedades, flyttades till befattningar i landsorten, eller skickades utrikes. Aug. och Sept. månader 1792 voro rika på dylika arrangementer. Ruuth, Lagerbring, Schröderheim, Låstbom måste lemna sina befattningar och hufvudstaden; Armfelt, Taube, Franc, Nordin och Wallquist rönde samma öde. Slutligen kom turen äfven till Toll. I ett egenhändigt bref, men som i sammansättningen tyckes förråda en annan penna än Hertigens, och är dat. Drottningholm d. 1 Oct. 1792, underrättar Hertigen Toll att han utsett honom att "skyndesammast" afgå såsom Minister till Polen; att han i intet fall finge undanbedja sig denna commission, för hvilken instruction redan var uppsatt och åtföljde skrifvelsen, samt att befallning äfven redan gått till Cancellicollegium och Statscontoiret om creditivets uppsättande och respenningarnes anordnande. Man ser att alla försigtighetsmått voro på förhand vidtagna, att han ej skulle kunna draga sig undan. I den stund han nämnes till Minister i Warschau, var denna post dock i sjelfva verket besatt med Grefve Bark, som kort förut dertill blifvit kallad. Icke ett enda ord hade Hertigen eller Reuterholm sagt Toll om afsigten att skicka honom till Polen; första underrättelsen han fick derom var af Hertigens bref. Först i slutet af Oct. begaf sig Toll på vägen till Warschau. I Norrköping gjorde han ett försök att bli missionen kvitt. Han skref till Rikscancelleren Frih. Sparre, som då förestod de utrikes ärenderne, och framställde åtskilliga skäl, hemtade från den allmänna politiska ställningen, hvilka borde honom föranleda dertill, att hans resa till Warschau måtte inställas. Han hoppades att sedan han ej längre var Reuterholm till besvär i Stockholm, skulle han måhända få tillåtelse stanna på sitt Beckaskog, der han "så gerna" — som han en gång uttryckte sig — "suttit i skuggan af de träd, dem jag sjelf planterat, utan annan ärelystnad än att draga i härnad då så befalltes." Men Rikscancellerens svar blef, att Hertigen icke funnit hvad Toll framställt kunna föranleda till någon rubbning i hans destination, eller sjelfva förorsaka uppskof i hans mission till Polska hofvet. Han måste således fortsätta resan; men de vigtiga ärenden i Polen, som gjorde hans skyndsamma afresa från Stock-

holm så nödvändig, voro dock ej af en mera brådskan beskaffenhet, än att han, med regeringens tillåtelse, kun dröja flere veckor i Skåne och sedermera stanna i Ber en månad. I början af Jan. 1793 ankom han till Warsch

Under den tid af något mer än tvenne år, som T vistades i Polen, utspelades det stora sorgespel, om hvil Johannes von Müller säger att "*Gud derigenom ville visa storas moralitet.*" Polens andra och tredje delning, gen hvilken sista denna makt utplånades ur de sjelfständiga f kens antal, falla inom denna period. Sverige hade viss ligen det mest directa statsintresse i upprätthållandet Polens sjelfständighet; men hvarken var vår egen ställni sådan att vi kunde bistå Polackarne, eller den politiska co juncturen i Europa af den beskaffenhet, att de tvenne m ter, som sammansvurit sig till Polens förderf, kunde hind från utförandet af våldets nesliga verk. En Svensk Mi sters ställning i Warschau under sådana omständigheter ku föga vara någon annan än den, att åskåda händelserna. bedömdes den äfven af Toll sjelf, som i en depeche Rikscancelleren Sparre yttrade sin öfvertygelse, "att icke kunde gagna hvarken Sverige eller Polen dermed, Svenska beskickningen blandade sig i det landets affa men väl tvertom."

De confedererade i Targowitz, som med Ryssarnes träde tillintetgjort constitutionen af d. 3 Maj 1791, hv genom Polen förvandlades till arfrike, *liberum veto* afska des, representationen organiserades på tvenne kamrar flere andra förbättringar infördes, sammankallade om s marn 1793 en riksdag i Grodno, för att utföra Ryssla och Preussens befallningar, hvilka makter nu med väp styrka stodo i hjertat af riket. Den svage Konung Sta laus, som förrådt sitt fäderneslands och frihetens sak han förenat sig med de confedererade i Targowitz till stitutionens öfverändakastande, skulle nu med sin närv och medverkan legalisera det våld, som de båda makte åter stodo i begrepp att begå. Han begaf sig till Grod der de främmande Ministrarne, och således äfven Toll, ställde sig. Ifrån medlet af Juni till d. 1 Nov. vista Toll i Grodno, var vittne till de upprörande scenerna landets Konung, vid ständernas tvekan att bifalla Preuss nes fordringar, kastade sin röst i vågskålen till fiender fördel, och då Ryske Ministern Siewers med kanoner trupper lät omgifva slottet, för att tvinga ständerna att teckna cessions-tractaten med Ryssland. Detta var Po

ndra delning emellan Preussen och Ryssland. Ungefär en tredjedel af det olyckliga landet lemnades väl ännu under Stanislai spira, men Catharina gjorde sig genom Unions-tractaten emellan Ryssland och Polen af d. 16 Oct. 1793 så complett till hans förmyndare, att knappast skuggan af makten återstod för honom. Warschau besattes af ryska trupper, och deras Chef, General Igelström, utnämndes till-lika till Kejsarinnans minister på stället. Pennan och svärdet sattes i samma hand, till utförande af Sjelfherrskarinnans vilja.

Men äfven i dessa olyckans och förtryckets dagar ljöd bland Polackarne samma rop af förtröstan och hopp, som ett halft sekels lidanden ej förmått qväfva. "*Ännu är ej Polen förloradt*", hette det, då som i dag. Kosciusko höjde frihetens banér, och slog med 4,000 Polackar 12,000 Ryssar vid Wraclawiz. I Warschau reste sig folket emot Ryssarne d. 17 April 1794, då desse till sin trygghet ville försäkra sig om vapenförråden. I tvenne hela dygn streds med den yttersta förbittring på Warschaus gator. Polackarne massakrerade 6000 Ryssar, togo 3000 tillfånga, samt 30 kanoner, och tvungo fienderne att utrymma staden. Det var under dessa fasans dagar som Toll hade den tillfredsställelsen att rädda flera polska familjer, hvilka undan blodbadet och plundringen sökte skydd i hans hotel; ty pöbeln plundrade och stod efter deras lif, som de misstänkte att vara afvigt sinnade emot revolutions-företaget. Förklädd i den gröfsta drägt skyndade mången af Warschaus förnämsta till svenska minister-hotelet, som ännu af pöbeln respecterades, och Tolls betjening förde prinsessor och grefvinnor, förklädda som pigor, dit. Då det blef bekant bland folkhopen att flera personer, dem de hatade, funnit en tillflykt hos svenske ministern, beredde de sig att en afton storma hans hus, för att uttaga de offer de sökte. En skara, beväpnad med yxor och mordgevär, uppbröt porten och rusade uppför trapporna, under förtviflans ängestrop af qvinnorna och barnen i T:s rum. Denne gick de påträngande lugn till mötes, försäkrade att de endast öfver liket af en med Polen allierad makts minister skulle kunna bana sig väg till hans rum, och då de ännu syntes tveka om de skulle draga sig tillbaka, grep han en grof, honom närmast stående, karl och kastade honom utför trappan. Detta verkade; de lemnade genast hans hus och sökte ej vidare ofreda det. Den mensklighetspligt, det vid detta tillfälle lyckades Toll att uppfylla, förvärfvade honom många familjers tillgifvenhet

och tacksamhet; och ännu året innan han dog hade han de tillfredsställelsen erfara, att ett kärt minne af honom efte decennier bibehöll sig i Polens hufvudstad.

Under dessa dagars blodiga uppträden lyckades det äf ven Toll att rädda lifvet på tvenne ryska officerare, hvilk man redan gjorde sig färdig att upphänga. Han ville min nas att den ene hette van Suchtelen, möjligen densamme som sedermera tog Sveaborg.

Ett par månader efter dessa händelser, då Konungen Preussen, som med en talrik här infallit i Polen och inta git Krakau, nalkades Warschau, utbröt åter ett upplopp d. 28 Juni. Stora folkmassor samlade sig och uppreste ga gar på flera ställen i staden, i afsigt att bringa om lifve de politiska fångar, som voro anklagade att vara i hemlig förstånd med fienden. Några blefvo också verkligen mör dade af pöbeln, som uppbröt fängelserna. Konungen, i för tviflan öfver hvad som skedde, men utan anseende och myn dighet hos folket, skickade efter Toll och besvor honom om möjligt, söka rädda de olycklige. Toll begaf sig till ett af torgen, der man som häst var i arbete med at uppresa galgar, talade till folket och sökte beveka dem at afstå från sina grymma föresatser. Då hans tal ej syntes göra någon verkan, ställde han sig under en galge, ref up sin rock och ropade, att han såg de törstade efter osky digt blod — de kunde nu göra början med honom. Detta im ponerade på massan; man lyssnade till hans ord, och inna han lemnade torget voro galgarne nedhuggne. Det lyckade sedermera auctoriteterna att stilla upploppet.

Kort derefter blef Warschau kringrändt af Preussarne sedan Kosciusko med sin armée nödgats draga sig in i d framför staden uppkastade förskansningar. Under de tvenn månader Preussarne belägrade Warschau, förde T. en da bok öfver krigshändelserna, ur hvilken ett par utdrag, so handla om den berömde Kosciusko, förtjena anföras.

"*Den 12 Juli 1794.* I sällskap med Castellanen K stowsky reste jag om aftonen till lägret och gjorde bekan skap med Kosciusko. Efter en timmas varelse der och sa tal om indifferenta ämnen, promenerades till fots ett ansen ligt stycke af min hemväg, hvarunder vi en lång stund blefv ensamme, då Kosciusko lät förstå det man ännu torde kun vänta en ruptur emellan Porten och Ryssland. Helt ty ligt yttrade han, att om än Warschau icke skulle kun försvaras eller bibehållas, så vore ändock ändamålet af de entreprise ej derigenom förstördt; det flyttade allenast kri

theatern annorstädes. Hans resourser voro icke slut vid Weichselströmmen; han hoppades tiden utvecklade både bistånd och styrka."

"*Den 20 Juli*. Eftermiddagen besöktes Kosciusko, i sällskap med Löwensköld*). Han gick den gången in'i discours om sin ställning och ändamålet af sitt företag. Han framställde sjelf Polens belägenhet såsom ganska äfventyrlig. "Men" — sade han — "det skall visa sig om Gud befrämjar rättvisan; jag och arméen tro på honom och hans bistånd; Han allena slår de starka till jorden. Vår sak är rättvis, och om än ingen makt talar till vår fördel, ännu mindre understödjer oss, så måtte ändock utan allt tvifvel hvarje redlig menniska på jordklotet medgifva att rättvisan är på vår sida."

En insurrection, som utbröt i de af Preussarne nyligen eröfrade polska provinser, tvang dem att upphäfva Warschaus belägring.

Medan Toll vistades i Polen, upptäcktes här hemma den s. k. Armfeltska conspirationen, kort före jultiden 1793. Frih. Armfelt hade, efter Gustaf III:s död, blifvit skickad som minister till Neapel, och man kan föreställa sig med hvad känslor den fordom så mäktige favoriten såg sig förvandlad till ett overksamt sändebud, utan del eller inflytande i affärerna. Hans lifliga och oroliga inbillning, äggad af ärelystnaden, började snart spinna planer på hvad sätt han skulle kunna återvinna sin fordna betydenhet, hvilket var omöjligt så länge de personer, Konungens förmyndare begagnade i riksstyrelsen, sutto vid affärerne. En total minister-förändring blef således målet för hans sträfvande, och medlet att tillvägabringa den skulle bestå i en föreställning af ryska Kejsarinnan till Hertigen-regenten, understödd af en rysk flotta utanför Stockholm. Sådan framstår åtminstone Armfelts plan i den brefvexling, han förde med åtskilliga af sina förtrogna i Sverige. Bland Armfelts papper, hvilka det lyckades regeringen att bemäktiga sig om våren 1794, funnos äfven 4 st. bref från Toll till Armfelt, jemte en i chiffer skrifven apostille till det ena brefvet. Likaledes ett egenhändigt concept af Armfelt med öfverskrift: "*Depeche à M:r de Toll*", samt concept till svar på T:s i chiffer skrifna apostille. Dessa documenter, om hvilkas beskaffenhet det blir tillfälle att tala nedanföre, då vi

---

*) Numera H. Exc. Frih. Sal. Löwensköld, då Major och Adjutant hos Toll.

komma till det åtal, som på grund af dem anställdes emot Toll, visade att Armfelt meddelat T. någon kännedom om hvad han förehade, men tillika att denne afrådt hvad som egentligen var det farliga af saken, nemligen Rysslands inblandning i våra angelägenheter. Emellertid lade regeringen honom till last att han ej uppenbarat hvad Armfelt förtrott honom af sina planer, och beslöt att låta lagföra honom. I Juni månad 1794 utskickades tvenne officerare, Hrr Piper och Wulfcrona, för att i Warschau försäkra sig om hans person och papper, och föra honom hem till Sverige. De blefvo på något sätt uppehållna i Preussen, så att de ej kommo fram, och kunde således ej uträtta sitt uppdrag. Men i början af Aug. ankom till Tolls Legations-sekreterare Casström rappelbref för T. från missionen, och befallning till denne sednare att, oaktadt hans ministerbefattning i Warschau upphörde, dock icke lemna denna stad innan regeringens ytterligare ordres eller tillåtelse dertill honom meddelades. Samma dag som T. haft sin afskeds-audiens hos K. Stanislaus och presenterat Casström såsom Chargé d'affaires, företog denne, under uppvisande af regeringens befallning, en inventering af Tolls papper, hvaraf en del togs i förvar, bland andra den chiffer, som varit af Toll begagnad för den ofvanföre nämnda apostillen till Armfelt.

Toll var således nu afsatt från sin ministerpost och tills vidare i ett slags arrest i Warschau; ty Casström hade hos polska regeringen utverkat att intet pass skulle expedieras för Toll eller någon af hans betjening, och honom ej heller tillåtas begifva sig till det polska läger, som då fanns vid Warschau. I det bref till Rikscancelleren Sparre, hvari T. underrättar honom att han framlemnat rappellbrefvet, säger han: "Om jag erhållit befallning att inställa mig i Sverige, så hade jag lika visst verkställt ett sådant bud med samma lydnad, som jag nu väntar här vidare ordres. Eders Exc. behagar vara derom öfvertygad, att om jag velat undandraga mig ansvar, så hade inga anstalter och ingen verksamhet kunnat föra mig personligen dertill; de skulle äfven i denna stund vara förgäfves använde; men mitt hjerta och uppsåt har aldrig varit brottsligt emot öfverhet och fädernesland, de kunna ej heller blifva det, och således underkastar jag mig ödets skickelse."

Såsom ett bevis på den välvilja, Toll förvärfvat sig af Kon. Stanislaus och hans familj, kan anföras att Konungen vid denna tid (d. 13 Aug.) skref ett egenhändigt bref till Hertigen af Södermanland, hvari han lade sig ut för Toll,

berömde hans uppförande under den tid han vistats i Polen, förklarade sig vara öfvertygad om hans oskuld, och yttrade att han skulle anse såsom ett personligt vänskapsprof emot sig om ej något ondt vederfors General Toll. Konungens syster, Madame de Cracovie, erböd T. att bo i hennes hotel så länge han efter sin rappell komme att vistas i Warschau, och bad honom i öfrigt vända sig till henne i fall han behöfde penningar. Det förra anbudet begagnade han ej, men deremot det sednare till någon del.

Konungen i Preussen erböd vid denna tid, genom sin minister i Warschau, Toll att gå i preussisk tjenst; men han afslog det ganska fördelaktiga anbudet, och föredrög att heldre i fäderneslandet gå förföljelse och rättegång till mötes.

Då Ryssarne under Suvarow, i slutet af Oct., i snabba marcher anryckte emot Warschau, begärde Chargé d'affaires Casström hos polska styrelsen att Toll måtte arresteras under bevakning. Ettdera ville Casström, som var T:s ovän, begagna tillfället att bereda honom ytterligare obehag, eller ock fruktade han verkligen att T. skulle begifva sig till ryska lägret, och derigenom sätta sin person i säkerhet för den process, som hotade i Sverige. Den 30 Oct. förordnade den revolutionära styrelsen i Warschau att Toll skulle arresteras, på det sättet att en polsk officer, Majoren Grefve Borislawsky, ålades att ansvara för hans person. Emellertid stormade Suvarow Praga d. 4 Nov., hvarpå Warschaus capitulation följde. Samma dag återkallades alla af den revolutionära styrelsen utfärdade arresterings-ordres, och T. underrättades att han åter var på fri fot.

Han fortfor att vistas i Warschau tills fram i Februari 1795, då han, nyss uppkommen från en svår sjukdom, som i sju veckor hållit honom vid sängen, på regeringens befallning begaf sig på hemvägen till Sverige. Det hade blifvit honom ålagdt, att allrasenast d. 31 Mars inställa sig i Stockholm, för att stå till ansvar inför Svea Hofrätt för de förutnämnde brefven till Armfelt. Vid ankomsten till Helsingborg möttes han af en officer med den i provinsen commenderande Generalens ordre, att arrestera honom och föra honom under bevakning till Stockholm. Vid ditkomsten insattes han i fängelse, i gamla Kungshuset på Riddarholmen. Sinneslugnet och det vanliga glada, skämtande lynnet öfvergåfvo honom så litet under dessa pröfningar, att till och med då fängelsedörren öppnades och han, omgifven af vakt, trädde öfver tröskeln, man hörde honom ur Holbergs Peder

Paars på tillfället lämpa strophen: "*Saa Paars med vis Honneur i Daarekisten kom.*"

Dagen derpå började rättegången emot Toll, hvarvid han icke begagnade något rättegångsbiträde, utan författade sjelf alla anmärkningar, förklaringar och besvär, som i målet förekommo. Handlingarne äro tryckta, så att vi ej behöfva vara vidlyftiga i sakens refererande. I korthet var förhållandet det, att Armfelt meddelat Toll sina farhågor att den eftergifvenhet, han tyckte regeringen visa för tidehvarfvets nya läror, skulle bereda olyckor för thron och rike, och att enda sättet att förekomma detta vore en ministerförändring, hvilken åter, enligt Armfelts idé, skulle tillvägabringas genom en föreställning af ryska Kejsarinnan, understödd af en rysk flotta utanför Stockholm. Toll hade på denna framställning svarat, att han väl medgaf att belägenheten blef allt mer och mer kritisk, men tillika anmärkt, såsom hans ord lydde, "att i detsamma de af Er (Armfelt) föreslagna medel till sakernas förändrande vidtagas, så öppnas åt Ryssland för alltid utväg att directe blanda sig i de inre affärerna, samt att egenvilligt af- och tillsätta folk i sysslorna. Vore detta icke att genom botemedlet verka följder, svårare än sjelfva sjukdomen?" *). Armfelt hade i sitt svar till Toll härpå börjat med att säga, att hvad han anfört, var värdigt hans insigter och de tänkesätt såsom undersåte och medborgare, Toll aldrig frångått, och derefter sökt vederlägga hans farhåga för Rysslands inblandning i våra angelägenheter. Sedermera hade ej några bref vexlats dem emellan, och Toll, som ganska väl kände Armfelts ombytliga lynne och fruktbarhet på förslager, fästade ingen vidare vigt vid hela saken, utan ansåg honom hafva frångått den idé, han framkastat. Hvad som egentligen i densamma kunnat blifva farligt, nemligen Rysslands inblandande i våra angelägenheter, det hade T. bestridt. Nu lades honom till last att han ej angifvit Armfelt. Lagen bjuder, att då man får veta någon förrädisk stämpling vara å färde, skall man afvärja den så mycket man kan och förmår, eller i tid upptäcka densamma. T. ansåg sig hafva uppfyllt det förstnämnda alternativet, och trodde det vara stridande emot

*) I *M. Bruzelii* "*Sveriges Rikes Historia för Ungdom*" står att Toll, "då det lades honom till last att han omtalt i sina bref till Armfelt, att han hade haft samtal med Ryske Ministern i Warschau rörande Svenska ärenderna, svarat att han blott hade diktat detta, för att få så mycket mera förtroende af Armfelt." — Detta är en complett dikt af Hr *Bruzelius.*

heder och pligt, att ur ett enskildt bref inrapportera hvad som mera syntes honom ett ögonblickets hugskott, än någon stadgad föresats, med verkliga rötter i Armfelts flygtiga sinne. Allt detta oaktadt blef allmänna åklagarens slutpåstående emot Toll ganska strängt. Det upplästes för honom inför Svea Hofrätt d. 4 Maj 1795, och yrkade förlust af lif, ära och gods. Efter afhörandet yttrade Toll: *"Öfver mitt lif dömmer den Allsmägtige, öfver min ära historien, och ett godt samvete är den enda egendom, jag under en långlig kronans tjenst förvärfvat."* Dessa ord gjorde ett lifligt intryck på de närvarande, och hafva sedermera ofta varit citerade såsom mönster af sinnesnärvaro, värdighet och lugn. Den tjensteman, som då satt vid protokollet, sedermera Presidenten Frih. Sylvander, har berättat att det intryck, han erfor vid detta tillfälle, var sådant, att pennan ovilkorligen föll honom ur handen. Han var från denna stund, och så länge han lefde, en varm vän af Toll.

Den 2 Juni föll Hofrättens utslag. Toll dömdes sitt embete förlustig och att hållas tvenne år på fästning. Konungen stadfäste domen d. 24 Juli, och Wismar bestämdes till Tolls förvisningsort. Fem dagar derefter affördes han dit.

Ett och annat, som står i sammanhang med denna sak, torde här förtjena nämnas.

Oaktadt alla de öfriga handlingarne i rättegången blefvo tryckta, så gjordes dock ett undantag för T:s besvär öfver Hofrättens utslag, hvilka icke finnas bland de andra tryckta. De utgåfvos först efter Tolls död på trycket 1817, genom hans anförvandters föranstaltande. Då Just.-Cancelleren Lode en dag kom till Toll i arresten, och denne frågade honom hvarföre hans besvär öfver utslaget ej blifvit tryckta? svarade Lode, att det väl kunde ske. "Nej!", sade T., "det sker ej; ty hvar och en, som kan läsa svenska, skulle då spotta Hr Just.-Cancellern i ansigtet för det sätt, hvarpå jag blifvit behandlad." Lode teg, och besvären förblefvo otryckta.

Under de fyra månader, Toll satt i fängelse i Stockholm, bestridde han sjelf sitt underhåll och tog ingenting af kronan. På samma sätt förfor han efter ankomsten till Wismar, under hela den tid han vistades der.

Ett kronans fartyg var utsedt att föra honom till Wismar. Det var gammalt och skröpligt, illa försedt med proviant och andra förnödenheter. Då T. fick kunskap härom, bad han dåvar. General-Adjutanten för arméen, Frih. Bror Cederström, framföra hans underdåniga helsning till Hertigen och säga, att det icke var på detta sätt Toll utrustade

flottan åt honom i Carlskrona 1790. Detta verkade. Ett annat fartyg utsågs, och Hertigen gaf befallning att allt hvad Toll kunde requirera för sina behof eller sin beqvämlighet, under öfverfarten, skulle anskaffas. Då han kom ombord, gjorde han sig underrättad om hvad som fanns i provisioner o. s. v. Då han saknade artikeln "korinther" bland speceriene, måste ett uppehåll i afseglingen ske till dess sådana blifvit anskaffade. Sedan seglen redan blifvit hissade och fartyget var ett stycke på väg, upptäcktes att brädspel ej fanns ombord. Han lät då dreja bi medan ett bud skickades till staden, för att hemta ett sådant.

Hertigen hade skrifvit till Commendanten i Wismar, General-Majoren von Hinzenstern, att det var hans vilja att han skulle bereda Toll så lätt fängelse som möjligt. Han fick derföre bo i Generalens hus, och hade tillåtelse både att promenera och jaga.

Den välvillighet, Hertigen genom de åtgärder vi nu nämnt visade Toll, hedrar honom så mycket mera, som T. genom ett sarkastiskt infall han haft i fängelset, och hvilket blef framburet för Hertigen, mycket förargat både honom och Reuterholm. Hertigen hade låtit Konungen, ehuru minderårig, utnämna Reuterholm och några andra notabiliteter till Seraphimerriddare, fastän det stridde emot Gustaf III:s testamente, att Konungen skulle kunna utöfva något *jus majestaticum* innan han såsom myndig emottagit regeringen. Då någon anmärkte att man var i förlägenhet att vid dubbningen kunna skaffa tillräckligt antal s. k. faddrar åt de 4 eller 5 Riddarne, yttrade Toll: "Åh! man kan ju ge dem nöddop!" — "Den f—de menniskan" — sade Hertigen — "han sitter der mellan lif och död och kan ändock ej låta bli att scoptisera."

Hertigens och Reuterholms välde skulle taga slut d. 1 Nov. 1796. Det var lätt att förutse att Konungen, myndig vorden, ej skulle låta en af sin faders tillgifnaste och talangfullaste tjenare länge vara beröfvad sin frihet, den han förlorat genom en hård och mindre rättvis dom. Reuterholm ville nu visa sig mild, och åt förmyndareregeringen förvärfva förtjensten att i någon mån godtgöra, hvad han kände att Konungen annars ofelbart ett par månader sednare skulle hafva gjort. I Juli månad 1796 återfick T. sin frihet, och återvände till Sverige. Första gången han visade sig på hofvet, efter sin hemkomst, gjorde han en scen med Reuterholm, som på den tiden mycket omtalades såsom ett drag af T:s finhet och satiriska lynne. I hela hofvets åsyn

går han rakt på Reuterholm, sluter hónom ömt i sin famn, och säger högt, så att alla kringstående hörde det: "Jag vet att hvad mig öfvergått skett emot Eders Excellences vilja, och att det är E. Exc. jag har att tacka för min frihet." Reuterholm stod som slagen af åskan, och hofmännen beto sig i läpparne för att dölja sitt löje.

Konung Gustaf Adolf emottog såsom fullmyndig sjelf regeringen d. 1 Nov. 1796. En af hans första regeringsåtgärder blef att återställa Toll i sina embeten af Generallöjtnant och Generaladjutant. Det skedde redan d. 12 Nov. Till chef för det cavalleriregimente, Toll innehaft, hade Generalmajoren Horn blifvit utnämnd, och de arrangementer, som fordrades för att göra det åter ledigt, kunde således ej genast verkställas. Det dröjde till d. 1 Nov. det följande året, innan Toll återinsattes i sitt embete såsom regementschef.

Den tacksamhet, Toll helt naturligt måste känna för sin välgörares son, som upprättat och återställt honom efter det slag, hans fiender med så mycken framgång emot honom måttat, fann snart nya ämnen till näring. I början af 1797 kallades han till ledamot af Konungens conselj för krigsärenderne, och flere extra uppdrag gåfvos honom efterhand, som vittnade om Konungens förtroende och att han gick en betydande verkningskrets till mötes. Han kallades att biträda såsom ledamot i flere under detta och de närmast följande åren nedsatta comitéer och beredningar, hvilka både att afgifva förslag och yttranden i vigtiga både civila och militära ärender. Bland dessa uppdrag vilja vi endast speciellt nämna det för en landtofficer ovanliga, att, jemte fem sjömän, Amiralerne Nordensk, Nauckhoff, Cronstedt och Lagerbjelke samt Öfverste von Rosenstein, granska och öfverväga ett förslag, som comiterade öfver förvaltningen af Örlogsflottans ärender ingifvit rörande flottans återupprättande, samt planerne för dess sammansättning, nybyggnad och underhåll. Såsom något högst ovanligt inom comitéernas historia här i landet förtjenar nämnas, att comitén nedsattes d. 8 Maj, och redan d. 19 i samma månad var det fullständiga och utförliga betänkande färdigt, genom hvilket comiterade fullgjorde sitt uppdrag.

Om sommarn 1799 kallades Toll åter på den diplomatiska banan, denna gången för vigtiga angelägenheter, ej, såsom då han sändes till Polen, blott att föreställa en Minister. Det var till Kejsar Paul, som han nu skickades i ett speciellt uppdrag.

Konungarnes strid mot Fransyska revolutionen och de härar af republikaner, som sökte utbreda dess idéer öfver verlden, fördes vid denna tid med framgång. Englands guld och dess aristokratis förbittring emot revolutionen hade sammanknutit den andra coalitionen emot Frankrike, emellan England, Ryssland, Österrike och Porten. Erkehertig Carl segrade i Tyskland, och Suvarow tvang genom sina framgångar det af Fransmännen republikaniserade Italien att återgå till sina förra statsformer. Förhoppningarne att ändtligen besegra den förhatliga revolutionen voro lifligare än nånsin hos Furstarne, och under dessa förhållanden inböds Gustaf Adolf af Kejsar Paul att taga del i coalitionen.

Sin faders hat emot revolutionen hade Gustaf Adolf ärft, men ej hans snille. Gustaf III stod i begrepp att sätta sig i spetsen för konungarnes härtåg emot Frankrike, då han föll för mördarens hand; sonen brann af begär att åtminstone taga del i den stora striden, för hvilken utsigterna nu visade sig mera gynnande än nånsin. Kejsar Paul hade genom ett särskildt sändebud, General Budberg, ännu mera värmt och uppeldat Gustaf Adolfs håg för krig emot Frankrike, och Konungen beslöt att skicka Toll till S:t Petersburg för att underhandla.

I Toll hade Gustaf Adolf visserligen valt sig ett sändebud, som delade hans ovilja emot den s. k. jakobinismen, men ej hans åsigter om nyttan för Sverige att inveckla sig i coalitionens vådligheter. Toll gick till S:t Petersburg med den föresatsen inom sig, att, om någon möjlighet visade sig dertill, söka afböja Sveriges deltagande i kriget. Omständigheterna gynnade honom nästan öfver förmodan, och han fann sig såsom underhandlare i den egna belägenheten att känna tillfredsställelse öfver, att det egentliga föremålet för hans beskickning ej kunnnt uppnås.

En af Kejsar Pauls favoritidéer vid denna tidpunkt var att rycka Holland undan Frankrikes öfvervälde, och att der återställa Arfståthållarens styrelse. I de Ryska hamnarne bedrefvos om sommarn 1799 med all ifver rustningarne för den expedition, som sedermera, i förening med Engelska truppar under Hertigens af York öfverbefäl, landsteg i Norra Holland, och der blef slagen af Fransmännen och Holländarne under Brune d. 19 Sept. vid Bergen. Kejsar Paul önskade att med den Ryska corpsen förena 8 à 10,000 man Svenska trupper, och det var om vilkoren härför, som Toll och ambassadeuren Frih. von Stedingk skulle underhandla med Kejarens Ministrar, Vicecancelleren Grefve Kot-

boubey och Utrikesministern Grefve Rostopsin, densamme, m sedan blef så namnkunnig genom Moskaus brand 1812. ul ville gerna hafva Svenskarne med i expeditionen, men ns finanser voro ej sådana, att han hade särdeles lust t gifva subsidier, förutan hvilken de Svenska underhand-rne ej hade tillåtelse att utlofva någon medverkan från eriges sida. England betalte Paul subsidier, och det blef slutligen derifrån han äfven skulle skaffa sådana åt rige. Men emellan cabinetten i Stockholm och London lde vid denna tid myeken köld, uppkommen deraf att gland uppbragt en mängd Svenska handelsfartyg, för hvilka vägrade gifva ersättning. England fanns föga villigt för als framställningar om subsidier för en Svensk corps, underhandlingarne drogos derigenom ut på tiden och fölle slutligen. Ansenligt bidrog Gustaf Adolf sjelf till na utgång derigenom, att han befallte Toll, såsom ett or framställa, att England skulle förbinda sig att ersätta iadiska companiet de förluster det lidit derigenom, att gelska örlogsmän uppbragt flere dess fartyg. Härtill ville gelska ministèren ännu mindre lyssna, och hela under-dlingen om auxiliär-corpsen afstannade, såsom nyss nämndes.

Egentliga ändamålet med Tolls sändning till S:t Peters-g förfelades således; men han sysselsattes äfven med en a underhandling, hvilken bättre lyckades. Den vänskaps-allians-tractat emellan Sverige och Ryssland, som 1791 åtta års tid afslöts på Drottningholm, lopp till ända Oct. 1799. Gemensamt med Ambassadeuren Frih. von lingk underhandlade Toll med de Ryske Plenipotentiä-e, Grefvarne Rostopsin och Panin, om en förnyad allians- vänskaps-tractat emellan de båda länderna, hufvudsak-hygd på samma grunder, som Drottningholms-fördraget. na tractat tecknades på lustslottet Gatschina d. 29 Oct. 9, och gällde likaledes för åtta år. I den ställning, ige sig då befann, i öppet missförstånd både med Eng-och Frankrike, i hvilket sednare land embargo till och blifvit lagdt på Svenska fartyg, och för öfrigt isoleradt erande till statsförbindelser, var förbundet med Ryss-ej utan vigt. Det gaf åtminstone säkerhet att freden ias de krigförande ej kunde göras på vår bekostnad, lemnade en utsigt till kraftig bemedling om skadestånd le förluster, vår handel lidit.

Toll vistades omkring fyra månader i S:t Petersburg, vann i hög grad Kejsar Pauls tycke. Orsakerna dertill

voro flere. Toll hade en stor gåfva att bedöma mennisk och, då han ville, lämpa sig efter dem. Hans conversati var liflig, ofta kryddad med qvicka infällen, och han ha en förmåga för det burleska, då han ville anlita den, s var mindre vanlig. Hans figur och väsen voro manliga, o han hade någonting ridderligt i sina manér. Det o med det andra behagade Paul, och ej minst Tolls tal att tala plattyska. Dertill kom att han lyckades för och förutsade utgången af Ryska expeditionen emot Holl i strid med hvad både Kejsaren och hans ministrar fö ställde sig. Denna skarpsynthet gaf Paul en så hög ta om hans intellectuella öfverlägsenhet, att han sökte fö honom att gå i Rysk tjenst. Han lät sondera honom i de hänseende, och erbjuda honom att i sådant fall åter kom i besittning af de betydliga gods i Lifland, som Toll ätten före Carl XI:s reduction der innehaft, men ge den förlorat. Men Toll hade ingen lust att blifva Pa undersåte.

Redan i sitt första samtal med Kejsaren debuterade T på ett sätt, som torde hafva stämt Paul fördelaktigt honom. Talet föll på gränsen emellan de båda staterna Finland. Kejsaren frågade efter Baron Klingsporr, som var commenderande General i Finland. "Vi hade säd — sade Kejsaren — "brouillerat oss om gränsen; jag f stod mig icke på hvad han mente, och i sig sjelf tyc jag gränsen kan vara sådan den är." Då Toll yttrade förmodan, att man dock å ömse sidor tycktes böra v angelägen att veta visst hvar den är, svarade Kejsaren: när vi förat hinna få ett allmänt lugn i Europa, så den saken snart bringas i ordning." — "När som h E. K. Maj:t behagar", — yttrade Toll — "så kan utan t vel den saken på några minuter afgöras, till båda si fullkomliga nöje." Med mycken uppmärksamhet frågade saren huru det skulle gå till? Svaret blef: "Då ch föreägges E. M.", och man derpå får visa huru gränsen ter natur och billighet bör vara, så tager E. M. en bly penna, stryker ett streck, som man blir nöjd med, och är gränsen gjord, utan allt diplomatiskt gräl." — "Jag ler väl af att negociera så der kort" — sade Kejsaren "men om ni stryker ett annat streck, hvar äro vi ? Nej, mente Toll, det kunde icke hända om Kejsaren ville göra sig den mödan, att sjelf *in loco* se ett eller a ställe. Under mycket löje svarade Kejsaren: "Jag hal

-lag ämnat se några af de ställena, men man hade då ta-
-it sådana mesurer, att jag fick se ganska litet" *).

Det är en gammal erfarenhetssats, att hoffolks bemötande
-vanligen rättar sig efter den mer eller mindre gunst, hvari
-n anses stå hos regenten. Toll hade nog erfarit detta
-mma i Sverige; han fick nu se att det gick till på samma
-tt i Ryssland. På lustslottet Peterhof hade Toll en dag,
-början af sitt vistande i S:t Petersburg, en audiens hos
-jsaren, innan hofvet ännu sett att denne på något sätt
-märkt honom framför andra. Då han kom in i cour-salen,
-r de högste dignitärerne och hoffolket voro samlade, vär-
-de man sig knappt att kasta en blick på den Svenske
-neralen. Han fördes in i Kejsarens cabinett. Detta hade
-ster, som vette åt en terass, der mycket folk stod, och
-nde se hvad som tilldrog sig i kabinettet. Kejsaren satte
- vid ett öppet fenster, och befallte Toll taga plats bred-
- sig. Der sutto de en lång stund inbegripna i samtal.
-jsaren roade sig med att anmärka, att åskådarne utan
-fvel skulle vara ganska förundrade öfver en så familjer
-fferens, och yttrade att hofvet, som redan väntat mer
- en half timma att couren skulle börja, ej skulle vara
-t brydt och förvånadt. Vid dörren, dit Kejsaren följde,
-rkte han att Toll såg på några fanor, som der voro pla-
-ade. "Ni remarkerar mina vackra prydnader" — sade
-jsaren — "laga så, att de Svenska fanor göra dem sällf-
-p; det är begges intresse, måhända hela mensklighetens."
-d återkomsten till cour-salen fann Toll hela hofvet för-
-ndt, som genom ett trollslag. Blå band och crachaner
-ngde sig kring honom, complimenterade, försäkrade om
-vänskap, erbödo sin tjenst o. s. v.

Det nämndes nyss att Toll förespått Kejsaren att den
-ps, han skickat till Holland, skulle gå förlorad, under
- hofsmickrare complimenterade Paul öfver de stora sa-
- han med den skulle uträtta för Arfståthållarens bästa.
-dag foro Ambassadeuren Stedingk och Toll upp till en
- på slottet. Man läste på deras ansigten, som hade
-mast tillträde till Kejsaren, den bestörtning, som var ett
-en att något utbrott af hans häftiga lynne förefallit.
-dörrarne öppnades och Kejsaren uträdde bland det dar-

*) Kejsar Paul hade, såsom Storfurste, i 1788 års krig varit
-Ryska arméen vid gränsen. I ett bref till Gustaf III från Am-
-deuren Stedingk, berättar denne om sina samtal med Paul, som
-"charmé de quelques coups de fusil, qu'on lui a tirés (à Högfors
-mir)."

rande hoffolket, gick han genast till Toll och sade: "H
står den enda man, som sett rätt. Jag har fått en cou
från Holland; det har gått som ni spådde; Ryska corps
är förstörd, och det har jag att tacka Engelsmännen för."

Vi sluta berättelsen om Tolls vistande vid Ryska h
vet med en tilldragelse i Kejsarens familjkrets. Kejsarinn
Maria älskade ömt sin son, Storfursten Alexander, en
hvilken fadren deremot ej sällan visade stränghet. En n
bröt elden lös i S:t Petersburg. Alexander, såsom c
för ett cavalleriregimente, hade till pligt att infinna sig v
dylika tillfällen, men kom denna natt alldeles försent. K
saren blef högligen uppbragt öfver hans försummelse, o
antydde honom arrest. Följande dagen var Toll befalld t
middag hos Kejsaren. Kejsarinnan syntes förstämd och
ster. Toll fick sin plats bredvid henne, såsom förut
par gånger, då samtalet ofta handlat om botaniska ämne
hvilka mycket intresserade Kejsarinnan. Kejsaren satt
stycke derifrån, men ej längre bort än att han kunde h
hvad som sades. Kejsarinnan var fåordig, och syntes
dande. Slutligen kunde hon ej längre återhålla hvad s
låg henne på hjertat, utan sade till Toll: "Ack! huru
behandlar den engeln Alexander!" Ett sådant samtalsäm
var alltför farligt att fortsättas; Toll svarade som om fr
varit om botanik: "Ja, E. Maj:t, botanisterne säga att
går an att ympa en rosenstock på en lindstam." Kejsar
nan förstod naturligtvis meningen, och började nu tala
blommor.

Utom den vanliga ministerpresenten, som ges vid tr
taters afslutande, skänkte Kejsar Paul Toll vid afskedet
solitär af 8000 Rdr Bco värde.

I början af Nov. 1799 återvände Toll till Stockho
Straxt efter hemkomsten utnämnde Konungen honom
Friherre.

Det följande året inträffade Norrköpings riksdag. I
rôle, Toll der spelade, ådrog honom mycken ovilja af op
sitionen, och man kan visserligen ej annat än ogilla
hårda och mindre grannlaga form, under hvilken han le
en vigtig fråga på Riddarhuset till det mål, regerin
åsyftade. Men om han ock rättvisligen derför förtjenat
del, så är det dock icke på honom ensam det bör fa
ehuru han ensam framstår såsom den handlande perso
för regeringens räkning vid detta tillfälle. Med ande
af dåvarande Hofcancelleren, sedermera Cancellipresident
Frih. von Ehrenheim, som ansågs något luta åt de n

kinnade idéerna, och derföre också af ryska diplomater
implades såsom Jakobin, voro de högre embetsmännen på
n tiden här i landet mer och mindre intagne af samma
reställningar, som Konungen, om vådan för thronen af
t fribetssinne, som började uppkomma bland folket. Fran-
ska revolutionens skräckscener lågo ännu alltför nära, för
t ej verka på inbillningskraften hos de maktegande, så
rt fråga var om opposition emot styrelsen. Det fanns
knappast på den tiden ett land i Europa, med undantag
England, der de styrande ej ansågo den liktydig med
gar att omstörta thron och samhällsordning. Gustaf A-
lf, för sin person, var alltför inskränkt för att uppfatta
tydelsen af den nya tid, hvars första gryning nu upp-
nnit. Han hade sett Bourbonernes thron falla, och den
tastroph, som slutade hans faders dagar, hade man sökt
ra tillbaka till inflytandet af de jakobinska lärorna från
nkrike. Med en nära envåldig makt och uppfostrad i de
ssioner, konungadömet på den tiden, vida mer än nu,
rde sig om sitt gudomliga ursprung, hvad var naturligare
att han skulle missförstå de män, som sökte skydda och
na de få rättigheter, dåvarande grundlagar ännu tiller-
nde folket? Och i detta afseende måste man erkänna att
statsmän, som omgåfvo honom, ehuru ej så få af dem
o utmärkta personligheter, ej stodo särdeles framom deras
nung. Hvad Toll särskildt angår, hade han alltifrån fri-
stidens corruption och oredor bibehållit ett djupt miss-
nde till ständer och deras välde, och kunde för sin tid
erligen utan orättvisa hänföras till den class af statsmän,
i våra dagar tagit till valspråk: "Allt för folket, men
t genom folket!" Han såg endast i en stark konunga-
kt landets lyeka, ehuru han visserligen ej derföre trodde
na makt böra vara öfver lagen. Vigten för det helas
af maktens fördelning inom samhället uppfattade han
ig. Det var hans öde att lefva i en öfvergångsperiod
llan treune motsatta politiska rigtningar, och derföre
också hans öde att i mycket klandras från den sidan,
a idéer småningom utträngt dem, han hyllade. Men
ingen och billigheten bjuda att ej rycka en historisk per-
ur sin plats i den politiska utvecklingskedjan, för att
rkasta honom en måttstock, som ej tillhör den tid,
hen gifvit honom sin daning. Den som erhöll sin bild-
och rigtning för ett sekel tillbaka, kan omöjligen i
minst i politik, tänka och handla som nutidens män.

Den 15 Mars 1800 öppnades riksdagen i Norrköpi
Hufvudföremålet för densamma var finansernas reglering
nom en ny realisation. Ärendet drogs till öfverläggn
under ett hemligt utskott, der Konungen sjelf var närv
rande. Då detta utskotts betänkande förekom till afgöra
på Riddarhuset, ville oppositionen, som egentligen en
der visade sig i någon styrka, skilja allt, som rörde bev
ningen, från realisationsplanen, med hvilken den blifvit s
manbunden. Afsigten var att endast gå in på bevilln
för 4 år, för att derigenom sätta regeringen i nödvändig
att, efter denna tids förlopp, åter sammankalla Stände
Då voterings-propositionerna skulle uppsättas, och Frih.
Geer gjorde det förbehåll att, i fall hemliga utskottets
tänkande bifölls, "Adeln måtte ega sin rätt öppen att öf
lägga och afgöra om allt, hvad i hemliga utskottets be
kande anginge bevillningen och tiden för densamma" —
klarade Landtmarskalken, Gr. Brahe, såsom hans ord fö
att *"det förstodes af sig sjelf."* Samma ord upprepade
ännu engång, då en annan ledamot ytterligare framstä
samma förbehåll, som Frih. de Geer. Med detta vilkor
tog adeln "hemliga utskottets betänkande i hela dess ri
såsom ordalagen lydde i voteringspropositionen. Då pr
kollet några dagar derefter skulle justeras, jemte det ut
ur detsamma, som skulle afgå till de andra stånden för
underrätta dem om adelns beslut, uppkom en häftig s
Frih. de Geer yrkade, att det så högtidligt gjorda fö
hållet i afseende på bevillningen skulle tilläggas i ex
tionen, hvilken borde afgå till medstånden. Landtmarsk
bestred detta, och understöddes deri af T., som uppma
honom att låta deputationen afgå med det redan upp
protokolls-utdraget, i hvilket Frih. de Geers förbehåll e
omnämndt. Landtmarskalken efterkom uppmaningen, oc
skickade verkligen det ofullständiga protokolls-utdraget
dan han förklarat att hans ofvanciterade yttrande, då e
afgjordes, icke innebar annat än hans "enskilta öfverty
att Ridd. och Adeln egde sin deliberationsrätt öppen ot
villningen, då frågan blef om dess fördelande, som in
de enär Bevillnings-utskottets arbete till Ridd. och A
inkom." — Man kan icke neka att detta regeringens l
rande, för hvilket Gr. Brahe och Toll gjorde sig till
tyg, var ett våld emot adeln, en statskupp, genom h
man påtrugade densamma ett beslut, hvartill ståndet i s
verket icke samtyckt. Också väckte det den största fö
ring i sinnena, och var anledningen till de flera afsä

dels af adelskap, dels af representations-rätten på Riddarhuset för den riksdagen, hvilka omedelbart följde efter deputationens afsändande till de andra stånden med det stympade protokolls-utdraget.

Sedan regeringen och de män, som förde dess talan, på detta klandervärda sätt besegrat oppositionen på Riddarhuset, uppvexte i Bondeståndet en fara, den de ej väntat. Bönderne fattade nemligen, sedan bevillningsfrågan redan var afgjord hos de trenne andra stånden, det beslut, att icke erlägga den afgift af 16 sk. för en åbos hemmavarande söner och drängar, samt 8 sk. af krono- och krono-skatte hemmanen, som i förslaget till bevillningens utgörande blifvit dem påförda, utöfver hvad de efter 1789 års bevillnings-förordning erlagt. Detta beslut säges hafva blifvit taget i samråd med oppositionen på Riddarhuset, för att derigenom bereda något nytt uppslag på riksdagen, emedan följden deraf blef en ansenlig brist i det påräknade bevillningsbeloppet, och realisationsplanen ej kunde utföras utan att hela den derför beräknade summan erhölls. Konungen skall hafva blifvit ganska handfallen vid underrättelsen om denna oförmodade vändning i sakerna. Det lärer till och med hafva varit fråga om att bruka våld emot Bönderne; men innan man skred till denna ytterlighet, ville man försöka lindrigare medel. Det beslöts att skicka Toll upp i Bondeståndet, för att på de motspänstige försöka verkan af hans talegåfva. Det var d. 14 Juni, dagen efter sedan bönderne fattat det ifrågavarande beslutet. Toll inställde sig i Bondeståndet med ett skriftligt uppdrag af Konungen, att på hans vägnar göra en framställning till ståndet rörande den bevillning, som erfordrades till realisationen och riksgäldens afbetalande. Hans tal till Bönderne rörde en stor del af dem till tårar, och med enhälligt ja besvarades det förslag, han framställde, att ståndet skulle frånträda sitt dagen förut fattade beslut och åtaga sig bevillningen utan afkortning. Hans vän Nils Svensson från Skåne, Talmannen vid 1786 års riksdag, afgick genast med en deputation till de andra stånden för att underrätta dem om beslutet. Det var ett dunderslag för oppositionen, som åter såg sig besegrad af samme man. Konungen ansåg den tjenst, Toll vid detta tillfälle gjort honom, så vigtig, att han samma dag gaf honom Seraphimerorden. Straxt derefter afblåstes riksdagen.

Man kan ej bestrida att Toll vid Norrköpings riksdag var, hvad man i senare tider betecknat med uttrycket "*ministre de la diète*." På Riddarhuset var han anförare för

Den 15 Mars 1800 öppnades riksdagen i Norrköpi Hufvudföremålet för densamma var finansernas reglering g nom en ny realisation. Ärendet drogs till öfverläggni under ett hemligt utskott, der Konungen sjelf var närv rande. Då detta utskotts betänkande förekom till afgöra på Riddarhuset, ville oppositionen, som egentligen end der visade sig i någon styrka, skilja allt, som rörde bevi ningen, från realisationsplanen, med hvilken den blifvit sa manbunden. Afsigten var att endast gå in på bevillning för 4 år, för att derigenom sätta regeringen i nödvändigl att, efter denna tids förlopp, åter sammankalla Ständer Då voterings-propositionerna skulle uppsättas, och Frih. Geer gjorde det förbehåll att, i fall hemliga utskottets b tänkande bifölls, "Adeln måtte ega sin rätt öppen att öfv lägga och afgöra om allt, hvad i hemliga utskottets betä kande anginge bevillningen och tiden för densamma" — f klarade Landtmarskalken, Gr. Brahe, såsom hans ord föl att *"det förstodes af sig sjelf."* Samma ord upprepade ännu engång, då en annan ledamot ytterligare framstäl samma förbehåll, som Frih. de Geer. Med detta vilkor tog adeln "hemliga utskottets betänkande i hela dess vid såsom ordalagen lydde i voteringspropositionen. Då pro kollet några dagar derefter skulle justeras, jemte det utd ur detsamma, som skulle afgå till de andra stånden för underrätta dem om adelns beslut, uppkom en häftig st Frih. de Geer yrkade, att det så högtidligt gjorda för hållet i afseende på bevillningen skulle tilläggas i exp tionen, hvilken borde afgå till medstånden. Landtmarskal bestred detta, och understöddes deri af T., som uppma honom att låta deputationen afgå med det redan upps protokolls-utdraget, i hvilket Frih. de Geers förbehåll ej omnämndt. Landtmarskalken efterkom uppmaningen, och skickade verkligen det ofullständiga protokolls-utdraget, dan han förklarat att hans ofvanciterade yttrande, då sa afgjordes, icke innebar annat än hans "enskilta öfvertyg att Ridd. och Adeln egde sin deliberationsrätt öppen om villningen, då frågan blef om dess fördelande, som intr de enär Bevillnings-utskottets arbete till Ridd. och A inkom." — Man kan icke neka att detta regeringens f rande, för hvilket Gr. Brahe och Toll gjorde sig till v tyg, var ett våld emot adeln, en statskupp, genom hvi man påtrugade densamma ett beslut, hvartill ståndet i sj verket icke samtyckt. Också väckte det den största för ring i sinnena, och var anledningen till de flera afsäg

dels af adelskap, dels af representations-rätten på Riddarhuset för den riksdagen, hvilka omedelbart följde efter deputationens afsändande till de andra stånden med det stympade protokolls-utdraget.

Sedan regeringen och de män, som förde dess talan, på detta klandervärda sätt besegrat oppositionen på Riddarhuset, uppvexte i Bondeståndet en fara, den de ej väntat. Bönderne fattade nemligen, sedan bevillningsfrågan redan var afgjord hos de trenne andra stånden, det beslut, att icke bifalla den afgift af 16 sk. för en åbos hemmavarande söner och drängar, samt 8 sk. af krono- och krono-skatte hemman, som i förslaget till bevillningens utgörande blifvit dem påförda, utöfver hvad de efter 1789 års bevillnings-förordning erlagt. Detta beslut säges hafva blifvit taget i samråd med oppositionen på Riddarhuset, för att derigenom bereda något nytt uppslag på riksdagen, emedan följden deraf blef en ansenlig brist i det påräknade bevillningsbeloppet, och realisationsplanen ej kunde utföras utan att hela den derför beräknade summan erhölls. Konungen skall hafva blifvit ganska handfallen vid underrättelsen om denna oförmodade vändning i sakerna. Det lärer till och med hafva varit fråga om att bruka våld emot Bönderne; men innan man skred till denna ytterlighet, ville man försöka lindrigare medel. Det beslöts att skicka Toll upp i Bondeståndet, för att på de motspänstige försöka verkan af hans talegåfva. Det var d. 14 Juni, dagen efter sedan bönderne fattat det ifrågavarande beslutet. Toll inställde sig i Bondeståndet med ett skriftligt uppdrag af Konungen, att på hans vägnar göra en framställning till ståndet rörande den bevillning, som erfordrades till realisationen och riksgäldens afbetalande. Hans tal till Bönderne rörde en stor del af dem till tårar, och med enhälligt ja besvarades det förslag, han framställde, att ståndet skulle frånträda sitt dagen förut fattade beslut och åtaga sig bevillningen utan afkortning. Hans vän Nils Svensson från Skåne, Talmannen vid 1786 års riksdag, afgick genast med en deputation till de andra stånden för att underrätta dem om beslutet. Det var ett dunderslag för oppositionen, som åter såg sig besegrad af samme man. Konungen ansåg den tjenst, Toll vid detta tillfälle gjort honom, så vigtig, att han samma dag gaf honom Seraphimerorden. Straxt derefter afblåstes riksdagen.

Man kan ej bestrida att Toll vid Norrköpings riksdag var, hvad man i seduare tider betecknat med uttrycket "*ministre de la diète.*" På Riddarhuset var han anförare för

rojalisterne och ledde den unge Landtmarskalken, och i öfverläggningarne hos Konungen om hvad som borde göras, influerade han betydligt. I ett bref af honom från Norrköping, af d. 7 Maj, heter det: "Konungen gaf mig i går sin absoluta befallning att bli här, till dess hufvudsakerne äro afgjorde vid riksdagen." I hvad som således kan läggas regeringen till last, i afseende på dess handlingssätt vid detta riksmöte, måste Toll äfven taga sin andel af klandret. Det har blifvit rigtadt förnämligast emot honom, emedan han nästan ensam framstår såsom regeringens representant; men rättvisan bjuder att ej glömma, att de fleste af de män, som omgifvo Konungen såsom rådgifvare, voro hufvudsakligen af lika politiska tänkesätt med Toll.

I slutet af året företog Konungen en resa till St. Petersburg, på hvilken Toll fick befallning att vara honom följaktig. Ändamålet med detta besök i den ryska hufvudstaden var hufvudsakligen att påskynda och bringa till slut de underhandlingar, som vid denna tid voro å bane emellan de båda hofven, om upplifvandet af den beväpnade neutraliteten. Under det dåvarande sjökriget emellan England och Frankrike, hade engelske örlogsmän uppbragt så väl svenska som danska convojer af handelsfartyg, då convojcheferne vägrat låta underkasta dem visitation att de ej förde contraband, och fartygen hade blifvit qvarhållna såsom priser i engelska hamnar, oaktadt de intet contraband haft ombord. Kejsar Paul, vid denna tid missnöjd med England, hade i en declaration af d. 15 Aug. 1800 inbjudit svenska, danska och preussiska hofven att, såsom orden lydde "*retablir dans toute leur force les principes de la neutralité armée, et assurer ainsi la liberté des mers.*" I Sept. samma år intogo Engelsmännen Malta, hvilken ö de vägrade öfverlemna till Paul, ehuru han, såsom Stormästare för Maltheser-orden, på den gjorde anspråk. Detta ökade hos honom ännu mera oviljan emot England, och hade till följd att han d. 7 Nov. lät lägga embargo på alla engelska skepp i ryska hamnar. Det var under sådana förhållanden, som Gustaf Adolf företog resan till St. Petersburg, och medan han vistades der underhandlades och afslöts, d. 16 Dec., conventionen emellan Sverige och Ryssland om en beväpnad neutralitet, till skydd för deras handel. Båda makterna skulle utrusta eskadrar för detta ändamål, och i allt, som rörde detsamma, handla gemensamt. Conventionen är underteckпad af von Stedingk och Rostopsin, och Toll, som äfven deltagit i öfverläggningarne, contrasignerade på Kejsar Pauls speciella begäran

Konungens ratification af densamma. Han fick således införlifva sitt namn med en akt, som för de grundsatser af sanning och rättvisa, hvarpå den är byggd, alltid skall intaga ett hedrande rum i europeiska folkrättens annaler. Samma dag som conventionen slöts emellan Sverige och Ryssland, tecknades en lika lydande emellan Danmark och Ryssland, och tvenne dagar sednare en med Preussen, som hade samma föremål. De nordiska makterna voro således nu åter förenade i ett gemensamt förbund, till skydd för deras undersåtares lofliga handel. Men England, mot hvars våldsamma framfart på hafven det egentligen var rigtadt, dröjde ej länge att genom vapenmakt spränga förbundet.

Kejsar Paul fortfor att under detta Tolls vistande i St. Petersburg visa honom samma utmärkta bemötande, som det föregående året. Samma dag som conventionen tecknades, öfversände han till honom alla de ryska ordnarnas decorationer, åtföljde af ett ganska smickrande handbref.

I medlet af Jan. 1801 anträddes återresan till Stockholm. Gustaf Adolf hade redan vid denna tid börjat coquettera med begäret att likna Carl XII. Då Ålands haf passerades, blåste starkt och var en bister köld. Konungen, tunnt klädd i uniform och med kraghandskar, satt och frös, men skulle visa sig härdad såsom sin förebild, och ej låta om kölden. Hans omgifning, som efter etiketten ej kund påtaga vinterplaggen så länge Konungen ej anlaggt sina, le af kölden. Toll, som äfven frös, försökte flera gånger i Konungen att taga något varmare plagg på sig, men fö gäfves. Han hittade då på att berätta, att Carl XII, d han en gång for öfver Ålands haf, tagit pels på sig, ehur rask och härdad han ock var. Detta hjelpte; Konungen be gärde sin pels, och de andre fingo påtaga sina.

Hvad som med temlig visshet kunde förutses, såsom närmaste följden af conventionerna i St. Petersburg, var e engelsk flottas ankomst till Östersjön vid första vårdag Både i Sverige och Danmark rustades, och i Skåne sam mandrogs en arméecorps, öfver hvilken Toll fick befäle Det ansågs nödvändigt, att under dåvarande förhållande förena högsta militära och civila myndigheten i en hand och Toll förordnades d. 9 Febr. 1801 att tills vidare va General-Gouverneur i Skåne.

Den 30 Mars var engelska flottan i Sundet, och d. 2 April stod sjöslaget vid Köpenhamn. Kejsar Paul hade blifvit mördad d. 24 Mars, och dessa båda händelser upplöste det nordiska förbundet, innan dess krafter ännu hunnit sa-

manfogas. Sverige jemkade sig så småningom efter den förändrade conjuncturen, och till några fientligheter emellan oss och Engelsmännen kom det icke.

General-Gouverneurskapet i Skåne*), ehuru endast tills vidare uppdraget åt Toll, blef dock permanent i hans hand ända till revolutionen 1809. Det omfattar en vigtig epoch i den provinsens utvecklingshistoria. Enskiftesverket, som gjort Skåne till det fruktbaraste och folkrikaste landskap i Sverige, daterar sig från den tiden. Landshöfdingen i Malmöhus län, Gr. von Rosen, lärer vara upphofsmannen till sjelfva idéen, och det nit, hvarmed han verkade för densamma, kommer alltid att göra hans minne förtjent af aktning och tacksamhet; men det är sannolikt att planen ej stått att genomdrifva, i anseende till det starka motstånd, den rönte från flera högre auctoriteter, om ej T. kraftigt understödt densamma hos Konungen. Det var klart att en man af hans omfattande blick skulle inse de vigtiga följderna deraf, att befolkningen i de stora byarna, med egor och åkerlappar blandade om hvarandra, utan sammanhang och möjlighet att rätt sköta dem, spriddes ut öfver landets yta, med sammanhängande egovälden, der hvar och en var i stånd att ordna sin hushållning med full frihet, efter eget val, utan att vara hindrad af ego-gemensamhet med andra, den enas egens aflägsenhet från den andra m. fl. olägenheter, som medföljde sammanpackningen i byarna. En händelse, som vid denna tid inträffade, bidrog i ej ringa mån att befordra Rosens och Tolls plan att införa enskiftena i Skåne. Tvenne bonddrängar, på ett af grefvinnan Bondes gods, hade lagt sig i försåt för hennes inspector, för att på honom hämnas för det han gifvit hvardera en örfil. De blefvo arresterade af kronobetjeningen, och lemnade i förvar åt ett detachement af Jönköpings regemente, som då låg på kustbevakning i Skåne. Bönder från Borreby och Löddeköpinge, förstärkte med andra, som genom tutande i byhornen med hast blifvit samlade från flera håll, öfverföllo militären, och tvingade dem att utlemna de arresterade drängarne. Den lätthet, som således visat sig, att inom några ögonblick genom budkaflar eller byhornen hopkalla en stor folksamling, blef ett skäl flera att spränga de stora, nära tillsammans liggande, byarna.

*) Då Skåne blef svenskt genom freden i Roskild, sattes provinsen under styrelse af en General-Gouverneur, som understundom beklädde samma embete i Halland och Bleking. Vid regementsförändringen 1749 indrogs embetet. Den siste General-Gouverneuren var Riksrådet och Generalen Gr. Carl Gustaf Hård.

De attributioner af makt, som tilllades den nye General-Gouverneuren, lemnade honom ett betydande verkningsfält. Han skulle tillse att ärenderna vid Landscancellien och contoren sköttes med drift och skyndsamhet, hvarföre han äfven egde rättighet att föreskrifva, hvad han ansåg nödigt för ordning och arbetets fortgång. Då Generalgouverneuren ankom till någotdera af Landshöfdinge-residensen, egde han att ensam utöfva Landshöfdinge-embetet, och kunde äfven bestämma vid hvilka ärenden han ville lägga handen, antingen han vistades inom eller utom läne-residenset. Med dessa egde vederbörande Landshöfding då ej att taga någon befattning. Derjemte hade han öfverinseendet öfver uppbördsverket och kronans magasiner, högsta tillsyn öfver tullbevakningen, och kunde hos vederbörande domare begära extra-ting till beifrande af brott och förbrytelser, samt utse actorer bland lands- och stadsfiskalerne i provinsen, att åtala och utföra sådana mål.

Huru Toll utöfvade sin vidsträckta makt under de 8 år, han beklädde Generalgouverneurs-embetet i Skåne, derom kan ännu, efter nära ett halft sekels förlopp, hans minne med trygghet vädja till provinsens invånare och de traditioner från den tiden, som ännu bland dem fortlefva. Isynnerhet blef hans minne kärt för allmogen, som i honom egde ett kraftigt skydd emot de vexationer, för hvilka den genom underordnade embetsmäns egennytta så ofta är blottställd. Denna tillgifvenhet yttrade sig på ett rörande sätt äfven efter Tolls död, då hans lik fördes från Beckaskog till Bonarps hed, för att begrafvas i den närbelägna Riseberga kyrka. Utan ringaste impuls från någon myndighet hade allmogen, i de trakter liktåget passerade, utsirat grindar och andra passager med löfverk och bestrött vägarne med sand, blommor och granris. Och i talrika skaror såg man bönderne samlade öfverallt, der sorgtåget framskred, för att bjuda det sista farväl åt deras gamle "gubbenör", såsom de kallade honom.

Detta factum är talande nog för sättet, hvarpå T. fört sin förvaltning. Ett annat, icke mindre betecknande, är det, att äfven efter revolutionen 1809, då Tolls ställning till högsta makten helt och hållet förändrades, och den återställda tryckfriheten lemnade ett öppet fält för hvarje slags granskning, ingen enda röst höjde sig till klagan eller anmärkning öfver någon hans åtgärd såsom Generalgouverneur. Sjelf ansåg han detta såsom ett genomgånget eldprof för sin förvaltning, och man hörde honom någon gång säga,

att om något varit att dervid lägga honom till last, så hade man väl ej tegat dermed, då ett anfall emot honom fritt kunnat vågas och utan fara fullföljas. I 1809 års grundlag infördes emellertid det stadgande, att hädanefter ingen Generalgouverneur inom riket finge förordnas, och 46 §., som handlar härom, plägade Toll kalla "min §. i regeringsformen" *).

Såsom statsekonom delade ej Toll de åsigter, som på den tiden voro gängse inom den högre förvaltningen: att det var nödvändigt reglementera för handeln och näringarne, på det landet ej genom för stor export skulle råka i brist på nödvändighetsvaror, eller skada sig genom för stor import af främmande varor. Han var för sin tid anhängare af den fria handelns princip, och hade, i hvad som rörde rättigheten för Skåne att få exportera sina producter, att utstå många strider med flera af de högre embetsmännen, i synnerhet med Gr. af Ugglas, som då var chef för tullstyrelsen och, såsom bekant, en ganska mäktig man. Flera ännu förvarade bref af Ugglas bevittna detta förhållande. Huru Toll tänkte i dessa ämnen kan, bland annat, inhämtas af ett betänkande, som han på K. Carl XIII:s befallning afgaf i Oct. 1809, rörande hvad som i afseende på Skåne borde blifva föremål för stadganden i den förestående fredsafhandlingen med Danmark. Ehuru T. några månader förut blifvit entledigad från sina embeten och lefde i ett slags onåd på Beckaskog, så vände man sig dock nu till honom, och i den officiella skrifvelsen hette det, att Konungen var öfvertygad, att ingen med mera nit och sakkännedom än T. kunde yttra sig i detta ämne. I det nyssnämnde betänkandet förekommer, bland annat, följande: "En tillåten export af alla Skånes producter, äfvenväl af alla slags kreatur och villebråd, blir i loppet af tiden af större förmån, än det nu låter sig beräkna, och af allt sådant behöfver detta land icke någon annan import från Danmark, än allenast hästar. En chimerique fruktan att inom riket kunna komma i brist, vana och fördomar, hafva alltid tillslutit ögon och öron för

---

*) Det var de skånska possessionaterne, hvaraf många voro missnöjde med Toll för det han stått på allmogens bästa, andra för det han persifflerat en och annans råhet, hvilka förmått Constitutionsutskottet till detta stadgande. Då förslaget till nya Regeringsformen upplästes på en sammankomst hos Landtmarskalken, och man kom till 46 §., stötte man på hvarandra, sägande: "Jo, nu skall Tollen få." De drömde ej, de gode Herrarne, att han två år derefter skulle erhålla nästan samma makt, för att frälsa dem från mord och plundring.

rigtiga calculer i dessa ämnen. Lätta och säkra utvägar för afsättning äro grunden för all production. *Monopolier och tullsystemer qväfva både omtanka, vilja och flit.*"

Vid tillfället af de befordringar och upphöjelser, med hvilka Gustaf Adolf firade sin andre sons, Storfursten af Finland födelse, utnämndes Toll på samma dag, d. 9 Dec. 1802, till General af cavalleriet och En af Rikets Herrar.

Under Tolls vistande i St. Petersburg 1799, inträffade Storfurstinnan Helenas förmälning med Arfprinsen af Mecklenburg-Schwerin. I Prinsens svit befann sig, bland andre, Öfverhofmästaren Baron v. Lützow, och denne lät T. förstå att hans regering skulle vara hugad, att genom någon öfverenskommelse med Sverige förvärfva besittningen af staden Wismar och dess gebit, hvilka lågo inneslutna inom Hertigens af Mecklenburg-Schwerin land. Lützows framställning inberättades naturligtvis till Konungen, och under loppet af de följande åren 1800, 1801 och 1802 vexlades flera bref emellan Toll och Lützow rörande detta ämne. I Sept. 1802 afbröts underhandlingen från mecklenburgska sidan, men återtogs i Mars 1803 genom ett bref från Baron Lützow till Toll. Konungen var benägen att afstå Wismar, dels för den ringa inkomst det gaf, i förhållande till förvaltningskostnaden, dels emedan det var omöjligt att bibehålla, i fall de fransyska härarne utbredde sig i norra Tyskland. Härtill kom ytterligare att den beslutade realisationen kräfde större fonder, än man beräknat, och regeringen således var i behof af penningar. I början af sommaren 1803 hade saken avancerat så vida, att det blef fråga om att utse fullmäktige å ömse sidor, för att uppgöra en formlig convention. Toll föreslog då Konungen att låta negociationen öppnas i Stockholm och utföras af de embetsmän, som hade egentliga befattningen med de diplomatiska ärenderna; men Konungen svarade, att han för väl kände Tolls tänkesätt och talanger, för att åt någon annan anförtro hvad han från början ansett tjenligt lemna i hans händer. Toll erhöll derjemte tillstånd att göra det val af underhandlingsort, som instämde med hans önskan och kunde förenas med hans öfriga embetsåligganden. Han valde Malmö, och i medlet af Juni 1803 ankommo dit de från mecklenburgska sidan utsedde fullmäktige, Öfverhofmästaren Baron v. Lützow och Hammardirectorn Brüning. Från Stockholm nedskickades till T:s biträde dåv. Cabinetts-sekreteraren Frih. Gust. Lagerbjelke, om hvars förmåga och talanger Toll fattat en ganska fördelaktig tanke, alltifrån den stund han närmare lärde känna honom under

riksdagen i Norrköping, der han såsom protokollförande medföljde T. på hans förut omtalta beskickning till Bondeståndet. De hade ifrån den tiden kommit i brefvexling, hvilken fortsattes de följande åren, och var ganska liflig isynnerhet under Gustaf Adolfs vistande med sin gemål i Tyskland, då Baron Lagerbjelke åtföljde honom såsom Cabinetts-sekreterare.

Negociationerna i Malmö räckte ej länge, ty det hufvudsakliga var öfverenskommet redan på förhand genom brefvexling. Den 15 Juni började conferenserna, och d. 26 i samma månad tecknades conventionen. Wismar med dess gebiet förpantades på 100 år åt Hertigen af Mecklenburg-Schwerin, emedan tyska rikets lagar ej medgåfvo att afhända det genom köp, såsom varande ett rikslän. Hertigen erlade till Sverige en summa af 1,250,000 Rdr Hamb. B:co, och afstod dessutom från en fordran, han egde hos svenska regeringen af 64,000 Rdr s. m., sedan den tiden då det tillämnade giftermålet emellan Gustaf Adolf och den mecklenburgska prinsessan återgick.

De följande årens händelser rättfärdigade fullkomligt det kloka och välberäknade af Wismars afträdande. Det besattes, jemte det öfriga Mecklenburg, af Fransmännen, dem säkerligen ingen svensk gränspåle vid wismarska gebitet afhållit från dess intagande. Nu skördade riket deremot en betydlig fördel af dess afträdande. Af förpantningssumman erhöll banken 700,000 Rdr, till inköp af silfver för realisationen, och resten nedsattes hos bankierhus i Hamburg, såsom fond för vexeloperationer, intill dess den uppslukades af kostnaderna för kriget i Pommern och Finland.

Tvenne drag af Toll, hörande till denna underhandling, böra ej här förbigås; det ena att han i ett bref till Konungen tillskref Baron Lagerbjelkes skicklighet mera än sin egen negociationens framgång; det andra, att då Hertigen af Mecklenburg-Schwerin vid ratificationernas utvexlande lät tillställa honom en gulddosa, med en deri innesluten anvisning på 1000 ducater, nedsatta för hans räkning hos en bankier i Hamburg, emottog han väl gulddosan, såsom en vanlig ministerpresent vid dylika tillfällen, men återsände deremot anvisningen på ducaterne.

I Augusti 1803 företog Konungen med sin gemål den bekanta resan till hennes anförvandter i Tyskland, der han [illegible] hela året 1804 och ända till början af 1805. Det [illegible] denna tid, som han hos sig stadgade tanken och [illegible] att uppträda såsom krigförande emot Napoleon.

I början af 1804 erhöll Toll, som hela tiden under Konungens frånvaro vistades här hemma, befallning från honom att uppgifva hvad beredelser och anstalter, som kunde blifva nödvändiga för att den följande våren kunna sammandraga en armée i Sverige, i fall Napoleon skulle låta besätta Danmark för att stänga Sundet för Engelsmännen. Fram på sommaren kom ett uppdrag, som ännu närmare tydde på de krigiska planer, med hvilka Gustaf Adolf nu umgicks. T. anbefalltes att upprätta calculer öfver de kostnader, som skulle åtgå för att utrusta och till Pommern öfverföra en styrka, alternatift af 12, 16 à 20,000 man, samt att uppgifva hvad dess underhåll och förseende med alla behof månadtligen skulle kosta. Ännu lidande af en långvarig sjukdom, som bragt honom nära grafven, utarbetade Toll dessa calculer, och öfversände dem i ett handbref till Konungen, hvari han fästade hans uppmärksamhet på några af de följder, som skulle uppstå, i fall han beslöt att actift deltaga i kriget emot Frankrike. "Hvad som icke", heter det, "hörer till calculen, men väl till sanningen och följderna, det är, att om E. Maj:t med hvad större eller mindre styrka det än vara må, blifver deltagande i närvarande Europas troubler, så förlorar dess rike i den mån eget arbetande händer användas på främmande botten, och dessa förluster få en progressif multiplication vid hvarje rekrytering." Dessutom nedlades i sjelfva utvecklingarne för calculerne åtskilliga reflexioner, hvilkas tydliga syfte var att peka på svårigheterna för ett krig. Såsom icke rådfrågad om sjelfva företaget, blott anbefalld att uppgöra calculer, kunde T. ej gerna directe till Konungen säga mera än han sade; men i ett bref af samma dag till Frih. Lagerbjelke, som behandlade de diplomatiska ärenderna hos Konungen under hans vistande på tysk botten, expectorerade han sig utförligare i ämnet, i afsigt att Lagerbjelke vid tillfälle deraf skulle göra bruk. Af Lagerbjelkes brefvexling med Toll under denna tid ser man, att han äfven gjort det. I ett bref från Carlsruhe af d. 8 Sept. 1804, skrifver Lagerbj.: "Jag har successift haft den äran emottaga E. Exc:s bref af d. 22 och 30 Aug., och med största interèt läst dem. Huru lyckligt om sådana tankar, sådan kännedom af hvad det allmännas väl rörer, sådan känsla för hvad fäderneslandets bästa kräfver, vore så allmänna, som min enskilta vördnad för dylika egenskaper är liflig och uppriktig. *Jag har af dessa bref gjort godt bruk; men emot passionen strider det kalla öfverräknandet med alltför olika vapen.*" Öfverhufvud visa

de berättelser, som i Frih. Lagerbjelkes bref till T. under denna tid förekomma om hans samtal med Konungen rörande de politiska affärerna, att Lagerbjelke på ett hedrande sätt uppfyllt sin embetsmannapligt, att ej fördölja sanningen för monarchen. Men Gustaf Adolf hade, i en för honom sjelf och riket olycklig stund, under vistandet i Baden gjort bekantskap med den svärmiske Jung-Stilling och dennes skrifter, och de apokalyptiska grubblerierna började redan nu förmörka hans förstånd. Han ansåg sig vara den, som skulle besegra det i Johannis Uppenbarelse förekommande "vilddjuret", och detta kunde naturligtvis ej vara någon annan än Napoleon. Ehvad ock upplyste och för det allmänna väl tänkande män måtte framställa, för att afråda honom derifrån, så förblef han dock orubbligt vid sin engång fattade föresats, att deltaga i kriget emot Napoleon. Redan innan han återvände hem från Tyskland, hade han låtit Hof-cancelleren v. Ehrenheim med engelska sändebudet Pierrepont, d. 3 Dec. 1804, i Stockholm afsluta en convention om en subsidie af 80,000 pd sterl., för att sätta Stralsund i kraftigt försvarsstånd emot Fransmännen, och i 4:e art. heter det uttryckligen, att stadganderne i de tvenne föregående *"äro fotade på den grundvalen, att Sverige i denna stund är en af de makter, som förklarat sig krigförande."* Genom denna convention, som hölls hemlig, bestämdes således Sveriges yttre politik för det återstående af Gustaf Adolfs regeringstid.

Om sommaren 1805 sammandrogs ett stort läger i Skåne, dit Konungen äfven kom. Hans afsigt var att, så snart tillräckliga subsidier kunde erhållas från England, med en svensk corps öfvergå till Pommern, för att i förening med en rysk, som der skulle landstiga, företaga activa krigsoperationer emot Fransmännen. Toll deremot var af den åsigten, att Konungen ej borde gå längre, än att han för de emot Frankrike allierade öppnade Pommern och höll Stralsund besatt, för att derigenom lätta deras operationer. Af samma tanka var den kunnige och aktningsvärde Cancelli-presidenten, Frih. v. Ehrenheim. Både han och T. gjorde allt hvad de kunde, för att förmå Konungen till den inskränkning i sina planer, som nyss nämndes; men utan framgång. Ett vackert intyg om deras bemödanden i denna väg förvaras i en stroph, som ...mmer i en depeche från dåvar. ryske ministern vid ... hofvet, Hr v. Alopeus, till ryska cabinettet. Deri ... sig Alopeus öfver Toll och Ehrenheim, såsom de ...vailloient de *concert à detourner le Roi dans ses ben-*

es intentions contre la France, et pour le retenir dans une eutralité inactive." Det hörer till Gustaf Adolfs besynnerigheter eller inskränkthet, måhända till det begrepp, han jorde sig om hvarje embetsmans pligt att, ehvad han ock jelf tänkte, göra sig till blindt redskap för Konungens vilja, att han befallte Toll föra underhandlingarne med engelske ministern Pi... pont om medel för just samma företag, hvarfrån han afrådt Konungen. Han tyckes ej hafva haft någon aning om huru många utvägar en skicklig diplomat eger, att lägga svårigheter i vägen för hvad han ogillar, och leda nderhandlingarne dit han vill, utan att synas brista i fullörandet af de befallningar, honom blifvit gifna. T. skulle n, som sagdt är, underhandla med Pierrepont om subsidier. yckan gynnade honom dervid så, att conventionen kunde nskränkas endast till subsidier för en ökad garnison i Stralund. Konungen ville hafva subsidier för en armée-corps; en den summa, som från svenska sidan fordrades (vi känna j om det var Tolls calculer eller någon annans, som derid lades till grund), var så högt tilltagen, att andra makter rbjödo sig att för samma summa uppställa 10,000 man mera, n Sverige erbjudit. England ville derföre ej betala hvad onungen fordrade, och frågan om subsidier för en arméeorps förföll för ögonblicket. Den convention T. tecknade ed Pierrepont i Helsingborg, d. 31 Aug. 1805, inskränkte ig derföre dertill, att Sverige åtog sig att förstärka garnionen i Stralsund med ytterligare 4,000 man, så att den alles utgjorde 8,000 man, för hvilken styrka England kulle i subsidier erlägga 7,200 p:d sterl. i månaden. Stralnd skulle deremot hållas öppet för de allierade makternas ruppar och särskildt för en rysk corps, som skulle landtigs i Pommern.

Samma dag conventionen slöts med England, tecknade . en annan med Hr v. Alopeus, hvilken hade afseende på yska truppers landsättande i Pommern.

Det hade således lyckats Toll att för närvarande afäjo att närmare deltagande å Sveriges sida i krigsoperaionerne. Men det dröjde ej länge innan nya händelser, i förening med Konungens envishet, skulle bringa sakerna till en utveckling, denne så ifrigt önskade.

I medlet af Sept. begaf sig Gustaf Adolf med sin geält till Beckaskog, der de vistades till den följande månaens slut. Engelske ministern infann sig der äfven. Nu ade preussiska hofvet, som länge uppehållit de allierade ed hoppet om samverkan emot Napoleon, bestämdt för-

klarat sin neutralitet i den stora striden. England var så ledes angeläget att i Pommern få en styrka samlad emot Fransmännen i Norra Tyskland, och Pierrepont fick befallning att förnya subsidieanbuden till Gustaf Adolf. Dem uppdrog åter åt Toll att underhandla med honom. Toll hade en lifflig förkänsla af det olycksbådande i Konungens företag, hvars vidtutseende följder för riket dessutom svårligen kunde undgå ett så ljust förstånd som hans. Sedan hans föreställningar ej på Konungen gjort någon verkan, föresatte han sig att begagna alla de små chikaner, han kunde upptänka, för att försvåra underhandlingen med Pierrepont. Vid hvarenda punkt öfverdref han anspråken, pockade, och framställde emot Englands önskningar hvarje dag en ny svårighet, som med nya uppoffringar skulle öfvervinnas. Han försökte ledsna ut Pierrepont och bringa honom till något häftigt steg, som Toll kunde begagna för att göra Konungen ond. Men Pierrepont var den mest fogliga och kall Engelsman — han stod ej att reta. Dessutom föll det iblan Konungen in att sjelf föra underhandlingen, och då gick det helt annorlunda till.

Riksdrotset Grefve Trolle Wachtmeister vistades denna höst på sin egendom Ljungby, i granskapet af Beckaskog. Han egde äfven Årup, likaledes i närheten af Beckaskog, och som Konungen ej sett Årup, som är särdeles gynnad af naturskönhet, så skulle Riksdrotset der en dag gifva honom en middag, till hvilken hela Beckaskogs-societeten, och således äfven Pierrepont, infann sig. Efter måltiden företogs en promenad, då Konungen yttrade till Riksdrotset att han nu ämnade gifva Engelske Ministern svar på de senaste propositionerna, i enlighet med hvilka traktaten sedermera kunde uppsättas och underskrifvas. Han vinkade Pierrepont till sin sida; och nu vandrade efter dem hela sällskapet utför en lång allé, som leder till några qvarnar. Efter promenadens slut befallde Konungen Toll att uppsätta och underteckna traktaten. Detta skedde äfven på Beckaskog, d. 3 Oct. 1805. — Alléen vid Årup, der Sveriges activa deltagande i kriget emot Napoleon bestämdes, kallas ännu i dag, till minne deraf, "coalitions alléen."

På detta sätt tillkom den nyssnämnde traktaten. Sverige skulle landsätta 12,000 man i Pommern, att agera i förening med de ditväntade Ryska trupper. Subsidierne beräknades till 12½ L. Sterling per man om året, så länge kriget räckte. I utrustningskostnad, och för truppernas

mtåg efter kriget, utfäste sig England att erlägga en umma, svarande emot 8 månaders subsidier, och att till rbättring af Stralsunds fästningsverk ytterligare betala 0,000 L. Sterling.

Sedan Konungen på detta sätt beredt sig möjligheten tt få uppträda emot "vilddjuret", och den lilla Svenska mpen blifvit öfverförd till Pommern, lemnade han d. 30 Beckaskog, för att äfven för sin person begifva sig . Händelserna i Pommern och Lauenburgska landet, och n snöpliga utgången af Konungens fälttåg, höra icke till tt ämne.

Toll fick stanna hemma då Konungen ryckte i fält. hom Generalguverneur i Skåne hade han sin dryga andel omsorgerne för truppernes transport, och allt hvad från vensta sidan behöfde arrangeras för företagen på Tysk sten. I Febr. 1806 ökades hans uppdrag med ett nytt; ungen förordnade honom nemligen att föra högsta be- t i Skåne, Halland, Blekinge, Vestergöthland och Bohus n. Anledningen härtill var den plan, Napoleon vid den tredes förehafva, att stänga Sundet för Engelsmän- , och med sina trupper besätta Östersjöhamnarne, lik- m han redan af Preussen fordrat att mynningarne till alla floder vid Nordsjön skulle spärras för Engelska skepp. Fransysk flotta var utlupen från Brest, den Holländska epp rustades, och transportfartyg samlades vid Helder; hade således skäl nog till den förmodan, att Napoleon ville försöka något handstreck emot Carlsten och Göthe- , för att derifrån lättare kunna utföra sina afsigter emot ska handel på Östersjön, eller också, ifall någon öf- enskommelse med Danmark var uppgjord, i förening med makt verkligen söka stänga Sundet. Toll lät, så rustningarne i Holland avancerat såvida, att något ng derifrån kunde försökas, förstärka garnisonerne på ten och Nya Elfsborg, bringa bestyckningen i förbättradt , och proviantera dem för tvenne månader. Escadern thsborg gjordes klar att utlöpa, liksom skärgårdsflottan lmö, och tvenne recognosceringsfartyg utrustades för sjön och att observera Bälterna. Regimenterne i Vester- nd och Bohus län sattes i marchfärdigt stånd, och artilleri sammansattes i Christianstad. Det befarade fallet uteblef emellertid.

Om sommaren 1806 fick Toll ett långvarigt Kongl. be- på Beckaskog; Drottning Fredrika, med de båda äldsta sterna, ditkom d. 21 Juli, för att der invänta Konun-

gens återkomst från Pommern. Kronprinsen var äfven Skåne, och bodde på Grefve Ruuths egendom Karsholm i granskapet. De kungliga barnen roade sig i trägården vid Beckaskog att anlägga en liten gång, tvers öfver en gräsplan, genom en dunge af plommonträn. Toll lät, så länge han lefde, underhålla denna gång, och försummade ej, då han promenerade der förbi med sina gäster, de måtte vara hvilka som helst, att berätta huru den tillkommit. Toll, och med då skuggrädslan för allt, som på något sätt påminte om den afsatta konungafamiljen, var som störst, ålade han sig ingen tystnad i detta hänseende. Det var för den gamle ett oskyldigt minne af barn, med hvilka han lekt, och han tyckte med rätta att politiken ej dermed hade något att skaffa. Ännu 1816, då Carl Johan besökte Toll nom på Beckaskog, fanns gången; och om anekdoten berättades directe för den kunglige gästen, så är det dock temligen säkert, att den genom personer i hans omgifning kom till hans kännedom.

Den 5 Sept. 1806 ankom Gustaf Adolf från Pommern till Beckaskog, och vistades der med sin öfriga familj ända till d. 10 Nov., då de alla samtlige begåfvo sig till Malmö för att der tillbringa vintern. Toll måste naturligtvis, som provinsens Generalguverneur, för denna tid äfven ta sin boning der.

Efter Gustaf Adolfs hemresa till Sverige hade Fransmännen, under Marskalk Mortier, gjort ett infall i Pommern, men af våra trupper, under Generalguverneuren von Essen, blifvit åter drifna öfver gränsen. Derefter ett stillestånd med 10 dagars uppsägelse blifvit afslutadt emellan de nyssnämnde befälhafvarne, d. 18 April 1807 i Schlatkow. I Pommern hvilade således krigsrörelserne, der det den stora campanjen emellan Fransmän samt Ryssar och Preussare fördes i Preussen och Polen. Gustaf Adolf beredde sig att, såsom han hoppades, på ett afgörande sätt uppträda i fransyska arméens rygg vid Odern, och för detta ändamål conventioner med England och Preussen om särskilda hjelpcorpser, hvilka skulle stöta till svenska trupperne i Pommern och ställas under hans befäl. Den Preussiska corpsen, under Blücher, utgjorde 5000 man, och skulle efterhand ökas till dubbelt; 10,000 Engelsmän under Lord Cathcart skulle äfven stöta till Svenskarne, som utgjorde en lika styrka. Gustaf Adolf skulle således, när alla dessa trupper hunnit förenas i Pommern, se sig i spetsen för omkring 30,000 man. Hade

varit en man af mod och talanger, som förmått uppelda Tyskarnes enthusiasm och förstått föra en här, så hade hans företag möjligen kunnat blifva af betydande följder för den gemensamma saken. Men han saknade alla de egenskaper, som hänföra krigaren och leda till seger, och kunde med sin stela personlighet aldrig verka på folklynnet. Af hans uppträdande på krigstheatern var således föga att vänta något resultat, lika litet nu som 1804. Toll, som kände honom väl, förutsåg ganska säkert att han ej var den man, som skulle på något vigtigt sätt gripa in i sakerna, utan snarare bringa sig och sin armé i ofärd, när han kom ut på egen hand. Han lagade derföre att han fick åtfölja honom på det nya tåget, för att vara till hands, ifall goda råd och fintlighet skulle behöfvas för att reda sakerna. Han stod vid denna tiden mycket väl hos Konungen, som hade stor tanka om hans talanger och djupa förstånd, ehuru de invändningar, han ibland gjorde emot Gustaf Adolfs apocalyptiska funderingar, aldrig förmådde rubba hvad som redan stadgat sig till fixa idéer i dennes hufvud. Det var dessa, som hufvudsakligen lågo till grund för Gustaf Adolfs politik, den således hvarken Toll eller någon annan förmådde ändra. Det kunde derföre blott blifva fråga om, att leda sakerna till en så dräglig utgång som möjligt.

Då Konungen d. 11 Maj afreste från Malmö för att öfvergå till Pommern, åtföljdes han af Toll. Vid ankomsten till Stralsund fann Konungen der för sig General Armfelt, som ännu ej var återställd efter en blessyr, han erhållit i någon af träffningarne med Fransmännen. De båda antipoderne Toll och Armfelt sammanträffade således åter i början af ett krig, liksom för 19 år sedan i Finland. Denna gången blef det Armfelts tur att resa. Konungen hade beslutit att sätta de Svenska trupperne under befäl af Toll och Generallieutnanten Frih. Wrede. Han ville blifva af med Armfelt, med hvilken han var missnöjd; och han torde väl också haft det förståndet inse, att det ej gick an att sätta denne och Toll bredvid hvarandra i militära operationer. Tolls första uppdrag, efter ankomsten till Stralsund, blef att på godt manér få Armfelt att resa hem. Detta uträttade han på ett så artigt och förbindligt sätt som möjligt; och det är troligt, att Armfelt ej ogerna såg sig befriad från all verksamhet tillsammans med sin gamle antagonist.

Emellertid utvecklade sig de stora händelserna på krigstheatern vid Weixeln och Niemen, under det Gustaf Adolf låg overksam i Pommern. Efter mördande och hårdnackade

strider, ifrån d. 5 till d. 13 Juni, ledo Ryska och Preussiska härarne det afgörande nederlaget vid Friedland d. 14 Juni, hvilket hade till följd först ett stillestånd, och derefter freden i Tilsit. Genom stilleståndet blef den Blücherska corpsen under Gustaf Adolfs befäl overksam, och han hade således endast qvar sina Svenska trupper och de Engelska, som nu efterhand började anlända. Genom Toll lät han d. 23 Juni sluta en ny convention med Pierrepont om subsidier för ytterligare 4,000 man, som från Sverige skulle öfverföras till Stralsund. Oaktadt sakerna nu voro afgjorda på den stora krigstheatern, och Gustaf Adolf ej hade mer än 10 à 12,000 Svenskar att röra sig med, föll han på den vansinniga idéen att uppsäga stilleståndet med Fransmännen. Förgäfves gjorde honom Essen, Toll och Wrede de kraftigaste föreställningar deremot; han stod kall och orörlig mot deras skäl, påstod att allt skulle gå bra, och höll sig för öfrigt till Uppenbarelseboken. Då General Wrede, sista gången han förnyade sina föreställningar, gick ut från Konungen, sade han högt till de utanför samlade adjutanterne: "*Nu är han rentaf galen.*"

Den 2 Juli, om morgonen, skickade Konungen en adjutant till Toll, med tillsägelse att han skulle hålla sig hemma i sitt qvarter, tilldess Konungen i ett angeläget ärende efterskickade honom. Toll åtlydde naturligtvis befallningen, men intet bud kom från Konungen. Då Toll, som skulle äta middag hos honom, kom upp till taffeln, gick Konungen emot honom och sade, att orsaken hvarföre han befallt honom hålla sig hemma var den, att han velat undvika ytterligare föreställningar af honom emot stilleståndets uppsägande. Detta var nu redan gjordt på förmiddagen. Han hade skickat sin Öfveradjutant, Major von Bassewitz, till Marskalk Brune, hvilken nu commenderade den Fransyska arméeorpsen, med formlig uppsägning af vapenhvilan. Den 12 Juli, vid midnatten, kunde fiendtligheterna åter börja. Marskalk Brune hade under sitt befäl en styrka, som ansågs utgöra fullt tre gånger den Svenska corpsen, således några och 30,000 man. Våra trupper voro delade i tvenne fördelningar, hvaraf den högra commenderades af General Toll, den venstra af General Wrede.

Innan vi berätta om krigshändelserna torde ett uppträde höra beskrifvas, som Tolls dåvarande Adjutant, H. af Wingård, omtalar i sina "*Minnen.*" Det var samma dag som stilleståndet lopp tillända den följande midnatten. Konungen hade tagit sitt högqvarter i Jägerhaus, bakom Ra

omkorst, ett så farligt ställe, att Fransmännen der med lätt-het kunnat taga honom, sedan de efter midnatten satt sig i rörelse. För att förmå honom begifva sig derifrån, satte Toll sig i skymningen till häst, åtföljd af Wingård, och begaf sig dit. Vid framkomsten stod Konungen med hela sin stab utanför huset. Hans ridhäst framfördes, och en Tysk Ryttmästare Teeden, som då tjente vid Mörnerska husarerna, laddade högtidligen de af Konungen från Sverige medtagna Carl XII:s pistoler, med hvilka, enligt Teedens yttrande, Konungen ej blott skulle drifva Fransmännen tillbaka, utan befria Tyskland och Frankrike, derigenom att han jagade Napoleon en kula genom pannan. Alla togo hattarne af för pistolerne under detta vansinniga tal och de böner, som deri inblandades för framgången af det stora företaget. Konungen såg mycket förnöjd ut, men "H. Ex. Toll" — säger Hr af Wingård — "var mörk i hågen och föste sin Konung, med synbar ovilja öfver uppträdet, in i ett rum af den otrefliga, gamla byggningen." Efter en stund bröt Konungen med sin stab upp, och begaf sig närmare Stralsund.

Ett par timmar efter vapenhvilans slut anföllo Fransmännen den trupp af Tolls fördelning, som stod vid Damgarten, och gingo öfver gränsen. Det var klart att med den öfverlägsna styrka, Brune hade, skulle bästa resultatet af krigsrörelserna för Svenskarne på sin höjd blifva, att de kunde manövrera sig in i Stralsund utan alltför stor förlust. Det var ockaå hvad som skedde, sedan de d. 13 och 14 Juli, under reträtten från gränsen, försvarat sig steg för steg emot de truppmassor, med hvilka Fransmännen alltjemnt sökte öfverflygla de små hoparne. Förlusten vid båda fördelningarne steg ej högre än till 217 man, döde och sårade. Vid Tolls fördelning var den minst. Man fruktade en stund att Fransmännen kastat sig emellan de båda fördelningarne, och att Toll med sin corps blifvit tagen, hvilket Konungen äfven befarade. Då Toll kom fram vid passet Pätt, der Konungen befann sig, visade denne sin glädje öfver att se honom oskadd på ett sätt, som hos denne stela monark var ganska ovanligt. Han steg af hästen, gick fram till Toll, omfamnade och kyste honom.

Toll var nästan den siste af sin fördelning, som inryckte i fästningen. Då han kom inom porten sade han till sin Adjutant af Wingård: "Skicka dem ett visitkort och tacka för saluten", hvarpå denne lät affyra några af de grofva kanonerne i rigtningen mot Fransmännens batteri vid

riksdagen i Norrköping, der han såsom protokollförande medföljde T. på hans förut omtalta beskickning till Bondeståndet. De hade ifrån den tiden kommit i brefvexling, hvilken fortsattes de följande åren, och var ganska liflig isynnerhet under Gustaf Adolfs vistande med sin gemål i Tyskland, då Baron Lagerbjelke åtföljde honom såsom Cabinetts-sekreterare.

Negociationerna i Malmö räckte ej länge, ty det hufvudsakliga var öfverenskommet redan på förhand genom brefvexling. Den 15 Juni började conferenserna, och d. 26 i samma månad tecknades conventionen. Wismar med dess gebiet förpantades på 100 år åt Hertigen af Mecklenburg-Schwerin, emedan tyska rikets lagar ej medgåfvo att afhända det genom köp, såsom varande ett rikslän. Hertigen erlade till Sverige en summa af 1,250,000 Rdr Hamb. B:co, och afstod dessutom från en fordran, han egde hos svenska regeringen af 64,000 Rdr s. m., sedan den tiden då det tillämnade giftermålet emellan Gustaf Adolf och den mecklenburgska prinsessan återgick.

De följande årens händelser rättfärdigade fullkomligt det kloka och välberäknade af Wismars afträdande. Det besattes, jemte det öfriga Mecklenburg, af Fransmännen, dem säkerligen ingen svensk gränspåle vid wismarska gebitet afhållit från dess intagande. Nu skördade riket deremot en betydlig fördel af dess afträdande. Af förpantningssumman erhöll banken 700,000 Rdr, till inköp af silfver för realisationen, och resten nedsattes hos bankierhus i Hamburg, såsom fond för vexeloperationer, intill dess den uppslukades af kostnaderna för kriget i Pommern och Finland.

Tvenne drag af Toll, hörande till denna underhandling, böra ej här förbigås; det ena att han i ett bref till Konungen tillskref Baron Lagerbjelkes skicklighet mera än sin egen negociationens framgång; det andra, att då Hertigen af Mecklenburg-Schwerin vid ratificationernas utvexlande lät tillställa honom en gulddosa, med en deri innesluten anvisning på 1000 ducater, nedsatta för hans räkning hos en bankier i Hamburg, emottog han väl gulddosan, såsom en vanlig ministerpresent vid dylika tillfällen, men återsände deremot anvisningen på ducaterne.

I Augusti 1803 företog Konungen med sin gemål den bekanta resan till hennes anförvandter i Tyskland, der han vistades hela året 1804 och ända till början af 1805. Det var under denna tid, som han hos sig stadgade tanken och beslutet att uppträda såsom krigförande emot Napoleon.

I början af 1804 erhöll Toll, som hela tiden under Konungens frånvaro vistades här hemma, befallning från honom att uppgifva hvad beredelser och anstalter, som kunde blifva nödvändiga för att den följande våren kunna sammandraga en armée i Sverige, i fall Napoleon skulle låta besätta Danmark för att stänga Sundet för Engelsmännen. Fram på sommaren kom ett uppdrag, som ännu närmare tydde på de krigiska planer, med hvilka Gustaf Adolf nu umgicks. T. anbefalltes att upprätta calculer öfver de kostnader, som skulle åtgå för att utrusta och till Pommern öfverföra en styrka, alternatift af 12, 16 à 20,000 man, samt att uppgifva hvad dess underhåll och förseende med alla behof månadtligen skulle kosta. Ännu lidande af en långvarig sjukdom, som bragt honom nära grafven, utarbetade Toll dessa calculer, och öfversände dem i ett handbref till Konungen, hvari han fästade hans uppmärksamhet på några af de följder, som skulle uppstå, i fall han beslöt att actift deltaga i kriget emot Frankrike. "Hvad som icke", heter det, "hörer till calculen, men väl till sanningen och följderna, det är, att om E. Maj:t med hvad större eller mindre styrka det än vara må, blifver deltagande i närvarande Europas troubler, så förlorar dess rike i den mån eljest arbetande händer användas på främmande botten, och dessa förluster få en progressif multiplication vid hvarje rekrytering." Dessutom nedlades i sjelfva utvecklingarne för calculerne åtskilliga reflexioner, hvilkas tydliga syfte var att peka på svårigheterna för ett krig. Såsom icke rådfrågad om sjelfva företaget, blott anbefalld att uppgöra calculer, kunde T. ej gerna directe till Konungen säga mera än han sade; men i ett bref af samma dag till Frih. Lagerbjelke, som behandlade de diplomatiska ärenderna hos Konungen under hans vistande på tysk botten, expectorerade han sig utförligare i ämnet, i afsigt att Lagerbjelke vid tillfälle deraf skulle göra bruk. Af Lagerbjelkes brefvexling med Toll under denna tid ser man, att han äfven gjort det. I ett bref från Carlsruhe af d. 8 Sept. 1804, skrifver Lagerbj.: "Jag har successift haft den äran emottaga E. Exc:s bref af d. 22 och 30 Aug., och med största interèt läst dem. Huru lyckligt om sådana tankar, sådan kännedom af hvad det allmännas väl rörer, sådan känsla för hvad fäderneslandets bästa kräfver, vore så allmänna, som min enskilta vördnad för dylika egenskaper är liflig och uppriktig. *Jag har af dessa bref gjort godt bruk; men emot passionen strider det kalla öfverräknandet med alltför olika vapen.*" Öfverhufvud visa

e berättelser, som i Frih. Lagerbjelkes bref till T. under enna tid förekomma om hans samtal med Konungen rörande de politiska affärerna, att Lagerbjelke på ett hedrande itt uppfyllt sin embetsmannapligt, att ej fördölja sanningen ir monarchen: Men Gustaf Adolf hade, i en för honom jelf och riket olycklig stund, under vistandet i Baden gjort ekantskap med den svärmiske Jung-Stilling och dess skrifter, ch de apokalyptiska grubblerierna började redan nu förörka hans förstånd. Han ansåg sig vara den, som skulle esegra det i Johannis Uppenbarelse förekommande "vilddjuret", och detta kunde naturligtvis ej vara någon annan än apoleon. Ehvad ock upplyste och för det allmänna välinkande män måtte framställa, för att afråda honom derifån, så förblef han dock orubbligt vid sin engång fattade irsats, att deltaga i kriget emot Napoleon. Redan innan an återvände hem från Tyskland, hade han låtit Hof-cancelleren v. Ehrenheim med engelska sändebudet Pierrepont, 3 Dec. 1804, i Stockholm afsluta en convention om en ibside af 80,000 p:d sterl., för att sätta Stralsund i kraftgt försvarsstånd emot Fransmännen, och i 4:e art. heter et uttryckligen, att stadganderne i de tvenne föregående iro *fotade på den grundvalen, att Sverige i denna stund r en af de makter, som förklarat sig krigförande.*" Genom enna convention, som hölls hemlig, bestämdes således Sveges yttre politik för det återstående af Gustaf Adolfs reeringstid.

Om sommaren 1805 sammandrogs ett stort läger i Skåne, it Konungen äfven kom. Hans afsigt var att, så snart tillickliga subsidier kunde erhållas från England, med en svensk orps öfvergå till Pommern, för att i förening med en rysk, m der skulle landstiga, företaga activa krigsoperationer not Fransmännen. Toll deremot var af den åsigten, att onungen ej borde gå längre, än att han för de emot Frankke allierade öppnade Pommern och höll Stralsund besatt, r att derigenom lätta deras operationer. Af samma tanka ir den kunnige och aktningsvärde Cancelli-presidenten, Frih. Ehrenheim. Både han och T. gjorde allt hvad de kunde, r att förmå Konungen till den inskränkning i sina planer, m nyss nämndes; men utan framgång. Ett vackert intyg n deras bemödanden i denna väg förvaras i en stroph, som rekommer i en depeche från dåvar. ryske ministern vid enska hofvet, Hr v. Alopeus, till ryska cabinettet. Deri klagar sig Alopeus öfver Toll och Ehrenheim, såsom de r "*travailloient de concert à dérouter le Roi dans ses bon-*

ses intentions contre la France, et pour le retenir dans une neutralité inactive." Det hörer till Gustaf Adolfs besynnerligheter eller inskränkthet, måhända till det begrepp, han gjorde sig om hvarje embetsmans pligt att, ehvad han ock sjelf tänkte, göra sig till blindt redskap för Konungens vilja, att han befallte Toll föra underhandlingarne med engelske ministern Pi... ont om medel för just samma företag, hvarifrån han afrådt Konungen. Han tyckes ej hafva haft någon aning om huru många utvägar en skicklig diplomat eger, att lägga svårigheter i vägen för hvad han ogillar, och leda underhandlingarne dit han vill, utan att synas brista i fullgörandet af de befallningar, honom blifvit gifna. T. skulle nu, som sagdt är, underhandla med Pierrepont om subsidier. Lyckan gynnade honom dervid så, att conventionen kunde inskränkas endast till subsidier för en ökad garnison i Stralsund. Konungen ville hafva subsidier för en armée-corps; men den summa, som från svenska sidan fordrades (vi känna ej om det var Tolls calculer eller någon annans, som dervid lades till grund), var så högt tilltagen, att andra makter erbjöde sig att för samma summa uppställa 10,000 man mera, än Sverige erbjudit. England ville derföre ej betala hvad Konungen fordrade, och frågan om subsidier för en arméecorps förföll för ögonblicket. Den convention T. tecknade med Pierrepont i Helsingborg, d. 31 Aug. 1805, inskränkte sig derföre dertill, att Sverige åtog sig att förstärka garnisonen i Stralsund med ytterligare 4,000 man, så att den inalles utgjorde 8,000 man, för hvilken styrka England skulle i subsidier erlägga 7,200 p:d sterl. i månaden. Stralsund skulle deremot hållas öppet för de allierade makternas trupper och särskildt för en rysk corps, som skulle landstiga i Pommern.

Samma dag conventionen slöts med England, tecknade T. en annan med Hr v. Alopeus, hvilken hade afseende på ryska truppers landsättande i Pommern.

Det hade således lyckats Toll att för närvarande afböja ett närmare deltagande å Sveriges sida i krigsoperationerne. Men det dröjde ej länge innan nya händelser, i förening med Konungens envishet, skulle bringa sakerna till den utveckling, denne så ifrigt önskade.

I medlet af Sept. begaf sig Gustaf Adolf med sin gemål till Beckaskog, der de vistades till den följande månadens slut. Engelske ministern infann sig der äfven. Nu hade preussiska hofvet, som länge uppehållit de allierade med hoppet om samverkan emot Napoleon, bestämdt för-

riksdagen i Norrköping, der han såsom protokollförande medföljde T. på hans förut omtalta beskickning till Bondeståndet. De hade ifrån den tiden kommit i brefvexling, hvilken fortsattes de följande åren, och var ganska liflig isynnerhet under Gustaf Adolfs vistande med sin gemål i Tyskland, då Baron Lagerbjelke åtföljde honom såsom Cabinetts-sekreterare.

Negociationerna i Malmö räckte ej länge, ty det hufvudsakliga var öfverenskommet redan på förhand genom brefvexling. Den 15 Juni började conferenserna, och d. 26 i samma månad tecknades conventionen. Wismar med dess gebiet förpantades på 100 år åt Hertigen af Mecklenburg-Schwerin, emedan tyska rikets lagar ej medgåfvo att afhända det genom köp, såsom varande ett rikslän. Hertigen erlade till Sverige en summa af 1,250,000 Rdr Hamb. B:co, och afstod dessutom från en fordran, han egde hos svenska regeringen af 64,000 Rdr s. m., sedan den tiden då det tillämnade giftermålet emellan Gustaf Adolf och den mecklenburgska prinsessan återgick.

De följande årens händelser rättfärdigade fullkomligt det kloka och välberäknade af Wismars afträdande. Det besattes, jemte det öfriga Mecklenburg, af Fransmännen, dem säkerligen ingen svensk gränspåle vid wismarska gebitet afhållit från dess intagande. Nu skördade riket deremot en betydlig fördel af dess afträdande. Af förpantningssumman erhöll banken 700,000 Rdr, till inköp af silfver för realisationen, och resten nedsattes hos bankierhus i Hamburg, såsom fond för vexeloperationer, intill dess den uppslukades af kostnaderna för kriget i Pommern och Finland.

Tvenne drag af Toll, hörande till denna underhandling, böra ej här förbigås; det ena att han i ett bref till Konungen tillskref Baron Lagerbjelkes skicklighet mera än sin egen negociationens framgång; det andra, att då Hertigen af Mecklenburg-Schwerin vid ratificationernas utvexlande lät tillställa honom en gulddosa, med en deri innesluten anvisning på 1000 ducater, nedsatta för hans räkning hos en bankier i Hamburg, emottog han väl gulddosan, såsom en vanlig ministerpresent vid dylika tillfällen, men återsände deremot anvisningen på ducaterne.

I Augusti 1803 företog Konungen med sin gemål den bekanta resan till hennes anförvandter i Tyskland, der han vistades hela året 1804 och ända till början af 1805. Det var under denna tid, som han hos sig stadgade tanken och beslutet att uppträda såsom krigförande emot Napoleon.

I början af 1804 erhöll Toll, som hela tiden under Konungens frånvaro vistades här hemma, befallning från honom att uppgifva hvad beredelser och anstalter, som kunde blifva nödvändiga för att den följande våren kunna sammandraga en armée i Sverige, i fall Napoleon skulle låta besätta Danmark för att stänga Sundet för Engelsmännen. Fram på sommaren kom ett uppdrag, som ännu närmare tydde på de krigiska planer, med hvilka Gustaf Adolf nu umgicks. T. anbefalltes att upprätta calculer öfver de kostnader, som skulle åtgå för att utrusta och till Pommern öfverföra en styrka, alternatift af 12, 16 à 20,000 man, samt att uppgifva hvad dess underhåll och förseende med alla behof månadtligen skulle kosta. Ännu lidande af en långvarig sjukdom, som bragt honom nära grafven, utarbetade Toll dessa calculer, och öfversände dem i ett handbref till Konungen, hvari han fästade hans uppmärksamhet på några af de följder, som skulle uppstå, i fall han beslöt att actift deltaga i kriget emot Frankrike. "Hvad som icke", heter det, "hörer till calculen, men väl till sanningen och följderna, det är, att om E. Maj:t med hvad större eller mindre styrka det än vara må, blifver deltagande i närvarande Europas troubler, så förlorar dess rike i den mån eljest arbetande händer användas på främmande botten, och dessa förluster få en progressif multiplication vid hvarje rekrytering." Dessutom nedlades i sjelfva utvecklingarne för calculerne åtskilliga reflexioner, hvilkas tydliga syfte var att peka på svårigheterna för ett krig. Såsom icke rådfrågad om sjelfva företaget, blott anbefalld att uppgöra calculer, kunde T. ej gerna directe till Konungen säga mera än han sade; men i ett bref af samma dag till Frih. Lagerbjelke, som behandlade de diplomatiska ärenderna hos Konungen under hans vistande på tysk botten, expectorerade han sig utförligare i ämnet, i afsigt att Lagerbjelke vid tillfälle deraf skulle göra bruk. Af Lagerbjelkes brefvexling med Toll under denna tid ser man, att han äfven gjort det. I ett bref från Carlsruhe af d. 8 Sept. 1804, skrifver Lagerbj.: "Jag har successift haft den äran emottaga E. Exc:s bref af d. 22 och 30 Aug., och med största interèt läst dem. Huru lyckligt om sådana tankar, sådan kännedom af hvad det allmännas väl rörer, sådan känsla för hvad fäderneslandets bästa kräfver, vore så allmänna, som min enskilta vördnad för dylika egenskaper är liflig och uppriktig. *Jag har af dessa bref gjort godt bruk; men emot passionen strider det kalla öfverräknandet med alltför olika vapen.*" Öfverhufvud visa

de berättelser, som i Frih. Lagerbjelkes bref till T. under denna tid förekomma om hans samtal med Konungen rörande de politiska affärerna, att Lagerbjelke på ett hedrande sätt uppfyllt sin embetsmannapligt, att ej fördölja sanningen för monarchen: Men Gustaf Adolf hade, i en för honom sjelf och riket olycklig stund, under vistandet i Baden gjort bekantskap med den svärmiske Jung-Stilling och hans skrifter, och de apokalyptiska grubblerierna började redan nu förmörka hans förstånd. Han ansåg sig vara den, som skulle besegra det i Johannis Uppenbarelse förekommande "vilddjuret", och detta kunde naturligtvis ej vara någon annan än Napoleon. Ehvad ock upplyste och för det allmänna vältänkande män måtte framställa, för att afråda honom derifrån, så förblef han dock orubbligt vid sin engång fattade föresats, att deltaga i kriget emot Napoleon. Redan innan han återvände hem från Tyskland, hade han låtit Hof-cancelleren v. Ehrenheim med engelska sändebudet Pierrepont, d. 3 Dec. 1804, i Stockholm afsluta en convention om en subside af 80,000 p:d sterl., för att sätta Stralsund i kraftigt försvarsstånd emot Fransmännen, och i 4:e art. heter det uttryckligen, att stadganderne i de tvenne föregående *"äro fotade på den grundvalen, att Sverige i denna stund är en af de makter, som förklarat sig krigförande."* Genom denna convention, som hölls hemlig, bestämdes således Sveriges yttre politik för det återstående af Gustaf Adolfs regeringstid.

Om sommaren 1805 sammandrogs ett stort läger i Skåne, dit Konungen äfven kom. Hans afsigt var att, så snart tillräckliga subsidier kunde erhållas från England, med en svensk corps öfvergå till Pommern, för att i förening med en rysk, som der skulle landstiga, företaga activa krigsoperationer emot Fransmännen. Toll deremot var af den åsigten, att Konungen ej borde gå längre, än att han för de emot Frankrike allierade öppnade Pommern och höll Stralsund besatt, för att derigenom lätta deras operationer. Af samma tanka var den kunnige och aktningsvärde Cancelli-presidenten, Frih. v. Ehrenheim. Både han och T. gjorde allt hvad de kunde, för att förmå Konungen till den inskränkning i sina planer, som nyss nämndes; men utan framgång. Ett vackert intyg om deras bemödanden i denna väg förvaras i en stroph, som förekommer i en depeche från dåvar. ryske ministern vid svenska hofvet, Hr v. Alopeus, till ryska cabinettet. Deri beklagar sig Alopeus öfver Toll och Ehrenheim, såsom de der *"travailloient de concert à dérouter le Roi dans ses bon-*

nes intentions contre la France, et pour le retenir dans une neutralité inactive." Det hörer till Gustaf Adolfs besynnerligheter eller inskränkthet, måhända till det begrepp, han gjorde sig om hvarje embetsmans pligt att, ehvad han ock sjelf tänkte, göra sig till blindt redskap för Konungens vilja, att han befallte Toll föra underhandlingarne med engelske ministern Pi… ront om medel för just samma företag, hvarifrån han afrådt Konungen. Han tyckes ej hafva haft någon aning om huru många utvägar en skicklig diplomat eger, att lägga svårigheter i vägen för hvad han ogillar, och leda underhandlingarne dit han vill, utan att synas brista i fullgörandet af de befallningar, honom blifvit gifna. T. skulle nu, som sagdt är, underhandla med Pierrepont om subsidier. Lyckan gynnade honom dervid så, att conventionen kunde inskränkas endast till subsidier för en ökad garnison i Stralsund. Konungen ville hafva subsidier för en armée-corps; men den summa, som från svenska sidan fordrades (vi känna ej om det var Tolls calculer eller någon annans, som dervid lades till grund), var så högt tilltagen, att andra makter erbjöde sig att för samma summa uppställa 10,000 man mera, än Sverige erbjudit. England ville derföre ej betala hvad Konungen fordrade, och frågan om subsidier för en arméecorps förföll för ögonblicket. Den convention T. tecknade med Pierrepont i Helsingborg, d. 31 Aug. 1805, inskränkte sig derföre dertill, att Sverige åtog sig att förstärka garnisonen i Stralsund med ytterligare 4,000 man, så att den inalles utgjorde 8,000 man, för hvilken styrka England skulle i subsidier erlägga 7,200 p:d sterl. i månaden. Stralsund skulle deremot hållas öppet för de allierade makternas trupper och särskildt för en rysk corps, som skulle landstiga i Pommern.

Samma dag conventionen slöts med England, tecknade T. en annan med Hr v. Alopeus, hvilken hade afseende på ryska truppers landsättande i Pommern.

Det hade således lyckats Toll att för närvarande afböja ett närmare deltagande å Sveriges sida i krigsoperationerne. Men det dröjde ej länge innan nya händelser, i förening med Konungens envishet, skulle bringa sakerna till den utveckling, denne så ifrigt önskade.

I medlet af Sept. begaf sig Gustaf Adolf med sin gemål till Beckaskog, der de vistades till den följande månadens slut. Engelske ministern infann sig der äfven. Nu hade preussiska hofvet, som länge uppehållit de allierade med hoppet om samverkan emot Napoleon, bestämdt för-

klarat sin neutralitet i den stora striden. England var således angeläget att i Pommern få en styrka samlad emot Fransmännen i Norra Tyskland, och Pierrepont fick befallning att förnya subsidieanbuden till Gustaf Adolf. Denn uppdrog åter åt Toll att underhandla med honom. Toll hade en liflig förkänsla af det olycksbådande i Konungens företag, hvars vidtutseende följder för riket dessutom svår ligen kunde undgå ett så ljust förstånd som hans. Sedan hans föreställningar ej på Konungen gjort någon verkan föresatte han sig att begagna alla de små chikaner, han kunde upptänka, för att försvåra underhandlingen med Pierrepont. Vid hvarenda punkt öfverdref han anspråken, poc kade, och framställde emot Englands önskningar hvarje dag en ny svårighet, som med nya uppoffringar skulle öfvervinnas. Han försökte ledsna ut Pierrepont och bringa honom till något häftigt steg, som Toll kunde begagna för att göra Konungen ond. Men Pierrepont var den mest fogliga och kall Engelsman — han stod ej att reta. Dessutom föll det iblan Konungen in att sjelf föra underhandlingen, och då gick det helt annorlunda till.

Riksdrotset Grefve Trolle Wachtmeister vistades denna höst på sin egendom Ljungby, i granskapet af Beckaskog. Han egde äfven Årup, likaledes i närheten af Beckaskog, och som Konungen ej sett Årup, som är särdeles gynnad af naturskönhet, så skulle Riksdrotset der en dag gifva honom en middag, till hvilken hela Beckaskogs-societeten, och således äfven Pierrepont, infann sig. Efter måltiden företogs en promenad, då Konungen yttrade till Riksdrotset att han nu ämnade gifva Engelske Ministern svar på de senaste propositionerna, i enlighet med hvilka traktaten sedermera kunde uppsättas och underskrifvas. Han vinkade Pierrepont till sin sida; och nu vandrade efter dem hela sällskapet utför en lång allé, som leder till några qvarnar. Efter promenadens slut befallde Konungen Toll att uppsätta och underteckna traktaten. Detta skedde äfven på Beckaskog, d. 3 Oct. 1805. — Alléen vid Årup, der Sveriges activa deltagande i kriget emot Napoleon bestämdes, kallas ännu i dag, till minne deraf, "coalitions alléen."

På detta sätt tillkom den nyssnämnde traktaten. Sverige skulle landsätta 12,000 man i Pommern, att agera i förening med de ditväntade Ryska trupper. Subsidierne beräknades till 12½ L. Sterling per man om året, så länge kriget räckte. I utrustningskostnad, och för trupperne

mtåg efter kriget, utfäste sig England att erlägga en summa, svarande emot 8 månaders subsidier, och att till förbättring af Stralsunds fästningsverk ytterligare betala ...000 L. Sterling.

Sedan Konungen på detta sätt beredt sig möjligheten att få uppträda emot "vilddjuret", och den lilla Svenska ...en blifvit öfverförd till Pommern, lemnade han d. 30 ... Beckaskog, för att äfven för sin person begifva sig ... Händelserna i Pommern och Lauenburgska landet, och ... olyckliga utgången af Konungens fälttåg, höra icke till ... ämne.

Toll fick stanna hemma då Konungen ryckte i fält. ...som Generalguverneur i Skåne hade han sin dryga andel ...besörjerne för truppernes transport, och allt hvad från ...ska sidan behöfde arrangeras för företagen på Tysk...den. I Febr. 1806 ökades hans uppdrag med ett nytt; ...ngen förordnade honom nemligen att föra högsta be... i Skåne, Halland, Blekinge, Vestergöthland och Bohus ...n. Anledningen härtill var den plan, Napoleon vid den ...n tredde förehafva, att stänga Sundet för Engelsmän... och med sina trupper besätta Östersjöhamnarne, lik... han redan af Preussen fordrat att mynningarne till alla ... floder vid Nordsjön skulle spärras för Engelska skepp. ...Fransysk flotta var utlupen från Brest, den Holländska ...typ rustades, och transportfartyg samlades vid Helder; ... hade således skäl nog till den förmodan, att Napoleon ... försöka något handstreck emot Carlsten och Göthe...g, för att derifrån lättare kunna utföra sina afsigter emot ...ngelska handel på Östersjön, eller också, ifall någon öf...renskommelse med Danmark var uppgjord, i förening med ... makt verkligen söka stänga Sundet. Toll lät, så ... rustningarne i Holland avancerat såvida, att något ...g derifrån kunde försökas, förstärka garnisonerne på ...ten och Nya Elfsborg, bringa bestyckningen i förbättradt ..., och proviantera dem för tvenne månader. Escadern ...lskborg gjordes klar att utlöpa, liksom skärgårdsflottan ...ngsö, och tvenne recognosceringsfartyg utrustades för ...sjön och att observera Bälterna. Regimenterne i Vester...land och Bohus län sattes i marchfärdigt stånd, och ...artilleri sammansattes i Christianstad. Det befarade ... uteblef emellertid.

...m sommaren 1806 fick Toll ett långvarigt Kongl. be... Beckaskog; Drottning Fredrika, med de båda äldsta ...essorna, ditkom d. 21 Juli, för att der invänta Konun...

gens återkomst från Pommern. Kronprinsen var äfven
Skåne, och bodde på Grefve Ruuths egendom Karsh
i granskapet. De kungliga barnen roade sig i trägården
Beckaskog att anlägga en liten gång, tvers öfver en g
plan, genom en dunge af plommonträn. Toll lät, så län
han lefde, underhålla denna gång, och försummade ej
han promenerade der förbi med sina gäster, de måtte
hvilka som helst, att berätta huru den tillkommit.
och med då skuggrädslan för allt, som på något sätt
minte om den afsatta konungafamiljen, var som störst,
han sig ingen tystnad i detta hänseende. Det var för
gamle ett oskyldigt minne af barn, med hvilka han
och han tyckte med rätta att politiken ej dermed
något att skaffa. Ännu 1816, då Carl Johan besökte
nom på Beckaskog, fanns gången; och om anekdoten
berättades directe för den kunglige gästen, så är det
temligen säkert, att den genom personer i hans omgif
kom till hans kännedom.

Den 5 Sept. 1806 ankom Gustaf Adolf från Pom
till Beckaskog, och vistades der med sin öfriga familj
till d. 10 Nov., då de alla samtlige begåfvo sig till
för att der tillbringa vintern. Toll måste naturligtvis,
som provinsens Generalguverneur, för denna tid äfven
sin boning der.

Efter Gustaf Adolfs hemresa till Sverige hade Fr
männen, under Marskalk Mortier, gjort ett infall i P
mern, men af våra trupper, under Generalguverneuren
von Essen, blifvit åter drifna öfver gränsen. Derefter
ett stillestånd med 10 dagars uppsägelse blifvit af
emellan de nyssnämnde befälhafvarne, d. 18 April
Schlatkow. I Pommern hvilade således krigsrörelserne,
der det den stora campanjen emellan Fransmän samt R
och Preussare fördes i Preussen och Polen. Gustaf
beredde sig att, såsom han hoppades, på ett afgörande
uppträda i fransyska arméens rygg vid Odern, och
för detta ändamål conventioner med England och Preu
om särskilda hjelpcorpser, hvilka skulle stöta till
ska trupperne i Pommern och ställas under hans
befäl. Den Preussiska corpsen, under Blücher,
5000 man, och skulle efterhand ökas till dubbelt;
10,000 Engelsmän under Lord Cathcart skulle äfven
till Svenskarne, som utgjorde en lika styrka. Gustaf
skulle således, när alla dessa trupper hunnit förenas i
mern, se sig i spetsen för omkring 30,000 man. Hade

varit en man af mod och talanger, som förmått uppelda Tyskarnes enthusiasm och förstått föra en här, så hade hans företag möjligen kunnat blifva af betydande följder för den gemensamma saken. Men han saknade alla de egenskaper, som hänföra krigaren och leda till seger, och kunde med sin stela personlighet aldrig verka på folklynnet. Af hans uppträdande på krigstheatern var således föga att vänta något resultat, lika litet nu som 1804. Toll, som kände honom väl, förutsåg ganska säkert att han ej var den man, som skulle på något vigtigt sätt gripa in i sakerna, utan snarare bringa sig och sin armé i ofärd, när han kom ut på egen hand. Han lagade derföre att han fick åtfölja honom på det nya tåget, för att vara till hands, ifall goda råd och fintlighet skulle behöfvas för att reda sakerna. Han stod vid denna tiden mycket väl hos Konungen, som hade stor tanka om hans talanger och djupa förstånd, ehuru de invändningar, han ibland gjorde emot Gustaf Adolfs apocalyptiska funderingar, aldrig förmådde rubba hvad som redan stadgat sig till fixa idéer i dennes hufvud. Det var dessa, som hufvudsakligen lågo till grund för Gustaf Adolfs politik, den således hvarken Toll eller någon annan förmådde ändra. Det kunde derföre blott blifva fråga om, att leda sakerna till en så dräglig utgång som möjligt.

Då Konungen d. 11 Maj afreste från Malmö för att öfvergå till Pommern, åtföljdes han af Toll. Vid ankomsten till Stralsund fann Konungen der för sig General Armfelt, som ännu ej var återställd efter en blessyr, han erhållit i någon af träffningarne med Fransmännen. De båda antipoderne Toll och Armfelt sammanträffade således åter i början af ett krig, liksom för 19 år sedan i Finland. Denna gången blef det Armfelts tur att resa. Konungen hade beslutit att sätta de Svenska trupperne under befäl af Toll och Generallieutnanten Frih. Wrede. Han ville blifva af med Armfelt, med hvilken han var missnöjd; och han torde väl också haft det förståndet inse, att det ej gick an att sätta honom och Toll bredvid hvarandra i militära operationer. Tolls första uppdrag, efter ankomsten till Stralsund, blef att på godt manér få Armfelt att resa hem. Detta uträttade han på ett så artigt och förbindligt sätt som möjligt; och det är troligt, att Armfelt ej ogerna såg sig befriad från all verksamhet tillsammans med sin gamle antagonist.

Emellertid utvecklade sig de stora händelserna på krigstheatern vid Weixeln och Niemen, under det Gustaf Adolf låg overksam i Pommern. Efter mördande och hårdnackade

strider, ifrån d. 5 till d. 13 Juni, ledo Ryska och Preussiska härarne det afgörande nederlaget vid Friedland d. 14 Juni, hvilket hade till följd först ett stillestånd, och derefter freden i Tilsit. Genom stilleståndet blef den Blücherska corpsen under Gustaf Adolfs befäl overksam, och han hade således endast qvar sina Svenska trupper och de Engelska, som nu efterhand började anlända. Genom Toll lät han d. 23 Juni sluta en ny convention med Pierrepont om subsidier för ytterligare 4,000 man, som från Sverige skulle öfverföras till Stralsund. Oaktadt sakerna nu voro afgjorda på den stora krigstheatern, och Gustaf Adolf ej hade mer än 10 à 12,000 Svenskar att röra sig med, föll han på den vansinniga idéen att uppsäga stilleståndet med Fransmännen. Förgäfves gjorde honom Essen, Toll och Wrede de kraftigaste föreställningar deremot; han stod kall och orörlig mot deras skäl, påstod att allt skulle gå bra, och höll sig för öfrigt till Uppenbarelseboken. Då General Wrede, sista gången han förnyade sina föreställningar, gick ut från Konungen, sade han högt till de utanför samlade adjutanterne: "*Nu är han rentaf galen.*"

Den 2 Juli, om morgonen, skickade Konungen en adjutant till Toll, med tillsägelse att han skulle hålla sig hemma i sitt qvarter, tilldess Konungen i ett angeläget ärende efterskickade honom. Toll åtlydde naturligtvis befallningen, men intet bud kom från Konungen. Då Toll, som skulle äta middag hos honom, kom upp till taflet, gick Konungen emot honom och sade, att orsaken hvarföre han befallt honom hålla sig hemma var den, att han velat undvika ytterligare föreställningar af honom emot stilleståndets uppsägande. Detta var nu redan gjordt på förmiddagen. Han hade skickat sin Öfveradjutant, Major von Bassewitz, till Marskalk Brune, hvilken nu commenderade den Fransyska armécorpsen, med formlig uppsägning af vapenhvilan. Den 12 Juli, vid midnatten, kunde fiendtligheterna åter börja. Marskalk Brune hade under sitt befäl en styrka, som ansågs utgöra fullt tre gånger den Svenska corpsens, således några och 30,000 man. Våra trupper voro delade i tvenne fördelningar, hvaraf den högra commenderades af General Toll, den venstra af General Wrede.

Innan vi berätta om krigshändelserna torde ett uppträde böra beskrifvas, som Tolls dåvarande Adjutant, Hr af Wingård, omtalar i sina "*Minnen.*" Det var samma dag, som stilleståndet lopp tillända den följande midnatten. Konungen hade tagit sitt högqvarter i Jägerhaus, bakom Re-

ymhorst, ett så farligt ställe, att Fransmännen der med lätt-het kunnat taga honom, sedan de efter midnatten satt sig i rörelse. För att förmå honom begifva sig derifrån, satte Toll sig i skymningen till häst, åtföljd af Wingård, och begaf sig dit. Vid framkomsten stod Konungen med hela sin stab utanför huset. Hans ridhäst framfördes, och en Tysk Ryttmästare Teeden, som då tjente vid Mörnerska husarerna, laddade högtidligen de af Konungen från Sverige medtagna Carl XII:s pistoler, med hvilka, enligt Teedens yttrande, Konungen ej blott skulle drifva Fransmännen tillbaka, utan befria Tyskland och Frankrike, derigenom att han jagade Napoleon en kula genom pannan. Alla togo hattarne af för pistolerne under detta vansinniga tal och de böner, som deri inblandades för framgången af det stora företaget. Konungen såg mycket förnöjd ut, men "H. Ex. Toll" — säger Hr af Wingård — "var mörk i hågen och föste sin Konung, med synbar ovilja öfver uppträdet, in i ett rum af den otrefliga, gamla byggningen." Efter en stund bröt Konungen med sin stab upp, och begaf sig närmare Stralsund.

Ett par timmar efter vapenhvilans slut anföllo Fransmännen den trupp af Tolls fördelning, som stod vid Damgarten, och gingo öfver gränsen. Det var klart att med den öfverlägsna styrka, Brune hade, skulle bästa resultatet af krigsrörelserna för Svenskarne på sin höjd blifva, att de kunde manövrera sig in i Stralsund utan alltför stor förlust. Det var också hvad som skedde, sedan de d. 13 och 14 Juli, under reträtten från gränsen, försvarat sig steg för steg emot de truppmassor, med hvilka Fransmännen alltjemnt sökte öfverflygla de små hoparne. Förlusten vid båda fördelningarne steg ej högre än till 217 man, döde och sårade. Vid Tolls fördelning var den minst. Man fruktade en stund att Fransmännen kastat sig emellan de båda fördelningarne, och att Toll med sin corps blifvit tagen, hvilket Konungen äfven befarade. Då Toll kom fram vid passet Pütt, der Konungen befann sig, visade denne sin glädje öfver att se honom oskadd på ett sätt, som hos denne stele monark var ganska ovanligt. Han steg af hästen, gick fram till Toll, omfamnade och kyste honom.

Toll var nästan den siste af sin fördelning, som inryckte i fästningen. Då han kom inom porten sade han till sin Adjutant af Wingård: "Skicka dem ett visitkort och tacka för saluten", hvarpå denne lät affyra några af de grofva kanonerne i rigtningen mot Fransmännens batteri vid

Pütt. Desse hade nemligen starkt kanonerat på Toll och hans trupper, under det de från nämnde pass drogo sig in i fästningen. Hr af Wingård i sina "*Minnen*" yttrar härom: "Toll var icke allenast en ganska klok och skarpsinnig General, utan äfven ganska käck för sin person, det hade jag och alla andra sett hela dagen, under hvilken han, mer än han behöfde, blottställde sig, klädd i sin stora uniform med decorationerna, ridande på sin stora hvita häst, och mången fiendtlig kula rigtades emot hans person. Jemväl när vi slutligen kommo emellan Pütt och Tribbesees front, på hvilket förra ställe, såsom högt beläget, Fransoserne ändtligen uppförde kanoner, rigtades flera kulor på honom, som fienden trodde vara Konungen sjelf, hvilken nyligen der vistats."

Gustaf Adolf låg nu med sin lilla arméècorps instängd i Stralsund, som af Fransmännen blockerades. Den 27 Juli, om aftonen, ditkom underrättelsen om freden i Tilsit, åtföljd af anbud både från Kejsar Alexander och Konungen i Preussen att bemedla fred emellan Sverige och Frankrike, hvartill Napoleon visat all möjlig benägenhet. Men i Gustaf Adolfs hufvud stod nu så till, att han i ett bref till sin svåger, Hertigen af Braunschweig-Oels, dagen efter sedan han emottagit underrättelsen om freden i Tilsit, skref: "Jag känner icke någonting i verlden, som skulle kunna förmå mig att underhandla med Neapoleon Buonaparte; ty jag skulle derigenom förråda icke allenast de skyldigheter och de grundsatser, som böra förblifva heliga för hvarje dygdig menniska, utan jag skulle tillika *underskrifva min timliga och eviga olycka.*" Med honom var således numera ej möjligt att komma till rätta på förståndigt sätt i statssaker — hans själsförmögenheter voro synbarligen rubbade genom grubblerierna öfver Uppenbarelseboken och Jungs skrifter. Samma dag som han skref det nyssnämnda brefvet till sin svåger, förviste han Toll till Rügen, för att der, såsom det hette, i Konungens frånvaro föra öfverbefälet öfver de 7,500 man Engelska trupper under Lord Cathcart, som blifvit landsatte på denna ö, egentligen för att afvakta den engelska flottas ankomst till Östersjön, som skulle bombardera Köpenhamn. Då Tolls bortsändande från Stralsund så noga sammanträffar med tiden, då Gustaf Adolf först fick kännedom om freden i Tilsit, så kan det knappast betviflas att det varit missnöje med Tolls framställningar och råd, i afseende på hvad som borde göras i den numera helt och hållet förändrade ställningen, som föranledde hans förvisning till Rügen. Dit kommo efterhand både General Wrede

och Generalguverneuren von Essen, likaledes bortskickade från Stralsund, emedan de gjort Konungen föreställningar emot hans okloka planer och förehafvanden.

Toll låg nu ett par veckor overksam på Rügen, der han blott hade ett par hundrade man Svenskar under sitt befäl. Commandot öfver Engelska corpsen var det mera till namnet, än i verkligheten. De båda generalerne gjorde hvarandra ömsesidiga besök, och Cathcart presenterade Toll ett förslag öfver corpsen, sedan första relationen med Engelsmännen blifvit inledd derigenom, att Toll skickade Hr af Wingård till dem, för att etablera signaleringar till ömsesidig säkerhet. Denna omsorg togs så väl af den annars temligen stele Cathcart, som blef förtjust öfver Tolls uppmärksamhet, att ingen collision uppstod i den kinkiga befälsfrågan. En dag då Toll från ett besök i Stralsund återkom till sitt högqvarter Nasewitz, fick han underrättelse att Cathcart varit der, såsom han sagt, för att taga afsked, och då Toll andra dagen for att besvara visiten, var Cathcart med hela sin corps afseglad till Köpenhamn.

Natten emellan d. 18 och 19 Aug. smög sig Gustaf Adolf med sina trupper, i all tysthet, ur Stralsund öfver till Rügen. Vid landstigningsstället var Toll, såsom högste befälhafvaren på ön, honom till mötes. "Hvad tror general Toll" — sade han — "att historien kommer att säga om Stralsunds uppgifvande till Fransmännen?" "Den skall säga" — svarade Toll — "att E. Maj:t, innan ännu löpgrafvar blifvit öppnade eller breche skjuten, öfvergifvit en fästning, späckad med 1200 kanoner och försedd med tillräcklig garnison."

På Rügen sattes nu åter Toll och Wrede till deras förra befattningar af fördelningschefer. Hela styrkan utgjorde ej mer än omkring 13,000 man. Natten emellan d. 24 och 25 Aug. togo Fransmännen Dänholmen, en liten ö emellan Stralsund och Rügen, och de transportmedel, som samlades, både i Stralsund och på flere ställen af Pommerska kusten, visade tillräckligt hvad de hade i sigte emot de på Rügen, med hafvet bakom sig, instängde Svenskarne.

Gustaf Adolf var ledsen och sjuk af förargelse redan då han kom till Rügen, och hans tillstånd förbättrades visserligen icke af den allt mera bistra aspect, sakerna med hvarje dag antogo. Den 29 Aug. lemnade han Toll öfverbefälet öfver arméen, och general Wrede fick resa hem till Sverige. Dit sökte Toll förmå Konungen att äfven begifva sig; men det definitiva beslutet om hemresa togs ej förrän

en conferens emellan T. och General Reille visat, att Fransmännen fast beslutit bemäktiga sig Rügen, och ej kunde förmås till någon vapenhvila. Denna conferens begärdes från svenska sidan af Toll, genom ett bref till Brune, och egde rum vid Altefehr på Rügen d. 5 Sept., på f. m.; men då Toll dervid hade att framställa förslag, dikterade af Konungen, så var lätt att förutse, att underhandlingen ej skulle leda till något resultat. Toll fick nemligen befallning att, utom vapenhvila och Rügens förklarande för neutralt, *yrka hela Pommerns utrymmande af Fransmännen!* "Skulle" — heter det vidare i instructionen för Toll — "likväl franske befälhafvande Generalen enständigt yrka på en fransysk garnisons qvarstannande i Stralsund, så tillåt K. Maj:t H. Exc. att slutligen deruti ingå, emot vilkor af svenska garnisoners bibehållande på Rügen, men i hvilket sednare fall K. Maj:t ej ville taga någon befattning med Pommerns styrelse." Konungen syntes vara så öfvertygad att Fransmännen skulle gå in på hans förslag, att han i icke mindre än fyra särskilda bref, hvaraf trenne äro daterade på en och samma dag, lät sin Cabinetts-sekreterare Frih. af Wetterstedt meddela T. föreskrifter om hvad, som skulle iakttagas i afseende på titulaturen vid den förmodade conventionens afslutande. Man kan föreställa sig Reilles förvåning att få åhöra dylika propositioner, och conferensen slöts med hetta å ömse sidor. Reille rusade, under eder och svordomar, ut ur conferens-rummet ner till båten, som skulle föra honom och hans adjutanter till Stralsund; och Toll arg och het kastade sig på sin häst, och red hem med de sina. I rapporten till Konungen om conferensen säger han, att General Reille beständigt återkom till samma phras, att Marskalken hade befallning taga Pommern och Rügen; han hade det ena, han skulle taga det andra, ehvad uppoffringar det än kunde kosta, och kunde icke ingå i något annat arrangement än, "*peut-être la manière d'evacuer Rügen*"; men han visste likväl icke häruti Marskalkens mening. Alla förslag om vapenhvila afslogs, under förklarande att om Marskalken gjorde ett uppehåll i hvad han kunde företaga, så blefve han derföre ansvarig inför sin regering. Slutligen frågade Toll om han skulle inställa sig personligen hos Konungen i Bergen, då han derom afbidade befallning. "Jag tror eljest" — sade han — "min närvaro nödig, för att icke ådraga mig det omdömet, vid en förmodligen inträffande katastroph, att hafva varit frånvarande." Couriren återförde befallning till Toll, att, så vida det väntade anfallet under natten uteblef, morgonen derpå infinna sig i det kongl. högqvarteret.

Då Toll på utsatt tid der inställde sig, anmodade han H. Exc. Frih. von Essen att vara sig följaktig då han ingick till Konungen, för att blifva vittne till hvad som skulle förefalla. Illamående, nedslagen och förtretad öfver den ställning, hvari han bragt sig och arméen, emottog nu Gustaf Adolf Toll. Vid ett föregående samtal med honom, sedan arméen blifvit öfverförd till Rügen, hade Konungen förklarat sin vilja att den öfver vintern skulle försvara sig på ön, och Toll hade förgäfves föreställt honom omöjligheten häraf. Samma förslag återtogs nu, och då Toll försäkrade att det var alldeles overkställbart, befallte Konungen honom att skriftligen uppsätta sin tanka och skälen för densamma. Detta gjorde Toll genast, och afgaf den i form af en underdånig rapport, som hade följande lydelse:

"Sedan den hafde conferens med franske befälhafvaren ådagalaggt omöjligheten att med godo få någon del af Pommern åter, eller kunna hoppas neutralisera Rügen, åligger mig underdånigst föreställa att det blir omöjligt försvara denna ö med den styrka här nu är, jemförd med den mångdubbelt större makt, som anfaller eller kan snart samlas och förökas. Öens öfvergång i fiendevåld är i alla fall en visshet, om ej förr åtminstone då en sednare årstid betager möjligheten både till hjelpsändning och reträtt; om och när den sednare skall göras, blir det med lika ofelbara, som betydliga förluster, kanhända af allt. Den enda gnista af hopp vore, om en convention kunde vinnas med fienden, att reträtten och öfverlemnandet af ön skedde med minsta förluster, som möjligheten medgåfve; kanhända är detta enda utvägen att rädda kärnan af arméen."

Efter lång tvekan och öfverläggning med sig sjelf, tecknade Konungen slutligen följande mening på Tolls rapport: "I följd af hvad utaf Herr Generalen Frih. Toll blifvit rapporterat, öfverlemnas nämnde General att vidtaga nödiga mått och steg till befrämjande af arméens heder och säkerhet." Då Toll återfick rapporten med denna Konungens påskrift, observerade han att Gustaf Adolfs namn derunder saknades. Han framräckte då åter documentet, med begäran att Konungen ville underteckna hvad han skrifvit; men denne sköt med häftighet papperet ifrån sig, utan hvarken svar eller underskrift. "Ja, det kan också vara likgiltigt" — sade Toll — "jag hade till och med ej behöft detta, ty i farans ögonblick får en bra karl icke frukta att blottställa sitt hufvud." Konungen gaf Toll ett tecken att lemna rummet. Då han gick ut, öppnade han dörren på vid gafvel,

så att alla de, som voro i yttre rummet, kunde se Konungen liggande på en soffa, med förstördt utseende, rocken uppknäppt och halsduken aftagen. "Hans Maj:t" — yttrade Toll vid utkomsten i yttre rummet — "är icke i författning att kunna taga något beslut." Till Frih. Essen sade han: "Ifrån detta ögonblick erkänner jag ingen makt öfver mig mer än Gud och mitt samvete."

Straxt derefter afreste Konungen till Perth, der han på e. m. gick ombord på fregatten Bellona, för att öfvergå till Sverige. Andra dagen var han i Carlskrona.

Så snart Toll hemkommit till sitt högqvarter, skickade han genast sin brorson, Frih. Gustaf Toll, till Stralsund, med ett bref till Marskalk Brune, hvari ett sammanträde med Marskalken i Stralsund begärdes till följande dagens förmiddag. I brefvet till Brune sade Toll, att han nu hade andra propositioner att göra honom, än de förut framställda, och förmodade dem vara af en sådan beskaffenhet, att de skulle blifva antagne. Brunes svar blef, att han följande morgonen ville emottaga Toll i Stralsund.

Den 7 Sept. på f. m. begaf sig Toll dit, emottogs på bryggan af hela fransyska Generalstaben, och vandrade genom en haye af grenadierer upp till gouvernementshuset, der Marskalken vid trappan var honom till mötes. Efter serverad frukost började underhandlingen emellan de båda cheferne, hvarvid äfven General Reille var tillstädes, och slöts efter ett par timmar med den gåtlika convention, som lemnade svenska arméen på Rügen frihet att med alla sina förråder af vapen, ammunition och effecter, inskeppa sig och återvända till Sverige, utan en enda mans förlust. Under salut från fästningsverken, och stor militärisk ståt, begaf sig Toll med sin stab till bryggan, för att återvända till Rügen. Under vägen tog han sig en pris ur sin snusdosa af masurbjörk, med det uttrycket: "*Jo, det lyckades*"; hvilket var allt, hvad hans omgifning hörde honom säga om hela conventionen.

På hvad sätt lyckades det honom att, i den snart sagdt förtviflade ställning hvari arméen befann sig, instängd på en ö, och hotad af en mångdubbelt starkare fiende, hvilken redan gjorde tillredelser till landgång, betinga sig vilkor, sådana som om han, den svagare, dikterat hvartenda för den öfverlägsne? Det var ett annat slags öfverlägsenhet hos Toll öfver hans motståndare, den diplomatiska, som banade honom väg till det vigtiga och lysande resultat han vann. Efter hvad de personer, som då närmast omgåfvo

honom, sammanstämmande berätta, lärer Toll, för att inleda Brune i de vilkor han önskade och äfven vann, hufvudsakligen hafva begagnat sig af ett rykte, som då gick i Stralsund om förhållanderna på Rügen. Ett starkt missnöje med Konungen rådde inom arméen; redan innan han utrymde Stralsund fann man ofta om morgnarne pasquiller om honom på gatorna. Hans sjukdom på Rügen, Tolls öfvertagande af befälet, och slutligen Konungens transporterande såsom sjuk till Perth, der han skulle gå ombord — allt hade gifvit anledning till de sällsammaste rykten i Stralsund och i Pommern. Än hette det att Konungen blifvit vansinnig; än att han var död; än att ett uppror utbrustit i arméen; att man arresterat och bortfört honom — med ett ord, att någon hvälfning timat på Rügen, som tagit makten ur hans hand. Uttrycken i Tolls bref till Brune, då han begärde conferensen, att han nu hade andra propositioner att göra honom, dem han förmodade skulle blifva antagna, och ännu mera den förklaring, hvarmed han började underhandlingen, nemligen, att conventionen skulle uppgöras endast emellan Toll och Brune, såsom befälhafvare för de båda arméerne, utan att Konungen i Sverige för vissa orsakers skull deri nämndes, och utan att hans ratification behöfdes — allt detta styrkte Brune och Reille i den tanken, att någon sådan katastroph, som ryktet omtalt, timat med Gustaf Adolf, och att han ej mera var vid styret. T. hade instruerat de adjutanter, som åtföljde honom till Stralsund, att icke göra minsta reda för Konungen, om eller hvar han fanns, samt att om ställningen på Rügen yttra sig obestämdt och hemlighetsfullt. Naturligtvis förfor han sjelf på samma sätt. Det ena med det andra gjorde, att Fransmännen icke trodde sig underhandla med en representant af Gustaf Adolf, utan att Toll föreställde någon annan makthafvande, som naturligtvis snart skulle förändra det politiska system, Konungen följt, och sluta sig till Frankrike. Deraf Brunes benägenhet att bevilja allt hvad Toll begärde. Han var lika angelägen som Toll, att svenska arméen skulle komma hem, i Brunes tanke för att befästa den hvälfning, han trodde hafva timat och skydda landet emot de företag, som kunde befaras från Engelsmännen, hvilka nu innehade Seland, för att qvarhålla Sverige vid engelska systemet. Brune gjorde sig alla dessa illusioner, och Toll aktade sig noga att skingra dem.

Enligt conventionen skulle Rügen vara utrymd en månad efter dess datum. Toll påskyndade allt hvad möjligt

så att alla de, som voro i yttre rummet, kunde se Konungen liggande på en soffa, med förstördt utseende, rocken uppknäppt och halsduken aftagen. "Hans Maj:t" — yttrade Toll vid utkomsten i yttre rummet — "är icke i författning att kunna taga något beslut." Till Frih. Essen sade han: "Ifrån detta ögonblick erkänner jag ingen makt öfver mig mer än Gud och mitt samvete."

Straxt derefter afreste Konungen till Perth, der han på e. m. gick ombord på fregatten Bellona, för att öfvergå till Sverige. Andra dagen var han i Carlskrona.

Så snart Toll hemkommit till sitt högqvarter, skickade han genast sin brorson, Frih. Gustaf Toll, till Stralsund, med ett bref till Marskalk Brune, hvari ett sammanträde med Marskalken i Stralsund begärdes till följande dagens förmiddag. I brefvet till Brune sade Toll, att han nu hade andra propositioner att göra honom, än de förut framställda, och förmodade dem vara af en sådan beskaffenhet, att de skulle blifva antagne. Brunes svar blef, att han följande morgonen ville emottaga Toll i Stralsund.

Den 7 Sept. på f. m. begaf sig Toll dit, emottogs på bryggan af hela fransyska Generalstaben, och vandrade genom en haye af grenadierer upp till gouvernementshuset, der Marskalken vid trappan var honom till mötes. Efter serverad frukost började underhandlingen emellan de båda cheferne, hvarvid äfven General Reille var tillstädes, och slöts efter ett par timmar med den gåtlika convention, som lemnade svenska arméen på Rügen frihet att med alla sina förråder af vapen, ammunition och effecter, inskeppa sig och återvända till Sverige, utan en enda mans förlust. Under salut från fästningsverken, och stor militärisk ståt, begaf sig Toll med sin stab till bryggan, för att återvända till Rügen. Under vägen tog han sig en pris ur sin snusdosa af masurbjörk, med det uttrycket: "*Jo, det lyckades*"; hvilket var allt, hvad hans omgifning hörde honom säga om hela conventionen.

På hvad sätt lyckades det honom att, i den snart sagdt förtviflade ställning hvari arméen befann sig, instängd på en ö, och hotad af en mångdubbelt starkare fiende, hvilken redan gjorde tillredelser till landgång, betinga sig vilkor, sådana som om han, den svagare, dikterat hvartenda för den öfverlägsne? Det var ett annat slags öfverlägsenhet hos Toll öfver hans motståndare, den diplomatiska, som banade honom väg till det vigtiga och lysande resultat han vann. Efter hvad de personer, som då närmast omgåfvo

honom, sammanstämmande berätta, lärer Toll, för att inleda Brune i de vilkor han önskade och äfven vann, hufvudsakligen hafva begagnat sig af ett rykte, som då gick i Stralsund om förhållanderna på Rügen. Ett starkt missnöje med Konungen rådde inom arméen; redan innan han utrymde Stralsund fann man ofta om morgnarne pasquiller om honom på gatorna. Hans sjukdom på Rügen, Tolls öfvertagande af befälet, och slutligen Konungens transporterande såsom sjuk till Perth, der han skulle gå ombord — allt hade gifvit anledning till de sällsammaste rykten i Stralsund och i Pommern. Än hette det att Konungen blifvit vansinnig; än att han var död; än att ett uppror utbrustit i arméen; att man arresterat och bortfört honom — med ett ord, att någon hvälfning timat på Rügen, som tagit makten ur hans hand. Uttrycken i Tolls bref till Brune, då han begärde conferensen, att han nu hade andra propositioner att göra honom, dem han förmodade skulle blifva antagna, och ännu mera den förklaring, hvarmed han började underhandlingen, nemligen, att conventionen skulle uppgöras endast emellan Toll och Brune, såsom befälhafvare för de båda arméerne, utan att Konungen i Sverige för vissa orsakers skull deri nämndes, och utan att hans ratification behöfdes — allt detta styrkte Brune och Reille i den tanken, att någon sådan katastroph, som ryktet omtalt, timat med Gustaf Adolf, och att han ej mera var vid styret. T. hade instruerat de adjutanter, som åtföljde honom till Stralsund, att icke göra minsta reda för Konungen, om eller hvar han fanns, samt att om ställningen på Rügen yttra sig obestämdt och hemlighetsfullt. Naturligtvis förfor han sjelf på samma sätt. Det ena med det andra gjorde, att Fransmännen icke trodde sig underhandla med en representant af Gustaf Adolf, utan att Toll föreställde någon annan makthafvande, som naturligtvis snart skulle förändra det politiska system, Konungen följt, och sluta sig till Frankrike. Deraf Brunes benägenhet att bevilja allt hvad Toll begärde. Han var lika angelägen som Toll, att svenska arméen skulle komma hem, i Brunes tanke för att befästa den hvälfning, han trodde hafva timat och skydda landet emot de företag, som kunde befaras från Engelsmännen, hvilka nu innehade Seland, för att qvarhålla Sverige vid engelska systemet. Brune gjorde sig alla dessa illusioner, och Toll aktade sig noga att skingra dem.

Enligt conventionen skulle Rügen vara utrymd en månad efter dess datum. Toll påskyndade allt hvad möjligt

var arméens hemtransporterande; ty han var ej utan fruktan, att Brunes courir till Paris med conventionen skulle återkomma med Napoleons befallning att ej fullgöra densamma. Napoleon blef så uppbragt då han läste Brunes depeche, att han utbrast: *"Depuis le tems de Pharamond aucun n'a fait un si grand tort aux armes Françaises, que Brune."* Han blef genast afsatt från befälet, hvilket öfverlemnades åt General Molitor; men något försök att rubba conventionen gjordes ej från fransyska sidan. Redan d. 28 Sept. var den sista transporten af svenska arméen och dess effecter ombord, och samma dag inskeppade sig Toll på fregatten Bellona. Allt kom lyckligt och välbehållet öfver till Sverige. Toll hade dock det missödet att om natten, under en häftig storm, då fregatten starkt krängde, kastas ur sin säng och illa skada sig i ansigtet. Då han fick se sig i spegeln huru blodig och vanställd han var, citerade han strophen ur Sinclairs-visan:

— — "En oförskämd Bellona
Har så belönt de tregna fjät,
Jag gått för Sveriges krona."

Till Hr af Wingård yttrade han sedan, att han visserligen aldrig trott sig alldeles helskinnad skola slippa från kriget, och att W. såsom stabens artist bort afrita honom att förevisas i Carlskrona, der Konungen då uppehöll sig. Bellona tog land i Carlshamn, hvarifrån T. begaf sig hem till Beckaskog.

Redan innan T:s hemkomst hade Konungen d. 25 Sept. utnämnt honom till Fältmarskalk. Ett temligen artigt tacksägelsebref hade Gustaf Adolf förut tillskrifvit honom, straxt efter sedan han emottagit underrättelsen om conventionens afslutande. Det var isynnerhet Tolls skicklighet att, i documentet undvika den kejserliga titulaturen, hvarmed Konungen var belåten. Han hade också, innan han lemnade Rügen, uttryckligen förbjudit Toll allt begagnande af dessa titlar i den afhandling, som möjligen kunde komma att afslutas med de fransyske befälhafvarne.

Det charakteriserar Gustaf Adolf att han aldrig sedermera, då han träffade Toll, nämnde ett enda ord om conventionen i Stralsund, ej ens hade en fråga huru han burit sig åt, för att till densamma förmå Brune. Drottningen visade mera deltagande. Då T. första gången efter sin hemkomst återsåg henne, tryckte hon hans hand, med de orden: *"Gud välsigne Er!"*, hvarvid ett par tårar tillrade ur hennes vackra ögon. T. omtalade aldrig denna tacksamhetsse af Drottning Fredrika utan rörelse.

Konungens oryggliga föresats, att i ingen händelse sluta fred med Napoleon, ledde snart till krigen med Ryssland och Danmark. En armée bildades i Skåne och ställdes under Tolls befäl, fram emot slutet af 1807. Den utgjorde ej mer än omkring 11,000 man. Den 17 Mars 1808 förklarade Danmark kriget. En förenad armée af Fransmän, Tyskar och Spanjorer, under dåvar. Marskalken Bernadottes befäl, var i marche genom Holstein till danska öarna, för att, i förening med en dansk corps, landstiga i Skåne och vidare utföra den plan att dela Sverige emellan Ryssland och Danmark, hvarom Napoleon och Alexander öfverenskommit. En lycklig tillfällighet afvände den hotande faran. Då fransyska arméens hufvudstyrka var färdig att öfverföras till Seland, ankom befallning från Napoleon att Spanjorerne skulle utgöra avantgardet, förmodligen föranledd af någon farhåga för det myteri, som kort derefter verkligen utbröt inom spanska corpsen under Markis de la Romana. Genom den förändrade dispositionen uppkom en eller tvenne dagars uppehåll i hufvudcorpsens rörelser, och just under denna tid ankom en engelsk flotta och lade sig i Bälterna, hvarigenom fransyska arméen blef stängd från Seland. Napoleons instruction för Marskalk Bernadotte var, att han skulle landstiga i Skåne, der dela sin armée i tvenne colonner, hvaraf den ena skulle gå på Carlskrona och den andra på Götheborg. En rysk corps skulle taga Gottland (hvilket också sedermera skedde), derifrån landstiga i Calmare län och förena sig med Bernadottes armée. I Götheborg skulle Ständerne sammankallas, och Bernadotte förklara dem, att som Gustaf Adolf icke erkände Napoleon, så erkände ej heller Napoleon honom, hvarefter delningen af landet skulle verkställas. Bernadotte har, efter sin ankomst hit såsom Kronprins, berättat detta, och att han ännu hade i sitt förvar den omnämnda instructionen af Napoleon.

Med de engelske Amiralerne Saumarez och Hood, hvilka förde befälet öfver den flotta, som blifvit skickad till Östersjön, aftalte Toll allt, som var nödvändigt för bevakandet af de danska öarna och fredandet af våra handelsfartyg under deras passage genom Sundet. I slutet af April 1808 begaf han sig till Lund, der han tog sitt högqvarter, och stadnade under hela den tid, han förde befälet öfver södra arméen, med undantag af de sista månaderna af året, då han på befallning företog en resa till Stockholm *).

*) Det torde måhända förtjena nämnas, att Toll, under hela vistandet i Lund, ej tog af kronan en skilling i fälttractamente för sin

Under sommarn och hösten, så länge de Svenska och Engelska örlogsmännen kunde hålla sjön, var Skåne trygg för fiendtligt anfall, utan afseende på landtförsvarets större eller mindre styrka; men då vintern nalkades blef ställningen betänkligare. Fram på sommarn hade den lilla armécorpsen i Skåne blifvit ansenligt minskad, genom ankommen befallning att aflemna flere regimenten till den s. k. Södra Finska arméen, som då formerades. De trupper, som återtogo Gottland från Ryssarne, hade genast, vid första underrättelsen om fiendens landstigning på denna ö, blifvit detacherade från Södra arméen till Carlskrona, för att der gå ombord på flottan. I ett bref till Hertigen af Södermanland, som vid den tiden förde högsta militärbefälet i Sverige under Konungens vistande på Åland, säger Toll: "Då m… degarnerar här så märkligen och tager successive allt h… tagas kan, så fordras en robust tro, att det i längden k… bära sig. Så länge egna och Engelska örlogsmän finnas farvattnet, sker väl ingen entreprise af betydenhet; måhä… att vid flottans en gång timande desarmering någon förstä… ning hitkommer; måtte den icke egentligen blifva för sj… husen! men mediterar grannen eller får Napoleons ord… att företaga någonting allvarsamt i en senare årstid och … allt sjöförsvar upphört, så blir det ett särskildt slags op… tioner att endast kunna agera med cavalleri och arti… på denna sidan. Tidehvarfvet har så många nyheter, … man äfven torde af något praktiskt i denna nya taktik k… få anledningar till ett theoretiskt system."

Hvad Toll tänkte om Gustaf Adolfs strategiska c… binationer, kan temligen tydligt läsas emellan raderna i … par stropher, hvilka förekomma i samma bref till Herti… "De höga ordres" — säger han — "som ankommit, h… alltid varit mycket distinctiva till sitt ursprung. Deras … sak har jag ansett öfver kretsen af min forskning, och i… dessmindre med alla de medel, som af mig kunnat uttän… eller användas, har jag sökt befrämja verkställigheten."

Oaktadt Konungen vid flere tillfällen då man gjort h… nom uppmärksam på tillgångarnes otillräcklighet för … krig han förde, yttrat att "man aldrig vore lyckligare, … då man icke hade några penningar", tvang honom dock sl…

---

person, endast rationer för några ridhästar. Han höll dock öpp… bord för en talrik stab, alla ankommande officerare och embetsm… samt professorerne vid Akademien. — Såsom Generalguverneur upp… bar han aldrig någon aflöning.

ligen *la force des choses* att tänka på upplösningen af det våra problemet huru de skulle kunna anskaffas. En s. k. Finanscomité nedsattes i Sept. månad 1808, och i början af Nov. fick Toll befallning att begifva sig till Stockholm, för att deltaga i dess öfverläggningar. Gemensamt med Riksdrotset Grefve Trolle Wachtmeister, Herrar af Ugglas, Lagerheim, Lagerbring, Rosenblad, af Håkansson, af Tibell och af Schenbom har Toll underteeknat det memorial, som comitén afgaf till Konungen d. 21 Nov. 1808. Krigsbehof-ren för 1809 hade blifvit uppgifne till något öfver 26 illioner Rdr; rikets rörelsecapital utgjorde på den tiden 14 à 15 millioner. Comiterade visade, att om hela massan f rikets förmögenhet togs till grund för den beskattning, onungen för krigsbehofven fordrade, så skulle den med-ga nära ⅕ af denna förmögenhet; och då dertill lades e öfriga allmänna utskylderne, 7 à 8 millioner, så skulle ela beskattningen komma att uppgå till 23 ⅓ procent, eller ära till ¼ af hvarje invånares förmögenhet, fast och löst, ggande eller afkomstgifvande. Betänkandet, som är tryckt, isar att comiterade, med lika mycken sanning som tydlig-et, framställt omöjligheten af en så stor beskattning utan e skattskyldiges undergång. Under öfverläggningarne inom omitén lärer Toll uttalat sina tankar med mycken öppen-et och frimodighet, att döma af ett yttrande, som en af miténs ledamöter, Presidenten Frih. Lagerheim, hade till ss Sekreterare, Statscommissarien Frödelius, då de ut-ngo från ett af comiténs sammanträden. "Fältmarskalken lar, så han talar hufvudet af sig" — sade Lagerheim. I t bref till Intendenten vid Skånska comissariatet, Öfverste och., skrifvet under Tolls vistande i Stockholm, säger han elf: "Alla skäl voro och äro anförda om nödvändigheten fonder, och i den delen *sagdt mera än min Hr Öfverste j föreställer.*"

Sakernes förtviflade ställning vid denna tid kunde knap-st undgå någon tänkande man, minst en med Tolls skarp-nighet och erfarenhet. Han beslöt att göra ett yttersta rsök på sin envise och förvillade monarch, och detta ldde samma afton Toll skulle lemna hufvudstaden och rresa till Skåne. Det var kort före jultiden 1808. Han de sammanfattat en memoire, i hvilken han framställt sina kar, och slutat med det rådet, att då Konungen för sin on icke ville göra fred med Napoleon, han måtte abdi-

kera för att rädda thronen åt sin son*). Det var på Hag Toll nu för sista gången såg Gustaf Adolf, och för honom utgjöt sitt hjerta. Konungen läste memoiren, men blef s uppbragt att han kramade den samman i handen och k stade den på elden, som brann i kaminen.

"Det här kan ej räcka ännu trenne månader", sade Tol till den förtrogne, som satt bredvid honom i resvagnen då denna ännu samma afton rullade söderut.

Vintern emellan 1808 och 1809 var ovanligt sträng I medlet af Februari hade isen laggt en fast bro öfve Öresund, och Danskarne ämnade nu öfver denna företag infallet i Skåne, hvilket förra våren genom Engelska flot tans ankomst blifvit förekommet. Prinsen af Pontecorvo som ej kunnat föra sin armé till Seland, hade dock fö sin person begifvit sig dit, och låg nu i Köpenhamn för at leda Danskarnes rörelser. Svenska styrkan i Skåne had väl erhållit någon förstärkning, men den var i alla fall vid underlägsen den Danska, som stod färdig på Seland till a fall. Toll hade, alltsedan krigsplanerna i Gustaf III:s ti emot Danmark, underhållit förbindelser med personer i K penhamn och på Seland, hvilka underrättade honom om al hvad der passerade. Han hade således noggrann kännedo om alla Danskarnes beredelser för öfvergången, och m trodde sig redan veta dagen då den skulle ske. Dans patrullerna gingo ända till Hven, och kölden tilltog i s sterhet. Toll tillät inga patrulleringar på isen, och hans officerare ville förmå honom att åtminstone skicka p truller till Hven, der Danskarne ofta infunno sig, svar han blott att det var onödigt. Hemliga skälet var att h genom underlåtenheten att utsända patruller, ville inbi fienden att isen icke var säker vid Svenska landet. I tre dagar stod Danska arméen marchfärdig på Seländska str den, med magasiner, transportvagnar och fourage. Det nes som beslutsamheten i det afgörande ögonblicket fel — man tvekade; och emellertid kom en natt en stark s vestlig vind från Kattegatt och bröt opp isen. Nu var h planen tillintetgjord.

Toll, som hade sitt högqvarter i Lund, såsom fö blifvit nämndt, visade i dessa farans stunder ett lugn, s

---

*) Armfelt, af Ugglas och Lagerbring, som i början af följ året höllo öfverläggningar om sättet att förmå Konungen till ab cation, torde redan nu umgåtts med dessa tankar; och det är otroligt att detta Tolls steg var aftaladt med de båda sistnämnde

stadens och landets förskräckte invånare ansågo för förtviflans sorglöshet. En afton ansåg man honom nästan ifrån förståndet. Kölden hade på några timmar stigit i ännu starkare progression än dagarne förut. Professorerne kommo förskräckte hvarje timma och berättade huru qvicksilfret föll i thermometrarne. Underrättelserna från kusten innehöllo att isen låg fast som berg; courirer hade om dagen ankommit, med tidningar om fiendens rörelser nere på stranden, hvilka utmärkte att ögonblicket till öfvergången nu var inne. Allt detta verkade icke alls på Toll, som helt kallt sade till dem, som om aftonen souperade hos honom, att han var rätt nöjd att kunna gå till hvila bittidare än vanligt. "Hvad" ropade man — "hvem törs lägga sig till ro i natt?" "Jo, det ämnar jag" — svarade Toll — "ty i natt bryter Sundet upp, och i morgon bittida är faran förbi. God natt, mina herrar!" — och derpå gick han in i sin sängkammare, lemnande de närvarande i osäkerhet om hvad de skulle dömma om hans sinnesställning. Följande morgonen ankom en courir från Helsingborg med den förvånande tidningen, att Sundet om natten med ett grufligt dån brutit upp. Glädjen öfver denna händelse, ehuru stor den var, uteslöt dock icke förundran öfver Tolls lyckliga spådomsanda. "Det roar mig" — sade han till professorerne, som kommo till honom — "att en gammal knekt stundom kan visa sig bättre physicus än de lärde herrarne. Det, som nu förundrar er så mycket, var en högst enkel sak. Jag hade underrättat mig att Sundet lade sig under en ovanligen stark sydlig vind, och med betydligt lägre vatten än vanligt; deraf var lätt att förutse att en uppkommande nordlig eller nordvestlig vind skulle, genom det ur Nordsjön återströmmande vattnet, bryta isen, huru stark den än vore. Derföre lät jag en gång i timman rapportera vinden från Helsingborg; och då jag i går afton fick underrättelse derifrån, att den ändtligen, och med temlig häftighet, gått öfver i den önskade rigtningen, blef det mig lätt att vara spåman."

Vid första ryktet om insurrectionens utbrott vid Vestra armeen skickade Gustaf Adolf en courir till Toll, som invistade i Lund d. 12 Mars. Fältmarskalken skulle, i fall ryktet bekräftade sig, få vidare ordres, men emellertid hålla saken hemlig. På detta bref afsände Toll ett svar, i hvilket han yttrade sig i föga blida termer om Adlersparre, till hvilken han alltsedan Norrköpings riksdag bar ett agg, som af denne fullkomligt motsvarades. Detta bref till Gustaf

Adolf hann naturligtvis ej fram innan denne redan var arresterad, och föll således ej i hans händer, utan bröts i stället af Riksföreståndaren. Denne hade den svagheten att lemna det åt Adlersparre, som sedermera låtit trycka det*).

Den 16 Mars kom en annan courir med ett egenhändigt bref från Konungen, skrifvet om natten d. 12, men dateradt d. 13 Mars, och afsändt om morgonen s. d. Det är således troligen det sista bref, Gustaf Adolf skref såsom Konung. Det bekräftade ryktet om Vestra arméens uppbrott och ankomst till Örebro. Den bekanta kungörelsen om insurrectionens utbrott bilades, med befallning till Toll att låta trycka den och uppläsa den från predikstolarne. Till slut heter det: "I morgon uppbryter jag med de trupper, som här finnas, för att afgå öfver Södertelje till Norrköping, der förena Lifgrenadiererne med dessa trupper, och sedermera söka vinna förening med Södra arméen. Jag meddelar Fältmarskalken detta, på det ni må ställa edra rörelser med Södra arméen i sammanhang dermed." Man ser att Gustaf Adolf var fullt öfvertygad, att Toll i det inbördes kriget, som syntes förestå, skulle träda på hans sida; och hade Konungen kommit till Skåne, så kan man ej tvifla att ju Toll, i följd af sina strängt rojalistiska

*) I de af honom utgifna Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia. I en charakteristik af Gustaf III, i samma handlingar, gör Adlersparre äfven en målning af Toll; den utfaller så, som man kan vänta, efter collisionen emellan de båda männen vid Norrköpings riksdag. Oriktigheten af flere deri anförda facta är gifven genom hvad i denna biographi, efter officiella eller fullt tillförlitliga källor, blifvit framställdt, och vid coloreringen af bilden torde den personliga oviljan till icke ringa del hafva framräckt färgerna. Adlersparre och Toll voro båda utmärkta män, och älskade hvar på sitt sätt fäderneslandet; men hvarandra älskade de icke, och kunde det knappast med så motsatta politiska åsigter. Adlersparre säger på ett ställe i den ifrågavarande charakteristiken att Toll kallade sig sjelf: "*Despotismens förstfödde son.*" Det är visst möjligt att Toll, som var full af skämt och humor, vid något tillfälle kan hafva haft ett sådant uttryck för att figuratift beteckna sina orubbliga tillgifvenhet för kraftfull konungamakt; men despotism, om dermed skall förstås fullkomligt godtyckligt handlingssätt och oberoende af lag, var långt ifrån hans tänkesätt och sinne. Ingen af Tolls omgifning kan för öfrigt minnas sig nånsin hafva i hans mun hört det uttryck, Adlersparre tillägger honom. — Adlersparre har i de ifrågavarande Hist. Handlingarne på ett annat ställe yttrat att "*äfven en redbar, ärlig, med största snilleodling begåfvad man kan göra de största misstag vid personers bedömande.*" Man torde begå någon orättvisa emot den utmärkte mannen, om man tillämpade denna stroph äfven på honom.

grundsatser, ansett sig böra lyda hans befallningar. Men det är mer än sannolikt att han förutsåg, att en katastroph skulle inträffa innan dess. Man tycker sig märka det af sättet, hvarpå han besvarade den nyss citerade delen af Konungens bref. Han säger: "Någon rörelse med de härvarande trupper uppåt landet anser jag för min underdåniga del nu icke kunna företagas, utan den ofelbara våda och påföljd, att stränderne blefvo öppna för fiendens inträngande; föda och fourage kunna icke heller finnas, och äfven af detta skäl rubbas icke det på rusthållen liggande cavalleri, förr än nöden det skulle fordra." — Konungens befallning att låta publicera hans kungörelse om upproret fullgjorde Toll, men ej den att röra arméen för hans räkning, hvilket visserligen ej varit så omöjligt, som det i Tolls bref låter, ifall han velat.

Ej förrän d. 20 Mars erhöll Toll officiell underrättelse om revolutionen *). Den åtföljdes af ett enskildt bref från Riksföreståndaren om de timade händelserna, och med uppmaning till Fältmarskalken att på sin sida bidraga till lugnets återställande, och att till förekommande af inbördes krig hålla den armé, som stod under hans befäl, i den lydnad och vördnad för lagen, hvaraf den sig hittills utmärkt. I det svar, Toll samma dag med den återvändande couriren afsände till Hertigen, yttrade han sig om händelserna och det tillkommande på ett nog dystert sätt, hvilket i hans ställning var temligen naturligt. Detta bref hade den verkan, att befälet öfver Södra arméen fråntogs honom. General Adlercreutz skref enskildt, jemte orderne att aflemna befälet till Generalmajoren Grefve Carl Mörner, att Hertigen hade trott sig finna Toll missnöjd med den timade förändringen. "H. K. H." — heter det — "hade önskat och förmodat ett nitiskt och verksamt biträde af E. Exc.; men då E. Exc. tyckes se allting hjelplöst, och E. Exc. en längre tid varit besvärad af sjukdom, har H. K. H. trott sig böra förunna E. Exc. tjenstledighet för någon tid, utan att E. Exc. deraf bör finna sig comprometterad eller misskänna H. K. Höghets tillgifvenhet. Detta har jag ansett mig skyldig enskildt meddela" o. s. v. Den 26 Mars voro general-orderne om befälets aflemnande daterade, och följande dagen utfärdades ett konungabref på ett par rader, i hvilket Hertigen underrättade Toll att han "funnit godt gifva honom tjenstledighet äfven från Generalguverneursembetets förvaltning."

*) Couriren hade rest omkring och helsat på slägtingar.

Adolf hann naturligtvis ej fram innan denne redan var arresterad, och föll således ej i hans händer, utan bröts i stället af Riksföreståndaren. Denne hade den svagheten att lemna det åt Adlersparre, som sedermera låtit trycka det*).

Den 16 Mars kom en annan courir med ett egenhändigt bref från Konungen, skrifvet om natten d. 12, men dateradt d. 13 Mars, och afsändt om morgonen s. d. Det är således troligen det sista bref, Gustaf Adolf skref såsom Konung. Det bekräftade ryktet om Vestra arméens uppbrott och ankomst till Örebro. Den bekanta kungörelsen om insurrectionens utbrott bilades, med befallning till Toll att låta trycka den och uppläsa den från predikstolarne. Till slut heter det: "I morgon uppbryter jag med de trupper, som här finnas, för att afgå öfver Södertelje till Norrköping, der förena Lifgrenadiererne med dessa trupper, och sedermera söka vinna förening med Södra arméen. Jag meddelar Fältmarskalken detta, på det ni må ställa edra rörelser med Södra arméen i sammanhang dermed." Man ser att Gustaf Adolf var fullt öfvertygad, att Toll i det inbördes kriget, som syntes förestå, skulle träda på hans sida; och hade Konungen kommit till Skåne, så kan man ej tvifla att ju Toll, i följd af sina strängt rojalistiska

---

*) I de af honom utgifna Handlingar rörande Sveriges äldre nyare och nyaste historia. I en charakteristik af Gustaf III, i samma handlingar, gör Adlersparre äfven en målning af Toll; den utfaller så, som man kan vänta, efter collisionen emellan de båda männen vid Norrköpings riksdag. Oriktigheten af flere deri anförda facta är gifven genom hvad i denna biographi, efter officiella eller fullt tillförlitliga källor, blifvit framstäldt, och vid coloreringen af bilden torde den personliga oviljan till icke ringa del hafva framräckt färgerna. Adlersparre och Toll voro båda utmärkta män, och älskade hvar på sitt sätt fäderneslandet; men hvarandra älskade de icke, och kunde det knappast med så motsatta politiska åsigter. Adlersparre säger på ett ställe i den ifrågavarande charakteristiken att Toll kallade sig sjelf: "*Despotismens förstfödde son.*" Det är visst möjligt att Toll, som var full af skämt och humor, vid något tillfälle kan hafva haft ett sådant uttryck för att figuratift beteckna sina orubbliga tillgifvenhet för kraftfull konungamakt; men despotism, om dermed skall förstås fullkomligt godtyckligt handlingssätt och oberoende af lag, var långt ifrån hans tänkesätt och sinne. Ingen af Tolls omgifning kan för öfrigt minnas sig nånsin hafva i hans mun hört det uttryck, Adlersparre tillägger honom. — Adlersparre har i de ifrågavarande Hist. Handlingarne på ett annat ställe yttrat att "*äfven en redbar, ärlig, med största snilleodling begåfvad man kan göra de största misstag vid personers bedömande.*" Man torde begå någon orättvisa emot den utmärkte mannen, om man lämpar denna stroph äfven på honom.

grundsatser, ansett sig böra lyda hans befallningar. Men det är mer än sannolikt att han förutsåg, att en katastroph skulle inträffa innan dess. Man tycker sig märka det af sättet, hvarpå han besvarade den nyss citerade delen af Konungens bref. Han säger: "Någon rörelse med de härvarande trupper uppåt landet anser jag för min underdåniga del nu icke kunna företagas, utan den ofelbara våda och påföljd, att stränderne blefvo öppna för fiendens inträngande; föda och fourage kunna icke heller finnas, och äfven af detta skäl rubbas icke det på rusthållen liggande cavalleri, förr än nöden det skulle fordra." — Konungens befallning att låta publicera hans kungörelse om upproret fullgjorde Toll, men ej den att röra arméen för hans räkning, hvilket visserligen ej varit så omöjligt, som det i Tolls bref låter, ifall han velat.

Ej förrän d. 20 Mars erhöll Toll officiell underrättelse om revolutionen*). Den åtföljdes af ett enskildt bref från Riksföreståndaren om de timade händelserna, och med uppmaning till Fältmarskalken att på sin sida bidraga till lugnets återställande, och att till förekommande af inbördes krig hålla den armé, som stod under hans befäl, i den lydnad och vördnad för lagen, hvaraf den sig hittills utmärkt. I det svar, Toll samma dag med den återvändande couriren afsände till Hertigen, yttrade han sig om händelserna och det tillkommande på ett nog dystert sätt, hvilket i hans ställning var temligen naturligt. Detta bref hade den verkan, att befälet öfver Södra arméen fråntogs honom. General Adlercreutz skref enskildt, jemte orderne att aflemna befälet till Generalmajoren Grefve Carl Mörner, att Hertigen hade trott sig finna Toll missnöjd med den timade förändringen. "H. K. H." — heter det — "hade önskat och förmodat ett nitiskt och verksamt biträde af E. Exc.; men då E. Exc. tyckes se allting hjelplöst, och E. Exc. en längre tid varit besvärad af sjukdom, har H. K. H. trott sig böra förunna E. Exc. tjenstledighet för någon tid, utan att E. Exc. deraf bör finna sig compromettérad eller misskänna H. K. Höghets tillgifvenhet. Detta har jag ansett mig skyldig enskildt meddela" o. s. v. Den 26 Mars voro general-orderne om befälets aflemnande daterade, och följande dagen utfärdades ett konungabref på ett par rader, i hvilket Hertigen underrättade Toll att han "funnit godt gifva honom tjenstledighet äfven från Generalguverneursembetets förvaltning."

*) Couriren hade rest omkring och helsat på slägtingar.

[illegible] under det [illegible]
[illegible] för alla bestämd hos politiska [illegible]
[illegible] stark [illegible], och hos båda det yttersta [illegible]
[illegible] demokratiens inblandning i statsstyrelsen

vän, som om sommaren 1810 besökte honom, sade "Här sitter jag i min ländstol, skjuter den sakta till- och ser huru det hela ramlar."

Kort före riksdagens öppnande i Örebro 1810 fick T. egenhändigt handbref från Kon. Carl XIII, hvari han meddelar honom att han uppdragit honom öfverbefälet alla de i Skåne varande trupper. "En vigtig tidpunkt ..., och rikets lugn bör bevaras", skrifver Konungen. Sinnena voro ännu i stark jäsning efter Fersenska mordet, och man synes hafva fruktat att det förestående thronföljare-valet möjligen kunde föranleda invärtes oroligheter, under en ännu föga stadgad statsform. Konungen i Danmark hade dessutom uppträdt såsom candidat till thronföljden; man behöfde ett vaket och uppmärksamt öga på hans förehafvanden, och ingen var bättre än Toll i stånd att följa allt, som utgick från detta Danmark, hvilket han i 30 år studerat och hatat.

Ett af den nye Generalbefälhafvarens första åligganden var att i Helsingborg emottaga den nyvalde Kronprinsen. Han blef den förste svenske man, som på svensk jord helsade Carl Johan. Det sätt, hvarpå den nye thronföljaren bemötte honom, var ganska smickrande. I alla de församlades närvaro omfamnade han honom, och visade en särskild aktning för den gamle mannen, hvars egenskaper han tycktes redan förut hafva kännt. Måhända hade Prinsens gamle kamrat, Marskalk Brune, gjort honom bekant dermed. Carl Johans personlighet och snille gjorde ett stort intryck på Toll; och oaktadt den förre, såsom det säges, i sitt inre bibehöll ett visst misstroende till honom, såsom en af den förre Konungens förtrogne och förmodad anhängare af Gustavianska familjen, så är det dock säkert att Toll var och blef den nye thronföljaren fullkomligt tillgifven. Han såg i hans kraftfulla personlighet en borgen, att monarchien ej skulle gå under i Sverige; och detta var nog att fästa den gamle rojalisten vid hjelten från Provence. De personer, som omgåfvo Toll under de sednare åren af hans lefnad, hade mångfaldiga tillfällen att öfvertyga sig om hans tänkesätt för Carl Johan. Denne gjorde också allt för att vinna honom. De mest artiga och förtroliga bref, personliga utmärkelser vid alla tillfällen, och ett fullkomligen oinskränkt inflytande i allt, som låg inom hans embetsmanna-spher, kunde ej annat än intaga honom. Han var dock ej en i alla stycken blind beundrare af Carl Johan, hvars svagheter ej undföllo hans skarpa öga; men han dömde mildt om dem,

och gjorde gerna rättvisa åt de stora egenskaper, som i öfrigt utmärkte denne furste. De mångahanda rapporter om personer och sinnesstämning, som Carl Johan ansåg nödvändigt att låta gifva sig, och hvarigenom han framkallade en hel skara rapportörer, som oroade hans lifliga och lättrörda inbillning, ofta utan skäl, hördes någongång, dock på sin höjd emellan fyra ögon, utgöra föremål för den gamle Fältmarskalkens anmärkningar, vanligen med det tillägg, att det var skada, att en man med föröfrigt Carl Johans egenskaper skulle fräta sitt sinne med dylikt lappri.

Under sommaren 1811 sysselsattes Toll med ett uppdrag, temligen främmande för en militär, och som han förgäfves undanbad sig: det var att granska skepps-documenterne på en hop fartyg, hvilka dels under hafveri, dels såsom vinddrifvare inkommit till Ystad. På hans begäran att slippa denna commission, svarade Statsministern Gr. v. Engeström: "Frågan var om en klok, driftig och redlig man, af stort anseende. Hvar skulle den fås? Ingen administratör lärer finnas i riket såsom Eders Excellence." Meningen med de ifrågavarande documenternas granskning var att urskilja hvilka laddningar, som voro colonialvaror eller eljest af engelskt ursprung, och således, i följd af det nu af regeringen antagna continental-systemet *), borde confiskeras, och hvilka, som borde frigifvas. Det hela var egentligen en connivens å regeringens sida med Engelsmännen, för att ej helt och hållet tillintetgöra Sveriges handel med denna makt. Fartyg, lastade med colonialvaror eller annars engelska varor, låtsade hafverier eller måste för storm söka svenska hamnar; der dömdes de otillåtna varorna förbrutna, och således. Man arrangerade sig underhand med egarne, som härpå naturligtvis ingenting förlorade, tvertom; och detta slags trafik florerade under den s. k. "continentaltiden" i stor scala i Götheborg och Carlshamn, der den gjorde en mängd hus rika, och i mindre på andra ställen. Toll sattes i spetsen för den comité, som i Ystad skulle leda denna affär, och fick sjelf utse de öfrige ledamöterne i densamma. Han valde dertill Stats-commissarien Haak och Krigs-commissarien Davidsson. Uppdraget fullgjordes under loppet af sommaren.

*) Grefve von Engeström gör i ett bref till Toll följande definition af detta system: "Då man mera bör tro erfarenhet, än hvad som finnes skrifvet eller tryckt på pappetet, så anser jag continental-systemet bestå deruti, nnan att göra allt det, som är passande för den, hvilken styrer continenten."

Året 1811 utmärktes genom buller och oroliga uppträden på flera ställen i riket, i anledning af den då påbjudna uppsättningen af en del af det s. k. Förstärkningsmanskapet, som Ständerne beviljat för arméens förökande. På Vermdön, i Julsta och Floda med flera socknar i Södermanland, i nejden af Norrtelje var oroligt; men största och farligaste utbrottet af sinnesjäsningen egde rum i Skåne, inom Malmöhus län. Allmogen hade fått i sitt hufvud att förstärkningsmanskapets uppsättning var en tillställning af adeln och presterne, som skulle uppsätta extra-rotering, för att få lätt tillgång till det manskap de behöfde, hvilket bönderne trodde komma att uttagas bland förstärkningsmanskapet. Allmänna ropet blef derföre att extra-roteringen skulle först uppsättas, innan fråga blef om förstärkningsmanskapet. Författningen om detta manskap lemnade åt ett frivilligt beslut alternativet, att antingen *lega*, eller *gå sjelf*, *efter lottning*; men vid sammankomsterna, som härom skulle besluta, var det de jerdegande husbönderne, som afgjorde valet, och icke drängarne, hvilkas personer det dock egentligen gällde. Desse började då sinsemellan hålla egna sammankomster, för att afgöra denna dem ensamt rörande angelägenhet, och enhälligt påstods att antingen skulle alla utgå, eller ingen. Landtvärnets rysliga behandling var ännu i lifligt minne, och utan tvifvel en af hufvudanledningarne till sinnesstämningen, på hvilken äfven i sin mån torde hafva verkat, att de ofvannämnde oroligheterne i Upland och Södermanland redan föregått, och sålunda gifvit exemplet.

Landshöfdingen i Malmö, Gr. von Rosen, hade utsatt sammankomster med vissa deputerade, som skulle väljas inom hvarje socken, för att med honom öfverlägga i åtskilliga omständigheter, som hade afseende på förstärkningsmanskapets uppsättande. Flera socknar vägrade utse deputerade, och på åtskilliga ställen förklarade de unge drängarne att de ej ämnade underkasta sig lottning; antingen skulle alla gå eller ingen. Vid första kunskap om dessa symptomer af olydnad mot lagen, skickade Landshöfdingen d. 30 Maj en courir till Toll såsom Generalbefälhafvare i provinsen, med begäran om den väpnade styrkans biträde, i fall så skulle behöfvas för att upprätthålla lugn och ordning vid de förestående sammankomsterne. Med couriren återskickades till Landshöfdingen T:s öppna ordres till hvar och en militärisk befälhafvare, att genast, då Landshöfdingen det begärde, sätta sig i rörelse med sin trupp, för att skingra alla olagliga folksamlingar och återställa lugnet, i fall det stördes.

kera för att rädda thronen åt sin son*). Det var på Haga Toll nu för sista gången såg Gustaf Adolf, och för honom utgjöt sitt hjerta. Konungen läste memoiren, men blef så uppbragt att han kramade den samman i handen och kastade den på elden, som brann i kaminen.

"Det här kan ej räcka ännu trenne månader", sade Toll till den förtrogne, som satt bredvid honom i resvagnen, då denna ännu samma afton rullade söderut.

Vintern emellan 1808 och 1809 var ovanligt sträng. I medlet af Februari hade isen laggt en fast bro öfver Öresund, och Danskarne ämnade nu öfver denna företaga infallet i Skåne, hvilket förra våren genom Engelska flottans ankomst blifvit förekommet. Prinsen af Pontecorvo, som ej kunnat föra sin armé till Seland, hade dock för sin person begifvit sig dit, och låg nu i Köpenhamn för att leda Danskarnes rörelser. Svenska styrkan i Skåne hade väl erhållit någon förstärkning, men den var i alla fall vida underlägsen den Danska, som stod färdig på Seland till anfall. Toll hade, alltsedan krigsplanerna i Gustaf III:s tid emot Danmark, underhållit förbindelser med personer i Köpenhamn och på Seland, hvilka underrättade honom om allt hvad der passerade. Han hade således noggrann kännedom om alla Danskarnes beredelser för öfvergången, och man trodde sig redan veta dagen då den skulle ske. Danska patrullerna gingo ända till Hven, och kölden tilltog i lästerhet. Toll tillät inga patrulleringar på isen, och då hans officerare ville förmå honom att åtminstone skicka patruller till Hven, der Danskarne ofta infunno sig, svarade han blott att det var onödigt. Hemliga skälet var att han, genom underlåtenheten att utsända patruller, ville inbilla fienden att isen icke var säker vid Svenska landet. I trenne dagar stod Danska arméen marchfärdig på Seländska stranden, med magasiner, transportvagnar och fourage. Det tycktes som beslutsamheten i det afgörande ögonblicket felade — man tvekade; och emellertid kom en natt en stark sydvestlig vind från Kattegatt och bröt opp isen. Nu var hela planen tillintetgjord.

Toll, som hade sitt högqvarter i Lund, såsom förut blifvit nämndt, visade i dessa farans stunder ett lugn, som

*) Armfelt, af Ugglas och Lagerbring, som i början af följande året höllo öfverläggningar om sättet att förmå Konungen till abdication, torde redan nu umgåtts med dessa tankar; och det är otroligt att detta Tolls steg var aftaladt med de båda sistnämnde.

stadens och landets förskräckte invånare ansågo för förtvifladt sorglöshet. En afton ansåg man honom nästan ifrån förståndet. Kölden hade på några timmar stigit i ännu starkare progression än dagarne förut. Professorerne kommo förskräckte hvarje timma och berättade huru qvicksilfret föll i thermometrarne. Underrättelserna från kusten innehöllo att isen låg fast som berg; courirer hade om dagen ankommit, med tidningar om fiendens rörelser nere på stranden, hvilka utmärkte att ögonblicket till öfvergången nu var inne. Allt detta verkade icke alls på Toll, som helt kallt sade till dem, som om aftonen souperade hos honom, att han var rätt nöjd att kunna gå till hvila bittidare än vanligt. "Hvad" ropade man — "hvem törs lägga sig till ro i natt?" "Jo, det ämnar jag" — svarade Toll — "ty i natt bryter Sundet upp, och i morgon bittida är faran förbi. God natt, mina herrar!" — och derpå gick han in i sin sängkammare, lemnande de närvarande i osäkerhet om hvad de skulle dömma om hans sinnesställning. Följande morgonen ankom en courir från Helsingborg med den förvånande tidningen, att Sundet om natten med ett gruftigt dån brutit upp. Glädjen öfver denna händelse, ehuru stor den var, uteslöt dock icke förundran öfver Tolls lyckliga spådomsanda. "Det roar mig" — sade han till professorerne, som kommo till honom — "att en gammal knekt stundom kan visa sig bättre physicus än de lärde herrarne. Det, som nu förundrar er så mycket, var en högst enkel sak. Jag hade underrättat mig att Sundet lade sig under en temligen stark sydlig vind, och med betydligt lägre vatten än vanligt; deraf var lätt att förutse att en uppkommande nordlig eller nordvestlig vind skulle, genom det ur Nordsjön återströmmande vattnet, bryta isen, huru stark den än vore. Derföre lät jag en gång i timman rapportera vinden från Helsingborg; och då jag i går afton fick underrättelse derifrån, att den ändtligen, och med temlig häftighet, gått öfver i den önskade rigtningen, blef det mig lätt att vara spåman."

Vid första ryktet om insurrectionens utbrott vid Vestra arméen skickade Gustaf Adolf en courir till Toll, som inträffade i Lund d. 12 Mars. Fältmarskalken skulle, i fall ryktet bekräftade sig, få vidare ordres, men emellertid hålla [det] hemlig. På detta bref afsände Toll ett svar, i hvil[ke]t han yttrade sig i föga blida termer om Adlersparre, till [hv]ilken han alltsedan Norrköpings riksdag bar ett agg, som denne fullkomligt motsvarades. Detta bref till Gustaf

Adolf hann naturligtvis ej fram innan denne redan var arresterad, och föll således ej i hans händer, utan bröts i stället af Riksföreståndaren. Denne hade den svagheten att lemna det åt Adlersparre, som sedermera låtit trycka det*).

Den 16 Mars kom en annan courir med ett egenhändigt bref från Konungen, skrifvet om natten d. 12, men dateradt d. 13 Mars, och afsändt om morgonen s. d. Det är således troligen det sista bref, Gustaf Adolf skref såsom Konung. Det bekräftade ryktet om Vestra arméens uppbrott och ankomst till Örebro. Den bekanta kungörelsen om insurrectionens utbrott bilades, med befallning till Toll att låta trycka den och uppläsa den från predikstolarne. Till slut heter det: "I morgon uppbryter jag med de trupper, som här finnas, för att afgå öfver Södertelje till Norrköping, der förena Lifgrenadiererne med dessa trupper, och sedermera söka vinna förening med Södra arméen. Jag meddelar Fältmarskalken detta, på det ni må ställa edra rörelser med Södra arméen i sammanhang dermed." Man ser att Gustaf Adolf var fullt öfvertygad, att Toll i det inbördes kriget, som syntes förestå, skulle träda på hans sida; och hade Konungen kommit till Skåne, så kan man ej tvifla att ju Toll, i följd af sina strängt rojalistiska

*) I de af honom utgifna Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia. I en charakteristik af Gustaf III, i samma handlingar, gör Adlersparre äfven en målning af Toll; den utfaller så, som man kan vänta, efter collisionen emellan de båda männen vid Norrköpings riksdag. Oriktigheten af flere deri anförda facta är gifven genom hvad i denna biographi, efter officiella eller fullt tillförlitliga källor, blifvit framstäldt, och vid coloreringen af bilden torde den personliga oviljan till icke ringa del hafva framräckt färgerna. Adlersparre och Toll voro båda utmärkta män, och älskade hvar på sitt sätt fäderneslandet; men hvarandra älskade de icke, och kunde det knappast med så motsatta politiska åsigter. Adlersparre säger på ett ställe i den ifrågavarande charakteristiken, att Toll kallade sig sjelf: "*Despotismens förstfödde son.*" Det är visst möjligt att Toll, som var full af skämt och humor, vid något tillfälle kan hafva haft ett sådant uttryck för att figuratift beteckna sina orubbliga tillgifvenhet för kraftfull konungamakt; men despotism, om dermed skall förstås fullkomligt godtyckligt handlingssätt och oberoende af lag, var långt ifrån hans tänkesätt och sinne. Ingen af Tolls omgifning kan för öfrigt minnas sig nånsin hafva i hans mun hört det uttryck, Adlersparre tillägger honom. — Adlersparre har i de ifrågavarande Hist. Handlingarne på ett annat ställe yttrat att "*äfven en redbar, ärlig, med största snilleodling begåfvad man kan göra de största misstag vid personers bedömande.*" Man torde begå någon orättvisa emot den utmärkte mannen, om man tillämpar denna stroph äfven på honom.

grundsatser, ansett sig böra lyda hans befallningar. Men det är mer än sannolikt att han förutsåg, att en katastroph skulle inträffa innan dess. Man tycker sig märka det af sättet, hvarpå han besvarade den nyss citerade delen af Konungens bref. Han säger: "Någon rörelse med de bärvarande trupper uppåt landet anser jag för min underdåniga del nu icke kunna företagas, utan den ofelbara våda och påföljd, att stränderne blefvo öppna för fiendens inträngande; föda och fourage kunna icke heller finnas, och äfven af detta skäl rubbas icke det på rusthållen liggande cavalleri, förr än nöden det skulle fordra." — Konungens befallning att låta publicera hans kungörelse om upproret fullgjorde Toll, men ej den att röra arméen för hans räkning, hvilket visserligen ej varit så omöjligt, som det i Tolls bref låter, ifall han velat.

Ej förrän d. 20 Mars erhöll Toll officiell underrättelse om revolutionen *). Den åtföljdes af ett enskildt bref från Riksföreståndaren om de timade händelserna, och med uppmaning till Fältmarskalken att på sin sida bidraga till lugnets återställande, och att till förekommande af inbördes krig hålla den armé, som stod under hans befäl, i den lydnad och vördnad för lagen, hvaraf den sig hittills utmärkt. I det svar, Toll samma dag med den återvändande couriren afsände till Hertigen, yttrade han sig om händelserna och det tillkommande på ett nog dystert sätt, hvilket i hans ställning var temligen naturligt. Detta bref hade den verkan, att befälet öfver Södra arméen fråntogs honom. General Adlercreutz skref enskildt, jemte orderne att aflemna befälet till Generalmajoren Grefve Carl Mörner, att Hertigen hade trott sig finna Toll missnöjd med den timade förändringen. "H. K. H." — heter det — "hade önskat och förmodat ett nitiskt och verksamt biträde af E. Exc.; men då E. Exc. tyckes se allting hjelplöst, och E. Exc. en längre tid varit besvärad af sjukdom, har H. K. H. trott sig böra förunna E. Exc. tjenstledighet för någon tid, utan att E. Exc. deraf bör finna sig comprometterad eller misskänna H. K. Höghets tillgifvenhet. Detta har jag ansett mig skyldig enskildt meddela" o. s. v. Den 26 Mars voro general-orderne om befälets aflemnande daterade, och följande dagen utfärdades ett konungabref på ett par rader, i hvilket Hertigen underrättade Toll att han "funnit godt gifva honom tjenstledighet äfven från Generalguverneursembetets förvaltning."

*) Couriren hade rest omkring och helsat på slägtingar.

Toll återvände nu till det vackra och af honom så förskönade Beckaskog. Med hvad lugn och samvetsfrid han såg tillbaka på det förflutna, målar det bref, hvarmed han besvarade Frih. Adlercreutz's nyssnämnda. Han skrifver: "H. K. H. har äskat och rikets välfärd har fordrat det allmänna lugnet borde upprätthållas; då detta är befordradt, under Försynens styrelse, måhända med mera lugn i sinnena än på flere andra ställen, så har jag den enskilda tillfredsställelsen att min pligt är uppfylld. När nu äfvenväl alla de mesurer äro med all omsorg vidtagne, som funnits i min förmåga att försäkra kusten emot fiendtliga försök, och för öfrigt alla bud och befallningar genast både kungjorde och verkställde, så lärer äfvenväl all den medverkan vara lemnad, som stått i min förmåga."

"Vanligen är jag bland de siste, som anser förtviflade aspecter hjelplösa; det torde vara mer än ett factum, som bevisar detta. Arméens och alla dess tillbörigheters hemförande från Rügen var icke en blott hazard. Det kan äfven nämnas att genom uttänkte utvägar, genom användande af egna medel, har jag afhulpit de mest trängande behofven för arméens subsistens och aflöning nu, då en detresse kunde vara vådligare än någonsin; men jag ber Hr Baron alldeles icke anse detta såsom någon apologie — det är ett förtroende lika enskildt, som det Hr Baron yttrat emot mig. Långt ifrån att finna mig compromotterad genom destituerandet från befälet, eger jag en verklig anledning att derföre vörda H. K. Höghets nåd, som förunnar en gammal man en hvila mot aftonen af dess lefnad, den jag icke utan vanära skulle kunnat begära."

Något mera än ett år räckte den hvila, Toll nu fick njuta från affärerna. Man såg honom fördjupa sig i sin favoritsysselsättning: trädgårdsskötseln, och hans lynne röjde icke ringaste spår, att han med saknad skulle sett sin verksamhet i statsaffärerna afbruten. Utan tvifvel hade han en aning, att man snart åter skulle behöfva honom. Mot den nya sakernas ordning hörde man honom stundom nyttja de persifflagens vapen, som han med så myckeт öfverlägsenhet förstod handtera; och det är visst att han aldrig rätt kunde familiarisera sig med det nu införda constitutionella systemet. Hans ungdomstraditioner om folkmaktens missbruk och mannaårens verksamhet under det oinskränkta konungaväldet, hade en gång för alla bestämt hans politiska riktning till en stark rojalism, och han hade det yttersta misstroende till hvarje demokratiens inblandning i statsstyrelsen

Till en vän, som om sommaren 1810 besökte honom, sade han: "Här sitter jag i min ländstol, skjuter den sakta tillbaka, och ser huru det hela ramlar."

Kort före riksdagens öppnande i Örebro 1810 fick T. ett egenhändigt handbref från Kon. Carl XIII, hvari han underrättar honom att han uppdragit honom öfverbefälet öfver alla de i Skåne varande trupper. "En vigtig tidpunkt nalkas, och rikets lugn bör bevaras", skrifver Konungen. Sinnena voro ännu i stark jäsning efter Fersenska mordet, och man synes hafva fruktat att det förestående thronföljarevalet möjligen kunde föranleda invärtes oroligheter, under en ännu föga stadgad statsform. Konungen i Danmark hade dessutom uppträdt såsom candidat till thronföljden; man behöfde ett vaket och uppmärksamt öga på hans förehafvanden, och ingen var bättre än Toll i stånd att följa allt, som utgick från detta Danmark, hvilket han i 30 år studerat och hatat.

Ett af den nye Generalbefälhafvarens första åligganden blef att i Helsingborg emottaga den nyvalde Kronprinsen. Toll blef den förste svenske man, som på svensk jord helsade Carl Johan. Det sätt, hvarpå den nye thronföljaren bemötte honom, var ganska smickrande. I alla de församlades närvaro omfamnade han honom, och visade en särdeles aktning för den gamle mannen, hvars egenskaper han synles redan förut hafva känt. Måhända hade Prinsens fordne kamrat, Marskalk Brune, gjort honom bekant dermed. Carl Johans personlighet och snille gjorde ett stort intryck på Toll; och oaktadt den förre, såsom det säges, i sitt inre bibehöll ett visst misstroende till honom, såsom en af den förre Konungens förtrogne och förmodad anhängare af Gustavianska familjen, så är det dock säkert att Toll var och förblef den nye thronföljaren fullkomligt tillgifven. Han såg i hans kraftfulla personlighet en borgen, att monarchien ej skulle gå under i Sverige; och detta var nog att fästa den gamle rojalisten vid hjelten från Provence. De personer, som omgåfvo Toll under de sednare åren af hans lefnad, hade mångfaldiga tillfällen att öfvertyga sig om hans tänkesätt för Carl Johan. Denne gjorde också allt för att vinna honom. De mest artiga och förtroliga bref, personliga utmärkelser vid alla tillfällen, och ett fullkomligen oinskränkt inflytande i allt, som låg inom hans embetsmanna-spher, kunde ej annat än intaga honom. Han var dock ej en i alla stycken blind beundrare af Carl Johan, hvars svagheter ej undföllo hans skarpa öga; men han dömde mildt om dem,

och gjorde gerna rättvisa åt de stora egenskaper, som i öfrigt utmärkte denne furste. De mångahanda rapporter om personer och sinnesstämning, som Carl Johan ansåg nödvändigt att låta gifva sig, och hvarigenom han framkallade en hel skara rapportörer, som oroade hans lifliga och lättrörda inbillning, ofta utan skäl, hördes någongång, dock på sin höjd emellan fyra ögon, utgöra föremål för den gamle Fältmarskalkens anmärkningar, vanligen med det tillägg, att det var skada, att en man med föröfrigt Carl Johans egenskaper skulle fräta sitt sinne med dylikt lappri.

Under sommaren 1811 sysselsattes Toll med ett uppdrag, temligen främmande för en militär, och som han förgäfves undanbad sig: det var att granska skepps-documenterne på en hop fartyg, hvilka dels under hafveri, dels såsom vinddrifvare inkommit till Ystad. På hans begäran att slippa denna commission, svarade Statsministern Gr. v. Engeström: "Frågan var om en klok, driftig och redlig man, af stort anseende. Hvar skulle den fås? Ingen administratör lärer finnas i riket såsom Eders Excellence." Meningen med de ifrågavarande documenternas granskning var att urskilja hvilka laddningar, som voro colonialvaror eller eljest af engelskt ursprung, och således, i följd af det nu af regeringen antagna continental-systemet *), borde confiskeras, och hvilka, som borde frigifvas. Det hela var egentligen en connivens å regeringens sida med Engelsmännen, för att ej helt och hållet tillintetgöra Sveriges handel med denna makt. Fartyg, lastade med colonialvaror eller annars engelska varor, låtsade hafverier eller måste för storm söka svenska hamnar; der dömdes de otillåtna varorna förbrutna, och såldes. Man arrangerade sig underhand med egarne, som härpå naturligtvis ingenting förlorade, tvertom; och detta slags trafik florerade under den s. k. "continentaltiden" i stor skala i Götheborg och Carlshamn, der den gjorde en mängd hus rika, och i mindre på andra ställen. Toll sattes i spetsen för den comité, som i Ystad skulle leda denna affär, och fick sjelf utse de öfrige ledamöterne i densamma. Han valde dertill Stats-commissarien Haak och Krigs-commissarien Davidsson. Uppdraget fullgjordes under loppet af sommaren.

---

*) Grefve von Engeström gör i ett bref till Toll följande definition af detta system: "Då man mera bör tro erfarenhet, än hvad som finnes skrifvet eller tryckt på pappetet, så anser jag continental-systemet bestå deruti, att göra allt det, som är passande för den, hvilken styrer continenten."

Året 1811 utmärktes genom buller och oroliga uppträden på flera ställen i riket, i anledning af den då påbjudna uppsättningen af en del af det s. k. Förstärkningsmanskapet, som Ständerne beviljat för arméens förökande. På Vermdön, i Juleta och Floda med flera socknar i Södermanland, i nejden af Norrtelje var oroligt; men största och farligaste utbrottet af sinnesjäsningen egde rum i Skåne, inom Malmöhus län. Allmogen hade fått i sitt hufvud att förstärkningsmanskapets uppsättning var en tillställning af adeln och presterne, som skulle uppsätta extra-rotering, för att få lätt tillgång till det manskap de behöfde, hvilket bönderne trodde komma att uttagas bland förstärkningsmanskapet. Allmänna ropet blef derföre att extra-roteringen skulle först uppsättas, innan fråga blef om förstärkningsmanskapet. Författningen om detta manskap lemnade åt ett frivilligt beslut alternativet, att antingen *lega*, eller *gå sjelf*, *efter lottning*; men vid sammankomsterna, som härom skulle besluta, var det de jordegande husbönderne, som afgjorde valet, och icke drängarne, hvilkas personer det dock egentligen gällde. Desse började då sinsemellan hålla egna sammankomster, för att afgöra denna dem ensamt rörande angelägenhet, och enhälligt påstods att antingen skulle alla utgå, eller ingen. Landtvärnets rysliga behandling var ännu i lifligt minne, och utan tvifvel en af hufvudanledningarne till sinnesstämningen, på hvilken äfven i sin mån torde hafva verkat, att de ofvannämnde oroligheterne i Upland och Södermanland redan föregått, och sålunda gifvit exemplet.

Landshöfdingen i Malmö, Gr. von Rosen, hade utsatt sammankomster med vissa deputerade, som skulle väljas inom hvarje socken, för att med honom öfverlägga i åtskilliga omständigheter, som hade afseende på förstärkningsmanskapets uppsättande. Flera socknar vägrade utse deputerade, och på åtskilliga ställen förklarade de unge drängarne att de ej ämnade underkasta sig lottning; antingen skulle alla gå eller ingen. Vid första kunskap om dessa symptomer af olydnad mot lagen, skickade Landshöfdingen d. 30 Maj en courir till Toll såsom Generalbefälhafvare i provinsen, med begäran om den väpnade styrkans biträde, i fall så skulle behöfvas för att upprätthålla lugn och ordning vid de förestående sammankomsterne. Med couriren återskickades till Landshöfdingen T:s öppna ordres till hvar och en militärisk befälhafvare, att genast, då Landshöfdingen det begärde, sätta sig i rörelse med sin trupp, för att skingra alla olagliga folksamlingar och återställa lugnet, i fall det stördes.

Den 4 och 10 Juni egde större sammanskockningar af allmoge och drängar rum vid Ystad och Helsingborg, under Landshöfdingens närvaro på hvardera stället; men de skingrades båda, den vid Ystad helt fredligt af utsände hussarer, och den vid Helsingborg sedan ett par bönder blifvit sårade och tagna i häkte. Inga våldsamheter hade ännu blifvit föröfvade. Det var först d. 13 Juni, då en större hop allmoge samlat sig i Lemmeströ by, emellan Malmö och Ystad, som de började förfara våldsamt emot kronobetjening, prester och possessionater. Åtskillige af desse sednare tvungos att gifva skriftliga förbindelser att de på egen bekostnad skulle uppsätta förstärkningsmanskapet. Tvenne drängar, som haft upproriska yttranden, grepos af hussarer och infördes till Malmö. Nu kom elden till full låga. Budkaflar att samlas utskickades åt alla håll, med hotelse af mord och brand för dem, som ej infunno sig. Emissarier voro till och med på väg åt Småland, i lika ärende. Snart väcktes fråga om att plundra och bränna alla herregårdar. Detta hade troligen också skett, om ej en af anförarne (antingen en handelsbokhållare från Malmö eller en skräddare) föreslagit, att man heldre borde dela herregårdarne sig emellan, hvarvid han förbehöll sig Gr. Thotts Skabersjö. Detta antogs; men verkställigheten uppsköts tills de förstärkningar hunnit ankomma, som blifvit uppbådade genom budkaflar. Emellertid ströko stora bondskaror omkring, plundrade visthus och källare på herregårdarne, och tvungo egarne till än det ena än det andra medgifvandet, ofta skriftligen. Den betydligaste af de väntade förstärkningarne var redan i antågande, och man ämnade på en bestämd mötesplats sammanstöta, för att taga Malmö, såsom en fast punkt att stödja sig på. Faran var stor, och ingen tid att förlora — om 24 timmar hade hela provinsen varit i resning och bondhoparne förenade. Landshöfdingen i Malmö måste nu göra bruk af Tolls ordres. Generalmajoren Gr. Hampus Mörner ryckte d. 15 Juni med 100 man infanteri, 40 hussarer och 2 trepundiga kanoner ut till Klågerup, der 12 à 1500 bönder voro samlade. Efter åtskillig parlementering blef han nödsakad använda vapen. Omkring 30 bönder blefvo dödade och 60 sårade; 300 infördes såsom fångar till Malmö. Träffningen vid Klågerup räddade Skåne från mord och brand. Allt blef i ögonblicket stilla.

Toll hade några dagar före uppträdena vid Lemmeströ och Klågerup begifvit sig till Ystad, i och för det förutnämnde uppdraget rörande skeppslasterne. I åtskilliga byar kring staden var oroligt. Hussarer utskickades, som införde

flere af de brottslige. Tvenne esquadroner karabinierer sattes i rörelse att qväfva insurrectionen i Färs härad. Emellertid kom underrättelsen om affären vid Klågerup, och alla hopar skingrades i ett nu af sig sjelfve.

Vid första underrättelse om samlingen vid Helsingborg d. 10 Juni, beslöt regeringen att anförtro Toll högsta inseendet öfver polisen i Skåne. Han vidtog nu alla nödiga försigtighetsmått. Alla landtmarknader inställdes, och en allmän kungörelse och varning till folket att hålla sig stilla utfärdades. Posteringar af trupper förlades på flera ställen, och förblefvo der till dess domar fallit öfver de brottslige. Lugnet var och förblef ostördt.

Både Konungen och Kronprinsen förklarade, i enskilta skrifvelser, i de mest förbindliga ordalag sin tacksamhet för Tolls åtgärder till lugnets återställande. Kronprinsen, hette det, "egde ett fullkomligt förtroende till H. Excellences nit, långa erfarenhet och kända verksamhet."

Många rykten kommo i omlopp rörande rätta upphofvet till oroligheterna i Skåne; bland dessa, att Toll, Ruuth och De la Gardie, trenne de mest betydande männen i provinsen, och alla förut nära fästade vid den afsatte Konungens person, ej skulle hafva varit främmande för dessa rörelser. Gustaf Adolf skall ombord på den engelska flotta, som denna sommar kryssade i Östersjön, hafva afvaktat resultatet o. s. v. Ingenting kan vara orimligare än denna saga. Under hela loppet af undersökningen, som fördes under ögonen af en särskild tillförordnad Just.-Canceller och en afdelning af Götha Hofrätt, som blifvit nedskickad till Skåne, förekom icke en enda omständighet, som tydde på några andra orsaker till resningen än de, som redan blifvit uppgifne. Belöningar af flera tusen Rdr hade dock blifvit utlofvade åt den, som kunde upptäcka och angifva upphofsmän och anstållare till upploppet. — Med Gustaf Adolfs föregifna vistande på engelska flottan hänger så tillsamman, att han flere månader både före, under och efter upproret, vistades dels på Helgoland, dels i Tönningen i Holstein. På sednare stället, dit han begifvit sig emot danska regeringens förbud, sattes han under ett slags bevakning, och låg der tills fram på hösten. Under oroligheterna i Skåne var han ej med sin fot från Helgoland, dit han kommit i April från London. Tolls afsky för folkrörelser är bekant; han var nu på en fullkomligt god fot med den nya regeringen, och hade hos henne lika, om ej större, inflytande än han egt hos Gustaf Adolf. Hvad skulle förmått honom att med vanära fläcka

sina grå hår, han, som både trodde och öppet bekände, att den öfverhet, som är, hon är af Gudi? Hvilken orimlighet, dessutom, att den man, som just först lät rigta vapen emot de upproriske, skulle haft sin hand med i resningen! Allt var för oklokt, för litet beräknadt, i hela företaget, för att detsamma kunnat vara annat än det i sjelfva verket var: ett ögonblickets uppbrusande, framkalladt af de orsaker, som lågo i öppen dag.

Carl Johans brefvexling med Toll under dessa oroligheter är märkvärdig och charakteristisk. Extraposter och courirer jagade hvarandra oupphörligen. Tjenstaktiga personer, på sidan om local-auctoriteterna, voro jemnt framme med berättelser, uppgifter och förslager, det ena orimligare och besynnerligare än det andra, och Prinsens lifliga sinne hölls af dem i en ständig oro. Han tycktes i Skåne se ett annat Vendée. Än befallde han att efterspana "de utländska emissarier, som ströfvade omkring i de skånska bergen", ("*qui parcourent les montagnes de la Scanie*"), än att arrestera den eller den fredlige mannen, som någon föreställt honom vara farlig. Än uppdrog han Toll att, om han fann det nödigt, "sätta hela provinsen eller en del af densamma utom constitutionen" ("*hors de la constitution*"), och den gamle rojalisten från envåldstiden måste, med den nya grundlagen i hand, bevisa att detta var lagstridigt och ej lät sig göra. Toll satte det största lugn emot Prinsens hetta och otålighet; upplyste, vederlade, sökte skingra de ogrundade misstankarne. Dåvarande Statsministern Gr. v. Engeström, som, sjelf Skåning, kände både local, personer och sinnesstämning, sattes äfven genom täta communicationer i tillfälle att muntligen upplysa Prinsen om sakernas verkliga ställning. Likaledes dåvarande Generaladjutanten för arméen, Statsrådet Frih. Adlercreutz. Då någon åter oroat med falska rykten om nytt utbrott, skref T. till den sednare: "Lägg mig för H. K. Höghets fötter med den fasta och underdåniga försäkran, att om en gnista af probabilitet visar sig till beredande af resning, så uteblifver visserligen icke min underdåniga rapport, utan är säkerligen den första, om det är verkligt; ty jag fortsätter min återstående lefnadsbana såsom den hittills blifvit följd, att för min Öfverhet frimodigt säga sanningen och hvad jag tänker." — Det var nära att Carl Johan sjelf begifvit sig till Skåne; han väntade endast på en vink af Toll för att skynda dit. Fältmarskalken Gr. v. Essen erhöll befallning att för sin person begifva sig till Halmstad eller Laholm, för att med alla de småländska trup-

perna vara färdig att komma Toll till undsättning, i fall det behöfts.

De band, som fästade Sverige vid continental-systemet och Frankrike, hade allt mer och mer försvagats, och om sommaren 1812 slöts freden med Storbritannien. Mötet i Åbo emellan Alexander och Carl Johan följde i Aug., och Norge, hvars besittning skulle blifva lönen för Sveriges deltagande i coalitionen emot Napoleon, skulle med biträde af en rysk auxiliär-corps eröfras på Seland. I ett bref, skrifvet från Åbo d. 1 Sept. 1812, underrättade General Adlercreutz Toll, att 45,000 Svenskar och 35,000 Ryssar i slutet af månaden skulle sammanträffa i Skåne, der T. borde vidtaga nödiga anstalter för deras emottagande, beredelser för expeditionen m. m. samt för egen person göra sig färdig att föra befäl under Kronprinsen. Den tidiga frosten, som till en stor del förderfvade skörden, och den förändrade bestämmelse, som ryska hjelp-corpsen, med Sveriges begifvande, erhöll, gjorde att de tillämnade krigsrörelserna för det året inställdes.

Då Kronprinsen om våren 1813 med en del af armeen öfvergick till Tyskland, förordnades Toll att under hans öfverbefäl, eller, såsom han uttryckte sig, i egenskap af hans "Lieutenant" (*"mon Lieutenant"*) commendera den armée, som nu sammandrogs i Skåne. En liten eskader af örlogs- och skärgårdsfartyg, som stationerades i Öresund, ställdes äfven under hans befäl. Ändamålet med denna rustning var, dels att trygga Skåne emot fientliga försök från danska sidan, dels att på Seland qvarhålla en betydligare del af fiendens styrka, och derigenom hindra krafternas concentrerande på krigstheatern i Tyskland. Båda ändamålen vunnos. T. höll Danskarne i den tron, att en expedition emot Seland, i förening med väntade engelska trupper, bereddes i Skåne; och denna tro qvarhöll en betydande styrka under vapen på denna ö. All slags communication emellan Skåne och Seland spärrades på det strängaste, och till och med då några köpmän i Skåne förstått skaffa sig Konungens licenser att öfverföra några laddningar svenska producter till Danmark, lät Toll förhindra de tillämnade expeditionerna. Licenserne innehöllo nemligen det vilkor, att Toll för hvarje casus skulle utlåta sig, och få besluta efter omständigheterna. Köpmännen skreko högt; men Toll bevisade för regeringen nödvändigheten af hvad han gjort. Om en cofferdi-fart fått ega rum emellan Skåne och Seland, så hade derigenom mångfaldiga underrättelser medföljt om hvad man just sökte

dölja för fienden. All tanka att hålla honom i okunnighet om verkliga ställningen i Skåne, och derigenom förekomma förstärkningars afsändande till arméen i Holstein, hade då måst uppgifvas. Kronprinsen, till hvilken förhållandet inrapporterades, gillade hvad Toll gjort, "såsom grundadt på politiska, militära och financiella sanningar."

Toll spärrade dock naturligtvis icke communicationen med Seland för egen räkning. Allt efter som bulletinerne ifrån Kronprinsens högqvarter ankommo, lät han eftertrycka dem och i hundratals exemplar sprida dem i Köpenhamn och på Seland. Baron Alquier, som då var Napoleons sändebud i Danmark, underhöll Danskarne med ständiga segerbulletiner från fransyska arméerne; men de svenska bulletinerna, som Toll inpraktiserade, förstörde alltjemnt dessa illusioner. Under loppet af hösten uppsnappades i Tyskland en depeche från Alquier till Napoleon, i hvilken han bittert beklagade sig att T. nedref allt, hvad han sökte uppbygga i Danmark.

Huru väl Toll hade sitt kunskaperi ordnadt på Seland torde ett par exempel visa. Ett generalförslag öfver danska arméen, som upptog icke allenast truppernas antal, utan hvarest de voro förlagde, dels i fästningar, dels i särskilda provinser, hade han i sin hand på Beckaskog trenne dagar efter dess datum och inlemnande till Konungen. — Efter freden i Kiel skickade Prins Christian i Norge Conferensrådet Casten Anker till London, för att negociera om Norges sjelfständighet. En fiskarbåt i Helsingör skulle öfverföra Ankers depecher till Norge, förvarade i en liten blecklåda, som var inskuren i kölen, under vattnet. En dag får Commendanten i Helsingborg befallning från T., att då en fiskarbåt, hvars signalement bifogades, utlöpte från hamnen i Helsingör, låta genom de svenska tullbåtarne bringa den in till Helsingborg. Detta skedde; blecklådan med depecherne fanns, enligt uppgift, och dessa skickades till Grefve von Engeström.

Innan fälttåget emot Norge öppnades 1814, kallade Kronprinsen Toll att möta sig i Götheborg. Der höllos i flera dagar rådplägningar emellan Prinsen, Toll, Essen och Adlercreutz om operationsplanen för campanjen. Då Toll tog afsked af Carl Johan, gaf denne honom en dyrbar hågkomst af deras sammanvaro: en rikt briljanterad gulddosa med Prinsens porträtt. Grefvediplomet af Carl XIII följde snart derefter. Det är dateradt Uddevalla d. 31 Aug. 1814.

Slutet på den långa och verksamma banan nalkas. I början af året 1817 inställde sig sjukdoms-symptomer, som

förebådade vatten i bröstet. De tilltogo under de följande månaderna, och utgången blef snart icke mera tvifvelaktig. Den 21 Maj 1817 var Tolls dödsdag, och med christlig frimodighet gick han sin förvandling till mötes. Sans och medvetande bibehöll han in i dödsminuten, och bland hans sista ord till de närvarande hörde man: *"Frukter Gud och ärer Konungen!"*

Tolls yttre var ganska imponerande; gestalten reslig, kraftfull, ännu i höga ålderdomen föga böjd af tiden. Ögat var eldigt och skarpt; man har liknat det vid falkens. Befälets stämpel satt på den högbvälfda pannan, men mildrad af ett visst drag af godhet, som tycktes hafva stannat kring hans läppar. I umgänget förenade han okonstlad värdighet med den artighet och förbindlighet, som utmärkte Gustaf III:s tidehvarf, och hans conversation blixtrade ofta af qvickhet och infällen. Lynnet var jemnt och gladt; sällan annorlunda. Hans arbetsamhet var ovanlig — sysselsättning var för honom njutning. För sin omgifning, i sitt hus, var han en verklig fader: alla älskade honom som sådan. Han var aldrig gift, men påstod sig hafva tolf gånger friat och fått korgen. Han skämtade gerna öfver denna otur, isynnerhet då han hade fruntimmers-främmande. Han försummade då sällan att föra dem till en liten holme i trägården vid Beckaskog, bildad i form af ett hjerta, der han låtit plantera häggbjörkar och tårpil, för att symbolisera sitt missöde. Könets hårdhet emot honom utgjorde då ett rikt ämne för commentarier.

(Källor: Grefve Tolls efterlemnade Anteckningar, journaler, brefvexling och andra papper. — Protokoller, hållna på Haga inför Gustaf III, rörande beredelserna till kriget 1788. — De Gustavianska papperen på bibliotheket i Upsala. — d'Albedyhl-Rosenhanska samlingen på samma bibliothek. — Supplement au recueil des principaux traités d'alliance, de paix etc. par de Martens. — Protokoller i rättegången emot General Toll 1795. — Anteckningar af H. Exc. Hr Gr. H. G. Trolle Wachtmeister. — Minnen af Händelser och förhållanden under en lång lefnad, af Johan af Wingård. — Förf:s anteckningar, efter samtal med Gr. Toll.) C. W. L.

Anmärkn. — Efter bokstafvens slut komma tillägg till denna biographi att af en annan hand meddelas.

TOLLESON, PEHR.

Pehr Tolleson var en af de få uppehållande länkarna mellan Tolstadii och Nohrborgs samt Schartaus och Franzéns tidskiften: en af de få, som under Gustavianska perioden underhöllo den christendom, som utgjorde frihetstidens ofta förbisedda men obestridliga sammanhållningskraft af högsta ordningen.

I Åseheda, der kölden är så stark och dödligheten så svag, på en ås, väl 1500 fot öfver vattenhorisonten i Östrasjön, föddes bondesonen Pehr Jönsson eller Johansson d. 2 Oct. 1747. Fadren bodde i Öfratorp, hvaraf den lärgirige gossen bildade sig namnet *Oefrén*, då han inskrefs i Wexiö skola. Snart kallade han sig *Eurén*; men slutligen upptogs namnet *Tolleson* efter en frände Mag. Nils Tolleson, som dog året före P. Euréns födelse, såsom Conrector och Comminister på Wisingsö. År 1765 blef den af naturen rikt utrustade ynglingen student i Upsala, hvilket ställe han dock lemnade utan att han hunnit så långt på examensbanan som hans vän och landsman S. Ödmann. Men begge hade laggt goda grunder i sina studier för verklig lärdom, ehuru T. härvid äfven lemnade försteget åt Ö. På huspredikantskallelse af RiksR. Gr. Adam Horn blef T. prest 1771, tog pastoralexam. 1774, E. O. Esqu.-pred. i Smålands Cavalleri d. 10 Mars 1775. Kyrkoh. vid Danviken öfver Sikklö d. 5 Dec. 1780, tillträdde 1782. Utnämndes till K. Hofpred. d. 15 Juli 1792, då regeringen ville synas annorledes än Kon. Gustaf III uppskatta prestmän. Kyrkoh. i Närtuna och Gottröra i Närdinghundra contract af Upland d. 19 Febr. 1793. Theol. Doctor s. å. Ledamot af den Eccl. Comité, som begärts vid Jubelfesten 1793, och af K. Maj:t förordnades d. 7 Oct. s. å. Prost vid tillträdet i Närtuna 1794. Contractsprost d. 17 Maj 1810. Död d. 28 Juni 1821.

Gift med 1. *Johanna Carolina Cederschöld*. 2. *Fredrika Lovisa Fitthie*. Det första äktenskapet säges ha varit olyckligt. Fast Ödmann bekände att han varit nära umgängesvän med T. i mer än 50 år och att T. alltid tog in hos Ö. då han besökte Upsala, svarade han blott på frågan om hans familjförhållanden: aldrig frågade jag honom om han var gift. En son *Johan Carl T.*, som vann befordran som Comminister i Ladugårdslandsförsamlingen i Stockholm, "var svag." En son *Johan Immanuel T.*, Capitaine vid Landtvärnet, lär slutligen dött som Markör vid en biljard i Stockholm.

I sina mannaår utgaf T. blott predikningar och uppbyggelseskrifter, men då han så uppslitit sina krafter, att han ej kunde verka så som förut genom sin talegåfva, började han utgifva böcker, värdiga en academicus. Hans *Ordbok öfver N. Testam.* 1815, hans *Geographiska Handlexicon öfver G. Testam.* s. å., hans *Handbok i Bibliska Litteraturen* i 4 delar och hans i Upsala Stifts Herdaminne förbigångna skildring af Christendomens första bekännare, kallad *De första Christnas lefvande tro och heliga lefverne* 3 del. 1830,

vis att han ej haft lärdomsskräcken, för hvilken man ofta anklagar de i sin gudsfruktan allvarligaste. Men utmärktast var han som predikant. Hans Dómedagspredikan 1774 fick i samma sekel åtta upplagor. Den hölls i Artillerikyrkan i Stockholm. I och omkring Stockholm predikade T. för stora folkskaror med Murbecks ifver, med Elfvings värme, midt under det att det förnämare presterskapet såg sina kyrkor alltmera glesna ända till Lehnberg uppfann en konst att samla theaterbesökarnes vagnar kring sin kyrka. Lüdeke klandrade i mildt språk predikostilen hos T. såsom declamatorisk och fann hans analytico-synthetiska method mindre vetenskaplig, och Thorild torde väl sigtat åt T. i sin skarpa prestkritik, omtalande dem som utskreko de ljufva frälsningsnamnen med rösten af en afgrundsande; men T. fyllde sitt uppdrag af sin Öfverherde och uppehöll Lutheranismens eld med Luthers mod. Derunder förtärde han så sjelf sina krafter, att, då han kom till Närtuna, han af fruktan för swindel aldrig vågade beträda predikstolen, utan talade antingen stödd vid bänkraden eller sittande i choret. Han skildras i Upsala Stifts Herdaminne: "Utrustad med stora embetsgåfvor, lärd, nitisk, flammande i sina predikningar, mild och älskelig i omgänget; rådfrågades vidt omkring i andeliga ämnen och bildade, i Speners anda (?) utan allt conventikelväsende, anhängare, som isynnerhet utmärkt sig för mycken Bibelfasthet och ett noggrannare aktgifvande på sina nådeväckelser."

Han har mera eld än Nohrborg, men ej derföre mera ljus. Som väckelsepredikant hade han sitt förnämsta uppdrag. Gåfvorna äro mångahanda. Må blott anden vara en! De som hört Tolleson i Stockholm och ännu lefde i början af 1820-talet, beskrefvo intrycket af hans predikande på ett sätt, som tydligen visar att det ej varit en theatralisk effect, utan ett inträngande af sanningens svärd, Guds Ord, till det åtskiljde kött och anda, märg och ben. Då ännu funnos många, som deraf vunnits för Guds rike och lösts ur syndens träldom. Af de tryckta predikningarne är ej så lätt att bedöma honom. Ett prof af hans stil anföres i Svenska Kyrkans Sköna Litt. 2:a uppl. sid. 405, hvarur vi blott anföra: "I dag hafven J hört en enfaldig Domspredikan af en usel och syndig menniska; men kanske härnäst håller Jesus sjelf, den majestätiske domaren, den sista Domspredikan för eder i verlden. O J säkre syndare! om döden samma stund träffade eder, voren J väl beredde att ställas inför domen? Ville du göra det och det, om det skulle

vara din sista gerning i verlden? O! bort all synd! Jag har nog länge plägat umgänge med dig. Skall jag för din skull lida evig fördömelse? Brinna intet nog många allaredan i helvetet, som syndat mindre än jag? Ginge vi alltjemt med sådane tankar, till hvad ifrig och stadgad christendom skulle vi ej uppväckas?" Och vi kunna drista tillägga: "Hörde vi alltjemt sådane brinnande nitälskare, till hvilken ifrig christendom skulle vi ej med Guds hjelp uppväckas!" Då dylikt gifvit de likgiltige salighetsbekymmer, så skaffade nog Gud män med större klarhet, att undervisa och bevara i sanningen, hvilka män kanske ej sjelfva kunnat "sammanringa" de skaror af läsande eller hörande, som de ärfva. Huru många af dem, som nu med Schartaus "bref" i hand hårdt dömma många "väckelseprester", skulle möjligtvis ej sjelfve i denna stund varit qvar i sin fordna likgiltighet och aldrig tagit Schartaus "stadiga mat" till sig, om ej Herren förut sändt män, som väckt dem, om desse och ej förstodo att leda dem långt. Men sädesärlan backas ofta till döds, då vårens sångare ej längre behöfver hennes frökorn.

Under det Tolleson brann ned som ljuset till andras tjenst, blef der skugga närmast ljusastaken. Detta fall förekommer så ofta, att det förtjenar en större uppmärksamhet och ett allvarligt behjertande af alla fäder, som kämpa med allvar för Guds rikes utbredande på jorden.

Den brinnande predikanten Dr. Tollesons son — Markör vid en biljard; den årevärde och af alla ärade Dr. Blomdahls son — halshuggen för ett Cainsbrott; om den förre berättas, att han med pistolen för fadrens bröst fordrat af honom penningar, om den sednare anföres, att han länge ville gå och gälla för sin faders öppne fiende, hvarvid tilllägges att en annan son af Dr. Bl. lade sig en gång i försåt för fadren. Detta hade väl lika litet bordt förbigås i Dr. Blomdahls biographi i 2:a delen, som det förbises i Riksmarsken Lars Sparres biographi, att hans son Erik halshöggs. Historien är till, på det att vi må veta både orsaker och följder, som kunna, då de sammanhållas, tydligare ådagalägga Guds styrelsesätt i verlden; och om än historien i sin högre mening kan förbise dylika taflor ur menskligheten erfarenhetskrets, så må väl biographien här känna sin skyldighet, då den valt en person till föremål för det allmänna kunskapsbegärets tillfredsställande, på det andras erfarenhet må kunna bli efterkommande till gagn. Mången af dolda krämpor förtärd förordnar att hans kropp må efter döden lemnas dissectorn, på det läkekonsten må deraf något

lära hvad som kan blifva andra till lindring. Skulle psychiatrien ej kräfva en dylik menniskokärlek? Kan det vara fullt en tillfällighet, och intet skäl ligga i en villfarande doctrin eller opsychologiska maximer hos våra fromme män, att jemte pelarne i vår församling så ofta bevis på brist i barnauppfostran antyda sig? Vi ega ej många vackrare namn i vår kyrka under en sednare tid än Tollesons, Blomdahls, Schartaus, Hummels. . . . Dock manum de tabula! En förklaringsgrund ligger närmast. Dylika mäns tid blifver vanligen så upptagen ej blott af den egna församlingen, utan af besök i samvetsmål från främmande församlingar, att de högst sällan ega en timma på dagen för de faderliga och husfaderliga pligterna. Då de någongång måste slita sig från de af samvetsgrannheten mångdubblade embetsbestyren, är det sannolikt en större oskicklighet eller oordning, som påkallat deras närvaro. De komma med samma allvarliga hållning, lätt öfvergående till vrede, då de som felat straxt bäfvande söka undgå den hotande faran genom en undskyllan, kanske en osanning, med hvilken allvarliga hållning eller vrede desse prestmän måhända vid modrens bön om biträde i barnupptuktelsen höllo på att bestraffa ett med allt större skäl misstänkt tjufband bland åhörare, hvilket anmälts till varningar, en med barnmordsförsök ertappad sköka, förd af en bäfvande fader till presten, eller oeniga makar, som kanhända midt under prestens förmedlingsförsök farit hvarandra i håret. Den nedtyngde presten kunde ej bli den kärleksvarme fadren i en blink; han torde uppenbarat strängheten allena, utan att barnen sågo att denna b l i x t l å g i k ä r l e k e n s hand. De drogo sig undan den stränge och funno likstämmiga sinnen hos de sämste bland tjenare och grannar, som besvärats mest af prestens nitälskan för vinnande af ett rättfärdigt lefverne.

Är här ej något, som bör rättas? Böra slike redlige män anse tjenligt, att sätta fullt samma melodi till pastoralvårdens och barnauppfostrans gnomer? Och då sjelfva salighetsmedlen äro i fråga, bör man fordra att qvicksilfret i barnen och qvartsen i ålderdomen sammanhållas i lika långa andaktsstunder? Den gamle fröjdas om postilläsningen varar den andra timman ut. Efter en halftimma äro barnets uppmärksamhetssträngar förslappade, och få intryck qvarhållas derefter. Visar ej erfarenheten mer än en gång, att "den herrnhutiska villan" burit goda frukter i barnkammaren, liksom att den herrnhutfrätande nitälskan der mer än en gång burit ond frukt? Det medgifves, att en ännu större er-

farenhet ådagalaggt, att "den lösa maten" i Brödraförsamlingen fört skada med sig utom barnkammaren, under det den stränga Lutheranismen utom samma väggar med sin stadiga mat burit härliga frukter. Då Guds ord omtalar mjölk för de späda och stadig mat för de äldre, må ingen blanda derför! Det behöfver likväl ej vara mjölk med smak af Zinzendorffs buskar, utan får visserligen vara den förnuftets mjölk, som af intet svek vet. Men må äfven den som af herrnhut-skräck ej törs se i en bok der blod och sår nämnas, dock, för sina barns bästa, minnas att känslan mognar långt tidigare än förståndet! Må han ej trötta de outvecklade med långa andaktstimmar, utan lifva dem med korta, hjertrörande andaktsstunder! Må han väl para strängheten med godheten, men blott se till att de ej motväga hvarandra, att barnen ej blott frukta utan äfven älska.

"Min kärlek har tryckt mig dessa linier ur pennan", skref Gustaf Adolf till Axel Oxenstjerna, när han klagat öfver sin makas oefterrättligheter. Förf. häraf har tänkt hvad här står, sedan han en gång jemnfört Henr. Schartau och And. Hylander bland gamla och Gust. Schartau och Sv. Hylander bland unga. Det är 30 år sedan dess, och han har derunder ej funnit skäl att ändra denna jemnkning mellan tvenne doctriner. Må den allvarliga frågan väcka allvarligt begrundande!

Skrifter: En Christelig uppväckelse. Pred. på 26:e Sönd. e. Trin. 1774. Sthm 1775; 5:e uppl. Ib. 1787; 6:e uppl. Ib. 1789 och Carlskr. 1797; 7:e (8:e?) uppl. Calmar 1799. — Predik. på 2:a Sönd. i Advent. 1774. Dessa tiders Tekn. Sthm 1775. — Pred. på 2:a Sönd. e. Påsk. Guds barnas fördolda lif med Christo, Ib. 1776. — Pred. på 12:e Sönd. e. Trin. 1781. Ib. 1782; 2:a uppl. Ib. 1794. — Pred. på 2:a Sönd. e. Trin. De många falska ursäkter, hvarmed själar försvara sin syndasäkerhet. — Pred. på Bönedagen 1789. Ib. s. å. — Pred. på 3:e Sönd. e. Trettondedagen 1790. Huru nödigt det är, att påminna oss, det vi äro menniskor. Ib. 1791. — Profpred. i Norrköping på 12:e Sönd. e. Trin. 1791. Arma menniskors sanna och verkliga upprättelse ur deras djupa syndaförderf. Norrköp. s. å. — Pred. på 19:e Sönd. e. Trin. Tröst och råd emot onda tankar. Sthm 1794. — Afskedspred. å Mariæ Beb.dag i Danviks kyrka 1794. Ib. s. å.; ny uppl. Carlskr. 1798. — Pred. på 2:a Sönd. i Fastan. Trones seger på Jesu hjerta. Sthm 1795. — Pred. på Nyårsdagen 1785. Ib. 1796. — Öfversättning af en Pred. på 22:a Sönd. e. Trin. Christi lagar i anseende till tvister och stridigheter bland de Christna. Ib. 1792. — Tal vid Controlleur Fahlbergs och dess makas jordfästning. 1792. — Likpred. öfver Magnus Mattssons dotter Elsa. 1795. — Öfverensstämmelse och olikhet Guds barn emellan. 1792. — Försök till en förbättrad Dr. Svebilii förklaring öfver Dr. Lutheri mindre

Catechen. Ups. 1797. — Förfallna Christendomens upphjelpande. 1801. — Predikningar öfver de årliga Sön- och Högtidsdags-Evangelierna. 2 delar. Götheb. 1802, 03; 2:a uppl. Ib. 1815; 3:e uppl. Ib. 1833, 34. — Pred. på 3:e Sönd. i Fastan. Ib. 1811. — Ordbok öfver Nya Testamentet. Ups. 1815. — Geographiskt Handlexicon öfver Gamla Testamentet. Ib. s. å. — Handbok i Bibliska Litteraturen. 4 delar. Ib. 1816—18. — Christliga Lefnadsreglor. 1817. — Nicodemi Evangelium. 1818. — Jesu Christi Lefverne och Lära. 1819. — De första Christnas Lefvande Tro och Heliga Lefverne, complett i 3 delar. Sthm 1830—31.

(Källor: Ny Smålands Beskr. (Åsheda). — Upsala Stifts Herdaminne af A. Th. Lästhom. — Jubelfesthandlingar 1793. — Skandinaviens Kyrkohäfder, 2 delen.) — N.

TORSTENSSON.

Eget är att den man, som tog till ättenamn sitt fädernenamn, det anspråkslösaste af alla sätt att välja adligt tillnamn, skulle lemna detta sitt namn vida mera lysande åt minnet, än alla Lejoncronor och Strålenhjelmar mäktat.

Vi böra dock känna, att anor ej brusto den på bondevis sig kallande heroen bland Gustaf II Adolfs Fältmarskalkar. Han var af en **historisk** slägt, som i våra häfder kallas **Forstena-slägten**, hvilken i mer än tre sekler var en Senatorisk slägt. Dess ättemärke var *ett grönt Sjöblad eller lindelöf under en gyllne sparre i rödt fält*; på hjelmen *en till venster vänd, mot höger tillbakaseende ulf*, och angaf sig dermed, liksom i sina traditioner, vara en gren af den urgamla slägt, som delades i Ulfvar, Tillbakaseende Ulfvar, Ulfsaxar, Ulfsparrar och Forstena slägt, räknande sin börd från Gunnar Gröpe, en Värends beherrskare före Christendomens ditkomst. (K. Stenkil torde varit af samma slägt). Ulfsparrar och Forstena-slägten ha Ulfven på hjelmen och sitt löf under sparren. Forstena-slägtens förste kände stamfader var *Ambiörn af Forstena*. Hans sonson *Lindorm Jönsson* hade sonen *Peder*, R.R. 1347. (Rådslängden III. № 248). Brodren *Sven* hade sönerne *Hans i Todene* och *Brun på Häggetorp*, som väl voro samtida med sin cousin *Lindorm Pedersson*, som omkr. 1386 skiftade jord. Ett hans skiftesbref är aftryckt i De la Gard. Arch. III Del. *Jöns Eskilsson* af Forstena-slägten satt i R.R. 1373 (Rådsl. III. 374), gift med Ingeborg Örnfot, undertecknande bref till Drottn. Margaretha 1388; Sveriges Rikes Marsk Sten Benediktsson bevittnade en hans förbindelse 1379. (De la Gard. Arch. III. 154, 155, 167, 176). Tibell träffar honom kallad Riddare 1411. Troligen är *Thure Jönsson* hans son, ett Riksråd (Rådsl. III. 408), som 1402 håller Konungsdom i Småland-

och hvars son *Magnus Jönsson* är R. R. 1436 (Rådsl. III. 520). Den ofvannämnde Sven Jönsson har ättlingarne *Hans Svensson* till Tådene, hvars son *Peder Hansson* till Hvalstad är R.R. 1523—31, och Hans' bror *Brun Svensson* till Tådene, hvars son *Bengt Brunsson* nämnes hos Dalin III. s. 19 och hvars son *Erik Brunsson* är Ridd. och R.R. 1515 (se Tibells Seraph.-Ord. hist.) jemte brodern *Lindorm Brunsson* till Bronäs, R.R. 1512 (Rådsl. III. 705), g. m. Riksmarsken Lars Siggesson Sparres dotter Karin, hvilkas dotter Elin var g. m. Amiral Matts Nilsson Kagg. Ännu en broder *Torsten Brunsson* är R.R. 1534. Hans söner gjorde namnet *Torstensson* kärt och aktadt. 1. *Lars Torstensson* lefde ännu 1595. 2. *Hans Torstensson* hade en son Gustaf. 3. *Göran Torstensson* till Nygård var Ståthållare på Warberg 1566. 4. *Christopher Torstensson* till Bjurum och Ulfstorp hade sönerne (1) *Olof* till Wårdstad*), (2) *Erik*, (3) *Jöran*, K. Carls smådräng 1608; (4) *Torsten Christophersson* till Bjurum, Ståthållare på Vadstena och Elfsborg 1597—1604. 5. *Lennart* (Lindorm) *Torstensson* blef som Öfverste slagen i Norge 1563, g. m. Margaretha, RiksDr. And. Ekeblads dotter. Hans son *Anders Lennartsson* till Rostad var en tapper krigare, som stupade såsom Fältmarskalk vid Kerkholm 1605. Dennes broder *Torsten Lennartsson*, Ståthållare på Elfsborg, introducerades 1625, gift med Märta Nilsdotter Posse. Deras son var *Lennart Torstensson*, som kom Wien att bäfva, och fröjdar än i dag hvarje vän af det stora och upphöjda i minnets hjelteverld.

TORSTENSSON, LENNART.

Lennart T. föddes d. 17 Aug. 1603 på Forstena. Föräldrarne voro *Torsten Lennartsson* till Forstena, Ståthållare på Elfsborgs slott och Landshöfding öfver dess underliggande län, känd såsom Sigismunds anhängare, samt *Märta Posse*. Endast elfva veckor gammal fördes han till sin farmor, Margreta Ekeblad, som uppfostrade honom. Efter hennes död 1616 kom han till sin fasters man, Riksrådet Boo Ribbing, hvilken ömt vårdade sig om hans bildning. Han anmälte honom hos Gustaf Adolf, hos hvilken han blef Kammardräng (Page) 1618. Han följde Konungen 1621 till Lifland vid Rigas och flera städers belägring. Han följde

*) Denne Olof Christophersson till Dejeberg var en vän af poesi och gaf sin systerson Hans Johansson Ekeblad ett album, hvari han inskref visor. De la Gard. Arch. VIII. 160.

uafbrutet Konungen, hvars lifharnesk han förde, i fall det skulle behöfvas. Han var ock med Konungen på flottan vid Danzig 1623, "kommandes dagligen i allt större nåd." Erhöll s. å. penningar att med Gust. Horn resa till Holland. Följande året förklarades han på Gripsholm varaktig och blef Fänrik vid Gardet. Utmärkte sig i Lifland 1625. Då Konungen 1626 gick till Preussen, blef T. Capitaine vid Gardet. Öfverste-Lieut. vid Norrlands regim:te 1627 och Öfverste 1628. Öfverste för Artilleriet 1629, då han tillika gjorde sin uppvaktning hos Konungen i Upsala, sedan pesten utbrutit i Stockholm.

Det var egentligen såsom artillerist, som T. vann sitt stora anseende och genast utmärkte sig i Tyska kriget vid belägringarne af Greiffenhagen, Demmin, Frankfurt, Landsberg. Vid Leipzig bidrog han väsendtligen till Tillys nederlag. Man såg nu tydligt, att T. var bland dem, som sjelfva naturen danat till Generaler och som redan i yngre år ega en djupare insigt i krigskonsten, än andre kunna genom lång erfarenhet inhemta. Han ansågs också jemte Condé såsom sitt århundrades största fältherresnille. Jfr Voltaires Le Siècle de Louis XIV, Cap. 2. Bland hans lärjungar lysa främst Carl X och Turenne, hvilka båda erkände, att de af Torstensson lärt, den förre allt, den seduare mycket. Artilleriet dref han så verksamt, att fienden ansåg honom ensam så god som 10,000 man.

T:s många och lysande segrar äro så allmänt kända, att vi med dem ej böra här upptaga rummet. Hans berömda tåg från Schlesien till Jutland 1643 är särskildt beskrifvet af Fr. Pryss uti Diss. de irruptione Svecorum in Holsatiam duce Torstensonio, Aboæ 1761. För snabbheten i sina rörelser fick T. tillnamnet Blixten.

Men T. var ej stor blott såsom snille; hans oegennytta, redbarhet och christliga sinnelag förtjena ock sitt pris. Vid frågan om ett mutningsförslag 1639 sade Hertig Georg af Braunschweig-Lüneburg: "Jag känner T. och säger eder, att det är förgäfves." Han lemnade icke heller stor rikedom efter sig. En lefvande gudsfruktan, sådan som T:s, kan ej stå tillsammans med girighet. Han hade ett mildt och skämtsamt lynne. Länge gaf han understöd åt enkan och barnen efter Seckendorf, som velat lönnmörda honom. Kriget fick under honom ett mildare lynne. Han tog väl dryga brandskatter, använda till härens underhåll, men förböd och straffade plundringar. Detta smakade ej den under Banér för-

vildade hären, helst T. för sin sjuklighet ej heller kun[de]
lefva om med den.

T:s redan i barndomen väckta christliga sinnelag bib[e]-
hölls under hela lefnaden. Bibeln följde honom alltid o[ch]
lästes ifrigare, ju större värf förestod. Vid sådana tillfäll[en]
upprepade han ofta Davids ord: "Du uppehåller mig vid di[n]
högra hand. Du leder mig efter ditt råd och upptager m[ig]
på ändalyktone med ära. När jag hafver dig, så frågar j[ag]
efter himmel och jord intet." Under sin svåra gikt utrop[a]-
de han många gånger: "Om mig än kropp och själ försma[k]-
tade, så är du dock Gud alltid mitt hjertas tröst och m[in]
del." Detta språk blef ock ämnet för likpredikan efter h[o]-
nom, enligt hans eget förordnande.

T. blef General af Artilleriet 1632 straxt före slag[et]
vid Nürnberg, der han tillfångatogs och hvarifrån han för[-]
des till det fuktiga fängelset i Ingolstadt, der han för he[la]
lefnaden ådrog sig en svår gikt, som jemte stenplågor för[-]
bittrade hans lif. Han utvexlades slutligen 1633 em[ot]
Wallensteins svåger, Grefven af Harrach. Reste hem m[ed]
Konungens lik s. å. Rikstygmästare och Riksråd 1634; m[en]
tillträdde den sednare befattningen först 1641 efter he[m]-
komsten från Tyskland. Efter Banérs död s. å. öfvertalad[es]
han att taga öfverbefälet i Tyskland med titel af Fältm[ar]-
skalk och General-Gouverneur öfver Pommern. För sin svå[ra]
sjuklighet måste han lemna hären 1646, höljd af ära.

Vid hemkomsten "visade sig Christinas vanliga bråd[ska]
att med ynnestbevis öfverhölja den för tillfället mest i n[å]-
varande gunstlingen", enligt Fryxells ord. T. blef på [en]
dag både Friherre och Grefve 1647 och donerades m[ed]
gods i Upland, som ansågos gifva 10,000 Rdr i afkastnin[g];
erhöll dessutom många gods i Vestergöthland; samt utnäm[n]-
des till General-Gouverneur öfver Vestergöthland, Halla[nd,]
Dal och Vermland. Han uppträdde nu i Rådet på Dro[tt]-
ningens sida emot Oxenstjerna, men drog sig likväl sna[rt]
ur spelet. Han talade dock emot Carl Gustafs antagan[de]
till Arfprins och emot Christinas afsägelse. Sjukdomen til[l]-
tog alltmera, helst han ej ville hålla diet, och han af[led]
den 7 April 1651.

Gift 1633 med *Beata De la Gardie*, som sedan träd[de]
i äktenskap med Per Brahe. Hade med henne fyra sö[ner]
och tvenne döttrar, hvaraf endast tvenne söner öfverlef[de]
honom (se nedan).

(Källor: Berchs Skådepenningar — Likpredikan med personalier. — Fryx[ells]
Berättelser.)

— A — Ö —

uppsteg på sin faders rykte genom K. Stallet till Rådsbordet, men har ej efterlemnat många spår af sin verksamhet i våra häfder. Han inkallades som Riks-Stallmästare i Rådet d. 8 Jan. 1673, och afgick 1681 som Gen.-Gouverneur till Estland, derifrån snart befriad; aflägsnades sedan såsom President i Åbo Hofrätt 1684. Han dog d. 8 (eller 11) Nov. 1686 *).

Hans uppfostran hade efter fadrens död besörjts af en god styffader, Riksdrotseet Pehr Brahe, som gifte sig med L. Torstenssons enka Beata Johansdotter De la Gardie 1653. År 1667 blef han Öfverste öfver K. Gardiet, utan att han varit i krig, kallad i Ministerrapporter Riks-Cancellerns dependent. 1668 blef han Riks-Stållmästare, lemnande Gardiet. Redan 1669 stod han på Riksråds-förslag, då Knut Kurck ifrade för att ej med nya rådslöner betunga staten och segrade för den gången. Vid den stora carousellen 1672 vann T. det andra och tredje priset, anförande "Romarne" vid ringränningen. Man ser i teckningarne af carousellen hans ståtliga figur. Helmfelt blef mycket missnöjd, då Konungen i Febr. 1673 tog Torstensson och Bengt Skytte såsom Rådsherrar med sig på en resa. Då der i Fryxells Handl. I. 269 säges att "unga T." var före sitt inträdande i Rådet Riksskattmästare, är det skriffel af Lindenow eller tryckfel för Riksstallmästare. Ehuru Carl X Gustaf sagt, att Lennarts gods ej skulle reduceras, om de ock legat på borggården i Stockholm, emedan Fältmarskalken varit Konungen en så god läromästare i krigets yrke, kunde dock Kon. Carl XI 1673 mönstra fyra nyss upprättade ryttarecompagnier, som voro upprättade af de indragna godsen, "särdeles Gr. Torstenssons." *Wirestad friherreskap* (i Värend) togs så tidigt tillbaka, att minnet hos folket ej bibehållit sig, att socknen någonsin varit friherreskap. Ett document har författaren funnit hos en bonde, der A. T. dömt i en tvist, hvilkendera af två hustrur skulle få sitta ytterst i en kyrkstol. År 1681 var han Gen.-Gouverneur öfver Estland, men afsade sig befattningen i April, då Sperling blef efterträdare. Han bör således i Ugglas' serie insättas näst efter Bengt Horn. 1683 besvor han successions-ordningen och souverainetetén. Då han dött skref Stochfleth till danska Konungen: "T. var den mæget rige, fordum feltmarsch. Tor-

*) Se Fryxells Handlingar II. 344.

stenssons sön oc eineste arving, mens efterlader sig en hustru met elleve börn udi störste fattigdom. Hendis M:t Dronningen, saa oc Enkedron. haver hver tagit en af hans döttre til sig."

Sonen *Carl Ulrik Torstensson* dog barnlös 1727 liksom hans syster fröken *Marg. Magdalena* 1747, hvarefter namnet Torstensson försvunnit bland de lefvande. I medlet af 18:de seklet slocknade således en ätt, som redan 400 år förut var Senatorisk, som haft inom sig ingen skamfläck, men nio Rådsherrar, två Fältmarskalkar, och ett namn med europeiskt rykte. Carl Ulrik T. föddes 1685 och blef i sina späda år faderlös, liksom fader före honom. Han dog barnlös i Brüssel, men nedlades i Torstenssonska grafven i Riddarholmskyrkan 1729, då en Bror Rålamb höll vid vapnets krossande ett tal, som ådrager sig uppmärksamheten mer än dylika vitterhetsalster i allmänhet plägа. Hans enka *Anna Marg. Oxenstjerna*, dotter af Gouverneuren öfver Zweibrücken Gr. Gabr. Oxenstjerna, blef sedan g. m. Riksrådet Gr. T. G. Bjelke.

(Källor: Rådslängden. — Fryxells Handl. — De la Gard. Arch. — Ny Smålands Beskrifning II. 618.) — H.

TOTT.

Vi komma här till en ätt med så namnkunniga personer, att ätten i sin helhet behöfver bli känd. En *Erik Axelsson Tott* har varit Sveriges Riksföreståndare; en *Iwar Axelsson* dertill utsedd såsom en svensk konungs måg. Desse och deras bröder upplöste engång Kalmare-Unionen — sannolikt af samma bevekelsegrunder som Corfitz Ulfeld löste Skånes, Hallands och Blekinges samband med Danmark, eller som missnöjde danske aristokrater. Geijer erkänner ej blott, att Axelsönerne satte engång kronan på K. Carl VIII, utan att deras inflytande var högst betydande, då St. Sture d. ä. kunde som Riksföreståndare emottaga efter K. Carl svenska styrelsen. De ha således förtjensten eller ansvaret till ej ringa del deraf, att en slägting till både K. Carl och Hr Sten slutligen kunde bryta Skandinaviens enhet — en slags motbild i den tiden till den germaniska enheten i våra dagar. Ty uppenbart är, att Gustaf Erikssons anor, bland hvilka K. Carl och Hr Sten främst åberopades, lika mycket som hans segrar verkade på svenska folkets opinion, då det korade honom till sin herre. En *Ingeborg Tott* var verksam vid anläggningen af Upsala Universitet och boktryck-

ingens införande, förtjenster, som ännu uppskattas. En Henrik Totts barn fingo Wasablod i sina ådror och detta beräknades äfven, då Drottn. Christina tänkte att sätta en svensk Hertigkrona på Gr. *Claes Totts* hufvud, ja, att sätta sjelfva Kungakronan på denne undersåtes hjessa. *Åke Tott* var svenska Kungens "snöplog", då Gustaf II Adolf började sina segertåg. I sednare tider har en annan gren af ätten, skrifvande sig Thott, vunnit friherrlig och grefliig krona på vårt Riddarhus, utan att likväl kunna upphinna det fordna anseendet. I Danmark går denna ätts anor genom hela dess historia upp i sagotiden och som den i Skåne har sin ättehög och sina bautastenar och Skåningen numera betraktar sina fädernesslandsminnen såsom svenska, är skäl att äfven anmärka de namnkunnige af ätten, som sammanflätat sina namn med Skånes äldsta minnen.

Ätten

fick så tidigt sitt tillnamn, att det sannolikt uppstått såsom en främlings landsmansbenämning. Då *Tysk* hette *Teut*, synes en dylik inkommit till Danmark och der kallats *den Tyske.* Att man antog en stamfar för Teutonerne med detta namn, må dock ej väcka tanken derpå, att den danske Teut hade detta namn särskildt som ett slägtnamn i Tyskland, hänvisande till hela stammens fader. Dylika fäder ha nästan alla folkstammar. Danskarne måste i de dagar få sin Dan och Svenskarne sin Sven, så visst som Ionerne haft sin Ion. Vi lemna derföre både *Thaut* och *Teut*, men få i förbigående anmärka, att Saxo och Calendarium Nestwediense känner en *Taat* — kanske en *Tysk* af annan slägt — som uppgifves år 290 e. Chr. f. ha dödat K. Olof Fräkne, dertid tideräkningens godtycklighet ej behöfver bevisas. En *Tole* är jemte (Palna) *toke* Jutlands ombud, vid den bekanta gränsregleringen omkring 950, då Bleking förenades med Skåne och derigenom kom till Danmark, i stället för att vara närmast förenadt med Småland, hvarmed stammen ännu visar sig mest beslägtad. Den förste historiske person i ätten är

1. TOTT, THORD.

Thord Tott (I.) lefde ännu 1160—80. Messenius låter Kon. Carl Knutssons och Bondarnes stamfar Thord Skägge vara denne Totts son. Dertill var dock troligen ingen anledning än att Thord var slägtnamn inom begge dessa ätter. Men den svenska ätten hade en *båt* som ättemärke, då der-

emot den dansk-skånska hade en *fyrdelad sköld*, *första och fjerde fältet af guld och andra samt tredje rödt.*

Hr *Thord (Tott)* nämnes i första raderne af Skånelagen, som skrefs 1162: "Thættæ ær ræt then æthæ sattær var a malstefni i Lundi af ærchi biscopt *Æskili* efter bön aldra Skanungæ, mæst mæth *Thorthæ Gælkyræ*, thy at rettin var af har thar för." Gilker betyder Ståthållare. Thord var således Skånes höfding. Ihre hårleder namnet af gäld och *kära*, den som inkräfver gälden, skattpenningen. Påfven Lucius III nämner i en bulla af 1181 eller 1182, huru denne Thord Tott funderat Bosö kloster och att han då ännu lefde. En vers, laggd stiftaren i munnen i en gammal rimchrönika, anföres af Lagerbring:

Kälby mölle ok Kälby (Dalbye) wang
Böge ore ok Ringsö fang
Det gifver ieg Dig Bosö kloster ny
Ok self hviler ieg i denne höj.

Då ännu i slutet af 12:te seklet en medlem i en kyrklagscomité kunde anse sin ätts gamle hög som en christlig familjgraf, är ej underligt, att i Wärends kyrklag straff hefde bestämmas för den som gräfde i *ättehög annans*. (Ny Smålands Beskrifning I. 157).

Denna ättens hög må härvid ej lemnas opåaktad. Om den samma saknas ej misstag. Messenius förlägger honom till *Keflinge*, en mil från Lund, två mil från Landscrona, följd af Lagerbring, som ansåg en "kycklinge hög" vara i fråga. Stjernman antager, att Thord Tott ligger i *Keflinge eller Hyllinge hed utanför Lund*. Andra lägga högen på *Kycklinge hed vid Lund*. Hos Rehbinder uppgifves, troligen genom tryckfel, en *Hyltinge hög utanför Lund* såsom Tottarnes äldsta ättgraf. Sjöborg har upplyst, att Kycklingehög är namnet på stenblock laggda på smärre stenar, liksom hönan ligger på kycklingar, anmärkande att dylika stenläggningar tillhöra ett tidehvarf, som ligger 1000 år högre upp, än Thord Totts. Då Erkebiskop Absalon afsände en Antiquarie att läsa runor på en Totts hög, nyss efter det Bosöklosters stiftare blifvit höglaggd, synes Sjöborg ha allt skäl att ge vigt åt den tradition, som vid Strö i Onsjö härad, $2\frac{1}{2}$ mil från Lund och 3 mil från Landskrona, utvisar Tottshögen. Denna är ännu 119 alnar i omkrets, 15 alnar hög, 20 alnar bred. Att anse den uppkastad öfver en enda person, som stupat i krig, måste vara höjden af enfaldighet, fastän den allmänna meningen är denna om alla sådana högar, som dock forntiden kallat *ättehögar* d. v. s.

grafningsställen för ätt. Här vet man, om sägnen och ersen äro tillförlitliga, den siste, som nedlades, men ej ade den christne höfdingen velat läggas i hög, sedan man mer än ett sekel laggts i och vid kyrkor, om det ej varit ör att jordas samman med sina fäder. Väl har Worms illa äsit och öfversatt en af runstenarne som förts från Strö ill Trolleholm (¼ mil derifrån), der Liljegren visat att amnet *Tott* ej finnes, men på en annan runsten derstädes an namnet väl sägas stå, om än ej som tillnamn. På den na stenen läses: *Fapir lit hakua stin pusi uft Tutr ok Iba*: *Fader* (ett vanligt namn sedermera i Sparre-ätten, tigt beslägtad med Totts-ätten) *lät hacka sten denna efter Totter och Ebbe*. Totr träffas ej, så vidt vi funnit, såsom örnamn. Men på andra stenen står: *Fapir lit hakua runor isi uftir Osur brupur sin as nur varp tupr i vik* ... der Worms ej såg de fyra sista bokstäfverna och läste *F. l. h.* . *d. e. O. b. sinas som var (en) Tott*, då der tydligen står: *om var döder i Vik*(en, Bohuslän eller i wig d. ä. krig). *Tupr* och *Tutr* är i fornspråket olika både till uttal och etydelse. Thord Tott kallas *gentilis*, men orätt är att öfersätta det ordet med *hedning*. Det motsvaras af Fransoernas *Gentilhomme*, en *man af ätt*, motsatt en *homo novus*. Ifta har missförståndet af gentilis fört anträdet upp i hedniska tiden.

Thord Tott var ej blott Gilker, utan äfven Lagman, allad judex justissimus (rättrådigaste domare). Han bad j blott om nedskrifvande af förhanden varande kyrkorätter, tan deltog dervid så verksamt, att han nämnes Scanorum egislator (Skåningarnes lagstiftare). Gilker eller höfding ar han öfver hela Skåne redan 1162 och ännu 1170, efterrädd 1180 af Esbern Snare. Tydligt visar sig, att mannen ar en af sin tids märkligaste personer. Genom den rika gåfningen af Bosökloster verkade han utan tvifvel länge nder medeltiden för nejdens bättre uppodling och dess innares bättre uppfostran.

Cronholm känner ingen Gilkere öfver Skåne före Thord Tott 1170. Derefter nämnes blott en Thord Tott Gilkere 1301, som således hör intaga rummet uti Cronholms serie mellan Petrus Jonæson Præfectus Scaniæ 1296, som ej mer ar det 1314, då han kallas quondam præf. Scan. och Anders Pedersson præf. Scan. 1320. Denne *Thord Tott* (II), ad en maka Botildis, som dog såsom hans enka, bade en n *Peder*, hvilken dog som Erkedjekne i Lund 1305.

2. TOTT, AXEL.

Axel Pedersson Tott till Herlevgård (Lillö) härstamma-
de enligt uppgift från Thord Tott (I), men med full viss-
het hinner man ej upp högre än till Hr Axels farfarsfarfar-
far *Kield Tott till Örtofta*, som visst efter genealogiska be-
räkningsgrunder kunde vara en bror till Peder Erkedjekn
och son till Thord Tott (II), men derom saknas ännu viss-
het. För Barfod fanns en dylik. Han kallar Kield *Thords-
son* *). Hr Kield hade en son *Jöns*, hvars dotter Karin ble
gift med en Börge Bengtsson (röda Båten) till Bergqvara
efter hvilken tid man finner Tott-ätten ofta ingift i Sverige
En Hr Kields andre son *Axel* blef deremot gift med Wegi
Tullesson (Sparres) till Klågerup dotter Tyre. Deras son
Åke T. till Hjuleberg hade med Marg. Rosenkrantz sönerna
Axel, *Truid* och *Oluf*, alla Riddare, samt fem döttrar, *Ju-
liana*, g. m. Jep Lunge, *Lucie*, g. m. And. Bing, *Lisbet*
g. m. Waldemar Sappe, *Margareta*, g. m. Nils Banner och
Beata, g. m. Thorkil Nilsson (Brahe) till Gyllebo). *Axel
Åkesson* till Hartlev, som lefde 1343, var g. m. 1. Kirsti
Körning, 2. Christense Wirtenberg, och hade sönerne 1
Nils, Ridd., hvars son var Peder T. till Kulstorp; 2. *An-
ders*, hvars dotter Pernille var g. m. Nils Svensson (Sparre)
till Ellinge; 3. *Jep* till Krogholm, g. m. Mette Bonde Due
dotter 1387; deras son Bonde var g. m. Cecilia, förut g.
m. 1. Erik Waldemarsson, 2. Abrah. Brodersson. 4. *Åke*
D. R. R. och Gardian i Ystad 1390, samt 5. *Peder till Näs*
(Trollenäs), g. m. 1. Beata Wirtenberg, 2. Märeta (Natt
och Dag i längden), dotter af Nils Erngisslesson till Ham-
marstad, Saxholm och Winäs, en svenska. Hr Peders sö-
ner voro: 1. *Axel*. 2. *Håkan Top*, g. m. Karin Sture Al-
gotsdotter, en svenska; två deras döttrar fingo svenska ben-
rar. Ingeborg blef gift med Jon Hård, Kirstin blef g. m.
Thord Store. Sonen *Joseph Håkansson* till Jordberga va
g. m. en Karin Brahe. 3. *Erik till Näs*, hvars son *Sti*
Tott orätt räknas af flera till "Axelssönerne." Dottren *B-
seby Pedersdotter* blef g. m. en svensk man Erik Magnusso
(Örnfot), och dottren *Kirstin* blef g. m. 1. Jep Mus, 2
Holger Munck, beryktad för guldringen med kopparnagels
symbolerna för börd och förtjenst. Hr Peder Axelsen had
en frände *Stig Pedersson*, som dog 1353, sedan han stift

*) I "Slägteboken" uppgifves af Soph. Brahe, att en Peder Thord-
son har i sin ungdom varit med Absalon på Rügen och att han va
Kield Totts fader.

ett nytt altare i Lunds Domkyrka, der *Dominus Stygotus Petri Miles cum parentibus* hvilar under en sten, derpå man ser den fyrdelade skölden. Denne lär varit den *Sti Tott*, hvars son *Anders till Näs* visste berätta, att hans svärmor, en fru Rosensparre, blifvit bergtagen (Barfod anf. st. s. 32), och hvars son *Nils* var Prost i Lund 1457. Anders Stison till Näs och Anna Rosensparre hade sonen *Otto*, hvars son *Tage*, D. R. R. Länsman på Bahus byggde Erikeholms (nuv. Trolleholms) hus 1538, då runstenarne lära flyttats från högen vid Strö. Tages son *Erik till Eriksholm* var 1579 g. m. Sophia Brahe, författarinna af den lärda "slägteboken" i Lunds Bibliothek, täflande att skrifva god latinsk vers med sin bror Tycho Brahe, Astronomen. Deras sonson *Otto Tagesson* till Näs, D. R. R. Befallningsman på Malmö, död 1656, hade två söner 1. *Knut* till Knutstrup, Geheimeråd, som introducerades på Sveriges Riddarhus 1664, men blef åter dansk 1677. Död 1702 (se XVI B. 1 och 2 h.) och 2. *Tage*, Geheimeråd, som förblef dansk *). Dennes son *Otto* blef dansk Grefve. Den danska grefve-ätten slöt med danska Statsministern Gr. Otto Thott, namnkunnig för sin lärdom och sina stora vetenskapliga samlingar. Otto Tagessons bror *Owe*, som ej blef Grefve, hade en son *Otto*, hvars son *Tage Thott* är härofvan upptagen i XVII B. 1 h. s. 112 f. *Owe Thott* var den, som enligt traditionen, upptecknad af Barfod, sökte upptaga en fluga ur bränvinstumlaren, då skjutsbonden sade: den som druckit upp 14 herregårdar, kan väl låta en liten fluga gå samma väg. Med Hr Tage Thott uppsteg ätten ur ett hundraårigt mörker, enligt *Barfods Märkvärdigheter rörande Skånska adeln.*

Sedan vi nu följt ätten fram till nya tiden återvända vi till *Axel Pedersson till Herlevgård* (nuv. Lillö). Axelsönernes fader nämnes tidigt Riksmarsk och var Hövidsman på Warberg, Falkenberg och Falsterbo. Tre gånger gift, 1. med Kirstin Jakobsdotter (Stalder), 2. Ingeborg Röde, hvars dotter, möjligtvis räknande anor från K. Håkan Röde, 3. med en Hase. Dessa fruars vapen sågos länge på ett stenbord i Wallö. Hr Axel bodde på Lillö vid Christian-

*) Då Skåne afträddes till Sverige, hade Tottska ätten ännu stor rikedom. *Knut T.* egde Knutstorp och Brodda, *Owe T.* Markie, Bjersjöholm, Skabersjö, Snogeholm, Bersebäck samt den trakt, der Carlskrona byggdes, hvarföre Weberöd by gafs i vederlag. *Tage T.* egde Eriksholm, *Henr. T.* Svabesholm, Wolsjö, Gladsax och Svinaberga, *Otto T.* Tostrup, Tullesbo, Werpinge, *Holger T.* Söfde och Maryinaholm o. s. v.

stad, som då var väl befästadt. Han utmärkte sig först som ifrig försvarare af K. Eriks af Pommern sak, blef omsider af omständigheterna nödsakad att hylla K. Christopher af Bäjern och vann sjelf dervid åtskilliga egna förmåner. Alla hans barn fingo stora län och egendomar. Han nämnes på flera ställen i Jahns arbete: *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne*. *Axelssönerne* voro, enligt ändres uppgifter, tolf, enligt Geijer nio. Vi känna: 1. *Anders*, drunknade med sin fästmö vid Heckeberga. 2. *Peder*, Prost i Lund och Dalby kloster, död 1463. 3. *Erik*, se nedanför № 3. 4. *Iwar*, se nedanför № 4. 5. *Philip*, se nedanför № 5. 6. *Lars* eller *Laurids till Näsbyholm*, se nedanför № 6. 7. *Åke till Hjuleberg*, se nedanför № 7. 8. *Oluf* till Wallö, se nedanför № 8. Dessa bröder voro i sin tids historia hvad Angantyr och hans bröder voro i sagotiden. Af *Axelsdöttrarna* blef en gift med "Rike Olof Kregenos", en med Torb. Bille och en med en Hase. "Der gafs den tiden, säger Jahn, ingen nordisk familj, som i makt, anseende och inflytande på de offentliga angelägenheter kunde mäta sig med Tottarnes."

3. TOTT, ERIK AXELSSON

till Lagnö, som i sitt sigill kallar sig *Ericus Abselonis*, född af fru Ingeborg, en svenska, synes tidigt kommit till Sverige, i hvilket land han egde så många fränder. Vi böra ej förgäta dessa förhållanden, emedan hans verksamhet för en särskild svensk konung derigenom kan förklaras af ädlare bevekelsegrund, än blott missnöjets med de efter brodern Olofs död från slägten indragna förläningarne. Han kan hafva ärligt haft de svenska sympathierne, då ej intresset för starkt dref honom att närma sig de danska Konungarne. I svenska permbref nämnes han först 1439, då han blott kallas Väpnare; men 1441 är han redan Riddare och synes derefter ofta i urkunderna till sin död 1480. Hans giftermål äro ej redigt kända. Säkert är att han först blef gift med en svenska, *Catharina* eller *Clara*, dotter af Mats Ödgisslason (Lillie), och att han genom sitt sednare gifte kunde kallas Kon. Carls svåger. Affinis i latinska skrifter, som så öfversatts, betyder också frände, och så för det öfversättas, när fråga är om Erik Axelsson och Kon. Carl. Säkert vet man, att Hr Erik var gift med en Elin Sture; hvarföre man uppgifvit honom gift 2. med K. Carls syster, 3. med Elin Sture. Men der är hvarken någon K. Carls sy-

ster eller halfsyster, som kan ha varit hans maka. K. Carls testamente (aftryckt i Sv. Brings Handl. III. 252), uppräknande en mängd fränder, ger ej anledning antaga att han skulle då gått förbi Erik Totts maka om slägtskapen varit så nära. (Elin Sture lefde enka ännu 1483). K. Carls mor blef såsom Knut Bondes enka gift med Sten Thuresson (Bjelke), med hvilken hon födde döttrarna *Anna*, som blef i Danmark gift med Harluf Giöe, och *Karin*, som blef g. m. en dansk herre Claus. Carls samsyster *Sophia* blef gift i Danmark med Sti Krogenos, och samsystern *Elin Knutsdotter* blef ock g. m. en dansk herre *Claus*. Hvilkendera af dessa herrar Claus var Claus Nilsson till Ellinge (Sparre) eller Riksmarsken Claus Rönnows fader, detta kan icke numera utredas, icke ens upplysas med hvad skäl Claus Rönnow synes vara Claus Nilssons till Ellinge son. Är Claus Nilsson Sparre och Claus Rönnows fader samma person*), så kan Elin Knusdotter Bonde ha varit Erik Totts maka; men så måste detta ha annan bevisning, än att K. Carl och Hr Erik kallas affines. Nils Classon till Wik ihågkommes i K. Carls testamente. Den Elin Sture, som var Hr Eriks sista maka, var dotter af Gustaf Algotsson (Sture) till Ängsö (Ridd. 1407, död före 1449) och, före sitt giftermål med Erik Axelsson, enka efter Knut Stensson (Bjelke), som dog 1451. Affiniteten med K. Carl uppstod sannolikt genom K. Carls giftermål med Thure Stensson (Bjelkes) dotter Britta. Fru Totts förra svärmor var också en dotter af Carl Ulfsson, således K. Carls moster. Hennes förra svärfar kallade K. Carl sin fosterson. Allt detta ger tillräckliga slägtförhållanden, utan att man behöfver detta nya. Så kallas Ivar Axelsson Sten Stures svåger, der man förvexlat bröderne Erik och Iwar, hvilket af andra rättats, som ändå instagit sig **). Elin Stures far Gustaf Algotsson Sture var farbror till den Gustaf Anundsson Sture, som var Riksföreståndaren Sten Stures far. Detta kan vara obetydligt,

*) Men Claus Nilsson till Ellinge förde två blå sparrar i hvitt fält och Claus Rönnow klufven sköld, gul och röd. Messenii uppgift att de voro samme person, upprepas af Dalin, rättades väl af andra, men upprepas ännu.

**) Se Scriptor. rerum Svec. T. I. p. 181, der man läser: Erik Axelsson. Uxor Helena Sture Stenonis Sture senioris Soror. Sten Sture hade, så vidt vi kunnat utransaka, blott en syster Brita g. m. Johan Christersson Wase. Geijer rättar denna uppgift med den som ock behöfver rättas, att Elin Sture var Sten Stures faster. Svenska Folkets Hist. I. 256.

men när häfdatecknare i antagna slägtförhållanden antyda
bevekelsegrunder för handlingar, så blir det ej längre obe-
tydligt. I ett Biogr. Lexicon må dylika tråkigheter ingå.

Algot Magnusson Sture, Riksråd 1380.

Gustaf till Ängsö, R.R. 1414. — *Anund till Räfsnäs*, R.R. 1436.

Elin g. m. Erik Tott. — *Gustaf*, R.R. 1436.

Sten Sture.

Erik Axelsson nämnes redan främst bland dem som be-
segla Eskil Banérs morgongåfvobref omkring 1431 (De la
Gard. Arch. X. 80, 83), af någon uppgifven som Riks
Råd redan 1430, men det är säkerligen tryckfel för 145[illegible]
Då är han Höfvidsman på Åbo efter Magnus Gren, egand
slottet i förläning af K. Carl. Han nämnes Ridd., R.R. oc
Höfvidsman på Nyköping 1453 och ännu 1464 har han e
tjenstförrättande häradshöfding i Sexmäki och kallas Hofm
stare i Sverie, Höfvidsman på Wiborg och Kronoborg (D
la Gard. Arch. XVI. 201). *Riksföreståndare i Sverige* kall
han ej blott 1466—67, som allmänt anmärkes i våra hä
der, utan äfven 1457, hvilket förbisågs till v. Stiernm
harm redan i hans tid. Vid begge tillfällen var hans v
en protest mot Erkebiskop Jöns Bengtssons Riksföreståndar
skap af dem, som ville att "Sverige skulle vara ett rike o
ej ett prestagäld", men förra gången var det dock i Erke
biskopens upprorsleder, uppställda mot Kon. Carl till Ko
Christians förmån, han bar namnet. Troligen var det ble
i Finland, Erik Axelsson erkändes som Riksförestånda
1457; men ännu i Juli månad kallar han sig med det
stolta namn i ett bref till Henr. Tavast, åberopadt af Ja
anf. st. s. 266 ur Dipl. Langeb. och handlade som sådan
Erkebiskopens och det svenska Riksrådets namn mot Ko
Carl. Hvitfelds hist. s. 868 framlägger förhållandet. Ära
att vara Riksens Höfvidsman och Föreståndare i Sverig
blef Hr Erik kort och dyr, ty han blef af K. Carl fängsl
i Nyköping och kastad i fängelse för sin otrohet. Men n
K. Carl nödgats fly till Danzig, släppte Erkebiskopen H
Erik visst ur fängelset, dock när det sägs, att han återg
honom dess förra värdighet, får det ej förstås om Riksfö
ståndarskapet, åtminstone till bokstafven. Likväl står E
-ik främst, näst Erkebiskopen, i regeringsbref. I Oct. 14
-a vi att gods förlänas åt Konungens undersåtare af Erk

biskop Jöns och Ridd. Erik Axelsson. (Dipl. Langeb. Jahn s. 267). K. Christian lönte Hr Erik genom att straxt utnämna honom under titel af Rikshofmästare till Rikets Drotz med Wiborg i förläning, så att han visserligen fick stor del i riksstyrelsen under K. Carls bortovarô. År 1466 håller han konungsdom i en tvist mellan Tavastland och Satagunden, der Finlands begge lagmän sitta bland de tolf i Nämnden. De la Gard. Arch. III. 65. Samma år är han Höfvidsman på Åbo och Wiborg tillika, då han blir Riksföreståndare som K. Carls man och förjagar Erkebiskopen. 1467 är han Höfvidsman på Stockholms slott och herre öfver hufvudstaden, hållande både stad och slott Kon. Carl tillhanda. 1468 bekom han Finland i förläning, 1470—72 nämnes han General-Gouverneur i Finland hos sednare författare. 1475 får han särskilt Wiborg stad och slott i förläning, hvarefter han försåg Wiborg med nya fästningsverk. Död 1480, sannolikt utan barn, åtminstone då lefvande.

Han börjar ett dombref af 1466: "Alle the thetta breff höra eller see helser Jag Eric Axelsson i Lagnö Riddare ewinnerligha medt vorro herra Jesu Christi och gör vitterligt medt mitt öpne breff, att åren effter Gudz byrd" .... slutande: med förbud vid hvars mans XL pre för konungsdom, att qvälja denna dom.

Rimchrönikan besjunger Hr Erik Axelsson flera gånger. Så heter det om Kon. Carl (1450):

Han tok Aboe aff Herr Magnus Green
Ok fick thet ater Her Erik Axelson igen
Af thet yppersta släckte var han
Som i Danmark vara kan.

Så yttras, sedan Kon. Carl flytt till Danzig:

Dhen tijd Konung Christian kom i Diurahamn *)
Herr Erik Axelson sik till Wiborgz redde,
Lyckan fall tha honom swa,
At han thet vaka på en stund tha:
En fyrepijl kom i hödh,
Therföre the oppe war komme i nödh,
Ok tackade Gudh the kunde Eldin fly
Therföre van Erik Axelsson Slottit i thy
Ok var eij tha seen,
Kom till Stockholm igen,
Medan fick Biskopen all Slott,
Thet var honom alt förespott.

Så ser man Erik trogen "det svenska partiet", som ville lösa Unionens band och upplyfta K. Carl, än, då lyckan

*) Nära Waxholmen.

stenssons sön oc eineste arving, mens efterlader sig nu en hustru met elleve börn udi störste fattigdom. Hendis M:t Dronningen, saa oc Enkedron. haver hver tagit en aff hans döttre til sig."

Sonen *Carl Ulrik Torstensson* dog barnlös 1727 liksom hans syster fröken *Marg. Magdalena* 1747, hvarefter namnet Torstensson försvunnit bland de lefvande. I medlet af 18:de seklet slocknade således en ätt, som redan 400 år förut var Senatorisk, som haft inom sig ingen skamfläck, men nio Rådsherrar, två Fältmarskalkar, och ett namn med europeiskt rykte. Carl Ulrik T. föddes 1685 och blef i sina späda år faderlös, liksom fader före honom. Han dog barnlös i Brüssel, men nedlades i Torstenssonska grafven i Riddarholmskyrkan 1729, då en Bror Rålamb höll vid vapnets krossande ett tal, som ådrager sig uppmärksamheten mer än dylika vitterhetsalster i allmänhet pläga. Hans enka *Anna Marg. Oxenstjerna*, dotter af Gouverneuren öfver Zweibrücken Gr. Gabr. Oxenstjerna, blef sedan g. m. Riksrådet Gr. T. G. Bjelke.

(Källor: Rådslängden. — Fryxells Handl. — De la Gard. Arch. — Ny Smålands Beskrifning II. 613.) — N.

TOTT.

Vi komma här till en ätt med så namnkunniga personer, att ätten i sin helhet behöfver bli känd. En *Erik Axelsson Tott* har varit Sveriges Riksföreståndare; en *Iwar Axelsson* dertill utsedd såsom en svensk konungs måg. Desse och deras bröder upplöste engång Kalmare-Unionen — sannolikt af samma bevekelsegrunder som Corfitz Ulfeld löste Skånes, Hallands och Blekinges samband med Danmark, eller som missnöjde danske aristokrater. Geijer erkänner ej blott, att Axelsönerne satte engång kronan på K. Carl VIII, utan att deras inflytande var högst betydande, då St. Sture d. ä. kunde som Riksföreståndare emottaga efter K. Carl svenska styrelsen. De ha således förtjensten eller ansvaret till ej ringa del deraf, att en slägting till både K. Carl och Hr Sten slutligen kunde bryta Skandinaviens enhet — en slags motbild i den tiden till den germaniska enheten i våra dagar. Ty uppenbart är, att Gustaf Erikssons anor, bland hvilka K. Carl och Hr Sten främst åberopades, lika mycket som hans segrar verkade på svenska folkets opinion, då det korade honom till sin herre. En *Ingeborg Tott* var verksam vid anläggningen af Upsala Universitet och boktryck-

ningens införande, förtjenster, som ännu uppskattas. En *Henrik Totts* barn fingo Wasablod i sina ådror och detta beräknades äfven, då Drottn. Christina tänkte att sätta en svensk Hertigkrona på Gr. *Claes Totts* hufvud, ja, att sätta sjelfva Kungakronan på denne undersåtes hjessa. *Åke Tott* var svenska Kungens "snöplog", då Gustaf II Adolf började sina segertåg. I sednare tider har en annan gren af ätten, skrifvande sig Thott, vunnit friherrlig och greflig krona på vårt Riddarhus, utan att likväl kunna upphinna det fordna ascendet. I Danmark går denna ätts anor genom hela dess historia upp i sagotiden och som den i Skåne har sin ättehög och sina bautastenar och Skåningen numera betraktar sina fäderneslandsminnen såsom svenska, är skäl att äfven bemärka de namnkunnige af ätten, som sammanflätat sina namn med Skånes äldsta minnen.

Ätten

fick så tidigt sitt tillnamn, att det sannolikt uppstått såsom en främlings landsmansbenämning. Då *Tysk* hette *Teut*, synes en dylik inkommit till Danmark och der kallats *den Tyske*. Att man antog en stamfar för Teutonerne med detta namn, må dock ej väcka tanken derpå, att den danske Teut hade detta namn särskildt som ett slägtnamn i Tyskland, hänvisande till hela stammens fader. Dylika fäder ha nästan alla folkstammar. Danskarne måste i de dagar få sin Dan och Svenskarne sin Sven, så visst som Ionerne haft sin Ion. Vi lemna derföre både *Thaut* och *Teut*, men få i förbigående anmärka, att Saxo och Calendarium Nestwediense känner en *Taat* — kanske en *Tysk* af annan slägt — som uppgifves år 290 e. Chr. f. ha dödat K. Olof Fräkne, dervid tideräkningens godtycklighet ej behöfver bevisas. En *Tote* är jemte (Palna)*toke* Jutlands ombud, vid den bekanta gränsregleringen omkring 950, då Bleking förenades med Skåne och derigenom kom till Danmark, i stället för att vara närmast förenadt med Småland, hvarmed stammen ännu visar sig mest beslägtad. Den förste historiske person i ätten är

1. TOTT, THORD.

Thord Tott (I.) lefde ännu 1160—80. Messenius låter Kon. Carl Knutssons och Bondarnes stamfar Thord Skägge vara denne Totts son. Dertill var dock troligen ingen anledning än att Thord var slägtnamn inom begge dessa ätter. Men den svenska ätten hade en *båt* som ättemärke, då der-

emot den dansk-skånska hade en *fyrdelad sköld*, *första och fjerde fältet af guld och andra samt tredje rödt.*

Hr *Thord (Tott)* nämnes i första raderne af Skånelagen, som skrefs 1162: "Thættæ ær ræt then æthæ suttu var a malstefni i Lundi af ærchi biscopi *Æskili* efter bön aldra Skanungæ, mæst mæth *Thorthæ Gælkyræ*, thy at rettin var af har thar för." Gilker betyder Ståthållare. Thord var således Skånes höfding. Ihre härleder namnet af *geld och kära*, den som inkräfver gälden, skattpenningen. Päfven Lucius III nämner i en bulla af 1181 eller 1182, huru denne Thord Tott funderat Bosö kloster och att han då ännu lefde. En vers, lagd stiftaren i munnen i en gammal rimchrönika, anföres af Lagerbring:

Kälby mölle ok Kälby (Dalbye) wang
Böge ore ok Ringsö fang
Det gifver ieg Dig Bosö kloster ny
Ok self hviler ieg i denne höj.

Då ännu i slutet af 12:te seklet en medlem i en kyrklagscomité kunde anse sin ätts gamle hög som en christlig familjgraf, är ej underligt, att i Wärends kyrklag straff behöfde bestämmas för den som gräfde i *ättehög annans.* (Ny Smålands Beskrifning I. 157).

Denna ättens hög må härvid ej lemnas opåaktad. Om den samma saknas ej misstag. Messenius förlägger honom till *Keflinge*, en mil från Lund, två mil från Landscrona, följd af Lagerbring, som ansåg en "kycklinge hög" vara i fråga. Stjernman antager, att Thord Tott ligger i *Keflinge eller Hyllinge hed utanför Lund.* Andra lägga högen på *Kycklinge hed vid Lund.* Hos Rehbinder uppgifves, troligen genom tryckfel, en *Hyltinge hög utanför Lund* såsom Tottarnes äldsta ättgraf. Sjöborg har upplyst, att Kycklinghög är namnet på stenblock laggda på smärre stenar, liksom hönan ligger på kycklingar, anmärkande att dylika stenläggningar tillhöra ett tidehvarf, som ligger 1000 år högre upp, än Thord Totts. Då Erkebiskop Absalon afsände en Antiquarie att läsa runor på en Totts hög, nyss efter det Bosöklosters stiftare blifvit höglaggd, synes Sjöborg ha allt skäl att ge vigt åt den tradition, som vid Strö i Onsjö härad, 2½ mil från Lund och 3 mil från Landskrona, utvisar Tottshögen. Denna är ännu 149 alnar i omkrets, 15 alnar hög, 20 alnar bred. Att anse den uppkastad öfver en enda person, som stupat i krig, måste vara höjden af enfaldighet, fastän den allmänna meningen är denna om alla sådana högar, som dock forntiden kallat *ättehögar* d. v. s.

egrafningsställen för ätt. Här vet man, om sägnen och
ersen äro tillförlitliga, den siste, som nedlades, men ej
ade den christne höfdingen velat läggas i hög, sedan man
mer än ett sekel laggts i och vid kyrkor, om det ej varit
ör att jordas samman med sina fäder. Väl har Worms illa
äsit och öfversatt en af runstenarne som förts från Strö
ill Trolleholm (¼ mil derifrån), der Liljegren visat att
amnet *Tott* ej finnes, men på en annan runsten derstädes
an namnet väl sägas stå, om än ej som tillnamn. På den
na stenen läses: *Fapir lit hakua stin pusi uft Tutr ok
ba: Fader* (ett vanligt namn sedermera i Sparre-ätten, ti-
igt beslägtad med Totts-ätten) *lät hacka sten denna efter
Totter och Ebbe.* Totr träffas ej, så vidt vi funnit, såsom
örnamn. Men på andra stenen står: *Fapir lit hakua runor
isi uftir Osur brupur sin as nur varp tupr i vik* ... der
Worms ej såg de fyra sista bokstäfverna och läste *F. l. h.
. d. e. O. b. sinas som var (en) Tott*, då der tydligen står:
om *var döder i Vik*(en, Bohuslän eller i wig d. ä. krig).
Tupr och *Tutr* är i fornspråket olika både till uttal och
etydelse. Thord Tott kallas *gentilis*, men orätt är att öf-
ersätta det ordet med *hedning*. Det motsvaras af Franso-
ernas *Gentilhomme*, en *man af ätt*, motsatt en *homo novus*.
Ofta har missförståndet af gentilis fört anträdet upp i hed-
iska tiden.

Thord Tott var ej blott Gilker, utan äfven Lagman,
kallad judex justissimus (rättrådigaste domare). Han had
ej blott om nedskrifvande af förhanden varande kyrkorätter,
utan deltog dervid så verksamt, att han nämnes Scanorum
Legislator (Skåningarnes lagstiftare). Gilker eller höfding
var han öfver hela Skåne redan 1162 och ännu 1170, efter-
trädd 1180 af Esbern Snare. Tydligt visar sig, att mannen
var en af sin tids märkligaste personer. Genom den rika
begåfningen af Bosökloster verkade han utan tvifvel länge
under medeltiden för nejdens bättre uppodling och dess in-
vånares bättre uppfostran.

Cronholm känner ingen Gilkere öfver Skåne före Thord
Tott 1170. Derefter nämnes blott en Thord Tott Gilkere
1301, som således hör intaga rummet uti Cronholms serie
emellan Petrus Jonæson Præfectus Scaniæ 1296, som ej mer
var det 1314, då han kallas quondam præf. Scan. och An-
ders Pedersson præf. Scan. 1320. Denne *Thord Tott* (II),
hade en maka Botildis, som dog såsom hans enka, hade en
son *Peder*, hvilken dog som Erkedjekne i Lund 1305.

stad, som då var väl befästadt. Han utmärkte sig först som ifrig försvarare af K. Eriks af Pommern sak, blef omsider af omständigheterna nödsakad att hylla K. Christopher af Bäjern och vann sjelf dervid åtskilliga egna förmåner. Alla hans barn fingo stora län och egendomar. Han nämnes på flera ställen i Jahns arbete: *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne. Axelssönerne* voro, enligt äldres uppgifter, tolf, enligt Geijer nio. Vi känna: 1. *Anders*, drunknade med sin fästmö vid Heckeberga. 2. *Peder*, Prost i Lund och Dalby kloster, död 1463. 3. *Erik*, se nedanför № 3. 4. *Iwar*, se nedanför № 4. 5. *Philip*, se nedanför № 5. 6. *Lars* eller *Laurids till Näsbyholm*, se nedanför № 6. 7. *Åke till Hjuleberg*, se nedanför № 7. 8. *Oluf* till Wallö, se nedanför № 8. Dessa bröder voro i sin tids historia hvad Angantyr och hans bröder voro i sagotiden. Af *Axelsdöttrarna* blef en gift med "Rike Olof Kregenos", en med Torb. Bille och en med en Hase. "Det gafs den tiden, säger Jahn, ingen nordisk familj, som i makt, anseende och inflytande på de offentliga angelägenheter kunde mäta sig med Tottarnes."

3. TOTT, ERIK AXELSSON

till Lagnö, som i sitt sigill kallar sig *Ericus Absalonis*, född af fru Ingeborg, en svenska, synes tidigt kommit till Sverige, i hvilket land han egde så många fränder. Vi böra ej förgäta dessa förhållanden, emedan hans verksamhet för en särskild svensk konung derigenom kan förklaras af ädlare bevekelsegrund, än blott missnöjets med de efter brodern Olofs död från slägten indragna förläningarne. Han kan hafva ärligt haft de svenska sympathierne, då ej interesset för starkt dref honom att närma sig de danska Konungarne. I svenska permbref nämnes han först 1439, då han blef kallas Väpnare; men 1441 är han redan Riddare och synes derefter ofta i urkunderna till sin död 1480. Hans giftermål äro ej redigt kända. Säkert är att han först blef gift med en svenska, *Catharina* eller *Clara*, dotter af Matts Ödgisslason (Lillie), och att han genom sitt sednare gifte kunde kallas Kon. Carls svåger. Affinis i latinska skrifter, som så öfversatts, betyder också frände, och så får det öfversättas, när fråga är om Erik Axelsson och Kon. Carl. Säkert vet man, att Hr Erik var gift med en Elin Sture, hvarföre man uppgifvit honom gift 2. med K. Carls syster, 3. med Elin Sture. Men der är hvarken någon K. Carls sy-

ter eller halfsyster, som kan ha varit hans maka. K. Carls testamente (aftryckt i Sv. Brings Handl. III. 252), uppräknande en mängd fränder, ger ej anledning antaga att han skulle då gått förbi Erik Totts maka om slägtskapen varit så nära. (Elin Sture lefde enka ännu 1483). K. Carls mor blef såsom Knut Bondes enka gift med Sten Thuresson (Bjelke), med hvilken hon födde döttrarna *Anna*, som blef i Danmark gift med Harluf Giöe, och *Karin*, som blef g. m. en dansk herre Claus. Carls samsyster *Sophia* blef gift i Danmark med Sti Krogenos, och samsystern *Elin Knutsdotter* blef ock g. m. en dansk herre *Claus*. Hvilkendera af dessa herrar Claus var Claus Nilsson till Ellinge (Sparre) eller riksmarsken Claus Rönnows fader, detta kan icke numera utredas, icke ens upplysas med hvad skäl Claus Rönnow synes vara Claus Nilssons till Ellinge son. Är Claus Nilsson Sparre och Claus Rönnows fader samma person *), så kan Elin Knusdotter Bonde ha varit Erik Totts maka; men så måste detta ha annan bevisning, än att K. Carl och Hr Erik kallas affines. Nils Classon till Wik ihågkommes i K. Carls testamente. Den Elin Sture, som var Hr Eriks sista maka, var dotter af Gustaf Algotsson (Sture) till Ångsö (Ridd. 1407, död före 1449) och, före sitt giftermål med Erik Axelsson, enka efter Knut Stensson (Bjelke), som dog 1451. Affiniteten med K. Carl uppstod sannolikt genom K. Carls giftermål med Thure Stensson (Bjelkes) dotter Britta. Fru Totts förra svärmor var också en dotter af Carl Nilsson, således K. Carls moster. Hennes förra svärfar kallade K. Carl sin fosterson. Allt detta ger tillräckliga slägtförhållanden, utan att man behöfver detta nya. Så kallas Iwar Axelsson Sten Stures svåger, der man förvexlat bröderne Erik och Iwar, hvilket af andra rättats, som ändå antagit sig **). Elin Stures far Gustaf Algotsson Sture var farbror till den Gustaf Anundsson Sture, som var Riksföreståndaren Sten Stures far. Detta kan vara obetydligt,

*) Men Claus Nilsson till Ellinge förde två blå sparrar i hvitt och Claus Rönnow klufven sköld, gul och röd. Messenii uppgift att de voro samme person, upprepas af Dalin, rättades väl af flera, men upprepas ännu.

**) Se Scriptor. rerum Svec. T. I. p. 181, der man läser: Erik Axelsson. Uxor Helena Sture Stenonis Sture senioris Soror. Sten Sture hade, så vidt vi kunnat utransaka, blott en syster Brita g. m. Hans Christersson Wase. Geijer rättar denna uppgift med den som behöfver rättas, att Elin Sture var Sten Stures faster. Svenska Folkets Hist. I. 256.

men när häfdatecknare i antagna slägtförhållanden antyd bevekelsegrunder för handlingar, så blir det ej längre obe tydligt. I ett Biogr. Lexicon må dylika tråkigheter ingå.

Algot Magnusson Sture, Riksråd 1380.

Gustaf till Ängsö, R.R. 1414. — *Elin* g. m. Erik Tott.

Anund till Räfsnäs, R.R. 1436. — *Gustaf*, R.R. 1436. — *Sten Sture.*

Erik Axelsson nämnes redan främst bland dem som be segla Eskil Banérs morgongåfvobref omkring 1431 (De Gard. Arch. X. 80, 83), af någon uppgifven som Riks Råd redan 1430, men det är säkerligen tryckfel för 145 Då är han Höfvidsman på Åbo efter Magnus Gren, egand slottet i förläning af K. Carl. Han nämnes Ridd., R.R. o Höfvidsman på Nyköping 1453 och ännu 1464 har han tjenstförrättande häradshöfding i Sexmäki och kallas Hofm stare i Sverie, Höfvidsman på Wiborg och Kronoborg (I la Gard. Arch. XVI. 201). *Riksföreståndare i Sverige* kal han ej blott 1466—67, som allmänt anmärkes i våra ti der, utan äfven 1457, hvilket förbisägs till v. Stiernma harm redan i hans tid. Vid begge tillfällen var hans t en protest mot Erkebiskop Jöns Bengtssons Riksföreståndi skap af dem, som ville att "Sverige skulle vara ett rike o ej ett prestagäld", men förra gången var det dock i Erk biskopens upprorsleder, uppställda mot Kon. Carl till K Christians förmån, han bar namnet. Troligen var det bl i Finland, Erik Axelsson erkändes som Riksföreståndа 1457; men ännu i Juli månad kallar han sig med de stolta namn i ett bref till Henr. Tavast, åberopadt af Ja anf. st. s. 206 ur Dipl. Langeb. och handlade som sådan Erkebiskopens och det svenska Riksrådets namn mot K Carl. Hvitfelds hist. s. 868 framlägger förhållandet. Ä att vara Rikseens Höfvidsman och Föreståndare i Sveri blef Hr Erik kort och dyr, ty han blef af K. Carl fängsl i Nyköping och kastad i fängelse för sin otrohet. Men K. Carl nödgats fly till Danzig, släppte Erkebiskopen Erik visst ur fängelset, dock när det sägs, att han återg honom dess förra värdighet, får det ej förstås om Riksför ståndarskapet, åtminstone till bokstafven. Likväl står Erik främst, näst Erkebiskopen, i regeringsbref. I Oct. 14 finna vi att gods förlänas åt Konungens undersåtare af Eri

biskop Jöns och Ridd. Erik Axelsson. (Dipl. Langeb. Jahn s. 267). K. Christian lönte Hr Erik genom att straxt utnämna honom under titel af Rikshofmästare till Rikets Drotz med Wiborg i förläning, så att han visserligen fick stor del i rikstyrelsen under K. Carls bortovaro. År 1466 håller han konungadom i en tvist mellan Tavastland och Satagunden, der Finlands begge lagmän sitta bland de tolf i Nämnden. De la Gard. Arch. III. 65. Samma år är han Höfvidsman på Åbo och Wiborg tillika, då han blir Riksföreståndare som K. Carls man och förjagar Erkebiskopen. 1467 r han Höfvidsman på Stockholms slott och herre öfver Hufvudstaden, hållande både stad och slott Kon. Carl tillhanda. 1468 bekom han Finland i förläning, 1470—72 nämnes han General-Gouverneur i Finland hos sednare författare. 1475 får han särskilt Wiborg stad och slott i förläning, hvarefter han försåg Wiborg med nya fästningsverk. Död 1480, sannolikt utan barn, åtminstone då lefvande.

Han börjar ett dombref af 1466: "Alle the thetta breff höra eller see helser Jag Eric Axelsson i Lagnö Riddare kärligha medt vorro herra Jesu Christi och gör vitterligt medt mitt öpne breff, att åren effter Gudz byrd" .... slutande: med förbud vid hvars mans XL pre för konungzens, att qvälja denna dom.

Rimchrönikan besjunger Hr Erik Axelsson flera gånger. Så heter det om Kon. Carl (1450):

Han tok Aboe aff Herr Magnus Green
Ok fick thet ater Her Erik Axelson igen
Af thet yppersta släckte var han
Som i Danmark vara kan.

Så yttras, sedan Kon. Carl flytt till Danzig:

Dhen tijd Konung Christian kom i Diurahamn *)
Herr Erik Axelson sik till Wiborgz redde,
Lyckan full tha honom swa,
At han thet vaka pá en stund tha:
En fyrepijl kom i hödh,
Therföre the oppe war komme i nödh,
Ok tackade Gudh the kunde Eldin fly
Therföre van Erik Axelsson Slottit i thy
Ok var eij tha seen,
Kom till Stockholm igen,
Medan fick Biskopen all Slott,
Thet var honom alt förespott.

Så ser man Erik trogen "det svenska partiet", som ville slita Unionens band och upplyfta K. Carl, än, då lyckan

*) Nära Waxholmen.

flyr Carl, vinner Hr Erik sin danske Kungs ynnest blot genom att förklara sig för hans man. Och ändå behöfd han blott räcka Carl åter sin hand, för att vara honom lik kär. Han står genom sin makt och rikedom tydligen öfve partierne. Begge partierne synas af klokhet anförtrott ho nom Wiborg och gränsbevakningen mot Ryssland, hvilke var lika vigtig för dem begge.

Olaus Petri berättar om Hr Erik Axelssons sista val til Riksföreståndare på ett sätt, att man inser det Nyköpings bröllopper var en politisk coalition. Meningen var nog at få Erkebiskop Jöns dit och der fängsla honom, om han e ville afsäga sig Riksföreståndarskapet. Men den sluge man nen kom ej till det bröllop, som förente Tottpartiet och K Carls parti vid den kullerstolen, på hvilken Iwar Tott oc Prinsessan Magdalena knäföllo. Och nu är det antecknadt att folket ropade det Sverige ej var ett prestgäld. Erk biskopen afsattes som Vice Konung och Erik Axelson kor des i stället. Den förre var K. Christians Ståthållare, de sednare Carl Knutssons. I Stockholm vanns segern för "p trioterne" af Erik Axelssons tjenare Olof Råd, då herr tjenareskaran, med Råd som Capitaine, skrämde Erkeb skopen att rädda sitt lif genom att lemna Stockholm åt de nye Riksföreståndaren, då betjenterne hastigt slogo på dörr af det rum, der Erkebiskopen var utan mycket folk. Dett skedde 1466, och 1467 kunde den nye Riksföreståndare lägga makten i sin Kungs, Carl Knutssons, händer, belö med Finland som län, det han behöll till sin död 1480. D K. Carl återkom d. 12 Nov. 1467 till Stockholm efter 2 års bortovaro, upplät Hr Erik Axelsson honom riket "m stor äro och process, andtvardande honom Stockholms slo och stad, då han allmänligen hylldes som rikesens Her och Konung." Detta var ett stort ögonblick i Erik To lefnad. Jöns Bengtssons regering vardt nu ändad och h reste till Öland der han dog, "en eländig man", fem veck sedan han nödgats lemna stadsrodret.

Sedan Carl förenat sig med Axelssönerne, fick han si orubbad på thronen till sin död. I vårt gamla epos sk dras så Nils Stures (f. d. Natt och Dag) förening med Erik Axelsson 1466, då bröllopet var bestämdt mellan Carls dotter Magdalena och Iwar Axelsson:

Till Herr Erik Axelson kom Nils Sture tha
Ok klagade härdeliga huru honom mände gaa,
Her Erik Axelson svarade honom väl till snilla,
Käre Her Nils Sture aff orätt skulin i ey fara illa,

Jak vill ider til dagha föra
Ok ider saak för Biskopen röra,
Wij skulom snart halla en Herredagh,
Ider skal inte skee öfver Lagh.

Derefter beskrifves mötet mellan Hr Nils och Erkebiskop Jöns Bengtsson i Stockholms bykyrkas sakristia, dervid

Her Nils Sture tröste på Hr Erik Axelsons macht,
Ty gaff han pa Biskop Jöns föga acht.

Hr Erik hade då Nyköping inne och böd till bröllopskost, äfven Erkebiskopen, sjelf farande dit med mycken ståt, förande Nils Sture till Stäke.

Her Erik, Her Niels the skildes ther wider,
Then ena foor opp, then andra foor nider,
Then ena foor söder med mykla lost,
Then andra Norr med föga kost.
Her Erik for Söder med hundrade try,
Her Niels med otta svena till Pynningsby.

Hr Erik öfvergifver nu Erkebiskopen, som var Rikeföreståndare och eröfrar somliga slott under det Hr Niels intager andra. Nu flyr Erkebiskop Jöns till Kungen och klagar:

Med svik ok list är jak besnarder,
Her Erik Axelson är mik listeliga harder.

Sten Sture var då Nils Stures tjenare, liggande i Arboga "som en dåre." Erkebiskopen kom åter med danskt krigsfolk och belägrade Erik Axelsson. Så kommer Iwar hans broder af Wisby, samlande en stor skara folk.

Nu rider Her Erik Axelson i Sverikes Rijke,
Ty Biskopsslächt motte wijke.
Han stiger i land vid Kronoborg (Grönborg),
Sinom fiende till stora sorg.
På Nyssa skog möttes the alla,
Erik Knutsson kunde ey skogen behalla,
Han motte fly tha for pijl ok bysse,
Thet säger jak nu för vissa.

Då kallas Kon. Carl från Finland. Den trohjertige svenska Chronisten skildrar nu hufvudmannen för "Svenska partiet":

Her Erik Axelssen tha en stoor Herra war,
Ok Riddare nampn med ärom bar,
Han ok flere wardo öfver ena
Ok monde thet med alfvar mena;

men klagar:

Nu ingen örtagard är swa fager,
Med mindre han bade Liljor ok Nässlor drager.

Mångas hjertan voro då vända från Sveriges råd. Jahn yttrar: "Som Herre öfver Wiborg, Nyslott, Raseborg och Tavastehus och alltså på visst sätt som Vice Kung öfver

emot den dansk-skånska hade en *fyrdelad sköld, första och fjerde fältet af guld och andra samt tredje rödt.*

Hr *Thord (Tott)* nämnes i första raderne af Skånelagen, som skrefs 1162: "Thættæ ær ræt then æthæ sattær var a malstefni i Lundi af ærchi biscopi Æskili efter böu aldra Skanungæ, mæst mæth *Thorthæ Gælkyræ*, thy at rettin var af har thar för." Gilker betyder Ståthållare. Thord var således Skånes höfding. Ihre härleder namnet af *geld* och *kära*, den som inkräfver gälden, skattpenningen. Påfven Lucius III nämner i en bulla af 1181 eller 1182, huru denne Thord Tott funderat Bosö kloster och att han då ännu lefde. En vers, lagd stiftaren i munnen i en gammal rimchrönika, anföres af Lagerbring:

Kålby mölle ok Kålby (Dalbye) wang
Böge ore ok Ringsö fang
Det gifver ieg Dig Bosö kloster ny
Ok self hviler ieg i denne höj.

Då ännu i slutet af 12:te seklet en medlem i en kyrklagscomité kunde anse sin ätts gamle hög som en christlig familjgraf, är ej underligt, att i Wärends kyrklag straff behöfde bestämmas för den som gräfde i *ättehög annans.* (Ny Smålands Beskrifning I. 157).

Denna ättens hög må härvid ej lemnas opåaktad. Om den samma saknas ej misstag. Messenius förlägger honom till *Keflinge*, en mil från Lund, två mil från Landscrona, följd af Lagerbring, som ansåg en "kycklinge hög" vara i fråga. Stjernman antager, att Thord Tott ligger i *Keflinge eller Hyllinge hed utanför Lund.* Andra lägga högen på *Kycklinge hed vid Lund.* Hos Rehbinder uppgifves, troligen genom tryckfel, en *Hyltinge hög utanför Lund* såsom Tottarnes äldsta ättgraf. Sjöborg har upplyst, att Kycklinghög är namnet på stenblock lagda på smärre stenar, liksom hönan ligger på kycklingar, anmärkande att dylika stenläggningar tillböra ett tidehvarf, som ligger 1000 år högre upp, än Thord Totts. Då Erkebiskop Absalon afsände en Antiquarie att läsa runor på en Totts hög, nyss efter det Bosöklosters stiftare blifvit höglagd, synes Sjöborg ha allt skäl att ge vigt åt den traditionen, som vid Strö i Onsjö härad, 2½ mil från Lund och 3 mil från Landskrona, utvisar Tottshögen. Denna är ännu 119 alnar i omkrets, 15 alnar hög, 20 alnar bred. Att anse den uppkastad öfver en enda person, som stupat i krig, måste vara höjden af enfaldighet, fastän den allmänna meningen är denna om alla sådana högar, som dock forntiden kallat *ättehögar* d. v. s.

begrafningsställen för ätt. Här vet man, om sägnen och versen äro tillförlitliga, den siste, som nedlades, men ej hade den christne höfdingen velat läggas i hög, sedan man i mer än ett sekel laggts i och vid kyrkor, om det ej varit för att jordas samman med sina fäder. Väl har Worms illa läsit och öfversatt en af runstenarne som förts från Strö till Trolleholm (1/4 mil derifrån), der Liljegren visat att namnet *Tott* ej finnes, men på en annan runsten derstädes kan namnet väl sägas stå, om än ej som tillnamn. På den ena stenen läses: *Fapir lit hakua stin pusi uft Tutr ok Aba*: *Fader* (ett vanligt namn sedermera i Sparre-ätten, tidigt beslägtad med Totts-ätten) *lät hacka sten denna efter Totter och Ebbe*. Totr träffas ej, så vidt vi funnit, såsom förnamn. Men på andra stenen står: *Fapir lit hakua runor pisi uftir Osur brupur sin as nur varp tupr i vik* ... der Worms ej såg de fyra sista bokstäfverna och läste *F. l. h. r. d. e. O. b. sinas som var (en) Tott*, då der tydligen står: *som var döder i Vik*(en, Bohuslän eller i wig d. ä. krig). *Tupr* och *Tutr* är i fornspråket olika både till uttal och betydelse. Thord Tott kallas *gentilis*, men orätt är att öfversätta det ordet med *hedning*. Det motsvaras af Fransosernas *Gentilhomme*, en *man af ätt*, motsatt en *homo novus*. Ofta har missförståndet af gentilis fört anträdet upp i hedniska tiden.

Thord Tott var ej blott Gilker, utan äfven Lagman, kallad judex justissimus (rättrådigaste domare). Han bad ej blott om nedskrifvande af förhanden varande kyrkorätter, utan deltog dervid så verksamt, att han nämnes Scanorum Legislator (Skåningarnes lagstiftare). Gilker eller höfding var han öfver hela Skåne redan 1162 och ännu 1170, efterträdd 1180 af Esbern Snare. Tydligt visar sig, att mannen var en af sin tids märkligaste personer. Genom den rika begåfningen af Bosökloster verkade han utan tvifvel länge under medeltiden för nejdens bättre uppodling och dess invånares bättre uppfostran.

Cronholm känner ingen Gilkere öfver Skåne före Thord Tott 1170. Derefter nämnes blott en Thord Tott Gilkere 1301, som således bör intaga rummet uti Cronholms serie mellan Petrus Jonæson Præfectus Scaniæ 1296, som ej mer var det 1314, då han kallas quondam præf. Scan. och Anders Pedersson præf. Scan. 1320. Denne *Thord Tott* (II), med en maka Botildis, som dog såsom hans enka, hade en son *Peder*, hvilken dog som Erkedjekne i Lund 1305.

stad, som då var väl befästadt. Han utmärkte sig först som ifrig försvarare af K. Eriks af Pommern sak, blef omsider af omständigheterna nödsakad att hylla K. Christopher af Bäjern och vann sjelf dervid åtskilliga egna förmåner. Alla hans barn fingo stora län och egendomar. Han nämnes på flera ställen i Jahns arbete: *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne. Axelssönerne* voro, enligt äldres uppgifter, tolf, enligt Geijer nio. Vi känna: 1. *Anders*, drunknade med sin fästmö vid Heckeberga. 2. *Peder*, Prost i Lund och Dalby kloster, död 1463. 3. *Erik*, se nedanför № 3. 4. *Iwar*, se nedanför № 4. 5. *Philip*, se nedanför № 5. 6. *Lars* eller *Laurids till Näsbyholm*, se nedanför № 6. 7. *Åke till Hjuleberg*, se nedanför № 7. 8. *Oluf* till Wallö, se nedanför № 8. Dessa bröder voro i sin tids historia hvad Angantyr och hans bröder voro i sagotiden. Af *Axelsdöttrarna* blef en gift med "Rike Olof Kregenos", en med Torb. Bille och en med en Hase. "Der gafs den tiden, säger Jahn, ingen nordisk familj, som i makt, anseende och inflytande på de offentliga angelägenheter kunde mäta sig med Tottarnes."

3. TOTT, ERIK AXELSSON

till Lagnö, som i sitt sigill kallar sig *Ericus Absalonis*, född af fru Ingeborg, en svenska, synes tidigt kommit till Sverige, i hvilket land han egde så många fränder. Vi böra ej förgäta dessa förhållanden, emedan hans verksamhet för en särskild svensk konung derigenom kan förklaras af ädlare bevekelsegrund, än blott missnöjets med de efter broderns Olofs död från slägten indragna förläningarne. Han tas hafva ärligt haft de svenska sympathierne, då ej interesset för starkt dref honom att närma sig de danska Konungarne. I svenska permbref nämnes han först 1439, då han blott kallas Väpnare; men 1441 är han redan Riddare och synes derefter ofta i urkunderna till sin död 1480. Hans giftermål äro ej redigt kända. Säkert är att han först blef gift med en svenska, *Catharina* eller *Clara*, dotter af Matts Ödgisslason (Lillie), och att han genom sitt sednare gifte kunde kallas Kon. Carls svåger. Affinis i latinska skrifter, som så öfversatts, betyder också frände, och så får det öfversättas, när fråga är om Erik Axelsson och Kon. Carl. Säkert vet man, att Hr Erik var gift med en Elin Sture, hvarföre man uppgifvit honom gift 2. med K. Carls syster, 3. med Elin Sture. Men der är hvarken någon K. Carls sy-

ster eller halfsyster, som kan ha varit hans maka. K. Carls testamente (aftryckt i Sv. Brings Handl. III. 252), uppräknande en mängd fränder, ger ej anledning antaga att han skulle då gått förbi Erik Totts maka om slägtskapen varit så nära. (Elin Sture lefde enka ännu 1483). K. Carls mor blef såsom Knut Bondes enka gift med Sten Thuresson (Bjelke), med hvilken hon födde döttrarna *Anna*, som blef i Danmark gift med Harluf Giöe, och *Karin*, som blef g. m. en dansk herre Claus. Carls samsyster *Sophia* blef gift i Danmark med Sti Krogenos, och samsystern *Elin Knutsdotter* blef ock g. m. en dansk herre *Claus*. Hvilkendera af dessa herrar Claus var Claus Nilsson till Ellinge (Sparre) eller Riksmarsken Claus Rönnows fader, detta kan icke numera utredas, icke ens upplysas med hvad skäl Claus Rönnow synes vara Claus Nilssons till Ellinge son. Är Claus Nilsson Sparre och Claus Rönnows fader samma person *), så kan Elin Knusdotter Bonde ha varit Erik Totts maka; men så måste detta ha annan bevisning, än att K. Carl och Hr Erik kallas affines. Nils Classon till Wik ihågkommes i K. Carls testamente. Den Elin Sture, som var Hr Eriks sista maka, var dotter af Gustaf Algotsson (Sture) till Ångsö (Ridd. 1407, död före 1449) och, före sitt giftermål med Erik Axelsson, enka efter Knut Stensson (Bjelke), som dog 1451. Affiniteten med K. Carl uppstod sannolikt genom K. Carls giftermål med Thure Stensson (Bjelkes) dotter Brigitta. Fru Totts förra svärmor var också en dotter af Carl Ulfsson, således K. Carls moster. Hennes förra svärfar kallade K. Carl sin fosterson. Allt detta ger tillräckliga slägtförhållanden, utan att man behöfver detta nya. Så kallas Iwar Axelsson Sten Stures svåger, der man förvexlat bröderna Erik och Iwar, hvilket af andra rättats, som ändå insmugit sig **). Elin Stures far Gustaf Algotsson Sture var farbror till den Gustaf Anundsson Sture, som var Riksföreståndaren Sten Stures far. Detta kan vara obetydligt,

*) Men Claus Nilsson till Ellinge förde två blå sparrar i hvitt fält och Claus Rönnow klufven sköld, gul och röd. Messenii uppgift att de voro samme person, upprepas af Dalin, rättades väl af andra, men upprepas ännu.

**) Se Scriptor. rerum Svec. T. I. p. 181, der man läser: Erik Axelsson. Uxor Helena Sture Stenonis Sture senioris Soror. Sten Sture hade, så vidt vi kunnat utransaka, blott en syster Brita g. m. Claes Christersson Wase. Geijer rättar denna uppgift med den som behöfver rättas, att Elin Sture var Sten Stures faster. Svenska Folkets Hist. I. 256.

men när häfdatecknare i antagna slägtförhållanden antyd
bevekelsegrunder för handlingar, så blir det ej längre ob
tydligt. I ett Biogr. Lexicon må dylika tråkigheter ingå.

Algot Magnusson Sture, Riksråd 1380.

***Gustaf* till *Ängsö*, R.R. 1414.** — ***Anund* till *Räfsnäs*, R.R. 1436.**

Elin g. m. Erik Tott. — ***Gustaf*, R.R. 1436.**

Sten Sture.

Erik Axelsson nämnes redan främst bland dem som be
segla Eskil Banérs morgongåfvobref omkring **1431** (De
Gard. Arch. X. 80, 83), af någon uppgifven som Riks
Råd redan 1430, men det är säkerligen tryckfel för 14
Då är han Höfvidsman på Åbo efter Magnus Gren, egan
slottet i förläning af K. Carl. Han nämnes Ridd., R.R. o
Höfvidsman på Nyköping **1453** och ännu **1464** har han
tjenstförrättande häradshöfding i Sexmäki och kallas Hofm
stare i Sverie, Höfvidsman på Wiborg och Kronoborg (D
la Gard. Arch. XVI. **201**). *Riksföreståndare i Sverige* kall
han ej blott 1466—67, som allmänt anmärkes i våra h
der, utan äfven 1457, hvilket förbisågs till v. Stiernma
harm redan i hans tid. Vid begge tillfällen var hans v
en protest mot Erkebiskop Jöns Bengtssons Riksföreståndi
skap af dem, som ville att "Sverige skulle vara ett rike o
ej ett prestagäld", men förra gången var det dock i Erk
biskopens upprorsleder, uppställda mot Kon. Carl till Ko
Christians förmån, han bar namnet. Troligen var det bl
i Finland, Erik Axelsson erkändes som Riksföreståndar
1457; men ännu i Juli månad kallar han sig med det
stolta namn i ett bref till Henr. Tavast, åberopadt af Ja
anf. st. s. 266 ur Dipl. Langeb. och handlade som sådan
Erkebiskopens och det svenska Riksrådets namn mot Ko
Carl. Hvitfelds hist. s. 868 framlägger förhållandet. Än
att vara Rikseus Höfvidsman och Föreståndare i Sverig
blef Hr Erik kort och dyr, ty han blef af K. Carl fängsl
i Nyköping och kastad i fängelse för sin otrohet. Men n
K. Carl nödgats fly till Danzig, släppte Erkebiskopen I
Erik visst ur fängelset, dock när det sägs, att han återg
honom dess förra värdighet, får det ej förstås om Riksför
ståndarskapet, åtminstone till bokstafven. Likväl står H
Erik främst, näst Erkebiskopen, i regeringsbref. I Oct. 14
finna vi att gods förlänas åt Konungens undersåtare af Erk

biskop Jöns och Ridd. Erik Axelsson. (Dipl. Langeb. Jahn s. 267). K. Christian lönte Hr Erik genom att straxt utnämna honom under titel af Rikshofmästare till Rikets Drotz med Wiborg i förläning, så att han visserligen fick stor del i riksstyrelsen under K. Carls bortovaró. År 1466 håller han konungsdom i en tvist mellan Tavastland och Satagunden, der Finlands begge lagmän sitta bland de tolf i Nämnden. De la Gard. Arch. III. 65. Samma år är han Höfvidsman på Åbo och Wiborg tillika, då han blir Riksföreståndare som K. Carls man och förjagar Erkebiskopen. 1467 är han Höfvidsman på Stockholms slott och herre öfver hufvudstaden, hållande både stad och slott Kon. Carl tillhanda. 1468 bekom han Finland i förläning, 1470—72 nämnes han General-Gouverneur i Finland hos sednare författare. 1475 får han särskilt Wiborg stad och slott i förläning, hvarefter han förság Wiborg med nya fästningsverk. Död 1480, sannolikt utan barn, åtminstone då lefvande.

Han börjar ett dombref af 1466: "Alle the thetta breff höra eller see helser Jag Eric Axelsson i Lagnö Riddare kärlegha medt vorro herra Jesu Christi och gör vitterligt medt mitt öpne breff, att åren effter Gudz byrd" .... slutande: med förbud vid hvars mans XL prc för konungzens, att qvälja denna dom.

Rimchrönikan besjunger Hr Erik Axelsson flera gånger. Så heter det om Kon. Carl (1450):

Han tok Aboe aff Herr Magnus Green
Ok fick thet ater Her Erik Axelson igen
Af thet yppersta släckte var han
Som i Danmark vara kan.

Så yttras, sedan Kon. Carl flytt till Danzig:

Dhen tijd Konung Christian kom i Diurahamn *)
Herr Erik Axelson sik till Wiborgz redde,
Lyckan full tha honom swa,
At han thet vaka pa en stund tha:
En fyrepijl kom i hödh,
Therföre the oppe war komme i nödh,
Ok tackade Gudh the kunde Eldin fly
Therföre van Erik Axelsson Slottit i thy
Ok var eij tha seen,
Kom till Stockholm igen,
Medan fick Biskopen all Slott,
Thet var honom alt förespott.

Så ser man Erik trogen "det svenska partiet", som ville lösa Unionens band och upplyfta K. Carl, än, då lyckan

*) Nära Waxholmen.

stenssons sön oc eineste arving, mens efftelader sig nu en hustru met elleve börn udi störste fattigdom. Hendis M:t Dronningen, saa oc Enkedron. haver hver tagit en aff hans döttre til sig."

Sonen *Carl Ulrik Torstensson* dog barnlös 1727 liksom hans syster fröken *Marg. Magdalena* 1747, hvarefter namnet Torstensson försvunnit bland de lefvande. I medlet af 18:de seklet slocknade således en ätt, som redan 400 år förut var Senatorisk, som haft inom sig ingen skamfläck, men nio Rådsherrar, två Fältmarskalkar, och ett namn med europeiskt rykte. Carl Ulrik T. föddes 1685 och blef i sina späda år faderlös, liksom fader före honom. Han dog barnlös i Brüssel, men nedlades i Torstenssonska grafven i Riddarholmskyrkan 1729, då en Bror Rålamb höll vid vapnets krossande ett tal, som ådrager sig uppmärksamheten mer än dylika vitterhetsalster i allmänhet pläga. Hans enka *Anna Marg. Oxenstjerna*, dotter af Gouverneuren öfver Zweibrücken Gr. Gabr. Oxenstjerna, blef sedan g. m. Riksrådet Gr. T. G. Bjelke.

(Källor: Rådslängden. — Fryxells Handl. — De la Gard, Arch. — Ny Smålands Beskrifning II. 618.) — N.

TOTT.

Vi komma här till en ätt med så namnkunniga personer, att ätten i sin helhet behöfver bli känd. En *Erik Axelsson Tott* har varit Sveriges Riksföreståndare; en *Iwar Axelsson* dertill utsedd såsom en svensk konungs måg. Desse och deras bröder upplöste engång Kalmare-Unionen — sannolikt af samma bevekelsegrunder som Corfitz Ulfeld löste Skånes, Hallands och Blekinges samband med Danmark, eller som missnöjde danske aristokrater. Geijer erkänner ej blott, att Axelsönerne satte engång kronan på K. Carl VIII, utan att deras inflytande var högst betydande, då St. Sture d. ä. kunde som Riksföreståndare emottaga efter K. Carl svenska styrelsen. De ha således förtjensten eller ansvaret till ej ringa del deraf, att en slägting till både K. Carl och Hr Sten slutligen kunde bryta Skandinaviens enhet — en slags motbild i den tiden till den germaniska enheten i våra dagar. Ty uppenbart är, att Gustaf Erikssons anor, bland hvilka K. Carl och Hr Sten främst åberopades, lika mycket som hans segrar verkade på svenska folkets opinion, då det korade honom till sin herre. En *Ingeborg Tott* var verksam vid anläggningen af Upsala Universitet och boktryck-

ningens införande, förtjenster, som ännu uppskattas. En *Henrik Totts* barn fingo Wasablod i sina ådror och detta beräknades äfven, då Drottn. Christina tänkte att sätta en svensk Hertigkrona på Gr. *Claes Totts* hufvud, ja, att sätta sjelfva Kungakronan på denne undersåtes hjessa. *Åke Tott* var svenska Kungens "snöplog", då Gustaf II Adolf började sina segertåg. I sednare tider har en annan gren af ätten, skrifvande sig Thott, vunnit friherrlig och greflig krona på vårt Riddarhus, utan att likväl kunna upphinna det fordna anseendet. I Danmark går denna ätts anor genom hela dess historia upp i sagotiden och som den i Skåne har sin ättehög och sina bautastenar och Skåningen numera betraktar sina fäderneslandsminnen såsom svenska, är skäl att äfven bemärka de namnkunnige af ätten, som sammanflätat sina namn med Skånes äldsta minnen.

Ätten

fick så tidigt sitt tillnamn, att det sannolikt uppstått såsom en främlings landsmansbenämning. Då *Tysk* hette *Teut*, synes en dylik inkommit till Danmark och der kallats *den Tyske*. Att man antog en stamfar för Teutonerne med detta namn, må dock ej väcka tanken derpå, att den danske Teut hade detta namn särskildt som ett slägtnamn i Tyskland, hänvisande till hela stammens fader. Dylika fäder ha nästan alla folkstammar. Danskarne måste i de dagar få sin Dan och Svenskarne sin Sven, så visst som Ionerne haft sin Ion. Vi lemna derföre både *Thaut* och *Teut*, men få i förbigående anmärka, att Saxo och Calendarium Nestwediense känner en *Taat* — kanske en *Tysk* af annan slägt — som uppgifves år 290 e. Chr. f. ha dödat K. Olof Fräkne, dervid tideräkningens godtycklighet ej behöfver bevisas. En *Tote* är jemte (Palna) *toke* Jutlands ombud, vid den bekanta gränsregleringen omkring 950, då Bleking förenades med Skåne och derigenom kom till Danmark, i stället för att vara närmast förenadt med Småland, hvarmed stammen ännu visar sig mest beslägtad. Den förste historiske person i ätten är

1. TOTT, THORD.

Thord Tott (I.) lefde ännu 1160—80. Messenius låter Kon. Carl Knutssons och Bondarnes stamfar Thord Skägge vara denne Totts son. Dertill var dock troligen ingen anledning än att Thord var slägtnamn inom begge dessa ätter. Men den svenska ätten hade en *båt* som ättemärke, då der-

emot den dansk-skånska hade en *fyrdelad sköld, första och fjerde fältet af guld och andra samt tredje rödt.*

Hr *Thord (Tott)* nämnes i första raderne af Skånelagen, som skrefs 1162: "Thættæ ær ræt then æthæ sattæ var a malstefni i Lundi af ærchi biscopt *Æskili* efter bön aldra Skanungæ, mæst mæth *Thorthæ Gælkyræ*, thy at rettin var af har thar för." Gilker betyder Ståthållare. Thord var således Skånes höfding. Ihre härleder namnet af *geld och kära*, den som inkräfver gälden, skattpenningen. Påfven Lucius III nämner i en bulla af 1181 eller 1182, huru denne Thord Tott funderat Bosö kloster och att han då ännu lefde. En vers, laggd stiftaren i munnen i en gammal rimchrönika, anföres af Lagerbring:

Kälby mölle ok Kälby (Dalbye) wang
Böge ore ok Ringsö fang
Det gifver ieg Dig Bosö kloster ny
Ok self hviler ieg i denne höj.

Då ännu i slutet af 12:te seklet en medlem i en kyrklagscomité kunde anse sin ätts gamle hög som en christlig familjgraf, är ej underligt, att i Wärends kyrklag straff behöfde bestämmas för den som gräfde i *ättehög annans*. (Ny Smålands Beskrifning I. 157).

Denna ättens hög må härvid ej lemnas opåaktad. Om den samma saknas ej misstag. Messenius förlägger honom till *Keflinge*, en mil från Lund, två mil från Landscrona, följd af Lagerbring, som ansåg en "kycklinge hög" vara i fråga. Stjernman antager, att Thord Tott ligger i *Keflinge eller Hyllinge hed utanför Lund.* Andra lägga högen på *Kycklinge hed vid Lund.* Hos Rehbinder uppgifves, troligen genom tryckfel, en *Hyltinge hög utanför Lund* såsom Tottarnes äldsta ättgraf. Sjöborg har upplyst, att Kycklinghög är namnet på stenblock laggda på smärre stenar, liksom hönan ligger på kycklingar, anmärkande att dylika stenläggningar tillhöra ett tidehvarf, som ligger 1000 år högre upp, än Thord Totts. Då Erkebiskop Absalon afsände en Antiquarie att läsa runor på en Totts hög, nyss efter det Bosöklosters stiftare blifvit höglaggd, synes Sjöborg ha allt skäl att ge vigt åt den tradition, som vid Strö i Onsjö härad, 2½ mil från Lund och 3 mil från Landskrona, utvisar Tottshögen. Denna är ännu 119 alnar i omkrets, 15 alnar hög, 20 alnar bred. Att anse den uppkastad öfver en enda person, som stupat i krig, måste vara höjden af enfaldighet, fastän den allmänna meningen är denna om alla sådana högar, som dock forntiden kallat *ättehögar* d. v. s.

begrafningsställen för ätt. Här vet man, om sägnen och versen äro tillförlitliga, den siste, som nedlades, men ej hade den christne höfdingen velat läggas i hög, sedan man i mer än ett sekel laggts i och vid kyrkor, om det ej varit för att jordas samman med sina fäder. Väl har Worms illa läsit och öfversatt en af runstenarne som förts från Strö till Trolleholm (¼ mil derifrån), der Liljegren visat att namnet *Tott* ej finnes, men på en annan runsten derstädes kan namnet väl sägas stå, om än ej som tillnamn. På den ena stenen läses: *Faþir lit hakua stin þusi uft Tutr ok Aba: Fader* (ett vanligt namn sedermera i Sparre-ätten, tidigt beslägtad med Totts-ätten) *lät hacka sten denna efter Totter och Ebbe.* Totr träffas ej, så vidt vi funnit, såsom förnamn. Men på andra stenen står: *Faþir lit hakua runor þisi uftir Osur bruþur sin as nur varþ tuþr i vik* ... der Worms ej såg de fyra sista bokstäfverna och läste *F. l. h. r. d. e. O. b. sinas som var (en) Tott*, då der tydligen står: *som var döder i Vik*(en, Bohuslän eller i wig d. ä. krig). *Tuþr* och *Tutr* är i fornspråket olika både till uttal och betydelse. Thord Tott kallas *gentilis*, men orätt är att öfversätta det ordet med *hedning*. Det motsvaras af Fransosernas *Gentilhomme*, en *man af ätt*, motsatt en *homo novus*. Ofta har missförståndet af gentilis fört anträdet upp i hedniska tiden.

Thord Tott var ej blott Gilker, utan äfven Lagman, kallad judex justissimus (rättrådigaste domare). Han bad ej blott om nedskrifvande af förhanden varande kyrkorätter, utan deltog dervid så verksamt, att han nämnes Scanorum Legislator (Skåningarnes lagstiftare). Gilker eller höfding var han öfver hela Skåne redan 1162 och ännu 1170, efterträdd 1180 af Esbern Snare. Tydligt visar sig, att mannen var en af sin tids märkligaste personer. Genom den rika begåfningen af Bosökloster verkade han utan tvifvel länge under medeltiden för nejdens bättre uppodling och dess invånares bättre uppfostran.

Cronholm känner ingen Gilkere öfver Skåne före Thord Tott 1170. Derefter nämnes blott en Thord Tott Gilkere 1301, som således bör intaga rummet uti Cronholms serie mellan Petrus Jonæson Præfectus Scaniæ 1296, som ej mer var det 1314, då han kallas quondam præf. Scan. och Anders Pedersson præf. Scan. 1320. Denne *Thord Tott* (II), med en maka Botildis, som dog såsom hans enka, hade en son *Peder*, hvilken dog som Erkedjekne i Lund 1305.

stad, som då var väl befästadt. Han utmärkte sig först som ifrig försvarare af K. Eriks af Pommern sak, blef omsider af omständigheterna nödsakad att hylla K. Christopher af Bäjern och vann sjelf dervid åtskilliga egna förmåner. Alla hans barn fingo stora län och egendomar. Han nämnes på flera ställen i Jahns arbete: *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne. Axelssönerne* voro, enligt äldres uppgifter, tolf, enligt Geijer nio. Vi känna: 1. *Anders*, drunknade med sin fästmö vid Heckeberga. 2. *Peder*, Prost i Lund och Dalby kloster, död 1463. 3. *Erik*, se nedanför № 3. 4. *Iwar*, se nedanför № 4. 5. *Philip*, se nedanför № 5. 6. *Lars* eller *Laurids till Näsbyholm*, se nedanför № 6. 7. *Åke till Hjuleberg*, se nedanför № 7. 8. *Oluf* till Wallö, se nedanför № 8. Dessa bröder voro i sin tids historia hvad Angantyr och hans bröder voro i sagotiden. Af *Axelsdöttrarna* blef en gift med "Rike Olof Kregenos", en med Torb. Bille och en med en Hase. "Der gafs den tiden, säger Jahn, ingen nordisk familj, som i makt, anseende och inflytande på de offentliga angelägenheter kunde mäta sig med Tottarnes."

3. TOTT, ERIK AXELSSON

till Lagnö, som i sitt sigill kallar sig *Ericus Absalonis*, född af fru Ingeborg, en svenska, synes tidigt kommit till Sverige, i hvilket land han egde så många fränder. Vi böra ej förgäta dessa förhållanden, emedan hans verksamhet för en särskild svensk konung derigenom kan förklaras af ädlare bevekelsegrund, än blott missnöjets med de efter broderns Olofs död från slägten indragna förläningarne. Han kan hafva ärligt haft de svenska sympathierne, då ej interesset för starkt dref honom att närma sig de danska Konungarne. I svenska permbref nämnes han först 1439, då han blott kallas Väpnare; men 1441 är han redan Riddare och synes derefter ofta i urkunderna till sin död 1480. Hans giftermål äro ej redigt kända. Säkert är att han först blef gift med en svenska, *Catharina* eller *Clara*, dotter af Matts Ödgisslason (Lillie), och att han genom sitt sednare gifte kunde kallas Kon. Carls svåger. Affinis i latinska skrifter, som så öfversatts, betyder också frände, och så får det öfversättas, när fråga är om Erik Axelsson och Kon. Carl. Säkert vet man, att Hr Erik var gift med en Elin Sture, hvarföre man uppgifvit honom gift 2. med K. Carls syster; 3. med Elin Sture. Men der är hvarken någon K. Carls sy-

ster eller halfsyster, som kan ha varit hans maka. K. Carls testamente (aftryckt i Sv. Brings Handl. III. 252), uppräknande en mängd fränder, ger ej anledning antaga att han skulle då gått förbi Erik Totts maka om slägtskapen varit så nära. (Elin Sture lefde enka ännu 1483). K. Carls mor blef såsom Knut Bondes enka gift med Sten Thuresson (Bjelke), med hvilken hon födde döttrarna *Anna*, som blef i Danmark gift med Harluf Giöe, och *Karin*, som blef g. m. en dansk herre Claus. Carls samsyster *Sophia* blef gift i Danmark med Sti Krogenos, och samsystern *Elin Knutsdotter* blef ock g. m. en dansk herre *Claus*. Hvilkendera af dessa herrar Claus var Claus Nilsson till Ellinge (Sparre) eller Riksmarsken Claus Rönnows fader, detta kan icke numera utredas, icke ens upplysas med hvad skäl Claus Rönnow synes vara Claus Nilssons till Ellinge son. Är Claus Nilsson Sparre och Claus Rönnows fader samma person *), så kan Elin Knusdotter Bonde ha varit Erik Totts maka; men då måste detta ha annan bevisning, än att K. Carl och Hr Erik kallas affines. Nils Classon till Wik ihågkommes i K. Carls testamente. Den Elin Sture, som var Hr Eriks sista maka, var dotter af Gustaf Algotsson (Sture) till Ängsö (Ridd. 1407, död före 1449) och, före sitt giftermål med Erik Axelsson, enka efter Knut Stensson (Bjelke), som dog 1451. Affiniteten med K. Carl uppstod sannolikt genom K. Carls giftermål med Thure Stensson (Bjelkes) dotter Britta. Fru Totts förra svärmor var också en dotter af Carl Nilsson, således K. Carls moster. Hennes förra svärfar kallade K. Carl sin fosterson. Allt detta ger tillräckliga slägtförhållanden, utan att man behöfver detta nya. Så kallas Iwar Axelsson Sten Stures svåger, der man förvexlat bröderne Erik och Iwar, hvilket af andra rättats, som ändå inslagit sig **). Elin Stures far Gustaf Algotsson Sture var farbror till den Gustaf Anundsson Sture, som var Riksföreståndaren Sten Stures far. Detta kan vara obetydligt,

*) Men Claus Nilsson till Ellinge förde två blå sparrar i hvitt fält och Claus Rönnow klufven sköld, gul och röd. Messenii uppgift att de voro samme person, upprepas af Dalin, rättades väl af andra, men upprepas ännu.

**) Se Scriptor. rerum Svec. T. I. p. 181, der man läser: Erik Axelsson. Uxor Helena Sture Stenonis Sture senioris Soror. Sten Sture hade, så vidt vi kunnat utransaka, blott en syster Brita g. m. Johan Christersson Wase. Geijer rättar denna uppgift med den som och behöfver rättas, att Elin Sture var Sten Stures faster. Svenska Folkets Hist. I. 256.

men när häfdatecknare i antagna slägtförhållanden antyd
bevekelsegrunder för handlingar, så blir det ej längre ob
tydligt. I ett Biogr. Lexicon må dylika tråkigheter ingå.

Algot Magnusson Sture, Riksråd 1380.

Gustaf till Ängsö, R.R. 1414.	*Anund till Räfsnäs*, R.R. 1436.
Elin g. m. Erik Tott.	*Gustaf*, R.R. 1436.
	Sten Sture.

Erik Axelsson nämnes redan främst bland dem som b
segla Eskil Banérs morgongåfvobref omkring 1431 (De
Gard. Arch. X. 80, 83), af någon uppgifven som Rik
Råd redan 1430, men det är säkerligen tryckfel för 14
Då är han Höfvidsman på Åbo efter Magnus Gren, egan
slottet i förläning af K. Carl. Han nämnes Ridd., R.R. o
Höfvidsman på Nyköping 1453 och ännu 1464 har han
tjenstförrättande häradshöfding i Sexmäki och kallas Hofm
stare i Sverie, Höfvidsman på Wiborg och Kronoborg (
la Gard. Arch. XVI. 201). *Riksföreståndare i Sverige* kall
han ej blott 1466—67, som allmänt anmärkes i våra hä
der, utan äfven 1457, hvilket förbisågs till v. Stiernm
harm redan i hans tid. Vid begge tillfällen var hans v
en protest mot Erkebiskop Jöns Bengtssons Riksföreståndar
skap af dem, som ville att "Sverige skulle vara ett rike o
ej ett prestagäld", men förra gången var det dock i Erk
biskopens upprorsleder, uppställda mot Kon. Carl till Ko
Christians förmån, han bar namnet. Troligen var det bl
i Finland, Erik Axelsson erkändes som Riksföreståndar
1457; men ännu i Juli månad kallar han sig med det
stolta namn i ett bref till Henr. Tavast, åberopadt af Ja
anf. st. s. 266 ur Dipl. Langeb. och handlade som sådan
Erkebiskopens och det svenska Riksrådets namn mot K
Carl. Hvitfelds hist. s. 868 framlägger förhållandet. Ä
att vara Rikseens Höfvidsman och Föreståndare i Sveri
blef Hr Erik kort och dyr, ty han blef af K. Carl fängsl
i Nyköping och kastad i fängelse för sin otrohet. Men n
K. Carl nödgats fly till Danzig, släppte Erkebiskopen
Erik visst ur fängelset, dock när det sägs, att han åter
honom dess förra värdighet, får det ej förstås om Riksför
ståndarskapet, åtminstone till bokstafven. Likväl står
Erik främst, näst Erkebiskopen, i regeringsbref. I Oct. 14
finna vi att gods förlänas åt Konungens undersåtare af Erk

biskop Jöns och Ridd. Erik Axelsson. (Dipl. Langeb. Jahn s. 267). K. Christian lönte Hr Erik genom att straxt utnämna honom under titel af Rikshofmästare till Rikets Drotz med Wiborg i förläning, så att han visserligen fick stor del i riksstyrelsen under K. Carls bortovaro. År 1466 håller han konungsdom i en tvist mellan Tavastland och Satagunden, der Finlands begge lagmän sitta bland de tolf i Nämnden. De la Gard. Arch. III. 65. Samma år är han Höfvidsman på Åbo och Wiborg tillika, då han blir Riksföreståndare som K. Carls man och förjagar Erkebiskopen. 1467 är han Höfvidsman på Stockholms slott och herre öfver hufvudstaden, hållande både stad och slott Kon. Carl tillhanda. 1468 bekom han Finland i förläning, 1470—72 nämnes han General-Gouverneur i Finland hos sednare författare. 1475 får han särskilt Wiborg stad och slott i förläning, hvarefter han försåg Wiborg med nya fästningsverk. Död 1480, sannolikt utan barn, åtminstone då lefvande.

Han börjar ett dombref af 1466: "Alle the thetta breff höra eller see helser Jag Eric Axelsson i Lagnö Riddare kiinnerligha medt vorro herra Jesu Christi och gör vitterligt medt mitt öpne breff, att åren effter Gudz byrd" .... sluttande: med förbud vid hvars mans XL prc för konungsdom, att qvälja denna dom.

Rimchrönikan besjunger Hr Erik Axelsson flera gånger. Så heter det om Kon. Carl (1450):

Han tok Aboe aff Herr Magnus Green
Ok fick thet ater Her Erik Axelson igen
Af thet yppersta släckte var han
Som i Danmark vara kan.

Så yttras, sedan Kon. Carl flytt till Danzig:

Dhen tijd Konung Christian kom i Diurahamn *)
Herr Erik Axelson sik till Wiborgz redde,
Lyckan full tha honom swa,
At han thet vaka pa en stund tha:
En fyrepijl kom i hödh,
Therföre the oppe war komme i nödh,
Ok tackade Gudh the kunde Eldin fly
Therföre van Erik Axelsson Slottit i thy
Ok var eij tha seen,
Kom till Stockholm igen,
Medan fick Biskopen all Slott,
Thet var honom alt förespott.

Så ser man Erik trogen "det svenska partiet", som ville slita Unionens band och upplyfta K. Carl, än, då lyckan

*) Nära Waxholmen.

flyr Carl, vinner Hr Erik sin danske Kungs ynnest blot genom att förklara sig för hans man. Och ändå behöfd han blott räcka Carl åter sin hand, för att vara honom lik kär. Han står genom sin makt och rikedom tydligen öfv partierne. Begge partierne synas af klokhet anförtrott h nom Wiborg och gränsbevakningen mot Ryssland, hvilk var lika vigtig för dem begge.

Olaus Petri berättar om Hr Erik Axelssons sista val ti Riksföreståndare på ett sätt, att man inser det Nyköping bröllopet var en politisk coalition. Meningen var nog a få Erkebiskop Jöns dit och der fängsla honom, om han ville afsäga sig Riksföreståndarskapet. Men den sluge ma nen kom ej till det bröllop, som förente Tottpartiet och Carls parti vid den kullerstolen, på hvilken Iwar Tott o Prinsessan Magdalena knäföllo. Och nu är det anteckna att folket ropade det Sverige ej var ett prestgäld. Erk biskopen afsattes som Vice Konung och Erik Axelson kor des i stället. Den förre var K. Christians Ståthållare, d sednare Carl Knutssons. I Stockholm vanns segern för "p trioterne" af Erik Axelssons tjenare Olof Råd, då herr tjenareskaran, med Råd som Capitaine, skrämde Erkeb skopen att rädda sitt lif genom att lemna Stockholm åt d nye Riksföreståndaren, då betjenterne hastigt slogo på dörr af det rum, der Erkebiskopen var utan mycket folk. Det skedde 1466, och 1467 kunde den nye Riksföreståndar lägga makten i sin Kungs, Carl Knutssons, händer, belö med Finland som län, det han behöll till sin död 1480. I K. Carl återkom d. 12 Nov. 1467 till Stockholm efter 2 års bortovaro, upplät Hr Erik Axelsson honom riket "m stor äro och process, andtvardande honom Stockholms sl och stad, då han allmänligen hyllades som riksens Her och Konung." Detta var ett stort ögonblick i Erik To lefnad. Jöns Bengtssons regering vardt nu ändad och h reste till Öland der han dog, "en eländig man", fem veck sedan han nödgats lemna stadsrodret.

Sedan Carl förenat sig med Axelssönerne, fick han sit orubbad på thronen till sin död. I vårt gamla epos sk dras så Nils Stures (f. d. Natt och Dag) förening med I Erik Axelsson 1466, då bröllopet var bestämdt mellan I Carls dotter Magdalena och Iwar Axelsson:

Till Herr Erik Axelson kom Nils Sture tha
Ok klagade hårdeliga huru honom månde gaa,
Her Erik Axelson svarade honom väl till snilla,
Käre Her Nils Sture aff orätt skulin i ey fara illa,

Jak vill ider til dagha föra
Ok ider saak för Biskopen röra,
Wij skulom snart halla en Herredagh,
Ider skal inte skee öfver Lagh.

Derefter beskrifves mötet mellan Hr Nils och Erkebiskop Jöns Bengtsson i Stockholms bykyrkas sakristia, dervid

Her Nils Sture tröste på Hr Erik Axelsons macht,
Ty gaff han pa Biskop Jöns föga acht.

Hr Erik hade då Nyköping inne och böd till bröllopskost, äfven Erkebiskopen, sjelf farande dit med mycken ståt, följande Nils Sture till Stäke.

Her Erik, Her Niels the skildes ther wider,
Then ena foor opp, then andra foor nider,
Then ena foor söder med mykla lost,
Then andra Norr med föga kost.
Her Erik for Söder med hundrade try,
Her Niels med otta svena till Pynningaby.

Hr Erik öfvergifver nu Erkebiskopen, som var Riksföreståndare och eröfrar somliga slott under det Hr Niels intager andra. Nu flyr Erkebiskop Jöns till Kungen och klagar:

Med svik ok list är jak besnarder,
Her Erik Axelson är mik listeliga harder.

Sten Sture var då Nils Stures tjenare, liggande i Arboga "som en dåre." Erkebiskopen kom åter med danskt krigsfolk och belägrade Erik Axelsson. Så kommer Iwar hans broder af Wisby, samlande en stor skara folk.

Nu rider Her Erik Axelson i Sverikes Rijke,
Ty Biskopsslächt motte wijke.
Han stiger i land vid Kronoborg (Grönborg),
Sinom fiende till stora sorg.
På Nyssa skog möttes the alla,
Erik Knutsson kunde ey skogen behalla,
Han motte fly tha for pijl ok bysso,
Thet säger jak nu för vissa.

Då kallas Kon. Carl från Finland. Den trohjertige svenska Chronisten skildrar nu hufvudmannen för "Svenska partiet":

Her Erik Axelssen tha en stoor Herre war,
Ok Riddare nampn med ärom bar,
Han ok flere wardo öfver ena
Ok monde thet med alfvar mena;

men klagar:

Nu ingen örtagard är swa fager,
Med mindre han hade Liljor ok Nässlor drager.

Mångas hjertan voro då vända från Sveriges råd. Jahn yttrar: "Som Herre öfver Wiborg, Nyslott, Raseborg och Tavastehus och alltså på visst sätt som Vice Kung öfver

Finland, hade Erik Axelsson år 1479 tillbakaslagit med 24,000 man ett angrepp af Ryssarne, som trängt in i deras land och hade härjat det i en omkrets af 20 mil. Det är sannolikt, att han vid detta tillfälle inlemmade flera Ryssarne tillhöriga distrikter i Finland; till och med om den nyss anlaggda fästning (St.) Olofsborg eller Nyslott var då tvifvelaktigt, om den icke låg på det gamla ryska gebitet. Detta St. Olofsborg var anlagdt af Erik Axelsson, sisom Ståthållare öfver Finland. (Jahn anf. st. s. 559). Då Kon. Carls död nalkades, skildras Erik Axelsson såsom den då hufvudsakligen satte Herr Sten till Riksföreståndare, hvilket Geijer anser med allt skäl sagdt. Då hans val föreslagits

Monde Hr Erik Axelson med vilja opstaa,
Ok honom Slotzlofven öfver Stockholm, Aboo ok Wiborg faa.

Och då Hr Stens sättande i högsätet anförts, heter det:

Erlig Riddare Her Erik Axelson
Thet hade ider blifvit til stora mon
Å hvart werldin ville vända
Hade idert löfte fatt en god ända.

Då Hr Erik Axelssons död nämnes, följer en minnessång:

Tha Her Erik Axelson han blef död,
Komme Svenske män i nöd,

derpå om *Axlen* en lång betraktelse följer, antydande att Hr Erik väl värjat Finland från ryska sidan

Ok komber Axlen i något meen,
Thet skeer förty at Slotslofven är ej reen.

Han felade nemligen uti att lemna Slottslofven till sina bröder. Möjligen hade han förskjutit under de många rörelserna af enskilda medel hvad han mot länets återlemnande önskade att återfå. 20,000 mark och än mer utlofvades af Sten Sture, men utbetaltes ej. Sannolikt hade Hr Erik väl fått utlägga den summa vid fästningsbyggnader och för "det svenska partiets interesse", då detta partis hufvudman lefde "fattig och arm" i Finland, men ändå ville återvinna den ena af den skandinaviska Unionens kronor.

Erik Axelsson är begrafven i Aspö kyrka, sedan han förts till sin gård Lagnö i Mälaren från den ryska gränsfästningen.

Utan tvifvel var Erik T. den bäste af Axelssönerne och en af sin tids utmärktaste män. Om han egt barn känna vi ej. Inga lefde då han dog.

4. TOTT, IWAR

till *Bælef*, född af fru *Ingeborg*, Riddare redan 1453, R.R. och Höfvidsman med löfte att på vissa vilkor bli Sveriges Riksföreståndare. Han var först gift med *Margareta*, Påvel Laxmans dotter, blef sedan d. 14 Sept. 1466 gift med *Magdalena*, Kon. Carls dotter, som dog i Söderköping 1495. Iwar Totts dotter *Beata* blef gift med 1. Trued Lille. 2. Arwed Trolle till Birkewad, den Trollēn, "som for med flittja." Porträtter af Hr Iwars båda fruar finnas i Köpenhamn. Att han tredje gången blef gift med en Torber Billes dotter, är sannolikt en grundlös uppgift. Länge under det Erik Axelsson hade Finland i sin hand, egde hans broder Iwar Gottland efter brodern Olof. Der brodern drog med en här fram, kom gerna Hr Iwar från Wisby till hans hjelp. 1467 förklarade Hr Iwar K. Christian öppet krig (Geijer, S. F. H. I. 256). Den 25 Maj 1472 fick han Stegeborg, der han var Höfvidsman, och till förläning innehade detta slott, tills det af hans folk 1487 uppgafs genom dagtingan till Sten Sture. År 1472 fick han äfven Öland, der han var Höfvidsman på Borgholm, i förläning af Sten Sture. Undertecknade som Svensk Rådsherre Kalmare-dagtingan 1475. 1483 var han Höfvidsman på Wiborg, Tavastehus och Olofsborg. Var s. å. Slottslofven på Raseborg. Då han s. å. afträdde de finska fästningarne, var det mot Borgholms slott och Öland, som Sten Sture lemnade i ersättning. Sedan han förrädiskt lemnat Gottland till Danskarne 1487, flydde han till Danmark, der han insattes i Rikerådet. Död 149..

Hr Iwars uppförande efter Hr Eriks död skildras så af Chronisten:

Her Iwar Axelson, som Gotland hafver,
Sin broder Larens Axelson tilldrager,
Ho som vill må thet väl lasta,
Met svenske män gjorde the sik fasta;
I Nyköping hölls en herradag
Och ville Svenske blifva vid Sverikes lag;
Hr Iwar lofvar med sin mun;
Tegh alt uthan hiertans grund.

Detta onda gjorde giftermål. Hr Iwar satt säll vid sitt spelbord på Gottland, som han hade i pant. Hr Larens hade då St. Olofsborg (Nyslott), Wiborg, Tavastehus och Raseborg. Väl lofvade Hr Iwar, att lemna danska Konungen Sverige utan svärdsslag; men kunde det ej hålla.

Först 1485 synes Hr Iwar ha lemnat Danmark, der han hade Lillö som allodialgods och Sölvesborg, som förlä-

ning. Han sändes då af K. Christian i sällskap med Clas Rönnow för att underhandla med K. Carl. De afslöto med honom ett stillestånd till Pingstdagen 1458, hvarunder de delar af Norge, som svurit K. Carl trohet, fingo tillhöra honom, men Elfsborg m. m. oanfäktadt lyda under K. Christian. Invånare i vissa orter och Commendanter å vissa slott fingo sjelfve välja den Kung, de ville lyda. Detta var ju liberalt? Under de följande rörelserna synes Iwar följt sin broder Eriks steg och slutligen blifver Iwar den, som genom att äkta K. Carls dotter binder Axelssönerne vid K. Carls parti med det starkaste band. Möjligen uppsteg tanken, att afsätta Erkebiskop Jöns och i stället antaga Erik Axelsson som Riksföreståndare samt återkalla K. Carl, först då Erkebiskopens tjenare genom att bränna och plundra ett Nils Stures gods, satt denne partigängare i raseri mot prelaten. Som K. Carls måg förenar Iwar sig med den andre danske magnaten, svenska exkungens måg, att återkräfva det län- och arfvegods, man fråndömt, på K. Comitéens uppmaning, den afsatte monarchen. Rikerådet biföll de kunglige mågarnes kraf. Nu drog Hr Iwar ut, för att i K. Carls namn underlägga sig fästen och landskap. Härunder var han särdeles lycklig och slog Erik Oxenstjerna, som mötte med Oxenstjernska partiets här, så tappert, att blott 14 man undkommo. Dalin säger, att slaget stod på Juleta slätt. Sedan drog Iwar upp i Dalarne och samlade sig större antal krigare, mötande Erik Axelsson, som kom från Stockholm, der han med ett betjentbuller öfverrumplat prelaten, på marsch till Upsala. Det var nu Erkebiskopen flydde till Öland och dog. Då svärfadern väl fått sin spira åter, hade Iwar den olyckan, att danska Konungen belägrade både Lillö och Sölvesborg, hvilka dock ej, såsom Jahn uppger, ligga begge i Bleking. Sölvesborg capitulerade d. 10 Sept. 1467, och Lillö följande våren. Hvitfeldt hade sett de belägringsverk, som då uppkastades mot Lillö vid bräddarne af Helgeå. Och likväl var Iwar så mäktig och vigtig, att danska Kungen medgaf honom att njuta allt sitt arf- och pantgods i Danmark, tills der var dömdt eller underhandladt mellan Skandinaviens monarch och den undersåte, som så ifrigt verkat för att fråntycka danska Kungen hans ena krona.

Hr Iwar hade dock stora bekymmer. Då Erik Oxenstjerna på riksdagen i Vadstena fängslade och bortförde hans gemål, blef han visserligen ömt sårad, men kanske födde det såret det kungliga partiets tanke att läka den sågenom att lofva Hr Iwar Riksföreståndarskapet efter

Kon. Carls död. Jahn yttrar: det låter sig väl antaga, att Iwar ej ville bortgifva en läglighet, som möjligen förde till thronen, i det minsta till herradömet. Att Sture och Axelssönerne ernade göra gemensam sak mot K. Christian, uppskjutande afgörande om candidaturen till Riksföreståndarskapet, anser Jahn med mycket skäl. Erik hade anseende och erfarenhet framom begge. Då han uppoffrade sin äregirighet för Hr Sten, kunde Iwar ej lätt sätta sig deremot. Imellertid glömmer ej Jahn att efter Olaus Petri berätta, det Sten lät en läst tyskt öl rinna, förrän bönderne valde honom, öfverröstande i fyllan med sitt skrål Kon. Christians parti.

Söndring uppstod sedan mellan Hr Sten och Hr Iwar och den sednare ville då göra Unionen *till en sanning*.

På mötet i Halmstad 1483 tillböd Kon. Hans Hr Iwar full amnesti, lofvande sina undersåtare rätt att göra uppror, om han bröte de löften, han nu gaf. Om Iwars län Gottland var hufvudstriden. Kungen lofvade Svenskarne ön, om de hyllade honom, Svenskarne lofvade hylla honom, om de först finge ön. Iwar stod ännu ofvan begge makterna med ön i sitt våld. Han hade från Gottland fört öppet krig med K. Christian och kunde fortfara att lika handla under sonens regering. Under Hr Sten ville han icke lyda. Han nekade, liksom en af bröderne, att komma till en af Sten utlyst riksdag och skref, att det var han, som hade hulpit Sten Sture till den vigtiga post, han nu beklädde; men då Hr Sten visade sig herrsklysten, skulle man veta inskränka hans makt. Då Lars Axelsson 1482 dog, lofvade Iwar återlemna de finska slotten följande året, men höll ej löftet. Den 22 Jan. 1483 kom Hr Sten till honom på Gottland, då han afträdde Wiborg, Nyslott och Tavastehus i Finland, bibehållande blott Raseborg, deremot gafs nu Öland med Borgholm som län på lifstid, och derefter i 20 år till Lars Axelssons barn. Dessutom fick T. i vederlag Stäkeborg och Åkerbo härad, Gestringaland, Ångermanland, Åsunda härad, Haga, Enköpings stad och Svartsjö. Riksens Råd var emot att han skulle få Borgholm; men Herr Sten var viss, att Sverige skulle så få Gottland igen. Mot detta lofvade Hr Iwar utan tvifvel att ej lemna K. Hans Gottland; men detta var ännu en hemlig artikel. I Köpenhamn beslöts i Oct. 1483 att kräfva ön af Iwar och lofva honom, om han afträdde den såsom Höfvidsman på Wisby, att straxt få den som län. Anno 1484 i Aug. hade Iwar ön de facto, döf för allas an-

bud. Så hade den högmodige mannen nöjet se två rikens ställning bero af sitt ord. Han ansåg sig kunna störta Hr Sten och insätta sin svärson Arv. Trolle till Riksföreståndare i Sverige, om han blott ville besvära sig. År 148.. uppstod öppen strid mellan de gamle vännerne Hr Sten och Hr Iwar, som under tiden blifvit en fruktad Kaperehöfding. Danskarne ansågo nemligen, att han i detta hänseende spelade under ett täcke med Hr Sten. Denne måste rentvå sig och instämde Hr Iwar till en Herredag i Telge att försvara sig för anklagelsen att öfva kaperier. Iwar infann sig ej der, men inbjöd Riksrådet att möta sig på Stegeborg, Iwars egen fästning. Hr Sten kom, men mottogs med hån. Då stämdes han inför Riksrätt; men då han ej mötte, förklarades han för rikets fiende. Sten belägrade honom på Borgholm, derifrån han snart måste fly till Gottland. Här mötte uppfordran af K. Hans, att lemna denna ön, understödd af en flotta med 40 skepp. Knut Posse hade nu fråntagit honom Raseborg, Nyköping och Kalmar hade capitulerat, Stegeborg var belägradt. K. Hans' löften att återlemna Hr Iwars i Danmark seqvesterade län öfvervägde hvad Hr Sten kunde erbjuda. Kung Hans fick Gottland i Maj 1487 och Iwar fick sina danska län. Deremot tvang K. Hans Hr Iwar att lemna Sten Sture Borgholm och Öland. K. Hans såg dem tydligen hellre i Svenskarnes, än i en trotsig undersåtes hand. Öfver Iwars "förräderi", då Gottland afträddes, utgjuter Rimchrönikan sig utförligt, ur svensk synpunkt. Der ett rike lemnat individer en så stor makt, hjelper ej stort att klaga på vers eller prosa. Sedan Hr Iwar Axelsson lemnat Sverige, förläntes till Sten Sture vid K. Hans' kröning Tavastehus, Raseborg, Nyköping m. m. så att "sedan Bo Jonssons tid näppligen en mäktigare länsman funnits i Sverige, än Sten Sture", enligt Jahn. Iwar Axelsson tröttnade nu att så mycket framstå på skådeplatsen, sökande sin tillflykt i Danmark, der han dog 149.. "i slätt tillstånd."

I Skåne egde han Vä med Gärds och Villands härader, i Bleking Sölvesborg och dess län, dessutom många slott, gods och kungagårdar så väl i Danmark som Sverige. Som en sjelfständig furste uppsade han Christian I lydnad och förklarade honom krig 1466.

Fryxell dömer honom, "den mägtigaste man i hela ..", såsom, lyckligtvis för Sverige, hvarken så klok ..pper, som rik och högmodig.

5. TOTT, PHILIP AXELSSON

synes mera sällan på scenen. Han var gift med *Anna Frille*, dotter af Eggert Frille och Karen Benner. Deras dotter *Ingeborg* var gift med 1. Gustaf Carlsson (Gumsehufvud), 2. med Erik Trolle. Han var jemte brodern Erik Slottslöfven i Stockholm 1464, då Carl Knutsson bemäktigade sig slottet. De lofvade då, att ej bära vapen mot Carl. År 1456 nämnes han i brefvet № 158 bland Skoklosters permbref. Hans dotters Ingebergs handteckning ses i planchen till De la Gard. Arch. III D. Hon var K. Carl VIII:s svägerska i sitt första och mor till Erkebiskop Gust. Trolle i sitt andra äktenskap.

6. TOTT, LARS AXELSSON.

Laurids Axelsson till Näsbyholm var gift med 1. *Karin Wiffert*, 2. *Karin Eriksdotter Nipertz.* Efter Erik Axelssons död se vi Laurens Axelsson, enligt Rimchrönikan, jemte Iwar innamma hans förläningar.

Her Larens Axelsson på slotten i Finland boor,
Han är i hjertat och i hogh stoor.
Thet var thera stora gamman
Huru the breff ok budh sände samman;
Hvar annars breff till sik fick
Ok ville höra huru hvariom gick.
The samkade hoffmän ok manga Swäna,
Med sölwer ok gull ville the them löna.

Då Sten Sture tagit Stockholm från Iwar Tott:

The breff til Räsaborg sända.
Fru Catherina tog tha väl til rada.
Hon saa then stora wada;
Hon var Her Lars Axelssons fru,
Hon autvardade fran sik Slottet nu.
Hr Larens Axelsson
— — till Swerige med en käpp han kom.
— — — — — —
— — — — — —

Sva lade Her Larens Axelsson sitt hufvud nider,
Ok Axelen han klufnade vider.
Hade ekke han mist sitt lijff
Vist hadet varit en hufvudstrid.
Äntogh han var en riddare from,
Lijkawäl med Skipp till Swerike kom.
Hans hafver the ware ekke manga,
Äntogh ville han Swänske stanga.
Alla thesse bröder ware ther än fäm,
The maga väl takka Her Steen än.

Hade han ekke saa from varit,
Opta hade the illa farit;
Then stora kärlek, ärlige herre Her Steen,
The tik illa lönte igen.
Illa hade them gangit i hand,
Hade ta ekke tagit Her Akes dotter i fampn.

Herr Lars Axelsson dog kort efter Erik 1482. Hans döttrar: *Anna* blef gift med Hans Bille till Egede; *Margaretha* g. m. Christiern Bengtsson; *Ingeborg* g. m. 1. Nils Eskilsson Banér. 2. Jöns Ulfstand, men enligt den gamla slägtboken i Lund, som Sophia Brahe följt: Jöns Eskilsson (af Forstena-slägten *). En son *Axel*, D. R.R. 1493, S. RR. 1502—1511 **) blef g. m. Kirstin Andersdotter von Bergen (Schackbjelke), hvars dotter *Karin Tott* var g. m. 1. R.R. Iwar Månsson (Liljewinge) till Strömstad, 2. Hans Classon Bjelkenstjerna. Karin Totts mor var Rikaföreståndaren St. Stures styfdotter ***).

7. TOTT, ÅKE AXELSSON

till Hjuleberg var gift med Bengt Udssons dotter *Merete Poese* enligt de Hofman, men af Winsetorpa-slägten, enligt svenska författare. Deras barn, döttrar: 1. *Ingeborg* g. m. 1. Sten Bjelke, 2. Sten Sture d. ä. Se № 9 nedanför. 2. *Ellen* g. m. 1. Thord Carlsson Bonde, 2. Steph. Ulfsson. 3. *Beata* eller *Bengta* g. m. Bengt Nilsson Gylte. 4. *Kirstin* g. m. Peder Hård. 5. *Anna* g. m. Abrah. Eriksson till Ekeberg (Lejonhufvud); söner: 1. *Hans Åkesson till Bjurum*. R.R.R., Höfvidsman på Öresten g. m. Kerstin Eriksdotter Gyllenstjerna. Hr Hans' namnteckning ses i De la Gard. Arch. III; sonen *Åke*, död 1510, anses af några ha varit den Ingeborg Åkesdotters fader, hvilken var Frih. Pontus De la Gardies svärmor Karin Hansdotters moder. Karin hade, som Johan III:s frilla, dottern Sophia Gyllenhjelm, som blef friherrinna De la Gardie. 2. *Erik Åkesson* till Bavelse, Ridd. och Höfvidsman på Warberg, g. m. 1. Anna Moltke, 2. Cecilia Daae. Från honom nedstammade *Tottarne till Skadebo*,

*) De la Gard. Arch. III. 166, 176.

**) Han är förbigången i våra svenska rådslängder, men nämnes 1511 bland svenska Riksråder såsom en af fastemännen i Sten Sture d. y:s morgongåfvobref (De la Gard. Arch. II. 58) och är Konungdomhafvande i Finland 1502 på Svenska Riksförest. Svante Stures befallning, i dennes husfru Mätte Iwarsdotters närvaro, jemte Legmän och Häradshöfdingar. De la Gard. Arch. III. 55.

***) De la Gard. Arch. II. 54, 55, 78.

som introducerades med № 88 i Sverige redan 1625. 3. *Göran Åkesson till Hjuleberg*, R.R. 1480—90, g. m. Bengta Röning. Deras son *Åke Göransson* halshöggs som Rikeråd 1520. Se № 10 härnedanför. Hans son *Göran Åkesson* var Ståthållare i Stockholm 1549, g. m. Lars Siggesson Sparres dotter Kerstin. 4. *Bengt Åkesson* af Vapn. 5. *Claus till Hjuleberg och Walstad*, g. m. Elen Rönnow, hade söners *Åke till Byestad*, g. m. Ingeborg Sigges dotter Sparre, hvars ättling den lärda *Birgitta Tott* var, som dog 1662. En son af Åke Clausson och Ingeborg Sparre var *Clas Åkesson* till Byestad, se nedanför № 11, hvilkens son *Henrik Tott* var g. m. Sigrid, K. Erik XIV:s dotter. Dessas son *Åke Tott*, kämpen under Gustaf II Adolf, se nedanför № 12, hade sonen *Claus Tott*, Grefve och R.R., som slöt denna ättegrenen. Se nedanför № 13.

Åke Axelsson, Väpnare 1432, Ridd. redan 1458, var Höfvidsman på Örebro 1432 och synes ej sällan vid bröderne Axels och Iwars sida. Men 1466 är han i danska Kungens tjenst. Han sändes då nemligen till ett möte med Svenskar och Norrmän i Jönköping, jemte Claus Rönnow, Biskopen af Roskild och en Prost af Opslo m. fl., för att återknyta "den kärliga förbindelsen" mellan de tre Nordens riken. Samma år uppgifves han vara Höfvidsman på Wiberg. Munkarne af Carmeliter-orden i Ny-Varberg förbundo sig 1487 att dagligen hålla en sjungen messa för Hr Aghe Axelsons Riddares själ, hvilken herre var deras förste fundator i N. Wonbyerg. Daugaard och förf. de Claustris Sviogoth. ha förbisett uppgiften om detta kloster i Stjernmans Höfdinga-Minne II. 75. I sednare arbetet jemnföres I. 31 och II. 3. Hr Åkes barn doterade det af föräldrarne funderade klostret.

8. TOTT, OLOF AXELSSON

till Wallö och Hammargård, kallad "den orättfärdige." Han var född i fadrens sista gifte och förde sin moders vapen, en klufven sköld, som var den gamla danska Hase-slägtens, och visst ej, som en svensk författare uppgifvit, det liknande Natt och Dags-vapnet (i längden). Det var möjligen Olof Totts morfar, som 1411 blef Befallningsman öfver Gottland och då fullbordade Wisborgs slott, kallad Trugwedh Has (i De la Gard. Arch. III. 108). Olof Totts dotter *Berette Tott* på Hammarstad, gift med Nils Erngislesson Grip, skref till K. Christian bref om att hon underrättat sin fader och

Måns Gren, när Carl Knutsson ilade Stockholm till undsättning, upplysande K. Christian hvar K. Carl uppehöll sig och hvad han gjorde. Han uppmuntrade K. Christian att snart infinna sig i Stockholm, der Erkebiskopen och Bisk. Curdt blott väntade på tillfället att förklara sig för honom. K. Carl stämde både fru Brita och prelaterne till en riksdag. Prelaterne kommo ej, men å fruns vägnar hennes man. Hon dömdes att lefvande brännas, dock benådad med evigt fängelse i ett Kalmarekloster; men efter några år fri. Om hennes falska sigillsamling berättar Lagerbring IV. 567. Hennes syster *Cecilia* blef g. m. Björn Johansson till Welby.

Olof Axelsson torde för sin morfaders förtjenster af Wisborg och än säkrare för sin verksamhet, då K. Christian intog Gottland, och till pant för till Kungen lånta penningsummor blifvit Lehnsman på denna ö. År 1452 se vi honom och Magnus Gren utlöpa med danska flottan för att uppsöka svenska flottan. Olof landsteg på Öland, men måste draga sig tillbaka, än hårdare tillbakadrifven, då han sedan gick i land vid Lyckeby i Bleking, der 200 man stupade. Vid Vestervik gjordes strandhugg. Staden afbrändes och rykten gingo i Holstein, att Danskarne redan eröfrat Stockholm. Sednare hann O. T. dock in under Stockholm och lade sig med 16 skepp och skyttbåtar under Wegesjö, nuvar. Skeppsholmen, som intogs och besattes. Han intog sedan Käplingeholmen, nuvar. Blasieholmen, men förgäfves sökte han besätta Brunkeberg, dervid öfver 400 man stupade. Oaktadt dottern Brita underrättade om Svenskarnes rörelser, måste Olof snart draga sig från svenska kusterna. Han förhindrade dock tillförseln till svenska kusterna och såsom gottländska kaparnes höfvidsman gjorde han rika fångster. Detta var Lübeckarne till stort hinder i sin handel. Med dylik verksamhet upptogs Hr Olofs tid och hans namn var vida fruktadt i Norden. Han var dock alltid dansk och kom ej i samma frestelse att tjena två herrar, som de bröder, hvilka eröfrades af K. Carl. Att mannen var en väldig sjöröfvare lider intet tvifvel, men i den råe sjömannen låg ett aktningsvärdt mod att visa förakt för det föraktliga. Vi minnas huru han en gång mötte en välklädd dame och helsade på henne höfviskt, men då någon sagt honom, att det var Drottningens medtäflerska om Konungens hjerta och säng, så vände han om, kullvältade denna Veneris char och gaf den fina skökan stut med de grofva sjömansnäfvarne, hvilket var i den tiden ett djerfvare steg, än de steg bröderne togo, då de trädde på Kon. Carls sida.

9. TOTT, INGEBORG

Åke Axelssons dotter, Riksföreståndaren Sten Sture d. ä:s gemål, blef ej bemärkt, der hennes man var i fråga, emedan denne, såsom i Rikshistorien ingående, förbigicks, liksom Konungarne, i detta verk. Men då hon i Rikshistorien föga bemärkes, må hon här under sitt mest kända namn upptagas i korthet. Såsom en Sten Bjelkes enka blef hon Sten Stures maka och som Stures maka berömmes hon för sin verksamhet för både vetenskap och religion. I allmänhet nämnes det förra understundom, då man omtalar, att Riksföreståndaren stiftade Upsala Universitet *). Hennes nit för boktryckning är ådagalaggdt, derigenom att Alani de Rupe skrift *de dignitate et utilitate Psalterii Virginis Mariæ* tryktes i Stockholm 1498 "impensis generose domine Ingeborgh conthoralis strenui D:ni Stenonis quondam gubernatoris regni Sveciæ", som det heter i sjelfva skriften. Hon begåfvade kloster med böcker. I Upsala finnes ett exemplar af Antonini Episc. Florent. Chronicon tripartitum, der man läser s. 11: "Frowe Ingeborg, quondam uxor Sten Sture requiescat in pace. Liber domus Pacis Mariæ in Gripsholm." Liknande anteckning finnes uti samma förf:s Summa Theologica P. II et IV, tr. 1497, och i Joh. Nideri Commentarius in Decalogum. Hon satte säkerligen klosterbröder i Sverige uti tillfälle att sända till utländska kloster exemplar af den bok, hon låtit trycka. I ett exemplar af denna, som kommit till Bondesholm i Brehmen är antecknadt, att den sändts dit till Augustinerkaniker från Carteuserbröder i Sverige **).

Hennes nit för religion uppenbarades genom uppoffringar för klosteranläggningar, hvilka utgjorde undervisningsanstalter för dem, som önskade lära hvad den tid kallade bildning och deribland den religionskunskap, som öfversteg den allmänna, som i kyrkan meddelades. Af sin fader synes hon ärft tillgifvenhet för Carmeliter-orden. Denna orden var så frisinnad, att den räknade såsom sina medlemmar hedningen Pythagoras i Grekland och Druiderne i Gallien. Elias var deras äldste Prior. De berömdes för nit om studier. Olaus Petri beskrifver dem: "Carmeliter, the haffua

---

*) Politiken var dock här den starkaste driffjedern. Om ej Sverige haft ett Svenskt Universitet, då Köpenhamn fick ett Danskt, skulle ungdomen skyndat till Danmarks hufvudstad — och blifvit Danskt sinnad.

**) Incunabula artis typogr. in Svecia a J. H. Schröder p. 15.

Finland, hade Erik Axelsson år 1479 tillbakaslagit med 24,000 man ett angrepp af Ryssarne, som trängt in i deras land och hade härjat det i en omkrets af 20 mil. Det är sannolikt, att han vid detta tillfälle inlemmade flera Ryssarne tillhöriga distrikter i Finland; till och med om den nyss anlaggda fästning (St.) Olofsborg eller Nyslott var det tvifvelaktigt, om den icke låg på det gamla ryska gebitet." Detta St. Olofsborg var anlagdt af Erik Axelsson, såsom Ståthållare öfver Finland. (Jahn anf. st. s. 559). Då Kon. Carls död nalkades, skildras Erik Axelsson såsom den der hufvudsakligen satte Herr Sten till Riksföreståndare, hvilket Geijer anser med allt skäl sagdt. Då hans val föreslagits

> Monde Hr Erik Axelson med vilja opstaa,
> Ok honom Slotslofven öfver Stockholm, Aboo ok Wiborg fsa.

Och då Hr Stens sättande i högsätet anförts, heter det:

> Erlig Riddare Her Erik Axelson
> Thet hade ider blifvit til stora mon
> Å hvart werldin ville vända
> Hade idert löfte fatt en god ända.

Då Hr Erik Axelssons död nämnes, följer en minnessång:

> Tha Her Erik Axelson han blef död,
> Komme Svenske män i nöd,

derpå om *Axlen* en lång betraktelse följer, antydande att Hr Erik väl värjat Finland från ryska sidan

> Ok komber Axlen i något meen,
> Thet skeer förty at Slotslofven är ej reen.

Han felade nemligen uti att lemna Slottslofven till sina bröder. Möjligen hade han förskjutit under de många rörelserna af enskilda medel hvad han mot länets återlemnande önskade att återfå. 20,000 mark och än mer utlofvades af Sten Sture, men utbetaltes ej. Sannolikt hade Hr Erik väl fått utlägga den summa vid fästningsbyggnader och för "det svenska partiets interesse", då detta partis hufvudman lefde "fattig och arm" i Finland, men ändå ville återvinna den ena af den skandinaviska Unionens kronor.

Erik Axelsson är begrafven i Aspö kyrka, sedan han förts till sin gård Lagnö i Mälaren från den ryska gränsfästningen.

Utan tvifvel var Erik T. den bäste af Axelssönerne och en af sin tids utmärktaste män. Om han egt barn känna vi ej. Inga lefde då han dog.

4. TOTT, IWAR

till Barlef, född af fru *Ingeborg*, Riddare redan 1453, R.R. och Höfvidsman med löfte att på vissa vilkor bli Sveriges Riksföreståndare. Han var först gift med *Margareta*, Påvel Laxmans dotter, blef sedan d. 14 Sept. 1466 gift med *Magdalena*, Kon. Carls dotter, som dog i Söderköping 1495. Iwar Totts dotter *Beata* blef gift med 1. Trued Lille. 2. Arwed Trolle till Birkewad, den Trollēn, "som for med fattja." Porträtter af Hr Iwars båda fruar finnas i Köpenhamn. Att han tredje gången blef gift med en Torber Billes dotter, är sannolikt en grundlös uppgift. Länge under det Erik Axelsson hade Finland i sin hand, egde hans broder Iwar Gottland efter brodern Olof. Der brodern drog med en här fram, kom gerna Hr Iwar från Wisby till hans hjelp. 1467 förklarade Hr Iwar K. Christian öppet krig (Geijer, S. F. H. I. 256). Den 25 Maj 1472 fick han Stegeborg, der han var Höfvidsman, och till förläning innehade detta slott, tills det af hans folk 1487 uppgafs genom dagtingan till Sten Sture. År 1472 fick han äfven Öland, der han var Höfvidsman på Borgholm, i förläning af Sten Sture. Undertecknade som Svensk Rådsherre Kalmare-dagtingan 1475. 1483 var han Höfvidsman på Wiborg, Tavastehus och Olofsborg. Var s. å. Slottslofven på Raseborg. Då han s. å. afträdde de finska fästningarne, var det mot Borgholms slott och Öland, som Sten Sture lemnade i ersättning. Sedan han förrädiskt lemnat Gottland till Danskarne 1487, flydde han till Danmark, der han insattes i Rikerådet. Död 149..

Hr Iwars uppförande efter Hr Eriks död skildras så af Chronisten:

> Her Iwar Axelson, som Gotland hafver,
> Sin broder Larens Axelson tilldrager,
> Ho som vill må thet väl lasta,
> Met svenske män gjorde the sik fasta;
> I Nyköping hölls en herradag
> Och ville Svenske blifva vid Sverikes lag;
> Mr Iwar lofvar med sin mun;
> Togh alt uthan hiertans grund.

Detta onda gjorde giftermål. Hr Iwar satt säll vid sitt spelbord på Gottland, som han hade i pant. Hr Larens hade di St. Olofsborg (Nyslott), Wiborg, Tavastehus och Raseborg. Väl lofvade Hr Iwar, att lemna danska Konungen Sverige utan svärdsslag; men kunde det ej hålla.

Först 1455 synes Hr Iwar ha lemnat Danmark, der han hade Lillö som allodialgods och Sölvesborg, som förlä-

ning. Han sändes då af K. Christian i sällskap med Clas Rönnow för att underhandla med K. Carl. De afslöto med honom ett stillestånd till Pingstdagen 1453, hvarunder de delar af Norge, som svurit K. Carl trohet, fingo tillhöra honom, men Elfsborg m. m. oanfäktadt lyda under K. Christian. Invånare i vissa orter och Commendanter å vissa slott fingo sjelfve välja den Kung, de ville lyda. Detta var ju liberalt? Under de följande rörelserna synes Iwar följt sin broder Eriks steg och slutligen blifver Iwar den, som genom att äkta K. Carls dotter binder Axelssönerne vid K. Carls parti med det starkaste band. Möjligen uppsteg tanken, att afsätta Erkebiskop Jöns och i stället antaga Erik Axelsson som Rikseföreståndare samt återkalla K. Carl, först då Erkebiskopens tjenare genom att bränna och plundra ett Nils Stures gods, satt denne partigängare i raseri mot prelaten. Som K. Carls måg förenar Iwar sig med den andre danske magnaten, svenska exkungens måg, att återkräfva det län- och arfvegods, man fråndömt, på K. Comitéens uppmaning, den afsatte monarchen. Rikerådet biföll de kungliga mågarnes kraf. Nu drog Hr Iwar ut, för att i K. Carls namn underlägga sig fästen och landskap. Härunder var han särdeles lycklig och slog Erik Oxenstjerna, som mötte med Oxenstjernska partiets här, så tappert, att blott 14 man undkommo. Dalin säger, att slaget stod på Juleta slätt. Sedan drog Iwar upp i Dalarne och samlade sig större antal krigare, mötande Erik Axelsson, som kom från Stockholm, der han med ett betjentbuller öfverrumplat prelaten, på marsch till Upsala. Det var nu Erkebiskopen flydde till Öland och dog. Då svärfadern väl fått sin spira åter, hade Iwar den olyckan, att danska Konungen belägrade både Lillö och Sölvesborg, hvilka dock ej, såsom Jahn uppger, ligga begge i Bleking. Sölvesborg capitulerade d. 10 Sept. 1467, och Lillö följande våren. Hvitfeldt hade sett de belägringsverk, som då uppkastades mot Lillö vid bräddarne af Helgeå. Och likväl var Iwar så mäktig och vigtig, att danska Kungen medgaf honom att njuta allt sitt arf- och pantgods i Danmark, tills der var dömdt eller underhandladt mellan Skandinaviens monarch och den undersåte, som så ifrigt verkat för att fråntycka danska Kungen hans ena krona.

Hr Iwar hade dock stora bekymmer. Då Erik Oxenstjerna på riksdagen i Vadstena fängslade och bortförde hans gemål, blef han visserligen ömt sårad, men kanske det såret det kungliga partiets tanke att läka den sågenom att lofva Hr Iwar Riksföreståndarskapet efter

Kon. Carls död. Jahn yttrar: det låter sig väl antaga, att Iwar ej ville bortgifva en läglighet, som möjligen förde till thronen, i det minsta till herradömet. Att Sture och Axelssönerne ernade göra gemensam sak mot K. Christian, uppskjutande afgörande om candidaturen till Riksföreståndarskapet, anser Jahn med mycket skäl. Erik hade anseende och erfarenhet framom begge. Då han uppoffrade sin äregirighet för Hr Sten, kunde Iwar ej lätt sätta sig deremot. Imellertid glömmer ej Jahn att efter Olaus Petri berätta, det Sten lät en läst tyskt öl rinna, förrän bönderne valde honom, öfverröstande i fyllan med sitt skrål Kon. Christians parti.

Söndring uppstod sedan mellan Hr Sten och Hr Iwar och den sednare ville då göra Unionen *till en sanning*.

På mötet i Halmstad 1483 tillböd Kon. Hans Hr Iwar full amnesti, lofvande sina undersåtare rätt att göra uppror, om han bröte de löften, han nu gaf. Om Iwars län Gottland var hufvudstriden. Kungen lofvade Svenskarne ön, om de hyllade honom, Svenskarne lofvade hylla honom, om de först fingo ön. Iwar stod ännu ofvan begge makterna med ön i sitt våld. Han hade från Gottland fört öppet krig med K. Christian och kunde fortfara att lika handla under sonens regering. Under Hr Sten ville han icke lyda. Han nekade, liksom en af bröderne, att komma till en af Sten utlyst riksdag och skref, att det var han, som hade hulpit Sten Sture till den vigtiga post, han nu beklädde; men då Hr Sten visade sig herrsklysten, skulle man veta inskränka hans makt. Då Lars Axelsson 1482 dog, lofvade Iwar återlemna de finska slotten följande året, men höll ej löftet. Den 22 Jan. 1483 kom Hr Sten till honom på Gottland, då han afträdde Wiborg, Nyslott och Tavastehus i Finland, bibehållande blott Raseborg, deremot gafs nu Öland med Borgholm som län på lifstid, och derefter i 20 år till Lars Axelssons barn. Dessutom fick T. i vederlag Stäkeborg och Åkerbo härad, Gestringaland, Ångermanland, Åsunda härad, Haga, Enköpings stad och Svartsjö. Riksens Råd var emot att han skulle få Borgholm; men Herr Sten var viss, att Sverige skulle så få Gottland igen. Mot detta lofvade Hr Iwar utan twifvel att ej lemna K. Hans Gottland; men detta var ännu en hemlig artikel. I Köpenhamn beslöts i Oct. 1483 att kräfva ön af Iwar och lofva honom, om han afträdde den såsom Höfvidsman på Wisby, att straxt få den som län. Anno 1484 i Aug. hade Iwar ön de facto, döf för allas an-

bud. Så hade den högmodige mannen nöjet se två rikens ställning bero af sitt ord. Han ansåg sig kunna störta Hr Sten och insätta sin svärson Arv. Trolle till Riksföreståndare i Sverige, om han blott ville besvära sig. År 1486 uppstod öppen strid mellan de gamle vännerne Hr Sten och Hr Iwar, som under tiden blifvit en fruktad Kaparehöfding. Danskarne ansågo nemligen, att han i detta hänseende spelade under ett täcke med Hr Sten. Denne måste rentvå sig och instämde Hr Iwar till en Herredag i Telge att försvara sig för anklagelsen att öfva kaperier. Iwar infann sig ej der, men inbjöd Rikrådet att möta sig på Stegeborg, Iwars egen fästning. Hr Sten kom, men mottogs med hån. Då stämdes han inför Riksrätt; men då han ej mötte, förklarades han för rikets fiende. Sten belägrade honom på Borgholm, derifrån han snart måste fly till Gottland. Här mötte uppfordran af K. Hans, att lemna denna ön, understödd af en flotta med 40 skepp. Knut Posse hade nu fråntagit honom Raseborg, Nyköping och Kalmar hade capitulerat, Stegeborg var belägradt. K. Hans' löften att återlemna Hr Iwars i Danmark seqvesterade län öfvervägde hvad Hr Sten kunde erbjuda. Kung Hans fick Gottland i Maj 1487 och Iwar fick sina danska län. Deremot tvang K. Hans Hr Iwar att lemna Sten Sture Borgholm och Öland. K. Hans såg dem tydligen hellre i Svenskarnes, än i en trotsig undersåtes hand. Öfver Iwars "förräderi", då Gottland afträddes, utgjuter Rimchrönikan sig utförligt, ur svensk synpunkt. Der ett rike lemnat individer en så stor makt, hjelper ej stort att klaga på vers eller prosa. Sedan Hr Iwar Axelsson lemnat Sverige, förläntes till Sten Sture vid K. Hans' kröning Tavastehus, Raseborg, Nyköping m. m. så att "sedan Bo Jonssons tid näppligen en mäktigare länsman funnits i Sverige, än Sten Sture", enligt Jahn. Iwar Axelsson tröttnade nu att så mycket framstå på skådeplatsen, sökande sin tillflykt i Danmark, der han dog 149.. "i slätt tillstånd."

I Skåne egde han Vä med Gärds och Villands härader, i Bleking Sölvesborg och dess län, dessutom många slott, gods och kungsgårdar så väl i Danmark som Sverige. Som en sjelfständig furste uppsade han Christian I lydnad och förklarade honom krig 1466.

Fryxell dömer honom, "den mägtigaste man i hela Norden", såsom, lyckligtvis för Sverige, hvarken så klok eller tapper, som rik och högmodig.

5. TOTT, PHILIP AXELSSON

synes mera sällan på scenen. Han var gift med *Anna Frille*, dotter af Eggert Frille och Karen Benner. Deras dotter *Ingeborg* var gift med 1. Gustaf Carlsson (Gumsehufvud), 2. med Erik Trolle. Han var jemte brodern Erik Slottslöfven i Stockholm 1464, då Carl Knutsson bemäktigade sig slottet. De lofvade då, att ej bära vapen mot Carl. År 1456 nämnes han i brefvet № 158 bland Skoklosters permbref. Hans dotters Ingeborgs handteckning ses i planchen till De la Gard. Arch. III D. Hon var K. Carl VIII:s svägerska i sitt första och mor till Erkebiskop Gust. Trolle i sitt andra äktenskap.

6. TOTT, LARS AXELSSON.

Laurids Axelsson till Näsbyholm var gift med 1. *Karin Wiffert*, 2. *Karin Eriksdotter Nipertz.* Efter Erik Axelssons död se vi Laurens Axelsson, enligt Rimchrönikan, jemte Iwar ännamma hans förläningar.

Her Larens Axelsson på slotten i Finland boor,
Han är i hjertat och i hogh stoor.
Thet var thera stora gamman
Huru the breff ok budh sände samman;
Hvar annars breff till sik fick
Ok ville höra huru hvariom gick.
The samkade hoffmän ok manga Sväna,
Med sölwer ok gull ville the them löna.

Då Sten Sture tagit Stockholm från Iwar Tott:

The breff til Rässborg sända.
Fru Catherina tog tha väl til rada.
Hon saa then stora wada;
Hon var Her Lars Axelssons fru,
Hon antvardade fran sik Slottet nu.
Hr Larens Axelsson
— — till Swerige med en käpp han kom.

— — — — — —
— — — — — —

Sva lade Her Larens Axelsson sitt hufvud nider,
Ok Axelen han klufnade vider.
Hade ekke han mist sitt lijff
Vist hadet varit en hufvudstrid.
Äntogh han var en riddare from,
Lijkawäl med Skipp till Swerike kom.
Hans hafvor the ware ekke manga,
Äntegh ville han Swänske stanga.
Alla thesse bröder ware ther än fäm,
The maga väl takka Her Steen än.

Hade han ekke saa from varit,
Opta hade the illa farit;
Then stora kärlek, ärlige herre Her Steen,
The tik illa lönte igen.
Illa hade them gangit i hand,
Hade tu ekke tagit Her Akes dotter i fampn.

Herr Lars Axelsson dog kort efter Erik 1482. Hans döttrar: *Anna* blef gift med Hans Bille till Egede; *Margaretha* g. m. Christiern Bengtsson; *Ingeborg* g. m. 1. Nils Eskilsson Banér. 2. Jöns Ulfstand, men enligt den gamla slägtboken i Lund, som Sophia Brahe följt: Jöns Eskilsson (af Forstena-slägten *). En son *Axel*, D. R.R. 1493, S. RR. 1502—1511 **) blef g. m. Kirstin Andersdotter von Bergen (Schackbjelke), hvars dotter *Karin Tott* var g. m. 1. R.R. Iwar Månsson (Liljewinge) till Strömstad, 2. Hans Classon Bjelkenstjerna. Karin Totts mor var Riksföreståndaren St. Stures styfdotter ***).

7. TOTT, ÅKE AXELSSON

till Hjuleberg var gift med Bengt Udssons dotter *Merete Poese* enligt de Hofman, men af Winsetorps-slägten, enligt svenska författare. Deras barn, döttrar: 1. *Ingeborg* g. m. 1. Sten Bjelke, 2. Sten Sture d. ä. Se № 9 nedanför. 2. *Ellen* g. m. 1. Thord Carlsson Bonde, 2. Steph. Ulfsson. 3. *Beata* eller *Bengta* g. m. Bengt Nilsson Gylte. 4. *Kirstin* g. m. Peder Hård. 5. *Anna* g. m. Abrah. Eriksson till Ekeberg (Lejonhufvud); söner: 1. *Hans Åkesson till Bjurum*, R.R.R., Höfvidsman på Öresten g. m. Kerstin Eriksdotter Gyllenstjerna. Hr Hans' namnteckning ses i De la Gard. Arch. III; sonen *Åke*, död 1510, anses af några ha varit den Ingeborg Åkesdotters fader, hvilken var Frih. Pontus De la Gardies svärmor Karin Hansdotters moder. Karin hade, som Johan III:s frilla, dottern Sophia Gyllenbjelm, som blef friherrinna De la Gardie. 2. *Erik Åkesson* till Bavelse, Ridd. och Höfvidsman på Warberg, g. m. 1. Anna Moltke, 2. Cecilia Daae. Från honom nedstammade *Tottarne till Skadebo*,

*) De la Gard. Arch. III. 166, 176.

**) Han är förbigången i våra svenska rådslängder, men nämnes 1511 bland svenska Riksråder såsom en af fastemännen i Sten Sture d. y:s morgongåfvobref (De la Gard. Arch. II. 58) och är Konungadomhafvande i Finland 1502 på Svenska Riksförest. Svante Stures befallning, i dennes husfru Mätte Iwarsdotters närvaro, jemte Lagmän och Häradshöfdingar. De la Gard. Arch. III. 55.

***) De la Gard. Arch. II. 54, 55, 78.

som introducerades med № 88 i Sverige redan 1625. 3. *Göran Åkesson till Hjuleberg*, R.R. 1480—90, g. m. Bengta Körning. Deras son *Åke Göransson* halshöggs som Riksråd 1520. Se № 10 härnedanför. Hans son *Göran Åkesson* var Ståthållare i Stockholm 1549, g. m. Lars Siggesson Sparres dotter Kerstin. 4. *Bengt Åkesson* af Vapn. 5. *Claus till Hjuleberg och Walstad*, g. m. Elen Rönnow, hade sönerne *Åke till Byestad*, g. m. Ingeborg Sigges dotter Sparre, hvars ättling den lärda *Birgitta Tott* var, som dog 1662. En son af Åke Clausson och Ingeborg Sparre var *Clas Åkesson* till Byestad, se nedanför № 11, hvilkens son *Henrik Tott* var g. m. Sigrid, K. Erik XIV:s dotter. Dessas son *Åke Tott*, kämpen under Gustaf II Adolf, se nedanför № 12, hade sonen *Claus Tott*, Grefve och R.R., som slöt denna ättegrenen. Se nedanför № 13.

Åke Axelsson, Väpnare 1432, Ridd. redan 1458, var Höfvidsman på Örebro 1432 och synes ej sällan vid bröderne Axels och Iwars sida. Men 1466 är han i danska Kungens tjenst. Han sändes då nemligen till ett möte med Svenskar och Norrmän i Jönköping, jemte Claus Rönnow, Biskopen af Roskild och en Prost af Opslo m. fl., för att återknyta "den kärliga förbindelsen" mellan de tre Nordens riken. Samma år uppgifves han vara Höfvidsman på Wiborg. Munkarne af Carmeliter-orden i Ny-Varberg förbundo sig 1487 att dagligen hålla en sjungen messa för Hr Aghe Axelssons Riddares själ, hvilken herre var deras förste fundator i N. Wonbyerg. Daugaard och förf. de Claustris Sviogoth. ha förbisett uppgiften om detta kloster i Stjernmans Höfdinga-Minne II. 75. I sednare arbetet jemnföres I. 31 och II. 3. Hr Åkes barn doterade det af föräldrarne funderade klostret.

8. TOTT, OLOF AXELSSON

till Wallö och Hammargård, kallad "den orättfärdige." Han var född i fadrens sista gifte och förde sin moders vapen, en klufven sköld, som var den gamla danska Hase-slägtens, och visst ej, som en svensk författare uppgifvit, det liknande Natt och Dags-vapnet (i längden). Det var möjligen Olof Totts morfar, som 1411 blef Befallningsman öfver Gottland och då fullbordade Wisborgs slott, kallad Trugwedh Has (i De la Gard. Arch. III. 108). Olof Totts dotter *Berette Tott* på Hammarstad, gift med Nils Eragislesson Grip, skref till K. Christian bref om att hon underrättat sin fader och

Måns Gren, när Carl Knutsson ilade Stockholm till undsättning, upplysande K. Christian hvar K. Carl uppehöll sig och hvad han gjorde. Han uppmuntrade K. Christian att snart infinna sig i Stockholm, der Erkebiskopen och Bisk. Caedt blott väntade på tillfället att förklara sig för honom. K. Carl stämde både fru Brita och prelaterne till en riksdag. Prelaterne kommo ej, men å fruns vägnar hennes man. Hon dömdes att lefvande brännas, dock benådad med evigt fängelse i ett Kalmarekloster; men efter några år fri. Om hennes falska sigillsamling berättar Lagerbring IV. 567. Hennes syster *Cecilia* blef g. m. Björn Johansson till Welby.

Olof Axelsson torde för sin morfaders förtjenster af Wisborg och än säkrare för sin verksamhet, då K. Christian intog Gottland, och till pant för till Kungen lånta penningsummor blifvit Lehnsman på denna ö. År 1452 se vi honom och Magnus Gren utlöpa med danska flottan för att uppsöka svenska flottan. Olof landsteg på Öland, men måste draga sig tillbaka, än hårdare tillbakadrifven, då han sedan gick i land vid Lyckeby i Bleking, der 200 man stupade. Vid Vestervik gjordes strandhugg. Staden afbrändes och ryktes gingo i Holstein, att Danskarne redan eröfrat Stockholm. Sednare hann O. T. dock in under Stockholm och lade sig med 16 skepp och skyttbåtar under Wegesjö, nuvar. Skeppsholmen, som intogs och besattes. Han intog sedan Käplingeholmen, nuvar. Blasieholmen, men förgäfves sökte han besätta Brunkeberg, dervid öfver 400 man stupade. Oaktadt dottern Brita underrättade om Svenskarnes rörelser, måste Olof snart draga sig från svenska kusterna. Han förhindrade dock tillförseln till svenska kusterna och såsom gottländska kaparnes höfvidsman gjorde han rika fångster. Detta var Lübeckarne till stort hinder i sin handel. Med dylik verksamhet upptogs Hr Olofs tid och hans namn var vida fruktadt i Norden. Han var dock alltid dansk och kom ej i samma frestelse att tjena två herrar, som de bröder, hvilka eröfrades af K. Carl. Att mannen var en väldig sjöröfvare lider intet tvifvel, men i den råe sjömannen låg ett aktningsvärdt mod att visa förakt för det föraktliga. Vi minnas huru han en gång mötte en välklädd dame och helsade på henne höfviskt, men då någon sagt honom, att det var Drottningens medtäflerska om Konungens hjerta och säng, så vände han om, kullvältade denna Veneris char och gaf den fina skökan stut med de grofva sjömansnäfvarne, hvilket var i den tiden ett djerfvare steg, än de steg bröderne togo, då de trädde på Kon. Carls sida.

9. TOTT, INGEBORG

Åke Axelssons dotter, Riksföreståndaren Sten Sture d. ä:s gemål, blef ej bemärkt, der hennes man var i fråga, emedan denne, såsom i Rikshistorien ingående, förbigicks, liksom Konungarne, i detta verk. Men då hon i Rikshistorien föga bemärkes, må hon här under sitt mest kända namn upptagas i korthet. Såsom en Sten Bjelkes enka blef hon Sten Stures maka och som Stures maka berömmes hon för sin verksamhet för både vetenskap och religion. I allmänhet nämnes det förra understundom, då man omtalar, att Riksföreståndaren stiftade Upsala Universitet *). Hennes nit för boktryckning är ådagalaggdt, derigenom att Alani de Rupe skrift *de dignitate et utilitate Psalterii Virginis Mariæ* trycktes i Stockholm 1498 "impensis generose domine Ingeborgh conthoralis strenui D:ni Stenonis quondam gubernatoris regni Sveciæ", som det heter i sjelfva skriften. Hon begåfvade kloster med böcker. I Upsala finnes ett exemplar af Antonini Episc. Florent. Chronicon tripartitum, der man läser s. 11: "Frowe Ingeborg, quondam uxor Sten Sture requiescat in pace. Liber domus Pacis Mariæ in Gripsholm." Liknande anteckning finnes uti samma förf:s Summa Theologica P. II et IV, tr. 1497, och i Joh. Nideri Commentarius in Decalogum. Hon satte säkerligen klosterbröder i Sverige uti tillfälle att sända till utländska kloster exemplar af den bok, hon låtit trycka. I ett exemplar af denna, som kommit till Bondesholm i Brehmen är antecknadt, att den sändts dit till Augustinerkaniker från Carteuserbröder i Sverige **).

Hennes nit för religion uppenbarades genom uppoffringar för klosteranläggningar, hvilka utgjorde undervisningsanstalter för dem, som önskade lära hvad den tid kallade bildning och deribland den religionskunskap, som öfversteg den allmänna, som i kyrkan meddelades. Af sin fader synes hon ärft tillgifvenhet för Carmeliter-orden. Denna orden var så frisinnad, att den räknade såsom sina medlemmar hedningen Pythagoras i Grekland och Druiderne i Gallien. Elias var deras äldste Prior. De berömdes för nit om studier. Olaus Petri beskrifver dem: "Carmeliter, the haffua

*) Politiken var dock här den starkaste driffjedern. Om ej Sverige haft ett Svenskt Universitet, då Köpenhamn fick ett Danskt, skulle ungdomen skyndat till Danmarks hufvudstad — och blifvit Danskt sinnad.

**) Incunabula artis typogr. in Svecia a J. H. Schröder p. 15.

Finland, hade Erik Axelsson år 1479 tillbakaslagit med 24,000 man ett angrepp af Ryssarne, som trängt in i deras land och hade härjat det i en omkrets af 20 mil. Det är sannolikt, att han vid detta tillfälle inlemmade flera Ryssarne tillhöriga distrikter i Finland; till och med om den nyss anlaggda fästning (St.) Olofsborg eller Nyslott var det tvifvelaktigt, om den icke låg på det gamla ryska gebitet." Detta St. Olofsborg var anlagdt af Erik Axelsson, såsom Ståthållare öfver Finland. (Jahn anf. st. s. 550). Då Kon. Carls död nalkades, skildras Erik Axelsson såsom den der hufvudsakligen satte Herr Sten till Riksföreståndare, hvilket Geijer anser med allt skäl sagdt. Då hans val föreslagits

Monde Hr Erik Axelson med vilja opstaa,
Ok honom Slotzlofven öfver Stockholm, Aboo ok Wiberg faa.

Och då Hr Stens sättande i högsätet anförts, heter det:

Erlig Riddare Her Erik Axelson
Thet hade ider blifvit til stora mon
Å hvart werldin ville vända
Hade idert löfte fatt en god ända.

Då Hr Erik Axelssons död nämnes, följer en minnessång:

Tha Her Erik Axelson han blef död,
Komme Svenske män i nöd,

derpå om *Axlen* en lång betraktelse följer, antydande att Hr Erik väl värjat Finland från ryska sidan

Ok komber Axlen i något meen,
Thet skeer förty at Slotslofven är ej reen.

Han felade nemligen uti att lemna Slottslofven till sina bröder. Möjligen hade han förskjutit under de många rörelserna af enskilda medel hvad han mot länets återlemnande önskade att återfå. 20,000 mark och än mer utlofvades af Sten Sture, men utbetaltes ej. Sannolikt hade Hr Erik väl fått utlägga den summa vid fästningsbyggnader och för "det svenska partiets interesse", då detta partis hufvudman lefde "fattig och arm" i Finland, men ändå ville återvinna den ena af den skandinaviska Unionens kronor.

Erik Axelsson är begrafven i Aspö kyrka, sedan han förts till sin gård Lagnö i Mälaren från den ryska gränsfästningen.

Utan tvifvel var Erik T. den bäste af Axelssönerne och en af sin tids utmärktaste män. Om han egt barn känna vi ej. Inga lefde då han dog.

4. TOTT, IWAR

till Barlef, född af fru *Ingeborg*, Riddare redan 1453, R.R. och Höfvidsman med löfte att på vissa vilkor bli Sveriges Riksföreståndare. Han var först gift med *Margareta*, Påvel Laxmans dotter, blef sedan d. 14 Sept. 1466 gift med *Magdalena*, Kon. Carls dotter, som dog i Söderköping 1495. Iwar Totts dotter *Beata* blef gift med 1. Trued Lille. 2. Arwed Trolle till Birkewad, den Trollēn, "som for med ättija." Porträtter af Hr Iwars båda *fruar* finnas *i* Köpenhamn. Att han tredje gången blef gift med en Torber Billes dotter, är sannolikt en grundlös uppgift. Länge under det Erik Axelsson hade Finland i sin hand, egde hans broder Iwar Gottland efter brodern Olof. Der brodern drog med en här fram, kom gerna Hr Iwar från Wisby till hans bjelp. 1467 förklarade Hr Iwar K. Christian öppet krig (Geijer, S. F. H. l. 256). Den 25 Maj 1472 fick han Stegeborg, der han var Höfvidsman, och till förläning innehade detta slott, tills det af hans folk 1487 uppgafs genom dagtingan till Sten Sture. År 1472 fick han äfven Öland, der han var Höfvidsman på Borgholm, i förläning af Sten Sture. Underteknade som Svensk Rådsherre Kalmare-dagtingan 1475. 1483 var han Höfvidsman på Wiborg, Tavastehus och Olofsborg. Var s. å. Slottslofven på Raseborg. Då han s. å. afträdde de finska fästningarne, var det mot Borgholms slott och Öland, som Sten Sture lemnade i ersättning. Sedan han förrädiskt lemnat Gottland till Danskarne 1487, flydde han till Danmark, der han insattes i Riksrådet. Död 149..

Hr Iwars uppförande efter Hr Eriks död skildras så af Chronisten:

Her Iwar Axelson, som Gotland hafver,
Sin broder Larens Axelson tilldrager,
He som vill må thet väl lasta,
Met svenske män gjorde the sik fasta;
I Nyköping hölls en herradag
Och ville Svenske blifva vid Sverikes lag;
Hr Iwar lofvar med sin mun;
Togh alt uthan hiertans grund.

Detta onda gjorde giftermål. Hr Iwar satt säll vid sitt spelbord på Gottland, som han hade i pant. Hr Larens hade då St. Olofsborg (Nyslott), Wiborg, Tavastehus och Raseborg. Väl lofvade Hr Iwar, att lemna danska Konungen Sverige utan svärdsslag; men kunde det ej hålla.

Först 1455 synes Hr Iwar ha lemnat Danmark, der han hade Lillö som allodialgods och Sölvesborg, som förlä-

men när häfdatecknare i antagna slägtförhållanden antyda bevekelsegrunder för handlingar, så blir det ej längre obetydligt. I ett Biogr. Lexicon må dylika tråkigheter ingå.

Algot Magnusson Sture, Riksråd 1380.

Gustaf till Ängsö, R.R. 1414. — *Elin* g. m. Erik Tott.

Anund till Räfsnäs, R.R. 1436. — *Gustaf*, R.R. 1436. — *Sten Sture.*

Erik Axelsson nämnes redan främst bland dem som besegla Eskil Banérs morgongåfvobref omkring 1431 (De la Gard. Arch. X. 80, 83), af någon uppgifven som Rikets Råd redan 1430, men det är säkerligen tryckfel för 1450. Då är han Höfvidsman på Åbo efter Magnus Gren, egande slottet i förläning af K. Carl. Han nämnes Ridd., R.R. och Höfvidsman på Nyköping 1453 och ännu 1464 har han en tjenstförrättande häradshöfding i Sexmäki och kallas Hofmästare i Sverie, Höfvidsman på Wiborg och Kronoborg (De la Gard. Arch. XVI. 201). *Riksföreståndare i Sverige* kallas han ej blott 1466—67, som allmänt anmärkes i våra häfder, utan äfven 1457, hvilket förbisågs till v. Stiernmanharm redan i hans tid. Vid begge tillfällen var hans val en protest mot Erkebiskop Jöns Bengtssons Riksföreståndarskap af dem, som ville att "Sverige skulle vara ett rike och ej ett prestagäld", men förra gången var det dock i Erkebiskopens upprorsleder, uppställda mot Kon. Carl till Kon. Christians förmån, han bar namnet. Troligen var det blott i Finland, Erik Axelsson erkändes som Riksföreståndare 1457; men ännu i Juli månad kallar han sig med detta stolta namn i ett bref till Henr. Tavast, åberopadt af Jak. anf. st. s. 206 ur Dipl. Langeb. och handlade som sådan i Erkebiskopens och det svenska Riksrådets namn mot Kon. Carl. Hvitfelds hist. s. 868 framlägger förhållandet. Äran att vara Rikens Höfvidsman och Föreståndare i Sverige blef Hr Erik kort och dyr, ty han blef af K. Carl fängslad i Nyköping och kastad i fängelse för sin otrohet. Men när K. Carl nödgats fly till Danzig, släppte Erkebiskopen Hr Erik visst ur fängelset, dock när det sägs, att han återgaf honom dess förra värdighet, får det ej förstås om Riksföreståndarskapet, åtminstone till bokstafven. Likväl står Hr Erik främst, näst Erkebiskopen, i regeringsbref. I Oct. 145[?] finna vi att gods förlänas åt Konungens undersåtare af Erke

biskop Jöns och Ridd. Erik Axelsson. (Dipl. Langeb. Jahn s. 267). K. Christian lönte Hr Erik genom att straxt utnämna honom under titel af Rikshofmästare till Rikets Drotz med Wiborg i förläning, så att han visserligen fick stor del i rikastyrelsen under K. Carls bortovaro. År 1466 håller han konungsdom i en tvist mellan Tavastland och Satagunden, der Finlands begge lagmän sitta bland de tolf i Nämnden. De la Gard. Arch. III. 65. Samma år är han Höfvidsman på Åbo och Wiborg tillika, då han blir Riksföreståndare som K. Carls man och förjagar Erkebiskopen. 1467 är han Höfvidsman på Stockholms slott och herre öfver hufvudstaden, hållande både stad och slott Kon. Carl tillhanda. 1468 bekom han Finland i förläning, 1470—72 nämnes han General-Gouverneur i Finland hos sednare författare. 1475 får han särskilt Wiborg stad och slott i förläning, hvarefter han försåg Wiborg med nya fästningsverk. Död 1480, sannolikt utan barn, åtminstone då lefvande.

Han börjar ett dombref af 1466: "Alle the thetta breff höra eller see helser Jag Eric Axelsson i Lagnö Riddare evinnerligha medt vorro herra Jesu Christi och gör vitterligt medt mitt öpne breff, att åren effter Gudz byrd" .... Slutande: med förbud vid hvars mans xl prc för konungzdom, att qvälja denna dom.

Rimchrönikan besjunger Hr Erik Axelsson flera gånger. Än heter det om Kon. Carl (1450):

Han tok Aboe aff Herr Magnus Green
Ok fick thet ater Her Erik Axelson igen
Af thet yppersta släckte var han
Som i Danmark vara kan.

Än yttras, sedan Kon. Carl flytt till Danzig:

Dhen tijd Konung Christian kom i Diurahamn *)
Herr Erik Axelson sik till Wiborgz redde,
Lyckan full tha honom swa,
At han thet vaka pa en stund tha:
En fyrepijl kom i hödh,
Therföre the oppe war komme i nödh,
Ok tackade Gudh the kunde Eldin fly
Therföre van Erik Axelsson Slottit i thy
Ok var eij tha seen,
Kom till Stockholm igen,
Medan fick Biskopen all Slott,
Thet var honom alt förespott.

Än ser man Erik trogen "det svenska partiet", som ville slita Unionens band och upplyfta K. Carl, än, då lyckan

*) Nära Waxholmen.

flyr Carl, vinner Hr Erik sin danske Kungs ynnest blott genom att förklara sig för hans man. Och ändå behöfde han blott räcka Carl åter sin hand, för att vara honom lika kär. Han står genom sin makt och rikedom tydligen öfver partierne. Begge partierne synas af klokhet anförtrott honom Wiborg och gränsbevakningen mot Ryssland, hvilken var lika vigtig för dem begge.

Olaus Petri berättar om Hr Erik Axelssons sista val till Riksföreståndare på ett sätt, att man inser det Nyköpings-bröllоppet var en politisk coalition. Meningen var nog att få Erkebiskop Jöns dit och der fängsla honom, om han ej ville afsäga sig Riksföreståndarskapet. Men den sluge mannen kom ej till det bröllop, som förente Tottpartiet och K. Carls parti vid den kullerstolen, på hvilken Iwar Tott och Prinsessan Magdalena knäföllo. Och nu är det antecknadt, att folket ropade det Sverige ej var ett prestgäld. Erkebiskopen afsattes som Vice Konung och Erik Axelson korades i stället. Den förre var K. Christians Ståthållare, den sednare Carl Knutssons. I Stockholm vanns segern för "patrioterne" af Erik Axelssons tjenare Olof Råd, då herretjenareskaran, med Råd som Capitaine, skrämde Erkebiskopen att rädda sitt lif genom att lemna Stockholm åt den nye Riksföreståndaren, då betjenterne hastigt slogo på dörren af det rum, der Erkebiskopen var utan mycket folk. Detta skedde 1466, och 1467 kunde den nye Riksföreståndaren lägga makten i sin Kungs, Carl Knutssons, händer, belönt med Finland som län, det han behöll till sin död 1480. Då K. Carl återkom d. 12 Nov. 1467 till Stockholm efter 2½ års bortovaro, upplät Hr Erik Axelsson honom riket "med stor äro och process, andtvardande honom Stockholms slott och stad, då han allmänligen hylldes som rikesens Herre och Konung." Detta var ett stort ögonblick i Erik Totts lefnad. Jöns Bengtssons regering vardt nu ändad och han reste till Öland der han dog, "en eländig man", fem veckor sedan han nödgats lemna stadsrodret.

Sedan Carl förenat sig med Axelssönerne, fick han sitta orubbad på thronen till sin död. I vårt gamla epos skildras så Nils Stures (f. d. Natt och Dag) förening med Hr Erik Axelsson 1466, då bröllopet var bestämdt mellan K. Carls dotter Magdalena och Iwar Axelsson:

Till Herr Erik Axelson kom Nils Sture tha
Ok klagade hårdeliga huru honom månde gaa,
Her Erik Axelson svarade honom väl till snilla,
Käre Her Nils Sture aff orätt skulin i ey fara illa,

Jak vill ider til dagha föra
Ok ider saak för Biskopen röra,
Wij skulom snart halla en Herredagh,
Ider skal inte skee öfver Lagh.

Derefter beskrifves mötet mellan Hr Nils och Erkebiskop Jöns Bengtsson i Stockholms bykyrkas sakristia, dervid

Her Nils Sture tröste på Hr Erik Axelsons macht,
Ty gaff han pa Biskop Jöns föga acht.

Hr Erik hade då Nyköping inne och böd till bröllopskost, äfven Erkebiskopen, sjelf farande dit med mycken ståt, följande Nils Sture till Stäke.

Her Erik, Her Niels the skildes ther wider,
Then ena foor opp, then andra foor nider,
Then ena foor söder med mykla lost,
Then andra Norr med föga kost.
Her Erik for Söder med hundrade try,
Her Niels med otta svena till Pynningaby.

Hr Erik öfvergifver nu Erkebiskopen, som var Rikeföreståndare och eröfrar somliga slott under det Hr Niels intager andra. Nu flyr Erkebiskop Jöns till Kungen och klagar:

Med svik ok list är jak besnarder,
Her Erik Axelson är mik listeliga harder.

Sten Sture var då Nils Stures tjenare, liggande i Arboga "som en dåre." Erkebiskopen kom åter med danskt krigsfolk och belägrade Erik Axelsson. Så kommer Iwar hans broder af Wisby, samlande en stor skara folk.

Nu rider Her Erik Axelson i Sverikes Rijke,
Ty Biskopsslächt motte wijke.
Han stiger i land vid Kronoborg (Grönborg),
Sinom fiende till stora sorg.
På Nyssa skog möttes the alla,
Erik Knutsson kunde ey skogen behalla,
Han motte fly tha for pijl ok byssa,
Thet säger jak nu för vissa.

Då kallas Kon. Carl från Finland. Den trohjertige svenska Chronisten skildrar nu hufvudmannen för "Svenska partiet":

Her Erik Axelssen tha en stoor Herra war,
Ok Riddare nampn med ärom bar,
Han ok flere wardo öfver ena
Ok monde thet med alfvar mena;

men klagar:

Nu ingen örtagard är swa fager,
Med mindre han bade Liljor ok Nässlor drager.

Mångas hjertan voro då vända från Sveriges råd. Jahn yttrar: "Som Herre öfver Wiborg, Nyslott, Raseborg och Tavastehus och alltså på visst sätt som Vice Kung öfver

Finland, hade Erik Axelsson år 1479 tillbakaslagit med 24,000 man ett angrepp af Ryssarne, som trängt in i deras land och hade härjat det i en omkrets af 20 mil. Det är sannolikt, att han vid detta tillfälle inlemmade flera Ryssarne tillhöriga distrikter i Finland; till och med om den nyss anlaggda fästning (St.) Olofsborg eller Nyslott var det tvifvelaktigt, om den icke låg på det gamla ryska gebitet." Detta St. Olofsborg var anlagdt af Erik Axelsson, såsom Ståthållare öfver Finland. (Jahn anf. st. s. 559). Då Kon. Carls död nalkades, skildras Erik Axelsson såsom den der hufvudsakligen satte Herr Sten till Riksföreståndare, hvilket Geijer anser med allt skäl sagdt. Då hans val föreslagits

Monde Hr Erik Axelson med vilja opstaa,
Ok honom Slotzlofven öfver Stockholm, Aboo ok Wiborg fa.

Och då Hr Stens sättande i högsätet anförts, heter det:

Erlig Riddare Her Erik Axelson
Thet hade ider blifvit til stora men
Å hvart werldin ville vända
Hade idert löfte fatt en god ända.

Då Hr Erik Axelssons död nämnes, följer en minnessång:

Tha Her Erik Axelson han blef död,
Komme Svenske män i nöd,

derpå om *Axlen* en lång betraktelse följer, antydande att Hr Erik väl värjat Finland från ryska sidan

Ok komber Axlen i något meen,
Thet skeer förty at Slotslofven är ej reen.

Han felade nemligen uti att lemna Slottslofven till sina bröder. Möjligen hade han förskjutit under de många rörelserna af enskilda medel hvad han mot länets återlemnande önskade att återfå. 20,000 mark och än mer utlofvades af Sten Sture, men utbetaltes ej. Sannolikt hade Hr Erik väl fått utlägga den summa vid fästningsbyggnader och för "det svenska partiets interesse", då detta partis hufvudman lefde "fattig och arm" i Finland, men ändå ville återvinna den ena af den skandinaviska Unionens kronor.

Erik Axelsson är begrafven i Aspö kyrka, sedan han förts till sin gård Lagnö i Mälaren från den ryska gränsfästningen.

Utan tvifvel var Erik T. den bäste af Axelssönerne och en af sin tids utmärktaste män. Om han egt barn känna vi ej. Inga lefde då han dog.

4. TOTT, IWAR

till Barlef, född af fru *Ingeborg*, Riddare redan 1453, R.R. och Höfvidsman med löfte att på vissa vilkor bli Sveriges Riksföreståndare. Han var först gift med *Margareta*, Påvel Laxmans dotter, blef sedan d. 14 Sept. 1466 gift med *Magdalena*, Kon. Carls dotter, som dog i Söderköping 1495. Iwar Totts dotter *Beata* blef gift med 1. Trued Lille. 2. Arwed Trolle till Birkewad, den Trollēn, "som for med fättja." Porträtter af Hr Iwars båda fruar finnas i Köpenhamn. Att han tredje gången blef gift med en Torber Billes dotter, är sannolikt en grundlös uppgift. Länge under det Erik Axelsson hade Finland i sin hand, egde hans broder Iwar Gottland efter brodern Olof. Der brodern drog med en här fram, kom gerna Hr Iwar från Wisby till hans hjelp. 1467 förklarade Hr Iwar K. Christian öppet krig (Geijer, S. F. H. I. 256). Den 25 Maj 1472 fick han Stegeborg, der han var Höfvidsman, och till förläning innehade detta slott, tills det af hans folk 1487 uppgafs genom dagtingan till Sten Sture. År 1472 fick han äfven Öland, der han var Höfvidsman på Borgholm, i förläning af Sten Sture. Underteckinade som Svensk Rådsherre Kalmare-dagtingan 1475. 1483 var han Höfvidsman på Wiborg, Tavastehus och Olofsborg. Var s. å. Slottslofven på Raseborg. Då han s. å. afträdde de finska fästningarne, var det mot Borgholms slott och Öland, som Sten Sture lemnade i ersättning. Sedan han förrädiskt lemnat Gottland till Danskarne 1487, flydde han till Danmark, der han insattes i Riksrådet. Död 149..

Hr Iwars uppförande efter Hr Eriks död skildras så af Chronisten:

> Her Iwar Axelson, som Gotland hafver,
> Sin broder Larens Axelson tilldrager,
> Ho som vill må thet väl lasta,
> Mot svenske män gjorde the sik fasta;
> I Nyköping höllz en herradag
> Och ville Sveuske blifva vid Sverikes lag;
> Hr Iwar lofvar med sin mun;
> Togh alt uthan hiertans grund.

Detta onda gjorde giftermål. Hr Iwar satt säll vid sitt spelbord på Gottland, som han hade i pant. Hr Larens hade då St. Olofsborg (Nyslott), Wiborg, Tavastehus och Raseborg. Väl lofvade Hr Iwar, att lemna danska Konungen Sverige utan svärdsslag; men kunde det ej hålla.

Först 1455 synes Hr Iwar ha lemnat Danmark, der han hade Lillö som allodialgods och Sölvesborg, som förlä-

ning. Han sändes då af K. Christian i sällskap med Clas Rönnow för att underhandla med K. Carl. De afslöto med honom ett stillestånd till Pingstdagen 1453, hvarunder de delar af Norge, som svurit K. Carl trohet, fingo tillhöra honom, men Elfsborg m. m. oanfäktadt lyda under K. Christian. Invånare i vissa orter och Commendanter å vissa slott fingo sjelfve välja den Kung, de ville lyda. Detta var ju liberalt? Under de följande rörelserna synes Iwar följt sin broder Eriks steg och slutligen blifver Iwar den, som genom att äkta K. Carls dotter binder Axelssönerne vid K. Carls parti med det starkaste band. Möjligen uppsteg tanken, att afsätta Erkebiskop Jöns och i stället antaga Erik Axelsson som Riksföreståndare samt återkalla K. Carl, först då Erkebiskopens tjenare genom att bränna och plundra ett Nils Stures gods, satt denne partigängare i raseri mot prelaten. Som K. Carls måg förenar Iwar sig med den andre danske magnaten, svenska exkungens måg, att återkräfva det län- och arfvegods, man fråndömt, på K. Comitéens uppmaning, den afsatte monarchen. Riksrådet biföll de kunglige mågarnes kraf. Nu drog Hr Iwar ut, för att i K. Carls namn underlägga sig fästen och landskap. Härunder var han särdeles lycklig och slog Erik Oxenstjerna, som mötte med Oxenstjernska partiets här, så tappert, att blott 14 man undkommo. Dalin säger, att slaget stod på Juleta slätt. Sedan drog Iwar upp i Dalarne och samlade sig större antal krigare, mötande Erik Axelsson, som kom från Stockholm, der han med ett betjentbuller öfverrumplat prelaten, på marsch till Upsala. Det var nu Erkebiskopen flydde till Öland och dog. Då svärfadern väl fått sin spira åter, hade Iwar den olyckan, att danska Konungen belägrade både Lillö och Sölvesborg, hvilka dock ej, såsom Jahn uppger, ligga begge i Bleking. Sölvesborg capitulerade d. 10 Sept. 1467, och Lillö följande våren. Hvitfeldt hade sett de belägringsverk, som då uppkastades mot Lillö vid bräddarne af Helgeå. Och likväl var Iwar så mäktig och vigtig, att danska Kungen medgaf honom att njuta allt sitt arf- och pantgods i Danmark, tills der var dömdt eller underhandladt mellan Skandinaviens monarch och den underåte, som så ifrigt verkat för att frånrycka danska Kungen hans ena krona.

Hr Iwar hade dock stora bekymmer. Då Erik Oxenstjerna på riksdagen i Vadstena fängslade och bortförde hans gemål, blef han visserligen ömt sårad, men kanske födde det såret det kungliga partiets tanke att läka den sårade genom att lofva Hr Iwar Riksföreståndarskapet efter

Kon. Carls död. Jahn yttrar: det låter sig väl antaga, att Iwar ej ville bortgifva en läglighet, som möjligen förde till thronen, i det minsta till herradömet. Att Sture och Axelssönerne ernade göra gemensam sak mot K. Christian, uppskjutande afgörande om candidaturen till Riksföreståndarskapet, anser Jahn med mycket skäl. Erik hade anseende och erfarenhet framom begge. Då han uppoffrade sin äregirighet för Hr Sten, kunde Iwar ej lätt sätta sig deremot. Emellertid glömmer ej Jahn att efter Olaus Petri berätta, det Sten lät en läst tyskt öl rinna, förrän bönderne valde honom, öfverröstande i fyllan med sitt skrål Kon. Christians parti.

Söndring uppstod sedan mellan Hr Sten och Hr Iwar och den sednare ville då göra Unionen *till en sanning*.

På mötet i Halmstad 1483 tillböd Kon. Hans Hr Iwar full amnesti, lofvande sina undersåtare rätt att göra uppror, om han bröte de löften, han nu gaf. Om Iwars län Gottland var hufvudstriden. Kungen lofvade Svenskarne ön, om de hyllade honom, Svenskarne lofvade hylla honom, om de först fingo ön. Iwar stod ännu ofvan begge makterna med ön i sitt våld. Han hade från Gottland fört öppet krig med K. Christian och kunde fortfara att lika handla under sonens regering. Under Hr Sten ville han icke lyda. Han nekade, liksom en af bröderne, att komma till en af Sten utlyst riksdag och skref, att det var han, som hade hulpit Sten Sture till den vigtiga post, han nu beklädde; men då Hr Sten visade sig herrsklysten, skulle man veta inskränka hans makt. Då Lars Axelsson 1482 dog, lofvade Iwar återlemna de finska slotten följande året, men höll ej löftet. Den 22 Jan. 1483 kom Hr Sten till honom på Gottland, då han afträdde Wiborg, Nyslott och Tavastehus i Finland, bibehållande blott Raseborg, deremot gafs nu Öland med Borgholm som län på lifstid, och derefter i 20 år till Lars Axelssons barn. Dessutom fick T. i vederlag Stäkeborg och Åkerbo härad, Gestringaland, Ångermanland, Åsunda härad, Haga, Enköpings stad och Svartsjö. Riksens Råd var emot att han skulle få Borgholm; men Herr Sten var viss, att Sverige skulle så få Gottland igen. Mot detta lofvade Hr Iwar utan tvifvel att ej lemna K. Hans Gottland; men detta var ännu en hemlig artikel. I Köpenhamn beslöts i Oct. 1483 att kräfva ön af Iwar och lofva honom, om han afträdde den såsom Höfvidsman på Wisby, att straxt få den som län. Ännu 1484 i Aug. hade Iwar ön de facto, döf för allas an-

bud. Så hade den högmodige mannen nöjet se två rikens ställning bero af sitt ord. Han ansåg sig kunna störta Hr Sten och insätta sin svärson Arv. Trolle till Riksföreståndare i Sverige, om han blott ville besvära sig. År 1486 uppstod öppen strid mellan de gamle vännerne Hr Sten och Hr Iwar, som under tiden blifvit en fruktad Kaparehöfding. Danskarne ansågo nemligen, att han i detta hänseende spelade under ett täcke med Hr Sten. Denne måste rentvå sig och instämde Hr Iwar till en Herredag i Telge att försvara sig för anklagelsen att öfva kaperier. Iwar infann sig ej der, men inböd Riksrådet att möta sig på Stegeborg, Iwars egen fästning. Hr Sten kom, men mottogs med hån. Då stämdes han inför Riksrätt; men då han ej mötte, förklarades han för rikets fiende. Sten belägrade honom på Borgholm, derifrån han snart måste fly till Gottland. Här mötte uppfordran af K. Hans, att lemna denna ön, understödd af en flotta med 40 skepp. Knut Posse hade nu fråntagit honom Raseborg, Nyköping och Kalmar hade capitulerat, Stegeborg var belägradt. K. Hans' löften att återlemna Hr Iwars i Danmark seqvesterade län öfvervägde hvad Hr Sten kunde erbjuda. Kung Hans fick Gottland i Maj 1487 och Iwar fick sina danska län. Deremot tvang K. Hans Hr Iwar att lemna Sten Sture Borgholm och Öland. K. Hans såg dem tydligen hellre i Svenskarnes, än i en trotsig undersåtes hand. Öfver Iwars "förräderi", då Gottland afträddes, utgjuter Rimchrönikan sig utförligt, ur svensk synpunkt. Der ett rike lemnat individer en så stor makt, hjelper ej stort att klaga på vers eller prosa. Sedan Hr Iwar Axelsson lemnat Sverige, förläntes till Sten Sture vid K. Hans' kröning Tavastehus, Raseborg, Nyköping m. m. så att "sedan Bo Jonssons tid näppligen en mäktigare länsman funnits i Sverige, än Sten Sture", enligt Jahn. Iwar Axelsson tröttnade nu att så mycket framstå på skådeplatsen, sökande sin tillflykt i Danmark, der han dog 149.. "i slätt tillstånd."

I Skåne egde han Vå med Gärds och Villands häreder, i Bleking Sölvesborg och dess län, dessutom många slott, gods och kungsgårdar så väl i Danmark som Sverige. Som en sjelfständig furste uppsade han Christian I lydnad och förklarade honom krig 1466.

Fryxell dömer honom, "den mägtigaste man i hela Norden", såsom, lyckligtvis för Sverige, hvarken så klok eller tapper, som rik och högmodig.

5. TOTT, PHILIP AXELSSON

synes mera sällan på scenen. Han var gift med *Anna Frille*, dotter af Eggert Frille och Karen Benner. Deras dotter *Ingeborg* var gift med 1. Gustaf Carlsson (Gumsehufvud), 2. med Erik Trolle. Han var jemte brodern Erik Slottslofven i Stockholm 1464, då Carl Knutsson bemäktigade sig slottet. De lofvade då, att ej bära vapen mot Carl. År 1456 nämnes han i brefvet № 158 bland Skoklosters permbref. Hans dotters Ingebergs handteckning ses i planchen till De la Gard. Arch. III D. Hon var K. Carl VIII:s svägerska i sitt första och mor till Erkebiskop Gust. Trolle i sitt andra äktenskap.

6. TOTT, LARS AXELSSON.

Laurids Axelsson till Näsbyholm var gift med 1. *Karin Wiffert*, 2. *Karin Eriksdotter Nipertz.* Efter Erik Axelssons död se vi Laurens Axelsson, enligt Rimchrönikan, jemte Iwar annamma hans förläningar.

Her Larens Axelsson på slotten i Finland boer,
Han är i hjertat och i hogh stoor.
Thet var thera stora gamman
Huru the breff ok budh sände samman;
Hvar annars breff till sik fick
Ok ville höra huru hvariom gick.
The samkade hoffmän ok manga Svänа,
Med sölwer ok gull ville the them löna.

Då Sten Sture tagit Stockholm från Iwar Tott:

The breff til Räsaborg sända.
Fru Catherina tog tha väl til rada.
Hon saa then stora wada;
Hon var Her Lars Axelssons fru,
Hon antvardade fran sik Slottet nu.
Hr Larens Axelsson
— — till Swerige med en skipp han kom.
— — — — — —
— — — — — —

Sva lade Her Larens Axelsson sitt hufvud nider,
Ok Axelen han klufsade vider.
Hade ekke han mist sitt lijff
Vist hadet varit en hufvudstrid.
Äntogh han var en riddare from,
Lijkawäl med Skipp till Swerike kom.
Hans hafvor the ware ekke manga,
Äntogh ville han Swänske stanga.
Alla thesse bröder ware ther än fäm,
The maga väl takka Her Steen än.

Hade han ekke saa from varit,
Opta hade the illa farit;
Then stora kärlek, ärlige herre Her Steen,
The tik illa lönte igen.
Illa hade them gangit i hand,
Hade tu ekke tagit Her Akes dotter i fampn.

Herr Lars Axelsson dog kort efter Erik 1482. Hans döttrar: *Anna* blef gift med Hans Bille till Egede; *Margaretha* g. m. Christiern Bengtsson; *Ingeborg* g. m. 1. Nils Eskilsson Banér. 2. Jöns Ulfstand, men enligt den gamla slägtboken i Lund, som Sophia Brahe följt: Jöns Eskilsson (af Forstena-slägten *). En son *Axel*, D. R.R. 1493, S. RR. 1502—1511 **) blef g. m. Kirstin Andersdotter von Bergen (Schackbjelke), hvars dotter *Karin Tott* var g. m. 1. R.R. Iwar Månsson (Liljewinge) till Strömstad, 2. Hans Classon Bjelkenstjerna. Karin Totts mor var Riksföreståndaren St. Stures styfdotter ***).

7. TOTT, ÅKE AXELSSON

till Hjuleberg var gift med Bengt Udssons dotter *Merete Poese* enligt de Hofman, men af Winsetorpa-slägten, enligt svenska författare. Deras barn, döttrar: 1. *Ingeborg* g. m. 1. Sten Bjelke, 2. Sten Sture d. ä. Se № 9 nedanför. 2. *Ellen* g. m. 1. Thord Carlsson Bonde, 2. Steph. Ulfsson. 3. *Beata* eller *Bengta* g. m. Bengt Nilsson Gylte. 4. *Kirstin* g. m. Peder Hård. 5. *Anna* g. m. Abrah. Eriksson till Ekeberg (Lejonhufvud); söner: 1. *Hans Åkesson till Bjurum*. R.R.R., Höfvidsman på Öresten g. m. Kerstin Eriksdotter Gyllenstjerna. Hr Hans' namnteckning ses i De la Gard. Arch. III; sonen *Åke*, död 1510, anses af några ha varit den Ingeborg Åkesdotters fader, hvilken var Frih. Pontus De la Gardies svärmor Karin Hansdotters moder. Karin hade, som Johan III:s frilla, dottern Sophia Gyllenhjelm, som blef friherrinna De la Gardie. 2. *Erik Åkesson* till Bavelse, Ridd. och Höfvidsman på Warberg, g. m. 1. Anna Moltke, 2. Cecilia Daae. Från honom nedstammade *Tottarne till Skadebo*,

---

*) De la Gard. Arch. III. 166, 176.

**) Han är förbigången i våra svenska rådslängder, men nämnes 1511 bland svenska Riksråder såsom en af fastemännen i Sten Sture d. y:s morgongåfvobref (De la Gard. Arch. II. 58) och är Konungadömhafvande i Finland 1502 på Svenska Riksförest. Svante Stures befallning, i dennes husfru Mätte Iwarsdotters närvaro, jemte Lagmän och Häradshöfdingar. De la Gard. Arch. III. 55.

***) De la Gard. Arch. II. 54, 55, 78.

som introducerades med № 88 i Sverige redan 1625. 3. *Göran Åkesson till Hjuleberg*, R.R. 1480—90, g. m. Bengta Körning. Deras son *Åke Göransson* halshöggs som Rikeråd 1520. Se № 10 härnedanför. Hans son *Göran Åkesson* var Ståthållare i Stockholm 1549, g. m. Lars Siggesson Sparres dotter Kerstin. 4. *Bengt Åkesson* af Vapn. 5. *Claus till Hjuleberg och Walstad*, g. m. Elen Rönnow, hade sönerne *Åke till Byestad*, g. m. Ingeborg Sigges dotter Sparre, hvars ättling den lärda *Birgitta Tott* var, som dog 1662. En son af Åke Clausson och Ingeborg Sparre var *Clas Åkesson* till Byestad, se nedanför № 11, hvilkens son *Henrik Tott* var g. m. Sigrid, K. Erik XIV:s dotter. Dessas son *Åke Tott*, kämpen under Gustaf II Adolf, se nedanför № 12, hade sonen *Claus Tott*, Grefve och R.R., som slöt denna ättegrenen. Se nedanför № 13.

Åke Axelsson, Väpnare 1432, Ridd. redan 1458, var Höfvidsman på Örebro 1432 och synes ej sällan vid bröderne Axels och Iwars sida. Men 1466 är han i danska Kungens tjenst. Han sändes då nemligen till ett möte med Svenskar och Norrmän i Jönköping, jemte Claus Rönnow, Biskopen af Roskild och en Prost af Opslo m. fl., för att återknyta "den kärliga förbindelsen" mellan de tre Nordens riken. Samma år uppgifves han vara Höfvidsman på Wiberg. Munkarne af Carmeliter-orden i Ny-Varberg förbundo sig 1487 att dagligen hålla en sjungen messa för Hr Aghe Axelssons Riddares själ, hvilken herre var deras förste fundator i N. Wonbyerg. Daugaard och förf. de Claustris Sviogoth. ha förbisett uppgiften om detta kloster i Stjernmans Höfdinga-Minne II. 75. I sednare arbetet jemnföres I. 31 och II. 3. Hr Åkes barn doterade det af föräldrarne funderade klostret.

8. TOTT, OLOF AXELSSON

till Wallö och Hammargård, kallad "den orättfärdige." Han var född i fadrens sista gifte och förde sin moders vapen, en klufven sköld, som var den gamla danska Hase-slägtens, och visst ej, som en svensk författare uppgifvit, det liknande Natt och Dags-vapnet (i längden). Det var möjligen Olof Totts morfar, som 1411 blef Befallningsman öfver Gottland och då fullbordade Wisborgs slott, kallad Trugwedh Hae (i De la Gard. Arch. III. 108). Olof Totts dotter *Berette Tott* på Hammarstad, gift med Nils Eragislesson Grip, skref till K. Christian bref om att hon underrättat sin fader och

Måns Gren, när Carl Knutsson ilade Stockholm till undsättning, upplysande K. Christian hvar K. Carl uppehöll sig och hvad han gjorde. Han uppmuntrade K. Christian att snart infinna sig i Stockholm, der Erkebiskopen och Bisk. Cardt blott väntade på tillfället att förklara sig för honom. K. Carl stämde både fru Brita och prelaterne till en riksdag. Prelaterne kommo ej, men å fruns vägnar hennes man. Hon dömdes att lefvande brännas, dock benådad med evigt fängelse i ett Kalmarekloster; men efter några år fri. Om hennes falska sigillsamling berättar Lagerbring IV. 567. Hennes syster *Cecilia* blef g. m. Björn Johansson till Welby.

Olof Axelsson torde för sin morfaders förtjenster af Wisborg och än säkrare för sin verksamhet, då K. Christian intog Gottland, och till pant för till Kungen lånta penningsummor blifvit Lehnsman på denna ö. År 1452 se vi honom och Magnus Gren utlöpa med danska flottan för att uppsöka svenska flottan. Olof landsteg på Öland, men måste draga sig tillbaka, än hårdare tillbakadrifven, då han sedan gick i land vid Lyckeby i Bleking, der 200 man stupade. Vid Vestervik gjordes strandhugg. Staden afbrändes och rykten gingo i Holstein, att Danskarne redan eröfrat Stockholm. Sednare hann O. T. dock in under Stockholm och lade sig med 16 skepp och skyttbåtar under Wegesjö, nuvar. Skeppsholmen, som intogs och besattes. Han intog sedan Käplingeholmen, nuvar. Blasieholmen, men förgäfves sökte han besätta Brunkeberg, dervid öfver 400 man stupade. Oaktadt dottern Brita underrättade om Svenskarnes rörelser, måste Olof snart draga sig från svenska kusterna. Han förhindrade dock tillförseln till svenska kusterna och såsom gottländska kaparnes höfvidsman gjorde han rika fångster. Detta var Lübeckarne till stort hinder i sin handel. Med dylik verksamhet upptogs Hr Olofs tid och hans namn var vida fruktadt i Norden. Han var dock alltid dansk och kom ej i samma frestelse att tjena två herrar, som de bröder, hvilka eröfrades af K. Carl. Att mannen var en väldig sjöröfvare lider intet tvifvel, men i den råe sjömannen låg ett aktningsvärdt mod att visa förakt för det föraktliga. Vi minnas huru han en gång mötte en välklädd dame och helsade på henne höfviskt, men då någon sagt honom, att det var Drottningens medtäflerska om Konungens hjerta och säng, så vände han om, kullvältade denna Veneris char och gaf den fina skökan stut med de grofva sjömansnäfvarne, hvilket var i den tiden ett djerfvare steg, än de steg bröderne togo, då de trädde på Kon. Carls sida.

9. TOTT, INGEBORG

Åke Axelssons dotter, Riksföreståndaren Sten Sture d. ä:s gemål, blef ej bemärkt, der hennes man var i fråga, emedan denne, såsom i Rikshistorien ingående, förbigicks, liksom Konungarne, i detta verk. Men då hon i Rikshistorien föga bemärkes, må hon här under sitt mest kända namn upptagas i korthet. Såsom en Sten Bjelkes enka blef hon Sten Stures maka och som Stures maka berömmes hon för sin verksamhet för både vetenskap och religion. I allmänhet nämnes det förra understundom, då man omtalar, att Riksföreståndaren stiftade Upsala Universitet *). Hennes nit för boktryckning är ådagalaggdt, derigenom att Alani de Rupe skrift *de dignitate et utilitate Psalterii Virginis Mariæ* trycktes i Stockholm 1498 "impensis generose domine Ingeborgh conthoralis strenui D:ni Stenonis quondam gubernatoris regni Sveciæ", som det heter i sjelfva skriften. Hon begåfvade kloster med böcker. I Upsala finnes ett exemplar af Antonini Episc. Florent. Chronicon tripartitum, der man läser s. 11: "Frowe Ingeborg, quondam uxor Sten Sture requiescat in pace. Liber domus Pacis Mariæ in Gripsholm." Liknande anteckning finnes uti samma förf:s Summa Theologica P. II et IV, tr. 1497, och i Joh. Nideri Commentarius in Decalogum. Hon satte säkerligen klosterbröder i Sverige uti tillfälle att sända till utländska kloster exemplar af den bok, hon låtit trycka. I ett exemplar af denna, som kommit till Bondesholm i Brehmen är antecknadt, att den sändts dit till Augustinerkaniker från Carteuserbröder i Sverige **).

Hennes nit för religion uppenbarades genom uppoffringar för klosteranläggningar, hvilka utgjorde undervisningsanstalter för dem, som önskade lära hvad den tid kallade bildning och deribland den religionskunskap, som öfversteg den allmänna, som i kyrkan meddelades. Af sin fader synes hon ärft tillgifvenhet för Carmeliter-orden. Denna orden var så frisinnad, att den räknade såsom sina medlemmar hedningen Pythagoras i Grekland och Druiderne i Gallien. Elias var deras äldste Prior. De berömdes för nit om studier. Olaus Petri beskrifver dem: "Carmeliter, the haffua

*) Politiken var dock här den starkaste driffjedern. Om ej Sverige haft ett Svenskt Universitet, då Köpenhamn fick ett Danskt, skulle ungdomen skyndat till Danmarks hufvudstad — och blifvit Danskt sinnad.

**) Incunabula artis typogr. in Svecia a J. H. Schröder p. 15.

hwijta cappo och kåpo utom til och svarta junan til och kallas här i landet Jomfru Marie Bröder." Först 1462 fingo de en egen föreståndare i Skandinavien. Hr Åke Axelsson, fru Ingeborgs fader, stiftade, som redan är nämndt, ett Carmeliterkloster i Ny-Warberg, hvarom den kunnige Dangaard i sin klosterhistoria nämner allsintet. Von Stjernman har dock läsit ett bevis af Carmeliternes Prior i Danmark och alla conventsbröderne i Ny-Warberg, gifvet 1487 eller 1481, der Hr Aghe kallas för de sednares förste fundator. Hr Erik Åkesson, Ridd. och Höfvidsman på Worbierg hade skött dem gods på Werbyergs landsting på sina medbröders och syskons vägnar, Hr Hans Ridd. och Höfvidsman på Öresten, Jörghen, Beint och Claus af vapn, fru Elina Hr Thord Bondes efterlefverska och fru Ingeborg Hr Sten Stures hustru, då der utlofvades af munkarne den förut nämnda dagliga messan för Hr Åkes och hans husfrus fru Mereta Beintsdotters själar, med vilkor att gödset kom klostret till handa. Von Stjernman uppger 1487; men i en rubrik på permbref i Örnhielms bullar-knipp. 51, afskrifven i Bibl. mscpt H. a) fol. 3 i Lund står: *1481: Carmeliter kloster funderet af Ridd. Aghe Axelsson, får gods af dess barn.* Man kan ej sluta, att klostret utlofvats, men ej blifvit af, då i Förteckning öfver permbrefven i v. Engeströms Bibl. af J. G. Liljegren läses: *№ 93. 1498 d. 28 Dec.: Hans m. G. n. D. S. o. V. Konung ... jord, som ligger emellan S. Jörgens Capella och Muncke kyrke udthen fore Ny Wardbergh.* Då der 1498 var en Munkkyrka, synes klostret ha uppstått och möjligen först med reformationen försvunnit, fast det i andra urkunder ej hittills träffas omnämndt.

Carthäuser-orden omhuldades derjemte, inkallad i riket af Sten Sture, såsom en "helig och sträng orden." I ett Hr Stens bref, hvaraf en fragmentarisk afskrift finnes i Diplom. Lagerbring. i Lund, nämner han sin kära hustru Ingeborg, Erkebiskopen, Biskop Cordt Rogge, Hr Erik Johansson (Wase) och flere vänner, såsom de der yrkat på denna ordens inskaffande, hvarom äfven talats på en riksdag (De Claustris II. 4). Hemma voro Ordensbröderne hvita, men då de utgingo höljde de sig i svarta kläder. Deras sigill visar redan, att de ej bäfvade för snille. Man såg der korset och jordgloben, deromkring man läste: *Stat crux, dum volvitur orbis.* Ännu anses denna orden af ingen öfverträffad i litterär bildning och goda seder. År 1493 confirmerade [Sten] och fru Ingeborg sin gåfva till anläggande af ett

lester för denna orden i Gripsholm, som skulle heta Pax brim eller Mariefred. År 1498 gåfvo begge makarne nya ifver, som, om klostret förfölle, skulle återgå till slägten. är afskref en prest vita S. Eschilli, som sändes till Hildesim, för att der läsas till uppbyggelse af Patres Convenules. Till detta lärda kloster begaf sig Erkebisk. Jakob, å han lemnat kräcklan; hit kom Gustaf Eriksson, för att lärliga den vise gubben. Fru Ingeborgs nit om lärdomen ar således frukt för många. Hennes minne förtjenar att lättre belysas, än här kunnat ske.

Vid Brunkebergs slag d. 10 Oct. 1471 var fru Ingeorg på slottet och lät före striden kalla dit upp stadens lla fattighjon, dem hon bespisade och gaf allmosor med g, uppmanande dem att bedja Gud för stridens lyckliga gång, hvarefter hon steg, följd af fruar och jungfrur, igst upp på slottsmuren, för att se på striden och underbdja sin Herres och Svenskarnes sak med brinnande förner. Hr Olof Fryxell besjunger henne i "Slaget vid Brunberg", Skaldestycke, som vunnit stora priset i Sv. Akad. 34. Deruti må vi erinra oss, der hon skillras bland de ttiga:

Der vandrar Ingeborg bland sina tärnor
med vänligt öga och med lätta fjät.
Så nattens drottning bland de hulda stjernor
går fram i mildt och stilla majestät
och uslingen ur nödens bojor räddar
och söfver honom in på glömskans bäddar.

"Vi kunna ej med svärdet men vi kunna
med bönen strida emot Christians hot,
och våra suckar, ofvan molnen hunna,
de skola nå till Herran Zebaoth,
och Han skall sina starka englar sända,
som skola segren från de onda vända"

slutet af Ingeborgs tal till de arme gästerna.

År 1483, berättar Olaus Petri, skedde ett uppror i Stockm, under det Hr Sten var på Gottland, då fru Ingeg var i trängseln, då hon ville afstyra bullret, omkullstes på Stockholms torg, af hvilket Hr Sten storliga förmådt var, räknande det så högt, att han ville hafva stor förtöre; men Riksens Råd lade sig deremellan, att savardt fördragen, dock måste Stockholms stad göra såskyldelser, att de alltid skulle stå faste med Hr n, hvad påkomma kunde, det de ock gjorde. Hon ville rädda Sten Christiernsson (Oxenstjernas) lif ur uppbragte

Borgares händer, hvilka kräfde hämnd derföre, att Riddare dödat en borgare vredliga i ett hemligt hus.

Man ser af mycket, att fru Ingeborg var Hr Sten och betydde mycket för honom. De rike Axelssönerne sy väl uppfostrat sina döttrar och gifvit dem för tiden ov liga kunskaper.

Den 19 Oct. 1576 skref K. Johan till Hert. Carl som Hertig af Södermanland, att han ville till Streng Domkyrka från ett capell vid Gripsholm flytta Sten Stu och Ingeborg Totts lik, för att i en kostligare graf ne sättas. Beslutet verkställdes dock först af Gustaf III.

10. TOTT, ÅKE GÖRANSSON

eller Yriensson till Tidön, Ridd. redan 1498, Höfvids på Åbo 1509, på Kroneborg (i Finland) 1512, åter på Å 1516, gift med 1. *Märta Johansdotter* (Natt och Dag), *Märta Bengtsdotter Ulf*, som då var den namnkunnige Tr Månssons (till Eka) enka. Messenius berättar i Scond. Illu IV. 89: "Christiern Tyrann kunde ej i det Stockholmska bl badet släcka sin törst efter svenskt blod, utan skickade sl tare till andra orter i riket. I bref d. 11 Nov. till Ståthållare i Finland befallde han der några Herrars mo Så blef Hemming Gadd, som dock gjort sig förtjent sås Tyrannens befordrare, halshuggen jemte tio andra Sveri hjeltar omkring jultiden. Och anseende ringa att blott d dessa, röfvade han sedan deras enkors och värnlösa arf gar på grymt sätt." Bland dessa var *Åke Tott*, som h höggs såsom Höfvidsman på Tavastehus 1520 IV calend. (d. 27 Nov.). Enkan Märta Ulf bortfördes 1521 till D mark med tre sina döttrar Christina, Beata och Anna, h ifrån de först 1524 återkommo, enligt v. Stiernman m men enligt De la Gard. Arch. III. sid. 152 är hon 15 Stockholm, der hon säljer ett gods i Tavastehus lä Björn Classon (Lejon).

(Källor för dessa biographier öfver Tottar under medeltiden: Fru Sophie slägtebok och den äldre slägteboken i Lunds Bibl. — Diplom Lagerbring — Rimchrönikan — Messenii Scond. Illustrata et Theatr Nobil. — historia af Lagerbring, Dalin, Rühs, Fant, Geijer. Fryxell m. fl. — Rådslängder. — De la Gard. Arch. I—V, XII, XIV och XX DD. — marks polit. milit. hist. under Unions-Kongerne. — Incunabula art. typogr. a J. H. Schröder. — v. Stiernmans Höfd.-Minne. — Sv. Mercurius De Claustris Sviogothicis. — Liljegrens Run-urkunder. — Sv. Sk. Holbergs Danmarks Hist. — Cronholms Skånes polit. hist. — G. Wallins ska Samlingar. — Seraphimer-Ordens historia af Tibell.)

11. TOTT, CLAS ÅKESSON

erre till Bystad, Ridd. och R.R. *Åke Totts* och *Ingeborg* *parres* son, var en ibland dem, som slogos till Riddare i . Eriks kröning 1561. År 1563 höll han jemte Ulf Snaenberg Konungsdom i Borgo, dervid de förlikte tvister, ch i Helsingfors. (De la Gard. Arch. V. 193). Han deltog 565 i fälttåget mot de Danske och i Bohus belägring, samt lef fången i slaget vid Svarterå, jemte 200, deraf många adel. (Se Girs' K. Eriks Hist. s. 75). Äfven se vi honom fälttåget 1567 mot de Danske, der han och Clas Fleming ällas näst efter fältherrarne H. Bjelke och Erik Stenbock. et ansågs för hans lycka, att han ännu ej var anländ till psala, då K. Erik rasade med mördaredolk i handen, emen Kungen var mycket uppbragt på honom. Han stod dock nu jemte K. Erik, då Hertig Magnus af Saxen bortfört ikedrottningen och Prinsessorna till Upsala, erbjudande sig t återhemta dem. 1569 blef han Lagman i Nerike. 1572 öttslofven på Stockholms slott. 1573 Krigsöfverste i Lifnd, då han eröfrade hjelterykte i våra häfder. Med 600 n till häst och 100 till fot (Fryxell skrifver 700 svenska h några hundra lifländska ryttare) slog han vid Lode d. Jan. 7000 Ryssar till marken och förföljde de öfrige 00 öfver 2 mils väg, tog bagage till tusen slädlass, derl fanor, fältstycken och öfver 1000 Wallacher, som allt rdes med i det triumphtåg, han derpå höll vid ankomsten vel. Rühs yttrar, att segern bevisar, huru föga fruktansrda Ryssarne voro i anseende till deras fullkomliga brist disciplin. Fryxell anmärker, att Ryssarnes bristande krigsning och flera sammanstämmande vittnesbörd allena kunna n denna sagolika berättelse trovärdig. Rühs glömde, att nme odisciplinerade Ryssar nyss förut varit mycket frukvärde, då svenske befälhafvaren på Wittensten, Johan je, med sin besättning stektes på spett till döds af Iwan petsen för 80,000 Ryssar. Det var en del af dessa segerckna stekvändare, som Clas Tott öfvervann, sannolikt om den klokhet, att sända de i längden föga pålitlige, n ögonblickligen ifrige lifländska ryttarne först. De blott ngde ryska hären och — flydde, men härigenom voro sarne bragta i oordning och besegrades af de trofaste ske krigarne *). Sedan Tott 1574 förgäfves en tid belä-

*) I de af Napiersky 1835 utgifna *Monumenta Livoniæ antiquæ*, nn träffar *Thomas Hiærnes Esth- Lif- und Lettland-Geschichte* t kallas der *Ackeson)*, förekomma många drag af Ryssarnes vild-

grat Weisenberg och Toolsborg, blef han hemkallad, sämt till Lagman i Nerike. Insattes i Riksrådet 1576, men så des d. 26 Sept. till Finland såsom Ståthållare öfver he Finland. Den 13 Aug. 1577 förklarades hans Gouverneme inskränka sig till södra Finland. 1583 var han Commi sarius vid fredsunderhandlingen med Ryssland. 1585 hi han på gränsen ett möte med Ryssarne och slöt fyra å stillestånd, sedan han s. å. blifvit förordnad till Gouverne öfver hela Finland och Carelen samt Öfverste-Lagman de städes. Han var en bland de Rådsherrar, som i Revel rådde K. Sigismunds återresa till Sverige, hvarföre han ko i onåd hos Kon. Johan; anklagades derföre inför Ständer 1590 och dömdes ifrån sina tjenster, men återvann 15 på Sigismunds förbön K. Johans nåd och återfick embete 1593. Han var nog lycklig att dö 1596, förrän storm utbröt mellan Hertig Carls och Kon. Sigismunds partier.

Gift med 1. *Ingeborg Gyllenstjerna*, Clas Erikssons d ter, 2. *Kerstin Horn*, Henr. Classons dotter.

Sonen *Henrik Classon Tott* till Sjundeby, Landshöfdi i Österbotten, blef g. m. Sigrid, dotter af Kon. Erik X och *Drottn.* Catharina Månsdotter. Efter Henr. Totts d blef Prinsessan Sigrid g. m. Nils Nilsson (Natt och D till Säby, Hofmarskalk hos Drottn. Christina den äldre.

(Källor: Gezelii Biogr. Lex. — Girs' K. Johan III:s hist. — v. Stiernmann Minne. — Celsius, Rühs, Fryxell ö. d.)

12. TOTT, ÅKE HENRIKSSON,

Herre till Ekolsund, Sjundeby, Ljuxala och Lehals län Gerckenäs, föddes i Nyland på Gerckenäs gård d. Juni 15 der *Henrik Tott* och fru "*Sigrid Wase*" då bodde. studerade i Upsala, derunder "ungdomsblodet ej sällan kade öfver." Man såg honom löpa med dragen värja på torna, enligt en gammal anteckning, och var en af Messe mest handfasta och djerfva anhängare i de ofta våldsam oroligheter, som i Upsala föreföllo mellan J. Messenius

het i dessa tider, hvaraf man kan sluta, hurn kär den skulle bli folket, som kunde stäfja deras framgång. På en lefvande Borg stare utskars hjertat. En Sekreterare fick knut tills inelfvorna runno. På en prest, som talat något misshagligt, utskars tungan genom nacken. Zar Iwan tvingade Hertig Magnus af Holstein, pryglad blodig krypa på händer och fötter 1000 steg och dricka eget blod. Hvem undrar, att Boisman nu fick folk att heldre ga sig i luften, än falla i Ryssarnes händer? (De la Gard. Arch XI. 247).

Rudbeckius. Samma djerfhet följde honom i kriget, der
ttre lagrar grodde än i Upsalas gränder. Gustaf Adolf
llade honom *Snöplogen, som skulle rödja vägen för de
dra* och som sådan nyttjades han ofta. Dock väckte han
ta sin Konungs missnöje genom öfvermod, ofördragsamhet
h obejdadt lynne. Hos fruntimmer var han ej väl anskrif-
n och man visste tala om mer än en korg, innan han fick
braham Brahes yngsta dotter *Christina*, enligt Fryxells
pgift, men då lär han varit enkling efter Sigrid Bjelke.

Åke Tott framskyndade på befordringarnes bana. Det
r i polska kriget han och Herman Wrangel skulle duel-
la, då K. Gustaf Adolf skaffade en bödel och stupstock
l den hemliga mötesplatsen, med befallning att straxt ex-
quera segraren, och var General-Major, då han inkallades
Riksrådet i Maj 1630, blef s. å. General af Cavalleriet
h Fältmarskalk d. 26 Nov. 1631. I *Liste opå krigsfolket
ot Tyllis ankomst in Januar. 1631* upptages Hr Totts
h compagnier, utgörande 600 hästar bland 8,400. Efter
ipziger *Battaglia d. 7 Sept. 1631* lades han med sina 600
star i gränsen i Landsberg. I allmänna historien träffas
i krig beskrifna, hvari han med allt större hjelterykte del-
g; särskilt vilja vi här blott anföra, huru det var General
tt, som utdref de kejserlige från hela Mecklenburg och
erinsatte den rättmätige fursten i besittning af dess land.
lius anför dervid, att uppgiften hos alla historieskrifvarne,
t Konungen sjelf införde Hertigarne i triumph, är oriktig,
förande som källa för sin rättelse Franks A. u. N. Meck-
burg XIII. 116. Den tappre hjelten dog på sin gård
ville i Eura Åminne socken i Finland d. 15 Juli 1640*),
rlemnande en son, ännu märkvärdigare än fadern, *Clas*
tt, som blef Friherre och Grefve, dervid Drottningen
ropade faderns ansenliga, tappra, vittra och märkliga
enster. Uppgiften i Gezelius, att han var född 1597
dog 1598 år, hvad sednare uppgiften vidkommer, ett
ckfel, som ej kan förvilla. I Lund finnas flera från Lö-
röd med De la Gard. Samlingarne dit ankomna bref af Hr
Tott från 1630 och följande åren. En samling egen-
diga bref från Gustaf Adolf till Tott förvaras bland Nor-
ska handskrifterna i Upsala.

*) En oratio parentalis öfver T. utkom i Stockholm 1637. Se
mh. Bibl. Sv. XIII. p. 64 (der 1737 står i texten genom tryck-
). Men att han lefde och satt i Riksrådet ännu d. 2 Juni 1638,
visst. Se Saml. till K. Carl XI:s hist. IV. 67. Dödsdagen an-
ts här ur Åbo Tidn. 1771, N:o 2.

13. TOTT, CLAES.

Grefve till Carleby (skulle skrifvas Carleborg enligt Gr brefvet), Friherre till Sjundeby, Herre till Ekolsund o Lehals län, var son af Riksrådet och Fältmarskalken *A Tott* och *Sigrid Bjelke*, slutande den friherrlig-grefliga han började, då hans broder Axel Tott, Landshöfding o Assessor i Bergs-Collegium slöt Axelsönernes adliga ätt Sverige.

Han uppgifves född d. 15 Nov. 1616, hvilket ofta skrefs af Stiernman, Rosenhane, Gezelius m. fl. fastän historiæ framställde huru han 1651 kom som en hänföran skön yngling till Christinas hof, och fastän det upprepad ur grefvebrefvet, att han på engång blef Grefve och F herre för faderns förtjenster, hvarvid flera upplyste, att h då ännu ej trädt i tjenst, utan studerade ännu. Såled skulle en Grefve den tiden först vid 37 års ålder söka h vet och få tjenst! År 1616 var hans far, som ju friade länge förgäfves, 18 år. Fryxell har löst svårigheten gen att i Jäders kyrkbok uppsöka anteckningen om denne her födelse. Han ville minnas att det var 1631, Claes Tott i trädde på lifvets skådebana. 1651 säges T. först ha inträ vid hofvet, der han snart blef den främste. Han utträng ur Drottningens ynnest, fast blott adelsman, rikets tre Grefve och ej blott utträngde, utan såg denna falla i h nande onåd. Den sköne ynglingen hade alla de fel, s pläga följa lyckans skötebarn. Spelare till passion, m gen olycklig, kunde han på en afton bortkasta 2400 d cater — kanske nyss pressade ur allmogen på de förlän kronohemmanen. Afundsmännen tvingades till tystnad gen visshet, att en utmaning följde på det sårande ordet; m som hofvet den tiden hade förråd af öfvermodiga unga m tego ej alla, och utmaningar hörde till ordningen för d Drottningen, som säges gerna hört hoftjenare begabba M. G. De la Gardie, derföre att han ansåg rangen hin från att falla för Steinbergs värja eller fly för mord å d person, trädde ofta emellan och afböjde Totts Dock gingo flera för sig, dervid man än kämpade som dare egnade, än som hamnbusarne pläga duellera, rull öfver hvarandra, tills begge heroerne tröttnat. Att T. på fast botten, således med djupt fotfäste i Christinas visade sig då han, utan att fall deraf föranleddes, k Bourdalot en örfil. Pimentelli sjelf fruktade honom förespeglade nyttan af att den unge hjelten sändes till

derländerna att studera ut. Tott "krånglade sig undan", säges det, men också berättas att han seglade dit i Pimentellis sällskap 1653. Och han ljungade fram som en sol genom befordringarnas djurkrets. Hans Sjundeby upphöjdes till friherrskap och N. Carleby gafs till grefskap, 89 hela hemman, hvartill lades kronogårdar i Österbotten. I grefvevapnets ena fält insattes Wasen för att erinra om börden från den afsatte K. Erik och hans frilla, som en kort tid var Drottning. Den vid utländska Akademier ännu studerande ynglingen, ännu i staten tjenstlös, fick detta diplom d. 20 Mars 1652. Och d. 10 Juli 1653 blef han, säges det, vid återkomsten från högskolorna Öfverstekammarherre; men dröjde då ej länge hemma; ty i Aug. s. å. passerade Cl. Tott, som vi nyss nämnde, i Pimentellis sällskap på dennes transportskepp Sundet, för att besöka Nederländerna och Spanska lägret. (Fryxells Handl. IV. 285). Riksrådsfullmakten för Cl. T. är af d. 3 Oct. 1653. Den 12 Oct. s. å. blef gunstlingen Grand-Capitaine öfver Gardet (d. v. s. Chef för Kongl. Maj:ts hus- och liftroppar). Riks-Cancelli-Råd (ett slags vice Riks-Canceller) d. 24 Maj 1654 och Riksstallmästare kort före Drottn. Christinas abdication.

Snart visade sig hvart allt syftade. Han borde få namn af Prins af Wasa (vapnet hade han redan) och nämnas till Carl Gustafs efterträdare i händelse denne skulle utan lifsarfvingar aflida. I rådet nämnde hon ej den der efterträdarens namn. Men förslaget väckte allmän motsägelse, äfven i de allmänna ordalagens skepelse. Då ville den oroliga Drottningen ge gunstlingen till tröst hertiglig värdighet, erbjudande dylik äfven åt Pehr Brahe och Axel Oxenstjerna. Men desse ville hellre vara adelns hufvud, än furstarnes svans. Då de obevekligt vägrade att mottaga äran, måste T. nöjas med grefliga rangen. Hade Christina ej låtit beveka sig, så hade nog Axel så väl som Pehr hållit sitt ord, att nedlägga både grefve- och friherrekronorna. Tott kunde blott få till ersättning för svikna förhoppningar 200,000 Rdr, som framletats såsom en hans faders kronofordran och Carl Gustaf måste "för den vackra kronan", Christina skänkt honom, köpa med 30 à 70,000 Rdr Ekolsund och skänka Tott. Ryktet att Ax. Oxenstjerna och Jakob De la Gardie ville förgifta Tott och att Tott ville lönnmörda Prins Carl Gustaf, äro för orimliga att ens kräfva vederläggning. Orimligt är deremot ej, att den flyktiga Christina någongång tänkt, att, om hon blott kunde skaffa Tott kronan, en gång kunna, om så önskades, återvinna densamma såsom

Drottning — förmäld med den älskade, som var hennes "ge horsamster Esclave." Utan tvifvel var Totts person henne angenämare, än den "tjocke Borgmästaren" på Borgholm. Så okloka kunde Christina och Tott äfven som älskande e vara, att de nu ernade försöka någon statscoup. Maria och Carl Stuarts blodiga minnen voro ännu ej så förblek nade. Då intet annat kunde vinnas, sökte Tott en gynnare i den nye Konungen, gällande hos denne såsom den de öfvertalat Drottningen att påskynda sin afsägelse. Carl ville ock för denna tjensten låta honom vid reductionen behålla sina gods. (Er. Benzelius i Linköpings Bibl. Handl. I. 305). Tott blef General-Lieutenant 1656, men har ej inskrifvit sitt namn, såsom man skulle väntat, i Carl Gustafs storarta de epos.

Först användes den unge Grefven som diplomat. År 1657 var han i en vigtig commission i Paris. Han skref d. 3 Febr. till Rikedrotsen Gr. Pehr, huru han intet af de han uträttat kunde anförtro pennan, men hoppades snart kunna esclatera något som lärer vara H. Maj:t till högsta säkerhet och beröm. (Han kallas, der brefvet anföres i Handl. till Skandin. hist. IX. s. 219, Riksskattmästare, men bör vara Riksstallmästare). Han blef sedan kallad att både som rådgifvare och krigare följa Kon. Carl X och var vid Köpenhamns belägring den som såsom General-Major af da gen ända under kanonerna af nämnde hufvudstad recognoscerade staden, förklarande, att den var utan tillbörligt försvarsstånd och i en nedslagen förskräckelse, hvilket ingaf Tott den öfvertygelsen, att man kunde emportera staden, om man samma natt begagnade surprisen och attaquerade den med alla krafter. Konungen var villrådig och ville hellre vinna Skåne, Halland och Bleking med hvad som redan gjorts, än genom ett så djerft försök mot hufvudstaden försöka eröfra hvad Europa ej skulle låta honom behålla. Tott påstod att man nu hade ett ögonblick som aldrig återkomme, hvilket borde begagnas. Af Köpenhamn dependerade hela rikets exsistence, som med hufvudstaden komme i Konungens händer. Tott bad som en nåd att få anföra stormen på staden, viljande med sitt hufvud ansvara för reusiten, att H. Maj:t skulle i dagbräckningen stå i danska Konungens hufvudstad och slott, för att midt ibland en fången konungafamilj diktera fred, der Norge kunde begäras jemte halfön, hvad som ej kunde vinnas med Roskildska conferenser. Stora Bält kunde göras till riksgräns, Sundet vinnas, som Gustaf Adolf önskat m. m. Men Kungen fann Totts

förslag vara ett vågspel, då Ulfelts och Terlons förslager hade bättre utsigt. Tott kunde intet tro, att K. Maj:t ville nyttja Ulfelt en sin Kungs och fäderneslands förrädare som en af sina negotiatörer. Högst som spioner kunde slika brukas; men att sända honom till sin Kung, vore att allt för mycket förödmjuka denne. Då blef Kungen stött och sade: J synes mig vara något sufficient. Kanske rinner Er i sinnet, det ni är af Kon. Eriks blod; men kommen ihåg (hvarvid Kungen uppstod, såg upp och satte handen i sidan), att jag är Kon. Carl IX:s dottersson och Sveriges Konung. Gr. Tott bugade sig och utgick oförskräckt. Detta berättade Johan Gyllenstjerna, Totts politiske ovän. Sedan höll K. Carl X Gustaf Gr. Tott räkning för sitt råd. Den förståndige författaren af den i IX:e delen af Handl. rör. Skand. hist. införda berättelsen, hvarur det ofvanstående är taget, tillägger att Konungen fann att Tott spått rätt, värderade honom som en dugtig General, stor fortificationist och mycket berömvärd negotiatör. Tott skref d. 2 Mars 1660 till Hertig Adolf Johan om Kungens död. Den 30 April s. å. underrättade han Riksdrotset om freds-negotiationerne med Danmark. Begge brefven läsas i nyssnämnde del.

Under Carl XI:s förmyndareregering, då Totts gamle olycklige medtäflare M. G. De la Gardie beskyldes vara fac totum, blef Tott 1664 Öfverståthållare i Stockholm, då Heinsius skref att Tott var en man af utmärkta egenskaper, Fältmarskalk 1665 och s. å. General-Gouverneur i Lifland, der han var till 1672, befullmäktigad 1666 att föra Directionen öfver arméen i Est-, Lif- och Ingermanland. 1672 se vi honom åter på den bana, för hvilken han utan tvifvel hade ganska utmärkta egenskaper — den diplomatiska. Han afgick då som Ambassadeur E. O. till Frankrike. I denna värdighet öppnade han ett fredsmöte i tyska riksstaden Cöln, der de då krigande makternas sändebud voro samlade.

Då Ehrensten uppläste N. Gyldenstolpes underdån. berättelse om Mediationsverket d. 5 Dec. 1673 yttrades mycket om Gr. Totts skicklighet. "Dessutom, säges bland annat, är nogsamt kunnigt, huru H. Exc. Gr. Totts remonstrationer emot Konungen af Frankrike uti lägret för Maestricht alarmerade det franska hofvet, då H. Exc. med sådant allvar dref på en lindring af conditionerne samt stillestånd och att Konungen måtte draga sina trupper ur Tyskland." Vid allt detta hade K. Maj:ts glorieusaste reputation varit sådan, att K. Maj:t ensam har blifvit anlitt som Arbiter och Diribitor emellan de stridande partierne. Sveri-

ges Ministrar skulle vara Asyla för de lidande. Totts egit betänkande slutar med försäkran att han verkat för den idéen, att K. Maj:t skulle kunna visa verlden, att H. Maj:t allena söker till att conservera och restabiliera den allmänna freden.

Tott dog i Paris d. 15 Juli 1674 barnlös. Gift med *Anna Marg. Oxenstjerna Eriksdotter* d. 6 Juli 1665, som dog d. 6 Febr. 1672. Af det, som träffas anfördt om honom i Fryxellska Handlingarne, vilja vi blott meddela, att Basserode d. 31 Juli 1669 skref: "De frukta att Gr. Tott lemnat Warschau innan han fick deras befallning att resa till E. K. Maj:t (Kejsaren i Wien); men jag gissar, att rätta orsaken är brist på mynt, ty med Gr. Tott utskickades en vexel på 20,000 Rdr. Hans prakt säges öfverträffat denna kostnad." I reductionshandlingarne står hans namn för stora poster. För Lagmansräntan hade han fått "ett augment" af 2178 dlr s:mt. Återkräfdes ock 45,928 dlr s:mt af liquidationen i K. Kammar-Collegium. Han efterlemnade en skuld af 160,000 Rdr oaktadt tidigt arftagare efter en rik far, hugnad med rika förläningar och jemt sittande vid indrägtiga sysslor. Bättre passade han säkerligen till Rikstallmästare än — hvad man ofta kallat honom — Riksskattmästare. Hans intåg i Warschau täflade med M. G. De la Gardies i Paris. Polen hade ej förut sett något dylikt. I Paris förtärde han ofta de subsidier, som skulle hemsändas. Men ingen representerade bättre "Nordens Fransoser", än han i franska hofvet. Hans fransyska var ren, som Kungens egen. Näst Sveriges finanser hade Frankrikes damer mesta orsaken att frukta den frikostige och lysande svenske Ministern. Och likväl bibehölls han på sin post och likväl sörjde det täcka könet, när han lemnade Paris. Fast han i vår krigshistoria sällan eller alls icke nämnes, måste han varit en General af utmärkelse. Den gamle Riksmarskalken Wrangel kunde ej annars såsom insjuknad 1674 ha föreslagit T. till sin efterträdare framför alla äldre Fältmarskalkar. Till sin olycka, anmärker dervid Fryxell, tillfrisknade Wrangel, men Tott dog redan samma år.

Gr. Totts lik hemfördes från Paris af Lillieroth, dertill Adlercron försköt 6000 Rdr enligt De la Gard. Arch. III. 2. Af U. Hjærnes biographi i detta Lexicon ses, att Tott dog under det hans Ambassad-Medicus hade som bäst bestyr att skaffa enklingen en maka. Han hade erbjudit J. Ekeblad beskydd mot Hambræi fruktade försök att rädda borgesmannen ur parisiska gillstugufängelset om denne kunde anvisa te skuldenären. Ekeblad dristade likväl ej då att begifva

sig till den stad, der han lät den gamle lärde Hambræus för Ekeblads skuld försmäkta i ett osundt fängelse.

Åke Rålamb försäkrar att T. hade ogemen kunskap i fortification. Gezelius nämner om hans djupa insigter och stora förfarenhet i statsärender. Fryxell erkänner att han hade mycken qvickhet och fransysk belefvenhet, hafvande i Frankrike fått en del af sin uppfostran, och att han var ovanligt färdig uti adeliga idrotter, så att han vanligen vid hvarje ringränning vann något af prisen; men att han också ärft en god del af faderns öfvermod och våldsamma lynne. Säkert är, att det ej var ett ämne till Konung och att Sverige bör tacka den, som styr allt, derföre att han gaf Grefvarne Pehr och Axel mod att afböja Christinas förslag i detta syfte.

Han synes dock ha varit en vida mindre storhet i alla hänseenden, än den favorit han undanträngde — M. G. De la Gardie, äfven om man sätter denne i all den skugga, hvari han lemnats af sitt motparti.

Axelssönernes ätt slöt dock, lysande ännu i det sista ögonblicket, efter tvenne seklers täfling på olika banor i vårt land inför historiens blickar.

Skrift: R. R. Gr. Claes Totts Betänkande, tryckt af Loenbom i Handl. till Kon. Carl XI:s hist. 4:e Saml. 23 st.

(*Källor*: Gezelii Biogr. Lex. — Stiernmans Höfd.-Minne. — Rådslängden. — Fryxells Berättelser ur Sv. Hist. — Fryxells Handl. — De la Gard. Arch. — Rikshistorierna. — Handl. rör. Skand. hist. 14 Del.) — N.

TRANÉR, JOHAN.

Född i Torpa socken, af Östergöthlands stift, den 11 Mars 1770, på Vindicians dag, hvilket namn han sedan upptog. Hans föräldrar, som tillhörde bondeståndet, läto uppfostra honom för sitt yrke, ända till dess ett fall gjorde denne son oförmögen till tyngre landtmanna-arbeten, i följd hvaraf han skickades till Linköpings skola. Han hade då redan fyllt sina nitton år, och tillgångarna voro ringa; utsigterna för hans framgång voro således icke gynnande. Men detta ersattes genom en brinnande arbetslust, ett lyckligt minne, en snabb och lätt uppfattning, samt en glödande åtrå efter utmärkelser. Företrädesvis fördes här hågen till de classiska skalderne, bland hvilka han tidigt föredrog Ovidius, som blef hans förebild i mer än ett hänseende. Tidigt bekant med den latinska verskonstens grunder, kunde han säga med Naso:

Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod tentabam scribere versus erat.

På Gymnasium skref han ofta sina themata på latinsk vers och var icke sällan färdig före sina med prosan ännu svettande kamrater.

Vid 23 år, eller 1793, ankom han till Upsala Universitet, då bristande tillgångar tvungo honom att genom condition för sig förlänga den tillämnade vägen till Parnassen. Hans patron bodde i nejden af Calmar och då der 1797 ett latinskt tal på gymnasium skulle hållas i anledning af Kon. Gustaf IV Adolfs förmälning, utsåg Biskopen dertill den främmande studenten, som alltid bibehöll denna utmärkelse i ett tacksamt minne, hvarå hans testamente sednast gaf vittnesbörd.

Då han återkom till Akademien, medförde han tvenne disciplar, med hvilka han gemensamt några år efteråt (1800) besteg Parnassen. Han sjelf var då 30 år, den äldste discipeln (Lars Cronstrand, död som Lector vid Carlberg) var 18, och den yngste (Simon Cronstrand, sedermera Astron. Professor vid Observatorium i Stockholm), endast 16. Han ansågs kunnat sjelf vara färdig redan en promotion förut, men uppskjöt sin philosophiska examen, för att kunna dit medföra sina begge lärjungar.

Professor Neikter nämnde honom 1802 till Litteraturæ Romanæ Docens. Bekant äfven utom Universitetet blef han först genom några öfversättningar ur Ovidius, som åren 1805, 1806 och 1807 vunno andra priset i Sv. Akademien. Sedermera började han i en under en mängd år (1807—22) forsatt sträcka af disputationer utgifva Iliaden på svensk hexameter, hvilken öfversättning väckte ett stort uppseende, ehuru icke i allt åtföljdt af bifall. Å ena sidan beundrade man den rhythmiska, strängt regelbundna färdigheten (hvarvid dock bör erinras, att hans svenska hexameter, bildad efter den Ovidiska, genom brist på omvexling i tonfallet eller menings-cæsurerna, är något för fattig och enformig), förmågan i uttrycket af den imitativa harmonien *), äfven som fyndigheten i ordval, fintligheten af djerfva ordfogningar, hvarigenom han ofelbart bidrog att rikta och böja det ännu stela och i akademiska bojor smidda modersmålet; men

*) Se här några lyckade profställen: *Tympana tacta boant . . . Vos, quos levis obit, zephyris spirantibus aër . . . Eequa procul fax surde fragrat, quis fumus ad auras (surgit) . . . Stridet obex, mugit cardo, ferrata patescit (porta).*

å andra sidan kan ock ej nekas, att han ofta dref allt detta utöfver rimlighetens gränsor genom jagt efter archaismer och sällsynta landsskapsord, sjelfgjorde besynnerliga ordfogningar, misslyckade naiveteter samt ett ständigt konstlade experimenterande med språket, mera beräknadt på effect och öfverraskning än på en trogen efterbildning af urskriftens grundton. I allmänhet kan om honom, så väl som öfversättare som sjelfdiktare, fällas det omdömet, att han egde en stor originalitet men ingen ledande takt, mycken fyndighet i anordning, grouppering och teckning af situationer, glans i bilder och liknelser, en rörlig, lekande, ytterst sprittande, men ingen hvarken djup eller skapande fantasi, ett sprakande och gnistrande snille, men som i botten saknade det rätta allvaret, den heliga Vesta-elden. Poesien var för honom en glättig lek, men ingenting vidare. Derföre lyckades han mindre som tolk af Skaldernes fader, för hvars enkelt storartade skapelser han egde föga sinne, än då han i en sednare tid egnade sin tjenst åt de sju Grekiska Skaldinnorna och åt Anakreon. Vi böra dock anmärka, att när han vid slutet af sin lefnad, företog sig att öfverflytta Tegnérs Nattvardsbarn på Romarnes språk, lyckades han, oaktadt företagets oändliga svårighet, så utomordentligt väl, att läsaren mångenstädes tvekar, huruvida icke efterbildningen eger företräde framför originalet. Oss synes, som hade detta mästerstycke i öfversättarskap aldrig blifvit uppskattadt efter sitt rätta värde.

Vid alla af Akademien eller de särskilda Nationerna firade festiviteter, hvarvid ett latinskt Carmen ansågs erforderligt, vände man sig alltid till Tranér, som inom detta område vid Universitetet stod utan like, ja utan medtäflare. Ty hvem egde som han denna prosaiska säkerhet, detta fina öra för rhythmens fordringar; hvem detta förråd af phraser från alla språkets åldrar; hvem kunde som han böja och till alla former ombilda det praktfulla, men sträfva Romarspråket; hvem förmådde på det, utan att stöta emot classiciteten, uttrycka nutidens ideer och känslor? I sanning ingen. Beundransvärd är bland annat hans konst att i vexlande och originella vändningar ge ämnet ständigt nya uppslag, måla det individuella i localer och situationer, äfvensom af särskilda charakterer, hvarvid han visserligen stundom föll i det affecterade; ständigt bemödande sig att vara naturlig, blef dock detta sträfvande alltid en klippa, hvarvid hans Sångmö ofta led skeppsbrott; i stället för att vara naiv, blef hon konstlad. I det hela var han mindre skald

utsväfningar. Tr., invigd i denna lättsinnighetens skola, återkom väl sednare på en bättre väg, samt lärde sig att högakta religion och christendom, men aldrig att älska och med kärlek utöfva religionslärarens pligter. Lättsinnigheten satt ännu qvar, och ännu i de sista åren gnistrade hans ögon vid åsynen af ett vackert qvinnoansigte, om det än var en pigas. Äfven som prest kunde han icke afhålla sig att såra unga flickors blygsamhet genom tvetydigheter, hvilka, ehuru stundom lyckliga nog, dock i allmänhet voro alltför grofkorniga, och isynnerhet blefvo det genom sjelfva den energiska och liksom påpekande tonen. Sålunda var han på sin tid i Upsala, det Tegnér var i Lund, men först med skillnaden, att den förres tvetydigheter ej egde den sednares uddar och behagliga sjelfsvåld; en annan skillnad var den, att Tr. aldrig som Tegnér blef en lagstiftare för umgängeslifvet och den goda tonen. I sin första ungdom hade han omåttligt njutit af Aphrodites fröjder (i njutningen af Bacchi safter var han måttlig), hvilket ådrog honom omkring 1804 en svår och långvarig sjukdom, som efterlemnade ett outplånligt märke i hans ansigte, och en ständigt vacklande helsa.

Detta var hans ena svaghet; den andra den att vilja passera för en mästare i hvad han kallade *savoir vivre*, en verklig *arbiter elegantiarum*. Visserligen ansågs han såsom en sådan i en del kretsar, der man öfversåg med ett mindre finsiktadt skämt och den sjelfsvåldigt skalkande muntherheten; men äfven i de kretsar, der han pålade sin yrsterhet mera band och som mest ville vara fin, stötte han ej sällan emot grannlagenheten och syndade emot vanliga sällskapsreglor; damerna besvärade han med öfverdrifna artigheter och förnämt folk med smicker och oftast osmakliga complimenter. Hans umgängeston, utom kamraters lag, hade något affecteradt, vensterligt och klumpigt, som bar vittne om den första uppfostran, hvars grofkornighet aldrig sedermera genom det långa umgänget i högre kretsar rigtigt kunde afslipas. Vi uppehålla oss vid dessa små omständigheter, för att rätta missteckningen sid. 13 i den annars sanningsenliga och väl skrifna biographien.

Vi komma nu till de ljusare sidorna i hans charakter. För de ynglingar, som omgåfvo honom, predikade han flitigt flit, sparsamhet, ordning och lefnadsvett, och föregick dem sjelf i dessa dygder, ehuru i den sistnämnda, såsom nyss anmärktes, med mindre framgång. I allmänhet älskade han lika mycket sällskapslifvet som boken eller pennan, men

r det gällde, kunde han sitta oppe flera nätter i rad. E-
ru medellös och länge lönlös hopsamlade T. dock, redan
re sin afflyttning från Universitetet, en temligt betydlig
rmögenhet, hvars källor hufvudsakligast voro corrigerande
chier, latin-talning och disputationer, och hvaraf han
de i lifstiden och efter döden gjorde ett välgörande bruk.
ceptet dertill uppgaf han sjelf i följande gnom:

"Scire cupis miracla, quibus ditescit egenus;
Est Deus, est animus providus, ordo, labor.
Est oculus vigilans, vis acris, ahena voluntas,
Spiritus a terris versus ad astra, preces."

d. ä.

"Önskar du känna den makt, som till rik förvandlar en fattig;
Vet! det välsignelse är, klokhet, ordentlighet, flit.
Vaksamt öga och brinnande lust, och en vilja, som kopparn
Fast — och ett sinne, som ej kryper i stoftet — och bön.

För fattiga och hoppgifvande ynglingar — förnämligast
götber och Kalmarister, och företrädesvis söner af äldre
ner — var hans cassa en låne-bank. "Hvad han lånade"
yttrar hans loftalare, som sjelf åtnjutit hans välgernin-
— "lånade han mot borgen — af vår sparsamhet och
mot intresset af vår erkänsla. Han gjorde sig en ära
att vara ett ekonomiskt stöd åt hjelpbehöfvande ynglin-
, af hvilkas framtid något högre var att hoppas, och han
dem häri så till godo, att han stundom glömde beräk-
gen af egna behof. Att här hjelpa, att här understödja
var en gärd, som samtiden, som efterverlden af honom
rade; och om äfven, såsom bitanke, deri ingick för-
fvande af många clienter, öfver hvilka han såsom pa-
us kunde, såsom han yttrade, föra "jernspiran", clien-
att i tacksamma hjertan förvara hans godhet och med
samma läppar uttala hans namn — så var dock denna
t ifrån att vara hufvudtanken. Men icke ensamt dessa
ler af hans välvilja göra hans hågkomst för oss dyrbar;
äfven det sanna, varma, fulla intresse, han i öfrigt
de för den akademiska ungdomen, hans nit för dess väl,
omsorg om dess framtid, hans milda, nedlåtande vän-
lighet, hans nästan faderliga omvårdnad. Han besökte
unga vänner på deras aflägsna vindsrum, hade upp-
tran för deras modlöshet, råd åt deras förlägenhet, lif
eras arbete, sporre åt deras anlag. Öfverallt, der för
domen något var att uträtta, vinna — der var han; han
sig ut för alla, tänkte, verkade för alla."

Minnestalaren anför derefter ett särskildt prof af han tysta välgörenhet. Mest verkade han för ungdomens väl nom anskaffande af conditioner, af hvilka han kanske gaf flera än alla de öfriga lärarne tillsammans, hvilket stade honom mycken möda och brefvexling och st förtretligheter. Efter Tranérs tid blef Sjöbring en patr i denna väg.

Ehuru af Aristipps skola var Tr. en Stoiker i jernv charakterens fasthet och tålamod. Sina många plågor han utan knot, och öfver sina motgångar i befordringsv beklagade han sig endast inför förtrognare vänner. Kär till oberoende förmådde honom att återf gare insamling, som Biskop Lindblom ha förranstaltat under hans förut omtalta lång alldeles tömt hans tillgångar. Och dock vil herrska öfver de ynglingar, som med honom s

Vi sluta hans charakterssteckning med målning: "Han var af naturen god. Men denn ojemn och sig olik. Det gafs ögonblick, då omslöjad, sedd i offerstunden blott af Gud; ö hon illa sökte dölja sig under den genomskinl Och detta hade sin grund i den blandning af svaghet, hvaraf hans natur var en sammansät mellan hvilka hela hans lif var en oförsonad stri röjdes i hans höga mål: i den ifver, den kraft, ringar han deråt egnade: — svagheten deri, att ses, uppmärksammas, behjertas. — Icke glömsk a förtjenst, ville han sjelf icke glömmas. Verlden fick se, att han egde fel, endast den ej förbisåg, att h egde dygder; gerna att han i något var liten, enda såg, att han i något var stor. Det var endast tvenne han ständigt sökte dölja: det, att han alltid var sva andras omdömen; det, att han stundom var det i omd öfver dem. Ty en städad yta, ett behagligt umgänge, fin takt gällde hos honom mycket. De voro nästan en för hvilken han hade lätt att öfverhalka bristerna i det Men om han så någon gång kunde förbise äfven bety brister, glömde han ingalunda för den skrofliga ytan f tjensterna. Han var fast i vänskap, orygglig i löften, förtroendet fann inom hans bröst ett säkert förvar. Det blott tvenne ovänner, till hvilka han bar hat, slöseri lättja. Han förenade, med ett högtsträfvande det eftertraktande sinne, en jernhård vilja, som offrade så mycket åt lifvets nöjen, som dermed kunde stå till

hans, en beräknande klokhet, en ständigt vakande omtänksamhet och en arbetsifver, som gaf vika för inga mödor. Att hafva lefvat för något stort ändamål, var hans hufvudtanke; en tanke, så mycket större, ja beundransvärdare, som den var en eröfring från hans sinnliga natur, hvilkens fordringar visserligen icke voro dvärgartade. Han tycktes vara skapad mera för lifvets skämt och lek, än dess tröga, hårfva allvar. Arbetet och mödorna voro hans lifs demoner; men en ljusens engel vinkade i fjerran: **efterverldens båtnad.**"

Ännu måste vi bifoga en anmärkning. Vår mans charakter var en sällsam sammansättning af starka motsatser. Ehtills sträng hushållare föll det honom på hans sednare in att blifva gästfri, magnifik, splendid. Han köpte på auctioner speglar, ljuskronor, dyrbara soffor, porcellaner, kristaller; men allt från olika tidehvarf och i olika smak, så att hans rum hade tycke af en antiqvariskt-modern möbelbod. Han anställde kaffebjudningar för damer, dinéer för främlingar och goda vänner, men gästfriheten bortskämdes af disk och bråk och rätterne, lagade af hans städerska, voro ofta osmakliga. Han bjöd Honoratiores, som besökte honom, på punsch ur små slipade kristallglas med gullkanter, men dessa voro osköljda, öfverdragna af en skorpa af orenlighet. I sin klädsel beflitade han sig om elegans, men ofta var halsduken oren, händerna otvättade, och, när han i sin enslighet mottog besök, var nattmössan till gestalt och färg lik en malpropre gummas. Vi påminna oss i anledning häraf en löjlig anekdot. En främmande ville i Upsala besöka tvenne celebriteter: den ena den urgamla fröken Linné, den andra professor Tranér. Hans Cicerone förde honom först till den sednare, som mottog honom på sjuksängen i sin orena nattmössa, och sedan han en halftimme språkat med professorn, trodde han sig, efter slutadt besök, ha talat med fröken, endast förundrande sig öfver gummans pigghet.

Tanken på att gagna efterverlden var sammansmält med hans lif. För dess skuld pålade han sig strängt arbete, nattvak, försakelser af alla dyrare nöjen, äfven af det husliga lifvet. I yngre åren hörde man honom drifva den satsen att en läskarl — en vetenskapsman — borde vara fri från alla binderliga band. Och det gick för sig utan saknad, så länge ungdomens dag varade med sitt friska glada lif, lekande förhoppningar, och med förmågan att om qvällarne utom hus uppsöka sällskapsförströelsen i några vissa,

vänskapliga kretsar. Men när ålderdomen kom med sina krämpor, när plågan i åratal fängslade honom vid lidandets bädd, hörde man icke mera denna lära från hans läppar, och i sitt hjerta beklagade han kanske den uppoffring han ålaggt sig, icke tröstad af drömmen om vitter odödlighet, och icke fullt hugsvalad af de offer han i sitt testamente gjorde till understöd åt den af honom med passion dyrkade Romerska Camoenans tillkommande gunstlingar, och åt sjuklingar i sin hembygd. Sannt är att hans sjukbädd ej var ensam och öfvergifven; ty kamrater och lärjungar, äldre och yngre lemnade den sällan tom. Men sjelfva vänskapen gaf ingen ersättning. "På en annan väg (säger Minnestecknaren) sökte han visserligen ersätta förlusten af huslig lycka, tysta den mägtiga rösten, fylla hjertats tomhet — Religionen. Och jag såg honom ofta sysselsatt med sin Nohrborg och sin Bibel; såg honom ofta bedja; men bönhörelsen såg jag mer i arbetets kraft, än i undergifvenhetens lugn, mer i trons brinnande kamp, än i dess segrande visshet, mer i viljans redlighet, än i hoppets tillförsigt, mer i orolig längtan, än i hugsvalelsens frid."

Tillståndet försämrades. Länge sängliggande uppstod han en sommardag 1833 från sin plågas bädd för att söka hälsan vid Porla helsobrunn; — han fann i stället få dagar derefter döden d. 8 Juli. En vän och skald (Hedborn) stod vid lägret. En annan yngre vän, Prosten G. W. Gumælius, talade vid begrafningen i Skagerhults kyrka d. 24 Juli. Östgötha och Kalmar Nation anställde följande år på hans födelsedag en åt hans minne egnad sorgefest. Talaren var en ung, förhoppningsfull man, en den Romerska vitterhetens ämnesven, som åtnjutit hans undervisning och välgerningar och som få månader derefter följde mästaren efter i odödligheten. Trenne skalder, Atterbom, Zeipel och Hedner lagerkransade griften, de förre sjungande svenska elegier, den sednare tvenne romerska nænier.

Vid testamentets öppnande befanns han hafva anslagit en del af sin förmögenhet till en Hospitals-inrättning och lön åt en läkare i sin födelsesocken, en annan del till stipendier, tvenne för unge idkare af latinskt skaldskap, det tredje åt en Docens, samt återstoden åt sin broder, som var bonde.

Skrifter: Akademiska Disput. De diversis Lat. linguæ ætatibus. P. I. II. 1797, 1802. — De impugnata sensuum fide (Pr. Gr.) 1800. — *Homeri* Ilias. Gr. et Su. Rhaps. I-XII. i 22 p. 1807-22. — Erotica e vate *Motanabbi*. Arab. et Su. 1811.

Imperii et Litteraturæ Germanicæ sub Suevis Imperatoribus fortuna. P. I. II. 1816. — De S. S. Triadis mysterio, priscorum Patrum testimonio adserto. 1819. — Suadæ *Chrysosthomicæ* specimen P. I-III. — Batrachomyomachia *Homeri*. Gr. et Suet. 1822. — Bion Smyrnæus (i 11 part.) 1823-24. — Novem Græcarum Poëtridum, quæ supersunt, Carmina. (i 37 part.) 1826-27. — De antiquiorum gentium Adonide. 1823. — Græc. Poëtarum in *Anacreontem* Tejum Elogia. Gr. et Su. 1824. — *Anacreontis* Carmina. 1824-31 i 37 part.; särskildt utgifven utan text in 12:o med porträtt. Ups. 1833. — *Procli*, Patris Constantinopolitani, de Christo patiente conciuncula. (Gr. et Sueth.) 1827. — Hypomnemata ad *Procli* de Christo patiente conciunculam. e. a. — *Cleanthis*, Philosophi Stoici, in Deum Supremum hymnus. (Gr. et Sueth.) 1828. — *Aristotelis* in virtutem pæan (Gr. et Sueth. c. notis.) 1831. — Tjugeandra Sången af *Homeri* Iliad. Öfvers. i Lyceum 1810. — Latinska Poëmer: Oratio in nuptias Regis Gustavi IV Ad. et Fred. Dor. Wilhelminæ habita Calmariæ 1797. Ups. e. a. — till Direct. L. Cronstrand (Dedication af Dissertationen "de diversis Lat. linguæ ætatibus. P. I.") 1797, — till Biskopen, Frih. Mörner vid dess invigning i embetet 180 , — till Ärkebiskopen Lindblom vid dess utnämning till embetet (i Östgötha nations namn) 1805, — vid Theol. Adjuncten Passóns död (i Calmare nat:s namn) 180 , — vid Theol. Professorn E. J. Almqvists 1808, — vid Phys. Docenten L. D. Ekmarcks (i Östgötha nat:s namn) s. å., — vid Chemiæ Adjuncten Ekebergs (i sitt och Upl. nat:s namn) 1813, — till Professorn E. M. Fant såsom Emeritus (Dedicat. af Dissert. "de imperii et litteraturæ Germanicæ fortuna. P. I.") 1816, — till H. K. H. Arfprinsen Oscar, då Han uppnådde myndig ålder, (Dedicat. af "Corn. Nepotis Opera.") 1817, — Manibus Erici M. Fant, Hist. Professoris, (Dedicat. af Disp. "Homeri Iliadis Rhaps. VI: P. VII.") 1818, — vid Ärkebiskopen Lindbloms död (i sitt och Östgötha nat:s namn) 1819, — till Professorn Thunberg vid dess Doctors-jubilæum (i Smål. nat:s namn) 1822, — vid Parentationen öfver Ärkebiskopen Lindblom 1823, — till Förste Archiatern von Afzelius (Dedicat. af Dissert. "Bion. P. II.") s. å., — Manibus Petri U. Kernell (Dedicat. af Disp. "Sappho. P. VIII.") 1824, — vid Ph. Magistern F. U. Aurivilli död 1825, — vid Cancelli-Rådet M. Norbergs (i Norrl. nationernas namn) 1826, (Aftryckte i "Minne af Math. Norberg" s. å.), — vid Domprosten Winboms (i Vestgötha nat:s namn) s. å. (I aftryck bifogade C. G. Rogbergs "Likpredikan öfver Domprosten m. m. J. Winbom") s. å. — vid Professorn Bibergs (i sitt och Bothniska nat:s namn) 1827, (Aftryckte i "Minne af N. F. Biberg" s. å.), — vid Med. Doct. Kinbergs död (i Gothl. nat:s namn) 1828. (I "Minne af Laur. Kinberg" s. å.), — till Kammarherren Friherre Hugo Hamilton (Dedicat. af Disput. "Anacreontis Od. XXXII, XXXIII") s. å., — till Upsala-vännerna, vid författarens flyttning till Söderköping, (Dedicat. af Dissert. "Cleanthis Hymnus") s. å., — vid Professor Ödmanns död (i sitt och Gestrico-Hels. nations namn) 1829, (Aftryckte i "Minne af Sam. Ödmann." 1830), — vid Professorn Zetterströms död (i sitt och Norrlands nations namn) s. å., — till Comministrarne i Söderköping C. F. Flodman och N. G. Fischer (Dedicat. af Disp. "Anacreontis Odaria XLVII, XLVIII") 1830. — Svenska Poëmer: vid Studeranden Ant. Hedenbergs död 1803, — vid Juris Docenten L. Jau-

sons 1810, — vid Stads-physicus, Doct. G. H. Ahlsteds 1811, — vid Hofrätts-Auscult. G. R. Sederholms s. å., — vid Öfversten, Friherre Stures 1812, — vid Chemiæ Adjuncten Ekebergs 1813, — vid Lieutenanten O. Malmerfeldts 1826, — vid Hofstallmästaren O. Malmerfeldts och dess Frus död 1830. — En samling af Tranérs Carmina Latina utgafs 1837 af A. Hedner.

(Källor: Ekstrands Matrikel 1829. — Minne af Johan Vindicius Tranér. Ups. 1838. — Personlig bekantskap.) P.

TRIEVALD, SAMUEL.

Född i Stockholm d. 1 Maj 1688. Föräldrarne voro: *Mårten T.*, handtverkare i Stockholm, och *Brigitta Nooth*. Begagnande först undervisning i Tyska Lyceum uti Stockholm. Student i Upsala vid femton års ålder, "utbad han sig" E. Benzelii "omvårdnad och uppsigt." Informator 1705 för en ung Stenbock, ende sonen af Erik S. och den vittra Joh. Eleonora De la Gardie, hvilken sednare öfvade stort inflytande på T. Extraordinarie i Riks-Archivet 1707—10. Reste sedan till Königsberg, Berlin, Hanover, Holland, England. Gouvernements-Secreterare i Bremen och Verden 1713 under Wellingk. Efter konungens återkomst fick han löfte att bli Regerings-Råd, men blef i stället Registrator vid Utrikes Expeditionen 1718. Förste Legations-Secreterare vid Brunsvigska Congressen 1720. Adlad 1723.

Vid den bekanta Ryska alliansen och conferenserna med Bassewitz, angående närmare förklaring öfver efterträdandet till Svenska thronen, förde T. ensam protocollet utan arfode.

Sedan gick T. i holsteinsk tjenst och blef 1725 Hofråd vid Gesandtskapet i Sverige. I anledning af en lag, som sedan stiftades, att ingen infödd svensk skulle vid straff af landsförvisning få brukas i främmande Herres tjenst, lemnade T. Sverige 1728. Blef sedan Legationsråd och Gouverneur för Prins August. Justitiæråd 1732. Statsråd 1738. Död i Kiel d. 23 Jan. 1743.

T. hade ett rikt och fyndigt hufvud samt goda kunskaper. Han talade och skref nio språk. Hans poemer vunno mycket bifall, äfven af Carl XII. De bedömas bäst i Atterboms Siare och Skalder. T. var Led. af Vet. Akad. i Stockholm och af Neder-Saxiska "fruktbringande Sällskapet." Fru Nordenflycht kallar honom "Nordens Boileau."

Skrifter: Fransysk öfvers. af trenne politiska skrifter, skrifven på Engelska af C. Gyllenborg (jfr Stiernmans Centur. Anon. I. 40—43). — Lärespån i Sv. Skaldekonsten. Sthm 1736. — Flera poe-

mer i Carlesons samling. — Tyska dikter, uti Weichmanns Poesie der Nieder-Sachsen. Hamb. 1723, och i Brockes verk. — Rön i Vet. Akademiens Handl.

(Källor: Dalins Minnestal i Vet. Akad. — Dalins Vittra Arb. I. 141. — Schmersahls Nachr. von jüngstverstorb. Gelehrten I. 141. — Hammarsköld. — Wieselgren. — Atterboms Siare och Skalder.) — A — Ö —

TRIEVALD, MÅRTEN.

Den föregåendes broder, född 1691. Sattes tidigt i Tyska skolan i Stockholm. Började sedan med handel, men utan framgång, äfven sedan han gjort en resa till England. Stadd i svår nöd beslutar han att med ett skepp afgå till de aflägsnaste orter. Blef i detsamma 1716 bekant med holsteinske Ministern Fabricius i London. Denne tog honom i sitt hus till hvarjehanda hjelp, correspondans o. s. v. Härigenom vann han bekantskaper i London och kom på Rodleys contor. Fick snart uppsigten öfver dennes stenkolsgrufvor i New-Castle, der han noga undersökte eldmachinerna. Nu började han med ifver studera mechaniken.

Till Sverige återkom han 1726 och byggde genast ett "eldverk eller häftyg", samt började äfven hålla physiska föreläsningar, med röns anställande, på Riddarhuset, der äfven statens ypperste blefvo åhörare. Han utnämndes till Director Mechanicus med 600 dlr s:mt om året. Vid Vedevåg och Jernbacka sysselsatte han sig med jernförädlingen. Blef sedan Capitaine-Mechanicus vid Fortificationen och en af de förste Ledamöterne af Vet.-Akademien, sedan han 1729 blifvit Ledamot af Vet.-Societeten i Upsala. Död 1747.

Gift med 1. *Anna Margaretha Brandt*, 2. *Elisabeth Werster*. Porträtt öfver honom in 4:o utgafs af Geringius.

Skrifter: Se Vet. Akad:s Handl. 1739—47. — Tractat om Bij, 1728. — Föreläsningar i Naturkunnigheten, 2:a delen, 1735, 36. — Flera artiklar i engelska och franska verk.

(Källor: Laurels Minnestal i Vet.-Akad. (på tyska öfvers. i Kleins Stockh. Magasin II. 111—138). — Schmersahls Nachrichten I. 141. — Svenskt Pantheon. — Wieselgrens Sköna Litteratur.) — A — Ö —

TROILIUS och TROIL, se Bokstafvens slut.

TROLLE, af TROLLE.

Trolle-ätten nedgår, liksom Tott-ätten, i vår medeltid, så att vi behöfva känna dess äldre leder, om vi rätt skola kunna begripa skälen för mången mot- och medgång för dem, som tillhöra nyare leden. Ehuru Red. således, der

det gäller enskilta namnkunnigheter, egentligen börjat så biographiska curs med Wasatiden, har den alltmer insett vigten af att återblicka inom medeltidens råmärken, då de namnkunnige personerne i nya tiden tillhört ätter, namnkunniga redan i medeltiden. Vid en möjligtvis påkallad ny upplaga, torde en större consequens i detta hänseende kunna komma att iakttagas i de första banden.

1. TROLLE, ARVID (I).

Enhälligt uppgifves att *Trolle-vapnet* upptogs af en Herre till Ed nära Widöstern, *Herve* eller *Arve Trolle* eller *med Trollet* (å skölden), hvilken dermed ville erinra verlden om en egen bragd, ehuru han redan tillhörde en ätt med märke, hvilket säges ha varit en *ulf, som ser sig tillbaka*, en sinnebild af både *kraft* och *klokhet*. Redan Tacitus anmärker Svionernas bruk att på sina vapen låta måla vilddjursbilder, och flera af våra äldsta runstenar ha lejon, ulfvar o. d. i runslingans medelpunkt. Historien träffar ättlingar af den äldsta kungaslägten, den Odinska, med lejon på kläder och sköldar, och Dalin tror sig ha funnit att den ätt, som efter de två Erikarnes fall uppträdde på Svearnes thron, tills åter en Erik (IX) kunde bestiga den, eller den Stenkilska, förde den tillbakaseende ulfven som ättmärke. Några af dessa herrar med ulfven räknade anor från Gunnar Gröpa, som i en gammal Trolle-genealogi kallas Gunnar *Lafsa* (Nya Sv. Bibl. II B. v st. s. 260); hvarvid kan anmärkas, att å en runsten öfver en Torsten *Lafsason* (№ 212 i Liljegrens Runurk.), ses en tillbakaseende ulf, lik den som Philip Ulfsson för i Liljegrens träsnitt och Peringskjölds afteckningar. Så liknar ock den tillbakaseende ulfven i Mårten Ulfssons sigill af 1451, nu kommet till Lund från Löberöd, och ulfven å flera runstenar hvarandra på det nogaste.

Den äldste af Ulfslägten i den linea, der Trollar sedan möta, är *Bengt Lagman*, g. m. *Gödika*, Gunnar Gröpes dotter. Han hade "sonen" *Ulf Jarl* till Bjälbo 1112—20, g. m. Ingritha Bengt Snyfvelsdotter (Folkunge). *Anund Ulfsson* är en i Bondeska brefvet ej nämnd, men af andra angifven led. Lagman 1160. Hans syster Hillegard var g. m. Hertig Siward i Norge, hvilkas dotter Ragnild var g. m. Guttorm Jarl d. ä. Anunds son *Erik Ulf*, g. m. Cecilia Birger Brosas dotter och norske Konungen Harald Gylles dotterdotter, hade sonen *Herved* eller *Arvid Ulf* till Ed i Wex-

torps socken, g. m. Ragnild (Magnild) Minniskö̈ld, och dottern *Ingrid Ulfva* eller *Ylfva*, g. m. Magnus Minniskö̈ld, enligt R.R. Gr. G. Bondes bref hos Lagerbring, men andra Langfedgare insätta en Ulf Jarl Eriksson till Bjälbo mellan Erik och Herved, hvilken rimligtvis är den Ulpho Legifer prov. som nämnes i diplomer omkring 1200. (Se geneal. tabellen i Nya Sv. Bibl. II. 260).

Att denne *Herve Ulf* upptog namnet Trolle och satte ett troll in i vapnet, är en enstämmig uppgift. Traditionen om anledningen lefver ännu hos folket sådan den nedskrefs af Biskop Petrus Jonæ Angermannus omkring 1620 och kanske förut på danska.

Vill man i historiens ljus se sägnen, så upplyses man, att ännu i början af 15:de seklet, sedan Herren till Ed i Woxtorps kyrka firat på Christnas sätt sin julotta, kunde han träffa på klippan vid Ed samlade hedningar, som på de hedniska fädrens sätt firade en af de tre nätterna vid vintersolståndet, nu den natten, som var egnad "Lucifers gamla moder", den Diana, som hela verlden dyrkade, enligt Ephesiernas försäkran, hvilka sålde afbilder af hennes tempel, utan tvifvel den Isis, hvilken Tacitus träffade dyrkad af en del bland Germanerne. På berget stod det hedniska templet uppfördt på sina "silfverfötter", derunder man drack seiddrycken och lekte. En af tempeljungfrurna böd Riddaren till Ed, då han red till sin kyrka, hornet för att tömmas, men som han misstänkte, att drycken var förgiftad, kastade han den öfver axeln på hästens länd, behöll hornet och afhögg denna Dianas prestinna hufvudet, flyende för hedningarnes hämnd. Derefter försvunno, synes det, de hedniska julfesterna i orten. Möjligtvis var Riddaren ej grym mot några lefvande, utan gick, såsom när Frithiof var i Balderstemplet, vred in i ett dylikt Lodin- eller La-tonas eller Tha-nits-tempel, som det Fingal engång besökte i Skandinavien, och stympade afgudabilden, tog templets Bägare och flydde sedan till sin befästade gård. Emellertid se vi på sköldarne i de äldsta sigillen en slags Isisbild med kohorn och fladdrande hår, snart uppsatt på hjelmen, då bålen af trollet eller kodyrkans sinnebild med kosvans står å sköld.

Väl kan ett dylikt segerbyte engång af en man inom ätten eröfrats, men deraf följer ej att det skett i 15:de seklet. I Skåne, i trakten omkring Trollenäs och Trolleholm, säges, enligt uppgift af Prosten P. G. Ahnfelt, att Bilderstormaren bodde på Trollenäs, och det berättas med samma utstyrsel, som i öfre landet, men templet står i den

skånska berättelsen på en kulle, och ej på en klippa. Möjligen har ättens märke inkommit från Norge, under det Ulfslägten i Sverige så mycket befryndades med norska slägter. En Koldslägt har 1307 ett alldeles lika sköldmärke med Trolleslägten i Sverige, hvilken sedan utgrenade sig till Danmark. Jfr Jon Kolds *) vapen i Danskt adl. Lex. I Del. s. 296, och Tab. LIII № 119 och Birger Trolles vapen i sigill från 1440, enligt Peringsk. Charact. fol. 345 i Svenska Riksarchivet. Sjelfva namnet Trolle fanns i Norge förrän i Skandinaviens andra riken. *Torgrins Trolle* på Langenäs blef som Grönländarnes höfding och Lagman slagen af Thormoder Kolbrunarskald (Resenii Bibl. Tom. III. Nobil. Dan.). *Trolle* torde betydt *afgudabild* i den äldsta hednacultens terminologi. (Ny Smålands Beskr. I. 458). Och dylika afgudabilder ingingo äfven i andra länder i den christna symboliken, för att utmärka den besegrade hedendomen. I Rheims Cathedralkyrka ser man dylika Cynocephaler, som Trollevapnet stundom visat sig (med hufvudet på bröstet), uppbära vissa grupper af bilder (Chapuis Cathedrales Françaises 1824).

2. TORKEL KNUTSSON,

Riksföreståndaren, uppgifves i Bondeska langfedgatalet, upprepadt i Sv. Brings Handl. 1 D. och Lagerbrings S. R. H. II. 646, såsom en sonsons sonson af Arvid (I) Trolle. De Hofman kallar denne historiskt märkvärdiga man för *Trech Trolle till Clasnes*, Landshöfd. i Sverige, son af *Knut Trolle*. Men, är han en Trolle, så synes han rimligare vara son af *Knut Trolle*, Arvid Trolles son, Jarl och Birger Jarls cousin, således bror till den Birger Knutsson, som lefver 1290, hvars fader Birger Trolle 1290 skref sig Herre till Bo (i Lemnhult), nuvar. Trollebo. Torkel Knutsson, som 1302 har en giftvuxen dotter, måste väl då vara öfver 40 år. Torkel förde dock ej Trollevapnet, utan ett lejon, ganska likt med Knut Magnussons, som var Riddare och R.R. 1308, Lagman i Vestergöthland. Jfr Peringsk. Charact. fol. 116 och Liljegrens träsnitt af gamla sigiller; likaledes Sv. Brings Handl. II. 2. Vi lemna honom således här. Hvad man om honom känner ingår också i vår allmänna rikshistoria.

---

*) Har *Tr* ej läsits som *K* af diplomläsaren? Det är svårt att i den tidens diplomer skilja de *tr*older och de *k*older.

5. TROLLE, BIRGER (I) KNUTSSON

till Birkewad (Bergqvara), R.R. och Ridd. 1365; lefvande med visshet ännu 1381. Biskop Nils Hermanson i Linköping höll som Archidiaconus 1369 undersökning om hans äktenskap (Fant de illustri Trollorum gente). Om hans sons börd gafs attest 1403. Han var gift med en Ingeborg, som var en Arvidsdotter (Lejonansigte) (enligt Celsii Schediasma geneal. Trollorum gentem exhibens), men månne det ej är den Ingeborg, Soph. Brahe känt, dotter af Bengt Börjesson Bogh till Birkewed, som hade till fader Börge Bengtsson och till moder Karin Jönsdotter Tott, således Kield Totts sondotter (se Tott). Fru Ingeborgs cousin var då Bengt Jönsson Bogh, som träffats nämnd såsom Riddare 1383—96, liksom hans son Bengt. De förde *en röd båt i gult fält.* Men fru Brahe låter denna Ingeborg ega Trolle Unge, som lefde ett sekel sednare. Enligt de Hofman var B. Knutsson g. m. Kerstin Stalder, der *Stalder* anses vara en öfversättning af *Mareschallus* och utmärka att hon var dotter af *Marsken* Knut Jonsson (Blå). Men enligt Nils Hermanssons undersökning 1369 var ju Birger Knutsson Trolle gift med 1. Catharina Wästensdotter, som hållit honom till dop och derföre måste öfvergifvas, 2. Catharina Pedersdotter. Emellertid har der, utan att ämnet blifvit utredt ännu, undersökts om hans äktenskaper i 480 år. Han synes varit vidlyftig i detta hänseende. Sannolikt är han det Riksråd, som upptages i Rådslängden 1390—96, emedan geneal. tabellerna ej känna någon annan Birger Knutsson Tr. från denna tid. Stor oreda är hos författare rörande den tiden i Trolle-biographien. Messenius gifter en son med den som var densammes mor och en far med den som var densammes sonhustru. De som förklara Torkel Knutsson vara en Trolle, låta en Birger Trolle, som förklaras vara Torkels son, lefva 90 år efter det fadren, egande en giftvuxen dotter, halshöggs.

Birger Knutsson Trolle hade tre söner, som blefvo Riddare: 1. *Birger* (II) *Birgersson Trolle* till Birkewad, R.R. Väpnare 1400—40. Ridd. 1442—46. Rådslängden III. M 415. Om hans möderne undersöktes 1483. 2. *Arvid* (II) *B:son Trolle*, Lagman i Östergöthland 1427. Väpn. 1385. Ridd. 1415. Död före 1429. 3. *Erik* (I) *B:son Trolle*, Ridd. 1413.

En *Arvid* (III) *Birgersson Trolle*, R.R., Lagman i Östergöthland, Ridd. 1473, ännu lefvande 1487, synes varit af en äldre Trolle-ättens gren.

4. TROLLE, BIRGER (III) BIRGERSSON,

kallad *Trolle Unge till Bo* (Trollebo), son af Birger (II), Birger (I) Knutssons son till Birkewad. Underskref K. Eriks och Svea R.R. förlikning 1435 och bivistade 1436 jemte sin fader Vadstena och Kalmare möte. Underskref bland Rikets Råd förbundet mellan Sverige och Norge i Kalmar 1441. Var Väpnare ännu 1448, men Riddare 1449. Han säges byggt det slott i Bergqvara, hvars ruin ännu täflar med alla dylika i Sverige uti ansenlighet. Var Länsherre öfver Wärenda. 1448 förordnade K. Carl VIII Birger Trolle, som 1446 blifvit Höfvidsman i Kalmar, till Höfvidsman för Gottländska belägrings-arméen i stället för Måns Gren, då Birger Tr. fortsatte belägringen ärligt och på gammalt svenskt manér, så att den inspärrade K. Erik ej såg annat hopp om räddning öfrigt, än att kasta sig i armarne på danska regeringen och af den begära snar undsättning. För att hindra denna förstärkning, intog Trolle med stormande hand Wisby stad, natten före St. Barbaræ dag (4 Dec.), och svenska regeringen hyllades straxt af Borgerskapet. Då K. Erik såg den nöd, hvari han kommit — redan hade han och hans folk uppätit 50 hästar — kastade han sig in i Wisborgs slott, den enda fasta punkt på ön, han ännu hade öfrig, lofvande att lemna Svenskarne slottet mot förläning af Öland och Borgholm. Trolle ingick derpå och K. Carl gillade det, ehuru ogerna. Men K. Erik fick under tiden hjelp från Danmark och uppref den förbindelse, han slutit med Trolle. Ahlqvist (Ölands hist. I. 88) försvarar Trolle såsom den der handlat i god tro, ej den ende, som af Kon. Erik bedrogs. Lagerbring (S. R. H. IV. 427) ursäktar, "om Trollen haft medlidande med en Herre, som kort förut varit hans laglige Konung"; hvari Granberg instämmer, begge antagande, att han af en royalistisk känsla svek K. Carl och svenska interesset. Men Måns Gren skaffade sedan med fullt uppsåt hela Gottland i Danskarnes händer. Och då är det Birger Trolle, som med sina Wärendsboar anfaller förrädaren, intager Lyckeby stad och Lyckeborgs slott, bränner Sölvesborg och förjagar Måns Gren ur Bleking 1452. B. Trolle förordnades nu af K. Carl till Höfvidsman på Lyckebyborg. Han var 1453 K. Carls sändebud till mötet med danska Legater i Runneby. Underskref 1466 i Stockholm Rådets förlikning med Erkebisk. Jöns Bengtsson. 1469 vid Michaelis tid grepos Kon. Carl VIII:s trogne män B. Trolle och hans son Arv. Trolle jemte K. Carls dotter Magdalena,

Hr Iwar Totts husfru, på Vadstena genom Wasapartiets svek och våld. Snart vände sig lyckan om och Arv. Trolle hade Christian och David Bengtsson i Nyköpings fängelse, der David dog. Denne Hr B. Trolle, som lefde ännu 1476, var gift med *Christina Knutsdotter* (Blå), enka efter Knut Stensson (Bjelke). Med denna Hr B. Trolle gifter, som vi sett, Sophia Brahe en Ingeborg Bogh, hvars cousin lefde 1383 såsom Riddare med en son, som då också var Ridd.

3. TROLLE, ARVID (IV) BIRGERSSON

till Bergqvara, Ångsö och Ed. Genom sitt äktenskap med *Beata Iwarsdotter Tott*, en enka efter Truid Lille, fick Arvid Trolle den mäktige Iwar Tott till svärfar, som sjelf hade i K. Carl VIII sin svärfar. Derigenom blef han särskildt fästad vid K. Carls parti och på den räkningen, som vi sett härofvan, fängslad tillika med sin fader i Vadstena. Vi måste här rätta den förmodan, som yttrats i Ny Smål. Beskr. II. 730, att det var "Unge Trolles" son till Bo, som får beröm i gamla handlingar, och en sonson genom de andre Birger Knutssons söner, som i Rimchrönikan klandras för sin flätja och lista. Det är visst tydligt, att tvenne af v. Stiernman m. fl. sammanblandade Arvidar Trolle lefva vid denna samma tid (se härofvan Arvid (III) Birgersson), men vi måste så dela dessa sämmanblandade män, att det blir Iwar Totts måg, som får både beröm och klander, det sednare sedan han blifvit indragen i den klandrade svärfaderns interesse, ehuru embetena dem emellan måste delas, sammanförda af andra. Ännu till Brunkebergsslaget 1471 drog Arvid Trolle, som Hr Sten Stures man, dit han församlat folk, Hr Sten till bjelp. 1484 ville Hr Iwar Tott hafva Arvid Trolle till *Riksföreståndare* i Hr Sten Stures stad, dock på sistone blefvo de så förente, att Hr Sten skulle blifva vid regimentet, såsom han tillförene varit hade, enligt Olai Petri ord. Hr Sten sände Arvid Trolle till svärfadern Iwar Tott på Öland, för att undervisa honom till det bästa, då Hr Iwar flydde till Gottland. 1496, då Sv. R. Råd entledigade Hr Sten från Riksstyrelsen, beslöts, att Erkebiskopen, Arvid Trolle, Knut Eskilsson (Banér) och Svante Nilsson skulle stå riket före. Emellertid hade Arv. Trolle Kalmar inne, och kom till tals med Påvel Laxman och Erik Giöe, Hofmästaren och Marsken i Danmark, som mötte honom i Lyckeby, der han underrättade dem, hvad Rikets Råd gjort och att aldrig han eller hans son Erik

Trolle eller deras vänner skulle hålla Hr Sten för deras Herre. Snart kom K. Hans och fick Kalmar och Borkholm, och d. 25 Juli 1497 hyllade Arvid Trolle och Nils Boson honom på menige Riksens Råds vägnar. Nu stodo många Herrar, dervid Arvid väl ej skiljde sig från dem, efter Hr Stures hals, så att, om ej Biskop Cordt Rogge laggt sig ifrigt ut för honom, hade han varit förlorad. Sjelfve Danskarne straffade dem, att de så uppförde sig mot den de så länge haft för sin Höfvidsman, enligt Olaus Petri.

Som blott Konungarne egde att dubba Riddare, voro nu så få adliga damer, som fingo heta Frugar, att det i Rimchrönikan säges ha varit deras längtan efter fru-namnet, som satte Kon. Hans på Sveriges thron. Först 1497 blef således Arvid (IV) Trolle Riddare, på samma gång som hans son Erik. Han hade då nämts i handlingarne utan Herrenamn ända från 1463, under det en annan Arvid Trolle der kallas Herre, ännu dömmande som Östgötha-Lagman 1487.

Rimchrönikan yttrar:

Alle med honom (Iwar Axelsson) hulle
Ok en ther til, ok heter Arfvid Trulle:
Arfvid Trulle ok hans vänner,
Ok swa Her Ake Axelssons Sönner.
— — — — — —
— — — — — —
Nyköping utan meen
Fick Her Steen strax igén,
Kalmare slott ok swa,
Swa matte thenna leek tilgaa.
Arfvid Trulle wille fara med flätja,
Ty motte han Borgen sättia;
Han ville fara med lista,
Ty motte han Nyköping mista.
Han kunde väl läsa i book
Ok var mykit i lagen klook;
Han ville intet argheet lata,
Munka ok prästa plägade han hata.
Af Cronona hade han mykit Län,
Her Steen tog them alla igen.

Det var således icke han som dömde Lagmansdom i Östergöthland 1471, eller å hvars vägnar Lydeke Olofsson dömde 1487, på grund hvaraf Stiernman upptager honom näst efter Bo Niclisson i serien bland Östgötha Lagmän, helst det är säkert, att Arvid (IV) Birgersson ej fick riddareslaget förrän vid K. Hans' kröning, hvilket v. Stiernman förbisett, sjelf anförande, att ännu 1487 dömde Lydeke Olofsson å Herr Arvid Trolles vägnar. Herre kallas endast Riddare i den tidens diplomer och Rimchrönikan för-

biser icke denna titelfråga. Deremot är det Arvid (IV), som 1490 får Tio härads lagsaga. De sammanblandas af v. Stiernman äfven i serien af Höfvidsmän på Stegeborg, der Arvid (III) väl är den som 1467 var Lagman i Tio härad och säkert den som 1474 är Lagman i Östergöthland, då deremot Arvid (IV) är Höfvidsman på Nyköping 1475 och ännu 1487, då han afsattes, sedan på Stegeborg 1493 och på Borgholm 1494 och ännu 1504. Det lär vara Arvid (IV) Trolles lagbok, en membran på K. Bibliotheket i Stockholm, hvari finnas recepter, afskrifna i Bergii Tal om Stockholm sid. 41, med yttrande af denne läkare, att "en del lär nog haft någon verkan med sig." I ett recept af Trolles egen hand är en dialog mellan vår Herre och Saul, som botades för harpotoner. De stå på ett berg och tala på vers. T. ex.:

Torbo korn saddhe och han skaar
Sancte Michel thz samen baar etc.

Arvid (IV) säges af Messenius i Theatr. Nobilit. p. 145 död d. 20 Febr. 1503; men som Tibell träffat honom nämnd i papper 1510 och 1511 och Messenius uppgifver honom hafva stått begrafven af sjelfve Erkebisk. Birger (sannolikt i Kraftskyrkan) i Lunds Domkyrka, så torde hans begrafningsår vara 1515. 1512 hade han en efterträdare som Lagman i Wärend.

Arvid (IV) berömmes öfverallt som lärd, vidtberest och lagklok. Var, enligt v. Stiernman gift med 1. *Beata Tott*, Iwarsdotter, 2. *Brita Turesdotter* (Bjelke), 3. *Christina Joansdotter* (Gädda). Säkert är, att den sist nämnda bör nämnas före Beata Tott, ty Kjerstin Gädda var Erik Trolles mor och Erik Trolle nämnes i handlingarne vid samma tid fadren blef Iwar Totts måg. 1488 på S. Matthæi dag stod hans bröllop med Brita Turesdotter (Bjelke) enligt Theatr. Nobil. p. 145, då Beata Tott således dött.

Af Arvid Trolles barn känner man tolf i de tre giftena. 1. *Erik* lär varit enda barnet af Kerstin Gedda till Siarid, hvilken de Hofman kallar Geed. Se nedanför № 6. Beata Tott lär deremot födt 2. *Börge* och 3. *Iwar*, som dogo i Ditmarsken 1500 samt 4. *Joachim*, se nedanf. № 8. 5. *Else* g. m. Arvid Oxenstjerna; 6. *Anna* g. m. Nils Grip till Winäs 1491 (hennes morgongåfva var Folnäs, ett halsband och 100 gylden); 7. *Margareta* g. m. Danska Amiralen Jens Ulfsand till Gliminge, hvars sjöröfvareborg är beskrifven af Holbech i Nord. Tidskrift. Hon var Joach. Trolles tvilling. 8. *Kirstin* lär dött späd. Fru Brita Bjelke födde deremot

9. *Sigfrid*, hvilken, blifven Lutheran, ej ville bära en katholsk Biskops namn, utan kallade sig *Arvid*, dräpt under ett uppror i Sverige; 10. *Ture*, se nedanf. № 10; 11. *Anna* g. m. Ax. Urup till Ugerup, D. R.R.; 12. *Beata* eller *Britte*, död späd.

6. TROLLE, ERIK (II) ARVIDSSON

till Ekholm och Lagnö, son af *Arvid Trolle* och *Kjerstin Gädda*, Joan Carlssons till Gäddeholm dotter med Margareta Bragde, Hr Peder Bragdes till Tostrup dotter. Han nämnes som Väpnare i handlingarne från 1485 till 1497, då han jemte sin fader, kanske ock sin son, blef Riddare. Han är tidigt bland Rikets Råd, Lagman i Nerike 1495 och ännu 1514. 1506 följer han Sten Sture som "närvarande" vid domstolar, der konungsdom hålles. Joh. Magnus Gothus skrifver att Erik Trolle var högst lysande af både lärdom och dygder, dessutom af anspråkslösare sinne, än som ansågs både passande och nyttigt. Men hans maka *Ingeborg Tott*, Hr Philip Axelssons och Ermegård Frilles dotter, var lika hög i sinne som börd, alltför häftig och bärande ett manligt hjerta i en qvinlig lekamen. Efter Svante Stures död blef d. 19 Jan. 1512 på en Herredag i Arboga Hr Erik Trolle af den äldre adeln och högre clereciet vald till *Riksföreståndare*. I svenska Riksrådets fullmakt, förvarad i danska Geheimearchivet, för de ombud, som sändes till mötet i Halmstad 1512, nämnes Hr Sten Svantesson den siste af Riddarne, det 10:e namnet efter Erik Trolle. Brefvet börjar: "Wij Jacob meth Gudz Nade Erkeb. i Vpsala, Vincentius i Skara, Otte i Westeraars, med same nad Bispar, Erik Trollæ *Swerı́ges Rikis forstander*, Mester Christopher Domprost i Upsala, Doctor Hans i Linköping, Knut Eskildsson, Sten Turesson, Niels Turesson, Niels Boosson, Ture Jönsson, Sten Christiernsson, Christiern Benctsson, Sten Svantesson Riddare, Johan Arendtsson ...... Swerigis Rikis Raadh oc Mæn" .... (Jahn, Unionskrig. hist. s. 586). Detta bref skrefs på sjelfva valdagen i Arboga. Men som den yngre adeln på den Herredagen ej ville ha Hr Trolle, hvilken egde så stora gods i Danmark, kastade den sig, såsom vanligt vid dylika ställningar och förhållanden, i de annars förbisedda "lägre ståndens armar", bönders och borgares, föranstaltande om en ny herredag i Upsala d. 18 Maj, men då den gamla adeln och prelaterne stadnade kring Hr Erik i staden, samlade ungherrarne borgerskap och menig allmoge

nge, som väl ej i stort tal uppkommit till *Herredagen*, tos togs i orten, på Kungsängen utanför staden och hylla- e unge Hr Sten. Men Gubbarne i Ministèren veko ej för ungdomsblodet i oppositionen, hvilket dock ännu mindre ille ge vika. Begge partierna möttes i Stockholm d. 22 uli 1512 till det tredje mötet. Sturen och hans parti och rigsfolk innehade slottet och staden, Trollen och hans an- hängare hade besatt Riddarholmen. Men här hade "menige lmogen" blifvit mångtalig och gubbarne ville ej våga hand- mäng. Namnen *Trolle* och *Tott* voro i "patrioternes" el- r antiunionisternes öron ytterst skårrande. En Birger Tr. ade lemnat Gottland till K. Christian, en Arvid Trolle ge- om sin lista fått Nyköping mista, och Riksföreståndaren ar samma namn som Iwar Tott, hvilken lofvat Sverige Got- and, men lemnat det till danska Kungen, flyende in i hans ke. Danskhatet hade nu hunnit djupt ner i folket. Erik rolle resignerade och Sten uppsteg på Svenskheten, hvar- fter Unionsbanden ej länge kunde hålla. Då Hr Er. Trolle i måste nedstiga för den unge Hr Sten från Riksförestån- arevärdigheten, uppsteg hämnden i hans, än mera i hans ons Gustafs hjerta och enligt den originala Riksdagsberät- elsen af Sten Sture 1517, som är funnen på Thorsjö och ftryckt i Läsning för Bildning och Nöje 1848 № 3, "hult å. *Erkebisk*. Göstaff en lönnlig herredagh på Stäkett och ekholm mz några aff Richsens Raad". der de, skrifver Hr ten, "försvore megh och ville forderfva megh och alla the z megh på Rikesens wegna holla ville platt i grunden." ertill skulle Trollarne använda K. Christiern och Ryssarne. rik Trolle var nu blifven Stens fånge och Gustaf Trolle sfölls med det allvar, att Stockholms blodbad derföre skulle dermera vara straffet. Detta blef deremot Unionens fullstän- iga upplösning och Wasafamiljens förkonungsligande. Som iaden ur Ledas ägg, så utvecklar sig derföre vår nya historia tur Erik Trolles utträngande från Riksföreståndarskapet.

Hr Erik Trolle skildras visst som "en gammal, lärd, rfaren och saktmodig man", men fru Ingeborg Tott var af ttare blod än fru Ingeborg Tott, Riksföreståndaren Sten ture d. ä:s maka. Ingeborg Philipsdotter hade ej heller till- ifvenhet för Ingeborg Åkesdotter, utan var henne och hen- es man emot. Och sonen Gustaf, som bråddes på modern, r allmänt känd.

Ännu i Er. Trolle kunna vi antaga en Skandinavism, som nög möjligt att bereda Sveriges största lycka såsom största elen af ett konungarike, som i söder sammanstötte med

Nedersaxiska kretsen, i öster alltmer tillbakadref de vilda Ryssarne, redan i det närmaste undanträngde från Ladoga vestra stränder, och som i norr och söder sträckte sig från NordCap till Eider, omkringflutet i vester af vatten, beherrskande genom samme herrskare på Öresundets och Bälternas begge sidor Östersjön och de tyska hamnarna. Vi äro väl uppfostrade i de åsigter, som måste framhållas af dem som ville bota Unionens stora olägenheter genom den största, sjelfva dess förintande, för att åt sig bereda konungamakt, med eller utan krona, men numera måste vi ärligt kunna tänka oss in i en ärlig Skandinavism i dessa tider der man kunde anse möjligt tukta hårda fogdar utan att Europa behöfva borttaga en af dess största, starkaste stater som snart kunnat intaga ett verldsvälde och balancera sjelfva Roms kejsaredöme, under det alla andra riken vid Nordens första hof behöft föra samma ödmjuka språk, som vi så länge nödgats föra vid de flesta hofven. Och om blott hälften af de ansträngningar, som gjordes för att göra Unionen till en **lögn**, användts af patrioterne för att göra den till en **sanning**, fast konungamaktens sötsura frukt dervid ej kunnat njutas af Bondar eller Sturar eller Wasar, månne det varit så omöjligt att utjaga danska fogdar, då man erkänt sin konungs rätt att tillsätta Svenskar, hvilka man troligast åtlydt när de följt Unionsfördraget, annars i underdånighet anklagat dem inför Konungens domhafvande? Ty lätt var att förutse, att då lösningen mellan rikena skett, sträfvandet att förderfva hvarandra till kringliggande staters förmån skulle uppstå under jemna grannkrig. Hvad verlden nu skulle haft för utseende om Oxenstjernors, Tottars och Trollars unionism och äregirighet i längden mäktat tillbakahålla Bondars, Sturars och yngre Wasars separatism och äregirighet — ty denna kraft kan ej frånräknas, så vidt dessa separatismens användare voro menniskor och ej englar — är nu visst omöjligt att säga; men att, om än Sverige vunnit **mycket** på utgången, Ryssland och Preussen vunnit **omätligt**, kan väl ej nekas. Om Skandinavien legat i den tiden som en hvalfisk i desse nordiska haf, ho vet, om ej de slesvigska hamnarna, som nu utgöra det unga Tysklands trånad, dragit verldshandeln till sig, under det Holland blifvit en fiskarestat och England sönderslitits af sina partier? "De futuribilibus non tamen est disputandum." Deremot må vi vänja oss, att ej blott se historien genom politiska partiers förstorings- eller förminskningsglas, det må vara dagpolitikens eller parti-interessens i forntida sekler.

I K. Hans och Hr Erik Trolle kan Unionismen emellertid ännu ha länge varit ren, men i deras söner ha vi hämndens yttersta förtviflade försök, valdt ungefär såsom en separatismens Macchiavel skulle tillstyrkt, för att göra vidare försök omöjliga. Vår lycka var och vår tröst är, att Wasalägten hade så mycken kraft inom sig, då Oldenburgarne redan voro en förmad topp på en ek, som haft sina kraftsdagar i föregående sekler. Men om Danskarne bjudit K. Gustaf I en dansk prinsessa och valt honom i stället för farbror Fredrik, och han och hans sonson och hans sondotters son varit Skandinaviens kungar — huru skulle då Europa nu sett ut? Dock — manum de tabula!

Som enkling efter fru Ingeborg Tott gifte sig Hr Erik Trolle med Karin Gyllenstjerna, en cousin till Christina Gyllenstjerna och sondotter af K. Carl VIII. I detta hans andra äktenskap föddes *Ermgard* och *Kirstin*, hvilka drunknade med deras moder på Vettern; *Inger*, g. m. Nils Ryning, samt *Beata*, g. m. Gabriel Oxenstjerna, således Axel Oxenstjernas farmor. Modrens drunknande berättas hos Barfod i Märkvärdigher rör. Skånska Adeln s. 54 med all sägnens poesi.

Vi anföra: Fru Ingeborg Philipsdotter seglade engång från Ekholmen till Lagnö på en stor båt, lastad med tegel. Då Strengnäs var nära skulle en Magister Christian, som följde en mindre båt, dit insegla. Sonen Gustaf, som hellre följde Magistern än sin stränga mor, bad att få hos honom qvarblifva, fastän han redan var i moderns tegelskuta. Modern uppflammade som vanligt och förtörnad öfver hans djerfhet att föreslå förändringar i moderns beslut, tog hon gossen vid håret och kastade honom in i Magisterns båt, "och thermed blef han qvar, Swerike till stor skadhe", enligt den gamla anteckningen. Modern fortsatte seglatsen med sina tre öfriga barn, sittande sjelf vid rodret. Men hennes båt stötte mot en klippa och började sjunka. Då bad folket att få lätta båten genom något tegels utkastande, men hon röt: den, som utkastar en tegelsten, skall ge henne 100 igen. Men snart steg vattnet in i båten. För sent böd hon nu dess lättande genom tegel-utkastande. Hon sönk med det minsta barnet vid bröstet. En liten gosse räddade sig i en stor pipkanna och berättade olyckan. Detta skedde 1487. Gustaf läste emellertid sin grekiska eller sin latin hos Magister Christian.

Erik Trolle blef Lagman i Upland 1521, utnämnd af K. Christiern och utfärdade såsom sådan jemte sin son Erke-

biskopen och Knut Bengtsson (Oxenstjerna) till Ängsö ett förmaningsbref till Dalkarlarne, att hålla sig vid Unionen, lofvande skaffa K. Gustaf lejd och hyllest af de tre rikens Kung; men Dalkarlarne drefvo med brefvet löje och spått, sägande, att Riksens Råd i Sverige vore nu fast få och ringe, efter de icke voro mer än tre män, de ock föga dugde. Till lön seqvesterade Kon. Gustaf allt gods och penningar, som hörde E. och G. Trolle till i Stockholmska dagtingan 1523. Både fader och son hade nu flytt till Danmark och på Söderköpings möte s. å. förklarades de för fäderneslandets fiender. Han lefde ännu i Danmark 1529, men lär samma år år dött *).

7. TROLLE, GUSTAF ERIKSSON.

Hans bedröfliga biographi är ett mörkt, ett blodstänkt blad i vår rikshistoria och vi behöfva här blott upprepa, att han var lärd som far och farfader, Magister, kunnig i grekiskan, hvilken språkkunskap då var sällsynt i Europa och ovanlig i Sverige, blef Domprost i Linköping d. 12 Dec. 1512 och Erkebiskop i Upsala d. 3 Oct. 1514, troligen den yngste, som uppstigit i den stolen. Två partier förenade sig nemligen derom, Sten Stures, för att försona faderns undanträngande från Riksföreståndareskapet, och Unionspartiet, för att sedan lättare kunna hämnas. Vi ha i faderns lefnadsteckning sett, huru der hölls ett lönnligt möte, hvarunder K. Christierns inkallande beslöts, jemte det Ryssarne skulle bringas i rörelse vid östra gränsorna, för att splittra det separatistiska partiets krafter. Ständerne afsatte nu Erkebiskopen och förstörde Stäke slott i grund. Strid uppstod, deri Sten Sture föll. Gust. Trolle, nu blifven

*) Celsius har ej med nog uppmärksamhet ransakat häfderna hvad Trollarne vidkommer. Narrad af Tegelska registrets författare låter han Ture Trolle d r ä p a s 1527 (Gustaf I:s hist. s. 322) och påstår (anf. st. s. 11), att slägten var af danskt blod ursprungen, hvilket uttryck ej plägat användas om en hel slägt, der möderne ej kan vara här och der i fråga. Att "Arvid Trolle, Eriks fader, i all sin tid tjent det danska hofvet" och att "Erik hade i Sverige tagit sitt hemvist", då Trollarne "fördelte sig", sedan rikena sammanbundits, äro uttryck, som läsaren af dessa biographier lätt kan rätta. Vi böra dock här ej undanhålla det omdömet af Celsius om Er. Trolle, att "han hölls på sin tid för den lärdaste man i många vetenskaper, ehuru en viss senfärdighet, som följde honom i alla dess gerningar, gjorde honom obeqvämlig att bekläda något riksembete"; fast vi ej begripa huru en slik senfärdighet kan göra någon obeqväm för riksembeten.

Erkebiskop åter, tillstyrkte här bemma Christierns erkännande såsom de tre förenade rikens Kung, jemte det han i Rom utverkade den bannlysning, hvars stråle slog ned på Stockholms stortorg, då det år 1520 öfversköljdes af blod. Nu blef det separatistiska partiet ett fullt svenskt parti, ty Unionspartiet var förvandladt i ett fullt danskt parti, som ville betrakta den vidsträcktaste Unionsstaten såsom en af den inskränktaste Unionsstaten eröfrad provins. Brännmärkt, liksom K. Christian, för evigt i häfderna, måste den unge vildsinte Erkebiskopen fly med danska Konungen ur Sverige, samt lemnade denne, hvilken han med sina råd missledt, åt danska adelns hämnd, krönande Kon. Fredrik, då hans förre Konung försmäktade i ett fängelse. Blifven, som det sägs, Biskop i Odense 1534, egnade han dock ej kyrkan sina krafter, utan synes 1535 i fältslaget vid Oxeberget på Fyen, der han den 11 Juli blef illa sårad och fången. Insatt på Schlesvigs slott i fängelse, afled han der, som ett varnande exempel för dem, som med Petri uppdrag att föra fåren och lammen i Christi hjord draga Petri svärd mot dem de anse ha förvillat sig från rätta stråten.

8. TROLLE, JOACHIM.

Kallas i danska skrifter äfven Jakob. Tvillingsbror med Margareta Ulfstand, föddes han på Ed, nära den klippa, hvars Troll stod tecknadt i ättens vapen. Sedan Trolleborg, fästningen vid Ed, 1434 af Engelbrecht i grund förstörts, enligt intyg af rågångsvittnen, råkade gården i ödesmål och ännu låter Jahn det förgätna fästet ha legat vid Blekingsgränsen. Emellertid uppvexte bokskogen, som ännu frodas, en af de största, om ej den största i Småland. Men omkring 1470 nedsatte sig Hr Arvid Trolle och Beata Tott på ättens äldsta sätesgård, då fråga blef att omkring de nybygda husen afrödja bokskogen för att få trädgårdar och gärden. En vän af skuggande bokskogar uppgaf då, att på en af ställets gamla runhällar stode:

Imellan Fur och Flå
Der stå de kistor två,
Deruti finnes ring öfver ring,
Väl hundrade tusen gullring.
På Ed skall födas de tvillingar två
Begge deras barn den skatt skall få.

Liljegren ser här en beskrifning på bokollonets dubbelnötter och en ung bokskogs rikedom för efterkommande, antagande att rimmaren räddat skogen genom att väcka egar-

nes tankar på dess framtida gagn. Först synes Joachim Tr. i vår historia 1517, när han kom något före Larsmessan i sällskap med Severin Norby och Carl Knutsson, Norrmannen, styfson af Sten Sture d. y:s styfmor, seglandes inför Stockholm, stigandes i land med 4,000 man vid Wedeln, der slottets ladugård då var, aktande sig till Stäke, den belägrade Erkebispen till undsättning; men hvarvid Gustaf Eriksson (Wase) så tappert slog dem tillbaka, att de måste fly till Danmark. Joach. Trolle blef slutligen dansk Riksamiral och bodde på Lillö vid Christianstad, 1498 g. m. *Kerstin*, Herluf Skaffaes dotter (förde alpkortset eller femhörningen i vapnet). Hon dog 1534 och han dog 1546. Han har haft tio barn: 1. *Margareta*, g. m. Clas Urne till Bältebergs; 2. *Axel*, död 1554, 32-årig; 3. *Arvid*, se nedanför № 9; 4. *Börge* till Lillö, D. R.R., död 1571, g. m. Pernille Gjöe; 5. *Jörgen*, f. 1499, förgifven i Sverige jemte en Br. Gyllenstjerna; 6. *Herluf*, anlade Herlufsholm, Befallningsman på Croneborg, Amiral, g. m. den för skolor nitiska Brita Gjöe; 7. *Iwed Tr.*, f. 1515, död af en tvestjert, som kommit i örat; 8. *Olof*, f. 1517, död på en resa i Ryssland; 9. *Öllegård*, g. m. Christopher Hvitfeld, död på Löberöd; 10. *Nils Tr.*, f. 1520. Byggde Erikshölm, död 1565 på ett skepp, som han förde. Gift med Anna Friis. Hans son *Börge Tr.* var den lärda Anna Trolles fader. Sonsonen *Arvid Nilsson Trolle till Näs* blef introducerad bland svenska adeln № 36; stamfader för ännu lefvande Trolle-ätten, som i sednare tider baroniserats.

9. TROLLE, ARVID (V) JOACHIMSSON,

den siste Trollen i Sverigets Rådkammare och den siste i Sveriges historia före Skånes eröfring; dessutom den siste Lagman i Tio härader, som i kraft af det embetet var Rikets Råd. Han blef "allt Tio häraders Lagman" 1525 och sändes 1534 såsom Höfvidsman för de hjelptroppar, Kon. Gustaf då lemnade Kon. Fredrik i Danmark mot Gr. Christopher, men i Wä mötte honom bref från fadern Joachim och Axel Urup, att Danmarks Råd nu hyllat Grefven, hvarföre hjelptropparne fingo återvända med berättelse, att en ny kungahyllning skett på Lybers hög utanför Lund. Arv. Trolle hade sedan som härförare mot N. Dacke föga större hjelp af danska adelsmän, som fingo sjelfve utrusta sig och infalla i Wärend. "Der var blott vatten att dricka." Arv. Trolle blef sedan Amiral och R.R., ehuru ej intagen i Ug-

[illegible] Riddslängd. Först vid K. Eriks kröning slogs han till [illegible] och lefde ännu 1562. Men hans maka Hellvi dög [illegible], uppgifvet såsom årets märklighet af Er. Tegel. Deras [illegible] voro *Elsa*, g. m. 1. Joh. Skougard, 2. Arvid Ga[illegible] till Aspenäs; *Anna*, g. m. 1. Knut Haradsson, 2. [illegible] Posse, och *Beata*, g. m. 1. Bengt Magnusson, 2. Tunne [illegible]son.

10. TROLLE, TURE ARVID (IV:s) SON

[illegible] Birkewad, som nu skrefs på vexlande sätt, Barqwist, [illegible]gwet, Birkeweer, slutligen Bergqvara. Han blef 1527 [illegible]llmäktigad af K. Gustaf att hålla samtal med allmogen [illegible] Albo härad i Småland om den pålaggda gärden till Rik[illegible]s gälds afbetalning, då han vid återfärden blef skjuten [illegible]rätligt med en skjäkta genom lifvet, dock ej dödsskjuten, [illegible] ej Tegel utan dess utgifvare uppgifver in margine 1 D. [illegible] och i registret, hvilket v. Stiernman (Höfd.-Minne I. [illegible]) ej bort tillskrifva "Tegels Chrönika", i hvars text det [illegible] och som i 2:a D. om samme T. Tr. anfört åtskilligt. [illegible] blef Slottslofven (Underståthållare) på Kalmar slott, [illegible] och län med Öland 1533, Riksråd 1534, sändes 1535 [illegible] Landskrona, svenske Amiralen Måns Somme, som låg [illegible] i vinterläge med svenska flotten, till hjelp. Bivistade [illegible] Halmstads möte med några af R. Råd. 1538 höll han [illegible]t ting med allmogen och vapensyn öfver hela Små[illegible], biträdd af Jöns Larensson till Lästa (Rosenbjelke). [illegible] var g. m. *Magdalena Eriksdotter Gyllenstjerna*, som låg [illegible] barnsäng i Bergqvara, och måste fly, då upproriske bön[illegible], anförde af en Jon Andersson, belägrade slottet. Hr [illegible]e blef Riddare 1530 och dog 1555. Hans söner *Arvid* [illegible] *Nils* dogo ogifte, ehuru till ålder komne. Döttrar: 1. [illegible]te blef gift med 1. Lars Sparre, Riksmarsk, blef Riks[illegible]cellerens Erik Sparres moder, 2. Erland Björnsson (Båt). [illegible]stin, g. m. Åke Johansson (Natt och Dag); 3. *Anna*, [illegible] med Carl de Mornai, S. R. R. 4. *Lisbet*, gift med Ga[illegible] Sparre.

11. TROLLE, ANNA,

[illegible]ener att här införas, sedan hon ej belysts såsom fra[illegible]nsi. Svenska hofadeln har alltid skyndat att befrynda [illegible] med utländningar, som blifvit kungagunstlingar, fastän [illegible]tigia terrentia äro många. Anna Trolle fick djup erfaren-

het utaf det äfventyrliga att stå på hofgunstens botten lena. År 1564 stod bröllopp på Bergqvara mellan fra[n]ske Riddaren Charles de Mornai, som i Gustaf I:s tid kommit, och Anna Turesdotter Trolle. Mannen var då Kungens Hof- och Kammarråd (Consiliarius et cameræ stræ nobilis aulicus), som 1651 sändts till K. Carl i Fra[nk]rike med St. Michels-orden och 1562 till Skottland att för K. Erik till den sköna Maria Stuart. 1563 hade blifvit Krigsöfverste för Småländska krigsfolket, bivistat Halmstads belägring, och slog de danske vid Fjällgre[n]; blef samma år, han stått brudgum, Öfverste för Småländ[ska] fotfolket och Krigeråd, slog de danske i Westbo och Ö[st]bo, görande ett tåg in i Bleking. Försvarade Varberg [t]appert 1565 mot de danske. 1566 Öfverste för krigsfolk både i Småland och Vestergöthland; slående på Aliagsåsskogen 1500 Danskar, eröfrande 600 trossvagnar. Togs dock engång till dansk fånge. Rådsförvandt 1567. Räknad såsom gunstling hos K. Erik, som 1566 försäkrade att M. hade i krigssaker endels så godt både förstånd som Kungen sjelf; men blef till- och afsatt under Kungens ombytliga lynne. Han var, liksom landsmannen P. De la Gardie, en bland hufvudorsakerna till att kriget gick så bra det gick. Efter Eriks fall tog M. tjenst hos K. Johan och steg högt i hans gunst. Fick 1573 jemte tvenne Svenskar Öfverstebeställningen öfver Elfsborgs och Guldborgs fästningar samt de län dertill lyda. Men hans första kärlek var ej besegrad. Upprörd af berättelser om K. Eriks hårda behandling, började han tänka på hans befriande. Drottning Elisabeth anses dertill uppmanat honom, då han var ute att värfva skottska knektar, utan att det just är visst, att gammal kärlek till en trägen friare dertill dref henne. Hr M. kom med 3000 Skottar i en hel annan tanke, än K. Johan dem inkallat. Om Svärdsdansen dansades eller ej, veta vi icke, men att K. Johan ej dervid nedstöttes är säkert. Ovisst är ock, huruvida fru Anna kände sin mans djerfva steg. Nog fick hon del af de olyckliga följderna. Första ransakningen förde dock blott till embetenas förlust; men snart följde hufvudets efter dödsdom af d. 21 Aug. 1574.

Enkan öfverlefde honom i 44 år. Enligt Biskop Petri Jonæ i Wexiö personalier öfver fru Anna, tryckta 1620, hade hennes man, Friherre och arfvinge till Varennes, flytt till Sverige undan Påfvens tyranni, en lärder och förfaren herre, säljande sina stora egendomar, land och hus der han var boren. Hennes sorger voro så många, att hon ej kunde

ader 10 års äktenskap säga sig ha haft ett halft år i ljufligt aga. Bland hennes ej minsta sorger var, att Trollehornet ogs af Danskarne. Hon hade med sin herre en son *Johan* till Helgerum och Erikstad, som hölls vid Tübingens Akademi i 10 år, hvarefter han reste i flera länder, hemkommande märkligen lärd, skicklig och förfaren; men snart död Stockholm 1608, hvarmed de Mornaiska ätten utgick i Sverige. Frun vardt nu mäkta frikostig. Mest alla kyrkor Kalmar, så ock drygaste delen af Wexiö stifts kyrkor inge kalkar, patener, skrud och dylikt. Slutligen donerade hon 2200 Rdr till Wexiö och Kalmar skolor, nämnande sin "kära son" Axel Oxenstjerna till exsecutor: Vexionenses skulle kallas Alumni Trollorum och Calmarienses Demornaiorum Alumni, egande under peregrinationer uppbära räntorna. Personer af utmärkta ingenier och gudsfruktan borde allenast utväljas af de begge Domcapitlen. Många utmärkta män ha burit de uppgifne namnen. Det capital, hvars ränta ger Stipendium Trollorum i Wexiö, är Rdr b:co 2319: 9. 8, under det att en ⅓ står ostörd och vexer för att kunna ge ett lika stort 3:e stipendium jemte de 2, som nu utdelas med 66: 32. En Gr. de Mornai, som var fransysk Envoyé E. O. och Ministre Plenip. i Sverige hår i sednare tider ökat Mornaiska fonden. Ätten, af hvilken en var så betydande i Henrik IV:s tid, att Voltaire kunde göra honom till främste mannen hos Henri IV, för att småhämnas på en Sully, fortlefver nemligen i sitt fäderneslaud ännu. Donations-brefvet af fru Anna kräfver att stipendiaten af Wexiö skall alltid först erbjuda Wexiö stift sin tjenst. Underskrefs i Roma (på Gottland, och ej i Rom) den 28 Jan. 1610 med Anna Trolles hand, besegladt med sonens signet. Hon dog 1618 på Helgerum i Gladhammars socken, 70 år gammal. Då hon höll på att dö och det ringdes i klockan, föll allt folket, som var på gårdens arbete, på knä och bad Gud för henne. Hon kom sig åter före och, då detta sades henne, efterskänkte hvad som ännu ej efterskänkt var af restantier hos de fattiga. Hennes landtbönder hade i all hennes lifstid i många måtto med utlagor förskonats. Jesu namn var för henne det ljufvaste ljud. Min Jesus hennes käraste tanke.

Hon gjorde Trolle-namnet åter kärt bland folket i Sverige.

12. TROLLE, FREDRIK.

Fredrik Trolle är den, som återupplyftat Trolle-ätten i Sverige till rikedom och anseende. Han var son af den

Arvid Nilsson Trolle, som 1680 introducerades på svenska Riddarhuset under № 56, gift med *Sophia von Buchwaldt*, således ättling af Nils Joachimsson Trolle. Se ofvan № 1. Den äldre brodern Nils Trolle, Capitaine i K. Carl XIIs tjenst, dog ogift vid Fredrikshalls belägring 1718, då den yngre Fredrik, Capitaine vid de s. k. Åntergastarne, var ensam öfrig i denna svenska Trolle-slägt. Han var sjelf en sannskyldig Åntergast, tapper intill det oförvägna och hemkom som Öfverste-Lieut. från kriget. Näs mottogs efter modrens död mycket skuldbelastadt. Krigsgärderna hade ökats i högre grad än odlingarne. Han blef g. m. *Brita Ramel*, den rike Malte Ramels dotter, som förde med sig Klågerup och Borreby, hvartill kom Dufeke efter en broders död. Frun styrde i sin tid och var ytterst välgörande, så att hon ibland fick försvara sina åtgärder då herrn låg vid riksdagarne, der han sänkte sig temligen djupt i partipolitiken. Efter hennes död öfvertog han styrelsen och begagnade conjuncturerne vid nya egendomsköp med verkligt snille. Han köpte Erikshölm och Werpinge, och förskönade och förbättrade Näs, och när han sålde Dufeke köptes Fulltofta för penningarne.

Han hade sonen *Arvid*, genom hvilken ätten fortlefde, samt döttrar: 1. *Vivica*, 1739 eller 1740 g. m. R.R. Gustaf Bonde, den lärde Senatorn, som 30 år förut stod första gången brudgumme; 2. *Sophia Elisabeth* på 1740-talet gift med General-Majer Frih. Fabian Löwen; och 3. *Eli Brita*, g. m. Gr. Fredrik Wachtmeister till Johannishus. Fredr. Trolles nya tilltänkta äktenskap med Eva Horn, dotter af Cancelli-presid. Gr. Arv. Horn, afböjdes af grefvinnan Bonde.

Gubben lemnade sitt namn åt odödligheten genom att inskrifva det på egendomen i stället för i historien. Han stiftade flera fideicommisser. Näs, kalladt *Trollenäs*, förenadt med *Fulltofta*, blef fideicommiss åt äldste sonsonen, bibehållande namnet *Trolle*, ehuru sonen Arvid lefde. Riksrådinnan Bondes äldste son fick namnet *Trolle-Bonde* och skulle vara herre till Erikshölm under dess nya namn *Trolleholm*. Grefvinnan Wachtmeisters äldste son fick namnet *Trolle-Wachtmeister* och skulle bli herre till Werpinge, kalladt *Trolleberg*. Friherrinnan Löwens äldste son, som fick namnet *Trolle-Löwen*, fick en summa penningar, för hvilka ett fideicommiss skulle inköpas. Och Lugdonäs nära Nyköping inköptes, nu kalladt *Trollesund*. Och i frihetstiden sammanbundos alla dessa fideicommisser med oupplöslighetens band. En fideicommissarie Trolle Wachtmeister

[...]mmdref dock efter 1800 friheten att upplösa dylika stif[...]. Trolle-vapnet insattes nu jemte Bondes, Löwens och Wachtmeisters, men blott hos en i sender inom hvardera [...], den som pro tempore är fideicommissarie. Hvarje [...]commiss är skyldigt underhålla sex fattiga af bättre upp[...]stån, med rikt anslag åt hvarje. Der står ock i fidei[...]missbrefvet, att om en fideicommissarie gifter sig med [...] ofrälse, går fideicommisset till Vadstena Krigsmanshus. [...] Trolle-Löwen, som förälskade sig i en mamsell Olander, [...] lemna Trolle-Löwenska fideicommisset åt en, som vun[...] en frökens hjerta. Gubben dog 1770, öfver 70-årig, [...]grafven jemte sin maka i Trollenäs kyrka. Han tillhörde [...] politik Mössorna, ett praktexemplar af deras inskränkta [...]ner men praktiska blick inom den inskränkta kretsen. Af [...]årleman begärde han ritningar till de herresäten han uppbyggde. Å charakterhusen gjorde han vanligtvis inskränkningar, men visst ej å ladugårdshusen.

Hans son *Arvid Trolle*, först Akad. Adjunct i historien, sedan Kammarherre, gift med en dotter af Prof. Harmens och en syster till Statssekret. Baron v. Harmens, har visst vunnit namnkunnighet, men ej af den art, som ger rum i detta verk. Anekdotisterne ha uppsamlat mycket. Barfod meddelar deraf åtskilligt, berättadt med talang. Hvem måste ej röras, när man ser den svagsinte fadern bland hundratal [...] äldste sonens, den framför fadren utsedde fideicommissariens, Fredrik Trolles död i en trädgårdssjö d. 27 [...] 1775, der han 18-årig sönk jemte två systrar och en [...]ster, utan att kunna räddas! Och denne var af farfadern bestämd till ättens hufvudman, och detta till så stor förtryckhet för fadern, att när han i kyrkan skulle sjunga: *Låt mina ben få ro I mina fäders graf*, afbröt han sin sång och sade under det andra sjöngo: *inte vill jag ligga hos Kämmannen, inte.* O fallacem hominum spem fragilemque fortunam!

Ätten lefver genom söner af Kammarherre Akad. Adj. Arv. Trolles yngste son, den i så många hänseenden utmärkte Kammarherren Nils Trolle, som för sina medborgerliga förtjenster influyttades i Friherre-classen, sedan ätten [...] adlig i 800 år. Det skedde i en tid, då en General eller ett Statsråd knappt i 10 år kunde vara adliga, förrän friherrediplom följde, detta ofta om ett par år följdt af grefligt diplom. Den nuvar. Fideicommissarien Baron Nils Trolle är gift och har barn.

Vi kasta nu en återblick öfver den åldriga ätten, fö att få en redigare sammanbindning för tanken, då genealogien ställes jemte chronologien.

Siste Smålandsfursten *Gunnar Gröpe* 1000.

Gödika, g. m. Bengt Lagman i Upland 1050.

Norges K. *Harald Gylle* 1135. *Ulf Jarl* till Bjälbo 1112-20. *Ingrid* g. m. Bengt Snivel Jarl 11..

Brita g. m. Birger Brosa. *Anund* Lagm. 1160. *Hillegard* g. m. Hert. Sivard.

Cecilia g. m. Erik Ulpho 1200. *Ragnild* g. m. Guttorm Jarl.

Herve ell. Arvid (I) Ulf, sedan Trolle till Ed. *Ulfhild* g. m. Folke Jarl † 1210. *Ingrid Ulfva* g. m. Magn. Minnisköld.

Knut Trolle till Ed. *Birger Jarl* † 1266.

Birger till Trollebo 1290. ? Torkel Riksförest. † 1306. K. Waldemar. K. Magnus † 1290.

Knut.

Birger (I) till Bergqvara och Ed 1365—90.

Birger (II) 1440—46. till Bergqvara och Ed. *Arvid* (II) 1427. ? *Erik* 1413. ? ?

Birger (III) 1435-76 till Bergqara och Ed. *Birger*.

Arvid (IV) 1463—1511 till Bergqvara och Ed, föreslagen Riksföreständ. *Arvid* (III) 1474—87.

Erik 1485—1525. Riksförest. 1512. *Joachim* † 1546, till Bergqvara o. Ed. *Ture* 1527—55.

Gustaf, Erkeb. 1514. *Arvid*. 1535-62 till Bergqvara och Ed. *Herluf* † 1565. R. Amir. i Danmark. *Nils* † 1565. v. Amir. i Danmark. *Anna Trolle* g. m. G. Mornai.

Börge till Trolleholm (på Seland).

Nils Ståthållare i Norge.

Arvid till Näs 1689, Ryttmästare.

Fredrik † 1770.

Nils, Baron.

Nils, Baron, nuv. fideicommiss.

Trollenamnet har fortlefvat både i Danmark och Sve-
ige, äfven der anorna ej äro kända, ehuru det ej betviflats,
tt då fäderne burit det egna, ej välklingande namnet så
ångt upp minnet räcker, det väl varit ett arf från de ti-
ler, då många ätter upphörde infinna sig vid rustningarne
ich således enligt lag förlorade sitt adelskap. En *Israel
Trolle* hade en son *Gunnar Trolle*, som född 1589 dog
om Kyrkoherde i Bottnaryd 1655, lemnande efter sig en
on *Israel Trolle*, Landssekreterare i Jönköping, död 1691,
vars son *Israel Trolle* dog som adjung. Ledamot i Götha
Hofrätt 1795. I Östra härad lefver en bondslägt, som son
fter far kalla sig Trolle, viss om högre anor, utan att kunna
eda dem. Kanske bár ej Arvid (III) Trolle, Lagman i Ö-
stergöthland, slutat sin bana. En af de danska Trollarne
ros ha gift sig med en ofrälse, hvarefter ätten ej velat vid-
ännas ympgrenen. En dylik med Trollet i vapnet, ehuru
n varietet af den äldre Oreaden, har uppstigit till mycken
ra i vårt sjöväsendes nyare häfder, skiljd från den friherr-
iga med kända anor från Trollbesegraren vid Ed genom
amnet *af Trollé.*

13. TROLLE, GEORG HERMAN AF,

ödde d. 28 Oct. 1680. Fadren *Herman Trolle*, Capitaine
dansk tjenst, g. m. *Anna Maria Mara*, hade en broder i
Amsterdam, dit han sände sonen, som 10-årig gick till sjös,
er han sedan lefde sin mesta tid. Under en seglats till
Vestindien satt han i tre dygn på ett vrak i kalla vattnet.
og 1700 engelsk tjenst, var i fransk tjenst bland dem,
om 1703 bemäktigade sig ett holländskt örlogsskepp Neu-
Zeedeck. Gick i dansk tjenst till Ostindien 1706, fick af-
sked ur danska tjensten 1714 och blef svensk Capitaine,
medförande uppgifter om danska flottans ställning, derefter
deltagande i sjökriget mot Danmark, sedan mot Ryssland.
lef rysk fånge 1719, utvexlad 1722. Förde skeppet Fre-
ricus Rex Sveciæ till Ostindien för det i Sverige bildade
stind. Compagniets räkning 1732, den förste som gjorde
dylik resa från Sverige. Commendeur-Capitaine 1741.
ade befäl öfver en escadre i ryska kriget 1743. Förde
743 nya örlogsskeppet Adolf Fredrik till Carlskrona. R.
O. 1748 vid ordens instiftelse. 1754 Commendeur vid
Stockholms escadre. 1758 Schoutbynacht eller Contre-A-
miral. Adlad s. å. under № 2105. Död i Stockholm d. 8
ebr. 1763. Gift med *A. M. Grise.* Söner: 1. *Georg*, Öfver-

Inspector öfver Landttullarne i Skara; dess dotter Anna Cajsa blef gift med Frans Suell. 2. *Henrik*, se № 14. 3. *Johan*, Capitaine vid Amiralitetet, hvars dotter Carolina blef gift med Dr. Petrus Roos, död som Senior inom svenska Clereciet. Georg Herm. af Trolles biographi finnes utförligare i Rehbinders Adelsmatrikel s. 461. Då han var född dansk, kan väl inträdet i svensk tjenst, med uppgifter om danska marinen i hand, ej vara berömvärdt, men [illegible] utplånade minnet deraf genom trohet mot sitt nya fädernesland, hvilket han torde ansett såsom det ursprungliga fäderneslandet. Han var oåtkomlig för alla Czar Peters frestelser, då han ville eröfra den käcke sjömannen för sin nya marin.

14. TROLLE, HENRIK AF,

andre sonen af Contre-Amiralen *Georg Herman af Trolle*, föddes d. 24 Nov. 1730 och uppgick på ärans trappa i sin faders fotspår, hinnande ännu högre än han. Ingick i Amiralitetets tjenst 1740, och beseglade hafven till 1753 fjerran från fäderneslandet. Bivistade derunder en skarp sjöträffning och var fången i Amerika. Återkommen till fäderneslandet blef han Lieutenant 1755, constit. Capitaine-Lieut. 1758, som sådan bivistande belägringen vid Peenemünde och affären vid Anclamer-Fehr, varande Chef på galeren Carlskrona. År 1759 bestyrde han arméens transport till Rügen, gjorde årets campagne som Adjutant hos Generalen Axel Fersen, deltagande i belägringar och actioner. Stabs-Adjutant s. å. ådagaläggande synnerlig tapperhet vid flera tillfällen, äfven då fäderneslandet deraf ej skördade gagn. Öfver-Adjut. hos General en Chef 1761; Capitaine vid Arméens flotta s. å. Major 1762. Förde en escadre till Sveaborg. Gjorde en utrikes resa 1766 för att bese andra länders flottor och fästningar. R. S. O. 1767. Öfverste-Lieut. 1770. Öfverste i arméen d. 12 Sept. 1772. C. S. O. s. å. Öfverste för arméens flotta s. å. Derjemte Öfverste för Nylands infant.-reg:te 1775—80. General-Major s. å. C. st. K. S. O. 1777. General-Amiral d. 12 Juni 1780. Död d. 12 Mars 1784. Uppfostrades under Fältmarskalken Ehrensvärd och var värdig sina bildare. Han och bröderne introducerades på fäderns nummer 1777.

Vår välbekante Dagboksförfattare Kammarh. Ehrensvärd antecknar om af Trolle i Dagboken för 1779, förd under tjenstgöring i K. Gustaf IIIs hof, mycket, som väl betyder

mannens minne. Vi anföra derur med sammandragarens frihet hvad som skrefs, då af Trolle varit i Stockholm för att försvara Chapmanska åsigten i vårt skeppsbyggeri. Här ser man första rhapsodien i den långvariga striden mellan Stora och Lilla flottan, dervid vi profane väl ega att svara som landtpresten vid Carl XIII:s bord, då betjeningen frågade: *Portvin eller Madera?* "Beggadera!" Om vi bespara det som supe upp i ett år i landet, så kunna vi säkerligen dermed ge hvad begge partierne billigt begära. Vi återgå till G. Ehrensvärds Journal. Det var G. Ehr. angenämt, att General Trolle, såsom en af Fältmarsk. Ehrensvärds uppriktige vänner äfven efter dess död, sökte alla tillfällen att bringa arméens flotta till den höjd, som den förres planer utstaka och rikets nytta kräfver. Han måste i följe deraf beskydda och försvara den skicklige och i hela Europa estimerade men vid hofvet mycket förföljda Öfverste af Chapman, mot hvilken Hertig Carl och all ungdom omkring honom ropade i chorus, oaktadt ämnet gick öfver alla deras omdöme. Trolle lemnade en P. Mem. till Kongl. Maj:t af Chapman, som är bilaggd i Ehrensvärds original-journal och som väl förklarar de anmärkningar man vid denna tid gjorde vid hans byggnader. (Se Sheldons biographi.). Trolle måste resa, sedan han blott kunnat öfvertyga, vederlägga och försvara Chapman, men fått få nyttiga saker afgjorda för flottan. Den 10 April 1780 lyckades han att i *Cert-Commissionen* bättre försvara Chapmans cert mot Hertigen som såsom Stor-Amiral insupit Amiralitets-agget. Amiral Falkengren, nu Riksråd tillika, kunde blott invända, att Trolle indragit saker, som ej angingo Commissionen, som blott hade att yttra sig om skeppets byggnad eller skapnad; men Trolle bevisade honom, att man ej kunde afgöra mellan de stridande meningarne om skeppens byggnadssätt och storlek, utan att ur militärisk synpunkt bedömma flottans hela skyldighet. Han visade, skrifver Ehr., att Sveriges sjömakt borde utom skärgårdsflottan indelas i två delar, större skepp och en lätt fregatt-escadre — en ny idé, som ingen Amiral förut påtänkt. Han trodde att örlogsskeppen aldrig borde vara större än 60 kanoners skepp, hvarigenom man kunde vinna, att denna flotta kunde blifva rörlig både i Öster- och Vesterhafvet, de enda haf, der krigstheater för oss kan uppstå; den kunde vinna i segling, i styfhet, den kunde föra äfven så svåra kanoner som de största skepp, den kunde vinna den stora förmån, som en militaire endast känner, att föra det understa batteriet högt öfver vattnet, man kunde

undgå tillika, att, enligt nu gällande sjömaxim, örlogsskeppen blefvo blott flytande casteller, utan sjelfva denna sjömaxim dö ut hos ett tänkande folk. Att Östersjön grundar sig alltmer, försäkrade han vara seklers fortgående erfarenhet; att 60 kanonskepp gå fram och göra samma nytta, der 110 kanoners skepp ej kan röras, ansåg han vara bevisadt under våra sjökrig för alla som känna både våra farvatten och våra sjökrig. Äfven förklarade han onekligt, att skeppsvirke till de stora skeppens construction börjat tryta i hela Europa, hvarföre ock de större sjömakterne börja minska sina skepps storlek af hushållning, under det vi, de fattigaste, tala för de stora skeppen. En sådan flotta af 60 kanoners skepp kunde i ett rike sådant som Sverige, omgifvet af klippor och skär, agera conjunctim och de concert med landtarméen. Arméens flottas i skärgården rätt studerade och på principer byggda krigsoperationer kunna då utföras och fienden icke bemästra sig Sverige med sin lätta flotta, då de svenska orörlige 100-kanonskeppen ligga och paradera på sina utstakade stationer, der aldrig någon fiende behöfver uppsöka dem, för att träffas af deras skott. Fregatt-escadern skulle som Lätta trupper tjena hufvudflottan, som nu endast eger fyra dugliga fregatter. Han ådagalade, att ehuru Amiralitetet sedan 1772 erhållit 17 t:r guld om året eller 136 t:r guld, hade knappt tre skepp blifvit nybyggda och arsenaler och rustkammare, som borde varit varit försedde, dock tomme; han visade genom ojäfviga calculer, att riket inom sju år med blott 14 t:r guld årligt statsanslag d. ä. 98 t:r guld skulle få tjugoen 60—80 kanonskepp nybyggda och 24 fregatter om 36 svåra kanoner. Hvad skillnad, tillägger Ehr., då redlighet eller egennytta uppgör förslager! Slutligen visade Trolle gagnet för Sverige såsom folkfattigt. Sådan flottan nu är, brister 2000 matroser, då hela Båtsmanshållet är uppbådadt. Efter Trolles förslag bruste blott 900. Hade Kronan då råd att bibehålla de gamla flytande sjöcastellerne, huru formidabel blefve ej vår flotta! Såldes de till Ostindiefarare, lindrades staten ansenligt för anskaffande af medel till sin fregatt-escader. Trolle ansåg, att rikets försvar med denna reform ej det minsta blottställdes och ur dessa grunder tillstyrkte han Chapmans skeppscert af skeppet Wasa, med de ändringar, som erfarenheten under profseglandet och manövren hade öfvertygat honom vara nödige att göra. Han förklarade sig ej vara nöjd med bifall i protokollet, *ty med papper slår man ej fienden.*

Amiralerne sutto vid slutet slagne af undran. R.R. Ulr.
ffer erkände sig öfvertygad. Hertigen fann att Chapman
h Trolle hade rätt mathematiquement, men han hade ännu
scrupler. Om dessa talades dock ej, utan lemnades
åt Falkengren, som väl skulle säga Hertigen, hvilka
scrupler voro. Den gamle Amiralen talte nu om täljor
och skeppstimmer, som ådagalade skeppare-kun-
p, hade för liten kunskap att vederlägga, men för myc-
kärlek attt bifalla. Amiral Nordenankar sade: Nog
detta; men Sverige har ju haft 100 kanoners skepp i
många hundra år. Amiral Cederström sade: Chapman
isar både nyttan och constructionen af sina skepp, men
nde icke Sheldon i Carlskrona få bygga på prof? R.R.
arre talade mycket, men beslöt intet. Ulr. Scheffer be-
rde få skriftligen vid nästa sammanträde meddela grun-
rna för sin nu vunna öfvertygelse och tog af Trolles skrift-
a uppsats till sig. Då sedan Scheffer uppläst sitt yttran-
, förklarade Hertigen sig öfvertygad, då Falkengren gjor-
små inkast, som lätt vederlades, Amiralerne tego stilla,
rken nämnande Sheldon eller sina skepp, man gjorde en
entuel öfverenskommelse att tillstyrka H. Maj:t bifalla
neralen af Trolles plan till flottans fermerande, att stad-
ta Chapmans ritningar till de 60 kanoners skeppen, så-
ot skeppet Wasa är, några fot längre och två fot bre-
e, på det att förbindningarne i skeppstimringen ännu må
starkare. Den föreslagna fregatt-escadern bifölls till alla
lar. "Sådan är, tillägger Ehr., den verkan, som ett större
lle och större insigter ha öfver de mindre och svagare";
tande likväl af Falkengren och gamla Amiralitetet all ef-
t att förhindra, fördröja, åtminstone försvåra verkställig-
ten. Vi se i Chapmans biographi här ofvan, huru af de
tämde 21 fregatterne 11 byggdes från 1781 till 1790; —
10 linieskepp.

Om aftonen d. 10 Maj var General Trolle befalld till
pér hos H. Maj:t, då H. Maj:t sade till Trolle: Jag gra-
lerar er, min k. Trolle att ni alldeles gjort en proselyt
min bror. Han har i Cert-Commissionen till alla delar
alfit er tanke och understödjer den nu med all force.
lyckan är icke min, svarade Trolle, utan sanningens,
varit så evident, att H. K. H. bortlaggt alla prejugéer
endast tänkt på sakerne sådane de äro. Det är er mo-
sti, repliquerade Konungen; men efter vi tala om flottan
te jag säga er, att jag troligen aldrig får någon flotta,
länge R.R. Falkengren dermed har någon befattning. Säg

mig rent ut er tanke, och hurú jag skall kunna debarass
mig af honom. Trolle, som fann detta oväntadt, sedan
Maj:t så nyss gifvit Falkengren ånyo dessa detaljer, vi
med försigtighet säga sin tanke och yttrade: Nog får
Maj:t flottan i ordning, sedan E. Maj:t detaljerat och t
slutit hurudan hon skall bli, då förer R.R. Falkengren d
detaljen så väl som någon annan Amir.-Officer och hon
felas ej visse insigter. H. Maj:t continuerade dock alltje
med denna conversation, lika häftigt mot F. Trolle börj
de frukta, att H. Maj:t ville sätta honom i Rådet och gi
honom denna detalj, hvilken han till alla delar ville s
undanbedja, nöjd att hafva visat huru en svensk örlogsflot
bör vara sammansatt, tyckes han vara ännu gladare att co
mendera arméens flotta i Finland och sitt Nylandsregiment
än få så stor detalj och så många och stora fiender. E
trodde att H. Maj:t i stället önskat af Tr. ett råd mot
att undskylla sig på, men sedan ernat bjuda Gr. d'Estain
den käcka franska Amiralen, F:s plats, helst han efter s
duell ej anses kunna återgå till Frankrike. D'Estaing h
länge correspondérat med H. Maj:t och skrifver full af e
thusiasm för H. Maj:t.

Sedan Hertig Carl lemnat till Cert-Commissionen si
votum, bifallande hvad Trollen och Scheffer ingifvit, up
satte Trolle ett betänkande i conformitet med Hertigens v
tum, så att det såg ut, som hade saken från början till sl
varit Hertigens affär. R.R. Carl Sparre, General Trolle o
Öfverste Chapman conformerade sig nu med H. K. H. A
miralerne Nordenanckar och Cederström, seende oroligt p
R.R. Falkengren, — förenade sig ock med H. K. H. R.
Falkengren satt öfvergifven och ensam med sina förra ingif
dictamina.

Den 5 Juni 1780 utnämndes General-Major af Trol
till General-Amiral öfver flottorna, ett lika, om ej hög
embete, än det General-Amiral Gr. H. Wachtmeister 100
förut innehade och som sedan den tiden varit ledigt. Ehre
svärd yttrar dervid: aldrig har H. Maj:t kunnat göra ett ly
ligare val. Trolle har både insigter, håg, drift och
Oaktadt få gjort hastigare lycka, ha få blifvit mindre
undadc. För 20 år sedan blef han Capitaine vid arme
flotta, nyttjad af Fältmarsk. Ehrensvärd vid sina nya in
ningar. Han har nu fullkomnat de planer, denne sal
vunnit seger öfver de fördomar, den afund och okunnig
mot hvilka Ehr. stridde. Han lemnade K. Maj:t sjelf för
till sin instruction, der han laggt på sig de starkaste b

och största ansvar, ålaggt sig att inom åtta år lemna Konungen en nybyggd flotta af 16 sextiokanonskepp, och 21 fregatter och smärre fartyg, enligt de principer, som K. Cent-Commissionen stadgat och H. Maj:t approberat "*vid förlust af tjenst och Kungens nåd*", förbehållande sig blott som en conditio sine qua non, att i rätter tid och på sagdan dag erhålla de 18 t:r guld H. Maj:t härtill anslagit. Liljencrants lofvade att förskjuta dem, om ock brist funnes i kronans cassor, blott ett så härligt ändamål kunde vinnas. Tr. skulle nu resa till Nyland, der få bortaccordera sitt Infant.-regemente, etablera sig i Carlskrona för dessa medel och der genast mottaga befälet. H. Maj:t tillskref sjelf Amiral Gr. Wrangel ett nådigt handbref och underrättade om denna nomination, för att göra underrättelsen mindre bitter. Uppseende väckte det, att just i samma dagar permissions-ansökan inkom för en italiensk resa från Fältmarsk. Augustin Ehrensvärds son, Öfversten vid arméens flotta, Gr. August Ehr., just nu när hans sådd giek i blomma och då han sjelf kunnat med minsta intrig få befälet öfver arméens flotta och under det nybyggnader skulle ske en gros. Men han ansåg allt detta "med sin vanliga köld och philosophi."

Barfod skrifver, att ropet mot Chapmans skepp såsom bättre till kofferdi än örlogs, hvilket hördes från Amiralitetet, var föranstaltadt från ryska hof, med hvars calculer det ej instämde att få Sverige till en sjömakt af högre ordning. Hvad Contre-Amiral Grubbe sade 1779, att Chapmans skepp voro bra till reträtt, men rankigt tacklade, släta i bidej, vederlades på lysande sätt i sjöslaget vid Hogland. Trolle hade alldeles nybyggt arméens flotta i Sveaborg, förrän han kom till Carlskrona, för att ge oss en bättre örlogsflotta. Der klagades öfver hushållningen, men undersökning skedde och slöts med gröna bandet åt Chapman. — Om Tr:s hemliga uppdrag i afseende på det tillämnade anfallet på Danmark, samt om hans utmärkta förtjenster i allmänhet, äro vidlyftiga underrättelser meddelade i Gustav. Papperen af Geijer.

Gift med *Carolina Carleson*, dotter af Presid. Edv. C. Här må ock nämnas sonen *Georg Henrik Johan af Trolle*, född 1763, som var Commendant och Gouverneur på St. Barthelemy, då han derifrån fick afsked 1800, död som Commendeur-Capitaine af första classen vid K. Maj:ts flotta 1824; och mågen *Carl Henrik af Trolle*, född 1763, död som Contre-Amiral, Commendant i Carlskrona, C. S. O. 1819, g. m. Marg. Const. af Trolle, son af Handl. Ekholm i Carlskrona.

TROLLE-BONDE.

Vi ha i det föregående sett huru den gamle Senatorn Gr. Gustaf Bonde omkring 1740 gifte sig med Vivica Tr., Fredriksdotter, då han var 58 år, 38 år efter sitt första bröllop. Han hade i detta sednare äktenskap tre barn, deribland Fideicommissarien till Trolleholm hade den ännu lefvande sonen och Fideicommissarien, Öfverste-Kammarjunk. C. m. St. K. N. O. Hans Exc. Grefve

TROLLE-BONDE, GUSTAF,

känd såsom utmärkt gynnare af vetenskaperna och sjelf ovanlig konstkännare. (Se bokstafvens slut).

Grefvar Trolle-Wachtmeister.

1. TROLLE-WACHTMEISTER, CARL AXEL.

Grefve *Carl Axel Wachtmeister*, sedan *Trolle-Wachtmeister* till Trolleberg, Ljungby och Hallunda, har fått en berömvärd minnesteckning af Nils v. Rosenstein, hvilken vi lägga till grund för den, vi, med hänseende till sedermera bekantblifne förhållanden och omdömen, gå att lemna.

Denne, att bibehålla Rosensteins epigraph, "Ripheus justissimus unus qui fuit in Teucris et servantissimus aequi" föddes d. 9 Maj 1754 i Carlskrona. Fadren var Gr. *Fredr. Georg Hans W.* till Johannisbus, Herre till Rautstorp, Trolleberg och St. Pedersklostér, Major, C. W. O. St. K. R. S. O., född d. 22 Sept. 1720, död d. 15 Sept. 1782*); modren *Hilla Brita Trolle*, född 1726, död 1808; dotter af Öfverste-Lieuten. R. S. O. Fredr. Trolle till Näs, Eriksholm (sedan Trolleholm), Werpinge (sedan Trolleberg), St. Pedersklostér och Fulltofta. Denne morfader ville åt sin dotters andre son skaffa ersättning, motsvarande det fideicommiss, som väntade den äldste sonen Gr. Hans Fredrik W. (Johannisbus), men fästade dervid tvenne vilkor: det ena, att Carl Axel skulle välja civila tjenstevägen, det andra, att han skulle kalla sig *Trolle-Wachtmeister*, så snart han tillträdde den egendom, hans morfader bestämt åt honom och hans ätt **).

*) Se K. Gustaf III:s skrifter och brefvexling IV. 260. Under finska kriget 1789 lät han nedhugga en sin skog för att skaffa virke till flottan, till hvars proviantering han mycket bidrog, då den från Carlskrona 1790 utgick till Finland. Han var, yttrar Gustaf III, "en man, som af konung och fädernesland velat förtjena allt och begär intet." Var som Commendeur dubbad af sin son Carl Axel.

**) Se ofvan, *Trolle, Fredrik.*

Det inflytande morfaderns måste få på hans uppfostran kunde ej vara förmånligt. Möjligen ingick der någon parti-fanatism i sjelfva planen att få ynglingen ur fadershuset, som tillhörde Hattpartiet, då deremot Fr. Trolle var en ifrig Mössa, sträng aristokrat och föga förmildrad af vetenskapliga studier. Det måste bevisa goda anlag hos ynglingen, att han böjde sig öfver partiåsigterna och alltmera utvecklade, under det han hörde de mest motsatta omdömen predikas för sig, sin sedan så allmänt erkända rättskänsla och opartiskhet. Hans studier skulle först ledas af en Professor i Lund, renlärig i Mösspolitiken och derföre kär för herren till Trolleberg, men som mera krusade för den blifvande fideicommissarien, än uppfostrade honom. W. fick likväl mycken lust för allvarlig sysselsättning och lyckades slutligen att någon tid bli undervisad af den lärde mathematikern, Sam. Heurlin*), likväl ej företrädesvis i mathematik, utan öfverhufvud i då gällande elementar-studier.

Grefve C. A. W. inskrefs i Justitie-Revisionen af K. Cancelli. Blef Copist d. 5 April, Cancellist d. 5 Juli och Prot.-Sekret. d. 21 Dec. 1773. Hofjunkare 1774. Förste Exped.-Sekret. 1776; adjungerades som Hofrättsråd i Götha Hofrätt 1777, Revisions-Sekret. s. å. och 1779 R. N. O. samt Just.-Canceller. Man häpnade öfver denna Phaëtonsfärd på lyckans vanligen tröga bana. Rosenstein anmärker: "Onekligt är, att hans skyndande gång på embetsmannabanan i början borde tillskrifvas Konungens föresats att återgifva rikets äldre slägter deras fordna företräde", och onekligt är väl ock, att det ej skedde af kärlek till aristokratien, utan för att ge denna samhällsmakt interesse för den nya monarchien och komma den att glömma den år 1772 förlorade "friheten." För att få Justitie-Cancellers-embetet ledigt behöfde Konungen göra sig åtskilligt besvär; hvarom något är upplyst i VIII B. s. 156, Liljestråles biographi. Ehrensvärd intygar, att W. undanbad sig denna höga värdighet, men att han saknade styrka att bestämdt neka. Ehr. såg också deri driffjedern, "att nationen skulle vänjas se ungdom af de högste och äldste familjerna sättas till de ypperste embeten." Också torde det under spänningen mellan Kung och Råd ansetts godt att på en slik plats ha en, som hade Konungens nåd, ej de rättskraf 1756 års ancienniteta-lag gaf att tacka för sin upphöjelse. Den 20 Aug. aflade W. eden, under liggande på knä framför Konungen, som höll Bibeln i

*) Dog som Pr. et Pr. i Åsheda, L. N. O. och Theol. Doctor.

handen. Det första mål W. fick att handlägga blef föremål för olika omdömen. K. Maj:t benådade åtskilliga för brott mot bränvinsförordningen; oaktadt åklagarne bevist brottet, frånkände Rådet desse deras rätt till böter efter förordningen. Rådet ansåg således Konungens efterskänkande af sin rätt innebära att också åklagarne voro skyldige att efterskänka deras. Den nya Just.-Cancellern anklagade Rådet för denna tolkning och måste ur rent juridisk synpunkt dertill varit befogad. Rådet undertecknade emellertid en i allvarsamma termer författad försvarsskrift och nu väntade Senaten sjelf hvad som inträffade ett följande decennium — sin upplösning. I åtskilliga mål, som ansågos ligga Konungen mest om hjertat, såg man dock ej W. utan Låstbom, bekant i Gyllensvanska och Halldinska målen, såsom W:rs vicarie. Dock kom W. sjelf upp i Rådet med den skarpa remarquen mot R.R. v. Höpken i Tryckfrihetsfrågan 1780. Se C. F. Scheffers biographi. Befordringarne fortforo:

Just.-Cancelleren W. blef en af Rikets Herrar d. 1 Sept. 1782, Ridd. af Seraph.-Orden 1784, R.R. d. 12 Dec. 1787 och s. d., jemte bibehållet Just.-Cancelleriat, Riksdrotz — ett embete, som ej funnits sedan Gr. M. G. De la Gardies död 1686 — tillika President i Svea Hofrätt och Högste Ordf. i Rikets öfriga Hofrätter. Led. i Konungens högsta Domstol d. 15 Maj 1789. Canceller vid Lunds Akad. s. å. Led. i Kongl. Regeringen 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1797 (tvenne gånger), 1800, 1801 (tvenne gånger), 1803—05, 1805—07, 1808 — alltid såsom förste Ledamoten Ordförande. Entledigad från Rådsembetet d. 5 Sept. 1791. Fullmyndig Commissarie vid Alliance-tractatens afslutande mellan Sverige och Ryssland d. 19 Oct. Ledamot i Regeringen, som tillförordnades under Kon. Gustaf III:s sjukdom d. 17 Mars 1792. Vi stanna här för att återblicka på Riksdrotsens förhållande under Kon. Gustaf III. Hans första verk blef, att alla accorder om domare-embeten, som under Frihetstiden voro half-officiella, om de ock ej rent af bestämdes af Ständerne, upphörde. "Om han ock ingenting annat uträttat, så förtjente han derföre den största tacksamhet", yttrar Reuterdahl i Stud. Kr. och Notiser (1841 № 10), tilläggande: Men han har uträttat mera, hvarefter åtskilligt af vigt och värde anföres.

Rosenstein vittnar, att ingen af dem som beklädt Drotsembetet varit mera egentlig domare än W., ingen sjelf mera rättvis och att ingen bland dem med mera nit och omsorg vakat öfver lagskipningens driftiga och oväldiga gång. Rätt-

sa och hushållning var hans öppna och hemliga *politik*. Utan anspråk på att ega vidsträckta kunskaper i rikshushållningen och finansärenderna", hade han fästat sig djupt id den vigtiga statshushållningens enklaste och mest beröfvade sanningar. Men föröfrigt lade han sig ej uti det, om ej angick hans embete. Detta fick dock mycken beröring med tidens politik, utan att man påstått att compassen derigenom missvisade mer, än hvad man borde kunna r allmänt kända grunder beräkna. I Kon. Gustaf III:s bref nner man ej få bevis på Konungens försök att ge sin Just.-anceller sysselsättning. Han uppmanas 1781 att både med enningar och de utvägar han fann bäst följa Pechlins geringar och söka samla alla upplysningar och bevis, som kune vara nödiga att tygla denne orolige man. År 1783 förikrades i ett bref från Pisa, att Grefven ej misstagit sig m Konungens mening, då en billig medömkan visades för n brottsling, som på en falsk anvisning från Konungen upprit penningar i ett Landtränteri. Denne, ehuru skyldig ll ett skamligt brott, hade visat d. 19 Aug. 1772 Konungen och riket ett blindt nit och största zèle och bar ännu ll minne deraf K. Svärdsorden. 1784 skref Konungen från om att Grefven borde tillskrifva alla de Landshöfdingar, i vilkas län spanmålsutdelningar blifvit beviljade, att inom n månad besvara flera frågor, som Grefven skulle framtälla, hvarvid Konungen lemnade till Grefvens afgörande tt skilja mellan de Landshöfdingar, som skulle få föreställingar eller icke. Från Versailles skref Konungen s. å. att Grefven borde mot Auctorn och Boktryckaren af Nya Grankaren förfara efter lagens stränghet, om de ej höllo det ifna bättringslöftet. Till Drotsen skref Konungen d. 1 Aug. 1788 "Mon Cousin." Han hade nemligen funnit att Drottn. Christina så titulerat Riksdrotsen P. Brahe. Grefven uppmanades nu att — echauffer les esprits et la haine nationale — mot Danmark, slutande: Je me réserve de voûs en parler n jour, quand j'aurai le plaisir de vous voir: en attendant e vous prie de ne pas trop vous inquiéter; tout n'est ni désespéré, ni dans un état si facheux qu'on n'y puisse remedier. Man synes kunna sluta till W:rs inflytande på den mildhet, som Anjala-förbundsherrarne rönte. Konungen skref från Lovisa d. 21 Sept. 1789: "Krigsrätten har enhälligt dömt G. K. (Gust. Klick, concepisten af Anjala-förbundet?) till döden. Låt mig veta hvad man bör göra i anseende till tidens omständigheter, subordination, likhet med detta mål och Contre-Amiralens samt den aktning man är skyldig folkets röst. ... Jag yttrar mig icke innan jag fått Edert svar."

Vid Riksdagen 1789 kräfde den adliga opposition att W. skulle nedlägga sitt embete för att uttrycka sitt gillande af Konungens förfarande. Han klandrades så för denna uraktlåtenhet att blanda sig i politiken, att sebstein ännu efter 1809 års revolution ansåg sig böra svara honom derföre. Troligen hade ett dylikt steg ej någon annan inverkan på händelserna, än att han fått en — kanske ofrälse — efterträdare af medgörligare rakter och mer beroende ställning. Såsom en mindre alterad vän af adelns qvarvarande prerogativer följde han de exalterades uppmaning. Huru han ansåg Säkerhetsact kan man finna af hans verksamma ingripande i Gefle-riked gens hjertefråga. Då Konungen der önskade att adeln skul erkänna denna act och bad W. verka derföre, svarade W "Jag erkänner E. Maj:ts mig bevisade nåd. Jag går längr ty jag erkänner att mina omständigheter ej tillåta mig u bära de vedermälen jag deraf njuter; men äran är mig k rare än egendom, egen frihet, ja sjelfva lifvet. Är fråg här att underskrifva Säkerhetsacten mot mitt Stånds vilj så får jag lemna allt för hedern. Adeln känner desente E. Maj:ts uppsåt och underkastar sig hvad som helst, förr Ståndet underskrifver denna Act i Riksbeslutet, och eger j ej vitsord, så kan Lagman Håkansson, som är här utanfö bekräfta hvad jag i den delen anfört. Detta enligt A. Hamilton, hvarvid J. De la Gardie (i sina noter till Hamilto Journal-anteckningar) m. fl. anmärkte, att detta svar är mycket mer hedrande, som W. uppvext och mognat som exalterad vän af K. Gustaf och annars ej var fallen för motsäga sin Kung, hvaraf följer att blott rättskänsla tva honom till det steg, som nu vida bättre än ett afsked 178 förhindrade den statscupp, hvarom mera är anfördt i XII Er. Ruuths biographi samt i Bruzelii Sv. Hist. 4:e uppl. 616. Härvid stannade ej ordet "i vrångstrupen" — a erinra oss ett mot W. riktadt uttryck af en bland hufvu männen i den tidens opposition, den nyssnämnde Gr. Hamilto

Redan då K. Gustaf 1791 lemnade Sverige, hade h tillsagt Kronprinsen, att i händelse Konungen dog, i sin yngre år lemna till W. hela sitt förtroende och tagit af W det löfte, att ej öfvergifva Gustaf Adolf, förrän han hun tillräcklig erfarenhet. Han bestämdes tydligen till detta steg omgifven af favoriter, som glömdes, utaf sin öfvertygel om W:rs förstånd och rättvisa liksom i följd af den all männa aktning bland alla partier, som han fann W. eg m embetsman. Sannolikt skulle K. Gustaf ej sjelf haft s

stor aktning för W. om han funnit hos honom hvad Riddarhus-oppositionen trodde sig finna, charakters-svaghet, ett mål, som Gustaf sjelf var allt för mycket utan, för att kunna ringa skatta det hos andra.

K. Gustaf föll för lönnmördaren, efter det han, kanske med inflytande af misstankar mot sin broder, med darrande hand tecknat ett G. under ett nytt testamente, som insatte äfven Rikets Drots i Förmyndare-regeringen. Riksdrotsen granskade documentet och förklarade, att, då Konungars testamenten voro underkastade samma nödvändighet af lagliga formaliteter, som enskiltas, kunde han för sin del ej tillerkänna det nu uppvisade documentet någon laglig kraft, aldraminst då ett annat testamente fanns försedt med alla de formaliteter, som lagen i dylika fall föreskrifver. Utom denna rättfärdighet af rikets högste domare hade sannolikt Armfelt i spetsen för "Gustafs vänner" försökt 1792, medan passionerna voro som mest eggade mot de bloddrypande "Gustafs fiender", hvad han post festum försökte 1794; och ho vet, hvar det försöket stannat, eller huru länge striden kommit att blott stå mellan Gustafs vänner och fiender? Rosenstein yttrar: "W. bidrog att undanrödja allt, som kunde betaga styrelsen kraft och enhet. Regenten bibehöll all den makt Konungarne egde och riket lugn, oaktadt mängdens billiga harm öfver konungamordet." W. kände sig här ej ens frestas af äregirighet vid blicken på "den storm, som då fattat de menskliga sinnen." Rikets lugn var för honom ett högmål. Han nedlade 1793 Just.-Cancellers-embetet; men det återlemnades honom d. 22 Oct. 1796. Under Förmyndare-regeringen skötte W. sitt embete, men höll sig då han kunde på afstånd från politiken, denna för andra sinnen vanligtvis så "underbart lockande" trollmakt. Då Riks-Cancelleren på Regentens befallning af Riksdrotsen kräfde åtal mot Silverstolpe för dess tal öfver Fersen, fick W. ej heller svaret "i vrångstrupen", liksom ej, då Hertigen befallde W. att tillsäga Rosenstein, det han inom 24 timmar borde lemna staden. En dylik befallning hade han vägrat K. Gustaf att efterkomma och sade sig derföre ej nu erna vara lydigare. Mot Riksdrotsens bestämda ton strandade hela den "tillämnade" stormen. Då Gustaf IV Adolf emottagit regeringen, började man anmärka, att W:rs inflytande alltmera tilltog; någon *Reuterholm den andre* blef han dock icke och sökte ej heller att blifva. Då Landshöfd. Nordin ville att Konungen anställde sin kröning utan riksdag, för att genom riksdagars indragande betaga Ständerna all del i Lagstiftningen;

var det Riksdrotsen, som kraftigast afstyrkte, och förslaget föll. Riksdagen 1800 lemnade efter sig en action, som ej här kan förbises. En man, som bäst är i tillfälle känna dessa förhållanden, yttrar: "W. arbetade med alla krafter för att öfvertala Gustaf Adolf att afstå från sitt olyckliga beslut, att låta anklaga de ifrigaste oppositionstalarne på Riddarhuset; men kunde ej vinna gehör, ensam som han stod emot den uppretade Konungen och hela, den honom omgifvande skara, som såg i Riddarhus-uppträden irruption af Jakobinismen, den der borde qväfvas i sin linda, hvilket yrkades af folk, som likt Gustaf Adolf sjelf var nu käckt och hämndlystet i samma mån, som det före riksdagens afblåsande var uppskrämdt. När slutligen inga skäl hjelpte, förklarade W., som verkligen talat "sin strupe" trött, att han ej ville taga befattning med saken, som dock hörde till hans embetes handläggning, och då inträffade den vidunderlighet i form, att denna brottmålssak sattes i gång genom Statssekreteraren för inrikes expeditionen. Hofvet och Landtmarskalken i spetsen för royalisterne ville ingifva Konungen att anse det som en svaghet — jag vet det, ty jag hörde det. Det var samma epithet, som oppositionen gifvit åt hans moderation." Han hade nemligen under riksdagen ansett sig böra understödja Konungens envisa, som man tror af Toll ingifna, pretension på bifall till bevillning utan inskränkning af en viss tid. Om han ock fann fordran obillig, kunde han ej anse den olaglig och trodde sig derföre ej deri böra vägra sin Konung det stöd han fordrade. Dittills — men ej vidare.

Wachtmeisters inflytande under K. Gustaf Adolfs första regeringsår skildras af Rosenstein med följande ord: "Kort förrän den unge Konungen blef myndig, började han med Gr. W. förtroliga samtal *) och så snart han antagit regeringen, utmärkte han honom såsom sin förnämste rådgifvare. Till denne rådgifvares heder bör nämnas, att få ändringar skedde, ingen förföljelse fick ega rum och att de skrytsamma löften ej hördes, som stundom gifvas af nya regeringar. Den första omsorgen sträcktes till Statsverket. Indragningar skedde och W. dömde sig sjelf att blifva bland deras föremål. Flera nyttiga författningar vidtogos eller bereddes till större frihet i näringar, landtbrukets förbättring, handelns och slöjdernas tillvext, alla understödda af Gr. W.

*) Dessa rörde bland annat Förmyndarens och hans gunstlings ifa Jock och pock på decharge af Konungen för deras förvaltning.

ad riksdagens styrande hade Riksdrotsen en betydlig, men
ke en uteslutande befattning. .... Statsverket var 1804 i
t tillstånd, som sedan Kon. Carl XI:s tid icke inträffat."
et löfte W. gifvit Gustaf III, att ej öfvergifva Gustaf Adolf
om sig, höll han samvetsgrannt; men då Konungen redan
på 30 år och blef allt oefterrättligare, måste W. draga
g undan, och flera ha derifrån hufvudsakligen daterat katastrophen af 1809, helst den främste embetsmannens opinion
på steg verkade mäktigt i den tidens anda på hela embetsmannacorpsen. Säkert är, att ryktet om Riksdrotsens skäl
på missnöje mycket inflöt på abdications-projectets fäder.

Vi böra erinra, att Drotsen nu hette *Trolle-Wachtmeister*. Vid modrens död 1808 tillträddes fideicommisset Trolleberg m. m. då, enligt morfaderns testamente, han så väl som efterföljande fideicommissarier borde kalla sig Trolle-Wachtmeister och i Wachtmeisterska vapnet insätta Trolle-vapnet, hvilket enligt K. Brefvet till Riddarhus-directionen af d. 3 April 1808 skedde samma år. Om äldste broderns gren utdör och Carl Axels gren vill öfvertaga Wachtmeisterska fideicommisset, lemnar den både Trolle-namnet och Trolle-arfvet.

Den ene efter den andre förlorade, som bekant är, hoppet att med bibehållet fädernesland bibehålla Gustaf Adolf. Tr.-W. dröjde länge vid hoppet att Gustaf Adolf med tiden skulle bli bättre. Då den bekanta krigsgärden skulle påläggas, satte Tr.-W. sig allvarligt deremot. Det sägs, att Konungen då knöt näfven, hotande Drotsens ansigte. Det var förlåtligt, om Tr.-W. derefter, fullt inseende Gustaf Adolfs omöjlighet, "lät gå", — hvad föröfrigt ingen kunde hindra. Kanske var det ej utan all verkan på Riksdrotsens stränga rättskänsla, att han undertiden fått starka anledningar att misstänka, det Enkedrottning Lovisa Ulrikas opposition mot Kronprins-födelsen 1778 var grundad på rationes sufficientes. Tr.-W. älskade ej något lurendrägeri, ville ej skydda något lagbrott, minst bidraga dertill, att goda frukter måtte skördas på ett ondt träd; biföll derföre att successionen fråntändes Gustaf Adolfs ätt. En smutsig förklaring, uppsatt af Hofstallmästaren Munck, som skulle förlika gnistan och röken i 1778 års hoftvistfråga, hade kommit i Riksdrotsens hand, men ej kunnat rimligen förbättra saken i hans omdöme.

Vi tillägga ur ett skriftligt meddelande, att då Tr.-W. började tydligen se hvartut det bar, hans första önskan var att få Ständerna sammankallade, i hvilkas famn han heldre

ville se Konungen kasta sig, än att Konungen sjelf skull gripas af en faction. Härom var han ense med Rosenbla Lagerheim (Presidenten i Stats-Contoret och de facto Fina ministern) och Lagerbring. Men "genom de två förras f eftergifvenhet" blef det om intet. Då Tr.-W. så tillfrisk att han kunde gå ut och de således alla fyra skulle intr enligt aftalet inför Konungen och förklara att de nedla sina embeten om ej Ständerna sammankallades, så sänd Tr.-W. Gabr. Poppius — nuvar. Presidenten — till Lage bring, att säga det Drotsen nu kunde låta bära sig upp p slottet i den afsigt Tit. L. visste, begärande veta hvilk timma vore de andre conseljledamöterne lägligast. L. bl då lika dödsblek som annars var rödblommig och stamma förlägen att han ej ansåg det tiden ännu vore inne till besl tets utförande. Då P. återbar de ordres till Tr.-W., sad denne med ett föraktligt smålöje: "*ja så, då ser jag hv klockan är slagen. Med det folket är intet att göra. N må det gå på sin hals huru det kan.*"

Revolutionen skedde och Hertigen anmodade Tr.-W. a infinna sig. Folkets tillgifvenhet för den gamle Riksdrots röjde sig äfven nu, då han till utseendet halfdöd uppko till slottet. En person, som gick tätt bakom portechaisen, hvari Riksdrotsen bars genom folkmassan, hade nu bäst tillfälle se och höra, att denne höge embetsman var ansed helt annorlunda, än de fleste bland dem, som troddes h öfvat inflytande under Gustaf Adolfs sednare regering. I Morianen VI. 260 lägges stor vigt på det sätt, hvarpå Tr.-W. nu uppträdde. Riksdrotsen hade länge varit illa sju och var ännu sängliggande, då, d. 13 Mars, efter revolutions-katastrophen, Major Arfvidsson vid Gardet till hä kom från Hertigen med kallelse till Drotsen, att infinna si på slottet, tilläggande på befallning, att H. K. H. angelä gen att i detta vigtiga ögonblick träffa Riksdrotsen, skull hafva sjelf begifvit sig till honom, om det kunnat låta si göra för Hertigen att i dessa omständigheter lemna slottet. Tr.-W:rs läkare, hustru och son bödo att han ej måtte lemna sin säng. Men derunder försökte den sjuke, so trodde att ögonblicket kunde vara af vigt för fäderneslandet, att stiga upp; det lyckades. Huru transportera? Inpackningen i vagn ansågs för besvärlig. Då ihågkom någon, att en portechaise fanns, som legat obrukad sedan riksdagen i Gefle, der man ej fått bruka vagn. Två Ständdrabanter stodo i matsalen. De påkallades jemte två närvara betjenter, för att få erforderliga bärare, som kunde om-

ãn. Hertigen mötte Riksdrotsen i Drabantsalen. De satte på en af bänkarne vid väggen. Hertigen tackar i de bindigaste ordalag för Drotsens ankomst, bad att allt ...mält groll nu måtte vara förbi (sedan Drotsen så ha...gt lät Boheman aflägsnas, hade det varit ett spändt för...llande dem emellan). Tr.-W. svarade derpå: "Förrän jag ...etta låter mig föras ett steg längre, beder jag om E. K. ...ghets förklaring, huruvida meningen är att sammankalla ...nderna?" Hertigen jakar. "När utgår kallelsen?" — ...rtigen: "Ofördröjligen." Då yttrade W.: "I sådant fall ... jag till E. K. Höghets tjenst så långt mina återstående ...fter medgifva, dock med anhållan, att innan denna höst, ... jag upplefver den, få träda ur det offentliga lifvet." ...t lofvades.

Enligt den nya Grundlagen blef Rikets Drotz d. 9 Juni ...09 den förste Just.-Statsministern efter 1809 års revolu...n. Hans sista handling som Drotz var att i templet få ...tta kronan på Carl XIII:s hufvud. Konungen, nedstigen ...n thronen, omfamnade Tr.-W. och tackade honom för ...ns närvaro. Just.-Statsministern Tr.-W. föreslog den för...a Högsta Domstolens ledamöter, — "hela Sverige erkän...r att denna uppsättning var utmärkt förträfflig", yttrar ...rom Reuterdahl, — deltog någon tid i Statsrådets göro...l, men lemnade i Augusti sin afskedsansökan i Statsrådet ...senblads händer, för att frambäras till Konungen, hvarpå ...-W. reste neder till Skåne. Meningen var, att R. skulle ...rträda; men den andre Lundensern i conseljen L. von ...gström lade sig skarpt deremot. Konungen, villrådig ...l slik tvekamp, uppsköt *). Således var Gr. C. A. Trolle-

*) Det heter härom i en trovärdig mans memoirer, att Engeström ...le hafva en person, som icke kunde blifva farlig och fruktade för ...rgt Rosenblads tillgifvenhet för Adlersparreska partiet. Adlersp. ...de förmått Prins Carl August att hos Konungen tala för R. Äf... Riksdrotsen gjorde så. Kronprinsens död beröfvade R. sin mäk...aste förespråkare. E. afgjorde nu hans uteslutande. Konsten var ... få en annan i hans ställe. Gyllenborg vägrade först; det böds ... Just.-R. (sedermera Presid.) Lagerheim, som äfven afslog. Efter ...tastrophen d. 20 Juni 1810 lät G. beqväma sig, som fruktade ... få öfver sig i Högsta Domstolen någon alldeles olämplig person. ... dermed vanns i Högsta Domstolen en lagkunnig man af oböjlig ...ldighet och hjertat hedrande samvetsgrannhet utan häftighet, pro...tionsanda och inflytelse af personligt hat, så förlorades der i Stats...det en man, som kunnat förhindra den intrikes styrelsen, hvilken ...undlagen förbehållit ingen, att förenas med styrelsen af de utrikes ...renderna, hvilken synes minst varit dertill bestämd.

Wachtmeister ännu Just.-Statsminister vid sin död. Den inträffade d. 5 April 1810 på Ljungby sätesgård i Skåne.

"Han dog med ståndaktigheten af en erfaren man och en christens hopp." Den Samum af otro och religionsförakt, som en tid var passadvind från sjelfva thronen, hade ej smittat den i en allvarsam tid uppfostrade W., som tidigare, än ynglingar vanligen förmå, äfven kämpade sig lös ur galanteriets dvärgsnät — starkt allena för svagare själar.

Han var ej ett geni, knappt en man af talang. Men under det man såg det krönta geniet, omgifvet af en Armfelt, en Schröderheim o. d. män af stora talanger, med snillets svaga Ariadnetråd allena till ledning inveckla sig i godtycklighetens labyrinth, der olyckor af alla slag mötte som Minotaurer, så fasthöll sig W. vid lagen, "som den blinde vid stafven" — så uttrycker sig träffande en säker kännare af Riksdrotsen Tr.-W. Allmänt erkändes, att han var en man af ej vanliga förståndsförmögenheter och ännu ovanligare rättfärdighet både som offentlig och enskild man. Han öfverlefde revolutionerna af 1772, 1789 (och hvarföre ej hiträkna 1792?) samt 1809: de två första af Lovisa Ulrikas äldste son uppenbart utförda, under det hennes andre son ej ansågs alldeles "desinteressé" i de två andra; men uti ingendera se vi denne jurist inblandad, ehuru han säkerligen ingen gång skulle ansetts ovigtig att ega bland revolutionärerne. Han framryckte ej heller för att efter farans slut vara med vid bytets fördelning.

Man har vanligen betraktat denne Grefve som "erkearistokrat." Det är misstag. Det var ej i kraft af sin börd, utan sitt embete, han iakttog en så förnäm hållning. Om vigten af att "uppehålla embetets värdighet" hade han äldre tiders öfverdrifna föreställningar och svek ej dessa, äfven der tvång kräfdes för att uppfylla dem. Han satt således i sitt audiensrum och sin matsal under thronhimmel, med Stånddrabanter bakom stolen, alldeles såsom Gustaf III befallt, under det Grefven lyckats afböja åtskilliga andra förslager, som skulle i Konungens tanka rätt högt upplyfta thronen, som ändå stod ofvan den så högt uppsatte förste embetsmannastolen; men enskildt hade Grefven en afstan plebejisk vedervilja för hofglitter och ståt *), hvilket

*) Brown anför i "Svenska Hofvet" huru W. förmådde K. Gustaf III att afskaffa en hofetiquett, från hvars iakttagande Kungen blott ville befria sin näste man, Riksdrotsen; men som denne fann lika besvärlig för alla andra att iakttaga.

tydligen visade sig i dess enkla embetsrum, enklare utstyrdt än mången underordnad Collegii-tjenstemans skrifkammare. Här var Grefven för alla tillgänglig, mild och anspråkslös, enligt försäkran af dem, som länge dagligen sågo detta hus. Cronstolpe anför, att Gustaf Adolf gerna under slutet af sin regering velat bli af med Riksdrotsen, om han ej fruktat dennes mäktiga clientel. Det är svårt att veta, hvarför den Kung skulle fruktat några tillgifna lägre embetsmän och några slägtingar till Riksdrotsen i en tidpunkt, då han hvarken fruktade Kejsaren i Frankrike eller Ryssland. Om uttrycket har säker grund, så synes man rättare böra ha sagt: allmänheten. Ty det är säkert, att både Förmyndareregeringen och Gustaf Adolf kände dennes opinion om Tr.-W. såsom ganska god. Den förra aflägsnade alla öfriga "Gustafs vänner", men sträfvade att behålla W. visst ej af kärlek. Den sednare var van att få suppliker af rättssökande, ett slag af stående stilar: "Vi bönfalla, att E. Maj:t ville nådigst anmoda Riksdrotsen att sitta öfver vår sak." Bref finnas ännu från Gustaf Adolf till W., som förnya dylik anhållan, deri Konungen drager den slutsats, som låg för ögonen, att W. egde allmänhetens omdöme för sig såsom rättvis. Och kanske voro sympathierne för honom starkast nerom hans eget stånd — hos medelclassen. Utom medvetandet härom hade väl ej Hertig Carl, som fruktade att synas i beröring med "den andre Triumviren" före revolutionen, varit så angelägen att "den förste" *) synts vid hans sida d. 13 Mars. Grefvens skarpaste vedersakare är E. M. Arndt. Han yttrar i Schwed. Geschichten s. 258 f. Graf Hans (sic!) Wachtmeister hatte wirklich nichts weiter als seinen Namen; er mangelte aller der andern Eigenschaften, wodurch Verdiente und Unverdiente bey jenem Könige etwas gewinnen konnten. ... Es ist genug, wenn man erzählen kann, dass ein Mann einen Leib hat unentwickelt wie der Leib eines funfjährigen Buben ... in diesem Manne alles dumpf und schwer ... Graf H. W. war ein ganz guter Mann, wenn er nicht Reichs-Drost gewesen wäre (detta anfördt nyss

*) Se Morianen V. 366, der Cr. som visst ej är partisk för W., kallar honom en oegennyttig, enskildt redlig och välmenande man: för rättvis både af och i sin öfvertygelse, — ljussidan. I skuggsidans uppdragande heter det bland annat: för litet aristokrat att ej om hans verksamhetsperiod inträffat under frihetstiden, då hafva blifvit ansedd som konungsk och hofman: för mycket myndig, att icke i en på jemnlikhet mera begifven period, ha efterlemnat ett rykte som stark aristokrat.

efter det Arndt declamerat: Nie leuchtete eine Idée durch diese trübe Stirn, nie zitterte eine Wonne durch dieses lahme Herz.) .... Till slut: Er war wenigstens nicht viel schlechter, als die meisten Grafen und Freiherren." ... Man märker, att han, "som sedan slog Napoleon med en skrifpenna", ej är den lugna historiens målsman. Rösten är passionens, fast handen är — den snillrike skriftställarens. Arndt hade då ännu ej suttit som en af "det eniga Tysklands" regenter i Frankfurt och erfarit, huru mycket svårare det är att styra ett skepp i storm, än stå på stranden och klandra styrmännen. Vi må nu ur denna grundsats vara milde i omdömet om den gamle historikern som nationalombud, men det måste dock sägas, att Tr.-W. utan genie verkligen spelte sin rôle bättre vid ett rikssstyre, än hela cohorten af snillen i Frankfurterförsamlingen, Tr.-W:rs strängaste domare E. M. Arndt inberäknad, fast denne först som gråhårsman kom till ett riksroder, då Tr.-W. redan som ung man sattes bära ett dylikt. H. R. förklarar orsaken till Arndts passion mot Tr.-W. i Studier, Kr. och Notiser 1841 № 8. En Comité nedsattes efter Landtdagen i Greifswald 1806, som skulle skaffa Pommern den Svenska Lagboken. Ordförande deri var Sveriges Rikes Drotz. Arndt var Ledamot. Han ville här göra sina ungdomsidealer om lagstiftning verkliga. Det tog mot. "Det svenska jernet låter icke så lätt förflyktiga sig." Derjemte verkade Arndts fransoshat eldande på Gustaf Adolfs osvenska politik och detta behagade ej de svenske inom Comitén, som föröfrigt funno löjligt att stifta en svensk lag för ett tyskt hertigdöme, nu occuperadt af Frankrikes kejsare. Arndts ifver fann ej sympathier, likasom ej hans insteg hos Konungen, hvarigenom denne blef ännu mindre mäktig att ställa sina passioner i bakgrunden af Sveriges interesse. "Detta kunde ej göra den hänförde tyske professorn synnerligen angenäm för de kanske icke mycket snillrika och ännu mindre poetiska, men både vidt skådande och djupt kännande svenske Rådsherrarne. Derjemte var ett uppträde mellan Riksdrotsen och Arndt "förkrossande" för denne (s. 60). Härom yttrar en ännu lefvande memoirförfattare: "Jag såg ofta Arndt. Han förekom mig då sådan han alltid visat sig i sina skrifter, snillrik, ofta djuptänkande, varm för frihet och för allt ädelt hos menniskan, men fantastisk, alltid öfverilande samt dertill hätsk. ... När han som flykting hitkom, var han ganska naturligt i en mera exalterad sinnesstämning än vanligt, följd af det blodiga nidingsdåd, Napoleon hade begått på

handlaren Palm, som blef skjuten för det en Arndts, minns ej nu hvilken, skrift fanns uppförd på en till ställd factura. Arndts härigenom ännu högre upplåhat mot Napoleon förde honom genast långt fram i Adolfs ynnest och knöt för honom ett intimt förhålmed Generalen Gr. Schwerin ... som ansåg sig som och hade alltsedan slaget vid Jena blifvit en fafransos-hatare, och krig mot Napoleon var nudet *delenda Carthago*, som jemt låg honom på tunhvilken vid 1800 års riksdag delade oppositionens franstånda tänkesätt. — — Hvar och en, som ej instämhans mening, stämplade han i sin häftighet och intosom en usling (Schwerins favoritord), och denna complimentslungade han den tiden mot alla som omgåfvo Konungen med undantag af den med honom politiskt liktänande Armfelt. Detta nämner jag, emedan Schwerin*) och Armfelt, Sveriges Maréchal de Richelieu, en af de sinnigaste samt mest lögnaktige men tillika mest intamän, som vårt goda Sverige frambragt, äro Arndts honom sjelf uppgifna förnämsta historiska källor. Arndt sannolikt redan kännt Armfelt under svenska arméens i Pommern, hvarifrån A. aflägsnades i onåd för sitt militärisk lydnad stridande förhållande mot sin Öfverbefhafvare Gen.-Gouv. Essen, från hvilken tilldragelse man härleda alla de smädelser, som Arndt fått sig inblåste mot denne ädle man." Följer nu framställning om insättande i Comitén, der Riksdrotsen var Ordför., hvarest uppdraget var att, under det en fiende occuPommern, der mot folkets vilja införa svenska lagen Schildeners öfversättning ligger i stor upplaga i Riksarkivet), hvarvid Arndt, enligt den då deltagande Presid. uttryck, bar sig åt som en narr. "Med snillets rätt, ej då var så fulltygadt som det sedan blef, brusade öfver formaliteter, men när han syntes lika vilja öfverlagar och inge den unge Konungen samma lust, då Riksdrotsen, som var van att här säga Konungen ej hörda sanningar, också taga sig samma mod mot den professorn. Då denne deraf blott eggades, blef han dugtigt snäst, som Riksdrotsen sjelf kallade det. syntes då af detta tilltal få mera smärta, än vrede, att

*) Gustaf IV uppgaf efter sitt fall denne Schwerin såsom den der honom in i Landtvärnssaken, hvilken sedan förde honom till

dömma af ett samtal derom med Riksdrotsens son. Men man finner nu ett hæsit in pectore vulnus! Han tillägger Riksdrotsen stammande målföre, pustande m. m. som, ... oskyldigt dylikt allt varit, dock ej tillhörde hans mensklig... brister, och anför huru Riksdrotsen efter revolutionen fra... sköts som en machin, glömmande att ingen annan ... kunde då kräfva hans framskjutande, än hans anseende h... folket för rättfärdighet och förstånd."

Rörande Arndts omdöme om Drotsen, yttrar H. R. ... man i Arndt snarare träffar phraser för en smädeskrift ... uttryck passande för en oväldig historia, tillerkännande ... R. denne Riksembetsman "en alldeles utmärkt embetsman... förmåga, den största redbarhet och pålitlighet och en ... lighet öfver all misstanka."

Vi ha redan anmärkt och berigtigat en anmärkning ... Crusenstolpe samt kunde tillägga åtskilligt, som visar, ... omdömen utan skäl och bevis måste mottagas med sträng... ste granskning. Men äfven facta bli olika ansedda, betra... tade ur olika synpunkter. Hos Cr. är Baron L. J. Boije ... af helgonen (hvar sekt har sina) och hans tillbakasättan... en fläck på Tr.-W:rs minne. Vi äro händelsevis i tillfäl... att känna mer än tillräckligt om Boijes rättfärdighet af ... egen art (och det var på domarevägen han sökte befo... dran), för att räkna Tr.-W. till ära detta uppförande ... Boije, som ju länge "blifvit klokare med hvarje dag", ... han blef känd af Cr. och således kunnat vara ganska ... vetande hvad rätt är, då Tr.-W. tillbakasatte honom. ... tro vi ej heller att stor fara är för Tr.-W:rs minne de... att han ej gerna såg fäderneslandets väl kunna komma ... bero på en Knut Persson, hvilken vi ej neka många ... tjenster som bonde i V. Ramlösa, men som äfven eft... Tr.-W:rs död uteslöts ur Bondeståndet — på en bred... förslag. Man kan ej lättligen neka sig att vid slika försv... tal, som en mängd af Crs, erinra sig Lidners utrop: Fr... Nova Zemblas fjäll ... min vän, min bror.

Som Canceller öfver Lunds Akademi torde W. ... mindre på sin plats än på sin domarstol; men lemnar äfv... här ett obefläckadt, om ock ej ett lysande namn. Han ... de noggrant de vägbara meriterne, om ock, då "summ... jus" dervid skedde personerne, "summa injuria" mången g... drabbade fäderneslandet och vetenskapen; men lyckoåbe... blef härigenom qväfdt i sin linda, som så lätt frodas, ...n skall söka genier. Nihil ab omni parte beatum. ... ...lhörde den tiden att bäfva för allt, som en lång ...

mhet ej visat vara oskadligt, hvarunder vetenskapernas ut-
ckling i andra länder föga lemnade spår efter sig i Lund;
m också förebyggdes derigenom mycket charlataneri. Till-
ngarne voro små för det vetenskapliga lifvets väckelse.
n enda Professor skulle ännu i 19:e seklet undervisa i det
m sedan lärdes af Professorerne Nilsson, Zetterstedt, Enge-
röm och Berlin, likaså i det, som nu utgör läroämnen för
ill, Brag och Ekelund; likaså i det, som nu läres af 3 à 4
ria Professorer. Lärosätet lemnades med bevarad ära och
rtjenst, och vi minnas skaldens ord: "Non minòr est virtus
am quærere parta tueri." Prof på liberala steg till förmån
r erkända snillen, saknas ej. Vi nämna blott att han ej gjor-
e svårigheter att constituera som Docens Amanuensen Esaias
egnér, nyss efter det han behöft frukta relegation för sin
onservatism med hänseende till Lundagårdens löfkronor,
ch understödde Esthetiska Adjuncturens stiftelse, som väl
enäligast påtänktes för att vid universitetet behålla Tegnér.
m hörde många såsom gamle män berömma denne Can-
ller, hvilka såsom unga ej sparat klandret, så vanligt, då
ngdomsblodet är djerfvare i förhoppningar, än lyckligt i
efordringar. Genom läsning af Cancellersbref och dylikt
a vi funnit, att oväld, värdighet och välmening aldrig
rusto, och ha öfvertygat oss att han äfven som Canceller
rtjenar ett tacksamt minne.

Ett bland de kinkigaste uppdrag, Riksdrotsen hade, bör
ir icke förbigås, nemligen Ordförandeskapet i den Comité,
om skulle öfverse åtskilliga af Gen.-Gouv. Hr Gr. Ruuth
ll K. Maj:t ingifna Handlingar." Titeln låter menlös. Men
gan var om ingenting mindre än granskning af alla de
nliga anordningar K. Gustaf III gjort och meddelat sin
nansminister, hvilken dömts att återbetala 305,831 Rdr
) sk. 8 rst eller mer än en million Rdr i nuvarande riks-
ld, emedan de esoteriske qvittenserne af Kon. Gustaf hade
derkänts i K. Kammar-Revisionen. Detta skedde väl icke
ott för att hämnas på Gustavianen, utan ock för att af-
öja för falskhet misstänkte bröder i oppositionen, som dra-
t Hertig Carl vid näsan under den starka spänningen 1789.
uth kunde ej, utan att blottställa sitt lif för många lef-
nde motkolfvars hämnd, öppet framlägga de oemotsägligt
llande bevisen, men hårdt var ock att ruineras fullkom-
gt, för att skydda deras anseende, hvilka Regeringen före-
tt sig att blotta. Då lades allt i Drotsens hand. Och han
de det moraliska anseende, att han af alla partier ansågs
ns instar omnium, och dermed brann den Iliaden, som

ville se Konungen kasta sig, än att Konungen sjelf skull gripas af en faction. Härom var han ense med Rosenblad Lagerheim (Presidenten i Stats-Contoret och de facto Finans ministern) och Lagerbring. Men "genom de två förras fe eftergifvenhet" blef det om intet. Då Tr.-W. så tillfrisknat att han kunde gå ut och de således alla fyra skulle inträd enligt aftalet inför Konungen och förklara att de nedlad sina embeten om ej Ständerna sammankallades, så sänd Tr.-W. Gabr. Poppius — nuvar. Presidenten — till Lager bring, att säga det Drotsen nu kunde låta bära sig upp p slottet i den afsigt Tit. L. visste, begärande veta hvilke timma vore de andre conseljledamöterne lägligast. L. ble då lika dödsblek som annars var rödblommig och stammade förlägen att han ej ansåg det tiden ännu vore inne till besl tets utförande. Då P. återbar de ordres till Tr.-W., sad denne med ett föraktligt smålöje: *"ja så, då ser jag hvad klockan är slagen. Med det folket är intet att göra. N må det gå på sin hals huru det kan."*

Revolutionen skedde och Hertigen anmodade Tr.-W. att infinna sig. Folkets tillgifvenhet för den gamle Riksdrotsen röjde sig äfven nu, då han till utseendet halfdöd uppkom till slottet. En person, som gick tätt bakom portechaisen, hvari Riksdrotsen bars genom folkmassan, hade nu bäst till fälle se och höra, att denne höge embetsman var ansedd helt annorlunda, än de fleste bland dem, som troddes ha öfvat inflytande under Gustaf Adolfs sednare regering. I Morianen VI. 260 lägges stor vigt på det sätt, hvarpå Tr.-W. nu uppträdde. Riksdrotsen hade länge varit illa sjuk och var ännu sängliggande, då, d. 13 Mars, efter revolutions-katastrophen, Major Arfvidsson vid Gardet till häst kom från Hertigen med kallelse till Drotsen, att infinna sig på slottet, tilläggande på befallning, att H. K. H. angelägen att i detta vigtiga ögonblick träffa Riksdrotsen, skulle hafva sjelf begifvit sig till honom, om det kunnat låta sig göra för Hertigen att i dessa omständigheter lemna slottet. Tr.-W:rs läkare, hustru och son bödo att han ej måtte lemna sin säng. Men derunder försökte den sjuke, som trodde att ögonblicket kunde vara af vigt för fäderneslandet, att stiga upp; det lyckades. Huru transportera? Inpackningen i vagn ansågs för besvärlig. Då ihågkom någon, att en portechaise fanns, som legat obrukad sedan riksdagen i Gefle, der man ej fått bruka vagn. Två Ståndsdrabanter stodo i matsalen. De påkallades jemte två närvarande betjenter, för att få erforderliga bärare, som kunde om-

skäfta. Hertigen mötte Riksdrotsen i Drabantsalen. De satte sig på en af bänkarne vid väggen. Hertigen tackar i de förbindligaste ordalag för Drotsens ankomst, bad att allt gammalt groll nu måtte vara förbi (sedan Drotsen så hastigt lät Bohemen aflägsnas, hade det varit ett spändt förhållande dem emellan). Tr.-W. svarade derpå: "Förrän jag i detta låter mig föras ett steg längre, beder jag om E. K. Höghets förklaring, huruvida meningen är att sammankalla Ständerna?" Hertigen jakar. "När utgår kallelsen?" — Hertigen: "Ofördröjligen." Då yttrade W.: "I sådant fall är jag till E. K. Höghets tjenst så långt mina återstående krafter medgifva, dock med anhållan, att innan denna höst, om jag upplefver den, få träda ur det offentliga lifvet." Det lofvades.

Enligt den nya Grundlagen blef Rikets Drotz d. 9 Juni 1809 den förste Just.-Statsministern efter 1809 års revolution. Hans sista handling som Drotz var att i templet få sätta kronan på Carl XIII:s hufvud. Konungen, nedstigen från thronen, omfamnade Tr.-W. och tackade honom för hans närvaro. Just.-Statsministern Tr.-W. föreslog den första Högsta Domstolens ledamöter, — "hela Sverige erkänner att denna uppsättning var utmärkt förträfflig", yttrar härom Reuterdahl, — deltog någon tid i Statsrådets göromål, men lemnade i Augusti sin afskedsansökan i Statsrådet Rosenblads händer, för att frambäras till Konungen, hvarpå Tr.-W. reste neder till Skåne. Meningen var, att R. skulle efterträda; men den andre Lundensern i conseljen L. von Engeström lade sig skarpt deremot. Konungen, villrådig vid slik tvekamp, uppsköt *). Således var Gr. C. A. Trolle-

*) Det heter härom i en trovärdig mans memoirer, att Engeström ville hafva en person, som icke kunde blifva farlig och fruktade för öfrigt Rosenblads tillgifvenhet för Adlersparreska partiet. Adlersp. hade förmått Prins Carl August att hos Konungen tala för R. Äfven Riksdrotsen gjorde så. Kronprinsens död beröfvade R. sin mäktigaste förespråkare. E. afgjorde nu hans uteslutande. Konsten var att få en annan i hans ställe. Gyllenborg vägrade först; det böds då Just.-R. (sedermera Presid.) Lagerheim, som äfven afslog. Efter katastrophen d. 20 Juni 1810 lät G. beqväma sig, som fruktade att få öfver sig i Högsta Domstolen någon alldeles olämplig person. Om dermed vanns i Högsta Domstolen en lagkunnig man af oböjlig oväldighet och hjertat hedrande samvetsgrannhet utan häftighet, protectionsanda och inflytelse af personligt hat, så förlorades der i Statsrådet en man, som kunnat förhindra den inrikes styrelsen, hvilken Grundlagen förbehållit ingen, att föreenas med styrelsen af de utrikes ärenderna, hvilken synes minst varit dertill bestämd.

Wachtmeister ännu Just.-Statsminister vid sin död. Den inträffade d. 5 April 1810 på Ljungby sätesgård i Skåne.

"Han dog med ståndaktigheten af en erfaren man och en christens hopp." Den Samum af otro och religionsförakt, som en tid var passadvind från sjelfva thronen, hade ej smittat den i en allvarsam tid uppfostrade W., som tidigare, än ynglingar vanligen förmå, äfven kämpade sig lös ur galanteriets dvärgsnät — starkt allena för svagare själar.

Han var ej ett geni, knappt en man af talang. Men under det man såg det krönta geniet, omgifvet af en Armfelt, en Schröderheim o. d. män af stora talanger, med snillets svaga Ariadnetråd allena till ledning inveckla sig i godtycklighetens labyrinth, der olyckor af alla slag mötte som Minotaurer, så fasthöll sig W. vid lagen, "som den blinde vid stafven" — så uttrycker sig träffande en säker kännare af Riksdrotsen Tr.-W. Allmänt erkändes, att han var en man af ej vanliga förståndsförmögenheter och ännu ovanligare rättfärdighet både som offentlig och enskild man. Han öfverlefde revolutionerna af 1772, 1789 (och hvarföre ej hiträkna 1792?) samt 1809: de två första af Lovisa Ulrikas äldste son uppenbart utförda, under det hennes andre son ej ansågs alldeles "desinteressé" i de två andra; men uti ingendera se vi denne jurist inblandad, ehuru han säkerligen ingen gång skulle ansetts ovigtig att ega bland revolutionärerne. Han framryckte ej heller för att efter farans slut vara med vid bytets fördelning.

Man har vanligen betraktat denne Grefve som "erkearistokrat." Det är misstag. Det var ej i kraft af sin börd, utan sitt embete, han iakttog en så förnäm hållning. Om vigten af att "uppehålla embetets värdighet" hade han äldre tiders öfverdrifna föreställningar och svek ej dessa, äfven der tvång kräfdes för att uppfylla dem. Han satt således i sitt audiensrum och sin matsal under thronhimmel, med Stånddrabanter bakom stolen, alldeles såsom Gustaf III befallt, under det Grefven lyckats afböja åtskilliga andra förslager, som skulle i Konungens tanka rätt högt upplyfta thronen, som ändå stod ofvan den så högt uppsatte förste embetsmannastolen; men enskildt hade Grefven en nästan plebejisk vedervilja för hofglitter och stât*), hvilket

*) Brown anför i "Svenska Hofvet" huru W. förmådde K. Gustaf III att afskaffa en hofetiquett, från hvars iakttagande Kungen blott ville befria sin näste man, Riksdrotsen; men som denne fann lika besvärlig för alla andra att iakttaga.

tydligen visade sig i dess enkla embetsrum, enklare utstyrdt än mången underordnad Collegii-tjenstemans skrifkammare. Här var Grefven för alla tillgänglig, mild och anspråkslös, enligt försäkran af dem, som länge dagligen sågo detta hus. Cederstolpe anför, att Gustaf Adolf gerna under slutet af sin regering velat bli af med Riksdrotsen, om han ej fruktat dennes mäktiga clientel. Det är svårt att veta, hvarför den Kung skulle fruktat några tillgifna lägre embetsmän och några slägtingar till Riksdrotsen i en tidpunkt, då han hvarken fruktade Kejsaren i Frankrike eller Ryssland. Om uttrycket har säker grund, så synes man rättare böra ha sagt: allmänheten. Ty det är säkert, att både Förmyndareregeringen och Gustaf Adolf kände dennes opinion om Tr.-W. såsom ganska god. Den förra aflägsnade alla öfriga "Gustafs vänner", men sträfvade att behålla W. visst ej af kärlek. Den sednare var van att få suppliker af rättssökande, ett slag af stående stilar: "Vi bönfalla, att E. Maj:t ville nådigst anmoda Riksdrotsen att sitta öfver vår sak." Bref finnas ännu från Gustaf Adolf till W., som förnya dylik anhållan, deri Konungen drager den slutsats, som låg för ögonen, att W. egde allmänhetens omdöme för sig såsom rättvis. Och kanske voro sympathierne för honom starkast nerom hans eget stånd — hos medelclassen. Utom medvetandet härom hade väl ej Hertig Carl, som fruktade att synas i beröring med "den andre Triumviren" före revolutionen, varit så angelägen att "den förste"*) synts vid hans sida d. 13 Mars. Grefvens skarpaste vedersakare är E. M. Arndt. Han yttrar i Schwed. Geschichten s. 258 f. Graf Hans (sic!) Wachtmeister hatte wirklich nichts weiter als seinen Namen; er mangelte aller der andern Eigenschaften, wodurch Verdiente und Unverdiente bey jenem Könige etwas gewinnen konnten. ... Es ist genug, wenn man erzählen kann, dass ein Mann einen Leib hat unentwickelt wie der Leib eines funfjährigen Buben ... in diesem Manne alles dumpf und schwer ... Graf H. W. war ein ganz guter Mann, wenn er nicht Reichs-Drost gewesen wäre (detta anfördt nyss

---

*) Se Morianen V. 366, der Cr. som visst ej är partisk för W., håller honom en oegennyttig, enskildt redlig och välmenande man: för rättvis både af och i sin öfvertygelse, — ljussidan. I skuggsidans uppdragande heter det bland annat: för litet aristokrat att ej om hans verksamhetsperiod inträffat under frihetstiden, då hafva blifvit ansedd som konungsk och hofman: för mycket myndig, att icke i en på jemnlikhet mera begifven period, ha efterlemnat ett rykte som stark aristokrat.

sades ha sin Helena i fröken Rudenschöld, med till ... Uppdagandet af Gustavianernas köpslagan från den ... Armfelts till den hemlige Stjerngranats, blef dock, ... det, en ringa tröst för Armfelts f. d. rivaler, Regenten och hans Storvezir.

Från Archivet på Årup har jag fått original-handlingar i ärendet mig tillsända, hvarur ett och annat må meddelas.

Vi Gustaf Adolph ... g. v. att som hos oss En af R. H. ... E. Ruuth i und. anhållit att sedan han genom Vår och R. Kammar-Revisions d. 31 Oct. 1795 gifne och af oss d. 14 Martii förlidet år 1796 fastställdte utslag blifvit skyldig förklarad, till Oss och Kronan ersätta en summa af 505,831 Rdr 20 sk. 8 rst såsom under dess finansförvaltningstid utaf allmänna medel uppburne men i then therföre afgifne redogörelse med fullgiltige afföringsbevis icke bestyrkte, Hr G. och G.G. nu måtte i nåd. varda tillåtet, att Oss förete de skäl, Hr G. och G.G. egde till fullkomligt ådagaläggande theraf, att ofvannämnde summa till största delen blifvit enligt Vår högstsal. Hr Faders i lifstiden i nåd meddelte ordres utgifne, hvilka handlingar Hr G. och G.G. likväl i anseende till flere omständigheter icke kunnat hos Domstolen förete, utan therföre i nåd. anhållit att the till Vår enskildta nåd. granskning kunde få förekomma ... alltså ... anmode och uppdrage Våre Tromän ... C. A. Wachtmeister ... A. F. Kurck ... C. E. Lagerheim samt ... A. Håkansson att the af G. och G.G. ingifne handlingar underssöka till theras beskaffenhet. ...

Stockholms Slott d. 31 Jan. 1797. *Gustaf Adolph.*

Hvad härvid kunde visas utgifvet på kungliga ordres skulle afskrifvas Ruuths skuldesumma.

Den 8 Mars 1797 ingaf G. och G.G. Gr. E. Ruuth ... för de Comiterade en framför oss liggande med Grefvens sigill genomdragen redogörelse på 14 sidor in folio. Han upptager hela summan å de vederbörande kungliga qvittenserne 324,693 Rdr 35 sk. 7 rst och ådagalägger med ett autentiskt document af d. 18 Mars 1790, hvars original han höll i handen och hvars afskrift af Ruuths egen hand ligger framför mig, att han till K. Maj:ts enskilda höga behof ... betalt 209,740 Rdr 37 sk. 10 rst specie. Konungen har på Ruuths documents första sida skrifvit in margine: *Jag öfversänder Eder min kära Ruuth handlingarne undertecknade* och på andra sidan jemte slutraden i Ruuths skrift: Aldeles rätt. Stockholms Slott d. 18 Martii 1790. *Gustaf.*

Derur må meddelas: Det i dag af E. Maj:t justerade rotokollet för d. 16 dennes har jag ock den nåden till E. Maj:ts underskrift renskrifvet aflemna, tillika med de beallte specifique förteckningarne på de i samma protokoll upptagne 209,704 Rdr 37 sk. 10 rst sp., som jag för E. Maj:ts enskilda räkning utgifvit, men icke kunnat för bristande tillgångar godtgjöra mig vid redogörelsen för franska ubsidierna. Vid förteckningen № 3, som innehåller hela iksdagskostnaden, täckes E. Maj:t anmärka, att, ehuru den lutar sig med en summa stor 93,429 Rdr 8 sk. sp., tillkommer mig ej mera än 76,429 Rdr 8 sk. sp., emedan jag redan fått ersatt de till V. Landtmarskalken betalte 5000 Rdr, äfvensom de 12,000 Rdr, hvilka för vahlena här i Stockholm af mig på E. Maj:ts nåd. befallning blifvit utbetalte. Jag hoppas, att E. Maj:t nåd. lärer finna riktigheten af alltsammans. (Här midtför står det kungliga: alldeles rätt). Hvad som här väcker största uppmärksamheten är, att der behöfves 12,000 specieriksdaler (48,000 Rdr Rgs) för att få riksdagsmän i Stockholm. Man har alltid trott att Gustaf der blott behöfde låta det trogna borgerskapet få minsta vink om sina önskningar! De nämnde 209,740: 37. 10, utgjorde sammanräknade beloppet af de ogillade Reversalerne under d. 31 Dec. 1787, d. 13 Febr. 1789, d. 2 Juni s. å. och d. 16 Mars 1790, ytterligare i tryckta protokollerne sid. 35 och 287. Riksdagskostnaden 1789, upptagen i Reversalet af d. 2 Juni 1789, uppgående till 76,429 Rdr 8 sk., var ock särskilt utfördt. För denna summa af 209,740: 37. 10 funnos således dubbla bevis.

Lika lycklig erkände R. sig ej vara då det gällde att bevisa resten 114,952: 45. 9. "likväl, då nu uppdagadt är, huru emellan högstsal. Konungen och mig tillgått; att Kon. af mig undfått specifique förteckningar på hvad jag för dess enskilda räkning utgifvit emot interims-qvittenser eller påskrifne reversaler; att ett särskilt personelt förtroende härvid varit förnämligast rådande; att förthy i sådane saker ordentligen verificerade räkningar hvarken varit eller så mycket mindre kunnat komma i fråga, som mångfaldiga utgifter grundade sig på mundtliga generelle och specielle tillsägelser, och att fördenskull H. s. K. förbehållit Majestätet ensamt granskningen af finansförvaltrarnes göromål samt förbjudit Cammar-Revisionen att dermed taga någon befattning, så lärer jag böra anses hafva fullgjort hvad K. Kammar-Revisionen i dess utslag förordnat, då jag kan förete och uppgifva sådant som i lagen kallas *sannolika skäl, bindande omständigheter och liknelser.*

Den bevisning, som följer, för att ådagalägga att de återstående reversalerne, å hvilka K. Gustaf tecknat generel quittence, måste ha varit lika använda, som de, der den generella qvitteringen kunnat in duplo bevisas, är skrifven med skicklighet och värdigt lugn. Han kunde, som en "trogen och tystlåten tjenare" ej gå längre i sin bevisning. Åtskillige hade sjelfmant erkänt sig ha på K. Maj:ts befallning fått mynt af Grefve R., såsom Leopold 333: 16, Riksdrotsen 638, C. Adlersparre 200 Rdr o. s. v. Ruuth framlade ock en sin till K. Maj:t d. 14 Nov. 1790 ingifna förklaring, huru han i Finance-Contorets annotationer funnit infördt i Kronans räkenskaper, hvad som tillhört honom enskildt att betala på 12,777 Rdr 8 sk. 7 rst sp., hvilka han contant ville ersätta, hvarofvan K. Maj:t tecknat: *Bifalles. Haga d. 14 Nov. 1790. Gustaf.*

Ett annat dylikt document framlade en rättelse af d. 27 Dec. 1791, påtecknad af Gustaf, rörande 7,708 Rdr 16 sk. i de sistnämnde 12,777. Vid beräkningen af livres tournois i Frankrike hade 164: 40 uppstått mera, än hvartill R. beräknat dem i liqviden med K. Maj:t. Differensen öfverlemnades till K. Maj:t. Detta bevisar samvetsgrannhet. R. förklarar sig sjelf viss att ingen enda penning af statens medel kommit honom till godo eller blifvit tillgripen. Som han nu var bragt till concours, kunde han äfven af egna finanser ådagalägga osannolikheten, att han skaffat sig penningar som Finansminister. Han hade bevislig enskild förmögenhet af 130,000 Rdrs värde, hade mot underhåll af sin bror, som inga depenser gjort, uppburit hans revenu af en egendom, värd minst 5 t:r guld, haft goda inkomster under de stegrade varupriserna af sina egendomar, och likväl kunde ej nu vid concoursen tillgångarne befinnas ökade sedan han 1787 emottog finansportföljen. Comiterade granskade detta allt, men Ordf. Riksdrotsen granskade äfven de hemliga qvittenserne, deribland af de oppositionens missledare, som talte de hvassaste phraserne och af alltsammans frambragte — phraser allena. Comiterade ingåfvo till K. Maj:t en odaterad men af alla egenhändigt underteckmad berättelse. De förordade till afskrifning de ofvannämnde nojaktigt redoviste poster, försäkrande sig i Statsutredningens omslut, som genomgåtts, ej funnit dem Grefven till afföring och beräknande godkände, hänvisande honom för de öfriga summor till "ort och ställe som vederbör."

I tillägg till Ruuths biographi är upplyst, att K. Gustaf Adolf ej före Norrköpings riksdag ville företaga frågan, men

nart derefter emottog den i nådeväg och frikände Gr. R. rån hela krafvet. Dertill fanns också godt skäl så väl i Calonii yttrande i Högsta Domstolen, tryckt i hans samlade rbeten, som i Riksdrotsens enskilda upplysningar inför Koungen. Och då Calonius och Riksdrotsen Wachtmeister illstyrkt frisägelsen såsom rättvis, så behöfde Konungen ej rukta någons misstanka i den tiden, att han blifvit förd akom ljuset.

Documenterna i denna sak förvaras på grefl. Wachtneisterska famillegodset Årup i Skåne.

Hans valspråk var *Comite Virtute*. Hans handteckning es i De la Gard. Arch. XX. № 35.

Gift med *Ulrika Sparre*, död vid hög ålder 1847, lotter af Landshöfd. Baron Gabr. Sparre. Se Sparre-biograhierne XV B. s. 113. De hade blott ett barn, Gr. *Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister* (se nedanför № 2).

Skrifter: Rosenstein tillskrifver C. A. Tr.-W. stor andel i uppsättande och utgifvande af K. Brefvet d. 17 Oct. 1778, K. Förordn. d. 20 Jan. 1779, K. Br. d. 14 Aug. 1784 liksom d. 9 Juni 1780, K. Förkl. d. 11 Juni 1792, K. Br. d. 11 Juli 1795, K. Br. 27 Nov. 1798, Concoursstadgan 28 Juni 1798, Förklar. deröfver 15 Jan. 1806, Exsecut.-stadgan 28 Juni 1798, K. Förordn. 15 Juni 1800 om prescription i Skuldfordringsmål, Förordn. om börd af jord på landet; Förordn. om städsel och lega af landtjord, begge af d. 13 Juni 1800; K. Förkl. 2 Mars 1802 ang. myndig förklarad mös rättighet att afsluta arrende-contract; K. Förordn. 14 Maj 1805 ang. lagens rätta tillämpning i mål om klander å besittning af fast egendom; K. Förordn. 3 Febr. 1802; Skogs-Ordn. 1 Aug. 1805; Förordn. om jagt och djurfång d. 13 Apr. 1808; K. Förordn. d. 31 Mars 1803 om enskiften i Skåne; d. 25 Juli 1804 för Skaraborgs län; d. 2 Febr. 1807 om Enskiften i allmänhet; Förordn. 6 Sept. 1806; Förkl. 7 Oct. 1801; K. Br. 27 Maj 1807; 25 Mars 1807. Såsom ett under W:rs ledning och deltagande tillkommet arbete anföres: Samling, hvaruti äro under allm. lagens balkar, capitel och paragrapher upptagne sådane till efterlefnad nu gällande Författningar och Stadgar, hvilka antingen ändra eller förklara sjelfva lagen i åtskilliga rum eller ock angå ämnen, som ega med dem ett närmare sammanhang. (Gr. W. uppstod då så snart dagen började och fortsattes öfverläggningarne till sent på aftonen, så att arbetet fulländades inom en tid, "hvars knapphet knappt blefve trolig, utan att arbetssättet — det ofvanangifna — uppgifves", enligt Rosenstein).

(Källor: Tal af N. v. Rosenstein i 2 del af hans samlade Skrifter. — Lefvande Sverige af Gjörwell. — Rehbinders Cancellers-hist. — Rådslängd. — Gustaf III:s Skrifter och Brefvexl. IV Bd. — Bruzelii Sv. hist. för ungdom. — Odencrantz' Götha Hofrättshist. — Schwed. Geschichten unter Gust. III von E. M. Arndt. — Studier, Krit. och Notiser 1841. — De la Gard. Arch. XX D. — Crusenstolpes Skrifter Morianen, Ställn. och Förhåll., Portfeuille. — Särskilda meddelanden. — Riddarholmskyrkans beskrifn. s. 230.) —N.

9. TROLLE-WACHTMEISTER, HANS GABRIEL.

Grefve *Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister*, son af № 1 och Grefvinnan *Ulrika Lovisa Maria Sparre*, föddes d. 14 Sept. 1782. Förf. af biographien erkänner sig ha både skriftligen och personligen infunnit sig hos denne namnkunnige man, för att få materialier till en fullständigare teckning, hvarigenom ungt folk måtte kunna läras, huru vetenskaplighet kan vexa samman med embetsmanna-routin, och har lyckats om än med besvär att öfverbevisa om pligten mot efterverlden att ej förhålla dessa ämnen, så att mer än en matrikel-biographi kan här meddelas. Gr. H. G. Tr.-W:rs ungdom framgick så olik alla, åtminstone de fleste andras, i hans stånd, att det knappt kan sägas att han hade en ungdom. Många omständigheter i hans uppfostran samt det ensliga och allvarliga i hans faders hus bidrog dertill, men äfven verkade dertill i hög grad hans lynne, som icke var ungdomligt. Och just derföre att han vid 22 och 23 års ålder till och med under en resa kunde anses för en gubbe, hade han ungdomlighet in i ålderdomen. Äfven kroppsgestalten ansågs harmoniera med sinnesskicket. Man anmärkte t. ex. att han aldrig egt en röd kind. Sedermera Cancelli-Sekreteraren vid Lunds Akademi Gust. Henr. Thomée blef informatorn. Han uppmuntrade tidigt sin lärjunge till författarverksamhet; och Lehnberg, fadershusets vän, gillade detta bildningssätt. Genom denna rigtning i studierne uppstod nästan en antipathi för hästar och vagnar, som annars ofta bli förmögna ynglingars älsklingsämnen. Skedde en utvandring efter studier eller de små författareförsöken, så väcktes derunder lättast ett till och med uppbrusande nit att skydda och försvara fadersgodsets bönder om de syntes misshandlade af inspectorer och ladufogdar. En bössa togs på axeln, men ej för att bevaka hushållerskans interesse, utan det egna vetandets. Ornithologiens studium blef tidigt kärt; och elementerna i de öfriga naturvetenskaperna började inhemtas redan innan ynglingen blef afsänd till högskolan. Det heter i en på begäran meddelad uppsats: "Af naturen hade jag — och Gud vare derföre lofvad — en stark böjelse för naturvetenskapen, och det varmaste interesse för alla dess föremål. Deraf fördes jag till bekantskap med vetenskapsmän redan innan jag kom till Akademien och afhölls från dåliga pojknöjen tillhopa med mina jemnåriga, blifvande på en närmare fot bekant med mina unga vänners informatorer, än med dem sjelfve. Detta inträffade t. ex.

ed P. Ulmgren, informator hos af Ugglas, sedan Expedsekreterare, R. N. O., egare af det dyrbaraste enskilda målningagalleri i Sverige; med O. Kolmodin, sedan Professor skytteanus i Upsala, som läste för Commercerådet Arvidsons yngsta söner; med Conr. Quensel, informator för R.R. Ridderstolpes söner, sedermera Intendent vid Vet.-Akad:s Museum och lärare i Chemien vid Carlberg, skicklig entomolog, annars temligen klen naturforskare; likasom med Dr. Kislacki, Finne, informator vid Akademien för en Forselles, af hvilken Finne jag lärde uppstoppa foglar." Sedan steg bekantskapen upp till Linnés lärjunge Thunberg och Prof. Retzius, hvilken sednare då utgaf ett arbete i Svenska Faunan, hvartill W. försåg honom med några beskrifningar ur Thunbergs samlingar i Upsala, hvilka gäldades med en vacker mention honorable i bokens företal. En Buffon med colorerade figurer på fadrens bokhylla hade nemligen tidigt fallit i W:s hand och haft ett afgörande inflytande på hans hela bana. Det heter i meddelandet: "Det vetenskapliga lif, åt hvilket jag med ifver så tidigt egnade mig, skyddade mig från den sinnlighet och flärd, som redan i ungdomen förstöra så många af mina likar och förgifta hos dem framtidens källor. Vanan af intellectuel sysselsättning blir snart ett behof. Så blef det för mig och tillfredsställandet deraf blef min yppersta njutning, äfven sedan jag blifvit otrogen det föremål i naturvetenskapen, som hos mig väckte detta själens lif. Om jag nu sitter här med bergadt rykte, hunnen undan stormen på den offentliga banan, derföre att jag kunde i rättan tid öfvergifva henne, om jag i denna ovellighet haft styrka att tillbakavisa, jag säger icke alla frestelsër, ty sådane hafva ej uppstått, men alla för mig utlagda lockmedel för att åter indraga mig i en hvirfvel, der anseende, lugn och helsa skulle hafva blifvit bortspelade, om det inre lifvet hos mig ännu är så friskt, att alla de förgyllda trasorna i det yttre äro för mig lindrigast sagdt umbärlige, och om jag, med ett ord, njuter det enda slags oberoende som är värdt denna benämning, så har jag derföre att tacka den der boken, som ett lyckligt öde vid 13 eller 14 års ålder förde mig i händerne."

Kort efter den tiden följde W. med sin fader, då han engång besökte Lund. Den akademiska Senaten uppvaktade med anhållan, att sonen måtte få bli student vid denna högskola och fadren lofvade. För sonen följde tårar och en sömnlös natt. Äfven informatorn var orolig. Begge fruktade mindre ära af studier, som ej egentligen bestämts för

examina. Med skälfvosot i knän inträdde ynglingen till Decanus Prof. Erl. S. Bring, som frågade ytterst humant efter åtskilliga allmänt kända saker. Efter "den komedia" återstod en annan hos Rector, Prof. Tegman, der det dock blott gällde att få ett betyg. Detta uppveks med darrande händer. Något hånlöje uppvexte dock snart på läpparne, då der lästes att gossen "Nobilissima stirpe natus" hade gjort "prorsus laudabiles atque peregregios progressus" uti alla de ämnen, hvari han blifvit förhörd. På detta betyg blef W. sedan som student antagen i Upsala, der juridiska examen togs gemensamt med sedermera Just.-Rådet, sist Landshöfd. Gr. G. W. Hamilton, hvarvid "allmänna opinionen" anmärkte, att de som den terminen togo denna examen med största hedern voro "två Grefvar och — stora Jakobiner begge två." Detta rykte var kanske ej utan allt inflytande, när revolutionsmännen 1809 kallade den ene till Just.-Canceller, den andre till Stats-Sekreterare, åtminstone tillbakaböll det ej studentcorpsen, att samlas utanför den afresandes logis och ropa: *"Farväl W:r! Blif dig alltid lik."*

Det var, som vi sett, Buffons Histoire Naturelle, som förde redan gossen in i kärlek till vetenskaperne, så att man räknade den unge studenten bland "Naturforskare." En dylik händelse gjorde honom till författare. År 1800 föll i den 18-årige ynglingens händer ett icke långt förut af Presidenten Carlsson i Vet.-Akad. hållet tal om Falkarne; deraf W. kunde upptäcka, liksom Skolmästaren Sam. Ödmann, när han läste Prof. Michaelis frågor till resande i Orienten, att han visste något, som ej en gammal och sisom lärd ansedd man visste, och vid den upptäckten grep studenten W., liksom Skolmäst. Ö. hade gjort förut, i pennan för att skrifva något bättre i ämnet. Så författades en monographi af samma plan, som Tengmalms och Ödmanns om slägtena Strix och Larus. Den genomlästes af Qvensel, men han rättade ej engång det förf. sedan önskat att han gjort, ett mindre modest anfall mot Beckstein. Afhandlingen är införd i Vet. Akad:s Handl. och 1801 års Septemberqvartal; ej långt efter med beröm, såsom öfversatt på tyska, recenserad i Jenaische Litteratur-Zeitung. I Becksteins nya upplaga af Naturgeschichte Deutschlands är den svenske klandraren nämnd på ett par ställen, men utan genklander. Dock hindrade detta medvetande den unge polemikern, att under en utländsk resa kort derefter njuta af ett besök hos den anfallne lärde, hvilket han eljest önskat göra.

Denna resa — anställd 1804—05 — bidrog mycket till W:rs utbildning. Ännu fann en son af Sveriges högste embetsman, dertill Grefve af gammalt historiskt namn, öppet tillträde i Tysklands hof och hos så väl anornas som intelligensens aristokrati, utan recommendationsbref. I Weimarska hofvet träffades v. Helvig med sin redan som skaldinna prisade friherrinna Amalia v. Imhoff, nyss efter deras bröllop och genom dem och v. Brinkman vanns bekantskap med Göthe i de dagar, då denne var "en lefvande Apollon de Belvedere så till kropp som själ."

Grefve W. ingick 1800 som Auscultant i Svea Hofrätt, 1801 E. O. Cancellist i Just.-Revisions-Exped. 1802 Prot.-Sekreterare derstädes. 1803 adjungerad som Assessor i Svea Hofrätt. 1804 utsänd att resa, för att afnöta en befarad anhängighet till de nyare franska idéerne. 1805 återkom efter 17 månaders resa i Tyskland, Italien och Schweitz. Under resan nämnd till Lagman i Skåne 1805. Adjungerades som Hofrättsråd i K. Svea Hofrätt s. å. 1806 Tillf. Revisions-Sekreterare samt ledamot i Riddaresyner i Skåne s. å. Under-Ceremonimästare vid K. Ordnarne. 1807 förrättade Lagmansting i Malmöhuslän, oaktadt tillförordnandet som Revisions-Sekret. oafbrutet fortfor. Sedermera förordnad att biträda sin fader Riksdrotsen i utöfning af Just.-Cancellers-embetet under det Revisions-Sekret. Gr. Gyllenborg var i egenskap af General-Auditeur tjenstgörande hos Konungen vid arméen. 1809 efter revolutionen nämnd till ledamot i den af Riksföreståndaren tillförordnade Comité till utarbetande af en Tryckfrihetslag. Tillbuden att blifva ledamot och Ordför. i första uppsättningen af Constitutions-utskottet, men ansåg sig sjelf för ung för denna vigtiga plats. Efter Constitutionens antagande nämnd till Justitie-Canceller d. 12 Juni 1809; C. N. O. d. 3 Juli s. å. 1810 just s. d. han blef en *Trolle-Wachtmeister*, eller på fadrens dödsdag d. 5 Apr., ledamot i den Comité, som skulle föreslå organisationen till den af Rikets Ständer önskade Lag-Comité. Förordnad till ledamot af den Comité, som under Just.-Statsministerns Ordförande skulle granska ansökningar och förslag till lediga Domare-embeten. Förordnad att vara en ibland de granskande ledamöterne i Lag-Comitén. S. å. var Tr.-W. påtänkt till President i Svea Hofrätt, men afböjde. 1811 anbefalld att som Just.-Canceller öfvervara undersökningen rörande i Södermanland utbrustne oroligheterne. Efter inhändigande af Grefvens sista rapport derom yttrade Carl Johan till Gyllenborg: "il est heureux dans

I Berzelii årsberättelse 1826 nämnas von Kobells granat-analyser och betraktelser öfver granaternas chemiska constitution i Kastners Archiv V., men med tillägg att de ej här upptagas, "emedan de äro vida öfverträffade af Grefve Trolle-Wachtmeisters arbete"; hvarefter pyropens analys af Tr.-W. anföres, såsom funnen "efter ganska ingeniöst anställda försök." Det nämnda arbetet af Tr.-W. öfver granaterna var "Undersökning af några till granatslägtet hörande Mineralier 1823", som i årsberättelsen 1824 kallas af Berzelius "ett utförligt och förtjenstfullt arbete."

Vi ega att här införa ett meddelande af Grefven, uppsatt i Berzelii lifstid:

Några ord angående den sednare eller den chemiska perioden af mina vandringar på naturvetenskaperna bana.

När jag vintern 1817 tillkännagifvit mitt beslut att följande sommar lemna tjensten, företog jag jemte öfriga tillredelser för mitt förestående enskilta lif, att skaffa någon kunskap uti chemien, som var mig då alldeles obekant, men till hvilken jag alltid haft en särdeles dragning, dels af det behag, som hvarje vän af naturvetenskaperna finner uti blotta forskningen och uti sträfvandet att såsom Järta uttrycker sig:

. . . . att utleta
Hvad Zeus med Skapelsen menat,

dels ock emedan jag alltid ansett ovärdigt den bildade menniskan, att icke söka så vidt hon kan att inhemta kännedom om lagarne för hvad som förelöper omkring henne i den herrliga natur, der hon skall lefva och verka. Men som jag förblef i utöfningen af mitt embete, så länge jag vistades qvar i Stockholm, afvaktande icke engång, före min afresa, justeringen af mitt afsked, var det ej lätt att finna tid till undervisning, och någon praktik var dock nödvändig att inhemta till stöd för mitt på landet tillämnade sjelfstudium. Jag ställde mig dock så, att undan tjenstebestyren kunna, med försakelse af motsvarande ledighet, stjäla ett par timmar i veckan till arbete hos Berzelius. Jag köpte hans då utkomna lärobok (två små octav-volumer, hvilka i ny upplaga vuxit till tio tjocka, i stor octav), lade mig till en liten mineralsamling, bestående af så kallade Student-Stufer, som jag fick hos vår dåvarande Mineralhandlare Direct. Swedenstjerna, och lät genom en bekant presentera mig hos den då för mig alldeles okände Berzelius, med anhållan att få arbeta på hans Laboratorium. Berzelius, som icke såg i min vetenskapliga åtrå annat än lust att kunna experimentera

ed litet lekverk, mottog mig höfligt men kallt, förklarane att hans Laboratorium stode mig när som helst öppet, om att han vore för mycket sysselsatt för att der kunna mig någon undervisning, hänvisande mig föröfrigt till n lärobok. Jag tackade för den tillåtelse jag fått, och borerade om Söndagarne och stundom ett par timmar inti veckan. Några Laboranter, som jag der träffade utmed ig i spiseln, voro mig till stor hjelp för de första handeppen. Jag påminner mig bland dem den högt aktade nnen d'Ohsson (nu vår Minister i Berlin), som vid den den inträdde i Vet.-Akademien, samt Arfvidson, som öfverf vetenskapliga banan just som han der vann ett stort ch förtjent rykte. Efter någon tid fann Berzelius att det ar litet mera allvare med Just.-Cancellerens chemi än han ade förmodat, och han började taga sig af mig med ett it och en beredvillighet, hvaraf minnet bevaras i ett tackamt hjerta. Derunder grundlades emellan vår store vetenkapsman och mig den vänskap och den förtrolighet, hvaraf ag har så mycket skäl att vara stolt och som just nu 30 r gammal är — och som jag hoppas å ömse sidor lika arm och liflig, som om vi icke lefvat hela denna långa tid fter vår första bekantskap skiljda af svalget emellan Christianstad och Stockholm. Jag ansträngde mig så mycket g kunde med arbete; stunderna voro för mig knappt tillurne och tiden på det hela ganska kort, ty icke fullt 6 ånader förflöto emellan mitt första inträde hos Berzelius ch min afresa från Stockholm i Juni månad 1817. Anommen till Årup, der mitt Laboratorium de första åren r inrättadt i hönshusbyggnaden (hvarföre Berzelius, när n anmärkte fel i någon af mina analyser, brukade på spe åga om icke något hönsträck kommit i præcipitaterne), retog jag mitt sjelfbelärings-studium med att under läsng eftergöra experimenter och analyser, som jag fann i urnaler. Mitt ändamål, såsom jag redan yttrat, var att ra mig chemien; men någon tanka att liksom förut hänelsen var under min ornithologiska period uppträda såsom rfattare, hade icke hos mig upprunnit. En särskild tillllighet kastade mig in på författarebanan. Prof. Nilsson ade nemligen från Norge medfört ett mineral af mycket teressant utseende och hvilket på hans begäran blef underökt af Carl Retzius, som lät införa sitt arbete uti Blainilles journal. Men Nilsson, öfvertygad om mineralets märkrdighet, som han önskade constatera, och ej fullt förlitan- sig på Retzius, meddelade mig en stuff af norska bytet,

med begäran om dess granskning. Jag trodde mig genast finna af de yttre charaktererna ett misstag hos min föregångare, hvilken mening af den chemiska behandlingen rättfärdigades, och ett nytt arbete af mig i samma ämne öfverlemnades till Blainville, som nu inför allmänheten framlade på mina ord, såsom malacolith, hvad han å Retzii vägnar nyss presenterat såsom gramatit. Till Berzelius, som då vistades i Paris, skickade jag en Cristat lamelle af fossilet, som han uppvisade för Monturo, Hauy's alter ego, hvilken förklarade mineralet för nytt och högeligen förtjenande undersökning. Den analys jag då utförde och hvaraf, såsom redan sagdt är, Blainville fick del, ådrog mig af Berzelius det bref, som ofvanföre är omnämndt, och inledde mig att på den analytiska banan arbeta för Vet.-Akademiens handlingar, hvilket kanske eljest aldrig fallit mig in, och hvarföre jag har att tacka den kännedom man inom- och utomlands fått om min vetenskapliga tillvaro här i verlden. Således sedan såsom jag förut nämnt den af mig funna Silvia Nisoria så kraftigt inverkade, genom omständigheternas sammanläkande, på Nilssons vetenskapliga bana, så var det nu han, som med sitt norska mineral gaf rigtning åt min. Äfven uppeggades jag här af Retzii afhandling att framträda såsom författare i mineralogien, lika som jag i ornithologien för så många år tillbaka drefs till pennan af Presid. Carlsons arbete; i begge fallen var det den, som före mig behandlat ämnet, som väckte min håg dertill i förening med förmodan att åstadkomma något bättre.

Vid den tiden var det, som Berzelii snillrika och djupt ingripande utveckling af läran om de bestämda proportionerna väckte ett så stort och förtjent uppseende, och med hvilken lära uppvexte Mitscherlichs lika märkvärdiga som sköna upptäckter om isomorpha basers egenskap att uti cristallisationer ersätta eller likasom aflösa hvarandra. Nu hade äfven chemiens inkräktning på mineralogien börjat, hvilken strid föranledde (flera år) chemisten Dumas att i Paris yttra sig för mig: "La mineralogie se débat sous le couteau pour ne pas devenir un chapitre de la chémie", hvarvid hans beskedligt medlande svärfar Brogniard, som icke är chemist, och ej heller anhängare af det strängt cristallographiska eller rätteligen geometriska systemet, som äfven hade sin representant närvarande vid tillfället — Brogniard säger jag anmärkte bra nog att: le Système chimique sert à *connaître* les minéraux, et le Système naturel à les *reconnaître*. Gubben sträfvar nemligen att finna et

turligt system för mineralogien, men har liksom alla an-
, Tyskarnes store Werner sjelf inbegripen, ej kunnat
adkomma annat på den vägen, än inconsequenser och
eda. Emellertid stodo nu tre skolor i harnesk mot hvar-
dra, nemligen den geometriska anförd af denne Hauy,
i hvilken Berzelius uti sin dedication af ett till honom
ildt arbete yttrar att hans snille a élevé la mineralogie
'ang des Sciences. Vidare den Wernerska eller na-
liga systemets förfäktare samt ändtligen den chemiska,
t hvilken de andra begge förenade sig såsom mot en på
s inbrytande rabulism, för att tala nutidens språk. Uti
ına conflict, som var interessant ej blott för mineralo-
ne utan för chemisterne, efter som det här gällde sam-
nsättnings-principen för anorganiska kroppar i allmänhet,
;o chemisterne, särdeles de begynnande, en ökad anled-
g att kasta sig på Stoichyometrien. Ditåt vände jag mig
nu hufvudsakligen, upplågad af min framgång med Nils-
s malacolit. Det skulle naturligtvis vara af ett högt in-
sse att finna ju flere desto bättre bevis på sanningen
Berzelii bestämda proportioner, sammanparad med Mit-
erlichs om basernas inbördes utveckling och ett ännu större
kunna finna dessa lagars samband med dem som bestäm-
föreningarnas yttre form och yttre charakter, det vill
, att åstadkomma i mineralogien en harmoni emellan det
niska och det geometriska systemet. I denna rigtning
löt jag att arbeta efter förmåga. Denna syftning, så vidt
rörer de bestämda proportionerna och bekräftelsen af
gamla lagarne samt upptäckande af nya för dessa pheno-
er, är för den philosophiska chemisten lika fullt af in-
sse som för den blott praktiska, ty det är från lagarne
de oorganiska kropparnas sammansättning, som vi skola
oss fram till dem som gälla för de organiska förenin-
e, hvilket är just det, hvarmed vår store chemist nu
r på att illustrera sin redan så lysande lefnadsafton.
slog mig ner på ett af de slägten inom mineralriket,
bäst mig syntes att en stor skörd skulle vara att hemta.
var granaterne. Uti inledningen till min afhandling
m har jag anmärkt, huru uppmärksamheten och interesset
både den kristallographiska eller geometriska samt den
iska sidan liksom sammanflyta och concentrera sig på
i så många afseenden utmärkta och på varieteter samt
bara afvikelser så rika slägte. Derpå hafva följt flera
lliga andra undersökningar i samma rigtning. Emeller-
jorde mina granater, efter en mention honorable i Ber-

9. TROLLE-WACHTMEISTER, HANS GABRIEL.

Grefve *Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister*, son af № 1 och Grefvinnan *Ulrika Lovisa Maria Sparre*, föddes d. 11 Sept. 1782. Förf. af biographien erkänner sig ha både skriftligen och personligen infunnit sig hos denne namnkunnige man, för att få materialier till en fullständigare teckning, hvarigenom ungt folk måtte kunna läras, huru vetenskaplighet kan vexa samman med embetsmanna-routin, och har lyckats om än med besvär att öfverbevisa om pligten mot efterverlden att ej förhålla dessa ämnen, så att mer än en matrikel-biographi kan här meddelas. Gr. H. G. Tr.-W:rs ungdom framgick så olik alla, åtminstone de fleste andras, i hans stånd, att det knappt kan sägas att han hade en ungdom. Många omständigheter i hans uppfostran samt det ensliga och allvarliga i hans faders hus bidrog dertill, men äfven verkade dertill i hög grad hans lynne, som icke var ungdomligt. Och just derföre att han vid 22 och 23 års ålder till och med under en resa kunde anses för en gubbe, hade han ungdomlighet in i ålderdomen. Äfven kroppsgestalten ansågs harmoniera med sinnesskicket. Man anmärkte t. ex. att han aldrig egt en röd kind. Sedermera Cancelli-Sekreteraren vid Lunds Akademi Gust. Henr. Thomée blef informatorn. Han uppmuntrade tidigt sin lärjunge till författarverksamhet; och Lehnberg, fadershusets vän, gillade detta bildningssätt. Genom denna rigtning i studierne uppstod nästan en antipathi för hästar och vagnar, som annars ofta bli förmögna ynglingars älsklingsämnen. Skedde en utvandring efter studier eller de små författareförsöken, så väcktes derunder lättast ett till och med uppbrusande nit att skydda och försvara fadersgodsets bönder om de syntes misshandlade af inspectorer och ladufogdar. En bössa togs på axeln, men ej för att bevaka hushållerskans interesse, utan det egna vetandets. Ornithologiens studium blef tidigt kärt; och elementerna i de öfriga naturvetenskaperna började inhemtas redan innan ynglingen blef afsänd till högskolan. Det heter i en på begäran meddelad uppsats: "Af naturen hade jag — och Gud vare derföre lofvad — en stark böjelse för naturvetenskapen, och det varmaste interesse för alla dess föremål. Deraf fördes jag till bekantskap med vetenskapsmän redan innan jag kom till Akademien och afhölls från dåliga pojknöjen tillhopa med mina jemnåriga; blifvande på en närmare fot bekant med mina unga vänners informatorer, än med dem sjelfve. Detta inträffade t. ex.

med P. Ulmgren, informator hos af Ugglas, sedan Exped.-Sekreterare, R. N. O., egare af det dyrbaraste enskilda målningsgalleri i Sverige; med O. Kolmodin, sedan Professor Skytteanus i Upsala, som läste för Commercerådet Arvidssons yngsta söner; med Conr. Quensel, informator för R.R. Ridderstolpes söner, sedermera Intendent vid Vet.-Akad:s Museum och lärare i Chemien vid Carlberg, skicklig entomolog, annars temligen klen naturforskare; likasom med Dr. Rislacki, Finne, informator vid Akademien för en Forselles, af hvilken Finne jag lärde uppstoppa foglar." Sedan steg bekantskapen upp till Linnés lärjunge Thunberg och Prof. Retzius, hvilken sednare då utgaf ett arbete i Svenska Faunan, hvartill W. försåg honom med några beskrifningar ur Thunbergs samlingar i Upsala, hvilka gäldades med en vacker mention honorable i bokens företal. En Buffon med colorerade figurer på fadrens bokhylla hade nemligen tidigt fallit i W:rs hand och haft ett afgörande inflytande på hans hela bana. Det heter i meddelandet: "Det vetenskapliga lif, åt hvilket jag med ifver så tidigt egnade mig, skyddade mig från den sinnlighet och flärd, som redan i ungdomen förstöra så många af mina likar och förgifta hos dem framtidens källor. Vanan af intellectuel sysselsättning blir snart ett behof. Så blef det för mig och tillfredsställandet deraf blef min yppersta njutning, äfven sedan jag blifvit otrogen det föremål i naturvetenskapen, som hos mig väckte detta själens lif. Om jag nu sitter här med bergadt rykte, hunnen undan stormen på den offentliga banan, derföre att jag kunde i rättan tid öfvergifva henne, om jag i denna oveldighet haft styrka att tillbakavisa, jag säger icke alla frestelser, ty sådane hafva ej uppstått, men alla för mig utlagda lockmedel för att åter indraga mig i en hvirfvel, der anseende, lugn och helsa skulle hafva blifvit bortspelade, om det inre lifvet hos mig ännu är så friskt, att alla de förgyllda trasorna i det yttre äro för mig lindrigast sagdt umbärlige, och om jag, med ett ord, njuter det enda slags oberoende som är värdt denna benämning, så har jag derföre att tacka den der boken, som ett lyckligt öde vid 13 eller 14 års ålder förde mig i händerne."

Kort efter den tiden följde W. med sin fader, då han engång besökte Lund. Den akademiska Senaten uppvaktade med anhållan, att sonen måtte få bli student vid denna högskola och fadren lofvade. För sonen följde tårar och en sömnlös natt. Äfven informatorn var orolig. Begge fruktade mindre ära af studier, som ej egentligen bestämts för

examina. Med skälfvosot i knän inträdde ynglingen till Decanus Prof. Erl. S. Bring, som frågade ytterst humant efter åtskilliga allmänt kända saker. Efter "den komedia" återstod en annan hos Rector, Prof. Tegman, der det dock blott gällde att få ett betyg. Detta uppveks med darrande händer. Något hånlöje uppvexte dock snart på läpparne, då der lästes att gossen "Nobilissima stirpe natus" hade gjort "prorsus laudabiles atque peregregios progressus" uti alla de ämnen, hvari han blifvit förhörd. På detta betyg blef W. sedan som student antagen i Upsala, der juridiska examen togs gemensamt med sedermera Just.-Rådet, sist Landshöfd. Gr. G. W. Hamilton, hvarvid "allmänna opinionen" anmärkte, att de som den terminen togo denna examen med största hedern voro "två Grefvar och — stora Jakobiner begge två." Detta rykte var kanske ej utan allt inflytande, när revolutionsmännen 1800 kallade den ene till Just.-Canceller, den andre till Stats-Sekreterare, åtminstone tillbakahöll det ej studentcorpsen, att samlas utanför den afresandes logis och ropa: *"Farväl W:r! Blif dig alltid lik."*

Det var, som vi sett, Buffons Histoire Naturelle, som förde redan gossen in i kärlek till vetenskaperne, så att man räknade den unge studenten bland "Naturforskare." En dylik händelse gjorde honom till författare. År 1800 föll i den 18-årige ynglingens händer ett icke långt förut af Presidenten Carlsson i Vet.-Akad. hållet tal om Falkarne; deraf W. kunde upptäcka, liksom Skolmästaren Sam. Ödmann, när han läste Prof. Michaelis frågor till resande i Orienten, att han visste något, som ej en gammal och såsom lärd ansedd man visste, och vid den upptäckten grep studenten W., liksom Skolmäst. Ö. hade gjort förut, i pennan för att skrifva något bättre i ämnet. Så författades en monographi af samma plan, som Tengmalms och Ödmanns om slägtena Strix och Larus. Den genomlästes af Quensel, men han rättade ej engång det förf. sedan önskat att han gjort, ett mindre modest anfall mot Beckstein. Afhandlingen är införd i Vet. Akad:s Handl. och 1801 års Septemberqvartal; ej långt efter med beröm, såsom öfversatt på tyska, recenserad i Jenaische Litteratur-Zeitung. I Becksteins nya upplaga af Naturgeschichte Deutschlands är den svenske klandraren nämnd på ett par ställen, men utan genklander. Dock hindrade detta medvetande den unge polemikern, att under en utländsk resa kort derefter njuta af ett besök hos den anfallne lärde, hvilket han eljest önskat göra.

Denna resa — anställd 1804—05 — bidrog mycket till W:rs utbildning. Ännu fann en son af Sveriges högste embetsman, dertill Grefve af gammalt historiskt namn, öppet tillträde i Tysklands hof och hos så väl anornas som intelligensens aristokrati, utan recommendationsbref. I Weimarska hofvet träffades v. Helvig med sin redan som skaldinna prisade friberrinna Amalia v. Imhoff, nyss efter deras bröllop och genom dem och v. Brinkman vanns bekantskap med Göthe i de dagar, då denne var "en lefvande Apollon de Belvedere så till kropp som själ."

Grefve W. ingick 1800 som Auscultant i Svea Hofrätt, 1801 E. O. Cancellist i Just.-Revisions-Exped. 1802 Prot.-Sekreterare derstädes. 1803 adjungerad som Assessor i Svea Hofrätt. 1804 utsänd att resa, för att afnöta en befarad anhängighet till de nyare franska idéerne. 1805 återkom efter 17 månaders resa i Tyskland, Italien och Schweitz. Under resan nämnd till Lagman i Skåne 1805. Adjungerades som Hofrättsråd i K. Svea Hofrätt s. å. 1806 Tillf. Revisions-Sekreterare samt ledamot i Riddaresyner i Skåne s. å. Under-Ceremonimästare vid K. Ordnarne. 1807 förrättade Lagmansting i Malmöhuslän, oaktadt tillförordnandet som Revisions-Sekret. oafbrutet fortfor. Sedermera förordnad att biträda sin fader Riksdrotsen i utöfning af Just.-Cancellers-embetet under det Revisions-Sekret. Gr. Gyllenborg var i egenskap af General-Auditeur tjenstgörande hos Konungen vid arméen. 1809 efter revolutionen nämnd till ledamot i den af Riksföreståndaren tillförordnade Comité till utarbetande af en Tryckfrihetslag. Tillbuden att blifva ledamot och Ordför. i första uppsättningen af Constitutions-utskottet, men ansåg sig sjelf för ung för denna vigtiga plats. Efter Constitutionens antagande nämnd till Justitie-Canceller d. 12 Juni 1809; C. N. O. d. 5 Juli s. å. 1810 just s. d. han blef en *Trolle-Wachtmeister*, eller på fadrens dödsdag d. 5 Apr., ledamot i den Comité, som skulle föreslå organisationen till den af Rikets Ständer önskade Lag-Comité. Förordnad till ledamot af den Comité, som under Just.-Statsministerns Ordförande skulle granska ansökningar och förslag till lediga Domare-embeten. Förordnad att vara en ibland de granskande ledamöterne i Lag-Comitén. S. å. var Tr.-W. påtänkt till President i Svea Hofrätt, men afböjde. 1811 anbefalld att som Just.-Canceller öfvervara undersökningen rörande i Södermanland utbrustne oroligheterne. Efter inhändigande af Grefvens sista rapport derom yttrade Carl Johan till Gyllenborg: "il est heureux dans

I Berzelii årsberättelse 1826 nämnas von Kobells granat-analyser och betraktelser öfver granaternas chemiska constitution i Kastners Archiv V., men med tillägg att de ej här upptagas, "emedan de äro vida öfverträffade af Grefve Trolle-Wachtmeisters arbete"; hvarefter pyropens analys af Tr.-W. anföres, såsom funnen "efter ganska ingeniöst anställda försök." Det nämnda arbetet af Tr.-W. öfver granaterna var "Undersökning af några till granatslägtet hörande Mineralier 1823", som i årsberättelsen 1824 kallas af Berzelius "ett utförligt och förtjenstfullt arbete."

Vi ega att här införa ett meddelande af Grefven, uppsatt i Berzelii lifstid:

Några ord angående den sednare eller den chemiska perioden af mina vandringar på naturvetenskaperna bana.

När jag vintern 1817 tillkännagifvit mitt beslut att följande sommar lemna tjensten, företog jag jemte öfriga tillredelser för mitt förestående enskilta lif, att skaffa någon kunskap uti chemien, som var mig då alldeles obekant, men till hvilken jag alltid haft en särdeles dragning, dels af det behag, som hvarje vän af naturvetenskaperna finner uti blotta forskningen och uti sträfvandet att såsom Järta uttrycker sig:

. . . . att utleta
Hvad Zeus med Skapelsen menat,

dels ock emedan jag alltid ansett ovärdigt den bildade menniskan, att icke söka så vidt hon kan att inhemta kännedom om lagarne för hvad som förelöper omkring henne i den herrliga natur, der hon skall lefva och verka. Men som jag förblef i utöfningen af mitt embete, så länge jag vistades qvar i Stockholm, afvaktande icke engång, före min afresa, justeringen af mitt afsked, var det ej lätt att finna tid till undervisning, och någon praktik var dock nödvändig att inhemta till stöd för mitt på landet tillämnade sjelfstudium. Jag ställde mig dock så, att undan tjenstebestyren kunna, med försakelse af motsvarande ledighet, stjäla ett par timmar i veckan till arbete hos Berzelius. Jag köpte hans då utkomna lärobok (två små octav-volumer, hvilka i ny upplaga vuxit till tio tjocka, i stor octav), lade mig till en liten mineralsamling, bestående af så kallade Student-Stuffer, som jag fick hos vår dåvarande Mineralhandlare Direct. Swedenstjerna, och lät genom en bekant presentera mig hos den då för mig alldeles okände Berzelius, med anhållan att få arbeta på hans Laboratorium. Berzelius, som icke sig i min vetenskapliga åtrå annat än lust att kunna experimentera

med litet lekverk, mottog mig höfligt men kallt, förklarande att hans Laboratorium stode mig när som helst öppet, men att han vore för mycket sysselsatt för att der kunna lemna mig någon undervisning, hänvisande mig föröfrigt till sin lärobok. Jag tackade för den tillåtelse jag fått, och laborerade om Söndagarne och stundom ett par timmar inuti veckan. Några Laboranter, som jag der träffade utmed mig i spiseln, voro mig till stor hjelp för de första handgreppen. Jag påminner mig bland dem den högt aktade vännen d'Ohsson (nu vår Minister i Berlin), som vid den tiden inträdde i Vet.-Akademien, samt Arfvidson, som öfvergaf vetenskapliga banan just som han der vann ett stort och förtjent rykte. Efter någon tid fann Berzelius att det var litet mera allvare med Just.-Cancellerens chemi än han hade förmodat, och han började taga sig af mig med ett nit och en beredvillighet, hvaraf minnet bevaras i ett tacksamt hjerta. Derunder grundlades emellan vår store vetenskapsman och mig den vänskap och den förtrolighet, hvaraf jag har så mycket skäl att vara stolt och som just nu 30 år gammal är — och som jag hoppas å ömse sidor lika varm och liflig, som om vi icke lefvat hela denna långa tid efter vår första bekantskap skiljda af svalget emellan Christianstad och Stockholm. Jag ansträngde mig så mycket jag kunde med arbete; stunderna voro för mig knappt tillräckliga och tiden på det hela ganska kort, ty icke fullt 6 månader förflöto emellan mitt första inträde hos Berzelius och min afresa från Stockholm i Juni månad 1817. Ankommen till Årup, der mitt Laboratorium de första åren var inrättadt i hönshusbyggnaden (hvarföre Berzelius, när han anmärkte fel i någon af mina analyser, brukade på spefråga om icke något hönsträck kommit i præcipitaterne), företog jag mitt sjelfbelärings-studium med att under läsning eftergöra experimenter och analyser, som jag fann i journaler. Mitt ändamål, såsom jag redan yttrat, var att lära mig chemien; men någon tanka att liksom förut händelsen var under min ornithologiska period uppträda såsom författare, hade icke hos mig upprunnit. En särskild tillfällighet kastade mig in på författarebanan. Prof. Nilsson hade nemligen från Norge medfört ett mineral af mycket interessant utseende och hvilket på hans begäran blef undersökt af Carl Retzius, som lät införa sitt arbete uti Blainvilles journal. Men Nilsson, öfvertygad om mineralets märkvärdighet, som han önskade constatera, och ej fullt förlitande sig på Retzius, meddelade mig en stuff af norska bytet,

med begäran om dess granskning. Jag trodde mig genast finna af de yttre charaktererna ett misstag hos min föregångare, hvilken mening af den chemiska behandlingen rättfärdigades, och ett nytt arbete af mig i samma ämne öfverlemnades till Blainville, som nu inför allmänheten framlade på mina ord, såsom malacolith, hvad han å Retzii vägnar nyss presenterat såsom gramatit. Till Berzelius, som då vistades i Paris, skickade jag en Cristat lamelle af fossilet, som han uppvisade för Monturo, Hauy's alter ego, hvilken förklarade mineralet för nytt och högeligen förtjenande undersökning. Den analys jag då utförde och hvaraf, såsom redan sagdt är, Blainville fick del, ådrog mig af Berzelius det bref, som ofvanföre är omnämndt, och inledde mig att på den analytiska banan arbeta för Vet.-Akademiens handlingar, hvilket kanske eljest aldrig fallit mig in, och hvarföre jag har att tacka den kännedom man inom- och utomlands fått om min vetenskapliga tillvaro här i verlden. Således sedan såsom jag förut nämnt den af mig funna Silvia Nisoria så kraftigt inverkade, genom omständigheternas sammanlänkande, på Nilssons vetenskapliga bana, så var det nu han, som med sitt norska mineral gaf rigtning åt min. Äfven uppeggades jag här af Retzii afhandling att framträda såsom författare i mineralogien, lika som jag i ornithologien för så många år tillbaka drefs till pennan af Presid. Carlsons arbete; i begge fallen var det den, som före mig behandlat ämnet, som väckte min håg dertill i förening med föresatsen att åstadkomma något bättre.

Vid den tiden var det, som Berzelii snillrika och så djupt ingripande utveckling af läran om de bestämda proportionerna väckte ett så stort och förtjent upseende, ut med hvilken lära uppvexte Mitscherlichs lika märkvärdiga som sköna upptäckter om Isomorpha basers egenskap att uti cristallisationer ersätta eller likasom aflösa hvarandra. Nu hade äfven chemiens inkräktning på mineralogien börjat, hvilken strid föranledde (flera år) chemisten Dumas att i Paris yttra sig för mig: "La mineralogie se débat sous le couteau pour ne pas devenir un chapitre de la chémie", hvarvid hans beskedligt medlande svärfar Brogniard, som icke är chemist, och ej heller anhängare af det stränge cristallographiska eller rätteligen geometriska systemet, som äfven hade sin representant närvarande vid tillfället — Brogniard säger jag anmärkte bra nog att: le Système chimique sert à *connaître* les mineraux, et le Système naturel les *reconnaître*. Gubben sträfvar nemligen att finna ett

sturligt system för mineralogien, men har liksom alla an-
ra, Tyskarnes store Werner sjelf inbegripen, ej kunnat
stadkomma annat på den vägen, än inconsequenser och
reda. Emellertid stodo nu tre skolor i harnesk mot hvar-
ndra, nemligen den geometriska anförd af denne Hauy,
n hvilken Berzelius uti sin dedication af ett till honom
äldt arbete yttrar att hans snille a élevé la mineralogie
rang des Sciences. Vidare den Wernerska eller na-
rliga systemets förfäktare samt ändtligen den chemiska,
ot hvilken de andra begge förenade sig såsom mot en på
m inbrytande rabulism, för att tala nutidens språk. Uti
nna conflict, som var interessant ej blott för mineralo-
rne utan för chemisterne, efter som det här gällde sam-
nsättnings-principen för anorganiska kroppar i allmänhet,
go chemisterne, särdeles de begynnande, en ökad anled-
ng att kasta sig på Stoichyometrien. Ditåt vände jag mig
k nu hufvudsakligen, upplågad af min framgång med Nils-
ns malacolit. Det skulle naturligtvis vara af ett högt in-
resse att finna ju flere desto bättre bevis på sanningen
Berzelii bestämda proportioner, sammanparad med Mit-
erlichs om basernas inbördes utveckling och ett ännu större
kunna finna dessa lagars samband med dem som bestäm-
föreningarnas yttre form och yttre charakter, det vill
, att åstadkomma i mineralogien en harmoni emellan det
miska och det geometriska systemet. I denna rigtning
lööt jag att arbeta efter förmåga. Denna syftning, så vidt
rörer de bestämda proportionerna och bekräftelsen af
gamla lagarne samt upptäckande af nya för dessa pheno-
er, är för den philosophiska chemisten lika fullt af in-
sse som för den blott praktiska, ty det är från lagarne
de oorganiska kropparnas sammansättning, som vi skola
oss fram till dem som gälla för de organiska förenin-
e, hvilket är just det, hvarmed vår store chemist nu
er på att illustrera sin redan så lysande lefnadsafton.
slog mig ner på ett af de slägten inom mineralriket,
bäst mig syntes att en stor skörd skulle vara att hemta.
var granaterne. Uti inledningen till min afhandling
m har jag anmärkt, huru uppmärksamheten och interesset
både den kristallographiska eller geometriska samt den
miska sidan liksom sammanflyta och concentrera sig på
i så många afseenden utmärkta och på varieteter samt
bara afvikelser så rika slägte. Derpå hafva följt flera
lliga andra undersökningar i samma rigtning. Emeller-
gjorde mina granater, efter en mention honorable i Ber-

de skald blef inlaggd jemte Goethe och Schiller, om och ej flera böcker fingo medtagas. Litet propagandism följde ynglingen. För en gammal mamsell i huset lästes under extemporerad öfversättning Rousseaus Contrat Social och för en ung bokhållare Fichtes Beyträge zur Berichtigung etc. über die französische Revolution; men den katheder, hvarifrån denne philosoph föredrogs, var en af pigkistorna i en f. d. barnkammare, helst den stränge inspectoren ej borde träffa bokhållaren, under ett dolce far niente, liksom ej heller hans fästmö, hvilken var "Conservatif", såsom vår tid kallar det, gerna borde stöta på den unge mannen under så liberala lärors afhörande. Det "barnsliga" i detta beteende förgick knappt med åren. Att njuta gemensamt med någon annan blef alltid en vigtig beståndsdel af sjelfva njutningen. I Stockholm deremot kunde denna samnjutning ske med sådane, som kunde genom gengåfvor gälda gåfvorna. Närmaste vännerne blefvo G. Poppius, f. d. Statsrådet, som då var tillf. Revisions-Secreterare, M. Torén, död som Justitieråd, hvilken dock ej var, som det heter i Franzéns minnestal öfver honom, W:rs informator, och således ej d e r f ö r e blef framdragen af Riksdrotsen, men väl af vännen H. G. W., då det behöfdes, varmt förordad, tills allmänna omdömet gjorde alla förordanden för den förträfflige mannen öfverflödiga; samt Olof Liljewalch, Prof. L:s i Lund broder, som äfven 1809 inträdde i Högsta Domstolen. Här nämndes om W:rs förord för dem han lärt känna och högakta; men han kunde ofta känna till dem högre förbindelser än de till honom. Det var fallet med Poppius, som öfvade mycket inflytande vid stadgandet af W:rs offentliga karakter. Efter 1809 kom J. R. Blom, som då kallades från Rådmansstolen af 1809 års män till högre platser, nära intill W:s hjerta. Blott sådane män som W., P., T. och Bl. intag[a] de högre domaresäten, torde ej lätteligen den öfverklaga[de] s. k. "Svenska Ostracismen" användas emot dessa fol[k]maktens Högstbetrodde och således äfven från s[in] förtroendepost utan ransakning och dom afsättlige män, o[ch] ingen fara ligger då i denna motsvarighet till de vida fle[re] förtroendeposterne, som bero af konungamaktens ostrac[ism].

De ofvannämnde vännerne voro alla liberala i den [...] dens mening; W. kanske minst, men gjorde aldrig någ[ot] "affall." Då Blom 1812, kanske retad af nya Skolans a[n]fall på Sv. Akademien i tidningar, vanns af makten att m[ed] sitt stora anseende som liberal kämpa för vinnande af i[n]dragningsmakten, hvilken Tr.-W. ansåg vara förderflig [...]

Regeringen under tider af exaltation och annars onyttig, vann han visst sitt mål och helsades först som en "räddare" af en hög menskligbet, men förklarades sedermera ha gjort det — för att compromettera Regeringen, som genom den makten måste bli förhatlig (sagdt till Tr.-W. och här anfördt, andra till lärdom).

Det var dock ej så mycket de vetenskapliga theorierna, ej ens deras möjliga inverkan på juristens praxis att strängt fasthålla jemnlikheten inför lagen, hvarigenom både W. och Tr.-W. fick uppbära namn af Jakobin. Värre var att tyska läkaren Kern i Reise über den Sund yttrade sig förmånligt om W., hvaraf man slöt till W:rs connexion så väl med ut- som inländska Jakobiner, och värst, att när det erböds honom att bli Konungens Öfverste-Kammarjunkare, den 21-årige unge mannen dristade undanbedja sig den nåden, såsom i egen tanke mindre skicklig för hoflifvet. Samma hof, som före afsägelsen brann af afund öfver den emotsedda upphöjelsen, instämde sedan i än högre chorus öfver den — afslöjade Jakobinen. Åskan aflägsnades genom att använda på W. samma cur, som redan verkat på Wetterstedt. Denne reste ut en Höijers trognaste adept, och återkom, full af förskräckelse öfver de liberala lärornas följder. Detta ansågs ock böra inträffa af en W:rs resa. Så användes 1804 och 1805 under resor, till hvilka fadren annars aldrig skulle gifvit bifall.

Återkommen var Tr.-W. densamme, men andras fruktan ej så stark. Emellertid skiljde han sig ej från sina vänner, hvilka gingo raskare fram än han i missnöjet med Gustaf IV Adolfs regering, och C. H. Anckarsvärd skickade med sjelfva sin Chefs post ett bref till W. med underrättelse, att man der nere vid norska gränsen ernade arrestera Chefen, uppmanande W. att i Stockholm verka för Konungens arrestering. Brefvet skickades från General-Adjutans-expeditionen till Riksdrotsens hus, der W. fick det af en betjent. Så öppet gick man i dessa dagar till väga.

Kanske bör närmare utvecklas, huru en person med all utsigt till lycka under status quo, kom in i oppositionen under Gustaf IV Adolfs tid.

En händelse verkade på den 25-årige Gr. W., uppfödd i sin faders stränga begrepp om rättfärdighet, så lifligt, att han just i anledning deraf tog till pennan för att nedlägga sina känslor och sitt hemliga vetande i en journal. Det var Gustaf IV Adolfs befallning till Ehrenheim att anamma de till Ryssland bestämda subsidierna från England, hvilkas

förande genom Sverige han redan tillåtit. Befallningen gåk i slutet af Febr. 1807. Det synes ha haft inflytande på hela Grefvens själsrigtning. K. Gustaf IV ville genom denna sequester göra sig betald för hvad som innestod af efter Vereläfreden utlofvade subsidier. Ehrenheim, som framburit till ryska Ministern löftet om fri transport, gret, och de tårarne under samtal med Riksdrotsen blefvo af djup inflytelse på Riksdrotsens son, som märkte sig genom åsyn af dylika mått och steg allt lättare blifva införd i oppositionens åsigter. (Subsidierna utgjordes af 168,000 piaster eller 150,000 Rdr b:co). Till denna oppositionsanda bidrogo ej litet hos sonen, såsom vi redan anmärkt hos fädren, säkra intyg att bref funnos från Drottn. Sophia Magdalena, som intygade detsamma om Gustaf Adolfs börd, som de papper, hvilka Baron Munck vid bortvisningen måste lemna till Hertig Carl. Vid Bohemanska saken lät Hertig Carl Konungen veta, att han hade papper att framlägga, som kunde hafva olägenhet för Konungen, hvilket "skryt" Konungen nämnde för Riksdrotsen, medgifvande att detta måtte vara de Munckiska. Äfven bidrog Fr. Gyllenborgs berättelse om Konungens befallning att Operahuset skulle nedrifvas. Förgäfves anfördes att det kostat fadren 13 t:r guld i dåvar. mynt att uppbygga; fåfängt föreslogs att åtminstone inreda det till ett Nationalmuseum och Vetenskaps-Akademihus. Konungen förkunnade till svar: "*Jag ser knepet; de vilja vänta, tills jag ej är mer till, för att ge Operan igen, men det skall, ta' mig d—, intet Operahus nånsin bli.*" På Gyllenborgs nya invändning yttrades: "*Herre! är ni galen? Får jag intet rifva ner mitt hus, om jag vill?*" Ej heller föddes stora tankar om Gustaf Adolfs möjlighet för regerande deraf, att han svarade Toll, som försäkrade sig ej kunna för motvind afsända den postjakt, Konungen befallt utskicka: *General Toll får ej svara så, när jag befaller.* Då Gr. Axel Fersen skrifvit till K. Maj:t ett underd. bref redan 1805 med någon föreställning, kastades brefvet på golfvet, och sades under starka svordomar: "Jag skall lära de fähundarne att råda mig till sådant som vanhedrar mig." Wetterstedt lade brefvet på ett bord; men Konungen, som gick på golfvet under en monolog af eder och grofva epitheter, kastade brefvet på golfvet igen. Sår gafs åt nationalkänslan, då ett svar, Kungen gaf Grefve v. Essen och Baron Wrede, berättades. De hade tillstyrkt att göra fred med Bonaparte. Konungen yttrade: "Vilja de resonnera? Jag skall afsäga mig regeringen. Jag är för god att regera ett

olk så gement och har redan gjort för mycket för att sålant folk. Jag känner deras infama gemena tänkesätt och poltroneri" o. d., ofta svärjande på den "*gemena Cancellie-rationen*." Då Essen engång yttrade, att Konungen spelte om sin krona, genmälte Konungen, att Ryssland vår intet att frukta för Sverige, hvarest de skulle gå man ur huse för sin laglige Kung, när Fransoserne så gjorde för en sådan rackare som Napoleon, "det skall jag ta' mig d. väl fra dem." Den 10 Oct. 1807 tillstyrkte Riksdrotsen fred. Konungen svarade, att han lofvat Gud att ej göra det. Han vore ej den fege Alexander. Riksdrotsen påminte om vår ringa folkmängd och förmögenhet. Konungen: Här är folk och förmögenhet nog; men här fattas god vilja; slog dervid handen i bordet och gick sedan af och an på golfvet, mumlande mellan tänderne. Riksdrotsen gjorde föreställningar mot de mått och steg, hvarigenom Konungen syntes vilja lemna all vår handel i Engelsmännens händer, men dervid svarades blott: det är olyckligt hvad gamla preventioner äro svåra att utrota.

W. blef emellertid öfvertygad, att, om landet skulle räddas, Konungens person måste uppoffras; likväl med fägnad seende att det skedde hans arm förutan.

Hans utnämning till Justitie-Canceller vid 27 års ålder hade dock ej ensamt grund i opinionen bland 1809 års män i Stockholm eller allmänhetens möjliga större bekantskap med hans personlighet; utan i det quasi programm, Adlersparre skickade till Riksföreståndaren, innan han sjelf syntes i hufvudstaden och hvilket sedan offentliggjorts dels i en brochure af Anckarsvärd, dels af den ryktbare Crusenstolpe. Der yrkades bland annat, att W. skull genast insättas såsom sin faders biträde. Dertill kunde Adlersparre ej ha föranledts af personliga förhållanden till W., som blott en gång visste sig ha sammanträffat med honom och det 1802. I den föreslagna formen kunde man ej gå A:s önskan till mötes, men ville gerna göra det på något sätt. Man tillbjöd, som vi sett, W. Ordförandeplatsen i 1809 års Constitutions-utskott. Just derföre att han ej kunde få plats i Utskottet, då han ej ville ha den första, måste han försaka att deltaga i utarbetning af grundlagar, i hvilka han visst önskat inlägga åtminstone så mycken liberalism, att ej Ordförandeskapet mer skulle bestämmas af bänkrummet på Riddarhuset och dylikt, som han fann vara för dumt att conserveras. En "fingerspets" fick han dock med i grundlagsstiftningen på det sättet, att ledamöterne inom Utskottet

kommo öfverens att hvardera välja sig två att communice- sig med utom Utskottet. W. var den ene af dem Ph- valde.

Tr.-W. drog sig så tidigt från embetsmannabanan, mången satt i fråga hans rätt, att åt det enskilda lifvet snart offra krafter, hvilka fäderneslandet kunde behöf- Hans beslut härledde sig från de olika uppfattningarne rättstillståndets belgd hos en hjelte, bildad under revo- tionära tider, der ofta lagen måste tiga för vapeng- ("inter arma silent leges"), och en jurist, bildad i andan "den gamla regeringen" *). Afskedet begärdes dock ej ovilja och gafs ej af onåd. Den 3 Juni 1817 anteckna- "I dag fick jag mitt afsked. I detsamma det föredrogs, nämnde Konungen mig till En af Rikets Herrar. Stor min lycka att komma härifrån. Jag hade dock förnekat den, om jag insett en möjlighet att uträtta något godt

*) Just.-Cancelleren Gr. Tr.-W. är en af de få i vårt land, som nedlaggt embete för sin princip. Det gällde egentligen ett ifrågasatt åtal mot en Tidn. "Föreningen, Skandinaviskt Folkblad", för en de- influten recension af Prosten Gr. Schwerins Läsning till utbredande af medborgliga kunskaper, 2:a häft., der man läste, utan att kanske någon bland de få, som genomögnat raderna, torde så länge qvar- hållit tanken, att der gjorts någon tillämpning på en sednare tid: "det vore naturligt, att för tillvägabringande af excentricitetens och concentricitetens jemnvigt fordrades känna sitt folk, alla dess egen- heter m. m.", hvarpå det hette: "Man upptäcker lätt orsaken, hvar- före de Tyske och Danske Konungarne — ehuru ett par af dem, t. ex. Christopher af Bäjern och Christian I voro personligen utmärkta män — så föga kunde uträtta till folkets väl och så mycket till de- ras egen olycka." Detta stod i en tidning d. 13 Mars 1817, samma dag då, enligt uppgift af Lindboms piga, Wiborgsmällen skulle följa af det krut, fru Oxenstjernas kammarjungfru Hagström och fr. Rålambs hushållerska anat i uppsnappade uttryck om "en pulve- serad chrystall, som Svenskar, men ej Fransoser kände", och hvar- Rudolf Cederström, hvilken, som hvar man vet, "ej var med då krutet upptäcktes", tog en stor förskräckelse, hvilken han lyckligtvis mäktade öfverflytta på ett geni af första ordningen. Les extrêmes se touchent: är en ej sällan ådagalaggd erfarenhet, här [illegible] klarlig hos Geniet af dess ännu medvetna obekantskap med svenska folkets alla egenheter, till och med den att älska sin Kronprins till öfverdrift, äfven då det klandrade. När Tr.-W. fått medgifvet, att Lindbomska rapporten var ett lappri, kastade man sig på tidnings- artikeln, för att ändå ha någon corpus delicti. Der taltes om att åtala både Hof- och Justitie-Canceller, derföre att de ej åtalat de- samma; och fanns ej en lag, hvarefter det kunde ske — såsom Tr.- W. försäkrade, — så skulle Ständerna sammankallas att stifta dylik. Hof-Cancelleren indrog emellertid tidningen, hvilket allmän- heten ansåg ha skett för en pik åt Landshöfding Rosenstein att så Cultusminister deltaga i Innocence-Ordens baler.

min nuvarande plats eller i den Justitie-Ministers-beställning, hvartill jag borde förese mig hinna.... Visserligen hade jag kunnat uträtta något godt ... men godt i smått. Min trefnad och mina böjelser föra mig till landet. Landet och vetenskaperne, dessa försummade föremål, kommer jag att nu tillhöra. Hvar och en har med sig till verlden bestämmelsen af en viss bana, som är lämpad efter dess individualitet. Men de fleste menniskor försaka denna bestämmelse, hvilken är gåtan af vår lefnad. Jag tillhör nu min.

"Landtlefnaden kan icke uppfylla någons varelse fullständigare än min. Det finnes tre slags njutningar af landet: den ekonomiska, den poetiska och den vetenskapliga. Den kan skatta sig lycklig, som har en af dessa. Hos mig äro de förenade." Med den poetiska menade han tillfället att ostördt njuta af de största skalders skapelser. En så fin vägare af beståndsdelarne i granater från Ängsö och New-York och Vesuvius och Hallandsås var tillika en fin kännare af stora skalders skönheter, hvilka han njöt med tanken och känslan i full jemnvigt. Han hade redan i de dagar en sjelfständig ställning i vitterhetens bedömande, hvilket då ej var sällsynt bland hans medbröder. När 1815 Svenska Akademien anlitade Hof-Cancellers-embetet och Akademi-Cancellers-embetet för att tysta sin opposition i Upsala, voro der redan i Stockholm ej få bland de högre bildade embetsmännen, som ogillade både Akademiens vitterhet och försvarssätt. Justitie-Cancellers-embetets man, Tr.-W. antecknade d. 10 Dec. s. å. ... "Då man förbigår en klandervärd partiskhet i omdömet, har Litteraturtidningen såsom lärd och kritisk ett afgjordt värde. Den har förtjenst af bemödandet att utbreda den Tyska och Engelska litteraturen och jag måste instämma med Redactörerne uti deras anfall på den tomma fransyska philosophien och på den i styfkjortel och snörlif fängslade fransyska smaken, som vår Sv. Akademi af gammal vana slafviskt följer. Det är likväl icke ensamt vördnaden för Boileau och Voltaire, som fjättrar Akademien fast vid det föråldrade altaret: det är ännu mer — jag vågar säga det — olärdheten. Få bland dess Ledamöter skulle i ett annat land kunna kallas lärde, utan blott dilettanter.... Rosenstein och Blom skryta af att icke hafva läsit en Tysk bok. De läsa icke Tyska af samma orsak som andra ej läsa Ryska — af brist på kännedom af språket. Litteraturtidningen gör all rättvisa åt Oxenstjernas öfversättning af Milton och Adlerbeths af Virgilius, der Akademien väl knappt förlåter att ej finna Alexandrinen använd. I philosophien

med begäran om dess granskning. Jag trodde mig genast finna af de yttre charaktererna ett misstag hos min föregångare, hvilken mening af den chemiska behandlingen rättfärdigades, och ett nytt arbete af mig i samma ämne öfverlemnades till Blainville, som nu inför allmänheten framlade på mina ord, såsom melacolith, hvad han å Retzii vägnar nyss presenterat såsom gramatit. Till Berzelius, som då vistades i Paris, skickade jag en Cristat lamelle af fossilet, som han uppvisade för Monturo, Hauy's alter ego, hvilken förklarade mineralet för nytt och högeligen förtjenande undersökning. Den analys jag då utförde och hvaraf, såsom redan sagdt är, Blainville fick del, ådrog mig af Berzelius det bref, som ofvanföre är omnämndt, och inledde mig att på den analytiska banan arbeta för Vet.-Akademiens handlingar, hvilket kanske eljest aldrig fallit mig in, och hvarföre jag har att tacka den kännedom man inom- och utomlands fått om min vetenskapliga tillvaro här i verlden. Således sedan såsom jag förut nämnt den af mig funna Silvia Nilssonis så kraftigt inverkade, genom omständigheternas sammanlänkande, på Nilssons vetenskapliga bana, så var det nu han, som med sitt norska mineral gaf rigtning åt min. Äfven uppeggades jag här af Retzii afhandling att framträda såsom författare i mineralogien, lika som jag i ornithologien för så många år tillbaka drefs till pennan af Presid. Carlsons arbete; i begge fallen var det den, som före mig behandlat ämnet, som väckte min håg dertill i förening med föresatsen att åstadkomma något bättre.

Vid den tiden var det, som Berzelii snillrika och så djupt ingripande utveckling af läran om de bestämda proportionerna väckte ett så stort och förtjent uppseende, utmed hvilken lära uppvexte Mitscherlichs lika märkvärdiga som sköna upptäckter om Isomorpha basers egenskap att uti cristallisationer ersätta eller likasom aflösa hvarandra. Nu hade äfven chemiens inkräktning på mineralogien börjat, hvilken strid föranledde (flera år) chemisten Dumas att i Paris yttra sig för mig: "La mineralogie se débat sous le couteau pour ne pas devenir un chapitre de la chémie", hvarvid hans beskedligt medlande svärfar Brogniard, som icke är chemist, och ej heller anhängare af det stränga cristallographiska eller rätteligen geometriska systemet, som äfven hade sin representant närvarande vid tillfället — Brogniard säger jag anmärkte bra nog att: le Système chimique sert à *connaître* les minéraux, et le Système naturel à les *reconnaître*. Gubben sträfvar nemligen att finna ett

naturligt system för mineralogien, men har liksom alla andra, Tyskarnes store Werner sjelf inbegripen, ej kunnat åstadkomma annat på den vägen, än inconsequenser och oreda. Emellertid stodo nu tre skolor i harnesk mot hvarandra, nemligen den geometriska anförd af denne Hauy, om hvilken Berzelius uti sin dedication af ett till honom ställdt arbete yttrar att hans snille a élevé la mineralogie au rang des Sciences. Vidare den Wernerska eller naturliga systemets förfäktare samt ändtligen den chemiska, mot hvilken de andra begge förenade sig såsom mot en på dem inbrytande rabulism, för att tala nutidens språk. Uti denna conflict, som var interessant ej blott för mineralogerne utan för chemisterne, efter som det här gällde sammansättnings-principen för anorganiska kroppar i allmänhet, fingo chemisterne, särdeles de begynnande, en ökad anledning att kasta sig på Stoichyometrien. Ditåt vände jag mig ock au hufvudsakligen, upplågad af min framgång med Nilsons malacolit. Det skulle naturligtvis vara af ett högt interesse att finna ju flere desto bättre bevis på sanningen af Berzelii bestämda proportioner, sammanparad med Mitcherlichs om basernas inbördes utveckling och ett ännu större att kunna finna dessa lagars samband med dem som bestämma föreningarnas yttre form och yttre charakter, det vill säga, att åstadkomma i mineralogien en harmoni emellan det chemiska och det geometriska systemet. I denna rigtning beslöt jag att arbeta efter förmåga. Denna syftning, så vidt den rörer de bestämda proportionerna och bekräftelsen af de gamla lagarne samt upptäckande af nya för dessa phenomener, är för den philosophiska chemisten lika fullt af interesse som för den blott praktiska, ty det är från lagarne för de oorganiska kropparnas sammansättning, som vi skola ta oss fram till dem som gälla för de organiska föreningarne, hvilket är just det, hvarmed vår store chemist nu iller på att illustrera sin redan så lysande lefnadsafton. Jag slog mig ner på ett af de slägten inom mineralriket, der bäst mig syntes att en stor skörd skulle vara att hemta. Det var granaterne. Uti inledningen till min afhandling derom har jag anmärkt, huru uppmärksamheten och interesset än både den kristallographiska eller geometriska samt den chemiska sidan liksom sammanflyta och concentrera sig på detta i så många afseenden utmärkta och på varieteter samt anbara afvikelser så rika slägte. Derpå hafva följt flera tilliga andra undersökningar i samma rigtning. Emellertid gjorde mina granater, efter en mention honorable i Ber-

de skald blef inlaggd jemte Goethe och Schiller, om och ej flera böcker fingo medtagas. Litet propagandism följde ynglingen. För en gammal mamsell i huset lästes under extemporerad öfversättning Rousseaus Contrat Social och för en ung bokhållare Fichtes Beyträge zur Berichtigung etc. über die französische Revolution; men den katheder, hvarifrån denne philosoph föredrogs, var en af pigkistorna i en f. d. barnkammare, helst den stränge inspectoren ej borde träffa bokhållaren, under ett dolce far niente, liksom ej heller hans fästmö, hvilken var "Conservatif", såsom vår tid kallar det, gerna borde stöta på den unge mannen under så liberala lärors afhörande. Det "barnsliga" i detta beteende förgick knappt med åren. Att njuta gemensamt med någon annan blef alltid en vigtig beståndsdel af sjelfva njutningen. I Stockholm deremot kunde denna samnjutning ske med sådane, som kunde genom gengåfvor gälda gåfvorna. Närmaste vännerne blefvo G. Poppius, f. d. Statsrådet, som då var tillf. Revisions-Secreterare, M. Torén, död som Justitieråd, hvilken dock ej var, som det heter i Franzéns minnestal öfver honom, W:rs informator, och således ej derföre blef framdragen af Riksdrotsen, men väl af vännen H. G. W., då det behöfdes, varmt förordad, tills allmänna omdömet gjorde alla förordanden för den förträfflige mannen öfverflödiga; samt Olof Liljewalch, Prof. L:s i Lund broder, som äfven 1809 inträdde i Högsta Domstolen. Här nämndes om W:rs förord för dem han lärt känna och högakta; men han kunde ofta känna till dem högre förbindelser än de till honom. Det var fallet med Poppius, som öfvade mycket inflytande vid stadgandet af W:rs offentliga charakter. Efter 1809 kom J. R. Blom, som då kallades från Rådmansstolen af 1809 års män till högre platser, nära intill W:rs hjerta. Blott sådane män som W., P., T. och Bl. intogo de högre domaresäten, torde ej lätteligen den öfverklagade s. k. "Svenska Ostracismen" användas emot dessa [illegible] maktens Högstbetrodde och således äfven från [illegible] förtroendepost utan ransakning och dom afsättlige män, [illegible] ingen fara ligger då i denna motsvarighet till de vida [illegible] förtroendeposterne, som bero af konungamaktens ostracism.

De ofvannämnde vännerne voro alla liberala i den [illegible] dens mening; W. kanske minst, men gjorde aldrig något "affall." Då Blom 1812, kanske retad af nya Skolans anfall på Sv. Akademien i tidningar, vanns af makten att [illegible] sitt stora anseende som liberal kämpa för vinnande af [illegible] dragningsmakten, hvilken Tr.-W. ansåg vara förderflig [illegible]

Regeringen under tider af exaltation och annars onyttig, vann han visst sitt mål och helsades först som en "räddare" af en hög menskliget, men förklarades sedermera ha gjort det — för att compromettera Regeringen, som genom den makten måste bli förhatlig (sagdt till Tr.-W. och här anfördt, andra till lärdom).

Det var dock ej så mycket de vetenskapliga theorierna, ej ens deras möjliga inverkan på juristens praxis att strängt fasthålla jemnlikheten inför lagen, hvarigenom både W. och Tr.-W. fick uppbära namn af Jakobin. Värre var att tyska läkaren Kern i Reise über den Sund yttrade sig förmånligt om W., hvaraf man slöt till W:rs connexion så väl med ut- som inländska Jakobiner, och värst, att när det erböds honom att bli Konungens Öfverste-Kammarjunkare, den 21-årige unge mannen dristade undanbedja sig den nåden, såsom i egen tanke mindre skicklig för hoflifvet. Samma hof, som före afsägelsen brann af afund öfver den emotsedda upphöjelsen, instämde sedan i än högre chorus öfver den — afslöjade Jakobinen. Åskan aflägsnades genom att använda på W. samma cur, som redan verkat på Wetterstedt. Denne reste ut en Höijers trognaste adept, och återkom, full af förskräckelse öfver de liberala lärornas följder. Detta ansågs ock böra inträffa af en W:rs resa. Så användes 1804 och 1805 under resor, till hvilka fadren annars aldrig skulle gifvit bifall.

Återkommen var Tr.-W. densamme, men andras fruktan ej så stark. Emellertid skiljde han sig ej från sina vänner, hvilka gingo raskare fram än han i missnöjet med Gustaf IV Adolfs regering, och C. H. Anckarsvärd skickade med sjelfva sin Chefs post ett bref till W. med underrättelse, att man der nere vid norska gränsen ernade arrestera Chefen, uppmanande W. att i Stockholm verka för Konungens arrestering. Brefvet skickades från General-Adjutans-expeditionen till Riksdrotsens hus, der W. fick det af en betjent. Så öppet gick man i dessa dagar till väga.

Kanske bör närmare utvecklas, huru en person med all utsigt till lycka under status quo, kom in i oppositionen under Gustaf IV Adolfs tid.

En händelse verkade på den 25-årige Gr. W., uppfödd i sin faders stränga begrepp om rättfärdighet, så lifligt, att han just i anledning deraf tog till pennan för att nedlägga sina känslor och sitt hemliga vetande i en journal. Det var Gustaf IV Adolfs befallning till Ehrenheim att anamma de till Ryssland bestämda subsidierna från England, hvilkas

förande genom Sverige han redan tillåtit. Befallningen gick i slutet af Febr. 1807. Det synes ha haft inflytande på hela Grefvens själsrigtning. K. Gustaf IV ville genom denna sequester göra sig betald för hvad som innestod af efter Vereläfreden utlofvade subsidier. Ehrenheim, som framburit till ryska Ministern löftet om fri transport, gret, och de tårarne under samtal med Riksdrotsen blefvo af djup inflytelse på Riksdrotsens son, som märkte sig genom åsyn af dylika mått och steg allt lättare blifva införd i oppositionens åsigter. (Subsidierna utgjordes af 168,000 piaster eller 150,000 Rdr b:co). Till denna oppositionsanda bidrogo ej litet hos sonen, såsom vi redan anmärkt hos fadren, säkra intyg att bref funnos från Drottn. Sophia Magdalena, som intygade detsamma om Gustaf Adolfs börd, som de papper, hvilka Baron Munck vid bortvisningen måste lemna till Hertig Carl. Vid Bohemanska saken lät Hertig Carl Konungen veta, att han hade papper att framlägga, som kunde hafva olägenhet för Konungen, hvilket "skryt" Konungen nämnde för Riksdrotsen, medgifvande att detta måtte vara de Munckiska. Äfven bidrog Fr. Gyllenborgs berättelse om Konungens befallning att Operahuset skulle nedrifvas. Förgäfves anfördes att det kostat fadren 13 t:r guld i ditur. mynt att uppbygga; fåfängt föreslogs att åtminstone inreda det till ett Nationalmuseum och Vetenskaps-Akademien. Konungen förkunnade till svar: *"Jag ser knepet; de vilja vänta, tills jag ej är mer till, för att ge Operan igen, men det skall, ta' mig d—, intet Operahus nånsin bli."* På Gyllenborgs nya invändning yttrades: *"Herre! är ni galen? Får jag intet rifva ner mitt hus, om jag vill?"* Ej heller föddes stora tankar om Gustaf Adolfs möjlighet för regerande deraf, att han svarade Toll, som försäkrade sig ej kunna för motvind afsända den postjakt, Konungen befallt utskicka: *General Toll får ej svara så, när jag befaller.* Då Gr. Axel Fersen skrifvit till K. Maj:t ett underd. bref redan 1805 med någon föreställning, kastades brefvet på golfvet och sades under starka svordomar: "Jag skall lära de fähundarne att råda mig till sådant som vanhedrar mig." Wetterstedt lade brefvet på ett bord; men Konungen, som gick på golfvet under en monolog af eder och grofva epitheter, kastade brefvet på golfvet igen. Sår gafs åt nationalkänslan, då ett svar, Kungen gaf Grefve v. Essen och Baron Wrede, berättades. De hade tillstyrkt att göra fred med Bonaparte. Konungen yttrade: "Vilja de resonnera? Jag skall afsäga mig regeringen. Jag är för god att regera ett

folk så gement och har redan gjort för mycket för ett sådant folk. Jag känner deras infama gemena tänkesätt och poltroneri" o. d., ofta svärjande på den *"gemena Canaljenationen."* Då Essen engång yttrade, att Konungen spelte om sin krona, genmälte Konungen, att Ryssland vår intet att frukta för Sverige, hvarest de skulle gå man ur huse för sin laglige Kung, när Fransoserne så gjorde för en sådan rackare som Napoleon, "det skall jag ta' mig d. väl lära dem." Den 10 Oct. 1807 tillstyrkte Riksdrotsen fred. Konungen svarade, att han lofvat Gud att ej göra det. Han vore ej den fege Alexander. Riksdrotsen påminte om vår ringa folkmängd och förmögenhet. Konungen: Här är folk och förmögenhet nog; men här fattas god vilja; slog dervid handen i bordet och gick sedan af och an på golfvet, mumlande mellan tänderne. Riksdrotsen gjorde föreställningar mot de mått och steg, hvarigenom Konungen syntes vilja lemna all vår handel i Engelsmännens händer, men dervid svarades blott: det är olyckligt hvad gamla preventioner äro svåra att utrota.

W. blef emellertid öfvertygad, att, om landet skulle räddas, Konungens person måste uppoffras; likväl med fägnad seende att det skedde hans arm förutan.

Hans utnämning till Justitie-Canceller vid 27 års ålder hade dock ej ensamt grund i opinionen bland 1809 års män i Stockholm eller allmänhetens möjliga större bekantskap med hans personlighet; utan i det quasi programm, Adlersparre skickade till Riksföreståndaren, innan han sjelf syntes i hufvudstaden och hvilket sedan offentliggjorts dels i en brochure af Anckarsvärd, dels af den ryktbare Crusenstolpe. Der yrkades bland annat, att W. skull genast insättas såsom sin faders biträde. Dertill kunde Adlersparre ej ha föranledts af personliga förhållanden till W., som blott en gång visste sig ha sammanträffat med honom och det 1802. I den föreslagna formen kunde man ej gå A:s önskan till mötes, men ville gerna göra det på något sätt. Man tillbjöd, som vi sett, W. Ordförandeplatsen i 1809 års Constitutions-utskott. Just derföre att han ej kunde få plats i Utskottet, då han ej ville ha den första, måste han försaka att deltaga i utarbetning af grundlagar, i hvilka han visst önskat inlägga åtminstone så mycken liberalism, att ej Ordförandeskapet mer skulle bestämmas af bänkrummet på Riddarhuset och dylikt, som han fann vara för dumt att conserveras. En "fingerspets" fick han dock med i grundlagsstiftningen på det sättet, att ledamöterne inom Utskottet

kommo öfverens att hvardera välja sig två att communicera sig med utom Utskottet. W. var den ene af dem Platen valde.

Tr.-W. drog sig så tidigt från embetsmannabanan, att mången satt i fråga hans rätt, att åt det enskilda lifvet så snart offra krafter, hvilka fäderneslandet kunde behöfva. Hans beslut härledde sig från de olika uppfattningarne af rättstillståndets helgd hos en hjelte, bildad under revolutionära tider, der ofta lagen måste tiga för vapengnyet ("inter arma silent leges"), och en jurist, bildad i andan af "den gamla regeringen" *). Afskedet begärdes dock ej af ovilja och gafs ej af onåd. Den 3 Juni 1817 antecknades: "I dag fick jag mitt afsked. I detsamma det föredrogs, utnämnde Konungen mig till En af Rikets Herrar. Stor är min lycka att komma härifrån. Jag hade dock förnekat mig den, om jag insett en möjlighet att uträtta något godt på

---

*) Just.-Cancelleren Gr. Tr.-W. är en af de få i vårt land, som nedlaggt embete för sin princip. Det gällde egentligen ett ifrågasatt åtal mot en Tidn. "Föreningen, Skandinaviskt Folkblad", för en deri influten recension af Prosten Gr. Schwerins Läsning till utbredande af medborgliga kunskaper, 2:a häft., der man läste, utan att kanske någon bland de få, som genomögnat raderna, torde så länge qvarhållit tanken, att der gjorts någon tillämpning på en sednare tid: "det vore naturligt, att för tillvägabringande af excentricitetens och concentricitetens jemnvigt fordrades känna sitt folk, alla dess egenheter m. m.", hvarpå det hette: "Man upptäcker lätt orsaken, hvarföre de Tyske och Danske Konungarne — ehuru ett par af dem t. ex. Christopher af Bäjern och Christian I voro personligen utmärkte män — så föga kunde uträtta till folkets väl och så mycket till deras egen olycka." Detta stod i en tidning d. 13 Mars 1817, samma dag då, enligt uppgift af Lindboms piga, Wiborgssmällen skulle följa af det krut, fru Oxenstjernas kammarjungfru Hagström och fru Rålambs hushållerska anat i uppsnappade uttryck om "en pulveriserad chrystall, som Svenskar, men ej Fransoser kände", och hvaraf Rudolf Cederström, hvilken, som hvar man vet, "ej var med då krutet upptäcktes", tog en stor förskräckelse, hvilken han emellertid lyckligtvis mäktade öfverflytta på ett geni af första ordningen. Les extrêmes se touchent: är en ej sällan ådagalaggd erfarenhet, här förklarlig hos Geniet af dess ännu medvetna obekantskap med svenska folkets alla egenheter, till och med den att älska sin Kronprins till öfverdrift, äfven då det klandrade. När Tr.-W. fått medgifvet, att Lindbomska rapporten var ett lappri, kastade man sig på tidningsartikeln, för att ändå ha någon corpus delicti. Der taltes om att åtala både Hof- och Justitie-Canceller, derföre att de ej åtalat densamma; och fanns ej en lag, hvarefter det kunde ske — såsom Tr.-W. försäkrade, — så skulle Ständerna sammankallas att stifta en dylik. Hof-Cancelleren indrog emellertid tidningen, hvilket allmänheten ansåg ha skett för en pik åt Landshöfding Rosenstein att som ...ltusminister deltaga i Innocence-Ordens baler.

min nuvarande plats eller i den Justitie-Ministers-beställning, hvartill jag borde förese mig hinna.... Visserligen hade jag kunnat uträtta något godt ... men godt i smått. Min trefnad och mina böjelser föra mig till landet. Landet och vetenskaperne, dessa försummade föremål, kommer jag att nu tillhöra. Hvar och en har med sig till verlden bestämmelsen af en viss bana, som är lämpad efter dess individualitet. Men de fleste menniskor försaka denna bestämmelse, hvilken är gåtan af vår lefnad. Jag tillhör nu min.

"Landtlefnaden kan icke uppfylla någons varelse fullständigare än min. Det finnes tre slags njutningar af landet: den ekonomiska, den poetiska och den vetenskapliga. Den kan skatta sig lycklig, som har en af dessa. Hos mig äro de förenade." Med den poetiska menade han tillfället att ostördt njuta af de största skalders skapelser. En så fin vägare af beståndsdelarne i granater från Ängsö och New-York och Vesuvius och Hallandsås var tillika en fin kännare af stora skalders skönheter, hvilka han njöt med tanken och känslan i full jemnvigt. Han hade redan i de dagar en sjelfständig ställning i vitterhetens bedömande, hvilket då ej var sällsynt bland hans medbröder. När 1815 Svenska Akademien anlitade Hof-Cancellers-embetet och Akademi-Cancellers-embetet för att tysta sin opposition i Upsala, voro der redan i Stockholm ej få bland de högre bildade embetsmännen, som ogillade både Akademiens vitterhet och försvarssätt. Justitie-Cancellers-embetets man, Tr.-W. antecknade d. 10 Dec. s. å. ... "Då man förbigår en klandervärd partiskhet i omdömet, har Litteraturtidningen såsom lärd och kritisk ett afgjordt värde. Den har förtjenst af bemödandet att utbreda den Tyska och Engelska litteraturen och jag måste instämma med Redactörerne uti deras anfall på den tomma fransyska philosophien och på den i styfkjortel och snörlif fängslade fransyska smaken, som vår Sv. Akademi af gammal vana slafviskt följer. Det är likväl icke ensamt vördnaden för Boileau och Voltaire, som fjättrar Akademien fast vid det föråldrade altaret: det är ännu mer — jag vågar säga det — olärdheten. Få bland dess Ledamöter skulle i ett annat land kunna kallas lärde, utan blott dilettanter.... Rosenstein och Blom skryta af att icke hafva läsit en Tysk bok. De läsa icke Tyska af samma orsak som andra ej läsa Ryska — af brist på kännedom af språket. Litteraturtidningen gör all rättvisa åt Oxenstjernas öfversättning af Milton och Adlerbeths af Virgilius, der Akademien väl knappt förlåter att ej finna Alexandrinen använd. I philosophien

följer blott Leopold med sin tid. Huru skulle de kunna göra det, som ej ens känna det språk, som är nyckeln till nya litteraturen? Atterbom och några Upsala-ynglingar med honom hafva den stora förtjensten af om icke ännu grundlig, dock genom arbete dagligen utvidgad lärdom, hvarigenom de, efter att hafva afnött de råa formerna, skola gå långt, och säkert, oaktadt allt motstånd, öppna i Sverige vägen för den nya litteraturen, som redan börjar bli känd i Boileaus eget fädernesland. Herrar Akademister förstå detta och kunna ej annat än inom sig medgifva underlägsenheten i lärdom samt bristen på arbetsamhet. Deraf kommer den starka ovilja, som Akademien har till "Phosphoristerne", hvilkas litterära kätteri hon vill utmåla såsom till sina följder vådligt för Regeringens anseende. . . . Jag sökte visa Wetterstedt oklokheten af hela denna handling. . . . Jag bad honom öfverväga hvad han med en sådan mot Tryckfriheten stridande stränghetsprincip skulle vilja göra om Litteratur-tidningen eller hvilken annan kritisk journal toge sådana hvassa vapen, som Voltaire och Boileau använde mot de offer, de alldeles nertrampade, som Schlegel, som Fichte, som Pope anlitade mot sina motståndare, ja, som sjelfva Leopold använde mot Pehr Enebom. Jag bad honom besinna, att i de länder, der Trycktvånget varit rådande, hade de litterära strider dock utgjort undantag. Han försvarade sig tappert i början, men när den främmande elden, krasat med han från annat håll blifvit antänd, utblossat, så hade han intet kraftigt mera att invända. Man vet att det farliga hotet af de höge embetsmännen strandade vid kallar allena."

Tr.-W. har — vi anmärka det till slut — haft en verksamhet, hvilken sammanknyter vetenskap och politik, nemligen såsom författare af *Anteckningar och Erinringar* under vissa märkligare tider af sin lefnad. Om dessa skrifter, af stor vigt för Sveriges historia under samma tid, torde här få meddelas någon upplysning till ledning för framtida häfdforskare, som med visshet, att dessa skrifter funnits till, väl torde kunna skaffa sig kunskap om hvar de äro till finnandes *); liksom i detta Lexicon upplysning förut lemnats om Gr. Ad. Ludv. Hamiltons, Baron G. Ehrensvärds, Gr. A. F. Skjöldebrands och Gr. Jakob De la Gardies Journaler.

*) Om ej Grefvens son ännu lefver, kunna de med största sannolikheten efterfrågas på Lunds Bibliothek jemte De la Gardieska och Trolleska donationerna.

[rel]ligen skola desse, liksom Gr. Tr.-Wachtmeisters en dag [bl]ifva jemnförda sinsemellan och pröfvade den ena efter den [a]dras större utförlighet i skildring eller författarens när[m]are ställning till det föremål, som aftecknats eller be[dö]mts. I allmänhet må yttras, att sällan de lärde, som [eg]nat sig helt åt häfdateckning, kunna på så nära håll ha [in]till det inre nervsystemet af historien, som dylika memoir[fö]rfattare, hvilka varit *"en stor del sjelfve af det de tecknat."*

Vi ha sett fem band in folio af Gr. Tr.-W. Första [ba]ndet af 590 sidor, innehåller *Anteckningar förde under [sis]ta åren af K. Gustaf IV Adolfs regering samt näst efter [r]egementsförändringen.* Först uppsatt i chiffer af W., se[da]n en elär af en annans hand. Börjar med: *"Engelsk-[r]yska Subsidierne; slutet af Febr."* Slutar med d. 5 Juni [1]809... *"Constitutionen blef i dag på Riddarhuset antagen [m]ed stark acclamation."* ... Der är sedan tillaggdt: 8 Juni [1]824: *"Något angående vårt politiska förhållande med Frank[ri]ke. I bref till Justitierådet M. Torén"*, med *ett sednare [ti]llägg 1834.* Andra bandet af 331 sidor, *Anteckningar och [E]rinringar.* 2:a D. i 2 afdeln. 1:a afdeln. eller Gallerie uti [1]95 sidor. 2:a afdeln. eller Anteckningar från d. 10 Oct. [1]814 till d. 26 Febr. 1815: 138 sidor. Galleriet upptager [e]tt stort antal af politiska personer omkring 1809. Med en [bi]laga till Galleriet af 27 sidor. Tredje bandet af 370 si[do]r, *Anteckn. och Erinr.* 3:e D. från d. 27 Febr. 1815 till [d.] 31 Mars 1816. Fjerde bandet *Anteckn. och Erinr.* af [3]98 sidor. Från d. 1 Apr. 1816 till d. 3 Juni 1817. Femte [ba]ndet *Anteckn. och Erinr.* af 335 sidor. Börjar d. 14 Sept. [1]822, ej med form af journal utan anteckningar öfver lästa [sv]enska historiska skrifter, egna tillfälliga erinringar o. d. [An]märkningar vid "Morianen" äro af synnerlig historisk vigt [fö]r dem, som ernå begagna nämnde skrift såsom historisk [kä]lla). Denna del hade 1847 i April hunnit till 333 sidor.

Detta verk är adresseradt till förf:s son, men angår med [un]dantag *Sveriges historia*, skrifvet mera sine studio et [ir]a, än gamla Statsmän, sedan de dragit sig från att *göra [hi]storia* till att *skrifva historia*, pläga förmå. Höjer sig en [da]g Svenskarnes smak från lusten för romandiktens perso[na]r till verklighetens med historisk pregel, skola säkert [de]ssa journaler, så väl som de öfrige ofvananförda, fram[ka]llas af den köpande allmänhetens interesse till den läsan[de] allmänhetens gagn under tider, då interesset för offent[li]ga angelägenheter verkligen bredet sig vidsträcktare, än le[d]en att skaffa sig för dylik verksamhet tillräckliga kunskaper.

Prof på Memoir- och Journalstilen hos denne författare Vi välja hans Teckning af Statsråds-sessionen, då fråga v om en lag att ej fideicommisser skulle derefter få stiftas.

Den första votering på Riddarhuset, efter den nya Riks-dagsordningens sättande i verkställighet, hade angått den fråga, då Borgare och Bönder redan röstat mot Fideicom-miss-stiftningsrätten och Presterne ville följa Adeln. Adeln röstade för rättens bibehållande på f. m., men på e. m. up-dagades ett formfel dervid begånget och vid ny votering vunno "de liberale." Frågan blef således såsom ett Stån-dernas beslut ett conseljämne. Derom heter det i memoiren:

"I Statsrådet hörde jag honom (Carl August) icke yttra ett ord utom engång, då han af Konungen interpellerade. Han satt der med stolen skjuten litet längre från bordet vi andre på taburetterne, hatten mellan knäna, hälarne till-bakadragne, seende rätt framför sig utan att röja något del-tagande i hvad som föregick. Det är sannt, att i Justitie-conseljen, der jag endast hade tillfälle se honom, kun just ingenting interessera honom. Den gången, då Kungen begärde hans mening, var dock ej så indifferent. Det var debatten öfver fideicomisslagen. Mitt yttrande (tillstyrkande förbud mot nya dylika och tillåtelse att upplösa de till-rande) finnes bland anteckningarne. Engeström (värre stokrat än om han varit Jarl-son i stället för Profes-son) stridde häftigt deremot och såsom vanligt förgick Adlersparre var på min och Högsta Domstolens sida, ytt-de sig efter vana kort men bittert och stickande, förkla-de sin högaktning för mig och dem som hyllade den ning, hvilken Engeström sökte stämpla som syftande på och adelns och samhällets upplösning. Rosenblad och lerbeth hade väl haft lust att protestera, men voro rä för Adlersparre. De slogo ned ögonen och tego besked. Sedan jag, som i egenskap af den yngste i laget, sk yttra mig först, hade uppläst mitt dictamen, som följdes ett i motsatt rigtning af E., blandade jag mig ej vidare discussionen, utan lät E. i fred, efter det skrifnas up-sande, mundtligen få utgjuta sin harm och huggas Adlersparre. Carl XIII klämd mellan favoriten E. och Adlersparre var förlägen och när grälet blef varmt och ljudt, lutade han pannan ner på sin krycka och vagg dermed af och an par contenance. Slutligen reser han upp och för att komma från käbblet och ur dilemmas, ropar han oss till votering. E. blef solus in voto. hade under hela tiden haft ögonen på Kronprinsen. D

stilerade ämnet var onekligen af interesse för medborren, för statsmannen, för philosophen. Men om det hade gått något i Mesopotamien eller en öfverläggning här förts ett språk, som Prinsen allsicke förstått, eller om han rit stendöf, kunde hans blick och hans contenance ej vamer orörlige eller mer uttryckslösa. Hvarken öga eller syntes han låna oss, hvilket han dock verkligen gjorde som det förmärktes, då han skulle afgifva sin mening. När sider Konungen vände sig till honom, sist af alla, för höra hans mening, yttrade han helt kort och med en ste med handen åt ändan af bordet, der jag satt, att han stämde med mig, eller som orden föllo: "med de herrarne."

Skulle läsning af slika taflor ur vår historia ej ega åtinstone lika mycket interesse som romandiktares compositioner? Skulle en så tecknad historia behöfva romantiseras?

Tr.-W:rs stilistiska förtjenst behöfver ej charakteriseras. n torde af den ofvan anförda skizzen kunna af läsaren elf bedömmas.

I sammanhang med upplysningen om Tr.-W:rs tanke om leicommisser, må anföras med sammandragningens rätt, en el af ett bref af d. 7 Maj 1847, deri han funnit nödigt rsvara sin tanke om adelsståndet och sina af en aktad, nu rigången vän, klandrade uteblifning vid så många riksdaar, ... "förebråelsen eger så mycket sken af att vara väl rtjent, att jag känner mig kraftigt uppfordrad att urskulda g så godt jag det kan förmå."

"*Det är beklagligt*, säger Tit., *att de, hvilka genom etc. c. borde vara ett stöd för vårt stånd, undandraga sig nna skyldighet, icke visa sig vid våra riksdagar etc.* Här jag skyldig att förklara mig, ty ogerna låter jag vidlåda g misstankan, att af kallsinnighet för det allmänna eller beqvämlighet afhållas från uppfyllandet af mina medborerliga pligter.

Tit. torde påminna sig, att vid uppkomsten af vårt nya atsskick, inträdde jag 1810 uti ett embete, som grundgsenligt stängde mig från deltagande i den s. k. riksdagsrksambeten, hvarmed icke blott kan förstås sätet på bänn, utan äfven och förnämligast deltagandet uti ärendernas ndläggning inom utskotten. ... Under mitt offentliga lif, ledes vid de riksdagar, som föregingo 1817, var jag derre aldrig i tillfälle att se innersidan af ett utskott, och jag sedermera gick till mötes det vanliga lif, som jag fört i 30 år, var den parlamentariska banan mig så godt n alldeles främmande. ... Vid framskriden ålder ... hade

jag väl kunnat vilja försöka mig såsom *ledamot*, men ich
debutera såsom *öfverläggningarnes ledare*, hvilket sannolikt
på grund af ättenummern, fallit på min lott. Då efter n
gällande ordning denna vigtiga befattning bestämmes i hvarj
fall icke åt *personer*, utan åt *matrikelsiffran*, ... så söke
bekräftelse af Molières: les gens de qualité savent tout sa
rien apprendre. ... Men derpå har jag ej vågat förlita mi

Jag har nu sökt inför Tit. icke synas sämre än ja
verkligen är. Der borde jag kanske sluta. Men uppriktig
heten fordrar, att icke heller låta Tit. tro mig vara bättr
än jag är. Uti den straffande erinran om min förmodad
politiska apathi, häntyda Tit. ord äfven på någon fördel
som vårt stånd kunde hafva att af min person påräkna. De
är detta omdöme, som jag icke är värdig. Ty jag bekän
ner, att jag icke skulle röra mig ur fläcken för att med
verka till bevarande af ståndets s. k. politiska rättighete
och af det enkla skäl, att jag betraktar ståndet såsom e
fiction och dess sjelfskrifvenhet i representationen —
vare sig uppriktigt framstående med namn af stånd, elle
insmugladt såsom class — blifven en artificiell skapelse oc
således utan rot i opinionen, utan moraliskt fäste i samhälls
skicket och derföre utan bestånd för framtiden. ... Unde
kategorien af blott konstgjord ..., skall den representa
hemfalla, som innehar sin plats genom sjelfskrifvenheten
utan att i och för sig den charakter, han representerar,
har en egen densamma uteslutande tillhörig och icke ut
några biförhållanden utstakad verkningskrets eller, om ja
så må säga, ett ingripande i statsmachinens gång, motivera
i nu ifrågavarande fall af hans blotta egenskap af adels
man. Jag inser ej, huru dessa postulater fyllas af adels
mannen, betraktad blott som sådan. Hvad han förmår at
verka i det allmänna, hvad han der gäller och betyder, de
förmår och betyder och gäller han i den mån, som han til
lika är jordegare, embetsman m. m., det vill säga, innehaf
vare af ett yrke, som han — märkom det väl — delar el
ler drifver gemensamt med individer af alla andra clas
ser, och dervid, så vidt sig begriper, förevarar han ick
sjelfskrifvenheten. Annorlunda och utan all analog
med det närvarande, förhöll det sig med de der förfä
derne, i hvilkas minne och föredöme vi äflas att söka stö
åt våra i conservatif välmening alltjemt vidhållna anspråk
Utgörande en egen, af numera icke möjliga företrädesrättig
heter omgärdad, skarpt från alla andra classer obegränsad
cast, besittande för sig allena rikets fria jord, bildade för

ärt stånd ett eget element i statslifvet. Det hade sig å-
ggdt fäderneslandets försvar, och med undanträngande af
lla andra höll adeln, utmed regenten, handen om statsrodret.
Nu fuskar något hvar i det handtverket, den ene så godt
om den andre, och riddersmannen har, såsom blott och bar
ådan, sig intet eget förbehållet. Jag tror ej att man med
angång skall kunna försöka, att i vårt nuvarande tillstånd,
er intet eget eller elementariskt förefinnes, men väl i
n brokig förening framstå alla de befattningar, yrken och
idkrokar, som ega burskap inom Sveriges landamären, att
er, säger jag, qvarhålla vålnaden af det förflutna, lika li-
tt som det skall låta sig göra att få tempelherrar af våra
rimurare och en Jacques Molay af — jag vet ej hvilken
arl XIII:s korsbärare.

Tit. har nu mottagit min trosbekännelse, som kanske
borde kallas min syndabekännelse och Tit. vet således, hvar
Tit. har mig, hvilket alltid är godt till undvikande af miss-
förstånd. Jag hoppas aldrig komma i belägenhet att behöfva
försvara mina åsigter, lika litet som att göra dem gällande.
De må då för mig sjelf få gälla hvad de kunna! Blott det
vill jag nämna, att de icke äro foster af några af vår tids
hugskott. De äro framkallade af grundsatser och intryck,
ingna så nära ett halft århundrade sedan och mognade både
under min vandring på den offentliga banan samt under så
många derefter ensligt i betraktelser framlefda år."

Det som utgjorde Tr.-W:rs "Jakobinism" 1804, och
blott hette "liberalism" 1847, skall visst snart förklaras för
n "conservativ doctrin", i hvilken "det unga Sverige" med
larm ser mäktiga hinder för — den framtida republiken.
Och det är uppenbart, att den adliga sjelfskrifvenheten, som
ger åt Rob. Bruce och Nils R. Rosenschöld och Rosenquist
af Åkershult o. d. lika politisk makt, som åt ståndets vi-
aste och ärerikaste män, passa vida mer i en polsk repu-
blik, än i en svensk constitutionell monarchi.

K. Oscar har förstått Tr.-W:rs liberalism. Han erböd
honom att föra Landtmarskalksstafven 1847, och ehuru den
gamle ej ansåg sig ega helsa för detta mödosamma uppdrag,
å infann han sig dock vid den riksdagen, der ett represen-
tationsförslag af Konungen inlades och af Ständerne hänsköts
till följande riksmöte, hvaruti sjelfskrifvenhetens dödsdom
är oåterkalleligen skrifven, äfven om detta förslag faller i
in närvarande nyans.

Lyckligtvis ha äfven de tanklöse nödgats under 1848
e, hvilket Eldorado som uppvexer, der republiker med våld

skola uppresas på monarchier, så att det numera ej är så farligt att bekänna sig vara liberal antirepublikan. En sådan har Tr.-W. varit och visat sig ett halft sekel. De conservative, som blindt ropa mot den liberalismen, må pröfva om de ej äro sina argaste fienders — republikanernas d. ä. antimonarchisternas — naturliga bundsförvandter. Men tidens upplysning till ära bör det medgifvas, att sjelfskrifvenheten knappt numera eger andra anhängare än sådane, för hvilkas skull dess upphörande är riksvigtigt.

Grefve H. G. Tr.-W. har trenne gånger varit gift. 1. med *Hedvig Amalia Klinckowström*, dotter af Öfverstemarskalken Frih. Th. L. Kl. (hon var då enka efter Öfverste-Lieut. R. S. O. Möllersvärd, med hvilken hon hade dottern Hedvig, g. m. Öfversten R. S. O. Frih. N. Toll; deras dotter Amelie är 1849 g. m. Statsrådet, Chefen för Eccles.-Exp. R. N. O. Dr. Paul Genberg). I detta äktenskap föddes *Ulrika Eleonora* 1807, som 1831 blef g. m. Gr. Kjell Barnekow. — 2. med *Catharina Charlotta Lejonhufvud*, dotter af Gr. Knut L. I detta äktenskap har Gr. Tr.-W. haft fyra barn: 1. *Axel Knut*, född d. 13 Mars 1812, nuv. Hofmarskalk och Chef för H. K. H. Kronprinsens hof, 1842 g. m. H. G. Wachtmeister, dotter af Gr. Gust. W., och efter hennes död 1845 med systern af förra makan, S. L. W. (I sednare äktenskapet föddes sonen Hans 1846). 2. *Lovisa*, född d. 7 Oct. 1814, g. m. Frih. Axel Duvall. 3. *Charlotte*, född d. 18 Dec. 1816, g. m. Gr. Christian Dücker. 4. *Amelie*, född d. 19 Jan. 1818, död d. 24 Dec. 1837. — 3. med *Sigrid Margaretha Fleming*, dotter af Öfversten Frih. Fredr. Fleming.

Skrifter: Se ofvan.

(Källor: angifna härofvan.) —K.

Anm. Det ofvanföre nämnda fideicommisset Trolleberg har i sednare tider blifvit utbytt mot Ljungby, som derföre nu heter Trolle-Ljungby, då Trolleberg, med bibehållande af sitt namn, dock kan ärfvas äfven af dem, som ej föra Trollevapnet.

Ytterligare tryckfel och tillägg i XIV, XV, XVI och XVII Banden.

FJORTONDE BANDET.

Sid. 80 r. 19 nerifr. *Ulfsson* läs *Knutsson*.
— — r. 18 — *Alfsson* l. *Knutsson*.

FEMTONDE BANDET.

— 129 r. 13 läs: dareregeringen.
— 1 0 r. 1 kasta l. kastade.
— 187 r. 3 en punkt (.) borttages.
— 159 r. 17 l. *hedningarne*.
— 177 r. 2 l. reflecterande.
— — r. 9 *Bihang* l. *Bidrag*.
— — r. 11 nerifr. *deras* l. *hans*.
— 204 r. 1 läs: Det var tydligen *ej* denne, *utan* General-Major *G. B.* St. v. H....
— 210 r. 4 l. Suède",
— — r. 8 l. förhållande. Enligt ..
— 214 r. 16 nerifr. *Holland* l. *Lord H.*
— — r. 10 — *Liver* l. *Liwer*.
— — r. 2 — *Holland*, l. *Kungariket H.*
— 218 r. 6 nerifr. i texten l. *föreslog*.
— 216 r. 11 *en* af ... läs *tre* af ...
— 219 r. 4 *cops* l. *corps*.
— 238 r. 19 läs 900 *man* K. tr.
— 252 r. 16 nerifr. i texten *Tolfta* l. *Tofta*.
— 331 r. 4 som *utmärker* ...

SEXTONDE BANDET.

— 8 r. 10 nerifr. *Mars* l. *i Mars*.
— 42 r. 19 *Kouu*.. l. *Konu*..
— 67 r. 1. Not. *) tillsättes vid Gabr. Kihlgren.

*) Denne G. K. en bror till den adlade Borneman, var in uti sin ålderdom öfvertygad, att en engel talat med honom som barn. Då han låg på sitt yttersta, sade han: "jag dör ej, förrän min engel, som var min lekkamrat i min barndom, åter visar sig." En natt syntes i rummet ett sken. "Nu dör jag, sade gubben. Engeln visade sig i natt." Han dog följande dagen. Berättadt af Hr Capitaine Ljungman, som då uppvexte der G. K. dog.

— 68 r. 9 l. berömmas.
— 72 r. 7 800 l. 300.
— 86 r. 19 nerifr. *två* l. *tre* söner, som i Sverige vunnit adelskap, af hvilka *en* vann namnkunnighet.
— — r. 18 nerifr. *yngre* l. *yngste*.
— 87 r. 8 nerifr. l. *Nerheden*.
— 90 r. 1 *Frankrike*. Läs: *F—e*,

Sid. 110 r. 10 nerifr. *heten.*
— 122 r. 15 (Oxstjernen).
— 123 r. 7 l. *Ödestugu.*
— 149 r. 10 nerifr. *öfver* l. *under.*
— 161 r. 15 l. *Konungs.*
— 162 r. 2 nerifr. l. *framdrogs.*
— 163 r. 4 *utan ha* l. *utan att ha.*
— 175 r. 20 står *påstodo* l. *pätogo.*
— 201 står *L. N. F–n,* l. *L. B. F–n.*
— 223 r. 3 nerifr. i texten *Aud ...* l. *Aulævill.*
— 353 r. 14 — — *två* l. *de.*
— 358 r. 10 *Consist.* l. *Constitt.*
— — r. 4 nerifr. i texten l. *dessa stift.*
— 364 r. 13 — l. *klaga. Att ...*
— — r. 2 — l. aldrig *dolt* och ...
— 365 r. 9 — l. Peter.
— 394 r. 10 *förordnade,* l. *de, varmt förordande,* ...

SJUTTONDE BANDET.

— 151 r. 17 nerifr. står Lindholm; läs Lundholm.
— 159 r. 10 — står kunde aftagas; läs borde aftagas.

BIOGRAPHISKT
LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE BANDET.

Upsala
Wahlström & C.
1850.
På N. M. Lindhs förlag.

Adertonde Bandets Innehåll.

Tillägg till bokstafven S.

T.

(Fortsättning).

TUNELD, ERIK.

ödd den 22 Aug. 1709 på Kila Comministers-boställe i stmanland af *Erik Tunelius*, sedan Kyrkoherde i Sevalla, d 1738, och *Brita Hedman*, prestdotter. Namnet är ta- t af Tuna i Dalarne, der farfadern, Jöns Larsson, var rgsman.

Första undervisningen erhöll han af den tio år äldre odren, Lars, sednast Kyrkoherde i Nora, hvilken han följ- till Vesterås och Upsala. Såsom medellös, måste han ti- ;t conditionera. Detta hindrade honom dock ej ifrån att ra utmärkta framsteg i egna studier, synnerligen i greki- a. Den 23 Apr. 1731 betygade han "Akademiens fägnad er K. Fredrik I:s födelsedag" i en oration på grekisk he- sk vers. Sedan fick han sjelf till Konungen öfverlemna ma oration och inför honom uppläsa åtskilliga stycken ur, samt erhöll "en ansenlig gåfva af ducater."

Bland T:s enskilda disciplar är isynnerhet frejdad Pre- enten C. A. Rosenadler, till hvars lärdom T. lade grunden.

T. afhörde nästan alla föreläsningarne i Upsala från taphysiken till Botaniken och Diæten. Äfven studerade ı flitigt de moderna språken.

År 1733 öfverlemnade T. en tryckt lyckönskan på gre- k vers till det då till Stockholm ankomne turkiska Sände- det Mehemed Effendi, hvars Sekreterare och Tolk var en ek. Gratulationen emottogs med välvilja och frikostighet.

Nu började T. isynnerhet studera Theologien och äm- le blifva prest. Af denna anledning utgaf han en öfver- ning af Davids Botpsalmer på svensk heroisk vers. Blef :k Phil. Mag. 1737 och följande året E. O. Cancellist i ıarchivet. Från denna tid antog han namnet *Tuneld*.

År 1739 började han sitt geographiska verk öfver Sverige. Utan allmänt understöd, utan lön, företog han det mödosamma arbete. Erhöll dock s. å. Ständernas "Förslag till Konungen samt i följd deraf dess Erinran till Cancelli-Collegium, det önskan vore, att T. blefve förhjelpt till lön på någon ordinarie stat; hvilket dock sedan aldrig inträffade. All den uppmuntran, han för detta förtjenstfulla arbete erhöll, var en gåfva af 15 ducater utaf Hofmarskalken Frih. Carl De Geer. Då verket först utgafs, under riksdagen 1741, dedicieradt till Ständerne, hade T. företräde i Secreta-Utskottet och öfverlemnade exemplar deraf till Talmännen, då det togs till protokoll, att han skulle vedergällas och uppmuntras, men detta gick aldrig i fullbordan.

All den uppmärksamhet, som visades T., var, att han erhöll Hof-Auditeurs charakter 1742 samt följande året fick förrätta Fält-Sekreterare-sysslan hos Fältmarskalken Friherre Hamilton, som under den då oroliga tiden commenderade svenska arméen i och omkring Stockholm. Både förut och efteråt anmälte sig denne förtjente man till både civila och lärda sysslor, men misslyckades alltid. Och ändock har han ett namn i Sveriges lärdomshistoria. Se der ett efterdöme för de många "späde vågare", som fordra belöning för hvarje tuppfjäts skritt.

T. beslutade att ej mera besvära vederbörande utan i stället blifva landthushållare. Äfven på detta fält visade han samma nit. Ur ett fullkomligt ödesmål upptog han 1751 en jordlott, den han uppodlade, bebyggde, prydde och förvandlade till "en landets härlighet." Dess fullständiga beskrifning finnes uti Collect. Gjörwelliana, I. 52— andra upplagan.

Att T. under tiden fortsatte sina studier, synes af det pris om 30 ducater, han 1754 vann i Vitterhets-Akademien för en skrift om Folkungaättens i Sverige Upphof.

År 1758 fick T. Hofrätts-Assessors charakter. Mot slutet af sin lefnad anhöll han hos Konungen om någon pensions erhållande, i anseende till det mångåriga och mödosamma arbete, han nedlagt på kännedomen om riket; men bifall uteblef.

På sin ålderdom utgaf han en Historia om Engelbrecht, mot hvilken Jahn i sin Unionshistoria ofta polemiserar.

Gift 1748 med *Brita Helena Kock*, dotter af Häradshöfdingen Isak K. Af sex barn öfverlefde honom endast en dotter. Hon afled på sin gård Eriksholm d. 3 Apr. 178

ifter: (se ofvan). — Disp. de Præjudicio vel approbante vel probante Novitates. Ups. 1735. — Geographie öfver Sverige. 1741, 1746 (utg. på tyska i Hamburg 1749), 1757, 1762, 73 (alla dessa upplagor äro i ett band, alltid med ansenliga ökningar och förbättringar), 1785, 1793 (i trenne band). — storia om Svea Riks-Höfvidsmannen Engelbrecht, I—III. Sthm 84. (En åttonde, ofullbordad, upplaga af Geogr. är utg. af storien i Riksarchivet, Förste Expedit.-Sekreteraren Forsslund.)

Källor: Tunelds Lefverne af Gjörwell framför sjunde upplagan af hans Geographi.)

— A — Ö —

TUNGEL, LARS.

Härstammade ifrån Lorentz von Tungeln, hvilken 1501 Böhmen inkom till Sverige och blef Höfvitsman för götha Infanteri. Ätten skall såsom adlig hafva öfver år florerat i Oldenburg, der den innehaft stora gods beklädt de förnämsta embeten.

Son af *Nils Larsson* till Brandthäll, Carl IX:s Ränt- mare samt Inspector öfver den Kongl. Klädkammaren och rme, och *Elsa Möö*, föddes han i Stockholm 1582. utgifna juridiska disputationer i Jena och Strasburg och 1610 samt utrikes resor i tretton år, blef han vid sin återkomst 1621 Secreterare af Staten. Nytt- sedan i flera diplomatiska värf. Afgick tvenne sär- gånger såsom Ambassadeur till Frankrike. Adlad i 1631 och vid samma tid utnämnd till Resident vid Sachsiska hofvet. Afled af pesten i Dresden i Oct. Hans testamente, upprättadt i Leipzig d. 4 Nov. finnes i Riksarchivet bland Biographica.

ifter: Några ministeriela Bref, införda i Handl. rör. Skand. XXV. 202—249.

Källor: Stjernmans Matrikel. — Handl. rör. Skand. Hist. XXV. 249.)

— A — Ö —

TUNGEL, NILS.

Den föregåendes broder. Född 1590. Referendarius i Cancelliet 1624. Häradshöfding uti Daga Härad 1627. Secreterare eller Skrifvare i Rådet 1630. Tillika Häradshöfding i Kåkinds Härad 1634. Adlad 1637 under förestående broders numer, sedan han förut skrifvit sig *Nilsson*. HofCanceller, Drottning Christinæ Secrete-Råd Custos af det Kongl. större och mindre Sigillet 1651. en kärlekshandel med Elisabeth Cygnæa dömdes han Apr. 1661 att pligta 2000 Rdr till S:t Catharinæ

kyrka och erhöll d. 5 Apr. s. å. afsked från sin tj
Förordnades 1663 att i Brabant uppköpa åtskilliga pu
handlingar och skrifter, som Christian II medfört frå
rige*). Död 1665. Gift 1) med *Catharina Carlst*
som hade sonen *Gustaf*, GeneralMajor och Landshöf
Friherre, död ogift 1698, och *Nils*, vice President i
Hofrätt, jfr Lagus' Hofr.Hist.; 2) *Anna Sneckenfelt*.

T. framstår alltjemt såsom en högst smutsig charak
och kan det ej annat än väcka den högsta förvåning,
en sådan man kunnat blifva upplyftad till höga årestäl
Redan 1639 befinnes han vara formligt mutad af den sk
sinnige Danska Ministern Peder Wibe för att spionera
Svenska Rådet, der han förde protocollet (Fryxells H
VII. 228, 234. VIII. 177). Som han "gifvit många g
underrättelser" skulle han s. å. "på Konungens af Dan
vägnar" få en guldkedja eller något annat guld af 400
caters värde (Fryxells Handl. I. 68, 69). Då förbu
med Holland mot Danmark slutades 1640, utvisades Se
terarne; hvilket synes antyda, att man redan då misstä
T. Han kunde således derom ej sqvalra. Oxenstjerna f
sjelf protocollet (Fryxells Hist. VII. 228). Han tog s
af Danmark årliga underhållspenningar för att meddela W
allt, hvad i Rådet förehades (a. st. VIII. 177). Nyår
va synes han redan länge uppburit (Fryxells Handl. I.
Förbundet med Holland uppgjordes så hemligt, att
gång alla Rådsherrarne fingo del deraf (Fryxells Hist.
228), hvaröfver J. Skytte högt beklagade sig för T.
lertid hade Oxenstjernas son på ett papper upptecknat
len för och emot Holländska förbundet; denna lapp
honom oförseendes ur fickan och lemnades af T. åt W
(Fryxells Handl. I. 79). W. begärde då af T. copi
alliansen, "lofvande på Danska Kungens vägnar god re
pense"; men T. sade det vara omöjligt, emedan Oxenstj
tagit både originalet och conceptet med sig. Men han
styrkte, att Danska Kungen skulle uppsnappa några S
och Spirings bref, och det helst sedan Holländska sa
Sverige afresta sändebuden underhandlat antingen med
vius i Hamburg eller med Spiring i Haag, hvilka tv
sednares bref alltid innehölle något mot Danmark. T.
vade ytterligare noga underrättelse om allt, som han ku
utspana (a. st. I. 80, 81).

*) Dessa värderades i Rådet till 40,000 Rdr. Jfr Fry
Handl. I. 38. Resan gick ej i verkställighet (Fryxells Hist. XIV.

l Nov. 1640 rapporterar Wibe, att T. corresponderar honom "så flitigt, som ske kan, utan att väcka miss-ur; om han finge efter vanan något till nyårsgåfva, kalle det vara ganska nyttigt" (a. st. I. 83).

Som man ej kunde beslå T. med hans förräderi, men odligen misstänkte det, sökte man i tysthet aflägsna m. Åren 1637 och 1641 bjöd man honom att blifva rståthållare i Åbo och 1642 uti Ingermanland; men T. ide. Han hatade Oxenstjernorna, men lismade för ningen, P. Brahe, M. G. De la Gardie och Salvius tells Hist. VIII. 178; IX. 49; X. 37).

Vid 1647 års riksdag nyttjades T. att för hofvets räk-underhandla med bönderna. Det var derefter P. Brahe ide, att Drottningen, för att göra sig mägtigare, bör-utså oenighetsfrön mellan Stånden, hvari hon lyckades ål, att ingen samdrägt kunnat sedermera inom riket kommas (a. st. IX. 40).

De som vid hofvets stämplingar mot Oxenstjernorna begagna sig till handlangare voro först hufvudmännen i. De la Gardie och Salvius; sedan som mellanlöpare af Wasaborg och isynnerhet Tungel. Den sednare hade begagnande af tidsläget insmickrat sig hos Christina vunnit hennes förtroende i hög grad. Hon hänvisade s till T. såsom den, på hvilken hon fullkomligt li-. Han blef HofCanceller och troddes ämnad till Riks-Han besörjde den emellan Drottningen och Salvius de enskilda brefväxlingen (a. st. IX. 49).

Äfven under Christinas myndighetsålder finnas anled-r, att T. fortsatt sin förrädiska förbindelse med Dan-För öfrigt lånade han sin person såsom ett lydigt p till främjandet af Christinas afsigter. Det var med tillhjelp, som den hemliga brefväxlingen emellan Chri-Wasaborg och Salvius under Westphaliska freds-l underhölls. Äfven när Ständerna skulle öfvertalas känna Carl Gustaf som efterträdare, användes T. myc-Till belöning för sin beredvillighet erhöll han åtskil-gods och värdigheter. Vid thronafsägelsen gaf Chri-T. ett till Carl Gustaf ställdt bref, hvari hon vidt bredt ordade om T:s stora tillgifvenhet för kungahuset ämhet och särdeles för Prins Carl Gustaf, till hvars han inför Drottningen vid hvarje tillfälle talat och hvars antagande till thronföljare han nitiskt arbetat. nbefallde derföre T. till det bästa, försäkrande, att

Prinsen skulle i honom finna en ganska trogen och
truten tjenare (a. st. X. 37).

Tidigt syntes T. fjäsa kring Pfaltziska slägten; och
dess anhängare räknas han jemte Salvius och Axel
bland dem, som i detta afseende "leddes mindre af all
grundsatser än af egen personlig ställning" (a. st. XI.
Men då Pfaltzgrefven Joh. Casimir i förtroende utgöt
klagan för T., pladdrade denne genast derom för R
(a. st. XI. 23). T. räknas äfven bland de "förtrogna
ner", som Carl Gustaf "hade kring Christinas person,
sökte på allt sätt arbeta till hans fördel" (a. st. XI.
Då Christina ville gifva Carl Gustaf slotten Räfsnäs
Ulfsunda samt städerna Thorshälla och Eskilstuna, skick
T. till Oxenstjerna, som afrådde det (a. st. XI. 37).

Sedan Ständerne underskrifvit Förklaringen om
Gustafs succession, tycktes Christina fruktat hinder
motstånd af den sjuke Oxenstjerna. Man gömde
derföre till sist och skickade De la Gardie för att
Förklaringen skaffa den likaledes sjuke och genstäfvig
stenssons underskrift. Sedan detta var gjordt, anbef
T. att bära papperet till Oxenstjerna (Geijer III. 468).
afgaf om detta besök en beskrifning, som blifvit
Adlersparres Hist. Samlingar II. 219. "Märkas bör,
rättelsen om hela detta samtal blifvit uppsatt af T.,
är nogsamt känd som ovän till Oxenstjerna, lycksök
Christina och Carl Gustaf, och dertill som en i
oärlig och bedräglig man. Denna hans berättelse är
utom uppsatt just för att sändas till Carl Gustaf,
också skedde" (Fryxells Hist. XI. 62). I hemlighet
T. ock genast Ständernas beslut till Carl Gustaf (
Med skärpa yttrar sig Fryxell om "den tidens i
smygande författare och vinglande lycksökare, en T
A. J. Messenius, B. Skytte m. fl." (sid. 78).

Men mer och mer mognade omdömet om T:s upp
och den ena svåra efterräkningen framkom efter den
Han anklagades att till sin fördel hafva förfalskat
på en gård i Upland; en annan gång att hafva för
samma sätt med ett gods i Estland; vidare att hafva
för en skuld; och slutligen att hafva tagit mutor och
papperslösen. Oaktadt allt detta bibehölls han i sin
digheter. "Kanske derföre, att Konungens frånvaro
lamade rättvisans skipande? Månne äfven af andra
Det synes nemligen, som T. under sista åren af Chr

gering lånat sig till hemlig kunskapare åt thronföljaren" Fryxells Hist. XII. 165).

T. blef mot slutet af sin lefnad föremål för en mängd anklagelser och obehagliga rättegångar. Hans sista dagar försvunno i glömska och obetydlighet.

Skrift: **Berättelse om ett besök hos A. Oxenstjerna, införd i Adlersparres Hist. Saml. II. 219.**

(Källor: Stjernmans Matrikel. — Stjernmans Anm. till Niger, sid. 112. — Fryxells Hist. och Handl. — A — Ö —

TYBECK, JOHAN.

Det bör erkännas, att *Johan Tybeck* vann i vårt sekels andra och tredje decennium en ej ringa namnkunnighet, äfven om detta factum blott bör användas såsom bevis på lättheten att vinna en dylik i vårt land. Emellertid blifver hågkomsten om de läror och händelser, genom hvilka han kunde i dessa dagar blifva en slags hufvudman för ett religiöst parti, ej ovigtig för den efterverld, som vill uppfatta tidpunkten af den allmänna bildningen, då Tybeck var en cometa, quam Svecica gens impunita videre non potuit. Ty det var ej bland allmogen, såsom Erik Jansson sedermera, utan bland *de bildade*, Tybeck gjorde sina eröfringar. Dock måste reservationsvis anföras, att *de lärde*, äfven sådane, som öfverskattade Svedenborg såsom Theosoph och i flera delar begrepo honom såsom vetenskapsman, beklagade af innersta hjerta, att en inskränkt Herrnhutisk regat skulle påhittat i Svedenborgs polemik med samtida orthodoxer, som retat honom med sina anfall, åtskilliga yttrord, som genom fyndiga combinationer kunde ge sannolikhet åt tanken, att Sv. var en coryphé för 18:de seklets yttersta rationalism.

Tybeck har emellertid vunnit ett namn, och vi känna oss skyldige fästa ett vetande vid det namnet i ett lexicon öfver våra namnkunnige män. Om hans lefnadsomständigheter kunna vi ej upplysa mer än att han var född d. 26 ... 1752 i Nerike. Började sent studera, men nämnes sist bland 140 Gymnasister. Blef student i Upsala 1777. ...st 1779. Huspredikant hos GeneralAdj. Frih. Duvall 1780. E. O. Bat.Pred. vid Åbo Läns Regemente s. å. Huspred. hos Friherrinnan Beata Gust. Sparre en kort tid och hos Landshöfd. Frih. Svante Lilljencrantz 1781—97. Biträdde ...gon tid vid Comministraturen i Helgarö 1801—03. Alltsedan tjenstledig. Död 183? Lilljecrantzska familjen gaf

honom ett hemman *Ön*, deraf han väl hade sin bergning äfven sedan han blifvit för villomeningar i religion afsatt. *Ön* låg på Fogdön i Mälaren, ej långt från Hesselbyholm. Från Ön tillskref han mig sist d. 8 Juni 1830 rörande e par brudlakan, som kringsändes inom Mörnerska slägten, hvilka jag hade fört från Krigsministern Frih. Cederströ enka Grefv. Charlotte Mörner, för att lemnas till hen dotter Friherrinnan Lilljencrantz, född Gyllenkrok, boen på Hesselbyholm.

Märkligare har T. blifvit genom sin inre historia, ä genom sina lefnadsöden.

Han hade i sin första prestliga verksamhet varit e varm vän af vår Evangeliska bekännelse om Jesu Chri död till försoning för *våra* synder, men genom bekantsk med Brödraförsamlingens vänner inkommit på afvägen a behandla denna läropunkt, äfven erkänd som hjertpunkte såsom hade den uteslutande utgjort Christendomen. Allt framskridande till ytterlighet i denna sensualistiska religi sitet och ett barnkammarartadt samlif äfven in i den m naste ålder och bland snart sagdt obekanta personer, kun han ej slutligen undgå att känna huru olika både trosspråk och troslifvet gestaltat sig i jemnförelse med det Apostoli tidehvarfvets. Hade nu Bengels stridskrift mot Herrnhut men fallit i hans hand, såsom den vid samma tid och u der samma förhållanden föll i Schartaus, så torde T. t liksom Sch. ett steg tillbaka till Mårten Luther, men i st let föll Eman. Svedenborgs skrifter uti den af Zinzend smak i vältalighet och poesi uttröttade prestmannens ha och han kom till allt öppnare fiendtlighet mot den kyr till hvilken hans prested band honom. Först märktes dringen uti hans bemödande att i vår homiletiska stil inf Svedenborgska egenheten i språk. Sannolikt är T. förf. den Pred. på 1 Sönd. e. Tref. som trycktes 1810 hos Deléen och den Pred. på 2 Sönd. e. Påsk i Helgarö kyr tr. 1824. Der kallas synden *hjertats bortvändningar* f Herren, och en Christen *Herrans älskare*. Genom en Pr öfver II Cor. 5: 19: *Gud var i Christo . . . sjelf* på Bönedag, deri den Svedenborgska Christologien och f soningsläran ohöljda framställdes, väckte T. sitt DomCap att tillämpa Kyrkolagens fordringar på prester, att pred hvad Församlingen erkännt, som Guds ord rätta förstå under det de ega rätt att lägga sina "privattankar" i vet skaplighetens degel inför dem som kunna pröfva det san 'vade eller åtminstone ännu icke af Församlingen er

ända. T. kunde icke inse denna lags nödvändighet för att skydda Församlingens rätt, utan knotade i liberalismens lla tongrader, då han blef från *Församlingstjenare* förvandlad till en *fri man i kyrkan*. Emellertid begagnade han ock sin frihet med flit. Ställd under Tryckfrihetslagens lana, skref han den ena brochuren efter den andra, vanligen innehållande ett och detsammma. Kanske böra vi ock helst ur bref, der ingen tanke på Tryckfrihetslagen behöfde återhålla, meddela hans egendomliga åsigter.

Ön d. 28 Mars 1827 skref han till Förf. af skriften: *hvilken är Sveriges Religion?* .... "Anledningen är att ag läsit de två skrifter, som Tit. utgifvit. ... Huru betört och bedröfvad blef jag icke, då jag fick läsa 2:dra häftet. ... Men hvarföre skulle Symbolerne ej blott ordagrannt upprepas, utan ock omgifvas och förbindas med det eliga Ordets Bibelspråk, liksom bevis på dessa Symbolers ..ning och öfverensstämmelse dermed? Denna obetänk... profanation af det Heligaste, som tillhör Herren, är ...t som bedröfvar mig ... Nicænska och Athanasii Symbolers innehåll, som äro så omätligt aflägsne ifrån Herrans ord, som infernum från Hans himmel. ... Denna profanation, som begås med Ordets hel. utsagor och den faseliga ...ska Kyrkan omstörtande anläggning att vilja hafva nämnde ... Symboler nästan till Bibliska böcker. Herren bevare ... från vidare yrkande af detta grufveliga företag ... ... aya Påfvevälde, som till händer och fötter vill binda ...dborgare, Domare, Jurymän, Statsmän, hela Svenska för...mlingen, att äfven med edgång antaga och erkänna den ...ymmaste och skadeligaste af alla villfarelser. Den har ...it tolererad, *nästan glömd och opåaktad*, emedan tidens ...plysning och Herrans försyn skingra den. Men att nu ...ptaga den ånyo, gifva den offentlighet och auctoritet och ... göra den förenlig med Bibeln. ... Hvarföre nu an... deras upphöjande och offentliga firande och det ge... ett profanerande användande af det heligaste af allt, ...rrans eget ord? Har icke nu varande Konung och Stän... lika rätt som Upsala möte, att i uppenbart ljus för... de Symboler, som det i tidens mörker antog? ... ... Tit. ej genom persvasion och radikal fördom vore bun... till sitt annars ljusa förstånd, så skulle Tit. fullt inse ... han genom denna tro uteslöt all religion och christen... ifrån menniskorna."

Han skref vidare d. 18 Apr. 1827 bland annat: "Det ... genom många omvägar och efter många år och af en

T.

(Fortsättning).

TUNELD, ERIK.

Född den 22 Aug. 1709 på Kila Comministers-boställe i Vestmanland af *Erik Tunelius*, sedan Kyrkoherde i Sevalla, död 1738, och *Brita Hedman*, prestdotter. Namnet är taget af Tuna i Dalarne, der farfadern, Jöns Larsson, var bergsman.

Första undervisningen erhöll han af den tio år äldre brodren, Lars, sednast Kyrkoherde i Nora, hvilken han följde till Vesterås och Upsala. Såsom medellös, måste han tidigt conditionera. Detta hindrade honom dock ej ifrån att göra utmärkta framsteg i egna studier, synnerligen i grekiskan. Den 23 Apr. 1731 betygade han "Akademiens fägnad öfver K. Fredrik I:s födelsedag" i en oration på grekisk heroisk vers. Sedan fick han sjelf till Konungen öfverlemna samma oration och inför honom uppläsa åtskilliga stycken deraf, samt erhöll "en ansenlig gåfva af ducater."

Bland T:s enskilda disciplar är isynnerhet frejdad Presidenten C. A. Rosenadler, till hvars lärdom T. lade grunden.

T. afhörde nästan alla föreläsningarne i Upsala från Metaphysiken till Botaniken och Diæten. Äfven studerade han *flitigt* de moderna språken.

År 1733 öfverlemnade T. en tryckt lyckönskan på grekisk vers till det då till Stockholm ankomne turkiska Sändebudet Mehemed Effendi, hvars Sekreterare och Tolk var en grek. Gratulationen emottogs med välvilja och frikostighet.

Nu började T. isynnerhet studera Theologien och ämnade blifva prest. Af denna anledning utgaf han en öfversättning af Davids Botpsalmer på svensk heroisk vers. Blef sedan Phil. Mag. 1737 och följande året E. O. Cancellist i Riksarchivet. Från denna tid antog han namnet *Tuneld*.

År 1739 började han sitt geographiska verk öfver Sverige. Utan allmänt understöd, utan lön, företog han detta mödosamma arbete. Erhöll dock s. å. Ständernas "Föreskrift" till Konungen samt i följd deraf dess Erinran till Cancelli-Collegium, det önskan vore, att T. blefve förhjelpt till lön på någon ordinarie stat; hvilket dock sedan aldrig inträffade. All den uppmuntran, han för detta förtjenstfulla arbete erhöll, var en gåfva af 15 ducater utaf Hofmarskalken Frih. Carl De Geer. Då verket först utgafs, under riksdagen 1741, dedicera dt till Ständerne, hade T. företräde i Secreta-Utskottet och öfverlemnade exemplar deraf till Talmännen, då det togs till protokoll, att han skulle vedergällas och uppmuntras, men detta gick aldrig i fullbordan.

All den uppmärksamhet, som visades T., var, att han erhöll Hof-Auditeurs charakter 1742 samt följande året fick förrätta Fält-Sekreterare-sysslan hos Fältmarskalken Friherr Hamilton, som under den då oroliga tiden commenderade svenska arméen i och omkring Stockholm. Både förut och efteråt anmälte sig denne förtjente man till både civila och lärda sysslor, men misslyckades alltid. Och ändock fick han ett namn i Sveriges lärdomshistoria. Se der ett efterdöme för de många "späde vågare", som fordra belöning för hvarje tuppfjäts skritt.

T. beslutade att ej mera besvära vederbörande utan att i stället blifva landthushållare. Äfven på detta fält visade han samma nit. Ur ett fullkomligt ödesmål upptog han 1751 en jordlott, den han uppodlade, bebyggde, prydde och förvandlade till "en landets härlighet." Dess fullständiga beskrifning finnes uti Collect. Gjörwelliana, I. 32—[illegible] andra upplagan.

Att T. under tiden fortsatte sina studier, synes af det pris om 30 ducater, han 1754 vann i Vitterhets-Akademien för en skrift om Folkungaättens i Sverige Upphof.

År 1758 fick T. Hofrätts-Assessors charakter. Mot slutet af sin lefnad anhöll han hos Konungen om någon pensions erhållande, i anseende till det mångåriga och [illegible] samma arbete, han nedlagt på kännedomen om riket; [illegible] bifall uteblef.

På sin ålderdom utgaf han en Historia om Engelbrekt, mot hvilken Jahn i sin Unionshistoria ofta polemiserar.

Gift 1748 med *Brita Helena Kock*, dotter af Häradshöfdingen Isak K. Af sex barn öfverlefde honom endast en dotter. Hon afled på sin gård Eriksholm d. 3 Apr. 1788.

rifter: (se ofvan). — Disp. de Præjudicio vel approbante vel probante Novitates. Ups. 1735. — Geographie öfver Sverige. hm 1741, 1746 (utg. på tyska i Hamburg 1749), 1757, 1762, 773 (alla dessa upplagor äro i e t t band, alltid med ansenliga lökningar och förbättringar), 1785, 1793 (i trenne band). — istoria om Svea Riks-Höfvidsmannen Engelbrecht, I—III. Sthm 784. (En åttonde, ofullbordad, upplaga af Geogr. är utg. af ctuarien i Riksarchivet, Förste Expedit.-Sekreteraren Forsslund.)

Källa: Tunelds Lefverne af Gjörwell framför sjunde upplagan af hans Geographi.)

— A — Ö —

TUNGEL, LARS.

Härstammade ifrån Lorentz von Tungeln, hvilken 1501 Böhmen inkom till Sverige och blef Höfvitsman för götha Infanteri. Ätten skall såsom adlig hafva öfver år florerat i Oldenburg, der den innehaft stora gods beklädt de förnämsta embeten.

Son af *Nils Larsson* till Brandthäll, Carl IX:s Ränt- re samt Inspector öfver den Kongl. Klädkammaren och rne, och *Elsa Möö*, föddes han i Stockholm 1582. r utgifna juridiska disputationer i Jena och Strasburg 9 och 1610 samt utrikes resor i tretton år, blef han t vid sin återkomst 1621 Secreterare af Staten. Nytt- sedan i flera diplomatiska värf. Afgick tvenne sär- gånger såsom Ambassadeur till Frankrike. Adlad i 1631 och vid samma tid utnämnd till Resident vid Sachsiska hofvet. Afled af pesten i Dresden i Oct. Hans testamente, upprättadt i Leipzig d. 4 Nov. , finnes i Riksarchivet bland Biographica.

fter: Några ministeriela Bref, införda i Handl. rör. Skand. t. XXV. 202—249.

Källor: Stjernmans Matrikel. — Handl. rör. Skand. Hist. XXV. 249.)

— A — Ö —

TUNGEL, NILS.

Den föregåendes broder. Född 1590. Referendarius i ncelliet 1624. Häradshöfding uti Daga Härad 1627. l. Secreterare eller Skrifvare i Rådet 1630. Tillika höfding i Kåkinds Härad 1634. Adlad 1637 under restående broders numer, sedan han förut skrifvit sig *Nilsson*. HofCanceller, Drottning Christinæ Secrete-Råd Custos af det Kongl. större och mindre Sigillet 1651. en kärlekshandel med Elisabeth Cygnæa dömdes han Apr. 1661 att pligta 2000 Rdr till S:t Catharinæ

kyrka och erhöll d. 5 Apr. s. å. afsked från sin tj
Förordnades 1663 att i Brabant uppköpa åtskilliga p
handlingar och skrifter, som Christian II medfört från
rige *). Död 1665. Gift 1) med *Catharina Carl*
som hade sonen *Gustaf*, GeneralMajor och Landshöf
Friherre, död ogift 1698, och *Nils*, vice President i
Hofrätt, jfr Lagus' Hofr.Hist.; 2) *Anna Sneckenfelt*.

T. framstår alltjemt såsom en högst smutsig charak
och kan det ej annat än väcka den högsta förvåning,
en sådan man kunnat blifva upplyftad till höga ärestä
Redan 1639 befinnes han vara formligt mutad af den sk
sinnige Danska Ministern Peder Wibe för att spionera
Svenska Rådet, der han förde protocollet (Fryxells H
VII. 228, 234. VIII. 177). Som han "gifvit många g
underrättelser" skulle han s. å. "på Konungens af Dan
vägnar" få en guldkedja eller något annat guld af 400
caters värde (Fryxells Handl. I. 68, 69). Då förb
med Holland mot Danmark slutades 1640, utvisades S
terarne; hvilket synes antyda, att man redan då misstä
T. Han kunde således derom ej sqvalra. Oxenstjerna f
sjelf protocollet (Fryxells Hist. VII. 228). Han tog s
af Danmark årliga underhållspenningar för att meddela W
allt, hvad i Rådet förehades (a. st. VIII. 177). Nyå
va synes han redan länge uppburit (Fryxells Handl. I.
Förbundet med Holland uppgjordes så hemligt, att
gång alla Rådsherrarne fingo del deraf (Fryxells Hist.
228), hvaröfver J. Skytte högt beklagade sig för T.
lertid hade Oxenstjernas son på ett papper upptecknat
len för och emot Holländska förbundet; denna lapp
honom oförseendes ur fickan och lemnades af T. åt W
(Fryxells Handl. I. 79). W. begärde då af T. copi
alliansen, "lofvande på Danska Kungens vägnar god re
pense"; men T. sade det vara omöjligt, emedan Oxenstj
tagit både originalet och conceptet med sig. Men han
styrkte, att Danska Kungen skulle uppsnappa några S
och Spirings bref, och det helst sedan Holländska sa
Sverige afresta sändebuden underhandlat antingen med
vius i Hamburg eller med Spiring i Haag, hvilka t
sednares bref alltid innehölle något mot Danmark. T.
vade ytterligare noga underrättelse om allt, som han h
utspana (a. st. I. 80, 81).

---

*) Dessa värderades i Rådet till 40,000 Rdr. Jfr Fr
Handl. I. 38. Resan gick ej i verkställighet (Fryxells Hist. XIV

l Nov. 1640 rapporterar Wibe, att T. corresponderar honom "så flitigt, som ske kan, utan att väcka missr; om han finge *efter vanan* något till nyårsgåfva, alle det vara ganska nyttigt" (a. st. I. 83).

Som man ej kunde beslå T. med hans förräderi, men idligen misstänkte det, sökte man i tysthet aflägsna n. Åren 1637 och 1641 bjöd man honom att blifva ståthållare i Åbo och 1642 uti Ingermanland; men T. de. Han hatade Oxenstjernorna, men lismade för ningen, P. Brahe, M. G. De la Gardie och Salvius ells Hist. VIII. 178; IX. 49; X. 37).

Vid 1647 års riksdag nyttjades T. att för hofvets räkunderhandla med bönderna. Det var derefter P. Brahe de, att Drottningen, för att göra sig mägtigare, börutså oenighetsfrön mellan Stånden, hvari hon lyckades il, att ingen samdrägt kunnat sedermera inom riket tommas (a. st. IX. 40).

De som vid hofvets stämplingar mot Oxenstjernorna begagna sig till handlangare voro först hufvudmännen . De la Gardie och Salvius; sedan som mellanlöpare f Wasaborg och isynnerhet Tungel. Den sednare hade begagnande af tidsläget insmickrat sig hos Christina unnit hennes förtroende i hög grad. Hon hänvisade s till T. såsom den, på hvilken hon *fullkomligt li-* Han blef HofCanceller och troddes ämnad till Riks- Han besörjde den emellan Drottningen och Salvius le enskilda brefväxlingen (a. st. IX. 49).

fven under Christinas myndighetsålder finnas anled-, att T. fortsatt sin förrädiska förbindelse med Dan- För öfrigt lånade han sin person såsom ett lydigt p till främjandet af Christinas afsigter. Det var med illhjelp, som den hemliga brefväxlingen emellan Chri- Wasaborg och Salvius under Westphaliska fredsunderhölls. Äfven när Ständerna skulle öfvertalas känna Carl Gustaf som efterträdare, användes T. myc- Till belöning för sin beredvillighet erhöll han åtskilgods och värdigheter. Vid thronafsägelsen gaf Chri- T. ett till Carl Gustaf ställdt bref, hvari hon vidt redt ordade om T:s stora tillgifvenhet för kungahuset enhet och särdeles för Prins Carl Gustaf, till hvars han inför Drottningen vid hvarje tillfälle talat och hars antagande till thronföljare han nitiskt arbetat. befallde derföre T. till det bästa, försäkrande, att

Sid. 110 r. 10 nerifr. beten.
— 122 r. 15 (Oxstjernen).
— 125 r. 7 l. *Ödestugu.*
— 149 r. 10 nerifr. *öfver* l. *under.*
— 161 r. 18 l. *Konungs.*
— 162 r. 2 nerifr. l. *framdrogs.*
— 163 r. 4 *utan ha* l. *utan att ha.*
— 178 r. 20 står *påstodo* l. *påtogo.*
— 201 står *L. N. F-n*, l. *L. B. F-n.*
— 223 r. 3 nerifr. i texten *Aud* ... l. *Aulævill.*
— 353 r. 14 — — *två* l. *de.*
— 358 r. 10 *Consist.* l. *Constitt.*
— — r. 4 nerifr. i texten l. *dessa stift.*
— 364 r. 13 — l. *klaga. Att* ...
— — r. 2 — l. aldrig *dolt* och ...
— 365 r. 9 — l. Peter.
— 394 r. 10 *förordnade,* l. *de, varmt förordande,* ...

SJUTTONDE BANDET.

— 151 r. 17 nerifr. står Lindholm; läs Lundholm.
— 159 r. 10 — står kunde aftagas; läs borde aftagas.

BIOGRAPHISKT
LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE BANDET.

Upsala
Wahlström & C.
1850.
På N. M. Lindhs förlag.

T.

(Fortsättning).

TUNELD, ERIK.

Född den 22 Aug. 1709 på Kila Comministers-boställe i
estmanland af *Erik Tunelius*, sedan Kyrkoherde i Sevalla,
öd 1738, och *Brita Hedman*, prestdotter. Namnet är ta-
et af Tuna i Dalarne, der farfadern, Jöns Larsson, var
ergsman.

Första undervisningen erhöll han af den tio år äldre
rodren, Lars, sednast Kyrkoherde i Nora, hvilken han följ-
e till Vesterås och Upsala. Såsom medellös, måste han ti-
gt conditionera. Detta hindrade honom dock ej ifrån att
ira utmärkta framsteg i egna studier, synnerligen i greki-
an. Den 23 Apr. 1731 betygade han "Akademiens fägnad
ver K. Fredrik I:s födelsedag" i en oration på grekisk he-
isk vers. Sedan fick han sjelf till Konungen öfverlemna
ana oration och inför honom uppläsa åtskilliga stycken
rur, samt erhöll "en ansenlig gåfva af ducater."

Bland T:s enskilda disciplar är isynnerhet frejdad Pre-
katen C. A. Rosenadler, till hvars lärdom T. lade grunden.

T. afhörde nästan alla föreläsningarne i Upsala från
etaphysiken till Botaniken och Diæten. Äfven studerade
n flitigt de moderna språken.

År 1733 öfverlemnade T. en tryckt lyckönskan på gre-
sk vers till det då till Stockholm ankomne turkiska Sände-
det Mehemed Effendi, hvars Sekreterare och Tolk var en
ek. Gratulationen emottogs med välvilja och frikostighet.

Nu började T. isynnerhet studera Theologien och äm-
de blifva prest. Af denna anledning utgaf han en öfver-
ttning af Davids Botpsalmer på svensk heroisk vers. Blef
ek Phil. Mag. 1737 och följande året E. O. Cancellist i
ksarchivet. Från denna tid antog han namnet *Tuneld*.

År 1739 började han sitt geographiska verk öfver Sverige. Utan allmänt understöd, utan lön, företog han detta mödosamma arbete. Erhöll dock s. å. Ständernas "Föreskrift till Konungen samt i följd deraf dess Erinran till Cancelli Collegium, det önskan vore, att T. blefve förhjelpt till lön på någon ordinarie stat; hvilket dock sedan aldrig inträffade. All den uppmuntran, han för detta förtjenstfulla arbete erhöll, var en gåfva af 15 ducater utaf Hofmarskalken Frih. Carl De Geer. Då verket först utgafs, under riksdagen 1741, dedicerad till Ständerne, hade T. företräde i Secreta-Utskottet och öfverlemnade exemplar deraf till Talmännen, då det togs till protokoll, att han skulle vedergällas och uppmuntras, men detta gick aldrig i fullbordan.

All den uppmärksamhet, som visades T., var, att han erhöll Hof-Auditeurs charakter 1742 samt följande året fick förrätta Fält-Sekreterare-sysslan hos Fältmarskalken Friherre Hamilton, som under den då oroliga tiden commenderade svenska arméen i och omkring Stockholm. Både förut och eftervåt anmälte sig denne förtjente man till både civila och lärda sysslor, men misslyckades alltid. Och ändock har han ett namn i Sveriges lärdomshistoria. Se der ett efterdöme för de många "späde vågare", som fordra belöning för hvarje tuppfjäts skritt.

T. beslutade att ej mera besvära vederbörande utan i stället blifva landthushållare. Äfven på detta fält visade han samma nit. Ur ett fullkomligt ödesmål upptog han 1751 en jordlott, den han uppodlade, bebyggde, prydde och förvandlade till "en landets härlighet." Dess fullständiga beskrifning finnes uti Collect. Gjörwelliana, I. 52–5 andra upplagan.

Att T. under tiden fortsatte sina studier, synes af det pris om 30 ducater, han 1754 vann i Vitterhets-Akademien för en skrift om Folkungaättens i Sverige Upphof.

År 1758 fick T. Hofrätts-Assessors charakter. Mot slutet af sin lefnad anhöll han hos Konungen om någon pension erhållande, i anseende till det mångåriga och mödosamma arbete, han nedlagt på kännedomen om riket; men bifall uteblef.

På sin ålderdom utgaf han en Historia om Engelbrecht, mot hvilken Jahn i sin Unionshistoria ofta polemiserar.

Gift 1748 med *Brita Helena Kock*, dotter af Häradshöfdingen Isak K. Af sex barn öfverlefde honom endast en dotter. Hon afled på sin gård Eriksholm d. 3 Apr. 178

ifter: (se ofvan). — Disp. de Præjudicio vel approbante vel probante Novitates. Ups. 1735. — Geographie öfver Sverige. ... 1741, 1746 (utg. på tyska i Hamburg 1749), 1757, 1762, '73 (alla dessa upplagor äro i ett band, alltid med ansenliga ökningar och förbättringar), 1785, 1793 (i trenne band). — ... storia om Svea Riks-Höfvidsmannen Engelbrecht, I—III. Sthm '84. (En åttonde, ofullbordad, upplaga af Geogr. är utg. af ... tuarien i Riksarchivet, Förste Expedit.-Sekreteraren Forsslund.)

Källa: Tunelds Lefverne af Gjörwell framför sjunde upplagan af hans Geographi.)

— A — Ö —

TUNGEL, LARS.

Härstammade ifrån Lorentz von Tungeln, hvilken 1501 i Böhmen inkom till Sverige och blef Höfvitsman för ...götha Infanteri. Ätten skall såsom adlig hafva öfver ...år florerat i Oldenburg, der den innehaft stora gods ...beklädt de förnämsta embeten.

Son af *Nils Larsson* till Brandthäll, Carl IX:s Ränt...mästare samt Inspector öfver den Kongl. Klädkammaren och ...arne, och *Elsa Möö*, föddes han i Stockholm 1582. ...r utgifna juridiska disputationer i Jena och Strasburg ...9 och 1610 samt utrikes resor i tretton år, blef han ...t vid sin återkomst 1621 Secreterare af Staten. Nytt...s sedan i flera diplomatiska värf. Afgick tvenne sär...s gånger såsom Ambassadeur till Frankrike. Adlad i ... 1631 och vid samma tid utnämnd till Resident vid ...-Sachsiska hofvet. Afled af pesten i Dresden i Oct. ...4. Hans testamente, upprättadt i Leipzig d. 4 Nov. ...], finnes i Riksarchivet bland Biographica.

ifter: Några ministeriela Bref, införda i Handl. rör. Skand. ...t. XXV. 202—249.

Källor: Stjernmans Matrikel. — Handl. rör. Skand. Hist. XXV. 219.)

— A — Ö —

TUNGEL, NILS.

Den föregåendes broder. Född 1590. Referendarius i ...ancelliet 1624. Häradshöfding uti Daga Härad 1627. ...l. Secreterare eller Skrifvare i Rådet 1630. Tillika ...dshöfding i Kåkinds Härad 1634. Adlad 1637 under ...förestående broders numer, sedan han förut skrifvit sig *Nilsson*. HofCanceller, Drottning Christinæ Secrete-Råd Custos af det Kongl. större och mindre Sigillet 1651. ...r en kärlekshandel med Elisabeth Cygnæa dömdes han ... Apr. 1661 att pligta 2000 Rdr till S:t Catharinæ

kyrka och erhöll d. 5 Apr. s. å. afsked från sin tj
Förordnades 1663 att i Brabant uppköpa åtskilliga
handlingar och skrifter, som Christian II medfört från
rige *). Död 1665. Gift 1) med *Catharina Carls*
som hade sonen *Gustaf*, GeneralMajor och Landshöf
Friherre, död ogift 1698, och *Nils*, vice President i
Hofrätt, jfr Lagus' Hofr.Hist.; 2) *Anna Sneckenfelt*.

T. framstår alltjemt såsom en högst smutsig charak
och kan det ej annat än väcka den högsta förvåning,
en sådan man kunnat blifva upplyftad till höga ärestä
Redan 1639 befinnes han vara formligt mutad af den
sinnige Danska Ministern Peder Wibe för att spionera
Svenska Rådet, der han förde protocollet (Fryxells
VII. 228, 234. VIII. 177). Som han "gifvit många
underrättelser" skulle han s. å. "på Konungens af D
vägnar" få en guldkedja eller något annat guld af 400
caters värde (Fryxells Handl. I. 68, 69). Då förb
med Holland mot Danmark slutades 1640, utvisades
terarne; hvilket synes antyda, att man redan då miss
T. Han kunde således derom ej sqvalra. Oxenstjerna
sjelf protocollet (Fryxells Hist. VII. 228). Han tog
af Danmark årliga underhållspenningar för att medde
allt, hvad i Rådet förehades (a. st. VIII. 177). Ny
va synes han redan länge uppburit (Fryxells Handl. I
Förbundet med Holland uppgjordes så hemligt, att
gång alla Rådsherrarne fingo del deraf (Fryxells Hist.
228), hvaröfver J. Skytte högt beklagade sig för T.
lertid hade Oxenstjernas son på ett papper upptecknat
len för och emot Holländska förbundet; denna lapp
honom oförseendes ur fickan och lemnades af T. åt
(Fryxells Handl. I. 79). W. begärde då af T. copi
alliansen, "lofvande på Danska Kungens vägnar god re
pense"; men T. sade det vara omöjligt, emedan Oxenstj
tagit både originalet och conceptet med sig. Men han
styrkte, att Danska Kungen skulle uppsnappa några
och Spirings bref, och det helst sedan Holländska
Sverige afresta sändebuden underhandlat antingen med
vius i Hamburg eller med Spiring i Haag, hvilka tv
sednares bref alltid innehölle något mot Danmark. T.
vade ytterligare noga underrättelse om allt, som han
utspana (a. st. I. 80, 81).

---

*) Dessa värderades i Rådet till 40,000 Rdr. Jfr Fr
Handl. I. 38. Resan gick ej i verkställighet (Fryxells Hist. XI

l Nov. 1640 rapporterar Wibe, att T. corresponderar honom "så flitigt, som ske kan, utan att väcka missır; om han finge efter vanan något till nyårsgåfva, ulle det vara ganska nyttigt" (a. st. I. 83).

Som man ej kunde beslå T. med hans förräderi, men ›dligen misstänkte det, sökte man i tysthet aflägsna a. Åren 1637 och 1641 bjöd man honom att blifva rståthållare i Åbo och 1642 uti Ingermanland; men T. de. Han hatade Oxenstjernorna, men lismade för ningen, P. Brahe, M. G. De la Gardie och Salvius ells Hist. VIII. 178; IX. 49; X. 37).

Vid 1647 års riksdag nyttjades T. att för hofvets räkunderhandla med bönderna. Det var derefter P. Brahe de, att Drottningen, för att göra sig mägtigare, börutså oenighetsfrön mellan Stånden, hvari hon lyckades il, att ingen samdrägt kunnat sedermera inom riket kommas (a. st. IX. 40).

De som vid hofvets stämplingar mot Oxenstjernorna begagna sig till handlangare voro först hufvudmännen . De la Gardie och Salvius; sedan som mellanlöpare f Wasaborg och isynnerhet Tungel. Den sednare hade begagnande af tidsläget insmickrat sig hos Christina unnit hennes förtroende i hög grad. Hon hänvisade s till T. såsom den, på hvilken hon fullkomligt li- Han blef HofCanceller och troddes ämnad till Riks- Han besörjde den emellan Drottningen och Salvius le enskilda brefväxlingen (a. st. IX. 49).

fven under Christinas myndighetsålder finnas anled- , att T. fortsatt sin förrädiska förbindelse med Dan- För öfrigt lånade han sin person såsom ett lydigt p till främjandet af Christinas afsigter. Det var med illbjelp, som den hemliga brefväxlingen emellan Chri- Wasaborg och Salvius under Westphaliska freds- underhölls. Äfven när Ständerna skulle öfvertalas änna Carl Gustaf som efterträdare, användes T. myc- Till belöning för sin beredvillighet erhöll han åtskil- ods och värdigheter. Vid thronafsägelsen gaf Chri- T. ett till Carl Gustaf ställdt bref, hvari hon vidt redt ordade om T:s stora tillgifvenhet för kungahuset inhet och särdeles för Prins Carl Gustaf, till hvars han inför Drottningen vid hvarje tillfälle talat och ars antagande till thronföljare han nitiskt arbetat. abefallde derföre T. till det bästa, försäkrande, att

Prinsen skulle i honom finna en ganska trogen och of truten tjenare (a. st. X. 37).

Tidigt syntes T. fjäsa kring Pfaltziska slägten; och dess anhängare räknas han jemte Salvius och Axel bland dem, som i detta afseende "leddes mindre af allm grundsatser än af egen personlig ställning" (a. st. XI. Men då Pfaltzgrefven Joh. Casimir i förtroende utgöt klagan för T., pladdrade denne genast derom för Ri (a. st. XI. 23). T. räknas äfven bland de "förtrogna ner", som Carl Gustaf "hade kring Christinas person, hv sökte på allt sätt arbeta till hans fördel" (a. st. XI. Då Christina ville gifva Carl Gustaf slotten Räfsnäs Ulfsunda samt städerna Thorshälla och Eskilstuna, skick T. till Oxenstjerna, som afrådde det (a. st. XI. 37).

Sedan Ständerne underskrifvit Förklaringen om Gustafs succession, tycktes Christina fruktat hinder motstånd af den sjuke Oxenstjerna. Man gömde ha derföre till sist och skickade De la Gardie för att för Förklaringen skaffa den likaledes sjuke och genstäfvige stenssons underskrift. Sedan detta var gjordt, anbefa T. att bära papperet till Oxenstjerna (Geijer III. 468). afgaf om detta besök en beskrifning, som blifvit try Adlersparres Hist. Samlingar II. 219. "Märkas bör, att rättelsen om hela detta samtal blifvit uppsatt af T., h är nogsamt känd som ovän till Oxenstjerna, lycksökar Christina och Carl Gustaf, och dertill som en i hög oärlig och bedräglig man. Denna hans berättelse är utom uppsatt just för att sändas till Carl Gustaf, h också skedde" (Fryxells Hist. XI. 62). I hemlighet ski T. ock genast Ständernas beslut till Carl Gustaf (sid. Med skärpa yttrar sig Fryxell om "den tidens i sm smygande författare och vinglande lycksökare, en T A. J. Messenius, B. Skytte m. fl." (sid. 78).

. Men mer och mer mognade omdömet om T:s upp och den ena svåra efterräkningen framkom efter den Han anklagades att till sin fördel hafva förfalskat gå på en gård i Upland; en annan gång att hafva för samma sätt med ett gods i Estland; vidare att hafva för en skuld; och slutligen att hafva tagit mutor och papperslösen. Oaktadt allt detta bibehölls han i sina digheter. "Kanske derföre, att Konungens frånvaro lamade rättvisans skipande? Månne äfven af andra Det synes nemligen, som T. under sista åren af Chri

ngering lånat sig till hemlig kunskapare åt thronföljaren" Fryxells Hist. XII. 165).

T. blef mot slutet af sin lefnad föremål för en mängd anklagelser och obehagliga rättegångar. Hans sista dagar försvunno i glömska och obetydlighet.

Skrift: Berättelse om ett besök hos A. Oxenstjerna, införd i Adlersparres Hist. Saml. II. 219.

(Källor: Stjernmans Matrikel. — Stjernmans Anm. till Niger, sid. 112. — Fryxells Hist. och Handl. — A — Ö —

TYBECK, JOHAN.

Det bör erkännas, att *Johan Tybeck* vann i vårt sekels andra och tredje decennium en ej ringa namnkunnighet, äfven om detta factum blott bör användas såsom bevis på lättheten att vinna en dylik i vårt land. Emellertid blifver kännedomen om de läror och händelser, genom hvilka han vande i dessa dagar blifva en slags hufvudman för ett religiöst parti, ej ovigtig för den efterverld, som vill uppfatta ståndpunkten af den allmänna bildningen, då Tybeck var en cometa, quam Svecica gens impunita videre non potuit. Ty det var ej bland allmogen, såsom Erik Jansson sedermera, utan bland *de bildade*, Tybeck gjorde sina eröfringar. Dock måste reservationsvis anföras, att *de lärde*, äfven såsom, som öfverskattade Svedenborg såsom Theosoph och flera delar begrepo honom såsom vetenskapsman, beklagade af innersta hjerta, att en inskränkt Herrnhutisk religat skulle påbittat i Svedenborgs polemik med samtida orthodoxer, som retat honom med sina anfall, åtskilliga kraftord, som genom fyndiga combinationer kunde ge sannolikhet åt tanken, att Sv. var en coryphé för 18:de seklets lättaste rationalism.

Tybeck har emellertid vunnit ett namn, och vi känna oss skyldige fästa ett vetande vid det namnet i ett lexicon öfver våra namnkunnige män. Om hans lefnadsomständigheter kunna vi ej upplysa mer än att han var född d. 26 ... 1752 i Nerike. Började sent studera, men nämnes sistlidet bland 140 Gymnasister. Blef student i Upsala 1777. Prest 1779. Huspredikant hos GeneralAdj. Frih. Duvall 1780. E. O. Bat.Pred. vid Åbo Läns Regemente s. å. Huspred. hos Friherrinnan Beata Gust. Sparre en kort tid och hos Landshöfd. Frih. Svante Lilljencrantz 1781—97. Biträdde någon tid vid Comministraturen i Helgarö 1801—03. Alltsedan tjenstledig. Död 183? Lilljecrantzska familjen gaf

honom ett hemman *Ön*, deraf han väl hade sin bergning, äfven sedan han blifvit för villomeningar i religion afsatt. *Ön* låg på Fogdön i Mälaren, ej långt från Hesselbyholm. Från Ön tillskref han mig sist d. 8 Juni 1830 rörande ett par brudlakan, som kringsändes inom Mörnerska slägten, hvilka jag hade fört från Krigsministern Frih. Cederströms enka Grefv. Charlotte Mörner, för att lemnas till hennes dotter Friherrinnan Lilljencrantz, född Gyllenkrok, boende på Hesselbyholm.

Märkligare har T. blifvit genom sin inre historia, än genom sina lefnadsöden.

Han hade i sin första prestliga verksamhet varit en varm vän af vår Evangeliska bekännelse om Jesu Christi död till försoning för *våra* synder, men genom bekantskap med Brödraförsamlingens vänner inkommit på afvägen att behandla denna läropunkt, äfven erkänd som hjertpunkten, såsom hade den uteslutande utgjort Christendomen. Alltmer framskridande till ytterlighet i denna sensualistiska religiositet och ett barnkammarartadt samlif äfven in i den mognaste ålder och bland snart sagdt obekanta personer, kunde han ej slutligen undgå att känna huru olika både trosspråket och troslifvet gestaltat sig i jemnförelse med det Apostoliska tidehvarfvets. Hade nu Bengels stridskrift mot Herrnhutismen fallit i hans hand, såsom den vid samma tid och under samma förhållanden föll i Schartaus, så torde T. tagit, liksom Sch. ett steg tillbaka till Mårten Luther, men i stället föll Eman. Svedenborgs skrifter uti den af Zinzendorfs smak i vältalighet och poesi uttröttade prestmannens hand, och han kom till allt öppnare fiendtlighet mot den kyrka, till hvilken hans prested band honom. Först märktes ändringen uti hans bemödande att i vår homiletiska stil införa Svedenborgska egenheten i språk. Sannolikt är T. förf. till den Pred. på 1 Sönd. e. Tref. som trycktes 1810 hos C. Deléen och den Pred. på 2 Sönd. e. Påsk i Helgarö kyrka, tr. 1824. Der kallas synden *hjertats bortvändningar* från Herren, och en Christen *Herrans älskare*. Genom en Pred. öfver II Cor. 5: 19: *Gud var i Christo . . . sjelf* på en Bönedag, deri den Svedenborgska Christologien och försoningsläran ohöljda framställdes, väckte T. sitt DomCapitel att tillämpa Kyrkolagens fordringar på prester, att predika hvad Församlingen erkännt, som Guds ord rätta förstånd, under det de ega rätt att lägga sina "privattankar" i vetenskaplighetens degel inför dem som kunna pröfva det ännu opröfvade eller åtminstone ännu icke af Församlingen er-

ada. T. kunde icke inse denna lags nödvändighet för att
ydda Församlingens rätt, utan knotade i liberalismens
n tongrader, då han blef från *Församlingstjenare* förvand-
d till en *fri man i kyrkan*. Emellertid begagnade han
ock sin frihet med flit. Ställd under Tryckfrihetslagen
lese, skref han den ena brochuren efter den andra, van-
gen innehållande ett och detsammma. Kanske böra vi
ock helst ur bref, der ingen tanke på Tryckfrihetslagen
höfde återhålla, meddela hans egendomliga åsigter.

On d. 28 Mars 1827 skref han till Förf. af skriften: *vilken är Sveriges Religion?* .... "Anledningen är att g läsit de två skrifter, som Tit. utgifvit. ... Huru be-ört och bedröfvad blef jag icke, då jag fick läsa 2:dra iftet. ... Men hvarföre skulle Symbolerne ej blott orda-rannat upprepas, utan ock omgifvas och förbindas med det liga Ordets Bibelspråk, liksom bevis på dessa Symbolers ning och öfverensstämmelse dermed? Denna obetänk-mma profanation af det Heligaste, som tillhör Herren, är t som bedröfvar mig ... Nicænska och Athanasii Sym-blers innehåll, som äro så omätligt aflägsne ifrån Herrans rd, som infernum från Hans himmel. ... Denna profana-on, som begås med Ordets hel. utsagor och den faseliga ska Kyrkan omstörtande anläggning att vilja hafva nämnde å Symboler nästan till Bibliska böcker. Herren bevare k från vidare yrkande af detta grufveliga företag ... tta nya Påfvevälde, som till händer och fötter vill binda idborgare, Domare, Jurymän, Statsmän, hela Svenska för-mlingen, att äfven med edgång antaga och erkänna den ymmaste och skadeligaste af alla villfarelser. Den har rit tolererad, *nästan glömd och opåaktad*, emedan tidens plysning och Herrans försyn skingra den. Men att nu ptaga den ånyo, gifva den offentlighet och auctoritet och ka göra den förenlig med Bibeln. ... Hvarföre nu an-lla deras uppböjande och offentliga firande och det ge-m ett profanerande användande af det heligaste af allt, rrans eget ord? Har icke nu varande Konung och Stän-r lika rätt som Upsala möte, att i uppenbart ljus för-sta de Symboler, som det i tidens mörker antog? ... n Tit. ej genom persvasion och radikal fördom vore bun-n till sitt annars ljusa förstånd, så skulle Tit. fullt inse t han genom denna tro uteslöt all religion och christen-m ifrån menniskorna."

Han skref vidare d. 18 Apr. 1827 bland annat: "Det r genom många omvägar och efter många år och af en

underbar anledning, som jag liksom af Herrans hand förde att läsa Svedenborgs skrifter, hvars namn och lefnadsomständigheter jag aldrig intill den stunden hört nämnas... läste jag några blad och jag blef så innerligt och fullt öfvertygad om sanningen i den lära, som der föredrages, som jag är viss om Guds exsistence. Deraf kan jag med godt samvete inför Gud och menniskor och efter den fullkomligaste förvissning, utan all sort secterisme och anhängighet för hvem och hvad det vara må i denna verlden vittna, intyga och med oomkullstötliga skäl bevisa och styrka, att i dessa skrifter innehålles den stora Gudomliga sak, som i Ordet kallas *Herrans andra ankomst* eller *Menniskans Sons kommande i himmelens skyar med stor makt och härlighet* och som Apostlarne kalla *Jesu Christi härlighets* uppenbarelse och tillika en dermed förbunden himmelsk lära för en ny christen församling på jorden.... Må dessa skrifter förlöjligas, smädas, fördömas, så mycket som helvetet kan influera på sanningshatande lustarnes dyrkare att åstadkomma ... *Ordets andeliga mening* till skillnad från dess *bokstafliga*.... Den har ingen mer likhet med den bokstafliga, än menniskans själ med hennes kropp, det vill säga, själens böjelser och tankar med kroppens kött och blod, dess muskler, nerver, benknotor och hud. Ordets andeliga mening är Herrans sjelfvaste ankomst i himmelens skyar med stor makt och härlighet, och medlet, hvarigenom Herran gifvit och gifver den, har varit förloradt ur verlden för flera tusende år tillbaka, var doldt för hela judiska församlingen ifrån Abrahams tid intill dess förstörelse. Detta medel eller kunskap, kronan för allt hvad kunskap heter, kunde icke af Herren ens upptäckas för hans egna lärjungar, *som ock derföre ej hade den ringaste idée derom*. Den kunde således ej upptäckas för den Christna församlingen ... Sådan är Ordets anda eller andeliga mening. Deraf finnes icke en enda gnista i Apostlarnes epistlar, hvadan de ej höra till Ordet och äro icke Ordet.... När Apostlarne i sina bref i oskyldig mening och efter deras bästa förstånd hämta uttryck och mening utur offertjenstens figurativa stadgar om blod, om offer, om försoning o. m. d., som var bekant för deras judiska Landsmän och dessa uttryck, af enfaldigt hjerta [blifva] lämpade på Herren, så äro deras begrepp om dessa uttryck och föremål så afskilda, olika och aflägsna ifrån betydelsen och sanningen af samma uttryck i sjelfva Ordet, som hafsdjupet är ifrån Solen eller kroppens skugga är från en lefvande menniska. När

derföre deras oskyldiga utsagor ifrån judiska offerstadgar antagas för verkliga sanningar och bekräftas med likljudande uttryck ur sjelfva Ordet, då begås en verklig profanation med det heligaste af allt heligt *och menniskan som så gör tillsluter rakt för sig himlen och gör sig olycklig*.... Hvad är hennes förmenta tro annat än det vilddjur, som hade fått drakens makt och en mun att tala stor ting och hädelse mot Gud? ... Beder jag Herren att barmhertigt afhålla mig från allt företag att publice anmärka något emot Tit. skrifter, ty om jag det gjorde, skulle jag med klara och bindande skäl bevisa, att en så öppen papistisk framställning till fullt utrotande af gudomliga Ordets helighet och sanning, af religion och christendom, af all andelig och borgerlig frihet, af alla samvets- och samhällsband har aldrig varit gjord i Svea rike, sedan det i Gustaf I:s tid slapp Catholicismens träldomsok, som i Tit. skrifter och det under ett bländande bedrägligt sken af lagens försvar, hvilket dock, så yrkadt, borttager alla lagars kraft och laglighet."

Man får dock ej föreställa sig att denna polemik var personlig. Då jag träffade den gamle kämpen i Andelärans legion, så ärlig i sin öfvertygelse, liksom bildad till charakter och umgängelse under inflytelsen af våra fäders tro, kunde jag ej annat än med oskrymtad aktning och all välvillighet omfatta honom, som med hjertat i hvarje blick, äfven då orden syntes fiendtliga, bemötte den unge motståndaren. Troligen ha inga politiska motkämpar, som skrikit sig hesa öfver det theologiska hatet, varit så fria från personlig fiendtlighet, då de i vår tid kämpat om det allena saliggörande i en viss politisk doctrin. Så väl T. som många af hans trosförvandter voro mönster i detta fall, utan att de det minsta ville "vika från sin bänk och från sin thes."

Att vetenskapsmän ej kunde träffas bland dessa tänkare, ligger för öppen sol. Voro de rationalister med T. i fråga om Försoning och Treenighet m. m., så gjorde de sig ej så mycket besvär för att rättfärdiga sig. De läto den ena versen i Bibeln bevisa lika litet som den andra. Voro de supranaturalister med T. i fråga om englar, om himmelrike och helvete o. s. m., så funno de consequensen oemotsäglig, att ock låta Bibeln gälla i sina andra uppenbarelseläror. Länge kunde ej en sect bestå, som hvarken var grundad i förnuft eller uppenbarelse, utan var en, enligt Zinzendorffs språk, mixtura inconfusa, eller det som om det ock blandas ej kan flyta samman, af båda. Deremot har man i Tyskland, der motsägelserna ha sin rätta hemort,

äfven försökt skapa en enhet af dessa motsatser. Att T. alls icke förstod Svedenborg i de delar der han beundras af Englands och N. Amerikas vetenskapsmän, och deri han försvaras af Atterbom, behöfver knappt erinras. Atterbom beklagar hjertligen, att dylika obegripare skola göra Svedenborg till en höfvidsman för platt rationalism. Dervid må vi dock påminna om Tegnérs fruktan, att Svedenborgs namn, huru upplyftadt som helst, är i sig bekajadt med fallandesot, så att det ej länge kan hålla sig uppe.

T. var i sitt enskilda lif, så vidt jag känner, oförvitlig och aktades som en hedersman, oaktadt man log åt hans missöde att inför Domcapitlet försvara "en cörperligen besatt piga", som sedan lär blifvit bevisad som bedragerska. Om det uppträdet inför Capitlet ha vi ej närmare kunskap. Pigan säges ha inbillat flera att hon var besatt och inför Domcapitlet utöst smädelser öfver alla fäderne, så att de måste bedja T. tysta henne. Hon spelte ock rôlen så väl, att hon vid hans första ord blef fullt stum. Detta åberopades som ett bevis för T:s dogmatiska infallibilitet. "Dåtron går ut, lemnar hon dörren öppen efter sig och vantron ingår", enligt Geijer, hvilket äfven vid den tid då T. utdref dämoner fullt bevisade sig. Tron fattar, att då Gud var i Christo hans egen rättvisa måste lemna dämonerne lika rätt att verka genom dessa starka vapen, som ligga uti incorporationer, men att, då tron sjelf blott verkar med andens vapen, otron får nöja sig med samma verkningsmedel.

T:s stil var ej lika utmärkt som hans flit och nit. Utom afsättning från embetet och tryckfrihets-action hade hans skrifter ej vunnit synnerlig uppmärksamhet. Men när han citerats inför Domcapitlet och då en skrift blifvit åtalad, borde han ej sjelf väntat af edsvurne domare, under nu gällande lagar, annat än att dömas embetet förlustig och förklaras skyldig. Domen följde. Intet inkast var svårare för T., än då han bevisat att Bibelns bokstafliga mening var "död, förargerlig, förkastelig" etc., men att dess andeliga mening fanns i Svedenborg, denna andeliga mening likväl måste tagas ur bokstafliga meningen i dessa samma skrifter. Men är Bibelns bokstafsmening död, hvarföre ej äfven andra böckers, Svedenborgs inberäknade? Och om någon i denna bokstaf finner en vida afskild andemening, enligt hvilken grundsats i Svedenborgska doctrinen kan den förkastas? Om jag påstår att den andeliga meningen i Sv:s bokstaf är nättopp Schellings eller Hegels, till och med Lu-rs lära, huru bevisa motsatsen? Der logik och grammatik

så behandlas som af dem, hvilka vilja ur Bibeln hemta Svedenborgs lära, kan man komma till allt med lika skäl.

Skrifter: Biblisk förklaring öfver Högmesso-texten på 2:a stora Böned. d. 20 April 1817: Gud var i Christo .. 2 Cor. 5: 19. Sthm s. å. anon. — Religionens Helgedom eller Herrans gudomlighet och Ordets gällande domsrätt, försvarad mot menskliga meningars inflytande i andeliga ting. — Rättegångshandlingar i Tryckfrihetsmålet om biblisk förklaring öfver Högm.-texten på 2:a stora Böned. d. 20 Apr. 1817. Sthm 1820. — Hvad är Christlig sanning om Gud? En fråga, som till någon del finnes upplyst af nödiga tillägg och närmare förklaring öfver de ofullständiga svar, hvilka på Strengnäs Consistorii frågor blifvit vid anställd examen afgifne af J. Tybeck. Sthm 1818. — Christlig undersökning öfver Aposteln Pauli lära om lagens gerningar, om Tro och Rättfärdighet; jemte vänlig adress till det aktningsvärda Evang. Sällsk. och dess vänner. Ib. 1819. — Em. Svedenborgs skrifter och Christenhetens tillstånd, begge framlaggda till hvarderas rätta halt inför det vörd. svenska Allmänna. Af Joh. Tybeck. Carlsh. 1820. — Likheten och skillnaden emellan Pauli lära och Doct. Luthers system om Gerningar, Tro och Rättfärdighet. Rättegångshandlingar. Sthm 1820. — Skall Christna religionen i Svenska kyrkan stå eller falla? Ib. 1822. — Okonstladt och allvarligt försvar för Christna Religionens hel. grundläror emot Oswald den gamles förledande villosatser af J. Tybeck. Götheb. 1820. — Den vigtiga striden emellan Sanningens ljus och fördomarnas mörker eller grundlig vederläggning af Phil. Mag. Pr. och Kyrkoh. G. M. Malmins anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? af Joh. Tybeck. Sthm 1821.

(**Källor:** Brefsamling och enskild bekantskap. — Ofvananförde rättegångshandl. — B. Öbergs strödda anmärkningar öfver den nya läran och den gamla, egentligen föranledde af Tybecks skrifter. Sthm 1827. — G. M. Malmins anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? 1821. — Strengn. St. Matr.) — N.

TYPOTIUS, JAKOB.

Född i Diest uti Brabant af en gammal och ansedd slägt. Studerade såsom ung uti Löwen, företrädesvis juridik. Sedan han besökt åtskilliga andra universiteter, särdeles uti Italien der han ock säges hafva offentligen föreläst i lagfarenheten, stannade han slutligen i Würzburg, skild från sitt fädernesland, som då var underkastadt långvariga oroligheter. Alldeles ogrundadt kallar honom Örnhielm (Vita Ponti De la Gardie, sid. 12) Pontificium e Belgio Sacrificulum, hvarefter sedan Stiernman uppgifver, att han i sin födelseort, en tid varit "Påfvisk Mässe-Präst" (Anm. till Werwing I. 228).

Anledningen till T:ii ankomst till Sverige var följande. Johan III, i beständig oro för sin mäktige granne, Fredrik II i Danmark, som gemensamt med Ryssland tagit stor del

i de Lifländska angelägenheterna (hvilka alltid varit Sverige till olycka, Geijer II. 147, 154, 180, 257), och fruktande, att Kejsar Maximilian lätt kunde ingå ett förbund med Ryssland emot det Sverige benägna Polen, och i detsamma indraga danska Konungen, hade 1576 uppdragit åt Pontus De la Gardie att besöka Påfven, för att förmå honom till ett förbund med continentens mäktigare catholska furstar. Fredrik II, ifrig anhängare af reformationen, såg med sneda ögon Johans religiösa rigtning. Hertig Carl, liksom Fredrik politisk förfäktare af Lutheranismen, i hvilken han slugt nog för sig såg vägen till Sveriges thron, syntes vara i hemligt förstånd med Fredrik emot sin broder. Johan önskade derföre genom Påfvens förmedling förbinda sig med de catholska furstarne för att försvaga Danmarks inflytande och stämplingar emot Sverige *). Påfven skulle förmå Hertigen af Lothringen, som dessutom hade några anspråk på Danmarks

---

*) Detta bestyrkes af ett bref från Konungens förtrogne Frans Nicolai, af d. 26 Mars 1577, hos Theiner, så lydande: Rex valde hoc tempore anxius est, quomodo religionem promoveat, et conatum suum ad effectum perducat. Causam autem anxietatis maximam habet, nam Rivalia, civitas ejus in Livonia, maximis copiis, a Moscho oppugnatur, ab altera parte maximis copiis instructus est Danus, forte in regnum hoc irruptionem facturus, frater captivus mortuus quidem est, verum alter, qui est Dux Sydermanniæ in hoc ipso regno, timetur Dano confederatus et novum aliquid moliri velle. Imperator dicitur pactum initurus cum Moscho contra Turcam, ut dicitur; sed verius forte contra Regem Poloniæ Regi nostro contra Moschum confederatum et Regnum Sveciæ. Danus in eodem foedere esse putatur, et viginti navibus, invito Rege Sveciæ, legatos Imperatoris in Moschoviam delaturus, quod si Rex Sveciæ ei sese opponat, mox apertum bellum erit cum eodem mari et terra, hoc modo a regia Maiestate cognovi. Causa autem cur Danus hæc attentet, talis est. Fama ubique fertur de Rege Catholico facto, et quod nitatur totum regnum ad avitam religionem reducere, hoc audiens Rex Daniæ, dixisse fertur, id non expedire suo regno, nec se pati velle papistam tam vicinum; quod is nimis multos exteros amicos habiturus esset, egisse iterque videtur per Saxonem apud Imperatorem (semper enim Dani astuti et vafri esse consueverunt) ut foedere aliquo cum eo, prætextu quodam specioso, iungeretur, hoc igitur tantum agitur ut religio non succedat in hoc regno. Petit itaque Regia Maiestas ut Sanctissimus Dominus noster aliquid in salutem hujus regni cogitare dignetur, nempe ut nitatur cum aliis Catholicis principibus conjungere; deinde si ejus Sanctitas animadvertat Regem Daniæ moliri irruptionem in Sveciam: dignetur hoc agere, ut aliquis, vel dux Lottaringiæ (qui jus habet ad Daniæ regnum) vel dux Ericus Brunsvicoensis vel alius similis, ab altera parte irruptionem faciat in Daniam, ex ea parte qua respicit Holsatiam; ut inde a Svecis revocari possit. Quod si fecerit maximo beneficio Regem nostrum totumque regnum sibi, Ecclesiamque devinciet in perpetuum.

rona och stod i spetsen för catholska ligan, eller Hertigen f Braunschweig, som nyss öfvergått till catholska kyrkan ch var beslägtad med Hertigen af Lothringen, att göra ett afall i Danmark, i fall Fredrik med Carls hjelp skulle fullölja sitt fiendtliga förehafvande mot Sverige *). Att Johan ruktade Carl synes äfven af Geijer II. 257. Ofvanstående iå äfven utgöra ett supplement till De la Gardies biographi.

Vid samma tid erhöll Florenz Feyt, som för familjegelägenheter reste till Nederländerna, af Johan uppdrag lt vid återresan medföra missionärer samt en erfaren boktyckare och en skicklig corrector. Tillika skulle hebreiska ch grekiska stilar uppköpas samt Augustini verk af sista öwnerupplagan och några andra kyrkofäder. Med denna genhet ankom äfven till Sverige Johan Schilander, berömd kare och chirurg, tillika stor kännare af mathematik, greiska, latin m. m. Dessa anlände våren 1578 till Sverige ch hade hösten förut dit afsändt en stor mängd grekiska ch latinska profanförfattare. Jfr Theiner I. 464.

Uti Dec. 1577 hade Possevin anländt till Stockholm tilka med tvenne ledsagare, som De la Gardie sändt med hom. (Theiner I. 462). Huruvida nu Typotius på någon af essa vägar och af dessa anledningar kommit till Sverige, svårt att afgöra; ty i den enda bestämda underrättelse a honom, i Örnhjelms Vita Ponti De la Gardie sid. 165, pgifves endast, att, då De la Gardie på återresan från Ilien kom till Augsburg, sände han derifrån, i början af 78, till Sverige T. i sällskap med en Capitaine Laurent, gge rikligen försedde med respenningar. Häraf kan dock heller säkert bestämmas, huruvida T. följt De la Gardie hela resan eller först vid nämnde tillfälle inträdt i svensk st. Emellertid blef T. efter ankomsten till Stockholm hans Handsekreterare (icke Råd, "a consiliis", såsom Budus i sitt Hist. Lexicon, jemte flera, uppgifver).

I ett bref af d. 8 Maj 1578 nämner Possevin såsom utrkte anhängare och vänner i Stockholm af catholska kyri Erik Sparre, Andreas Chet, Hogenskild Bjelke, Typos m. fl. (Theiner I. 501 **).

---

*) Den fara, som nu verkligen hotade från Danmark, är fullstänt framställd af Atterbom i Mimer, sid. 532.

**) Att Possevin i början hade god tanke om Typotii catholska nit ir sig af följande bref (Theiner II. 98) från Cardinalen af Como T., skrifvet i Rom d. 4 Dec. 1678: "Cum R. P. A. Possevinus erioribus diebus ad Urbem veniens, in sermonibus, quos cum Sum- Pontifice de rebus Suedicis habuit, multum te operæ et laboris

Prinsen skulle i honom finna en ganska trogen och ofö-
troten tjenare (a. st. X. 37).

Tidigt syntes T. fjäsa kring Pfaltziska slägten; och
dess anhängare räknas han jemte Salvius och Axel Lil-
bland dem, som i detta afseende "leddes mindre af allmä-
grundsatser än af egen personlig ställning" (a. st. XI. 1
Men då Pfaltzgrefven Joh. Casimir i förtroende utgöt
klagan för T., pladdrade denne genast derom för Ri
(a. st. XI. 23). T. räknas äfven bland de "förtrogna v
ner", som Carl Gustaf "hade kring Christinas person, hvi
sökte på allt sätt arbeta till hans fördel" (a. st. XI. 3
Då Christina ville gifva Carl Gustaf slotten Räfsnäs o
Ulfsunda samt städerna Thorshälla och Eskilstuna, skick
T. till Oxenstjerna, som afrådde det (a. st. XI. 37).

Sedan Ständerne underskrifvit Förklaringen om C
Gustafs succession, tycktes Christina fruktat hinder
motstånd af den sjuke Oxenstjerna. Man gömde hon
derföre till sist och skickade De la Gardie för att förs
Förklaringen skaffa den likaledes sjuke och genstäfvige T
stenssons underskrift. Sedan detta var gjordt, anbefall
T. att bära papperet till Oxenstjerna (Geijer III. 468).
afgaf om detta besök en beskrifning, som blifvit tryc
Adlersparres Hist. Samlingar II. 219. "Märkas bör, att
rättelsen om hela detta samtal blifvit uppsatt af T., hvi
är nogsamt känd som ovän till Oxenstjerna, lycksökare
Christina och Carl Gustaf, och dertill som en i hög g
oärlig och bedräglig man. Denna hans berättelse är
utom uppsatt just för att sändas till Carl Gustaf, hvi
också skedde" (Fryxells Hist. XI. 62). I hemlighet skick
T. ock genast Ständernas beslut till Carl Gustaf (sid.
Med skärpa yttrar sig Fryxell om "den tidens i m
smygande författare och vinglande lycksökare, en Tun
A. J. Messenius, B. Skytte m. fl." (sid. 78).

Men mer och mer mognade omdömet om T:s uppför
och den ena svåra efterräkningen framkom efter den
Han anklagades att till sin fördel hafva förfalskat gåfo
på en gård i Upland; en annan gång att hafva förfar
samma sätt med ett gods i Estland; vidare att hafva
för en skuld; och slutligen att hafva tagit muter och för
papperslösen. Oaktadt allt detta bibehölls han i sina
digheter. "Kanske derföre, att Konungens frånvaro
lamade rättvisans skipande? Månne äfven af andra s
Det synes nemligen, som T. under sista åren af Christ

regering lånat sig till hemlig kunskapare åt thronföljaren" (Fryxells Hist. XII. 165).

T. blef mot slutet af sin lefnad föremål för en mängd anklagelser och obehagliga rättegångar. Hans sista dagar förswunno i glömska och obetydlighet.

Skrift: Berättelse om ett besök hos A. Oxenstjerna, införd i Adlersparres Hist. Saml. II. 219.

(Källor: Stjernmans Matrikel. — Stjernmans Anm. till Niger, sid. 112. — Fryxells Hist. och Handl. — A — Ö —

TYBECK, JOHAN.

Det bör erkännas, att *Johan Tybeck* vann i vårt sekels andra och tredje decennium en ej ringa namnkunnighet, äfven om detta factum blott bör användas såsom bevis på lättheten att vinna en dylik i vårt land. Emellertid blifver kännedomen om de läror och händelser, genom hvilka han kunde i dessa dagar blifva en slags hufvudman för ett religiöst parti, ej ovigtig för den efterverld, som vill uppfatta höjdpunkten af den allmänna bildningen, då Tybeck var en cometa, quam Svecica gens impunita videre non potuit. Ty det var ej bland allmogen, såsom Erik Jansson sedermera, utan bland *de bildade*, Tybeck gjorde sina eröfringar. Dock måste reservationsvis anföras, att *de lärde*, äfven sådane, som öfverskattade Svedenborg såsom Theosoph och till flera delar begrepo honom såsom vetenskapsman, beklagade af innersta hjerta, att en inskränkt Herrnhutisk renegat skulle påbittat i Svedenborgs polemik med samtida orthodoxer, som retat honom med sina anfall, åtskilliga kraftord, som genom fyndiga combinationer kunde ge sannolikhet åt tanken, att Sv. var en coryphé för 18:de seklets plattaste rationalism.

Tybeck har emellertid vunnit ett namn, och vi känna oss skyldige fästa ett vetande vid det namnet i ett lexicon öfver våra namnkunnige män. Om hans lefnadsomständigheter kunna vi ej upplysa mer än att han var född d. 26 Jan. 1752 i Nerike. Började sent studera, men nämnes mellast bland 140 Gymnasister. Blef student i Upsala 1777. Prest 1779. Huspredikant hos GeneralAdj. Frih. Duvall 1780. E. O. Bat.Pred. vid Åbo Läns Regemente s. å. Huspred. hos Friherrinnan Beata Gust. Sparre en kort tid och hos Landshöfd. Frih. Svante Lilljencrantz 1781—97. Biträdde någon tid vid Comministraturen i Helgarö 1801—03. Alltsedan tjenstledig. Död 183? Lilljecrantzska familjen gaf

honom ett hemman *Ön*, deraf han väl hade sin bergning, äfven sedan han blifvit för villomeningar i religion afsatt. *Ön* låg på Fogdön i Mälaren, ej långt från Hesselbyholm. Från Ön tillskref han mig sist d. 8 Juni 1830 rörande ett par brudlakan, som kringsändes inom Mörnerska slägten, hvilka jag hade fört från Krigsministern Frih. Cederström enka Grefv. Charlotte Mörner, för att lemnas till hennes dotter Friherrinnan Lilljencrantz, född Gyllenkrok, boende på Hesselbyholm.

Märkligare har T. blifvit genom sin inre historia, i genom sina lefnadsöden.

Han hade i sin första prestliga verksamhet varit en varm vän af vår Evangeliska bekännelse om Jesu Christi död till försoning för *våra* synder, men genom bekantskap med Brödraförsamlingens vänner inkommit på afvägen att behandla denna läropunkt, äfven erkänd som hjertpunkten, såsom hade den uteslutande utgjort Christendomen. Alltmer framskridande till ytterlighet i denna sensualistiska religiositet och ett barnkammarartadt samlif äfven in i den mognaste ålder och bland snart sagdt obekanta personer, kunde han ej slutligen undgå att känna huru olika både trosspråket och troslifvet gestaltat sig i jemnförelse med det Apostoliska tidehvarfvets. Hade nu Bengels stridskrift mot Herrnhutismen fallit i hans hand, såsom den vid samma tid och under samma förhållanden föll i Schartaus, så torde T. tagit liksom Sch. ett steg tillbaka till Mårten Luther, men i stället föll Eman. Svedenborgs skrifter uti den af Zinzendorfs smak i vältalighet och poesi uttröttade prestmannens hand, och han kom till allt öppnare fiendtlighet mot den kyrka till hvilken hans prested band honom. Först märktes inträngen uti hans bemödande att i vår homiletiska stil införa Svedenborgska egenheten i språk. Sannolikt är T. förf. till den Pred. på 1 Sönd. e. Tref. som trycktes 1810 hos Deléen och den Pred. på 2 Sönd. e. Påsk i Helgarö kyrka tr. 1824. Der kallas synden *hjertats bortvändningar* från Herren, och en Christen *Herrans älskare.* Genom en Pred. öfver II Cor. 5: 19: *Gud var i Christo . . . sjelf* på en Bönedag, deri den Svedenborgska Christologien och försoningsläran ohöljda framställdes, väckte T. sitt DomCapitel att tillämpa Kyrkolagens fordringar på prester, att predika hvad Församlingen erkännt, som Guds ord rätta förstånd, under det de ega rätt att lägga sina "privattankar" i vetenskaplighetens degel inför dem som kunna pröfva det ... öfvade eller åtminstone ännu icke af Församlingen er...

ända. T. kunde icke inse denna lags nödvändighet för att skydda Församlingens rätt, utan knotade i liberalismens alla tongrader, då han blef från *Församlingstjenare* förvandlad till en *fri man i kyrkan*. Emellertid begagnade han dock sin frihet med flit. Ställd under Tryckfrihetslagen allena, skref han den ena brochuren efter den andra, vanligen innehållande ett och detsammma. Kanske böra vi dock helst ur bref, der ingen tanke på Tryckfrihetslagen behöfde återhålla, meddela hans egendomliga åsigter.

Ön d. 28 Mars 1827 skref han till Förf. af skriften: *Hvilken är Sveriges Religion?* .... "Anledningen är att jag läsit de två skrifter, som Tit. utgifvit. ... Huru bestört och bedröfvad blef jag icke, då jag fick läsa 2:dra häftet. ... Men hvarföre skulle Symbolerne ej blott ordagrannt upprepas, utan ock omgifvas och förbindas med det heliga Ordets Bibelspråk, liksom bevis på dessa Symbolers sanning och öfverensstämmelse dermed? Denna obetänksamma profanation af det Heligaste, som tillhör Herren, är det som bedröfvar mig ... Nicænska och Athanasii Symbolers innehåll, som äro så omätligt aflägsne ifrån Herrans ord, som infernum från Hans himmel. ... Denna profanation, som begås med Ordets hel. utsagor och den faseliga Svenska Kyrkan omstörtande anläggning att vilja hafva nämnde två Symboler nästan till Bibliska böcker. Herren bevare Tit. från vidare yrkande af detta grufveliga företag ... detta nya Påfvevälde, som till händer och fötter vill binda Medborgare, Domare, Jurymän, Statsmän, hela Svenska församlingen, att äfven med edgång antaga och erkänna den gymmaste och skadeligaste af alla villfarelser. Den har varit tolererad, *nästan glömd och opåaktad*, emedan tidens upplysning och Herrans försyn skingra den. Men att nu upptaga den ånyo, gifva den offentlighet och auctoritet och söka göra den förenlig med Bibeln. ... Hvarföre nu anställa deras upphöjande och offentliga firande och det genom ett profanerande användande af det heligaste af allt, Herrans eget ord? Har icke nu varande Konung och Ständer lika rätt som Upsala möte, att i uppenbart ljus förkasta de Symboler, som det i tidens mörker antog? ... Om Tit. ej genom persvasion och radikal fördom vore bunden till sitt annars ljusa förstånd, så skulle Tit. fullt inse att han genom denna tro uteslöt all religion och christendom ifrån menniskorna."

Han skref vidare d. 18 Apr. 1827 bland annat: "Det är genom många omvägar och efter många år och af en

underbar anledning, som jag liksom af Herrans hand fördes att läsa Svedenborgs skrifter, hvars namn och lefnadsomständigheter jag aldrig intill den standen hört nämnas... läste jag några blad och jag blef så innerligt och fullt öfvertygad om sanningen i den lära, som der föredrages, som jag är viss om Guds exsistence. Deraf kan jag med godt samvete inför Gud och menniskor och efter den fullkomligaste förvissning, utan all sort secterisme och anhängighet för hvem och hvad det vara må i denna verlden vittna, intyga och med oomkullstötliga skäl bevisa och styrka, att i dessa skrifter innehålles den stora Gudomliga sak, som i Ordet kallas *Herrans andra ankomst* eller *Menniskans Sons kommande i himmelens skyar med stor makt och härlighet* och som Apostlarne kalla *Jesu Christi härlighets* uppenbarelse och tillika en dermed förbunden himmelsk lära för en ny christen församling på jorden. ... Må dessa skrifter förlöjligas, smädas, fördömas, så mycket som helvetet kan influera på sanningshatande lustarnes dyrkare att åstadkomma ... *Ordets andeliga mening* till skillnad från dess *bokstafliga*. ... Den har ingen mer likhet med den bokstafliga, än menniskans själ med hennes kropp, det vill säga, själens böjelser och tankar med kroppens kött och blod, dess muskler, nerver, benknotor och hud. Ordets andeliga mening är Herrans sjelfvaste ankomst i himmelens skyar med stor makt och härlighet, och medlet, hvarigenom Herren gifvit och gifver den, har varit förloradt ur verlden för flera tusende år tillbaka, var doldt för hela judiska församlingen ifrån Abrahams tid intill dess förstörelse. Detta medel eller kunskap, kronan för allt hvad kunskap heter, kunde icke af Herren ens upptäckas för hans egna lärjungar, *som ock derföre ej hade den ringaste idée derom*. Den kunde således ej upptäckas för den Christna församlingen. ... Sådan är Ordets anda eller andeliga mening. Deraf finnes icke en enda gnista i Apostlarnes epistlar, hvadan de ej höra till Ordet och äro icke Ordet. ... När Apostlarne i sina bref i oskyldig mening och efter deras bästa förstånd hämta uttryck och mening utur offertjenstens figurativa stadgar om blod, om offer, om försoning o. m. d., som var bekant för deras judiska Landsmän och dessa uttryck, af enfaldigt hjerta [blifva] lämpade på Herren, så äro deras begrepp om dessa uttryck och föremål så afskilda, olika och aflägsna ifrån betydelsen och sanningen af samma uttryck i sjelfva Ordet, som hafsdjupet är ifrån Solen eller som kroppens skugga är från en lefvande menniska. När

derföre deras oskyldiga utsagor ifrån judiska offerstadgar antagas för verkliga sanningar och bekräftas med likljudande uttryck ur sjelfva Ordet, då begås en verklig profanation med det heligaste af allt heligt *och menniskan som så gör tillsluter rakt för sig himlen och gör sig olycklig*.... Hvad är hennes förmenta tro annat än det vilddjur, som hade fått drakens makt och en mun att tala stor ting och hädelse mot Gud? ... Beder jag Herren att barmhertigt afhålla mig från allt företag att publice anmärka något emot Tit. skrifter, ty om jag det gjorde, skulle jag med klara och bindande skäl bevisa, att en så öppen papistisk framställning till fullt utrotande af gudomliga Ordets helighet och sanning, af religion och christendom, af all andelig och borgerlig frihet, af alla samvets- och samhällsband har aldrig varit gjord i Svea rike, sedan det i Gustaf I:s tid slapp Catholicismens träldomsok, som i Tit. skrifter och det under ett bländande bedrägligt sken af lagens försvar, hvilket dock, så yrkadt, borttager alla lagars kraft och laglighet."

Man får dock ej föreställa sig att denna polemik var personlig. Då jag träffade den gamle kämpen i Andelärans legion, så ärlig i sin öfvertygelse, liksom bildad till character och umgängelse under inflytelsen af våra fäders tro, kunde jag ej annat än med oskrymtad aktning och all välvillighet omfatta honom, som med hjertat i hvarje blick, äfven då orden syntes fiendtliga, bemötte den unge motståndaren. Troligen ha inga politiska motkämpar, som skrikit sig hesa öfver det theologiska hatet, varit så fria från personlig fiendtlighet, då de i vår tid kämpat om det allena saliggörande i en viss politisk doctrin. Så väl T. som många af hans trosförvandter voro mönster i detta fall, utan att de det minsta ville "vika från sin hänk och från sin thes."

Att vetenskapsmän ej kunde träffas bland dessa tänkare, ligger för öppen sol. Voro de rationalister med T. i fråga om Försoning och Treenighet m. m., så gjorde de sig ej så mycket besvär för att rättfärdiga sig. De läto den ena versen i Bibeln bevisa lika litet som den andra. Voro de supranaturalister med T. i fråga om englar, om himmelrike och helvete o. s. m., så funno de consequensen oemotsäglig, att ock låta Bibeln gälla i sina andra uppenbarelseläror. Länge kunde ej en sect bestå, som hvarken var grundad i förnuft eller uppenbarelse, utan var en, enligt Zinzendorffs språk, mixtura inconfusa, eller det som om det ock blandas ej kan flyta samman, af båda. Deremot har man i Tyskland, der motsägelserna ha sin rätta hemort,

äfven försökt skapa en enhet af dessa motsatser. Att T. alls icke förstod Svedenborg i de delar der han beundras af Englands och N. Amerikas vetenskapsmän, och deri han försvaras af Atterbom, behöfver knappt erinras. Atterbom beklagar hjertligen, att dylika obegripare skola göra Svedenborg till en höfvidsman för platt rationalism. Dervid må vi dock påminna om Tegnérs fruktan, att Svedenborgs namn, huru upplyftadt som helst, är i sig bekajadt med fallandesot, så att det ej länge kan hålla sig uppe.

T. var i sitt enskilda lif, så vidt jag känner, oförvitlig och aktades som en hedersman, oaktadt man log åt hans missöde att inför Domcapitlet försvara "en cörperligen besatt piga", som sedan lär blifvit bevisad som bedragerska. Om det uppträdet inför Capitlet ha vi ej närmare kunskap. Pigan säges ha inbillat flera att hon var besatt och inför Domcapitlet utöst smädelser öfver alla fäderne, så att de måste bedja T. tysta henne. Hon spelte ock rôlen så väl, att hon vid hans första ord blef fullt stum. Detta åberopades som ett bevis för T:s dogmatiska infallibilitet. "Dåtron går ut, lemnar hon dörren öppen efter sig och vantron ingår", enligt Geijer, hvilket äfven vid den tid då T. utdref dämoner fullt bevisade sig. Tron fattar, att då Gud var i Christo hans egen rättvisa måste lemna dämonerne lika rätt att verka genom dessa starka vapen, som ligga uti incorporationer, men att, då tron sjelf blott verkar med andens vapen, otron får nöja sig med samma verkningsmedel.

T:s stil var ej lika utmärkt som hans flit och nit. Utom afsättning från embetet och tryckfrihets-action hade hans skrifter ej vunnit synnerlig uppmärksamhet. Men när han citerats inför Domcapitlet och då en skrift blifvit åtalad, borde han ej sjelf väntat af edsvurne domare, under nu gällande lagar, annat än att dömas embetet förlustig och förklaras skyldig. Domen följde. Intet inkast var svårare för T., än då han bevisat att Bibelns bokstafliga mening var "död, förargerlig, förkastelig" etc., men att dess andeliga mening fanns i Svedenborg, denna andeliga mening likväl måste tagas ur bokstafliga meningen i dessa samma skrifter. Men är Bibelns bokstafsmening död, hvarföre ej äfven andra böckers, Svedenborgs inberäknade? Och om någon i denna bokstaf finner en vida afskild andemening, enligt hvilken grundsats i Svedenborgska doctrinen kan den förkastas? Om jag påstår att den andeliga meningen i Sv:s bokstaf är nättopp Schellings eller Hegels, till och med Luthers lära, huru bevisa motsatsen? Der logik och grammatik

så behandlas som af dem, hvilka vilja ur Bibeln hemta Svedenborgs lära, kan man komma till allt med lika skäl.

Skrifter: Biblisk förklaring öfver Högmesso-texten på 2:a stora Böned. d. 20 April 1817: Gud var i Christo .. 2 Cor. 5: 19. Sthm s. å. anon. — Religionens Helgedom eller Herrans gudomlighet och Ordets gällande domsrätt, försvarad mot menskliga meningars inflytande i andeliga ting. — Rättegångshandlingar i Tryckfrihetsmålet om biblisk förklaring öfver Högm.-texten på 2:a stora Böned. d. 20 Apr. 1817. Sthm 1820. — Hvad är Christlig sanning om Gud? En fråga, som till någon del finnes upplyst af nödiga tillägg och närmare förklaring öfver de ofullständiga svar, hvilka på Strengnäs Consistorii frågor blifvit vid anställd examen afgifne af J. Tybeck. Sthm 1818. — Christlig undersökning öfver Apostelns Pauli lära om lagens gerningar, om Tro och Rättfärdighet; jemte vänlig adress till det aktningsvärda Evang. Sällsk. och dess vänner. Ib. 1819. — Em. Svedenborgs skrifter och Christenhetens tillstånd, begge framlaggda till hvarderas rätta halt inför det vörd. svenska Allmänna. Af Joh. Tybeck. Carlsh. 1820. — Likheten och skillnaden emellan Pauli lära och Doct. Luthers system om Gerningar, Tro och Rättfärdighet. Rättegångshandlingar. Sthm 1820. — Skall Christna religionen i Svenska kyrkan stå eller falla? Ib. 1822. — Okonstladt och allvarligt försvar för Christna Religionens hel. grundläror emot Oswald den gamles förledande villosatser af J. Tybeck. Götheb. 1820. — Den vigtiga striden emellan Sanningens ljus och fördomarnas mörker eller grundlig vederläggning af Phil. Mag. Pr. och Kyrkoh. G. M. Malmins anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? af Joh. Tybeck. Sthm 1821.

(Källor: Brefsamling och enskild bekantskap. — Ofvananförda rättegångshandl. — B. Öbergs strödda anmärkningar öfver den nya läran och den gamla, egentligen föranledde af Tybecks skrifter. Sthm 1827. — G. M. Malmins anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? 1821. — Strengn. St. Matr.) — N.

TYPOTIUS, JAKOB.

Född i Diest uti Brabant af en gammal och ansedd slägt. Studerade såsom ung uti Löwen, företrädesvis juridik. Sedan han besökt åtskilliga andra universiteter, särdeles uti Italien der han ock säges hafva offentligen föreläst i lagfarenheten, stannade han slutligen i Würzburg, skild från sitt fädernesland, som då var underkastadt långvariga oroligheter. Alldeles ogrundadt kallar honom Örnhielm (Vita Ponti De la Gardie, sid. 12) Pontificium e Belgio Sacrificulum, hvarefter sedan Stiernman uppgifver, att han i sin födelseort, en tid varit "Påfvisk Mässe-Präst" (Anm. till Werwing I. 228).

Anledningen till T:ii ankomst till Sverige var följande. Johan III, i beständig oro för sin mäktige granne, Fredrik II i Danmark, som gemensamt med Ryssland tagit stor del

i de Lifländska angelägenheterna (hvilka alltid varit Sverige till olycka, Geijer II. 147, 154, 180, 257), och fruktande, att Kejsar Maximilian lätt kunde ingå ett förbund med Ryssland emot det Sverige benägna Polen, och i detsamma indraga danska Konungen, hade 1576 uppdragit åt Pontus De la Gardie att besöka Påfven, för att förmå honom till ett förbund med continentens mäktigare catholska furstar. Fredrik II, ifrig anhängare af reformationen, såg med onda ögon Johans religiösa rigtning. Hertig Carl, liksom Fredrik politisk förfäktare af Lutheranismen, i hvilken han slugt nog för sig såg vägen till Sveriges thron, syntes vara i hemligt förstånd med Fredrik emot sin broder. Johan önskade derföre genom Påfvens förmedling förbinda sig med de catholska furstarne för att försvaga Danmarks inflytande och stämplingar emot Sverige *). Påfven skulle förmå Hertigen af Lothringen, som dessutom hade några anspråk på Danmarks

*) Detta bestyrkes af ett bref från Konungens förtrogne Frans Nicolai, af d. 26 Mars 1577, hos Theiner, så lydande: Rex valde hoc tempore anxius est, quomodo religionem promoveat, et conatum suum ad effectum perducat. Causam autem anxietatis maximam habet, nam Rivalia, civitas ejus in Livonia, maximis copiis, a Moscho oppugnatur, ab altera parte maximis copiis instructus est Danus, forte in regnum hoc irruptionem facturus, frater captivus mortuus quidem est, verum alter, qui est Dux Sydermanniæ in hoc ipso regno, timetur Dano confederatus et novum aliquid moliri velle. Imperator dicitur pactum initurus cum Moscho contra Turcam, ut dicitur; sed verius forte contra Regem Poloniæ Regi nostro contra Moschum confederatum et Regnum Sveciæ. Danus in eodem foedere esse putatur, et viginti navibus, invito Rege Sveciæ, legatos Imperatoris in Moschoviam delaturus, quod si Rex Sveciæ ei sese opponat, mox apertum bellum erit cum eodem mari et terra, hoc modo a regia Maiestate cognovi. Causa autem cur Danus hæc attentet, talis est. Fama ubique fertur de Rege Catholico facto, et quod nitatur totum regnum ad avitam religionem reducere, hoc audiens Rex Daniæ, dixisse fertur, id non expedire suo regno, nec se pati velle papistam tam vicinum; quod is nimis multos exteros amicos habiturus esset, egisse iterque videtur per Saxonem apud Imperatorem (semper enim Dani astuti et vafri esse consueverunt) ut foedere aliquo cum eo, prætextu quodam specioso, iungeretur, hoc igitur tantum agitur ut religio non succedat in hoc regno. Petit itaque Regia Maiestas ut Sanctissimus Dominus noster aliquid in salutem hujus regni cogitare dignetur, nempe ut nitatur cum aliis Catholicis principibus conjungere; deinde si ejus Sanctitas animadvertat Regem Daniæ moliri irruptionem in Sveciam: dignetur hoc agere, ut aliquis, vel dux Lottaringiæ (qui jus habet ad Daniæ regnum) vel dux Ericus Brunsviecensis vel alius similis, ab altera parte irruptionem faciat in Daniam, ex ea parte qua respicit Holsatiam; ut inde a Svecis revocari possit. Quod si fecerit maximo beneficio Regem nostrum totumque regnum sibi, Ecclesiæque devinciet in perpetuum.

krona och stod i spetsen för catholska ligan, eller Hertigen af Braunschweig, som nyss öfvergått till catholska kyrkan och var beslägtad med Hertigen af Lothringen, att göra ett anfall i Danmark, i fall Fredrik med Carls hjelp skulle fullfölja sitt fiendtliga förehafvande mot Sverige *). Att Johan fruktade Carl synes äfven af Geijer II. 257. Ofvanstående må äfven utgöra ett supplement till De la Gardies biographi.

Vid samma tid erhöll Florenz Feyt, som för familjeangelägenheter reste till Nederländerna, af Johan uppdrag att vid återresan medföra missionärer samt en erfaren boktryckare och en skicklig corrector. Tillika skulle hebreiska och grekiska stilar uppköpas samt Augustini verk af sista Löwnerupplagan och några andra kyrkofäder. Med denna lägenhet ankom äfven till Sverige Johan Schilander, berömd läkare och chirurg, tillika stor kännare af mathematik, grekiska, latin m. m. Dessa anlände våren 1578 till Sverige och hade hösten förut dit afsändt en stor mängd grekiska och latinska profanförfattare. Jfr Theiner I. 464.

Uti Dec. 1577 hade Possevin anländt till Stockholm tillika med tvenne ledsagare, som De la Gardie sändt med honom. (Theiner I. 462). Huruvida nu Typotius på någon af dessa vägar och af dessa anledningar kommit till Sverige, är svårt att afgöra; ty i den enda bestämda underrättelse om honom, i Örnhjelms Vita Ponti De la Gardie sid. 165, uppgifves endast, att, då De la Gardie på återresan från Italien kom till Augsburg, sände han derifrån, i början af 1578, till Sverige T. i sällskap med en Capitaine Laurent, begge rikligen försedde med respenningar. Häraf kan dock icke heller säkert bestämmas, huruvida T. följt De la Gardie på hela resan eller först vid nämnde tillfälle inträdt i svensk tjenst. Emellertid blef T. efter ankomsten till Stockholm Johans Handsekreterare (icke Råd, "a consiliis", såsom Budeus i sitt Hist. Lexicon, jemte flera, uppgifver).

I ett bref af d. 8 Maj 1578 nämner Possevin såsom utmärkte anhängare och vänner i Stockholm af catholska kyrkan Erik Sparre, Andreas Chet, Hogenskild Bjelke, Typotius m. fl. (Theiner I. 501 **).

---

*) Den fara, som nu verkligen hotade från Danmark, är fullständigt framställd af Atterbom i Mimer, sid. 532.

**) Att Possevin i början hade god tanke om Typotii catholska nit ser sig af följande bref (Theiner II. 95) från Cardinalen af Como till T., skrifvet i Rom d. 4 Dec. 1578: "Cum R. P. A. Possevinus superioribus diebus ad Urbem veniens, in sermonibus, quos cum Summo Pontifice de rebus Suedicis habuit, multum te operæ et laboris

Att Typotius dock i sjelfva verket ej var någon catholsk ifrare, utan troligen en anhängare af Johans förmedlingsförsök, visar sig deraf, att Possevin redan i ett bref af d. 28 Aug. 1579 räknar honom och De la Gardie bland "hofvets skenkatholiker" (Theiner I. 554). Härtill hade han ock goda skäl, såsom vi få se. De la Gardie och T. kallas äfven af Theiner sjelf (I. 555) "ovärdiga söner" af kathol-

---

posuisse ad promovendam Dei et Sanctæ Religionis causam, et singularem pietatem ac virtutem in te elucere ostendisset, valde id Sanctitati Suæ gratum et jucundum fuit, gratiasque Deo egit, a quo talem animum accepisti. Quo factum est, ut eidem Possevino istuc iterum proficiscenti, Sanctitas Sua has ad te pari literas voluerit, quibus ipsius verbis te hortarer, ut de iis, quæ coram referet, fidem plenam illi habeas, atque in eo, quod coepisti, alacriter perseveres, persuasum ac certum habens, præter æternam et immarcessibilem retributionem, quam expectare debes, Sanctitatem quoque Suam benevoli et grati animi indicia erga te, cum occasio tulerit, libenter daturam." Cardinalen hade då ej emottagit T:s bref af d. 30 Nov. s. å., som införes i texten längre fram. Att T. äfven skrifvit flera bref till Cardinalem synes af dennes bref (Theiner anf. st.) af d. Apr. 1579: "Multum Magnifice Domine, Amice charissime. Accepi Dominationis Tuæ literas Kal. Januarii datas, et paucis ante diebus alteras ejusdem fere sententiæ, sed breviores acceperam. Superiores vero aliæ ultimo die Novembris scriptæ redditæ non sunt. Quod attinet ad tria illa capitula, de quibus tantopere sollicitus est Serenissimi Regis animus, arbitror Majestatem Suam satis aperte, et dilucide ex literis jam pridem istuc missis, et post discessum D. A. Possevini allatis perspexisse, quid sententiæ Summo Pontifici sit, quatenus Serenissimi Regis desiderio satisfacere possit. Quia tamen propediem ipse Possevinus istic affuturus sit, ex eo Regia Majestas quæ ad hanc rem spectant, planius cognoscet: cui persuasum ac certum esse debet, Sanctitatem Suam adeo expetere salutem animarum et Sanctæ Religionis instaurationem in isto regno, ut proprio sanguini parsura non sit, ne dum si quid aliud expedire intelligeret, tuta conscientia posset denegatura. Cæterum decet pios filios sanctitatibus parentum consiliis et monitis audientes esse, et ejus se judicio ac potestati submittere, qui Sanctæ Ecclesiæ Catholicæ regendæ a Deo præpositus est. Bene valeat Dominatio Tua." Med svenske Legaten And. Lorichius (jfr Registret till Johan III:s Chrönika af Girs), som i medlet af April 1579 hemligen af egen drift öfver Tyskland kommit till Rom, sände Cardinalen åter ett bref till T. af d. Maj s. å. (Theiner I. 559, II. 96): "Multum Magnifice Domine. Quod superioribus D. Tuæ literis respondi, idem et postremis ultima Novembris datis, quæ non ita pridem redditæ mihi fuerunt, rescribendum hoc tempore duxi, nempe Summum et optimum Pontificem eo erga Serenissimam Regiam Majestatem animo et charitate esse, ut quæcunque salva fide et officio suo possit, libenter sit præstiturus. At quoniam his de rebus fusius cum ejus Majestate acturus est D. A. Possevinus, quem, antequam hæc præferantur literæ, istic affuturum non dubitamus, plura scribere supersedebo. Dominationem igitur Tuam bene ac feliciter valere optamus."

i kyrkan. De la Gardie framställes såsom den der öfvat lytande på T. och drifvit honom att "bakom Konungens g, såsom det synes, och dock i hans namn skrifva flera tande bref till Rom", i hvilka han uti afgörande och föga rdsamma ordalag fordrade det vägrade beviljandet af Konungens propositioner (att nattvarden skulle utdelas sub aque forma, presternas äktenskap tillåtas, messan firas modersmålet o. s. v.) och låter förstå, att, om ännu ett rande svar afgifves, lätteligen Konungens bemödande att ena den svenska kyrkan med den katholska kunde helt i hållet afstanna. Sedan skulle D. och T. hafva nödgat ungen att skrifva bref till Rom af sådant innehåll. einer I. 557). I Konungens namn skref T. redan d. 30 r. 1578 till Cardinalen af Como följande (Theiner II.)): "S. R. M. Suetiæ Dominus meus clementissimus tum *literas*, tum per D. Possevinum satis declaravit animum istianæ pietati et religioni catholicæ addictissimum. Sed i alia ratio sit restituendæ religionis, quam retinendæ, dalavit ea, sine quibus religio in hisce regnis nequaquam itui potest, nisi cum rerum omnium maxima perturba-e, ac ne sic quidem restituetur, sed fundamenta pie et iter sucta subvertentur. Sunt autem illa, quæ S. R. M[tis] ... *sollicitum* habent tria illa toties frustra postulata: *...menta sub utraque specie: connubia Sacerdotum libera: ...ratio Sacrorum in populari lingua*, quæ asserit, jam et ...ssevino antea ostendit, subniti auctoritate sacræ scri-e, institutis Apostolorum, S. Patrum scriptis, Pontifi-canonibus, Conciliorum decretis, et quod de calice pe-, posse à Summo Pontifice dispensari, decreto Concilii ntini demonstrat. Quare cum in posterum decreverit Opt. Max. integra conscientiâ et religione, non tempori ... *serviri*, omissis argumentis ad rei probationem, ut nihil necessariis, exspectat definitum ad ea S. S[tis] re-..., quod ut maturius et ex pii animi sententia acci-Ill[mam] V. D. universorumque Ill[morum] Cardinalium colle-cohortatur, ut Pont. Max. ad instaurandam in hisce religionem auctores esse velitis. Hisce Illma V. D. felicíterque vivat et valeat."

I början af Oct. 1579 blef T., enligt Theiner II. 583, ... politischer Umtriebe, weil er hinter dem Rücken Königs und doch in dessen Namen jetzt ebenso dem gros-Cardinal Granvella, Philips Staatsminister, wie kurz ...er den Cardinal von Como hintergangen hatte, in ein

hartes Gefängniss geworfen." Nära tvenne år derefter träff han åter af samma missöde.

T. föll nemligen i onåd och arresterades i Juni 158 Derom skrifver Messenius VII. 63: Pontus De la Gardie a versarium in Regia modo habens Typotium, Johanni a S cretis, ne in paratas ab illo insidias rueret, maxime cave dum censuit, et potius inimicum quantocyus evertendu itaque a Ponto Typotius plurimarum convictus imposturar et calumniarum, carceri perpetuo adjudicatur mancipaturq Och XV. 142 berättar Messenius, att Typotius, ob faci quoddam Regis Johannis et Catharinæ offensam incurre blifvit arresterad. Hvari Typolii brott bestått, är obek Hela saken förbigås i De la Gardies Lefverne af Örnbje Enligt Stiernmans Anm. till Werwing I. 228 funnos i ha skrift på hans tid, och förmodligen ännu, i Riksarchivet la Gardies och Jean de la Blanques svar på Typotii besky ningar. Den sednare kallas af Örnbjelm, sid. 165, Bla Han var en fransk Capitaine, som varit med De la Ga uti Italien. Beskyllningarne mot D. torde gå ut på de ma, som T. sedan i skrift anförer, hvarom mera neda

Typotii broder Matthias var danske Konungens Lif dicus. M. utverkade af denne en förbön för fånge hans svar finnes på latin hos Örnhjelm sid. 12 och på s ska hos Werwing I. 210. Deri heter det, att T. är sådan menniska, den der icke skonar hvarken höge elle personer med sin lögnaktige och ärelöse mun, hvarföre ock icke allenast att evigt fängelse förtjent, utan vore värd att mista lifvet; ändock vi honom med det straf, Ed. Kärlighets och andre höge Personers förböner nådeligen hafve förskont." De la Gardies ynnest hos hvars naturliga dotter han året förut äktat, bör härvi förglömmas. Ofvannämnde bref af Johan är skrifvet 1583. Danske Kungen hade nu endast begärt T:s lo vande ur fängelset, men synes förut ha bedt för han Örnbjelm sammanblandar begge dessa intercessioner, oc för öfrigt den missledande anmärkningen, att, om denna cession ändtligen befriade honom från dödsstraffet, den kunnat rädda honom från att nesligen drifvas ur riket (?) T. yttrar Geijer II. 311, att "han i Sverige ej gjort sig väl

T. sjelf skjuter skulden för all sin olycka förnä på afundsmän och delatorer, quæ pestis semper va gias, säger han i Dedic. Laudat. Funebr. Joh. III. p Han namngifver dock ingenstädes sina förföljare, af h efter hans berättelse Foppens Bibliotheca Belgica I.

kort tid fyra de förnämste ömkligen skolat omkommit. prisar ock Johan III:s nåd och ynnest, som skyddat om för fienders illvilja: per quem stetit, ne adversario- maliguitate caderet (Epist. Palthenii ad Typotium apud ..., Menatl. Unterred. 1690, sid. 861).

Han. afördes först till Åbo slott, der han satt i fän- några år, och flyttades sedan till Tavastehus. Sin be- beskrifver han i ett bref från Åbo af d. 30 April till Riks-Cancelleren E. Sparre, hvilket är tryckt i Litt. Suec. 1722, sid. 289. Han klagar öfver hård fart, köld och svält, men berömmer Biskop Chr. Agri- i Revel, som lånat honom böcker, dem han eljest ej kat erhålla, samt hemligen sändt honom mat; hvaremot ka presterna, af samma lära som hans, ehuru de stän- pockade på goda gerningar, ej ens velat framföra ett bref. Han sade sig ock arbeta på ett verk De Mo- hia i. e. Regni Administratione, hvaraf redan sextio ark färdiga. Dessutom författade han i fängelset både liska och politiska arbeten (jfr Foppens, anf. st.); men dt är huruvida de alla blifvit sedan utgifna.

Efter tolf års fängelsetid nalkades hans förlossning ge- Johans död. Sigismund hade knappt kommit till Sve- förrän T. blef fri. Vid Johans begrafning höll han likpredikan en latinsk oration *) till dess beröm i Up- Domkyrka "utur den lilla predikstolen i högchoret" rwing I. 228). I Relat. Hist. de Regno Svec. sid. 40 han sjelf derom: Ego Regem in funere laudavi dictione ..., ciente me ex turba ad dicendum Rege. Fune- laudationem ejusdem postea argumenti, non dictionis avi. Den består af åtta ark in 4:o och är ganska säll- Vid Sigismunds kröning uppträdde åter T. med en Inauguralis, likaledes tryckt 1594, utgörande elfva 4:o, och lika sällsynt som den nyssnämnda. Visser- finnas i detta sednare tal några mindre välbetänkta ut- r, som synnerligen vid ett så solennt tillfälle kunnat borta; men ingalunda förtjenar talet Werwings hårda ne, "att T. deri, på ett alldeles otjenligt sätt, sin lighet, med dess egen skam och vanheder, intet kun- dja, jemväl ock, utaf en vanartig och lättfärdig tunga, ckt otidiga misstankar emellan Konungen, Hertigen och Svenske, sökandes således hyllest och gunst igenom förolämpande."

---

*) Det är troligen denna, som åsyftas hos Theiner II. 84.

Vid Sigismunds återresa till Polen 1594 stannade qvar i Sverige, der han hade många höge gynnare, slät de sig isynnerhet till Clas Fleming (Relat. Hist. sid. 9 Han var ock väl upptagen hos Hertig Carl, som väl i nyttjade honom i allmänna ärender, men ofta gaf hon stora skänker. Det heter anf. st. sid. 45: Me in Republ non utehatur, ferebat tamen et alios Catholicos, sed abs sacris et mihi plus donavit in otio, quam Reges, Joan in summis negotiis, aut Sigismundus in servitio. Och s 68: Dux in alliciendis et retinendis amicitiis principum rorum et utilium ingeniorum neque verbis neque donis p cit, cum Rex est tam verborum quam rerum tenax. nihil mihi dedit, ille plurima cum dedisset, nihil non p misit *).

Vid denna tid synes T. endast varit sysselsatt med lä saker samt att i Tyskland få sina arbeten tryckta, hva några utkommo i Frankfurt 1595. Tentzel (Monatl. Un red. 1690, s. 860), som namngifver tvenne af dessa afha lingar, De Fortuna, dedicerad till Sigismund, och De F tillegnad Danska Konungen, anmärker, att T. i början den förra berättar, att han i Calmar afbidat Konungens komst från Polen; att han ämnat resa emot honom till D zig, om ej afundsmän det hindrat; samt han mellertid s manskrifvit denna afhandling, emedan lyckan varit hon så länge vidrig. Men nu säger Tentzel, att företalet denna afhandling är dateradt i Würzburg, Dec. 1595, företalet till De Fato i Frankfurt, April s. å. I fall T. sj och icke utgifvaren, undertecknat dessa företal, skall 1595 uppehållit sig i Tyskland. Till en sådan resa fi dock intet spår hvarken i Relatio Historica, der han talar om sig sjelf, eller hos andra författare. Visserli heter det hos Stiernman (Anm. till Werwing I. 229), han 1594 "gått ur riket"; men af sammanhanget synes, härmed menas T:ii fullkomliga afsked från Sverige, och detta årtal sannolikt tryckfel för 1597, helst Werwing intygar (I. 353), att T. i Stockholm varit närvarande vid riksdagen **): "Så hade fuller ock Hertigen fattat onåde emot T., som ock var på denne riksdagen närvara dock förtänkte han honom mindre, eftersom han var en fr

*) Uti skriften De Salute Reipublicæ sid. 96 berömmer doc begge dessa Furstar för frikostighet emot lärde män.

**) Att T. i Nov. 1574 var i Stockholm synes af dedication hans skrift De Salute Reipublicæ.

ade och utländsk, dertill han likväl tyckte sig hafva or-
, emedan han intet kunde bringa honom att i någon
tto göra sig bifall emot hans gamle Herre K. Sigismund;
ck kom han likväl, förmedelst Ax. Leyonhufvuds bön och
klande, hos Hertigen i gunst igen, och när han skulle
a sin kos åt Polen, och tog hos honom afsked, sade
rtigen: "så framt Polackarne förorsaka mig något besvär
i förtret, skall jag uppå dem hissa både Ryssar och
tare."

Allt detta, utom hvad polska resan angår, öfverens-
mmer med hvad T. sjelf berättar i Relatio Hist. sidd. 40,
, 59. Afresan från Stockholm uppgifver han sig hafva
rädt vid samma tid, som Carl med sin gemål gick öfver
Finland. Häraf följer, att T. ej lemnat Sverige förr än
g. 1597. Sedan han på Wisingsö besökt grefvinnan
he, reste han till Danmark och bivistade Christian IV:s
iger i Hadersleben, der han skref en Oratio Nuptialis,
i sedan tycktes i Halle. Mellertid hade Sigismund upp-
git E. Sparre att uppsöka T. och oförtöfvadt affärda ho-
a till Polen. Sparre hade tillskrifvit honom på Ham-
g, der Tycho Brahe emottagit brefvet och sändt det till
itryckarne Voegelin i Leipzig. Men det kom honom ej
handa, hvilket han anser som en stor lycka: non red-
e, salutem mihi attulerunt; veni enim in portum Clemen-
Pragam, ad Cæsarem Rudolphum, hos hvilken han som
toriograph trädde i tjenst. Messenius berättar (VIII. 56),
Sigismund ville uppdraga åt T. att författa vederlägg-
g af Hertig Carls Försvarsskrift för Söderköpings Riks-
sbeslut; men som T. ej kunde återfinnas, kallades för
na ändamål Professor Sturcius från Rostock till Danzig.
s anonyma sällsynta skrift trycktes der 1598 under namn
Lusi Caroli (Geijer II. 346).

På begäran af spanska Ambassadeuren vid kejserliga
fet uppsatte T. år 1600 sin bekanta Relatio Historica
Sverige. Underrättelserna för de tre åren efter sin af-
från Sverige har han fått genom brefvexling. Boken
tryckt både 1605, 1606 (den här citerade upplagan) och
8. Isynnerhet de tvenne första upplagorna äro sällsynta.
Här ej af T. sjelf utgifven; ty T. afled i slutet af 1601
i början af 1602 (ej 1600, såsom Witte m. fl. uppgifva,
eller 1604 enligt Thuanus). Måhända är boken utgif-
af Pontanus, som framför den satt ett Tetrastichon till
s beröm, eller ock af D. Jessenius i Jessen, som i ett
t verk, hvari T. eger del (Oet. de Strada Symbola et

ad calc. T. II. Pragæ 1602), öfver honom skrifvit ett ä
minne. Ett stort misstag begår Örnhjelm, då han säg
att T. för utgifvandet af denna bok, som dock ej ut
förr än långt efteråt, blifvit 1581 dömd från lifvet, hvil
sedan upprepats af Tentzel, Möller, Hypomn. sid. 44
Bayle, Thes. Biblioth. II. 81, Lexelius, Diss. de Can
Rarit. Libror. II. 16, Freytag, Adparat. Liter. III. 474 n.
Sannolikt har Örnhjelm, som hört, att T. kommit i o
för förtal emot De la Gardie, förvillat sig derpå, att sin
de bok äfven innehåller starka saker om De la Gardie. M
behöfver således ej med Freytag antaga, att T. sjelf try
en del af sin bok 1581; ty Örnhjelms uppgift grundar
tydligen på missförstånd.

Örnhjelm kallar alldeles obefogadt T:ii Relatio för
pasquill, monstrosum ingenii foetus. Thuanus kommer
ningen mycket närmare, då han yttrar, att T. skrifvit p
candore ac prudentia. Örnhjelm är obillig, då han fö
gifver, att T. talar smädligt om Erik, Johan och flera sv
ska män. Han talar fritt, dristigt, men förklenligt end
om De la Gardie. Erik XIV lägger han ej hundradelen
mycket till last, som Rikets Ständer 1569. Carl IX har
blott låtit A. Buræus 1608 på svenska öfversätta detta
bete utan ock i ett publikt document (Exegesis Histori
Holm. 1610) åberopat hans skrift. Upplagan af 1678,
är likasom den af 1606 tryckt utan ställets och bo
karens namn samt med utelemnande af T:ii Carmina, är sa
likt då utgifven för att ytterligare krossa De la Gardie
namnet, måhända af Lichtenstern (jfr Loenboms Företal
Andra Saml. af Handl. till Carl XI:s Hist.). Dalin Del
Band. II. sid. 77 gör af detta T:ii verk origtigt tvenne:
storia Gothorum och Hist. rer. Suec.

Hos T., ehuru katholik och trogen emot Sigis
framlyser ingen partiskhet emot Carl, till hvilken han
stod i ett godt förhållande. Isynnerhet uti skriften De
lute Reipubl. prises Carl mycket; enkannerligen sid. 53
stilleståndstractaten med Ryssland, hvarigenom slutades
krig, libidine quorundam et rapiendi spe susceptum.
T. hyser mycken afsky för krig och blodsutgjutelse.
kommer han ofta härtill, t. ex. sid. 121. Sannolikt lem
han Sverige derföre, att han icke kunde se möjlighe
till något fredligt uppgörande mellan Sigismund och Ca

Det förtjenar anmärkas, att T. aldrig beskyller n
svensk man för sina missöden i Sverige, utan blott Ext
Advenis. Troligen syftar han dermed företrädesvis på D

Gardie. Sjelf tecknar han D. sålunda: "Hic (De la Gardie Aquitanus) Monachus fuit; ex Monacho Miles, militavit ad Divi Quintini, ex milite, prædo, manipulares Coloniæ sunt tota fixi, ex prædone iterum miles. Nam feliciter evadens in Daniam venit, ubi gliscebat bellum, et in præsidio collocatus Warenbergium Suecis prodidit. Rex Ericus proditorem nullo loco habuit. Duci Joanni fratri ex custodia educto in servitium dedit. Hic ille, qui Joannem impulit ad ...endum; nullius consilii, animi, generis. Egidius enim quidam venit, congerro vetus, in Sveciam, qui sutoris filium convicit, et de statu quæstionem movens Guilielmum dixit appellari, qui vellet salutari Baro, et Pontus dici, cæteraque quæ dixi, evulgavit. Vanitatem Guasconis juvit fortuna." Typ. Rel. Hist. edit. 1606 sid. 20, 21. ... "Nam bellum post (Joannes Rex) Ponto de la Gardie ... cui etiam filiam naturalem desponderat, credidit. Ita scelus aliquamdiu fortunatum exstitit. Nam agens de pace cum Moscho Polonis deserentibus bellum, et Sueco minitantibus, quos dicerent in aliena victoria prædam facere, cum a colloquio relaberetur flumine secundo Narvam, naufragio periit, non alterius, quam sua vesania. Displosis enim machinis, ad ostentationem, navigium ruptum subsidit, emersere pauci." Anf. st. sid. 27, 28.

Skrifter: Laudatio Funebris R. Johannis III. Holm. 1594. — Oratio inauguralis. Ib. e. a. — Oratio genethliaca, ad Annam Sueciæ et Poloniæ Reginam. Ib. e. a. — De Fortuna. Francof. 1598. — De Fato. Ib. e. a. — De Justo seu de Legibus. Ib. e. a. — Oratio Nuptialis. Halæ. — De Salute Reipublicæ. Frf. 1598. — Orationes Turcicæ III. Halæ 1598. — Epistolæ II ad Ordines Imperii. Ib. e. a. — Epistolæ ad Javrinum. Ib. e. a. — Relatio Historica de Regno Sveciæ. Frf. 1605 *); s. l. 1606; s. l. 1678. — Symbola Divina et Humana Pontificum, Imperator. Regum, c. brevi Isagoge illius et Anselmi de Boodt. T. I—III. Pragæ 1601—03. Frf. 1652. (Nya upplagan är endast ett aftryck med begagnande af samma kopparstick. — Titeln är felaktig i Upsala Bibl. Catalog).

(Källor: Theiner, Schweden u. seine Stellung zum heil. Stuhl. — Warmholtz. — K. Bibliothekets Tidningar 1767, 66. — Sigismunds Hist. af Werwing. — Alnanders Hist. Libr. Prohib. p. 7. — Schefferi Sv. Litt. — Molleri Hypomnemata. — Wittes Diar. Biograph. — Foppens, Biblioth. Belgica. — Örnhielm, Vita Ponti De la Gardie. — Tentzelius, Monatl. Unterred. 1690. — Acta Litt. Svec. 1722. — Messenius. — Bayle, Dictionnaire. — Thesaurus Bibliothec. II. 81. — Lexelius, De causis Rarit. Libr. — Freytag, Adparat. Liter. III. 474. — Jöcher.)

— A — Ö —

TÖRNEBLAD, BENGT JONAS.

Denne på sin tid temligen uppburne litteratör var född d. 20 Sept. 1782 af Bondeföräldrar, och tog sitt namn af

*) Denna första upplaga kallas: "Notæ de Regno Sueciæ" etc.

födelseorten, socknen Törnsfall nära Vestervik. Student i Upsala 1802. Ingick 1808 i Pommerska Fältcontoiret, 1809 vid Tullen i Stockholm, hvarjemte han äfven var anställd på ett handelscontoir. Bestridde en tid Notariatstjensten vid Sjötulls- och Posträtterna. Död i Stockholm d. 1 Aug. 1820.

Emedan hans ringa tjenstebefattningar — dem han för öfrigt efter 1810 torde alldeles hafva öfvergifvit — lemnade honom högst otillräckliga inkomster, måste han försörja sig med litterär industri. Först såsom Publicist, i hvilken egenskap han 1810—12 utgaf *Nya Posten*, 1816—17 *Föreningen*, *Skandinaviskt Folkblad*, 1—3 Samlingen, samt 1817—18 *Svenskt Nationalblad.* I början af sin bana var T. oppositionsman: det var den olyckliga fabeln, Räfvarne, införd i Nya Posten, som tände hopens raseri mot den oskyldigt misstänkte Grefve Fersen och blef närmaste föranledningen till detta ohyggliga mord. Äfven uppträdde han emot Polyfem och den s. k. Nya Skolan, men blef snart en af dess nitiske kämpar och bundsförvandter, och drog i sällskap med Hammarsköld i härnad mot Grewesmöhlen. Från denna tid såg man honom ganska ofta i dennes hus, och detta umgänge hade ock utan tvifvel utöfvat mycken inflytelse på hans ofullständiga bildning. Sedan han lärt känna Schiller, synes han velat göra öfversättningen af den store skaldens dramatiska arbeten till ett af sitt lifs förnämsta uppgifter. Också utgaf han 1813 *Don Carlos* samt *Jungfrun af Orleans*, 1814 *Wallenstein*, och hade ännu ett par andra utarbetade, men företaget måste upphöra i brist på förläggare. — Af samtida författare svärmade man den tiden mest för Fouqué, hvars skrifter, om de än ej till alla delar motsvara denna öfverdrifna beundran, dock visst icke — vi mena de bättre — förtjena den glömska, för att ej säga förakt, hvaruti de nu sjunkit. T., som hörde till de förtjuste, öfverflyttade 1816 hans *Smärre Romaner* i två häften och *Dödsförbundet*, samt 1819 skaldens mästerstycke *Undine.* — Dessa saker inbragte dock föga; för bröds skull måste han undfägna allmänheten med allehanda plockgods; de mest gouterade, i roligbets-genren, voro *Försök till ett Svenskt-Critiskt Real-Lexicon* 1813 samt *Gubben med Skåpet*, tre vandringar, 1818—19, i hvilka man träffar mångt lustigt infall, ehuru T. såsom comicus icke hade den originalitet, den verve och den sprittande qvickhet, som Dahlgren, denna vid slutet af T:s bana uppstigande nya stjerna i skämtets verld, hvilken snart blef publikens dåvar. älskling och fördunklade alla medtäflare. Åren 1814—15 utgaf

f. och en Roman i tre delar, *Friherre Dolk*, hvilken, så idt vi kunna påminna oss, föga anslog. Enligt Hammarskölds omdöme är skriften *Ideal till en sann och äkta Qvinnobildning*, T:s bästa original-arbete.

I sitt umgänge var T. stilla och tystlåten, till sitt utseende lång, mager, blek, och — som de fleste humorister – icke utan en ansats af melancholi. Gift med ...., som öfverlefde honom.

Skrifter: se Hammarskölds Vitt. Historia.

(Källor: Dersammastädes. — Personlig bekantskap.) P.

TÖRNEROS, ADOLF.

Född Julafton 1794 i Eskilstuna, der fadren, *Pehr T.*, var Postmästare, Lotteri-Collecteur och Organist. Modren hette *Margaretha Christina Norman*. Vid sin död 1803 efterlemnade fadren, som alltför mycket hade öfverlemnat g åt sin vurm för spel på Nummer-lotteriet, familjen i tryckta omständigheter. Denna bestod då i enkan, sonen Adolf och en yngre broder, som några år sednare omkom genom drunkning. Från denna tid blef Adolf modrens allt; hennes förhoppningar voro ock icke blinda, såsom alltför ofta föräldrars, utan rättvisades genom piltens kunskapstörst, lärarnes vitsord, äfvensom genom de bref, hvilka han såsom skolgosse och gymnasist i Strengnäs tillskref henne, och som hon icke utan stolthet för goda vänner plägade uppläsa. En fadrens ungdomsvän Prosten i Eskilstuna, Doct. Wallqvist, gjorde sig ett nöje af att under mellanterminerna undervisa honom samfäldt med sin son. Men redan vid sitt ... år måste T. sjelf börja med "att hugga sina första lärospån i Pædagogiken."

Anländ tilll Upsala universitet 1812 sysselsatte han sig ... år, dock alltid uppoffrande en dryg del af sin tid åt andras undervisning, träget med sina gradstudier, till dess han med stor utmärkelse promoverades till Magister 1818. Under de första akademiska åren var var hans umgänge inskränkt till några få kamrater och landsmän, nemligen Elof Wallqvist, Gumælius, Nicander och Ekmarck. Några år sednare trädde han i bekantskap med Phosphoristerne, hvilka efterhand öfvergick till den förtroligaste vänskap. Ännu hans sista år blygdes T. aldrig att erkänna, att han hade Phosphoros att tacka för sina första väckelser, och vissa recensioner i Sv. Litt.-Tidning för sina begrundningar af vetenskap och konst. Sednare blef han medarbetare i denna

niskor, qvinnor framför allt (bildningen eller snillet kom i andra handen i fråga) samt af införlifvandet med naturen. När den akademiske läraren efter slutad termin, fick sätta sig i en kärra för att begifva sig till sin f. d. discipel Ulfsparre och hans föräldrar på Ekhamn, till sin moder och sina ungdomsvänner i Eskilstuna, eller till Löwenska familjen i Södermanland och på det stolta Gräfsten i Östergöthland, då spratt hans hjerta af glädje och med hvarje tillryggalagd fjerdedelsmil blef hans väsende liksom föryngradt. Ankommen till ort och ställe, insög han naturens friska dofter med fulla andedrag, njöt äfven af dess mest anspråkslösa skönheter, deltog i alla landtlifvets små bestyr och i alla dess enkla och okonstlade nöjen, kunde ock med all maklighet öfverlemna sig åt dess *dolce far niente* och var jemväl ingalunda känslolös för det gästfritt rågade bordet — den enda sinnliga njutning, för hvilken han egde någon svaghet, för öfrigt nykter och vestaliskt ren. Intet spår af den lärde mannen — af den rakknifskarpe analytikern af grammatikens reglor och Ciceros phraser! Öppen för alla intryck interesserades han af allt och af alla, kunde med hvar och en utan höflighetens hyckleri ingå i samspråk om hans yrke, hans sysselsättningar och älsklingsämnen. Derför blef den vänliga och trefliga gästen öfverallt med öppna armar emottagen, af alla älskad, af bildade och obildade, af gamla och unga, utan att undantaga barnen, eller ens kycklingarne, dem han stundom matade. Ofvanberörda ställen voro de, mellan hvilka den Törnerosiska resenären i temlig regelbunden tidsföljd vanligen kryssade; en eller annen sommar utsträcktes pilgrimsfärden till Skåne, med — engång — en utflykt till Köpenhamn.

Så mycket mer ödsligt och glädjelöst fann T., återkommen från idyllen, sitt eremitlif i Upsala. Af läsning och forskning fortfor han väl alltid att hemta en angenäm näring för sitt snille, men hjertat uppfriskades deraf föga. De familjekretsar, der han hittills funnit en sådan vederqvickelse, hade småningom glesnat, och dem som återstodo hade han mindre tid att besöka. I alla fall drager sig menniskan, vid äldre år, lik snäckan, gemenligen mer och mer inom sitt hus, och saknaden af egen familj, af egen huslighet kan af ingenting annat ersättas, hvarken af böcker, sällskapslifvet, eller yttre förströelser. Alla åldrande ungkarlar med hjerta göra denna bittra erfarenhet.

Tvenne motgångar bidrogo de sista åren att fördystra enslingen. Den ena var förlusten af hans moder (1836), hvil-

ken gick honom så mycket mer till sinnes, som han inga andra slägtingar hade på närmare håll: — den andra var det Geijerska "affallet." Geijers hus var ett af dem, hvilket T. mest besökte. Geijer beundrade han ej blott, utan älskade "af allt sitt hjerta och all sin håg" — såsom en äldre broder. Det behöfver icke sägas, till hvilketdera partiet bland de tvenne i tidehvarfvets stora strid kämpande, T. hörde; dittills hade han med glädje och stolthet sett Geijer stå i främsta ledet bland det, till hvilken han sjelf af fullaste öfvertygelse slöt sig; men då nu den mäktige kämpen, den så högt älskade vännen i ett ögonblick med hån och begabbelse öfvergaf sin hittills så ärofulla ställning, och plötsligt sprang öfver till det motsatta lägret, eller åtminstone halfväges dit, grämde detta den redlige och retlige T. kanske mer än någon af G:s öfriga vänner, och det så mycket mer som Litteraturbladet förklarade krig mot de classiska studierna, hvilket berörde T. på en af hans ömmaste sidor, och just det på en tid, då han sjelf rustade sig till en härnad till deras försvar. Och då G. så oeftertänksamt proclamerade sitt förakt för "Ideerna! de höga Ideerna!", så försatte detta T. i "en hemsk häpnad, snarlik den, som man erfar vid läsningen af Jean Pauls uppskakande drömfiction: "*Rede des todten Christus von Weltgebäude herab: es ist kein Gott*" (Bref s. 406); "eller med andra ord: det förekom honom, med sin djupa beundran och sin brinnande kärlek för den store mästaren, nästan likaså hemskt, som om Christus hade förnekat Gud. Huru mycket, med ett ord detta affall gick T. till sinnes, kan läsaren inhemta af hans sista Bref, hvarutaf vi blott vilja meddela slutstycket: "In summa: hvad det ock må bli af det nu tillämnade Nya Sverige, icke lärer det komma att frambringa systematiska vetenskapsmän och fria tänkare. Men så heter det ock: "lappri i systemerna!" och här är fråga om något obekant bättre, än hvad hittills varit erkändt såsom godt i tankens verld — ett gödt, hvarom jag är för blind för att ha någon aning. Ännu har jag åtminstone hvarken af G:s Litteraturblad, eller af de många samtal jag i år haft med honom om de der framkastade frågor, kunnat se någon dagning till ett positivt godt, som skall läggas i stället för den gamla grunden. Så angelägen jag anser de moderna språkens läsning för hvar och en, som skall kallas bildad, och så mycket jag häri öfverensstämmer med G., — enligt hvad för flera år sedan min recension öfver Kolmodins Livius utvisade, — så litet kan jag erkänna deras tillräcklighet såsom underlag för

grundlig kunskap. Och mångsidig dilettantism, det bästa som en sådan studii-cura hittills alstrat, är för nationens framtid mera ett ondt, än ett godt. En sträng disciplin för intelligensen är, i min tanka, ett af hufvudbotemedlen för tidens krämpor, och en bland de grundkrafter, som gifva *élan* att sätta öfver förbistringens afgrund till en ny framtids fastare landkust!"

Mellertid förgingo åren, dock ständigt mulnande, till dess den af obelsa och olust lidande lastdragaren juldagarna 1838 blef angripen af en feber, som den 20 Jan. följande år till fullo besegrade den bräckliga, fint sammansatta stofthyddan.

Vi sluta denna korta biographi, med några utdrag ur den mästerliga Lefnadsteckningen, hvaruti Atterbom upprest saknadens och kärlekens vård åt den alltför tidigt bortgångne vännen.

"Lika ömt känslig, som sprittande qvick; ett barn i naiv uppfattning, och en vis i skarpsinnigt betraktande; hänryckt för allt godt och skönt, samt närmast för Poesi och Musik, men derunder ock redan med sträng forskning sökande djupet af tingens betydelse; föröfrigt mångbeläst, ja lärd, i förhållande till sin ålder; sådan fann jag honom vid vår första sammankomst, då hans blonda anlete ännu bar en blomning af nästan jungfrulig finhet och skärhet. Med dessa egenskaper skulle han i hvarje samling af bildade, eller bildningsälskande menniskor blifva en dyrbar gäst; och således framförallt i de glada gillen, om hvilka jag nyligen talat. Ocksä värderades de af honom lika högt tillbaka. Väl var en stark böjelse för ensamhet redan tidigt hos honom märkbar. Men till dessa samqväm tog han med fröjd sin tillflykt, när läskammaren blef honom för trång. Hos dem hemtade han då sin läckraste själaspis, under mellanstunderne af den jernflit, hvarmed han alltredan, — liksom (tyvärr) sedermera framgent, — bedref sina studier och meditationer på en enda från begynnelsen ömtålig helses bekostnad."

Sedan Minnestalaren charakteriserat hans klara, enkelt prydliga men flärdlösa skrifsätt på Romarspråket, yttrar han om hans muntliga föredrag i allmänhet: detta "var ej hvad man kallar "flytande"; än mindre utmärkt genom någon plastisk afrundning; det tycktes, vid första åhörandet, meddela sig liksom sönderhackadt i bitar. Men dessa följde tätt på hvarandra med en eldig och eldande lifighet, ofta med qvickhet, med humor, med lyrisk känsloflamma. Korte-

ligen: hans ord framkommo i ett visst abrupt skick, men detta egde hos honom en egen behaglighet; ty hans själ låg i hans ord lika rörlig och varm, som i hans blickar, miner och åthörder. Läggom nu till allt detta ett nit för de honom anförtrodda lärovärfven, hvars enda fel var, att brinna, så natt som dag, med ett öfvermått hvaraf han snart förbrändes: och vi ega framför oss bilden af Törneros såsom Universitets-lärare; en lärare, minnesvärd att åhöra, svår (om ej omöjlig) att ersätta, oförgängligt berättigad till sina lärjungars vördnad och saknad."

Slutligen heter det: "I physisk måtto åldrades han hittida, så till helsa, som utseende. Det har af flera blifvit anmärkt, att han, likasom i anletets daning och uttryck, så äfven i hela gestaltens snabbrörlighet och gångens flygande fart, egde ett omisskännligt tycke af fågel. Men denna subtilt organiserade kropp, mer ätherisk än materiell, syntes vara inrättad endast till ynglingsblomning; icke, att uthärda mannaålderns tallösa ansträngningar och bekymmer. Det, som i denna hänsigt verkade mest menligt, var dock icke mödornas och bryderiernas a n t a l; det var deras b e s k a f f e n h e t: hvilken än genom sitt stora interesse för snillet och forskningen så uppslukade hans själ, att intet rum fanns öfrigt för några tankar på lekamliga fordringar; än nedtryckte den genom massor af andefattiga och halfmechaniska göromål; än förstämde den genom vidriga tidsföreteelser, dem han, lika djupkänslig som retlig, lade på sinnet både häftigt och varaktigt. Man kan härvid lätt föreställa sig, huru diet, kroppsrörelse i fri luft, nattro o. s. v. skulle omskötas; särdeles under ett hvardagslif, så fullkomligen en "lärd ungkarls", och alltså äfven till den grad utan sjelfva de ringaste *comforts* och beqvämligheter, att inträdet i hans rum fastmera tycktes bebåda någon fattig students boning. Det enda, som gjorde skillnad i anblick, var en prydlig boksamling, och (vid närmare kringskådning) ett alltid fint, modernt och rikligt klädförråd, hvars beståndsdelar voro än här, än der synbara. Omsorgen i afseende på klädsel, vid så mycken sorglöshet om alla andra det dagliga lifvets förnödenheter, hade sin grund i en känsla, som hos Goethe beskrifves i Leonore Sanvitales utlåtelse om Tasso:

— — — — — — — — "er kann
Unedlen Stoff, der nur den Knecht bezeichnet,
An seinem Leib nicht dulden; alles soll
Ihm fein und gut und schön und edel stehn."

Man bedrog sig föröfrigt, om man tog den anmärkta sorglösheten för annat, än skenbar: ty han led sjelf, stundligen, af all denna beqvämlighetsbrist och ostädning, klagade deröfver ofta, — ja, uppgjorde jemväl de dräpligaste och verkställbaraste planer till dess afhjelpande. Men dervid stannade det ock. Hvad engång hos honom blifvit vana, ådagalade äfven här sin envåldsmakt. Han kunde ej ens förmå sig att afskeda en oduglig städerska, sedan hon hunnit invänja honom vid sin åsyn och sina olater. Derföre sade honom ock en af hans vänner, för hvilken han yttrade ruelse att ej hafva friat till ett älskvärdt fruntimmer, som enligt hans öfvertygelse passat till hans maka: "huru skall Du nånsin kunna gifta dig? du har ju aldrig gjort det förut!"

Ännu fullständigare målar T. sin esoteriska bild i sina efter hans död af Prof. E. A. Schröder utgifna *Bref och Dagboksanteckningar*. I de förra torde mången beklaga frånvaron af ämne, men man skall i alla fall beundra det lefnadsfriskhet, den innerlighet, den lifflighet, den qvickhet, hvarmed hvarje föremål, äfven de obetydligaste, äro i dessa mestadels i ynglingsåren skrifna bref uppfattade och skildrade — hvarvid man tillika bör påminna sig, att desamma, ehuru författade med en viss sorgfällighet, som sträckte sig äfven till hans obetydligaste göromål, aldrig voro ämnade för offentligheten. I hans Dagboksanteckningar möter mången djup tanke, klädd i formen af ett infall, eller plötsligt uppspringande likt en rakett. Strängt taget var T. mindre en skapande, än en beskådande, reflecterande och passif natur. Originel var var han, men denna originalitet låg kanske hufvudsakligast i formen. Två motsatser förenade sig föröfrigt hos honom: sprittningen och sansen, rörligheten och lugnet, elden och besinningen.

Skrifter: Disput. — Smärre uppsatser i Svea (h. XIV), Sv. Litt. Tidn., Skandia och Sv. Litt. Fören. Tidn. — Bref och Dagboksanteckningar. Utgifne efter hans död. Ups. 1840. — Till behof för sina Föreläsningar begynte T. låta trycka Ciceros skrift de Legibus med egna commentarier, men afbröt, missbelåten med sig sjelf, arbetet med 1:a Bokens slut; endast ett ringa antal ex. har utkommit bland allmänheten. — Anmodad att öfverse Ramshorns Synonymiska Lexicon, för att i svensk öfversättning utgifvas, fann T. arbetet dels ofullständigt dels felaktigt, och företog således deraf en omarbetning med egna tillägg, hvilket arbete af döden afbröts; sedermera har verket, med begagnande af den aflidnes anteckningar, blifvit af Studeranden Ljungberg fullbordadt och af trycket utgifvet.

(Källor: Lefnadsteckning framför Brefven och Dagboksanteckn. af Atterbom. — Personlig bekantskap.) F.

TÖRNFLYCHT, OLOF D. Ä., OLOF D. Y., MICHAEL, CARL FREDRIK.

Denna i våra skrifter så sällan förekommande, i allmänhet förgätna ätt, hade nära ett sekel ett stort anseende est genom fredens yrken. Och erfarenheten är gammal, t fredens riddare ej få så varaktigt minne, som krigets.

Olof Törne, stamfader för en grefiig och två friherra samt 7 à 8 adliga slägter på vårt riddarhus, af hvilka igter två Riksråder, en Öfverståthållare och möjligen också Justitie Statsminister ledt sitt ursprung, var efter all annolikhet den "trotiänere", till hvilken skrefs det bref, m fanns i H. v. Sivers samlingar, aftryckt i Sv. Mercurius, pr. 1758 s. 1190, 91, som börjar: *Veth Oloff Törne om en Dalekarls hustrun ath tu handlar med henne, när meer Henrik kommer til baghe, ath hon ffar thet breff hon begerendes*, och slutar *häruthi och allth anneth berama orth bestha. Tigh Gudi befl.*; derunder Konungen mot man teeknat: *Gostauus Rex manu propria scripsit.* Man inner dessutom blott ett på Riksarchivet, ett i Stierneld- a och ett i De la Gardieska Samlingen (nu skänkt till Lunds niv. Bibliothek) förvaradt bref, derunder denne Konung tecknat sitt namn, så vidt vi nu kunna erinra oss.

Denne Kon. Gustafs man var lika sannolikt *Nils Olofsa Törnes* fader, hvilken Nils T. var enligt v. Stiernman *namnkunnig Knektehöfvidsman* i K. Erik XIV:s tid. Han af gift med en *Ingrid*, dotter af Lyder Slatte och Ingrid sdotter, hvilken troligen till detta bröllopet länte kedjor h andra brudsmycken, några silkessparlakan och en dask-kjortel af Jöns Eriksson Rosenstråle, hvarvid hon skref t mycket höfligt bref, som är såsom prof på ett ordentlen uppstäldt artighetsbref från den tiden, aftryckt i De la rdieska Arch. V delen. Nils Törnes och Ingrid Slattes son Hans Olofsson Törne blef Politi-Borgmästare i Stockholm, gift med Christina Hising. De hade sönerne *Olof*, *Michael* och *Nils*. *Olof* (se № 1). *Michael*, född 1637, d 1694, blef Justitie-Borgmästare i Stockholm och hade söner, som adlades: *Olof v. Törne*, f. 1686, död som mmerceråd i Comm.-Collegium 1745, g. m. *Maria Linroth* h *Mich. v. Törne*, f. 1682, död som Öfv.-Lieut. 1744, en fångarne vid Paltava, som 1722 återkom ur fångenskan, g. m. *Const. Fehman.* — *Nils Hansson Törne*, f. 1648, d 1708, gift med *Ursila Thomasdotter Andersin*, hade

sonen *Carl*, adlad *Törnstjerna*, f. 1682, död 1720. I ett sednare äktenskap med *Ingrid Carlsdotter* hade Hans Olofs-son Törne sonen *Lorens*, som 1698 adlades såsom Kamme-rare i Kammar-Collegium "för sin flit vid indelningsverkets ordnande", bibehållande namnet *Törne* (№ 1419), gift med *Marg. Boy*. Var Matts *Hansson* Törne ännu en af Hans Olofssons söner? Denne Matts Törnes son *Petter* adlade ock med namnet *v. Törne* (№ 1857), död som Öfverst 1752. En *Hans* Törne var ock *Carl Törneblads* fader, ad-lad 1719, hvars ättling C. P. T. nyss var Just.-Statsminist

1. TÖRNFLYCHT, OLOF D. Ä.

Olof Hansson Törne föddes i Köping i Vestmanland 5 Apr. 1640, och uppfostrades för handeln. Ehuru han fick annat arf, än sin uppfostran, hade han dock så ut-märkta anlag och fick dessa så väl utvecklade, särdeles under handelsresor i England och Holland, att han blef en af Sveriges rikaste köpmän, slutligen Herre till Nynäs, Ere-vik, Djursnäs, Näringsberg och Berga samt Redare i skepp. Och han uppsteg till denna "otroliga" rikedom, utan att man finner något antecknadt mot sättets ära, ja han likade så sjelfva afunden med sin lycka, att vi ej ens träffa ett uttryck af dylik känsla, så vanlig, då någon sjelf för-värfvat sin rikedom. Särdeles märkvärdigt förefaller det oss, helst han uppsteg till sin stora rikedom, just då gamla adeln sjönk efter reductionens jordbäfning. Då adeln såg att Staten ej längre kunde uppehålla denna skara lysande namn genom förläningar under namn af Gref- och Friherreskaper, ja ej ens genom löner åt höga embetsmän, slog den sig på handel, i skyggd af franska Konungens ex-empel, som då var "den störste köpman i sitt rike." sam var ej mången då mera mäktig att bedrifva när-yrken; men man stiftade bolag och tog actier. Bolag lades då compagnier och den som sålde actier i ett sades lemna transporter på compagniet. Här trängdes högre adeln. Sjelfva "rikets beck och tjära" arrenderades af Tjäru-compagniet, som spelte bankrutt med $33\frac{1}{3}$ pro innan det 1673 förnyades. Då den namnkunnige Nic. Skunck varit bland det förolyckade compagniets stiftare, man nu sjelfva Numismatikern och Linguisten Nils Ke det nya, jemte Baltz. Gyldenhoff, Jakob Sneckenberg, Prytz, B. Ruuth, M. Bunge m. fl. Compagniets affärer slutligen uppe genom O. Törnes förskotter, hvilken i 8

te directionen. Skeppsbyggeri-compagniet, i hvilket Gref- Königsmark, G. Stenbock, G. och Er. Oxenstjerna, hufvud, G. Horn m. fl. insatt penningar, som för förlorades, tröttnade, så väl som öfriga com- men den enskilde mannen O. Törne, född utan arf, att bygga skepp, som gåfvo annan vinst, än "siff- pperen." Allt mera blef det klart, att friheter, och dit, tillintetgöra friheten för det allmänna, der den sednare är bunden af förnuftiga lagar, en- enillen skola utveckla sig, som äro mäktige att be- de hinder, som alltid störta corporationer. O. T. hade en skog af skeppsmaster i Stockholms hamn, der han hufvudsakliga ledaren, om än ej redaren af Stock- handelsflottan.

Hans förstånd, så utmärkt i det enskilda, togs snart i för det allmänna bästa. Han blef riksdagsman 1682 på sina medborgares kallelse och fick Kon. Carl uppdrag att jemte några andra undersöka och utreda om kaperier samt uppgifva det skadestånd, som bor- för svenska handelns förluster under kriget mellan och de allierade makterna. Sverige vann då stora i skadestånd. O. Törne blef Rådman i Stockholm och Handelsborgmästare 1694. Carl XII upphöjde under namnet *Törnflycht* i adligt stånd 1698 (№ 1356), sökt för rätten att besitta fideicommisser eller er- att skaffa adelsmän, som behöfde sälja gods, kö- kunde betala högre än möjliga köpare af adel, säkrare, än många adliga köpare. Och sönerne vida mer än säteri-besittningsrätt på fadrens adlande. tog O. Törnflycht afsked från Rådmans-tjensten. rådstitel gafs 1710.

minne bevarades länge i Stockholm genom för- byggnader, som han på entreprenad uppfört åt kro- rikedom var länge en folksägen.

verksamme mannen dog d. 9 April 1713. Först i Stockholms storkyrka, sedan flyttad till Östmo Södermanland. Han blef 1668 g. m. *Margaretha*, af Thomas Andersin, en handlande i Stockholm af adlig stämma. Barn (se nedan); Christina, gift med № XI. 226.

lefverne utkom i utdrag i Stockholm 1765.

(Källor: Hilands utdrag. — Stiernmans Adelsmatr. — Gezelii Biogr. Lexicon. — Fryxells Handl.)

2. TÖRNFLYCHT, OLOF D. Y.

Denne äldste son af № 1 föddes i Stockholm natt mellan d. 15 och 16 Nov. 1680, och uppfostrades med st omsorg. Under tioåriga utrikes resor blef han 1701 i It lien Nobilis patricius romanus, Comes Lateranensis nec Eques auratus auratæ militiæ et aurei calcaris. Då han be kom befanns köpmanssonen så hemmastad i hoflefnadens sterier, att han af Kon. Carl XII 1703 utnämndes till Vi Ceremonimästare vid K. Hofvet. Då han 1705 var i Be blef han Riddare af Orden de la Generosité. 1705 blef h Kammarjunkare hos Hertig Carl Fredrik af Holstein 1712 Ord. Ceremonimästare. Slutligen blef hofmannen vänd i vigtigare värf. Den 29 Juli 1718 blef O. T. Lan höfding öfver Kronobergs län, hvarifrån han transporter till Stockholms d. 27 Apr. 1719. Friherre d. 23 Maj 1720—27 förvaltade han Drottningens enskilda slott kungsgårdar. Den 17 Oct. 1723 uppdrogo Ständerne den blide mannen Presidentskapet i Reductions- och Li dations-Commissionen. Den 8 Juli 1727 inkallades Fri i Riksrådet och uppböjdes 1731 till Grefve. 1737 näm han till till Upsala Akademies Canceller, ett val, som sätter att han haft anseende för en lärd bildning; men dog s. å. den 22 Sept. på Erstavik; begrafven i Ös Skrefs: Friherre till Erstavik, Herre till Nynäs, När och Komla. Gift d. 8 Jan. 1711 i Salberget ej med *Posse*, som v. Stiernman uppgifver i Adelsmatrikeln, med *Hedvig Ulrika Posse* *), dotter af R.R. och Öfver hållaren Gr. Knut Posse, enka efter General-Adjut. C. Rosenstjerna, som stupat i Ryssland 1708. Drottn. He Eleonora gjorde O. T:s och Hedv. Posses bröllop i Sal get, då hofvet flytt dit för pestens härjande i Stock Vid riksdagen 1719 var Olof Törnflycht ledamot af det liga utskott, som nu regerade. Han ville att myntte skulle inlösas för 8 öre stycket och begärde boställe Landshöfding i Stockholms län. Då 1727 den första stèreförändringen i Frihetstiden skedde och M. Welling Liljenstedt, J. Cederhjelm, N. Tessin, Ax. Baner m. fl. draga sig undan, var O. Törnflycht bland dem som de tomma rådsstolarne, jemte G. Bonde, J. Strömfelt Gyllenstjerna, J. v. Düben, S. Bark, C. G. Hård, Th Bielke, Jak. Cronstedt och C. J. Creutz. En af de de Senatorernes bref till en vän, infördt i De la Gard. Ar

*) Gjörwells Hist. och Pol. Merc. VI. N:o 83.

. s. 208—216 visar, att påtryckningen var stark, innan
ytet skedde.
C. G. Tessin anför den egenheten om R. R. Gr. Törn-
cht, att han aldrig brukade äta bröd och mådde väl deraf,
ledning hvaraf Statsmannen Tessin föreslår, att bort-
ga åkerbruk, emedan "säden är en kinkig vext, som bort-
r en landtmans hela tid, hvarförutan ett missvextår
tar en sädätande nation i elände." Han ansåg reformen
att genomdrifva, emedan 'de fleste myndige mäns barn
te med pock och hot vänjas till bröd.
I Ol. Carelii biographi har R.R. Törnflycht några rader.
som sannolikt var den, hvilken författat "den äldsta och
tabla" Hönsgummans visa, hade fått H. E. "Kyrkopatro-
s" löfte att efter sin far Peer Carelius bli Caplan i Östmo.
var dock valdag utsatt. Det var Palmsöndag 1729.
adsprosten Lars Weldt hade infunnit sig i den vackra
kan, hvars förnämsta prydnad var R.R. Math. Biörenclos
vård. Först afgjordes om kyrkobalkens reparation. Så
läste Prosten en — fullmakt på caplaniet af Domcapitlet
rengnäs för en Froman, frågandes Prosten församlingen
den var nöjd dermed. Nu framstod fru Agneta Wredes
uctor och förklarade, att Hennes Nåd ernat komma och
öra profpredikningarne, men fann sig så prejudicerad
f, att ej främsta stolen var anslagen Hammarstad, som
n hedenhös" varit den förnämsta gården i socknen, att
"för sin höga person" ej velat komma till kyrkan; om-
it erkände dock, att hon väl ej i alla fall ofta komme
besöka Östmo kyrka och förklarade slutligen, att detta
örde till saken samt att, som hon ej solliciterat om vo-
, lemnade hon bönderne fria röster. Så hade Landsh.
n Mich. Törnflycht gjort. En man försäkrade att R.R.
Törnflycht *tagit honom och flera deputerade i hand på,
Carelius skulle bli caplan.* Baron Fleming bad, att för-
ingen ändtligen måtte bli förskonad från Froman; Öf-
te Stjernros och Lagman Enander voro ej närvarande,
Prosten hade på Nynäs hört dem i skarpa ord yttrat,
de ej ville ha Froman. Men nu framdrogs en skrift af
O. Törnflycht, som var en kallelse på Froman om han
nskref i kallelseskriften gjorda vilkor. Froman, när-
nade, svarade sig vilja det göra. Men nu reste sig
mlingen i massa. De åberopade H. Ex:ces lofven, de
sjelfve löna Carelius, men sade rent ut, att de ej lönte
som påtvingades dem. Finge de Carelius, så skulle de
intet uppbygga och förbättra caplansgården m. m. Hr

niskor, qvinnor framför allt (bildningen eller snillet kom i andra handen i fråga) samt af införlifvandet med naturen. När den akademiske läraren efter slutad termin, fick sätta sig i en kärra för att begifva sig till sin f. d. discipel Ulfsparre och hans föräldrar på Ekhamn, till sin moder och sina ungdomsvänner i Eskilstuna, eller till Löwenska familjen i Södermanland och på det stolta Gräfsten i Östergöthland, då spratt hans hjerta af glädje och med hvarje tillryggalagd fjerdedelsmil blef hans väsende liksom föryngradt. Ankommen till ort och ställe, insög han naturens friska dofter med fulla andedrag, njöt äfven af dess mest anspråkslösa skönheter, deltog i alla landtlifvets små bestyr och i alla dess enkla och okonstlade nöjen, kunde ock med all maklighet öfverlemna sig åt dess *dolce far niente* och var jemväl ingalunda känslolös för det gästfritt rågade bordet — den enda sinnliga njutning, för hvilken han egde någon svaghet, för öfrigt nykter och vestaliskt ren. Intet spår af den lärde mannen — af den rakknifskarpe analytikern af grammatikens reglor och Ciceros phraser! Öppen för alla intryck interesserades han af allt och af alla, kunde med hvar och en utan höflighetens byckleri ingå i samspråk om hans yrke, hans sysselsättningar och älsklingsämnen. Derför blef den vänliga och trefliga gästen öfverallt med öppna armar emottagen, af alla älskad, af bildade och obildade, af gamla och unga, utan att undantaga barnen, eller ens kycklingarne, dem han stundom matade. Ofvanberörda ställen voro de, mellan hvilka den Törnerosiska resenären i temlig regelbunden tidsföljd vanligen kryssade; en eller annen sommar utsträcktes pilgrimsfärden till Skåne, med — engång — en utflykt till Köpenhamn.

Så mycket mer ödsligt och glädjelöst fann T., återkommen från idyllen, sitt eremitlif i Upsala. Af läsning och forskning fortfor han väl alltid att hemta en angenäm näring för sitt snille, men hjertat uppfriskades deraf föga. De familjekretsar, der han hittills funnit en sådan vederqvickelse, hade småningom glesnat, och dem som återstode hade han mindre tid att besöka. I alla fall drager sig menniskan, vid äldre år, lik snäckan, gemenligen mer och mer inom sitt hus, och saknaden af egen familj, af egen huslighet kan af ingenting annat ersättas, hvarken af böcker, sällskapslifvet, eller yttre förströelser. Alla åldrande ungkarlar med hjerta göra denna bittra erfarenhet.

Tvenne motgångar bidrogo de sista åren att fördystra enslingen. Den ena var förlusten af hans moder (1836), hvil-

ken gick honom så mycket mer till sinnes, som han inga andra slägtingar hade på närmare håll: — den andra var det Geijerska "affallet." Geijers hus var ett af dem, hvilket T. mest besökte. Geijer beundrade han ej blott, utan älskade "af allt sitt hjerta och all sin håg" — såsom en äldre broder. Det behöfver icke sägas, till hvilketdera partiet bland de tvenne i tidehvarfvets stora strid kämpande, T. hörde; dittills hade han med glädje och stolthet sett Geijer stå i främsta ledet bland det, till hvilken han sjelf af fullaste öfvertygelse slöt sig; men då nu den mäktige kämpen, den så högt älskade vännen i ett ögonblick med hån och begabbelse öfvergaf sin hittills så ärofulla ställning, och plötsligt sprang öfver till det motsatta lägret, eller åtminstone halfväges dit, grämde detta den redlige och retlige T. kanske mer än någon af G:s öfriga vänner, och det så mycket mer som Litteraturbladet förklarade krig mot de classiska studierna, hvilket berörde T. på en af hans ömmaste sidor, och just det på en tid, då han sjelf rustade sig till en härnad till deras försvar. Och då G. så oeftertänksamt proclamerade sitt förakt för "Ideerna! de höga Ideerna!", så försatte detta T. i "en hemsk häpnad, snarlik den, som man erfar vid läsningen af Jean Pauls uppskakande drömfiction: *"Rede des todten Christus von Weltgebäude herab: es ist kein Gott"* (Bref s. 406); "eller med andra ord: det förekom honom, med sin djupa beundran och sin brinnande kärlek för den store mästaren, nästan likaså hemskt, som om Christus hade förnekat Gud. Huru mycket, med ett ord detta affall gick T. till sinnes, kan läsaren inhemta af hans sista Bref, hvarutaf vi blott vilja meddela slutstycket: "In summa: hvad det ock må bli af det nu tillämnade Nya Sverige, icke lärer det komma att frambringa systematiska vetenskapsmän och fria tänkare. Men så heter det ock: "lappri i systemerna!" och här är fråga om något obekant bättre, än hvad hittills varit erkändt såsom godt i tankens verld — ett gödt, hvarom jag är för blind för att ha någon aning. Ännu har jag åtminstone hvarken af G:s Litteraturblad, eller af de många samtal jag i år haft med honom om de der framkastade frågor, kunnat se någon dagning till ett positivt godt, som skall läggas i stället för den gamla grunden. Så angelägen jag anser de moderna språkens läsning för hvar och en, som skall kallas bildad, och så mycket jag häri öfverensstämmer med G., — enligt hvad för flera år sedan min recension öfver Kolmodins Livius utvisade, — så litet kan jag erkänna deras tillräcklighet såsom underlag för

grundlig kunskap. Och mångsidig dilettantism, det bästa som en sådan studii-cura hittills alstrat, är för nationens framtid mera ett ondt, än ett godt. En sträng disciplin för intelligensen är, i min tanka, ett af hufvudbotemedlen för tidens krämpor, och en bland de grundkrafter, som gifva *élan* att sätta öfver förbistringens afgrund till en ny framtids fastare landkust!"

Mellertid förgingo åren, dock ständigt mulnande, till dess den af ohelsa och olust lidande lastdragaren juldagarne 1838 blef angripen af en feber, som den 20 Jan. följande år till fullo besegrade den bräckliga, fint sammansatta stofthyddan.

Vi sluta denna korta biographi, med några utdrag ur den mästerliga Lefnadsteckningen, hvaruti Atterbom upprest saknadens och kärlekens vård åt den alltför tidigt bortgångne vännen.

"Lika ömt känslig, som sprittande qvick; ett barn i naiv uppfattning, och en vis i skarpsinnigt betraktande; hänryckt för allt godt och skönt, samt närmast för Poesi och Musik, men derunder ock redan med sträng forskning sökande djupet af tingens betydelse; föröfrigt mångbeläst, ja lärd, i förhållande till sin ålder; sådan fann jag honom vid vår första sammankomst, då hans blonda anlete ännu bar en blomning af nästan jungfrulig finhet och skärhet. Med dessa egenskaper skulle han i hvarje samling af bildade, eller bildningsälskande menniskor blifva en dyrbar gäst; och således framförallt i de glada gillen, om hvilka jag nyligen talat. Också värderades de af honom lika högt tillbaka. Väl var en stark böjelse för ensamhet redan tidigt hos honom märkbar. Men till dessa samqväm tog han med fröjd sin tillflykt, när läskammaren blef honom för trång. Hos dem hemtade han då sin läckraste själaspis, under mellanstunderne af den jernflit, hvarmed han alltredan, — liksom (tyvärr) sedermera framgent, — bedref sina studier och meditationer på en enda från begynnelsen ömtålig helsas bekostnad."

Sedan Minnestalaren charakteriserat hans klara, enkelt prydliga men flärdlösa skrifsätt på Romarspråket, yttrar han om hans muntliga föredrag i allmänhet: detta "var ej hvad man kallar "flytande"; än mindre utmärkt genom någon plastisk afrundning; det tycktes, vid första åhörandet, meddela sig liksom sönderhackadt i bitar. Men dessa följde tätt på hvarandra med en eldig och eldande lifflighet, ofta med qvickhet, med humor, med lyrisk känsloflamma. Korte-

ligen: hans ord framkommo i ett visst abrupt skick, men detta egde hos honom en egen behaglighet; ty hans själ låg i hans ord lika rörlig och varm, som i hans blickar, miner och åtbörder. Läggom nu till allt detta ett nit för de honom anförtrodda lärovärfven, hvars enda fel var, att brinna, så natt som dag, med ett öfvermått hvaraf han snart förbrändes: och vi ega framför oss bilden af Törneros såsom Universitets-lärare; en lärare, minnesvärd att åhöra, svår (om ej omöjlig) att ersätta, oförgängligt berättigad till sina lärjungars vördnad och saknad."

Slutligen heter det: "I physisk måtto åldrades han hittida, så till helsa, som utseende. Det har af flera blifvit anmärkt, att han, likasom i anletets daning och uttryck, så äfven i hela gestaltens snabbrörlighet och gångens flygande fart, egde ett omisskännligt tycke af fågel. Men denna subtilt organiserade kropp, mer ätherisk än materiell, syntes vara inrättad endast till ynglingsblomning; icke, att uthärda mannaålderns tallösa ansträngningar och bekymmer. Det, som i denna hänsigt verkade mest menligt, var dock icke mödornas och bryderiernas antal; det var deras beskaffenhet: hvilken än genom sitt stora interesse för snillet och forskningen så uppslukade hans själ, att intet rum fanns öfrigt för några tankar på lekamliga fordringar; än nedtryckte den genom massor af andefattiga och halfmechaniska göromål; än förstämde den genom vidriga tidsförteelser, dem han, lika djupkänslig som retlig, lade på sinnet både häftigt och varaktigt. Man kan härvid lätt föreställa sig, huru diet, kroppsrörelse i fri luft, nattro o. s. v. skulle omskötas; särdeles under ett hvardagslif, så fullkomligen en "lärd ungkarls", och alltså äfven till den grad utan sjelfva de ringaste *comforts* och beqvämligheter, att inträdet i hans rum fastmera tycktes bebåda någon fattig students boning. Det enda, som gjorde skillnad i anblick, var en prydlig boksamling, och (vid närmare kringskådning) ett alltid fint, modernt och rikligt klädförråd, hvars beståndsdelar voro än här, än der synbara. Omsorgen i afseende på klädsel, vid så mycken sorglöshet om alla andra det dagliga lifvets förnödenheter, hade sin grund i en känsla, som hos Goethe beskrifves i Leonore Sanvitales utlåtelse om Tasso:

— — — — — — — — "er kann
Unedlen Stoff, der nur den Knecht bezeichnet,
An seinem Leib nicht dulden; alles soll
Ihm fein und gut und schön und edel stehn."

Man bedrog sig föröfrigt, om man tog den anmärkta sorglösheten för annat, än skenbar: ty han led sjelf, stundligen, af all denna beqvämlighetsbrist och ostädning, klagade deröfver ofta, — ja, uppgjorde jemväl de dråpligaste och verkställbaraste planer till dess afhjelpande. Men dervid stannade det ock. Hvad engång hos honom blifvit vana, ådagalade äfven här sin envåldsmakt. Han kunde ej ens förmå sig att afskeda en oduglig städerska, sedan hon hunnit invänja honom vid sin åsyn och sina olater. Derföre sade honom ock en af hans vänner, för hvilken han yttrade ruelse att ej hafva friat till ett älskvärdt fruntimmer, som enligt hans öfvertygelse passat till hans maka: "huru skall Du nånsin kunna gifta dig? du har ju aldrig gjort det förut!"

Ännu fullständigare målar T. sin esoteriska bild i sina efter hans död af Prof. E. A. Schröder utgifna *Bref och Dagboksanteckningar*. I de förra torde mången beklaga frånvaron af **ämne**, men man skall i alla fall beundra den lefnadsfriskhet, den innerlighet, den lifighet, den qvickhet, hvarmed hvarje föremål, äfven de obetydligaste, äro i dessa mestadels i ynglingsåren skrifna bref uppfattade och skildrade — hvarvid man tillika bör påminna sig, att desamma, ehuru författade med en viss sorgfällighet, som sträckte sig äfven till hans obetydligaste göromål, aldrig voro ämnade för offentligheten. I hans Dagboksanteckningar möter mången djup tanke, klädd i formen af ett infall, eller plötsligt uppspringande likt en rakett. Strängt taget var T. mindre en skapande, än en beskådande, reflecterande och passif natur. Originel var var han, men denna originalitet låg kanske hufvudsakligast i formen. Två motsatser förenade sig föröfrigt hos honom: sprittningen och sansen, rörligheten och lugnet, elden och besinningen.

Skrifter: Disput. — Smärre uppsatser i Svea (h. XIV), Sv. Litt. Tidn., Skandia och Sv. Litt. Fören. Tidn. — Bref och Dagboksanteckningar. Utgifne efter hans död. Ups. 1840. — Till behof för sina Föreläsningar begynte T. låta trycka Ciceros skrift *de Legibus* med egna commentarier, men afbröt, missbelåten med sig sjelf, arbetet med 1:a Bokens slut; endast ett ringa antal ex. har utkommit bland allmänheten. — Anmodad att öfverse Ramshorns Synonymiska Lexicon, för att i svensk öfversättning utgifvas, fann T. arbetet dels ofullständigt dels felaktigt, och företog således deraf en omarbetning med egna tillägg, hvilket arbete af döden afbröts; sedermera har verket, med begagnande af den aflidnes anteckningar, blifvit af Studeranden Ljungberg fullbordadt och af trycket utgifvet.

(Källor: Lefnadsteckning framför Brefven och Dagboksanteckn. af Atterbom. — Personlig bekantskap.) F.

TÖRNFLYCHT, OLOF D. Ä., OLOF D. Y., MICHAEL, CARL FREDRIK.

Denna i våra skrifter så sällan förekommande, i allmän-
-et förgätna ätt, hade nära ett sekel ett stort anseende
-est genom fredens yrken. Och erfarenheten är gammal,
-tt fredens riddare ej få så varaktigt minne, som krigets.

Olof Törne, stamfader för en grefliga och två friherr-
-ga samt 7 à 8 adliga slägter på vårt riddarhus, af hvilka
-lägter två Riksråder, en Öfverståthållare och möjligen också
-n Justitie Statsminister ledt sitt ursprung, var efter all
-annolikhet den "trotiänere", till hvilken skrefs det bref,
-om fanns i H. v. Sivers samlingar, aftryckt i Sv. Mercurius,
-pr. 1758 s. 1190, 91, som börjar: *Veth Oloff Törne om*
-ien Dalekarls hustrun ath tu handlar med henne, när me-
-ter Henrik kommer til baghe, ath hon ffar thet breff hon
-r begerendes, och slutar *häruthi och allth anneth berama*
-orth bestha. Tigh Gudi beffl.; derunder Konungen mot
-nan tecknat: *Gostauus Rex manu propria scripsit.* Man
-inner dessutom blott ett på Riksarchivet, ett i Stierneld-
-ka och ett i De la Gardieska Samlingen (nu skänkt till Lunds
-niv. Bibliothek) förvaradt bref, derunder denne Konung
- tecknat sitt namn, så vidt vi nu kunna erinra oss.

Denne Kon. Gustafs man var lika sannolikt *Nils Olofs-*
- Törnes fader, hvilken Nils T. var enligt v. Stiernman
- *namnkunnig Knektehöfvidsman* i K. Erik XIV:s tid. Han
-f gift med en *Ingrid*, dotter af Lyder Slatte och Ingrid
-sdotter, hvilken troligen till detta bröllopet länte kedjor
-h andra brudsmycken, några silkessparlakan och en da-
-sk-kjortel af Jöns Eriksson Rosenstråle, hvarvid hon skref
- mycket höfligt bref, som är såsom prof på ett ordent-
-gen uppstäldt artighetsbref från den tiden, aftryckt i De la
-rdieska Arch. V delen. Nils Törnes och Ingrid Slattes
-son Hans Olofsson Törne blef Politi-Borgmästare i Stock-
-lm, gift med Christina Hising. De hade sönerne *Olof*,
-ichael och *Nils*. *Olof* (se № 1). *Michael*, född 1637,
-d 1694, blef Justitie-Borgmästare i Stockholm och hade
- söner, som adlades: *Olof v. Törne*, f. 1686, död som
-mmerceråd i Comm.-Collegium 1745, g. m. *Maria Linroth*
-h *Mich. v. Törne*, f. 1682, död som Öfv.-Lieut. 1744, en
- fångarne vid Pultava, som 1722 återkom ur fångenska-
-n, g. m. *Const. Fehman*. — *Nils Hansson Törne*, f. 1648,
-d 1708, gift med *Ursila Thomasdotter Andersin*, hade

sonen *Carl*, adlad *Törnstjerna*, f. 1682, död 1720. I sit sednare äktenskap med *Ingrid Carlsdotter* hade Hans Olofsson Törne sonen *Lorens*, som 1698 adlades såsom Kamererare i Kammar-Collegium "för sin flit vid indelningsverkets ordnande", bibehållande namnet *Törne* (№ 1419), gift med *Marg. Boy*. Var Matts *Hansson* Törne ännu en af Hans Olofssons söner? Denne Matts Törnes son *Petter* adlades ock med namnet *v. Törne* (№ 1857), död som Öfverste 1752. En *Hans* Törne var ock *Carl Törneblads* fader, adlad 1719, hvars ättling C. P. T. nyss var Just.-Statsminister.

1. TÖRNFLYCHT, OLOF d. ä.

Olof Hansson Törne föddes i Köping i Vestmanland 5 Apr. 1640, och uppfostrades för handeln. Ehuru han fick annat arf, än sin uppfostran, hade han dock så utmärkta anlag och fick dessa så väl utvecklade, särdeles under handelsresor i England och Holland, att han blef en af Sveriges rikaste köpmän, slutligen Herre till Nynäs, Ericsvik, Djursnäs, Näringsberg och Berga samt Redare i många skepp. Och han uppsteg till denna "otroliga" rikedom, utan att man finner något antecknadt mot sättets ära, ja han likade så sjelfva afunden med sin lycka, att vi ej ens träffa ett uttryck af dylik känsla, så vanlig, då någon sjelf förvärfvat sin rikedom. Särdeles märkvärdigt förefaller det oss, helst han uppsteg till sin stora rikedom, just då den gamla adeln sjönk efter reductionens jordbäfning. Då adeln såg att Staten ej längre kunde uppehålla denna skara lysande namn genom förläningar under namn af Grefskaper, Friherreskaper, ja ej ens genom löner åt höga embetsmän, slog den sig på handel, i skyggd af franska Konungens exempel, som då var "den störste köpman i sitt rike." sam var ej mången då mera mäktig att bedrifva näringsyrken; men man stiftade bolag och tog actier. Bolag kallades då compagnier och den som sålde actier i ett dylikt sades lemna transporter på compagniet. Här trängdes högre adeln. Sjelfva "rikets beck och tjära" arrenderades af Tjäru-compagniet, som spelte bankrutt med 33⅓ procent, innan det 1673 förnyades. Då den namnkunnige Nicolaus Skunck varit bland det förolyckade compagniets stiftare, man nu sjelfva Numismatikern och Linguisten Nils Keder i det nya, jemte Baltz. Gyldenhoff, Jakob Sneckenberg, Prytz, B. Ruuth, M. Bunge m. fl. Compagniets affärer höllos slutligen uppe genom O. Törnes förskotter, hvilken i 8

de directionen. Skeppsbyggeri-compagniet, i hvilket Gref- ... Königsmark, G. Stenbock, G. och Er. Oxenstjerna, ... hufvud, G. Horn m. fl. insatt penningar, som för ... förlorades, tröttnade, så väl som öfriga com- ... men den enskilde mannen O. Törne, född utan arf, ... att bygga skepp, som gåfvo annan vinst, än "siff- ... pperen." Allt mera blef det klart, att friheter, ... och dit, tillintetgöra friheten för det allmänna, ... der den sednare är bunden af förnuftiga lagar, en- ... eniller skola utveckla sig, som äro mäktige att be- ... de hinder, som alltid störta corporationer. O. T. hade ... en skog af skeppsmaster i Stockholms hamn, der han ... hufvudsakliga ledaren, om än ej redaren af Stock- ... handelsflottan.

Hans förstånd, så utmärkt i det enskilda, togs snart i ... för det allmänna bästa. Han blef riksdagsman 1682 ... 1693 på sina medborgares kallelse och fick Kon. Carl ... uppdrag att jemte några andra undersöka och utreda ... om kaperier samt uppgifva det skadestånd, som bor- ... för svenska handelns förluster under kriget mellan ... och de allierade makterna. Sverige vann då stora ... i skadestånd. O. Törne blef Rådman i Stockholm ... och Handelsborgmästare 1694. Carl XII upphöjde ... under namnet *Törnflycht* i adligt stånd 1698 (№ 1356), ... sökt för rätten att besitta fideicommisser eller er- ... för att skaffa adelsmän, som behöfde sälja gods, kö- ... som kunde betala högre än möjliga köpare af adel, ... säkrare, än många adliga köpare. Och sönerne ... vida mer än säteri-besittningsrätt på fadrens adlande. ... tog O. Törnflycht afsked från Rådmans-tjensten. ... rådstitel gafs 1710.

Hans minne bevarades länge i Stockholm genom för- ... byggnader, som han på entreprenad uppfört åt kro- ... Hans rikedom var länge en folksägen.

... verksamme mannen dog d. 9 April 1713. Först ... i Stockholms storkyrka, sedan flyttad till Östmo ... i Södermanland. Han blef 1668 g. m. *Margaretha*, ... af Thomas Andersin, en handlande i Stockholm af ... adlig stämma. Barn (se nedan); Christina, gift med ... № XI. 226.

... lefverne utkom i utdrag i Stockholm 1765.

(Källor: Hmnds utdrag. — Stiernmans Adelsmatr. — Gezelii Biogr. Lexicon. — Fryxells Handl.)

2. TÖRNFLYCHT, OLOF d. y.

Denne äldste son af № 1 föddes i Stockholm natte mellan d. 15 och 16 Nov. 1680, och uppfostrades med st omsorg. Under tioåriga utrikes resor blef han 1701 i It lien Nobilis patricius romanus, Comes Lateranensis nec Eques auratus auratæ militiæ et aurei calcaris. Då han be kom befanns köpmanssonen så hemmastad i hoflefnadens m sterier, att han af Kon. Carl XII 1703 utnämndes till Vi Ceremonimästare vid K. Hofvet. Då han 1705 var i Ber blef han Riddare af Orden de la Generosité. 1705 blef h Kammarjunkare hos Hertig Carl Fredrik af Holstein oc 1712 Ord. Ceremonimästare. Slutligen blef hofmannen u vänd i vigtigare värf. Den 29 Juli 1718 blef O. T. Lan höfding öfver Kronobergs län, hvarifrån han transporterad till Stockholms d. 27 Apr. 1719. Friherre d. 23 Maj s. 1720—27 förvaltade han Drottningens enskilda slott o kungsgårdar. Den 17 Oct. 1723 uppdrogo Ständerne den blide mannen Presidentskapet i Reductions- och Liq dations-Commissionen. Den 8 Juli 1727 inkallades Frih. i Riksrådet och upphöjdes 1731 till Grefve. 1737 ämn han till till Upsala Akademies Canceller, ett val, som för sätter att han haft anseende för en lärd bildning; men dog s. å. den 22 Sept. på Erstavik; begrafven i Öst Skrefs: Friherre till Erstavik, Herre till Nynäs, Näringh och Komla. Gift d. 8 Jan. 1711 i Salberget ej med *Posse*, som v. Stiernman uppgifver i Adelsmatrikeln, med *Hedvig Ulrika Posse* *), dotter af R.R. och Öfverst hållaren Gr. Knut Posse, enka efter General-Adjut. C. Rosenstjerna, som stupat i Ryssland 1708. Drottn. Hed Eleonora gjorde O. T:s och Hedv. Posses bröllop i Sal get, då hofvet flytt dit för pestens härjande i Stockh Vid riksdagen 1719 var Olof Törnflycht ledamot af det h liga utskott, som nu regerade. Han ville att myntteck skulle inlösas för 8 öre stycket och begärde boställe Landshöfding i Stockholms län. Då 1727 den första stèreförändringen i Frihetstiden skedde och M. Wellingk, Liljenstedt, J. Cederhjelm, N. Tessin, Ax. Baner m. fl. drag draga sig undan, var O. Törnflycht bland dem som in de tomma rådsstolarne, jemte G. Bonde, J. Strömfelt, Gyllenstjerna, J. v. Düben, S. Bark, C. G. Hård, Th. Bielke, Jak. Cronstedt och C. J. Creutz. En af de af de Senatorernes bref till en vän, infördt i De la Gard. Ar

*) Gjörwells Hist. och Pol. Merc. VI. N:o 85.

/. s. 208—216 visar, att påtryckningen var stark, innan bytet skedde.

C. G. Tessin anför den egenheten om R. R. Gr. Törnflycht, att han aldrig brukade äta bröd och mådde väl deraf, anledning hvaraf Statsmannen Tessin föreslår, att bortlägga åkerbruk, emedan "säden är en kinkig vext, som borttager en landtmans hela tid, hvarförutan ett missvextår störtar en sädätande nation i elände." Han ansåg reformen svår att genomdrifva, emedan de fleste myndige mäns barn måste med pock och hot vänjas till bröd.

I Ol. Carelii biographi har R.R. Törnflycht några rader. Han, som sannolikt var den, hvilken författat "den äldsta och ostabla" Hönsgummans visa, hade fått H. E. "Kyrkopatronens" löfte att efter sin far Peer Carelius bli Caplan i Östmo. Men var dock valdag utsatt. Det var Palmsöndag 1729. Kontraktsprosten Lars Weldt hade infunnit sig i den vackra kyrkan, hvars förnämsta prydnad var R.R. Math. Biörenclos grafvård. Först afgjordes om kyrkobalkens reparation. Så uppläste Prosten en — fullmakt på caplaniet af Domcapitlet i Strengnäs för en Froman, frågandes Prosten församlingen om den var nöjd dermed. Nu framstod fru Agneta Wredes inspector och förklarade, att Hennes Nåd ernat komma och höra profpredikningarne, men fann sig så prejudicerad deraf, att ej främsta stolen var anslagen Hammarstad, som "från hedenhös" varit den förnämsta gården i socknen, att hon "för sin höga person" ej velat komma till kyrkan; ombudet erkände dock, att hon väl ej i alla fall ofta komme att besöka Östmo kyrka och förklarade slutligen, att detta ej rörde till saken samt att, som hon ej solliciterat om votum, lemnade hon bönderne fria röster. Så hade Landsh. Baron Mich. Törnflycht gjort. En man försäkrade att R.R. Olof Törnflycht *tagit honom och flera deputerade i hand på, att Carelius skulle bli caplan.* Baron Fleming bad, att församlingen ändtligen måtte bli förskonad från Froman; Öfverste Stjernros och Lagman Enander voro ej närvarande, men Prosten hade på Nynäs hört dem i skarpa ord yttrat, att de ej ville ha Froman. Men nu framdrogs en skrift af R.R. O. Törnflycht, som var en kallelse på Froman om han underskref i kallelseskriften gjorda vilkor. Froman, närvarande, svarade sig vilja det göra. Men nu reste sig församlingen i massa. De åberopade H. Ex:ces lofven, de ville sjelfva löna Carelius, men sade rent ut, att de ej lönte den som påtvingades dem. Finge de Carelius, så skulle de ock intet uppbygga och förbättra caplansgården m. m. Hr

Olof Carelius, som också var närvarande, framsteg a
och yttrade, att sedan H. Exc. sig utlåtit, att han ville h
Hr Fr. i nådig consideration, så ville han, som aldrig unde
stått sig begära H. Exc:s röst, intet begära, utan unde
kasta sig Guds skickelse och höga förmäns godtfinnande.

Så gick ett prestval till 1720, enligt Häradsprostens
Lunds Bibliothek befintliga protokoll. Olof Törnflycht, s
lofvat, men svikit, framstår der i mindre behaglig dager
Olof Carelius — denne må nu vara den arme poeten (s
genom tryckfel kommit att heta *Cardius* hos mer än en
våra litterärhistoriska författare), eller en annan folkkär pr

(Källor: Polit Mercur. 6 D. s. 655. — v. Stiernmans Höfd.-Minne. — G
Biogr. Lex. — Tessins Dagbok s. 151. — De la Gard. Arch. XVI. s. 156)

3. TÖRNFLYCHT, MICHAEL.

Denne yngre brodren till *M* 2 föddes i Stockh
1682, uppfostrades för krigsyrket och var Ryttmästare,
han 1706 slog ett parti Sachsare vid Leipzig, "inlägg
mycken krigsära." År 1709 blef han fången vid Pult
men återkom tidigt ur fångenskapen och var Öfverste-Li
då han 1717 blef Öfverste för K. Lifgardet, åtföljand
Carl till Norge 1718. Då officerarne delade krigs-ca
100,000 dlr s:mt, som straxt efter Konungens död
mo, fick Öfverste Törnflycht 800 dlr, då de öfrige Öf
starne fingo 600 dlr hvardera. Den 28 Apr. 1719 blef
General-Major; Öfverkammarherre s. å. Friherre d. 26
s. å. Den 14 Aug. 1727 Landshöfding i Södermanl
Grefve d. 6 Dec. 1731, men tog aldrig introduction. D
2 Nov. 1732 Öfverståthållare i Stockholm. Död på He
byholm barnlös d. 20 Aug. 1738, gift med *Magdalena*
wenhaupt Gustafsdotter.

(Källor: Adelsmatrikeln. — Kon. Carl XII:s historia af Nordberg. — Carl
Krigare af Bauer.)

4. TÖRNFLYCHT, CARL FREDRIK.

C. F. Törnflycht, Grefve till Nynäs, föddes d. 22
1711, son af K. R. Gr. *O. T.* och *Hedv. Ulr. Posse*.
ingick vid hofvet och blef 1731 Kammarherre, följde
Fredrik på dess resa till Hessen s. å., hvarefter han bes
Frankrike och Holland; "uppvaktade" efter återkomsten
som Konungens Kammarherre, tills han 1743 flyttade
furstliga hofstaten, hvarefter han som Thronföljarens K

arherre tjenstgjorde. Den 6 Sept. 1756 blef han Hofmar-alk, efter den s. å. olyckligblifne Baron C. J. Horn, R. I. O. 1757. När 1761 de mest krigiske Senatorerne fått ga afträde, ingick T. i Riksrådet och 1762 uppdrogs ho-om Gouverneurs-embetet hos Prinsarne Carl och Fredrik dolf, hvarpå han blef C. N. O. och 1763 Ridd. af K. Sera-imer-Orden. Han rördes af slaget 1764, hvarefter han f hindrad i det fulla bestridandet af sina höga värf. En-i Sekreta-Utskottets protokoll af d. 15 Aug. 1765 nämner jer R.R. Carl Fr. T. främst bland de sex, som skiljt sig votum från de nio, och en annan gång främst bland de m, som skiljt sig från de elfva, hvilka fattat det för op-sitionen så förhatliga beslutet, som ansågs rättfärdiga plu-ilitets aflägsnande från riksrodret, ehuru vid tillämpningen ndantag gjordes, för vissa af pluraliteten. Då Senaten edgifvit att franska subsidierna fingo inbetalas under en ngre tid i flera poster, ansågs detta lägga ett förhatligt md på riket o. s. v. Törnflycht behöll emellertid genom n försigtighet purpurmanteln, men måste för svag helsa lägga Gouverneurs-embetet i Oct. 1766, hvarvid tjenst-righet i Rådkammaren medgafs. Efter flera slag-attacker og han af ett dylikt anfall d. 21 Apr. 1667; jordfästad i holmskyrkan nedsattes han sedan i Östmo kyrka. Gift ed *Birgitta Christina Sparre*, Fredriksdotter, en syster t R.R. och Öfverståtth. Baron Carl Sparre, hvilken ännu 775 var Hofmästarinna hos Enkedrottning Lovisa Ulrika. skapet var barnlöst. Gjörwell yttrar i sitt samman-g af Baron Tilas vapenkrossningstal: "R.R. Gr. C. F. T. e all sin tid i kongliga hofvet och egde en beständig å hos sin Öfverhet, samt var en för fäderneslandet väl-nande rådsherre."

Med denne Senator slöt den rika Törnflychtska ätten. n hade en egen lycka, att genom gästfria bord, återhåll-mhet i politiska frågor, enskild älskvärdhet, hjelpsamhet ot ordentligt och "förtagsamt" folk af alla classer, med ra dygder, försona med sitt borgliga blod så väl Hof m högadel, utan att förlora sitt anseende hos medelclas-n och "folket."

(Källor: Rådslängden af Uggla. — Geijers Frihetstid. — Gjörwells Hist. och Pol. Merc. 1775.) —N.

Tillägg.

TANNSTRÖM, NILS MÅRTEN af.

I Finland ligger ett Tanneby, hvarifrån en yngling i förra seklet utgick, som kallade sig Tannström. Namnet uppsteg till en kär märkvärdighet genom Nils Mårten af Tannström, son af Regimentsväbeln vid Jemtlands regimente *Mårten Tannström* och dennes hustru *Ingeborg Holm.*

Nils Mårten Tannström föddes d. 1 Dec. 1777. Hans lust för studier föranledde hans insättande i Frösö skola, hvarifrån han afgick till Hernösands gymnasium. Här räknades han bland utmärkta ynglingar så för sina framsteg i kunskaper som för sitt uppförande, och ökade denna utmärkelse, sedan han 1794 blifvit student i Upsala. Här användes tiden under 9 år så väl, att han vid promotionen 1803 erhöll hedersrum. Prof. Holmbergsson var i den tiden en lönlös Docent, som genom en pensions-anstalt sökte föda sig och familj. I denna undervisningsanstalt hade studenten T. anställts, hvarunder en vänskap uppvexte emellan H. och T., som varade tills döden lade sin hand emellan dem. Förf., som burit så många varma helsningar emellan dessa hedersmän, kan intyga, att de förstodo och voro värdiga hvarandra. T. förlofvade sig med en flicka, som varit slägt i H:s hus, dotter af Prosten J. P. Lindström i Jemshög, med hvilken förlofningen väl aldrig slogs upp, men verkställigheten uppsköts för de uppenbara hindren till döden här gick emellan.

Ryktet om T:ms undervisningsgåfvor föranledde hans kallelse till St. Petersburg, der svenska Ambassadeurens Gr. v. Stedingks ende son Gr. Ludvig Ernst, nuvar. Secundchef vid Lifgardet till häst, då kräfde informator. T. återkom med sin elev 1808 till Sverige. År 1811 eller 1812 bad Kronprinsen Carl Johan Fältmarskalken St., hvilken han ofta besökte, att ändtligen ej få afslag på en hemställan, som han kom att göra. St. lofvade, men blef ganska förlägen, när han fick höra, att det var husets informator, hvilken Kronprinsen önskade till Arfprinsens lärare. Jag har, sade Carl Johan, med nöje sett den förträffliga uppfostran er son fått och då Ni dervid gifvit läraren förtjensten, ber jag att Ni för fäderneslandets skull lemnar mig den redlige mannen

till lärare för min son. Detta enligt v. Stedingks berättelse för Skjöldebrand. T. fick emellertid Professorstitel 1812, då lärarekallet tillträddes, hvilken titel 1815 följdes af Cancellirådsfullmakt, 1816 af Nordstjernan och 1817 af adelsdiplom med en pappersrulle, en lagerkrans, en kronprinskrona och en stjerna som ättemärke, introducerad 1820 under № 2279 och namn *af Tannström.* Då Kronprinsen Oscar 1818 blef Canceller för Upsala Universitet, var Cancellirådet Fredenstam Cancellerssekreterare och då H. K. H. 1824 blef Canceller för Lunds Universitet var Cancellisten P. Håkansson Cancellerssekreterare derstädes; men dessa begge Sekreterare föredrogo merändels ärenderna hos Cancellirådet T. som, sedan H. dött, öfvertog dess befattning. Först i anseende till Cancellerens ungdom och sedan i anseende till hans många öfriga göromål måste den gamle informatorn betraktas som en betydande rådgifvare vid styrelsen af rikets begge högskolor och kan ej annat än ha haft stort inflytande på deras, således på svenska vetenskapens och lärdomens utveckling under de sista 30 åren af sin lefnad. Vigtigast blef dock denne man från Åreskutans fot genom sin uppfostran af Kon. Oscar I, — ett uppdrag, hvars utförande efterverlden fullständigast skall uppskatta.

Tannströms största förtjenster må sökas på uppfostringens svåra men vigtiga stråt. Han var hvad Philo uppgifver att Esseerne ville vara, "uppfostrare af andras barn, sjelfve hållande sig barnlöse i verlden." Redan i Upsala bidrog han att för lifstiden gifva mången yngling en god riktning. Excellensen Stedingks alla barn blefvo utmärkta personer. Grefvinnan Björnstjerna ansågs en tid, som en af Londons snillrikaste och mest aktade fruar. Sonen Ludvig Ernst var omkring 1823 den, med hvars nämnande som förebild man upplifvade yngre officerare att välja Dygdens och ej fru Lustas väg. Och ingen har nekat att T. lyckades förträffligt i sitt vigtigaste uppfostringskall.

Som rådgifvare vid Universitetets styrelse egde han ett anseende för obestickligbet, som ofta betviflats hos personer på den platsen. Allmänt erkändes hans goda vilja. Hans politik var Fabii cunctatoris. Ovisst likväl, om på den banan någon kunnat som Fabius cunctando restituere rem. Man kallade honom *Tandenström.* Han ansåg att detta gagnade genom den trötthet passionerne skulle få af det långa bidandet. Utan tvifvel hade deremot intrigen fått mindre spelrum, interregner i de lärde männens arbeten förekommits

och partierne blifvit mindre utbildade, om det, som annats böra ske, raskt förkunnats.

T. var lärd i flera hänseenden, men hade medelmåttig talang som skriftställare och talare. Man invalde honom i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akademien, kanske mest för att få se ett inträdestal af honom, hvilket somliga ansågo honom mäktig åstadkomma, då andra betviflade, att det någonsin skulle visa sig. Vi finna ej något i de utgifne handlingarne. Han tänkte helst utan skrifpenna i handen öfver tidens frågor, och gaf de liberala åsigterna ofta rätt, men det som i hans tid var liberalism är numera conservatism, om ock så ej "Stock-conservatism." Mycket fröjdade honom den seger han fann vunnen i nya tiden, att "man nu kunde drista fråga Gud, utan att anses som galen." Och han erkände, att "Philosophernes Gud aldrig kunde bli annat än den mathematiska punkten, som visst är till och till hvar man behagar tänka sig honom"; men att Gud i Christus var en Gud, som kunde väcka rörelse i hjertat, så väl som tankar i hufvudet, viss att endast genom begge dessa factorer sann moralitet i hug och handling uppstod som product.

Gerna samtalade han med vänner i dylika ämnen. Han var i all sin umgängelse en renlifs man, att tala med Gustaf I. Det var eget att jemnföra hans rum och kunggunstlingen Brahes flygel. Man ingick genom ett barbariskt mörker, sakta och trefvande till en dörr, som vid påknackning öppnades af en enögd betjent, innanför hvilket ytterrum det låga boningsrum var, der vetenskapsmännen skulle söka sin Brahe, Hr Cancellirådet Tannström. Genom denna anspråkslöshet undvek han afunden, fast han visst betydde vida mer för de lärde, än alla "Mäcenater" med praktfulla våningar.

Ännu in i ålderdomen blef T. med den största ömhet omfattad af sin höge f. d. lärjunge. Få ha haft så mycket inflytande på de lärdas framtid som han, utan att hafva egt fiender och beundrare. T. var obekant med begge dessa betänkliga ställningarne. Han egde allas aktning och deras kärlek, som rätt förstodo den välviljande, ädle mannen.

(Källor: Rothliebs Adl. Matrikel. — Enskild bekantskap.) —N.

TESSIN, NICODEMUS d. ä.

I Pommern har från äldre tider funnits en adlig ätt Tessin och en "patricisk" eller "de hedervärde magistratspersoner i pommerska städer." Huruvida dessa varit beslägt-

tade, är icke utredt. Från den sednare härstammade den svenska grenen. Flera personer med namnet Tessen hafva ock mycket långt tillbaka beklädt höga embeten hos Hertigarne af Pommern. Karst Tessen var Canceller hos svenska Konungen Erik af Pommern. De sistnämndes vapen bestod af en röd sköld, inneslutande en holk af silfver (Zedlers Univ.-Lex. XLII. 1192). Något sådant finner man hvarken de pommerska eller svenska Tessinerna hafva begagnat. En i Tyskland gammal sed att härleda alla förnäma slägter ifrån Italien torde hafva gifvit anledning att äfven dit förlägga Tessinernas ursprung. Jfr Lagerbrings Handl. III. 189. I Diplomat. Geschichte der Pommersch-Rügischen Städte, sid. 859, erinrar v. Schwartz, att Tessiner ej böra, som många andra, anses för en från främmande orter inflyttad, utan af ålder i Pommern bofast, slavisk slägt. De innehade länge godset Primen, men tyckas hafva fått namnet af något dem i början tillhörigt herresäte, Tessin. Ett sådant ligger i Hinter-Pommern och tvenne i Mecklenburg. Att de tidigt lefvat i Vor-Pommern ses af ett donationsbref för staden Wollin under Hertig Bogislaus IV i trettonde seklet, som talar om en Nicolaus de Tessin, Hertigens vapendragare och tillika Borgmästare i nämnde stad (jfr Micrælii Alt. Pomm. IV. 379). En Conrad T. var Borgmästare i Anclam 1602. En Valentin T. Rådsförvandt i Demmin. Hans son Nicodemus beklädde samma tjenst i Stralsund. Dennes dotter Catharina var enligt Sim. Matthæi Rosenhands personalier vid Likpredikan, Stettin 1608, Kongl. Regeringsrådet Rosenhands moder*).

Enligt den siste ättlingens anteckningar**) var en Valentin T. i början af sextonde seklet en förmögen handlande i Stralsund, som var gift med Apollonia Büssis. Deras son, Nicodemus, blef der "Rådsherre" 1576, afled 1599. Han var gift med 1) Catharina Töleman och 2) Cathar. Sassen: begge döttrar af "hederliga Rådspersoner" i Stralsund. Baltzar Preutze, en Rådsförvandt i samma stad, har lemnat en handskrift, hvari förekommo några män, som i de gamla oroliga tiderna i anseende till deras tro, redlighet och förtjenster allt för tidigt saknades. Bland dem nämnes ock en Nicodemus T., måhända den nyssnämnde, som af sitt sista gifte lemnade en son, Ludvig, "Alterman i Gewandshuset,

*) Berch, Skådepenningar III. 179.

**) C. G. Tessins Dagbok 1757, utgifven 1824 af Montgomery, sid. 283.

såsom det yppersta Borgerliga Collegio." Denne var gift med Catharina Preützen och hade med henne dottren Ilsabe, som blef gift med Furstl. Geheime-Cabinetts-Sekreteraren Erasmus Engelbrecht.

På ett annat ställe *) uppgifves, att Nicodemus T. d. ä. föddes i Stralsund d. 7 Dec. 1615 "af gammal Tysk adlig (?) ätt." Fadren var *Valentin T.*, Rådsherre i Stralsund, "hvars förfäder i sex leder tillbaka varit Rådsherrar och Patricier." Modren var *Catharina Sasse.* Efter en god uppfostran anlände han helt ung till Sverige och tillvann sig snart Dr. Christinas uppmärksamhet. Vid samma tid afled den gamle Byggmästaren Simon de la Vallé. Hans embete uppdrogs åt T. d. 9 Febr. 1646. Enligt fullmakten skulle hans embetsbefattning bestå deruti, att, "när Drottningen funne godt antingen någon gammal byggning att låta renovera eller någon ny att begynna, han då deröfver icke allenast skulle författa desseinen, utan ock, sedan förordningen är gjord, vara deröfver personligen tillstädes, att lägga der handen vid, gifvandes timmermännen och murmästarne och andre, som derpå arbeta skola, en rätt anledning, huru de verket företaga och fullborda skola" m. m. **). Och på det "Architecteuren och Byggmästaren" T. "detta sitt embete desto bättre måtte kunna förstå och förrätta, ty unte och efterlåt Drottningen honom till årlig lön och underhåll 500 Rdr eller 750 dlr s:mt ur Räntkammaren."

Den 31 Dec. 1647 fick T. befallning att för åtskilliga ändamål besöka "Norrlands städer." Han skulle lemna ritning öfver Elfkarleby bro; i Gefle afsticka staquetet och pålarne till vatten, och informera de dervid arbetande; göra detsamma i Söderhamn, Hudiksvall, Hernösand, Umeå, Piteå, Luleå, Torneå och Uleå, "lagandes så, att de, som tillförene hvarken äro afritade eller stuckne, måga med forderligaste sättas på papperet, och så mycket staketen angår, till lands och vatten afsticka; Planterne (planerne?) af de oafritade städerna skall han föra H. K. Maj:t tillhanda, att H. K. Maj:t desto bättre kan om orterna döma och dijudicera."

Den 5 Jan. 1649 erhöll T. och dess bröstarfvingar af Drottningen godset Godenän med tre bönder samt Platevitz och Lantze på Rügen till evärdlig egendom med adliga friheter och förmåner. Donationsbrefvet är skrifvet på tyska

*) Gahms Saml. Tom. XVII (om Konstnärer).

**) Jfr Riksarchivets Registratur, fol. 551.

och finnes i Registraturet, fol. 7. Till ytterligare försäkran gafs d. 27 Juli s. å. befallning till Gouverneuren i Pommern, att låta T. förbemälde gods och hof inrymma och sedan detsamma njuta och obehindradt possedera. (Registr. fol. 294). Ändock kom aldrig T. eller hans arfvingar i besittning af godsen, såsom synes af T:s supplik på sotsängen till Enkedrottningen Hedvig Eleonora, tryckt i "Huset Tessin" I. 331—4.

År 1651 företog T. en utländsk resa förmodligen på Drottningens bekostnad och för sitt yrkes skull. Passet skall vara dateradt d. 13 Mars 1651, skrifvet på latin och tyska. Det återfinnes ej i Registr.; men Gahm har sett det omnämnas af Tilas i dess handskrifna Schedæ. Resan lärer skett temligen hastigt genom Tyskland, Frankrike, Holland och Italien.

Den 20 Mars 1654 kom T. till Borgholms slott, Carl Gustafs dåv. residens, för att reparera detsamma. Det är okändt, huruvida T. förut handlagt denna reparation; men säkert är, att han dermed sysselsattes hela sommaren 1654. Den 20 Maj s. å. skref Carl Gustaf till T. ett omständligt bref angående byggnadsanstalterna, men isynnerhet för att påskynda vissa rums inredning, emedan Christina om 10 à 12 dagar ämnade företaga en resa dit. Brefvet är skrifvet af en handsekreterare på svenska. Enligt Gahm har Tilas citerat det i sina Collectanea Tessiniana. Det är nu tryckt i "Huset Tessin" I. 286 jemte ett mystiskt postscript af Hertigens egen hand på tyska. Huru Hertigen hyllade T. synes anf. st. sid. 285. Att T. byggt nämnde slott, upplyses af en anf. st. meddelad anteckning af C. G. Tessin, så lydande: "Ovedersägligen har vår värde Linnæus orätt, då han i Öländska resan, gissningsvis, berättar, att Borgholms slott blifvit byggdt under Carl X:s minorennitet, som i Sverige aldrig minorennis hetat. Af mångfaldiga bref vet man allmänt, att denne store Konungen, under successionsträngtan, gerna vistades på Öland och der lät bygga berörde slott, e f t e r m i n s a l i g f a r f a d e r s r i t n i n g o c h u n d e r d e s s i n s e e n d e."

År 1660 blef T. äfven Stadsarchitekt i Stockholm och 1667 jemväl Rådman derstädes samt 1674 adlad. Han "fick behålla sina förfäders ifrån långan tid förde och uti Tyskland förvärfvade vapen" (enligt Gahm), nemligen en sköld, bestående i blått fält, med en grön vall under, och deruti en hjort af naturlig färg, hvilken kommer springande ur en skog från högra sidan af vapnet. Ofvan på skölden är en

öppen tornerhjelm och der står upprätt en hjort. Löfverket är af blandade blå och gula färger. (Sköldebrefvet finnes i Registr. fol. 579).

Mellertid hade T. svårt att utfå sin lön och måste ingå med en klagoskrift. I följd deraf anbefalldes Kammar-Collegium genom Kongl. Bref af d. 13 Mars 1676, att så väl hvad som ännu kan för honom i lönen återstå, som det han härefter bör åtnjuta, låta honom alltid rigtigt af vissa och säkra medel undfå, på det han, som denna sin konst så väl lärt och brukat, icke må få orsak att klaga (Registr. fol. 59 pag. versa). Samma dag utnämndes han till Hofarchitekt med 900 dlr smt lön.

Till bevis på Carl X:s förtroende för T. må anföras, att d. 28 Mars 1659 skref denne från Kronoborg på Seland, att emedan han hade något muntligen att befalla, så befalldes T. att vid brefvets framkomst oförsumligen göra sig färdig att resa till Konungen och vidare befallning afvänta. (Registr. fol. 605).

Bland byggnader, som bevara T:s minne, är Drottningholms slott, som Hedvig Eleonora lät besörja. Hon fattade mycket tycke för Drottningholm. När det gamla stenhuset afbrann 1661, lät hon derföre redan det följande året lägga grunden till det nuvarande vackra slottet. Hon lade sjelf första stenen dertill i närvaro af flera rikets högste herrar. Eget är, att man temligen allmänt låter sonen, Grefve N. Tessin, bygga detta slott, ehuru han nu endast var ett barn. I "Huset Tessin" I. 312 påpekas och gendrifves denna förvillelse med anförande tillika ur C. G. Tessins Dagbok d. 16 Sept. 1758: "Drottningholms slott är bygdt af min farfader. Hvar kännare i architekturen bör finna behag i stora listen, m. m. Trappan och trädgården äro efter min faders ritningar."

För öfrigt byggde T. Banken, Stadshuset på Södermalm m. m. Han skall ock hafva ombyggt Maria kyrka i Stockholm "och gjort henne ifrån Göthisk gammalmodig kyrka till en modern kyrka, som kallas ett latinskt kors. Den stora skillnad, som är emellan ett latinskt och ett grekiskt kors, förstå nog de habilaste byggmästare, hvilka efter grekiskt kors lagt grundvalen till sina kyrkor" (Gahm).

Sedan det blifvit beslutadt, att örlogsflottan skulle flyttas till Carlskrona, fick T. befallning att uppsätta och förfärdiga desseiner till kyrkor, skolor, arsenal, rådhus m. fl. allmänna byggnader och communicera dem med Dahlberg. Jfr Kongl. Brefvet af 20 Febr. 1680 i Registr. fol. 470 p. v.

I afsigt att få egen bostad ingaf T. 1677 till Carl XI ett förslag att uppsätta ett hus på Helgeandsholmen, der som Finska kyrkan skulle blifvit byggd, om Konungen allenast ville af hans gamla rest låta honom få till byggningshjelp att begynna med 1000 dlr s:mt och sedan låta få så den plats, som han till samma byggning ärnade taga, nemligen vid pass 40 alnar långt och 30 aln. bredt, efter en framstedd ritning, emot det pris, som staden eljest på de äst belägna orter sina tomter försälja pläga, nemligen 24 re smt för en qvadrataln. Han begärde tillika försäkran att, när platsen blifver byggd, honom och hans arfvingar måtte stå fritt der bo till dess han och de få ej blott alla eviliga byggningsomkostnader betalda, utan ock sjelfva en summan, för hvilken nu honom platsen, i afslag på dess fordran, tillerkänd varder (jfr ingressen i K. Försäkringsrefvet af Ljungby d. 14 Febr. 1677 i Registr. fol. 481, 2). Detta beviljades. Anf. st. fol. 483. Om för öfrigt sedan något hus blef byggdt, är okändt. Åtminstone har det ej kett på Helgeandsholmen.

T. afled d. 24 Maj 1687 och blef begrafven i Storkyrkan. Dess epitaphium och vapen uppsattes på en pelare i södra gången. Det började redan på Gahms tid (1780) t förfalla och "liknade till en del ett fragment, emedan ramfötterna på hjorten, som uppstiger ur hjelmen, äro nderslagna och löfverket skadadt. Förmodligen har det ett vid något tillfälle, då kröning blifvit tillagad i Storkyrkan."

Uppgifterna om T:s giftermål äro mångahanda och sinsemellan stridande. De flesta urkunder meddela, att han rit tvenne gånger gift; men detta synes härröra af något ssförstånd. Det sannolikaste synes vara, att T. var blott gång gift och det 1652 med *Maria Svahn*, död 1711, er 90 år gammal, dotter af Borgmästaren Per Ulfsson S. n var förut gift med en Wynantz och egde i sitt förra enskap sonen Abraham, som blef Hofarchitekt och 1693 ad under namnet Svanskiöld, men dog ogift, samt dottern ria, som blef gift med Urb. Hjärne *). Svanskiöld var såles halfbror med Nic. Tessin d. y.; och synes någon uppt om denne "halfbrodren" Abraham från början vållat anandet af d. ä. Tessins tvenne giften, ehuru sådant gäller ej honom, utan hans hustru.

*) Jfr "Huset Tessin" I. 291, 343.

Vårt skäl att ej anse de svenska Tessinerne härstamma från de tyska adliga af samma namn, är hufvudsakligen vapnens olikhet. De tyska förde i sin sköld ett gyllne krönt lejon och på hjelmen trenne strutsfjedrar. Möjligt är dock, att någon af dessa linier i äldre tider ändrat sitt vapen efter möderne t; hvarpå exempel gifvas i flera länder. Anmärkningsvärdt är ock, att Nicodemus d. y., då han blef Friherre, utbytte hjorten emot ett lejon.

Äldre celebriteter af ätten, utom de sid. 43 omnämnde, äro en Bernhard T., Pommerska Ridderskapets Deputerad till Sverige 1645 (Dähnerts Pomm. Bibliothek I. 83). En annan Bernhard, som lefde 1661 (Tremellii Pomerania Carolo desponsata), var Director i Pommerska Hofrätten*) och en lärd man, att döma af dess Delineatio Status Pomeraniæ et præcipue de Juribus Ordinum. Holsteinske Generalen och Envoyéen v. Tessin, som 1731 förgicks på resan från Petersburg till Holstein, berömdes som en utmärkt klok och angenäm man. I Neder-Tyskland lefde ännu på 1770-talet "en hederlig och välmående" v. Tessin.

(Källor: Gahms och Palmskölds Samlingar på Upsala Bibliothek. — Huset Tessin. — Stiernmans Matrikel. — Berchs Lefvernesbeskrifningar. — Tessins Dagbok 1757.)

— A — ö —

TESSIN, NICODEMUS D. Y.

Den föreståendes son. Född i Nyköping d. 23 M[illegible] 1654 (enligt anteckningar af både far och son, aftryckta i "Huset Tessin" I. 288. Andra uppgifva origtigt, att han blifvit född i Stettin 1651). Hofvet vistades då i Nyköping; och blef den nyfödde buren till dopet af Gustaf Adolfs Enkedrottning. Öfrige faddrar voro Hofmarskalk Frans Horn, Lars Larsson Sneckenfeldt, Hr Paul Simons enka "und meine liebe Frau Mutter Maria v. Velde", skriver fadren egenhändigt. Jfr Huset Tessin I. 289. Här skulle tyckas, som hette d. ä. Tessins moder (eller styfmoder?) v. Velde.

T. fick en mycket god uppfostran i fadrens hus. Han studerade sedan både i Stockholm och Upsala och gjorde stora framsteg. Redan i ungdomen, säger Gahm, röjde sig hos honom "något besynnerligt, hvilket bodade, att han med tiden skulle blifva stor." Redan före ankomsten till Upsala höll han 1669 ett lyckönskningstal till Carl XI i anledning

---

*) Född i Pommern 1610, död i Greifswald 1685. Jfr Gjörwells Biogr. Sveog. sid. 24; Hist. och Polit. Mercurius VI. 735 [illegible]

den Engelska Riddareorden samt följande året en oration i Cometarum Natura. Begge trycktes in folio. I Stockholm hade han ifrigt studerat Franska och Italienska språken*) samt "nyttiga exercitier och vetenskaper." I Upsala fick han lära politik och framför allt mathematik, såsom oumbärlig i byggnadskonsten, "användandes ferierna på anständiga exercitier, särdeles att lära Fransyska och Engelska (Italienska?) språken" **).

Franska språket var denna tid föga kändt uti Sverige, särdeles bland fruntimmer. C. G. Tessin skrifver i sin Dagbok 1762: "Utan min sal. moder, som talade (så mycket man då döma kunde) väl fransyska, italienska och tyska, voro få qvinnor, som ens förstodo fransyska frågor" (Huset Tessin II. 266).

I anledning af vistelsen i Upsala gör parentatorn Papke en målning af den tiden, utan tvifvel såsom motsats till den efterföljande souverainetets-perioden, med hvilken målning må jemföras Geijers charakteristik i Litteraturbladet för 1838, s. 37. Papke yttrar: "Isto ævo inter Martem et Minervam æquis partibus dividebatur honos; nec dum hominum nostrorum oculos ista perstrinxerat armorum fulgor, ut omnis in campo gloria crederetur versari, nihil vero Curiæ, nihil foro, Cathedræ vero minus nihilo tribueretur. Intelligebatur non minus egregiam operam reipublicæ navare, qui prudentia bella prudenter cavent, quam qui suscepta ex ... conficiunt; tum ubi non declinanda belli necessitas urget, parva esse foris arma, nisi et consilium domi fuerit. Videbatur frustra laborari, ut patriæ finibus hostis arceatur, si in viscera Ejus impune grassentur foeda quævis ... monstra, et intestinis dissidiis mutuisque latrociniis ... consumantur, nemine vel recte exercente judicia, vel ... judicata. Perspiciebatur, infeliciter agitari consilia ... opima præda hostibus eripienda, adjicienda Civibus, si ... deriat, qui et communes reditus tuendo, et privatorum ... industriam, minuendo luxuriam, publicam simul ac privatam egestatem prohiberent."

Hedvig Eleonora fästade snart sin uppmärksamhet på ... och uppmuntrade hans böjelse för teckningskonsten, hvari ... redan gjort vackra framsteg. På hennes och regeringens inrådande utsågs T. 1671 att "slå sig till architectu-

*) Enligt egen uppgift, tryckt i Huset Tessin I. 283. Enligt ... III. 182 skulle han hafva lärt Italienskan under resan med ... Meute. **) Berch III. 181.

ram civilem" — "såsom en bland de vackraste scienser i verlden" (Huset Tessin I. 284).

Man "fann nödigt genom peregrinationer vidare att ex colera" T:s kunskaper "jemte rådligast först att bese Italien, på det att man kunde straxt få den rätta smaken af samma vetenskap och således idéen uti de bästa verken confirmera" (Huset Tessin I. 295).

I anledning häraf begaf sig T. den 17 Jan. 1673 (i 1672), sedan han först med uppmärksamhet betraktat de stora carouselen i Stockholm vid Carl XI:s anträde till regeringen, öfver Köpenhamn, Hamburg, Augsburg, Tr… och Florens till Rom i sällskap med Marquisen del M… som varit Christinas minister i Sverige (anf. st. 295, 2… Till henne medförde han recommendationsbref för sig i… både Konungen och Enkedrottningen. Så väl hon som St… hertigen af Florens hyllade T. på det högsta. Genom Ch… stinas bemedling erhöll han undervisning af Bernini och Fontana.

I Rom utvalde han sin vetenskaps förnämsta verk och dem, som för Sverige skulle vara tjenligast, hvilka alla h… med noga afmätning till planer, façader och profiler antec… nade. Jemte hvad han i allmänhet anmärkte, skref och … lade — hvilket nu allt förvaras i Kongl. Museum — … sešsatte han sig äfven med hjelpvetenskaperna för sitt hufv… studium, nemligen måleri, bildhuggeri, decorationskonst… trädgårdsväsende, vattenkonster, häfmachiner. Äfven … flera anatomiska ritningar och fortificationsarbeten syssels… han sig här.

Fyra år användes härpå och på öfning af dessein… uppgörande i alla slag. Sedan besågs hela Italien med f… skande öga, hvarvid vägen togs öfver Neapel, Messina och Catania till Malta.

Den 13 Mars 1676 blef T. Hofarchitekt med 900 d… s:mt i årlig lön på hofstaten jemte tillåtelse att ytterlig… vistas i Rom.

Ifrån Italien reste T. slutligen 1678 till Paris, der h… mest studerade decorationer och landskapsteckning, och b… gaf sig s. å. hem till Sverige. Från Stockholm följde … Enkedrottningen och fick i Wexiö förevisa Konungen … ritningar m. m., hvarpå han reste till England, der Car… erbjöd honom tjenst, hvilket afslogs. Derpå vistades … 2½ år i Frankrike och studerade synnerligen trädg… väsendet och vattenverken. (Huset Tessin I. 323—5).

Första förrättningen efter hemkomsten 1680 var att be-ra. om Drottningens kröning.

Sedan fadren 1681 aflidit, erhöll T. Konungens full-mäkt vara både Slotts- och Hof-architekt med 1200 dlr lön, jemte Konungens ordre till Stockholms magistrat att T. skulle efter fadren förestå stadens publika byggnader för samma lön, som fadren åtnjutit. (Huset Tes-I. 335).

År 1681 antogs T. ock i Enkedrottningens hof att före-stå hennes byggnader mot 1000 dlr s:mt i lön, "hvar-jag då först formerade desseinerna uppå Drottningholms*), Ulriksdahls och Strömshols trädgårdar, jemte hvad vid sjelfva byggnadernas fullbordan ännu syntes requireras, hvarvid sedan K. Maj:t det nådigaste nöje har låtit förspörja, så H. Maj:t mig benådat med charakteren af dess Kammar-herre jemte den förökning uppå Kammarherrelönen, som min förra lön differerade." (Anf. st. I. 337).

För att underlätta T:s arbeten utfärdade Carl XI under dåvarande contrasignation 1682 ett öppet Bref för T., som ohöljdt sårar den personliga friheten hos arbets-folket. Erinrar man sig härvid tillika den samtidiga 1686 stadga angående tjenstfolk och legohjon, hvarigenom förordningar i samma sak skärptes, så synes det i vilkor stadda folket ingalunda vunnit på souveraine-tet, som dock sorgfälligt sökte skenet af en demokratisk Som vanligt, var det egentligen den grå-liberala framtrymtande låg-adeln, som gick i spetsen för refor-men, och drog musten af nybildningen genom att klifva till de högsta platserna o. s. v. Skådom den nya demo-kratin! För att få godt pris på soldater och dagkarlar 1686 bonden, allt efter dess hemmans storlek, hafva hemma hos sig öfver ett visst antal af barn eller tjenstfolk. Äfven klagas i stadgan, att allmogen gifver sitt sådane fördelachtige vilkor, at the med ingen lön till upväga", blifvandes omöjligt att få knektar, kunnat en och annan af allmogen skulle stå fritt att an-och försvara så mycket manskap, som honom lyster." förutnämnda Bref åter för Tessin förbjudas de arbetare, T. önskar begagna, att söka arbete hos andra. heter, att som "en och annan svårhet" möter T. vid

---

*) Fadren hade börjat bygga detta slott och hunnit upp under tak. Det återstående, med inredningen och trägården, var allt-samman efter sonens idéer. Berch III. 183.

dess arbete, "så vid slottet som i staden, i thy att de handt
verkare han behöfver och påkallar, antingen vägras honom
eller ock så omvexlas, att han, i stället för gode och til
vande, får ofta oduglige och ovande igen; fördenskull haf
Wi nådigst godtfunnit härmed att förklara och befalla, a
ingen, eho han ock är, må vägra honom att bruka på Wå
slotts- och statsarbete de handtverkare och arbetare, so
han helst vill och finner vara de bästa och skickligast
hvilka jemväl skola vara förpligtade, på hans befallni
utan vidare åtfrågan hos andra, att infinna sig" m.
Brefvet kan läsas i Huset Tessin I. 337 *).

Huru svenska folkets "urgamla" rätt att sig sjelft b
skatta samma år iakttogs, visar sig af Duræi Dagbok öfv
riksdagen 1682 sid. 85: Konungen "befallte, att Stä
derna skulle taga sig något närmare (det var fråga om
tunnor guld); dem skall intet vara tillåtet att skiljas, inn
de gjort sådana förslag, som till den summan kunna förs

Vid denna tid byggdes efter T:s ritningar mycket bå
i Stockholm och på landet, vid kungsgårdar och priv
hus. Isynnerhet ville Enkedrottningen utvidga och pry
sina slott Ulriksdal, Strömsholm och Drottningholm; hv
till en mängd projecter förfärdigades, som dels genast u
fördes, dels uppskötos och icke kommit till verkställigh
Mén som nu Konungen började tänka på ett nytt slott
Stockholm, hvarvid behöfdes att förskrifva utländska hj
den, beslutades, att T. skulle åter resa utrikes **), förm

---

*) År 1695 utkom äfven en Kongl. Resolution, tryckt i Hu
Tessin II. 296, deri T. gifves rätt uti att hafva afsatt en Mur
stare-ålderman m. m. och föröfrigt påbjudes, "det ingen af Emb
skall understå sig att göra någon pojke till gesäll, mycket min
någon gesäll till mästare förr än Kammarherren gifvit dertill s
approbation och finner honom dertill capable och duglig; skola
jemväl alla murmästaregesäller, när de först komma till Stockho
vara förpligtade att angifva sig hos Kammarherren, på det han
kunna göra sig underrättad om deras förhållande och employera
skickligaste till K. Maj:ts eget arbete, eftersom ock alla gesäller
drängar, som lyda under murmästareembetet här i staden, skola
skyldige, på Kammarherrens anfordran, straxt och utan försum
att infinna sig på K. Maj:ts eller dess högtärade k. fru moders
bete, då jemväl Kammarherren skall stå fritt, efter dess beh
derutaf utvälja de bästa" m. m.

**) Kongl. passet eller Litteræ salvi passus är dateradt d.
Apr. 1687 och finnes på latin i Riksregistr. fol. 650. Resan
träddes uti Maj i sällskap med Hofbildhuggaren Burch. Pred
"en nogu kännare af fornåldern och de granna konsterna och ve
skaperna" (Gahm). Jfr dock Tessiniana, sid. 336.

d understöd af Konungen och ett nytt recommendations-
f till Drottn. Christina, tryckt i Huset Tessin I. 341.
t finnes i Riksregistr. fol. 651. Resan gick öfver Köpen-
, Gottorp, Hamburg, Amsterdam, Brabant, Paris, Lyon,
, Florens, Rom, Venedig, hela Lombardiet åt Augs-
, München, Wien, Prag, Dresden, Berlin, Stralsund
upptog tretton månader. I Versailles lät Konungen för
alla vattnen spela, hvilket endast sker för Prinsar,
ambassadeurer och stora herrar. Le Notre fick befallning
föra honom omkring och visa alla sina planer och ut-
t till de kongl. lustträgårdarne. På Konungens begäran
gjorde T. ett förslag till Louvre-byggnaden. Konungen
skte honom sitt porträtt samt communicerade honom alla
verk, han i sitt rike låtit anlägga. (Jfr T:s Friherrebref
d. 27 Juli 1699, Riksregistr. fol. 728).

Under resan förskaffade sig T. en vacker samling af
, ritningar, kopparstick och antiqviteter. Bibliothe-
, Konst- och Mynt-Cabinetter, atelierer och verkstäder
. Han ingick synnerligen i Frankrike flera bekant-
, som underhöllos genom flitig brefvexling, hvarige-
n hitförskref bildhuggare, gjutare, smeder m. m. T:s
, Lindschölds, svåger Cronström, vårt hofs half-offi-
agent i Paris, var härvid äfven verksam. Jfr Huset
II. 152, 295, 336. T. införskaffade ock formerna
antikaste statuer, som finnas i Rom, och på hvilkas
de till Frankrike Ludvig XIV användt betydliga
. Han inrättade äfven en bronzgjutning af statuer,
lofvade framgång. Han förfärdigade omsider gju-
af den fullkomlighet, att deras like föga uti Europa
funnits, säger Gahm, som anser dem vara "för-
desamma, som ännu (1780) finnas på den s. k.
-Banan." Öfver sina resor höll han en dagbok på
och Italienska af stort värde.

Efter hemkomsten sysselsattes T. med byggnader och
till trägårdar, äfvensom med ofvannämnde gjuteri,
nade såsom förstlingar de tvenne stora bronzlejonen
Stockholms slott. Nu uppfördes Kongsörs kyrka *) samt
lustträgårdarne vid Drottningholm, Ulriksdal, Ströms-
och Ekolsund. Dessutom ledde T. alla byggnader och
rationer vid fester och andra sollenneteter. Han tillät
härutinnan göra intrång. Då Prinsessan Ulrika Eleo-

*) Åtskilliga handlingar derom finnas tryckta i Huset Tessin II
, 329.

nora uppdragit Amalia Lewenhaupt, född Königsmark, a
ordningen af en hoffest på Carlsdagen 1703, förmådde de
deröfver afundsjuke T. Enkedrottningen att dertill neka si
bifall, sedan verserna redan voro skrifna och inlärda*). S
som glanspunkten af T:s artistiska anordningsförmåga up
gifves Carl XI:s begrafningsfest. Den är ock i koppar g
verad uti Frankrike af hans synnerlige vän Le Clere.

För öfrigt lefde T. uti ständiga begrundningar af by
nadskonsten och lärer efter hemkomsten hafva författat
par uppsatser om yttre och inre husprydnader: 1) Sur
manière de placer un ordre d'Architecture sur l'autre;
Sur la decoration interieure des Maisons Royales et des G
de qualité. Redan 1688 hade han uppgjort ritningarne
Stockholms slott. Grundvalen lades 1692. Norra fly
var under tak efter fem månaders förlopp**) och blef
deles färdig kort före Carl XI:s död. En medalj derö
slogs på Carl XI:s befallning. På ena sidan står Konung
bröstbild med öfverskriften: "Carolus XI D. G. Rex Suec
På den andra ser man norra sidan af slottet, sådan den
före branden, med öfverskriften: "Domini virtute peren
Nederst står: "MDCXCII. Tessin Inventor." ***). Lud
XIV lät genom särskild audiens sin Ambassadeur D'Av
complimentera Carl XI till denna byggnad. Bemälde
diga façade graverades äfven genast i Paris af Le Clere.

Huru stort uppseende detta T:s mästerstycke vä
äfven utom Sverige och Frankrike, synes deraf, att
Sveriges varande eller blifvande fiender måste vända sig
T. för att inhemta hans råd. Christian V ville hafva
slott i Köpenhamn efter T:s utkast. Modellen afsändes,
römdes, men blef, såsom fordrande för stora omkostnad

---

*) Palmblad, Aurora Königsmark, IV. 433. — Om sin verks
het på detta fält yttrar T. sjelf: "För min del har jag inrikes h
att göra, utom Byggnings- och Trädgårdsväsendet, med 4 Krön
acter, nemligen Drottning Ulricæ, Konung Carl XII:s, Drott
Ulricæ Eleonoræ och nu regerande Konungs, jemte 3:ne hyllnin
samt ellofva Kongl. Begrafningar, såsom Kon. Carl XI:s och XI
såsom ock Drottning Ulricæ, jemte Salig Enkedrottningens, som
de 4 Kongl. Prinsarnes, Hertiginnans af Holstein samt Hertig A
och dess Furstinnas begrafning, som skedde aldraförst, då äfv
des Riddarholmskyrkan innantill var öfverklädd och zirad. Se
har jag som Öfverste Hofmarskalk haft omsorg om de nu var
Kongl. Personers Copulations-act, med den derpå följande stora M
squeraden. Af Festiviteter, Baler, Masquerader, så väl här i St
holm, som vid Ulricsdahl, Carlberg och Drottningholm, har jag h
att beställa med inemot 30 stycken."

) Huset Tessin I. 366. *) Elers, Stockholm I. 33

efterföljd. Jfr Huset Tessin II. 337—339. T. lät sedan koppar sticka ena façaden deraf. August i Polen och eter i Ryssland begärde sednare byggningsritningar af T. ynnerhet för Petersburg begärdes dessein till en kyrka, m i storlek och fägring ej skulle eftergifna St. Pauls i ndon, den präktigaste som Kejsaren under sina resor de sett.

År 1690 hade T. rest till Pommern, Holstein och Danark, under hvilken resa han gift sig emot brudens högrnäma slägtingars vilja, hvarom utförligt handlas i Huset essin. År 1694 var han för en resa till Danmark fördd med Carl XI:s pass på latin, hvilket finnes i Riksgistr. fol. 501. Måhända var det då, som ritningen för tt slott i Köpenhamn uppgjordes, enligt Gahms gissning. mellertid synes det, som resan blifvit inställd, emedan varken T. sjelf i "memorialet angående mina resor", eller gon annan utom Gahm upptager denna resa. Passet är teradt d. 30 Maj 1694; men d. 6 Juni s. å. skrifver T. nu från Stockholm till Cronström i Paris. Jfr brefvet, yckt i Huset Tessin II. 157. Ett danska Konungens bref, ari T. begäres till Köpenhamn, är skrifvet först d. 30 Juni . å. Jfr Huset Tessin II. 78, 337.

Saken upplyses i någon mån af Luxdorphs bref af d. Maj 1694 från Stockholm i Fryxells Handl. III. 347: "Jeg de igaar Cammer Herre Tessin hos mig og talte med han- m om hans Rejse; han undskylte sig, at han intet endnu r kundet Rejse, for han hafver paataget sig at skaffe Konen den part af Slottet ferdig, som allerede er opbygt, den udi gandske som den skal vere inden vinter, og maa n först stille ordre om alting, huad som skal giöres, men n er borte; derforuden skal hans Grefinde i barselseng, g han reiste ike gjerne för det var forbie, tilmed vil han g haffve sit egit dessein, som han vil tage med sig til Danark, gandske ferdigt, at han kan haffve det paa rede hener, naar han kommer ned, eftersom han giör ike stat at nde bliffve länger borte med Rejsen og alt end 4 Uger; m dog sagde han vist, at han ville rejse den samme dag, ngen rejser till Lapland, som er d. 4 Junij, om ike 2 ller 3 dage för. Der er it og andet smaat, som han siger dvendig skal forandres i den afridsning, som er skiket nnem her op, og han haffver vijst mig: Her passerer han blant alle hande fremmende og andre for den habilste i hele uropa, og er uimodsigeligen artig Mand i det metier, og

ved at bygge med stor menage." Den 14 Juli var T. ånyo i Stockholm. Anf. st. sid. 357.

När norra delen af Stockholms slott var färdig och deri den nya slottskyrkan tillika med galleriet och de stora paradrummen i öfra våningen stodo i sin fulla ståt, inträffade några veckor efter Carl XI:s död, att både nytt och gammalt af slottet lades i aska.

Slottsbranden skildras lifligt af Luxdorph sålunda (Fryxells Handl. IV. 107): "I gaar ungefer et qvarter efter to om efftermiddagen, da snart alle folk endnu sad til Middags Maaltyd, optentes udi et meget mildt og saa godt som stille veder en ild udi den store Ridder Sal paa Slottet, og saa som blef det var, löb strax til og advarede fruentimmeret, som endnu stod og spisede, huilke ike saa snart kunde springe fra bordet for at salvere dennem, för ild og Rög mötte dem i Dören, saa de med störste lifs fare kom igiennem, huordan de kunde, en hidset og en anden her, og kom nogle til Droningen og varede Hendes M:st ad, som intet vidste deraf, og da de saa ud af vinduerne, blefve de var, at ilden var ofven udi it af tornene, og i det samme Moment var alle de tre gamle lengder af Slottet andtendt under Kaabbertagene og rögen slog derud igiennem, saa Droningen blef meget altererit og fire motte tage hende og saa godt som bære hende, saa Hendes M:st og Kongen og Princesserne kom fort og kom ned udi Stalden, og imidlertid sprang 10 a 12 Officerere op og tog Sl: Kongens lijg paa deris Skuldre og bar det neder og satte det udi en gammel stald hos de spandska hester, og da stod hele de tre lengder udi lys lue. Liget blef der staaendes udi to timer, indtil at et logement blef röddelig giort udi da gamle Gr. Peter Brahes huus, som er strax derhos, huilket Sl: Kongen ved Reductionen forgangen Aar tog fra Sl: Gr. Torstensöns Enke og börn, paa det at Stald Mesterne og andre Staldbetienter kunde boe derudi, huor det da blef indsat*) og staar endnu. Kongen og Dronningen og Princesserne kom i Carosser strax derfra udi Gr. Oxenstierns huus, hvor de ere endnu og laa i Nat, undtagen Kongen, som i aftes drog til Carlsberg og blef der til i morges Kloken imellem 7 og 8 da Hans M:st kom hid igien. De tre lengder af det gamle bygning var det nesten bestilt med Kloken ungefær halfgaaen fire, for det brendte continuerlig ned ad indtil de

*) Således icke på *Reductionsbordet*, såsom berättas af Schönberantz, Svenska Konungars Olyckslöden, sid. 178.

nderste Verelser, men Kloken imod 4 tog elden fat paa den skiönne nye lengde, som Mons:r Thesyn hafde opbygget, om huilken han tilforn hafde sagt mig, at han saaledis hafde opbygt den, at den skulle forsvare sig for ild; og jeg kan sige det, at den og endelig forsvarte sig og hafde der været allerringeste andstalt i verlden, saa kunde den aldrig bleffven opbrent, men ilden hafde med den att bestille indtill i morges Kloken 5, da den vakre og ike saamaget magnifique, som dog offver alle Maader propre Kirke, som de dog hafde haab om at skulle blefvet staaendes, motte med resten gaa fort, saa at nu af Stocholms store Slot er intet mere tilbage, som er verd at skriffve om, end de blotte Mure. Huorledis ilden kom af et lidet torn op udi et stort torn, som kaldtes de tre Croner, fordi der ofven paa stod tre Croner, kan jeg ike begribe; thi ved det, at det underste torn begynte at falde, var ilden strax i det öfverste af det store, som var en temmelig distanse fra det andet, og vel effter öynsynet 50 eller 60 alnar höijere i det allermindste og var det ike et qvarter paa at giöre för det falt ned, og da raabte een deel og sagde; nu falt de 3 Chroner af Hoffvedet paa det Phalziske huus för tusind diefvle. Paa de tre Croner laa 8 styker og under stökerne i et andet gevelbet hengte en meget stor og skiön Kloke, men stökerne faldt ned og Kloken med og slog igiennem alle gevelbderne ned i den aller underste Kjelder hour Droningens vijn laa. Hele Cancelliet og den störste deel af Cancellie Archivet, Revisionen, Hof Retten, Krige Collegium og alle til disse Collegier hörende documenter samt det skiönne bibeliotech blef altsammens opbrendt, men Cammer Collegium og Cammer Archivet samt Reductions Collegium, Liqvidations Collegium, Executions Collegium, huilke de heldst vilde hafve ild udi, og Gud veed ike huad de heder, de blifver salverede, som de var neden udi det gamle Slott. En af droningens Cammer Herrer, som kaldes den gamle Baron Erich Sparre, han vogede sig igiennem ilden, og vilde haft nogle af Officererne af guarden med sig, men ingen vilde fölge hannem, uden en ung Lieutenant og tvende Soldater, som blef commenderit til at gaa med hannem og han salverede for Droningen udi Massif guld og sölf udi giort arbejde 40 a 50,000 Rbd. og alle Hendes M:sts Joueler, huoriblandt og var den Rubin, som Sl: Kongen forgangen Aar indlöste i Holland (tillige med andre Joueller) som holdes for inestimable og var af Droning Christina pandsatt. En stor lyke var det, at denne ulöke ike kom paa om Natten, naar alle

folk hafde veret i senge, thi saa hafde det veret umuligt andet end jo hele det Kl. huus hafde bleffvet brent inde."

Något sednare skrifver Luxdorph om T:s nya byggnadsplaner (anf. st. sid. 110): "Hans M:st tillige med Droningen og Princesserne holder huus ude paa Carlsberg, huor de förbliffver indtil, at de her i Stockholm kan nogenledis igien bleffve indrettede, og hafver Hans M:st kiöbt Öber Stadtholder Gr. Christopher Gyldenstiernis huus for 25000 Rbd, huiken fordom Skatmester Bonde hafde ladet opbygge, huortil skal tages Ridderhuuset, som ligger der nest ved og siden den gandske district fra Bondes huus og indtil Myntes inclusive ved Norrebro, huor Hans M:st vil boe med hele Hoffet, indtil Slottet igien kan bliffve opbygt; som Monsr Thesijn hafver loffvet at skaffe ferdig i Sex Aar, og saa snart det Uplandske Regiment andkommer, som er beordret at komme hidind, for at soulagere og hielpe de 2000 Mand, som her ligger af guarden, saa begynder de strax at riffve alle Murene neder, undtagen den nye sist bygde længde, huilken Thesin mener at ville endnu bringe saavit i aar, at han igien kan faa den under tag, og de lader dem meget forlyde med, at de vil bygge om Kap med Eders Kk M:st, og see huilket Slott fyrst kan bliffve ferdigt, men i 6 Aar kan meget vand löbe till Mölle. De hafver lijd en ubeskrivelig skade, og iblant andet er ike den tredje part af deris store Rigs Archivo bleffven salveret. Hendes M:st Droningen hafver mist for nogle tönder guld, og de Joueler, som hendes Cammer Herre salverede, er intet imod dennem som hun hafde tillige med andre kostbarere Sager udi et gevelbt, huoriblant og var et bord af lutter joueler, som var taget i Prag og var æstimerit paa 30000 Rbd., thi snart alle gevelberne, som de forlad dennem paa, brast i stöker, og kunde ike staa imod den forskrekelige ild."

T:s första regel var i alla förhållanden att aldrig bygga på lös grund. Sedan han blott några timmar före Carl XI:s död erhållit dennes skriftliga decharge för allt, hvarpå han ej redan fått skriftliga befallningar, kände han sig följande dagen varsamt för hos den nye Konungen och förmyndareregeringen i afseende på de arbeten han hade under händer och utbad sig skriftliga ordres, hvilka äro tryckta i Huset Tessin II. 353.

Konungens begrafningsact förestod, terminen var utskrifven och slottsdesseinerne skulle ånyo formeras. Den 21 Juni 1697 blefvo de vid Carlberg af regeringen "alldeles approberade" och T. gifven charakter af Öfver-Inten-

lent öfver H. K. Maj:ts hus, slott, trägårdar, möbler m. m. med 1600 Rdr lön och alternativ rang med Öfverstarne*), "som var nogsamt vittnesbörd utaf ofvanbemälte desseiners gillande." Rangen blef sedan alternativ med Hofmarskalkarnes och Öfverstar af Lifgardet. Anf. st. sid. 359, Lagerb. III. 186.

Om arrangeringen af Carl XI:s begrafningsact läsas flera handlingar i Huset Tessin II. 365—370. Den blef stucken och utgifven af Le Clere. Decorationerna i Riddarholmskyrkan vid Drottningens begrafning äro stuckne af Le Pautre.

Att kunna behörigen omvexla vid sådana acter och vid de många festerna**) fordrades en vidsträckt kunskap om hvad på andra tider och orter brukats i samma väg. Slår man upp catalogen öfver Tessinska Cabinettet, tryckt i Stockholm 1712 4:o, får man ock se hvilken massa af beskrifningar till kröningar, begrafningar, intåg, tornerspel och öfriga pomper, T. samlat. Sonen gjorde sedan ansenliga och dyrbara tillökningar dervid. Den enda roman, T. tålde i sin boksamling, var Almahide par Scudery i anseende till den nytta, som kunde hemtas ur de deri befintliga anvisningar till fester och solenniteter.

Huru högt T. redan i Febr. 1698 stod i Carl XII:s ynnest, synes af ett samtidigt bref i Fryxells Handl. IV. 173: "Tessin hafuer ladet sig forstaae, han gierne fra Dannemarch vilde hafue et par vacher Vagnheste, om han end schulde gifue 300 R:dr derfor, om Ederss May:sts derpaa allernaadigst nogen Reflexion for sine bygninger giöre vil, stiller jeg derhen, det er vist, at han gielder mere hos Kongen, end nogen schall troe, og har megen occasion sig med ham at entrettenere."

Slottsbyggnaden företogs snart åter med mycken ifver. Den 16 Apr. 1698 skrifves från Stockholm (Fryxells Handl. IV. 198): "Slottets biugning fortsettis med stoer empressement. Tessin vil effterregne, at hver 9 Aar faar Kongen de penge igien af undersaatterne, som hand derpaa spenderer." Efter Carl XI:s plan borde den ske styckevis och lämpadt efter de gamla borggårdare och hufvudmurarne. Men som elden hade förstört alltsammans, så att i den gamla kungaborgen inga rum funnos utan Hofvet måste hjelpa sig med det några år förut äfven afbrända Wrangelska huset

*) Vocationsbrefvet finnes i Rikaregistr. fol. 758. I stället för 1200 d:r s:mt skulle han nu få 3200.

**) För de flesta af dem redogöres i Huset Tessin.

på Riddarholmen, som dock kunde snarare repareras och göras brukbart; så ansåg Carl XII vara bäst och till störe regularitets och beqvämlighets vinnande tjenligast att alldeles nedbryta de gamla slottsruinerna och sticka ut en ny plan *). Härtill blef mera rådrum, sedan Konungen sjelf gick i fält, och tillgång till arbetare, när en mängd ryska fångar anlände från Narva, som för låg dagspenning refvo de gamla murarne och jemnade platsen.

Sedan T:s arbete vid begrafningsacten, hyllningen, holsteinske Hertigens giftermål m. m. var afslutadt, blef T. Friherre d. 27 Juli 1699. Diplomet finnes i Riksregistret fol. 741. Bland T:s meriter upptages äfven der, att han afslagit anbud af Carl II i England och Churfursten af Brandenburg att gå i deras tjenst. T. behöll nu intet af sitt gamla vapen, utan antog i stället en sköld, delad i fyra fält, och midt uti densamma ett krönt lejon af guld på blått fält.

År 1701 d. 25 Nov. blef T. tillika Hofmarskalk. Fullmakten är daterad Würgen och finnes i Riksregistr. fol. 685. "Han fick då något litet att roa sig med", säger Gahm. Emellertid arbetade T. på indelningar och elevationer; hvarmed han ock efter några år blef färdig och vann Konungens bifall till alla sina förslag, medan denne ännu stod qvar i Sachsen. Detta blef sedermera stucket i koppar af Thelot, en fransk graveur (lärjunge af Simonneau), hvilken Tessin i många år underhöll i sitt hus.

Krigets kostnader och slutliga olyckor vållade byggnadens afstannande. Efter J. G. Stenbocks död 1705 och under det efterträdaren, Piper, var i krig och fångenskap, förvaltade T. äfven Öfverstemarskalks-tjensten, dock utan alla förmåner. Han afstod då likväl Stadsarchitekturen till sin lärjunge Törnqvist (Adelcrantz), då nyligen hemkommen från utlandet.

T:s omsorg att genom Cronström utifrån införskrifva en skådespelaretrupp och ordna en theater i Stockholm redan i början af år 1699 upplyses af handlingar, införda i Husst Tessin III. 71, 292. I Aug. 1698 erhöll T. en omständlig skriftlig befallning af Carl XII att införskrifva goda kopparstickare, och det till hvad pris som helst, för att i koppar

*) Berch III. 187. I ett från Stockholm af d. 6 Juli 1698 skrifves (Fryxells Handl. IV. 225): "Tessin vil nu først lade slette hele pladsen, siden begynde det heele fundament, for der med at sette Kongen i necessité icke at afbryde paa halfveijen."

ticka de fältalag, som skulle intagas i Carl XI:s historia, 'den Hans Maj:t vill göra särdeles präktig." Uppdraget gafs åt Le Clere. Anf. st. sid. 81.

Redan d. 26 Oct. 1698 erhöll T. 1200 dlr s:mt "såsom han nu uti några år bortåt har suttit i förskott för ansenliga postpenningar, hvilka han uti Vår tjenst har utgifvit både till Tyskland, Frankrike samt andra orter, enär han varit beordrad derifrån för Oss något införskrifva." Huset Tessin III. 300.

En af T:s många införskrifningar misslyckades. Den 10 Juli 1695 skrifver Luxdorph från Köpenhamn (Fryxells Handl. III. 390): "Le Roy avait fait venir deux glaciers ou verriers de france pour etablir cette manufacture en ce pays cy. Mess:r Thesyn les a favorisé, mais quand on a attendu, qu'ils vouloient livrer chaque semaine 100 glaces, on a dit, que Diable feront nous avec tant des glaces icy, elles ne pourront pas etre de mise, et à present on n'en vent point."

Det nesliga rofvet af Bjelkes egendomar tillskyndade T. ett kungligt bref af d. 17 Maj 1706: "Såsom Wi gerna skulle se, att slottsbyggnaden i Stockholm hädanefter starkare måtte blifva fortsatt, än hittills kunnat ske, i mangel af nödiga medel, helst emedan man nu dervid kan betjena sig af fångarnes arbete, hvilka ändå måste underhållas; alltså och emedan Wi till slottsbyggnaden anslagit de medel, hvilka kunna komma att inflyta af den Bjelkiske Oss hemfallna egendomen, sedan några vissa poster först äro vordne utbetalte; är Wår nådiga befallning att J sådant till slottsbyggnadens fortsättande använde, sökandes att drifva den så starkt, som görligt må vara." Den 20 Mars 1707 var dock ej ännu hälften influten af "de vissa anordnade posterna." Huset Tessin III. 279, 280. Ty af det från Bjelke röfvade godset anordnades 110,000 dlr s:mt till förökning af Enkedrottningens hofhållningssumma och gunstlingen Piper erhöll hela det betydliga silfverförrådet.

Hvilka bekymmer T. hade för den franska theatertruppen, synes af hans memorial af d. 5 Mars 1706 till Stats-Contoret: "Det dagliga öfverlopp jag måste uthärda af K. Maj:ts trupp af franska komedianter, jemte deras klagan att de här blifva alldeles ruinerade, emedan, efter deras berättan, dem nu snart fem qvartalers lön skall innestå och all crediten är försvunnen. ... Jag har intet mera kunnat gjort, än hoa Hans Maj:t und. remonstrera, det truppen intet vore complet, ej eller vid dessa tider här tjente till någon divertissement; men såsom Hans Maj:ts nåd. vilja har

varit det de ändå skulle blifva bibehållne, så vore det väl att de som främmande här intet alldeles råkade uti allt för stor misere." Huset Tessin IV. 440.

Under det pesten rasade i Stockholm 1711, följde T. hofvet till Sala. Om hans verksamhet under denna tid anföres åtskilligt i Huset Tessin. Enkedrottningen skref ett särskildt bref till Konungen om huru "under hofvets vistande här på orten (Sala) vid detta bedröfliga tillfälle, Baron T. sig så förhållit, att man har hans vaksamma och sorgfälliga anstalter, näst Gud, att tillskrifva hofvets bevarande" med flera starka recommendationer. Anf. st. sid. 208.

Drottningens bref var af d. 12 Maj s. å. Den 10 Aug. förordnade Konungen från Bender att T. skulle ega bekomma tre rätter mat och en kanna rhenskt vin hvar måltid ur H. Maj:ts kök och källare i Stockholm, till dess taffels underStöd; dock utan att sådant skall sträcka sig till dess successor. (Anf. st. sid. 474). T:s unge son fick understöd för sina utrikes resor af Enkedrottningen på en gång 2000 dlr s:mt och af Konungen 1000 Rdr årligen. (Anf. st. s. 449). Slutligen blef T. sjelf d. 2 Juni 1712 Kongl. Råd. Vocationsbrefvet finnes i Riksregistr. fol. 300 och är tryckt enligt T:s eget original i Huset Tessin IV. 474. T. fick derjemte förordnande att sitta i Just.-Revisionen. Jemväl skulle han framgent i Öfverstemarskalken Gr. Pipers frånvaro såsom förut hafva styrelsen öfver hofstaten, samt fortfara vara Öfver-Intendent med bibehållen lön. Anf. st. sid. 476. År 1713 fick T. ny bekräftelse på rättigheten till ofvanberörde mat och vin ur Konungens förråd "så länge han förrättar Öfverstemarskalks-beställningen." Men Hofmarskalkstjensten flyttades på Gust. v. Düben, som var hos Konungen i Turkiet, och skulle under hans frånvaro förrättas af någon Kammarherre, som Arfprinsessan behagade nämna.

T. hade i Rådet alltid och utan undantag Konungens förtroende och genom honom isynnerhet främjades Konungens afsigter. Ifrån 1706 förde han en förtrolig brefvexling med Ombudsrådet, sedan Presidenten i Stats-Contoret Feif, som efter olyckan vid Pultava fick alla affärerna hos Konungen. Några af dessa bref äro tryckta i Tessiniana sid. 266, 322 och i Huset Tessin. Detta allt gick mycket hemligt och allmänheten anade ej ett så intimt förhållande. Blott Konungen läste meddelanderne till Feif. Af den insända journalen om anstalterna under pestens härjningar, till smittans hämmande och god ordning vid hofvet, hade Konungen vunnit en hög tanke om T:s skicklighet, äfven i

ålismål och ämnade att sätta honom till Öfverstemarskalk eller Öfverståthållare. Alla hofcharger tillsattes enligt T:s recommendation. De memorialer, han efter eget godtfinnande eller på Prinsessans muntliga befallning öfversände, afgåfvos genast. Endast i fråga om tjenster, som kunde hafva gemenskap med andra verk, borde man till förtroligheters underhållande öfverlägga med vederbörande embetsmän, t. ex. med Cancellipresidenten vid förslag till Ceremonimästare eller Introducteur. En särskild chiffre tillsändes T. att begagna vid de hemligaste berättelserna; jemte försäkran, att ingen menniska utom Konungen och Feif skulle få se dem. Om några skrifvelser ankomme, hvari Konungen förklarade missnöje med Rådets förhållande, skulle T. ej oroa sig deröfver, ty det gällde icke honom. Detta erinrar om Dr. Christinas förhållande till Salvius under Westphaliska fredsverket.

Den 3 Mars 1714 utnämndes T. i Demotica till Grefve. Han skref derom till sin son i Paris: "Cette distinction, dont le Roy m'a voulu uniquement gratifier dans le Senat, m'est plus precieuse, que toutes choses au monde." Anf. st. s. 495. T:s yttrande i Rådet d. 19 Mars (a. st. s. 499) visar ett konstlikt oscillerande mellan hvad rikets äfventyrliga ställning och Konungens önskningar fordrade. En försonande medelväg stod dock icke mera öppen mellan folkets armod och nöd samt statens kraf och ovilkorliga befallningar från Konungen, såsom anmärkes i Sv. Akad:s Handl. XXII. 221. I anledning af tropheernas ifrågasatta försäljning, hvarom se Sv. Akad:s Handl. XXII. 296 ff., anförde T. ett långt skriftligt afstyrkande till Senatens protocoll d. 1 Apr. 1714, hvilket finnes tryckt i Huset Tessin IV. 497 ff. Nöden var redan nu så stor, att man ej ens förmådde honorera Konungens egna vexlar. Men Konungen hade 1710 förbjudit tropheernas afyttring. Äfven 1719 blef fråga derom. Jfr Cederschöld, Riksdagen 1719, sid. 144.

Den 6 Sept. 1714 blef T. Canceller för Lunds Akademi, sedan den 1713 dertill utnämnde G. Cronhjelm lemnat denna befattning. Förmodligen syftade T. på denna utnämning, då han i det nya grefliga vapnet medlerst insatte en hjelm, prydd med Vishetsgudinnans uggla, som sitter på en bok, hållande i näbben ett par vågskålar: "för den honom åliggande rättrådighets skull, både uti Revisionen, Constitutionsverket och Akademien. I det lärda samhället är denna Cancellerens åminnelse ännu mycket hedrad; isynnerhet, att han under de svåra krigstiderna kunde hålla Pro-

fessorernas löner och Studenternas stipendier fria ifrån afkortningar." Berch III. 190.

Under vistelsen i Turkiet brefvexlade Konungen äfven om inrättandet af en Vetenskaps-Akademi. T. hade befallning att vara betänkt derpå och sjelf blifva Director.

Den 14 Jan. 1715 kom Arfprinsen af Hessen första gången till Stockholm, för att förmälas med Ulr. Eleonora. Han emottogs af T. och Kongl. Rådet Reenstjerna i Fitja, der en måltid var tillagad, hvarvid de spisade med Prinsen. Om T:s arrangementer i anledning af "copulationsacten" se Huset Tessin IV. 502 ff.

Slottsarchitekt-tjensten afträdde T. 1715 till Adelcrantz. Vid samma tid afled hans hustru äfvensom Enkedrottningen. Konungen yttrade sig straxt vilja sörja för hennes hoffruntimmer genom hederliga giftermål. T. friade genast till Maria Horn och gifte sig så snart enklingstiden var förlupen. Efter gammal fastställd stat fingo hoffröknarna viss brudskatt. Sådan lemnades ock till vanligt belopp. I hemlighet fick hon äfven en årlig pension, som icke gick genom Hof-Contoret på annat sätt, än såsom medel utbetalda med Konungens eget qvitto. Berch III. 190. Jfr Huset Tessin IV. 518—521.

Om Enkedottningens begrafning skriftvexlades länge med T. Jfr Huset Tessin IV. 505—515. Hon blef slutligen "i stillhet begrafven" jemte Hertiginnan af Holstein.

Efter Pipers död ansåga T. såsom sjelfskrifven Öfverstemarskalk, ehuru fullmakten först utfärdades d. 18 Juni 1717. Vid samma tid hade Konungen af resande från Stockholm hört, att fruntimmerstafeln var illa betjent och att tillräckligt bordsilfver saknades. Han lät derföre T. underrätta, att han vid första anträdet af Öfverstemarskalks-embetet borde ställa sig in med fruntimren och låta göra silfver för deras bord samt tillse att de finge dessert med confiturer; att sådant lände till hofvets heder och till styrka af hans egen auctoritet hos betjeningen, när den såge sin förman taga dylika steg utan att först göra förfrågningar. I angelägnare saker var T. likväl rådvill, emedan han ej hade Öfverstemarskalks instruction att följa. Redan vid Stenbocks frånfälle efterfrågade han i sterbhuset, Bergrätten och Riksarchivet denna i hofartiklarne åberopade act. Den fanns ej, utan troddes vara förkommen i slottsbranden. Han skref till Konungen och till Piper, hvars tjenst han förvaltade, men blef utan svar. Men 1723 begärde Ständernas till statsverkets öfverseende förordnade Deputation under-

ttelse om Hof-ekonomiens tillstånd och anmodade Öfv.-rskalken att gifva ingredienser till en ny instruction. T. nskööt till Hofsekreteraren och och Hofkamereraren att ur chivet vid Borgrätten och Hofvet framleta alla acter, som nte Hofartiklarne kunde tjena till upplysning. Instruction ef då af dem uppsatt, tillökad af Ständernas deputerade, kräftad af Konungen och lemnad T. till efterlefnad.

Slutligen ville Carl XII öfver åtskilliga mål mundtligen ra T. och kallade honom till Christinehamn 1718 vid samt tid, som han der utsatt möte med sina slägtingar. T. k befallning att resa förut, så att Konungen kunde en l dag i ro samtala med honom. Äfven följande dagarne r han ofta i enrum med Konungen flera timmar å rad. Huset Tessin IV. 384). Ritningar öfver slottet och andra blika byggnader granskades och vunno bifall. Resolu-oner uppsattes (d. 26 Mars enligt Berch; d. 26 Maj en-t Huset Tessin IV. 385) på flera ingifna memorialer an-nde Öfverstemarskalks-embetet. T. anbefalldes äfven att rista arfskiftet efter Enkedrottningen. Konungens lott skulle dan delas mellan Prinsessan och Hertigen af Holstein.

Tillika blef T. nu satt till ordförande i det då inrät-de Contributions-ränteriet. Han tillvägagick härvid med r frimodighet emot Görtz *), hvars förtroende hos Ko-ngen måhända först nu rubbades. Görtz' förslag så väl gående husens förpantning utrikes som all spanmåls utta-nde ur enskilda förråd och levererande till Bagare och ggare blef genom T. hos Konungen kullkastadt.

En frukt af samtalen mellan Konungen och T. var äf-n en reform i Politiväsendet; hvarvid Konungen förklara-sig vilja begagna T. Den 21 April tillskref honom Ko-ngen om uppsättande af ett förslag dertill; hvilket seder-n af Konungen ökades och ändrades till en instruction retton punkter. T. fick deri namn af Högste Ordnings-n; och skulle hans befattning vara att hafva noggrannt seende öfver att alla politi-förordningar bibehöllos och erlefdes; att landets och städernas tillvext och uppkomst ordrades; samt att i alla stånd ordentligt och väl till-ge m. m. Den 29 Juli fick T. fullmakt på detta embete och en renoverad instruction i åtta punkter. Under Hög-Ordningsmannen skulle i landsorterna vara Öfver-Ord-

*) Berch III. 102. Att Görtz och T. i mycket ej drogo ens, är för öfrigt med full evidens ådagalagdt uti Huset Tessin IV. 362 huset uppgiften derom i Tessin och Tessiniana.

ningsmän och Ordningsmän; tillsammans tjugoåtta personer; hvilka Konungen utvalde bland Landshöfdingar och Lagmän. Under tiden beordrades d. 31 Mars vederbörande att ur archiver lemna den tillämnade Polisministern copior af åtskilliga förordningar och instructioner samt under samma dato Cronström i Paris och Preis i Haag att för T:s son och dess medföljande Mentor, Weslander, som nu vore utrikes stå till tjenst, helst de "ibland andra vetenskaper isynnerhet skulle beflita sig om att inhemta en noga kunskap om Politie väsendet och de dertill hörande förordningar och gjorda inrättningar." Den 13 Nov. skref T. sjelf till Weslander: "Under återstoden af vistandet i Paris skulle jag önska att min son lärde sig Engelskan. ... Det skulle kanske icke vara utan nytta att på samma gång låta komma från London hvad der finnes tryckt rörande polisen. Studium först af polisen och derefter af de sköna konsterna bör utgöra min sons hufvudsakligaste sysselsättning. Jag ber er bidraga till förstnämnde studium så mycket som möjligt, och att skaffa mig alla behöfliga instructioner, och isynnerhet noga ge akt på undersöknings-commissariernas sätt att gå till väga" m. m. Huset Tessin IV. 385—387, 533—537.

Staten angående Politiväsendet ankom till T. först d. 1 Oct. Men som man icke ville begynna med några publicationer rörande det nya verket, förr än allt var i fullt stånd, så att man straxt kunde sätta det i verkställighet och straffa de brottsliga; så kom Konungens död emellan och förslaget förföll under namn af nyheter. Egentligen var det dock ej frågan om något nytt, utan hela inrättningen berodde på gamla ordningars handhafvande och flinka exsequerande. Sedan ifvern emot hvad man misstänkte hafva sitt ursprung från den gåtofulla Görtz laggt sig, kom saken åter i fråga vid 1723 års riksdag.

Att icke blott antirojalisterne, utan äfven T., en af Konungens allratillgifnaste vänner, mycket hårdt bedömde Görtz och ansåg honom förtjena den skarpaste näpst, synes af följande förtroliga rader till den då utrikes varande sonen af d. 20 Dec. 1718: "Le Baron Görtz et le Comte van der Nath sont arrestés. Je ne croys pas qu'il y aye d'exemple que des estrangers ayent poussés leurs *projects diaboliques* à une *si abominable* degré, qu'ils ont faits; aussy *le* chastiment de leurs *crimes* et forfaits servira d'exemple à la posterité d'eviter d'entreprendre des attentats à *supprimer* non seulement les honnêtes gens, mais encore *une nation* toute

re, et cela sans aucune reserve ou menagement. En ques semaines d'icy vous apprendrez leur *funeste*, mais y *très juste sort.*" Den 13 Febr. 1719 skref T. till sin "Vous sçaurez le funeste sort du Baron Görtz, sans je vous le dise. Voyla la fin d'un' *ambition sans borne.*" n 1713 var ock kungavännen Stenbock Görtz' veder-. I bref till T. skref han missödet vid Tönningen till dsaklig del på räkningen af Görtziska ränkor, anmär-: "min oskuld skall en dag visas, ej mindre än hvad och det Holsteinska huset med sina adherenter äro." t Tessin IV. 377. Jfr Cederschöld, Riksdagen 1719, get, sid. 13. Att slutligen Konungen sjelf ämnade låta tera Görtz, anser Geijer troligt. Teckn. af Frihetstiden, 21. Då Görtz, okunnig om Konungens död, arrestera-trodde han ock sjelf, att det skedde på Konungens be-g och uppsatte en böneskrift till honom.

Som verkande statsman blef T. snarare helt och hållet ndlad än förändrad från och med Carl XII:s död. Upp-, framhållen, hägnad, upphöjd och öfverhopad med gliga välgerningar under envåldet, var han dess till-te tjenare *) och påräknade i det den kraftigaste häf-

---

*) T. tillhörde det parti af parvenuer, som Geijer tecknar uti sin g af Frihetstiden, sid. 10: "Deri har Carl XI — med ett gt förstånd för det vanliga, men ej tillräckligt för det ovan- förnämligast felat, att han, som i Sverige satte gränser för j ville veta af några för sin egen myndighet. Reductionen tillät m allt för mycket behandlas såsom en partisak. Han emot- s ur händerna på ett parti — den adeliga oppositionen mot gsherrarna, hvilken till sig räknade hela den lägre adeln; saknade medlemmar af den högre — han lät den falla i hän-på ett annat annat, Hofpartiet af de nya männen, som denna rde sin lycka på andras fall, en framtids Aristokrater, nu ojalister, som alla svurit den oinskränkta Konungamaktens som det säkraste sättet för borgerliga förtjenster att göra sig a. Hvad en medlem af det förstnämda partiet, Riksrådet Cl. , i sitt hjertas bitterhet yttrar om detta sednare parti, till makten öfvergick, är föga från sanningen aflägsnadt: "allt mpas derhän, att Konungen till ingen lag, till ingen ed, till säkring, löfte, förskrifning eller aftal vidare måtte vara och tvertom Ständerna hafva hvarken lag, privilegier eller er att påstå, ja, ej ens någon egendom, emedan den vore från Kronan, utan skulle allt, under skenet af Konungens bero af dessa statsmäns godtycke." Och sid. 13: "Känner rl XI:s personliga rättvisa och vördnad för lagen, men tillika ntälighet om sin myndighet, som var den enda svaghet, ge-lken han kunde missledas, så kan man i allt sådant ej miss-aflytelser af samma parti, som nu i rikets allmänna handlin-örde ett nytt språk. Konungens absoluta välde blef ett

stång för utförandet af sina storverk i byggnadskonst. S
dan döden löst trohetseden mot välgöraren, omfattade h
med värma det nya regeringssättet. "Min sal. fader", skr
ver sonen i sin dagbok för d. 23 Sept. 1758, "var en t
gen och tillgifven hofman; men så snart souveräneteten b
afsvuren, vardt han en ståndaktig frihetens förfäktare, o
omsider ett offer af sitt nit. En redlig man, som stått
utmärkt nåd hos enväldskonungar, råkar gemenligen i de
ogunst, när oket är aflagdt, ty en redlig embetsmans rä
kännetecken är, att, under alla öden, ej känna annan l
än sin edsvurna pligt." Huset Tessin I. 337; IV. 439; V.

Enligt T:s sednaste biograph var dock "i T:s föreställ
ningssätt throndockan i alla fall icke blott hufvudperson
utan hennes bevågenhet eller ogunst värdemätaren för h
nad eller olycka." T. skref d. 20 Dec. 1718 till sin s
"Du har af mitt sednaste bref inhemtat vår Konungs hast
död, tillika med de omständigheter jag då berättade d
Denna förlust har smärtat mig öfver all beskrifning; m
det som tröstar mig är, att H. M. Drottningen gansk
digt utlåtit sig till min och de minas fördel, under yttr
de, att den trohet, hvarmed jag tjenat Deras Majestä
framlidne hennes bror och far, hennes mor och farmor
henne alltför väl bekanta, och att hon dessutom alltid sk
behålla i rättvist minne de prof jag vid alla tillfällen l
nat på en redlig fosterlandsväns uppriktiga nit. Jag
också nämna, att sedan någon tid har Drottningen sä
hvarje fjortonde dag efterfrågat huru du befinner dig.
hosföljande kungörelse om riksdagen underrättas du om h
den antyder. Glädjen öfver enväldets afskaffande har
fyllt alla undersåters hjertan med otrolig fröjd; och e
ett så utarmande krig smickrar sig hvar och en, att s

---

officielt uttryck, och inkom slutligen i Riksdagsbeslutet år 1
med förbigående af hvad 1680 års förklaring, angående den sve
Konungamakten innehåller, att den nemligen vore bunden af Sve
lag. Lärarne vid Rikets Lärosäten anbefalldes att hos ungdomen
pregla detta absoluta välde och dess omedelbara ursprung från G
Man samlade med omsorg ur Rådets och Ständernas Prot
slutligen ända ifrån Gustaf Adolfs död, alla uttryck och yttra
som ansågos sträfva emot Kongl. Maj:ts höga rätt och välde.
föreslog att utplåna alla sådana ur Rikets Handlingar; man b
märkte derföre män, såsom brottsliga, hvilka redan länge h
grafven; och i Konungens approbation på Ständernas yttrande
vid 1689 års Riksdag, förbehåller han sig och sina efterkom
att fullfölja tilltalet mot dem, som vidare våga något yttra sig
handla emot den Kungliga myndigheten."

mma i åtnjutande af fredens ljuflighet, i stället att man motsåg något slut på det förra." Huset Tessin V. 17, 18.

Ett af de första föremålen för den nya regeringens ·ksamhet blef ransakningen öfver Görtz. Redan d. 11 c. 1718, innan Görtz ännu var förd till Stockholm, erlades om hvar han skulle förvaras. T. erinrade, att rig nog försigtighet kunde iakttagas vid hans bevakning; äggande sedermera, att hvad som skulle ske med Görtz rde ske snart, ty om Czaren finge höra att han lefde, de han begära ut honom, under hotelse att eljest slå fvudet af alla svenska fångar. T. ansåg derföre nödigt göra kort process. Dessa betänkligheter upprepade T. 15 Dec., då Drottningen erinrade, att man ju visste, t Czaren sjelf hade misstankar om Görtz. T. önskade att vore. Drottningen nämnde d. 18, att hon fått i egna nder den böneskrift, som Görtz efter arresteringen skrif- till Konungen, men att hon sönderrifvit det renskrifna emplaret. T. ansåg för en stor lycka, att conceptet vore ·ehållit, förmodande att mycket deraf borde kunna slutas.

Den 19 ville T. ändra det dagen förut fattade beslutet, G. skulle i Hofrätten anklagas af Advocatfiscalen. Det alle gå allt för långsamt, såsom exemplet med Bjelke vi- le. Han tyckte, att när man hade i sina händer G:s för- g att beröfva enhvar dess uppehälle, item sjettedelen af ens egendom och några flera sådana saker, hvarigenom n fullkomligt gjort sig till statsbrottsling, så behöfdes st icke så lång process. T. föreslog derföre, att en mmission måtte förordnas, som utan dröjsmål kunde af- ra saken med G. Och tillade T., att det, till exempel h varning för efterkommande, borde uppsättas en colonn h derpå skrifvas, huru en sådan karl kommit in uti ett mmande rike och velat det genom sina förderfliga råd för- ra. Horn hemställde, om ej Advocatfiscal Müller kunde åklagare. T. menade, att man ej borde så mycket krusa d en statsbrottsling, samt erinrade, att Hofrätten nu snart le sina ferier och samlades sedan ej förr än i Febr., va- de alltså betänkligt att utdraga tiden i en så angelägen . Öfverståthållaren anmälte, att G. begärt få prest till , emedan han vore sjuk. T. tyckte, att doctorn först rde tillse, om han verkligen vore sjuk; men att framför t den vakthafvande Capitainen borde vara tillstädes, när sten är hos honom. Bark erinrade, att ett halft år åt- ge, om alla papperen skulle genomläsas. T. beropade

sig på sitt förra yttrande, att endast de angelägnaste s kerna kunde företagas, som göra honom till statsbrottslin

Den 27 upprepade T. sitt yttrande om skyndsamhet anledning af Czarens befarade åtgärd. Cronhjelm erinra om laga dom. T. förklarade sin mening ingalunda va att G. ju icke borde dömas, men allenast, att tiden ej bo de utdragas med många punkter och vidlyftiga skrifters u dersökande, utan att man endast borde taga tre eller fy af de allra angelägnaste, af fruktan att Czaren eljest lägg sig ut för honom. (Cederschöld, Riksdagen 1719, Bihang sidd. 2—12; Huset Tessin *) V. 62—69).

Den 30 Jan. 1719 var G:s sak åter före i Rådet. trodde, att så snart domen vore fälld, skulle de, som hå hans penningar om händer, taga sina försigtighetsmått, o att det derföre vore väl, om man genom uppskof kun vinna några tunnor guld. Men om så icke är, kunde h ej inse, hvarföre det skulle dröja. — Drottningen tro det icke vara bra, att tiden utdroges. — T. frågade om af acterna finns, att han distraherat medlen. — Den ti kallade ordföranden i Commissionen, Ribbing, svarade: J menande, att det väl skall fås igen, när folket kom fram. — T. frågade, om man, derest hans lif blefve fö kortadt, skulle kunna få rätt på medlen; och hemställ sedan, om man icke, sedan domen blifvit afkunnad, kun gifva honom hopp om mildring, derest han ville bekän hvar penningarne sticka. För att undvika en infam och va hederlig död, torde han uppvisa några tunnor guld; ha nande dödssättet och hoppet om en lindrigare död brin honom att bekänna sanningen. (Cederschöld, anf. st. si 275—279).

Den 12 Febr. öfverlade Rådet om verkställigheten dödsdomen. Banér, Sparre, Taube, Düker, Mörner, Mey felt, Gyllenstjerna och Cronhjelm begärde lindring i dom så vida att all vanheder, begrafning å galgbacken e skulle undvikas. Äfven nu var T. den strängaste; han nade, att sedan en så ansenlig Commission dömt honom detta äfven blifvit adeln kungjordt, vore rådligast att dervid bero. För öfrigt sade han sig ej hafva några till en lindrigare mening, såsom okunnig om de särskil vota inom Commissionen. För exemplets skull och för

---

*) För framtida forskare anmärkes, att, då detta skrifves, i mer än första häftet af femte delen utaf Huset Tessin utkommit, att vi för fortsättningen äro i saknad af denna rikhaltiga källa.

t mycket mer afskräcka andra att blanda sig i rikets sty-
else, skulle ej vara orådligt att påfinna något temperament
straitionen, som på andra orter plägar vara brukligt, nem-
gen att upprätta ett monument, som lemnar efterverlden
tt känna, huru förhållandet varit, på det främmande så
ycket mindre må intränga i riket och underkasta under-
tarne sådana våldsamheter, som han förmått och åstad-
mmit.

Den 13 Febr. discuterades om Görtz' silfver i anledning
f Gyllenborgs begäran att begagna det. T. medgaf väl, att
ågot kunde synas vara att säga på att bruka G:s egendom.
en som han så länge brukat Sveriges egendom; så mente
n, att silfret kunde, om vapnet bortskrapades och sköl-
en lemnades tom, brukas till dess räkningen blir uppgjord
ch arfvingarne då, derest G. befinnes icke vara någonting
kyldig, få silfver eller penningar igen. — Cronhjelm yrka-
e, att silfret borde sequestreras, men ej begagnas. — T.
an dervid så mycket mindre svårighet, som G. ännu ej
jort reda för alla de plåtar, han utskeppat. (Cederschöld,
af. st. sidd. 335—9).

Den 23 Apr. begärde Secreta-Utskottet T:s votum an-
ående mynttecknen och finanserna. Deraf visar sig det
tora eländet i landet. Redan då T. 1712 kom i rådet,
oro finanserna i det slätaste tillstånd. Man var alltid i
örsta embarras, så snart frågan blef om penningar. Pre-
identen i Kammar-Collegium och Stats-Contoret hade under
ela tiden föga annat svarat än: "hvarest skola vi det taga?"
illståndet hade en gång varit så slätt, att man ej kunnat
sex Caroliner, utan hade Ehrenpreutz gifvit dem af sitt
get till en skeppare, som skulle gå till Åland. Som T. ej
ade, att några contanta penningar sedan den tiden kom-
it i landet och riket med de förlorade provinserna mistat
8 tnr guld af de 66, som förut gjorde dess inkomst, samt
nken dessutom skulle ha 14, då endast 16 återstode för
tens behof; kunde han ej begripa, hvarifrån medel skulle
s att bestrida nödvändiga utgifter, när mynttecknen och
dlarne på en gång casserades, viljande vara utan ansvar
r hvad deraf kunde följa. Då T. alltid trott, att mynt-
cknens hela inlösning aldrig stode att åstadkomma och
mväl att hela casserandet på en gång skulle göra oss makt-
sa; hade han trott att detta kunde ske på 12 år sålunda,
t alla mynttecken nu utbyttes mot sedlar, som med hvarje
r förlorade $^1/_{12}$ af sitt ursprungliga namnvärde eller 1 mark
oppermynt på hvarje dlr s:mt. Tillika anmärktes de olika

uppgifterna om myntteckneus belopp: 27 millioner enligt Räntmästaren Råfelt, och blott 15 enligt Höpkens, som varit i Deputationen *).

Den 15 Maj 1719 lät T. anmäla sig i Secr.-Utskottet i anseende till Utskottets memorial om Drottningens hofstat, emedan "Hennes Maj:t fuller varit något sensibel öfver att deri finna hofanslaget nog knapt tilltaget." Summan i Carl XI:s tid vore nu ej tillräcklig till följe af ändrad curs. Äfven hade "rättetalet blifvit mycket förökadt" (Cederschöld, sid. 244). "I Drottningens rum förbrukades hundrade vaxljus hvarje afton och 23 skeppund om året. År 1696 blott 10 sk:d. Carl XI hade ej egen taffel, utan spisade hos sin Fru Mor. Vid det bordet, der Hoffruntimret åt, var då 8 rätter middag och afton, och för den mindre betjeningen 12 dito, in alles 40 om dagen; 1721 voro de 71 och steg på Carlberg till 136 rätter. Kung Fredrik ville äta väl och var svår att förnöja; berömde viner och tobak ena dagen och ratade dem den andra. T. lät komma 300 skålp. spansk tobak, som första dagarne fanns oförliknelig och 14 dar derefter skänktes bort." Tessin och Tessiniana, s. 244. T. androg äfven d. 15 Maj 1719, att hästarnes antal på Kongl. Stallet nu vore större än förr. T. "sade sig väl hafva proponerat, om icke Hennes Maj:t och H. K. Höghet skulle vara nöjde med 100 hästar, såsom i högstsal. Konungens tid; men att nu hela den ena sidan (af stallet?) vore uppfylld." Cederschöld, sid. 247.

T. hade äfven föreslagit, "till lisa för hofförtäringen", att kronans Ladugårdar kunde anslås Hofvet till understöd för köket, och derå fått resolution, att Ladugårdarne skulle anslås till Hennes Maj:ts hofförtäring (anf. st. s. 246); men d. 21 Maj ventilerades dock i Utskottet, "huru som man alltid funnit, att slika gårdar förfallit, när de kommit under Öfverhetens förvaltning." Derpå lät T. svara, att han redan föredragit saken för Drottningen, som den "ganska nådigt upptagit"; men hon skulle dock troligen afstå, "derest andra utvägar kunde fås till kött och bröd för Hofvet." (A. st. s. 263). Den 22 Maj var saken åter före (s. 278).

*) Cederschöld, sid. 142. Enligt Lagerbring V. 96 steg vid Görtz' arresterande beloppet af utelöpande mynttecken, enligt hans förvarares utsago, till 29 mill. s:mt och och stats-obligationerne till 3 mill. Enligt Schwerins Bidrag, sid. 36 utgjorde vid reductionen 1724 beloppet i mynttecken 60 mill. dlr k:mt och i myntsedlar 67 mill. dlr s:mt. Jfr Skandia IV. 300.

Slottsbyggnaden började nu snart åter komma i åtanka. Saken förevar vid 1723 års "hushållsaktiga" riksdag. Det beslöts då att medelst årliga sammanskott gemensamt bidraga till slottets fullbordan. T., som hittills ensam bestyrt penningförvaltningen, afsade sig nu denna. En Ständernas Slottsbyggnads-Direction förordnades derföre.

Vid samma riksdag kom å bane tanken på en reform i polisförfattningarne. Dertill utnämndes en Deputation, hvars ledamöter voro antydda att hemta råd hos T., i hvars hus de efta voro samlade. Såsom gammal och svag, kunde T. dock egentligen ej annat göra än lemna upplysning om det under Carl XII:s sista dagar uppgjorda förslaget samt framlägga sin stora samling af främmande Reglementen och Förordningar i dithörande mål. Som saken ej hann afslutas, remmades den till regeringen. Då sattes åter en stor Commission, deri tre Riksråder fungerade. Betänkande afgick d. 18 Juni 1724 med gillande i mycket af 1718 års förslag. Utom ett par publicationer från predikstolarne utan följd, hörde allmänheten intet vidare af saken.

T:s ställning till det nya hofvet blef allt mera invecklad och öfvergiek slutligen till öppen brytning. Redan genom andra giftet med Maria Horn, som varit hoffröken hos Hertiginnan af Holstein, ådrog sig T. agg från de kunglige, som hyste ett osläckligt hat till allt hvad holsteinskt hette. Ännu ömkligare var, att T. fått Gustaf Düben under sig såsom Hofmarskalk. Ständerna hade bundit det strängaste ansvar vid hof-ekonomien. Kungen var läcker och van att hafva allt upp. Düben kände ej annat kungsbord än Carl XII:s i fält; var för öfrigt en Biedermann, oduglig till all förvaltning, obekymmersam om räkningar, ögontjenare, som, endast var Öfverheten nöjd, ej frågade efter om tappen satt i tunnan eller ej. När han af T. varnades, flydde han för lång tid dess ögon. T., sjuklig och gammal, hatare af oordning, måste dock såsom Öfverstemarskalk uppbära Konungens förebråelser och klagomål öfver bord och kockar. Dertill kom ett lifligt temperament, hvars retlighet måhända förhöjdes af den tillbakasatta gunstlingens ovana ställning genom fördetting i hofinflytande, och fruktan för ansvar hos Ständerna. (Tessiniana, sid. 242).

Den 21 Nov. 1724 lemnade Konungen till Tessin fem skriftliga klagopunkter öfver oordningen vid hofvet. Dessa, på tyska språket uppsatta, äro tryckta uti Portefeuille, utg. af Förf. till Skildringar etc. III. 23. Som de egentligen angå ekonomibetjenterna, remitterade T. dem till Hofmarskalken.

Konungen klagade, att man på hans eget, äfvensom på hoffruntimmernas bord serverade skämda, stinkande saker, gammal confect och odrickbara viner. Man gaf smala och rykande ljus, "dass man kaum sehen kann", och satte på hofräkningen Konungens landtpartier, som han sjelf betalade. Ingen subordination funnes bland hofbetjeningen. En vidlyftig undersökning företogs, införd i Portefeuille III. 22—45. Flera klagomål saknade all grund. Så t. ex. visiterades skafferierna, der "alla tillhöriga sorter nu för tiden funnos goda och försvarliga." I afseende på ljusen gaf Kammartjenaren den upplysning, att "för två år sedan ungefär, eller något, vet dock ej så noga, har en gång händt sig, att de hvita *) ljusen hafva rökt, hvilket dock straxt har blifvit ändradt och bättre anskaffade, så snart derom blifvit påmindt; hafvandes han sedermera ej förmärkt att ljusen rökt." Kamereraren meddelade, att taffelljusen hålla 12 och kronljusen 6 lod och gjordes i Stockholm med holländska vekar. Endast några utrikes gjorda hvita vaxljus med bomullsvekar rökte någon gång.

T. nödgades mer än en gång skrifva allvarsamma embetsbref till Hofmarskalken; men hans syster var Kammarfröken hos Drottningen och Düben i tilltagande gunst hos Konungen.

I Aug. 1726 afgick det sista varningsbrefvet, som innehöll ej blott föreställningar om uraktlåtenhet i hofhållningen, utan äfven om ansvar för djerfheten att hafva skuldsatt hofcassan. Nu blef farhåga väckt; det klagades öfver Öfverstemarskalkens ofog och söktes beskydd. Kort derpå började förföljelserna vid riksdagen. Tessiniana 243.

Vid 1720 års riksdag bestämdes hofanslaget till 451,121 dlr s:mt. Deremot nedsattes då Öfverstemarskalkens taffelpenningar ifrån 8,100 till 4,050 dlr. År 1721, under hofvets långa vistande på Carlberg, hade förlägenhet i hofekonomien redan stigit högt. Tessiniana 245. Emellertid begagnade man sig af dessa tracasserier emot T. Det var blott som Öfverstemarskalk och Öfverintendent han var sårbar; ty sedan han genast vid thronombytet tog sitt parti och blef en ifrig anhängare af friheten, kunde man ej "komma åt" honom i Rådsembetet.

*) Vid hofvet begagnades vanligen gula vaxljus ända till 1720. Endast när Stanislaus var i Stockholm 1711, anskaffades hvita vaxljus. Tessiniana sid. 262. Den tilltagande luxen gjorde nog många bekymmer för hofförvaltningen. "Sedan 1721 började luxen hastigt tilltaga. Caffé var likväl inkommet i bruk 1716, men blef då, liksom Thé, allmännare." Tessiniana, sid. 377.

En af orsakerna till hofvets ovilja emot T. låg sannolikt äfven i den frimodighet, hvarmed T:s son gick tillväga vid General Diemars förvisande. D. var Hessisk Envoyé, och hade dels genom sitt djupa förtroende hos Konungen, dels igenom sin åtgärd vid de försök, som 1723 gjordes till konungamaktens utvidgande *), ådragit sig dåvarande Ständers hat, så att desse genom bref till Konungen och Rådet begärde hans förvisning. Rådet remitterade saken till Cancelli-Collegii verkställande; men alla undandrogo sig denna obehagliga commission, då ändtligen C. G. Tessin såsom Cancellirád utlät sig, att som detta vore ett mål, som borde verkställas, ville han ej undandraga sig utförandet, blott han finge någon med sig, hvarvid han sjelf föreslog Exp.-Sekreteraren v. Celsing, som ock med häfvan följde T. och fullgjorde Ständernas anmodan, i det Diemar tillsades att begifva sig ur riket. Detta lärer satt i hjertat på Konungen en tagg, som alltid bibehölls emot Tessinska namnet.

Förhållanderna förde hofvet och T. på allt mera skilda banor. T. närmade sig mer och mer det s. k. Holsteinska partiet, delande dess afvoghet emot Hannoverska alliansen, och hofvets bitterhet tilltog i samma mån. T. led äfven af det Holsteinska partiets obetänksamma förslager och invecklades emot sin vilja i mycket trassel.

Rätta orsaken till hofvets fiendtlighet emot det Holsteinska partiets hufvudmän Wellingk och Cederhjelm, till hvilka T. slöt sig inom Rådet, lärer vara följande. Wellingk var i början Konungens förtrogne och åtminstone år 1722 den, som var utsedd till *Ministre de la Diète* 1723 för att genomdrifva konungamaktens utvidgning. Denna tilltänkta revolution fordrade de penningar, som Konungen i Preussen skulle låna Fredrik I, hvarföre ock Wellingk hade hela denna affär om händer **). När revolutionen blef om intet och Wellingks fiende Horn efter 1723 års riksdag blef ännu mäktigare, gjorde W. sin räkning på en ny hvälfning genom Hertigen af Holstein och Ryssland; hvilken skulle befordras genom Ryssarnes landstigning i Aug. 1725. Chefen på Ryska flottan lärer haft förseglade ordres härom,

*) Konungen hade gjort sig så skimrande illusioner om den tillämnade statshvälfningen, att han skref till sin bror, Wilhelm af Hessen, att "han hoppades, det denna riksdag skulle sluta dermed, att han vunne alla sina afsigter." Geijer om Frihetstiden, sid. 45.

**) Huru nesligt och mot Wellingk falskt Fredrik I:s förhållande härvid alltigenom var, ådagaläggés af Geijer om Frihetstiden, sidd. 44, 66.

hvilka d. 15 Aug. på viss station skolat öppnas. Men Franske Ambassadeuren skulle ha fått kunskap härom och vid Ryska hofvet gjort så allvarsamma föreställningar deremot, att ordres genast afgått till flotten att ej öppna det förseglade paquetet utan vända om till Cronstadt. Fredrik I lärer häröfver blifvit så förbittrad, att han emot Wellingk framlemnat bevisen på dess negociationer med Preussen till konungamaktens utvidgande, ehuru han sjelf deraf hade största vanhedern. Härtill kom Horns fiendskap emot W. dels för dess vacklande charakter, dels för dess cabaler och i öfrigt stora förmåga, hvarigenom han höll Horn i oupphörlig oro och stjelpte mången af dess planer.

Cederhjelm var väl vid riksdagens öppnande 1726 ansatt för det häftiga försvar, han tagit uti Tessins sak mot Konungen rörande trägårdsmästarens vid Carlbergsträgården afsättning utan laga ransakning och dom, hvarom mera nedanföre; men när Konungen framlemnat Wellingks concepter om Wolgast-tullarnes pantsättande hos Konungen i Preussen 1722 och Wellingk blifvit arresterad samt hans papper sequesterade, funnos ibland dem fem bref ifrån Cederhjelm, hvilka upptäckte det stora bemödande desse herrar haft att hindra accessionen till Hannoverska förbundet. Denna omständighet gjorde Cederhjelm isynnerhet brottslig, i anseende till anledningen, som var ett uppenbart förtroende med Ryska ministèren, som ville draga Sverige till Wienska förbundet. Hela planen var uppgifven i C:s bref; vid omständigheternas förändring gjorde W. och C. sinsemellan nya förslager; ofta var Ryska ministèrens åtgärd tagen i beräkning och allt syftade på att troget tjena Ryssland, hvilket äfven med tydliga ord säges. C. förtjenade all Ständernas vedervilja; ty både han och Wellingk framstodo som Ryska commissionärer, som råkat få säte i Svenska Rådet. Sedan det kom till rättegång, förevitades C. äfven hans uppförande i Petersburg såsom Ambassadeur 1725, då han redan började visa sin Ryska benägenhet, derigenom att han, i stället för att enkelt gifva Ryska hofvet tillkänna, att Franska och Engelska Ministrarne begärt conferens med Ministèren i Stockholm om accession till Hannoverska tractaten samt att Commissarier dertill å Svenska sidan voro utnämnda, ingick i försäkringar till Ryska hofvet, genom hvilka Sverige blef bundet och snart sagdt betaget möjligheten att ingå tractater med andra makter; hvilket allt Ryska Ministèren påmint i Bref från Petersburg till Rådet d. 17 Dec. 1725. Konungen, Horn och Banér hade varit mycket emot

C:s ambassad till Petersburg, men Wellingk genomdref saken. På Wellingkska sidan i Rådet voro Cederhjelm, Gyllenborg, Tessin, Cronhjelm, Lagerberg, Henning Rud. Horn och Liljenstedt.

Utom anmärkningar emot Wellingk och Cederhjelm gjordes vid 1727 års riksdag flera särskilda "remarquer" vid Rådsprotokollerna. Den tolfte och sista*) var, att T. förgått sig i Rådet uti sina utlåtelser emot Konungen, då Konungen sagt, att trägårdsmästaren vid Carlberg illa skött trägården, hvarföre Konungen velat ha en annan i dess ställe och hvartill T. yttrat sig, att han enligt sin instruction ej kunde utan ransakning och dom sätta någon ifrån dess tjenst; dock skulle Hofauditeuren derom ransaka. Och då Konungen med löje skämtvis sagt: "Tu l'a voulu George Dandin", hade T. svarat: "Ed. Maj:t bör ej säga sådant, utan hålla mig, som ett Rikets Råd, dermed förskonad." Konungen hade blifvit något misslynt; men hela Rådet hade intercederat för honom, hvarpå Konungen detta honom förlåtit; och då Konungen hade uppstigit att gå ut, hade T. ej visat tillbörlig respect som vederbort, mindre bönfallit, utan påstått sig ej flera välgerningar njutit af Konungen än andre, och varit nöjd, att allt hvad han sagt måtte föras till protokollet.

Någon tid derefter hade T. genom Horn och Gyllenborg ingifvit en supplik till Konungen, som svarat, att han som en christen honom förlåtit, men huru han det som en Konung kunde göra, derpå ville han sig besinna och till Ständernas ankomst lemna. På deputationens infordrade förklaring häröfver hade T. anfört, huru han trott sin skyldigdighet vara att påminna om sin Öfverstemarskalks instructions innehåll, nemligen att icke den ringaste betjente utan ransakning och dom från tjensten sätta, hvilket han begärt skulle föras till protokoll, men ej något annat; och hade han de ord han svarat ej med någon häftighet eller sinnesrörelse sagt, fast han dem straxt ångrat, undrande att Protokollssekreteraren trott sig till att anteckna hans hjertans tankar; fägnande sig dock att Hans Maj:t såsom en fullmyndig Konung nådigst honom pardonnerat, som nu var 73 år gammal och ännu aldrig haft någon svår uppsyn af sin nå-

*) Jfr Hist. och utförlig Berättelse öfver Riksdagen åren 1726 och 1727, i Falkenstedtska Saml. på Upsala Bibliothek; afskrift ur Kongl. Bibliotheket på Drottningholm, N:o 14, som fordom tillhört Cancelli-Rådet v. Celse.

diga Öfverhet, den han i 50 år tjent, mindre gjort sig delaktig af sådana förgripelser, som deputationen denna gång öfver honom anmärkt; slutande: Ecce testem meum in coelis et conscium in excelsis.

Gyllenborgs förklaring öfver det han för T. intercederat var, att han det gerna gjort, emedan T. mycket ångrat sin felaktighet, som egentligen bestod deri att han ej rätt upptagit H. Maj:ts utlåtelse och derigenom fallit i den beklagliga svagheten, som var en ålderdoms-hastighet, emot det han eljest i 50 års tid emot Konungar och Drottningar, dem han redligen tjent, sig aldrig förbrutit. Horn, som i detta mål gjort ett med Gyllenborg, hade ock ingifvit sin förklaring, att ingen kunnat hafva menlösare intention än han, då han för T. intercederat, hvilket han bad hos Ständerna måtte för gällande ursäkt anses.

Emellertid anlände från Konungen tvenne skrifvelser. I den ena förklarade sig Konungen som en christen hafva förlåtit T. den visade sidvördnaden; men som han fruktade, att sådant i Riksmarskalks-embetet torde oftare förefalla, önskade han att T. måtte från Riksmarskalks-embetet dispenseras och en annan af Riksråden dertill insättas. C. G. Tessin anhöll då om uppskof af adelns utlåtande, till dess fadren inkommit både till Konungen och Ständerna med en ödmjuk supplik. Saken hänvisades till Stora Secreta Deputationen.

Efter öfverläggning kunde Deputationen ej annat finna, än att, i anseende till en oanständig animosité emot Majestätet, Konungen måtte ske ett behagligt nöje, hvad omvexlingen af Öfverstemarskalks-embetet angår, särdeles som T. i sin höga ålderdom och ständiga opasslighet komme att njuta en märklig lisa och i öfrigt behålla den dertill hörande penninglönen, fast de andre dervid fallande förmåner tillfölle successoren.

T. led i sina sista år mycket af podager. Hans "sinkdom är i gemeent swårast enär kiälen går utur jorden", skrifver han 1718 (Handl. rör. Skand. Hist. XXX. 325). Han afled d. 10 Apr. 1728 och begrofs i Stockholms Storkyrka utan ståt, och utan monument. Han hade dock der lemnat lysande minnen efter sig: Kungastolarne samt J. G. Stenbocks och Ehrenstrahls epitaphier. Sonen lät genom Hedlinger slå en stor skådepenning öfver honom. Medaljer voro öfver honom förut slagne 1711 och 1725.

T. blef gift första gången 1690 med Enkedrottningens Kammarfröken *Hedvig Eleonora Stenbock*, dotter af R.R.

fr. G. Stenbock. Hennes biographi finnes hos Berch III. 193. Så väl Enkedrottningen, som lärer haft blida ögon till T., som de förnäma slägtingarne togo illa detta äktenskap, som knöts dem ovetande i Pommern; men Konungen och Lindschöld egde kännedom derom och blefvo de nygiftas kraftiga beskyddare. Hon var ett utmärkt fruntimmer. En medaillon finnes öfver henne af Hedlinger, hvaruppå stod en stenbock på spetsen af ett berg, med inskrift: Pascitur in altis"; emedan "detta djuret söker födan i höjden, äfvensom för Grefvinnans sinne inga nedrige saker voro makelige." Hon afled 1715. Deras barn voro: *Carl Erik*, död ung; *Carl Gustaf* (se nedan); *Hedvig Charlotta*, g. m. Öfverste-Lieut. v. Schwerin till Spantekow; *Ulrika Maria*, g. m. Gen.-Lieut. Frih. Sparre. Andra gången blef T. 1716 gift med *Maria Barbara Horn*, dotter af Öfversten Frih. Ev. Horn till Kankas.

T. har icke lyst genom utgifna skrifter, men så mycket mera genom egna mästarverk i artistisk väg och såsom befordrare af de sköna konsternas insteg och flor i Sverige. Utom hvad vi förut nämnt, bör ännu något mera tilläggas.

Genom T:s försorg kommo till Sverige ett stort antal utländska konstnärer, isynnerhet italienska målare och bildhuggare, samt några Tyskar, bland hvilka må nämnas Kraft, Precht, Lemke och Ehrenstrahl. Desse sysselsattes med att pryda Drottningholms och Stockholms slott. Om det sednare yttrade Professor Floding, att det, "i anseende till den stora smak, hvarmed det blifvit ordonneradt, täflar med de första i Europa nu existerande byggnader och torde kunna sättas i jemförelse med Louvren, som utom dess peristile af Perrault, som är ett mästerstycke, har de öfriga façaderna betagna af en myckenhet små partier och prydnader, som borttaga den harmoni och hvila ögat begärer. Stockholms slott utgör ett stort och majestätligt helt och prydnaderna äro med förståndig sparsamhet samt apropos employerade."

Genom det anseende, T. förvärfvat sig i Frankrike genom flera teckningar och särskildt för en modell till en avant-cour (förgård) och en cirkelrundgård in uti Louvren, som blef i åtta dagars tid ställd till allmänt beskådande uti Versailles *) i concurrens med Vernini, Le Veau, Perrault, Marot, Mercier m. fl., kom Ludvig XIV på den tanken att förära Carl XI det stora antal af de herrligaste grekiska

*) Jfr Catalogue des Livres, Estampes et Desseins du Cabinet du Baron Tessin, sid. 16.

statuer, som han i Rom låtit med stora kostnader gjuta på originalerna, som der förvaras. Dessa statuer, som äro af de första och äkta afgjutningar i gips, uppsattes sedan uti Målare-Akademiens stora sessionssal. Större delen af T:s valda samling af böcker och handteckningar såldes af sonen 1756 till Gustaf III, men blefvo till betydlig del skingrade genom den ojemna tillsyn, som öfver dem hölls af personer, som hade liten eller ingen kunskap om deras dyrbarhet och inre värde.

Genom ofvannämnde konstnärer har T. låtit förfärdiga ett stort antal konstarbeten i allá genrer, t. ex. bronzlejonen vid slottet, de två stora skilderierna af Ehrenstrahl, föreställande Yttersta Domen och Christi Lidande på korset, hvilka sutit i den gamla slottskyrkan, men vid branden 1697 flyttades till Storkyrkan. Ehrenstrahls, Lemkes och Krafts mästerstycken pryda Drottningholm.

Från Paris införskrefs kopparstickaren Hatton, som graverade planerne och elevationerne af slottet och dess flyglar samt randdelarne af det framför vestra sidan tillämnade Hofrättshuset, samt Danska Slottet efter T:s ritning, som dock ej i allt följdes*) (se nyssnämnde catalog, sid. 16). Tvenne takstycken af nuv. Öfverståthållarehuset lät han gravera af Le Clerc **). Stilen utvisar, att de helt och hållet äro Le Clercs invention, utan tvifvel efter T:s eget dicterande, ehura ingen är nämnd såsom auctor ***).

I Upsala Domkyrka lemnade T. ett dyrbart minne efter sig uti Bengt Oxenstiernas grafchor.

Skrifter: Oration till K. Carl XI i anledning af dess upptagande uti Engelska Strumpebands-Orden. Sthm 1669. — De Cometarum natura. Ib. 1670. — Sur la manière de placer un ordre d'architecture sur l'autre. — Sur la decoration interieure des Maisons Royales et des Gens de qualité. (Dessa begge sistnämnda, skrifna omkring 1690, funnes i mscpt bland sonens samlingar). — Graverade taflor öfver Dr. Ulricæ Eleonoræ Begrafning 1693; — öfver K. Carl XI:s Begrafning 1697; — öfver K. Carl XII:s Kröning. — Catalogue des Livres, Estampes et Desseins de son Cabi-

*) Alla dessa plåtar äfvensom Le Clercs till norra delen af slottet och Carl XI:s mausolé tillhörde Stockholms slott och förvarades der.

**) Plåtarne qvarstannade i Frankrike, hvilket visar sig deraf, att estamperne af dem såldes efter Le Clercs död af dess enka. Jfr Eloge de M. Le Clerc Chev. Romain, Dessinateur et Graveur Ordinaire du Cabinet du Roi avec le Catalogue de ses Ouvrages, par M. L'Abbé de Vallemont. Paris 1795, sid. 220.

***) Titeln på den första lyder så: "Plafond de la salle d'un bâtiment à Stockholm appartenant à M. Le Baron de Tessin etc. S. Le Clerc sculp.

et des beaux arts et des sciences. Sthm 1712. — Suite des Fe-
tes et Entrées, Ib.

(Källor: Gahms Biogr. Saml. — Huset Tessin. — Papkes Parentation. — v. Döbelns Hist. Acad. Lund. — Berchs Lefvernesbeskrifningar. — Flera ofvan angifna och citerade. — Handl. rör. Skand. Hist. XXX. 313—358 (ang. Högsta Ordningsmansembetet.) — Nordins Minnen.)

— Å — Ö —

TESSIN, CARL GUSTAF.

Den föreståendes son, född i Stockholm d. 5 Sept.
95. Hans första lärare var Holsteinaren C. F. Guther-
th, hvilken såsom förut informerande Ulrika Eleonora
t titel af Kongl. Sekreterare. Han var en from man, att
ma af hans Christliche Fürstenlehre och af hans för
ologiæ studiosi stiftade stipendium. Då han 1702 afled,
le enkan någon fordran vid Hofcontoret, och gaf för dess
ndsamma utfående T. ett silfverur emot det att han skulle
ommendera henne hos fadren såsom Hofmarskalk. T. må-
dock till sin innerliga sorg återbära uret, och fick i er-
tning af fadren en grundlig, men då föga angenäm, före-
llning om nesligheten af mutors emottagande. Emellertid
kade T. i mognare år mången gång Gud för denna ti-
gt och lifligt inskärpta lära; ehuru han visserligen lika
t som fadren, ej var den, som försmådde att på heder-
väg söka nervus rerum gerendarum.

Antingen hade Guthermuth, eller ock T:s fromma far-
der, tidigt väckt hans religiösa känsla. I sina barnaår
deles väl upptagen hos Enkedrottningen, rörde han ofta
ne och hennes fruntimmer till tårar genom predikningar.
dag hade han så vunnit Hertiginnans af Holstein bifall,
hon efter predikan skänkte honom en käpp med guld-
pp. Anmärkningsvärdt är, att han, eburu hof- och verlds-
, aldrig synes vacklat i sin tro på christendomens posi-
läror, ehuru han stundligen umgicks med personer,
tade af det då vid hofven och i de förnäma classerna
änt gängse och moderna fritänkeriet. "Alltifrån 1728
han offentligen i kyrkan till skrift och aflösning." Tes-
och Tessiniana, sid. 13.

T:s andre lärare blef Aug. Weble eller Wellé, en Ber-
re; ty fadren, sjelf från barndomen undervisad på Ty-
önskade att sonen skulle från späda åren göras förtro-
ed det språket. Men läraren afskedades snart såsom
g och nyckfull. Sjelf beskrifver T. honom så: "en
sig, surmulen Tysk, alltid frusen, ond och miss-
, som grälade med latinska och tyska vers, dem han

sirligen afskref med grönt, rödt, gult och blått bläck." Tessin och Tessiniana, sid. 14.

Derefter fick T. till handledare Isogæus, en Svensk, som sedan kallade sig Holtzberg. Han blef sedan Regements-prest och slutligen Kyrkoherde i Konungssund i Östergöthland. Han hade ett godt umgänge med barn samt mycken lust för små ceremonier och orationer, hvaraf måhända lärjungens håg tog intryck. Emellertid tecknar T. sjelf a. st. mannen sålunda: "en god, enfaldig, lättrogen man, skickligare till en comicus på theatern, än till lärare för ungdom."

Siste informatorn var Joh. Weslander, son till Kyrkoherden i Ofvansjö, en klok och skicklig man, hvars undervisning han njöt några år hemma och sedan på utländska resor. W. blef sedan Assessor i Bergs-Collegium (Commerce-Collegium enligt Gahm). T. skrifver om honom: "Han var min ledare under min första femåriga resa, och den enda förnuftiga præceptor jag haft."

Tidigt fick T. undervisning i dans. Vid början af 18: seklet uppfördes ofta balletter vid svenska hofvet för att roa Prinsessorna och Hertigen af Holstein. Man såg då ofta T. och hans systrar figurerra på theatern. Så tidigt gjordes bekantskap med scenen, den han alltid älskade. Med stor fullkomlighet säges han 1721 på Bollhuset för hofvet hafva spelat le role du Joueur. Kort derefter skref han sjelf en komedi, La double grossesse, om en förnäm [illegible] och hennes kammarjungfru, som på samma tid blefvo ofrisk. Pjecen trycktes, men kom endast i goda vänners händer.

För musik hade han ingen kärlek, utan sade i sina bref att lutan i alla dagar gjort honom ängslig. Så mycket mer älskade han ritning, så väl i architectur som annan teckning. Dagligt umgänge, utom med fadren, med Adelcrantz då fadrens conducteur vid slottsbyggnaden, och den unge Palmcrantz, skicklig tecknare, förvärfvade honom sjelf färdighet, smak och insigt. Äfven hos Lemke såg och lärde han mycket. Tidigt fick han göra sig en egen samling af kopparstick ur fadrens dupletter och röjde redan som barn stor samlingslust. Confect, som han erhöll, förtärde han ej såsom andra barn, utan lade det i compartimenter, efter bakverkets form och färgor, och försåg hvarje bit med en påklistrad lapp, som underrättade vid hvilket bröllop eller annat tillfälle han bekommit den. Ett gammalt schatull med många lådor, som han hade fått att leka med, blef således efterhand uppfylldt. Äfven i sina studier visade han lärighet och qvickhet.

T. var ofta under sin lefnad i lifsfaror. Som barn var an en gång på glanskis på Hjelmaren, då en häftigt uppkommen storm förde honom och en kammartjenare ut åt den öppna Quislan, der lyckligtvis några vass-strån uti isen hejlade dem.

I samma bref, hvari Enkedrottningen gaf fadren det goda ittsordet om dess nit under pestens härjningar, sände hon fven till Konungen en af sonens ritningar, erinrande, att, som Carl XI tagit sig an fadren och låtit honom utbilda ig utrikes, så borde nu ock Carl XII göra med sonen. Anng gafs, såsom i föregående biographi är berättadt. Resan hadde dock först 1714 genom Hamburg, Hannover, Hessen, Strassburg till Paris.

Här uppehöll han sig öfver tvenne år, fortsättande sina tudier och kroppsöfningar, men utan att visa någon synerlig stadga i sitt uppförande. Redan hemma hade hans ill ostadighet gränsande liflighet bekymrat fadren; men ett jupt intryck gjorde dock på honom fadrens hot, att, om ågot ondt vidare hördes om honom, skulle han vara den irste att skrifva till Carl XII, att sonen vore Konungens ch Rikets tjenst ovärdig. T:s lycka var, att 1715 hans [illegible] och sedan svärfader, Gr. E. Sparre, kom till aris som Ambassadeur. Han bemötte T. med både klokt och godhet, såg honom ofta i sitt sällskap och förde onom med på lustpartier; men antog emot honom likväl i örjan en viss förbehållsamhet och förbjöd sin son att besöka Tessin.

Men en tillfällighet bidrog till att höja T:s värde inför . Då efter Ludvig XIV:s död Ludvig XV skulle residera Vincennes, förbjöd man utan alla inskränkningar hvarje gt i grannskapet af detta slott, der förut S. och T. samt neral Guder, en Schweitzare, ofta roat sig med att skjuta niner. Då jagtsällskapet en morgon ämnade sig ut till vederbörlig ort, öfverraskades det af en billet, som underrättade om förbudet. T. var genast färdig med följande svar:

Sous le règne de Louis quinze
Je souhaite à toute province
Dont Il est Maitre et Souverain
Même repos, même destin
Qu'ont les lapins dans leurs garennes
Depuis qu' Il habite Vincennes.

S. blef så intagen häraf*), att han från denna stund ft framgent mångdubblade sin huldhet emot T., som snart

*) S. hade sjelf gjordt uppseende genom qvicka repartier; var för

blef hans hvardagsgäst. Emellertid var T. utsatt för många äfventyr och lefde om friskt. Vid en ungkarlsmåltid i Paris 1716 var han ganska nära att vid bordet blifva bakifrån genomstungen af Kammarherren Feif, då en ung Gr. Wellingk nappade i värjan och frälste honom.

Kort före Ludvig XIV:s sista sjukdom hade T. företräde hos Konungen i dess eget cabinet på Versailles och presenterade en stor ritning, som hans fader gjort till en fyrkantig borggård för Louvren.

Härifrån reste T. till Italien och uppehöll sig i Rom öfver året. Byggnader och decorationer studerades framför allt. I franska Ambassadeurens hus var han så godt som hemma. Hos Clemens XI hade han flera gånger företräde med den distinction, att när andra måste lemna värjan i förmaket, om ej ceremonielet förut blifvit så jemkadt, att den främmande finge komma beväpnad in, befallde Påfven genast att man skulle lemna T. sin värja igen; hvilken han ock satte på sig i Påfvens närvaro. En annan gång inlät sig Clemens i ett långt samtal om fria konster och framtog slutligen ur fickan sin cabinetsnyckel samt befallde Cardinalen Gualtieri att följa T. in och öppna för honom portefeuillerna med ritningar och planer. Efter en stund tillkom Påfven sjelf och skänkte T. till minne Mich. Mercati Metallotheca, hvilken utgifvaren hade dedicerat till Påfven.

På en dag, då Påfven plägar excommunicera alla grofva syndare och kättare, hade T. fått plats långt fram i kyrkan under Påfvens ögon. Då man i bannlysningsformuläret kom till Lutheranerne, smög Påfven ett blidkande ögonkast till T:s bänk.

På spetsen af Vesuvius var T. i stor fara att med en lossnande sten, på hvilken han satt sig vid yttersta kanten af öppningen, skrida uti den lösa askan ned i afgrunden och rycktes som knappast derifrån. I Venedig följde han en ung Neufville en natt till ett fruntimmer. Hon befanns sedermera vara Prins Chigis maitresse. Vid utgången derifrån lossades i djupa mörkret ett pistolskott åt N., som föll tillbaka emot väggen, då i ögonblicket ett annat gafs åt Tessin sjelf så nära att elden svedde honom i ansigtet. Begge

---

öfrigt ansedd för den vackraste karl på sin tid och stod väl hos franska kungen. Då Ludvig en gång gycklande beklagade, att S. ej tillhörde den allena saliggörande kyrkan, hvadan konungen ej kunde påräkna nöjet att träffa honom äfven i en annan verld, svarade S.: "Pardonnez, Sire, le Roi mon Souverain m'a ordonné de Vous suivre partout." Vidräkning och Reform, sid. 139.

kommo oskaddé derifrån, N. blott med en genomskjuten hatt och måste i dagningen lemna staden.

T. tog derifrån vägen till Tyskland och uppehöll sig någon tid i Wien, der han 1718 emottog Carl XII:s kallelsebref att vara Hofintendent. Sedan kom befallningen att studera politien. Han tog då åter vägen till Frankrike ifrån Cassel i Juni månad. Återkommen till Paris, bodde T. i ett privat hus hos en litteratör och visade nu en berömvärd stadga. Som en egenhet kan anmärkas ur T:s anteckningar, att då han först kom till Paris 1714, kallades alla borgarhustrur Mademoiselle. Då ännu iakttogs, att blott la femme d'un chevalier hette Madame. När han tredje gången kom dit 1729 kallades alla Madame. Tessiniana, sid. 335.

Till Sverige hemkom T. först 1719. Sedan han några månader bevistat riksdagen 1720, dervid han ingifvit ett memorial om billigheten att Riksens Råds fullmäktige borde få väljas till ledamöter i Secreta-Utskottet, afgick han till Danmark *), Preussen, Holland och England för att notificera Fredriks anträde till regeringen. Vid återresan genom Danmark emottog han notificationen på den slutade freden.

Vid 1723 års riksdag började egentligen T:s offentliga bana. Han blef då ledamot af Secreta-Utskottet samt tillika af Deputationen öfver Riksdags-Ordningen och hade i Landtmarskalken Gr. Lagerberg och i Frih. Cederhjelm tvenne pådrifvare, som lärde honom att ej sofva bort tiden. Den förre lemnade honom ingen stund fri från dagningen till aftonen, knappast om nätterna. Den sednare hade han att tacka för städningen i stil och öfningen att skrifva i embetsärender.

Under riksdagen författade han flera memorialer. 1) Ett förslag att rikets alla provinser skulle delas emellan Riksråderne **), så att hvar och en skulle befrämja lagarnas

*) Han red på 72 timmar till Köpenhamn. Equipage och betjening kommo fyra dagar efter. Hans lärare i ridkonsten hade varit . Hård, Carl XI:s favorit, som alltid var med vid Kungsör och andra fläckresor, drack, dundrade och hade fritt språk. "Vardt 1705 mer än halfgalen, och har jag under halsbrytande fara lärt da af honom på Kungens stall: dörren i lås, nyckeln inne, jag på lerygg och han med chambrièren i hand, lärde mig, om ej annat, t vara sedelfast." Tessiniana, sid. 18.

**) Detta skulle vara ett surrogat för de af Carl XII anbefallda rdningsembetena. Afstyrktes af Horn och framlemnades ej. Det reslagna förhållandet med Riksråderne såsom provins-magnater var t ursprungliga, hvilket först bröts af Carl IX. Mer än en gång ordes förslag om återställelse af det gamla. Men slutligen skiljdes ksråderne äfven från Collegierne.

verkställighet i sitt district. 2) Om angelägenheten att genast vid början af riksdagen besätta alla lediga embeten för att betaga riksdagsmännen höjelse för lycksökeriet. 3) Mindre Secreta-Deputationens Betänkande öfver det förslag Deputationen för Rådsprotokollernas genomseende inlemnat om nödvändigheten af Hofcancellerens eller någon annan Cancelli-embetsmans närvaro vid ministeriella conferenser. Afstyrktes. 4) Memorial, huruvida Generaladjut. Anthouard, såsom i rikets sold, kan vara Fransk Chargé d'affaires? Medgafs efter han ej var född Svensk, var ur rikets tjenst och blott hade pensjon. 5) Underd. Betänkande om nödvändigheten att vederlägga ryktena om en allians med England och Danmark, samt om Pommerns försäljning. 6) I anledning af Rådsprotokollerna: hemställan om en und. förställning till K. Maj:t att hålla allvarsam hand öfver ärendernas skyndsamma föredragning och expedition i Rådet; att, då K. Maj:t är frånvarande eller af opasslighet hindrad att expeditionerne underskrifva, de då af Rådet må i K. Maj:ts vägnar underskrifvas; att Cancellipresidenten må öppna alla Svenska Ministrars bref till K. Maj:t, äfven dem med påskrift "en mains propres", och Ministrarne derom underrättas*); att Cancellipresidents-embetet, i anseende till den stora vigt, må af Rikets Ständer tillsättas, som det 1720 skedde med Gr. Horn. 7) Berättelse om Diemars förhållande**). 8) Om Riksrådens företrädesrätt emot främmande Ambassadeurer. 9) Hemställan till adeln om moderation i anledning af ett uppdrag att besvara ett Borgarståndets påstående. 10) Und. föreställningar till K. Maj:t att ej längre uppskjuta med Holsteinska Geh.-Rådet Bassewitz' audiens***) för arfsliqvidationen efter Carl XII samt att fö

---

*) Denna, så väl som femte och flera punkter, antyda mycken fruktan för de Hessiska intrigerna rörande arfsföljden. Konungen låg i sådan afsigt alltid inne med England. Äfven sökte[illegible] konungamakt. Geijer yttrar härom, Frihetstiden sid. 44: "[illegible] steg hofvet tog till sitt hemliga mål har, genom de använda medlens beskaffenhet, höljt det med förakt i nationens ögon. Den [illegible] af Holsteinska partiets förkämpar, Öfverste Stobée, väckte rättegången straxt efter 1720 års Riksdag — en rättegång, hvari falska angifvelser och köpta vittnen spårades ända till hoftrapporna — [illegible] början till utförandet af en plan, som skulle gå ut på en statshvälfning och fortsattes med dunkla intriger, mutor och utspridande [illegible] partiskrifter."

**) Jfr ofvan sid. 73.

***) "I nära tre månaders tid hindrade Drottningens envise [illegible] [illegible]nd B. att ens få audiens hos Konungen. Denna småsak fullbo[illegible] [illegible]e slutligen brytningen mellan Hofvet och Ständerna." Geije[illegible] st. sid. 46.

Hertigen af Holstein negociera en närmare förhoppning om succession. Flera bref afgingo i detta högst grannlaga ämne till de Kungliga, hvarvid Cederhjelms biträde prisas. "Expeditionerne voro så mycket svårare, som vid dessa tillfällen en mängd personer ville ha sina meningar införda. Pluraliteten var Holsteinsk; men jemte dem voro många tvekare, som fruktade stöta hofvet."

Sedan Ulrika Eleonora 1720, följande Christinas likväl mindre anspråksfulla exempel, på en gång adlat en mängd personer (300) för att ega inflytande på Riddarhuset*), blef adeln så talrik vid 1723 års riksdag, att den ej rymdes på riksalen; hvilket T. såsom Hofintendent å embetets vägnar anmälde i Rådet och fick der befallning att derom öfverlägga med Landtmarskalken. Man beslöt anhålla hos Konungen om en föreställning till adeln, att de som förr varit vid riksdagar och sett ceremonien ville lemna rum för de nykomne. Konungen gaf sitt bifall. Men om aftonen sände Konungen efter T. och frågade honom om han sagt på Riddarhuset, att Konungen ej ville se sina undersåtare? T. sade sig endast framfört, hvad honom blifvit anbefalldt. Kon. svarade, att en god Major kunde uppställa 1000 man, der knappast 500 finge rum. T. anförde, att han ej kunde tala om en sak, som han ej förstode; men på indelda bänkar ginge sådant ej an. Kon. befallde honom i hårda ord att rätta misstaget. Morgonen derpå kom Törnflycht, som commenderade gardet, till honom och berättade, att han undanbedt sig en af Konungen gifven commission att offentligen på Riddarhuset förklara, att T. aldrig haft befallning att säga det han sagt; men att And. Düben hade åtagit sig detta. T. skyndar till Riddarhuset, träffar D. i trappan och får af honom bekräftelse på det "okära" uppdraget. T. erkände, att han ej kunde hindra verkställigheten af en Konungens befallning, men att han ville vänta Düben vid utgången, och om han gåfve honom en dementi, skulle en af dem bryta halsen på den andra. D. afsade sig då hela förrättningen. T. anmälde saken i Rådet, då man visade Kon. genom protokollet T:s oskuld. Kon. svarade endast: Es ist mir übel berichtet worden.

---

*) Äfven med penningar synes hofvet ej obetydligt hafva verkat. Vid Ulrikas anträde till regeringen funnos i Myntet, Banken, Eklefs contor och andra cassor fyra millioner i redbart silfvermynt samt i Mynt-huset 100,000 dlr s:mt i nya Caroliner; "hvilket allt gjorde en vacker fond till politisk gifmildhet, ty hvad af dessa capitaler blef användt till rikets behof, vet man intet." Lagerbrings Sammandrag V. 16.

T. sjelf skrifver härom: "Konungens öfverilningar behöfva inga accumulerade bevis. Historierne derom äro ej rara. Han hade den dygden att han gerna lät rätta sig och med all omsorg förband de hjertan han sårat. Det skedde ock vid detta tillfälle, då jag kort efter med öfverhopad nåd bemöttes."

T. ansåg äfven på sin ålderdom 1723 års riksdag "änna bibehålla sin heder att vara det yppersta af våra möten, ehuru han lika med alla sednare riksdagar haft egenskapen att spöka efter." Bland dess misstag räknar han den mycken ovilja väckande Secreta-Commissionen till hemliga sakers utarbetande, i hvilken T. sjelf var ledamot, sedan han 1724 blifvit Cancelliråd. Denna hemliga Beredning utgjordes af nio ledamöter, ur Rådet och Cancelliet, som hade de mest grannlaga utrikes ärender om händer, föreslogo speciella instructioner för Ministrarne vid främmande hof och svar som gåfvos dem ifrån andra hof. T. förde här protokollet tolf gånger 1724 och sjutton gånger 1725 och uppsatte dessutom: 1) Skäl emot och för Gen. Diemars rappel. 2) Skäl mot och för Ständernas sammankallande vid Ryske Kejsarens infallande död. 3) Enskildt votum om Gen. Diemars rappel. 4) Secreta-Commissionens Bref till K. Maj:t i samma ämne. 5) Votum angående missionen till Ryssland. 6) Dito ett sednare. 7) Ang. rappellen från Ryska hofvet. 8) Betänkande till K. Maj:t ang. Wienska hofvets accession till Ryska tractaten. 9) Ang. Cederhjelms depecher. 10) Ang. Residenten v. Höpkens bref.

I anledning af försöket till konungamaktens utvidgande 1723 yttrar T.: "Det är Gr. Lagerbergs vaksamhet och nit, som vi hafve att tacka att friheten kommit till oss. Le Roi Frederic perdit une grande partie de sa considération, en faisant venir de nuit des paysans dans sa garderobe durant la tenue de cette diete. On pouvait alors citer 50 personnes de bas alloi, qui se croyaient et se disoient favoris, sur le compte de la privauté dont on en usait à leur egard."

Denna tid förebades i cabinetterna de underhandlingar, som delade Europa i de s. k. Wienska och Hannoverska allianserna. Begge partierna sökte vinna anhängare. Då hofven i Petersburg och Wien denna tid voro nära förbundna och begge interesserade sig för Hertigen af Holstein, var det klart, att det nu i Rådet öfvervägande Holsteinska partiet skulle vara benäget för Wienska alliansen. Cederhjelm sändes till Ryssland och öfverskred sina instructioner, såsom synes af nästföregående biographi. T. sändes

vid slutet af 1725 till Wien för att erhålla Kejsarens accession till det nyss emellan Sverige och Ryssland slutade förbundet, med dess hemliga artikel rörande de Holsteinska sakerna, i hvilka Sverige sökte Kejsarens medverkan såsom garant af freden i Travendal. Detta beviljades genast och T. å sin sida biträdde den Wienska alliansen, hvarom handlingarne sändes till Stockholm för ratification. Men under tiden hade hemma i Sverige allt mer utvecklat sig en stark motvilja emot Ryska systemet, och dertill hade Horn, som i Senaten fann sig öfverflyglad af Holsteinarne, vändt sin håg åt annat håll. T. inveckladt härigenom i många svårigheter, och denna underhandling blef, som han sjelf säger, en dryg lärospån för honom i ministèren. Den ådrog honom Horns missnöje jemte hotelser från ett stort parti i Sverige, understödt af Frankrike och England. Konungen och Horn blefvo allt mera böjda för Hannoverska alliansen och började tänka på riksdag*), som beslutades d. 22 Juni. I följd häraf lemnades T. allt ifrån Jan. till slutet af Juni 1726 ej blott utan ratification, utan äfven i saknad af alla underrättelser ifrån Cabinettet, oaktadt han flera gånger begärt föreskrifter i andra honom uppdragna mål. Allt besked, han fick, bestod uti ett circulär under d. 27 Maj, till alla K. Maj:ts Ministrar, deri dem föreskrefs att med mycken varsamhet tala om alliansen med Ryssland och Österrike. T. ansågs allmänt hafva missbrukat sina fullmakter. Ratifications-instrumentet afsändes likväl d. 25 Juni.

---

*) Sakernas inveckladt ställning tecknas sålunda af G. Bonde, Sverige under Ulrika och Fredrik, sid. 43: "Det var just vid denna tiden, som det bekanta täflandet i Europa existerade om sammansättningar emot cho som den allmänna då varande freden och roligheten, helst i Norden, störa ville; då å den ena sidan Romerska Kejsaren med hela Tyska Riket, Ryssland och Polen sig i Wien förknippat, och å andra sidan Frankrike med Sjömakterne och Spanien, i Hannover. Och som Sverige då ännu kom i den consideration utrikes, att för hvilketdera partiet detta Rike förklarade sig, detsamma då hade öfvervigten, ty ankommo här Ministrar fast ifrån alla de täflande Makter, som solliciterade om vårt bitråde, emot åtskilliga fagra ord och löften, både offenteligen hos Ministèren och hemligen hos undersåtarne i Riket. Detta fördelte ej allenast dem, utan ock sjelfva vår Conseil, uti tvenne särskilta meningar och partier, hvaraf hvardera förfäktade sina tankar med så många skäl, att Konungen fant för rådeligt att något anticipera Riksdagen, och deröfver inhemta Rikets Ständers trogna råd och tankar, alldenstund om man här de Wienska allierade hade bifallit, som tycktes umgås med offensiva desseiner, ett vidlöftigt och vidt omkring sig frätande krig syntes vara för handen, och å den andra sidan alla precautioner togos, det att förekomma och sig deremot i stånd att sätta."

Men knapt var det afgånget, förr än motpartiet väckte betänkligheter i Rådet om den utlofvade reciprociteten i hjelpsändningar. Den kunde nemligen 1) tillämpas till de förevarande stridigheterna rörande Handelscompagniet i Ostende och genast fordras samt 2) utsträckas till Kejsarens italienska länder. Nya instructioner sändes derföre till Wien d. 29 Juni för att — under föregifvande att få ordet *legitimis*, hvarmed man redan visat sig missnöjd, uttaget — få hela saken uppgifven. Horn erinrade, att den desaveu T. härvid gåfve sig, alls icke rörde honom personligen, då han i egenskap af Minister blott hade *gloriam obsequii*. Med samma depeche följde, såsom en avis au lecteur, följande utdrag ur Pufendorf med understrukna ord: Basserodio quoque man*datum non fuisse* Tractatum in has leges concludendi, sed *cum tædio coeli Suecici* Tractatum utcunque deproperasse, quo discedendi facultas fieret.

Före ankomsten af dessa nya instructioner hade T. redan anmält ratificationens ankomst och gjort aftal med Ryska Ministern om utvexlingen. I stället för att desavouera sig utverkade han sedan, emot många protestationer och mycken ogenhet, två separat-artiklar om hjelpsändningen och fick ordet *legitimis* uttaget, hvarpå man skred till utvexlingen. Till styrkande af sitt beslut att ratificera hade T. 1) sin kunskap om Ständernas önskan 1724 att se ett närmare förtroende med Österrike upprättadt; 2) sina klara och bestämda instructioner; 3) Ryska Ministerns yrkande på skyndsamhet. Enskildt vann han bifall af sin vän, Statssekreteraren för utrikes ärenderna, Frih. Höpken. Men utom det missnöje och de hotelser, som hördes directe hemifrån, skref Envoyéen Frih. Gedda från Paris, att Cardinal Fleury sagt, det T:s förhastande torde kosta honom hufvudet. Han fann nödvändigt att ofördröjligen resa hem och kallades äfven af sina vänner till förstärkning af deras leder. Riksdagen öppnades d. 1 Sept. T. blef åter verksam riksdagsman, insatt i mindre Secr.-Deputationen och hade snart den tillfredsställelsen, att både den Österrikiska accessionen i allmänhet och hans dervid gjorda tjenster vunno fullkomligt bifall.

Men, frågar Höpken (Tessins Minne, sid. 29), hvarifrån härrörde den snälla ombytligheten här hemma? Den frågan kan historien upplysa, när hon beskrifver riksdagen (1726), der Hannoverska Förbundet med mycken rörelse och med store mäns offer, blef afgjordt, och knapt var det sluten, så försvann alltsammans med dess upphof: hade det utom inga rötter, ingen grund; ty Europa var ännu mycket

r trött af ett långvarigt successions-krig, för att vara färg att börja nya rörelser. Men ibland en stor Regents reringskonster uti den tiden, räknades, att först röra upp l ting, sedan dermed skräma folket, och ändtligen pröfva as gifmildhet." *).

Redan Görtz och Alberoni hade sökt framtvinga en förändring, sedan deras länder så mycket förlorat och då politiken ännu famlade osäker efter de europeiska förhållandenas utredning genom spanska successionskriget och den nordiska fejden. De gamla statsförhållanderna voro upplösta; de låg ännu i chaotiskt virrvarr. Nu ville alla fiska i grumligt vatten eller åtminstone trygga sin ställning. Man trefvade i mörkret efter bundsförvandter, eller ville känna g för om vänner och fiender. Den var en verklig högtid för conjectural-diplomatien. Utkast till allianser uppsattes, erbjödos och casserades. Man kan säga med de nyare statsekonomerna, att productionen drefs oberoende af consumtionen.

På Sveriges fall såg man tvenne nya makter resa sig med stora anspråk: Ryssland och Preussen. I minnet af det förflutna och i känslan af det närvarande delades svenska folket mellan grämelsen öfver det förlorade och fruktan att mista ännu mer. Nationalandan väcktes i begge dessa afseenden under den ovissa framtidens utsigt öfver korsande anslager och alliansernas lockelser.

Härtill kom Sveriges stora behof af penningar, subsidier. Och Sverige inbjöds från flera håll att göra sig gagn af den dåvarande europeiska ställningen. Det var af ålder sed att binda sin häst vid grannens gärdsgård. Att mottaga subsidier ansågs ej det minsta beskugga nationaläran, enligt Hieselgren, Sv. Sk. Litteratur IV. 8, der åtskilligt i ämnet upplysande förekommer. Redan långt före Frihetstiden kallade Barillon Konungen i Sverige en legokung, som endast underhåller sig med subsidier. Geijer, Frihetstiden, sid. 8. Korruptionssmittan var denna tid sträckt öfver hela Europa**).

---

*) Det ofvan intagna fragmentet ur Höpkens berömda tal öfver ... förekommer något olika uti tvenne exemplar deraf, som ligga för våra ögon; i följd hvaraf blir tydligt, att tvenne upplagor finnas af detta tal, hvilket dock icke är å någondera titelbladet angifvet, ehuru både titelbladens skiljaktighet genom olika typer samt varianter lectiones uti sjelfva texten röja förhållandet.

**) Det är kändt, att t. ex. Ryska Riks-Cancelleren Bestucheff var ... och Walpole skref till Fleury, att han underhölle halfva Engelska parlementet för att hålla det inom fredliga skranker; "men

I Sverige torde den kunna dateras ifrån Reductionsperioden. Jfr Vidräkning och Reform, sid. 147, 228.

Ryssland, med ett fruntimmer på thronen, ännu sysselsatt med beskådning och inbergning af sitt rof, borde ej nu eftersträfva mer. Men Preussens ärelystne nyskapande monarch ingaf farhåga för Pommern. Dess teckenförbidande cabinett drog sig för bestämda allianser, för att ej stå med bundna händer vid en gynnsam conjunctur. Österrike, som bort bli starkare genom landvinningar i Belgien och Italien, blef, för att stadga en oviss thronföljd, i sin politik afhängigare än någonsin. England var ganska mäktigt, så länge Frankrike under Regenten var i dess interesse och äfven genom Hannover verkade det på continenten. Holland måste draga sig tillbaka.

Snart är hela Europa i rörelse. Efter brouilleriet mellan Ludvig XV och Spanska Prinsessan slötos fyra hemliga tractater samma år mellan Spanien och Österrike. Frankrike anade oråd: England inleddes i den tron, att saken gällde Pretendenten. Så ingicks Hannoverska alliansen mellan dem och Holland. Endast Frankrike dref, utom egna, tillika europeiska interessen. Det ville sätta en gräns för Rysslands tillväxt på andras bekostnad och upprätta en allianskedja mellan Svarta Hafvet och Östersjön, deri norra länken skulle bildas af Sverige. "Hvad Franska cabinettet — säger Wieselgren anf. st. — bitsände för att genom Sveriges uppodling i vett och vitterhet ställa en vakteld vid Rysslands gräns och derigenom förekomma, åtminstone högligen försvåra invasionen i Europa af Asiatiskt barbari — det upptogo de individer sjelfve, hvilka nitälskade för det ändamål. Frankrike sökte, och ledarne utdelade det mesta till andra. Härigenom blefvo sönerne af den politiskt vakna adeln i tillfälle att fulländа sin ungdomsbildning i Paris. Ändamålet vanns. Svenskarne voro snart allmänt kallade "Nordens Fransoser." Vi voro en Fransysk bildningscoloni, i stället för halfbarbariska Vikingar, för hvilka Europa hade mer fruktan än aktning. Och Frankrikes afundsmakter Ryssland, England, Österrike, sednare Preussen sökte att motverka denna Frankrikes fredliga eröfring. De utdelade det guld, de anslagit för detta ändamål, frivilligt bland de slägter, som voro de fransyskt sinnades arffiender, för att dämpa den

såsom Konungen ej har nog penningar, och alla de, hvilka jag ej gifver penningar, förklara sig för krig, vore det väl, om Ed. Eminens skickade mig tre millioner för att minska skrikarnes antal."

d, som ansågs äfventyrlig att lemna i ro. Och detta sked-
under det inom adeln minnet ännu var lifligt af parti-
ndringar och fejder mellan olika färger på samma jord
med samma tungomål och Länsherre. Vi gilla ej dessa
ndringar. Vi böra blott ihågkomma under hvilken tids-
nien de uppkommit och kunde fortfara, utan att utgöra
n scandal, som dylika förhållanden nu skulle väcka i vårt
d. Om dessa subsidier blott stannat i Regenternas hand
i blinken utströmmat, liksom det guld, man lade i
istinas hand, sedan man insamlat segervinsten för svenskt
d i 30-årakriget, så hade Sverige haft en fläck mindre,
är sannt; men svenska folkbildningen torde då under
frihetstid gått lika litet framåt, som under Christinas
gering."

Då sålunda Frankrike intagit Sverige till en bestånds-
i sitt politiska system, kunde det ej misstänkas att vilja
na något på dess bekostnad. Det erbjöd nu sin vänskap,
rde anbud om subsidier för att upphjelpa försvarsverket
h gaf jemväl hopp om återeröfringar i framtiden. Dermed
ckrades patriotismen. Men just häri lades en stötesten för
mtiden; ty Horns politik var afgjordt fredlig. Hvad Ko-
ngen beträffade, kunde ingenting säkert på honom beräk-
i följd af hans charakter, som Geijer så tecknar: "Hans
nämsta fel var en oöfvervinnerlig själslättja, som, före-
med en viss liflighet, gjorde honom i högsta grad o-
lig. Förslag och planer, saker och personer antog och
pte han lika lätt, alltid slutligen regerad af sitt nöje
r sin beqvämlighet, eller af de personer, som för dessa
to sig att vara verktyg; ehuru han sjelf för dem ej
sitt förakt. Hans drottning och hans betjening, säng-
maren och garderoben — voro hans begge egentliga re-
ngsconseljer; af hvilka han mer fruktade den ena och
följde den andra."

Emellertid får man icke förbise, att roten och upphof-
till Frihetstidens partisöndringar var af d y n a s t i s k *)
En Holsteinsk eller Hessisk succession utgjorde en lång
i Sverige den driffjeder, som bestämde både hofvets och
ernas ställning, och hade, genom det sammanhang denna
ägenhet egde med alliansfrågan, gifvit denna dess för-
nta vigt.

Vid riksdagen 1726 blef det T:s lott att allvarsamt
pa emot Frankrikes proposition om Sveriges biträde till

Geijer, sid. 74; Tre Föreläsn., sid. 72; Gustav. Papp. I. 24, 131.

Hannoverska alliansen; ehuru, som det hette, Pommern skulle genom den mycket bättre försvaras ifrån Hannover, än från Ryssland och Österrike (Preussen hade ännu ej biträdt denna alliansen): subsidierne blefve i rikets medellösa tillstånd af mycken vigt; de nya bundsförvandterne lofvade kraftigt bi-stå Hertigen af Holstein (ett vigtigt skäl äfven i Horns ögon, hvilken såsom dess fordna Gouverneur var Hertigen särdeles tillgifven). Ehuru hofvet och ministèren nu arbetade häftigt, ingaf T. d. 17 Jan. 1727 ett memorial deremot, anmärkande, att som vi redan stode i förbindelse med de båda kejserliga hofven, så torde de äska explicationer, om vi förbunde oss med ett oppositionsparti; att det skulle väcka at-mån kallsinnighet emot oss, om vi ville synas vänner med alla; att det vore orådligt att deltaga i en förening mellan Frankrike och England, som omöjligen kunde blifva lång-varig. (Häri såg T. visserligen rätt. Inga af den äldre tidens politiska traditioner tillåto att tro på varaktigheten hvarken af en sympathi mellan England och Frankrike, eller af en antipathi mellan England och Österrike. Också skred-dessa stater småningom tillbaka i sina gamla banor, en fredliga ministèrer ännu någon tid lyckades att förekomma utbrottet af ett krig. För priset af den Pragmatiska Sanctionens garanti ser man Österrike snart åter förbundet med England. Så återstod endast Frankrike såsom Sveriges [illegible] att förbindelser, som nu synas åtföljda af krigsrustningar, ej vore rådliga för Sveriges läge (T. bibehöll alltid [illegible] fredliga tänkesätt, äfven sedan under Hattarnes mest [illegible] ska brånad); att om principalerne sjelfve komma i krig, [illegible] Sverige föga undsättning att vänta; att Sveriges inre [illegible] stånd ej tryggade det för ett hastigt anfall. Han fordrade derföre såsom vilkor för antagandet af Hannoverska alliansen: 1) De begge kejserliga hofvens samtycke; 2) Kraftiga stipulationer för Hertigens af Holstein förnöjande; 3) Tillräckliga subsidier att godtgöra de rustningar, vi skulle [illegible] sakas göra i händelse af resning och invecklande i [illegible] Denna proposition gjorde sådant intryck och öfverläggningarne blefvo så varma, att man äfven fruktade för [illegible] invärtes lugn. Utom häftiga ordvexlingar i Ständen [illegible] mo en stor mängd anonyma skrifter.

T:s öfriga riksdagsarben voro: 1) Memorial, [illegible] -ta-Utskottet, före eller efter tagna beslut, bör [illegible] -tigaste ärenderna i Ständen; 2) Rörande en af [illegible] torium orätt gjord befordran till Undenäs pastorat [illegible] rsvarsskrift för sin far, då Konungen ville stöta [illegible]

n Öfverstemarskalks-embetet *); 4) En Fransk declara- till Grefve Gollowin; 5) Betänkande om den Hannover- alliansen; 6) Memorial till Ecclesiastique-Deputationen nde Kyrkoherdevalen; 7) Memorial om sin beskickning England.

Såsom prof på T:s loyautée må anföras, att, ehuru han urligtvis stod ganska väl med Wienska hofvet, han ge- t afbröt umgänget med Österrikiske Ministern i Stock- m, sedan denne och Ryske Ambassadeuren visat humeur afbrutit uppvaktningarne på hofvet. Uppgiften finnes i t omnämnde Falkenstedtska handskrifterna på Upsala Bi- othek, ur hvilka vi jemväl hemta följande.

Kort efter riksdagens början uppkom ett rykte, att nå- n stämpling vore å bane emot Deras Majestäters lif. Ett quill derom sattes i omlopp och en lista på conspiran- ne föregafs hafva blifvit inkastad i Secreta-Utskottet. Då tta prat blef allt högljuddare, ingaf T. 14 Jan. 1727 på ddarhuset ett memorial derom, hvari han föreslog: 1) att creta-Utskottet, till följe af dess pligt att ingenting för- a, som till nationens förklening länder, måtte på ed, ära h samvete förklara, om något directe eller indirecte blif- angående en sådan conspiration på bane bragt; 2) Att , som kunde gifva ljus i saken, måtte edligen af depu- nde afhöras; 3) Att en tillräcklig viss belöning måtte ut- tas för den, som sagesmannen till sådant kunde angifva; Att den, som beträdes med att deraf veta och ej angif- , skulle anses med det straff, som den i sjelfva saken it delaktig, och det utan allt skonsmål **). T:s memorial mmunicerades med öfriga stånden och præmium utsattes angifvaren.

---

*) Det var vid detta tillfälle han aflade så lysande vältalighets- f. Höpken yttrar derom: "Föreställom oss, Mine Herrar! ett n träda fram och försvara sin Fader, med all den rörande san- g, som oskuld allena kan bruka: med all den eld, en öm kärlek der: med all den vältalighet, som en naturlig känsel utan konst ifvar. Sen Servilia och Soranus, eller, uti närmare afstånd, sen fve Tessin tala för sin Fader. Han uppväcker de lifligaste rö- er, han utpressar de hetaste tårar, och den vältaligaste herre i tid har aldrig öfvat sina gåfvor bättre, aldrig för bättre sak. d blef verkan, Mine Herrar? Cicero förde Marcellum rättfär- på ifrån Cæsar; men det var Cæsar! En Menighet, sällan så ar- , och sällan sin egen, häpnar, förundrar sig, ömmar, suckar, ljer åt och glömmer."

**) Dessa punkter förekomma något skiljaktiga uti Tessin och ssiniana, sid. 33.

Emedlertid blef häraf ett långvarigt obehag. Preste-ståndet beklagade, att T. eftertänkligt utlåtit sig m. m. Borgareståndet yttrade sig ock med grämelse hafva intagit innehållet af T:s memorial, men förbehöll sig få först höra Secreta-Utskottet. Bondeståndet förenade sig med Presterne med tillägg, att som T. visste af detta rykte, borde han namngifva sin sagesman och så man ifrån man. T:s förslag ogillades sålunda i tre stånd.

Den 1 Febr. afgaf Secreta-Utskottet sitt utlåtande, att T:s memorial vore en patriotisk skrift och att hvar man borde bifalla honom sin goda intention, men att Utskottet ej trott, att det af en person in Pleno skulle få sådana påminnelser, emedan det tilltrodde sig ega lika trohet mot Kung och fäderneslaud som han m. m. Då detta upplästes på Riddarhuset, yttrade sig, oväntadt nog, Gyllenborg utförligt emot T., anmärkande, att "om alle de voro tecknade, hvilka förtalt krönte hufvuden, skulle man en underlig masquerade blifva varse." Deremot synes Horn varit nöjd med T:s förfarande. Slutligen afstannade alltsammans, sedan Konungen en tid i Carlbergs trägård åtföljts af tvenne drabanter med laddade carbiner.

Efter fadrens död 1728 blef T. Öfverhofintendent. J'espère que dorénavant vous me serez fidèle, sade Konungen, då han tackade för utnämningen. "Cancelliråds-göromålen voro alltsedan 1727 nedlagde." Tessiniana, sid. 37.

När Sverige 1728, såsom deltagande i Hannoverska alliansen, skulle afsända Plenipotentiärer till Congressen i Soissons, var T. utsedd att gå dit, men undanbad sig.

Likväl reser T. utrikes höstetiden s. å. på egen bekostnad med sin unga fru. Han hade d. 7 Aug. 1727 inträdt i äktenskap med *Ulrika Louise Sparre*, dotter af T:s gynnare i Paris, Riksrådet, Fältmarskalken och Ambassadeuren Erik S. till Sundby och dess sednare fru Christina Beata Lillie.

Anledningen till resan uppgifves olika, och kunde väl också mer än en orsak hafva verkat dertill. Ehrenhei[m] ställer den i sammanhang med hans vid riksdagen ingifna memorial om sin beskickning till England och anser sålunda resan ej företagen alldeles för enskild räkning. I Svenskt Pantheon skrifves: "Till att fullfölja sin faders planer och anläggningar och ännu vidare öka sina kunskaper, begärde och erhöll T. tillstånd att anträda en utländsk resa. Utom länder, han redan förut lärt känna, besökte han äfven [denna] gång England." Detta synes vara efter Höpken, Le[...] [Ha]ifvud och Gadd, som skrifva ungefär detsamma. Enlig[t]

Ett af de mest ingripande resultaterna af denna riksdag r den grundsats, som gjorde sig gällande, att Rikets Råd ro Ständernas fullmäktige, som af sina principaler kunde nfskedas. Så fick Sverige "parlamentarisk styrelse."

Tvenne dagar efter riksdagens slut skref T. ett testamte till sin hustru af all sin egendom "för hennes under rt äktenskap förtärda fäderne- och mödernearf." I detta stamente inlåter sig T. äfven i politiska betrakteler; och documentet väl ej kunde vara beräknadt att läsas förr efter hans död, bör man väl här mindre frukta "skådeelaren." Vi anföra derur: "Jag hatar och flyr all skenlighet: men eger till Gud en brinnande förtröstan och har l honom all min nöd och lust bemställt, samt alltsammans, som af Dess hand undfånget, ansett, så att jag med munrt mod väntar, när han så behagar, min tros ändalykt, m visserligen öfverträffar min jordiska hydda, hvars kullstande jag ringa aktar. Jag har mångfaldiga tysta suckar r mitt fosterlands välgång Gudi offrat. Jag känner ej höe skatt än att se min hembygd välsignad. Min nästa älar jag; och om jag i någon måtto derunder syndat, är t jag mine landsmän mer än andre för min nästa ansett. e Herrar, hvilka under det Stafven varit i mina händer o sig hafva lidit, äro visserligen aldrig af mig förföljde, ilket jag inför Gud bedyrar. Gud göre Sveriges undertare nu omsider försonte. Får Sverige utländskt krig der denna förbistring, så skyndar riket till sitt förderf. ns sal. faders oförrätt har jag aldrig sökt hämnas, ehuru g derföre varit misstänkt. Hans sak är i dens hand som tt dömer. Rånkor, giller, lönngångar äro och hafva varit g en vämjelse." Denna hemliga redogörelse blef T:s enda der alla beskyllningar och förebråelser. På sin ålderdom ref T. om denna riksdag: "Inför salighetens Gud bedyrar g, att jag ej ens tänkte på min s. faders oförrätter. Blef got proponeradt eller beviljadt i faveur af hans anhöriga? ssa intygar jag i sanning, att hvarken Wellingks eller derhjelms slägt och vänner på ringaste sätt sökt interessa mig i något agg, som kunde ligga dem på hjertat. Så sst som min själ trängtar efter himmelsk glädje, så visst rklarar jag mig ej veta, om eller genom hvem någon penng utdeltes. Mig tillböds den ej, fast jag beklagligen måe tro, att penningen då ej var utan verkan."

Kort efter riksdagen hade T. anbud att blifva Riksråd, fverståthållare och Öfverstemarskalk både af Kungen sjelf ch genom Broman, men afsade sig. Härom skrifver han:

"De anekdoter, som härvid tilldrogo sig, skrifve en ann! Huru blygas ej då mina fiender att tadla min äregirighet" ... "Det är ej embeten, som i en republik göra medborgare utmärkte: första rummet inför sin samtid och en efterverld förvärfvar sig den, som på allmänna riksdagar försvarar medborgares frihet, talar för deras väl, ger lagarne lif, väsendtlighet och styrka, upphjelper handel och näringar m. m. Sådan ärefull och stängselfri omsorg kan gifva åt en nitälskande och upplyst riksdagsman samma odödliga namn, som flera ministrar, genom insigt och verksamhet, på mångfalare ix förvärfvat, med den fördel framför dem att i tre år få hvila och bereda sig till nytt arbete. Den som ej är skicklig att i öppna Plena eller i riksdagsutskott gagna sitt fädernesland, huru skulle den förmå att med utmärkt heder bestrida en tjenst eller ett embete? Här finnas män, som på slaget kl. 9 intagit sina säten vid ett Collegiibord, slumrat och aldrig sagt ett ord förr än kl. 1, då de påminde att middagstimman slagit, men då vid hemkomsten klagat öfver ett odrägligt arbete och ringa belöning. Men äro de till äro berättigade? Emottagom embeten när vi äro nödgade af allmänhetens önskan eller genom utmärkta prof till dem äro värdige funna. Låtom oss genom påtrugade befattningar snarare vara offer för det allmänna, än genom tjenstökningar uppoffra riket på våra små altare. En allmän tjenstlystnad är ett säkert förebud till frihetens undergång, liksom pappersmynt är ett ovedersägligt tecken till handelns och crediterns förfall. Ibland lycksökare utmärkas endast dem, som sträfva efter att förvärfva sig samma skattbara rätt, som en frälse- och riksdagsman har, att få under allmänhetens ögon och med dess bifall, tjena öfverhet, fosterland och medborgare på möten, der det deras samfälta väl gäller. Då få vi den uppriktiga vördnad, som en charakterafullmakt aldrig förskaffa kan. Tjenstejakt föder täflan i yppighet: otillräcklig lön leder i frestelse: yppighet och olaga inkomst öppna afgrunden för ett genom hårda öden förut utmärgladt rike."

Ett poem, kalladt "Tessins aria vid riksdagen 1738" kan läsas i De la Gard. Arch. XVI. 102. Det förråder en rundning och ledighet i versen och språket, som för den tiden var ganska ovanlig. Då var ännu ej Lovisa Ulrika kommen och således ej heller hennes "tidehvarf." Jfr Wieselgren, Sveriges Sköna Litt. IV. 326.

T. hade nu under fem riksdagars arbeten förvärfvat en vidsträckt erfarenhet och stadgad charakter. Ungdomsyra

de undergått trenne afsättningar: 1) i Paris 1719 under stelsen i en allvarsam familj; 2) vid inträdet i riksdags-betet 1723; 3) den hufvudsakliga 1727—28. "Jag kände, säger han, vid 32 år, en ny epoch af lifvet, sedan jag nge nog ung varit." Fadrens förföljelser under riksdagen h död straxt derefter höjde den allvarliga stämningen. rtill kom sammanlefnaden med hans aktningsvärda maka n samma tid. "Ifrån 1728", skrifver Ehrenheim, "synes ligionen ofta fått hans ensliga stunder och äfven oafbrutet ns offentliga offer inför altaret. I hans enskilda betrak-lser, i hans sjelfpröfningar, lyser en andakt, som påmin-r om hans barndomsöfningar i det gamla hofvet. Hvad t späda hjertat känt innan passionerna vaknat, återtog t, sedan de lugnat af, i mognare år." Men det lifliga nnet fordrade ock ut sin rätt. Från strängt arbete, bryd-mma förhållanden, allvarsamma betraktelser öfvergick han tt till muntra, äfven barnsliga, nöjen*). Sin värdighet kttog han dock alltid. "Alla fingo se, så mycket de kun-, hvad han var, ingen fick höra det af honom. Och sam-den, mer och mer lättsinnig, ränkfull och egennyttig, mer n att tro på dolda laster än på dolda dygder, såg, döm-e och målade honom lik sig sjelf." (Ehrenheim).

Gyllenborg hade nått sitt mål såsom Cancelli-president. n påskyndade nu T:s afresa till Paris. Mellertid berama-s sedan, att T. skulle först afgå till Danmark såsom Am-ssadeur E. O. Ändamålet var att inleda Christian VI i anska förbundet**); men den vaksamme Engelska Mini-

*) Han berättar sjelf huru han under 1738 års oroliga riksdag ref theaterpieser för societeten, "telles que la Comedie sans Intri-e ou les deux grossesses (månne densamma som vi förut efter hm anfört under titeln la double grossesse?), et le petit Conte titulé Faunillane ou l'Enfant jeune." Den sednare skrefs vid Ul-a Sparres, sedan Grefvinnan Adlerfeldts födelse på Fånö, kom följa med till Paris och lästes der i ett litet sällskap af Grefve ylus, Marivaux och Boucher. B. erböd sig att göra figurer, som ererades och insattes i en tryckt upplaga af endast 3 ex. 4:o. en boktryckaren, Prault, tryckte olofligt en upplaga 12:o, som af rch indrogs. Dock kommo några ex. ut. Plåtarne till den större ro förut bortskänkta och kommo i Duclos händer, som begagnade m i romanen Acajou. Mången ville i Faunillane se politiska an-ledningar; men alla hänsyftningarne kunde förklaras ur händelser i ägerns familj, för hvilken stycket skrefs.

**) Förslaget till Danmark omfattade en delning af Rysslands stersjöländer. Sverige skulle taga Carelen, Wiborg, Ingermanland ch Estland; Danmark deremot Riga med Lifland. Det var sista för-ket att stänga Ryska "jätten" från hafvet. Redan Johan III insåg således ej först Gustaf Adolf) den från Ryssland hotande faran

stèren sökte förekomma sådant. Som T. icke kunde genast afresa, sändes C. F. Scheffer "interimsvis" åstad att med Franska Ministern i Köpenhamn göra sitt bästa. Detta slog fel och England vann sitt ändamål. I följd deraf ansågs T. ej kunna uträtta något i Köpenhamn. Han begaf sig då till Paris, men utan någon publik charakter, endast försedd med Konungens fullmakt att handla med hofvet om Sveriges interesse enligt undfångna instructioner och hvad han ur Secr. Utskottet sjelf bäst visste vara Ständernas afsigt. På det att främmande makter ej skulle inse afsigten med resan, uppgafs att han endast sökte bot för sina ögon hos någon fransk oculist, och vid ankomsten till Paris i Aug. 1739 tog han våning nära en sådan. Förevändningen blef så mycket troligare, som T. från barndomen efter kopporna varit blind på ena ögat (hvilket dock aldrig vanställde honom) och det andra genom mycket skrifvande och arbete vid ljus hade blifvit mycket försvagadt.

T:s ställning var icke den lyckligaste. Utan tack sägs honom begge partierna försonlig; det underliggande trodde sig bedraget, det segrande illa tjenadt. De medelvägar han föreslog, de ledtrådar han utlade att komma ur labyrinthen försmåddes, förfelades. Det var ej han som skapat systemet. Det hade länge grott och småningom utvecklat sig allt sedan 1731 under Gyllenborgs vårdande hand. Med T:s ideal af nationalfrihet och sjelfständighet instämde en allians med Frankrike under förutseende fruktan för Rysslands betande tillväxt. Men hans vanliga sjelfpröfning äfvensom hans offentliga redogörelser frikalla honom från att ha velat inleda ett offensivt krig. Dertill voro andra ledare. Ställningen var vid T:s afresa vacklande. Redan vid riksdagens början hade tvenne regimenter blifvit öfverförda till Finland och flottan fått ordres att hålla sig färdig. Det skulle se ut som en nödvändig följd af Sveriges förklarade öfvergång till franska systemet; men det var egentligen en liten förberedelse, som väntade på Ständernas ytterligare författningar. Ehuru dessa uteblefvo, tillväxte krigslystnaden, i

och vände sig derom till Frankrike. Jfr Cygnæi Bidrag till de Nord-europeiska folkslagens Hist. I. 274 ff. Vi ha ofvanföre i Typotii biographi antydt, huru denna omständighet dref Johan att söka förbund med Påfven och katholska Furstar. Äfven Polska inblandningen ingick i samma plan. Ehuru i mindre vänligt förhållande till Danmark, önskade dock Johan hellre se dessa länder i dess våld, än i Ryslands och sökte utbyta östersjölandet mot en del af Norge. Jfr Mynus, sid. 4. Geijers ord i hans Hist. II. 147, 154, 180 böra äfvenes ses från mer än en sida.

[illegible]nnerhet efter riksdagen, ytterligare uppstegrad efter Sin[illegible]airs mord d. 17 Juni 1739, och regeringen invecklades i [illegible]t ena betänkliga steget efter det andra. Snart voro 15,000 [illegible]an öfverförda till Finland, innan ännu T. anländt till [illegible]aris. Några dagar efter sin ankomst dit, skref T. till [illegible]ylleaborg d. 7 Sept. 1739: "Je ne saurois assez exprimer V. E. ma surprice sur les ordres qui me sont venues d'[illegible]tasser ici negociation sur negociation, avant que d'avoir [illegible]dé le Cardinal, qui déjà ne craint que trop des proposi[illegible]ns onéreuses et hazardeuses de ma part. Au reste, je [illegible] sais pas si les dispositions sont telles, que l'on peut [illegible]ec apparence de succès commencer des opérations de guerre [illegible]s le consentement des Etats"; och d. 22 Jan. 1740: "Jag [illegible]lstår mig alldeles blifvit modfälld af E. Ex:s sednaste bref [illegible]h de deri gifna detaljer om bristerna, om contributioner[illegible]s otillräcklighet och löningarnas tillgripande, hvarigenom [illegible]g styrkes i min förra tanka att underhandlingarne bort [illegible]regå, anstalterna sedan göras och Ständerna till deras verk[illegible]lighet sammankallas."

Vi kunna här icke undgå att reservera oss emot Geijers [illegible]ställning, som vid detta tillfälle utan tvifvel gjort T. [illegible]ätt. Han skrifver: "Nyss före krigets utbrott finner man [illegible]nnerhet Tessin tveksam; hvilket också charakteriserar ho[illegible]m, sedan han så mycket bidragit dertill." Kriget [illegible]bröt först om hösten 1741 och T. var "tveksam" redan [illegible]nne år förut och innan han knappast kunnat det ringaste [illegible]ra sig för i Paris, dit han anlände först i Aug. *) 1739 [illegible]h genast d. 7 derpåföljde Sept. skref nyssanförda bref. [illegible] dag (7 Sept.) slöts under fransk bemedling freden [illegible] Porten och Ryssland. Förberedelserna dertill hade [illegible] tydligen blifvit gjorda, innan T. anlände till Paris [illegible]h innan han börjat sina underhandlingar; denna omstän[illegible]het innebar således visserligen ingen anvisning om Frank[illegible]s fortfarande obenägenhet till allians emot Ryssland un[illegible]r andra nya genom T. inledda förhållanden, helst om de [illegible]skyldiga orsakerna till bemedlingen granskas, hvarom [illegible]ra nedanföre. För öfrigt måste väl T. "bidraga" till vin[illegible]nde af ett mål, för hvars ernående han var afsänd **) och

*) Enligt Berch hos Gahm. Berch vistades då sjelf som Lega[illegible]-Sekreterare i Paris.

**) Han hade ordres att handla i öfverensstämmelse med Secr.-[illegible]tets af honom kända önskningar, enligt Gahm. I nämnde Ut[illegible]tt styrde just de häftigaste af krigspartiet, Lewenhaupt, Bud[illegible]brock, Lagercrantz.

I Sverige torde den kunna dateras ifrån Reductionsperioden. Jfr Vidräkning och Reform, sid. 147, 228.

Ryssland, med ett fruntimmer på thronen, ännu sysselsatt med beskådning och inbergning af sitt rof, borde ej nu eftersträfva mer. Men Preussens ärelystne nyskapande monarch ingaf farhåga för Pommern. Dess teckenförbidande cabinett drog sig för bestämda allianser, för att ej stå med bundna händer vid en gynnsam conjunctur. Österrike, som bort bli starkare genom landvinningar i Belgien och Italien, blef, för att stadga en oviss thronföljd, i sin politik afhängigare än någonsin. England var gauska mäktigt, så länge Frankrike. under Regenten var i dess interesse och äfven genom Hannover verkade det på continenten. Holland måste draga sig tillbaka.

Snart är hela Europa i rörelse. Efter brouilleriet mellan Ludvig XV och Spanska Prinsessan slötos fyra hemliga tractater samma år mellan Spanien och Österrike. Frankrike anade oråd: England inleddes i den tron, att saken gällde Pretendenten. Så ingicks Hannoverska alliansen mellan dem och Holland. Endast Frankrike dref, utom egna, tillika europeiska interessen. Det ville sätta en gräns för Rysslands tillväxt på andras bekostnad och upprätta en allianskedja mellan Svarta Hafvet och Östersjön, deri norra länken skulle bildas af Sverige. "Hvad Franska cabinettet — säger Wieselgren anf. st. — hitsände för att genom Sveriges uppodling i vett och vitterhet ställa en vakteld vid Rysslands gräns och derigenom förekomma, åtminstone högligen försvåra invasionen i Europa af Asiatiskt barbari — det upptogo de individer sjelfve, hvilka nitälskade för det ändamål, Frankrike sökte, och ledarne utdelade det mesta till andra. Härigenom blefvo sönerne af den politiskt vakna adeln i tillfälle att fullända sin ungdomsbildning i Paris. Ändamålet vanns. Svenskarne voro snart allmänt kallade "Nordens Fransoser." Vi voro en Fransysk bildningscoloni, i stället för halfbarbariska Vikingar, för hvilka Europa hade mer fruktan än aktning. Och Frankrikes afundsmakter Ryssland, England, Österrike, sednare Preussen sökte att motverka denna Frankrikes fredliga eröfring. De utdelade det guld, de anslagit för detta ändamål, frivilligt bland de slägter, som voro de fransyskt sinnades arffiender, för att dämpa den

---

såsom Konungen ej har nog penningar, och alla de, hvilka jag ej gifver penningar, förklara sig för krig, vore det väl, om Ed. Eminens skickade mig tre millioner för att minska skrikarnes antal."

eld, som ansågs äfventyrlig att lemna i ro. Och detta skedde under det inom adeln minnet ännu var lifligt af partisöndringar och fejder mellan olika färger på samma jord och med samma tungomål och Länsherre. Vi gilla ej dessa söndringar. Vi böra blott ihågkomma under hvilken tidsopinion de uppkommit och kunde fortfara, utan att utgöra den scandal, som dylika förhållanden nu skulle väcka i vårt land. Om dessa subsidier blott stannat i Regenternas hand och i blinken utströmmat, liksom det guld, man lade i Christinas hand, sedan man insamlat segervinsten för svenskt blod i 30-årakriget, så hade Sverige haft en fläck mindre, det är sannt; men svenska folkbildningen torde då under vår fribetstid gått lika litet framåt, som under Christinas regering."

Då sålunda Frankrike intagit Sverige till en beståndsdel i sitt politiska system, kunde det ej misstänkas att vilja vinna något på dess bekostnad. Det erbjöd nu sin vänskap, gjorde anbud om subsidier för att uppbjelpa försvarsverket och gaf jemväl hopp om återeröfringar i framtiden. Dermed smickrades patriotismen. Men just häri lades en stötesten för framtiden; ty Horns politik var afgjordt fredlig. Hvad Konungen beträffade, kunde ingenting säkert på honom beräknas i följd af hans charakter, som Geijer så tecknar: "Hans förnämsta fel var en oöfvervinnerlig själslättja, som, förenad med en viss lifligbet, gjorde honom i högsta grad opålitlig. Förslag och planer, saker och personer antog och släppte han lika lätt, alltid slutligen regerad af sitt nöje eller sin beqvämlighet, eller af de personer, som för dessa nedläto sig att vara verktyg; ehuru han sjelf för dem ej dolde sitt förakt. Hans drottning och hans betjening, sängkammaren och garderoben — voro hans begge egentliga regeringsconseljer; af hvilka han mer fruktade den ena och mer följde den andra."

Emellertid får man icke förbise, att roten och upphofvet till Fribetstidens partisöndringar var af dynastisk*) art. En Holsteinsk eller Hessisk succession utgjorde en lång tid i Sverige den driffjeder, som bestämde både hofvets och partiernas ställning, och hade, genom det sammanhang denna angelägenhet egde med alliansfrågan, gifvit denna dess förnämsta vigt.

Vid riksdagen 1726 blef det T:s lott att allvarsamt kämpa emot Frankrikes proposition om Sveriges biträde till

*) Geijer, sid. 74; Tre Föreläsn., sid. 72; Gustav. Papp. I. 24, 131.

Hannoverska alliansen; ehuru, som det hette, Pommern skulle genom den mycket bättre försvaras ifrån Hannover, än ifrån Ryssland och Österrike (Preussen hade ännu ej biträdt denna allians); subsidierne blefve i rikets medellösa tillstånd af mycken vigt; de nya bundsförvandterne lofvade kraftigt bistå Hertigen af Holstein (ett vigtigt skäl äfven i Horns ögon, hvilken såsom dess fordne Gouverneur var Hertigen särdeles tillgifven). Ehuru hofvet och ministèren nu arbetade härför, ingaf T. d. 17 Jan. 1727 ett memorial deremot, anmärkande, att som vi redan stode i förbindelse med de båda kejserliga hofven, så torde de äska explicationer, om vi förbunde oss med ett oppositionsparti; att det skulle väcka allmän kallsinnighet emot oss, om vi ville synas vänner med alla; att det vore orådligt att deltaga i en förening mellan Frankrike och England, som omöjligen kunde blifva långvarig. (Häri såg T. visserligen rätt. Inga af den äldre tidens politiska traditioner tilläto att tro på varaktigheten hvarken af en sympathi mellan England och Frankrike, eller af en antipathi mellan England och Österrike. Också skredo dessa stater småningom tillbaka i sina gamla banor, om än fredliga ministèrer ännu någon tid lyckades att förekomma utbrottet af ett krig. För priset af den Pragmatiska Sanktionens garanti ser man Österrike snart åter förbundet med England. Så återstod endast Frankrike såsom Sveriges stöd); att förbindelser, som nu synas åtföljda af krigsrustningar, ej vore rådliga för Sveriges lugn (T. bibehöll alltid samma fredliga tänkesätt, äfven sedan under Hattarnes mest krigiska bränad); att om principalerne sjelfve komma i krig, har Sverige föga undsättning att vänta; att Sveriges inre tillstånd ej tryggade det för ett hastigt anfall. Han fordrade derföre såsom vilkor för antagandet af Hannoverska alliansen: 1) De begge kejserliga hofvens samtycke; 2) Kraftiga stipulationer för Hertigens af Holstein förnöjande; 3) Tillräckliga subsidier att godtgöra de rustningar, vi skulle nödsakas göra i händelse af resning och inveckl ande i krig. Denna proposition gjorde sådant intryck och öfverläggningarne blefvo så varma, att man äfven fruktade för landets invärtes lugn. Utom häftiga ordvexlingar i Stånden utkommo en stor mängd anonyma skrifter.

T:s öfriga riksdagsarben voro: 1) Memorial, huruvi Secreta-Utskottet, före eller efter tagna beslut, bör anmä de vigtigaste ärenderna i Stånden; 2) Rörande en af S Consistorium orätt gjord befordran till Undenäs pastor 3) Försvarsskrift för sin far, då Konungen ville stöta hon

rån Öfverstemarskalks-embetet *); 4) En Fransk declara-
ion till Grefve Gollowin; 5) Betänkande om den Hannover-
ka alliansen; 6) Memorial till Ecclesiastique-Deputationen
örande Kyrkoherdevalen; 7) Memorial om sin beskickning
ill England.

Såsom prof på T:s loyautée må anföras, att, ehuru han
aturligtvis stod ganska väl med Wienska hofvet, han ge-
ast afbröt umgänget med Österrikiske Ministern i Stock-
olm, sedan denne och Ryske Ambassadeuren visat humeur
ch afbrutit uppvaktningerne på hofvet. Uppgiften finnes i
itt omnämnde Falkenstedtska handskrifterna på Upsala Bi-
liothek, ur hvilka vi jemväl hemta följande.

Kort efter riksdagens början uppkom ett rykte, att nå-
gon stämpling vore å bane emot Deras Majestäters lif. Ett
asquill derom sattes i omlopp och en lista på conspiran-
erne föregafs hafva blifvit inkastad i Secreta-Utskottet. Då
etta prat blef allt högljuddare, ingaf T. 14 Jan. 1727 på
Riddarhuset ett memorial derom, hvari han föreslog: 1) att
Secreta-Utskottet, till följe af dess pligt att ingenting för-
iga, som till nationens förklening länder, måtte på ed, ära
och samvete förklara, om något directe eller indirecte blif-
it angående en sådan conspiration på bane bragt; 2) Att
en, som kunde gifva ljus i saken, måtte edligen af depu-
erade afhöras; 3) Att en tillräcklig viss belöning måtte ut-
ättas för den, som sagesmannen till sådant kunde angifva;
4) Att den, som beträdes med att deraf veta och ej angif-
it, skulle anses med det straff, som den i sjelfva saken
varit delaktig, och det utan allt skonsmål **). T:s memorial
communicerades med öfriga stånden och præmium utsattes
ör angifvaren.

---

*) Det var vid detta tillfälle han aflade så lysande vältalighets-
rof. Höpken yttrar derom: "Föreställom oss, Mine Herrar! ett
arn träda fram och försvara sin Fader, med all den rörande san-
ing, som oskuld allena kan bruka: med all den eld, en öm kärlek
ingifver: med all den vältalighet, som en naturlig känsel utan konst
åstadkommer. Sen Servilia och Soranus, eller, uti närmare afstånd, sen
unge Tessin tala för sin Fader. Han uppväcker de lifligaste rö-
relser, han utpressar de hetaste tårar, och den vältaligaste herre i
n tid har aldrig öfvat sina gåfvor bättre, aldrig för bättre sak.
... blef verkan, Mine Herrar? Cicero förde Marcellum rättfär-
...d ifrån Cæsar; men det var Cæsar! En Menighet, sällan så ar-
..., och sällan sin egen, häpnar, förundrar sig, ömmar, suckar,
...jes åt och glömmer."

**) Dessa punkter förekomma något skiljaktiga uti Tessin och
Tessiniana, sid. 33.

Emedlertid blef häraf ett långvarigt obehag. Preste-ståndet beklagade, att T. eftertänkligt utlåtit sig m. m. Borgareståndet yttrade sig ock med grämelse hafva intagit innehållet af T:s memorial, men förbehöll sig få först höra Secreta-Utskottet. Bondeståndet förenade sig med Presterne med tillägg, att som T. visste af detta rykte, borde han namngifva sin sagesman och så man ifrån man. T:s förslag ogillades sålunda i tre stånd.

Den 1 Febr. afgaf Secreta-Utskottet sitt utlåtande, att T:s memorial vore en patriotisk skrift och att hvar man borde bifalla honom sin goda intention, men att Utskottet ej trott, att det af en person in Pleno skulle få sådana påminnelser, emedan det tilltrodde sig ega lika trohet mot Kung och fädernesland som han m. m. Då detta upplästes på Riddarhuset, yttrade sig, oväntadt nog, Gyllenborg utförligt emot T., anmärkande, att "om alle de voro tecknade, hvilka förtalt krönte hufvuden, skulle man en underlig masquerade blifva varse." Deremot synes Horn varit nöjd med T:s förfarande. Slutligen afstannade alltsammans, sedan Konungen en tid i Carlbergs trägård åtföljts af tvenne drabanter med laddade carbiner.

Efter fadrens död 1728 blef T. Öfverhofintendent. J'espère que dorénavant vous me serez fidèle, sade Konungen, då han tackade för utnämningen. "Cancellirâds-göromålen voro alltsedan 1727 nedlagde." Tessiniana, sid. 37.

När Sverige 1728, såsom deltagande i Hannoverska alliansen, skulle afsända Plenipotentiärer till Congressen i Soissons, var T. utsedd att gå dit, men undanbad sig.

Likväl reser T. utrikes höstetiden s. å. på egen bekostnad med sin unga fru. Han hade d. 7 Aug. 1727 inträdt i äktenskap med *Ulrika Louise Sparre*, dotter af T:s gynnare i Paris, Riksrådet, Fältmarskalken och Ambassadeuren *Erik S.* till Sundby och dess sednare fru Christina Beata Lillie.

Anledningen till resan uppgifves olika, och kunde väl också mer än en orsak hafva verkat dertill. Ehrenheim ställer den i sammanhang med hans vid riksdagen ingifna memorial om sin beskickning till England och anser sålunda resan ej företagen alldeles för enskild räkning. I Svenskt Pantheon skrifves: "Till att fullfölja sin faders planer och anläggningar och ännu vidare öka sina kunskaper, begärde och erhöll T. tillstånd att anträda en utländsk resa. Utom de länder, han redan förut lärt känna, besökte han äfven denna gång England." Detta synes vara efter Höpken, Leyonhufvud och Gadd, som skrifva ungefär detsamma. Enligt

Ett af de mest ingripande resultaterna af denna riksdag var den grundsats, som gjorde sig gällande, att Rikets Råd voro Ständernas fullmäktige, som af sina principaler kunde förafskedas. Så fick Sverige "parlamentarisk styrelse."

Tvenne dagar efter riksdagens slut skref T. ett testamente till sin hustru af all sin egendom "för hennes under ärt äktenskap förtärda fäderne- och mödernearf." I detta estamente inlåter sig T. äfven i politiska betraktelser; och å documentet väl ej kunde vara beräknadt att läsas förr n efter hans död, bör man väl här mindre frukta "skådepelaren." Vi anföra derur: "Jag hatar och flyr all skenelighet: men eger till Gud en brinnande förtröstan och har ll honom all min nöd och lust bemställt, samt alltsammans, som af Dess hand undfånget, ansett, så att jag med munert mod väntar, när han så behagar, min tros ändalykt, m visserligen öfverträffar min jordiska hydda, hvars kullstande jag ringa aktar. Jag har mångfaldiga tysta suckar ör mitt fosterlands välgång Gudi offrat. Jag känner ej höre skatt än att se min hembygd välsignad. Min nästa älkar jag; och om jag i någon måtto derunder syndat, är tt jag mine landsmän mer än andre för min nästa ansett. e Herrar, hvilka under det Stafven varit i mina händer o sig hafva lidit, äro visserligen aldrig af mig förföljde, vilket jag inför Gud bedyrar. Gud göre Sveriges undertare nu omsider försonte. Får Sverige utländskt krig der denna förbistring, så skyndar riket till sitt förderf. in sal. faders oförrätt har jag aldrig sökt hämnas, ehuru g derföre varit misstänkt. Hans sak är i dens hand som tt dömer. Ränkor, giller, lönngångar äro och hafva varit g en vämjelse." Denna hemliga redogörelse blef T:s enda der alla beskyllningar och förebråelser. På sin ålderdom ref T. om denna riksdag: "Inför salighetens Gud bedyrar g, att jag ej ens tänkte på min s. faders oförrätter. Blef got proponeradt eller beviljadt i faveur af hans anhöriga? kaså intygar jag i sanning, att hvarken Wellingks eller derhjelms slägt och vänner på ringaste sätt sökt interesra mig i något agg, som kunde ligga dem på hjertat. Så st som min själ trängtar efter himmelsk glädje, så visst rklarar jag mig ej veta, om eller genom hvem någon penng utdeltes. Mig tillböds den ej, fast jag beklagligen måe tro, att penningen då ej var utan verkan."

Kort efter riksdagen hade T. anbud att blifva Riksråd, verståthållare och Öfverstemarskalk både af Kungen sjelf h genom Broman, men afsade sig. Härom skrifver han:

*De anekdoter, som härvid tilldrogo sig, skrifve en samm[...]
Huru blygas ej då mina fiender att tadla min äregirighet." ... "Det är ej embeten, som i en republik göra medborgare utmärkte: första rummet inför sin samtid och en efterverld förvärfvar sig den, som på allmänna riksdagar försvarar medborgares frihet, talar för deras väl, ger lagarne lif, väsendtlighet och styrka, upphjelper handel och näringar m. m. Sådan ärefull och stängselfri omsorg kan gifva åt en nitälskande och upplyst riksdagsman samma odödliga nam[n], som flera ministrar, genom insigt och verksamhet, på en halare is förvärfvat, med den fördel framför dem att i tre år få hvila och bereda sig till nytt arbete. Den som ej är skicklig att i öppna Plena eller i riksdagsutskott gagna sitt fäderneslaud, huru skulle den förmå att med utmärkt hed[er] bestrida en tjenst eller ett embete? Här finnas män, som på slaget kl. 9 intagit sina säten vid ett Collegiibord, samt slumrat och aldrig sagt ett ord förr än kl. 1, då de påmin[t] att middagstimman slagit, men då vid hemkomsten klag[a] öfver ett odrägligt arbete och ringa belöning. Mon de där till äro berättigade? Emottagom embeten när vi äro söd[...] gade af allmänhetens önskan eller genom utmärkta prof [...] dem äro värdige funna. Låtom oss genom påtrugade be[...] ställningar snarare vara offer för det allmänna, än genom tjenstökningar uppoffra riket på våra små altare. En all[...] män tjenstlystnad är ett säkert förebud till frihetens under[...] gång, liksom pappersmynt är ett ovedersägligt tecken till handelns och creditens förfall. Ibland lycksökare uträkna[...] endast dem, som sträfva efter att förvärfva sig samma [...] skattbara rätt, som en frälse- och riksdagsman har, att [...] under allmänhetens ögon och med dess bifall, tjena öfve[r-] het, fosterland och medborgare på möten, der det den samfälta väl gäller. Då få vi den uppriktiga vördnad, som en charakterafullmakt aldrig förskaffa kan. Tjenstnjuta [...] der täflan i yppighet: otillräcklig lön leder i frestelse: [yp-] pighet och olaga inkomst öppna afgrunden för ett gen[om] hårda öden förut utmärgladt rike."

Ett poem, kalladt "Tessins aria vid riksdagen 173[...] kan läsas i De la Gard. Arch. XVI. 102. Det förråder [...] randning och ledighet i versen och språket, som för d[en] tiden var ganska ovanlig. Då var ännu ej Lovisa Ulri[ka] kommen och således ej heller hennes "tidehvarf." Jfr Wi[e-] selgren, Sveriges Sköna Litt. IV. 326.

T. hade nu under fem riksdagars arbeten förvärfvat [...] vidsträckt erfarenhet och stadgad charakter. Ungdomsyr[...]

hade undergått trenne afsättningar: 1) i Paris 1719 under vistelsen i en allvarsam familj; 2) vid inträdet i riksdagsarbetet 1723; 3) den hufvudsakliga 1727—28. "Jag kände då, säger han, vid 32 år, en ny epoch af lifvet, sedan jag länge nog ung varit." Fadrens förföljelser under riksdagen och död straxt derefter höjde den allvarliga stämningen. Härtill kom sammanlefnaden med hans aktningsvärda maka från samma tid. "Ifrån 1728", skrifver Ehrenheim, "synes religionen ofta fått hans ensliga stunder och äfven oafbrutet hans offentliga offer inför altaret. I hans enskilda betraktelser, i hans sjelfpröfningar, lyser en andakt, som påminner om hans barndomsöfningar i det gamla hofvet. Hvad det späda hjertat känt innan passionerna vaknat, återtog det, sedan de lugnat af, i mognare år." Men det lifliga lynnet fordrade ock ut sin rätt. Från strängt arbete, brydsamma förhållanden, allvarsamma betraktelser öfvergick han ätt till muntra, äfven barnsliga, nöjen*). Sin värdighet akttog han dock alltid. "Alla fingo se, så mycket de kunde, hvad han var, ingen fick höra det af honom. Och samtiden, mer och mer lättsinnig, ränkfull och egennyttig, mer van att tro på dolda laster än på dolda dygder, såg, dömde och målade honom lik sig sjelf." (Ehrenheim).

Gyllenborg hade nått sitt mål såsom Cancelli-president. Han påskyndade nu T:s afresa till Paris. Mellertid beramades sedan, att T. skulle först afgå till Danmark såsom Ambassadeur E. O. Ändamålet var att inleda Christian VI i franska förbundet**); men den vaksamme Engelska Mini-

*) Han berättar sjelf huru han under 1738 års oroliga riksdag skref theaterpieser för societeten, "telles que la Comedie sans Intrigue ou les deux grossesses (månne densamma som vi förut efter Dahm anfört under titeln la double grossesse?), et le petit Conte intitulé Faunillane ou l'Enfant jeune." Den sednare skrefs vid Ulrika Sparres, sedan Grefvinnan Adlerfeldts födelse på Fånö, kom att följa med till Paris och lästes der i ett litet sällskap af Grefve Caylus, Marivaux och Boucher. B. erböd sig att göra figurer, som graverades och insattes i en tryckt upplaga af endast 3 ex. 4:o. Den boktryckaren, Prault, tryckte olofligt en upplaga 12:o, som af honom indrogs. Dock kommo några ex. ut. Plåtarne till den större voro förut bortskänkta och kommo i Duclos händer, som begagnade dem i romanen Acajou. Mången ville i Faunillane se politiska anspelningar; men alla hänsyftningarne kunde förklaras ur händelser i Sparrarnes familj, för hvilken stycket skrefs.

**) Förslaget till Danmark omfattade en delning af Rysslands Östersjöländer. Sverige skulle taga Carelen, Wiborg, Ingermanland och Estland; Danmark deremot Riga med Lifland. Det var sista försöket att stänga Ryska "jätten" från hafvet. Redan Johan III insåg således ej först Gustaf Adolf) den från Ryssland hotande faran

stèren sökte förekomma sådant. Som T. icke kunde genast afresa, sändes C. F. Scheffer "interimsvis" i stället att med Franska Ministern i Köpenhamn göra sitt bästa. Detta slog fel och England vann sitt ändamål. I följd deraf ansågs T. ej kunna uträtta något i Köpenhamn. Han begaf sig då till Paris, men utan någon publik charakter, endast försedd med Konungens fullmakt att handla med hofvet om Sveriges interesse enligt undfångna instructioner och hvad han ur Secr.-Utskottet sjelf bäst visste vara Ständernas afsigt. För att främmande makter ej skulle inse afsigten med resan, uppgafs att han endast sökte bot för sina ögon hos någon fransk oculist, och vid ankomsten till Paris i Aug. 1739 tog han våning nära en sådan. Förevändningen blef så mycket troligare, som T. från barndomen efter koppor varit blind på ena ögat (hvilket dock aldrig vanställde honom) och det andra genom mycket skrifvande och arbete vid ljus hade blifvit mycket försvagadt.

T:s ställning var icke den lyckligaste. Utan tack sig honom begge partierna försonlig; det underliggande trodde sig bedraget, det segrande illa tjenadt. De medelvägar han föreslog, de ledtrådar han utlade att komma ur labyrinthen försmåddes, förfelades. Det var ej han som skapat nya systemet. Det hade länge grott och småningom utvecklat sig allt sedan 1731 under Gyllenborgs vårdande hand. Med T:s ideal af nationalfrihet och sjelfständighet instämde en allians med Frankrike under förutseende fruktan för Rysslands betande tillväxt. Men hans vanliga sjelfpröfning äfvensom hans offentliga redogörelser frikalla honom från att ha velat inleda ett offensivt krig. Dertill voro andra ledare. Ställningen var vid T:s afresa vacklande. Redan vid riksdagens början hade tvenne regimenter blifvit öfverförda till Finland och flottan fått ordres att hålla sig färdig. Det skulle se ut som en nödvändig följd af Sveriges förklarade öfvergång till franska systemet; men det var egentligen en liten förberedelse, som väntade på Ständernas ytterligare författningar. Ehuru dessa uteblefvo, tillväxte krigslystnaden, i

och vände sig derom till Frankrike. Jfr Cygnæi Bidrag till de Nord-europeiska folkslagens Hist. I. 274 ff. Vi ha ofvanföre i Typotii biographi antydt, huru denna omständighet dref Johan att söka förbund med Påfven och katholska Furstar. Äfven Polska inblandningen ingick i samma plan. Ehuru i mindre vänligt förhållande till Danmark, önskade dock Johan hellre se dessa länder i dess våld, än i Ryss-lands, och sökte utbyta östersjölandet mot en del af Norge. Jfr Ry-

4. Geijers ord i hans Hist. II. 147, 154, 180 bära s... mer än en sida.

nnerhet efter riksdagen, ytterligare uppstegrad efter Sinirs mord d. 17 Juni 1739, och regeringen invecklades i t ena betänkliga steget efter det andra. Snart voro 15,000 m öfverförda till Finland, innan ännu T. anländt till aris. Några dagar efter sin ankomst dit, skref T. till lenborg d. 7 Sept. 1739: "Je ne saurois assez exprimer V. E. ma surprice sur les ordres qui me sont venues d'asser ici negociation sur negociation, avant que d'avoir dé le Cardinal, qui déjà ne craint que trop des propositions onéreuses et hazardeuses de ma part. Au reste, je sais pas si les dispositions sont telles, que l'on peut e apparence de succès commencer des opérations de guerre s le consentement des Etats"; och d. 22 Jan. 1740: "Jag står mig alldeles blifvit modfälld af E. Ex:s sednaste bref h de deri gifna detaljer om bristerna, om contributionere otillräcklighet och löningarnas tillgripande, hvarigenom g styrkes i min förra tanka att underhandlingarne bort egå, anstalterna sedan göras och Ständerna till deras verkighet sammankallas."

Vi kunna här icke undgå att reservera oss emot Geijers ställning, som vid detta tillfälle utan tvifvel gjort T. tt. Han skrifver: "Nyss före krigets utbrott finner man nerhet Tessin tveksam; hvilket också charakteriserar hom, sedan han så mycket bidragit dertill." Kriget röt först om hösten 1741 och T. var "tveksam" redan ge år förut och innan han knappast kunnat det ringaste a sig för i Paris, dit han anlände först i Aug.*) 1739 h genast d. 7 derpåföljde Sept. skref nyssanförda bref. nna dag (7 Sept.) slöts under fransk bemedling freden lan Porten och Ryssland. Förberedelserna dertill hade ndan tydligen blifvit gjorda, innan T. anlände till Paris h innan han börjat sina underhandlingar; denna omständhet innebar således visserligen ingen anvisning om Frankns fortfarande obenägenhet till allians emot Ryssland under andra nya genom T. inledda förhållanden, helst om de nskyldiga orsakerna till bemedlingen granskas, hvarom na nedanföre. För öfrigt måste väl T. "bidraga" till vinnde af ett mål, för hvars ernående han var afsänd**) och

*) Enligt Berch hos Gahm. Berch vistades då sjelf som Legan-Sekreterare i Paris.

**) Han hade ordres att handla i öfverensstämmelse med Secr.-Utskotts af honom kända önskningar, enligt Gahm. I nämnde Utskott styrde just de häftigaste af krigspartiet, Lewenhaupt, Buddenbrock, Lagercrantz.

upphörligt eggande *påminnelser af sina*

Landtmarskalk under riksdagen 1740,
ledning beslutades kriget med Rys-
Svenskt Pantheon XX. 72: "Man har
vid detta tillfälle styrde Lewenhaupts
beskyllning saknade all grund; ty Les
ysten och sjelfständig, att han var en
Man kallade honom redan på skämt
yrkade kriget af alla krafter, hvaremot
a bref från Paris och i samråd med
en St. Severin, helt och hållet afrådde
tidpunkt." För öfrigt var hela Ryska
739 af Gyllenborg med dåvarande Prin-
d underhandling om hvad hon vid sitt
thronen skulle cedera; hvaremot Prin-
, att Sverige skulle låta den unge Her-
ma hit öfver såsom thronföljare. Detta
arit aftaladt; men då Drottning Ulrika
rågan väckte bekymmer, tordes ej Ri-
ende på Hertigen. Gyllenborg var sä-
successionen, men Tessin deremot för

ll Paris utgör glanspunkten i T:s lef-
diplomatiska uppdraget utförde han med
värf af en betydlig del af sin enskilda
n att göra gällande för andra än dess
tliga egenskap, hvarmed han var be-
f honom berodde kröntes underhandlin
ende framgång; men resultatet motsva-
de kunnat förvänta, i följd af Fredrik
Sveriges interesse stridande förhållande
lägenheter leddes nu af den gamle för
e Fleury. T. borde bringa honom at
ch maximer. De möjligtvis öfvervun
lätt åter inträda i sin kraft, derest g
rkan F. funnit en orsak eller förevän
aka till sina grundsatser. Chauvelin
broder i ministèren och egentlige under
ka krigspartiet, var sedan 1737 i onåd
stor nöd i Frankrike just hösten 1739
ingar i flera provinser och regering

h Reform, sid. 188 ff.

ständigt ...
...*ernas hälls*...
...*umbidigt visst* ...
... femtio år dere...
... "*Det är utrönt*, ...
...*skj*, ger årligen ...
...*tredjedelar* af d...
...*provinserna* be...
... folket gör *falska*...
... *är i det* andliga...
... blir långvarigt, sk...
... missgynnande inver...
... orsaker ***): af m...
...ngens böner (hon gäl...
...mmit under sina mait...
... hofkretsens *speglosor* ...
... T. hvarje ögonb...
... ej nog *att* genom ...
... *begriplig*; T. måste äfv...
...ägenhet och *förmå* hof...
... *bestorma* F:s ömtå...
... för att verka *på alla* ...
... Drottningens *salon*, i *fä*...
...rldens cirklar. Han *medför*...
... ledsvett *och* umgängeston ...
... *orakel*, och sin *systers* ...
... Charl. Sparre ††), *la charmante* ...
... *Versailles* — kring hvilken *alla* ...
... af blodet *inberäknade*. ...
... anspråk *på* uppmärksamhet *geno*...
... begagnades af T. *med den öfver*...

... Tessiniana, sid. 83.
... Swedenborgs *Itinerarium*, först i vår ...
... Tübingen.
***) Vidräkning och ...
... om henne Tessiniana, sid. 228 ff., der ...
... henne från *franska* Drottningen, Prinse...
... och Prinsessan de Montbason äro införda.
... Hon blef gift med *H. Exc.* Gr. Carl Reinhol...
... till Grefvinnorna Löwenhjelm och Höpken, ...
... Höijerfelt af Kellgren besjöngos i skaldesty...
... Grefvinnan Löwenhjelm alled först för ...
... äro de ännu lefvande DD. EE. Gref...
... Löwenhjelm. Grefvinnan Fersen sjelf h...
... en interessant biographie införd uti Mini...
... henne, porträtt är bifogadt.

behöfde ofantliga summor för att undsätta de nödlidande *). Finanserernas ställning var redan så hotande, att Swedenborg, som samtidigt vistades i Paris, i anledning deraf förutspådde den femtio år derefter inträffade revolutionen **) i följande ord: "Det är utrönt, att den pålaga, som de kalla *dixieme* (tionde), ger årligen 32 millioner; och att Parisarne lägga at tvåtredjedelar af detta belopp på sin egen stad. I de aflägsna provinserna betalas skatten i allmänhet icke årligt, emedan folket gör falska afdrag. En femtedel af rikets hela egendom är i det andliga ståndets händer. Om detta sakernas läge blir långvarigt, skall statens ruin komma skyndsamt."

En missgynnande inverkan på F. kunde uppkomma af flerahanda orsaker ***): af något Konungens infall, af några Drottningens böner (hon gällde ännu något, innan Konungen kommit under sina maitressers erkända inflytande), af några hofkretsens speglosor m. m., på hvars iakttagande och motverkande T. hvarje ögonblick måste vara beredd. Det var således ej nog att genom snille och talenter göra statsnyttan begriplig; T. måste äfven vinna kungahusets personliga bevågenhet och förmå hofkretsens utmärktheter att för hans räkning bestorma F:s ömtåliga sidor. T. tog sina mått och steg för att verka på alla håll: i Konungens audiensrum, i Drottningens salon, i förste Ministerns cabinet, i stora verldens cirklar. Han medförde sin älskvärda hustru †), hvars lefnadsvett och umgängeston gjorde henne till sjelfva hofkretsens orakel, och sin systers förtjusande stjufdotter, fröken Charl. Sparre ††), *la charmante rose* — som hon kallades i Versailles — kring hvilken alla förnäma fjärilar fladdrade, Prinsarne af blodet inberäknade. Grefvinnan hade tillika giltliga anspråk på uppmärksamhet genom sin far, jfr s. 83. Allt begagnades af T. med den öfverlägsna diplomatens

---

*) Tessiniana, sid. 83.

) Jfr Swedenborgs Itinerarium, först i våra dagar utgifvet af Tafel i Tübingen. *) Vidräkning och Reform, sid. 189 ff.

†) Jfr om henne Tessiniana, sid. 226 ff., der bland annat flera bref till henne från fransyska Drottningen, Prinsessan Marie Sophie Rohan och Prinsessan de Montbason äro införda.

††) Hon blef gift med H. Exc. Gr. Carl Reinhold von Fersen och moder till Grefvinnorna Löwenhjelm och Höpken, hvilka jemte Grefvinnan Meijerfelt af Kellgren besjöngos i skaldestycket "Gratiernas döpelse." Grefvinnan Löwenhjelm afled först för ett par år sedan. Hennes söner äro de ännu lefvande DD. EE. Grefvarne Gustaf och Carl Axel Löwenhjelm. Grefvinnan Fersen sjelf har nyligen blifvit tecknad uti en interessant biographi, införd uti Miniaturalmanach för 1850, der äfven hennes porträt är bifogadt.

skicklighet. Man får således icke i allt detta se endast en lustresa med flärd och nöjen.

Geijer yttrar, att Sverige ej kunnat vinna någon tillgång till utvägar mot Rysslands välde, om ej Ludvig XV af sin Drottning (Stanislai dotter) fått en så hög grad af välvilja för Sverige m. m. Häremot må anföras följande ur Vidräkning och Reform, sid. 161, hvaraf tillika synes huru vigtig den ofta missaktade personalhistorien är för insigten i sakernas rätta sammanhang: "Stanislaus sjelf blef mindre benägen för Sverige, sedan han gått miste om derifrån påräknadt biträde vid sitt sednaste försök att blifva verklig Konung i Polen, och på äldre dagar tog han intryck af sin gunstling, Hertigen af Ohssolinsky, hvilken Ryssland förstått vinna, och mot hvars *hycklade* vänskap Tessin varnades af General-Lieut. i fransk tjenst Gr. Orlick (född Polack, slutligen Svensk Seraphimerriddare), hvars outsläckliga och brinnande hat till Ryssland gått i arf från fadren, som varit Hetman för Kossacker och dog i landsflykt. T. måste således på samma gång låtsa förtroende för Ohssolinsky och sätta pålitligare vänner i rörelse kring Stanislaus, på det han ej skulle intala sin dotter kallsinnighet mot svenska interesset, för hvilket T. tvertom gjorde henne böjd, genom sin hustru, som vann Drottningens stadigvarande ynnest, var hennes angenämaste sällskap och sjelfskrifven i hennes spelpartier. Den brefvexling, de förde, äfven sedan grefvinnan T. återvändt till Sverige, vittnar om den inbördes vänskapens värma och varaktighet. Huset Rohan, ett bland de mäktigaste i Frankrike, utöfvade ett särdeles stort inflytande på hofkretsen. Grefvinnan T. och fröken Sparre blefvo äfven här föreningslänken. Prinsessorna Rohan voro grefvinnans dagliga och förtroligaste umgängesvänner: Prinsarne lågo för frökens fötter. General Orlick, nitisk och driftig, T:s personlige vän och vän af det politiska system, hvars organ han var, understödde honom med sina talrika förbindelser; och — hvad jag sjelf skulle ansett otroligt, derest jag ej egde de skriftliga *bevisen* i mitt våld — en Prins af blodet — Prinsen af Conti — var icke blott en ifrig anhängare till underhandlingens syfte, utan till och med en *hemlig kunskapare åt underhandlaren.* De besökte hvarandra naturligtvis mera sällan och råkades ej mer än en gång på hvartdera af de olika mötesställen, om hvilka T. underrättades i biljetter från Prinsens stallmästare, Grefve Choissy. Allt detta var ännu blott biträden, underlättanden, förekommanden och hinders afböjande, som likväl alla

rdrade urskillning, vaksamhet och dryga omkostnader, dels
ll lefnadssätt, dels till föräringar. Utgifterna härtill öfver-
ego vida hvad staten bestod; men T., som lifvades ej en-
ast af tjenstenit, utan tillika af öfvertygelsens, lät sin en-
skilda förmögenhet springa, för att ernå sitt syftemål. Hans
personliga egenskaper, som beredde hans triumf i salongerna,
kade vigten af hans framställningar jemväl hos F.: en ny
bius Cunctator, hvilken, för att bringas till beslutsamhet
ch beslut att i subsidieväg lösa på pungen, behöfde äggas
f alla de retelsemedel, T. kring honom satt i rörelse. Äfven
ed F. bedrefvos underhandlingarna, framför allt i början,
nder den tätaste hemlighetsslöja. De rådplägade hvarken
Versailles eller i Paris eller på Issy (F:s landtslott), utan
nder föregifna spatserfarter, än på det ena, än på det an-
ra lustställlet i hufvudstadens omgifningar. Sedan F. lånat
at åt förslagen och fordringarna, äskade han naturligtvis
estämd uppgift på de stridskrafter, Sverige kunde upp-
ställa. Må ingen låta dåra sig af Geijers yttrande om T:s
ästarskap "att hålla god min mot franska ministèren öfver
kernas egentliga tillstånd i Sverige", att tro, det han nu
varken lyckades eller ens böd till att föra F. bakom ljuset,
afseende på vår krigshär, vår flotta och våra förråder.
) Är det ej tänkbart, att en statsman med hufvud och
aterlandskärlek skulle lättsinnigt söka missleda den bunds-
rvandt, hvars bistånd man anlitade, helst ett så stort före-
g, utan nödiga utvägar till dess utförande, lemnade ingen
förhoppning om framgång. 2) Visste T. så väl som F., att
n falsk uppgift ofördröjligen skulle blifvit vederlagd af
ankrikes Ambassadeur i Stockholm, isynnerhet emedan det
Ider något tvifvel, att en så betänksam minister, som
ej beviljade Frankrikes subsidier, innan han, genom be-
lde Ambassadeur, controllerat riktigheten af under-
ndlarens uppgifter. 3) Var T. Horns politiske fiende,
äfva häfstången till hans aflägsnande från statsbestyren,
Sveriges dåvarande blomstrande belägenhet var helt och
lit ett verk af Horns statsmannavishet. Det kan således
förmodas, att T. ens velat förgylla en beskrifning, hvaraf
n uteslutande kom hans motståndare till godo. När
underrättat af T:s uppgifter, besannade af Franska Be-
skickningen i Stockholm, att Sverige var iståndsatt att
lo utföra och uthärda ett krig, beviljade Frankrike de
förderliga subsidierna. Sålunda löstes den första knuten
underhandlingen. Det utgjorde andra knuten i T:s råd-
läggningar med F., att, medelst Frankrikes inflytande, göra

Danmark benäget för en activ sammansättning mot Ryssland. Äfven detta lyckades. Frankrikes sändebud i Köpenhamn, Abbé Le Maire, fick instruktion, att i detta afseende göra gemensam sak med Svenske ministern. Danska cabinettet blef nu medgörligare. Frågan om Bohus läns afträdande lades å sido. När slutligen T., med mycket besvär, förmått F., att äfven hos Danmark använda ansenliga subsidier, antog Danmark detta af Hr Le Maire gjorda anbud, och utfäste sig, att med nödig hjelpsändning till lands och vatten understöda Sveriges anfall mot Ryssland. Tredje och sista knuten i T:s underhandling återstod. Det gällde, att förmå Frankrike strö ut penningar till en tredje makt, om eljest benämningen "makt" lämpligen må begagnas i afseende på en handfull folk i ett litet furstendöme, hvars betydenhet, i fall det kunde sägas ega någon, var relativ och endast uppkom deraf, att regenten der jemväl bar kronan i ett större rike. Det var en artighet mot K. Fredrik i Sverige personligen, att man låtsade fästa vigt vid de några tusen man hjelptruppar, som Hessen-Cassel kunde lemna, och detta Landtgrefskaps medverkan i sammansättningen hade endast derigenom något värde, att Konungen i Sverige dymedelst fick ett personligt interesse i företaget, och att detta förhållande blef åskådligt för Europa. Äfven detta genomdref T. Den sparsamme F. anslog betydliga subsidier åt det lilla Hessen-Cassel. Glad och stolt att hafva gått i land med sina stora och kinkiga värf, hastade T. att hos sin regering inberätta detta sista offer, han utverkat af Frankrike åt det gemensamma bästa, och anhöll, att en hessisk minister ofördröjligen måtte sändas till Paris, för att underteckna den off- och defensiva tractaten och qvittera subsidierna. Skickligare har aldrig någon underhandling blifvit utförd och större sannolikheter sällan företett sig till framgång af en sammansättning. Och likväl strandade denna herrliga plan. Det drog ut på tiden. F. förundrade sig, att ingen hessisk minister afhördes. T. upprepade och biträdde dess otålighet i bref på bref till sin regering, hvilka besvarades med det ena ouppfyllda löftet efter det andra om skyndsamhet. Omsider anlände Baron von Asseburg till Paris från Cassel, försedd med nödiga fullmakter. Han uppvaktade vid hofvet, gjorde ceremonibesök hos F. och ministrarne, hade tusen förevändningar till uppskof, och när han slutligen pressades att skrida till verket, när man snart sagdt velat truga subsidierna på honom, så framvisade han för franceyske ministèren — en just i denna vefva med Konungen af Sto-

ritannien och Hannover afslutad off- och defensiv allians-
actat, hvilken Asseburg väl höggunstigt förklarade, att
ka regeringen ingalunda ämnade göra gällande emot
rike eller Sverige; men som likväl gjorde någon sam-
ansättning med Frankrike och Sverige omöjlig, utan Eng-
ds vetskap och samtycke: England, som den tiden
elte under täcke med Ryssland mot Frankrike. F:s för-
ytelse låter lika litet beskrifva sig, som T:s bestörtning
ch harm: känslor, lifligt delade af svenska Senaten, vid
hållen underrättelse om en dittills exempellös dubbelhet
os hessiska hofvet och trolöshet hos Sveriges dåvarande
onung. Väl besvarade han Senatens förebråelser i sittande
åd med bedyranden, att han lika uppriktigt skulle främja
veriges bästa i den stora förbundsfrågan, och att han haft
undna händer hvad hans arfländers statsförhållanden angick:
äl förklarade han sig beredvillig, att genom egenhändiga
ref till Konungarne af Frankrike och Danmark försäkra
em, att Hessens separata allians ej hade något att betyda,
tan att han vore fortfarande lika böjd och interesserad uti
amgången af de mellan Sverige, Frankrike och Danmark
örjade underhandlingar: väl skickade Gyllenborg både till
ardinalen och danska ministèren svenska Senatens enhälliga
rklaring, att Sverige förblef troget sina ingångna förbin-
elser; att Konungen utfäst sig vilja upprätthålla dem och
tt Rådet skulle vaka öfver ordhålligheten och fullbordandet:
genting hjelpte i afseende på Danmark, och ur oväldig
tatsmannaåsigt sedt borde ingenting der kunna afböja följ-
erna af svenska Konungens svek. Ehvad än K. Fredrik I
ch Sveriges rikes Råd förklarade, var det dock öppenda-
dt, genom hessiska tractaten med England, att Konungens
nskilda interesse i denna vitala punkt var skiljdt från
veriges: att hans nit för det allmännas sak derföre skulle,
hvad på honom personligen ankom, blifva ganska lamt:
tt uti denna conflict emellan stridiga interessen det blefve
roblematiskt och eventuelt hvilkendera sakens framgång
ge att hugna sig af hans hemliga välönskningar och till-
randen: samt att det under sådana auspicier varit mer än
fventyrligt och oförsigtigt af Danmark, att biträda ett of-
ensivt krig mot det mäktiga Ryssland och blottställa sig
ör dess hämnd. Danmark drog sig således nu definitivt till-
aka. Det högsta, hvartill Frankrike kunde förmå det, var
tfästelsen, att i stora striden icke angripa Sverige. O-
ktadt sin seger öfver Turkarne, fann Ryssland sin politiska
tällning, med hänsigt till Sverige, dess bundsförvandter

..a andra förehafvanden, så betänklig, att det ansåg sig ..behöfva fred med Ottomaniska Porten. För att ernå sitt ändamål hade Ryssland isynnerhet tvenne hinder att öfvervinna: renegaten Bonnevals och Frankrikes inflytande. Bonneval ville Sverige väl, hatade Ryssland, kände vägarna så väl i Divanen som i Seraljen, och förenade med förslagenhet drift *). Ryska penningar verkade derhän, att Bonneval, från att vara gunstling, med plats räddade sig undan silkessnöret och slapp med landsflykt **). Franska sändebudet i Turkiet, Villeneuve, var beslägtad med Frankrikes statsminister. Förgäfves fattade Gr. Orlick misstankar emot hans uppförande, och ville sjelf begifva sig till Constantinopel, för att på stället bevaka det anti-ryska intresset. F. afstyrde sådant, påstod att Villeneuve ej kunde öfverskrida sina instructioner och att dessa vore till Sveriges båtnad. Förgäfves gåfvo de svenske agenterne vid Ottomaniska Porten Carleson och Höpken vinkar, att allt ej stod rätt till å franska hôtelet. F. fann sig stött, att man trodde honom kunna irra sig i valet af verktyg, och att hans underordnade skulle drista handla i annan syftning, än han föreskrifvit. De ryska penningarna talade högre, än både blodsbandet och hågen att stå väl hos Förste ministern. Villeneuve som hade befallning, att **låtsa** en bemedling, men i sjelfva verket fördröja och lägga hinder i vägen för freds afslutande mellan Ryssland och Turkiet, påskyndade i stället och bemedlade freden. F. dolde sin vrede, för att icke varda ertappad med ett misstag och låta verlden komma under fund med, att man understått sig visa honom olydnad, helst det icke gick an att låta Sultanen se, huru litet Frankrike haft mening, att skaffa honom den efterlängtade freden. Mot Turkiet och Ryssland gaf F. sig derföre utseende af belåtenhet med bemedlingens framgång; Sverige sökte han lugna med försäkran, att saken ej kunnat hjelpas, och att det således var bättre, att Sveriges pålitligaste bundsförvandt genomfört bemedlingen och vakat öfver vilkoren. Till undvikande af uppseende fick Villeneuve ännu någon kort tid stanna qvar i Constantinopel, men återkallades snart och blef, efter hemkomsten, **aldrig mera använd** i tjenstevåg. Han reste obemedlad bort, och köpte vid sin åter-

*) ..r bevisen härför och för det följande uti Bonnevals sjelfbio..pieradt af C. F. Scheffer och med inledning af Tessin för..ckt uti Portefeuille, IV. 18 ff. (Red. anm.)

**) .. ingaf likväl sedermera Sverige hopp om att bringa Porten ..ytt fredsbrott. Tessiniana, sid. 181. (Red. anm.)

...mot en betydlig egendom i provinsen, der han bosatte sig, ...ande sig öfver den förlorade gunsten med de rikedomar, ... vunnit — ur Czarernes skattkammare. Men, äfven se... freden mellan Ryssland och Ottomaniska Porten blifvit ...tad, medelst det franska sändebudets falhet: äfven se... Hessens och den svenske Konungens dubbelhet var lagd ...gen: äfven sedan Danmark, på grund deraf, dragit sig ...baka från all medverkan i förehafvandena; bade utgången ...kriget likväl kunnat och bort blifva ännan, än den blef. ...der vanliga omständigheter skulle K. Fredrik, som icke ... främling på valplatserna, blifvit krigshärens naturlige ...rare, hvartill han ock erböd sig. Men hans uppförande ...böd, att åt honom anförtro krigsförehafvandenas ledning. ...neral Diemar, hans förtrogne, hade offentligen vid ett ...mande hof yttrat sig med gäckeri om krigsföretaget: ... i Senaten röstade Konungen **för** detsamma. Sveriges ... var byggd på en sammansättning af flera makter mot ... gemensam fiende: och Fredrik lät sina arfländer sluta sig ... ett annat förbund, än med hans rike. "Konungen sjelf ... emot kriget, fastän han tyckte mera om att förställa ..., yttrar Cancellipresidenten Riksrådet Ulr. Scheffer. Åt ...så tvetydig person **borde man icke** anförtro commando... Sämre hade det väl i alla fall ej kunnat slå ut, än ...hedde; men detta kunde ej förutses. Man var således ...ktlig i misstaget — och rättvis i bestraffningen."

I Paris såg och besöktes T. ofta af vetenskapsmän och ...närer. I Hårlemanska samlingarne på K. Bibliotheket ... i Gahms tid åtskilliga vackra graverade estamper, ... i Paris af stora mästare och tillegnade T. För Stock... slott och egen räkning beställde T. flera målningar.

Sedan franska regeringen ökat subsidierna öfver con...nens innehåll, ingick T. i öfverläggning om commer... förhållanden, i följd hvaraf en preliminär Handels...tat tecknades i Versailles d. 25 April 1741. Tillika er... T. uppdrag att med Neapolitanske Ministern i Paris ...lägga om samma ämne. Efter många vexlade projecter ...krefs en Handelstractat mellan Sverige och Neapel i ... d. 30 Juni 1742. Kort förut hade T. gjort en resa ...Frankfurt för att såsom svensk Ambassadeur lyckönska ...nye Kejsaren Carl VII till sin krona, hvarifrån han åter... till Paris i Febr. 1742. Med den drygaste kostnad för ... bivistade han Monarchens kröning, skrifver Gadd.

Under vistelsen i Paris anhöll T. d. 27 Apr. 1741, må... äfven af missnöje med hans ansträngningars neutrali-

serande genom Konungens dubbelhet, men angifvande såsom skäl ekonomiskt betryck, att blifva entledigad ur rikets tjenst. Detta afslogs; men han kallades kort derefter till Riksråd *) med anmodan att qvarblifva i Frankrike och fullfölja sina värf. Häröfver slogs i Paris en jetton, stucken af Le Blanc, med T:s symbolum: *constanter et sincere*.

Sommaren 1741 måste T. skilja sig från sina fruntimmer, som reste till Sverige, sedan han tillsatt en stor del af sin förmögenhet, ehuru Ständerna förökat hans tractamente och friat hans hus i Stockholm för Bancoskuld. Gahm anför såsom skäl "angelägenheten att minska en hushållning, som efter franska lefnadssättet, hvarest fru är i huset, faller mer än dubbelt kostbar." Gahm synes ej anat, hvarken hvarföre fruntimren egentligen kommit till Paris, eller hvarföre de numera voro mindre nödvändiga på stället. Han utbrister i sin vanliga egendomliga ton: "Att tälja alla de förmoner och penninggåfvor T. njutit af svenska kronan, blefve för vidlöftigt. Man önskar endast med Cancelliråd Frih. G. Ribbing, att Sverige aldrig mera måtte få en så dyr man. Sådant yttrande har en gång skett på K. Biblio-theket för mig, Gahm." Härmed må jemföras Tessiniana sid. 239, hvaraf visar sig, att T:s utgifter i Paris varit så kända af hans vänner, att Prinsessan Rohan i bref till Grefvinnan T. i Sverige ber henne yppa sin ekonomiska ställning och erbjuder henne penningebiträde.

I Juli 1741 förklarade Sverige Ryssland krig. Alla äro nu färdiga att hånligt fördöma detta företag. Men må hända har en och annan af nutidens klandrare icke befriat sig sjelf det ringaste mindre vanvettigt genom deltagande i det skandinaviska vurmeriet, som bär starkt syskontycke af 1740-talets uppbrusning. Och månne man icke om nutidens tongifvande, med likväl hundraårig erfarenhet framför 1740-talets, kan med fullt skäl tillämpa Ehrenheims yttrande om de sednare: "Efterverlden skall alltid med förundran se huru ett blindt öfvermod kan, likt ett mystiskt svärmeri, gripa omkring sig och ändtligen hänföra stora, äfven upplysta classer af samhället: hon ser med ömkan och afsky [illegible]

*) Prophetiskt yttrar sig 1771 Höpken, i anledning af denna utnämning, om Rådsembetet: "Ett embete, mine Herrar! det förnämsta i riket, och stundom det sämsta, enär en Konung vore benägen att förringa värdigheten eller en menighet snart färdig att misstänka personer. Utan stöd från någondera sidan måste det då antingen upphöra, eller den tiden komma, att de som det beklädde hade anlita ingendera."

rna. Och statsmannen letar fåfängt efter några bommar mot denna convulsiva kraft, när de ej finnas i tre maktgande stånd, som egentligen lefva af fred."

T. lemnade Paris i Juli 1742. Vid afresan underrättdes han af Fleury, att man otvifvelaktigt stämplade efter ans lif och att han borde iakttaga den yttersta försigtiget. Måhända ämnades honom Sinclairs öde. Man insåg og, att T. för Sverige kunde uträtta, hvad ingen annan alle mäkta åstadkomma. T. reste då i sitt equipage till ersailles under förevändning att der uppehålla sig några agar. Der förklädde han sig, fick pass som köpman och iste alldeles ensam i postchaise till Lille och derifrån på ondvagn till Amsterdam, der hans betjening på andra väar inträffade. Under vägen hörde han, att försåt emot hoom voro utställda. I Amsterdam hyrde han en jagt för tt fara öfver Zuyder-See till Frisland, men gick i Harlinm ombord på en holsteinsk tegelskuta och kom till Freriksstad samt derifrån, öfver Corsöer, hem. Betjeningen, om med equipaget tog vägen genom Tyskland, intygade ckså att misstänkta undersökningar skett med den. T. blef å. Ledamot af Vetenskaps-Akademien.

Kort efter T:s ankomst till Stockholm öppnades riksagen. Ehuru i följd af det olyckliga kriget allmänna rösten höjt sig emot Hattarne, fick T. ett betydligt antal röter vid Landtmarskalks-valet*). Men Ungern v. Sternberg egrade. Nu ropades på räfst med dem som vållat rikets lyckor**) och T. fann sig föranlåten att inlemna en ansök-

*) Efter åtta dagar erkände Hattarne enhälligt, att det var en er lycka, att T. ej fick pluralitet, helst han behöfdes vid så många ndra tillfällen och var sysselsatt med så många ärender. Jfr Volteits Anekdoter, II. 44.

**) Under denna reaction dömdes Lewenhaupt och Buddenbrock ån lifvet. I följd deraf uppvisade B. till sitt urskuldande ett bref ån Konungen sjelf, som hyste vänskap för B. och efter slaget vid ...nnstrand i detta bref justifierat honom, hvarföre ock Generalnan B. anhöll om Konungens bemedling för sin man, hvilken dock blef, emedan bland andra skäl han ej kunde räddas utan i sällkap med Lewenhaupt, mot hvilken Konungen hyste ett outsläckligt at. Man vet, att Lewenhaupt en tid till och med gick och gällde r möjligen blifvande thronföljare. På andra sidan var en kort tid ... påtänkt bland de med honom befryndade familjer, Bjelkar, ...stjerner m. m. Hans fordne gouverneur, Major Stjernmark, ...stode ock för detta mål. Vid sjelfva valtiden gaf Lagercrantz i memorial Riddarhuset anledning att tänka på inhemska val. Det dock svårt att veta, om detta blott var en vanlig grimace af L. ler om han velat menagera dem som hade sådana afsigter.

ning till K. Maj:t, hvari anfördes, att som tid efter annan, så i tryckta som andra utspridda skrifter, blifvit föregifvet, som skulle i Rådet sådana finnas, som i afsigt på egen förmån och äregirighet samt af straffbar tillgifvenhet för någon utrikes makt sin ed, samvete och pligt kränka, anhöll han att samtliga hans missionshandlingar måtte till Secreta-Utskottet aflemnas att granskas och han, i fall något der funnes honom till last, få sina embeten nedlägga. Undersökning anställdes och följande året inkom Utskottet med betänkande, att i T:s förhållande under sin ambassad intet annat funnes än det som vore berömligt, hvilket K. Maj:t honom meddelade jemte önskan att han vid sina embeten qvarblefve.

När fred med Ryssland var sluten, drogo sig nya moln tillsammans på danska sidan. Man var dess hof ännu skyldig en stor beskickning af en E. O. Ambassadeur sedan den tiden Sehestedt som sådan var i Stockholm. T. afgick under samma charakter och utförde sitt värf på ett klokt och fogligt sätt, så att K. Christian sjelf insåg svagheten i deras skäl, som velat leda honom in i krig med Sverige. Vänskapen dessa riken emellan blef sålunda återställd och stärkt.

Under det T. var i Köpenhamn, intogs han af den der då herrskande smaken att hafva Medalj- och Mynt-Cabinet. T. hade förut endast svensk myntsamling. Grunden till den universella samlingen lades på auctionen efter Geheimeråd Foss och ökades de följande åren hemma i Sverige, så att den slutligen blef ganska talrik och betungande för en enskild mans vilkor. T. måste ock 1751 sälja denna samling till Drottningen, som på Drottningholm hade "den största myntsamling, som finnes i Sverige", säger Berch 1773, innehållande både antika och ny-europeiska mynt. "Tessin började denna samling och hade hunnit ganska långt, när han afstod den till Drottningen" *).

T:s ställning i Köpenhamn var ganska kinkig. Hofvet var missnöjdt med utgången af thronföljarevalet i Sverige, helst det var kändt, att många af allmogen önskade danske Kronprinsen, och man dertill valt en medlem af det holsteinska huset, med hvilket Danmark länge legat i delo. Denna jalousi var så djupt rotad, att ännu Gustaf III "kände ingenting förhatligare än detta Danska hus" (Gustav. Papp. I. 29). Valpartierna voro trenne. Agenter för holsteinska partiet voro bland Svenskar Frih. Fab. Wrede och Öfverste

*) Jfr Berchs Beskrifning öfver Svenska Mynt, företalet.

De la Gard. Arch. XVI. 54 skref T. den 2 Juli 1728 från ...kholm till M. J. De la Gardie, att han önskade resa ut..., medan slottsarbetet (hvartill före riksdagen statsan...t var 5000 dlr s:mt, nu 2600) ändå kom att hvila och ... åtaga sig att utse och införskaffa vid samma lägenhet ... erfordrade arbetare och handtverkare m. m.

Deremot säges hos Gahm, att anledningen till resan ...ddes vara en ansenlig process och penningfordran hos nå... handlande i Holland, på afl. J. G. Stenbocks vägnar, till ...ken T:s svärmor, såsom Stenbocks systerdotter, varit ...-innehafvare och som nu skulle uttagas af hennes barn ... mågar. De reste alla tillsammans ut och kommo till...ka, utom N. Bjelke, som blef katholik. "Man lemnar ...hän, om icke nyfikenhet hos de unga fruarna att få helsa å Paris för någon del varit drifvande till denna färd."

Enligt Ehrenheim tillbringade T. största delen af 1729 London, hvarifrån han genom Holland, Frankrike och ...kland först 1730 återkom. Enligt Gahm tog T. vägen ... öfver London, der han endast uppehöll sig några vec..., och reste derifrån directe sjövägen till Götheborg ...gt nog på hösten 1729. Enligt Svenskt Pantheon va...de resan tvenne år; enligt Gadd endast ett år.

Under resan besöktes en mängd konstnärers Atelierer, ...theker, Naturalie- och Konstcabinetter och T. ökade ...dligt sina förut rika samlingar.

Nu egnade sig T. med nit åt Öfverintendents-befattnin... och slottsbyggnaden och vann mycket bifall bland ar...kturens och de öfriga fria konsternas idkare och vänner. ... hans ära slogs nu en medalj med denna inscription på ...: Memoriam Illustrissimi Comitis C. G. Tessin, Æd. ...t. Regg. Præfecti sup. Scientiarum, Artium omnisque ...blicæ felicitatis domi et in Legationibus Promotoris in æ... isthoc Signo ad ceram Richteri fuso venerabitur Po...

Hofvet var lugnt, sedan Hannoverska alliansen blifvit ...drifven. Tractaten underskrefs d. 14 Mars 1727. Sub..., priset derför, underlättade statsverket. Nya lifskrafter ...strömmade den länge tärda statskroppen. Åren 1727 ...34 räknas för de lyckligaste, Sverige på långliga tider ...t *). Att qväfva den allmänna jäsningen visade sig det

*) "Riket fick ej allenast behålla den nödiga och hugneliga fre..., utan kom ock i en stark defensivallians med de mäktigaste ...ter i Europa; vårt anseende, credit och utrikes handel tilltog; och

till största delen med Horns anhängare nu fyllda Rådet enigt och strängt. Rådets sjelfständighet grundlades 1723; det Hornska partiets derinom 1727. Dock blef ej segren länge varig. Emellertid är T. nu ställd i oppositionen. Han skulle se Ständerna stiga på Rådets bekostnad och på den vä-gen återkomma till inflytande och makt.

Så snart 1723 års riksdag var förbi, under hvilken Ständerna afslagit Konungens bestormning på Regeringsfor-men samt omgärdat sjelfva regeringssättet med den nya Riks-dagsordningen, tog Rådet uti alla saker en sträfvare håll-ning och höjde ansenligt axlarne. Strängheten ökades dag-ligen. Man finner uti resolutioner, utgångna från Rådet, en skarpare stil, hvilken dock mycket stegrades efter 1727 års riksdag, då den rådande factionen hade alldeles knäckt mot-styrkan. När Stånden vid riksdagar eller eljest inkommo med Besvär, Supplicationer o. d., blefvo de ofta snästa; enskilde personer blefvo i småsaker hårdt straffade: man syntes hysa en afsigt att hålla nationalandan nere. En ut-fattig bonde, Sven Persson, hade vid mantalsskrifningen undandöljt en person. Han dömdes till 20 dlr s:mt böter, men kunde som utfattig ej betala. Götha Hofrätt under-ställde huru han skulle straffas. Rådet svarar d. 16 Dec. 1726, att han skulle löpa tre hvarf gatulopp, hvart hvarf väknadt till 8 dlr. Af denna art voro många andra domar; hvilket allt väckte ond blod så väl i orterna der executio-nerna skedde, som i Stockholm, der man nog uppmärksamt bevakade en med stora ord vid denna tid omtalad svenska folkets upphöjelse och slafveriokets afkastande. Härigenom hände, att, då Tessin, Gyllenborg, gamle Höpken, Fersen och flera holsteinskt sinnade började blåsa emot Rådet, många fölle dem till och deras tänkesätt omfattades af missnöjda i arméen och bland de civile. Sådan var en till Hattarnes uppkomst. Den andra vägen låg inom darhuset, grundad på söndringen mellan unga och g adeln, ehuru detta namn då aldrig nyttjades. Horn sig gerna med gamla namn: Bondar, Bjelker, Gyllenstie Detta stack i ögonen på dem, som alltsedan envälde ger sett sig företrädesvis framhållna, samt på deras och likställda. Grunden till osämjan låg dock uti 1727 förmenta förföljelser emot Wellingk, Liljenstedt, Gyl-borg, Cederhjelm och N. Tessin. Chefer för unga adeln

---

riket tillflöto öfver 30 tunnor guld i subsidier, utan att derför en man eller en häst sadla låta." Bonde, sid. 47.

nya oppositionen blefvo Gyllenborg och C. G. Tessin. Den förre kom sedaare med i öppna spelet, ehuru han ifrån 1727 verkligen styrt såsom hufvudman. Som unga adeln ej såg sig kunna vinna sina afsigter utan biträde af utländska makter, vände man sig till Frankrike; och här giek således tredje vägen. Den fjerde, som egentligen var den ursprungliga, men alltmera kommit i förgätenhet, slingrade sig omkring den Holsteinska successionen.

Frankrikes interesse uti att hafva Sverige på sin sida blef af förhållandena allt mera stegradt. Visserligen insåg det ej genast hvilken olägenhet det kunde hafva af den nya Ryska makten; men detta blef redan klart, då Polska kungavalet genom Rysk åtgärd utföll alldeles emot Frankrikes ansträngningar. Ännu bättre märkte Frankrike hvad klockan var slagen, då Tyska riksarméen under Prins Eugène 1735 förstärktes med en corps Ryska trupper.

Uti Europa gjorde man många beräkningar på utgången af Frankrikes arbete för Stanislai återinsättande på Polska thronen. I Sverige gjorde man sig stort hopp om denna conjuncture, då man i Stanislaus såg en Konung, som vore Sverige förbunden och liktänkande emot Ryssland, hvars eröfringar svenska folket längtade att få återtaga. Man hade således gerna deltagit i Polska sakerna. Men när Ryska vapnen och Sachsiska penningar genast gåfvo gamla hofpartiet i Polen öfvervigt och Danmark äfven i Nov. 1733 började värfva samt öka sin krigsmakt för att hålla oss tillbaka, så förföll hoppet att kunna profitera af denna ställning. Emellertid behandlades Polens affärer såsom en svensk partisak, för hvilken isynnerhet en mängd illa lönte eller alldeles lönlösa officerare ifrade. Horn och Rådets pluralitet sågo ock, att tiden ej var inne till hämnd på Ryssland; men för att dock svalka de hetlefrade samt cajolera Stanislaus och Frankrike, gafs tillstånd åt svenska officerare att gå i Stanislai tjenst. Holland och England började äfven rusta, för att icke låta imponera på sig af någon krona, såsom särskildt Holland förklarade i Nov. 1733. Preussen visade nog benägenhet för Rysslands afsigter. Då Polska Regimentarien Poniatowski i Nov. 1733 begärde af Konungen i Preussen, att Ryska trupper ej skulle tillåtas fritt tåga igenom dess länder, svarades, att detta komme för sent; det vore redan bewiljadt, dock med vilkor att Danzig ej skulle angripas, hvilket Ryssland ock lofvade, så framt Danzig ville vägra Stanislaus frihet att uppehålla sig i staden. Således var Konungen i Preussen bättre Ryss, än man af hans förhållande till Sachsiska huset skulle väntat.

Under sådana förhållanden gjorde Frankrike allt möjligt för att ifrån början disponera Sverige till närmare befattning med Polska valet. Misslyckandet häri hetsade ej litet Frankrike att med allvar gripa sig an vid 1734 och 1738 årens riksdagar för att ändra systemet, ministèren och alliansverket i Sverige. För att få Tessin in i affärerna, öfvertalades Frih. Krassau, vår Minister i Wien, att begära rappell. Innan det skett, blef han Lieutenant af Drabanterne. Tessin blef då utsedd att för andra gången gå till Wienska hofvet, hvilket dock ej så hastigt verkställdes.

Ibland förberedelsera till Franska partiets seger var ock den, att Rådets antal 1734 skulle ökas till 20; hvilken författning upphäfdes 1739, då antalet åter bestämdes till 16. Franska partiet hade då ännu ej utsigt att göra slag i saken genom Rådens afsättande, eller ock skulle pluraliteten blifva så mycket säkrare att vinna, när några afsattes.

Efter denna orientering i förhållandena gå vi till det speciella i T:s biographi, som först nu kan klart och i sitt sammanhang uppfattas.

År 1730 blef T. af Konungen förordnad till ledamot i Brand- och Politie-Commissionen. Vid 1731 års riksdag insattes T. i Secreta-Utskottet och mindre Secr.-Deputationen. Föregående riksdagens scener hade lemnat djupa intryck i hans hjerta; men, säger han, "hade något agg grott hos mig, hade jag varit styrd af hämndgirighet, så var nu tillfälle till utbrott, jag kände nog min fars förföljare. Men — Herre förlåt mig mina skulder, som jag förlåter dem mig skyldige äro." Tessiniana, sid. 35.

T. erhöll i uppdrag att i mindre Secr.-Deputat., der Rådsprotokollerna för Utrikes ärenderna skulle granskas, uppsätta Betänkandet till Secreta-Utskottet. Detta var ett stort förtroende, då T:s motståndare nu skulle läggas på mönstringsbordet; men han ådagalade vid detta som vid de flesta andra tillfällen vackra prof på moderation och opartiskhet. Mellan denna och nästföljande riksdag förvaltade T. på Ständernas förordnande Directeurskapet vid Manufacturverken och hade sålunda vården om hvad som i allmänhet skulle vidtagas vid manufacturernas införande och upphjelpande i riket.

Vid denna riksdag föreslog T. återtagandet af den 17[illegible] gjorda anhållan, att Konungen skulle blott i Wien o[illegible] Petersburg utnämna Envoyéer med dertill anslaget tractamente samt att till K. Maj:t skulle öfverlemnas att der[illegible] efter omständigheterna förfara; med hemställan likväl, [illegible]

nga Residenter måtte nämnas, såsom föga nyttigare än Legationssekreterare, samt att låta alla tractamenten remitteras början af qvartalen.

Tillika med Frih. Cederereutz uppsändes T. en dag från Secr.-Utskottet till Riddarhuset med förslag om ökad pension för Bonde. Då roptes på begge sidor: "Ingen lag af Gr. Horn! Ingen lag af Gr. Gyllenborg!" Bonde sände kort derpå efter T. och begärde hans råd och biträde med ett memorial till följande dagen. Detta visar ett vackert och för begge hedrande förhållande emellan dessa män, som tillhörde olika partier. T. skrifver derom sjelf: "Jag gjorde det till ett bevis, att jag alltid varit en vän och tjenare af Gr. G. Bonde, hvars minne är värdt att förvaras som en af våre lärde Svenske Herrar."

Horn hade hittills haft Konungens odelade förtroende, hvilket, skrifver Ehrenheim, "förenadt med den allmänna aktning han förvärfvat sig hos nationen, för sin medverkan till frihetens och regeringssättets stadgande och för sina stora embetsmanna-egenskaper, satte honom i stånd att obindrad följa sitt fattade statssystem." Hans inflytande började nu minskas. Isynnerhet Gyllenborg, föga nogräknad om medlen *), förstod att innästla sig hos Konungen och göra H. misstänkt såsom i hjertat Holsteinska huset tillgifven. G. hade alltid förfäktat Rysslands och Österrikes interessen och derföre äfven fått varning vid riksdagen 1727 **). I ständig opposition med Horn, förblef han ännu vid sitt gamla system, men hade begagnat sitt nya understöd af hofvet för att undergräfva hans förtroende och öka sitt eget. Hans opposition hade hittills varit föga betydande; nu uppträdde han såsom partichef med ett stigande anseende.

Konungen var i sin politik alltid tillgifven England i anledning af dess löfte att förskaffa hans brorson, Prins Fredrik af Hessen, förklarad till thronföljare. Detta antog

*) Avec un désir de regner tout aussi violent que le Comte de Horn, le C. de Gyllenborg *ne paroît pas avoir* eu toujours la même *delicatesse dans le choix des moyens.* On l'accuse de cacher sous un exterieur composé un esprit intriguant et artificieux. Ses talens ne sont que mediocres, skrifver Gr. Lynar i Hinterlassene Staats-Schriften. Jfr ock biographien öfver Edv. Didr. Taube.

**) Derom skrifver Bonde sid. 49: "G. var då äfvenväl i trångmål för sin med så stor ifver visade benägenhet för Ryssland och Wellingks och Cederhjelms förfarande, samt för det han inför protokollet i Rådet gjorde en stark reservation emot Ständernas beslut om den Hannoverska succesionen; men han undslapp den gången med en åtvarning för det tillkommande."

Konungen så säkert, att ofvannämnde Prins, född 1720, alldeles uppfostrades till Svensk Konung. Så mycket mera skulle han då fästa sig vid Gyllenborgs lismande delationer om Horns Holsteinska sympathier. Nu hade England, såsom ock Tessin förespådde, redan två år efter Hannoverska alliansens stiftelse skiljt sig derifrån och förenat sig med de kejserliga! Horns system höll sig således nu till Frankrike ensamt. Häri låg väl hufvudgrunden till Konungens öfvergång.

Ehrenheim tecknar T. vid denna tid sålunda: "Det är så mycket vigtigare att bemärka hans ungomsnit för friheten och regeringssättet, som det blef en orygglig grundval för hela hans tillkommande embetsmannaförhållande. Man skulle kunna säga, att han fått första driften åt denna väg i sin fars hus; men dessa intryck kunde ej fortfara i några och trettio år: det var sannolikt inre öfvertygelse; uppfattningen af ett klart begrepp om möjligheten af ett fritt, sjelfstyrdt, upplyst och lyckligt folk under en mild och fridsam verkställande Konung. (Jfr i detta afseende Dagboken för 1757, s. 17). Med sina aflagda prof af patriotism, af arbetsamhet, af talens; med sin verldskännedom, sitt skick, sina umgängesgåfvor, sin oberoende förmögenhet stod han, äfven utom något embete, redan på en upphöjd plats i samhället och skulle nödvändigt ådraga sig alla partiers uppmärksamhet. Han var född och danad till hufvudman för ett parti, som då ej gafs och sällan i Sverige gifvits: den rena fosterlandskänslans, samdrägtens, försonlighetens: för mycket upplyst, fördomsfri och lugn, kanske ock för högsint, att vara offentlig anhängare af något annat, har han hittills bibehållit en slags jemnvigt i anseende till flera frågor som delade begge partierna."

Riksdagen 1731 — den tredje under Horns Landtmarskalksstaf — fortgick under det missnöjda partiets jemna tillväxt. Man innästlade sig äfven i Konungens ynnest och fick fotfäste på hofvet. Gyllenborg, Höpken och Fersen kommo isynnerhet i gunsten under det Horn och hans vänner trängdes tillbaka. Saken blef klar, då Konungen efter riksdagens slut valde Fersen till sin följeslagare på resan till Cassel.

Vid 1734 års riksdag blef C. E. Lewenhaupt Landtmarskalk hufvudsakligen genom röster från Horns parti, hvilket han dock snart öfvergaf och slöt sig till oppositionen, som fick öfverhanden både i Secreta och de vigtigaste Utskotten. Vid samma riksdag gjorde Gyllenborg ett hastigt och oväntadt affall från sina förra med häftighet drifna parti-

sigter och intog en ny bana. Ryske ministerns Sekreterare ymde en dag ifrån sin herre öfver till Franska Ministern, os hvilken han aflemnade en mängd papper. Som bland lessa funnos åtskilliga bref af Gyllenborg och hans vänner, lla ursprungligen tillgifne det Holsteinskt-ryska interesset, ruktade han, att de skulle meddelas Horn. G. förmådde lerföre Fersen att genast söka öfvertala Konungen att af lorn fordra alla dessa skrifter till sig. Men då Konungen varade, att han ej ville taga befattning dermed, reste G. genast till Franske Ministern och ingick förbund med honom, hvilken ock efter den stunden öfvergaf Horn och beständigt höll sig till Gyllenborg, som ock blef franska interessets itiska befordrare. Konungen, underrättad härom genom lessiska Ministern Stein, drog sig småningom åter till Horns ida och ingick i hans nya plan.

Nu stiftades egentligen Gyllenborgska partiet, coaliseradt af krigspartiet, Horns motståndare från 1727, unga dela o. s. v. T. följde detta stigande parti. Till hvad grad han ingick i dess krigiska afsigter, kan ej fullkomligt bestämmas; men franska alliansssystemet var nu redan, såsom det alltid sedan för honom förblef, i hans tanka det förmånligaste för riket. Hufvudtanken i T:s politik var från denna tid alltid att göra Sverige oberoende af Ryssland, hvars vådliga tillväxt han fruktade. I denna syftning stiftades giftermålet för Adolf Fredrik med en preussisk Prinsessa och sedan inleddes för den unge Kronprinsen tidigt en förbindelse med en dansk. Ifrån 1747 arbetade han på den sednare, hvilken uppgjordes uti defensions-alliansen 1749. L.R. Bunge renskref de hemliga artiklarne. I nämnde allians förbundo sig Danmark och Sverige till inbördes försvar emot Ryssland, och skulle Frankrike vara skiljedomare, om några tvistigheter emellan contrahenterna uppkomme. Denna allians upp till ända 1765, då Ryssland hindrade dess förnyande, hvaru det ej kunde eller kanske ej ville hindra giftermålet. Denna T:s politiska vue och ställningen 1749 synes sedan i lov. 1787 hafva föresväfvat Gustaf III, då han försökte lösa de band, som förenade Danmark med Ryssland, samt ämnade tillvägabringa en familjallians emellan Sverige, Danmark och Preussen. Jfr Tolls biogr. i detta Lex. XVII. 176.

T. satt åter i Secreta-Utskottet 1734. Bland hans memorialer från denna tid förekomma: 1) Förslag att trenne af hvar bänk skulle väljas till Bänkmän, hvilka sedan lottade vid Landtmarskalksbordet; 2) Att samtl. Talmännen skulle förut öfverenskomma om föredragningen i Plena och

listan dagen förut läggas på bordet; 3) Att när ett mål förekomme, som närmare rörde ett stånd och behöfde en längre öfverläggning, Ståndet ändå ej den dagen skulle skiljas förr än alla ärender voro afgjorda, hvarigenom riksdagens förlängande öfver tre månader kunde undvikas. Man vann dervid äfven den ordning, att ett utdrag af Besluten för hvar vecka kunde tryckas och tjena de hemmavarande till bevis på ordning och verksamhet hos de befullmäktigade. Men det vigtigaste af T:s hand var Secr.-Utskottets svar på K. Maj:ts Secr. proposition rörande det politiska system, som ministèren borde följa. Deri föreskrefs en subsidietractat med Frankrike och att utan att stöta Ryska hofvet låta den nästa år utelöpande alliansen med Ryssland förfalla och såmedelst erhålla fria händer att begagna conjuncturerna. Hufvudändamålet borde vara Frankrikes vänskap, Stanislai bästa och Rysslands förnedring. Detta blef den klippa, på hvilken ministèren strandade. Redan under riksdagen kände Horn sig så öfverflyglad, att han för att ej redan då falla måste använda alla krafter för att endast få Ständerna åtskiljda.

Kort tid efter riksdagens slut gjorde sig T. en odödlig förtjenst om fäderneslandet, då han 1735 stiftade Målare- och Bildhuggare-Akademien och derigenom gjorde de bildande konsterna, hvilka förut kunde anses som främlingar, inhemska i Sverige. Det är egentligen från denna tidpunkt, som Sverige börjar räkna ryktbara artister, hvilka äfven uppehållit Sveriges ära utomlands i konsternas verld. Denna Akademi kallades i början Kongl. Ritare-Akademien och uppstod egentligen ur T:s Ritskola, der Guil. Taraval var lärare och sedan blef Akademiens. Om T:s verksamhet på detta fält skrifver Gadd: "Han umgås med alla konstnärer såsom sina fosterbröder: han bryter af sitt bröd åt den torftige: han äggar deras nit: han underhåller deras snilles-eld genom uppmuntran, belöning och beröm: hans anda upplifvar hvar och en af dem till det ädla tänkesätt att icke så mycket af vinningslystnad med grannlagenhet och hög smak förfärdiga alla konststycken och arbeten, som icke fast mera för deras egen heder och rikets lustre."

Samma år sändes T. för andra gången till Wien såsom Envoyé Extraordinaire. Som han snart fann otillräckligheten af det honom der tillagda appointement, begärde han få lemna platsen, hvilket skedde d. 26 Sept. 1736 *). Likväl

*) Åtskilliga handlingar om T:s vistande i Wien förekomma i ...rtefeuille, I. 83; II. 6—43

de han heldre emottagit löntillökning än rapell och säger
; gerna hafva qvarstannat såsom varande af Kejsaren, Prins
ugène och de förnämste Ministrarne väl upptagen. Under
stelsen i Wien hade T. gjort en resa till Venedig, der
n träffade sin svåger, N. Bjelke, samt ansenligt ökade sin
mling af ritningar, sculpturverk m. m. Hemvägen från
Wien togs genom Sachsen, Preussen och Polen för att i
litiska värf enligt befallning besöka hofven i Dresden och
h Berlin.

Emellertid hade Horn 1735 slutat en subsidie-tractat
ed Frankrike, men tillika s. å. förnyat alliansen med Ryss-
nd, troende sig dermed kunna uppfylla Secr.-Utskottets
medan att ej stöta Ryska hofvet, helst Ryssland förklarat
g ej utan missnöje kunna anse uteblifvandet af alliansens
relongation. Men då detta blef bekant i Paris, vägrade
an der att ratificera den slutna tractaten och subsidierna
ublefvo. Derpå följde en bitter skriftvexling mellan Horn
h Franske Ministern, hvilken slutligen blef rappellerad
737, emedan han förgått sig äfven emot Konungen, men
mnade till sina vänner ett s. k. Testamente, huru de vid
ästa riksdag skulle förfara, hvilket de ock efterkommo.

Allmänna sinnesstämningen vid riksdagens slut och efter
mestama tecknas så af Höpken: "Efter den Riksdagen va-
de ännu allmänhetens missnöje, dock, efter den tidens sed,
trädt med försyn. Men, sedan det rådet vidtogs*), att
ppsätta till domare dem, som lagen icke gjort till Stän-
r, blef folket dristigare och gäsningen märkligare. Fri-
ten att döma, ledde naturligen till friheten att ogilla,
h friheten att ogilla, till en färdighet för den påföljande
ändringen."

Wilhelm af Hessen, Konungens bror och den utsedde
ronföljarens far, hade någon tid förut varit i Stockholm,
h som han fann, att Konungen ej nog allvarligt ledde in-
igerna, organiserade han en Geheime-Conseil, hvartill per-
ner utsågos, som alltid skulle observera Konungen afl̈ös-
ngsvis. Genom dem skulle sakerna styras, alla embeten
h tjenster tillsättas. T. hade fått anbud att vara en af
m, hvilket han undanbad sig. Alliansverket hade utförts
ter Prins Wilhelms plan, hvilket ännu mera ökade hatet
mot ministèren, helst holsteinska huset hade många vänner,
m med ovilja sett Prins Wilhelms beställsamhet. Härtill

*) Kongl. Maj:ts Circulair-Bref till alla Landshöfdingar af d. 22
ars 1736.

kommo de förlorade subsidierna, hvilka, betraktade blott som förlorade statsmedel, lätt gjordes till förbittringsämne hos stora hopen; betraktade åter som medel till Sveriges politiska uppkomst, till de förlorade provinsernas återtagande, ansågos de af krigspartiet som en nationalolycka, som fordrade högt ansvar. Allt lofvade en stormig riksdag. Hofvet och Rådet gjorde gemensamma förberedelser. Bland dem de sökte vinna var T. en af de mest betydande.

Man erbjöd T. genom G. Bonde hösten 1737 att blifva Statssekreterare i Krigs-expeditionen, tills han framdeles kunde flyttas till Utrikes Departementet. T:s föresats, svarade han, var att aldrig söka embeten; det vore Regeringens sak att söka upp tjenliga personer. Funnes han skicklig till det lediga embetet, ville han med lydnad emottaga kallelsen, men vågade erinra, att hans omständigheter ej tilläte honom lemna 3,200 dlr s:mt för att emottaga 1,500, hvilka voro så mycket otillräckligare, som han ej hade lust att taga pensioner af regimenter eller gåfvor för expeditioner. Han hoppades derföre få behålla Öfverintendents-embetet tillika. Konungen lofvade detta. Flera betydande män sökte vidare öfvertala T. Äfven Drottningens bifall, hvarom man mest tviflat, gafs. Men, sade Bonde slutligen: "Nu återstår hvad svaras skall, när Konungen, som vid tjensters bortgifvande sker, frågar, om vi kunne svara för att den recommenderade 1) söker befrämja Konungens nöje, rikets bästa samt enigheten och stillheten bland undersåtarne; 2) om han är beredd att på riksdagen gå efter den planen." Jag förmodar, svarade T., att enhvar håller mig för en ärlig man, hvilken sådant tvifvelsmål till någon del injurierar, och som en ny förbindelse förekommer. Jag vore väl i stånd att svara fritt ja till dessa begge frågor, emedan jag tager dem sano sensu, då de böra af hvar redlig undersåte som en skyldighet anses; men det vore dock grannlaga i anseende dertill, att denna riksdag lärer blifva mera bullersam än någon för detta varit och att det föregående torde anses som en förberedelse, för hvars åsidosättande mig torde tillvitelse göras, i fall jag ej alltid tänkte som hofvet; och vore mig alltså min lilla credit i publiken öm och min libertas sentiendi på riksdagen alltför kär. Jag hade erfarenhet, att ens goda uppsåt ej alltid till det bästa uttyddes, såsom t. ex. J'espère que dorénavant vous me serez fidèle och 2) Marsk. Dübens commission till Plenum. B. inföll: Hvarföre skall denna riksdag blifva synnerligt bullersam? T.: För den manquerade Franska alliansen och för det man

anticiperat riksdagen, hvarom vidlyftigt taltes. B.: Vi-
se lärer önskas, att ni talar med Kungen sjelf. T.: Är
g så mycket mindre möjligt, som jag offentligen sagt, att
j beställningar ej söker, och vore således en duplicitet,
t må oke skriftligen eller mundtligen. B.: Hvem får så-
nt veta? T.: Om ingen annan, så vet jag det sjelf och
l ej ha sådan förebråelse att göra mig. B.: Får jag då
gärat i ert namn och respondera för de framställda frågor?
hr hvad skall jag svara? T.: Ed. Exc. täckes svara, att
j ej söker tjensten, såsom mig ny och ovanlig, men att,
ill Konungen den mig uppdrager, tager jag den i underd.
st och skall bestrida den efter skyldighet och förmåga,
medande att derhos få behålla Öfverintendents-embetet.
nå frågorna angår, så är ju ingen som bör tvifla på min
n och redlighet, hvilket inbegriper allt, och har jag länge-
ka aflagt min trohetsed. I fall H. Maj:t skulle finna bö-
ne för en annan, skulle jag anse det utan ringaste oro
h med all resignation." Härmed afstannade hela saken.
r öfrigt sökte äfven Bjelke, Bark och Hård öfvertala T.,
n då insåg, att de fruktade riksdagen, hvarföre de ville
ida honom, som i 1734 års Secr.-Utskott hade uppsatt
ret på Secreta-propositionen, hvilket de nu till sin ursägt
le göra tvetydigt.

Vi nalkas 1738 års riksdag och den stora brytningen i
riges politiska förhållanden. T. blef Landtmarskalk. Om-
ständigheterna vid valet berättas olika. En af T:s motparti,
Bonde, berättar saken sålunda: "Dagen efter sedan Riks-
gen d. 15 Maj 1738 utblåst var, samlades åtskillige Ge-
naler och Öfverstar att rådgöra om ämnet till Landtmar-
lk, då General-Majoren Baron C. Sparre steg upp till
ns Maj:t, och berättade att största delen voro böjde för
nom. Deras Majestäter, som då begge voro tillsammans,
vade att det vore dem lika, hvem Adeln dertill utväljan-
e vorde, emedan de alldeles lemnade det till deras fria
l. Hvarpå samma S. straxt nedsteg till Generalerne, och
de att Deras Majestäter så snart skulle önska att de ville
a med sitt val på T. som på någon annan; hvilket när
DD. MM. rapporteradt blef, och öfver allt i staden ut-
ades att DD. MM. helst skulle önska T., förtröt det DD.
I. mycket, att deras ord blifvit så förvända, och att man
ras namn ville bruka till andra afsigters genomdrifvande,
som DD. MM. ville inmänga sig i Adelns fria val. Ty
befallde DD. MM. Rikerådet Gr. Th. Bjelke, som då var
städes, att säga till hvem han träffade, att det som i sta-

det kringlopp om DD. MM:s declaration och predilection, för hvem det ock vore, var alldeles ogrundadt, och att DD. MM. lemnade fullkomligen Adeln dess fria val, samt till att visa ogrunden af det talet som kringflugit, önskade DD. MM., att man heldre ville taga någon annan än T. Hvilket B. straxt berättade till dem han derutanföre i förmaket straxt träffade, nemligen till Öfverste-Lieut. Gynterfelt, Corporal af Drabanterne Ridderhoff, och unga Gr. Adam Horn; af hvilka bemälte Gynterfelt straxt sprang ned på Riddarhus-torget, hvarest öfver 100 Adelsmän voro samlade, och detta kungjorde, hvaruppå ett stort sorl och rörelse ibland dem uppkom, som om DD. MM. ville inmänga sig i deras fria val, och gifva exclusion åt den som en stor del af dem u dan påtänkt. T. sprang upp till DD. MM. att förnimma sammanhanget häraf, och beklagade sig att han skulle vara så utmärkt i DD. MM:s onåd, att han allena framför alla deras trogna undersåtare i riket skulle finnas ovärdig till en sysslа, som han ändock ej visste om den honom tillämnad var eller ej. DD. MM. berättade honom, huru allt tillgånget var, att han sig häröfver alarmerat, att de ej på något sätt voro missnöjde med hans person, utan att densamma skulle vara dem så angenäm som någon annan, i fall Adelns val på honom falla skulle. I detsamma kom Bjelke med i Rådet, dit någon uppkommit och honom berättat hvad derunder nere passerade, och som han ännu fann T. inne hos Öfverheten, sade han, det honom vore kärt, att T. sjelf fick höra i DD. MM:s närvaro, huru hans ord varit, och om han något tillagt af sitt eget till det som honom anbefaldt var; hvilket han repeterade, och af DD. MM. vidkändes; förmodandes att sedan T. nu hört rätta sammanhanget, han han de gifva sig tillfreds, och låta alla vidriga och af andra honom härom bibragta impressioner falla, hvarpå T. afträdde. Men i detsamma kom C. E. Lewenhaupt upp med ett stort följe af Adeln, och, efter erhållet företräde för Hennes Maj:t, förmälte huruledes vissa personer velat inbilla dem att Hennes Maj:t velat excludera en af deras ledamöter och medundersåtare ifrån Landtmarskalksvalet, i fall Adelns val på honom falla skulle; men som de voro försäkrade att Hennes Maj:t ej utan grund om någon sin undersåte något vidrig tanka fatta lärer, begärde de blifva underrättade om Hennes Maj:s nådiga vilja och välbehag härutinnan, den de sig till und. rättelse gerna skulle lända låta, alldenstund de alltid erkände Hennes Maj:t såsom grundvalen till deras fri-het, och med största hugnad alltid försport dess huld- och

ihet för deras lagars och öfverenskommelsers beskydd och
...hafvande. Hennes Maj:t svarade, att de redan af Hans
... Maj:t lära vara underrättade om sammanhanget häraf;
... hon gjort, härrörde af det, att henne olagligt och
...nkeligt förekom, att Generalerne ville sammansätta sig
... gifva dem en Landtmarskalk, samt att man velat bruka
... och hennes Gemåls namn dertill, hvaraf hon på be-
... sätt velat visa ogrunden, samt sin ömhet för hvad
... deras frihet i minsta mål kränka kunde, försäkrande
...mte att hon med all nåd ville anse den som de till
... Förman välja ville. Hvarpå de samtelige nedgingo; men
...genom vann T. de flesta rösterne för sig vid Landtmar-
...-valet ett par dagar derefter, förnämligast emedan de
... visa att de sig icke i sådane mål, som deras frihet an-
..., något ville föreskrifva låta, hotandes derjemte både
... och Gynterfelt att låta dem betala laget, för det de
... så eftertänkliga ärender velat bruka låta, och dem till
...tällighet befordra."

Denna framställning af saken, som ej öfverensstämmer
... andra underrättelser och på hvilken icke heller Geijer
... något afseende, men hvilken vi dock för opartisk-
... iakttagande ej bort förbigå, får en helt annan färg
...renheim. Ständerna hade 1734 hemställt till Konun-
... att nästa gång, om H. Maj:t så behagade, samla sig i
...köping. I stället för att begagna denna utväg att af-
... en hop farligt folk från riksdagen, sammankallades
... på det Konungen ej måtte sakna fröken Taubes*) säll-
..., till Stockholm, der Ständerna samlades i Maj 1738.
... Landtmarskalk hade hofvet utsett Presidenten Palmfelt
... har tryckfelet Palmstedt). Gyllenborgska partiet var
... mellan Generalerne Lewenhaupt och Spens samt T.
... före valet hördes allmänna rösten så höja sig för T.,
... hofpartiet började frukta. Man öfvertalade Drottningen
... att yttra sig emot honom, för att kringsprida det, och
... förklarade, att hon skulle vara nöjd med hvem som
... Landtmarskalk, blott icke T. Denna utlåtelse ned-
...des på Riddarhuset tvenne dagar före valdagen. Un-
...tad härom, gick T. genast upp till Konungen och be-
... i und. få veta hvarigenom han ådragit sig denna o-
...enhet. Det svarades: emedan Generalitetet sammansatt
... att välja honom. Dermed ej nöjd, anmärkte han, att

---

*) "Fröken låg honom mer om hjertat, än alla affärerna." De la
...d, Arch. XVII. 93.

Konungen så säkert, att ofvannämnde Prins, född 1720, alldeles uppfostrades till Svensk Konung. Så mycket mera skulle han då fästa sig vid Gyllenborgs lismande delation om Horns Holsteinska sympathier. Nu hade England, såsom ock Tessin förespådde, redan två år efter Hannoverska alliansens stiftelse skiljt sig derifrån och förenat sig med de kejserliga! Horns system höll sig således nu till Frankrike ensamt. Häri låg väl hufvudgrunden till Konungens öfvergång.

Ehrenheim tecknar T. vid denna tid sålunda: "Det är så mycket vigtigare att bemärka hans ungomsnit för friheten och regeringssättet, som det blef en orygglig grundval för hela hans tillkommande embetsmannaförhållande. Man skulle kunna säga, att han fått första driften åt denna väg i sin fars hus; men dessa intryck kunde ej fortfara i några och trettio år: det var sannolikt inre öfvertygelse; uppfattningen af ett klart begrepp om möjligheten af ett fritt, sjelfstyrdt, upplyst och lyckligt folk under en mild och fridsam verkställande Konung. (Jfr i detta afseende Dagboken för 1757, s. 17). Med sina aflagda prof af patriotism, af arbetsamhet, af talens; med sin verldskännedom, sitt skick, sina umgängesgåfver, sin oberoende förmögenhet stod han, äfven utom något embete, redan på en upphöjd plats i samhället och skulle nödvändigt ådraga sig alla partiers uppmärksamhet. Han var född och danad till hufvudman för ett parti, som då ej gafs och sällan i Sverige gifvits: den rena fosterlandskänslans, samdrägtens, försonlighetens: för mycket upplyst, fördomsfri och lugn, kanske ock för högsint, att vara offentlig anhängare af något annat, har han hittills bibehållit en slags jemnvigt i anseende till flera frågor som delade begge partierna."

Riksdagen 1731 — den tredje under Horns Landtmarskalksstaf — fortgick under det missnöjda partiets jemna tillväxt. Man innästlade sig äfven i Konungens ynnest och fick fotfäste på hofvet. Gyllenborg, Höpken och Fersen kommo isynnerhet i gunsten under det Horn och hans vänner trängdes tillbaka. Saken blef klar, då Konungen efter riksdagens slut valde Fersen till sin följeslagare på resan till Cassel.

Vid 1734 års riksdag blef C. E. Lewenhaupt Landtmarskalk hufvudsakligen genom röster från Horns parti, hvilket han dock snart öfvergaf och slöt sig till oppositionen, som fick öfverhanden både i Secreta och de vigtigaste Utskotten. Vid samma riksdag gjorde Gyllenborg ett hastigt och oväntadt affall från sina förra med häftighet drifna parti-

åsigter och intog en ny bana. Ryske ministerns Sekreterare rymde en dag ifrån sin herre öfver till Franska Ministern, hos hvilken han aflemnade en mängd papper. Som bland dessa funnos åtskilliga bref af Gyllenborg och hans vänner, alla ursprungligen tillgifne det Holsteinskt-ryska interesset, fruktade han, att de skulle meddelas Horn. G. förmådde derföre Fersen att genast söka öfvertala Konungen att af Horn fordra alla dessa skrifter till sig. Men då Konungen svarade, att han ej ville taga befattning dermed, reste G. genast till Franske Ministern och ingick förbund med honom, hvilken ock efter den stunden öfvergaf Horn och beständigt höll sig till Gyllenborg, som ock blef franska interessets nitiska befordrare. Konungen, underrättad härom genom Hessiska Ministern Stein, drog sig småningom åter till Horns sida och ingick i hans nya plan.

Nu stiftades egentligen Gyllenborgska partiet, coaliseradt af krigspartiet, Horns motståndare från 1727, unga adeln o. s. v. T. följde detta stigande parti. Till hvad grad han ingick i dess krigiska afsigter, kan ej fullkomligt bestämmas; men franska alliansSystemet var nu redan, såsom det alltid sedan för honom förblef, i hans tanka det förmånligaste för riket. Hufvudtanken i T:s politik var från denna tid alltid att göra Sverige oberoende af Ryssland, hvars vådliga tillväxt han fruktade. I denna syftning stiftades giftermålet för Adolf Fredrik med en preussisk Prinsessa och sedan inleddes för den unge Kronprinsen tidigt en förbindelse med en dansk. Ifrån 1747 arbetade han på den sednare, hvilken uppgjordes uti defensions-alliansen 1749. R.R. Bunge renskref de hemliga artiklarne. I nämnde allians förbundo sig Danmark och Sverige till inbördes försvar emot Ryssland, och skulle Frankrike vara skiljedomare, om några stridigheter emellan contrahenterna uppkomme. Denna allians lopp till ända 1765, då Ryssland hindrade dess förnyande, ehuru det ej kunde eller kanske ej ville hindra giftermålet. Denna T:s politiska vue och ställningen 1749 synes sedan i Nov. 1787 hafva föresväfvat Gustaf III, då han försökte lossa de band, som förenade Danmark med Ryssland, samt ämnade tillvägabringa en familjallians emellan Sverige, Danmark och Preussen. Jfr Tolls biogr. i detta Lex. XVII. 176.

T. satt åter i Secreta-Utskottet 1734. Bland hans memorialer från denna tid förekomma: 1) Förslag att trenne af hvar bänk skulle väljas till Bänkmän, hvilka sedan lottade vid Landtmarskalksbordet; 2) Att samtl. Talmännen skulle förut öfverenskomma om föredragningen i Plena och

listan dagen förut läggas på bordet; 3) Att när ett mål förekomme, som närmare rörde ett stånd och behöfde en längre öfverläggning, Ståndet ändå ej den dagen skulle skiljas förr än alla ärender voro afgjorda, hvarigenom riksdagens förlängande öfver tre månader kunde undvikas. Man vann dervid äfven den ordning, att ett utdrag af Beslutet för hvar vecka kunde tryckas och tjena de hemmavarande till bevis på ordning och verksamhet hos de befullmäktigade. Men det vigtigaste af T:s hand var Secr.-Utskottets svar på K. Maj:ts Secr. proposition rörande det politiska systemet, som ministèren borde följa. Deri föreskrefs en subsidie-tractat med Frankrike och att utan att stöta Ryska hofvet låta den nästa år utelöpande alliansen med Ryssland förfalla och såmedelst erhålla fria händer att begagna conjuncturerna. Hufvudändamålet borde vara Frankrikes vänskap, Stanislai bästa och Rysslands förnedring. Detta blef den klippa, på hvilken ministèren strandade. Redan under riksdagen kände Horn sig så öfverflyglad, att han för att ej redan då falla måste använda alla krafter för att endast få Ständerna åtskiljda.

Kort tid efter riksdagens slut gjorde sig T. en odödlig förtjenst om fäderneslandet, då han 1735 stiftade Målare- och Bildhuggare-Akademien och derigenom gjorde de bildande konsterna, hvilka förut kunde anses som främlingar, inhemska i Sverige. Det är egentligen från denna tidpunkt, som Sverige börjar räkna ryktbara artister, hvilka äfven uppehållit Sveriges ära utomlands i konsternas verld. Denna Akademi kallades i början Kongl. Ritare-Akademien och uppstod egentligen ur T:s Ritskola, der Guil. Taraval var lärare och sedan blef Akademiens. Om T:s verksamhet på detta fält skrifver Gadd: "Han umgås med alla konstnärer såsom sina fosterbröder: han bryter af sitt bröd åt den torftige, han äggar deras nit: han underhåller deras snilles-eld genom uppmuntran, belöning och beröm: hans anda upplifvar hvar och en af dem till det ädla tänkesätt att icke så mycket af vinningslystnad med grannlagenhet och hög smak förfärdiga alla konststycken och arbeten, som icke fast mera för deras egen heder och rikets lustre."

Samma år sändes T. för andra gången till Wien såsom Envoyé Extraordinaire. Som han snart fann otillräckligheten af det honom der tillagda appointement, begärde han få lemna platsen, hvilket skedde d. 26 Sept. 1736 *). Likväl

*) Åtskilliga handlingar om T:s vistande i Wien förekomma Portefeuille, I. 83; II. 6—43

ade han heldre emottagit löntillökning än rapell och säger
ig gerna hafva qvarstannat såsom varande af Kejsaren, Prins
ugène och de förnämste Ministrarne väl upptagen. Under
istelsen i Wien hade T. gjort en resa till Venedig, der
m träffade sin svåger, N. Bjelke, samt ansenligt ökade sin
mling af ritningar, sculpturverk m. m. Hemvägen från
Vien togs genom Sachsen, Preussen och Polen för att i
olitiska värf enligt befallning besöka hofven i Dresden och
ch Berlin.

Emellertid hade Horn 1735 slutat en subsidie-tractat
ed Frankrike, men tillika s. å. förnyat alliansen med Ryss-
nd, troende sig dermed kunna uppfylla Secr.-Utskottets
modan att ej stöta Ryska hofvet, helst Ryssland förklarat
g ej utan missnöje kunna anse uteblifvandet af alliansens
rolongation. Men då detta blef bekant i Paris, vägrade
an der att ratificera den slutna tractaten och subsidierna
teblefvo. Derpå följde en bitter skriftvexling mellan Horn
ch Franske Ministern, hvilken slutligen blef rappellerad
737, emedan han förgått sig äfven emot Konungen, men
mnade till sina vänner ett s. k. Testamente, huru de vid
ista riksdag skulle förfara, hvilket de ock efterkommo.

Allmänna sinnesstämningen vid riksdagens slut och efter
ensamma tecknas så af Höpken: "Efter den Riksdagen va-
de ännu allmänhetens missnöje, dock, efter den tidens sed,
tradt med försyn. Men, sedan det rådet vidtogs*), att
ppsätta till domare dem, som lagen icke gjort till Stän-
r, blef folket dristigare och gäsningen märkligare. Fri-
ten att döma, ledde naturligen till friheten att ogilla,
h friheten att ogilla, till en färdighet för den påföljande
ändringen."

Wilhelm af Hessen, Konungens bror och den utsedde
onföljarens far, hade någon tid förut varit i Stockholm,
h som han fann, att Konungen ej nog allvarligt ledde in-
gerna, organiserade han en Geheime-Conseil, hvartill per-
ner utsågos, som alltid skulle observera Konungen afflös-
ngsvis. Genom dem skulle sakerna styras, alla embeten
h tjenster tillsättas. T. hade fått anbud att vara en af
m, hvilket han undanbad sig. Alliansverket hade utförts
er Prins Wilhelms plan, hvilket ännu mera ökade hatet
ot ministèren, helst holsteinska huset hade många vänner,
m med ovilja sett Prins Wilhelms beställsamhet. Härtill

*) Kongl. Maj:ts Circulair-Bref till alla Landshöfdingar af d. 22
rs 1736.

kommo de förlorade subsidierna, hvilka, betraktade blott som förlorade statsmedel, lätt gjordes till förbittringsämne hos stora hopen; betraktade åter som medel till Sveriges politiska uppkomst, till de förlorade provinsernas återtagande, ansågos de af krigspartiet som en nationalolycka, som fordrade högt ansvar. Allt lofvade en stormig riksdag. Hofvet och Rådet gjorde gemensamma förberedelser. Bland dem de sökte vinna var T. en af de mest betydande.

Man erbjöd T. genom G. Bonde hösten 1737 att blifva Statssekreterare i Krigs-expeditionen, tills han framdeles kunde flyttas till Utrikes Departementet. T:s föresats, svarade han, var att aldrig söka embeten; det vore Regeringens sak att söka upp tjenliga personer. Funnes han skicklig till det lediga embetet, ville han med lydnad emottaga kallelsen, men vågade erinra, att hans omständigheter ej tilläte honom lemna 3,200 dlr s:mt för att emottaga 1,500, hvilka voro så mycket otillräckligare, som han ej hade lust att taga pensioner af regimenter eller gåfvor för expeditioner. Han hoppades derföre få behålla Öfverintendents-embetet tillika. Konungen lofvade detta. Flera betydande män sökte vidare öfvertala T. Äfven Drottningens bifall, hvarom man mest tviflat, gafs. Men, sade Bonde slutligen: "Nu återstår hvad svaras skall, när Konungen, som vid tjensters bortgifvande sker, frågar, om vi kunne svara för att den recommenderade 1) söker befrämja Konungens nöje, rikets bästa samt enigheten och stillheten bland undersåtarne; 2) om han är beredd att på riksdagen gå efter den planen." Jag förmodar, svarade T., att enhvar håller mig för en ärlig man, hvilken sådant tvifvelsmål till någon del injurieust och som en ny förbindelse förekommer. Jag vore väl i stånd att svara fritt ja till dessa begge frågor, emedan jag tager dem sano sensu, då de böra af hvar redlig undersåte som en skyldighet anses; men det vore dock granlaga i anseende dertill, att denna riksdag lärer blifva mera bullersam än någon för detta varit och att det föregående torde anses som en förberedelse, för hvars åsidosättande mig torde tillvitelse göras, i fall jag ej alltid tänkte som hofvet; och vore mig alltså min lilla credit i publiken öm och min libertas sentiendi på riksdagen alltför kär. Jag hade erfarenhet, att ens goda uppsåt ej alltid till det bästa uttyddes, såsom t. ex. J'espère que dorénavant vous me serez fidèle och 2) Marsk. Dübens commission till Plenum. B. inföll: Hvarföre skall denna riksdag blifva synnerligt bullersam? T.: För den manquerade Franska alliansen och för det man

anticiperat riksdagen, hvarom vidlyftigt taltes. B.: Vira lärer önskas, att ni talar med Kungen sjelf. T.: Är g så mycket mindre möjligt, som jag offentligen sagt, att beställningar ej söker, och vore således en duplicitet, t må ske skriftligen eller mundtligen. B.: Hvem får sånt veta? T.: Om ingen annan, så vet jag det sjelf och l ej ha sådan förebråelse att göra mig. B.: Får jag då gärat i ert namn och respondera för de framställda frågor? lar hvad skall jag svara? T.: Ed. Exc. täckes svara, att ; ej söker tjensten, såsom mig ny och ovanlig, men att, all Konungen den mig uppdrager, tager jag den i underd. et och skall bestrida den efter skyldighet och förmåga, modande att derhos få behålla Öfverintendents-embetet. nå frågorna angår, så är ju ingen som bör tvifla på min ı och redlighet, hvilket inbegriper allt, och har jag länge-lan aflagt min trohetsed. I fall H. Maj:t skulle finna bö-se för en annan, skulle jag anse det utan ringaste oro h med all resignation." Härmed afstannade hela saken. r öfrigt sökte äfven Bjelke, Bark och Hård öfvertala T., m då insåg, att de fruktade riksdagen, hvarföre de ville sdu honom, som i 1734 års Secr.-Utskott hade uppsatt uret på Secreta-propositionen, hvilket de nu till sin ursägt le göra tvetydigt.

Vi nalkas 1738 års riksdag och den stora brytningen i uriges politiska förhållanden. T. blef Landtmarskalk. Omständigheterna vid valet berättas olika. En af T:s motparti, Bonde, berättar saken sålunda: "Dagen efter sedan Riksgen d. 15 Maj 1738 utblåst var, samlades åtskillige Generaler och Öfverstar att rådgöra om ämnet till Landtmarsk, då General-Majoren Baron C. Sparre steg upp till ne Maj:t, och berättade att största delen voro böjde för sin. Deras Majestäter, som då begge voro tillsammans, svade att det vore dem lika, hvem Adeln dertill utväljande vorde, emedan de alldeles lemnade det till deras fria l. Hvarpå samma S. straxt nedsteg till Generalerne, och le att Deras Majestäter så snart skulle önska att de ville la med sitt val på T. som på någon annan; hvilket när t DD. MM. rapporteradt blef, och öfver allt i staden utsades att DD. MM. helst skulle önska T., förtröt det DD. I. mycket, att deras ord blifvit så förvända, och att man ras namn ville bruka till andra afsigters genomdrifvande, som DD. MM. ville inmänga sig i Adelns fria val. Ty fallde DD. MM. Riksrådet Gr. Th. Bjelke, som då var städes, att säga till hvem han träffade, att det som i sta-

den kringlopp om DD. MM:s declaration och predilection, för hvem det ock vore, var alldeles ogrundadt, och att DD. MM. lemnade fullkomligen Adeln dess fria val, samt till visa ogrunden af det talet som kringflugit, önskade DD. MM., att man heldre ville taga någon annan än T. Hvilket B. straxt berättade till dem han derutanföre i förmaket träffade, nemligen till Öfverste-Lieut. Gynterfelt, Corporal af Drabanterne Ridderhoff, och unga Gr. Adam Horn; hvilka bemälte Gynterfelt straxt sprang ned på Riddarhus-torget, hvarest öfver 100 Adelsmän voro samlade, och det kungjorde, hvaruppå ett stort sorl och rörelse ibland dem uppkom, som om DD. MM. ville inmänga sig i deras fria val, och gifva exclusion åt den som en stor del af dem dan påtänkt. T. sprang upp till DD. MM. att förnimma sammanhanget häraf, och beklagade sig att han skulle vara så utmärkt i DD. MM:s onåd, att han allena framför deras trogna undersåtare i riket skulle finnas ovärdig till sysslan, som han ändock ej visste om den honom tillämnad var eller ej. DD. MM. berättade honom, huru allt tillgånget var, att han sig häröfver alarmerat, att de ej på något sätt voro missnöjde med hans person, utan att densamma skulle vara dem så angenäm som någon annan, i fall Adelns val på honom falla skulle. I detsamma kom Bjelke ur Rådet, dit någon uppkommit och honom berättat hvad dernere passerade, och som han ännu fann T. inne hos Öfverheten, sade han, det honom vore kärt, att T. sjelf fick höra i DD. MM:s närvaro, huru hans ord varit, och om något tillagt af sitt eget till det som honom anbefaldt var, hvilket han repeterade, och af DD. MM. vidkändes; förklarandes att sedan T. nu hört rätta sammanhanget, han borde gifva sig tillfreds, och låta alla vidriga och af andra honom härom bibragta impressioner falla, hvarpå T. afträdde. Men i detsamma kom C. E. Lewenhaupt upp med ett stort följe af Adeln, och, efter erhållet företräde för Hennes Maj:t, förmälte huruledes vissa personer velat inbilla dem att Hennes Maj:t velat excludera en af deras ledamöter och medundersåtare ifrån Landtmarskalksvalet, i fall Adelns val på honom falla skulle; men som de voro försäkrade att Hennes Maj:t ej utan grund om någon sin undersåte någon vidrig tanka fatta lärer, begärde de blifva underrättade om Hennes Maj:s nådiga vilja och välbehag härutinnan, den de sig till und. rättelse gerna skulle lända låta, alldenstund de alltid erkände Hennes Maj:t såsom grundvalen till deras säkerhet, och med största hugnad alltid försport dess huld-

het för deras lagars och öfverenskommelsers beskydd och nåhafvande. Hennes Maj:t svarade, att de redan af Hans ngl. Maj:t lära vara underrättade om sammanhanget häraf; hon gjort, härrörde af det, att henne olagligt och ränkeligt förekom, att Generalerne ville sammansätta sig gifva dem en Landtmarskalk, samt att man velat bruka nes och hennes Gemåls namn dertill, hvaraf hon på beåde sätt velat visa ogrunden, samt sin ömhet för hvad deras frihet i minsta mål kränka kunde, försäkrande jemte att hon med all nåd ville anse den som de till Förman välja ville. Hvarpå de samtelige nedgingo; men igenom vann T. de flesta rösterne för sig vid Landtmarlks-valet ett par dagar derefter, förnämligast emedan de le visa att de sig icke i sådane mål, som deras frihet ange, något ville föreskrifva låta, hotandes derjemte både ike och Gynterfelt att låta dem betala laget, för det de i så eftertänkliga ärender velat bruka låta, och dem till hetällighet befordra."

Denna framställning af saken, som ej öfverensstämmer å andra underrättelser och på hvilken icke heller Geijer at något afseende, men hvilken vi dock för opartiskens iakttagande ej bort förbigå, får en helt annan färg Ehrenheim. Ständerna hade 1734 hemställt till Konunatt nästa gång, om H. Maj:t så behagade, samla sig i rköping. I stället för att begagna denna utväg att afen hop farligt folk från riksdagen, sammankallades , på det Konungen ej måtte sakna fröken Taubes*) sällp, till Stockholm, der Ständerna samlades i Maj 1738. Landtmarskalk hade hofvet utsett Presidenten Palmfelt jer har tryckfelet Palmstedt). Gyllenborgska partiet var dt mellan Generalerne Lewenhaupt och Spens samt T. an före valet hördes allmänna rösten så höja sig för T., hofpartiet började frukta. Man öfvertalade Drottningen att yttra sig emot honom, för att kringsprida det, och förklarade, att hon skulle vara nöjd med hvem som ve Landtmarskalk, blott icke T. Denna utlåtelse nedgades på Riddarhuset tvenne dagar före valdagen. Unättad härom, gick T. genast upp till Konungen och bele i und. få veta hvarigenom han ådragit sig denna ogenhet. Det svarades: emedan Generalitetet sammansatt att välja honom. Dermed ej nöjd, anmärkte han, att

*) "Fröken låg honom mer om hjertat, än alla affärerna." De la l. Arch. XVII. 93.

det var i egenskap af riksdagsmän, som Generalerne
och begärde veta i hvad afseende de skulle ha ovärdt
välja på honom: han anhölle tillika vidare att få nedlägga
embete och undergå en sträng undersökning öfver sitt
förande. Efter någon förlägenhet tillät ändtligen
gen T. få företräde för att i fleres närvaro förklara att
ingenting hade mot hans val. Lewenhaupt och Spens af
sig concurrensen och T. valdes med 525 röster emot 14

Grefve Lynar tecknar vid denna tid T. sålunda i
Staats-Schriften I. 100: "Denne herre förenar i sin pers
så lysande egenskaper, att man ej bör förvånas öfver
snart se honom främst på skådeplatsen. Ett lyckligt
ett verksamt, fyndigt och smidigt hufvud, en fin takt,
temligen säkert omdöme, när det ej låter hänföra sig af
allt för liflig inbillning, äro egenskaper, som alla
och opartiske hos honom måste erkänna. Född talare,
lig, artig, förekommande, populär, vinner han hjertan.
partiet anklagar honom att vara en skicklig skådespel
som under behagliga former maskerar ett intrigant
en omåttlig ärelust, hat och hämdlystnad; men dessa
dömen flyta kanhända ur en alltför partisk källa. Han
ges aldrig ha förlåtit Grefve Horn, att denne vid riksdag
1727 bidrog till hans fars fall. Han var nu älskad af
tionen, och en ifrig partisan för Frankrike: skäl nog
Gyllenborgska partiet att ämna honom landtmarskalksstaf
sedan Generalerne Lewenhaupt och Spens förklarat, att
ej gjorde anspråk derpå; och utan tvifvel var T. den
ligaste man i Sverige till befattningen."

Det kan vara intressant att se, huru Gustaf III
dömer T:s position vid samma tid (Gustav. Papp. I.
"För Ständerna var det redan i sig sjelf motbjudande
gifva kronan åt en främling (Fredrik I.). Dertill kom,
han gjorde skamliga traktater, blef, efter att ha förvärf
ett lysande namn såsom krigare, en medelmåttig Konung
öfverlemnande sig åt vällusten, och lika oförmögen att
gera i Sverige, hvilket han nästan köpt, som i Landgr
skapet Hessen. Också begynte redan 1720 de partier
formera sig som först 1739 trädde farligare i dagen,
Hattar och Mössor, d. v. s. Frankrikes och Englands anhän
gare, sedan de först hade stridt om makten, såsom anhän
gare af Hessiska eller Holsteinska husen, af hvilka det si
tillika var det gamla kungliga huset. Horn hade förso
sig med Konungen 1727 för att störta T., sin enskilda fiende
...t hat, som dennes hela slägt egnade Horn, bröt först

den förstnämndes son 1738 blef Landtmarskalk. Det den namnkunnige Tessin, åt hvilken endast efterverlden göra rättvisa. Han har spelat en för stor rol, att rykte kan vara utan fläck. Hans anhängare hafva för het upphöjt hans stora egenskaper, hans fiender alltför tadlat hans fel. Afunden har för mycket svärtat bo- att man skulle kunna betvifla det han var en stor man."

I anledning af subsidie-traktaten med Frankrike finnes T. antecknadt (Tessiniana, sid. 55): "Est il possible que Roi Frederic ait pû demander au Cardinal Fleury 100,000 de pot de vin pour embrasser le système d'alliance avec France et que sur le refus qu'on fit de les donner, il se pour l'Angleterre? Le Cardinal me l'a dit." I så- fall och med kännedomen om hvad som bedrefs för Hessiska successionen m. m. är det orättvist att tala om Adelns och Ständernas corruption under Fri- tiden.

Då saken om de sedan licentierade Riksråden skulle på Riddarhuset öppnade T. plenum med ett tal mana till lugn, hvari förekommer följande: "Oveder- och uppriktigt bör och skall jag bekänna, att desse Rikets Råds välfärd i gemen mig högst om hjertat är, en skyldig erkänsla, emot många mig ertedde ynnest- ständigt och heligt hos mig förvaras skall; men isyn- är jag tvenne af dem, Gr. Bjelke och Bonde, mer än min tunga förmår uttala. Om och hjertrörande des min belägenhet, som nu klubban förer. Den kan orlunda lättas, än att Ridd. och Adeln täcktes ett o- vigtigt ämne med synnerlig ordning handtera och ."

Orättvist stämplar man T. såsom partichef emot Rådet, han ogillade det förda systemet. Också kunde han litet som 14 andra bland 23 erbjudna, förmås att i Rådet efter utmönstringen. Gyllenborg hade min- händer och som fadren föga grannlagenhet vid att för sig. Derföre yttrade den gamle Horn vid sitt fall v. Kocken: "Tror ni det vara så konstigt att undan- en ålljära gubbe! Konung Gustaf Adolf hade Axel tjerna; jag har tjent K. Carl XII och Sveriges Rike; tider böra hafva Grefve Gyllenborg."

Att T. sökte lugna stormen samt förekomma alla för- och skakningar, om han ock i hjertat önskade Mös- undergång, visar sig af flera omständigheter, så att ej bör härvid stämpla honom såsom "skådespelare."

Långt efteråt skrifver han sjelf om dessa saker: "Alla förslag till moderation voro fåfänga. Generalitetet disponerade om pluraliteten på riksdagen och Lewenhaupt var en välsinnad men häftig man, som, jemte de öfrige Generaler och Regimentschefer, dref på ombyten i Rådet och hade till redan i sigte det 1741 förklarade kriget. Holsteinska huset hade många vänner bland oss, som ännu mer sammanblandade korten. Då som nu regerade tjenstlystnad ibland folket och månge speculerade på öppningar i embeten och tjenster, som fem Rådsherrars licentierande skulle göra. Att jag sökte blidka sinnena emot de Herrar Riksråder, som voro i fara stadde, det vet Gud, mitt samvete och ibland andra nu (1762) lefvande personer R.R. Rudenskiöld, en hedersman i vårt rike, som var af lika tanka med mig. Men Generalitetet var en sjudande gryta, som ej kunde på något sätt svalas. Jag mödade mig mången stund med skriftliga föreställningar till mina vänner och med förslag till en eller annan medelväg; det var platt omöjligt att bringa dem, som mesta crediten egde, på fogliga tankar. Enfaldig hade jag varit, om jag ej föresett, att en rubbning af sex Riksråder länge skulle spöka efter riket till men. Min egen heder fordrade att förekomma allt hvad som kunde lemna lastare rum, helst jag utrönte, att i fall tu eller tre ärender kunde undanrödjas, hade utgången af detta möte vunnit hvar mans tycke. Men tidernas sammansättning var starkare än jag och fordna exempel retade sinnena. Flera dagar ventilerades stormigt om Secreta-Utskottets rätt att döma, om Ståndens rätt att mildra; och Lagman Hammarberg, som en gång uppsteg att taga de anklagades parti, var i stor fara, om ej General Wrangel räddat honom." Härom nämner äfven en af de anklagade sjelf, Bonde, i sin förut citerade skrift, sid. 96, vittnande om T:s och äfven *Lewenhaupts* böjelse för moderation: "Wrangel vände sig till Lewenhaupt och bad honom tänka på hvad han nu anställde och dess påföljder och att han för den skull ville söka at sakta de sina. L. böd då fuller till att förmå dem att träda i sina rum igen och gifva sig litet tålamod; men i detsamma kom T., som förut hållit sig inne i sitt hus för någon passlighets skull, och efter långt bultande i bordet och ropande om ljud, hant omsider med några ord öfvertala dem att intaga sina rum igen och ej den gången nämna något ord mer åt hvarannan."

Efter stafvens nedläggande preglades öfver T. en skådepenning, föreställande ett vattenpass med öfverskrift *Conscia mens recti famæ mendacia ridet.*

. Barg, sedan General-Major i holsteinsk tjenst, men hufvudsakligen holsteinska Ministern Pechlin, som utdelade mycket penningar. Sedan i Mars 1743 thronföljarevalet blifvit uppskjutet till en lägligare conjunctur, hvarvid Birkenfeltska partiet, dit T. och Frankrike börde, tappat, men det danska och holsteinska hållit ihop, fann det Birkenfeltska rådligast att kasta sig på holsteinska sidan, ingick fred med det partiet och röstade för Adolf Fredrik, hvarigenom det danska blef underlägset.

Vid T:s företräde på Fredriksborgs slott i Danmark d. 6 Juli 1743 yttrade sig Konungen: "Vi pastaaer fra den Czariske og Kongl. Svenske Siide at blive forvissed og betrygged saavel for den deel i Holstein vi besidder, som og for det forstelige hans Czariske Maj:t tilhörende, nemlig at ha begge til og udi perpetuel possession; i vidrig fald ere vi foraarsagede at tage saadane precautioner, som tilstrecelig ere til voris öyemerke og billighed." Kronprinsen yttrade: "Vi ere alt overbeviist om den Svenske almues höyagtelse og velmenende om os, hvilken i tide skall erkendes. Vi veed og Regeringens slette Opforsel, som vi ey heller ved Leylighed skal forglemme." T. svarade Konungen, att man skulle göra allt möjligt för att förmå Adolf Fredrik att afsäga sig sin arfsrätt på Holstein. Fredrik I hade sjelf skriftligen underrättat honom om Sveriges brydsamma ställning efter kriget och visat huru mycket det nu berodde på honom att lugna norden genom afsägelsen af sin eventuella arfsrätt på hertigdömena och ett utbyte af denna rätt emot någon förmån i Sundska tullen. T. sände Palmstierna till Eutin att underhandla derom; men Adolf Fredrik svarade: "Det vore att gå den närmare arfvingen, Ryske thronföljaren i förväg; Danskarne ville skrämma honom; de kunde med deras redan tömda tillgångar ingenting företaga."

Mellertid rustade Danskarne starkt och Sveriges fiende Bestucheff var Ryska ministèrens hufvudman. I Köpenhamn hade T. *) att öfverlägga med Korff, B:s personlige tjenare,

*) B:s personliga hätskhet emot T. härledde sig från Preussiska Konungens beskyllning, i T:s närvaro, framförd till B:s bror, att B. tagit mutor af England. B. trodde, att denna chikan var en uppgjord sak mellan Kungen och T. Jfr Portefeuille, I. 95. Deremot läser det hos Voltemat III. 45, att Ryske Residenten i Lübeck, Witting, bror till Majoren i Sverige, i Köpenhamn löpte med sqvaller mellan T. och Korff, hvaraf första orsaken skulle uppkommit till brouilleri mellan dessa herrar och deras hof. W. beskyllde T. att ha fört falskt protokoll i conferenserna med danska Ministrar. Han

högmodig, despotisk, inbunden, som alltid vid början af con-ferenserna gaf T. fria händer att föreslå allt hvad han fann tjenligt och vid slutet ogillade och beklagade sig öfver ... Emot sig hade T. en mängd hemliga underhandlare, äfven förklädda svenska officerare och ståndspersoner, som på lönnvägar komme till Köpenhamn med berättelser från alla landsorter i Sverigen med planer, löften och inbjudningar. Personliga förnärmelser träffade ock T. När han anlände, satte man en post för hans port. T. skref till Comman-danten, att om denna post vore ditsatt för hans säkerhet, så vore det för mycket, ty sin säkerhet skulle han med egna folk bevara; vore det för hedern, så vore det för litet. Han fick då tvenne. Ceremonimästaren ville ej tillåta honom fara in i slotts-corridoren till den trappan der Konungen stiger ur; det måste också reclameras för att erhållas. Sverige hade hos flera hof begärt bemedling. Endast Frankrike gjor-de allvar och hotade att indraga danska subsidierna. Men som nu giftermålet var afgjordt mellan Kronprinsen och en engelsk Prinsessa, menade Danmark sig väl kunna få sub-sidier på det hållet. Ändtligen lät Kejsarinnan Elisabeth hösten 1743 förklara i Köpenhamn, att hon skulle anse fre-den med Ryssland bruten, om Sverige ofredades. Men det var just på Ryssland, Danmark i hemlighet räknade. Der arbetade ett stort parti på Elisabeths fall. Två samman-svärjningar hade på ett år blifvit upptäckte och Danmark ansågs allmänt medvetande om dem. En var förbi och den andra väntades. Den kom och T. var den förste, som gaf danske Statsministern derom underrättelse. T. såg hans spetsade glada uppmärksamhet, men ock hans rodnad och förlägenhet då T. tillade att allt misslyckats*). Samma år

---

troddes sedan förgifven af Bestucheff, såsom djupt invigd i Ryska politiken men för mycket oförsigtig i tal.

*) Österrike, England och Danmark drefvo dessa saker i Ryss-land. Tessiniana, sid. 96. Häraf bör inses, att ej endast Sverige med sin fria författning, utan sjelfva det absolutistiska Ryssland var underkastadt främmande inflytelse under denna tid, då hofven med ett slags spelraseri stämplade mot folkens lugn utan tecken till sam-vetsscrupler. Denna lättsinniga anda, ofta inblåst af maitresser och deras vederlikar hos Kejsarinnorna, fann snart sin Nemesis före seklets slut, då folken, som fått smak på hvälfningar, började i ... mått öfvertaga hofvens rol. Angående de så mycket omtalade cor-ruptionerna i Sverige denna tid, hänvisa vi för öfrigt till sid. 96 här ofvan äfvensom till "Nya Kyrkan", II. 58, der den samtidige Swedenborg skrifver, att corruptionerna i Sverige "äro helt ... mot dem som ske i England" och "dessutom äro corruptioner i ... ringar som små vågor emot stora böljor uti envälden."

erbjöste Danmark Dalupproret i Sverige. Infall från
gé var beredt på tre punkter. En corps skulle gå på
borg, der borgerskapet ansågs vunnet, derigenom att
höfvat göra G. till hufvudstad i Sverige. Högst makt-
gande var under allt detta T:s vistelse i Köpenhamn.
Höll de svenska uppviglarne i tvekan och i fruktan att
slås. Sverige måste begära hjelp af Ryssland och 12,000
nr förlades i provinserna omkring Stockholm och 30
Galerer intogos som vinterliggare i Carlshamn. "Jag
r ännu", säger T., "när jag eftertänker huru Danmark
stadt; ett Ryskt Generalitet färdigt att gå till Stock-
m; vi, bestörte efter ett invärtes uppror, medellöse,
e för hela vårt öde af Kejs. Elisabeths lif, emot
hat två stämplingar blifvit upptäckte. Huru snart hade
det kunnat vända sig och Bestucheff fått förena sig
ett gäsande parti i Sverige och med de danska stämp-
rne."

Rörande T:s öfriga verksamhet i Köpenhamn anföra vi
Vidräkning och Reform, sid. 185, följande: "Danska
r öfversvämmade Skåne och vestra gränsen, med hvil-
förehafvanden T. kom under fund, sedan det lyckats
att köpa en andlig kunskapare, hvilken, i dansk
l, sökt och vunnit tillträde hos svenske Ambassadeuren,
att bemärka hvad i hans hôtel föregick. Till och med
Fredriks öfverresa till Sverige var icke utan fara.
kom en plan af Danmark på spåren, att, med väpnad
, bemäktiga sig hans person under öfverfarten, till före-
de hvaraf man å svenska sidan tog nödiga mått och
tamt täta kurirvexlingar egde rum emellan vår Ambas-
r i Köpenhamn och befälhafvaren öfver den svenska
dern, Riksrådet Taube. Omsider lyckades att bilägga
gheterna, till beseglande hvaraf ett giftermål föreslogs
n Sveriges då blifne Kronprins med danska Prinsessan,
behag, lynne och öfriga egenskaper lofvade åt Sverige
y Ulrika Eleonora (den äldre). Danmark lyssnade först
mycket nöje till förslaget, och saken syntes så nära ett
dt slut, att T. skref från Köpenhamn till sin hustru,
då vistades i grannskapet af Stockholm, och bad henne
sig i ordning att resa ned till Helsingborg, för att
n vara det första svenska fruntimmer, som helsade thron-
gens gemål på stranden af hennes nya fädernesland. En
lighet gjorde planen till intet. Danska Kronprinsen
just i denna vefva förmäld med en engelsk Prinsessa.
hennes ankomst till Danmark blefvo hofvet och mini-

stèren der illa till mods öfver hennes ovanliga fetma, fru-
tande att inga ättlingar vore att påräkna af detta äktenskap.
De befarade, att deras egen Prinsessas förmälning med Sve-
riges thronföljare skulle dit öfverföra arfsrätten, i händelse
denna sednare förbindelse blefve fruktsam, men icke den
förra. Sålunda besinnade man sig i afseende på det fö-
slagna äktenskapet mellan Adolf Fredrik och danska Prin-
sessan; och när med afslutandet i denna punkt drog ut
tiden, och sakernas ställning i Sverige påkallade skyndsam-
ma utvägar att befästa Adolf Fredrik, genom alla de m
del, som lofligen kunde tillitas; så skref T. hem, att
vore säkrast slå giftermålsförslaget med danska blodet
hågen, och i stället vända sig till Preussen, der han ti
styrkte Gyllenborg att låta Rudenschöld sondera tänkesätt
Rådet följdes. R. bragte underhandlingen å bane och
önskadt slut, med den skicklighet, som den tiden chara-
teriserade svenska diplomatien, och T. gaf, såsom sve
Ambassadeur, den officiella stämpeln åt denna vigtiga st
handling." *).

Ändtligen afslöt T. d. 24 Febr. 1744 förlikningen mel
Sverige och Danmark. Men under öfverläggningarna der
hade T:s ovänner i Stockholm gjort hans underhandling
misstänkta såsom egenrådigt förda utan delgifvande åt Ry
Ministern. Han fick derföre i Sept. 1743 en erinran fr
sin Konung att närmare rådföra sig med Korff; hvilken
ehuru författad i de lindrigaste ordalag, syntes kunna in
bära tvifvelsmål ej blott om den propositien som sk
göras, utan ock om hela hans personliga credit. T. beg
de derföre d. 10 Oct. sitt afsked **). Ständerna yttrade
sin önskan, att K. Maj:t ville söka förmå T. att qvarst
tjenst åtminstone till nästa riksdag, hvilket skedde i e
smickrande förklaring. Nu kom härtill, att Ryska hof
begärt få del af conferens-protokollerna in extenso; men
fick instruction att med allehanda förevändningar förhala

---

*) I De la Gard. Arch. XVII. 100 uppgifves, att T. aldrig v
för danska giftermålet, utan "visste ganska väl att detournera de
för att få en preussisk Prinsessa, hvars broders humeur och sy
svårligen kunde skiljas från franska afsigternas befrämjande."

**) Han sade sig "afvakta K. Maj:ts nåd. demission med så m
ket större förtröstan, som han förnummit, att det embete han i C
celli-Collegium beklädt vore åt en värdig Rådsherre anförtrodt."
satt i Cancelli-Collegium endast 1724—27 såsom Cancellīråd
1742—43 såsom Riks-Cancellīråd. Han var således icke, s
Geijer skrifver i Gustav. Papp. I. 24, Cancellīråd vid Riksr
utnämningen 1741.

i. T. insåg huru många misstankar häraf skulle väckas i Ryssland och huru mycket han blottställdes för sina ...nliga fiender, som redan beskyllt honom att ha åsido- t Ryssland. Handlingarne måste först sändas till Stock- ..., der ändtligen Keith fick dem. Men sedan man nu i ...kholm gillat hela förliknings-instrumentet, hvari en or- ...lig ratification var lofvad, ville man ej ratificera på an- ...sätt än att genom bref de Roi à Roi bekräfta de till ...rens-protokollet afgifna ömsesidiga declarationer om in- ...des vänskapens bibehållande. Kung och Ständer gåfvo ... sitt fullkomliga bifall till hela denna negociation. T. ... i den gjort Sverige stora tjenster, äfven derigenom ...han satte sig i stånd att underrätta ministèren om åt- ...liga hemliga anläggningar, som denna tid förehades i ...rige. Deremot led T. som vanligt ekonomisk förlust. ... hatet var emot honom i jemn tillväxt, i följd hvaraf ... egendom Bo på Vermdön under Ryska inqvarteringen ...vit snart sagdt fiendtligt behandlad, så att den måste ...s för vanpris*). Vistandet i Köpenhamn hade till stor ...fallit honom sjelf till last. Han hade befallning att visa ...der som enda dervarande Ambassadeur. Dertill förslog ...ementet. Under tiden föreföll ett Kongl. Bröllop; ... begärde att T. sjelf skulle uppgifva sina extra omkost- ... dervid. Han var för grannlaga i rikets dåvarande ...ning att göra det till fullo. Han uppgaf 1600 Rdr. ... betalte 1000, hvarmed knapt de nya livreerna voro er- ... Räkningar på extra utgifter uppgjordes ej till fullo. ... begärde slutligen enständigt att återkallas för att räd- ...da en större gäld och för att ej sättas i torftighet för ...tiden, den han nu ämnade tillbringa i stillhet.

Då giftermåls-negociationen i Berlin skulle afslutas, lät ...rik II förstå, att han vid detta tillfälle gerna ville ingå ...nlig bekantskap med T. Kallelse afgick genast för T. Köpenhamn att derifrån begifva sig directe till Berlin. ...blef han d. 13 Juli 1744 Ridd. af Svarta Örnen, rikt ... med diamanter, hvilken hos honom bemma öfverlem- ... genom Statsministrarne Podewitz och Borck såsom ... på Konungens synnerliga välbehag. Grefvinnan T. och ... Ch. Sparre förhöjde äfven här glansen af T:s upp- ...ande. Han trodde sig ej ha svarat emot den stora re-

---

*) ...ligt Tessiniana. "Ryssarne lågo 1744 med galererna vid ... under förevändning, att ved ej fördes till dem, höggo om- ...de sköna och stora fast något gamla alleerna, så att der blef helt ... Stort nidingsverk. T. sålde Bo 1748." Woltemat IV. 39.

presentation honom var ålagd utan att gifva en lysande fe
åt hofvet. Anländ till Stockholm, inrättade Lovisa Ulri
en liten orden, *de l'Union*, egentligen för de henne und
resan uppvaktande damerna. T. blef den ende mansperso
som deri intogs.

Allt hvad T., säger Geijer, gjorde för konungamakt
i Sverige, stannade vid inrättandet af Riddarordnar. K
nungen i Preussen och Lovisa Ulrika öppnade med T.
Berlin 1744 en hemlig öfverläggning om konungamakte
utvidgande i Sverige, hvartill ordnars införande uppgafs s
ett medel. Vid 1747 års riksdag föredrogs saken blott o
beslutades i Secr.-Utskottet, utan att Ständerna hade hv
ken begrepp eller kännedom derom. Saken drefs isyn
het af unga hofvet, T. och Höpken; äfven för att hind
inflytelsen af Ryska ordnars införande. Fredrik I ville, h
ske just i afsigt på sistnämnda förhållande, lägga hinder
denna nyhet; men motståndet slappades, sedan gunstlin
Broman kraftigt företagit sig att understödja den. B.
ock sjelf decorerad. Ungern v. Sternberg stödde sin p
position i Secr.-Utskottet, efter samråd, på det skäl,
man fått veta, att Ryske Envoyéen då ämnade hitskaffa
riddareband till att styrka sitt parti. Detta blef ock
nämsta skälet till bifall; hvarefter ett bref till K. Maj:t
sändes vid slutet af riksdagen, hvilket ej öppnades för
Ständerna voro skiljda, hvaruti begärdes Ordensinrätt
gen. Vid riksdagen 1752 ändrades utnämningsrätten på
sätt, att den uppdrogs Konungen ensam. Gyllenberg
drefvo det igenom och ådrogo sig derföre mycken bitte
isynnerhet Henning Adolf G. såsom Landtmarskalk. D
omständighet gjorde riksdagen genast så tung för G.,
han föga tjenstgjorde som Landtmarskalk, utan Brahe
vicariera. G. var känslig och kunde ej bära adelns
missnöje härför, utan blef sjuk af chagrin. Skälet,
före utmämningsrätten uppdrogs Konungen, var, att
sen och vården af så beskaffade saker ej kunde anför
någon redoskyldig och till ansvar förbunden person
corps; hvarföre ock Konungen sedan blott hade att
sig med Capitlet. En stor del af dessa omständigheter
pekas i Frih. Joh. Cederhjelms memorial i Secr.-U
d. 14 April 1766 i anledning af Kallings utnämn
Ridd. af Ryska St. Andreæ-Orden, hvilket skedde på
mans anstalt, då K. blef förbigången med Svenska
det. C:s afsigt var att sätta i fråga, om K. vidare
få bära Svärds-Commendeurs-bandet. C:s dictamen

dan*) i Upsala 1769, 4:o, på ett ark, hvarefter på samma ställe utkom: "Tankar öfver Frih. C:s Dictamen" etc. 1769, 4:o, ½ ark, deri K. försvaras. Annars var det öfver denna händelse man 1766 sjöng i glada sällskap:

Låt glömskan få begrafva
En Carl uti sin sand,
När minnet af Pultava
Med Stjerna och med Band
    Bärs i vårt land.
    Drick, granne, drick etc.

Efter väl förrättadt ärende i Berlin afsände T. åter n afskedsansökan från Stralsund d. 1 Aug. 1744, men lät ntligen öfvertala sig att återtaga den**) och blef tillika fverstemarskalk vid hofvet. Hans Grefvinna, som vunnit rinsessans varma välvilja, blef Öfverhofmästarinna. T. fick a visa sin förmåga att tillställa lustbarheter. Ulriksdal ch Drottningholm blefvo glädjens och behagens högsäten. edjer anser T:s mest lysande period nu börja. Under sina ekade omsorger att behaga de Furstliga sökte dock T. att ven fästa deras sinnen vid redbarare sysselsättningar. Sjelf ade han från barndomen älskat konster, vetenskaper och tterhet, egde dyrbara samlingar af mineralier, snäckor, ynt, herbarier, och var en nitisk befordrare af manufacturer och slöjder. Åt dessa ämnen ledde han isynnerhet rinsessans tidsfördrif och bidrog sålunda mycket att rigta nnes håg åt vetenskaperna; Drottningholm blef småningom samlingsplats för märkvärdigheter***) ur alla naturens

*) Ett kort utdrag finnes äfven i Tessiniana, sid. 287.

**) Documentet är tryckt i Tessiniana. På resan från Carlskrona l Stockholm 1744 med Lovisa Ulrika, yppade T. äfven för henne föresats att taga afsked. Jfr tryckta Dagboken för 1757, s. 98, r T. säger sig då ämnat "framdeles lefva af mina ännu någorlunda erbliefna egodelar, hvilka sedermera i deras nuv. Majestäters tjenst ått. Samma ansökning förnyades af mig (sedan mitt förråd allt år 1747 och isynnerhet 1751. Hvad ord och löften begge de Majestäter då täcktes bruka att mig till qvarblifvande öfvertala, mer jag i deras Majestäters eget minne; men en del deraf kan benne af dåvar. Landtmarskalken med de öfriga Ståndens Talmän, närvarande vore."

***) En anekdot må anföras ur Dagboken 1757, sid. 158: "En l bör jag bekänna. När Professor Kalm hemkom ifrån America, e han ibland annat, med sig, de jämmerligt plågande ärtematne, hvaraf han presenterade en flaska åt Hennes Maj:t Drottnin, men jag undandöljde den samma, bandt en sten vid henne, och e ut emellan Lofön och Kiersön, der jag nedsänkte henne i sjöet; jag är försäkrad att min försigtighet var öfverflödig, men ondt frö bör möjligast utrotas. Hvar dag och hvart land har sin plåga. Vi behöfva ej främmande Ertätare."

riken; der anlades manufacturer, derifrån uppmuntrades de lärde, understöddes deras resor, beskyddades plantager. Så bereddes Lovisas och Gustafs tidehvarf.

Glad öfver Prinsessans lärgirighet, såg T. med oro Kronprinsens sorglösa likgiltighet och skref till sin hustru d. 8 Juli 1745*): "Kronprinsen har återvunnit sin helsa, men leker ännu i sitt tält, för att ånyo eröfra en förkylning. Det är detta som jag och många andra icke kunna begripa. Om det skedde för ärans skull, för något allvarsamt ändamål, kunde det så vara; men då det sker endast för ett narrverk, ett skämt, är det alldeles för mycket. Klimatet i Senaten skulle vara oändligen mera helsosamt. Jag har tagit mig den friheten att säga det åt honom; men Furstar hafva sin egen vilja." Den 11 Juli skref T. rörande samma ämne: "Det eviga lägret tog ändtligen slut i går. Jag är förtjust deröfver, och jag kunde ej tänka derpå utan ledsnad. Jag har fått i mitt hufvud, att Rådet borde utgöra den hufvudsakliga sysselsättningen, och dessa små detaljer endast tidsfördrif. Allt hittills har denna min mening lemnats utan afseende; men jag hoppas, att man väl omsider skall bringas på andra tankar."

T:s lysande och gagneliga verksamhet för bildningens framsteg i Sverige tecknas af Höpken**) sålunda: "Har jag, Mine Herrar! hittills måst ledsaga Gr. Tessin och Eder uppmärksamhet igenom blida och svåra tider, vid Underhandlingar, vid Riksdagar, under bullersam Fred, än bedröfligare Krig, under invärtes skakningar och uppror; så öppnar sig för mig ett nytt tidehvarf, som mindre torde hafva lyst uti allmänhetens ögon; men säkerligen förtjenar, att af en bättre penna, än min, till dess fägring utföras och beskrifvas. Det var en tid, Mine Herrar! då vetenskaper och deras idkare, allahanda konster och idogheter, handel och sjöfart, åkerbruk och bergverk, qvicknade upp, till vår förundran och andras afund. Den andan, det lifvet, den drift, den uppmuntran, härflöto ymnigt ifrån thronen; man behöfde icke, som ofta vid hof, leta sig fram uti lönntrappor, och stanna

*) Jfr Skildringar ur det inre af dagens hist. De Närvarande. Uppl. 2, sid. 4.

**) Man må icke anse Höpken personligen partisk för T., ehuru de begge tillhörde Hattarne. Tvärtom voro de rivaler och drogo aldrig jemt. Jfr Gustav. Papp. I. 68: "Höpken har aldrig kunnat draga öfverens med Tessin." Detta skrefs ej fullt femton månader före T:s död. Jfr äfven Weltemats Anekd. IV. 73. T. var alltid för Birkenfeltska successionen; H. för Holsteinska. T. arbetade dock ifrigt för H:s inträde i Rådet 1746; men sannolikt för att slippa honom såsom förman i Secreta-Utskottet.

såfängt uti förstufvor, smickra en liten gunstling, eller köpa sig dess hägn. Förstånd och kunskaper öppnades de inre rummen före. Här såg man ritningar till landets försvar, och anstalter till dess upphjelpande; der, utvalda boksamlingar, mynt och naturalieförråder, och omkring dem, lärde män, skicklige konstnärer och allahanda arter af förtjenster. Alla brunno af samma ifver, och sjelfva okunnigheten gömde sig undan för en stund, att upplysa sitt mörker och likna den allmänna smaken. Jag skulle uppräkna för Eder alla de herrar och män, som upplyst detta tidehvarfvet. Kännen J igen Gr. Tessins anda och ifver?" Likväl skrifver Fredrik II i Memoires de mon Temps 1744: "Le Comte de Tessin, un homme fait pour la représentation mais d'un esprit frivole et superficiel." *). Man kan dock äfven om T:s solskensdagar rättvisligen tillämpa den bekanta strophen:

Hvar stode vi, om de ej varit till?

År 1745 blef T. Canceller för Åbo Universitet och President i Lag-Commissionen. S. å. uppdrogs honom directionen i Ständernas Manufactur-Contor på samtlige manufactoristernas begäran. Han fortfor härmed till 1750**). Hedlinger hade nu återkommit till Sverige och slog "af egen drift" en medalj öfver T. Den 16 Febr. 1745 höll T. sitt inträdestal i Vet.-Akademien och valdes kort derpå till Ordförande. Vid afträdandet höll han d. 10 Jan. 1746 ett tal om svenska språkets ryckt och uppodling, deri han uppmuntrar sina landsmän, att ej mindre i later, tal och språk förblifva svenskar, än han önskade dem vara det till hjerta och gerning. Gadd, Chemiæ Professor i Åbo, prisar högligen T:s samlingar af naturalster samt hans verksamhet för Åbo Universitet. Han sammanslog Eloqu. och Poëseos professionerna till en och inrättade i dess ställe en Oeconomiæ Professor. Han skänkte en mängd dyrbara böcker ur eget bibliothek; skaffade myntcabinet och physiska instrumenter, botanisk trägård, chemiskt laboratorium och anatomi-hus. Särskild profession för chemien inrättades ock nu först. T:s betydelse i öfrigt för det nyss halfbarbariska Sveriges odling tecknas bäst af Höpken: "Men, innan vi följe T. alldeles

*) Måhända fann Preussaren den sitt djup under en glättig yta döljande T. ej nog grundlig i souverainetetsplanerna och i misstankarna mot Ryssland, i hvilket sednare afseende Fredrik lät pudra sig af diplomat-"ankor", hvilka T. genast fann falska. Se längre fram.

**) I Nov. 1745 var T. jemte Gyllenborg, Rosen, Piper, Nolcken och Skutenhjelm Commissarie i conferensen med Preussiska Ministern Finkenstein om allians.

till sitt Tusculum, eller beskåde honom, lik Atticus, så lugn, midt ibland buller och söndringar, tyckes ingenting förtjena mera vår nyfikenhet och uppmärksamhet, än att förut känna honom nogare till egenskaper, lynne och böjelser; ty igenom utvärtes prål, hvaraf stora embeten och högt anseende i verlden skimra, blir personens invärtes väsende merendels bortskymdt och föga tydligt. Få, Mine Herrar! hafva egt mera värdighet, än han, uti tänkesätt och uppförande, mera behaglighet uti umgänge, och mera lycka, att vinna allmänt tycke. Deraf härrörde, att han, under sina utrikes resor, fann ett lätt tillträde hos alla, och vid sina underhandlingar, all den framgång han önska kunde. De lärde gagnade sig af hans umgänge, de vittre af hans qvicka snille, konstnärer ansågo honom uti smak för sin mästare, och målare förundrade sig öfver hans skarpa öga och fina urskillning. Ingen liknade honom uti glädtighet och artiga påfund på allt det, som kunde göra sammanlefnad nöjsam. Han förstod bättre än någon, att uppspäda allvarsamma saker med de lifligheter och behagligheter, hvilka vi äro skyldige åt könet, och hvaruti det alltid oss öfverträffar. Att lätta tankarne, har han ofta sammanskrifvit, dels dikter, dels poesier, dem han dock icke lemnat uti dagsljuset; helst de förlora mening och nöje, när de skiljas ifrån de omständigheter, hvaruppå de egentligen haft sitt syfte. Uti yngre åren hade han mycken håg för, att spela comedier, icke uti afsigt på fåfänga, utan att vinna en rätt utförsgåfva, en gåfva, som gifver anda, hetta och väsende åt vältaligheten; hvarföre ock en Cicero satte sig uti lära hos en Roscius och Esopus, att af dem undervisas uti framställningssättet, utom hvilket de sinnrikaste tankar blifva matte och liflöse. Också, Mine Herrar! är ingen af oss, som icke påminner sig, att han hade ett intagande sätt, isynnerhet uti sina tal, och en ljuflighet, som äfven upphöjde de minst välförfattade skrifter, hvilka, af honom uppläsne, erhöllo ett anseende af prydnad, som de, för sig sjelfve, icke egde. Med honom är denna gåfvan försvunnen; men hans skrifter, som stannat hos oss, och med nöje läsas, äro så mycket mera märkvärdiga, som T:s omsorg om språkets renhet, och hans myndiga efterdöme icke ringa bidragit att hyfsa Svenskan, den vi ock nu med mera lätthet och färdighet skrifva, än någonsin tillförene, och till hvilkens fullkomligare rykt allenast erfordras, att de gamla Grekers och Romares stadiga och jemna skrifsätt, hvaruti de alltid behålla företrädet, blifver ett mönster, i stället för den fladdrande

smaken, som uti sednare tider insmygt sig, fattig på styrka och tankar, öfverflödig på ord och grannlåt."

I den tryckta Dagboken för 1757, sid. 176, skrifver T.: "Ingen lär kunna neka, att jag varit den första, som alldeles rensat främmande ord utur svenska språket; men mig är händt, hvad mången kusk händer, som först kör ut och innan kort köres om; mången skrifver bättre, och ingen slarfvigare än jag." T:s rena och vackra språk bör med aktning erkännas. Det erinrar ofta om Ciceros silfverklang. Hans af Hammarsköld klandrade franskhet var ej så farlig; åtminstone var H:s tyskhet tiofaldigt rikhaltigare. Med H:s yttrande för öfrigt, att T. "verkat ganska skadligt", undvika vi all tvistande beröring, helst han med prisvärd opartiskhet tillägger: "äfven med billigt erkännande af hans rena vilja och varma fosterlandskärlek."

Vid Gustaf III:s födelse i Jan. 1746 erhöll T. ett smickrande prof på Kronprinsessans uppmärksamhet. Kort efter sedan Riksråden aflagt rapporten till K. Maj:t om förlossningen och signalen var gifven till canonaden, sände Prinsessan med Kammarfröken Liewen en guldpenna med en infattad onyx till T. med erinran om ett löfte om nådig hågkomst i fall en Prins föddes. Med presenten följde tillsägelsen, att den gåfves T. för att dermed skriftligen förbinda sig att blifva Prinsens lärare. Kort förut, julaftonen 1745, då T. med de sina satt till bords, kommo Prinsen och Prinsessan förklädde dit med julklappar och deltogo i nöjena. Prinsessan var i en chauve-souris, med en liten itänd lykta i ena och en smal käpp i andra handen, och gaf sig ut för en Fée.

T:s motparti kunde ej med lugn se hans insteg hos thronföljaren, hvilket hotade med en långvarig öfvervigt på hofvet. Ryska cabinettet hitsände som sin Minister Korff, T:s personlige ovän från Köpenhamnstiden. Vid 1746 års riksdags början önskade många T. till Landtmarskalk. Men den gamle Kungen hade talat emot T. och sagt det vara skam att ej välja på en militärperson. Ryska inflytandet gjorde dock det mesta; Korff helsade om aftonen efter valet på hofvet sina anhängare med ett: "Wir bedanken uns!" T. erhöll dock 400 röster; hvarföre Landtmarskalken Ungern Sternberg ej såg sig kunna leda riksdagen utan en "composition." Både valdagen och följande dagen besökte han T. för sådant ändamål. T. svarade, att den för närvarande vore omöjlig. Hans vänner skulle anse proposition derom som ett öfverlägsenhetens försök att nu truga sig till

hvad de nyss godvilligt erbjudit. Enighet kunde blott vänta af blidkade sinnen. Således vore ej annat råd än att ha samstånd med Rådsvalet och välja ett opartiskt Secr.-Utskott. Skulle en förening åstadkommas mellan partierna, borde det ske på det tredjes bekostnad, på deras nemligen, som för mutor uppoffrat fäderneslandet. U. invände, att dessa gömde sig i begge de andra och skulle snart försvinna när de andre förenades. T. påstod att de borde utrotas, men ej utan bevis angripas; han hoppades snart kunna skaffa svart på hvitt huru oförskämdt här handlades. Men, "i fall rösterna fallit på mig, hade det varit min skyldighet att befatta mig med riksdagsärenderna. Nu åter är det mig som Rådsherre ej passande; ty det skulle synas som jag arbetade för en allmän amnesti för att fria mig sjelf."

Nyss före riksdagen hade Bonde, som med Mössorna störtades 1739, uppträdt med ett förslag att förlika de efter de sednaste riksdagarna delade sinnena och utplåna partiandan. Det bestod hufvudsakligen i att åter insätta de 1739 utstötta Råden och ej göra några allianser som satte Sverige i beroende. Öfverläggningen började mellan Bonde och T.; men småningom indrogos flera och slutligen äfven de främmande Ministrarne. Tankarne delades. T. ansåg att man genast vid riksdagens början borde insätta de utgångne för att sedan med odelade sinnen arbeta på riksdagsärenderna. Andra åter ville dröja med insättandet till emot riksdagens slut för att se de utgångnes förhållande och hafva band på dem. De utländska Ministrarne sågo ogerna alla förlikningar och motarbetade dem. T. yttrade derom: "Jag vet att deras insteg är vådligt och vet dessutom att Ryssland bär agg och misstroende till mig, hvarföre jag inför Rådsprotokollet förklarat, att mitt öde skulle bero af mitt uppförande och ej af Rysslands tycke; men skulle ock så vara, så håller jag för mera heder att genom främmande makts krafter deplaceras än placeras, hvilket jag för infamt anser."

Som Cancellipresidenten Gyllenborg genom sjukdom ej kunde tala på Rikssalen, blef detta uppdraget åt T. Vid Bänkmansvalet användes grofva mutor. Hederligt folk fanns dock. En fattig Capitaine Heldenhjelm framvisade 1000 plåtar i bancosedlar, som blifvit honom budna om han ville votera efter föreskrift. Han gaf dem tillbaka och följde sin öfvertygelse.

Ryssland plan var nu att T. skulle utstötas ur Rådet, halfva arméen till rikets försvagande skulle indragas m. m.

På en audiens hos Kronprinsen d. 3 Oct. 1746 angrep Korff T. så ohöfligt, att all försyn åsidosattes. T. förklarade sig i en skrift, som K. kallade hans krigsförklaring mot Kejsarinnan. K. uppträdde i Stockholm på en gång som Rysk Minister och Svensk partichef så oförtäckt, att äfven de hofsammare Mössorna skydde honom. Han vädjade öppet i tal och skrift till Nationen, hvars frihet vore i fara. Hattarne sades med souverainetetstankar smickra det unga hofvet; mot detta visade K. öppen ovilja, men låtsade ett synnerligt förtroende för Konungen. Hans hus blef en samlingsplats för en mängd missnöjde. Att mutor der utdelades, sades offentligen. Slutligen rigtade K. i en audiens d. 26 Oct. en offentlig anklagelse mot T., som redan företrädde den sjuke Gyllenborgs plats och vid detta tillfälle var närvarande. Sedan K. öfverlemnat till Kronprinsen bref från Kejsarinnan och från Stor-Cancellern Bestucheff, uppläste han en lång declaration, som begynte med upprepande af alla Kejsarinnans välgerningar: Vore emot förmodan Prinsens tacksamhet derföre förkolnad, så kände dock hela verlden, att han hufvudsakligen hade Kejsarinnan att tacka för den plats, han i Sverige innehade: han varnas för sådana personer, som med ett intagande yttre väsende sökt tillvinna sig hans förtroende, isynnerhet för T. och hans anhang, som endast hade för afsigt att förlänga oron i Norden, och i sjelfva verket motarbetat Prinsens val: genom T:s intriger hade giftermålsunderhandlingen i Köpenhamn misslyckats: han vore ovärdig Prinsens förtroende: detta förtroende borde vändas till personer, som bibehöllo enigheten emellan Hans K. Höghet och Kejsarinnan, emellan det unga hofvet och Konungen: skilde ej Prinsen sig från denna man och hans parti, så funne sig Kejsarinnan nödsakad att ej blott förändra, utan fullkomligt inställa sitt hittills iakttagna välvilliga förhållande. Denna Ryska declaration var förut allmänt bekant. I Secreta-Utskottet sades, att den tre dagar förut funnits i afskrift på kaffehusen. Den harm steget väckte, bröt för ögonblicket fullkomligt det partis krafter, som det var ämnadt att upphjelpa. Kronprinsen lät genom Ekeblad i Secr.-Utskottet förklara: "att han hyste en uppriktig erkänsla för Kejsarinnan, hvilken han ock, så vidt rikets väl det medgåfve, ville vid alla tillfällen ådagalägga; men skulle Kejsarinnan anse honom som en Gouverneur öfver en provins, så ville han hellre uppoffra hundrade lif, om han dem hade, än att riket skulle för hans skull komma i en så neslig dependence: endast af menagement hade han, såsom Kronprins i Sverige,

af Hr v. Korff fördragit det han aldrig, som Biskop i Lübeck, skulle tålt af en främmande Minister."

Detta gjorde stort uppseende vid riksdagen och väckte högljudd klagan öfver främmande inblandning uti regeringsärenderna. Denna ökades, då Kejsarinnan d. 14 Mars 1747 vände sig till Konungen med beskyllningar mot T. Då begärde T., som äfven förföljdes af pasquiller, synnerligen af Er. Wrangel (se dess biographi), sammankallande af Plenum Plenorum, afsade sig det honom nu efter Gyllenborgs*) död uppdragna Cancellipresident-embetet och fordrade den strängaste undersökning af sina handlingar. T. yttrade vid detta tillfälle d. 31 Mars 1747: "Jag vidgår gerna något ovanligt vara, att, som nu sker, inför Rikets församlade Ständer nedlägga ett af Rikets vanliga och ordentliga embeten. Men en rättmätig heders vård och skötsel fordrar sådant af mig sedan jag på ovanligt sätt så in- som utom riket igenom löpande rykten och uti allmänna tidningar offentligen angripen blifvit — — och efter 20 års nitiska tjenster nödgas jag, å detta rum, emot utspridde förklenlige och in- som utrikes mer eller mindre intryck görande, rykten, anlita Sv. R. Ständers urminnes rättvisa och allmänt berömda ädelmodighet, som ej annars kan än med mig instämma: bättre vara, att våldsamt dö, än med anfäktad heder långsamt lefva. — — Ovänner stånde mig, i fall de sådant gitte om jag någor orätt gjort? Om jag kallt hjerta för mitt fädernesland burit? om jag gåfvor tagit? om jag hemliga snaror utlaggt? om jag sökt någon på olofligt sätt till mina tankar locka eller öfvertala? om jag inför Öfverheten sagt, hvad jag ej för menigheten dristat uppropa? om jag någon man lönligen svärtat? om jag i hopp af mörker mörka gerningar utöfvat? Har jag slikt till Rikets men eller den ringaste dess inbyggares förtryck gjort, så vare

*) Den 9 Dec. 1746. "Denne Herrens tillika med dess faders namn lära ej så snart komma i förgätenhet i Svenske mäns hågkommelse. Det synes som han mot slutet af sin lefnad nog märkte frukten och verkan af sina rådslag och arbeten och fördenskull på åtskilliga sätt sökte inställa sig hos de lidande; men det var redan så långt kommet, att det stod ej mera i dess makt det gjorda att återkalla eller att omvända de många disciplar, som redan aflagt sina mästerstycken och sin räkning dervid så lyckeligen funnit." Orden äro af den ärlige Bonde, sid. 237, och anföras här, emedan man i sednare tider alltför mycket upphöjt Gyllenborgska namnet, stamfadren inberäknad. Deremot har man i många stycken gjort Tessin orätt. Bonde, med skäl upprörd mot Hattarne, yttrar sig dock alltid med aktning om T.

itt stoft förströdt och mitt namn iblad eder, Gode Herrar
ch Svenske Män, utplånadt!"

Den begärda undersökningen företogs genast af Secr.-
tskottet, som snart förmälte sig noga genomgått alla de
ål, hvari T. kunnat hafva någon influens och delaktighet,
en i stället för att deri finna något, som till dess grave-
nde lända kunnat, måste lemnas T. det vitsord, att han
n en försigtig, välmenande och nitisk patriot sig i allt
pfört. (Bonde, sid. 241).

Hårleman, Palmstierna och Brovallius följdes åt för att
veka T. att qvarstå, hvarvid H. förde ordet. T. sade sig
na så stor vedervilja af Ryssland och många Svenskar,
t han önskade ro, helst hans lif vore i osäkerhet. Volte-
it III. 34. Han lät dock slutligen öfvertala sig.

Vid samma tid som Ryssland dref dessa vådliga intriger,
ptäcktes äfven flera stämplingar från Danmark och Eng-
id. Köpmannen Drake från Götheborg dömdes till döden,
så tvenne bönder, Springer dömdes till schavott och
stidfängelse, o. s. v. Secr.-Utskott fann nödigt att d. 15
ni 1747 till Plena ingå med protokollsutdrag, hvari för-
iles åtskilliga förderfliga anläggningar å färde vara, hvari-
nom riket till sin säkerhet, successionen till sitt bestånd,
inderna till sina fri- och rättigheter, kunna sättas i våda
i äfventyr. Under denna gäsning började Blackwellska
tegången, beskrifven af N. Arfvidsson i Frey 1846, sid.
f ff. Det är svårt att bedöma denna invecklade rätte-
g*); emellertid gjorde sig T. derunder genom torturens
ändande skyldig till en grymhet, som annars synes främ-
nde för hans charakter. Framgången och unga hofvets
gränsade hyllning frestade till öfvermod. Han "halkade
hoftrapporna." Mycken ovilja ådrog sig T. vid samma
i Upsala. Akademiska Cancellariatet var ledigt efter
lenborg och ännu hade ingen Prins beklädt detta embete.
önskade dock, att Kronprinsen skulle väljas; men nästan
i Universitetet och Consistorii pluralitet hade redan fä-
sig vid Åkerbjelm, "den Svenske Cato." Vid valet fick
stor öfvervigt i röstantalet; men Regeringen ansåg, att
isen ej bort sättas i fråga utan att väljas. Prinsen fick

*) B:s anbud af penningar till Fredrik I samt Rysslands uppfö-
e göra nära nog otvifvelaktigt, att något i successionsvägen verk-
i var å bane; äfvensom Danmarks rustning, jemte Rysslands
r som rörde sig, synes styrka tanken om Hertigens af Cumber-
speculation att förmälas med en dansk Prinsessa och blifva Ko-
i Sverige.

derföre Konungens kalleleebref och Consistorium en skrapa. Man ansåg T. hafva del häri. Förmodligen ville han härigenom fästa Prinsens sinne vid mera intelligenta föremål, då han misslyckats i enskilda försök, som blott slogo an på Prinsessan. Jfr sid. 136. Som stor Mæcenat och lycklig Canceller för Åbo Universitet, ämnade väl T. sjelf*) hufvudsakligen styra Upsala och såg ogerna den Mössorna mera benägna Å. i spetsen för det förnämsta Universitetets angelägenheter. Ty icke synes han kunnat räkna på Kronprinsens egna insigter och nit, att döma af de sid. 136 införda brefven. Samtidigt med Cancellersvalet skrifver ock T. om Kronprinsen d. 15 Sept. 1747: "Jag slöt min berättelse sist vid Drottningholm aftonen före en jagt, som egde rum följande dagen. H. K. H. Kronprinsen sköt der en tam varg med samma nöje, som om denne hela sin lifstid irrat kring i skogarna. Sådant bevisar, att allting är fördom här i verlden: basta! Denna lilla list lyckades förträffligt, och Prinsen blef alldeles icke ond på oss för ett bedrägeri, hvilket man satt i verket för att tillskynda honom ett nöje." Jfr Skildringar, 1:a h. sid. 5. Emellertid tog Ihre — en af Å:s män — vid parentationen öfver Gyllenborg en stark hämnd uti uttryck, som genom sina genomskinliga dubbla meningar väl innehålla det skarpaste, som dittills framträdt i svenskt tryck. T. ex.: "Amisimus et nos Cancellarium, tanto majus nostrum, quanto certius sæculi ornamentum, de quo magnificentius nihil non modo dici, sed ne cogitari quidem potest, quam quod jacturam hanc satis reparari non posse, pro sua in nos gratia judicaverit Augustissimus Sueoniæ Monarcha, Fridericus I:mus, nisi suis auspiciis Academiam Upsaliensem regendam traderet Serenissimo Regni Sueciæ Principi hæreditario, Domino nostro clementissimo, Adolpho Friderico. Nos ut adeo audacia vota ipsi concipere vix ausi fuissemus, ita geminata pietate cernuique exosculamur Serenissimi Principis nostri clementiam, qui, venerabundi hujus Lycei desideriis gratiosissime occurrens, nostræ non ignoscendum putavit, si favorem, quem ardentissimis votis æque optavimus omnes, satis ambitiose efflagitare non ausi mus. Sed quid ego tantæ felicitatis omina meis immistis lamentis niis temero? Quod menti meæ summo gaudio multo moerore confusæ, et utriusque impotenti, lætum in præsens inter innumera alia obvenit, id est, quod Cancellarium habemus post omnem hominum memoriam unicum, quem a

*) Franzéns Minnesteckningar I. 138.

aliquando abeuntem, non ut nunc lacrimis, planetu, lamentis nos prosecuturos speremus." Vid samma tid yrkade re uti disputationer, att en stat för sin egen säkerhet harätt att till främmande makt utlemna äfven en oskyldig dborgare. Detta ställdes i sammanhang med några Mösrs yrkande att T. borde utlemnas till Ryssland. Flera dra djerfva utfall tillät sig i åtskilliga skrifter Ihre, som tligen dömdes till 700 dlr s:mts böter *) och att undfå allvarsam föreställning i Cancelli-Collegium.

Under tiden bevakade T. Sveriges utländska angelägenter på ett högst förtjenstfullt sätt. Franska subsidieetaten af 1738 förnyades 1747. Defensiv-alliansen med ussen s. å., sluten under Frankrikes inflytelse, ehuru i rjan fördold (Flassan V. 580), hade, liksom det under ansk bemedling 1749 ingångna Danska försvarsbundet, ma hemliga ändamål: en gemensam sammansättning mot ska makten. "Man kan ej neka denna T:s politik lofort af både patriotism och consequens, isynnerhet då man innar, att det äfven var han, som befästade dessa politi- förbindelser med både det Preussiska och det Danska termålet" (Geijer). Också erhöll han Ständernas högtidlia uttryckta bifall 1751.

Under riksdagen tillträddes Directeurskapet vid Vadna adliga Jungfrustift, hvilket redan 1738 var honom pdraget. Tillika öfvertog han styrelsen vid Ecclesiastikket i Lappland och vid Akademiska Constitutionernas och lordningens förbättring. Jemväl utnämndes han till Prins staf's Gouverneur.

Vid 1748 års början greps ordens-saken an. Det hade fvit bekant, att Ryssland verkligen ämnade utdela en ngd ordnar. Äfven på denna väg borde den främmande ytelsen utestängas. T. uppgjorde förslag till statuter och orationer, hvarvid hans stora förråd af handlingar i Sven- Historien gåfvo anledning. I hans gömmor fanns Carl egenhändiga kungörelse på franska och modellen till den honom 1656 tillämnade Ordre de Chevalerie du nom de us. Kedjan, redan 1655 förfärdigad af guldsmeden Greg. que i Stockholm, fanns ännu 1758 i Kongl. Räntkam-

*) "Bälter hade 1749 företräde hos T., då Ibre bedt honom saga, att T. finner process slätt, aboutera till tjensts förlust, alltså erligare att sjelf begära afsked. I. önskade detta och lof att deranföra till pretext Svenska Lexici förfärdigande. T. beklagade, Upsala Akademi mistade en så käck och lärd man; processen ej så illa ut, måste ha sin gång." Woltemat IV. 19.

maren. Ordnar ansågos denna tid så bindande, att T., som sedan 1744 bar Svarta Örns-Orden, ansåg sig böra begära Konungens i Preussen bifall att få mottaga Svenska Seraphimerorden. T. blef ock Ordens Canceller. Härom yttrar Berch hos Gahm: "Sådana slags ceremonier behagade T. ännu den tiden; men när han blef mera till åren, hade han osmak dertill och talade om den afledna K. Fredrik såsom en välbetänkt herre äfven i det målet, att han på sina gamla dagar, så mycket möjligt var, undflydde formaliteter och afpassade upptog." Han erinrade sig väl då ock klarare det politiska motiv, som till en del låg under denna inrättning. Men "utöfver decorationer gick ej T:s nit" för konungamakten, säger Geijer. Mellertid beskylles T. att hos unga hofvet hafva närt förhoppningar om en större makt; och ett så oinskränkt förtroende, som han i början njöt, isynnerhet af Prinsessan, synes knapt förklarligt utan smicker åt hennes välkända tänkesätt. Måhända låg derunder den pia fraus att genom halfqvädna löften och ovissa förespeglingar hindra hofvet att i denna väg arbeta på egen hand och skaffa sig mera nitiska agenter. Mellertid förblef T. alltid lika orubblig i Rådet, som han var uppmärksam och böjlig på hofvet. Vänskapen öfvergick slutligen i ett hat, som smakar af svikna förhoppningar *).

Redan 1749 behöfde unga hofvet förklara sig i anledning af befarade souverainetets-planer. Geijer, ss. 186, 190. Förhållandet till T. blef allt ljummare och man sökte vinna arméen. Under sommaren höll Kronprinsen mönstringar i södra och vestra orterna. Efter hans återkomst skref T. i början af Sept. i ett bref, infördt i Skildringar, anf. st. s. 57: "Wrede Sparre har gjort underverk i spetsen för sitt regemente och Kronprinsen är mest nöjd med honom och Carl Sparre af allt hvad han sett. Jag tager ej denna berättelse ur luften; ty H. K. H. upphör ej att tala derom. Se der den dörr, som jag väntade på, öppnad. Det är den enda, som man måste gå igenom, för att nu mera göra lycka." Motpartiet åter skref härom: "Rådet begynte sprida ut, huruledes friheten stod i fara igenom ett imperium militare." De la Gard. Arch. XVII. 104.

---

*) Lovisa Ulrika klagade, att hon blifvit bedragen af Hattarne. Härleman och några andra troddes ha ingifvit henne hopp om vidgad makt. Ett rykte gick, att äfven en särskild sammankomst blifvit beramad på Drottningholm, der tillkommande Regeringsformen då skulle uppgöras. Tessin, Fredr. Gyllenborg m. fl. skulle härvid ha varit påräknade.

Första öppna oenigheten mellan Kronprinsen och Hat-
'ne i Rådet uppstod 1750 vid tillfälle af ett General-
ıjorsförslag. Under Prinsens frånvaro på jagt och emot
ss inhemtade vilja uppsatte Rådet jemte flera A. Fersen,
dast Corporal vid Drabanterne och Brigadier i fransk tjenst.
ıa blef nämnd af Konungen. Liewen, fac-totum hos Prin-
ı, upphetsade alla Öfverstar och officerare att hämnas
tta *). Liewen, Stjerneld och Kalling hotade Palmstierna
h Höpken med nästa riksdag. Härigenom lades åter grun-
ı till ett hofparti, och Rådet och Franska partiet skil-
s från unga hofvet. "Det unga hofvet vände sig redan
'e K. Fredriks död till Mössorna, egentligen för att ur
ras leder värfva ett eget hofparti. Ett sådant bildade
; ock; mera ett colleri, än ett parti. Det var detta, som
1756 blödde." Geijer, sid. 192.

"Denna epoch — skrifver T. sjelf — var min bekym-
ıesammaste tid, då jag städse måste vara med spaden i
nd att uppgräfva ut- och inländskt ogräs. En haine de
ın attachement inviolable à mes devoirs, j'ai été reduit à
ntenir et à repousser les imputations personelles et inouies
ıs cours de Russie et Angleterre. A mon corps defendant
i accepté la Présidence de la Chancellarie. Tout ce que
i soutenu dans ce poste, tout ce que j'ai travaillé et ce
il m'a fallu applanir dans des temps de disette, de dis-
rdes, de menaces et d'armemens de nos voisins, et même
que j'ai essuyé de maivaise humeur de nos propres alliés,
t de notorité publique. J'ai sur les plus vives instances
ı Leurs A. R:les accepté, comme une marque de leur gra-
ıuse confiance, le soin de l'education de Msgr le Prince
ıyal **). Je n'ai pas abandonné un seul instant ce precieux

---

*) De la Gard. Archivet, XVII. 103.

**) Härom skrifver Gustaf III sjelf, Gustav. Papp. I. 27: "Vid
ıa års ålder togs jag ifrån fruntimmerna. Grefve Tessin blef min
ıvernör. Han hade ett utsökt lefnadsvett och stora verldens sätt
: vara, djup och mångsidig insigt i vetenskaper och konster, ett
ıdt och hos utländningen aktadt namn. Men stor man som han var,
renade han likväl med dessa egenskaper äfven fel, som gjorde ho-
ı farlig i en sådan befattning. En gränslös ärelystnad, ett oroligt
h konstigt sinnelag, stora förslager (större än man tänkte) ha gjort
ıom hatad i sitt fäderneslaud och nästan helt och hållet förmörkat
ıs charakt r. Det är endast sanningen, som tvingar mig att måla
ıom med sådana färger. Ty, hvad mig angår, jag har ingenting
: förebrå honom, ända till det ögonblick, då olyckliga omstän-
ıheter vållade en fullkomlig brytning emellan honom och mina
ıäldrar."

depôt. J'ai rompu commerce avec amis et parens et renoncé à tout delassement." Uppvaktningarne vid hofvet blefvo då så mycket trägnare och föranledde ökadt deltagande i dess vanliga sysselsättningar. Jemte den allvarligare verksamhet, som åsyftade vetenskapers, konsters och slöjders uppmuntran, gingo små tillställningar, attraper, societetsspectakel och proverber, som han ofta föranstaltade och besörjde; och de sistnämnde blefvo ett slags embetsförrättning af Gouverneuren i den mån Prins Gustafs började finna nöje i dem, hvilket tidigt inträffade. Kronprinsessan beskrifver den tidens fester ofta i sina bref till Grefvinnan T., af hvilka några äro tryckta i Tessiniana, s. 226 ff. Sjelf skrifver T. derom: Il faut laisser dire les sots, mais ce n'est surement pas moi, qui ai mis la cour dans le goût des fêtes dispendieuses.

Genast vid det unga hofvets uppträdande kringskockades det af ärelystne med skiftande planer. "Les cabales — skrifver T. — se mirent en mouvement pour s'emparer de l'esprit de la Princesse. Les noirceurs, les calomnies, les medisances, les faux rapports et toute la troupe legère de la perfidie se mirent en campagne. Feu M. le Baron de H.., Maréchal de la cour même de M:e Royale, s'étoit chargé de la correspondence de Berlin, et n'epargnoit pas les faussetés. M. Blaspiel m'en fit donner avis, en ajoutant que cette manoeuvre faisoit horreur à toutes les gens de bien. Je montrois cet avertissement au Baron, en lui disant que j'allois dans l'instant en sa présence en informer son A. R. Il se mit à pleurer comme un enfant, avoua le fait et me pria de le lui pardonner. Je le fis par pitié, et mandois M. de Rudensköld, pour lors Envoyé au Roi, d'assoupir cette affaire. Ce procedé plein de franchise m'a valu la haine du Baron, dont il m'a marqué, peu de jours avant sa mort, son repentir, lorsqu'à sa requisition je fus le voir."

Man hade denna tid äfven uppdragit åt T. handhafvandet af Prinsessans handcassa. Han förde sjelf räkningen och aflemnade hvarje månad fullständig redogörelse.

Mellertid drefvos i hemlighet anläggningarne till konungamaktens utvidgande. De växte och stärktes. Kring T., utan hvars medverkan eller medgifvande intet kunde uträttas, sammanlöpte småningom trådarne. Genom redan gjorda och successivt fortsatta upptäckter insåg han hvad som förehades. Genom hans sätt att behandla upptäckterna ådagalägges åter hans egna grundsatser. Å ena sidan visades honom möjligheten att lefva ett lysande, lyckligt lif, såsom

r och partistormar, under skyddet af ett allrådande hof;
den andra visade han möjligheten att genom välgörenhet
ı uppmuntringar åt vetenskaper, konster och näringar lysa
folket, vinna dess kärlek och regera med det utan in-
ktningar på fribet och grundlag. Å båda sidor lefde man
oppet att slutligen vinna på hvarandra. Så hade allt ett
ıeende af lugn och förnöjsambet, så länge Fredrik I
le, ehuru, enligt Höpken, T. "var, sedan 1744, ett mål
hemliga anläggningar, som under sminkade ansigten drif-
, men oförväntade bryta ut, lika jordbäfningar." Hof-
tiet hade dock rigtat anfallet af hela anläggningen just
ögonblicket af Fredrik I:s död, då en ny kungaförsäkran
lle som vanligt underskrifvas. Det undföll ej T. att mot-
tiet blef starkare, djerfvare, i bredd med Fredriks af-
ande. Mellan 1748, då Fredrik först rördes af slag,
ı hans död förföljdes T. af anonyma skrifter, fulla med
elser, beskyllningar, smädelser mot honom, äfven in-
gdä i Grefvinnans kläder på hofvet. Å andra sidan an-
vos ofta hemliga stämplingar emot grundlagen. Han till-
lade de angifna, sökte med skäl och varningar omvända
a och trodde sig ofta ha lyckats, när de gingo mer be-
tna derifrån. Det gick 1750 ända till förgripelser emot
s person, äfven i hans embetsrum på slottet. T. skrifver:
ad jag för Deras Majestäters skull utstod 1750 i mitt
betsrum i Presidents-contoret på slottet, vet blott Gud
ı jag och en som nu död är." Och på ett annat ställe:
efve B** pretenderade avertissement år 1750 i Presi-
ts-contoret! Hans mull hvile! Men han svare en gång
en slik grof anläggning, den han skylde på Ryttmåst.
tée, då jag intog Contorsnyckeln. Vår tids horreurer
sådana, att de ännu i ingen menniskas hjerta uppstegna
. Samma eld, som mig brännt, brinner ännu" (1762).
s tryckta dagbok för 1757, sid. 194, talas om märkliga
omar, hvaribland nämnas "Blackwells, då han anmoda-
mig att komma ned till sig i fängelset och sade mig med
d gruflliga osanningar jag af en viss menniska skulle för-
as m. m. som den tiden alldeles otroligt syntes, om men-
tors sneda hjertelag kunde vara otroligt." Öfverhopad
nådebetygelser vid hofvet, visste T. sig vara utdömd af
s anhängare. Fästad vid detta hof genom embetspligter,
ekrad af dess visade välvilja, förbunden att besvara all
na nåd med uppoffring af sin tid, sitt lugn, sina krafter,
de han inom sig, att han skulle misshaga genom sina
adeatser och väntade hvar stund en mer eller mindre

våldsam brytning. Han synes ej ett ögonblick ha vacklat i denna brydsamma ställning. Görande allt för att bevara det förekommande bemötandet, allt för att uppfylla sin undersåtliga pligt, vakade han samvetsgrant för den bestämda grundlagen, sammanhöll omsorgsfullt Rådets enighet, tog i stillhet alla nödiga mått, så att samma afton Kungen dog, förelades kungaförsäkran af Rådet Adolf Fredrik, som inom fjorton timmar var utropad Konung.

En personlig tillstöt både tillkommit till de politiska divergenserna. Danska partiet, som var så mäktigt 1743, och äfven Danmark sjelft troddes ha för afsigt att vid Fredrik I:s väntade död vilja oroa Adolf Fredrik på sin nya thron. Så väl af denna anledning, som för att skilja Danmark från det alltid fruktade Ryssland, hade T. fattat planen att bereda ett slägtskapsband mellan Danska och Svenska hofven genom Gustafs och Sophia Magdalenas förening. Sålunda kunde lugn och säkerhet genast vinnas åtminstone från ena sidan. Då i Juli 1750 T. underrättades om Danmarks benägenhet för denna sak, befann han sig på Drottningholm hos unga hofvet. Han meddelade den genast åt Adolf Fredrik, som syntes förtjust deröfver. Derpå begaf han sig till Prinsessan. Hon sade sig haft andra planer, men offrade dem gerna för rikets bästa. I ett kort derpå följande samtal tillade hon sin önskan, att den tillämnade bruden hitsändes för att här uppfostras. T. visade alla olägenheter och vådligheter deraf "och den frågan tycktes falla, så att följande dagen anmäldes Deras K. Högheters samtycke i Rådet." Några dagar derefter återkommen till Drottningholm, säger Hennes K. H. till T. att hon hört sitt bifall vara anmäldt i Rådet, men, tillägger hon, jag har aldrig gifvit och skall aldrig gifva det annat än under det uttryckliga vilkor, att Prinsessan uppfostras hos mig. Förvånad, underställer T. henne, att en desaveu i Rådet sätter honom ur stånd att behålla sitt embete. Kronprinsen intygade likväl hans autenticité, och saken slutade dermed; "mais j'ai lieu de croire que le levain en reste sur le coeur de M:e la Princesse." T. berättade allt i Rådet, som fullkomligt gillade hans invändningar mot unga Prinsessans uppfostran här. Likväl förnyade Lovisa Ulrika ännu några gånger sitt påstående, under hotelser att afbryta hela affären. Så framställes sammanhanget i Tessiniana, sid. 124, enligt T:s enskilda anteckningar.

En helt annan vändning gifves åt saken af Gustaf III en af honom såsom ung och ännu ogift uppsatt berättelse

iförd i Gustav. Papp. I. 29. Den smakar nog mycket af
odrens ingifvelser, men bör i alla *fall* fullständigt medelas: "Fredrik V var väl belåten att försäkra freden emellan båda kronorna genom en lysande förbindelse för sin otter. Planen (kanhända vis) mötte likväl oväntade svårigheter från en annan sida. Kronprinsen hade ej glömt att m var af den yngre grenen af Oldenburgska huset och erigenom fiende till den äldre i Danmark regerande. Han itte ej denna sednare och hans afsmak för Danmark hade minskats derigenom att Fredrik V hade varit hans medlare om Svenska kronan. Han visste, att under det han elf, åtminstone till utseendet, var mera fästad vid Hattarne, motpartiet, som hade gynnat hans motståndare, var nöjdt med honom. Det hade måhända varit ett skäl er att utsläcka partihatet; och kanske skulle Kronprinsen hafva besegrat sin vedervilja för allt som hade gemenskap med det Danska huset; om ej den utväg Tessin tog r att försäkra sig om hans bifall hade gjort denna motilja så oöfvervinnerlig, att den varar ännu, och äfven har fvit mig meddelad, till den grad, att jag tviflar det jag itt lif samtycker. Ty jag känner ingenting förhatligare detta Danska hus, som har varit så förderfligt för Sverige. Emellertid se här det djerfva steg, som T. tog! Afmen förut, innan man om denna angelägenhet skulle öfverlägga i Rådet, nämnde han derom för Hans K. H. och för in mor, såsom en sägen, som spridt sig i Köpenhamn, den Fleming, då Envoyé E. O. vid Danska hofvet, hade rättat. De taltes vid härom någon stund såsom om ett ykte utan grund. Både förmånerna och olägenheterna, som tt sådant giftermål kunde med sig föra, vidrördes, men på tt så obestämdt sätt, att Deras K. H. ej kunde föreställa g det förslaget var allvarsamt. Det unga hofvet var då å Drottningholm, der min mor, som gick i väntande daer, förlöstes med min bror Fredrik den $\frac{7}{17}$ Juli 1750. Deen efter detta samtal förevar saken i Rådet, som beslöt tt begära Deras K. H:s samtycke. T. stod då upp och förikrade att detta ej var nödvändigt, emedan han, förutsende Rådets beslut, redan afton förut talat vid Deras K. H. och af dem hade i uppdrag att förklara deras nöje med etta giftermål. Det återstod då blott att begära Konungens bifall, som gafs utan svårighet. T. affärdade på ögonblicket en curir till Köpenhamn med befallning till Fleming tt afsluta öfverenskommelsen och tillkännagifva att de formella brefven med begäran af Prinsessans hand ifrån Konun-

gen och Deras K. H. ofördröjligen vore att förvänta. Men allt detta begifver sig T. till Drottningholm och meddelar oblygt Deras K. H. underrättelser både om hvad som blifvit vidgjordt och om det bifall, som han trott sig kunna gifva i deras namn, i anledning af samtalet aftonen förut. Jag kan ej beskrifva mina föräldrars öfverraskning och harm. Kronprinsen bleknade. Prinsessan, lifligare, lät hela sin harm utbryta och förklarade, att hon aldrig gåfve sitt samtycke. Kronprinsen, upphetsad af hvad min mor sagt, yttrade att han följande dagen ville gå upp i Rådet, tillkännagifva sin okunnighet om allt hvad som skett och sitt missnöje med en så förtidig giftermålsafhandling. Dessa ord uttalades med mycken hetta och åtföljdes af förebråelser. T. blef ganska varm i sitt försvar, utvecklade sina skäl och sade att det som var gjordt ej mera stod att ändra. Då Kronprinsen fortfor i sitt beslut, höjde T. tonen och yttrade sig, att då Hans K. H. ämnade i sittande Råd gifva en dementi åt Premierministern, ansåge han för sin skyldighet att söka urskulda sig sjelf, att till en början han ginge i arrest. lemnade åt Kronprinsen, som 1745 hade emottagit befälet öfver Gardet, sin värja. Då Kronprinsen ej ville emottaga den, lade han värjan på Prinsessans bord och, med ett utrop af förtviflan, gick ut. T. var en man af stort inflytande och som det var farligt att stöta. Likväl vore mina föräldrar beslutna,, att aldrig samtycka till detta giftermål. som nu hade blifvit dem ännu förhatligare. De skickade efter Ekeblad. Han var redan underrättad af T., och bemedlade saken så, att T. återtog sin värja och Kronprinsen lofvade, att i Senaten endast yttra, att han missförstått T., aldrig trott på detta giftermål och ansåg klokare att uppskjuta hvarje underhandling om en å båda sidor så vigtig angelägenhet, tills contrahenterna kommit till mognare ålder. Rådet blef likväl icke sammankalladt följande dagen och man uppsköt dermed dag efter annan, tills Flemings svar med Danska hofvets samtycke hade anländt. Kronprinsen protesterade förgäfves, åberopande en faders rättigheter öfver mig. Man svarade honom att jag tillhörde Staten, att det var Nationen, som bortgaf min hand, att Kronprinsen var undersåte och ej kunde bryta ett löfte, som Konungen gifvit. Hans K. H. blef nödsakad att underskrifva, likasom äfven Prinsessan. Så blef denna sak afgjord till högsta missnöje för mina föräldrar, hvilka sedan sökt ingifva mig en mycken vedervilja, som de sjelfva känna, för detta giftermål; och de ha deruti så väl lyckats, att jag aldrig kun-

ner att i fråga om denna förbindelse eftergifva för Natio-nens önskningar, om ej öppen fara för Staten och dess in-tressen dertill tvingar mig."

Efter Fredriks död *) förlorade T. synbart dagligen nå-got af sitt fotfäste och kände snarans allt närmare åtdra-gande. Förtal och beskyllningar tillväxte. Bland annat gafs T. skulden till Fredriks misstroende mot unga hofvet; ehuru det kom af Högheternas bristande uppmärksamhet på sig sjelfva. En gång upptäckte Fredrik sjelf i en spegel, huru Kronprinsen bakom Kungens stol satte på sig hans peruk och gesticulerade. Genast vid thronombytet utsattes T. för collisioner. Adolf Fredrik hade uppsatt några punkter mot förslaget till kungaförsäkran; men genom Rådets hållning lades de å sido. T:s tankar om sådana mål äro: "När en Kung bestiger Sveriges thron, äro gemenligen alla partier sammansmälta och stumma under väntan på de nya princi-perna. Tvenne vägar äro då öppna att vinna vidsträcktare makt, på hvilken hågen hos alla fria staters Regenter oaf-lätligen syftar. Den ena, att utan invändning underteckna hvad helst i kungaförsäkran begäres, att förena sig med Rå-det i hvad laglikmätigt är, men att vara Rådets mästare och styresman i allt hvad emot lagen strider; att anse alla un-dersåtare med nåd utan allt afseende på de tankar de vid riksdagar hyst; att fly förföljelse; utrota partier och förena dem i allmän kärlek, samt således under lagens helgd och bistånd vinna vid hvart riksmöte nya personliga förmåner. Den andra vägen är att steg för steg tinga om försäkrings-villkoren, söndra sig från Rådet, underhålla partier, reta sinnena, corrumpera sederna, kufva tankarne, gynna smick-rare" m. m. J'ose me vanter d'avoir, par la benediction de Dieu et l'assistance du Senat, reglé les affaires lors de la mort du Feu Roi, que tout étoit tranquille dehors et tout esprit de parti quasi éteint au dedans de Royaume. Je dé-fie qu'on puisse me dedire là dessus. Mais dès l'instant de son decès quelques partisans cachés du despotisme firent de nouvelles tentatives et réussirent à troubler l'état; car dans tout temps et en tout lieu le calme et la bonace dependent de celui qui est revetu de la Majesté: dès qu' Il écoute les nuageux, l'orage s'élève. Sa justice peut maintenir la tran-

*) Vid denna tid tillfrågades T., hvarföre han "refuserat Can-cellerskap vid förnämsta Akademien (Upsala) i successionen efter en Kung." T. svarade: "Mon ami, dans des pareils cas on ne sonde pas, on offre; c'est alors qu'on pourra repondre ce qui on pense." Voltemat III. 20.

quillité et son ambition la détruit. Je representois le danger à la Reine (fac totum), qui me repondit froidement, qu' Elle ne se meloit plus d'affaires depuis que le Roi étoit monté sur le trône. Je me le tins pour dit, et depuis ce moment je previs tout ce qui est arrivé. . . . Il paroit hors de doute que si notre Reine fut née sujette, Elle seroit de toutes les republicaines la plus ferme et la plus inébranlable; mais Dieu l'a fait naître dans un rang, où l'on est jaloux de sa puissance."

Hofpartiet, som genom T:s bestämdhet sett en mångårig anläggning misslyckad, föranstaltade snart en offentlig demonstration i Rådet. Adolf Fredrik, som d. 25 Mars uppsteg på thronen, begärde d. 9 April i en not upplysning om skillnaden mellan riksvårdande angelägenheter, som genom omröstning efter pluraliteten afgöras, och cabinettsärender, i hvilka Konungen beslutar. Efter gifven upplysning förklarade Konungen, att Rådets tanka ej kunde gälla utan hans pröfning och samtycke. Han vore kallad att regera, men ej att blott underskrifva hvad Rådet beslutat. "Nya moln — säger Höpken — stiga upp, och mitt sinne bedröfvas. Tiderna ändrade sig med K. Fredriks död. Andra tankar och omsorger inföllo; jag går dem förbi, vi äro för nära detta tidehvarf." T., som så länge haft skäl att befara försök till kungamaktens utvidgande, såg här bekräftelsen på sina aningar. Han hade nyss helsat Konungen med ett värdigt tal om folkets stora förväntningar af hans dygder och önskade då, att "envälde aldrig måtte göra ett fritt folk till trälar, utan att folkets oinskränkta lydnad måtte under en oförkränkt frihet endast vara grundad på dess kärlek." Nu blef hans lott att förklara grundlagens rätta mening; och denna skiljaktighet blef så mycket allvarsammare, som Konungen gjort sig så hög tanka om sina rättigheter, att han väntade ett säkert medgifvande af Ständerna. Men såsom Regeringsformen i trettio år blifvit förstådd och efterlefvad, så skulle den nu nödvändigt förklaras. Att af Rådet begära en annan förklaring, var att begära deras embeten, deras hufvuden, eller ock upphäfvandet af riksdagar och ansvars redogörelse. T. föreställde saken under denna synpunkt och samlade Rådets meningar till gemensamma beslut. Konungens anspråk framkallade skriftliga svar af Rådet och slutligen muntliga öfverläggningar i Konungens närvaro, uti hvilka T. i allas namn förde ordet. I sjelfva hof-
'gan kunde ingen verklig skiljaktighet yppas inom Rå-
nen Palmstjerna, Höpken och Ekeblad synas närmast
g T. såsom i allt med honom öfverensstämmande.

Riksdagen öppnades d. 17 Sept. 1751 med ett tal af T. 'Det öfver allt — sade han — utspridda, så ogrundade om oförklarliga föregifvandet, såsom traktade H. K. Maj:t att missbruka sin förvärfvade och väl förtjenta allmänna kärek hos folket till erhållande af en utvidgad makt, har ofta kränkt H. Maj:ts vida ädlare tänkesätt; helst K. Maj:t otvunget och med obefläckadt samvete allmänligen gifvit tillkänna, att han för sig intet annat begär, än att inom de lagligen bestämda gränsor regera öfver ett fritt och lyckligt folk." Oenighetsstiftare vore skulden till allt. Man hade på många sätt försökt att dels utströ oenighetsfrön mellan Ständernas medlemmar och genom inre söndring undergräfva rikets starkaste grundfästen, dels att uppväcka ett obilligt misstroende mot Rådet, såsom sökte det obehörig myndighet. Allt detta skulle Ständerna föreläggas, på det de må i tid så mycket bättre kunna förebygga faran. Jfr Büschings Magazin, X. 205. Secr.-Utskottet sammanträdde d. 1 Oct. Från Rådet meddelades der d. 3, att K. Maj:t på enträgen begäran beviljat T. afsked från alla sina embeten. Landtmarskalken anmärkte, att ingen kunde undra på T:s steg under så tvetydiga utsigter och att en herre, som i så många år gått till odödligheten, ej ville äfventyra sitt namn i Europa. Andre Hattar yttrade sig bestämdare om T:s omistlighet såsom ett hufvudstöd för närvarande systemet. Det beslöts, att visse af mindre Secr.-Deputationens ledamöter skulle söka beveka T. Nu skreds till öfverläggning om de i T:s tal omnämnda förklenliga ryktena. Rådet nedkallades derom i Utskottet. T. förde ordet å medbrödernas vägnar. "Vi hafva ej utan beundran kunnat läsa detta hans utförliga muntliga yttrande, såsom det i Utskottets handlingar finnes uppfattadt" (Geijer).

Hofpartiet fortfor att söka väcka bitterhet mot Rådet. Riksdagen hade redan varat fyra månader, hvarunder Er. Wrangel, Kagg m. fl. uppträdt med skarpa memorialer mot Rådet, utan att det tagit något steg till försvar, då vid nyåret 1752 T. i Konungens närvaro i Rådet väckte fråga om nödvändigheten af en anmälan hos Ständerna; "det torde eljest hända, att den tid komme, då enligt Skriften de som eder dräpa, skola mena sig göra Gudi en tjenst dermed." Men ännu vidgjordes intet under tre följande månader.

Under tiden fann T. sin ställning till hofvet allt mera förändrad. "Hofvets förtroende minskades. Jag fortfor i mitt kall, men ej med samma nöje, väntande ändring af

tiden. Tre eller fyra gånger syntes den inträffa, om Öfverhetens sinnelag blifvit sig sjelft lemnadt; men mine motståndare påbördade mig allt hvad obehagligt hade händt och min obekymmersamhet att mota stämpling med stämpling, lät tiden gå, tills vänan att vara mig förutan fästade mitt öde." Hela Rådet rönte ett kallare bemötande vid hofvet. En hel uppgjord plan att förringa dess anseende framlyste. Den häftiga, nyckfulla Drottningen gaf oupphörligt anledning till anstöt. Etikettsfrågor gjordes till vigtiga angelägenheter. Hofvet stötte sig vid alla tillfällen och visade elakt lynne. De små triumpherna inom hofcirkeln slutade alltid med förödmjukelser. Planen att öka hofvets glans med tvenne Öfverkammarherrar motverkades af adeln och väckte mycken onåd. Å sin sida vände Kungen och Drottningen vid offentlig cour ryggen till Landtmarskalken och talade med unga officerare. Man gjorde förändringar i vakters honneur för Riksråden. Man ville hindra Rådsfruarne att köra med vagn in på borggården o. s. v. T. skrifver härom: "Riksrådinnan Höpken hindrades af posten att köra in på borggården. Vid Ulriksdal gjordes likaledes försök att hindra Rådsvagnarne. I Cabinettet gåfvos tabouretter åt Riksråderne, som i rådkammaren äro berättigade till ryggstolar. När Rådet stundom följer Konungen i sina rum, gå ej de vakthafvande nu som förr på sidorna om Konungen, utan tränga sig emellan Konungen och Rådet. Mändagarne äro utsatte till rådsdagar vid Drottningholm, utan att Riksråderne der ega några rum eller Cancelli-expeditionerna några depôts för acterna, hvarföre dessa sessioner blifva fruktlösa och blott använda att läsa ankomna bref. Stats-Sekreter. Carlson var en gång ute med en underskrift och hade måst resa med Drottningens Lecteur i brist af annat lägenhet: vid ankomsten gick Lecteuren genast in och Stats-Sekreteraren måste vänta i två timmar bland lakejerna. Det är synbart med hvad förakt Rådet bemötes vid courer och publika spisningar, då sällan vid dem talas."

Konungen, sig sjelf lemnad, hade visst ingen del i dessa lumpna tillställningar. I närvaro af alla Talmännen öfvertalade han T. att återtaga sin afskedsansökning med beviljande, att T. efter beqvämlighet och helsa skulle få sköta rådsgöromålen samt fortfarande vara Kronprinsens Gouverneur. Härom skref Kungen en egenhändig biljet, som upplästes i Secr.-Utskottet, der ock Konungen T. ovetande för utverkade förläningen af Leckö kungsgård. Härom T. i tryckta Dagboken för 1757, sid. 177: "Tré

dagar efter sedan K. Maj:t (om jag rätt minns i Febr. 1752) nedskickat till R. Ständer dess nåd. proposition att förläna mig Leckö på min och min k. hustrus lifstid, fick jag först derom kunskap, då jag genast gick neder till H. Maj:t, tackade för dess nåd, hvilken jag mig dock und. undanbad, i fall det funnes röra Hofmarsk. Hjertas rätt och välfärd.... På sådant sätt är Leckö mig lottfallet. Herren är visserligen mitt vittne, att jag ej begär min nästas gods eller någonsin sökt mig det att tillskansa; dock anser jag slik désinteressement och obekymmersamhet om egen förkofring snarare som ett temperament än som en dygd, af hvilken jag kunde mig någon förtjenst tillvälla. Nu, sedan jag fattig är, finner mig i ofta i hogen de girigas favoritspråk: den som ej sörjer för sig och de sina, är värre än en hedning. — Konungens beröm och min tacksamhet ökas derigenom, att jag utom ansökning bekommit förläningen på Leckö."

Presidentskapet i Cancelliet afträdde T. d. 20 Mars till Höpken; men fortfor att till riksdagens slut vara ledare i Rådets gemensamma sak. De allierade hofven — äfven det spanska, hos hvilket T. ej var personligen känd — betygade honom uti högst smickrande bref från Statsministrarne sin saknad vid hans afgång.

Mot riksdagens slut sammanträdde Rådet d. 24 April till öfverläggning öfver de förutnämnde ryktena och anfallen. Enhälligt beslöts uppsättandet af en jemförelse mellan rikets tillstånd 1747—51 samt att frågan om Reger.-formens rätta förstånd tillika skulle Ständerna underställas. T. åtog sig att författa memorialer i begge dessa afseenden. Det förra, infördt i Tessiniana, s. 158 ff., lemnar ett högst lysande resultat, jemförligt endast med åren 1727—31. I det sednare yttras: "Nödvändigheten tyckes äska, att R. Råd vid detta tillfälle yttra sina vördsamma tankar huru de Sveriges regeringssätt egentligen anse, på det R. Ständer sjelfve måtte kunna rätta sine Fullmäktige, i fall de å ett eller annat sätt sig misstaga. ... R. Råd äro R. Ständers ansvarige fullmäktige; de ega r å d a och ej r e g e r a. ... R e g e r a betyder här, efter det begrepp R. Råd derom hafva, att yttra sig öfver de förekommande mål efter behag och godtycke*) samt utan bifogade skäl till meningens bestyrkande. R å d a deremot är att inför protokollet andraga sina und. tankar, grundade på skäl och omständigheter, då ett sådant votum aller vid beslutets författande, allt efter som pluraliteten

*) Redan Lundius hade ställt orden r e g e r a och h a n d l a g o d t y c k l i g t såsom synonymer, ehuru med annan syftning.

det under omröstningen bifallit. Och blifva sedan R. Råd hvar för sig uppå nästa riksdag för sin omröstning ansvarige. Följaktligen kan en eller flera af R. Råd ej på annat sätt regera, än så framt han eller de, utom rådkammaren, utan ansvar och utan grundade skäl, söker eller söka bibringa Öfverheten sådana tankar, som kunna vara med deras enskilda afsigter enliga, skydda sig under den kongl. högheten samt försöka att genom smickran och andra olofliga medel, till sina medundersåtares förfång, befordra egen eller andras lycka." Dessa begge skrifter, jemte utdrag ur det d. 24 April i det fullsutna Rådet hållna protokoll ville T. directe aflemna till Ständen, liksom Parlamentet i England sådana emottager, åtföljda af samtliga Riksrådens afskedsansökningar, på det Ständerna så mycket friare kunde gilla eller förkasta deras grundsatser och uppsätta ett nytt Råd efter sitt sinne. Det sednare förslaget förföll dock. Följden af allt detta blef en artikel i Riksdagsbeslutet d. 11 Juni: "R. Ständer hade hört rykten både om förökande af konungamakten och Rådets myndighet; men det förra hade de funnit vara ett ogrundadt tillmäle och af de förelagda handlingarne hade de äfven funnit, att R. Råd med trogna och välmente rådslag gått K. Maj:t tillhanda och dymedelst uppfyllt sin und. pligt emot K. Maj:t och Riket samt den goda tillförsigt Ständerna till dem draga."

Det högtidliga bifall, Rådet fått i Riksdagsbeslutet, syntes afgörande. Det liknade en seger. Seende regeringsättet och friheten räddade, ansåg T. nu intet vara att mer befara. Tiden borde utplåna misslynnet efter discussionerna. Sjelf stod han dock i en ny verld. Hofvet återtog sin skepnad. T. var der nu mera främmande. Flera vänner aflade sina masquer. T:s böjelse och måhända beräkning böde aflägsnande. Han sökte lugnet, för att ock erfara hvad frånvaron, saknaden kunde uträtta. Under T:s milda yta låg en dold spännkraft, som aldrig tycktes utan motstånd: sjelfkänslan, grundad på goda afsigter, stärkt af stor framgång och mycket bifall. Hofpartiet, slugt, stolt, högtsträfvande hade dagligen tillfälle att låta känna sin öfvervigt, emot hvilken för en loyal man, såsom T. alltid framstår, inga andra medel gåfvos än tålamod eller aflägsnande. Man borde ha varit allt hvad T. vid hofvet var för att med något hopp försöka det sednare. Det misslyckades.

I Juni 1752 reste han till Leckö. Tid efter annan erhöllos förlängningar af tjensledigheten, så att han först i Sept. 1753 åter tillträdde sina befattningar.

Leckö kungsgård inbringade mindre än man skulle förmoda, helst kronan under den förra arrendetiden deraf ej ... ilt mer än några hundrade daler s:mt årligen både för hus, ...ord och dagsverken. I T:s händer blef den ännu mindre ...ibringande, helst han genast, intagen af det gamla slottets ...ackra läge, nedlade stora kostnader på rummens iståndsät...tade. Då Alströmer såg, att T. mindre skötte åker och ...ng än slottets inredning, var han ej sen att för godt köp ...ampa till sig alla kronodagsverkena under slottet. T., ...tid Alströmers gynnare och sannolikt i tankan att denne ...skulle bättre använda arbetsstyrkan, gaf säkerligen efter af ...odt hjerta.

Nu började T. att med ifver studera naturkunnigheten. ...rottningen hade förut köpt Schottens Cabinett från Hol...land, derur T. fått dupletterna. Han stannade icke förr än ...n blifvit en god kännare af snäckorna och deras litteratur. ...i Budeckers auction i Amsterdam ökade han betydligt sin ...mling. Nu öfvergick han till mineralier och petrificater. ...igot fick han inom Sverige, särdeles från Hunneberg; det ...sta kom dock ifrån Holland, då Sebas stora samlingar ...ingrades. Linné biträdde vid Cabinettets ordnande, hvil...et L. slutligen ansåg så märkvärdigt, att han deröfver ut...af en beskrifning in folio, kallad "Museum Tessinianum." ...ltarnes stickande kostade T. ej obetydligt.

Vackert och å ömse sidor hedrande är förhållandet ...llan T. och L. Vi beklaga, att utrymmet ej medgifver ...förandet af några "fashionable news" från den tidens högt...psattes och förnämes high life. Så värdigt, flärdlöst, i ...ta mening uppmuntrande, utan biafsigter och nedtryc...ande clientelanspråk, ha aldrig vetenskaperna i Sverige blif... hägnade, som af Frihetstidens Mæcenater *). Huru öm ...h oskrymtad är ej T:s välvilja och aktning för Linné? ...endast T:s tryckta Dagbok för 1757, sidd. 53, 58, 99, ...7, 154, 156. Högt, varmt och värdigt är ock Linnés ...r på notificationen om Grefvinnans T:s död, ur hvilket ...utdrag är infördt i Tessiniana, sid. 419. "Eders Exc. ...för mig mera än Föräldrar, Konung och Fäderneslaud", ...rade Linné vid ett annat tillfälle. Jfr tryckta Dagbo...k, sid. 27.

En af de många orättvisa beskyllningarna mot T. rörer ...s gouverneurskap för Prins Gustaf. Man glömmer, att

*) "Hög herre och upplyst älskare af vetenskaper blef... då nästan oskiljaktiga egenskaper", skrifver Rosenstein i Stocken...ms Minne.

denne icke var sex och ett halft år gammal, då T:s undervisning för honom upphörde. Så ofta T. var ledig från rådet, sysselsatte han sig med Prinsen hela f. m. till kl. 1. Hvar dag började med ett capitel i Bibeln, hvilket förklarades och gaf anledning till små lectioner i Kyrkohistorien. "Medan Prinsen lagade sina hår, roade jag honom gemenligen med kopparstick, som föreställde hvarjehanda yrken och handtverk. Detta gaf tillfälle att underrätta hvad hvarje hade att betyda, på det han måtte lära huru hvar menniska har sin tunga börda och att veta rätteligen värdera sina tillkommande undersåtares svett. Men skulle sådant göra intryck, måste jag beledsaga det med gester, härma låten och gny, sjunga någon liten skräddarevisa m. m. Sedan jag således quicknat Prinsens sinne och captiverat hans attention, tvärskar jag ej saken, utan gick allt småningom från mindre till mer angeläget. Jag ansåg bättre att börja med att roa Prinsen, än att efteråt komma honom att slå ur håg och tankar hvad vigtigast var att minnas *). Hur ofta har jag ej under flas och lagom yrbet både omakat och talt mig trött; ty den som ungdomen undervisa vill, måste följa gillreglan: i nöd och i lust. Med Drottningens enskilda bifall spelte jag sedermera små comedier med Prinsen, hvartill ämnen af mig valdes. Der lärde jag känna hans lystnad efter prakt och pomp och hans högdragenhet, hvilka fel jag sökte mota. Hans håg för comedier var så ogemen, att jag trodde det bättre vara att låta den utbryta, än att tillstädja den gro till högre mognad. — Ho skulle ha trott att ett hjerta, som mig så blödigt förekom, skulle allt detta så hastigt förgäta! Om hans själ kunde minnas verkan af hvad den tiden skedde, vidginge hon visserligen de intryck hon under oräkneliga mina trötta stunder fått. Men detta och mycket mera vare Herranom offradt." Särskildt må anmärkas, i anledning af klandret mot comedier, att uppförandet af sådana redan hundra år före T. ansågs ingå i ungdomens uppfostran. Då 1620 Biskoparnes betänkanden infordrades om studiernas befordrande, uttalade de bestämdt den fordran, att "Professorn i wältaligheten skulle undervisa de studerande att spela comedier." Eloqu. Professor Prytz i Upsala författade och utgaf comedier om Olof Skötkonung och Gustaf I. "Kanske ungdomen", säger Hallenberg, "vann

*) Man ser här T., under skolpedanteriets högsta flor, hylla åsigter, som först hundrade år derefter i Sverige söka göra sig allmännare gällande. Månne Gustaf Adolfs stränga och stela uppfostran ledde till bättre resultater?

hnigenom färdighet i talande, och missbruken, som i längden ofta förderfva de nyttigaste öfningar, vero ännu långt borta." I Åbo uppfördes Chronanders skådespel af studenter. Linköpings, Calmars, Wiborgs m. fl:s skolor drefvos samma öfningar. Jfr ock Schröderheims Tal i Vitt. Akad. Handl. T. 155. Redan Cicero lät sig ju undervisas af Roscius och Aesopus för att vinna goda talgåfvor.

På grund af barns lust att bygga hus lät T. göra en liten modell af den tillämnade byggnaden på Åkerö, som då nyligen var återvunnet till Sparreslägten och af T. på Grefvinnans vägnar utlöst. Det gamla stenhuset, som är aftecknadt hos Dahlberg, nedrefs. Nu ville Prinsen veta, huru huset skulle ordnas invändigt. Detta skedde med små lekmöter. Men några toma ställen i förstugor, trappor, öfver dörrar m. m. passade för inscriptioner. Detta gaf anledning till T:s försök huru svenska språket skulle passa härtill. Så uppkom först T:s stenstil. Saken slog an och blef ganska allmänlig. T., som tvifvelsutan deri såg en väg till språkets utbildning, fortsatte sina försök och utgaf dem i tryck, under samtidens högljudda bifall. "Att en svärm omoget folk, utan styrka i tankar och behaglighet i ord, endast för att vara på modét, inficierade landet långa tiden bortåt med deras skrifter, fulla med triviala meningar och stympade rader, var icke T:s skuld, som med återhåll och välmening hade gjort dessa försök. Modersmålets rykt och uppodlande låg honom om hjertat." (Berch).

Hitintill ända från Köpenhamnstiden hade T. ökat sin medaljsamling med stora kostnader, samt jemväl af skådepenningarna tagit ämnen till skämt och små jettoners pregnade öfver fröknarna vid hofvet m. m. Ådragen skuld, särdeles genom inlösningen af det till enkesäte för Grefvinnan ämnade Åkerö, tvang honom att upphöra med medaljsamlingens ökande. Med afseende på den nytta, Prins Gustaf graf kunde hafva vid historiens studium, inlöste Prinsessan hela Cabinettet. Jfr ofvan sid. 128. Likaledes skiljde sig T. från sina målningar och ritningar; med omsorg dock, att de skulle stanna der de icke borde förfaras eller skingras. Målningarna inlöstes af kronan och kommo till Drottningholm. Samlingen var stor och dyrbar, mestadels ur Franska och Flamandska skolorna. Ritningarna tog Konungen till sig. De utgjordes ej blott af architekturritningar, utan af alla stora konstnärers, äldres och nyares, teckningar och utkaster. Till fadrens och farfadrens samlingar hade T. sjelf gjort de betydligaste tillökningar, synnerligen vid auctionen

i Paris på Crouzats stora cabinett. Det gick franska utsterna djupt till sinnes, att dessa dyrbara saker skulle stanna i barbarernas land. Kopparsticken köptes sedan af Prins Gustaf. Denna samling ansågs för den fjerde eller femte i Europa enligt Mariettes omdöme.

Från 1751 skref T. två à tre bref i veckan till Kronprinsen, helst denne tycktes taga intryck mera af det skrifna än det muntliga ordet. De första brefven äro beräknade för ett föga utveckladt förstånd, men låta småningom synkretsen vidgas. Dermed fortfor T. i tre år. En liten upplaga deraf trycktes 1754 i quart. Den är sällsynt. Ständerna bekostade en ny upplaga i stor octav 1756. Boken gjorde ett stort uppseende och öfversattes på Tyska, Franska, Holländska, Engelska och Italienska. Läraren i Tyska språket vid ridderliga Akademien i Moskwa antog denna bok till läsning för att bibringa ungdomen rätta begrepp om dygd och ära. De stränga Engelska Reviewarne kallade brefven oförlikneliga. Vid samma tid skref T. till franska poeten Piron — troligen i anledning af Prinsens passion för skådespel — och hemställde till honom och dess medbröder, som arbetade för theatern, om de ej skulle kunna bereda en ny väg till menniskoslägtets förbättring genom att med samma snille framställa dygdens värde, som de tecknade lastan i sin fulhet och gisslade osederna. Brefvet är tryckt i Mercure de France 1752.

Efter Fredrik I:s död upphörde furstliga hofstaten och förenades med den kungliga, i följd hvaraf T. fick lemna Öfverstemarskalks-embetet och hofvets hushållning. På en liten skådepenning liknade han sig då vid en silkesmask, som spunnit ut och ligger i sitt skal, till dess han efter hvilan återfår nytt lif. Under vistandet på Åkerö samma sommar "hade han fattat en stor högaktning för dem som lägga sig på åkerbruk." Han lät då slå en penning, föreställande en bonde körande i åkern, med inskrift på frånsidan: Den ökar Svea land, som odlar Svea jord.

I början af sin regering hade Fredrik I försökt att få kungamakten utvidgad genom penningar och hopens vinnande. Försöket förnyades ej af denne Konung, utan afvingar, länge utan känd thronföljare, utan anledning äfven af frihetens missbruk. Ett ungt hof uppträder, stiftare af ny dynasti, med långa framtids-utsigter, med mäktiga anförvandter. Anläggningarne blefvo djupare. Bundsförvandter söktes i de högre kretsarne. Drifffjedrarne blefvo enskild illgifvenhet, erkänsla, makt- och ärelystnad, äfven hopp

bättre tider. T. fann såsom försvarare af friheten vida igare motståndare än Horn och behöfde större skicklig- och ihärdighet för att uppehålla sin sak och sig sjelf. n, hufvudman och ledare i Rådet, stod bredvid en Ko- g, som deltog i ärenderna och kunde gifva vigt åt be- en; hade det friska minnet af souverainetetens olyckor sin stödjestaf; hade sinnen att leda, ännu föga söndrade; nde freden och fann länge allmän samklang i denna ön- i hos det utarmade fäderneslandet, hvars tryckta belä- net äfven manade till endrägt; friheten hade ej ännu ur- t; utländska penningar ännu föga hittat vägen till oss; 'et ej ännu väckt de förnämares ärelystnad för sina planer. nio år sednare på samma plats, var ställd emellan en fvad och tröttnad Konung och ett ungt hof, som till- g sig allt hvad det kunde och lofvade nya tider under ighet att få regera; friheten var ej mera den uppgående lande morgonsolen med rika löften och skimrande för- ningar; den hade fläckar, erinrande företrädesvis om T:s ser; utländska inflytelsen var i tillväxt. T., lika varm regeringssättet och friheten, fann starkare motståndare; väl genom snille, erfarenhet, frimodighet embetet vuxen; mera grannlaga om medlen under en oroligare tid, sam- ām, skonsam, försonlig, lemnade han i sina motstån- s händer vapen, som han sjelf föraktade, och hans tid blott fjerdedelen af Horns. "Gud dömme mig efter mitt ät för mitt fäderneslands och för dess inbyggares väl- r. Han allena vet mina böner, känner mitt nattvak och i spända sinnen, då de, som mig nu ondt vilja, hvilat ärd sömn, och de, som hemtat frukter af min möda, ända mig ryggen."

Genast efter T:s afresa till Leckö 1752 blef honom o- nde Stromberg förordnad till vice Gouverneur för Kron- sen. Det var just i detta embete, som T. synes ansett nest böra saknas och till hvilket han hoppades åter- nde. Det var det enda, han frånvarande sökte i någon förvalta genom fortsättningen af sina Bref, hvilka flitigt ndes och slutligen skulle utgöra en sednare del till de t tryckta. I ett otryckt sådant, hvaraf endast ett frag- t är inryckt i Tessiniana, tecknas tidernas omskiften med n blick in i framtiden: "Malgré tant d'événemens et la ité avec laquelle ils se sont succedés, les siècles à ve- nnront encore des nouveautés, dans lesquelles nos de- dans reconnoitront, ainsi que nous le faisons, que Dieu st le seul Moteur et que mille accidens que nous ne

quillité et son ambition la détruit. Je representois le danger à la Reine (fac totum), qui me repondit froidement, qu' Elle ne se meloit plus d'affaires depuis que le Roi étoit monté sur le trône. Je me le tins pour dit, et depuis ce moment je previs tout ce qui est arrivé.... Il paroit hors de doute que si notre Reine fut née sujette, Elle seroit de toutes les republicaines la plus ferme et la plus inébranlable; mais Dieu l'a fait naître dans un rang, où l'on est jaloux de sa puissance."

Hofpartiet, som genom T:s bestämdhet sett en mångårig anläggning misslyckad, föranstaltade snart en offentlig demonstration i Rådet. Adolf Fredrik, som d. 25 Mars uppsteg på thronen, begärde d. 9 April i en not upplysning om skillnaden mellan riksvårdande angelägenheter, som genom omröstning efter pluraliteten afgöras, och cabinettsärender, i hvilka Konungen beslutar. Efter gifven upplysning förklarade Konungen, att Rådets tanka ej kunde gälla utan hans pröfning och samtycke. Han vore kallad att regera, men ej att blott underskrifva hvad Rådet beslutat. "Nya moln — säger Höpken — stiga upp, och mitt sinne bedröfvas. Tiderna ändrade sig med K. Fredriks död. Andra tankar och omsorger inföllo; jag går dem förbi, vi äro för nära detta tidehvarf." T., som så länge haft skäl att befara försök till kungamaktens utvidgande, såg här bekräftelsen på sina aningar. Han hade nyss helsat Konungen med ett värdigt tal om folkets stora förväntningar af hans dygder och önskade då, att "envälde aldrig måtte göra ett fritt folk till trälar, utan att folkets oinskränkta lydnad måtte under en oförkränkt frihet endast vara grundad på dess kärlek." Nu blef hans lott att förklara grundlagens rätta mening; och denna skiljaktighet blef så mycket allvarsammare, som Konungen gjort sig så hög tanka om sina rättigheter, att han väntade ett säkert medgifvande af Ständerna. Men såsom Regeringsformen i trettio år blifvit förstådd och efterlefvad, så skulle den nu nödvändigt förklaras. Att af Rådet begära en annan förklaring, var att begära deras embeten, deras hufvuden, eller ock upphäfvandet af riksdagar och ansvars redogörelse. T. föreställde saken under denna synpunkt och samlade Rådets meningar till gemensamma beslut. Konungens anspråk framkallade skriftliga svar af Rådet och slutligen muntliga öfverläggningar i Konungens närvaro, uti hvilka T. i allas namn förde ordet. I sjelfva hufvudfrågan kunde ingen verklig skiljaktighet yppas inom Rådet; men Palmstjerna, Höpken och Ekeblad synas närmast omkring T. såsom i allt med honom öfverensstämmande.

Riksdagen öppnades d. 17 Sept. 1751 med ett tal af T. "Det öfver allt — sade han — utspridda, så ogrundade som oförklarliga föregifvandet, såsom traktade H. K. Maj:t att missbruka sin förvärfvade och väl förtjenta allmänna kärlek hos folket till erhållande af en utvidgad makt, har ofta kränkt H. Maj:ts vida ädlare tänkesätt; helst K. Maj:t otvunget och med obefläckadt samvete allmänligen gifvit tillkänna, att han för sig intet annat begär, än att inom de lagligen bestämda gränsor regera öfver ett fritt och lyckligt folk." Oenighetsstiftare vore skulden till allt. Man hade på många sätt försökt att dels utströ oenighetsfrön mellan Ständernas medlemmar och genom inre söndring undergräfva rikets starkaste grundfästen, dels att uppväcka ett obilligt misstroende mot Rådet, såsom sökte det obehörig myndighet. Allt detta skulle Ständerna föreläggas, på det de må i tid så mycket bättre kunna förebygga faran. Jfr Büschings Magazin, X. 205. Secr.-Utskottet sammanträdde d. 1 Oct. Från Rådet meddelades der d. 3, att K. Maj:t på enträgen begäran beviljat T. afsked från alla sina embeten. Landtmarskalken anmärkte, att ingen kunde undra på T:s steg under så tvetydiga utsigter och att en herre, som i så många år gått till odödligheten, ej ville äfventyra sitt namn i Europa. Andre Hattar yttrade sig bestämdare om T:s omistlighet såsom ett hufvudstöd för närvarande systemet. Det beslöts, att visse af mindre Secr.-Deputationens ledamöter skulle söka beveka T. Nu skreds till öfverläggning om de i T:s tal omnämnda förklenliga ryktena. Rådet nedkallades derom i Utskottet. T. förde ordet å medbrödernas vägnar. "Vi hafva ej utan beundran kunnat läsa detta hans utförliga muntliga yttrande, såsom det i Utskottets handlingar finnes uppfattadt" (Geijer).

Hofpartiet fortfor att söka väcka bitterhet mot Rådet. Riksdagen hade redan varat fyra månader, hvarunder Er. Wrangel, Kagg m. fl. uppträdt med skarpa memorialer mot Rådet, utan att det tagit något steg till försvar, då vid nyåret 1752 T. i Konungens närvaro i Rådet väckte fråga om nödvändigheten af en anmälan hos Ständerna; "det torde eljest hända, att den tid komme, då enligt Skriften de som eder dräpa, skola mena sig göra Gudi en tjenst dermed." Men ännu vidgjordes intet under tre följande månader.

Under tiden fann T. sin ställning till hofvet allt mera förändrad. "Hofvets förtroende minskades. Jag fortfor i mitt kall, men ej med samma nöje, väntande ändring af

tiden. Tre eller fyra gånger syntes den inträffa, om Öfverhetens sinnelag blifvit sig sjelft lemnadt; men mine motståndare påbördade mig allt hvad obehagligt hade händt och min obekymmersamhet att mota stämpling med stämpling, lät tiden gå, tills vänan att vara mig förutan fästade mitt öde." Hela Rådet rönte ett kallare bemötande vid hofvet. En hel uppgjord plan att förringa dess anseende framlyste. Den häftiga, nyckfulla Drottningen gaf oupphörligt anledning till anstöt. Etikettsfrågor gjordes till vigtiga angelägenheter. Hofvet stötte sig vid alla tillfällen och visade elakt lynne. De små triumpherna inom hofcirkeln slutade alltid med förödmjukelser. Planen att öka hofvets glans med tvenne Öfverkammarherrar motverkades af adeln och väckte mycken ovård. Å sin sida vände Kungen och Drottningen vid offentlig cour ryggen till Landtmarskalken och talade med unga officerare. Man gjorde förändringar i vakters honneur för Riksråden. Man ville hindra Rådsfruarna att köra med vagn in på borggården o. s. v. T. skrifver härom: "Riksrådinnan Höpken hindrades af posten att köra in på borggården. Vid Ulriksdal gjordes likaledes försök att hindra Rådsvagnarne. I Cabinettet gåfvos tabouretter åt Riksråderne, som i rådkammaren äro berättigade till ryggstolar. När Rådet stundom följer Konungen i sina rum, gå ej de vakthafvande nu som förr på sidorna om Konungen, utan tränga sig emellan Konungen och Rådet. Måndagarne äro utsatte till rådsdagar vid Drottningholm, utan att Riksråderne der ega några rum eller Cancelli-expeditionerna några depôts för acterna, hvarföre dessa sessioner blifva fruktlösa och blott använda att läsa ankomna bref. Stats-Sekreter. Carlson var en gång ute med en underskrift och hade måst resa med Drottningens Lecteur i brist af annan lägenhet: vid ankomsten gick Lecteuren genast in och Stats-Sekreteraren måste vänta i två timmar bland lakejerna. Det är synbart med hvad förakt Rådet bemötes vid courer och publika spisningar, då sällan vid dem talas."

Konungen, sig sjelf lemnad, hade visst ingen del i dessa lumpna tillställningar. I närvaro af alla Talmännen öfvertalade han T. att återtaga sin afskedsansökning med beviljande, att T. efter beqvämlighet och helsa skulle få sköta rådsgöromålen samt fortfarande vara Kronprinsens Gouverneur. Härom skref Kungen en egenhändig biljet, som upplästes i Secr.-Utskottet, der ock Konungen T. ovetande för honom utverkade förläningen af Leckö kungsgård. Härom skrifver T. i tryckta Dagboken för 1757, sid. 177: "Två

dagar efter sedan K. Maj:t (om jag rätt minns i Febr. 1752) nedskickat till R. Ständer dess näd. proposition att förläna mig Leckö på min och min k. hustrus lifstid, fick jag först derom kunskap, då jag genast gick neder till H. Maj:t, tackade för dess nåd, hvilken jag mig dock und. undanbad, i fall det funnes röra Hofmarsk. Hjertas rätt och välfärd.... På sådant sätt är Leckö mig lottfallet. Herren är visserligen mitt vittne, att jag ej begär min nästas gods eller någonsin sökt mig det att tillskansa; dock anser jag slik désinteressement och obekymmersamhet om egen förkofring snarare som ett temperament än som en dygd, af hvilken jag kunde mig någon förtjenst tillvälla. Nu, sedan jag fattig är, rinner mig i ofta i hogen de girigas favoritspråk: den som ej sörjer för sig och de sina, är värre än en hedning. — Konungens beröm och min tacksamhet ökas derigenom, att jag utom ansökning bekommit förläningen på Leckö."

Presidentskapet i Cancelliet afträdde T. d. 20 Mars till Höpken; men fortfor att till riksdagens slut vara ledare i Rådets gemensamma sak. De allierade hofven — äfven det spanska, hos hvilket T. ej var personligen känd — betygade honom uti högst smickrande bref från Statsministrarne sin saknad vid hans afgång.

Mot riksdagens slut sammanträdde Rådet d. 24 April till öfverläggning öfver de förutnämnde ryktena och anfallena. Enhälligt beslöts uppsättandet af en jemförelse emellan rikets tillstånd 1747—51 samt att frågan om Reger.-formens rätta förstånd tillika skulle Ständerna underställas. T. åtog sig att författa memorialer i begge dessa afseenden. Det förra, infördt i Tessiniana, s. 138 ff., lemnar ett högst lysande resultat, jemförligt endast med åren 1727—31. I det sednare yttras: "Nödvändigheten tyckes äska, att R. Råd vid detta tillfälle yttra sina vördsamma tankar huru de Sveriges regeringssätt egentligen anse, på det R. Ständer sjelfve måtte kunna rätta sine Fullmäktige, i fall de å ett eller annat sätt sig misstaga. ... R. Råd äro R. Ständers ansvarige fullmäktige; de ega råda och ej regera. ... Regera betyder här, efter det begrepp R. Råd derom hafva, att yttra sig öfver de förekommande mål efter behag och godtycke*) samt utan bifogade skäl till meningens bestyrkande. Råda deremot är att inför protokollet andraga sina und. tankar, grundade på skäl och omständigheter, då ett sådant votum gäller vid beslutets författande, allt efter som pluraliteten

*) Redan Lundius hade ställt orden regera och handla godtyckligt såsom synonymer, ehuru med annan syftning.

det under omröstningen bifallit. Och blifva sedan R. Råd hvar för sig uppå nästa riksdag för sin omröstning ansvarige. Följaktligen kan en eller flera af R. Råd ej på annat sätt regera, än så framt han eller de, utom rådkammaren, utan ansvar och utan grundade skäl, söker eller söka bibringa Öfverheten sådana tankar, som kunna vara med deras enskilda afsigter enliga, skydda sig under den kongl. högheten samt försöka att genom smickran och andra olofliga medel, till sina medundersåtares förfång, befordra egen eller andras lycka." Dessa begge skrifter, jemte utdrag ur det d. 24 April i det fullsutna Rådet hållna protokoll ville T. directe aflemna till Ständen, liksom Parlamentet i England sådana emottager, åtföljda af samtliga Riksrådens afskedsansökningar, på det Ständerna så mycket friare kunde gilla eller förkasta deras grundsatser och uppsätta ett nytt Råd efter sitt sinne. Det sednare förslaget förföll dock. Följden af allt detta blef en artikel i Riksdagsbeslutet d. 11 Juni: "R. Ständer hade hört rykten både om förökande af konungamakten och Rådets myndighet; men det förra hade de funnit vara ett ogrundadt tillmäle och af de förelagda handlingarne hade de äfven funnit, att R. Råd med trogna och välmenta rådslag gått K. Maj:t tillhanda och dymedelst uppfyllt sin und. pligt emot K. Maj:t och Riket samt den goda tillförsigt Ständerna till dem draga."

Det högtidliga bifall, Rådet fått i Riksdagsbeslutet, syntes afgörande. Det liknade en seger. Seende regeringssättet och friheten räddade, ansåg T. nu intet vara att mer befara. Tiden borde utplåna misslynnet efter discussionerna. Sjelf stod han dock i en ny verld. Hofvet återtog sin skepnad. T. var der nu mera främmande. Flera vänner aflade sina masquer. T:s böjelse och måhända beräkning böde aflägsnande. Han sökte lugnet, för att ock erfara hvad frånvaron, saknaden kunde uträtta. Under T:s milda yta låg en dold spännkraft, som aldrig trycktes utan motstånd: sjelfkänslan, grundad på goda afsigter, stärkt af stor framgång och mycket bifall. Hofpartiet, slugt, stolt, högtsträfvande hade dagligen tillfälle att låta känna sin öfvervigt, emot hvilken för en loyal man, såsom T. alltid framstår, inga andra medel gåfvos än tålamod eller aflägsnande. Man borde ha varit allt hvad T. vid hofvet var för att med något hopp försöka det sednare. Det misslyckades.

I Juni 1752 reste han till Leckö. Tid efter annan erhöllos förlängningar af tjensledigheten, så att han först i Sept. 1753 åter tillträdde sina befattningar.

Leckö kungsgård inbringade mindre än man skulle förmoda; helst kronan under den förra arrendetiden deraf ej ått mer än några hundrade daler s:mt årligen både för hus, ord och dagsverken. I T:s händer blef den ännu mindre nbringande, helst han genast, intagen af det gamla slottets ackra läge, nedlade stora kostnader på rummens iståndsätande. Då Alströmer såg, att T. mindre skötte åker och ng än slottets inredning, var han ej sen. att för godt köp lumpa till sig alla krouodagsverkena under slottet. T., likid Alströmers gynnare och sannolikt i tankan att denne kulle bättre använda arbetsstyrkan, gaf säkerligen efter af odt hjerta.

Nu började T. att med ifver studera naturkunnigheten. rottningen hade förut köpt Schottens Cabinett från Holand, derur T. fått dupletterna. Han stannade icke förr än an blifvit en god kännare af snäckorna och deras litteratur. å Budeckers auction i Amsterdam ökade han betydligt sin amling. Nu öfvergick han till mineralier och petrificater. ågot fick han inom Sverige, särdeles från Hunneberg; det esta kom dock ifrån Holland, då Sebas stora samlingar ingrades. Linné biträdde vid Cabinettets ordnande, hvilet L. slutligen ansåg så märkvärdigt, att han deröfver utaf en beskrifning in folio, kallad "Museum Tessinianum." låtarnes stickande kostade T. ej obetydligt.

Vackert och å ömse sidor hedrande är förhållandet ellan T. och L. Vi beklaga, att utrymmet ej medgifver förandet af några "fashionable news" från den tidens högtpsattes och förnämes high life. Så värdigt, flärdlöst, i ista mening uppmuntrande, utan biafsigter och nedtrycande clientelanspråk, ha aldrig vetenskaperna i Sverige blift hägnade, som af Fribetstidens Mæcenater*). Huru öm h oskrymtad är ej T:s välvilja och aktning för Linné? endast T:s tryckta Dagbok för 1757, sidd. 53, 58, 99, 17, 154, 156. Högt, varmt och värdigt är ock Linnés ar på notificationen om Grefvinnans T:s död, ur hvilket t utdrag är infördt i Tessiniana, sid. 419. "Eders Exc. för mig mera än Föräldrar, Konung och Fäderneslaud", rade Linné vid ett annat tillfälle. Jfr tryckta Dagboa, sid. 27.

En af de många orättvisa beskyllningarna mot T. rörer ns gouverneurskap för Prins Gustaf. Man glömmer, att

---

*) "Hög herre och upplyst älskare af vetenskaper blefdå nästan oskiljaktiga egenskaper", skrifver Rosenstein i Stockenöms Minne.

denne teke var sex och ett halft år gammal, då T:s undervisning för honom upphörde. Så ofta T. var ledig från bådet, sysselsatte han sig med Prinsen hela f. m. till kl. 3. Hvar dag började med ett capitel i Bibeln, hvilket förklarades och gaf anledning till små lectioner i Kyrkohistorien. "Medan Prinsen lagade sina hår, roade jag honom gemenligen med kopparstick, som föreställde hvarjehanda sysslor och handtverk. Detta gaf tillfälle att underrätta hvad hvarje hade att betyda, på det han måtte lära huru hvar menniska bar sin tunga börda och att veta rätteligen värdera sina tillkommande undersåtares svett. Men skulle sådant göra intryck, måste jag beledsaga det med gester, härma löten och guy, sjunga någon liten skräddarevisa m. m. Sedan jag således quicknat Prinsens sinne och captiverat hans attention, tvärskar jag ej saken, utan gick allt småningom från mindre till mer angeläget. Jag ansåg bättre att börja med att roa Prinsen, än att efteråt komma honom att slå ur håg och tankar hvad vigtigast var att minnas*). Hur ofta har jag ej under fías och lagom yrbet både omakat och talt mig trött; ty den som ungdomen undervisa vill, måste följa giftreglan: i nöd och i lust. Med Drottningens enskilda bifall spelte jag sedermera små comedier med Prinsen, hvartill ämnen af mig valdes. Der lärde jag känna hans lystnad efter prakt och pomp och hans högdragenhet, hvilka fel jag sökte mota. Hans håg för comedier var så ogemen, att jag trodde det bättre vara att låta den utbryta, än att tillstädja den gro till högre mognad. — Ho skulle ha trott att ett hjerta, som mig så blödigt förekom, skulle allt detta så hastigt förgäta! Om hans själ kunde minnas verkan af hvad den tiden skedde, vidginge hon visserligen de intryck hon under oräkneliga mina trötta stunder fått. Men detta och mycket mera vare Herranom offradt." Särskildt må anmärkas, i anledning af klandret mot comedier, att uppförandet af sådana redan hundra år före T. ansågs ingå i ungdomens uppfostran. Då 1620 Biskoparnes betänkanden infordrades om studiernas befordrande, uttalade de bestämdt den fordran, att "Professorn i wältaligheten skulle undervisa de studerande att spela comedier." Eloqu. Professor Prytz i Upsala författade och utgaf comedier om Olof Skötkonung och Gustaf I. "Kanske ungdomen", säger Hallenberg, "vann

*) Man ser här T., under skolpedanteriets högsta flor, hylla åsigter, som först hundrade år derefter i Sverige söka göra sig allmännare gällande. Månne Gustaf Adolfs stränga och stela uppfostran ledde till bättre resultater?

lenigenom färdighet i talande, och missbruken, som i läng-
den ofta förderfva de nyttigaste öfningar, voro ännu långt
borta." I Åbo uppfördes Chronanders skådespel af studenter.
Linköpings, Calmars, Wiborgs m. fl:s skolor drefvos sam-
ma öfningar. Jfr ock Schröderheims Tal i Vitt. Akad. Handl.
VI. 155. Redan Cicero lät sig ju undervisas af Roscius och
Aesopus för att vinna goda talgåfvor.

På grund af barns lust att bygga hus lät T. göra en
liten modell af den tillämnade byggnaden på Åkerö, som då
nyligen var återvunnet till Sparreslägten och af T. på Gref-
vinnans vägnar utlöst. Det gamla stenhuset, som är afteck-
nadt hos Dahlberg, nedrefs. Nu ville Prinsen veta, huru
huset skulle ordnas invändigt. Detta skedde med små lek-
saker. Men några toma ställen i förstugor, trappor, öfver
dörrar m. m. passade för inscriptioner. Detta gaf anledning
till T:s försök huru svenska språket skulle passa härtill. Så
uppkom först T:s stenstil. Saken slog an och blef ganska
begärlig. T., som tvifvelsutan deri såg en väg till språkets
utbildning, fortsatte sina försök och utgaf dem i tryck, un-
der samtidens högljudda bifall. "Att en svärm omoget folk,
utan styrka i tankar och behaglighet i ord, endast för att
vara på modét, inficierade landet långa tiden bortåt med
sina skrifter, fulla med triviala meningar och stympade ra-
der, var icke T:s skuld, som med återhåll och välmening
hade gjort dessa försök. Modersmålets rykt och uppodlan-
de låg honom om hjertat." (Berch).

Hitintill ända från Köpenhamnstiden hade T. ökat sin
medaljsamling med stora kostnader, samt jemväl af skådé-
penningarna tagit ämnen till skämt och små jettoners preg-
lade öfver fröknarna vid hofvet m. m. Ådragen skuld, sär-
deles genom inlösningen af det till enkesäte för Grefvinnan
ämnade Åkerö, tvang honom att upphöra med medaljsam-
lingens ökande. Med afseende på den nytta, Prins Gustaf
skulf kunde hafva vid historiens studium, inlöste Prinsessan
hela Cabinettet. Jfr ofvan sid. 128. Likaledes skiljde sig
T. från sina målningar och ritningar; med omsorg dock, att
de skulle stanna der de icke borde förfaras eller skingras.
Målningarna inlöstes af kronan och kommo till Drottning-
holm. Samlingen var stor och dyrbar, mestadels ur Fran-
ska och Flamandska skolorna. Ritningarna tog Konungen
till sig. De utgjordes ej blott af architekturritningar, utan
af alla stora konstnärers, äldres och nyares, teckningar och
utkast. Till fadrens och farfadrens samlingar hade T. sjelf
gjort de betydligaste tillökningar, synnerligen vid auctionen

i Paris på Crouzats stora cabinett. Det gick franska artisterna djupt till sinnes, att dessa dyrbara saker skulle stanna i barbarernas land. Kopparsticken köptes sedan af Prins Gustaf. Denna samling ansågs för den fjerde eller femte i Europa enligt Mariettes omdöme.

Från 1751 skref T. två à tre bref i veckan till Kronprinsen, helst denne tycktes taga intryck mera af det skrifna än det muntliga ordet. De första brefven äro beräknade för ett föga utveckladt förstånd, men låta småningom synkretsen vidgas. Dermed fortfor T. i tre år. En liten upplaga deraf trycktes 1754 i quart. Den är sällsynt. Ständerna bekostade en ny upplaga i stor octav 1756. Boken gjorde ett stort uppseende och öfversattes på Tyska, Franska, Holländska, Engelska och Italienska. Läraren i Tyska språket vid ridderliga Akademien i Moskwa antog denna bok till läsning för att bibringa ungdomen rätta begrepp om dygd och ära. De stränga Engelska Reviewarne kallade brefven oförlikneliga. Vid samma tid skref T. till franska poeten Piron — troligen i anledning af Prinsens passion för skådespel — och hemställde till honom och dess medbröder, som arbetade för theatern, om de ej skulle kunna bereda en ny väg till menniskoslägtets förbättring genom att med samma snille framställa dygdens värde, som de tecknade lasten i sin fulhet och gisslade osederna. Brefvet är tryckt i Mercure de France 1752.

Efter Fredrik I:s död upphörde furstliga hofstaten och förenades med den kungliga, i följd hvaraf T. fick lemna Öfverstemarskalks-embetet och hofvets hushållning. På en liten skådepenning liknade han sig då vid en silkesmask, som spunnit ut och ligger i sitt skal, till dess han efter hvilan återfår nytt lif. Under vistandet på Åkerö samma sommar "hade han fattat en stor högaktning för dem som lägga sig på åkerbruk." Han lät då slå en penning, föreställande en bonde körande i åkern, med inskrift på frånsidan: Den ökar Svea land, som odlar Svea jord.

I början af sin regering hade Fredrik I försökt att få kungamakten utvidgad genom penningar och hopens vinnande. Försöket förnyades ej af denne Konung, utan afvingar, länge utan känd thronföljare, utan anledning af frihetens missbruk. Ett ungt hof uppträder, stiftare af ny dynasti, med långa framtids-utsigter, med mäktiga förvandter. Anläggningarne blefvo djupare. Bundsförvandter söktes i de högre kretsarne. Driffjedrarne blefvo enskild tillgifvenhet, erkänsla, makt- och ärelystnad, äfven hopp

bättre tider. T. fann såsom försvarare af friheten vida
ligare motståndare än Horn och behöfde större skicklig-
och ihärdighet för att uppehålla sin sak och sig sjelf.
rn, hufvudman och ledare i Rådet, stod bredvid en Ko-
g, som deltog i ärenderna och kunde gifva vigt åt be-
ten; hade det friska minnet af souverainetetens olyckor
sin stödjestaf; hade sinnen att leda, ännu föga söndrade;
ade freden och fann länge allmän samklang i denna ön-
n hos det utarmade fäderneslandet, hvars tryckta belä-
het äfven manade till endrägt; friheten hade ej ännu ur-
it; utländska penningar ännu föga hittat vägen till oss;
ret ej ännu väckt de förnämares ärelystnad för sina planer.
nio år sednare på samma plats, var ställd emellan en
fvad och tröttnad Konung och ett ungt hof, som till-
g sig allt hvad det kunde och lofvade nya tider under
ighet att få regera; friheten var ej mera den uppgående
ande morgonsolen med rika löften och skimrande för-
ningar; den hade fläckar, erinrande företrädesvis om T:s
ner; utländska inflytelsen var i tillväxt. T., lika varm
regeringssättet och friheten, fann starkare motståndare;
väl genom snille, erfarenhet, frimodighet embetet vuxen;
n mera grannlaga om medlen under en oroligare tid, sam-
jär, skonsam, försonlig, lemnade kan i sina motstån-
n händer vapen, som han sjelf föraktade, och hans tid
blott fjerdedelen af Horns. "Gud dömme mig efter mitt
sät för mitt fäderneslands och för dess inbyggares väl-
g. Han allena vet mina böner, känner mitt nattvak och
n spända sinnen, då de, som mig nu ondt vilja, hvilat
störd sömn, och de, som hemtat frukter af min möda,
ända mig ryggen."

Genast efter T:s afresa till Leckö 1752 blef honom o-
nde Stromberg förordnad till vice Gouverneur för Kron-
en. Det var just i detta embete, som T. synes ansett
mest böra saknas och till hvilket han hoppades åter-
nde. Det var det enda, han frånvarande sökte i någon
förvalta genom fortsättningen af sina Bref, hvilka flitigt
andes och slutligen skulle utgöra en sednare del till de
t tryckta. I ett otryckt sådant, hvaraf endast ett frag-
t är inryckt i Tessiniana, tecknas tidernas omskiften med
n blick in i framtiden: "Malgré tant d'événemens et la
ité avec laquelle ils se sont succedés, les siècles à ve-
nt encore des nouveautés, dans lesquelles nos de-
ns reconnoitront, ainsi que nous le faisons, que Dieu
st le seul Moteur et que mille accidens que nous ne

sçaurions prevoir, sont autant de preuves de Sa sagesse et de Son attention à reveiller notre confiance en Lui et nous encourager à faire usage de toute l'étendue de notre raison et de tous les ressorts de notre esprit. Tremblez Monseigneur, tremblez et armez Vous de vertus contre les événemens de Vos jours, pour qu'ils ne Vous prennent pas au depourvû. Compte que ce que les hommes ont vû n'est encore rien, et que Dieu S'est reservé des operations à Lui seul connues pour éprouver notre foi et notre fermeté." Siaren sannades snart. T. såg Frankrike 1739, plågadt af öfversvämningar och missväxt och kriget tänd under detta elände. Han börde förmodligen mycket inot många förslag af tidens philosopher. Det var sannolikt han styrktes i sin fraktan för en utvidgad konungamakt och föresåg följderna af missbruken. Samtidigt drog Swedenborg i Paris samma slutsatser (jfr ofvan, sid. 119) och liksom T. den politiska frihetens eldige förfäktare och försvarare af frihetstidens statsskick. Jfr hans riksdagsmemorialer, nu tryckta uti andra häftet af "Nya Kyrk... Lund 1843.

T:s långa frånvaro på landet beredde hans slutliga nederlag. Ovännerna hade nu fritt spel och bedrefvo att han aldrig skulle återkomma. Liksom han ensam hade stått i framträngande konungamakten i vägen, liksom detta motstånd blott varit en nyck, och ej en edsvuren pligt, så förföljdes han ensam med en oaflåtlig bitskhet. En del af fordna vänner och anhängare sökte förlikning på hans kostnad och öfverträffade hans gamla ovänner i nit att sprida falska rykten och beskyllningar, som fingo gå utan motsägelse. Äfven det orimligaste påbördades T. Hans ... till Prinsen stämplades som oanständiga och misledande i religionen. Han hade med Konungen velat uppgöra en plan till souverainetetens införande, hvarpå man anförde Drottningens vittnesbörd. Han hade diktat faror för riket att få desto mera makt med hofvet och ärenderna. Insynhet hade han skrämt hofvet med Ryssland och Danmark. Förhållandet var det motsatta. En gång hade Konungen i Preussen, med hvilken T. rådförde sig i utländska politik och som således kunde bevisa T:s uppriktighet, skrifvit till sin syster såsom Kronprinsessa — brefvet dechiffrerades af T. i Cabinettet i hennes egen närvaro — att, ... allt hvad de sade hvilkas afsigt vore att insöfva hofvet, ... de man vara säker på att Ryssland nästa vår skulle angripa Sverige. Man borde lägga en synnerlig tro till denna und...

telse, som komme från allt för god källa för att få sättas vifvel. T. erinrade dock dervid, att denna notis ej kunkomma från någon annan annan än från Marskalken Keit, ligen inträdd i preussisk tjenst, hvilken Ryssland lät gifva ska uppgifter för att bedraga oss. För öfrigt visa minir-relationerna under de kritiska åren 1746—50, huru ofta pgifter inkommo utifrån om krigets oundviklighet. Sveri- grannar gjorde samma tid de kostsammaste rustningar. allmänna tidningarne skrefvo ock denna tid oupphörligt väntade brytningar i norden. Just under denna starka s skref dock T. till Gr. Rosen, som commenderade i Find, att han icke borde oroa sig och att T. sökte låta an- smaka den hvila, han sjelf saknade. Sedan sakernas manhang blifvit alltmera genomskådadt, var det slutligen som gaf Rådet ett *Videtur*, hvari han deducerade grunna för sitt hopp om rikets lugn. Adolf Fredrik, då onprins, slog vid det tillfället larm och talade i alldeles tsatt anda, hvari han understöddes till och med af Höpken. a vederläggning, som T. 1748 uppsatte mot en utländsk skrift, gjorde han en berättelse om Rysslands och Danrks förenade demonstrationer mot Sverige allt intill gifterlsnegociationen och om Korffs derpå följande stämplingar t T., hvars aflägsnande han begärde som en erkänsla, Adolf Fredrik vore Ryssland skyldig för sin upphöjelse svenska thronen. "När denna plumpa demarch misslyckles och Korff var nödsakad de sortir sifflé du théatre, le Bestucheff ej annat medel än att genom vapengny hota rige."

Slutligen öfvertygades T., att han ej saknades i Stockm, men insåg att han sjelf behöfde vara närvarande, både att återtaga sina embeten och att återvinna sin plats i nionen. Han återvände således dit i Sept. 1753. För ännu visa hans umbärlighet lät Konungen, innan T. huniutaga sin plats i Rådet, i protokollet insätta, att T. rligare ämnade begagna sin tjenstfrihet. Stel köld mötte om vid hofvet. När han skulle återtaga Gouverneursbetet, fann han Prinsen alldeles likgiltig för alla föreIningar *). Efter flera månaders försök att med foglig- och lämpa återvinna hans förtroende och då intet kunde ittas, måste T. ändtligen yppa detta förhållande för Drottgen d. 30 Jan. 1754 på Ulrikdal. Drottningen syntes

*) Vi få snart se Prinsens egen bekännelse, att Drottningen hade ingifva honom sin egen hätskhet mot T.

beredd på denna förklaring; naturligtvis, då allt var hennes eget verk. Så snart T. inträdde i hennes rum, märkte han att Konungen efterskickades. Denne kom straxt *) och besvarade hemställningarne. Som sinnena å båda sidor först ej voro alldeles lugna, kom det snart till förebråelser mot T. och förklaringar af honom, hvarvid någon värma å ömse sidor blifvit väckt, som gick så långt, att Konungen hotade att ställa T. till ansvar för Just.-Cancelleren eller anklaga **) honom i Senaten, "quoique je sache d'avance qu'il me desespera tort." T. anmärkte, att Rådet ej förtjente en så ogynnsam tanka af Konungen, hvarpå denne genmälte, att han ville heldre vara "tambour en Allemagne que Roi de Suède." Drottningen förebrådde honom, att han sökt skada Dalin ***) och skilja honom vid sitt præceptorat; att han talat om fri man och frihet †) i sin grafskrift öfver Ehrenman och ej gifvit något exemplar deraf åt hofvet m. m. Att han låtit trycka sina bref, blef nu också en förgripelse. Konungen påstod, att brefven trycktes hemligt och utdelades under hand. Efteråt uppsatte Konungen en omständlig berättelse om hvad som förefallit, hvilken lemnades åt R. R. Gr. Löwenhjelm att i Rådet uppläsas. Deri klagas, att T. vid detta tillfälle brustit i vördnad emot Hans Maj:t så långt, att han stampat i golfvet, knäppt med fingrarne och svängt

---

*) T. lärer i detsamma med knäfall besvurit Drottningen att höra hans skäl och afstå från sina grundlösa tillvitelser. Det utsprides sedan, att Konungen öfverraskat T. under en häftig kärleksförklaring för Drottningen. Jfr en interessant och upplysande recension öfver Gustavianska Papperen i Tidn. för Vester- och Norrbottens Län 1844 N:o 1—5, af Hr Landshöfd. och Ridd. G. Montgomery, hvilken eger en säker kännedom af T:s biographi, genom studium af Tessinska archivet samt T:s egenhändiga dagböcker i 29 band, af hvilka Hr M. i tryck utgifvit dagboken för 1757.

**) "Det sker väl ej för kärleksförklaringar?" säger Hr M. på a. st.

***) "T., som med svårighet lyckats öfvervinna Drottningens vedervilja mot Dalin, skaffat D. detta præceptorat och deri flera gånger föravarat honom, sökte visserligen aldrig skada D., hvaremot dennes förhållande mot T. ej synes alldeles klanderfritt." Anm. af Hr M. a. st. Jfr Tessiniana, sid. 159.

†) Förmodligen syftas på dessa ord i grafskriften: "En fri man, som fri lefvat och fria vänner lemnat, har sin rätta fristad vunnit"; eller ock på följande i det tryckta Äreminnet: "Under en mera inskränkt regering hade kanhända dess, ehuru i sig sjelf ansenliga och nyttiga, åtgärd för det allmänna stannat inom dess embetskrets; men uti en friare stat egde han lyckligt tillfälle att vinna en dubbel förtjenst. Som ledamot af adelsståndet, gafs honom rättighet att ej allenast bivista riksdagsmöten, utan ock lägenhet att under Konungs och Ständers åsyna pröfvande göra sin nit och sin skicklighet utmärkt."

[illegible] ifvern kullstött en stol; att han vid afresan den dagen [fr]ån Ulriksdal tagit afsked af alla och utdelat penningar *) [et]c., hvarjemte likväl H. Maj:t erinrade sig, att honom äf[ve]n voro undfallna några *vivacités*. Denna berättelse blef [lik]väl sedermera desavouerad och en annan gifven **). Vid [b]örjan af 1755 års riksdag ingaf T. till Secr.-Utskottet en [u]tförlig redogörelse ej blott öfver sin uppfostringsplan så[so]m Prinsens gouverneur, utan ock öfver allt hvad vid ut[ö]fningen af detta uppdrag honom mött ända till och med [h]ändelserna på Ulriksdal.

På ett helt annat sätt beskrifver Gustaf III i sina 1765 [f]örfattade, af Geijer bland Gustavianska Papperen införda, [m]emoirer T:s utbrytande öppna ovänskap med hofvet. Men [f]örst må vi höra huru Hr Montgommery anf. st. bedömmer [d]essa memoirer: "Det kunde väl synas, att hvad den snill[r]ike Gustaf III, sjelf upphöjd öfver partiinteressenas biaf[s]igter, om sin samtid och de deri verkande personerna med[de]lar, borde vara fullkomligt trovärdigt och oensidigt. Men [v]id ett noggrannare öfvervägande af de förhållanden, hvari [ha]n befann sig, de personer och den höga personlighet isyn[n]erhet, hvaraf hans omdöme, helst i ungdomen, berodde, [s]kall man finna, att han kunde vilseledas och blef det också. .. Det var för honom långt ifrån icke lätt att genomtränga [d]en dunstkrets eller lyfta på den slöja, hvarmed hofvets [p]ersonal å ena sidan och partiåsigterna å den andra på allt [s]ätt sökte dölja sitt sanna anlete och sina verkliga syften.... [R]edan tidigt, vid ett tillfälle, då det var ännu en gång fråga [o]m att ombyta gouverneur för honom, sade T.: "Om jag ej [be]drar mig, så gouvernerar H. K. H. sig härefter sjelf. Vår [ti]llkommande sällhet beror så mycket af denna vår älskvärda [h]erre, som dess ovanliga natursgåfvor nödvändigt måste göra [h]onom antingen till en ypperlig eller högst farlig regent. [M]ina ögon äro i grafven murknade innan domstiden infaller; [m]en Sveriges välfärd och den Furstes heder, öfver hvars [b]arndom jag vakat, äro mig lofliga omsorger, så länge ande[d]rägt ur min mun går." En lärare, som så förstod att upp[s]katta sin höga lärjunges egenskaper och som så vårdade sig [o]m hans och Sveriges väl, kunde icke vara och var ej eller [lik]giltig för samma K. lärjunges hjerta. Sådent var ock för-

*) "Ej besynnerligt, då han för alltid lemnade hofvet, att han [t]og afsked och gaf drickspengar." M.

**) "Detta sednare, emedan T. gjorde flera anmärkningar vid den första berättelsen, hvilkas rigtighet ej kunde förnekas." M.

hållandet länge. Det kände Drottningen, hans mor, alltför väl; och deremot hade hon ej heller något att erinra, så länge hon delade samma känslor för T. Men så snart hon misräknade sig på hans medhåll i hennes politiska förslag, så snart hon erfor att han icke kunde öfvertalas att öfvergå på hennes vidtutseende planer, blef hon icke allenast sjelf obelåten, utan ville äfven att alla andra och i synnerhet hennes gemål och Prins Gustaf skulle vara obelåtna med honom. Begge voro visserligen vana att bero af hennes tycken; men en olika politisk öfvertygelse var ej tillräcklig att helt och hållet afkyla den furstliga lärjungens varma tillgifvenhet för sin lärare. Det insåg Drottningen, och derföre fordrades dertill andra och skenbart giltigare anledningar. Och då så beskaffade skäl icke förefunnos i verkligheten, måste de uppdiktas. Det är denna dikt, som enligt min fullkomliga öfvertygelse och hvartill jag skall meddela mina skäl, förekomma i de Gustavianska Papperen I. 40.

Nu aftrycka vi det åsyftade ur Gustav. Papperen jemte de dertill af Hr Montgomery fogade noter: "Hvad T. angår, hade jag (Gustaf), alltid hållit mig inom vissa gränser, och äfven för honom bibehållit den aktning, som ett barn alltid hyser för sin fordna Guvernör. Men drottningen hade gifvit mig en förskräcklig idé om hans karakter!*) och hade sökt att emot honom ingifva mig sin egen hätskhet, hvilken likväl, ehuru rättvis orsaken var, hon aldrig borde ha drifvit så långt. Gr. Tessin hade fattat en häftig passion för Drottningen. Han hade äfven varit nog djerf, att för denna Prinsessa förklara sin kärlek och göra henne propositioner, nog aflägsna från den vördnad man är skyldig sin öfverhet. Drottningen dolde länge hans oförskämdhet**) för Konungen, och trodde att föraktet och det omätliga afstånd***),

*) Ehuru hon förut sjelf hade önskat honom till sin furstliga sons Guvernör. Hvilken uppenbar motsägelse? helst hon också sjelf hade, snart sagdt, hyllat T. både för hans karakter, kunskaper och umgängessätt.

**) Ja alltför länge, om det varit sanning, ty T. och hans Grefvinna hade utgjort hennes förtroligaste sällskap alltifrån hennes första ankomst till riket.

***) Detta afstånd minskade hon sjelf, mer än T. det kunde ens ana, emedan Drottningen, då hon var Kronprinsessa, med och utan sin Gemål ganska ofta öppet och hemligt, med och utan sällskap, med och utan förklädning, öfverraskade T. och hans Grefvinna i deras enskilda boning. En gång skedde det Julaftan under måltiden, både Kronprinsen och hans Gemål så maskerade att ingendera blefvo igenkända.

skiljde henne från en undersåte, borde sätta henne i skydd för ytterligare försök; men T:s kärlek gick till en grad ytterlighet och blef Drottningen så besvärlig, att hon slutligen för Konungen upptäckte den hemlighet, som hon länge förtegat. Det hände äfven att Konungen en dag kom, då T. till den grad glömt den vördnad, han var Drottningen skyldig, att han kastat sig för hennes fötter*). Omvexlingen var häftig och slutades med en förskräcklig utgång, jag menar T:s nedläggande af sitt Guvernörs-embete och aflägsnande från hofvet**). Emellertid gåfvo så han, som Konungen, andra skäl dertill; hvilket har kastat öfver hans hastiga reträtt ett mörker, som ännu för publiken ej skingradt."

Härvid må nu Hr Montgomerys erinringar inflyta. Sedan han på historiska grunder anfört ungefär hvad vi om katastrophen sid. 166 meddelat, heter det: "När man till allt detta lägger: att Drottningen, från den stund T. motarbetade och lyckades att tillintetgöra hennes Gemåls, Konungens förklaring af begreppet regera och råda, visat honom uppenbar ovilja; att han redan var en 60 års man, känd för oförfalskad gudsfruktan och oförvitliga seder; att han varit den, som uppgjort detta giftermål; att han ledsagat den höga bruden till riket; att han, med sin Grefvinna, ifrån första dagen af hennes bitkomst, utgjort det enda hofvets sällskap, utan att något så beskaffadt kärleksförhållande förut varit misstänkt, mindre af det höga föremålet anmärkt, och allraminst öfverklagadt; att han sjelf i sina anteckningar omnämner, att det icke var första gången han på sina knän sökte förmå Drottningen att öfvergifva sina vådliga planer, hvilka sedan kostade ädelt blod; att det är kändt och af Kon. Gustaf III sjelf medgifvet, att hon beskydde några medel för att vinna sina syften; så har man anledningar och skäl nog till den slutsats, att hennes upp-

---

*) Detta anses vanligen just utgöra den högsta vördnadsbetygelse, men nu skulle allting för T. vändas till det värsta.

**) Redan straxt efter den första här förut nämda stötesten vid hofvet, nedlade T. 1752 Cancellipresidents-embetet, hvarefter han vistades på landet under öfverläggning att nedlägga både Guvernörs- och Öfverstemarskalks-befattningarne vid hofvet, men som han erfor att detsamma icke saknade honom, hvad han hade tänkt, likasom hofvet å sin sida, att han icke kunde försaka dess nåd. På båda sidor bedrog man sig. Under hans frånvaro tilltog Drottningens köld, understödd af hans afundsmäns förtal och dikter. Den förskräckliga eclat var således af honom förutsedd, emedan han kände allt hvad som förbereddes honom.

gift till sin furstliga Son, ur de Gustavianska Papperen här förut åberopad, är endast och allenast en dikt, som jag ansett mig pligtig att sålunda hvälfva från T:s minne.

Såsom ytterligare bevis derpå att hennes bitterhet mot T. härledde sig från politiska och ingalunda moraliska orsaker, är det, att hennes nåd för honom återvände med förändrade politiska förhållanden. Begripligt är det, då man känner hennes lynne, att hennes missräkning, i samma mån skulle bittert såra henne, som hennes planer, att vinna hans medverkan, voro både djupt anlagda och länge förberedda. Med klokhet hade Drottningen beräknat allt som kunde både smickra och fästa honom vid hofvet. Men eburu T. i sitt yttre tycktes vara böjd för nöjen och genom sitt intagande sätt, likasom skapad för hofvet, dolde sig hos honom dock en inre spännkraft, underhållen och stärkt af en djup religiositet och en allvarlig rättskänsla, som ej gåfvo med sig då det gällde försöket att dagtinga med hans pligt eller öfvertygelse. Då befanns han oböjlig, hvad Drottningen, som dömde efter hans lena yta, ej förväntade. Och att hon så kunde bedraga sig, bedömde hon som ett bedrägeri och ett **förskräckligt** karakterslyte hos honom. Och detta omdöme verkade hos henne en hätskhet, som, till föga heder för hennes christliga hjerta, erfordrade öfver 12 års mellantid, innan hon åter kunde försona sig med honom.

Emellertid var han ett mål för hofvets bittraste hat å ena, och för Mössornas ej mindre hätska förföljelse å den andra sidan. Båda hade nu fritt spelrum, sedan han drog sig undan det offentliga lifvet till sitt täcka landtställe **Åkerö**, på en ö af **Yngarn**. Han nedsteg aldrig i fejd med sina ovänner, utan lemnade sitt europeiskt lysande rykte och namn att hinderlöst sönderslitas af deras samvetslösa medfart. Och i samma mån som hans verksamhet varit vidsträckt, hans anseende inom och utom riket stort och erkändt, hans **tal- och skrif-förmåga**, hans sätt att vara, liksom hans kunskaper, utmärkta, beundransvärda, i samma mån förenade sig afunden, illskan och småsinnet, att nedsätta, att nersmutsa hans goda namn och rykte med både rimliga och orimliga osanningar." ....

"När man från vårt afstånd med historieskrifvarens sanningskärlek, utan förut fattade fördomar, utan förkärlek för vissa idéer och planer eller parti-åsigter, betraktar C. G. T:s egenskaper såsom Statsman, Hofman och medborgare, kan man ej annat än beundra hans consequens, sinnesstyrka och patriotism.

Som förste Hofman, glömde han ej sina högre pligter, som förste Minister och såsom verksam Medborgare och varm vän af Konung och Fäderneslând, ej den ännu dyrbarare kärleken till Gud, och till föreskrifterna i Christi lära. Derföre underhandlade han aldrig med sitt samvete, och på dess och religionens och sin eds bekostnad tog han intet steg hvarken såsom Statsman, Hofman eller Medborgare.

Denna hans inre orubblighet under ytan af den högsta böjlighet, denna grundsatsernas stålfasthet, oaktadt att hans yttre sätt att vara visade den mest angenäma, alla förekommande smidighet*), hade bordt tillskynda honom redan samtidens odelade bifall, i stället att dessa, hos en och samma person förenade, sällsynta egenskaper, då betraktades såsom dubbelhet och falskhet, och sjelfva Lovisa Ulrika, som länge hyllade honom såsom en oförliknelig Hofman, Statsman, Vitterhetsidkare, Lärd och Konstkännare, trodde sig af honom bedragen och gaf, i följd deraf, åt sin konungsliga Son, hvad vi sett af de Gustavianska handlingarne, en förskräcklig idé om hans charakter. Och denna förskräckliga idé, hvad jag trott mig hafva ådagalaggt, gafs helt och hållet på Sanningens bekostnad genom en dikt, som så mycket mer borde verka på Sonens öfvertygelse, som det skedde, väl beräknadt, i ett ämne och om ett föremål, hvarom ingen vidare fråga eller förklaring kunde ega rum."

För fullständighetens skull anföra vi äfven följjande version af en partiskrift mot Hattarne (De la Gard. Arch. XVII. 107): "T. såsom Prins Gustafs Gouverneur ledsen att se andra än sina elever vid hofvet och uttröttad af hat till Gr. Bjelke, hvilken var Prinsens ende (ene?) Gouverneur (undergouverneur?), så väl som emot Dalin, Prinsens Informatör, sökte tillfälle att 1754 brouillera sig med hofvet och tog afsked."

I anledning af T:s licentierande från Gouverneurssysslan skrefs följande poem, som förmodats vara af T. sjelf (De la Gard. Arch. XVII. 39):

När Jupiter, obilligt vreder,
Sin örn från himlen störte neder,
Togs han på jorden väl emot;
Och fast han genast kallas åter,
Han sig ej mera fresta låter
Af nåd och smicker, list och hot.

---

*) *Sublimis gratus et imis* sattes också med skäl på den medalj, som slogs straxt efter hans död öfver honom.

Det är på denna örnens vingar,
Som Guden sig i höjden svingar.
Men när ock Juno för sin vagn
Vill honom köra, flyr han neder
Och i sin flykt han sig bereder
Sin ros, sin ära och sitt gagn.

I ofvannämnde berättelse till Secr.-Utskottet klagar T., att han, oaktadt sina omsorger, haft den olyckan att vid offentliga tillfällen ha ådragit sig Drottningens tilltal: "Voulez vous donc éternellement negliger cet enfant? Si Gustave sera quelque chose, je le devrai entièrment au Comte de Bjelke" m. m. jemte flera omständigheter, som på det ömmaste rört honom. Grundlösheten af dessa påståenden inses bäst af Prinsens egna uppgifter i Gustav. Papperna, der han icke låter någon försummelse komma T. till last.

Längre fram skrifver T. sålunda om sin redogörelse för Utskottet: "Mina vänner förebrådde mig att genom en för mycket ödmjuk skrifart synas svag i min egen sak; men jag kunde ej glömma den vördnad, jag Deras Majestäter skyldig var, och den jag trodde mig så mycket mer böra ådagalägga på en tid, då R. Ständer af omständigheterna nödgades att träda thronen närmare" (vid hofvets stora nederlag efter souverainetets-stämplingarne 1756). "Jag ville ej mäta min skrift efter tidernas oenighet, utan efter framtidens dom och bifall. Konungen hade ju sjelf vidgått sig hafva haft *des vivacités* som borde glömmas."

Gust. Bonde talar om uteblifven redogörelse för stora penningsummor, som T. haft under händer. Till sådant synes ej spår. Secr.-Utskottet 1743 gaf honom uttrycklig decharge för franska subsidierna. När han blef ordförande i Manufactur-contoret, skaffade han sig Commerceråd. Palmderhjelm till suppleant, med vilkor att slippa all befattning med penningar och räkningar, hvarföre ock arfvodet till P. genast afstods. Huru skulle ej redogörelse blifvit gjord för Öfverstemarskalks-embetet? För Drottningens handcassa skedde den hvarje månad. Nu aflemnade han en summa penningar, uppkommen af årliga besparingar på Kronprinsens stat, i den afsigt att framdeles tjena till en utländsk resa. "Mina successorer hafva tänkt annorlunda i detta ämne och befarat yppighet och flygtighet."

Från hofvet aflägsnad, blef T. på afstånd åskådare af de följande händelserna, då hofvet steg för steg invecklade sig i politiska äfventyr. Ofta hade han sjelf funnit sig för

ycket eftergifven för andras meningar*) och följaktligen ej alltid enständig nog i sina rådslag; men då fråga var om frihet och regeringssätt, blef meningen så mycket orygglibare, som den grundades tillika på samvete för besvurna grundlagar och på en innerlig öfvertygelse — derom kan man ej misstaga sig — att folket slutligen i dem skulle finna sin lycka, när en högre och allmännare upplysning hunnit sammanföra tänkesätten. "Alla begynnande mixta constitutioner, säger T., förfalla i en nödvändig anarchi innan de fullkomligen kunna stadgas. Vinna under denna röra Konungens usurpationer, så följer en absolut monarchi; vinner nationen i dess usurpationer, så får först friheten form och styrka. Vi lefve under dessa hårda åren och måste utstårda dem, tills vi liksom England dem efter långsamt qval genomgått. Hade les communes bland denna handlande nation, oaktadt hvad begabbare säga, ej vårdat Engelska friheten genom inkräktningar, så vore la chambre des seigneurs längesedan igensluten och nyckeln i Konungens skrin." Hela regeringssättets bestånd ansåg han ligga i Rådets myndighet, hvilket skulle motstå despotismens försök och vara frihetens väktare samt å andra sidan som en borg omgifva konungamakten, göra den af folket vördad och älskad och följaktligen förvarad mot alla sjelfsvåldets intrång. De fyra sista åren af Fredrik I:s regering vore ett bevis huru det borde gå. Under flera års fortsättning af denna styrelse hade ändtligen partierna slocknat och friheten fått stadga.

Ehuru 1752 års riksdagsbeslut bekräftat Rådets yrkande enligt Regeringsformen, att Konungen nu som förut skulle i vissa fall ovilkorligen följa Rådets pluralitet, fann T. dock vid sin återkomst, hösten 1753, frågan åter invecklad. Märkligt nog hade genom de närvarande Rådens lämpa eller eftergifvenhet denna tvist blifvit liksom söfd; men under T:s närvaro upplifvades den nu till den grad, att Konungen vägrade underskrifva hvad han ej sjelf beslutat.

T. skref nu åter en deduction öfver ämnet, "hvarigenom saken sattes i sitt fulla ljus", skrifver Ehrenheim. Öfvertygelse, ed, lagens klara mening och omsorgen att undvika ansvar hos Ständerna dicterade detta betänkande: "Vore jag i samvetet öfvertygad, att min frihet vore för mycket o-

*) "Les protocols du Senat fourniront des exemples où j'ai sacrifié mon sentiment, peut être avec trop de facilité, mais toujours dans l'intention du bien public; et la posterité jugera si je n'aurois pas mieux fait d'adherer à mes idées."

handen och tygelfri samt H. Maj:ts makt att göra godt in-trångt inskränkt; så hade jag mig noga betänkt, innan jag bundit min själ vid en dyr, fast och orygglig ed. Jag bedyrar ock inför Gud mig tryggt vara förvissad, att Sveriges Konung eger alldeles obundne händer att göra land och rike allt det goda som upptänkas kan, och vore för Herr Rikets Råd vida mer än vådligt att sätta sig emot Landsherrens uppsåt att hundradefallt förmera landets sällhet. Jag är också vid min salighet öfvertygad, att lagar och stadgar äro tillräckliga att hämma allt sjelfsvåld, när deras verkan underhålles af Öfverhetens lifgifvande kraft. .... Ingen farligare tvist kunde uppkomma, än den som egde det ringaste sken att angå folkets rättigheter. Kunde ibland oss, som så dyrt vår frihet köpt och dess rätta värde känna lärt, något tvifvelsmål uppkomma angående ömheten af dess bibehållande, då behöfde vi endast jemföra de några och 30 år som förflöto mellan 1680 och 1719 och de som följt från 1719 tills nu, och under sådan jemförelse betrakta landet, vetenskapernas, konsternas, slöjdernas uppodling. En fullkomlig rubbning öfverginge oneckligen vår frihet, i fall Rådets vota activa någonsin förvandlades i passiva. .... I en Republik fordrar försigtigheten att omskansa sig emot allt hvad i längsta framtiden till enväldsanslag leda kan. ... Hans Maj:t kan med ett ord dämpa all uppkommen tvekan. ... I vidrig händelse nödgas jag att styrka till R. Ständers sammanhållande, emedan dem åligger att upprätthålla Konungens rättigheter, deras egen frihet och deras under edsförbindelse ingångna contracter, när deras fullmäktiges åtgärd ej mer är tillräcklig." Vid påföljande riksdag beslutades, att för Adolf Fredrik liksom för dess företrädare en namnstämpel skulle förfärdigas, hvilken Rådet egde att enligt instruction vid vissa tillfällen trycka under besluten.

Vid hofvets stora anläggning och nederlag 1756 förhöll sig T. passiv. Sedan räfsten börjat, kom man till T. och fordrade, att han skulle rädda de olyckliga. "Hvem hade väl kunnat rädda honom, om anläggningarne fått framgång"? frågar Ehrenheim. Mellertid var T. utan all beröring med Commissionsdomstolens ordförande, Frih. Wrede, och dess actor, Renhorn. Efter conspirationen hade T. föreslagit ett tal i Rådets namn till Konungen och ville äfven att Ständerna skulle göra en declaration, på hvilken han äfven uppsatt ett svar. Man afstyrkte alltsammans såsom för begge partierna otillräckligt. T. yttrar i anledning deraf: Des deux partis, qui sont le mal necessaire d'une Republique,

lui de la Cour est toujours le plus extrême et plus violent, parceque tout particulier qui y est engagé plaide sa propre cause; il s'agit d'abord de lui, le bien du Roi et de la patrie s'ensuivra s'il peut. Au lieu que ceux qui sont pour l'observation inviolable des loix, ont une cause commune, moins relative à leurs individus qu'au corps entier dont ils sont les membres. Ainsi il est infinement plus aisé de traiter et de convenir avec eux. Le parti de la Cour regarde toute reconciliation comme faite à leurs depens. On leur ôte, à ce qu'ils pensent, le pain de la bouche en diminuant leur portions: ils veulent seuls avoir part aux graces, dans le temps que les autres ne demandent pas mieux que de partager leurs succès avec leurs concitoyens. Ils souhaitent une pluye universellement fertile; les autres ne la demandent que pour leurs champs.

I Oct. 1756 reste T. till Leckö. I Febr. 1757 kallades han till Stockholm för att öfverlägga om kriget. Efter uppgifvandet af allt som talade derför, yttrade T.: "Dock ligger mig ännu på hjertat erinran af hvad sig år 1741 och följande åren tilldrog, då ställningen syntes lika fördelaktig och dess oaktadt missämja, afund, harm, bitterhet gjorde ej allenast vårt företagande onyttigt, utan försatte hela riket på brädden af sitt förderf. Jag råder derföre att vinna tid äfven detta år genom makliga underhandlingar att se huru kriget vänder sig och under tiden närmare utforska Ryska hofvets afsigter."

T. tillbringade hädanefter somrarne mestadels på Åkerö. Om vintrarne i Stockholm var hans hus öppet en gång i veckan för ett valdt sällskap: Stiernman, Berch, Tilas, Svab, ..., Bäck, Wargentin, Lundberg, Rehn, Arrhenius, Pasch och Fehrman.

T:s sinnesstämning och sysselsättningar 1757 tolkas bäst uti hans för detta år nu utgifna dagbok. Följande året skrifver han så om sig sjelf: "Min dagliga eftertanka, säger han, sysselsätter sig att eftersinna 1:o Om jag ej redeliga ment med Konung och Riket, och 2:o Om jag uppsåtligen tillfogat någon min nästa något ondt. Men så sant jag, gamle man, saligheten ärfva tänker och, rentvagen i Christi blod, inför den alltseendes öga, vet jag ej något sådant med mig. Herren allena vet att jag dagligen inför honom rannsakar mitt hjerta. Liten otålighet emot mina oförtjenta olyckor, någon flygtighet i tankar, något bekymmer för mina närmastes tillkommande öde, någon skiftande kolnad i min eljest brinnande kärlek till Gud, någon vedervilja emot

verlden, något måstrande i Försynens ordning, någon grämelse öfver mångens otacksamhet, någon sorg öfver några gens anfall emot min heder och mitt goda namn, någon barnslig glädtighet som min ålder illa kläder, med mera, som kan hända är mig doldt, är väl det ogräs som ännu uti mig gror; men jag söker utrota det så fort jag hinner, i tanka att, genom Guds Nåd, bädda mig en lem sotsäng, igensluta min dörr och i det tysta afbida löftets fullbordan."

Rådet, nyss gynnadt, upphöjdt för sin ståndaktighet i grundlagens förevar, hade ännu hofpartiets agg emot sig qvar. Vid 1760 års riksdag hotades det äfven af Ständerna för följderna af ett olyckligt krig. Höpken, Palmstjerna och Scheffer måste resignera. Nu utspreds, att T. ej ogerna såg detta, i hopp att åter blifva Cancellipresident. Då uppläste T. sitt afskedsmemorial i Rådet d. 17 Mars 1761, men öfvertalades att uppskjuta saken, äfven af Landtmarskalken. Den 21 Aug. besöktes T. af Talmännen för att förmås qvarblifva i Rådet, men var obeveklig. Den 1 Oct. nedlade han sitt embeten. Han hade jemväl någon tid varit Ordförande i Lag-Commitéen.

Vid afskedstagandet slogs en liten penning, föreställande en Cirkel, som gjort sin ring, hvarunder var skrifvet "d. 5 Oct. 1761." Copia af afskedet och medaljen sände T. till Geheimerådet Moser i Cassel, som sedan intog dem uti Gesammelte moral. und polit. Schriften, Frankf. 1763, sidd. 482—492. Jfr om Moser Gjörwells Bibl. Tidningar I. 151.

T:s hofgunst hade gjort honom farlig för dem, som omgåfve de kungliga; och samma personer, som under hans närvaro i Stockholm omsorgsfullt hindrat honom att någonsin komma till enskild förklaring, tordes ej glömma honom frånvarande, ty tidshvirfveln kunde äfven återföra en åldring till Rådet. Konungen röjde tid efter annan benägenhet för T. och sommaren 1759 fick han en hemlig vink att komma ut till Drottningholm för att enskildt rådfrågas af Konungen, som ville återge honom sitt förtroende. Men T. inställde sig i sällskap med andra Rådsherrar och Konungen låtsade intet om, så att hela saken förföll. Mellertid ansågo hofvets maktegande, att T. borde noga bevakas; och det kunde ej bättre ske än att genom ständiga förtal underhålla hatet inom hofvet, under det T. genom uppenbara osanningar vanställdes för allmänheten. Han dömdes skyldig till både allt det obehag som drabbat hofvet, och å andra sidan kunde knapt nämnas någon samhällsbrist, som ej hans

des från honom. Han hade uppoffrat landet åt Frankrike
, uppväckt partierna; tagit franska penningar och köpt
ster; inledt krigen och skapat dyrheten; infört yppig-
n och grundlagt sedernas förderf.

År 1764 fick T. oförmodadt befallning att uppsända
. de böcker, han ännu med tillåtelse hade hos sig af sitt
Kronprinsen sålda bibliothek. Man kunde ej såra ho-
s ömmare än genom återkallelsen af löftet att i sin lifs-
tå begagna dem.

Vid 1765 års riksdag uppgjorde T. en tafla af rikets
ständ. Omtankan borde rigtas 1:o åt finanserna. Brän-
bränningen hade 1764 föranledt en införsel af 600,000
ad, och som gemene man ännu var förmögen, ökades
nvinsupandet och med detsamma cursens stigande; 2:o
ernas förbättring: bättre efterdöme af de myndige, all-
mmare uppfostran, sednare utflygt i stora verlden, min-
tillgång på penningar o. s. v.

År 1766 indrogos de flesta pensionerna. "Hoffröken
ek och jag få lika: 1000 plåtar årligen", skrifver T.
inträffade svåra ekonomiska omständigheter. Räntan på
lderna öfverstego inkomsterna med 3000 daler.

Mössornas öfvermod närmade åter hofvet och Hattarne
hvarandra. Af Gustav. Papperen I. 79 synes, att T.
och med rådfrågades 1768 i afseende på utvägar att
na Möss-Rådet. Man tänkte nu redan på revolution med
ska penningar; men T. tillstyrkte öppen negociation med
let. S. å. blef T. enkling. Men hans maka, en förträff-
qvinna, lefver upp i dagboken. Följande året fick han
kerö besök af hela Kongl. Familjen, vid riksdagens flytt-
från Norrköping till Stockholm. "Han synes härigenom
grad, ehuru han är mycket förfallen. Drottningen har
behandlat honom med den största aktning", skrifver Gu-
III i Gustav. Papp. I. 94. Den 15 Dec. 1769 skref
af III till Landtmarskalken: "Man säger mig just nu,
T. fått anfall af en häftig blodspottning. Det skulle
skamligt för nationen och förhatligt för partiet, om
so vördnadsvärde gubbe skulle dö utan tröst och utan
st. bevis af de nu församlade Ständers deltagande i hans
räliga belägenhet." Gustav. Papp. I. 103. Flera utmät-
ar för skuld hade de sednare åren öfvergått T. Stän-
ens beslut om återställelse af T:s pension inkom till Ko-
gen d. 8 Jan. 1770 och tvenne dagar derefter afsom-
Tessin.

Skrifter: (se ofvan). — Inträdestal i Vet. Akad. Sthm 174. — Tal om Svenska Språkets Rygt och Upodlande. Ib. 1747. — Tal till R. Ständer d. 31 Mars 1747. Sthm s. å. Ib. 1785. (Ej. en gammal etc.). — Några hastiga Försök, huru Svenska Språket passa vill till Stenstylen. Ib. 1750; med Tillägg. Ups. 1771. — Prins Gustafs Fyra Åldrar. Ib. 1751. (An.). — Observatio, eller Företal på Latin och Svenska till Museum Tessinianum. — Utkast af en gammal Mans dageliga Bref, under dess Sjukdom till en späd Prints. Sthm 1751. (Ed. I. rariss.). — Ib. 1756, 1785 (Ej. en gammal etc.). — Gallice. P. 1, 2 à Paris 1755. — En äldre Mans Bref till en stadigare Prints. Sthm 1753. — Ib. 1756, 1785 (Ej. en gammal etc.) — Gallice 1755 (Ej. Utkast etc.). — En gammal Mans Bref till en ung Prints i Fem Årgångar. Del. 1, 2. Sthm 1756. Ib. 1785. — En gammal Mans Bruns-Motion. Ib. 1753. (Anon. rariss.) — Tal öfver C. Hårleman. Ib. 1753. — Tal, hållne i K. Seraphimer-Ordens Capitlet ifrån 1748 till 1760, utgifne af J. Simmingsköld. Ib. 1778.

(**Källor:** Huset Tessin. — Gahms Saml. — Tessin och Tessiniana (af Ehrensvärd). — C. G. Tessins Dagbok 1757. Utg. af G. Montgomery. — Tidn. för Vesterbottens Län 1844. — Gustavianska Papperen. — De la Gard. Arch. — Warmholtz gren, Sv. Sk. Litteratur. — Hammarsköld, Sv. Vitterheten. — Rothliebs Landtmarskalkskrönika. — Boyes Riksdagshist. — Vidräkning och Reform. — Skildringar ur det inre af dagens hist. — Portefeuille. — Woltemats Anekdoter. — Minnestal af Höpken, Gadd och Leyonhufvud. — Sv. Akad. Handl. Del. XVII).

— A — 6 —

THAM, PEHR.

Denne på sin tid mera ryktbare än beundrade fornforskare, men hvars namn nyligen blifvit uppfriskadt såsom Thorilds välgörare, föddes på fideicommisset Stora Dala i Vestergöthland d. 22 Dec. 1737. Föräldrarne voro *Pehr Tham* och *Ulrika Ulfsparre*. Enda sonen och arfvinge till en stor förmögenhet tilläts han uppväxa i den största frihet; allt tvång var bannlyst; ingen fick sätta sig emot hvad den unge junkern ville, huru besynnerligt eller öfverdådigt det än vara måtte. "Men, tillägger biographen, i ett afseende utmärkte sig fadren för s t r ä n g h e t. Hans religiositet hade hela otålsamheten och stelheten af Ulrika Eleonoras tid, och contrasterade på ett sällsamt sätt med den alltför stora lexitet och neologism i grundsatser, som han föröfrigt ådagalade." Denna uppfostran förklarar mycket af den fullvuxna mannens rigtning i charakter, lynne och studier.

Vid fjorton år skickades 1751 den unge herrn med en informator till Upsala. Emedan ynglingen var vettgirig läste han mycket, men spridt och troligen flyktigt, bland annat architektur, hvaruti han bildade sig efter Hårleman och Rehn. Huru djupt han i denna vetenskap inträngde, är obekant, men vid 23 års ålder, förut utnämd till Hofjunkare, erhöll han fullmakt som Hofintendent, och trädde i vänskaplig be-

sing med Ehrensvärd och Sergel. Vid ofvanberörde tid gjorde han bekantskap med den bekante riksfinancekämpen Nordencrantz, som då låg i krig bland andra med Prof. Christiernin, lika seg och ihärdig som motståndaren. Th. uppträdde till den förres försvar med skriften *Tankar om Christiernins Föreläsningar om Växel-Coursen*. Sthm 1761. Den unge Förf. erhöll derför det största honorarium en author kan få *): nemligen en ung, förtrefflig, låtom oss antaga äfven vacker flicka, med en hederlig hemgift: *Henrika Nordencrantz*. Det unga paret flyttade till Vestergöthland, byggde sig, icke en bydda, utan snarare ett slott, skapade omkring sig ett Eden midt i ödemarken och lefde tillsammans 55 år i ett lyckligt men barnlöst äktenskap. Om vi nu att tillägge beggederas dödsår, samt den underrättelsen att han efter statshvälfningen 1809 erhöll Nordstjernan och titel af Öfverintendent, så är Pehr Thams biographi i yttre måtto härmed afslutad, ty han sökte inga befordringar, upplefde inga öden, utan tillbragte sina 58 sista år såsom possessionat i lugn, oberoende och välstånd, besökande än den ena än den andra af sina egendomar, och då och då hufvudstaden.

Men det är dock flera sidor att betrakta af detta verksamma och långa lif.

Bröllopet stod d. 3 Aug. 1762 innan bruden, född d. 1 Aug. 1747, fyllt sitt 15:de år. För hennes förmögenhet inköptes egendomen Dagsnäs i ett vackert läge, utmed Hornborga-sjön, men i en oländig bygd. Den nye egaren bröt sten, skapte trägårdar och parker, prydde dem äfven med utländska blomster, buskar och träd, af hvilka åtskilliga vandes vid Sveriges kalla himmel, så att den grånade patriarchen, när han vandrade i skuggan af sina lundar, kunde kunnat säga som den gamle hos Claudianus: "dessa har ha varit ollon i min hand." För det prydliga glömde han dock icke det nyttiga: han odlade, bygde, anlade landsvägar, utdikade moras, ur hvilka ängar, åkrar och byar uppstego, samt meddelade allmänheten sina rön; hans år 1782 utgifna skrift *Om Uppdämningar* säges icke sakna värde.

Ekonomien ingick som hufvudelement i hans *Anteckningar under och i anledning af en Resa från Vestergöthland till*

*) Kanske stode icke — såsom vi i texten på skämt antagit — giften och giftermålet i ett så nära och omedelbart förhållande, men vi förmoda dock, att författarskapet åtminstone varit en bidragande orsak till den äktenskapliga förbindelsen.

Stockholm, gjord åren 1796 och 1797. Stockh. 1797, ... deruti en mängd andra ämnen äro på ett sällsamt sätt i... kastade. Förebilden togs förmodligen af Linnés reser, ... man måste vara Linné, för att kunna så på landsvägen ... ut ljus åt alla sidor. — Ur ekonomisk synpunkt ifrade T. ... emot de många helgedagarna. Derom ingaf han på flera ri... dagar det ena memorialet efter det andra, utgaf derom 17... en skrift *Om Helgedagar*, skref derom ofta i tidningar... samt ånyo efter trettio år fyra särskilda skrifter, ehuru h... dera å blott några få blad, nemligen *D—a d. 5 Mars* 179... — *Om Kaffe, Bränvin, Tobak*. Sthm 1799; — *Jemför*... 1799, jemte *Svar och Anmärkn. vid Svaret rörande Ma... Beb.-Dag*. Den förstnämnde handlar om öfverflöd i all... het; bruket af Kaffe försvaras, men Bönedagar, Tobak, A... och Cours förkastas. I den sistnämnde bevisas, att Ma... Bebådelsedags firande på en arbetsdag årligen kostar Sver... en million. Ja ännu vid 1818 års riksdag ingaf han ... memorial om samma sak, som således måst hafva legat ... nom särdeles ömt om hjertat. Äfven Midsommardagen ... han hafva förflyttad på en söndag. I denna åtlan lyck... han väl ej, men han hade dock ej långt efter K. Gustaf I... uppstigande på thronen redan haft den hugnaden att se ... författning utgå, angående 13 öfverflödiga helgdagars ind... gande, hvarom Th. vid 1769 och 1771 års riksdagar väc... motion och hvarföre Konungen på en middagsmåltid i ... mersborg 1772 offentligen complimenterade honom — en ... hvarom han gerna talade.

Af det anförda skönjes, att vår man var en ganska st... realist. Ett af hans bref — till Thorild d. 6 Juli 1791 ... tecknar denna hans åsigt och är tillika ett prof af ha... skrifart: "Hvad jag i mitt förra bref skref om Auctore... mente jag i synnerhet om dem, som trycka. Plato, Th... cydides, Julius Cæsar etc. tryckte aldrig; men de voro st... exempel i menskligheten — och lemnade manuscripter ... Det finns ett ställe i Petersburg, der man aldrig säljer ... nat, än halfva strufvor; utslitna hårband; knappnålar ut... udd och knapp. Endast motsvarande saker, eller årenade... borde föras till trycket."

"Fröna voro, likasom allt hvad jag ser från England ... väl inlagda och sorterade. — När M. H. reste dit, var ...

*) Här glömmer den hedersmannen rentaf, att manuscripter ... hvilka man offentliggjorde i noggranna afskrifter, annonceade ... köp och sålde i bokläder, voro hos de Gamle alldeles det samma ... som våra tryckta böcker.

manne den första nation: nu, den sista. Som skulle kunna inbilla oss, att elefanten är äfven det minsta djuren!"

"Ingen "ljungande tanke" eller "helig sanning" (hvarpå H. yrkar), af mig eller andra, värderar jag öfver de vägar jag nyss fullbordat och de hyar jag ombygger. är Physik. Jag menar nämligen, att alla speculations- eller "sanningar" böra leda dit: till fasta, påtagliga mål. Hundrade speculations-propositioner i Euclides leda till Hypotenusa; till Jordmätningar. Astronomiska in-, till Seglation. Chemiska experimenter, till Ekonomi, arbeten, Medicin. Detta är vetenskap: det bevisar hafva ett verkligt innehåll; det gifver oss föda, kläder, beqvämligheter. Men hvad vill M. H. med sina Mo-, Metaphysiska, Theologiska tankar och sanningar? såsom vetenskap betraktade: ty det triviala, att man bör skära näsan af sin nästa o. s. v. begriper hvar och af Naturen. Att kalla blotta metaphysiska påståenden gande" eller "heliga", är blott att förgylla och förblinda. ett ensamt glas i ett optiskt instrument: och allting vändas upp och ned."

Af det anförda skulle man kunna sluta att brefskrif- föraktade allt annat utom åkerbruk och de praktiska kaperna; likväl understödde han flera författare, i de- verksamhet på olika fält, ja han både skref och "tryckte" en hel hop skrifter i ett halft dussin ämnen.

Ett af de ämnen, hvaruti Th. uppträdde som reforma- var ock religionen, i hänseende till hvilken han insupit Voltaireska skolans grundsatser, ehuruväl han som hus- bevistade den allmänna gudstjensten, troligen i öfver-, att religionen vore en för statens säkerhet nyttig pelse. Till den redan aflidne mästarens försvar mot ts angrepp, skref Th. och lät 1782 trycka *Lettres à Linguet au sujet de ce qu'on trouve dans ses Annales Voltaire et sur la Secte dite Philosophique*. Den fran- kritikern tog veterligen ingen notice om den nordiske ndaren, men en *Ehrenborg på Hofdala* upptog strids- ken och utgaf, äfven på fransyska, ett skarpt svar. — vacker dag, ungefär vid samma tid, emottog Consisto- i Skara från Hans Nåd på Dagsnäs, i manuscript, en *laring öfver Luthers Cateches*, den förf. önskade få an- i stället för Svebilii; men som detta opus befanns hålla flera irrmeningar, förvägrade Consistorium, i de igaste ordalag, både sitt förord dertill och sitt bifall

till skriftens tryckning. Uppbragt vände sig Th. till Ko'nungen, med anhållan, att H. Maj:t täcktes ålägga Consistorium i Skara att godkänna hans Catechės, eller, i annat fall, utbad sig tillstånd att få låta trycka den. Hand-skriften förvaras nu på Stockholms K. Bibliothek.

Såsom medborgare och god patriot samt med hög tanke om sin klokhet ansåg Th. ock för en pligt att ej uteblifva vid riksdagarna, samt någongång upplysa allmänheten genom skrifter om hvad han i politiken ansåg vara rätt och sannt. De dithörande äro: *Politiska Erhindringar. Tredje Stycket.* Sthm 1795. (De båda föregående utkommo aldrig, utom ett fragment af 1:a St.) samt *Politiska Anteckningar.* 1:a St. Sthm 1799. Vi känna ej rätt hvilket utgjorde kärnan i Th:s politiska meningar; vi förmoda endast att han, under frihetstiden, liksom sin svärfader, hörde till Mössorna; äfven under Gustaf III stod han, i fall vi ej misstaga oss, i Oppositionens leder, ehuru han ej tyckes tagit någon särdeles verksam del i striden. Af brefvexlingen med Thorild skönjes att ingendera den tiden högt uppskattade denne Konung. Småningom öfvergick hans liberalism till despotism (i fall det kan kallas öfvergång, emedan båda dessa linier hos många redan ursprungligen ligga hvarandra nära): envälde blef då den bästa af alla statsförfattningar och Fredrik II hans ideal. I Maj 1792 skref han till den af revolutionens lågor då flammande Thorild, följande rader: "Men hvarföre fick jag icke svar på mitt exempel i Politiken (af Visens bikupor och myrstackar), att Naturen gifver oss exempel på de bäst styrda stater — genom envälde? Eller känner Min Herre någon stat i Naturen bättre styrd? Min Herre måtte tro, såsom orthodox i sin lära, att man skall tjuta med Vargar och lefva med dem. Också om man är ett får? Läs nu *Gazette de Leide* № 10 (Bihanget) och admirera, i National-Församlingen, det "höga och mer stätliga" af villfarelser!" — Vidare i samma bref: "Jag vill i' Skara äfven inrätta ett Sällskap *pro Sensu Communi.* "Vett och Verksamhet" hade jag till valspråk; Kung Fredrik II till Heros; och den 24 Januari till samlingsdag (födelsedagen på engång för två) *). Några gånger voro vi tillsammans. Jag skref något, som nu är undanlagdt. Men min kärlek för Sundt Förnuft är qvar."

Det hörde föröfrigt till mannens bizarrier och sjelfmotsägelser, att han, ehuru i hans väsende knapt den minsta

*) Nemligen Fredrik II och Gustaf III.

lra poesi fanns, dock uppträdde som ett slags Musaget r det unga sångarslägtet. Han corrigerade Lidners Sparra, gaf Enebom*) æsthetiska råd, samt sökte genom sina istolåriska förmaningar uppfostra Thorild, den mest öfverände af Sveriges samtida skalder, till "vett och sundt förft." Troligen härledde sig denna sympathi för den nya tra skolan dels af den hyllning de unga, af lyckan styfoderligt begåfvade männen egnade åt denne *Magnus Pamus*, dels af deras revolt mot de maktegande på Parnassa och Stockholms-Posten, för hvars gyckel han sjelf, i nseende till sitt antiqvariska vurmeri och sitt besynnerliga rifsätt, oftast var utsatt.

Det var detta vurmeri, som egentligen gaf Tham namnmighet, som en Rudbeckius redivivus. Boende i en trakt, på uråldriga minnesmärken och troligen säte för en cultur, kanske ej var yngre, möjligen äldre än den Odinska andringen, ville han dit förflytta både Gylfe och Odin. elf uttalar han sig derom så i ett bref till Thorild: "Jag åker slutligen att kunna bevisa: att Gylfe bodde ofvanföre, h Oden midt emot Dagsnäs; att de gamla Asarne voro sparrar från Asa i Småland, mina förfäder; att Kung ngrimer på Bolmsö i Småland, Kung Frode i Halland, ngshen Rese i Bohuslän, voro samtida med Kung Smör i stergyllen; att Unaman och Sunaman voro intoleranta fändar, hvilka Ulfsparrarne dränkte såsom ett *extremum* af t döpas; att S. Sigfrid lät bygga offerkyrkan Skager i Unna, i Vestergyllen, — den besynnerligaste och äldsta byggnad i Sverige, (och hvilken hvarken Min Herre eller gon annan känner ännu); att den Helige Ande hänger i nna kyrka som en löja, och icke som en dufva (såsom i dra kyrkor); att jag låtit återuppråtta detta tempel..... sådant, Min Herre, är vetenskap och verklighet!"

De sista orden visa, att han lika bergfast var öfverpad om sanningen af sina antiqvariska hypotheser, som ns föregångare på sextonhundratalet. Likväl var han långt ån att ega desses djupa studier, men saknade, liksom de, tiskt sinne. Ett af hans arbeten förtjenar dock i åtskilla hänseenden utmärkelse: *Göthiska Monumenter, samlade beskrifne af Pehr Tham*. Sthm 1794, in 4:o med planr. Derom yttrar Sjöberg: "den bästa och mest användra af hans skrifter, deruti texten är nog kort och ofullndig, men enkel och passande för ett arbete af detta slag.

) Till Herr En—m, med flere Tidens unge Författare. Sthm 1795.

Om han fullbordat detta arbete med begagnande af de sam-
lingar han hade och dem han kunnat få, hade det säkra
och bättre bevarat hans minne än allt hvad han föröfri
under sin lefnad utgifvit. Han ansåg detta såsom en li
början till något större helt, men hans tankar vände
alltid till något nytt; också tyckte han, att detta ej
så alldeles hans eget, emedan han endast påkostat de sa
lingar andre gjort." Föröfrigt läste han runinskrifter,
och med spikskrifter på sitt egna vis, tydde sagorna ef
sitt sinne och såg i allt en bekräftelse på sina satser.
höra följande småskrifter: *Fyra Bref till Lector Luth i Skar
innehållande några anledningar, att i vår Nordiska Histo
äro flere misstag, samt angående våre Westgötiske Mo
menter och Antiqviteter.* Bihang till Skara Stifts-Tidn. 17
— *Bref till någre lärde Herrar i Köpenhamn* 1802, in
med ett i koppar stucket Mynt. Bihang: *Bref till Mag. G
Knös, som då var i Rostock.* — *Anmärkningar till förb
ring af Ordaförståndet i vår äldsta Nordiska Historia*, 18
in 4:o med plancher; samt *Anmärkningar i anledning af H
Prof. Müllers Afhandling om Guld-Hornen*, 1817, in
med ett kopparstick. Sistnämnde stridskrifter voro den
årige gubbens sista välmenta gärder på svenska fornfor
ningens altare.

Th. lefde dock i en tid, då sådana bemödanden ej a
lenast ingen tack rönte, utan ock, äfven om de varit ledd
af mera urskiljning, bemöttes med löje, hvartill redan Dali
i ett skämtsamt poem angifvit tonen, ehuru dennes mening
visst icke var annan än att blott klandra svärmeriet, god
trogenheten och de lärda falsarierna. Dock skulle Th. åte
upplefva den dag, då en ny reaction, i någon mån likarta
den Thorildska, mot tidsandans ensidigheter åter uppsto
och då bland annat kärleken till det gamla Norden och akt
ningen för fosterländska fornforskningen åter komme ti
heder. Götiska Förbundet kallade veteranen på Dagsnäs ti
sin ledamot. Tham antog namnet Engelbrecht, men säll
skapet blef ej litet bestört, då hedersmannen till inträdes
tal på fransyska öfversatte eller lät öfversätta en bit u
Johannes Magnus, sedan tryckt under titel: *Histoire d'En
gelbrecht Engelbrechtsson, extrait du 22:me livre de la chro
nique suedoise et gothique de Johannes Magnus.* Skara 1811
På förhand kände man hans kätteri angående Odens bestånd
och var höjd att lemna den gamle oantastad i sin tro: men
en ledamot var alltför häftig och zelotisk, för att stillt
gande kunna gå förbi en så stor stötesten. Geijer berätta

derom följande: "Ling, som ej utan Adlerbeths och flera Götiska vänners trogna medverkan slutligen fick sitt gymnastiska institut i hufvudstaden inrättadt, hade emellertid med öppna armar blifvit emottagen i Götiska Förbundet, men var likväl ingen flitig besökare af våra stämmor. Jag kommer ihåg, att han var närvarande då en vår nykallade ledamot, Öfverintendenten Pehr Tham, i förbundet högtidligen emottogs. Den gamle, vördade antiqvariske mæcenaten ät oss genast förstå huru det egentligen förhöll sig med rikets antiqviteter, hvilkas förnämsta minnesmärken skulle beinnas vid och omkring hans eget gods Dagsnäs i Vestergötland. Det tycktes som till och med sjelfva asken Ygdrasill ler skulle hafva stått. Nu räckte ej Lings tålamod längre ill. "Den står väl i helvete heller!" utropade han och gick ur salen."

Vi började med att skildra Th. såsom en rik egendomsierre, som ej allenast upplyst vårdar sin ärfda och förvärfda ord, utan äfven ger andra en föresyn i en klok och förnuftig landthushållning, som genom fredliga eröfringar från a motsträfvig natur skapar en ny bygd, aftvingar kärren ich stenbackarna skördar, som framtrollar i ödsligheten en ördig oas, ett nordiskt Eden och inför ibland dess lundar dla främlingar från södern, ja från andra verldsdelar *). Iidtibland dessa skapelser bygger han ett landtligt palats ch samlar inom dess murar skatter af böcker, konstsaker ch fornlemningar. Men i hans hand blefvo de ofruktbara ller framkallade blott oäkta frukter. Hos mången är fattigomen ett hinder för den vetenskapliga utbildningen: kanske kulle ett sådant förhållande varit lyckligare för Tham, såom författare. Han skulle icke då njutit en uppfostran, om gjorde honom sjelfklok, envis och ömtålig för motsäelser; han skulle kanske hafva gjort grundligare studier, rungits att verksamt gå fram i en och samma rigtning, i ället för att nyckfullt kasta sig från det ena infallet till et andra. Hvad som felades denne man var visst icke ufvud: oaktadt alla ensidigheter och alla öfverdrifter öfverskas man många gånger af ett kärnfriskt omdöme, och ånga af hans anmärkningar emot Thorilds politiska svärerier slå spiken på hufvudet. Hans originella skrifsätt, om man fordom endast fann löjligt, har charakteren af pidarskrift och drag af snille.

*) Pinus Larix, Thuja och Abies taxifolia.

Liksom vi började med att framställa Tham från en af sina förmånligaste sidor, så vilja vi sluta med att visa honom från en, som gjorde honom än mera heder. Denna sida var hans mæcenatiska. Oräkneliga voro de, som rönte hans uppmuntran och understöd, och dessa gåfvor spriddes i flerfaldiga rigtningar och för flerfaldiga ändamål. Det var till en del på hans bekostnad, som Prof. Sjöborg bereste Blekingen och utgaf sin beskrifning öfver denna provins; det var på hans bekostnad, som Hilfeling bereste Gottland och afteckade dess märkvärdigheter. Genom hans bidrag kunde den afbrutna tryckningen af Warmholtz' Bibl. Historica åter komma i gång *). Han understödde den på sin tid bekante, kringvandrande danske antiqvarien Arendt, och huru stor hans frikostighet var mot Thorild, har först i sednare tider blifvit bekant. Äfven sällskaper, af hvilka han var ledamot, gynnades med penningebidrag: åtminstone gaf han till Vet. Societeten i Upsala engång ett penningebidrag till tryckningskostnaderna för dess Handlingar. Men dessa äro blott några få tillfälligtvis kända prof på hans i tysthet utöfvade frikostighet. Sammanräknade utgjorde dessa mångfaldiga gåfvor utan tvifvel ett högst ansenligt belopp, men de utgingo plockvis och efter stundens inspirationer: hade de blifvit concentrerade till färre föremål och utdelade med mera utval, skulle nyttan ofelbart blifvit vida större.

Förf. af detta utkast aflade ungefär fem år före egarens död ett besök på Dagsnäs. Vid första inträdet inom dess egor, fann man att det var "en förträffligt styrd stat", men man behöfde ej vara der länge, för att finna att författningen var "envälde", af det slag, som fordom utöfvades af Nordens edelmän eller possessionater — i hvilka våra demokrater vilja finna prototyperna till våra bönder. Liksom alla främlingar blefvo jag och en reskamrat med stor välvilja emottagne af egaren, ty "i följd af hans lifliga lynne fann han ett särdeles nöje af nya bekantskaper, vid hvilka tillfällen de gamla alltid anmärkte, att han var mest interessant". Alla, som bo i aflägsna landsorter och ha egna och originella tankar, äro vanligen glada att träffa personer, åt hvilka de kunna meddela sina idéer, om hvilka de hafva behof att tala, sedan de dermed i åratal tröttat sina närmaste. ... vidt minnet icke sviker, var huset en ståtlig byggnad, ... inom dess väggar rådde icke lux och yppighet, men väl

*) De sista delarne trycktes på dåvar. Kronprinsen Carl Johans bekostnad.

solid, gammaldags comfort. "Bonden på Dagsnäs", som Th. stundom kallade sig, var då, såsom jag nu finner vid jemnförelsen med hans födelseår, ej mindre än 77 år, men i mitt minne står bilden af en stark, kraftfull, nästan reslig gestalt, som bar sitt hufvud högt, och hvars lefnadsålder syntes föga hafva skridit öfver sextio år. Man såg straxt att det var "en man för sig." Han sade sig ej sjelf hafva tid (kanske orkade han det ej) att visa oss sina anläggningar och ställets märkvärdigheter, men han förde oss fram till ett fönster, och, pekande tvertöfver sjön, sade han: "der, mine Herrar, sen J Odins hög och hans drottars; längre bort, vid torpet der, höll Yngve sitt hof. Gylfe bodde ett godt stycke längre bort, vid byn N. N., som vi icke kunna se härifrån fönstren, men vi skola resa dit i morgon." Vi hade ej tillfälle att dröja, men en inspector eller bokhållare åtföljde oss i parken. Vi sågo här och der runstenar, och mötte en sådan, dragen af tre par oxar och enligt uppgift hemtad (om jag rätt minnes) från Gottland. Det påstods att de flesta i trakten befintliga runstenar på lika sätt blifvit för många år sedan släpade till detta Vestgöthiska Asaem, fastän gubben — som i denna punkt ej lärer varit mer samvetsgrann än hans föregångare — föregaf dem hafva befunnits der sedan hednatiden. Men vi vilja tro att det endast var förtal.

De underhafvandes boningar och den i allt synbara trefnaden gaf tillkänna att Th. var en god husbonde; och detta bekräftas från alla håll. Om alla som hörde till godset drog han den mest faderliga försorg; de afskedades aldrig för svåra fel; för andra var det svårt att komma i hans tjenst, men när någon blifvit upptagen i hans bröd, var han sorgen för framtiden. Men den faderliga styrelsen grep stundom för djupt in i de enskilda förhållanderna, och medgaf ingen gensägelse, och den stränga husbondviljan lemnade under sin välmening grannlagenheten ej sällan åsido. Derom vittnar t. ex. följande anekdot. Th. egde tvenne pastorater att bortgifva. Det ena blef ledigt, och några få dagar derefter red Patronus till sorgehuset och stannade utanför förstuguqvisten. Den sorgbundna enkan infann sig genast, neg och bjöd Hans Nåd stiga in; men denne sade sig ej ha tid, och den sak, hvarom han ville tala, fordrade blott få ord. Denna vore helt enkelt den, att han vore sinnad att gifva pastoratet åt Adjuncten, i fall han ville gifta sig med pastorskan, och som denne dertill förklarat sig benägen, åskades nu den andra contrahentens utlåtande. Pa-

storskan utbad sig betänketid åtminstone till dess hennes salig gubbe hunne blifva begrafven, men då Patronen förklarade det för honom vara en regel, att aldrig uppskjuta affärer, måste den ärbara enkan, under många tårar, nigningar och rodningar, på förstuguqvisten gifva sitt ja-ord, hvarefter Patronen nickade och red af.

Ej blott för sina underhafvare, eller, som de den tiden kallades, undersåtare var Pehr Tham en Kung, utan ock en beskyddare för hela ortens allmoge, till hvilken de ofta vände sig om hjelp mot kronobetjeningens eller andras eförrätter. Så befriade han mot slutet af 1780-talet allmogen i Skaraborgs län från den så kallade Mönsterskjutsen, och år 1795 från en orättvist af Landshöfdinge-embetet pålagd förhöjning af bevillningen. Vid Vestgötha-Landtvärnets utryckande 1808 gaf han åt hvar och en af gemenskapen en gåfva i penningar och åt Adjutanterne hvar sin väl utrustade tjensthäst.

Sålunda var Th. Vestergöthlands Thorgny, hvilken vi föreställa oss lika sjelfmyndig och dryg såsom husbonde som frimodig på tinget. Men samma person, som i sitt hus och i landsorten presenterade sig så pompeust, gjorde på långt när ej samma verkan på hufvudstadens blouse-ungdom. När mannen på sin stora häst, ty en sådan plägade han under riksdagarne uppsända till Stockholm, — i sin gammalmodiga drägt och med blå glasögon majestätiskt red fram, samlade han kring sig gatpojkar, hvilka i honom sågo jag vet ej hvad för landtjunkerligt eller pumpernickeligt. Man vet att det sublima ofta står på gränsen till det löjliga.

Pehr Tham förlorade 1817 sin förträffliga maka och gick sjelf ur tiden d. 5 Aug. 1820. Öfver dem restes af arfvingarne en minnesvård på Björklunda kyrkogård, med de inskrifter, som läsas i 12:te delen af K. Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad. Handlingar.

Den afledne var ledamot af de Fria Konsternas Akad., Landtbruks-Akad., Vet.-Societeten i Upsala, Vitt. Hist. och Ant.-Akad. samt af Skandin. Litt.-Sällsk. i Köpenhamn. I fall någon af dessa Sällskaper hoppades att efter sin barnlöse ledamots frånfälle undfå någonting af hans vackra bibliothek och samlingar, missräknade de sig, ty Th. gjorde ingen testamentarisk disposition, och de mödosamt samlade skatterna skingrades åter genom en i Stockholm anstäld auction.

Skrifter: ofvanföre fullständigt anförda.

(Källor: Wallmark, Minne af m m. uppläst i K. Vitt. Hist. och Ant. Akad. d. 3 Dec. 1833. Del. XII. — Atterbom, Sv. Siare och Skalder, Del. IV. — Muntliga spridda uppgifter.) P.

THEGNER, OLOF.

Född bondson 1615 i Thegna by och Vist socken uti Östergöthland. Hemkommen från utländska resor antogs hån i Christinas tjenst, hvilken 1654 uppdrog honom General-gouvernements-sekreterare-tjensten vid sina underhållsländer. Blef sedan Sekreterare vid Reductionsverket och 1660 Stockholms Stads Sekreterare. Befordrades sedan till Assessor i Svea Hofrätt. Som Just.-Borgmästare i Stockholm sedan 1668 var han vid några riksdagar Borgarståndets Talman. Var äfven ledamot i flera stora Commissioner samt Ständernas fullmäktig vid Bankens inrättande. Kallades jemväl att öfverse administrationen under förmyndare-styrelsen. Som Vice President i Svea Hofrätt adlades han 1683. Landshöfding i Upsala och Ståthållare på Upsala slott 1685. Friherre 1687. Död 1689 och begrafven i Stockholms storkyrka. Gift med *Catharina Gerdes*. En dotter blef gift med Jakob Gyllenborg. Om detta äktenskap, som äfven befordrade Gyllenborgs uppkomst, kan läsas anekdoter i "Huset Tessin", Del. I.

Redan före Carl XI:s myndighet fanns ett doldt parti, som icke blott ville störta högadeln, utan hela ridderskapet. T. och till en del Lindsköld voro ledare, hvilka jemte sina kamrater bland uppkomlingarne gerna och ofta begagnade uttrycket den ruttna adeln. Vid 1675 års riksdag uppträdde T. såsom häftig förfäktare af hofpartiet och bidrog till den då i onåd fallne De la Gardies störtande. T. blef Ledamot i Gransknings-Commissionen. Vid riksdagen i Halmstad 1678 sökte T. stjelpa åtskilliga andra hofgunstlingar, men bibehöll alltid sin egen fasta ställning hos Konungen. Under kriget 1675 och följande åren föröfvades nemligen af flera köpmän och förrådsskaffare, icke utan stöd af det annars stränga Kammar-Collegium och några bland Konungens gunstlingar, oerhörda försnillningar. Nu yrkade i Borgarståndet T., att en Commission måtte tillsättas för att undersöka de förpantningar, contracter och leveranser, som blifvit med kronan afslutade, "ty Konungen hade ej begrepp om huru dervid tillginge." Endast Kammarrådet Gripenstierna, Lindskölds slägting, ansägs hafva försnillat 400.000 dlr s:mt. Ryktet om dessa förhållanden väckte öfver hela landet det största uppseende och de mest oroande farhågor

bland gunstlingarne, hvarföre desse på allt sätt sökte föra Konungen bakom ljuset och locka honom att afbryta hela undersökningen. Som skäl användes, att sådana stränga efterräkningar skulle minska kronans credit och afskräcka penningkarlarne från att gifva nya lån och förskotter, hvarjemte påstods, att den af Rådet tillställda efterräkningen vore ett ingrepp i Majestätets makt och ett oanständigt tadlande af dess gerningar, hvilket svepskäl alldeles var egnadt att reta den om sin makt ömtålige Carl. Granskningen inställdes.

På 1680 års riksdag skulle efterräkningen med riksförmyndarne, den nya och strängare reductionen samt slutligen den så länge åsyftade envåldsmakten genomdrifvas. För att vinna dessa mål ansträngde sig nu hofpartiet. Det var nu och i sådan afsigt, man började pådikta förmyndarestyrelsen likt och olikt. Man skaffade för tillfället undan alla fruktade personer. Jfr Fryxell XVI. 130—140. Planen var egentligen Joh. Gyllenstjernas; men han afled fyra månader före riksdagens början, yttrande dock, att Sverige i alla fall skulle komma att styras efter hans grundsatser. Claes Fleming, T. och den af Gyllenstjerna störtade, men nu åter till nåd upptagne, Lindsköld började mer och mer omgifva Konungen och vinna hans förtroende. Desse utförde Gyllenstjernas plan. Särskildt skulle Borgarståndet i denna rigtning anföras af Stockholms-Borgmästrarne, den gamle reductionsdrifvaren T. och "Hof-Borgmästaren" Bunge, så kallad för sin benägenhet att vid denna riksdag springa hofvets ärender.

T. var en skicklig och driftig man samt egde Carl XI:s synnerliga förtroende; "men med mindre skäl kan man säga, att han allmänt var älskad af sina medborgare", skrifver Gezelius. En medalj slogs öfver T. 1687 med dess bild på ena sidan, med öfverskrift: Olaus Thegner, Gubernator Uplandiæ. På den andra framställes en qvinnobild, som lutar sig mot en pelare, bär solen i bröstet och håller en krans i handen, föreställande *virtus togata*, med omskrift: *vera et immota.* Som grälig och sjelfvisk framstår Th. dock i Thams Riksdagshist.

Sonen JOHAN THEGNER blef Vice President i Kammar-Revisionen. Öfver honom slogs efter Carl XII:s död på Bankens bekostnad en medalj i anledning af att han såsom Bancofullmäktig afböjde Görtz' förslag att ålägga Bancofullmäktige att uppgifva Bankens tillstånd. Medaljen har på ena sidan dess bröstbild med öfverskrift: *Joh. Thegner Liber Baro* samt å andra sidan Bankens hus med omskrift:

His mihi consilio causa salutis erat, och nederst: *Mensa Argenteria Ordd. R. S.*

(Källor: Bryzells Berättelser. — Huset Tessin. — Stiernmans Matr. och Höfd.-Minne. — Peringskiölds Monum. Upl. sid. 115. — Thams Riksdagshist.) — A — Ö —

THOMANDER, JOHAN HENRIK.

(Tillägg till biogr. i B. XVII, sid. 105).

Då Hr Stud. A. J. Bruzelius haft godheten att ur sina vackra samlingar sända förf. till genomseende en autobiographi af Dr. Thomanders fader, må derur följande tillägg och tvenne misstag dermed rättas:

Pisarski-slägten inkom förrän Jablonski, Draminski m. fl. polska ätter, som qvarblefvo i Skåne efter det K. Stanislaus hållit hof i Christianstad. Redan 1690 blef en Cornett *Albrecht Pisarski* gift med Christina Martin, som var född i Wiborg i Finland 1669. Han förde i skölden *en stork eller Ibis med en orm i näbben* och på hjelmen *en med svärd beväpnad arm*, hvilket vapenmärke ännu bibehölls i Mag. Johan Pisarskis sigiller, hvaraf två exemplar blifvit gifne till förf. Storken eller Ibis med en orm i näbben utmärkte det heraldiska sinnebildsspråket: en uppmaning till *rensning ifrån det ondas yngel.* Ätten hade sin graf vid Ausum, der en mängd lik nedsattes, döda på olika orter. Cornett A. P:s son *Albrecht Johan* var Uppsyningsman vid ...Amiralitetet, gift 1720 med Elisab. Rääf, född i Kalmar ... Albr. Joh. P:s och Elisab. Rääfs son *Johan P.* var född i Carlskrona 1730, död som tillf. Sjömilitiæ Commissarie 1794. Han var gift med 1. Brita Sara Frumerie, 2. ... C. Timell, i sitt första äktenskap svåger med Lieut. Jak. Frumerie, som var måg hos Riksrådet, Vice Amiralen Aron ...tjerna och Medalieuren M. Frumeries farfar, i sitt andra äktenskap svåger med Bondståndstalmannen Olof Håkanssons ...far Kyrkoh. Timell i Wong, Skara stift, i hvilket gifte ...ndshöfd. i Bleking Baron And. Håkansson föddes. Joh. ...a och Brita Frumeries son *Albr. Joh. P.* hade sannolikt ...tet gagn af sina fränder, hvilka han anfört i åtta ättler, utan fick dö som en obemärkt S. M. Adjunct. Född Carlskrona d. 3 Febr. 1760, Student i Lund 1773, Mag. ...81, Prest 1783, informator vid Amiralit. Skeppsgossescholan 1784, Nådårsprest i Fjelkinge 1795, död i Håslöfs ...tsgård hos Dr. Sommar 1832.

Disp. *de vita Fausti Socini* 1788. 1803 var P. lärare ...a privatskola i Stockholm. Bland sina grundsatser upp-

tager han bland andra denna: "*Efter min mening skall man betrakta alla nyheter till förändring både i kyrkan och staten som ganska farliga. Vi böre, hvem nekar det, med flit fortfara och söka det sanna och rätta. Men om vi med skäl misstänke, att våra förfäder icke hafva insett all sanning, så skole vi äfven påminna oss städse, huru lätt också vi irra oss i våra förslag till det som kan vara bättre än deras ha varit.*"

THORILD, THOMAS.

Sedan Atterbom så mästerligt, så fullständigt och så från alla sidor belyst denne den svenska vitterhetens Lessing, blifver föga mer för den efterföljande biographen öfrigt, än att förvandla den i Lebensgrösse målade bilden till ett miniatur-porträtt. Det ligger i sakens natur, att oändligen mycket måste uppoffras genom en slik transposition, om den än verkställdes af en vida skickligare hand än vår; vi önska blott att likheten ej måtte gå förlorad!

Thomas Thorén — sådant var hans fädernenamn — föddes d. 18 April 1759 på hemmanet Blåsupp i Svarteborgs socken uti Bohuslän. Hans föräldrar, Kronolänsman *Jöns Olsson Thorén* och *Bärta Thomasdotter*, gingo tidigt ur verlden och hade intet arf att efterlemna åt sina barn, bland hvilka Thomas var yngste sonen. Denne upptogs då och hölls i Kongelfs skola af äldste brodern, Casseur och Tygskrifvare på Bohus fästning, ehuru sjelf fattig. Efter hans död, 1772, fann den fader- och moderlöse en ny fader i skolans värdige Rector, Anders Tranchell, som, förmärkande lärjungens utmärkta anlag, underhöll honom i tvenne år i sitt eget hus, och förskaffade honom året derpå, efter ynglingens afgång till gymnasiet i Götheborg, fritt bord hos sin broder, då varande Casseur, sedermera Directeur i Ostindiska Compagniet.

År 1775 Student i Lund höll Th. inför Götheborgs Landskap ett Tal, hvaruti man redan träffar en afgjord originalitet och frö till den Naturalistiska lära, som sedermera utvecklade sig hos honom. År 1779 finna vi honom i Stockholm, och 1782 blir han af allmänheten känd som författare genom sin af sällskapet *Utile Dulci* belönta skaldedikt *Passionerna.* Men då Sekreteraren (Kellgren) i annoncen om belöningen påpekade åtskilliga brister, till hvilka ock räknades "ett orimmadt daktyliskt verslag (hexametern), stridande mot den i Vitterheten allmänt godkända Smaken",

f.Th. (som ännu hette Thorén), under erkännande af sin samhet, en protest mot dessa anmärkningars fullgiltig- Från denna stund var en schisma öppnad i sven- vitterheten: Thorild hade väl tidigt gjort bekantskap den franska vitterheten, och af Voltaire tillegnat sig ticismen, men otillfredsställd deraf, hade han tidigt vändt ill Englands skalder, bland hvilka han företrädesvis äl- e, ja förgudade Ossian. Stött öfver nyssberörde pro- införde Kellgren i Stockholms-Posten ett svar, skrifvet retad skolmästares ton, hvarpå åter Th. författade ett äle. Kellgren parodierade kort derefter Thorilds prosa, det var detta, som egentligen retade den unge mannen, en icke mindre ifrade för sanningen af sina åsigter, ellgren för den "erkända Smaken", samt dessutom egde ärk sjelfkänsla, för att ej säga egenkärlek. Kriget blef ersonligt och fördes med alltid stigande både bitterhet ensidighet. Th. fortfor att kalla sin motståndare "Be- s Skald" och att erkänna hans qvickhet, Kellgren för- le ej i Th:s skrifter tankestyrka och spridda drag af et, men ingendera satte särdeles högt värde på de för- er, som funnos hos motståndarn och de sjelfva sak- Det skulle blifva både alltför vidlöftigt och otrefligt spåren följa denna fejd, hvaruti de båda kämparne adde hvardera en egen art af virtuositet: Th. "giek på saken med allvar och kraft, redan emellanåt fram- de djupttänkta sanningar, men utbildade, mer och mer rande den svulstiga declamationen, en stark humori- beståndsdel; Kellgrens stridssätt var gemenligen epi- matiskt, harcellerande, slutligen helst ur ett visst fjerran ande genom häntydningar eller allusioner." Sin culmi- spunkt, å ovettets sida, uppnådde fejden genom Th:s ta *Straffsång*, som begynte:

Hut, vitterhetens racka, hut!

ld denna tid stod sedan 1784 Th. i vänskapligt för- de till den från Tyskland ej längesedan återkomna ld, då för tiden Amanuens vid Universitets-Bibliotheket ala, hvilken väl från 1781 började inskicka stycken ockholms-Posten, men dock med dess Utgifv. ej stod tt vänlig fot. Men vänskapen mellan tvenne personer mycken skiljaktighet i lynne och tänkesätt kunde ej länge. Leopold utgaf 1785 sina Erotiska Oder och a Anmärkningar öfver Gyllenborgs Tåget öfver Belt; anmäldes i Stockh.-Posten med beröm. Han blef vi-

dare året derefter kallad till hofvet, och ledamot i Svensk Akademien. I följd deraf öfvergick mannen till det orthodoxa lägret; Kellgren, hvars helsa mer och mer började taga, erhöll snart i honom en mäktig bundsförvandt, och de loford hvilka Leopold i bref till Th., som just vid denna tid antog namnet Thorild, hade beståått honom och af denne åberopades i fejden, togos nu tillbaka.

Undertiden hade Thorild utgifvit sina Oder: *Passionerna* och *Inbillningens Nöjen*, 1784, samt samma år tillika uppträdt som publicist, genom utgifvandet af veckoskriften "Den nye Granskaren", hvars rigtning tillkännagifver sig som monarchiskt-republikansk. Den upphörde efter ett halft år med 20:de N:ret, man vet icke af hvilken anledning. Väl har Th. i ett enskildt samtal med Riksdrotset Wachtmeister fått vänliga råd och varningar, men något positift förbud emot tidskriften utgafs dock veterligen icke. Föröfrigt innehöll den bittra utfall mot "Keltringen" (Kellgren). Om Th:s vittra domar likasom om hans Statslära, gör Atterbom den träffande anmärkningen, att så länge frågan är om principer och allmänna åsigter, står han högt öfver sin tid, och röjer skarp blick, en undransvärd säkerhet i omdömet; men då det kommer till utförandet, blir han bankrott, schabloniserande eller orimlig, och i sin kritik nyckfull och småaktig — fel, som äfven till en viss grad vidlåder hans sednare skrifter. Th. var således i intet hänseende danad till praktisk statsmatör: såsom konstkännare var hans tyska själsförvandt Lessing, stor både i det stora och det lilla, samt dessutom i kunskaper honom omätligt öfverlägsen.

Ehuru "den förryckta Magistern" (såsom Schröderheim i ett bref till Konungen kallade Nya Granskarens utgifvare) ingalunda förföljdes, stegrades dock, isynnerhet under och efter 1786 års riksdag, hans missnöje mot monarchen. Till densamme inlemnade han tvenne memorialer "Om det allmänna Förståndets frihet", det ena ställdt till Konungen, det andra till Folket. Ändamålet var att beveka till en utvidgad Tryckfrihet. Först ingaf han skriften till K. Cancelli-Collegium, med begäran att öfverlemna den till Konungen, hvarpå resolverades, att K. Collegium ej dermed kunde taga någon befattning; men skriften kom dock i Gustaf III:s händer, hvilken beundrade den såsom ett vältalighetsstycke och ett lysande fantasispel. Ehrensvärd yttrade till författaren: "Dessa memorialer innehålla så stora sanningar, att de böra ligga i en stor mans bureau ännu i femtio år." Dermed stannade det: likväl begärde Ständerna, kanske till någon del i

lenna impuls, upphäfvandet af de inskränkningar, som å års Tryckfrihetslag hade undergått genom tilläggen af 1780 och 1785.

Vid samma riksdag utgaf Th. en prospect till tvenne rsättningar, den ena af Ossian, den andra af Tacitus: den förre såg han höjden af all poesi, hos den senare lärorikaste af all historia. "Men riksfäderne (berättade i ett bref) kastade sina ögon på Prospecten som på ett illadt plank, och undrade, hvar och en hos sig, hvad r det — mig." Förslaget öfvergafs sålunda.

Svenskarne fingo nu i Th:s bref heta "djur." Men det ett annat folk, som hade mer "lif, ande, kraft"; det Briterne; med "lagar, som voro lemningar af gammalt ett, göthiska rudera, som man uppstädat" — hade der- dessa "i deras regeringsart en tredjedel mindre frihet i (enligt Acta publica)." Der var alltså omätligt att Th. beslöt alltså begifva sig öfver till England, för undervisa dess folk i frihet och politiskt vett. Så svär-, så barnslig var Th. ännu vid tjugeåtta år; med oaf- enthusiasm trodde han på förnuftets allmakt, och egen- samt fåfäng ända till löjlighet, ansåg han sig i uteslu- besittning af det ledande förnuftet.

För att skaffa sig anseende och ej "anses för avanturier", han sig i April 1787 till Upsala, för att förut så fort gt låta creera sig till Juris Doctor. Men huru kunde it ske utan förutgående grundliga studier? Sådana kun- ärligen förutsättas hos en man, som väl läste mycket men sporadiskt, och i alla fall studerade mindre än länkte och skref. Th. trodde förmodligen att geni och alité vore ett fullt tillräckligt vederlag. Af ett annat inner man ock att vår man umgicks med planen, att blifva Medicinæ Doctor, ungefär på samma tid och för godt pris.

Vi vilja ur biographien ordagrannt låna skildringen af n började studentlifvet. "Ännu träffas en och annan edagad person, som i sitt minne kan återkalla Thorild Upsala-Student; och helt nyligen qvarlefde flera. De skildrat honom sådan, som vi — efter allt det före- le — i alla fall kunnat förmoda: stolt; plägande um- med ganska få; i allmänhet föraktande både Profes- och Studenter; hos de sednare likväl redan egande en ringa popularitet, men som först längre fram, och ge- hans politiska missöden, blef ofantlig; helst vandrande , insvept i en fin blå slängkappa, med hufvudet upp-

lyftadt och ögonen vanligen uppåt rigtade; i själsut-
för sina vänner glödande, vältalig, poetisk; i repliker
andra, qvick, esomoftast hvass, icke sällan dräpande; i
der ren, i mat och dryck ytterst måttlig, i klädsel,
de och beteende en fullkomlig *gentleman*. Man visste,
han var fattig; men såg honom aldrig utan penningar,
hörde honom aldrig behöfva låna. Staden Upsala, i sin
varande ostädning och kalhet, behagade honom ej; men
mer det fagra, i dess närhet belägna Vårdsätra. Med
ej längesedan aflidne Generalen Lagerbring och en
kamrat, tillbragte han der större delen af en angenäm
mar. De begge unga Officerarne jagade; Thorild lust-
drade i skog och mark, än vid deras sida, än allena;
mellanåt höll han tal för dem vid smultron och fil-
med hjessan omlindad af en törnros-krans. Ofta förlust-
han dem ock med sin natur-förtjusning, — såsom då
en vacker morgon, vid anblicken af en blomsteräng
som dock under blommorna gömde ett kärr, från en
ilade dit ned, och under utropet: "Moder Natur,
din son i din famn", kastade sig med utbredda armar
stupa i det högt uppöfver honom yrande vattnet. Den
nade krigaren slöt med detta vitsord: "han var den
fantast, och den interessantaste umgängesvän, jag någon
känt." Föröfrigt blef nu Lagvetenskapen studerad med
flit, om än icke enligt den vanliga akademiska meth-
Blott sällan tillät han sig en liten uppfriskande resa
Stockholm. Om en hans återfärd derifrån förtäljes
följande anekdot. Han hade vid Alsike gästgifvaregård
hållit en stor, men ytterligt trög häst, som, efter att
stretat uppföre backen från Flötsund, tyckte sig gjort
för sin ära och ville rentaf försätta sig i ro. Thorild
de sig framför hästen, betraktade honom länge med en
rande blick, skakade hufvudet och sade: "jag skänker
mitt förakt och min ömkan!" hvarefter han vände sig,
afskedade skjutsen och till fots fullbordade sin resa,
dande på Upsala gator med en väldig piska i handen."

I biographien följer nu en högst charakteristisk brefväx-
ling mellan Th. och den bekante fornforskaren Tham,
hvarandras fullkomliga motsatser. Visserligen var Tham
en svärmare, men blott i en enda punkt, i sina antiqvari-
paradoxer, men föröfrigt praktisk, redbar, kärf, kall.
väl hade han fattat tycke och till en viss grad beundrat
svärmarn, utan att dock på minsta sätt låta hänföra sig
dess griller. Tvertom satte han emot dess eld den

an af sitt *gros bon sens*, skickade, ehuru annars god
illare, större och mindre summor, åtföljde af varnin-
moraler och förebråelser, dem den annars så stolte
agen nedsväljde med god smak, och betalte välgernin-
: med smicker, emellanåt dock anförande sina blygsam-
eservationer. Detta förhållande kan synas förnedrande:
Th. utgick troligen från den synpunkten, att de rike
den förpligtelsen att understödja det torftiga geniet;
som detta, ej ens på den tiden var sed, ansåg han sig
re tacksam; tillika hyste han sannolikt ock en viss grad
undran, åtminstone aktning, för sin verkligen originelle
i sitt slag fulländade välgörare, samt tillät sig föröf-
liksom andra poeter, någon öfverdrift i uttrycken af
känslor. Å sin sida mottog den icke mindre fåfänge
naten rökverken med välbehag, samt tycktes smickrad
n förhoppningen, att som en Mentor kunna göra ett
s uppfostran.

Th. blef hvarken Juris eller Medicinæ Doctor, men än-
Juris utr. Candidat. Hans egen beskrifning om sina
examina skildrar på en gång Th:s föreställning om vil-
för de akademiska värdigheterna och fädernes med-
het. "Juridiken åter läste jag både djupt och häftigt:
i stort. Allt måste der skapas: om den skall vara en
eller en Vetenskap. Men här — gaf den mig ynk och
t. Jag tog *Examen Philosophicum* *): der allt var högt
, godt och ädelt; der man trodde mig ett *ingenium se-*
(så en Professor uttryckligen); och derifrån mitt in-
r i det högsta. Detta samtal med Philosopherne (ty
skall passera dem först) var en liten högtid af Vett;
ngo alle till det Höga (*excipe* Neikter). Dernäst för-
uris Examen; om hvilken jag förut förbehöll mig, att
orde vara i doctorala och stora ämnen, — Veten-
Lära om Lagar och Lagskipning. Man gjorde allt yn-
a litet; man frågade: huru många capitel innehåller
ch den boken af *Jus Romanum*? hvilket är datum på
Skjutsordningen? hvad är Landsväg? hvad är Mut-
? och Utmål? och Gapstock? med flera dylika
t. Jag log; och förklarades högtidligen för *Juris u-*
e Candidatus; men med en ömkan och ett äckel för
öga ära jag sökte, som kom mig att säga Jur. Oeco-
Professorn, att nästa gång borde examineras annorlunda.
; trodde, att detta var illa examineradt; att, som en

———

*) lemligen *Juridico-Philosophicum*.

sådan lärdom vore omätlig — i namn och register, borde man för den andra Examen (som skulle bli tredje äge efter) draga omkring sig en cirkel af de mera stora egentligen doctorala kunskaperna, — icke registret af garne, utan läran af dem; resten kunde ju en Vaktmäst lika lätt känna eller inhemta. Man blef ond. Flygare en ampel pedant; det stötte hans högfärd; kanske var rädd för det Stora. "Nej!" — "Väl! då föraktar jag titel utan ära; ett namn, som jag hvarken kan göra heder af, eller uppfylla. Jag kan få det på fem ställen i Europa värdigare." — Jag gick: betaldt var för slut på saken."

Vistandet vid Universitetet varade halftannat år. illustrerade detsamma genom en disputationsact (d. 22 1788), märkvärdig genom så väl den skrift (Kritik öf Montesquieu), hvilken utgjorde dess föremål, som sjelfva försvaret. Acten behedrades af Konungen och hofs närvaro, samt af femton opponenter, bland Schröderheim och Leopold. Andra dagen kommo store i hofdrägter till förf. och förklarade Konungen vara "c merad." Det var med ett ord den mest lysande fest U någonsin skådat, och som efter 30 år, då författaren af lefnadsutkast först dit ankom, ännu var i friskt minne i allas mun.

Konungens deröfver yttrade välbehag förändrade den beundrade candidatens beslut att för alltid vända r gen till sitt fosterland. I Sept. 1788 afreste han till E land, för att der börja verldsrevolutionen.

I ett bref till Tham uppgör han grundritningen en, Verldens Republik. Den skulle grundas på Förs det och Dygden, och till ändamål hafva Menskliga L saligheten. "Menskligbetens Principer, första, stora kra äro: Förstå och Göra. De, som öfverträffa i det fö heta Genier, Snillen; de, som öfverträffa i det sed heta Hjeltar. Beggedera äro store; och sammanträ ett Verka: de förre i ett mera gudomligt och osynligt sednare i en mera uppenbar menniskokraft. De Sto Snille (de sanne Lärde) skola anmodas öfvertaga ver styrelsen; blifva verldens Dæmoner, *Genii*, *Semidei* (Pl idée). Genierne — de Vise — skulle egentligen öfver Lagstiftande Makten: men Menskligheten behöfver och väpnad Makt: den verkställande skulle alltså anförtro "Snillena i Göra", det allmänna fria stora Modets Mäs roerne. (Således tillika en Heros-dyrkan som nu förord

omas Carlyle, en nära själsförvandt till Th.). Skälmarne d. v. s. Konungar, som förskräckas på sina throner, nistrarne, som bryta lag och folkrätt, Presterne, som förla Gud och Folket, Lärde och Snillen, som uppoffra sanngen (d. v. s. tänkte annorlunda än Th.) — alla dessa skulle mas.. Lydde de ej, så följer Domen: *Feriendus: il est à pper.*" De bland dårarne och skälmarne, som äro för ttiga att dömmas efter vanlig mennisko-ordning, skola bedlas som *Monstra* i Aevum Heroicum, eller som bofvarne iddartiden." (Således lönnmord, hemliga domstolar! — s "för att återställa Gudarnes och Riddarnes tidehvarf — jna Menskligheten mot sina Förtryckare — befria Jorden — va den tillbaka åt Förståndet och Dygden"). — "Derefter men småningom — brännas Städerne: dessa nästen r galenskapen och tyranniet, dessa yppighetens och eländs skolor; der man efter system förvandlar all jordens rrlighet och välsignelse till — en stenhop! Fria samllen af enskilda hushåll, — rörde dödlige, som ur t yppiga eländets och förtryckets Babel gå ut i Naturen, upplifvas efterhand; enligt Gyllne Åldrens (den primitiva rldens) förebild, på öar, i bergstrakter, hos vildar, på pta öde-ställen, och så vidare; under skygd af en allmän lerance, och milda Sekters frihet. Egentligen dock — Ny Religion! inga Pöbel-gudar! ingen oändliggjord nniskodåre på Himmelens thron! utan helt enkelt, Gud en Gud, som Är); alla väsenders Väsende, det all-lefnde och all-lifvande; Gud, välgörande i den evigt uppenra Naturen; dyrkad i bilden af Solen, Menniskokärleken, mhertigheten — genom hans sanna Helige: Genier och jeltar. —— Nya Lagar — Naturens Rätt! Nya Seder, ytt Lefnadssätt — Frihetens och Glädjens! Gemensams Arbets- och Skörd-Fester, hvar och en ständigt i form en Naturens högtid o. s. v. Med ett ord: Gyllne Åldren den rena Menskligheten — realiserad."

Th. hade sålunda i sin studentdröm anticiperat Franska volutionen, med dess terrorism och löjliga naturfester, mt till en del socialismens nyare galenskaper. Men huru rkställa denna verldsplan? Den ena delen, nemligen att må Genierna att benäget öfvertaga verldsstyrelse, var väl gen omöjlighet: tvertom vore att befara, att snarare förånga än för få candidater skulle anmäla sig till platserna Menskligheteus Senat. Dervid återstod ändock den lilla årigheten, att stora snillen sällan draga ens, ha hvart och tt system, som utesluter det ena det andra, såsom oför-

naftigt. Detta öfversåg antingen Th. eller förbehöll han s[ig] stillatigande, att, såsom innehafvare af det allmänna Verl[ds-] förnuftet, bli Öfverregent, Förnuftets Öfversteprest, d[e] skinande brodren i geniernas nya republik.

Men huru utföra den andra delen af problemet, n[ämli-] gen förmå "de stormäktige Dårarne, att nedstiga till d[et] rena Menskligheten, till det simpla majestätet — af F[ör-] stånd och Ära", — eller, om de spjernade emot, huru f[ör-] må folket att resa sig för att nedstörta bofvarne?" Jo, d[en] saken skulle verkställas genom tvenne böcker; den ena ka[llade] de Vise till makten, den andra alla Hjeltesinnen till "V[...] den och Skälmarnes nedslående." Siarn behöfde blott t[...] — och arbetarne till Verldsstatens grundläggning skulle sa[mla] sig: — "i England kan allt tänkas och göras." Främling[ar] behöfde ej ens tala på landets språk: ty böckerna sk[ulle] skrifvas på latin; alltså förutsattes att folket skulle sky[nda] att antingen lära sig romarspråket eller låta tolka för s[ig] den nya prophetian! — Hvilket sublimt vanvett, hvilken f[ör-] undransvärd sammansättning af förnuft och oförnuft, af p[hi-] lanthropi och terrorism, af enthusiasm för dygden och f[ör] mordet! Nu förtiden är en slik åsigt ingenting mindre ä[n] ovanlig; men år 1787 drömde troligen ej ens Robespierre och St. Just om ett sådant, i frihetens, menskligheten[s], dygdens och förnuftets namn utfördt, skräckvälde. Th. har sannolikt uppfinningens ära: men ett stort misstag var at[t] han till experimentfält ej utsåg Frankrike.

Låtom oss nu följa reformatorn till England. Med fö[r-] tjusning helsade han detta "säkra, lycksaliga land"; repe[ra-] de: "härefter är du för mig heligt" (likväl ämnade han d[er] utkasta revolutionens eldbränder). "Nästan allt är här de[t] bästa jag sett: öl, komedi, bref, predikan: — liberty al[l]." Sjelf betraktades han som "a high spirited fellow" och öfve[r-] hopades "med musik, confect och claret." Han utarbetade dock icke på latin, utan på engelska, hvilket språk han me[d] lätthet tillegnade sig, under sitt halfannatåriga vistande i detta örike, sex skrifter, hvaraf fyra utgåfvos i London. E[n] af dem (först tryckt efter hans död, i Saml. Skr.) var et[t] poetiskt fragment öfver Cromwell, öfver hvars anda ka[n] slutas af hans förklaring, att han bland alla hjeltar, end[ast] vördade Carl XII och Protectorn, den före som solen, de[n] sednare som det luftrenande åskdundret. Till den egentlig[a] murbräckan egnades en skrift, kallad the Sermon of Sermons hvaruti han angrep Presterskapet; men verkan deraf ble[f] den, som författaren troligen minst af allt påräknat: ty[...]

och obemärkhet. Engelska Kyrkan, sedan ett århundrade vandt vid slika anfall, tog visserligen ingen notice om den svenska fritänkarns anfall. En annan, der sjelfmord (a free Death) försvarades som en menniskans höga rätt, tyckes ej heller fallit i smaken, oaktadt det den tiden ännu var på modet i England att hänga sig: — men liebhabrarne deraf voro väl i alla tider ganska få. Dessa negativa motgångar löste förtjusningsbindeln, och nu såg han allt i England i ett alldeles förändradt ljus: "der fanns ingen enda stark själ att styrkas af — ej mer förstånd än att laga biffstek." I denna sinnesstämning skref han i Febr. 1789 "The Royal Loon or the Politics", som börjar med detta åskslag: "And this then is glorious England! so high in spirit, and so low in fact! whose boasting eminence is to pronounce proudly the weighty sillables of Con-sti-tu-tion — a word as mystic Abracadabra, and at last even as idolatrous and null! Constitution, without public principle and a true national sense, is but a stupid Idol, good for Court-popery and a staring devot Mob" — och slutar med orden: "O glorious England! dost thou deserve a smile of disdain, or still a tear of pity."

Sedan Th. misslyckats som agitator, föll han på den tanken att studera Bibeln vid sidan af Swedenborg. Resultatet deraf blef det, att han fick en djup vördnad för den hel. Skrift och dess mystiske commentator, ehuruväl han aldrig blef hvarken christen, i sträng mening, ej heller renfärdig Swedenborgare, utan sammansmälte dess läror med sitt eget system. Om detta system, som äfven återfinnes i hans sednare philosophi och således förtjenar kännas, yttrar sig Atterbom: "Thorilds Naturalism hade alltid varit en helt annan, än en Helvetii, en Holbachs, en Diderots. Lika (om icke större) var dess afstånd från det nyaste uppkok af gammal fransysk Encyklopedism, hvarigenom en Bruno Bauer, en Feuerbach m. fl. förskaffat sig ett slags märkvärdighet; dem, dem just naturligt (eller sundt) menniskoförstånd ...ttas, och dem alltså minst Th. skulle för äkta Naturalister ...känt. Då hans sätt att uppfatta Guds och Naturens grund...het innebar en mera poetisk och mera religiös verldsåsigt, ...nebar det ock möjligheten, ja nödvändigheten af dennas ...veckling till en innerligare och högre, än den i sin första ...gestalt var. Näppligen blef den någonsin fullt befriad ifrån ...t grundfel, hvaraf både den plattaste Deism och den fan...tiskaste Pantheism samfäldt lida: förgudningen af det All...männa på det Enskildas, det Varande på det Handlandes,

det (abstract) Nödvändiga på det Frias, det Opersonliga på Personligas bekostnad *). På bottnen af hvarje sådan religionslära ligger något Omenskligt, som gör anspråk att vara ett Öfvermenskligt, men dock — ehuru genomtänkt man må tycka sitt system vara — i vissa stunder blottar sin beskaffenhet; hvilken då förnimmes af tänkarne sjelfva, om icke i klara begrepp, dock i smärtfulla och efter något annat längtande känslor. Äfven hos Th. förekomma de otvedydigaste prof härpå. I hans uppsatser från 1780-talet träffas vexelvis utlåtelser, än af den afgjordaste o-christendom (mest kanske i en otryckt, kallad "Thorilds Religion"), än af saknande önskningar att kunna återvända till de fordna öfvertygelsernas barnglada sällhet. Sådana önskningar pläga hos själfulla personligheter infinna sig tätare och med förökad styrka, ju mer, under ett fortsatt lefnadslopp, den antagna central-idéen blottar sin otillräcklighet, dels för en mera dialektisk och strängare i ämnet inträngande tankegång, dels för en närmare erfarenhet af det i lifvet egentligen verkliga och innersta. Också är det ej utan, att i den sista gestalten af Thorilds philosophi — Archimetrien — visa sig spår af ett begynnande, att äfven på speculatif väg åternärma sig till ett fullständigare begrepp om Guds väsende. Men redan i hans unga dagar egde hans Natur-Gud många flera egenskaper af de Christnes Gud, än han sjelf syntes förmoda. Det omenskliga i den förre öfvertäcktes för hans blickar af hans egen älskvärda mensklighet, som, i sin föreställning om Gudomen, ovilkorligt inlade, tillika med all lefvande poesis skönhet, äfven all lifgifvande viljas godhet, styrka och sjelfförsakelse. Deraf ock den oskrymtade, ofta häftigt frambrytande vördnad, hvarmed han betraktade det ärligt fromma, det högsinnade, det himmelska hos alla verkliga religions-hjeltar: Christendomens Martyrer i alla tider, uppifrån Apostlarne ned till Lavater. Allt detta hindrade dock ej, att han länge försummade taga den christna troslära i någon förnyad skärskådning. I likhet med så många af hans största samtidingar, lät han sig liknöjd hvila vid den fordna, kanske blott mechaniskt inlärda katheches-läran; i en obåg för Bibelns och enkannerligen Ny

*) Derföre behagade honom ock den lära om Försynen, som Pope i *Essay on Man* så prydligt versificerat. I ett af brefven till [illegible] yttrar han: "Pope var vis och genomträngande; han såg Verlden så som en Guds Seraph ser den." Men gifves en verklig Gud: så kan hvarken han, eller någon af hans Serapher, se i Verlden blott en abstracta tankbild, som man kallar "det stora Hela."

Testamentets studium, utan hvilken det hade blifvit omöjligt, att icke på Christus fästa en uppmärksamhet, hvarvid alla "Sokrater" och "Marc-Aureler" hade för evigt kommit till korta. Man tycktes ana faran, att här omsider indragas i en hvirfvel, der all menniskovishet kunde lida skeppsbrott. Och i sanning, för en person med Thorilds känsla måste det vara svårt, att på allvar läsa t. ex. capitlen 14—17 af Johannes' Evangelium, utan att fråga sig: en så himmelsk förening af kärlek, vishet, skönhet, smärta och salighet, — har den någonsin talat, och kan den någonsin tala, från en blott mensklig tunga? — Mycket vore att säga om denna Christophobi, som jemväl bland de ädlaste af den tidens snillen var så allmän. Vi må inskränka oss till den anmärkning, att tidehvarfvets Theologi var dess första orsak. De funno sig ställda emellan en till mumie vorden Dogmatik, och en nytillverkad, men redan från sin födelse äcklig, lam, oförmögen. Å ena sidan mötte dem en trånghufvad och skoltorr Renlärighet, ofta parad med hyckleri och skenhelgd; å andra sidan den nyssnämnda "Neologien", bredvid ett det mest ytliga "Fritänkeri", — hvilket den ändock ej förmådde motväga. Ur detta dilemma redde de sig då esomoftast så, att de vände ryggen åt båda hållen, och vandrade sin väg framåt, utan att vidare bry sig om någondera parten."

Sina nya idéer uttalade Th. i tvenne böcker, den ena tryckt i London 1790 under titel: "True Heavenly Religion restored, and demonstrated upon eternal principles. With a call to Christians of higher Sense", — den andra, tryckt 1794, kallad: "Harmonien eller en allmän Plan för en upplyst och äkta Kärleks-Förening."

Mot slutet af våren beträdde Th. åter fosterlandets jord. Vistandet i det främmande landet hade varat halftannat år. En hemlighet är, huru han dertill erhöll medel. Han hade fått Hvitfeltska stipendiet; det fördubblades, men (säger han sjelf) räckte ändå ej till mer än till halfva resekostnaden; troligen understöddes han ock tillfälligtvis med små summor af Tham, men huru kunde detta förslå ej allenast till uppehåll i ett så dyrt land, utan ock till förlag af hans engelska skrifter: att en af dem, Predikningarnas Predikan, är tryckt på förf:s egen bekostnad, tillkännagifves uttryckligen på titelbladet, och föga sannolikt är, att han till de öfriga fann förläggare.

Th. hade "rest ut för att förena sig med alla excellenta hufvuden och hjertan, till att bryta träldomen öfver jorden." Bristen på sådana gaf honom tanken att åter resa hem. . . .

Han hade icke varit länge i England, förrän han "såg, att Svenskarne öfverträffade Engelsmännen i själens ömhet och höghet tre gånger, och i frihetsande tre gånger.... Englands hela regering är en Balance: men af Våld och Rätt, af Vett och Vanvett; af Sanning och Lögn, hvilket är nödigt uti idéen af en Balance.... Hans tillstånd i London har varit en jemnt stigande förundran öfver Englands låghet och Frankrikes höghet." Derefter tillägger han: "Men Fransyska Revolutionen, denna gudomliga och största händelse på jorden näst Syndafloden, detta Yttersta Domsens dån för Tyrannierna — har gjort mig from som ett lam. Jag kunde fara med frid och dö: om jag ej tyckte det just nu vara värdt att lefva. Gamla Verlden såg ej, och våra barn skola ej se, hvad den gudomliga Sanningen ger oss nu att skåda. — Mitt högsta mönster är nu icke mera Hercules; utan Orpheus."

Man finner häraf att Th., ehuru hans tänkesätt i mycket undergått förändring, dock vidhöll illusionen om en verldsförbättring, beredd genom omstörtning. Problemet

att störta dårar och slå själar,

till hvars utförande han hade rest ut för att uppmana Briterne, var nu (enligt hans mening) i full fart i ett annat land; saken gick så raskt, att dertill behöfdes der hvarken hans ord eller hans medverkan: alltså blef nu "hans lust att skrifva för Svenskar; emellanåt ville han dock på Latin och Engelska säga åt Verlden hvad han hade på sitt samvete."

Men medel fattades: Tham anmodades att låna den nye Orpheus 100 Rdr emot inteckning i blifvande bokförlager; Kungen ombads genom Rosenstein att anbefalla prolongationen af Hvitfeltska stipendiet, samt tillförsäkra honom survivancen om en profession (den philosophiska efter Christiernin?) i Upsala; lön begärdes ej genast; endast "professorerandet af hans person" och rättigheten att hålla philosophiska föreläsningar.

Men ehuru Th. "hade en alldeles besynnerlig afsmak för allt afslag", fick han dock från båda hållen röna denna erfarenhet. Gynnaren på Dagsnäs var stött öfver att hans protegé på återvägen genomrest Vestergöthland, utan att besöka honom. Han lemnade hans bref år och dag obesvaradt, och när han skref, var det blott för att tacka för de frön Th. skaffat honom från England, och slå iskallt vatten öfver svärmarens enthusiasm. Så yttrade han i sin torra, buttra stenstil: "Men till hvad ända, att icke hafva annat föremål här i verlden, än att trycka? vara Auctor? Kanhända är det en nöd-

nödighet i stora städer, att hafva Auctorer; liksom Gulldragare, Brodeurer m. m. Men detta allt är *luxe:* som, för en fattig nation, lätt kan bli öfverdrifven. — Min Herre påtänker flera verk. Men hur gick det med den der öfversättningen: Ossian? Tacitus? De första löftena, vore kanhända bäst att uppfylla först. Men att skrifva om Äktenskap, afråder jag alldeles. Ett sådant verk borde afgöras endast med några kopparstick. — Lycka till, att nu hafva utvalt Orpheus! Sannerligen var Hercules förmycket heterogen för en liten karl. — Om "Syndafloden", "National-Församlingen", bra: men hvad "våra efterkommande få se", vet ingen af oss begge. — Skulle någon viss vara utrest, för att hjelpa Kungen i Frankrike: så torde Herr Thorild, kanhända, snart resa efter för att hjelpa National-Församlingen. Men till ingendera utlemnar jag gerna resepenningar. Först må vi se, med hvad säkerhet vi få behålla M. H. hemma. — Det gjorde alltid godt, att bese England: det första folk i verlden, fastän de icke antogo min Herres predikningar."

Th. svarade: "Det jag begärde var ett Nej så fritt som ett Ja. . . . Men, M. N. Herre! Denna apostropheringen till Auctorer, är mycket för lättsinnig. Jag är viss på, att med herrskapsrätten öfver tio Dahla-gods kunde M. N. Herre ändock icke göra sitt land den tjenst, som med sina idéer; om dessa vore väl publika. Och enhvar Herre i Europa skulle än i dag vara blott en best öfver andra bestar, om ej de män varit, som kunnat uppoffra sin borgerliga fromma, för den allmänna Sällhetens så gudomliga hopp! En enda ljungande tanke af en enda heroisk Auctor har gjort verlden större tjenst, än Kungars hundrade segrar."

Tham förblef orubbad i sin praktiska philosophi. Sedan han anmärkt, att "när M. H. reste till England, var Engelsmannen den första nation: nu är han den sista" — fortfor han: "Ingen "ljungande tanke" eller "helig sanning" (hvarpå M. H. yrkar), af mig eller andra, värderar jag öfver de landsvägar jag nyss fullbordat och de byar jag ombygger. Alltinq är Physik. Jag menar nämligen, att alla speculationstankar eller "sanningar" böra leda dit: till fasta, påtagliga ändamål. Hundrade speculations-propositioner i Euclides leda oss till Hypotenusa; till Jordmätningar. Astronomiska insigter, till Seglation. Chemiska experimenter, till Ekonomi, Metallarbeten, Medicin. Detta är vetenskap: det bevisar sig hafva ett verkligt innehåll; det gifver oss föda, kläder, helsa, beqvämligheter. Men hvad vill M. H. med sina Moraliska, Metaphysiska, Theologiska tankar och sanningar?

lyftadt och ögonen vanligen uppåt rigtade; i själsut[...] för sina vänner glödande, vältalig, poetisk; i rep[...] andra, qvick, esomoftast hvass, icke sällan dräpande; i [...] der ren, i mat och dryck ytterst måttlig, i klädsel, [...] de och beteende en fullkomlig *gentleman*. Man visste, [...] han var fattig; men såg honom aldrig utan penningar, [...] hörde honom aldrig behöfva låna. Staden Upsala, i sin [...] varande ostädning och kalhet, behagade honom ej; men [...] mer det fagra, i dess närhet belägna Vårdsätra. Med [...] ej längesedan aflidne Generalen Lagerbring och en [...] kamrat, tillbragte han der större delen af en angenäm [...] mar. De begge unga Officerarne jagade; Thorild [...] drade i skog och mark, än vid deras sida, än allena; [...] mellanåt höll han tal för dem vid smultron och [...] med hjessan omlindad af en törnros-krans. Ofta förl[...] han dem ock med sin natur-förtjusning, — såsom då [...] en vacker morgon, vid anblicken af en blomsterrik [...] som dock under blommorna gömde ett kärr, från en [...] ilade dit ned, och under utropet: "Moder Natur, [...] din son i din famn", kastade sig med utbredda armar [...] stupa i det högt uppöfver honom yrande vattnet. Den [...] nade krigaren slöt med detta vitsord: "han var den [...] fantast, och den interessantaste umgängesvän, jag [...] kännt." Föröfrigt blef nu Lagvetenskapen studerad [...] flit, om än icke enligt den vanliga akademiska [...] Blott sällan tillät han sig en liten uppfriskande resa [...] Stockholm. Om en hans återfärd derifrån förtäljes [...] följande anekdot. Han hade vid Alsike gästgifvaregård [...] hållit en stor, men ytterligt trög häst, som, efter att [...] stretat uppföre backen från Flötsund, tyckte sig [...] för sin ära och ville rentaf försätta sig i ro. Thorild [...] de sig framför hästen, betraktade honom länge med en [...] rande blick, skakade hufvudet och sade: "jag skänker [...] mitt förakt och min ömkan!" hvarefter han vände sig, [...] afskedade skjutsen och till fots fullbordade sin resa, [...] dande på Upsala gator med en väldig piska i handen."

I biographien följer nu en högst charakteristisk bref[...] ling mellan Th. och den bekante fornforskaren Tham, [...] hvarandras fullkomliga motsatser. Visserligen var Tham [...] en svärmare, men blott i en enda punkt, i sina antiq[...] paradoxer, men föröfrigt praktisk, redbar, kärf, kall [...] väl hade han fattat tycke och till en viss grad beund[...] svärmarn, utan att dock på minsta sätt låta hänföra [...] dess griller. Tvertom satte han emot dess eld den [...]

man af sitt *gros bon sens*, skickade, ehuru annars god
ihållare, större och mindre summor, åtföljde af varnin-
', moraler och förebråelser, dem den annars så stolte
ylingen nedsväljde med god smak, och betalte välgernin-
ne med smicker, emellanåt dock anförande sina blygsam-
reservationer. Detta förhållande kan synas förnedrande:
n Th. utgick troligen från den synpunkten, att de rike
va den förpligtelsen att understödja det torftiga geniet;
a som detta, ej ens på den tiden var sed, ansåg han sig
före tacksam; tillika hyste han sannolikt ock en viss grad
beundran, åtminstone aktning, för sin verkligen originelle
i sitt slag fulländade välgörare, samt tillät sig föröf-
, liksom andra poeter, någon öfverdrift i uttrycken af
a känslor. Å sin sida mottog den icke mindre fåfänge
cenaten rökverken med välbehag, samt tycktes smickrad
den förhoppningen, att som en Mentor kunna göra ett
les uppfostran.

Th. blef hvarken Juris eller Medicinæ Doctor, men än-
k Juris utr. Candidat. Hans egen beskrifning om sina
a *examina* skildrar på en gång Th:s föreställning om vil-
m för de akademiska värdigheterna och fädernes med-
ighet. "Juridiken åter läste jag både djupt och häftigt:
i stort. Allt måste der skapas: om den skall vara en
ı eller en Vetenskap. Men här — gaf den mig ynk och
kt. Jag tog *Examen Philosophicum* *): der allt var högt
t, godt och ädelt; der man trodde mig ett *ingenium se-
re* (så en Professor uttryckligen); och derifrån mitt in-
är i det högsta. Detta samtal med Philosopherne (ty
skall passera dem först) var en liten högtid af Vett;
ingo alle till det Höga (*excipe* Neikter). Dernäst för-
Juris Examen; om hvilken jag förut förbehöll mig, att
borde vara i doctorala och stora ämnen, — Veten-
, Lära om Lagar och Lagskipning. Man gjorde allt yn-
en litet; man frågade: huru många capitel innehåller
och den boken af *Jus Romanum?* hvilket är datum på
a Skjutsordningen? hvad är Landsväg? hvad är Mut-
ıl? och Utmål? och Gapstock? med flera dylika
sa. Jag log; och förklarades högtidligen för *Juris u-
que Candidatus;* men med en ömkan och ett äckel för
höga ära jag sökte, som kom mig att säga Jur. Oeco-
Professorn, att nästa gång borde examineras annorlunda.
ag trodde, att detta var illa examineradt; att, som en

*) Nemligen *Juridico-Philosophicum*.

sådan lärdom vore omätlig — i namn och register, ber man för den andra Examen (som skulle bli tredje dag efter) draga omkring sig en cirkel af de mera stora och egentligen doctorala kunskaperna, — icke registret af dem, utan läran af dem; resten kunde ju en Vaktmästare lika lätt känna eller inhemta. Man blef ond. Flygare en ampel pedant; det stötte hans högfärd; kanske var han rädd för det Stora. "Nej!" — "Väl! då föraktar jag titel utan ära; ett namn, som jag hvarken kan göra sig heder af, eller uppfylla. Jag kan få det på femti ställen i Europa värdigare." — Jag gick: betaldt var förr slut på saken."

Vistandet vid Universitetet varade halftannat år. Han illustrerade detsamma genom en disputationsact (d. 22 ... 1788), märkvärdig genom så väl den skrift (Kritik öfver Montesquieu), hvilken utgjorde dess föremål, som genom sjelfva försvaret. Acten behedrades af Konungen och hans hofs närvaro, samt af femton opponenter, bland hvilka Schröderheim och Leopold. Andra dagen kommo store ... i hofdrägter till förf. och förklarade Konungen vara "charmerad." Det var med ett ord den mest lysande fest Upsala någonsin skådat, och som efter 30 år, då författaren af denna lefnadsutkast först dit ankom, ännu var i friskt minne i allas mun.

Konungens deröfver yttrade välbehag förändrade icke den beundrade candidatens beslut att för alltid vända ryggen till sitt fosterland. I Sept. 1788 afreste han till England, för att der börja verldsrevolutionen.

I ett bref till Tham uppgör han grundritningen till en, Verldens Republik. Den skulle grundas på Förståndet och Dygden, och till ändamål hafva Mensklighetens Lyksaligheten. "Mensklighetens Principer, första, stora krafter äro: Förstå och Göra. De, som öfverträffa i det förra, heta Genier, Snillen; de, som öfverträffa i det sednare, heta Hjeltar. Beggedera äro store; och sammanträffa i ett Verka: de förre i ett mera gudomligt och osynligt; de sednare i en mera uppenbar menniskokraft. De Store Snille (de sanne Lärde) skola anmodas öfvertaga verldsstyrelsen; blifva verldens Dæmoner, *Genii*, *Semidei* (Platos idée). Genierne — de Vise — skulle egentligen öfverta Lagstiftande Makten: men Mensklighetheten behöfver och väpnad Makt: den verkställande skulle alltså anförtros "Snillena i Göra", det allmänna fria stora Modets Mästare, Heroerne. (Således tillika en Heros-dyrkan som nu förordas

omas Carlyle, en nära själsförvandt till Th.). Skälmarne d. v. s. Konungar, som förskräckas på sina throner, nistrarne, som bryta lag och folkrätt, Presterne, som förla Gud och Folket, Lärde och Snillen, som uppoffra sangen (d. v. s. tänkte annorlunda än Th.) — alla dessa skulle mas. Lydde de ej, så följer Domen: *Feriendus: il est à pper.*" De bland dårarne och skälmarne, som äro för tiga att dömmas efter vanlig mennisko-ordning, skola bedlas som *Monstra* i Aevum Heroicum, eller som bofvarne iddartiden." (Således lönnmord, hemliga domstolar! — "för att återställa Gudarnes och Riddarnes tidehvarf — nna Menskligheten mot sina Förtryckare — befria Jorden — va den tillbaka åt Förståndet och Dygden"). — "Derefter men småningom — brännas Städerne: dessa nästen r galenskapen och tyranniet, dessa yppighetens och elänts skolor; der man efter system förvandlar all jordens rrlighet och välsignelse till — en stenhop! Fria samillen af enskilda husbåll, — rörde dödlige, som ur t yppiga eländets och förtryckets Babel gå ut i Naturen, upplifvas efterhand; enligt Gyllne Åldrens (den primitiva ldens) förebild, på öar, i bergstrakter, hos vildar, på pta öde-ställen, och så vidare; under skygd af en allmän alerance, och milda Sekters frihet. Egentligen dock — Ny Religion! inga Pöbel-gudar! ingen oändliggjord enniskodåre på Himmelens thron! utan helt enkelt, Gud len Gud, som Är); alla väsenders Väsende, det all-lefnde och all-lifvande; Gud, välgörande i den evigt uppenara Naturen; dyrkad i bilden af Solen, Menniskokärleken, rmhertigheten — genom hans sanna Helige: Genier och jeltar. —— Nya Lagar — Naturens Rätt! Nya Seder, ytt Lefnadssätt — Frihetens och Glädjens! Gemensamn Arbets- och Skörd-Fester, hvar och en ständigt i form en Naturens högtid o. s. v. Med ett ord: Gyllne Åldren den rena Menskligheten — realiserad."

Th. hade sålunda i sin studentdröm anticiperat Franska evolutionen, med dess terrorism och löjliga naturfester, mt till en del socialismens nyare galenskaper. Men huru rkställa denna verldsplan? Den ena delen, nemligen att rmå Genierna att benäget öfvertaga verldsstyrelse, var väl gen omöjlighet: tvertom vore att befara, att snarare för änga än för få candidater skulle anmäla sig till platserna Menskligbetens Senat. Dervid återstod ändock den lilla rårigheten, att stora snillen sällan draga ens, ha hvart och tt system, som utesluter det ena det andra, såsom oför-

bland gunstlingarne, hvarföre desse på allt sätt sökte föra Konungen bakom ljuset och locka honom att afbryta hela undersökningen. Som skäl användes, att sådana stränga efterräkningar skulle minska kronans credit och afskräcka penningkarlarne från att gifva nya lån och förskotter, hvarjemte påstods, att den af Rådet tillställda efterräkningen vore ett ingrepp i Majestätets makt och ett oanständigt tadlande af dess gerningar, hvilket svepskäl alldeles var egnadt att reta den om sin makt ömtålige Carl. Granskningen inställdes.

På 1680 års riksdag skulle efterräkningen med riksförmyndarne, den nya och strängare reductionen samt slutligen den så länge åsyftade enväldsmakten genomdrifvas. För att vinna dessa mål ansträngde sig nu hofpartiet. Det var nu och i sådan afsigt, man började pådikta förmyndarestyrelsen likt och olikt. Man skaffade för tillfället undan alla fruktade personer. Jfr Fryxell XVI. 130—140. Planen var egentligen Joh. Gyllenstjernas; men han afled fyra månader före riksdagens början, yttrande dock, att Sverige i alla fall skulle komma att styras efter hans grundsatser. Claes Fleming, T. och den af Gyllenstjerna störtade, men nu åter till nåd upptagne, Lindsköld började mer och mer omgifva Konungen och vinna hans förtroende. Desse utförde Gyllenstjernas plan. Särskildt skulle Borgareståndet i denna rigtning anföras af Stockholms-Borgmästrarne, den gamle reductionsdrifvaren T. och "Hof-Borgmästaren" Bunge, så kallad för sin benägenhet att vid denna riksdag springa hofvets ärender.

T. var en skicklig och driftig man samt egde Carl XI:s synnerliga förtroende; "men med mindre skäl kan man säga, att han allmänt var älskad af sina medborgare", skrifver Gezelius. En medalj slogs öfver T. 1687 med dess bild på ena sidan, med öfverskrift: Olaus Thegner, Gubernator Uplandiæ. På den andra framställes en qvinnobild, som lutar sig mot en pelare, bär solen i bröstet och håller en krans i handen, föreställande *virtus togata*, med omskrift: *vera et immota*. Som grälig och sjelfvisk framstår Th. dock i Thams Rikdagshist.

Sonen Johan Thegner blef Vice President i Kammar-Revisionen. Öfver honom slogs efter Carl XII:s död på Bankens bekostnad en medalj i anledning af att han såsom Bancofullmäktig afböjde Görtz' förslag att ålägga Bancofullmäktige att uppgifva Bankens tillstånd. Medaljen har på ena sidan dess bröstbild med öfverskrift: *Joh. Thegner Libero* samt å andra sidan Bankens hus med omskrift:

Hic mihi consilio causa salutis erat, och nederst: *Mensa Argentaria Ordd. R. S.*

(Källor: Bryxells Berättelser. — Huset Tessin. — Stiernmans Matr. och Höfd.-Minne. — Peringskiölds Monum. Upl. sid. 115. — Thams Riksdagshist.) — A — Ö —

THOMANDER, JOHAN HENRIK.

(Tillägg till biogr. i B. XVII, sid. 105).

Då Hr Stud. A. J. Bruzelius haft godheten att ur sina vackra samlingar sända förf. till genomseende en autobiographi af Dr. Thomanders fader, må derur följande tilläggas och tvenne misstag dermed rättas:

Pisarski-slägten inkom förrän Jablonski, Draminski m. fl. polska ätter, som qvarblefvo i Skåne efter det K. Stanislaus hållit hof i Christianstad. Redan 1690 blef en Cornett *Albrecht Pisarski* gift med Christina Martin, som var född i Wiborg i Finland 1669. Han förde i skölden *en stork eller Ibis med en orm i näbben* och på hjelmen *en med svärd beväpnad arm*, hvilket vapenmärke ännu bibehölls i Mag. *Johan Pisarskis* sigiller, hvaraf två exemplar blifvit gifne till förf. Storken eller Ibis med en orm i näbben utmärkte i det heraldiska sinnebildsspråket: en uppmaning till *rensning ifrån det ondas yngel.* Ätten hade sin graf vid Augerum, der en mängd lik nedsattes, döda på olika orter. Cornett A. P:s son *Albrecht Johan* var Uppayningsman vid K. Amiralitetet, gift 1720 med Elisab. Rääf, född i Kalmar 1695. Albr. Joh. P:s och Elisab. Rääfs son *Johan P.* var född i Carlskrona 1730, död som tillf. Sjömilitiæ Commissarius 1794. Han var gift med 1. Brita Sara Frumerie, 2. L. C. Timell, i sitt första äktenskap svåger med Lieut. Jak. Frumerie, som var måg hos Riksrådet, Vice Amiralen Aron Gjöstjerna och Medaljeuren M. Frumeries farfar, i sitt andra äktenskap svåger med Bondeståndstalmannen Olof Håkanssons svärfar Kyrkoh. Timell i Wong, Skara stift, i hvilket gifte Landshöfd. i Bleking Baron And. Håkansson föddes. Joh. P:s och Brita Frumeries son *Albr. Joh. P.* hade sannolikt ingenting gagn af sina fränder, hvilka han anfört i åtta ättleder, utan fick dö som en obemärkt S. M. Adjunct. Född i Carlskrona d. 3 Febr. 1760, Student i Lund 1773, Mag. 1781, Prest 1785, informator vid Amiralit. Skeppsgossescolan 1784, Nådårsprest i Fjelkinge 1795, död i Håslöfs prestgård hos Dr. Sommar 1832.

Disp. *de vita Fausti Socini* 1788. 1803 var P. lärare vid en privatskola i Stockholm. Bland sina grundsatser upp-

tager han bland andra denna: "*Efter min mening skall man betrakta alla nyheter till förändring både i kyrkan och staten som ganska farliga. Vi böre, hvem nekar det, med flit fortfara och söka det sanna och rätta. Men om vi med skäl misstänke, att våra förfäder icke hafva insett all sanning, så skole vi äfven påminna oss städse, huru lätt också vi irra oss i våra förslag till det som kan vara bättre än det ha varit.*"

THORILD, THOMAS.

Sedan Atterbom så mästerligt, så fullständigt och så från alla sidor belyst denne den svenska vitterhetens Lessing, blifver föga mer för den efterföljande biographen öfrigt, än att förvandla den i Lebensgrösse målade bilden till ett miniatur-porträtt. Det ligger i sakens natur, att oändligen mycket måste uppoffras genom en slik transposition, om den än verkställdes af en vida skickligare hand än vår; vi önska blott att likheten ej måtte gå förlorad!

Thomas Thorén — sådant var hans fädernenamn — föddes d. 18 April 1759 på hemmanet Blåsupp i Svarteborgs socken uti Bohuslän. Hans föräldrar, Kronolänsman *Jöns Olsson Thorén* och *Bärta Thomasdotter*, gingo tidigt ur verlden och hade intet arf att efterlemna åt sina barn, bland hvilka Thomas var yngste sonen. Denne upptogs då och hölls i Kongelfs skola af äldste brodern, Cassour och Tygskrifvare på Bohus fästning, ehuru sjelf fattig. Efter hans död, 1772, fann den fader- och moderlöse en ny fader i skolans värdige Rector, Anders Tranchell, som, förmärkande lärjungens utmärkta anlag, underhöll honom i tvenne år i sitt eget hus, och förskaffade honom året derpå, efter ynglingens afgång till gymnasiet i Götheborg, fritt bord hos sin broder, då varande Cassour, sedermera Directeur i Ostindiska Compagniet.

År 1775 Student i Lund höll Th. inför Götheborgs Landskap ett Tal, hvaruti man redan träffar en afgjord originalitet och frö till den Naturalistiska lära, som sedermera utvecklade sig hos honom. År 1779 finna vi honom i Stockholm, och 1782 blir han af allmänheten känd som författare genom sin af sällskapet *Utile Dulci* belönta skaldedikt *Passionerna*. Men då Sekreteraren (Kellgren) i annoncen om belöningen påpekade åtskilliga brister, till hvilka ock räknades "ett orimmadt daktyliskt verssalag (hexameters), stridande mot den i Vitterheten allmänt godkända Smaken",

f. Th. (som ännu hette Thorén), under erkännande af sin ...mhet, en protest mot dessa anmärkningars fullgiltig- Från denna stund var en schisma öppnad i sven-vitterheten: Thorild hade väl tidigt gjort bekantskap den franska vitterheten, och af Voltaire tillegnat sig ticismen, men otillfredsställd deraf, hade han tidigt vändt till Englands skalder, bland hvilka han företrädesvis äl-le, ja förgudade Ossian. Stött öfver nyssberörde pro-införde Kellgren i Stockholms-Posten ett svar, skrifvet retad skolmästares ton, hvarpå åter Th. författade ett ...säle. Kellgren parodierade kort derefter Thorilds prosa, det var detta, som egentligen retade den unge mannen, ...en icke ...dre ifrade för sanningen af sina åsigter, Kellgren för den "erkända Smaken", samt dessutom egde stark sjelfkänsla, för att ej säga egenkärlek. Kriget blef personligt och fördes med alltid stigande både bitterhet ensidighet. Th. fortfor att kalla sin motståndare "Be-...s Skald" och att erkänna hans qvickhet, Kellgren för-...de ej i Th:s skrifter tankestyrka och spridda drag af ...het, men ingendera satte särdeles högt värde på de för-...ter, som funnos hos motståndarn och de sjelfva sak-... Det skulle blifva både alltför vidlöftigt och otrefligt i spåren följa denna fejd, hvaruti de båda kämparne ...de hvardera en egen art af virtuositet: Th. "gick på saken med allvar och kraft, redan emellanåt fram-...de djupttänkta sanningar, men utbildade, mer och mer ...ifvande den svulstiga declamationen, en stark humori-... beståndsdel; Kellgrens stridssätt var gemenligen epi-...matiskt, harcellerande, slutligen helst ur ett visst fjerran ...nde genom häntydningar eller allusioner." Sin culmi-...nspunkt, å ovettets sida, uppnådde fejden genom Th:s ...ta *Straffsång*, som begynte:

Hut, vitterhetens racka, hut!

Vid denna tid stod sedan 1784 Th. i vänskapligt för-...de till den från Tyskland ej längesedan återkomna ...ld, då för tiden Amanuens vid Universitets-Bibliotheket ...ala, hvilken väl från 1781 började inskicka stycken Stockholms-Posten, men dock med dess Utgifv. ej stod ... vänlig fot. Men vänskapen mellan tvenne personer ... mycken skiljaktighet i lynne och tänkesätt kunde ej länge. Leopold utgaf 1785 sina Erotiska Oder och ... Anmärkningar öfver Gyllenborgs Tåget öfver Belt; anmäldes i Stockh.-Posten med beröm. Han blef vi-

dare året derefter kallad till hofvet, och ledamot i Svensk
Akademien. I följd deraf öfvergick mannen till det ortho-
doxa lägret; Kellgren, hvars helsa mer och mer började
taga, erhöll snart i honom en mäktig bundsförvandt, och
loford hvilka Leopold i bref till Th., som just vid denna
antog namnet Thorild, hade bestått honom och af de
åberopades i fejden, togos nu tillbaka.

Undertiden hade Thorild utgifvit sina Oder: *Passioner*
och *Inbillningens Nöjen*, 1784, samt samma år tillika up-
trädt som publicist, genom utgifvandet af veckoskriften "Den
nye Granskaren", hvars rigtning tillkännagifver sig som
narchiskt-republikansk. Den upphörde efter ett halft år
20:de N:ret, man vet icke af hvilken anledning. Väl h
Th. i ett enskildt samtal med Riksdrotset Wachtmeister
fått vänliga råd och varningar, men något positift för-
emot tidskriften utgafs dock veterligen icke. Föröfrigt i
höll den bittra utfall mot "Keltringen" (Kellgren). Om
vittra domar liksom om hans Statslära, gör Atterbom
träffande anmärkningen, att så länge frågan är om princip
allmänna åsigter, står han högt öfver sin tid, och röjer
skarp blick, en undransvärd säkerhet i omdömet; men
det kommer till utförandet, blir han bankrott, nebulist
eller orimlig, och i sin kritik nyckfull och småaktig —
fel, som äfven till en viss grad vidlåder hans sednare skrif
Th. var således i intet hänseende danad till praktisk
matör: såsom konstkännare var hans tyska själsförv
Lessing, stor både i det stora och det lilla, samt dess
i kunskaper honom omätligt öfverlägsen.

Ehuru "den förryckta Magistern" (såsom Schröder
i ett bref till Konungen kallade Nya Granskarens utgifv
ingalunda förföljdes, stegrades dock, isynnerhet under
efter 1786 års riksdag, hans missnöje mot monarchen.
densamme inlemnade han tvenne memorialer "Om det
männa Förståndets frihet", det ena stäldt till Konungen,
andra till Folket. Ändamålet var att beveka till en utvid
Tryckfrihet. Först ingaf han skriften till K. Cancelli-Co
gium, med begäran att öfverlemna den till Konungen, h
resolverades, att K. Collegium ej dermed kunde taga n
befattning; men skriften kom dock i Gustaf III:s hän
hvilken beundrade den såsom ett vältalighetsstycke och
sande fantasispel. Ehrensvärd yttrade till författaren: "
memorialer innehålla så stora sanningar, att de böra l
en stor mans bureau ännu i femtio år." Dermed stan
det: likväl begärde Ständerna, kanske till någon del i

lenna impuls, upphäfvandet af de inskränkningar, som 4 års Tryckfrihetslag hade undergått genom tilläggen af 1780 och 1785.

Vid samma riksdag utgaf Th. en prospect till tvenne sättningar, den ena af Ossian, den andra af Tacitus: den förre såg han böjden af all poesi, hos den senare lärorikaste af all historia. "Men riksfäderne (berättade i ett bref) kastade sina ögon på Prospecten som på ett åladt plank, och undrade, hvar och en hos sig, hvad år det — mig." Förslaget öfvergafs sålunda.

Svenskarne fingo nu i Th:s bref heta "djur." Men det s ett annat folk, som hade mer "lif, ande, kraft"; det Briterne; med "lagar, som voro lemningar af gammalt tett, göthiska rudera, som man uppstädat" — hade dert dessa "i deras regeringsart en tredjedel mindre frihet ri (enligt Acta publica)." Der var alltså omätligt att . Th. beslöt alltså begifva sig öfver till England, för undervisa dess folk i frihet och politiskt vett. Så svär-, så barnslig var Th. ännu vid tjugeåtta år; med oaf-l enthusiasm trodde han på förnuftets allmakt, och egen-samt fåfäng ända till löjlighet, ansåg han sig i uteslu-s besittning af det ledande förnuftet.

För att skaffa sig anseende och ej "anses för avanturier", f han sig i April 1787 till Upsala, för att förut så fort igt låta creera sig till Juris Doctor. Men huru kunde it ske utan förutgående grundliga studier? Sådana kun-vårligen förutsättas hos en man, som väl läste mycket men sporadiskt, och i alla fall studerade mindre än tänkte och skref. Th. trodde förmodligen att geni och lité vore ett fullt tillräckligt vederlag. Af ett annat finner man ock att vår man umgicks med planen, att blifva Medicinæ Doctor, ungefär på samma tid och för godt pris.

Vi vilja ur biographien ordagrannt låna skildringen af in började studentlifvet. "Ännu träffas en och annan bedagad person, som i sitt minne kan återkalla Thorild s Upsala-Student; och helt nyligen qvarlefde flera. De skildrat honom sådan, som vi — efter allt det före-le — i alla fall kunnat förmoda: stolt; plägande um-s med ganska få; i allmänhet föraktande både Profes-och Studenter; hos de sednare likväl redan egande en ringa popularitet, men som först längre fram, och ge-hans politiska missöden, blef ofantlig; helst vandrande n, insvept i en fin blå slängkappa, med hufvudet upp-

lyftadt och ögonen vanligen uppåt rigtade; i sjelsuttr
för sina vänner glödande, vältalig, poetisk; i repliker
andra, qvick, esomoftast hvass, icke sällan dräpande; i
der ren, i mat och dryck ytterst måttlig, i klädsel, sitt
de och beteende en fullkomlig *gentleman*. Man visste,
han var fattig; men såg honom aldrig utan penningar,
hörde honom aldrig behöfva låna. Staden Upsala, i sin
varande ostädning och kalhet, behagade honom ej; men
mer det fagra, i dess närhet belägna Vårdsätra. Med
ej längesedan aflidne Generalen Lagerbring och en
kamrat, tillbragte han der större delen af en angenäm
mar. De begge unga Officerarne jagade; Thorild lust
drade i skog och mark, än vid deras sida, än allena;
mellanåt höll han tal för dem vid smultron och filbunke
med hjessan omlindad af en törnros-krans. Ofta förlustade
han dem ock med sin natur-förtjusning, — såsom då
en vacker morgon, vid åsynen af en blomsterrik
som dock under blommorna gömde ett kärr, från en
ilade dit ned, och under utropet: "Moder Natur,
din son i din famn", kastade sig med utbredda armar
stupa i det högt uppöfver honom yrande vattnet. Den
nade krigaren slöt med detta vitsord: "han var den
fantast, och den interessantaste umgängesvän, jag någonsin
känt." Föröfrigt blef nu Lagvetenskapen studerad med
flit, om än icke enligt den vanliga akademiska methoden.
Blott sällan tillät han sig en liten uppfriskande resa
Stockholm. Om en hans återfärd derifrån förtäljes
följande anekdot. Han hade vid Alsike gästgifvaregård
hållit en stor, men ytterligt trög häst, som, efter att
stretat uppföre backen från Flötsund, tyckte sig gjort
för sin ära och ville rentaf försätta sig i ro. Thorild
de sig framför hästen, betraktade honom länge med en
rande blick, skakade hufvudet och sade: "jag skänker
mitt förakt och min ömkan!" hvarefter han vände sig,
afskedade skjutsen och till fots fullbordade sin resa,
dande på Upsala gator med en väldig piska i handen.

I biographien följer nu en högst charakteristisk
ling mellan Th. och den bekante fornforskaren Tham,
hvarandras fullkomliga motsatser. Visserligen var Tham
en svärmare, men blott i en enda punkt, i sina antiqvariska
paradoxer, men föröfrigt praktisk, redbar, kärf, kall.
väl hade han fattat tycke och till en viss grad beundran
svärmarn, utan att dock på minsta sätt låta hänföra sig
dess griller. Tvertom satte han emot dess eld den

man af sitt *gros bon sens*, skickade, ehuru annars god hållare, större och mindre summor, åtföljde af varningar, moraler och förebråelser, dem den annars så stolte ingen nedsväljde med god smak, och betalte välgerningarne med smicker, emellanåt dock anförande sina blygsamma reservationer. Detta förhållande kan synas förnedrande: Th. utgick troligen från den synpunkten, att de rike hade den förpligtelsen att understödja det torftiga geniet; som detta, ej ens på den tiden var sed, ansåg han sig föga tacksam; tillika hyste han sannolikt ock en viss grad af beundran, åtminstone aktning, för sin verkligen originelle, i sitt slag fulländade välgörare, samt tillät sig förörda, liksom andra poeter, någon öfverdrift i uttrycken af sina känslor. Å sin sida mottog den icke mindre fåfänge mannen rökverken med välbehag, samt tycktes smickrad af förhoppningen, att som en Mentor kunna göra ett Thorilds uppfostran.

Th. blef hvarken Juris eller Medicinæ Doctor, men ändock Juris utr. Candidat. Hans egen beskrifning om sina examina skildrar på en gång Th:s föreställning om vildhet för de akademiska värdigheterna och fädernes medborgerlighet. "Juridiken åter läste jag både djupt och häftigt: i stort. Allt måste der skapas: om den skall vara en eller en Vetenskap. Men här — gaf den mig ynk och t. Jag tog *Examen Philosophicum* *): der allt var högt, godt och ädelt; der man trodde mig ett *ingenium se*e (så en Professor uttryckligen); och derifrån mitt inträde i det högsta. Detta samtal med Philosopherne (ty skall passera dem först) var en liten högtid af Vett; ingo alle till det Höga (*excipe* Neikter). Dernäst för *Juris* Examen; om hvilken jag förut förbehöll mig, att borde vara i doctorala och stora ämnen, — Vetenskap Lära om Lagar och Lagskipning. Man gjorde allt ynn litet; man frågade: huru många capitel innehåller uch den boken af *Jus Romanum*? hvilket är datum på Skjutsordningen? hvad är Landsväg? hvad är Mutål? och Utmål? och Gapstock? med flera dylika a. Jag log; och förklarades högtidligen för *Juris u*ne *Candidatus*; men med en ömkan och ett äckel för öga ära jag sökte, som kom mig att säga Jur. Oeco-Professorn, att nästa gång borde examineras annorlunda. g trodde, att detta var illa examineradt; att, som en

*) Nemligen *Juridico-Philosophicum*.

sådan lärdom vore omätlig — i namn och register, bord man för den andra Examen (som skulle bli tredje äga efter) draga omkring sig en cirkel af de mera stora egentligen doctorala kunskaperna, — icke registret af L garne, utan läran af dem; resten kunde ju en Vaktmäst lika lätt känna eller inhemta. Man blef ond. Flygar en ampel pedant; det stötte hans högfärd; kanske var h rädd för det Stora. "Nej!" — "Väl! då föraktar jag titel utan ära; ett namn, som jag hvarken kan göra heder af, eller uppfylla. Jag kan få det på fem ställen i Europa värdigare." — Jag gick: betaldt var för slut på saken."

Vistandet vid Universitetet varade halftannat år. illustrerade detsamma genom en disputationsact (d. 22 1788), märkvärdig genom så väl den skrift (Kritik öf Montesquieu), hvilken utgjorde dess föremål, som gen sjelfva försvaret. Acten behedrades af Konungen och h hofs närvaro, samt af femton opponenter, bland hvi Schröderheim och Leopold. Andra dagen kommo store i hofdrägter till förf. och förklarade Konungen vara "d merad." Det var med ett ord den mest lysande fest U någonsin skådat, och som efter 30 år, då författaren af lefnadsutkast först dit ankom, ännu var i friskt minne i allas mun.

Konungens deröfver yttrade välbehag förändrade den beundrade candidatens beslut att för alltid vända gen till sitt fosterland. I Sept. 1788 afreste han till E land, för att der börja verldsrevolutionen.

I ett bref till Tham uppgör han grundritningen en, Verldens Republik. Den skulle grundas på Förs det och Dygden, och till ändamål hafva Menskliga L saligheten. "Menskligbetens Principer, första, stora kraf äro: Förstå och Göra. De, som öfverträffa i det för heta Genier, Snillen; de, som öfverträffa i det sedna heta Hjeltar. Beggedera äro store; och sammanträff ett Verka: de förre i ett mera gudomligt och osynligt; sednare i en mera uppenbar menniskokraft. De Store Snille (de sanne Lärde) skola anmodas öfvertaga verl styrelsen; blifva verldens Dæmoner, *Genii*, *Semidei* (Plat idée). Genierne — de Vise — skulle egentligen öfvert Lagstiftande Makten: men Menskligheten behöfver och väpnad Makt: den verkställande skulle alltså anförtro "Snillena i Göra", det allmänna fria stora Modets Mäs roerne. (Således tillika en Heros-dyrkan som nu förordn

omas Carlyle, en nära själsförvandt till Th.). Skälmarne d. v. s. Konungar, som förskräckas på sina throner, nistrarne, som bryta lag och folkrätt, Presterne, som förla Gud och Folket, Lärde och Snillen, som uppoffra sangen (d. v. s. tänkte annorlunda än Th.) — alla dessa skulle mas. Lydde de ej, så följer Domen: *Feriendus: il est à pper.*" De bland dårarne och skälmarne, som äro för ltiga att dömmas efter vanlig mennisko-ordning, skola bedlas som *Monstra* i Aevum Heroicum, eller som bofvarne iddartiden." (Således lönnmord, hemliga domstolar! — "för att återställa Gudarnes och Riddarnes tidehvarf — naa Menskligheten mot sina Förtryckare — befria Jorden — va den tillbaka åt Förståndet och Dygden"). — "Derefter men småningom — brännas Städerne: dessa nästen r galenskapen och tyranniet, dessa yppighetens och elänts skolor; der man efter system förvandlar all jordens rrlighet och välsignelse till — en stenhop! Fria samillen af enskilda hushåll, — rörde dödlige, som ur t yppiga eländets och förtryckets Babel gå ut i Naturen, upplifvas efterhand; enligt Gyllne Åldrens (den primitiva ldens) förebild, på öar, i bergstrakter, hos vildar, på pta öde-ställen, och så vidare; under skygd af en allmän olerance, och milda Sekters frihet. Egentligen dock — Ny Religion! inga Pöbel-gudar! ingen oändliggjord nniskodåre på Himmelens thron! utan helt enkelt, Gud en Gud, som Är); alla väsenders Väsende, det all-lefade och all-lifvande; Gud, välgörande i den evigt uppenara Naturen; dyrkad i bilden af Solen, Menniskokärleken, rmhertigheten — genom hans sanna Helige: Genier och jeltar. —— Nya Lagar — Naturens Rätt! Nya Seder, ytt Lefnadssätt — Frihetens och Glädjens! Gemensama Arbets- och Skörd-Fester, hvar och en ständigt i form en Naturens högtid o. s. v. Med ett ord: Gyllne Åldren den rena Menskligheten — realiserad."

Th. hade sålunda i sin studentdröm anticiperat Franska evolutionen, med dess terrorism och löjliga naturfester, mt till en del socialismens nyare galenskaper. Men huru rkställa denna verldsplan? Den ena delen, nemligen att rmå Genierna att benäget öfvertaga verldsstyrelse, var väl gen omöjlighet: tvertom vore att befara, att snarare förånga än för få candidater skulle anmäla sig till platserna Menskligheteus Senat. Dervid återstod ändock den lilla årigheten, att stora snillen sällan draga ens, ha hvart och t system, som utesluter det ena det andra, såsom oför-

det (abstract) Nödvändiga på det Frias, det Opersonliga på Personligas bekostnad *). På bottnen af hvarje sådan religionslära ligger något Omenskligt, som gör anspråk att vara ett Öfvermenskligt, men dock — ehuru genomtänkt man må tycka sitt system vara — i vissa stunder blottar sin beskaffenhet; hvilken då förnimmes af tänkaren sjelfva, om icke i klara begrepp, dock i smärtfulla och efter något annat längtande känslor. Äfven hos Th. förekomma de otvedydigaste prof härpå. I hans uppsatser från 1780-talet träffas vexelvis utlåtelser, än af den afgjordaste o-christendom (mest kanske i en otryckt, kallad "Thorilds Religion"), än af saknande önskningar att kunna återvända till de fordna öfvertygelsernas barnglada sällhet. Sådana önskningar pläga hos själfulla personligheter infinna sig tiotare och med förökad styrka, ju mer, under ett fortsatt lefnadslopp, den antagna central-idéen blottar sin otillräcklighet, dels för en mera dialektisk och strängare i ämnet inträngande tankegång, dels för en närmare erfarenhet af det i lifvet egentligen verkliga och innersta. Också är det ej utan, att i den sista gestalten af Thorilds philosophi — Archimetrien — visa sig spår af ett begynnande, att äfven på speculatif väg åternärma sig till ett fullständigare begrepp om Guds väsende. Men redan i hans unga dagar egde hans Natur-Gud många flera egenskaper af de Christnes Gud, än han sjelf syntes förmoda. Det omenskliga i den förre öfvertäcktes för hans blickar af hans egen älskvärda mensklighet, som, i sin föreställning om Gudomen, ovilkorligt inlade, tillika med all lefvande poesis skönhet, äfven all lifgifvande viljas godhet, styrka och sjelfförsakelse. Deraf ock den oskrymtade, ofta häftigt frambrytande vördnad, hvarmed han betraktade det ärligt fromma, det högsinnade, det himmelska hos alla verkliga religions-hjeltar: Christendomens Martyrer i alla tider, uppifrån Apostlarne ned till Lavater. Allt detta hindrade dock ej, att han länge försummade taga den christna troslära i någon förnyad skärskådning. I likhet med så många af hans största samtidingar, lät han sig liksöjdt hvila vid den fordna, kanske blott mechaniskt inlärda katheches-läran; i en obåg för Bibelns och enkannerligen Nya

*) Derföre behagade honom ock den lära om Försynen, som Pope i *Essay on Man* så prydligt versificerat. I ett af brefven till Hœrin yttrar han: "Pope var vis och genomträngande; han såg Verlden så som en Guds Seraph ser den." Men gifves en verklig Gud: så kan hvarken han, eller någon af hans Serapher, se i Verlden blott den abstracta tankbild, som man kallar "det stora Hela."

Testamentets studium, utan hvilken det hade blifvit omöjligt, att icke på Christus fästa en uppmärksamhet, hvarvid alla "Sokrater" och "Marc-Aureler" hade för evigt kommit till korta. Man tycktes ana faran, att här omsider indragas i en hvirfvel, der all menniskovishet kunde lida skeppsbrott. Och i sanning, för en person med Thorilds känsla måste det vara svårt, att på allvar läsa t. ex. capitlen 14—17 af Johannes' Evangelium, utan att fråga sig: en så himmelsk förening af kärlek, vishet, skönhet, smärta och salighet, — har den någonsin talat, och kan den någonsin tala, från en blott mensklig tunga? — Mycket vore att säga om denna Christophobi, som jemväl bland de ädlaste af den tidens snillen var så allmän. Vi må inskränka oss till den anmärkning, att tidehvarfvets Theologi var dess första orsak. De funno sig ställda emellan en till mumie vorden Dogmatik, och en nytillverkad, men redan från sin födelse äcklig, lam, oförmögen. Å ena sidan mötte dem en trånghufvad och skoltorr Renlärighet, ofta parad med hyckleri och skenhelgd; å andra sidan den nyssnämnda "Neologien", bredvid ett det mest ytliga "Fritänkeri", — hvilket den ändock ej förmådde motväga. Ur detta dilemma redde de sig då esomoftast så, att de vände ryggen åt båda hållen, och vandrade sin väg framåt, utan att vidare bry sig om någondera parten."

Sina nya idéer uttalade Th. i tvenne böcker, den ena tryckt i London 1790 under titel: "True Heavenly Religion restored, and demonstrated upon eternal principles. With a call to Christians of higher Sense", — den andra, tryckt 1794, kallad: "Harmonien eller en allmän Plan för en upplyst och äkta Kärleks-Förening."

Mot slutet af våren beträdde Th. åter fosterlandets jord. Vistandet i det främmande landet hade varat halftannat år. En hemlighet är, huru han dertill erhöll medel. Han hade fått Hvitfeltska stipendiet; det fördubblades, men (säger han sjelf) räckte ändå ej till mer än till halfva resekostnaden; troligen understöddes han ock tillfälligtvis med små summor af Tham, men huru kunde detta förslå ej allenast till uppehåll i ett så dyrt land, utan ock till förlag af hans engelska skrifter: att en af dem, Predikningarnas Predikan, är tryckt på förf:s egen bekostnad, tillkännagifves uttryckligen på titelbladet, och föga sannolikt är, att han till de öfriga fann förläggare.

Th. hade "rest ut för att förena sig med alla excellenta hufvuden och hjertan, till att bryta träldomen öfver jorden." Bristen på sådana gaf honom tanken att åter resa hem. . . .

Han hade icke varit länge i England, förrän han "såg, att Svenskarne öfverträffade Engelsmännen i själens ömhet och höghet tre gånger, och i frihetsande tre gånger.... Englands hela regering är en Balance: men af Våld och Rätt, af Vett och Vanvett; af Sanning och Lögn, hvilket är nödigt uti idéen af en Balance.... Hans tillstånd i London har varit en jemnt stigande förundran öfver Englands låghet och Frankrikes höghet." Derefter tillägger han: "Men Fransyska Revolutionen, denna gudomliga och största händelse på jorden näst Syndafloden, detta Yttersta Domsens dån för Tyrannierna — har gjort mig from som ett lam. Jag kunde fara med frid och dö: om jag ej tyckte det just nu vara värdt att lefva. Gamla Verlden såg ej, och våra barn skola ej se, hvad den gudomliga Sanningen ger oss nu att skåda. — Mitt högsta mönster är nu icke mera Hercules; utan Orpheus."

Man finner häraf att Th., ehuru hans tänkesätt i mycket undergått förändring, dock vidhöll illusionen om en verldsförbättring, beredd genom omstörtning. Problemet

att störta dårar och slå själar,

till hvars utförande han hade rest ut för att uppmana Briterne, var nu (enligt hans mening) i full fart i ett annat land; saken gick så raskt, att dertill behöfdes der hvarken hans ord eller hans medverkan: alltså blef nu "hans lust att skrifva för Svenskar; emellanåt ville han dock på Latin och Engelska säga åt Verlden hvad han hade på sitt samvete."

Men medel fattades: Tham anmodades att låna den nye Orpheus 100 Rdr emot inteckning i blifvande bokförlager; Kungen ombads genom Rosenstein att anbefalla prolongationen af Hvitfeltska stipendiet, samt tillförsäkra honom survivanceen om en profession (den philosophiska efter Christiernin?) i Upsala; lön begärdes ej genast; endast "professorerandet af hans person" och rättigheten att hålla philosophiska föreläsningar.

Men ehuru Th. "hade en alldeles besynnerlig afsmak för allt afslag", fick han dock från båda hållen röna denna erfarenhet. Gynnaren på Dagsnäs var stött öfver att hans protegé på återvägen genomrest Vestergöthland, utan att besöka honom. Han lemnade hans bref år och dag obesvarade, och när han skref, var det blott för att tacka för de frön Th. skaffat honom från England, och slå iskallt vatten öfver svärmarens enthusiasm. Så yttrade han i sin torra, buttra stenstil: "Men till hvad ända, att icke hafva annat föremål här i verlden, än att trycka? vara Auctor? Kanhända är det en nöd-

ständighet i stora städer, att hafva Auctorer; liksom Gull-lingare, Brodeurer m. m. Men detta allt är *luxe:* som, för en fattig nation, lätt kan bli öfverdrifven. — Min Herre påtänker flera verk. Men hur gick det med den der öfversättningen: Ossian? Tacitus? De första löftena, vore kanhända lätt att uppfylla först. Men att skrifva om Äktenskap, afråder jag alldeles. Ett sådant verk borde afgöras endast med några kopparstick. — Lycka till, att nu hafva utvalt Orpheus! Sannerligen var Hercules förmycket heterogen för en liten karl. — Om "Syndafloden", "National-Församlingen", bra: men hvad "våra efterkommande få se", vet ingen af oss begge. — Skulle någon viss vara utrest, för att hjelpa Kungen i Frankrike: så torde Herr Thorild, kanhända, snart resa efter för att bjelpa National-Församlingen. Men till ingendera utlemnar jag gerna resepenningar. Först få vi se, med hvad säkerhet vi få behålla M. H. hemma. — Det gjorde alltid godt, att bese England: det första folk i verlden, fastän de icke antogo min Herres predikningar."

Th. svarade: "Det jag begärde var ett Nej så fritt som ett Ja. ... Men, M. N. Herre! Denna apostropheringen till Auctorer, är mycket för lättsinnig. Jag är viss på, att med ägarskaperätten öfver tio Dahla-gods kunde M. N. Herre ändock icke göra sitt land den tjenst, som med sina idéer; om dessa vore väl publika. Och enhvar Herre i Europa skulle än i dag vara blott en best öfver andra bestar, om ej de män varit, som kunnat uppoffra sin borgerliga fromma, för den allmänna Sällhetens så gudomliga hopp! En enda ljungande tanke af en enda heroisk Auctor har gjort verlden större tjenst, än Kungars hundrade segrar."

Tham förblef orubbad i sin praktiska philosophi. Sedan han anmärkt, att "när M. H. reste till England, var Engelsmannen den första nation: nu är han den sista" — fortfor han: "Ingen "ljungande tanke" eller "helig sanning" (hvarpå M. H. yrkar), af mig eller andra, värderar jag öfver de landsvägar jag nyss fullbordat och de byar jag ombygger. Allting är Physik. Jag menar nämligen, att alla speculationstankar eller "sanningar" böra leda dit: till fasta, påtagliga ändamål. Hundrade speculations-propositioner i Euclides leda oss till Hypotenusa; till Jordmätningar. Astronomiska ingifter, till Seglation. Chemiska experimenter, till Ekonomi, Metallarbeten, Medicin. Detta är vetenskap: det bevisar sig hafva ett verkligt innehåll; det gifver oss föda, kläder, eldea, beqvämligheter. Men hvad vill M. H. med sina Moraliska, Metaphysiska, Theologiska tankar och sanningar?

NB. såsom **vetenskap** betraktade: ty det triviala, att man icke bör skära näsan af sin nästa o. s. v. begriper hvar och en af Naturen. Att kalla blotta metaphysiska påståenden "ljungande" eller "heliga", är blott att förgylla och förblinda. Sätt ett ensamt glas i ett optiskt instrument: och allting skall vändas upp och ned. — Och hvem vill M. H. upplysa? Hos Romare, Greker, skilde man mellan *Plebs* och *Populus*. Denna skillnaden har försvunnit i Christenheten; det är: man vill inbilla sig det. *Plebs* kan **aldrig** upplysas. Exemplet är nu, i Politiken: just i National-Församlingen. Dess värde beskrifver Abbé Raynal*), i Leyder-Gazetten (icke längesedan). — Att göra **något** godt, är ej mycket. Men det är icke så lätt ändå. Lättare för en Despot är, att hafva "**små fel**", som Herr Thorild. — Min Herre är bra qvick: men icke nog lärd. Kanske består felet i den method (som jag minns sedan sist här på Dagsnäs), att blott i **brädderna** läsa Böcker. Vill man äta stek, så är det icke nog, att smörja sig om läpparna med köttsoppa."

Knappast har en större olikstämmighet funnits mellan en Mecænas och en skyddsling; å ömse sidor hade hvardera rätt och orätt. Th:s förtrytelse begynte smälta: han skickade i nästa bref en Tio Riksdaler, och åter en Tio, slutligen en sedel å Tjuge. Nu var han "en Fylkiskung."

Konungen gaf intet svar. Han var mycket upptagen af kriget och derunder hvälfvande planer till släckande af just den europeiska vådeld, som Th. ville sprida till fäderneslandet.

Th. hade mellertid återbegynt sin författar-verksamhet, men till en början icke på politikens fält. Detta år (1791) utgaf han i tre häften ett mästerstycke: "Kritik öfver Kritiker. Med ett Utkast till en Lagstiftning i Snillets verld" — samt straxt derefter pamphleten: "Det enda Nödvändiga för ett Rikes Financer." Gynnaren fällde efter deras genom-

---

*) Raynal var en af Vildarnes mest rhetoriska loftalare, om hvilken Barante säger: "Det finnes ej **någon** under Revolutionen begången förbrytelse, som ej med hög röst blifvit framkallad af denne deklamatör." Icke dessmindre, så snart han såg Revolutionen krypa ur ägget, blef han med henne ganska obelåten; och läxade opp National-Församlingen, i ett manhaftigt bref. Detta uppbragte så Th., att han, i sin Kritik öfver Kritiker, deröfver utlät sig: "Huru ömkeligen jollrar icke **nu** den ädle Raynal? I sina sinnens förvirring, tänker detta starka hufvud icke mera i verlden, utan i sin nattmössa. Bofvars lögn, och dårars språk, se der **nu** hans natur!" — Till mannens charakteristik hör föröfrigt: att han var en af de häftigaste ifrarne mot Slafhandeln, men egde sjelf actier deri.

ning följande kärnrika omdöme: "M. H. har knapt två afgjorda sanningar i Politiken; i Financen ingen." Vidare anmärkte han träffande: "Jag ser pag. 30 i sista delen af Kritik öfver Kritiker, att Min Herre tror "alla skälmarna dränkta i Syndafloden" (Franska Revolutionen), fastän visst "också med några goda själar" *). Detta — ännu med bifall! Det var då icke min Herre, som ville skona Sodom för tio rättfärdiga." Likväl hugnades clienten med en försäkran att patronen satte hans skrifter och handlingar i jemnbredd med sina egna, och "värderade allt det vackra, det höga af Hr Thorilds tänkesätt." Med hvad? detta är gåtolikt nog. Th. fick ständigt och jemnt snubbor och ingenting i hans görande och låtande var till lags. Ingendera var väl någon beundrare af Gustaf III, men då Tham såsom aristokrat tillhört oppositionen och numera bekände sig till despotismen, dyrkande Fredrik II som sin heros, hade Th. öfvergått till jakobism. Visserligen hade båda en enda beröringspunkt i svärmeriet för nordens antiqviteter: så frågade Th. engång sin Mæcenas: "är ej Rudbecks Atlantica en hel Bibel af inspirerad Antiqvitet?" Han hade ingenting att invända, när gynnaren skref: "jag tänker slutligen att kunna bevisa: att Sylfe bodde ofvanföre, och Oden midt emot Dagsnäs; att de gamla Asarne voro Ulfsparrar från Asa i Småland, mina förfäder; att Kung Arngrimer på Bolmsö i Småland, Kung Frode i Halland, Långeben Rese i Bohuslän, voro samtida med Kung Smör i Vestergyllen; att Unaman, Vinaman och Sunaman voro intoleranta fähundar, hvilka Ulfsparrarne dränkte såsom ett *extremum* af att döpas." Men Th. var väl ändock ej särdeles hemmastadd i och medelmåttigt intresserad af dessa studier; åtminstone beträdde han aldrig detta löppriga fält. Troligen mulnade gynnaren, när Philipsson utgaf "Bevis mot Adelskap", — "ett rafs ur mina conversationer", skref Th. ursäktande. Sedermera uppstår en lucka i brefvexlingen och möjligt kan vara, att denna skrift kunnat vålla detta afbrott.

Under detta väpnade sig emot den nya djerfve lagstiftaren i snillets verld den offentliga kritiken. Den 7 Mars 1792 mötte honom i Stockholms-Posten en bister granskning af skriften Kritik öfver Kritiker. Kort förut hade Leopold utgifvit en skrift, som, under titeln *Bref till den store märkvärdige författaren Th.***, *hvilken*, *efter att hafva gjort sin*

*) Dessa ord förekomma på det första af de ställen, som i det öfversända exemplaret voro supplerade af Thorilds egen hand.

Lagstiftning i Vitterheten, *gick och gjorde sitt Nödvändiga i Financerna*, gycklade öfver Ths åsigter. Ett par veckor derefter uppträdde samme motståndare med en annan stridskrift, kallad: *Nya Lagstiftningen i Snillets verld* m. m., en välkommen succurs för den sjuklige och mer och mer aftynande Kellgren, och begripligtvis blef den unga bundsförvandtens bok med stort bifall mottagen och lofordad i Stockholms-Posten. Genast slungade Th. fram ett dräpande svar å hvardera: åt det förra gaf han titeln: *Upplysning om Handelns sanna Frihet* m. m., samt åt det sednare: *Svar på Lantan emot Lag och Rätt i Vitterheten eller A. B. C. i Vett och Heder*. Emedan striden å ömse sider fördes med lika myeken qvickhet som bitterhet, delade sig skrattarne åt begge sidor, och i tidningarne, der kriget fortsattes mellan de ömsesidiga anhängarne, tog man lifligt parti för och emot.

Konungens plötsliga och tragiska död gjorde väl icke slut på, men dock ett uppehåll i denna fejd. Under sommarn utgaf Th. en juridiskt-politisk skrift *Mildheten*, och kort derefter ett slags fortsättning af Kritik öfver Kritiker, under rubriken: *Om Efterhärmning. Ett fragment af den höga Kritiken till upplysning för alla läsare, som ej vilja bedragas*, hvilken skrift blef ett föremål för ett långt genomhäcklande af Leopold, som nu hade sin egen tidning, Extraposten.

Blickar man tillbaka på denna långa strid, torde följande omdöme kunna fällas. Thorild hemtade sin uppfattning af Poesien från Naturen — men detta är ett mystiskt, gåtolikt, på hundra olika sätt förstådt ord. Naturen är oändlig, Konsten deremot måste sammantränga sina skapelser inom ett visst, relatift trångt omfång; Naturen är sjelf en symbolik, Konsten är det ock, men Konsten måste äfven hemta sina sinnebilder från den eviga Idéen, ej omedelbart från Naturen, annars vore den blott skuggan af en skugga. Att hvarken Idéen eller Naturen omedelbart kunna framträda i Konsten, utan denna måste tala genom sinnebilder, detta kunde ej undfalla en tänkare, sådan som Thorild, men hans misstag — i fall vi ej missförstå honom — synes hafva bestått deruti, att anse det poem såsom det fullkomligaste, hvaruti blifvit inrymdt det högsta mått af Sanning, Ljus och Kraft. Detta var hvad han i sin sednare tid kallade *Maximum*; men från denna Poesiens spets gick en aldrig slutande trappa, med en oändlighet af trappsteg, ned till Minimum, som dock vore ett positift; ja sjelfva Bjuggs poesi med dess oförnuft, nonsens och omening i tankar och språk hade dock

n han uttryckligen förklarar, sitt värde, ehuru ringa det ne. Ty, sade han, "det är omöjligt för någon dödlig sin krets vilja göra en skönhet och dock göra en ful- Allt skulle gälla inom sin art, och hvar art hafva pris. Något fult fanns således icke. Denna i sig sjelft ta, men vådliga sats är ofelbart rigtig inom Naturens de, men svårligen inom Konstens, liksom i allmänhet heller inom den menskliga och moraliska verlden. Men, da dermed må vara, satte Thorild den art af vitterhet, den tiden i Sverige uteslutande gällde, på ett ganska trappsteg. Sålunda ansåg han sina motståndare, Kell- och Leopold för snillen "i den allmänna mening, der le betyder hvar och en **lysande talang**, men icke i nnare och högre mening, der det betyder ett **stort** tånd" (då nemligen med detta betecknas den högsta n förening af ljus med djup och värma). Ur sådan nkt utgingo helt naturligt, midt emellan anledningarna adel, äfven anledningar till beröm. Så t. ex. sade han, jemnförelse mellan Kellgren och Lidner, att Kellgren "mera ren, fullbordad och mästare, men i en **lägre** ång"; och så kunde han mången gång, under det han de dem vara inom en viss rymd temligen **små**, e- mit loforda dem såsom inom en annan rymd varande a. Innehållet af denna sednare rymd var — för **hans** — ett Täckt, ett Lillvackert, som stundom uppsteg ljufhet och sannt Behag, aldrig (eller ytterst sällan) yrka, Storhet, Höghet; men deremot så mycket oftare de sig i löjligt joller och en lättsinnig grin-qvickhet, rad med ett libertinage, hvars anspråk på poesi Th. "försök att rosenfärga sin lefnads svinstiga", alltid ett pedantiskt vitterhets-tyranni, sammanvuxet af små- n-skråläror och småaktig fåfänga. Således kunde han, ma hänseenden, med all sin lifligket prisa de samma rter, hvilka han, i **andra** hänseenden, med lika myc- lighet ogillade. "Undrar ni", frågade han, "derpå? så ej, hur ofta man förer de vackraste sötungar till net: icke derföre, att de äro så vackra; utan derföre, r äro så odygdiga? Jag är icke mild — emot den o- g, jag smädar — smädaren: men all **förtjenst**, äfven den jag mest hatar, är mig helig."

Från **deras** ståndpunkt kunde Kellgren och Leopold ab litet göra rättvisa åt en medtäflare, som de ansågo "en äfventyrare i snillets verld" den der ej egde sinne mest än det hålstora, "föraktande gudomligen alla det

granskande vettets blygsamma erinringar", — den der e
"nästan alla egenskaper af snille, utom den att styra
braka det", — tillhörande antalet af dem, som "likt
syner irra präktigt omkring på himmelen, hvälfvande
klot" o. s. v.

Så hette det ännu i början af striden, men den sl
med en fullkomlig förbistring, med smädelser och skäll
med ett ömsesidigt miss- och underkännande af hvarand
värde. Båda kämparne förde striden med kanske je
gande skicklighet, men med användande af alldeles
vapen: Thorild med klubban, Thors-hammaren och åskan;
Kellgren och Leopold med den Voltaireska satirens st
vapen, parodiens sidogevär och löjets congreve'ska rakett
Beggedera gingo beklagligen, hänförde af stridens het
lika långt i begagnande af grofheter och smädelser; m
i tvenne ting stod Thorild öfver sina motståndare: utom
personliga segern ville han tillika på allvar (ehuru vis
ligen icke utan egenkärlek) upplysa och lagstifta samt,
tadt sin vrede, föra kampen, väl med skarpslipade vap
men dock på ridderligt vis. Leopold undandrog sig
han begagnade sig ej blott af sin motståndares svaga sid
hvilken genom sitt högmod och sina orakelspråk då och
gaf pris på sig; — hvilket stridssätt är lofligt —; han
förstod ej allenast ofta sin fiende — hvilket är ursäktligt
utan han förvred och förvrängde äfven uppsåtligen
nes satser och uttryck, för att dermed drifva gyckel
på dem trycka orimlighetens eller motsägelsens stämpel,
hvilket är otillbörligt. Hr A. har genom anförda prof
ovedersägligen bevisat det.

Båda kämparne gingo ur striden, lika sårade och
segrande, allt efter kampdomrarnes skiljaktiga åsigter;
kendera skördade det största antalet af handklappning
förblifver ovisst. Det var icke i denna fejd, det var
nom sin politiska yra, som Thorild gick under.

Det yngre slägtet satte begge dessa strider i förei
man misstänkte att Leopold i någon mån bidragit till
fiendes landsförvisning; men dertill — säger Hr A. —
nes intet spår och ej heller är slikt troligt redan af
anledningen, att de Svensk-akademiska snillena alldeles
voro väl anskrifna hos den nya Regeringen och föllo e
derefter, såsom misstänkta för half-jakobinism (Leopold
ganska oskyldig) i fullständig onåd. Hvad Hr A. ber
om denna katastroph i Thorilds lefnad är högst intere
Detta vederlägger en annan, allmänt spridd villfarelse,

straff var orättvist, en följd af Hertigens och hans aflde gunstlings maktspråk och nyck. Tvertom: Reuter-, sjelf ännu till en viss grad de nya idéerna tillgifven, akobinen Th:s beskyddare; angriparen var Underståten Liljensparre; Reuterholm, sjuk, kunde ej med tillt eftertryck försvara sin skyddsling, men bevisade fånaycken skonsamhet, gaf honom vid afresan en pension ett par år derefter, innan de fyra landsförvisningsånu voro förflutna, en anställning vid Universitetet i wald.

Beträffande den katastroph, som utgör vändpunkten i medborgerliga och litterära lif, vilja vi anföra följande. ska rigtigt hade Th. uppställt den satsen: "Ni får a det bästa ni förmår, men göra endast hvad Lagen djer." Det offentliga Ordet är handling: väl hade en Tryckfrihetslag blifvit utgifven, men icke i mening ahvälfva och förstöra samhället. Begagnande den nya ta, hade dock Philipson, Th:s lärjunge, yttrat satser, som denna: "all monarchisk regering är i mer eller mån despotisk, och en limiterad despotism"; erföre kunde Th. ej lagligen göras ansvarig; i en anoskrift af samme Philipson, men i hvilken Th. ansågs del, angrepos det ärftliga Adelskapet och Stånden; detta oro, men skriften lemnades oantastad, emedan den icke kunde anses för upprorisk. Men nu utgaf Th. a skrift — kallad *Ärlighet* — der, enligt Geijers ut-, "den djerfhet, som i dem" (de af Th. kort förut ut-"Memorialerna") visar sig ren, ädel och älskansvärd, en *climax* eller stegring öfversteg sig sjelf och urartill en declamatorisk råhet" (dock, upplyser Hr A., hänseende till språket, utan i hänseende till tonens pänning, till ett larmdån, ett echo af franska Revolustormklocka). Här uttalades satser sådana som dessa: unmäktiga bokstäfver, af hvilka man hopsätter tyranniegeringslagar, kunna de ställas upp emot något af så dig realitet, som Sanningar, eller Senor"? — "Att et för Folkets sanna öfvertygelse, kärlek och styrka, ;runda herravälden på blotta tecken och ljud, är alle agars underbara förvillelse; som kommer af deras tsbetslära, af sjelfva Politiken: hvilken är motsatsen Ärligheten, — eller en omätlig, än ryslig, än glän- Lögn, helgad af Presterne, kallad gudomlig af de dårar och skälmar, tillbedd af en okunnig menighet." m den första och enda sanna Makt på jorden, som

beter Folket, har jag aldrig i Verldens historia läst, någon Konung förmått göra sig ett begrepp." — "Gode och ädle Furste, var fäderneslandets Hjelte Gud! Gör Sanningen till Lag! Se icke på Former, Ac och Statuter! Ty i själens grund erkänner ingen och ärlig man någon annan Grundlag, än det mest Rät enligt det mest fria Bevis. Tänk, i stället på Sver ädla Allmoge, så vårdslösad af den galna Politiken, den än i dag är i förståndet hedningar, i hjertat slafvar det borgerliga vildar (!!!), som lika lätt kunna bet som med en Regering." — "Dessa fyra Rikets Stånd visar icke vår historia, genom tidehvarf af våld, svek elände, att de äro de fyra Rikets Obestånd? ... öfra dessa fyra barbariska Nationer. Gör en ett Folk." — "Gif icke äran åt Namn och Ljud: utan uppenbart åt Förstånd och Dygd. Gif oss då det Allm Förståndets Frihet; ärligen och rent: innan den med och våld tages."

För dessa och andra utlåtelser blef Thorild actionerad inför Hofrätten.

Anledningen till actionen berättar Underståthållare Liljensparre på följande sätt; men förut vilja vi anföra par upplysande omständigheter. Den 11 Juli 1792 h genom en förordning Tryckfriheten blifvit utvidgad, och var under förlitande på "den furstliga tro och ära, som lar i denna förordning", som Th. dels tryckte sina ofta berörde *Memorialer* af år 1786, under den gemensamma titeln *Om det Allmänna Förståndets Frihet*, åtföljda af en dedication, kallad *Ärligheten*, *till H. K. H. Regenten*, det var förnämligast deruti, som de förut anförda anstöt satserna förefinnas. Liljensparre, en man af gamla sk ogillade förordningen i och för sig och ansåg pressens m bruk farliga för statens säkerhet. Han förvånade sig ö Th:s djerfhet, att, "i det allmännas namn påkalla Hertig biträde och verksamhet till utförande af en demokratisk s hvälfning." Denna ovilja var ej fri från personligt m emedan han var ovän med Reuterholm, och mente att "besoldades af Reuterholm." Till en början hade han g Hertigen uppmärksam på en Nordenskölds, Philipsons m dristighet, men "Hertigen ansåg den af honom allmänt tillåtna frihet att genom trycket få säga sina tankar helig än sjelfva regeringslagarne; och af samma mening Reuterholm, halft despot, halft republican. Th:s öfve gaf L. vatten på sin qvarn: han påyrkade först tvenne

ır till tryckfrihetens inskränkning. Derom skulle råd-
s d. 21 Dec. 1792 i ett sammanträde hos den då sjuke
rholm. De båda föreslagna åtgärderna bifölles, ehuru
svårighet af Hertigen; "men (fortfar Liljensparre) den
eller tredje utvägen, som jag föreslog, var den svåra-
tt drifva igenom: ty den angick Thorild; om hvilken
rkade, att han skulle actioneras, dömmas och straffas,
varförutan Hertigens Proclamation, och äfven Förklarin-
öfver Tryckfrihetsförordningen, efter min tanka, ingen
ringaste verkan medföra kunde. Här ådagalade Baron
rholm mer än tydeligen, att han protegerade
rild; hvilken omöjligen sjelf hade kunnat till sitt för-
nanföra alla de skäl och omständigheter, som Reuter-
nu uppsökte och förebragte. Ja, han gick så långt,
alla hans skäl förelades, att han slutligen tog sin till-
till en sats, som han sjelf nyss förut mot mig hade
bestrida och förneka; nemligen den, att han påstod,
Thorild, i brist af tydligt straff i Tryckfrihetsförordnin-
), icke kunde dömmas till annat än obetydliga penning-
, i hvilket fall Hertigen, genom sitt förhastade beslut
Thorild, skulle blottställa sig för åtlöje och förakt.
beviste deremot, att Thorilds upproriska skrift inne-
hölt, som i Svenska Lagboken uttryckligen omtalas
med dödsstraff beläggas; och Hertigen, som under dis-
härom, icke en, utan flera gånger genomläste Th:s
önom ställda dedication, den han, ju oftare han läste,
fällt mer och mer upprorisk och straffbar, lät denna
icke förvilla sig, utan hade den hurtigheten, att på
sätta sig till Reuterholms skrifbord och sjelf med
hand skrifva ordres till både Riksdrotsen och mig om
ilds actionerande och dömmande, samt om beslag å de
ta exemplaren; hvilket sednare midt i natten skulle
ställas, och äfven verkställdes."

Begripligt är, att ungdomen och det s. k. Folket togo
för frihetsmartyren, som dock i fängelset behandlades
anständighet och använde der sin tid, till att författa
försvarsskrifter, dels frihetssånger, emellanåt läsande
och Rudbeck. Hans upphemtande till Hofrätten lik-
ovationer. Den milde Riksdrotsen och många af de
domrarne syntes vara böjde för den meningen, att ur
skulle den anstötliga dedicationen borttagas och se-

Liljensparre hade anmärkt, att denna förordning saknade egent-
straffbestämmelser.

dan, jemte auctor, frigifvas. Men Th. tog Socrates
mönster, och påyrkade, väl icke spisning på offentlig be
nad i prytaneum, men dock fullkomlig frikännelse, samt
fäktade käckt sina satsers förnuftsenlighet. Hofrättens
blef att den anklagade skulle straffas med 14 dagars
gelse vid vatten och bröd, och skriften Årlighetens sk
från den öfriga afhandlingen skiljas och förstöras."

Deremot vädjade så den sakfälde, som Actor.
Domstolens utslag, som föll d. 22 Febr. 1793, dömde
anklagade till fyra års landsflykt och boken i sin hel
till förstörelse.

Th. emottog domen med mycket sinneslugn; oaktadt
kärlek till fäderneslandet var Th. kosmopolit och hade
i sin Ansökning till Konungen bönfallit om "frivillig la
flykt", hvilket ställe dock vid renskrifningen utströks.
terholm förargades öfver domen, utverkade af Regeri
200 Rdr till respengar, samt försäkran om en lika stor
ligt en annan uppgift: dubbel) summa i årligt under
halftannat år derefter befordrades den landsförviste till
syssla i Greifswald, som gaf 600 Rdr i inkomst. Un
samtidigt föll hans förföljare Liljensparre i onåd och
digades från sitt embete, och det — enligt dennes egen
ning — just i följd af denna sak. Således slutade rät
gången med en half triumph och verklig ekonomisk vinst
den anklagade; men fäderneslandet förlorade för alltid
utmärkte litteratören.

Den biltoge afreste utan betäckning, och tilläts att
följa sin väg efter beqvämlighet samt besöka flera vänner
södra Sverige. Hans landsflykt delades af en flicka:
stava von Kowsky, fattig prestdotter från Söderman
med hvilken Th. någon tid förut gjort bekantskap.
blef sedan hans lyckliga maka.

Den 1 April reste Th. öfver Öresund, uppehöll sig
par månader i Köpenhamn, ungefär lika länge i Hamb
och ankom i Nov. till Lübeck, der han uppslog sitt
under en tid af omkring halftannat år. I medlet af som
1795 finna vi honom i Greifswald, som blef skådebana
hans öfriga lif, som förflöt lika tyst och stilla som
föregående bana varit bullersam och stormig.

Under en god del af denna tidrymd hade Th. se
gen haft sina blickar fästade på Frankrike: i Revolution
blodfärgade molnbilder såg han länge gryningen till
önskningars Utopien: han ryste ej tillbaka för lägrens a
brinnande slotten — icke för det inhördes krigets mord

ar — icke för det på schavotten gjutna konungablodet
ke för September-morden — icke för guillotinen i per-
e — ja, icke för den blodiga Nemesis som träffade
disterne och sednast Danton. Han vaknade först, då
pierre stod ensam qvar som Dictator på fäderneslan-
och frihetens ruiner med guillotinen vid sin sida. Det
ychologiskt interessant, att hos en man, med ett så
ligt hufvud och tillika ett så ädelt hjerta, se först yr-
och sedan uppvaknandet. Vi vilja alltså ur de med-
a brefven sammanställa det hithörande.

Den 23 Maj 1793 skref han till en vän: "Nå, Fan tog
uriez! .... Han tar väl resten. *Gläck zu!* .... Prins
af Coburg kallar likväl denne Dumouriez en d y g d i g
Kejsar-moral!"

Den 23 Oct.: "Klopstock är en *kakistokratissimus* *).
Wieland och Goethe, Käringar med hjeltars mine!
Låta sig *Hofrathisiren*, *Geheimerathisiren* etc. etc. och
Mensklighetens sak, men buga djupt för Tyranniet,
mildt åt Skråeket."

Den 5 Dec.: "Ack Paris! ... Förnuftets tempel **): Na-
uppstigande heligheter i allt det enfaldigt välgörande!
gudomlig tid vi lefve uti! Hvad dessa fem åren vi-
ej verldens femtusen sett."

Fan tog Munsiörerne ***)! Det var ock dit de ville!
rar nog af med resten †). Munsiörerne, det är: Herr-
garne, ville förstöra Frankrike. Det var ju "propor-
att Frankrike förstörde Munsiörerne? — Lefve de
ge!"

samma månad: "Vid min lefvande erfarenhet är jag
, att den störste köpman i verlden skulle kunna
på mig hundra riksdaler, af d u m h ö g f ä r d; men
betala mig fyra styfver, af f r i h e d e r. Derföre måste
något i handen, hvarigenom man kan tvinga dem
och ruin: det är, en finare guillotine. Hjertligen
mig, att Fransoserne ändtligen lärt att lägga denna

*) Kakistokrat — bokstaflig motsats till Aristokrat betyder
rild en, hos hvilken det aristokratiska tänkesättet stigit till
öfvermått; en aristokrat, som i sina grundsatser, eller fördo-
r rentaf och ohjelpligen förstockad.

**) Till ett tempel åt "Förnuftets" religion invigdes Kyrkan
Dame d. 10 Nov. 1793; — Huru? är verldsberyktadt.

***) Här menas dels Girondisterne (eller Brissot och hans vänner),
leans-Egalité och hans närmaste anhängare.

†) tigt propheteradt!

på rätta stället: nemligen, på Grossörernes och Storborgarnes nackar."

"Om Ni, från Franska Revolutionens början, ständigt hade frågat mig: hvad tycker ni om den? så hade jag, nästan hvar gång, svarat: "Aldrig bättre!" Just så nu. Tyranner äro tyranner; de må ha kronor på hufvudet, eller bara krullor. Låt dem gå, ju fortare ju hellre, till den alla Munsiörers Munsiör, som de härma; och som är ännu fjollqvickare och högfärdigare, än de, Be-elze-bub, *cum ceteris titulis innumerabilibus.*

"Hamburger-Correspondent säger, att hos er, i Stockholm, skall allt ofrälse inom Militären, Domare, Skrifvare, Prester, ha prygel, efter Chefens godtycke. *Se non è vero, è bene trovato.* Lycka till! Ofrälset begriper alltid mera genom r—n än hufvudet, genom käpp än skrift. Ack, att jag måste försmäda det ädlaste i landet, derföre att det genom grossörer och storborgare är det nedrigaste! — Fast nej: om bönderne är ej fråga; och bönderne, och de bond-förståndige, äro det enda äkta folket."

"Också Ni grälar mot Adeln; som är en skugga av en mormors-saga. Men Embetsmän, det är Adel! Allt tyranni, ehuru litet, må ni kalla så. Och då är Länsmannen tusen gånger en Bondgrefve."

"Den 2 Jan. 1794: "Att Tyrannerne mörda hvarandra, är det vackraste i hela Guds Försyn."

"Den 9 i samma månad: "Frankrikes Grossörer ha, Gud äradt! rigtigt fått stupstocks-febern af Frankrikes Munsiörer. Och jag är viss på vår chorus deröfver."

"Klopstock är en kakistokratisk storborgare. Cramer en Munsiör. Wieland, en politisk käring. Goethe en hofdrängisk lufver."

Hittills hade Th., såsom vi sett, följt den stora hopen åt, hurrande för den blodröda fanan. Omsider följde några gunggningar i ögonen; — derefter ett förfärligt uppvaknande, hvarvid det plötsligt föll honom in, att det icke är nog att vara fri, utan att Samhällets första lag är Rätt — och slutligen utbrast han i långt hårdare förbannelser än "kakistokraten" Klopstock. Låtom oss följa äfven reconvalescensens stadier!

Den 27 Mars: "Men hvad Svenskarne ändå äro för ett naturligt folk! Inga ilskna romerska babianer med högtrafvande prat, som de der Fransoserne!"

Den 3 April: "Rätt, eller alla Samhällens eviga Lag" denna boken måste vara helig och ren i Politikens ögon

let anses vådligt, att bestrida det Orätta — nemligen det lltid och i princip Orätta — uti Monarchierna. Jag r derföre nu bestridt det uti Republikerna."

"Detta är en alldeles ny dag, att se Tyranniet under. et är: icke en viss våldsamhet här, en viss der; utan det riga Tyranniet, eller det eviga Orätta. Jag tror, som ni it, att en redlig mans princip bör vara, icke Frihet om är oviss m. m.), utan Sanning; icke Republikanism om är oviss m. m.), utan Rättvisa. Men äfven dessa heja ord måste bringas till en oföränderlig mening, till en rig realitet; hvilket är min philosophiska plan."

"Nu är Fan lös igen i Paris*), der han dock alltid rit junkerfri. Ser ni, hvad Partier äro? De göra allt ll en krog i fullt gräl. Men Franska Revolutionen beder litet för oss samtligen. Vett betyder allt. Derföre å ingen taga mig för kakistokrat. Gud bevare er derifrån! en de, som ifra för Frihet, för Republikanism, tänka ofst på sig sjelfva; och hata endast det välde, som är ppöfver dem. Den, som ifrar såsom jag, tänker på lla och på menskliga lycksaligheten. Sluta häraf, huru ycket ni har af frihetshjeltar i Paris! Just så, som fordom Rom: der Cicero, Cato, Brutus, med så stor, så odödlig rer, ville Friheten; men NB. friheten från allt, som kun hindra dem (och de andra Optimaterne) att vara Herrar. nyss Brissotinerne: ville Friheten — mot Kungar, mot rinsar, Prelater, Seigneurer: men — för Munsiörer, och land dessa) 1:o sig sjelfva, såsom lefvande riks-juveler. usen, och tiotusen, kunna aldrig bli Herrar i Staten, an genom Republikanism. *Ergo* . . . Få se, huru Robesrre egentligen ser ut, när nu dagen faller starkare på. — g mina vänner dessa reflexioner."

"Ofrälset hos oss, förent uti och till Allmänt Bästa ed Adeln, vore en gudomlig makt. Deladt och skildt ån Adeln (för små tings skull, hvilka dock lättare hjelpas förening, än i strid), är Ofrälset blott ett — Parti; och ud vet, huru klokt, huru starkt, huru rättvist (ty Ofrälset blir snart en egen hop af oadliga Aristokrater). o vi dermed hulpne? Derföre: enhälligt Förstånd, lmän Förening, evig Rätt — för Alla! Det består; t är Redlighetens Politik."

Den 17 April: "Det är i alla fall icke nog, mina vänr, att tänka fritt. Den äkta äran är, att tänka rätt.

---

*) Har afseende på Dantons och hans vänners fall.

Det är likaså fånigt och ynkeligt, att vara en narr för Republiker, som en narr för Tyranner: då icke annat, än namn och form, åtskiljer dem. "Wer frei darf denken, denkt wohl", säger Haller. Men att tänka fritt just öfver Frihet, det är bäst."

"Det är godt, det är en smula sublimt, att i ett läge af förnuft, på en blomstrande höjd af sällhet, från stranden se andras ifver och anfäktelse i stormen. Ropa bör man, och ge signaler; ty synd är det om dem. Men att tänka rätt, då andre yra; och engång, när allt är förbi, kunna säga: "ser ni? så var det; ni såg ej då, ni ser nu!" — solo constans — hvad det är enfaldigt, men gudomligt!"

Den 9 Juni: "Ja, jag kämpar nu emot Frihet och Republiker! men för evig Rätt! Tid kommer nog att förklara taflorna, när de bara först äro gjorda och stå i galleriet."

"*Vivat* Madalinski! *vivat* Kosciusko!"

"Men krokodilen Robespierre, som slukar allt, med hull och hår! allt bjeltar och genier! Och dessa romerska markattor, som gringapa upp till öronen af skräcklig undran öfver det "Högsta Väsendet", som nu också blifvit hans machin, såsom det varit alla Bofvars! Och desse skändlige slafvar, som ännu våga illskräna "*Liberté!*"

"Fransoserne! Äro de icke just samme Fransoser, som sjöngo *Te Deum* öfver Ludvig XV:s ränn—a, då han varit i fara att crevera af stopp? Guillotinen är nu deras *grand Monarque.* Denna glänsande jernsol, på sin trä-äqvator, är de nya Hedningarnes gudabild."

"Arméen är dock käck. — Men *vivat* Madalinski! *vivat* Kosciusko!"

Den 12 Juni: "Franska Revolutionen är nu af Robespierre & Comp. så blodbesk—t—n *), att den stinker i sin stygghet. Ingen hederlig karl vågar mer tala för dess heder. Sjelfva ordet "Frihet", som genom så många andra grymma revolutioner qvarstått heligt, är nu infamt genom dessa tigeraporna! Guillotinens galgrenning är åter "*le grand Monarque*"; guillotinens blänkande jernbila solen vid sin *aequator*, som jemnlikar allt: klokt och dumt, rätt och orätt, dygdige och bofvar. Under detta, dyrka desse nye Ägyptier Krokodilen — Robespierre — som en Gud; och offra åt honom Genier **), Hjeltar, Ålderdomens heliga grå-

---

*) *Miserere mei* eller *iliacus morbus* (Thorilds egen not).

**) Framförallt synes detta ha gått Thorild till sinnes: ty ordet "Genier" har han understrukit med två dugtiga streck.

hårshufvuden, unga qvinnors skönhet, Barndomens tårar — för det brott, att hata en revolution, på hvilken de förlorat allt! — O, hvilka modiga galningar, uppretade af en feg slughet! — — Men detta är ännu Nattens vidunder, bloss och blixtar. Dagen kommer."

Den 4 December: "Disproportionen mellan Rikedom och Fattigdom — Yppighetens blänkande häxeri och Eländets smutsiga träl-behof, hvaraf födes Pack — detta är Tyranniernas ABC: icke Kungar och Adel; hvilka hade sitt ursprung af Dygd, eller åtminstone af Käckhet och Mod. Ni finner detta sagdt i mitt sista capitel. "Pluralitet" är Republikernas lag; men just genom en dålig pluralitet har allt Tyranni uppkommit. Ni finner till och med bevisadt, att Republik är "någonting, i hvilken intet menniskoförstånd ännu har kunnat sätta en naturlig enhet; men hvars stolta larm af orationer och factioner likväl alltid har dårat verlden." — Men frågar man, hvarföre ställer sig min bok företrädesvis mot Republiker? Svar: emedan Republikernas vanvett nu är, hvad Monarchiernas var förr: tidens största onda. Också detta har jag visat och bevisat. Den republikanska galenskapen är den farsot, som nu hotar oss. Och skälet? Se efter i mitt första capitel." ...

Men vi öfvergå till Thorilds egna lefnadsöden. Om dem är dock ej mycket att berätta. Ej långt efter sin ankomst till Greifswald blef han befordrad till Bibliothekarie vid Universitets-Bibliotheket, erhöll Professorstitel med rättighet eller skyldighet att hålla föreläsningar. Hans förnämsta sträfvande gick ut på att vinna en hög plats på Parnassen i det land, som nu blifvit hans nya fädernesland. Rigtande alla sina krafter åt ett enda mål, Philosophien, tagen i det dess vidsträcktaste omfång, utgaf han 1799 på latin ett hufvudarbete, åt hvilket han gaf titeln *Maximum seu Archimetria*, till hvilket sedermera slöto sig trenne sändebref, ett till Franska National-Institutet, ett till Kejsar Alexander, samt ett till Påfve Pius VII, sammantryckta under titeln: *Orpheus seu Panharmonia, Litteræ sæculares pro Humanitate*, 1801.

Atterbom har med lika stor skarpsinnighet som möda utdragit kärnan af Th:s philosophi. Att af denna analys åter göra en analys, är nästan omöjligt, åtminstone icke utan användande af ett betydligt rum — och denna biographi har redan växt till ett ej obetydligt omfång. För att dock ej alldeles svika läsarens möjliga förväntan, vilja vi åtminstone meddela några ytliga antydningar:

"Värdet af Th:s speculation, oaktadt all dess ensidighet och det föga tillfredsställande af dess resultater, är vida större än man kanske föreställer sig; särdeles synes han oss mästerlig i dess polemik emot det tyska Absoluta — det Abstracta = det Drömmande, och det Abstract-Absoluta = det Rasande. Svensken är ej nöjd med denna innehållslösa metaphysik — häxformlerna *Als* och *An sich* — från tingen afdragna skuggformer: han söker tillika realitet. Vi kunna dock icke finna att Th. sjelf lyckades att lösa det högsta problemet — Gud — men hvad som frapperat oss är det, att Th. före Schelling, eller åtminstone samtidigt, kom till Identitets-läran ehuru på sitt egna vis (jfr sid. 301). Sjelf betraktade han sig, efter Socrates och Baco, såsom den äkta Philosophiens tredje återställare, "hvilken, liksom de, uppträdde mot den falska, till vurmig scholastik och ljugande sophistik urartade vetenskapligheten, med frågan: "huru mycket kan verkligen vetas?" Sin åtskillnad från dessa föregångare ansåg han bestå (väsendtligen) blott deri, att nämnda fråga, som af Socrates blef rigtad till Menniskan och af Baco till Naturen, var af honom ställd lika mycket till båda." Hr A. anmärker, att Th:s speculation var närmast beslägtad med Bruno's, en märklig mellanvarelse mellan skald och philosoph, men hvilken Th. föga tyckes hafva känt. Th. ansåg sig sjelf som ett slags prophet: han trodde på sin egen kallelse, hvilket han sjelf uttrycker med en naiveté, hvaröfver de fleste läsare torde först studsa och sedan hånle, men hvilken bekännelse vi, för vår del, ej kunna läsa utan vemod. "Jag hade (säger han) i lifvet blott en stor, oföränderlig tanke: att förklara hela Naturen, och reformera hela Verlden. Allt, hvad jag tänkte och gjorde, var till detta mål. Finna och omskapa allt, var mig dervid en naturlig tanke. Jag ville upprätta allt Sannt och Stort. All min äregirighet var hvarken mer eller mindre." Samt vidare: "Jag alltså, naturligen, ansåg mig för den förste af lefvande, ja! af dödlige som varit. Jag studsade vid mångas förträfflighet: men såg snart, att om de än hade något drag af mera Stort, voro de dock under mig i det Sanna. Jag var antingen den störste, eller den högmodigaste af alla dödliga. Och likväl tyckte jag mig icke hafva en gnista af högmod. Jag såg ingenstädes någon förträfflighet, som jag icke erkände och tillbad. Jag var i min själ ödmjukare, än den ödmjukaste. Jag kände det som en ny gudomlighet, att den rättvisa jag kunde göra åt alla, kunde ingen göra åt mig."

Sedan Th. fått sin stora bok färdig, gick hans bemödande ut på att också få den läst, hvilket ingen bör förtänka, ty hvarför tänker och skrifver hvarje författare, som ej är en blott daglönare, om icke för äran och för det ljus, de sanningar eller den bildning han hoppas sprida? Att här hinna till detta mål, var dock ej så lätt. Först var det valda latinska språket ej fullt populärt, ehuru Th. behandlade det såsom ett lefvande, och med samma originalitet, som då han begagnade sitt modersmål, eller Engelskan eller Tyskan. Han förföll blott i ett spel med ord, som, sparsamt användt, angenämt retar men här gick till en öfverdrift, som klandrades af sjelfva Jean Paul. Vidare funnos Tysklands lärde på förhand föga stämde för den meningen, att någon stor visdom var att hemta af en främling från Thule, och svårt hade dessutom hans röst att tränga fram från den vrå af Tyskland, der han lefde, ehuru han genom spridningen af åtskilliga tyska småskrifter sökte draga uppmärksamheten till sig. Slutligen voro Germaniens tänkare delade mellan Kant, Fichte och den då på middagshöjden af sin ålder och sitt anseende stående Schelling, under det att eclectici höllo på att bygga sina bryggor mellan de trenne systemerna eller vid sidan af desses slott uppföra till eget och vänners husbehof små flygelbyggningar. Ingen lånade planritningen från Archimetrien.

Likväl fanns en och annan, som hade en afgjord motvilja för hela den nyare speculationens rigtning, och således var högst afvog mot alla tre de nya solarne i intelligensens verld. I spetsen för dessa protestanter stod den store Herder. Som Th. var af alldeles samma mening, så kommo båda snart i vänlig beröring med hvarandra. Herder läste den svenske tänkarens bok, lofordade densamma i en recension, vexlade vänskapsfulla bref med författaren och utnämnde honom före sin död till medutgifvare af sina samlade skrifter. Herders beundran drog den honom förgudande Jean Pauls beprisning efter sig. Atterbom lägger stor vigt på allt detta, och tyckes oss något för högt uppskatta Th.s anseende i den tyska tankeverlden och dess inflytelse på detta lands bildning. Men det stannade dervid. Ärad och aktad var utan tvifvel denne vår landsman ofelbart bland Greifswalds studerande ungdom; men han stiftade ingen skola, fick veterligen till lärjunge ingen man af högre genius, ty till denna kategori kan svårligen hans hederliga måg räknas. Intressant och på visst sätt rörande är att läsa, huru Th. med all makt arbetade på att göra Reinhold till sin proselyt,

utan att dock deruti kunna lyckas, så mycket den beskedlige mannen föröfrigt än värderade den svenske tänkaren. Lägg till några anonyma tyska Rec:s flyktiga beprisande af hans "Geistreichheit" och "Genialität", — så är detta alltsammans — i sanning vida mindre än en sådan tankefyndighet förtjenat. Atterbom anmärker sjelf, att i de tyska Compendierna af Philosophiens Historia Th:s skrifter nämnas antingen allsicke eller ock blott i få rader vid sidan af system, långt mindre märkvärdiga än hans.

Än mindre uppseende gjorde hans system i Sverige. För allmänheten var hos oss Archimetrien knapt ens känd till namnet: hvarken den Silverstolpiska eller phosphoristiska skolan, ej heller tänkare ex professo, såsom Höijer, Biberg, Grubbe togo veterligen minsta notice om slutstenen i Th:s philosophiska hufvudbyggnad. Atterbom ensam tillkommer den äran att hafva öppnat portarna till bekantskapen med ett system, som, i trots af all dess ensidighet, dock, enligt vår ringa mening, förtjenar studeras framför månget annat vida berömdare.

Ännu återstår att tala några ord om Th:s skaldskap. Hammarsköld yttrar, att han af "Naturen icke tyckes hafva varit kallad till Skald"; jäfvande denna dom, medgifver väl Atterbom att Th. "icke blef en stor poet", men dock i alla fall var "en stor poetisk natur." För vår del bekänna vi, att vårt omdöme ligger närmare Hammarskölds. Hade det berott af enthusiasm, känsla, kraft, höghet i tankar, vidd i åsigter, skulle kanske ingen stått öfver honom på vår parnass. Men af allt detta uppstår poesien ej omedelbart, utan dertill fordras en omsmältning, ett slags chemisk process i konstens degel, och denna konst — som hos de äkta skalderne är sjelflärd — förstod icke Th. Han ville gifva oss tanken blott och bart, utan den förmedlande öfversättningen, gifva oss naturen i massa och på en gång, icke i bild och stycke för stycke. Dertill räcka icke konstens ramar till; icke heller fördrager Poesien den omedelbara anblicken af Ljuset eller Sanningen, utan hon kan blott afspegla deras reflex, blott dväljas inom det mystiska halfdunklet, blott tala tecknens och aningens språk. Också var Th. för mycket han sjelf, för att ens i phantasien kunna försätta sig i särskilda främmande belägenheter, sinnesrörelser, åskådningar o. s. v. Således hade denne för öfrigt så utmärkte man ej minsta anlag för hjeltedikten eller dramat, ja knappt för andra lyriska utgjutelser, än de starka, ty hans lyra klang ej, likt æolsharpan vid minsta fläkt, utan

lå hon träffades af häftigare lidelser eller starka invärtes tormar. En sådan var den vrede, som dicterade Straffsången mot Kellgren, och detta stycke har ock en verve, ett lwör, som knappt något af hans öfriga poemer. Noga taadt, förmår ock sällan den omedelbara sinnesrörelsen, den enast i passionens stund frambrytande känslan att framringa ett skaldeverk, utan det sker blott vid den lugnare fterinningen. Lika sannt det är att ingen förmår skapa, ikta, som ej sjelf erfarit starka eller djupa rörelser, likaså annt är det, att ingen — om ej undantagsvis — är poet, irrän efter återvunnet lugn, förrän sjelfva passionens moent ligger i ett visst afstånd från honom. Man skulle tro, tt Th., med sin förgudning af naturen, bordt varit en stor aturskald. Men han var det icke. Hvarföre ej detta? ånne ej derföre, att han uppfattade naturen på ett alltför bstract — kanske skulle vi kunna säga — ett visst panteistiskt sätt? Ingen visste utan tvifvel bättre än han, att ud lefver och rörer sig i hvarenda vrå af Allmodrens sköte, det ringaste alster af Naturen; men månne ock, att han illika är utom och öfver Naturen, och att Naturen sjelf, ksom Poesien, blott är en slöja, en hieroglyphik, och att ledes Konsten, i det att den ansluter sig till henne, ej å tro sig om att ur henne, liksom ur de högsta tingens rkällor, kunna ösa det Omedelbara. Det genuinaste af h:s skaldestycken äro, till sitt tycke, orphiska, bakchantia: — der finnas rop från Naturens innersta hjerta, förmning, ångestskri, jubel, tummel, men icke harmonien, ke den gudaanda, som lugn och skapande sväfvar öfver de pprörda elementerna. I stället kastar sig skålden liksom fvudstupa midt i Naturens sköte; han låter sig af henne verväldigas, i stället för att beherrska henne.

Förunderliga motsägelse i menniskonaturen, — hos de orartade nemligen, ty de vanliga kunna lika lätt uträknas h upplösas som ett räkne-exempel eller en æquation af rsta graden. Th. var, — som man vet — en af samtidens irste declamatorer och Lidners corrector: — och dock de han föga sinne för poesiens musik och vårdslösade sjelf ythm och meter, — och dock skulle han svårligen kunnat rifva en enda af Lidners bättre stropher. Än ett bevis — fall vi ej misstaga oss — att Th. ursprungligen var en reeterande, kritiskt speculerande natur — men ej en poe k, i strängare mening. Dock på den grund, som var hans en, står han ännu oöfverträffad i Sverige: fastän den veskap, som kallas Aesthetik, sedan dess gjort omätliga

framsteg och fastän hos honom finnas många skefva och trånga åsigter, många falska och ensidiga omdömen, är dock än i dag af honom oändligen mycket att lära. Och i sättet, att på ett kärnsvenskt, kraftrikt och slående sätt uttrycka sina tankar, står han vid sidan af Höpken, Ehrensvärd och Geijer.

Anmärkas kan dock, att det pythiskt-sibyllinska tungomålet dock icke är rätt lämpligt för den philosophiska undersökningen, som fordrar mindre lakoniska kraft- och kärnspråk, än noggranna bestämningar och lugna utvecklingar, mindre siarandans meteoriska blixtar än den lugna besinningen, samt ett jemnt och noga fördeladt ljus. Man kunde vidare anmärka, att om Th. åtnöjt sig med att vara litet mindre sjelftänkare, hade litet mindre litat på sina egna inspirationer, utan mera införlifvat sig med beslägtade andars, så skulle han troligen blifvit mera lärorik, undvikit många klippor, många kolossala villfarelser, och tillegnat sig en större andel af sanningen. Men han skulle i sådant fall icke varit samme Thorild, icke den förundransvärde siaren, som sjelflärd ljungade fram med nya och storartade åsigter i ett jollrande, småaktigt och förkonstladt tidehvarf. Det var en kometisk natur, den der gick sin egen, oregelbundna bana, öfverallt utströende massor af lågor, som brände och härjade utan att så noga åtskilja det goda och det onda. Klandrom ej slika eldsjälar, att de ej äro solar, som lysa och värma med en jemn och stadig eld; Svenska vitterheten behöfde en sådan luftrenande, elektrisk skakning, hvarvid mången släppte leksakerna ur händerna. Skada endast, att mästaren på politikens fält, löpande efter falska lyktgubbar, så ofantligt förvillade sig; skada, att ingen af hans i Sverige qvarlemnade lärjungar egde förmåga att genomföra den vittra reformen. I trots af all sin ensidighet, kommer i alla fall Th. alltid att i Sverige högt beundras; i trots af sin fåfänga och egenkärlek alltid att högt älskas, ty ett mera varmt hjerta har sällan i ett menniskobröst kluppat för allt ädelt, stort och skönt. "Hela mitt lif — säger han — var Natur, Känsla och Poesi."

Och lycklig var han, att denna inre harmoni ej stördes af yttre förhållanden. Hans ekonomiska ställning var ej lysande, men någorlunda bergad emedan lönen (1807) var 800 Thaler; hans syssla treflig och troligen medgifvande ömnig ledighet för kära sysselsättningar; hans maka skildras som ett förträffligt fruntimmer. Hans hus var öppet för vettgiriga studerande, med hvilka han språkade om litteratur och

it. Åren gingo fredsamt och tyst; kanske alltför tyst;
a (tillstår han i ett bref till Herders enka) skulle han
dragit, att, vid ett mera besökt universitet närmare Tysk-
s medelpunkt, finna mera både anklang och motsägelse,
inderikare och mera vetenskapligt, om än oroligare lif.
ertid inträffade en omvexling, då Gustaf Adolf, på hvars
lsedag d. 1 Nov. 1804 han, å ungdomens vägnar, på
ska sjöng en *Glädje-Sång*, för en längre tid i Greifswald
sitt högqvarter, under hvilken tid många Svenskar (bland
Wetterstedt, De la Gardie och Brinkman) gingo ut och in
s hus: — angenäma besök, emedan kärleken till fäder-
nd och landsmän lefde oförkolnadt qvar i hans trogna
t. Krigets skiften förde dock snart hit andra gäster,
gjorde intrång i hans husliga beqvämlighet, och sårade
öron genom utropen: Vive l'Empereur! Från denna tid
de lynnet fördystras, nattsömnen vika, helsan aftaga.
örkylning ådrog honom nerffeber, och denna snart dö-
innan han ännu uppnått det 50:de året. Det var natten
d. 1 Oct. 1808, som den himlaburna anden återvände
sin ursprungskälla, finnande ett ljus, hvarefter vi alla
are i dunklet famla.

Thorilds utseende och hållning — säger biographen —
a stämpel af ädelhet, själfullhet, lättrörlighet och smärt-
som — enligt hans mågs berättelse — egde någonting
-artadt. Han var blond, med skär hy och klara, blå
; längden något öfver medelmåttig; växten smal och
tan att synas mager; ställningen alltid rak, med blic-
oftast rigtade uppåt; gången bestämd, fast, men ledig
skyndsam. Alla kroppens ledamöter bildade tillsammans
armoniskt helt. Lätt kom han i eld; förtjusning, hän-
e, — men icke halmlågans, — var hans lifselement.
r lugna samtal visade hans ögon alltid den lifligaste
ärksamhet, och kring de fina, genialiska minerna sväf-
ett eget behagligt småleende. Men om något, som
om honom ovärdigt, lågt, nedrigt, bragte honom i harm
och detta hände blixtsnabbt): då förvandlade sig blick
ord till ljungeld och thordön. Förmågan dertill hade
ock sjelf, i sitt omkring 1785 antagna namn ("Thors
eller "eld af Thor"), velat beteckna. Den *gentleman*
i klädsel, som han varit redan under sin fattigaste tid,
r han ständigt att vara. Vi veta, att han i Upsala
gjort sig ej mindre bemärkt genom moderniteten och
en af sin mörkblå slängkappa, äfvensom prydligheten
n hatt, än genom sitt stolta anlets-uttryck och sin på

firmamentet fästade uppblick. I allt sådant förblef han ja väl såsom Professor densamme. Hans röst var välljudande och han förstod att begagna den. Svenska språkets skönheter framstodo, genom hans tal, hans föredrag, hans läsning, i den möjligast lifliga verkan. Af honom hade Hällström lärt Svenskans rätta musikaliska declamation; och berömde sig deraf icke litet."

Enkan lär ännu qvarlefva. Hon skänkte honom tvenne barn, en dotter, som blef gift med Professor Florello, men kort derefter afled, och en son, som studerade några år i Upsala, befordrades sedan till Conrector vid Tyska skolan i Stockholm, men bortrycktes inom få år från en maka med trenne barn i den största fattigdom. Tio år efter Th:s död förenade sig trenne af hans beundrare att utgifva hans samlade skrifter, hvilka längesedan försvunnit ur bokhandeln, och flera voro ytterst sällsynta; och af denna upplaga skulle inkomsten användas till sonhustruns och sonbarnens understöd. Men ingen skilling kom dem till godo: hela behållningen förlorades i förläggarens en tid derefter inträffade concours. I alla fall kunde den icke vara särdeles stor: upplagan utgjorde endast 1000 exemplar och fann, såsom förf. af denna lefnadsteckning är i tillfälle att upplysa, en blott medelmåttig afsättning, med undantag af den del, som skulle innehålla en biographi och charakteristik öfver Thorild, men förlorade sig i en inledning, som icke innehöll dennes, utan utgifvarens egen philosophiska Bekännelse; och afbröts, just då den å de sista bladen kom in på ämnet. Och så afbröts med tredje delen företaget, hvartill orsaken var dels brist på stående tid för Utgifv., dels håglöshet hos förläggaren. Så likgiltigt, så glömskt hade det slägte, som nu uppväxt, blifvit af den store, för tjugefem år sedan utvandrade sinnet. Kanske bidrog sjelfva utgifningssättet till denna köld. Geijer — som åtagit sig denna möda — behandlade Th:s skrifter enligt en grundsats, som stod i rak motsats till den, hvarmed Th. behandlat sin vän, Herders. På anmälan om den sistnämndes "sämmtliche Werke" hade man vid namnen de begge arbetena "Metakritik und Kalligone", hvilka innehöllo bistra utfall emot Kant och hans efterföljare, bifogat inom parenthes: "ihr Geist in einem friedlichem Auszug"; men Th., som med förtjusning emottagit det ärofulla uppdraget att utgifva den philosophiska afdelningen, skref till till enkan: "Ändern darf und will ich nichts; hier den Gesichtspunkt angeben, die Schönheiten zusammenstellen, das Ganze beleuchten. Und warum denn ändern? Ein

venienz des Tages, ein Spiel des Zufalls, eine Blendung Schimmer und Schatten, schwindet mit dem Tage. Aber Harmonie des Ewigen bleibt; so wie das Licht des Him t. Und für dieses eben war Er ein erhabener Ritter; m Anstand nicht Grazie, sondern Heroismus heisst. Ja, r das Schöne ist hier Waffenblitz." Denna protest an- och gillades af medutgifvarne Wieland, Heyne, Johan- von Müller och den sednares broder. Deremot ansåg Geijer göra Th:s minne en tjenst dermed, att han bort- dels de häftigaste utfallen mot Kellgren och Leopold, åtskilligt annat, som ur ästhetisk synpunkt förekom m umbärligt eller mindre lämpligt. Åsigterna äro flera- a: oss synes dock, att äfven felen, fläckarna, öfveril- irna utgöra en del af sjelfva Th:s väsende under hans omsbana, samt att hela striden mellan de båda mot- åsigternas dåvar. hufvudrepresentanter, så till form sak, engång tillhör svenska vitterhetens historia, ut- deraf en väsentlig del och kan derifrån icke utplånas.

fter: se Hammarskölds Sv. Vitt. Hist., Atterbom, samt of- före. Tillsammans, men hvarken allesammans eller alla de med- de fullständigt utgifne i: Thomas Thorilds Samlade Skrifter . 1—3. Ups. 1819, 1820 och Sthm 1824.

ällor: Hammarskölds Sv. Vitt. Hist. — Sv. Pantheon. Häft. XIV. — Atter- oms Sv. Siare och Skalder. Del. IV och V, recens. i Tidningen Tiden 1849. ris 88, 89, 90, 92, samt i Tidskriften Frey 1850. — Jfr bihanget: Thorild, a philosophisk eller ophilosophisk Bekännelse, som dock endast i början och tet berör Thorild.) P.

THUNBERG, DANIEL af.

Vid Sveaborg har Gustaf III på en graf låtit rista denna ft: "Här hvilar Ehrensvärd, omgifven af sina verk: Svea- fästning och Arméens flotta." Men Ehrensvärd sjelf å en af dammarne låtit inskrifva: *Utan Thunberg skulle svärd ej byggt denna dam.* Till Chapman skref Ehren- en gång: "Akta era ritningar, så gamla som nya, så ni vill tjena er sjelf och kronan", tilläggande den an- ing, att äfven *Thunberg blott genom sin oumbärlighet t vinna sin utkomst* *). Likväl finnas om denne T. inga underrättelser i tryck än de torra uppgifterna i adels- eln, samt det visserligen vackra latinska minnestalet berg, hvilket dock åter är så torftigt på factiska med- en, att ej engång födelse- och dödsåren äro anförda. gtvis är en manuscriptsamling i behåll, deraf T:s mång-

*) Minnestalet öfver Chapman i Svenska Akad. Handlingar.

åriga correspondans med Ehrensvärd*) utgör den förnäm
delen. Häradshöfdingen L. V. Henschen, fosterson och a
vinge af T:s ende barnlöse son, och som efter den s
nämnde genom testamente kommit i besittning af dess egend
Bustorp i Blekinge, der förenämnde handskrifter förva
har på begäran benäget lemnat oss tillgång till dessa, hv
genom det blifvit möjligt att något fullständigare redogö
för den utmärkte mannens lefnadsförhållanden och utförda v

T. var son af en skattebonde på hemmanet Tunsjö
Dahls socken i Ångermanland, *Lars Persson*, i dess äkt
skap med *Anna Henriksdotter*. Född derstädes i Maj 171
intogs han vid elfva års ålder i Hernösands läroverk. Ef
tio års förlopp blef han Student i Upsala. Dit följdes
mera af föräldrarnas välönskningar, än af deras pecuni
understöd. Redan förut hade han sjelf förtjenat sitt u
hälle såsom informator för Prosten Eurenii tre söner
hvilka sedan utmärkte sig såsom mechanici, troligen
denna rigtning förda af T.

Som T:s föräldrar för honom bestämt den preste
banan, studerade han i Upsala flitigt och med framg
enligt Norbergs vitsord, Hebreiska, Grekiska, Latin
Philosophi; men alla hvilstunder använde han på sm
arbeten, hvilket företag mången odugling åsåg med
förakt.

T. kämpade med stort armod, men stod ändock fa
sina litterära föresatser. Under tiden kom han att be
Fahlun; och den verld, som här öppnade sig för hon
synes för alltid bestämt hans mechaniska bana. År 1
började han sjelfständigt arbeta uti mechaniken. De tv
följande åren gjorde han försök med den såningsmachin.
är beskrifven i Vet. Akad. Handlingar för 1749.

Eburu redan utmärkt i sin väg, vann dock T. hva
uppmärksamhet eller uppmuntran, förr än han kom i b
ring med Polhem. Från denna stund var hans lycka g
Han anställdes 1745 vid P:s Laboratorium Mechan

*) Om denna brefvexling och T:s förhållande till Ehrensv
skrifver Norberg: "Ehrensverd, vir amplissimus, quem unum
nasse sufficiat, hunc hominem sibi proximum et conjunctissimum
buit; nulla inter eos cognatione, nulla necessitudine, nisi quod
que artis suæ præclarus erat. Literæ ab illo Imperatore ad Th
bergum missæ, quibus nihil vel compositione melius vel argu
gratius legi, *venerabili, optimo, proprio suo seni* inscriptæ,
faciunt, inter armatum et togatum omnia summæ familiaritatis
vincula intercessisse."

ars alster nu till god del äro förenade med Technologi-
s Institutets modellsamling. Tvenne års arbete under P:s
edledning fullbordade T:s utveckling och grundlade hans
lte. Snart skulle han pröfvas på egen hand.

År 1747 antogs T. till Byggmästare vid Finska Fäst-
ngsbyggnaden, och sysselsattes sedan äfven med Dock-
ggnaderna på Sveaborg under stigande bifall. "Sic fama
n semper errat: aliquando vere judicat et opinatur", sä-
r Norberg.

Det ser ut, som skulle Ehrensvärd ej varit utan del i
s första utflygt på egen hand och dess anställande i Fin-
nd. Bland T:s efterlemnade papper finnes ännu qvar Eh-
nsvärds egenhändiga recommendation af d. 16 Dec. 1747
r T. "hos alla dem som på de resande uppsigt hafva, till
ynnsam befordran på sin resa."

Huru tidigt T. erhållit "Slotts-Byggmästares" värdighet,
nes ej angifvet i de tryckta källorna. I nämnde recom-
endation af Ehrensvärd kallas han endast "Byggmästare";
n att han d. 11 Nov. 1755 var "Slotts-Byggmästare", vi-
r sig af ett bref från F. O. Wrede. Ehrensvärd begagnar
gen titulatur, utan skrifver gemenligen endast "fader Thun-
rg", "gode fader Thunberg", "min gubbe", "min käre gub-
", "min egen gubbe" *) o. s. v., hvilket allt, jemte bref-
ns innehåll för öfrigt, visar det bästa och förtroligaste
rhållande mellan dessa utmärkta män. T. iakttager dock
sin sida fullständig titulatur och all reverens. E. skrifver
dast "ödmjuke tjenare." T. var blott 40 år gammal, då
n erhöll "faders"-titeln af E.

Den 22 Jan. 1753 skrifver E. från Stockholm: "Min
de fader Thunberg! Hur går det i år med vår dam, se-
n jag varit trugad att försumma så mycken tid. Ifall vi
tet i år skulle ha hopp att sluta det vi begynt, må vi
tet skulle tänka på den andra dammen till att kunna sprän-
slussen färdig. Jag ger Er allenast att tänka på tills jag
mmer, som jag hoppas med första lärer ske. Jag har
nellertid skrifvit både till Frankrike och Holland angående
gmentet. Hårleman har talt vid mig om ni ville ha Elian-
rs syssla när han dör. Han är illa sjuk och förväntas in-

*) I ett bref af d. 13 Mars 1771, som den kort derefter aflidne
hrensvärd endast med darrande hand undertecknat under det en an-
n person conciperat sjelfva brefvet, förekommer på ett ställe ut-
ycket: "Min egen vän." Detta är, sannolikt på E:s egen anmo-
n, ändradt till det af honom sjelf länge brukade: "min egen gub-
e." Jfr föregående not.

gen bättring. Den enda glädjen han kan ha här i verld är att se det döden litet dröjer. Jag har svarat ja och Er nuvarande syssla intet skulle hindra utan att vi hade väg att dela Er oss emellan till vår gallaire hamn bl färdig. Har jag gjordt väl fader Thunberg? Adieu Gubbe, jag är beständigt Er ödmjuke tjenare A. E."

Den 19 Sept. 1754 skrifver E.: "Tack för ert bref min redlige fader Thunberg, som jag fick i går aftons o nu intet har tid att besvara som jag önskade, efter jag är omgifven stundligen med främmande och annan djefv skap.... Så snart ni ... så kom öfver hit, så att ni in sent på hösten far illa med helsan." I nästan alla bref fö kommer en förmaning till T. att vårda helsan.

År 1756 gjorde T., på Secr.-Utsk. Defensions-Depu tions befallning, en resa till Götha Elf och Carlskrona, att vid förra stället underrätta sig om tillståndet vid sl verket och vid det sednare utse plats för Dockbygg Detta skedde på E:s förslag; såsom synes af brefvexlinge

Den 3 Oct. 1755 skrifver E.: "Efter den system fattat om brechen af Stiernstedt så bör resten af bröstm ren allt mer och mer luta öfver och kanske falla i kull den ej hjelpes. Tänk derföre på min Gubbe hur den k styttas tills sommaren och underrätta Walmark derom får han gripa sig an dermed. Detta lär bli en svår efter der är så godt som intet fotspierne utom muren. J ville intet gerna att detta skulle uppehålla Er så att kom att resa försent på året. Om ni vill nu min Gu ska ni få göra den resan vi talt om till Trollhättan, Car och Landskrona. Med sista post kom underrättelse fr Trollhättan att en stol som äfven denna gången var den ste att sätta ned, å nyo flutit bort, derigenom att en fl af 800 tolfter plankor kommit att stadna emot stolen. K de den intet hålla denna tyngden hur skulle den hålla en 12 aln. uppdämning. Jag ville äfven göra denna res Ert sällskap, men jag får skjuta upp densamma till en sommar. I Götheborg har ock ½ bastion af jord med st fot ramlat i kull. Det är interessant att beskåda sådan ruiner, men det är interessantast att ni får ta frisk lu Efter ambrassurerne på den spruckne bröstmuren svara emot hvalfven, kunde man icke i ställe för stytningen dr hop muren igenom bjelkar, som ligga igenom hvalfven ambrassurerne, utanföre häftade i andra bjelkar som hå bröstmuren tillbaka och innanföre att kunna kila in mycket som behöfs. Det måtte vara 2:ne bjelkar till

s ihophäftade i ändarne med en tränyckel som vid Pol-
s paraboliska bro. Sal sap. fader Thunberg förstår det
re än jag kan beskrifvat. Må väl min Gubbe och res
t i värsta vädret. Ödmjuke tjenare *A. E.*"
. S. "Eric Sparre som var i Finland är öfver vintern i
Carlskrona och sålunda kan ni väl tänka att ni der
blir väl fägnad och emottagen."
Den 20 Febr. 1756 kom T. till Carlskrona och skref
ut till E.: "Jag har i tysthet undersökt beskaffenheten
let projecterade stället till den förevarande inrättningen
befunnit, att det så väl till bottnens som djupets be-
fenhet ej är särdeles tjenligt. Men ett ställe uti vestra
n af staden, "Peter Jonssons vik" kalladt, synes dertill
fördelaktigt, som möjligt kan vara. Det är till största
n kringflutet, med berg in uti djupet, och den stora
ningen, som vetter söder ut, lämplig till kajdam på till-
ligt djup."
Den 15 Juli 1756 återkom T. till Sveaborg och bi-
lde vid durchfarts-undersökningarne samt strömrensnin-
ne i Finland. År 1757 reste han å nyo till Götha Elf,
lg närmare situationen vid Trollhättan, och inlemnade
n till R. Ständers Deputerade plan till durchfart förbi
a fallen, hvilken då gillades samt sedan af Kongl. Maj:t
ställdes.
Resan till Trollhättan önskade T. nu undvika, såsom
s af bref till E. af d. 3 Maj 1757: "Genom bref af d.
Apr. antyder K. Slussdirectionen vid Götha Elf mig att
i uti Venersborg d. 1 Aug. Om det skall ske, så går
re delen af Juli åt på ditresan samt hela Aug. och nå-
del af Sept. på förrättningen och återresan, som är den
då arbetet bör ske uti Tavastland och Björneborgs län
pråmen för skeppsdockan sammansättas samt pumpma-
ien uti Galerdockan med dess afloppsränna förfärdigas.
ständigheterna fordra, att isynnerhet de sistnämnda ar-
na bli färdiga i år; hvarföre Hr Generalen i ödmj. hem-
les, om icke jag kunde slippa denna resa, som infaller
en tid, som så mycket fordrar min närvarelse här. Un-
afbidande af svar skall jag så mycket hos mig står
nda på samt underrätta vederbörande om dessa arbeten,
att de kunde till någon del gå under min frånvaro, i
resan vore oundviklig."
Under tiden måste T. äfven göra resor i Finland för
leda "strömöppningarne" och hade äfven omsorger om
tet i Carlskrona. Den 24 Maj s. å. skrifver han dit till

gen bättring. Den enda glädjen han kan ha. här i verld
är att se det döden litet dröjer. Jag har svarat ja och
Er nuvarande syssla intet skulle hindra utan att vi hade
väg att dela Er oss emellan till vår gallaire hamn bli
färdig. Har jag gjordt väl fader Thunberg? Adieu m
Gubbe, jag är beständigt Er ödmjuke tjenare A. E."

Den 19 Sept. 1754 skrifver E.: "Tack för ert bref
min redlige fader Thunberg, som jag fick i går afton o
nu intet har tid att besvara som jag önskade, efter jag b
är omgifven stundligen med främmande och annan djefv
skap. . . . Så snart ni . . . så kom öfver bit, så att ni int
sent på hösten far illa med helsan." I nästan alla bref för
kommer en förmaning till T. att vårda helsan.

År 1756 gjorde T., på Secr.-Utsk. Defensions-Depu
tions befallning, en resa till Götha Elf och Carlskrona,
att vid förra stället underrätta sig om tillståndet vid sl
verket och vid det sednare utse plats för Dockbygg
Detta skedde på E:s förslag; såsom synes af brefvexling

Den 3 Oct. 1755 skrifver E.: "Efter den system j
fattat om brechen af Stiernstedt så bör resten af bröst
ren allt mer och mer luta öfver och kanske falla i kull
den ej hjelpes. Tänk derföre på min Gubbe hur den k
styttas tills sommaren och underrätta Walmark deren
får han gripa sig an dermed. Detta lär bli en svår
efter der är så godt som intet fotspierne utom muren.
ville intet gerna att detta skulle uppehålla Er så att
kom att resa försent på året. Om ni vill nu min Gu
ska ni få göra den resan vi talt om till Trollhättan, Ca
och Landskrona. Med sista post kom underrättelse f
Trollhättan att en stol som äfven denna gången var den
ste att sätta ned, å nyo flutit bort, derigenom att en fl
af 800 tolfter plankor kommit att stadna emot stolen. K
de den intet hålla denna tyngden hur skulle den hålla
en 12 aln. uppdämning. Jag ville äfven göra denna re
Ert sällskap, men jag får skjuta upp densamma till en
sommar. I Götheborg har ock ½ bastion af jord med
[illegible]amlat i kull. Det är interessant att beskåda
[illegible]men det är interessantast att ni får ta frisk
[illegible]assurerne på den spruckne bröstmuren
[illegible]ven, kunde man icke i ställe för stytningen
[illegible]igenom bjelkar, som ligga igenom hvalfven
[illegible]ne, utanföre häftade i andra bjelkar
[illegible]tillbaka och innanföre att kunna häla
[illegible]behöfs. Det måtte vara 2:ne bjelkar

ss ihophäftade i ändarne med en tränyckel som vid Pol-
s paraboliska bro. Sat sap. fader Thunberg förstår det
tre än jag kan beskrifvat. Må väl min Gubbe och res
t i värsta vädret. Ödmjuke tjenare *A. E.*"

P. S. "Eric Sparre som var i Finland är öfver vintern i Carlskrona och sålunda kan ni väl tänka att ni der blir väl fägnad och emottagen."

Den 20 Febr. 1756 kom T. till Carlskrona och skref st till E.: "Jag har i tysthet undersökt beskaffenheten det projecterade stället till den förevarande inrättningen befunnit, att det så väl till bottnens som djupets beskenhet ej är särdeles tjenligt. Men ett ställe uti vestra n af staden, "Peter Jonssons vik" kalladt, synes dertill fördelaktigt, som möjligt kan vara. Det är till största n kringflutet, med berg in uti djupet, och den stora ningen, som vetter söder ut, lämplig till kajdam på tillligt djup."

Den 15 Juli 1756 återkom T. till Sveaborg och bilde vid durchfarts-undersökningarne samt strömrensnine i Finland. År 1757 reste han å nyo till Götha Elf, g närmare situationen vid Trollhättan, och inlemnade n till R. Ständers Deputerade plan till durchfart förbi fallen, hvilken då gillades samt sedan af Kongl. Maj:t tälldes.

Resan till Trollhättan önskade T. nu undvika, såsom s af bref till E. af d. 3 Maj 1757: "Genom bref af d. Apr. antyder K. Slussdirectionen vid Götha Elf mig att uti Venersborg d. 1 Aug. Om det skall ske, så går re delen af Juli åt på ditresan samt hela Aug. och nädel af Sept. på förrättningen och återresan, som är den då arbetet bör ske uti Tavastland och Björneborgs län prämen för skeppsdockan sammansättas samt pumpmaen uti Galerdockan med dess afloppsränna förfärdigas. ändigheterna fordra, att isynnerhet de sistnämnda arna bli färdiga i år; hvarföre Hr Generalen i ödmj. hemes, om icke jag kunde slippa denna resa, som infaller n tid, som så mycket fordrar min närvarelse här. Unafbidande af svar skall jag så mycket hos mig står la på samt underrätta vederbörande om dessa arbeten, tt de kunde till någon del gå under min frånvaro, i resan vore oundviklig."

Under tiden måste T. äfven göra resor i Finland för oda "strömöppningarne" och hade äfven omsorger om et i Carlskrona. Den 24 Maj s. å. skrifver han dit

utan att dock deruti kunna lyckas, så mycket den beskedlige mannen föröfrigt än värderade den svenske tänkaren. Lägg till några anonyma tyska Rec:s flyktiga beprisande af hans "Geistreichheit" och "Genialität", — så är detta alltsammans — i sanning vida mindre än en sådan tankefyndighet förtjenat. Atterbom anmärker sjelf, att i de tyska Compendierna af Philosophiens Historia Th:s skrifter nämnas antingen allsicke eller ock blott i få rader vid sidan af systemer, långt mindre märkvärdiga än hans.

Än mindre uppseende gjorde hans system i Sverige. För allmänheten var hos oss Archimetrien knapt ens känd till namnet: hvarken den Silverstolpiska eller phosphoristiska skolan, ej heller tänkare ex professo, såsom Höijer, Biberg, Grubbe togo veterligen minsta notice om slutstenen i Th:s philosophiska hufvudbyggnad. Atterbom ensam tillkommer den äran att hafva öppnat portarna till bekantskapen med ett system, som, i trots af all dess ensidighet, dock, enligt vår ringa mening, förtjenar studeras framför månget annat vida berömdare.

Ännu återstår att tala några ord om Th:s skaldskap. Hammarsköld yttrar, att han af "Naturen icke tyckes hafva varit kallad till Skald"; jäfvande denna dom, medgifver väl Atterbom att Th. "icke blef en stor poet", men dock i alla fall var "en stor poetisk natur." För vår del bekänna vi, att vårt omdöme ligger närmare Hammarskölds. Hade det berott af enthusiasm, känsla, kraft, höghet i tankar, vidd i åsigter, skulle kanske ingen stått öfver honom på vår parnass. Men af allt detta uppstår poesien ej omedelbart, utan dertill fordras en omsmältning, ett slags chemisk process i konstens degel, och denna konst — som hos de äkta skalderne är sjelflärd — förstod icke Th. Han ville gifva oss tanken blott och bart, utan den förmedlande öfversättningen, gifva oss naturen i massa och på en gång, icke i bild och stycke för stycke. Dertill räcka icke konstens ramar till; icke heller fördrager Poesien den omedelbara anblicken af Ljuset eller Sanningen, utan hon kan blott afspegla deras reflex, blott dväljas inom det mystiska halfdunklet, blott tala tecknens och aningens språk. Också var Th. för mycket han sjelf, för att ens i phantasien kunna försätta sig i särskilda främmande belägenheter, sinnesrörelser, åskådningar o. s. v. Således hade denne för öfrigt så utmärkte man ej minsta anlag för hjeltedikten eller dramat, ja knappt för andra lyriska utgjutelser, än de starka, ty hans lyra klang ej, likt æolsharpan vid minsta fläkt, utan

då hon träffades af häftigare lidelser eller starka invärtes stormar. En sådan var den vrede, som dicterade Straffsången mot Kellgren, och detta stycke har ock en verve, ett ϑυμὸν, som knappt något af hans öfriga poemer. Noga taladt, förmår ock sällan den omedelbara sinnesrörelsen, den genast i passionens stund frambrytande känslan att frambringa ett skaldeverk, utan det sker blott vid den lugnare eftersinningen. Lika sannt det är att ingen förmår skapa, dikta, som ej sjelf erfarit starka eller djupa rörelser, likaså sannt är det, att ingen — om ej undantagsvis — är poet, förrän efter återvunnet lugn, förrän sjelfva passionens moment ligger i ett visst afstånd från honom. Man skulle tro, att Th., med sin förgudning af naturen, bordt varit en stor Naturskald. Men han var det icke. Hvarföre ej detta? Månne ej derföre, att han uppfattade naturen på ett alltför abstract — kanske skulle vi kunna säga — ett visst pantheistiskt sätt? Ingen visste utan tvifvel bättre än han, att Gud lefver och rörer sig i hvarenda vrå af Allmodrens sköte, i det ringaste alster af Naturen; men månne ock, att han tillika är utom och öfver Naturen, och att Naturen sjelf, liksom Poesien, blott är en slöja, en hieroglyphik, och att således Konsten, i det att den ansluter sig till henne, ej må tro sig om att ur henne, liksom ur de högsta tingens urkällor, kunna ösa det Omedelbara. Det genuinaste af Th:s skaldestycken äro, till sitt tycke, orphiska, bakchantiska: — der finnas rop från Naturens innersta hjerta, förtjusning, ångestskri, jubel, tummel, men icke harmonien, icke den gudaanda, som lugn och skapande sväfvar öfver de upprörda elementerna. I stället kastar sig skålden liksom hufvudstupa midt i Naturens sköte; han låter sig af henne öfverväldigas, i stället för att beherrska henne.

Förunderliga motsägelse i menniskonaturen, — hos de storartade nemligen, ty de vanliga kunna lika lätt uträknas och upplösas som ett räkne-exempel eller en æquation af första graden. Th. var — som man vet — en af samtidens störste declamatorer och Lidners corrector: — och dock egde han föga sinne för poesiens musik och vårdslösade sjelf rythm och meter, — och dock skulle han svårligen kunnat skrifva en enda af Lidners bättre stropher. Än ett bevis — i fall vi ej misstaga oss — att Th. ursprungligen var en reflecterande, kritiskt speculerande natur — men ej en poetisk, i strängare mening. Dock på den grund, som var hans egen, står han ännu oöfverträffad i Sverige: fastän den vetenskap, som kallas Aesthetik, sedan dess gjort omätliga

framsteg och fastän hos honom finnas många skefva och trånga åsigter, många falska och ensidiga omdömen, är dock än i dag af honom oändligen mycket att lära. Och i sättet, att på ett kärnsvenskt, kraftrikt och slående sätt uttrycka sina tankar, står han vid sidan af Höpken, Ehrensvärd och Geijer.

Anmärkas kan dock, att det pythiskt-sibyllinska tungomålet dock icke är rätt lämpligt för den philosophiska undersökningen, som fordrar mindre lakoniska kraft- och kärnspråk, än noggranna bestämningar och lugna utvecklingar, mindre siarandans meteoriska blixtar än den lugna besinningen, samt ett jemnt och noga fördeladt ljus. Man kunde vidare anmärka, att om Th. åtnöjt sig med att vara litet mindre sjelftänkare, hade litet mindre litat på sina egna inspirationer, utan mera införlifvat sig med beslägtade andars, så skulle han troligen blifvit mera lärorik, undvikit många klippor, många kolossala villfarelser, och tillegnat sig en större andel af sanningen. Men han skulle i sådant fall icke varit samme Thorild, icke den förundransvärde siaren, som sjelflärd ljungade fram med nya och storartade åsigter i ett jollrande, småaktigt och förkonstladt tidehvarf. Det var en kometisk natur, den der gick sin egen, oregelbundna bana, öfverallt utströende massor af lågor, som brände och härjade utan att så noga åtskilja det goda och det onda. Klandrom ej slika eldsjälar, att de ej äro solar, som lysa och värma med en jemn och stadig eld; Svenska vitterheten behöfde en sådan luftrenande, elektrisk skakning, hvarvid mången släppte leksakerna ur händerna. Skada endast, att mästaren på politikens fält, löpande efter falska lyktgubbar, så ofantligt förvillade sig; skada, att ingen af hans i Sverige qvarlemnade lärjungar egde förmåga att genomföra den vittra reformen. I trots af all sin ensidighet, kommer i alla fall Th. alltid att i Sverige högt beundras; i trots af sin fåfänga och egenkärlek alltid att högt älskas, ty ett mera varmt hjerta har sällan i ett menniskobröst klappat för allt ädelt, stort och skönt. "Hela mitt lif — säger han — var Natur, Känsla och Poesi."

Och lycklig var han, att denna inre harmoni ej stördes af yttre förhållanden. Hans ekonomiska ställning var ej lysande, men någorlunda bergen emedan lönen (1807) var 800 Thaler; hans syssla treflig och troligen medgifvande ömnig ledighet för kära sysselsättningar; hans maka skildras som ett förträffligt fruntimmer. Hans hus var öppet för vettgiriga studerande, med hvilka han språkade om litteratur och

st. Åren gingo fredsamt och tyst; kanske alltför tyst; na (tillstår han i ett bref till Herders enka) skulle han dragit, att, vid ett mera besökt universitet närmare Tyskls medelpunkt, finna mera både anklang och motsägelse, anderikare och mera vetenskapligt, om än oroligare lif. lertid inträffade en omvexling, då Gustaf Adolf, på hvars ilsedag d. 1 Nov. 1804 han, å ungdomens vägnar, på iska sjöng en *Glädje-Sång*, för en längre tid i Greifswald sitt högqvarter, under hvilken tid många Svenskar (bland Wetterstedt, De la Gardie och Brinkman) gingo ut och in ins hus: — angenäma besök, emedan kärleken till fäderand och landsmän lefde oförkolnadt qvar i hans trogna st. Krigets skiften förde dock snart hit andra gäster, gjorde intrång i hans husliga beqvämlighet, och sårade s öron genom utropen: Vive l'Empereur! Från denna tid ade lynnet fördystras, nattsömnen vika, helsan aftaga. förkylning ådrog honom nerffeber, och denna snart dö-, innan han ännu uppnått det 50:de året. Det var natten d. 1 Oct. 1808, som den himlaburna anden återvände sin ursprungskälla, finnande ett ljus, hvarefter vi alla iere i dunklet famla.

"Thorilds utseende och hållning — säger biographen — en stämpel af ädelhet, självfullhet, lättrörlighet och smärt- som — enligt hans mågs berättelse — egde någonting d-artadt. Han var blond, med skär hy och klara, blå n; längden något öfver medelmåttig; växten smal och utan att synas mager; ställningen alltid rak, med blic- ia oftast rigtade uppåt; gången bestämd, fast, men ledig skyndsam. Alla kroppens ledamöter bildade tillsammans harmoniskt helt. Lätt kom han i eld; förtjusning, hän- lse, — men icke halmlågans, — var hans lifselement. er lugna samtal visade hans ögon alltid den lifligaste märksamhet, och kring de fina, genialiska minerna sväf- s ett eget behagligt småleende. Men om något, som kom honom ovärdigt, lågt, nedrigt, bragte honom i harm (och detta hände blixtsnabbt): då förvandlade sig blick ord till ljungeld och thordön. Förmågan dertill hade ock sjelf, i sitt omkring 1785 antagna namn ("Thors , eller "eld af Thor"), velat beteckna. Den *gentleman* n i klädsel, som han varit redan under sin fattigaste tid, for han ständigt att vara. Vi veta, att han i Upsala s gjort sig ej mindre bemärkt genom moderniteten och sten af sin mörkblå slängkappa, äfvensom prydligheten in hatt, än genom sitt stolta anlets-uttryck och sin på

firmamentet fästade uppblick. I allt sådant förblef han ja
väl såsom Professor densamme. Hans röst var välljud
och han förstod att begagna den. Svenska språkets skö
heter framstodo, genom hans tal, hans föredrag, hans lä
ning, i den möjligast lifliga verkan. Af honom hade Eif
lärt Svenskens rätta musikaliska declamation; och berö
sig deraf icke litet."

Enkan lär ännu qvarlefva. Hon skänkte honom tve
barn, en dotter, som blef gift med Professor Flerelle, m
kort derefter afled, och en son, som studerade några år
Upsala, befordrades sedan till Conrector vid Tyska sk
i Stockholm, men bortrycktes inom få år från en maka m
trenne barn i den största fattigdom. Tio år efter Th:s d
förenade sig trenne af hans beundrare att utgifva hans sa
lade skrifter, hvilka längesedan försvunnit ur bokhandeln o
flera voro ytterst sällsynta; och af denna upplaga skulle i
komsten användas till sonhustruns och sonbarnens underst
Men ingen skilling kom dem till godo: hela behållningen
grofs i förläggarens en tid derefter inträffade concours.
alla fall kunde den icke vara särdeles stor: upplagan
endast 1000 exemplar och fann, såsom förf. af denna
nesteckning är i tillfälle att upplysa, en blott medelm
afsättning, med undantag af den del, som skulle inneh
en biographi och charakteristik öfver Thorild, men förl
de sig i en inledning, som icke innehöll dennes, utan
gifvarens egen philosophiska Bekännelse; och afbröts, j
då den å de sista bladen kom in på ämnet. Också afbr
med tredje delen företaget, hvartill orsaken var dels b
stande tid för Utgifv., dels håglöshet hos förläggarn.
likgiltigt, så glömskt hade det slägte, som nu uppväxt, bl
vit af den store, för tjugefem år sedan utvandrade sin
Kanske bidrog sjelfva utgifningssättet till denna köld. Ge
— som åtagit sig denna möda — behandlade Th:s skrift
enligt en grundsats, som stod i rak motsats till den, hv
med Th. behandlat sin vän, Herders. På anmälan om
sistnämndes "sämmtliche Werke" hade man vid namnen
de begge arbetena "Metakritik und Kalligone", hvilka i
höllo bistra utfall emot Kant och hans efterföljare, bi
inom parenthes: "ihr Geist in einem friedlichem A
men Th., som med förtjusning emottagit det ärofulla
det att utgifva den philosophiska afdelningen, skref t
till enkan: "Ändern darf und will ich nichts; hö
den Gesichtspunkt angeben, die Schönheiten zusammen
das Ganze beleuchten. Und warum denn ändern? Bi

venienz des Tages, ein Spiel des Zufalls, eine Blendung Schimmer und Schatten, schwindet mit dem Tage. Aber Harmonie des Ewigen bleibt; so wie das Licht des Him... Und für dieses eben war Er ein erhabener Ritter; en Anstand nicht Grazie, sondern Heroismus heisst. Ja, r das Schöne ist hier Waffenblitz." Denna protest an- och gillades af medutgifvarne Wieland, Heyne, Johan- von Müller och den sednares broder. Deremot ansåg Geijer göra Th:s minne en tjenst dermed, att han bort- dels de häftigaste utfallen mot Kellgren och Leopold, åtskilligt annat, som ur ästhetisk synpunkt förekom m umbärligt eller mindre lämpligt. Åsigterna äro flera- a: oss synes dock, att äfven felen, fläckarna, öfveril- arna utgöra en del af sjelfva Th:s väsende under hans lomsbana, samt att hela striden mellan de båda mot- åsigternas dåvar. hufvudrepresentanter, så till form sak, engång tillhör svenska vitterhetens historia, ut- deraf en väsentlig del och kan derifrån icke utplånas.

fter: se Hammarskölds Sv. Vitt. Hist., Atterbom, samt of- före. Tillsammans, men hvarken allesammans eller alla de med- ade fullständigt utgifne i: Thomas Thorilds Samlade Skrifter L. 1—3. Ups. 1819, 1820 och Sthm 1824.

Källor: Hammarskölds Sv. Vitt. Hist. — Sv. Pantheon. Häft. XIV. — Atter- boms Sv. Siare och Skalder. Del. IV och V, recens. i Tidningen Tiden 1849. Nris 88, 89, 90, 98, samt i Tidskriften Frey 1850. — Jfr bihanget: Thorild, m philosophisk eller ophilosophisk Bekännelse, som dock endast i början och slutet berör Thorild.) P.

THUNBERG, DANIEL AF.

Vid Sveaborg har Gustaf III på en graf låtit rista denna ft: "Här hvilar Ehrensvärd, omgifven af sina verk: Svea- fästning och Arméens flotta." Men Ehrensvärd sjelf å en af dammarne låtit inskrifva: *Utan Thunberg skulle ssvärd ej byggt denna dam.* Till Chapman skref Ehren- en gång: "Akta era ritningar, så gamla som nya, så ni vill tjena er sjelf och kronan", tilläggande den an- ing, att äfven *Thunberg blott genom sin oumbärlighet t vinna sin utkomst* *). Likväl finnas om denne T. inga underrättelser i tryck än de torra uppgifterna i adels- eln, samt det visserligen vackra latinska minnestalet rberg, hvilket dock åter är så torftigt på factiska med- len, att ej engång födelse- och dödsåren äro anförda. gtvis är en manuscriptsamling i behåll, deraf T:s mång-

*) Minnestalet öfver Chapman i Svenska Akad. Handlingar.

åriga correspondans med Ehrensvärd *) utgör den förnäm[...] delen. Häradshöfdingen L. V. Henschen, fosterson och a[...] vinge af T:s ende barnlöse son, och som efter den s[...] nämnde genom testamente kommit i besittning af dess egend[...] Bustorp i Blekinge, der förenämnde handskrifter förvar[...] har på begäran benäget lemnat oss tillgång till dessa, hv[...] genom det blifvit möjligt att något fullständigare redog[...] för den utmärkte mannens lefnadsförhållanden och utförda v[...]

T. var son af en skattebonde på hemmanet Tunsjön [...] Dahls socken i Ångermanland, *Lars Persson*, i dess äkt[...] skap med *Anna Henriksdotter*. Född derstädes i Maj 17[...] intogs han vid elfva års ålder i Hernösands läroverk. Ef[...] tio års förlopp blef han Student i Upsala. Dit följdes h[...] mera af föräldrarnas välönskningar, än af deras pecun[...] understöd. Redan förut hade han sjelf förtjenat sitt u[...] hälle såsom informator för Prosten Eurenii treune sö[...] hvilka sedan utmärkte sig såsom mechanici, troligen [...] denna rigtning förda af T.

Som T:s föräldrar för honom bestämt den preste[...] banan, studerade han i Upsala flitigt och med framgå[...] enligt Norbergs vitsord, Hebreiska, Grekiska, Latin [...] Philosophi; men alla hvilstunder använde han på sn[...] arbeten, hvilket företag mången odugling åsåg med [...] förakt.

T. kämpade med stort armod, men stod ändock fa[...] sina litterära föresatser. Under tiden kom han att be[...] Fahlun; och den verld, som här öppnade sig för hon[...] synes för alltid bestämt hans mechaniska bana. År 1[...] började han sjelfständigt arbeta uti mechaniken. De t[...] följande åren gjorde han försök med den såningsmachin, [...] är beskrifven i Vet. Akad. Handlingar för 1749.

Eburu redan utmärkt i sin väg, vann dock T. hva[...] uppmärksamhet eller uppmuntran, förr än han kom i b[...] ring med Polhem. Från denna stund var hans lycka g[...] Han anställdes 1745 vid P:s Laboratorium Mechan[...]

---

*) Om denna brefvexling och T:s förhållande till Ehrensv[...] skrifver Norberg: "Ehrenswerd, vir amplissimus, quem unum [...] nasse sufficiat, hunc hominem sibi proximum et conjunctissimum [...] buit; nulla inter eos cognatione, nulla necessitudine, nisi quod [...] que artis suæ præclarus erat. Literæ ab illo Imperatore ad [...] bergum missæ, quibus nihil vel compositione melius vel [...] gratius legi, venerabili, optimo, proprio suo seni inscriptæ, [...] faciunt, inter armatum et togatum omnia summæ familiaritatis [...] vinculia intercessisse."

ars alster nu till god del äro förenade med Technologi-a Institutets modellsamling. Tvenne års arbete under P:s edledning fullbordade T:s utveckling och grundlade hans kte. Snart skulle han pröfvas på egen hand.

År 1747 antogs T. till Byggmästare vid Finska Fäst-ıgsbyggnaden, och sysselsattes sedan äfven med Dock-ggnaderna på Sveaborg under stigande bifall. "Sic fama n semper errat: aliquando vere judicat et opinatur", sä-r Norberg.

Det ser ut, som skulle Ehrensvärd ej varit utan del i s första utflygt på egen hand och dess anställande i Fin-ıd. Bland T:s efterlemnade papper finnes ännu qvar Eh-ısvärds egenhändiga recommendation af d. 16 Dec. 1747 r T. "hos alla dem som på de resande uppsigt hafva, till ynsam befordran på sin resa."

Huru tidigt T. erhållit "Slotts-Byggmästares" värdighet, nes ej angifvet i de tryckta källorna. I nämnde recom-ıdation af Ehrensvärd kallas han endast "Byggmästare"; n att han d. 11 Nov. 1755 var "Slotts-Byggmästare", vi-r sig af ett bref från F. O. Wrede. Ehrensvärd begagnar gen titulatur, utan skrifver gemenligen endast "fader Thun-rg", "gode fader Thunberg", "min gubbe", "min käre gub-", "min egen gubbe"*) o. s. v., hvilket allt, jemte bref-ns innehåll för öfrigt, visar det bästa och förtroligaste rhållande mellan dessa utmärkta män. T. iakttager dock sin sida fullständig titulatur och all reverens. E. skrifver dast "ödmjuke tjenare." T. var blott 40 år gammal, då n erhöll "faders"-titeln af E.

Den 22 Jan. 1753 skrifver E. från Stockholm: "Min ıde fader Thunberg! Hur går det i år med vår dam, se-n jag varit trugad att försumma så mycken tid. Ifall vi tet i år skulle ha hopp att sluta det vi begynt, må vi tet skulle tänka på den andra dammen till att kunna sprän-ı slussen färdig. Jag ger Er allenast att tänka på tills jag mmer, som jag hoppas med första lärer ske. Jag har nellertid skrifvit både till Frankrike och Holland angående gmentet. Hårleman har talt vid mig om ni ville ha Elian-rs sysala när han dör. Han är illa sjuk och förväntas in-

---

*) I ett bref af d. 13 Mars 1771, som den kort derefter aflidne hrensvärd endast med darrande hand undertecknat under det en an-n person conciperat sjelfva brefvet, förekommer på ett ställe ut-ycket: "Min egen vän." Detta är, sannolikt på E:s egen anmo-n, ändradt till det af honom sjelf länge brukade: "min egen gub-e." Jfr föregående not.

gen bättring. Den enda glädjen han kan ha här i verld
är att se det döden litet dröjer. Jag har svarat ja och
Er nuvarande syssla intet skulle hindra utan att vi hade
väg att dela Er oss emellan till vår gallaire hann bli
färdig. Har jag gjordt väl fader Thunberg? Adieu min
Gubbe, jag är beständigt Er ödmjuke tjenare A. E."

Den 19 Sept. 1754 skrifver E.: "Tack för ert bref,
min redlige fader Thunberg, som jag fick i går aftons oc
nu intet har tid att besvara som jag önskade, efter jag
är omgifven stundligen med främmande och annan djefv
skap.... Så snart ni ... så kom öfver hit, så att ni int
sent på hösten far illa med helsan." I nästan alla bref för
kommer en förmaning till T. att vårda helsan.

År 1756 gjorde T., på Secr.-Utsk. Defensions-Depu
tions befallning, en resa till Götha Elf och Carlskrona,
att vid förra stället underrätta sig om tillståndet vid sl
verket och vid det sednare utse plats för Dockbygg
Detta skedde på E:s förslag; såsom synes af brefvexling

Den 3 Oct. 1755 skrifver E.: "Efter den system j
fattat om brechen af Stiernstedt så bör resten af bröst
ren allt mer och mer luta öfver och kanske falla i kull
den ej hjelpes. Tänk derföre på min Gubbe hur den k
styttas tills sommaren och underrätta Walmark derom
får han gripa sig an dermed. Detta lär bli en svår s
efter der är så godt som intet fotspierne utom muren. J
ville intet gerna att detta skulle uppehålla Er så att
kom att resa försent på året. Om ni vill nu min Gub
ska ni få göra den resan vi talt om till Trollhättan, Carl
och Landskrona. Med sista post kom underrättelse fr
Trollhättan att en stol som äfven denna gången var den
ste att sätta ned, å nyo flutit bort, derigenom att en flot
af 800 tolfter plankor kommit att stadna emot stolen. Ku
de den intet hålla denna tyngden hur skulle den hålla än
en 12 aln. uppdämning. Jag ville äfven göra denna resa
Ert sällskap, men jag får skjuta upp densamma till en
sommar. I Götheborg har ock ½ bastion af jord med ste
fot ramlat i kull. Det är interessant att beskåda sådan
ruiner, men det är interessantast att ni får ta frisk lu
Efter ambrassurerne på den spruckne bröstmuren svara mi
emot hvalfven, kunde man icke i ställe för stytningen dra
hop muren igenom bjelkar, som ligga igenom hvalfven o
ambrassurerne, utanföre bäftade i andra bjelkar som hå
bröstmuren tillbaka och innanföre att kunna kila inåt s
mycket som behöfs. Det måtte vara 2:ne bjelkar till

ns ihophäftade i ändarne med en tränyckel som vid Pol-
ns paraboliska bro. Sat sap. fader Thunberg förstår det
tre än jag kan beskrifvat. Må väl min Gubbe och res
it i värsta vädret. Ödmjuke tjenare *A. E.*"
P. S. "Eric Sparre som var i Finland är öfver vintern i Carlskrona och sålunda kan ni väl tänka att ni der blir väl fägnad och emottagen."

Den 20 Febr. 1756 kom T. till Carlskrona och skref ast till E.: "Jag har i tysthet undersökt beskaffenheten det projecterade stället till den förevarande inrättningen befunnit, att det så väl till bottnens som djupets be-ffenhet ej är särdeles tjenligt. Men ett ställe uti vestra an af staden, "Peter Jonssons vik" kalladt, synes dertill fördelaktigt, som möjligt kan vara. Det är till största en kringflutet, med berg in uti djupet, och den stora ningen, som vetter söder ut, lämplig till kajdam på till-kligt djup."

Den 15 Juli 1756 återkom T. till Sveaborg och bi-lde vid durchfarts-undersökningarne samt strömrensnin-ne i Finland. År 1757 reste han å nyo till Götha Elf, åg närmare situationen vid Trollhättan, och inlemnade an till R. Ständers Deputerade plan till durchfart förbi na fallen, hvilken då gillades samt sedan af Kongl. Maj:t ställdes.

Resan till Trollhättan önskade T. nu undvika, såsom es af bref till E. af d. 3 Maj 1757: "Genom bref af d. Apr. antyder K. Slussdirectionen vid Götha Elf mig att a uti Venersborg d. 1 Aug. Om det skall ske, så går re delen af Juli åt på ditresan samt hela Aug. och nå-del af Sept. på förrättningen och återresan, som är den då arbetet bör ske uti Tavastland och Björneborgs län prämen för skeppsdockan sammansättas samt pumpma-ien uti Galerdockan med dess aftoppsränna förfärdigas. ständigheterna fordra, att isynnerhet de sistnämnda ar-ena bli färdiga i år; hvarföre Hr Generalen i ödmj. hem-les, om icke jag kunde slippa denna resa, som infaller en tid, som så myeket fordrar min närvarelse här. Un-afbidande af svar skall jag så myeket hos mig står nda på samt underrätta vederbörande om dessa arbeten, att de kunde till någon del gå under min frånvaro, i resan vore oundviklig."

Under tiden måste T. äfven göra resor i Finland för leda "strömöppningarne" och hade äfven omsorger om ket i Carlskrona. Den 24 Maj s. å. skrifver han dit till

Lieutenant Fellers *): "Det är nödigt att veta, huru tillstån-det är vid mynningen af "Peter Jonssons vik", när det stor-mar utaf sydlig och sydvest. Hr Lieutenanten är derföre så god och ger derpå akt. Äfven är en situations-charta öfver viken och dess stränder nödig."

År 1759 erhöll T. Directeurs-fullmakt samt lika rang och värdighet med Capitainer vid artilleriet; hvarefter ha s. å. infann sig i trakten i Carlskrona för att, i anledning af det d. 3 Juli 1757 med R. Ständers öfver dockbyggnaden förordnade Deputerade slutna contract, biträda vid berö da verk.

Vid nämnde contracts uppgörande hade Thunberg sänd Ehrensvärd en promemoria öfver sina önskningar, hvarur meddela:

"I:o Efter detta verkets fortgång dependerar förnäm gast utaf lyckliga fördämningar; men de utaf god och tj lig grund; så förbehåller jag mig, att, om vid dess närma undersökning, någon oöfvervinnelig svårighet skulle yppa ej vara förbunden till fullföljande deraf, hvarom jag vill yttra, så snart grunden blir med noggrannhet undersökt. II:o Sedan grunden är befunnen tjenlig, vill jag väl g dessein till kajdammarne, men förbehåller mig likväl, att göra ändring deruti, efter som omständigheterna yppa under exsecutionen. Och som min ständiga närvarelse fo dras isynnerhet under dammarnas anläggande och förfärd gande, så förbehålles — III:o att detta arbete ej må utan min närvarelse i orten. — IV:o Är äfvenväl min n varelse nödig under förfärdigandet af ingången till Dock och dess stängsel, samt de murar som sluta de na vara öppningar mellan bergen. — V:o Sedan vattnet är utstäng kommer det mesta arbete att bestå uti jordgräfning, be sprängning och murning, som förutan min ständiga till kan gå för sig; hvarföre betingas frihet att då få vara bo efter omständigheterna. — VI:o Frikallas för vidare till öfver arbetet än hvad dess riktighet och godhet angår. VII:o Äfvenväl för deltagande uti förvaltning och redogör för penningar, materialier, instrumentalier och dagsverken. VIII:o Ej ställes under någon annans befäl än Directeur för arbetet. — IX:o Icke förbindes att längre förblifva

*) T:s synnerlige vän, hvars porträtt, liksom Ehrensvärds och eget, ännu finnas på förenämnde egendom Bastorp. Fellers blef dan Major och Riddare samt utgaf 1774 en bok med plancher, der titel: "Försök att bygga under vatten." F. lärer haft det liga slut, att han sjelf genom skott afhändt sig lifvet.

letta arbetet, än till dess öppningen med dess stängsel och rattutäta murarne blifva färdige, samt X:o För ingen del vara ansvarig för utgången, eller fullbordandet inom någon viss förelagd tid."

"Under dessa vilkor är jag nöjd att gå Kongl. Maj:t och Riket tillhanda uti verkställigheten af den tillämnade Dockbyggnaden. Lemnande föröfrigt uti Hr Öfverstens och Riddarens Höggunstiga välbehag, hurudana förmåner jag under arbetet får åtnjuta, och om icke vid Kajdammarnas och Dockestänglens samt vattutäta murarnas lyckliga fullbordande en discretion med skäl kunde förväntas."

Snart kom kriget, derefter penningbrist och slutligen Mössornas stigande välde, hvarigenom T:s verksamhet ofta stördes. Den alltid tröstande Ehrensvärd var länge borta i pommerska kriget, hvilket ökade missmodet hos den något grufsamme T. Från Stralsund skref E. d. 25 Maj 1758: "Min egen gubbe! Tusen tack för Ert kärkomne bref af d. 26 April och all den nit ni visar, min egen gubbe, så väl för Sveaborg som för Strömrensningarne. Om jag nånsin mera ser det kära Finland vill jag bjuda till visa både Strömrensningens och min erkänsla. — Det tycks som Carlskrona i år intet behöfver Er hjelp. Det har redan gått så långt ut på tiden att der intet stort kan uträttas. Roa Er nu med vår Docka min Gubbe och laga den hinner så långt som våra små krafter förmå. — Om lyckan hade tillskyndat oss pengar och lugn så hade man kunnat uträtta något vid så lågt vatten i våra finska strömmar. Tålamod, fader Thunberg, och hopp på ett annat så lågt vatten. — Ni lär få god tid min Gubbe att tänka på Gallairernes construction. Vi få inga pengar i år och det kommer an på lyckan när vi få. Det tör vara nyttigt att få denna betänkningstid. — Härne kan väl ha rätt i sin tanka om hästelegan, så framt man ska gå efter det gamla resreglementet, men derpå står intet fader Thunberg nämnd och sedan den tiden det blef gjordt har Kongl. Maj:t sjelf förklarat huru mycken hästlega ni ska ha då ni reste till Carlskrona och Trollhättan. Detta är färskt prejudicat och ber jag honom hålla sig dertid. — Våra griller roar Er intet min Gubbe derföre tiger jag med dem. — Adieu min egen fader Thunberg. Sköt Er helsa och roa Er."

Den 1 Nov. s. å. skrifver E. från lägret vid Prenslow: "Tusen tack för Ert kärkomna bref af d. 30 Augusti och för alla trägna och flitiga stunder ni hittills haft på det nödosamma Sveaborg och isynnerhet på Dockan. Det är

jag först, min söta Gubbe, som bör tacka Er derföre och sedan allmänheten. Min erkänsla ska räcka så länge jag är till och önskar mig allenast tillfälle att få visa för efterkommande. Tröttna intet, fader Thunberg, att tjena det allmänna. Om denne intet är tacksam så blir den tillkommande. — Hiärne har skickat mig relations-ritningen för i år. Jag trodde intet att muren för pumpmachine skulle i år komma så högt, mycket mindre att machine skulle så fort kunna sättas dit. — Fast ni sjelf icke vill tala om Era goda gerningar så har jag ändå fått veta Er frikostighet emot Durchfarterne i Finland. Det är skada, min egen Gubbe att ni intet eger millioner till att kunna fullborda det ni nu kanske allenast får börja. Öfverge intet Durchfarterne fast de ha sina svårigheter. Lyckan hjelper väl till. Så länge ni intet visste att Loppis träsk låg 40 alnar öfver Wanajerwi, så visste ni icke heller af den reservoiren som ni nu hittat uppå. — Må undersökningarne kunna nästa år fullbordas så att ni kan hinna formera någon plan. — Jag gratulerar till approbation på Er idée öfver Trollhättan. Låt nu intet Era idéer på Svenska sidan ta förstfödslorätten ifrån de Finske. — Välkommen till Carlskrona min egen Gubbe. År det icke hugneligit att under sjelfva krigslägers oeconomiske sysslor få verkställas. — Adieu min egen fader Thunberg, glöm intet Sveaborg. Jag är beständigt Er ödmjuke tjenare. *A. E.*"

P. S. "Om det blir görligt att åt året kunna sätta ett par galairer på stapeln må intet på den sidan af Dockan kunde göras rum dertill som har stenbotten? Min söta Gubbe tänk derpå och ge dem goda råd."

Detta bref träffade ej T. förr än i Stockholm d. 3 Jan. 1759. Han besvarade det d. 5 Jan. under djup nedslagenhet. "Och har jag nu den äran uti ödmjukhet berätta, att jag efter tre veckors tillbringande på resan från Finland kom hit den 2 nästvekne. Huru besynnerlig denna resa varit, kan slutas deraf, att jag kommit öfver de andra östra passen dels körande, dels roende och dels gående. Öfver Dellen gick jag till fots juldagen. Ehuru jag nu hade högst nödigt bli här stilla någon tid och sköta min så märkligen aftagande helsa, så måste jag ändå med det första begifva mig härifrån, efter Lieut. Fellers berättar, att något arbetsmanskap till dockbyggnaden var redan ankommet uti Normera skulle komma denna tiden. Jag må tillstå, att icke kan finna mig uti denna anstalten. Redan för ett

r bad jag F. att ej arbetsmanskap skulle uppbudas, förr
a jag vore kommen till Carlskrona. Och då jag uti Oct.
ck veta, att Deputationen beslutit hvad som nu är verk-
äldt, anmodade jag honom att söka ändring deruti, hvil-
et likväl ej skett. Nu skall arbetas, innan plan till ar-
etet är färdig, och kommer således an på lyckan, om man-
apet blir väl emplojeradt. Jag vet derföre icke, om man
g icke förhastat uti detta mål. ... Jag ominerar om det
m oftast, sedan min mjeltsjuka hunnit till så hög grad,
t oreda uti idéer gör mig mindre skicklig till sådana sa-
r som fordra eftertanka."

E. svarar från Stralsund d. 25 Jan.: "Tusen tack för
tta och många års arbeten och välkommen till Sverige.
in egen gubbe! Skynda er mest att sköta er helsa. Den
angelägnast. Om vår Herre hjelper mig någonsin hem,
ll jag bjuda till att kasa bort er mjeltsjuka. Den ska
n ej låta rota sig. — Min egen fader Thunberg! Blif in-
t ond öfver små tryckfel i anstalterna. Scisne qua parva
pientia mundus regitur. Vid sådana tillfällen tackar jag
ud, att det ändå intet är värre. Adieu min söta fader
unberg!"

Den 3 Febr. kom T. till Carlskrona efter elfva dygns
a i svårt väglag. E. skrifver åter uppmuntrande från
ralsund d. 16 Febr.: "Välkommen till Carlskrona, min
ta gubbe! Sköt er krasliga helsa och låt detta bli er för-
msta syssla. För resten hittar ni väl råd, allenast ni ger
god tid. — Jag mår Gud ske lof bra nog. Konsten är
t göra sig verlden söt. Så länge jag hittar på utväg der-
l, så bergar jag mig väl."

Något uppehåll i brefvexlingen inträffade genom E:s
ra benbrott. Den 17 Juli redogör dock T. för sina ar-
ten, men klagar tillika bittert öfver mjeltsjukan. E. sva-
från Bergen d. 31 Juli: "Tusen tack för ritningen öfver
vackra dam. Jag önskar att den vore färdig men mest
ni hade helsan som i de gamla dagar. Vi ha en käck
ctor vid arméen. Jag bad honom föreskrifva Er några
lor, hvilka jag innelyckt sänder, men bästa rådet tillika
r jag ändå vara god motion till häst. Ni mins min
bbe att jag ock haft en släng deraf. Mitt stillasittande
ammaren som oftast i flera veckor var intet annat. Nu
lan jag dageligen rider ser jag orsakerna till mjeltsjukan
svinna och fast jag oftast icke kan föra diet så mår jag
a och har nästan aldrig varit vid bättre humeur. Min ger-
galösa lefnad här i Pommern är mig icke så tung och

känbar som han blefve utom motion och följakteligen utan samma helsa. Min egen Gubbe, gör samma försök för egit och Era vänners nöje samt för efterkommandes gagn. — Jag har admirerat Er Dam och roat mig åt dess execution. Nog lär Ert arbete gå bra så vida ni får pengar och folk, men resten ... Om vi nånsin råkas så böra vi samla det som varit bygt och dels blifvit redan förvunnit dels förfallit för efterverlden. Må man intet borde lemna efterkommande ett sådant testamente jemte tankar om hvad som ännu kunde göras. — Säg mig min Gubbe hvad gör man vid Trollhättan? arbetar man der något? Hiärne berättar mig att han troget exeqverar det ni satt honom före. — Jag hade mycket att glamma med Er min egen Gubbe om vi vore tillsammans, men nu stadnar allt uti att be Er sköta helsan. Det är det säkraste goda att lefva frisk och glad. — Jag har ännu icke varit ur min säng, icke ens kunnat sitta uppe i sängen, men nu hoppas jag i denna veckan få göra en början och äfven flytta till Stralsund. — Helsa alla goda vänner. Jag lefver och dör min egen Gubbe Er ödmjuke tjenare *A. E.*"

P. S. "Söta gubbe har ni låtit Hiärne veta hvad som är att knåpa vid Dockorna. Jag skref Er i våras hvad jag tyckte."

Den 5 Oct. skrifver T.: "Bland de få förnuftiga skildare af våra arbeten är Bergsrådet Svab, som efter fjorton dagars härvaro reste i går. Vid Trollhättan är alldeles intet gjordt, sedan Deputerade skildes åt 1757, så att jag ej vet att Solberg varit der sedan den tiden." E. skrifver från Stralsund d. 28 Oct.: "Jag är glad åt edra arbeten och önskar tusenfalt lycka. Men jag återvänder icke att be er öfverge så mycket köttätande som möjligt är och att rida för motion. Börja med att öfverge all salt mat utom spickesill och spickelax. Bli intet ond, fader Thunberg! Om ni hölle så mycket af mig, som jag af er, så stöttes ni icke öfver mina predikningar."

I slutet af året besökte T. i Stralsund E. Vid återkomsten till Ystad d. 1 Jan. 1760 skrifver han nyårsbref och tackar för godt bemötande. Den 8 Jan. skrifver T. ganska sorgligt i anledning af inlupen underrättelse, att dockprämen vid Sveaborg tagit skada. Den redlige mannens samvetsgrannhet framlyser uti rapporten härom. Den slutas så: "Nådige Hr Gen.-Lieutenant! Efter jag tror att olyckan härrör af föranförda orsak, så tror jag ock att vederbörande af ...

sinnighet något brustit uti deras skyldighet. Icke dess mindre nödgas jag tillstå, att största skulden är hos mig, i ty jag ej befallt att hålla en öppning på prämens inre sida vid bottnen samt barlast uti honom; ty då hade han varit oskadd. Men detta är en beklaglig följd af min lättsinnighet att inlåta mig uti flera görомål än jag hinner och förmår bestrida. Ty hvad vore nu tillbörligare än att resa dit och se hvad som är till att göra; men görомålen härstädes vilja det omöjligen tillåta."

Ädelt tröstande skrifver E. d. 31 Jan.: "Gud vare lof, att ni med helsan återkommit. Det är det förnämsta. Sveaborgs dockprämens lyftande anser jag för en lycklig händelse, som visar oss hvad som behöfver ändras framdeles. Ni har så brådtom, min gubbe! att skylla på er sjelf och göra er orätt. Det är detsamma som att bli ond deröfver att man är menniska. — Jag tror icke, min gubbe, att hvarken vattnets stånd innanföre eller bristen på nog barlast ha varit hufvudsakliga orsaken, utan vår accuratess att hugga berget så slätt åt inre sidan, att vattnet kan fylla det lilla rummet, som är emellan berget och prämens botten." (Nu följer en mathematisk beräkning). "Må man icke derföre borde allenast ha yttre kanten af berget väl slätt och den inre med vännar inhuggna så att vattnet finge straxt rinna ut och icke sätta sig öfverallt emellan prämen och berget. — Kanske jag resonerar galet, min gubbe; men jag vill be er tänka derpå. Emellertid tror jag, att om det lägges så mycket ballast i prämen, att han allenast kan flyta upp en fot, så skall väl vattnet icke röra honom. — Jag tycker det är bra, att det händt så, att man i tid får speculera derpå. — Bruce säger, att prämen intet stort är skadad och menar snart få honom lagad igen. Söta fader T.! Säg dem huru de ska bära sig åt. Jag har sagt B., att han skall göra accurat det ni befaller. Må det intet vore tider att göra den prämen färdig, som kommer mellan skepps- och galerdockan, så sluppe man pumpa så mycket, när något dylikt händer. — Nu hoppas jag, att ni är nöjd med oss, sedan vi kört Preussarne ur landet och tagit deras General en chef till fånga."

I början af år 1761 träffades E. och T. i Stockholm, sannolikt i följd af riksdagen. T. återkom till Carlskrona d. 10 Mars. Den 3 Maj skrifver T.: "Helsan är nu en tid mera kinkig än någonsin tillförene; ty gikt och skörbjugg ha så ansatt mig, att jag ej utan märklig känning kan vara ute. Jag är derföre sinnad att med det första bruka något blodrenande."

Den 23 Juni skrifver E., som samma dag reste från Stockholm till Pommern: "Jag har ändtligen fått våra saker någorlunda i gång och en del afgjorda. Ni har fått en recompence af 24,000 d. s. för finska dock- och fästningsbyggnaden, men den består nu af en obligation, för hvilken ni får 5 proc. interesse, till fästningsbyggnaden blir i stånd att lösa in denna obligation. Det skall väl intet bli långt till, hoppas jag. — En finsk student, som har grym lust till mechaniken och byggnader, Tauler vid namn, recommenderar jag hos er, min söta gubbe, till arbete hos er. Gadolin är mycket öm om honom, och ni vet huru mycket jag vill befordra ungdomen." T. svarar d. 3 Juli: "Jag tackar allra ödmj. för discretionen och önskar, att Hr Generalen måtte bli så väl belönt för sina stora tjenster, som jag redan är för mina små saker. Jag har äfven den ära att i ödmj. gratulera till chefskapet öfver arméen."

Den 16 Oct. skrifver T.: "Jag känner nu allt mer och mer förlusten af den oskattbara förmonen att ega Hr Generalen till förman. Nog är jag försäkrad om Riksrådet Liewens välvilja; men jag kan ej tro dem om godt, som så länge hållit parti med dockbyggnadens motståndare, och dessa utgöra nu pluraliteten uti deputationen och således blir Riksrådet öfverröstad." (T. synes vara missnöjd isynnerhet med Kammarrådet Bergenhjelm och Borgmästaren Schauw samt äfven måhända med Chapmans inflytande). "Och således får jag intet ominera annat än ondt både för dockbyggnaden och oss som skola brukas dervid" (deribland Fellers). "Grefve Erik (Sparre) är ganska nådig, så att han gör oss bistånd så mycket han kan, och Grefve Wachtmeister finner sig med Fellers tillämnade förklaring."

Den 5 Jan. 1762 skrifver T.: "Till att hjelpa bristen på godt vatten i Carlskrona har jag tänkt på en vattenledning så väl från Lyckeby ström, som en källa der bredvid. Jag tycker, att den kunde göras för 50,000 d. s. så att den skulle bli varaktig samt med litet underhållas."

Under året 1762 utpumpade T., medelst en inrättad väderqvarn samt flera andra inventioner, vattnet ifrån den till dockbyggnaden utsedda platsen. De härvid nyttjade machiner finnas i koppar stuckne uti Fellers' bok: "Försök att bygga under vatten."

Den 29 Aug. fann Skeppsdockbyggnads-directionen för godt tillägga T. 300 dlr s:mt årligen från detta års början till hushyra samt ved och ljus, på grund att T. haft samma in vid fästningsbyggnaden i Finland.

Den 13 Febr. 1763 skrifver T.: "Slutligen får jag beätta, att jag d. 28 Jan. hade bröllop. Om det blir så roigt i längden att vara gift, som det nu är, så är jag lyckgen curerad ifrån ett ondt, som jag ofta varit desperat ver. Ty mitt elaka humeur, som mig stundligen plågade, nu alldeles försvunnet."

Den 25 Oct. skrifver E.: "Vår flotta kommer aldrig i rdning, förr än dockorna bli färdiga." Den 21 Juli 1764 rifver E. från Sveaborg: "I dag ha vi släppt vattnet på ir slussprâm och håller den bra tätt. Luckorna läka allest litet. Om ett par dagar öppna vi honom igen och ppa ett fartyg ur dockan. Denna tidning bör jag fägna med, min gubbe, som upphofsman till alla dessa invenner." Den 10 Juni 1765 skrifver E.: "Tack, min gubbe, r ert conterfej. Så snart jag får någon skickligare målare, ll jag sända ett till er k. fru."

Den 20 Nov. 1766 lemnade T. på befallning biträde vid nen till durchfarten från Vettern till Saltsjön, hvaraf dock rkställigheten blef hvilande.

Den 23 Sept. 1769 skrifver T. till E. i ett bref — som likl finnes uti T:s efterlemnade manuscriptsamling både i concept h renskrifvet, hvilket synes antyda, att det icke afgått — ljande om ett honom gifvet uppdrag: "Konungens bref af 4 dennes till Amiralitets-Collegium ålägger mig att beta en förrättning uti Landskrona. Hos Hr Generalen anller jag ödmj. att blifva entledigad från detta göromål, lst som jag kan dervid ingenting uträtta, i anseende till n helsa, som är så försvagad, att jag numera förmår litänka uti de saker, som jag haft tillfälle att arbeta uti ut, men allsintet uti främmande."

Den 6 Juni 1770 skrifver E. från Sveaborg: "Säg mig tankar, min gubbe, om finska furan. Jag tycker den mycket sämre än den svenska; mycket lösare och håller adligen mindre. — Jag märker af ert bref, min gubbe, ni blifvit mycket ömtåligare än förr. Vi ha då ändrat olika. Min helsa har blifvit mycket kinkigare; men mitt meur tar emot denna verldens omskiften, som jag läste i en bok och som de passerat för 1000 år. Jag tycatt de gå mig så litet an, efter jag så litet är här, att ej löna mödan att oroa sig öfver. När ni och jag äro le, så händer helt visst, att de skämma bort både Docka Sveaborg. Hvarföre ska vi oroa oss deröfver? När en år äro förbi, kommer annat folk, som sätter våra arem i bättre ordning, än vi ha gjort. Intet ska vi oroa

oss deröfver. Vi behöfva ju endast den glädjen att ha lagt första stenen till så nyttiga verk."

År 1771 afgaf T. plan till Trollhätte slussverk, hvilken af K. Maj:t genast gillades och med framgång verkställdes. R. W. O. den 18 Maj 1772. Har sedermera uppgifvit planen till den åren 1773 och 1774 å nyo bygda Lyckeby Krono-qvarndam, samt blef d. 14 Juli 1773 förordnad till Öfverdirecteur. Har äfven gifvit dessein till Gustafs och Gustaf Adolfs slussar. Genom resolution af d. 10 Maj 177? erhöll han vid berörde Öfverdirecteurs-fullmakt lika värdighet med Öfverstar vid Amiralitetet. T. utförde dessutom flera vigtiga uppdrag och gjorde många nyttiga inrättningar, för hvilka han åtskilliga gånger hugnades med belöningar. Var ledamot af Vet.-Akademien samt Physiogr. Sällskapet i Lund. Afled i början af Jan. 1788. Är begrafven i Carlskrona stads storkyrka, der hans enka köpte en graf för honom, sig sjelf och deras son. Äfven sonhustrun hvilar här.

T. var öppen och någon gång kärf äfven mot högt uppsatte. Då Gustaf III vid beseende af Dockbyggnaden yttrade sin mening huru eller hvad dervid borde åtgöras; svarade gubben helt hastigt: "Det duger icke Ers Maj:t."

T. lärer gifvit ett detacheradt förslag till hela Götha canal: detta torde vara anledningen dertill, att ett af [illegible] fartygen på canalen efter honom uppkallats. Papperen [illegible] om jemte mechaniska böcker lärer v. Platen af T:s son [illegible] eller köpt ett par år före sonens död, då med sonen underhandlades om dess inträde vid Götha canalbyggnad.

Gift d. 28 Jan. 1763 med *Dorothea Maria Norén*, död 1790, dotter af Auditeuren och Rådmannen i Carlskrona Erik N. Hade med henne dottren *Anna Maria*, död [illegible] kopporna d. 10 Juli 1769, och sonen *Lars Daniel af Thunberg*, född 1770; blef Skeppsdockebyggmästare; gifte sig 1791 med Landssekreteraren Johan Peter Abelins ena dotter Beata Lovisa, med hvilken han ej hade något barn; tog afsked kort tid derefter, och bodde sin öfriga lifstid på sin egendom Bustorp vid Östersjön, ¼ mil från Ronneby [illegible] ping, sysselsättande sig med landtbruket; upptog sin [illegible] systerson Lars V. Henschen till fosterson. Afled d. 3 A[illegible] 1814. Begrofs i Ronneby kyrka, der adliga vapnet kr[illegible] des af Öfverste-Lieut. Lode, som höll parentationen. [illegible] [illegible]öktes under sina sista lefnadsår bland andra af Amiral [illegible] [illegible]en samt uppmanades och ernade sig ingå vid Götha [illegible] bete. Hans enka gifte sig d. 17 Mars 1816 med [illegible]

ger Provincialläkaren Dr. A. M. Sjöborg, som dog 1828; afled d. 3 Febr. 1844 på Bustorp.

Källor: Adelsmatrikeln. — Memoria Dan. Thunbergi af Norberg. — Ofvannämnde manuscriptsamling. — Särskilda meddelanden.) — A — Ö —

THYSELIUS, PEHR.

Framl. Biskop *Thyselius* var född d. 6 Juli 1769. Hans er, *Mag. Pehr Th.*, var då Kyrkoh. i Vintrosa och Thyse (hvaraf slägtnamnet) och blef sedan befordrad till Pastor umla och Halsberg. Modren *Elis. Soph. Wollrath* bort- i hans spädaste år. Genomgick gymnasium i Strengnäs Student i Upsala v. t. 1787. Tog redan 1791 Philos. den, och författade sjelf på samma gång samt försvarade l utmärkelse både sin Pro Ex.-disputation: *De fatis Hi- iæ apud Romanos* samt sin Gradual disputat.: *An Roma felicitatem Europæ aliquid contulerit?*, äfvensom ett spe- en *de Meritis litterariis Cl. Arrhenii Örnhjelm*, som öpp- e honom väg till en docentur i Historia litteraria. Se- nera, 1796, befordrad till Litt. Human. Adjunct, efter specimen *de Antithesi*, i tvenne delar.

Tidigt hade Th. väckt uppseende genom sitt ypperliga vud, sin grundlighet särdeles i classiska litteraturen och färdighet i latinet. År 1799 uppdrogs honom att å A- lemiens vägnar hålla tal öfver Kronprinsens födelse, samt förestå 1799 o. f. föreläsningarne i Eloqu. och Poësis ina, samt i trenne terminer 1803 och 1804 den Skyttean- . Den, som skrifver detta, erinrar sig ganska väl det nänna loford, som bland äldre och yngre vid hans an- ast derefter tilldelades hans föreläsningar öfver Hora- och Tacitus, ty Skytteanska Professionen betraktades tiden ännu såsom företrädesvis egnad åt Romar-littera- en. Men detta oaktadt lyckades det honom aldrig att na en högre befordran vid Akademien: den Skytteanska fessionen tilldelades en förtjent medtäflare, Kolmodin, då Th. 1806 sökte Latinska professionen, rönte han mma motgång, hvilken sex år derefter än engång upp- ades.

Universitetet gick sålunda miste om en utmärkt lärare, n kyrkan gjorde i honom en dyrbar eröfring. Denna nya na var dock för Th. ingen blott nödfallsväg, vald emot e böjelse, ehuru den för det akademiska lifvet länge var i öfvervägande. Redan 1797 hade Th. derpå varit be- kt, i det han då lät prestviga sig samt predikade som

Vice Hospitals-predikant, esomoftast i den gamla, nu nedrifna Hospitalskyrkan, som sällan rymde de talrika åhörare. Om det anseende han som andlig talare åtnjöt vittnar och den promoverade ungdomens honom tvenne gånger, 1800 och 1803, tilldelade uppdrag att predika vid deras hedersfester. Sedan Skytteanska professionen slagit honom felt, befullmäktigades han 1805 till Kyrkoherde i Österhaninge, sedermera 1814 till Kyrkoherde i Örebro; erhöll 1810 Professorstitel, promoverades 1818 till Theol. Doctor samt befordrades slutligen 1829 till Biskop i Strengnäs efter att dertill hafva erhållit de flesta rösterna. Samma år nämnd till Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden och 1832 till Commendeur.

Till de utmärkelser, som honom för öfrigt bevisades, höra följande: uppdraget af de Studerande Nationerna 1803 att i ett latinskt skaldestycke tolka deras saknad öfver framl. Erkebiskop v. Troil, äfvensom de Norrländska Nationerna s. å. öfver Biskop Hesselgren; — kallelsen af Svenska Akad. 1811 att hålla det vanliga talet i Slotts-capellet, samt af Sv. Bibelsällskapet att tala på dess högtidsdag 1818. Vidare var Th. en af Kyrkolags-Comiténs första ledamöter (1825), kallades tvenne gånger af Stiftsbröderne till Revisor af Banco-Disconten samt likaledes tvenne gånger till Revisor af Stats-verken. År 1818 invald i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad., valde han till ämne: *Roms satiriske Skalder*. Dertill hade han förberedt sig ej allenast genom en förtrolig bekantskap med desse författare, utan ock genom en öfversättning i 1816 af den finaste, spetsigaste och sinnrikaste bland dem, Persius, hvilken ock hade en viss öfverensstämmelse med hans eget snille. Öfversättningen, som är metrisk, hafva vi af kännare hört prisas som ett mästerstycke: att den är något paraphrastisk, kan ej klandras, ty urskriftens lakonism hade ej kunnat bibehållas på annat vilkor än med uppoffring af tydligheten. Man har blott beklagat att den ej åtföljts af ett aftryck eller öfversättning af den afhandling han 1811 utgaf för den Latinska professionen under titel af *In Aul. Persii Flacci Satyras Prolegomena*. Föröfrigt var han Led. af Samfundet Pro Fide et Christ., Linneanska Samf., Old-skriftsällskapet i Köpenhamn.

Th. var en af de män, som både grundlig och praktisk passade nästan till hvilken plats som helst. Hans Minnes-talare och sedermera hans högt förtjente efterträdare, intygar att Strengnäs stift knappast förut egt en mera verksamt skapande Styresman samt grundar sitt vitsord på bevis

många att här kunna upprepas. Kortligen: Stiftets vård, verkets ledning och förbättring, lärosätets anordning, husets nya inrättning, ungdomens uppmuntran, vals skicklige lärare voro ständiga föremål för hans omsorg: en mängd pensions-fonder för Prestenkor, vanföra män, Prestmän och Prestdöttrar leda från honom sitt hof; han bidrog dertill äfven med egna gåfvor och förde genom sitt ord andra stiftets förmögna barn af begge kön att dertill med varm hand eller genom testamentaridispositioner anslå ej obetydliga summor. Såsom riksman deltog han varmt i allt som rörde Kyrka och Uppfostran, men lärer ej mycket befattat sig med andra ämnen. Lodets barn funno aldrig hvarken hans boning, hans hjerta hans hand slutna; torftiga studerande hugnades med understöd, och i hans hus uppfostrades flera medellösa anförvandter. I sin embetsmannabefattning liksom i sitt enskilda lif, iakttog han ett lugnt allvar, jemn värdighet och obekante en förbehållsamhet, som man stundom börde dras. Ehuru ej likgiltig för tadel, sökte Biskop Th. inpris, intet rykte hvarken hos samtiden eller efterverlden. hans ärelystnad varit större, skulle litteraturen och skaperna troligen egt flera minnesvårdar af hans snille lärdom. Han säges hafva önskat att efter sin hädanej blifva föremål för loftalare och minnesskrifvare. ets tacksamhet kunde ej gå denna önskan till mötes; och en allmännare ännu ej slocknad erkänsla för den aflidne skapsmannen och Läraren må blifva äfven vår ursäkt. bland vänner eller i mindre kretsar försvann allt spår elhet, och inom sin husliga krets stod patriarchen som lad, öm och lycklig make och fader. År 1808 ingick äktenskap med *Christ. Marg. Bergstén*, dotter af Öfverred. och Kyrkoh. i Catharina församling Dr. E. Bergf. 1784, död i Stockholm 1843. Med henne egde han nde barn: 1. *Pehr Erik Ludvig*, född d. 29 Dec. 1808, or i Historien vid K. Krigs-Akad. 1837. Th. Dr. 1849; *rl Johan*, f. 1811, Revisions-Sekreterare 1848; 3. *Nils ust*, f. 1814, död 1843 som UnderLieuten. vid arméens ; 4. *Lovisa Sophia Christina*, f. 1816, ogift.

Under vistelsen i Stockholm för deltagandet i Kyrkolagsiténs arbeten insjuknade den nära 70-årige Biskopen, om till Strengnäs och afled d. 5 Sept. 1838.

fter: Disp. se ofvanf. — Persii Satirer. Öfversättning (med iska texter). Örebro 1816. — Inträdestal i Vitt. Hist. och t. Akad. Del. XII. — Åtskilliga Strödda Predikningar och

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. F. A. Tibell. Strengn. 1815, — Rector Broman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1836.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thyselii Jordfästning d. [illegible] Sept. [illegible] (öfver. Domprosten) E. O. Holmström. Strengn. [illegible] — [illegible] upplysn.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. Thyselius har gjort sig [illegible] förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet [illegible] Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens [illegible] storia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katholska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska [illegible] annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot G[illegible] Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka för[illegible] kar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, [illegible] Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom [illegible] den constituerad och betygad, utan genom hans vittnen [illegible] bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och [illegible] ett fränträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syr[illegible] hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin [illegible] plats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Vishet[illegible] Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn bli[illegible] evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och för[illegible] samlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. [illegible] ken är icke afgjord med några biographier, som stanna [illegible] om de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland fol[illegible] Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, [illegible] offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggn[illegible] af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Pro[illegible] terna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets [illegible] ling har Christum att tacka i hans tjenare. Nej! Kyr[illegible] måste ha egna, deråt egnade gudstjenster, i hvilka [illegible] prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbar[illegible] sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådant efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, [illegible] annat, problemet, som skall löses vid upprättandet af [illegible] ritual, och som fordrar en Chrysostomus och Ambros[illegible] Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas [illegible] och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. [illegible] *phoron* antyder fältets rikedom och mångfald, men [illegible] intet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud [illegible] vet, och som i sin mångfald icke söndrar ([illegible]), [illegible]

jelfva, sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen
i bekännelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas
et i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den
la sanna, eviga, är Christi lekamen. *"Slå ned detta Tem-
och i tre dagar vill jag bygga det upp igen."* Huru kan
kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar,
arar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då
kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som
r läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den from-
enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så,
vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så
är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon
gad att träda i besittning af allt hvad Gud gifvit
t folk i alla tider, länder, slägter och kyrkor, lika så
som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast
fningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det
ta, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares
: *"Pröfver allt och behåller det godt är."* I begynnelsen,
Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor
nna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem
, desto mer närma de sig Gud och Christum, der be-
elsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet
njes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: *"Ett Fåra-
och en Herde."* Att vårt Svenska Zion, äfven efter Re-
mationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat
dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla
gar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif,
bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment
en lefvernesbeskrifning, så aflägset det än må vara och
från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga
igen.

År 1689 tillträddes ena Comministraturen i St. Jacobs
Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*.
var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty få, allt-
få, emot behofvet, äro ibland oss de, som *"afhålla sig
ifrån äktenskapet för himmelrikets skull"*, enligt Jesu ord;
högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom for-
Tobiæ och andra heligas. Dess helt visst fromma maka
Catharina Byrelius, Prostdotter från Rasbo församling,
, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och
signade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och
hannis församlingars Comministershus, d. 21*) Febr. 1693,

*) Upsala Stifts Herdaminne, art. Almunge, säger: d. 27 Febr.,

känbar som han blefve utom motion och följakteligen sin samma helsa. Min egen Gubbe, gör samma försök för eget och Era vänners nöje samt för efterkommandes gagn. — Jag har admirerat Er Dam och roat mig åt dess execution. Nog lär Ert arbete gå bra så vida ni får pengar och folk, men resten ... Om vi nånsin råkas så böra vi samla det som varit bygt och dels blifvit redan försvunnit dels fördålt för efterverlden. Må man intet borde lemna efterkommande ett sådant testamente jemte tankar om hvad som ännu kunde göras. — Säg mig min Gubbe hvad gör man vid Trollhättan? arbetar man der något? Hiärne berättar mig att han troget exeqverar det ni satt honom före. — Jag hade mycket att glamma med Er min egen Gubbe om vi vore tillsammans, men nu stadnar allt uti att be Er sköta helsan. Det är det säkraste goda att lefva frisk och glad. — Jag har ännu icke varit ur min säng, icke ens kunnat sitta uppe i sängen, men nu hoppas jag i denna veckan få göra en början och äfven flytta till Stralsund. — Helsa alla goda vänner. Jag lefver och dör min egen Gubbe Er ödmjuke tjenare *A. E.*"

P. S. "Söta gubbe har ni låtit Hiärne veta hvad som är att knåpa vid Dockorna. Jag skref Er i våras hvad jag tyckte."

Den 5 Oct. skrifver T.: "Bland de få förnuftiga åskådare af våra arbeten är Bergsrådet Svab, som efter fjorton dagars härvaro reste i går. Vid Trollhättan är alldeles intet gjordt, sedan Deputerade skildes åt 1757, så att jag ej vet att Solberg varit der sedan den tiden." E. skrifver från Stralsund d. 28 Oct.: "Jag är glad åt edra arbeten och önskar tusenfalt lycka. Men jag återvänder icke att be er öfverge så mycket köttätande som möjligt är och att rida för motion. Börja med att öfverge all salt mat utom spickesill och spickelax. Bli intet ond, fader Thunberg! Om ni hölle så mycket af mig, som jag af er, så stickades ni icke öfver mina prediknngar."

I slutet af året besökte T. i Stralsund E. Vid återkomsten till Ystad d. 1 Jan. 1760 skrifver han nyårsbref och tackar för godt bemötande. Den 8 Jan. skrifver T. gan ska sorgligt i anledning af inlupen underrättelse, att dockprämen vid Sveaborg tagit skada. Den redlige mannens samvetsgrannhet framlyser uti rapporten härom. Den slutas så: "Nådige Hr Gen.-Lieutenant! Efter jag tror att olyckan härrör af föranförda orsak, så tror jag ock att vederbörande af

kunnighet något brustit uti deras skyldighet. Icke dess mindre nödgas jag tillstå, att största skulden är hos mig, i ty jag ej befallt att hålla en öppning på pråmens inre sida vid bottnen samt barlast uti honom; ty då hade han varit oskadd. Men detta är en beklaglig följd af min lättsinnighet att inlåta mig uti flera göromål än jag hinner och förmår bestrida. Ty hvad vore nu tillbörligare än att resa dit och se hvad som är till att göra; men göromålen härstädes vilja det omöjligen tillåta."

Ädelt tröstande skrifver E. d. 31 Jan.: "Gud vare lof, att ni med helsan återkommit. Det är det förnämsta. Sveaborgs dockpråmens lyftande anser jag för en lycklig händelse, som visar oss hvad som behöfver ändras framdeles. Ni har så brådtom, min gubbe! att skylla på er sjelf och göra er orätt. Det är detsamma som att bli ond deröfver att man är menniska. — Jag tror icke, min gubbe, att hvarken vattnets stånd innanföre eller bristen på nog barlast ha varit hufvudsakliga orsaken, utan vår accuratess att hugga berget så slätt åt inre sidan, att vattnet kan fylla det lilla rummet, som är emellan berget och pråmens botten." (Nu följer en mathematisk beräkning). "Må man icke derföre borde allenast ha yttre kanten af berget väl slätt och den inre med vännar inhuggna så att vattnet finge straxt rinna inåt och icke sätta sig öfverallt emellan pråmen och berget. — Kanske jag resonerar galet, min gubbe; men jag vill be er tänka derpå. Emellertid tror jag, att om det lägges så mycket ballast i pråmen, att han allenast kan flyta upp en fot, så skall väl vattnet icke röra honom. — Jag tycker det är bra, att det händt så, att man i tid får speculera derpå. — Bruce säger, att pråmen intet stort är skadad och menar snart få honom lagad igen. Söta fader T.! Säg dem huru de ska bära sig åt. Jag har sagt B., att han skall göra accurat det ni befaller. Må det intet vore tider att göra den pråmen färdig, som kommer mellan skepps- och galerdockan, så sluppe man pumpa så mycket, när något dylikt händer. — Nu hoppas jag, att ni är nöjd med oss, sedan vi kört Preussarne ur landet och tagit deras General en chef till fånga."

I början af år 1761 träffades E. och T. i Stockholm, sannolikt i följd af riksdagen. T. återkom till Carlskrona d. 10 Mars. Den 3 Maj skrifver T.: "Helsan är nu en tid mera kinkig än någonsin tillförene; ty gikt och skörbjugg ha så ansatt mig, att jag ej utan märklig känning kan vara ute. Jag är derföre sinnad att med det första bruka något blodrenande."

Den 23 Juni skrifver E., som samma dag reste från Stockholm till Pommern: "Jag har ändtligen fått våra saker någorlunda i gång och en del afgjorda. Ni har fått en recompence af 24,000 d. s. för finska dock- och fästningsbyggnaden, men den består nu af en obligation, för hvilken ni får 5 proc. interesse, till fästningsbyggnaden blir i stånd att lösa in denna obligation. Det skall väl intet bli långt till, hoppas jag. — En finsk student, som har grym lust till mechaniken och byggnader, Tauler vid namn, recommenderar jag hos er, min söta gubbe, till arbete hos er. Gadolin är mycket öm om honom, och ni vet huru mycket jag vill befordra ungdomen." T. svarar d. 3 Juli: "Jag tackar allra ödmj. för discretionen och önskar, att Hr Generalen måtte bli så väl belönt för sina stora tjenster, som jag redan är för mina små saker. Jag har äfven den äran att i ödmj. gratulera till chefskapet öfver arméen."

Den 16 Oct. skrifver T.: "Jag känner nu allt mer och mer förlusten af den oskattbara förmonen att ega Hr Generalen till förman. Nog är jag försäkrad om Riksrådet Liewens välvilja; men jag kan ej tro dem om godt, som så länge hållit parti med dockbyggnadens motståndare, och dessa utgöra nu pluraliteten uti deputationen och således blir Riksrådet öfverröstad." (T. synes vara missnöjd i synnerhet med Kammarrådet Bergenhjelm och Borgmästaren Schauw samt äfven måhända med Chapmans inflytande). "Och således får jag intet ominera annat än ondt både för dockbyggnaden och oss som skola brukas dervid" (deribland Fellers). "Grefve Erik (Sparre) är ganska nådig, så att han gör oss bistånd så mycket han kan, och Grefve Wachtmeister finner sig med Fellers tillämnade förklaring."

Den 5 Jan. 1762 skrifver T.: "Till att hjelpa bristen på godt vatten i Carlskrona har jag tänkt på en vattenledning så väl från Lyckeby ström, som en källa der bredvid. Jag tycker, att den kunde göras för 50,000 d. s. så att den skulle bli varaktig samt med litet underhållas."

Under året 1762 utpumpade T., medelst en inrättad väderqvarn samt flera andra inventioner, vattnet ifråa den till dockbyggnaden utsedda platsen. De härvid nyttjade machiner finnas i koppar stuckne uti Fellers' bok: "Försök att bygga under vatten."

Den 29 Aug. fann Skeppsdockbyggnads-directionen för godt tillägga T. 300 dlr s:mt årligen från detta års början till hushyra samt ved och ljus, på grund att T. haft samma förmån vid fästningsbyggnaden i Finland.

Den 13 Febr. 1763 skrifver T.: "Slutligen får jag berätta, att jag d. 28 Jan. hade bröllop. Om det blir så roligt i längden att vara gift, som det nu är, så är jag lyckligen curerad ifrån ett ondt, som jag ofta varit desperat öfver. Ty mitt elaka humeur, som mig stundligen plågade, är nu alldeles försvunnet."

Den 25 Oct. skrifver E.: "Vår flotta kommer aldrig i ordning, förr än dockorna bli färdiga." Den 21 Juli 1764 skrifver E. från Sveaborg: "I dag ha vi släppt vattnet på vår slusspråm och håller den bra tätt. Luckorna läka allenast litet. Om ett par dagar öppna vi honom igen och släppa ett fartyg ur dockan. Denna tidning hör jag fägna er med, min gubbe, som upphofsman till alla dessa inventioner." Den 10 Juni 1765 skrifver E.: "Tack, min gubbe, för ert conterfej. Så snart jag får någon skickligare målare, vill jag sända ett till er k. fru."

Den 20 Nov. 1766 lemnade T. på befallning biträde vid planen till durchfarten från Vettern till Saltsjön, hvaraf dock verkställigheten blef hvilande.

Den 23 Sept. 1769 skrifver T. till E. i ett bref — som likväl finnes uti T:s efterlemnade manuscriptsamling både i concept och renskrifvet, hvilket synes antyda, att det icke afgått — följande om ett honom gifvet uppdrag: "Konungens bref af d. 4 dennes till Amiralitets-Collegium ålägger mig att bevista en förrättning uti Landskrona. Hos Hr Generalen anhåller jag ödmj. att blifva entledigad från detta göromål, helst som jag kan dervid ingenting uträtta, i anseende till min helsa, som är så försvagad, att jag numera förmår litet tänka uti de saker, som jag haft tillfälle att arbeta uti förut, men allsintet uti främmande."

Den 6 Juni 1770 skrifver E. från Sveaborg: "Säg mig era tankar, min gubbe, om finska furan. Jag tycker den är mycket sämre än den svenska; mycket lösare och håller vindligen mindre. — Jag märker af ert bref, min gubbe, att ni blifvit mycket ömtåligare än förr. Vi ha då ändrat oss olika. Min helsa har blifvit mycket kinkigare; men mitt humeur tar emot denna verldens omskiften, som jag läste dem i en bok och som de passerat för 1000 år. Jag tycker att de gå mig så litet an, efter jag så litet är här, att de ej löna mödan att oroa sig öfver. När ni och jag äro döde, så händer helt visst, att de skämma bort både Docka och Sveaborg. Hvarföre ska vi oroa oss deröfver? När en hop år äro förbi, kommer annat folk, som sätter våra arbeten i bättre ordning, än vi ha gjort. Intet ska vi oroa

oss deröfver. Vi behöfva ju endast den glädjen att ha lagt första stenen till så nyttiga verk."

År 1771 afgaf T. plan till Trollhätte slussverk, hvilken af K. Maj:t genast gillades och med framgång verkställdes. R. W. O. den 18 Maj 1772. Har sedermera uppgifvit planen till den åren 1773 och 1774 å nyo bygda Lyckeby Krono-qvarndam, samt blef d. 14 Juli 1773 förordnad till Öfverdirecteur. Har äfven gifvit dessein till Gustafs och Gustaf Adolfs slussar. Genom resolution af d. 10 Maj 1775 erhöll han vid berörde Öfverdirecteurs-fullmakt lika värdighet med Öfverstar vid Amiralitetet. T. utförde dessutom flera vigtiga uppdrag och gjorde många nyttiga inrättningar, för hvilka han åtskilliga gånger hugnades med belöningar. Var ledamot af Vet.-Akademien samt Physiogr. Sällskapet i Lund. Afled i början af Jan. 1788. Är begrafven i Carlskrona stads storkyrka, der hans enka köpte en graf för honom, sig sjelf och deras son. Äfven sonhustrun hvilar här.

T. var öppen och någon gång kärf äfven mot högt uppsatte. Då Gustaf III vid beseende af Dockbyggnaden yttrade sin mening huru eller hvad dervid borde åtgöras; svarade gubben helt hastigt: "Det duger icke Ers Maj:t."

T. lärer gifvit ett detacheradt förslag till hela Götha canal: detta torde vara anledningen dertill, att ett af ångfartygen på canalen efter honom uppkallats. Papperen derom jemte mechaniska böcker lärer v. Platen af T:s son fått eller köpt ett par år före sonens död, då med sonen underhandlades om dess inträde vid Götha canalbyggnad.

Gift d. 28 Jan 1763 med *Dorothea Maria Norén*, död 1790, dotter af Auditeuren och Rådmannen i Carlskrona, Erik N. Hade med henne dottren *Anna Maria*, död ung i kopporna d. 10 Juli 1769, och sonen *Lars Daniel af Thunberg*, född 1770; blef Skeppsdockebyggmästare; gifte sig 1791 med Landssekreteraren Johan Peter Abelins ena dotter Beata Lovisa, med hvilken han ej hade något barn; tog afsked kort tid derefter, och bodde sin öfriga lifstid på sin egendom Bustorp vid Östersjön, $^1/_4$ mil från Ronneby köping, sysselsättande sig med landtbruket; upptog sin hustrus systerson Lars V. Henschen till fosterson. Afled d. 3 Apr. 1814. Begrofs i Ronneby kyrka, der adliga vapnet krossades af Öfverste-Lieut. Lode, som höll parentationen. Besöktes under sina sista lefnadsår bland andra af Amiral von Platen samt uppmanades och ernade sig ingå vid Götha canalarbete. Hans enka gifte sig d. 17 Mars 1816 med en

lger Provinciallläkaren Dr. A. M. Sjöborg, som dog 1828; n afled d. 3 Febr. 1844 på Bustorp.

(Källor: Adelsmatrikeln. — Memoria Dan. Thunbergi af Norberg. — Ofvannämnde manuscriptsamling. — Särskilda meddelanden.) — A — Ö —

THYSELIUS, PEHR.

Framl. Biskop *Thyselius* var född d. 6 Juli 1769. Hans ler, Mag. *Pehr Th.*, var då Kyrkoh. i Vintrosa och Thysge (hvaraf slägtnamnet) och blef sedan befordrad till Pastor iumla och Halsberg. Modren *Elis. Soph. Wollrath* bortk i hans spädaste år. Genomgick gymnasium i Strengnäs i Student i Upsala v. t. 1787. Tog redan 1791 Philosiden, och författade sjelf på samma gång samt försvarade d utmärkelse både sin Pro Ex.-disputation: *De fatis Hiriæ apud Romanos* samt sin Gradual disputat.: *An Roma felicitatem Europæ aliquid contulerit?*, äfvensom ett speien *de Meritis litterariis Cl. Arrhenii Örnhjelm*, som öppte honom väg till en docentur i Historia litteraria. Semera, 1796, befordrad till Litt. Human. Adjunct, efter specimen *de Antithesi*, i tvenne delar.

Tidigt hade Th. väckt uppseende genom sitt ypperliga fvud, sin grundlighet särdeles i classiska litteraturen och färdighet i latinet. År 1799 uppdrogs honom att å Alemiens vägnar hålla tal öfver Kronprinsens födelse, samt förestå 1799 o. f. föreläsningarne i Eloqu. och Poësis lina, samt i trenne terminer 1803 och 1804 den Skytteani. Den, som skrifver detta, erinrar sig ganska väl det nänna loford, som bland äldre och yngre vid hans annst derefter tilldelades hans föreläsningar öfver Horai och Tacitus, ty Skytteanska Professionen betraktades i tiden ännu såsom företrädesvis egnad åt Romar-litteraen. Men detta oaktadt lyckades det honom aldrig att na en högre befordran vid Akademien: den Skytteanska ofessionen tilldelades en förtjent medtäflare, Kolmodin, i då Th. 1806 sökte Latinska professionen, rönte han mma motgång, hvilken sex år derefter än engång uppades.

Universitetet gick sålunda miste om en utmärkt lärare, n kyrkan gjorde i honom en dyrbar eröfring. Denna nya na var dock för Th. ingen blott nödfallsväg, vald emot e böjelse, ehuru den för det akademiska lifvet länge var t öfvervägande. Redan 1797 hade Th. derpå varit bekt, i det han då lät prestviga sig samt predikade som

Vice Hospitals-predikant, esomoftast i den gamla, nu ri-rifna Hospitalskyrkan, som sällan rymde de talrika åhörarne. Om det anseende han som andlig talare åtnjöt vittnar det den promoverade ungdomens honom tvenne gånger, 180 och 1803, tilldelade uppdrag att predika vid deras beden-fester. Sedan Skytteanska professionen slagit honom fel, befullmäktigades han 1805 till Kyrkoherde i Österhaninge, sedermera 1814 till Kyrkoherde i Örebro; erhöll 1810 Professorstitel, promoverades 1818 till Theol. Doctor samt befordrades slutligen 1829 till Biskop i Strengnäs efter att dertill hafva erhållit de flesta rösterna. Samma år nämnd till Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden och 1832 till Commendeur.

Till de utmärkelser, som honom för öfrigt beviades, höra följande: uppdraget af de Studerande Nationerna 180 att i ett latinskt skaldestycke tolka deras saknad öfver framl. Erkebiskop v. Troil, äfvensom de Norrländska Nationerna s. å. öfver Biskop Hesselgren; — kallelsen af Svenska Akad. 1811 att hålla det vanliga talet i Slotts-capellet, samt af Sv. Bibelsällskapet att tala på dess högtidsdag 1818. Vidare var Th. en af Kyrkolags-Comiténs första ledamöter (182); kallades tvenne gånger af Stiftsbröderne till Revisor af Banco-Disconten samt likaledes tvenne gånger till Revisor af Stats-verken. År 1818 invald i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad., valde han till ämne: *Roms satiriske Skalder*. Dertill hade han förberedt sig ej allenast genom en förtrolig bekantskap med desse författare, utan ock genom en öfversättning 1816 af den finaste, spetsigaste och sinnrikaste bland dem, Persius, hvilken ock hade en viss öfverensstämmelse med hans eget snille. Öfversättningen, som är metrisk, hafva af kännare hört prisas som ett mästerstycke: att den är något paraphrastisk, kan ej klandras, ty urskriftens lakonism hade ej kunnat bibehållas på annat vilkor än med uppofring af tydligheten. Man har blott beklagat att den ej åtföljes af ett aftryck eller öfversättning af den afhandling han 181 utgaf för den Latinska professionen under titel af *In A. Persii Flacci Satyras Prolegomena*. Föröfrigt var han Led. af Samfundet Pro Fide et Christ., Linneanska Samf., Old-skriftsällskapet i Köpenhamn.

Th. var en af de män, som både grundlig och praktisk passade nästan till hvilken plats som helst. Hans Minne-talare och sedermera hans högt förtjente efterträdare, intyg-gar, att Strengnäs stift knappast förut egt en mera verksam och skapande Styresman samt grundar sitt vitsord på hem-

många att här kunna upprepas. Kortligen: Stiftets vård, lverkets ledning och förbättring, lärosätets anordning, barnhusets nya inrättning, ungdomens uppmuntran, vaaf skicklige lärare voro ständiga föremål för hans omta: en mängd pensions-fonder för Prestenkor, vanföra stmän, Prestmän och Prestdöttrar leda från honom sitt hof; han bidrog dertill äfven med egna gåfvor och förde genom sitt ord andra stiftets förmögna barn af begge en att dertill med varm hand eller genom testamentaridispositioner anslå ej obetydliga summor. Såsom riksman deltog han varmt i allt som rörde Kyrka och Uppran, men lärer ej mycket befattat sig med andra ämnen. odets barn funno aldrig hvarken hans boning, hans hjerta hans hand slutna; torftiga studerande hugnades med rstöd, och i hans hus uppfostrades flera medellösa anandter. I sin embetsmannabefattning liksom i sitt enla lif, iakttog han ett lugnt allvar, jemn värdighet och t obekante en förbehållsamhet, som man stundom hörde dras. Ehuru ej likgiltig för tadel, sökte Biskop Th. inpris, intet rykte hvarken hos samtiden eller efterverlden. e hans ärelystnad varit större, skulle litteraturen och nskaperna troligen egt flera minnesvårdar af hans snille lärdom. Han säges hafva önskat att efter sin hädan; ej blifva föremål för loftalare och minnesskrifvare. ets tacksamhet kunde ej gå denna önskan till mötes; och en allmännare ännu ej slocknad erkänsla för den aflidne nskapsmannen och Läraren må blifva äfven vår ursäkt. blend vänner eller i mindre kretsar försvann allt spår elhet, och inom sin husliga krets stod patriarchen som lad, öm och lycklig make och fader. År 1808 ingick äktenskap med *Christ. Marg. Bergstén*, dotter af Öfverred. och Kyrkoh. i Catharina församling Dr. E. Bergf. 1784, död i Stockholm 1843. Med henne egde han ade barn: 1. *Pehr Erik Ludvig*, född d. 29 Dec. 1808, or i Historien vid K. Krigs-Akad. 1837. Th. Dr. 1849; rl *Johan*, f. 1811, Revisions-Sekreterare 1848; 3. *Nils ust*, f. 1814, död 1843 som UnderLieuten. vid arméens ; 4. *Lovisa Sophia Christina*, f. 1816, ogift.

Under vistelsen i Stockholm för deltagandet i Kyrkolagsitténs arbeten insjuknade den nära 70-årige Biskopen, om till Strengnäs och afled d. 5 Sept. 1838.

fter: Disp. se ofvanf. — Persii Satirer. Öfversättning (med nska texter). Örebro 1816. — Inträdestal i Vitt. Hist. och t. Akad. Del. XII. — Åtskilliga Strödda Predikningar och

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. Frih. Ti-bell. Strengn. 1818, — Rector Breman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1836.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thyselii Jordfästning d. 20 Sept. 1836 (dåvar. Domprosten) H. O. Holmström. Strengn. 1838. — Muntl. upplysn.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. Thyselius har gjort sig hög-förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet af Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katholska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska en annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot Gud, Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka förnekar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, än Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom är den constituerad och betygad, utan genom hans vittnen och bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och således ett frånträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syrach, hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin plats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Vishetens Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn blifver evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och församlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. Saken är icke afgjord med några biographier, som stanna inom de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland folket. Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, som i offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggning af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Propheterna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets odling har Christum att tacka i hans tjenare. Nej! Kyrkan måste ha egna, deråt egnade gudstjenster, i hvilka Gud prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbarmat sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådana efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, bland annat, problemet, som skall löses vid upprättandet af ritual, och som fordrar en Chrysostomus och Ambrosius. Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas sanctitet och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. *Adiaphoron* antyder fältets rikedom och mångfald, men tillåter intet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud gifvet, och som i sin mångfald icke söndrar (*διαφέρει*), men

jelfva, sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen
s hembetygelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas
het i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den
la sanna, eviga, är Christi lekamen. *"Slå ned detta Tem-*
och i tre dagar vill jag bygga det upp igen." Huru kan
kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar,
arar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då
r kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som
r läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den from-
enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så,
vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så
e är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon
agad att träda i besittning af allt hvad Gud gifvit
t folk i alla tider, länder, slägter och kyrkor, lika så
som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast
öfningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det
ta, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares
: *"Pröfver allt och behåller det godt är."* I begynnelsen,
Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor
nna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem
, desto mer närma de sig Gud och Christum, der be-
nelsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet
sjes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: *"Ett Fåra-*
och en Herde." Att vårt Svenska Zion, äfven efter Re-
mationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat
dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla
gar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif,
bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment
en lefvernesbeskrifning, så aflägset det än må vara och
från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga
agen.

År 1689 tillträddes ena Comministraturen i St. Jacobs
Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*.
n var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty få, allt-
få, emot behofvet, äro ibland oss de, som *"afhålla sig*
än äktenskapet för himmelrikets skull", enligt Jesu ord;
n högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom for-
m Tobiæ och andra heligas. Dess helt visst fromma maka
r *Catharina Byrelius*, Prostdotter från Rasbo församling,
ra, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och
signade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och
hannis församlingars Comministershus, d. 21 *) Febr. 1693,

*) Upsala Stifts Herdaminne, art. Alunge, säger: d. 27 Febr.,

sonen *Erik*, som med tiden blef den oförgätlige Kyrkoherden i samma församlingar, *Erik Tollstadius*, ämnet för denna svaga lefnadsteckning i sammandrag. Den som värdigt och efter förtjenst kunde författa en helig mans lefverne, vore sjelf en helig man.

Den äldre Tollstadius afträdde från Sacellaniet i Jakob och tillträdde år 1690 Almunge pastorat, 2¼ mil österut ifrån Upsala, vägen till Grislehamn. Ehuru ej stort — det räknas efter inkomsternas classification i Upsala stift till andra classen, men skulle förmodligen i flera andra stift tillhöra tredje classen — ehuru ej stort, gaf det honom dock medel att hålla sin son till studier vid Akademien eller Högskolan, säger biographen, hvarmed icke gerna kan till en början menas annat än Cathedralskolan; ty redan år 1704, således vid 11 år, skickades han till Upsala. Vid 1718 års promotion blef han Magister och året derpå, 1719, prestvigd, vid 26 år. Hans första verksamhet i predikoembetet förblef tills vidare inskränkt inom tvenne grefliga hus, det ena efter det andra, och under sin tjenstgöring i det sednare anställdes han tillika såsom Pastors-adjunct i St. Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm.

Detta är allt hvad Er. Tollstadii biograph lemnat oss att veta om hans barndom, ungdom och första hans, liknande alla andra presters och lånande allt sitt intresse endast af hans personlighet. Hädanefter blir allt ovanligt, ofta utomordentligt och stundom underbart, och må den läsare, som derom intet hört förut, bereda sig på att icke finna annat, än sådant. Här gäller att tro eller förneka; ty här är icke blott fromhet af vanligt godt, aktningsvärdt och älskligt slag, utan apostolisk christendom och apostoliskt lefverne, hvaruti icke ens underverken skulle saknas, om Gud hade behagat att låta det enskilta få offentlighet. Väl det Svenska Zion att en sådan man har funnits, äfven efter Reformationstiden, inom landets presterliga ordning, en ordning ingen af de många förträffliga, välsignade Gudstjenare härigenom nedsatt eller förklenad! Tvertom; "*När en varder förhärligad, varda de alla*, alla rättsinniga, *förhärligade*", säger Paulus.

---

men detta är tryckfel. I St. Jakobs Dopbok, som genom nuvarande Pastor blifvit rådfrågad, läses d. 21 Febr. skrifvet af Er. Tollstadius sjelf, under hans embetstid som Pastor. Införandet af hans namn förmodas hafva blifvit försummadt af liknöjdhet, för sig- varande Pastors i Jakob, ovilja mot sin Comminister.

Redan vid denna tid, således före hans 30:de år, be-
rnta Tollstadii väckelse. Den som vet hvad detta ord inne-
fr, han vet det. På beskrifning kan det anas, icke vetas.
ertill fordras ovilkorligen egen erfarenhet, så väl af sakens
sen, som af dess grader och mångfald. Hvad som är ge-
ensamt för dem alla, vilje vi antyda *). En menniskosjäl
ges väckt, i helig, andlig och christlig mening, när den,
lrörd af Gud i Fadrens, Sonens eller Andens egenskap
ed helighet, rättfärdighet, kärlek och barmhertighet, kän-
r syndafallet i sig sjelf och behofvet af en Frälsare, och
nåd till tron genom tron fattar Christum, såsom död för
ra synder och uppstånden för vår rättfärdighet. Att detta
nestillstånd är icke blott en strid på lif och död, utan
ı *evigt* lif och evig död, om evig salighet och evig för-
melse, bör förstås af sig sjelf. Det är här man lär att
nna nåd och natur och urskilja dem från hvarandra: det
här man begynner lära att skilja ande och natur, den
liga naturen och den eviga och dessa ifrån Gud; ty *Gud*
Ande, säger Jesus: det är ock här man lär, att under-
lna förnuftet under tron och anden och begagna det för
liga frågor i ödmjukhet för Guds Ord och vittnesbörd:
t är här framför allt man begynner att känna Gud och
sjelf och lär att bedja, först inför Nådastolen och, efter
dervisning och öfning till lydnad i Andens skola, att bedja
dren i Jesu Namn. "*Den naturliga menniskan förnimmer*
et af det Guds Rike tillhörer", säger Paulus, "*det är henne*
galenskap och hon kan icke begripat. Och läran om kor-
*", både återlösningens kors och Christi lemmars kors-
da, "*är Grekerna en galenskap och Judarna en förar-*
se", ehuru skarpsinnigt öfvadt och lärdt deras förnuft än
vara. Här lär man att se sig sjelf såsom fallen menni-
och fallen engel; lär att känna synd för synd, Gud för
d, som helig och rättfärdig, om än barmhertig; lär att
na och veta sin egen absoluta vanmakt till rättfärdig-
else genom själens egna krafter, utan nåden och Guds
le; lär det i förtviflan om sig sjelf och allt eget i sjelf-
och allt sjelf i egenhet, och den absoluta nödvändigheten
behofvet af en Frälsare, och fattar, på ordet derom,
sin förtröstan, allt sitt hopp, all sin tillit, all sin till-
t till Jesum Christum, och så väl villig, som tvungen

---

*) **Väckelsen** är kort och enkelt beskrifven med få ord: känne-
en af synden och tron på Christum. Hvad denna kännedom är
denna tro är hos dem, som af Gud kallas till att arbeta i Vin-
len, har förf. försökt teckna i hvad här följer.

söker Honom med allt själens och hjertats innersta lef
på lif och död, för tid och evighet, med afsöning i försak
af sig sjelf och verlden, af all egen vilja, allt eget sin
allt eget råd, all egen mening, vid medvetet ansvar af
fördömelse, vid val af evig räddning till evig salighet,
invecklad fara af förstockelse till evig död. Det är ock
som de rätt redligt uppväckta själar hafva behofvet af
sets skärseld till rening ifrån all syndens smitta för inför
sen i Gud att varda ett lif med Honom; ty endast rena hj
tan kunna se Gud och bära vittne om Honom. Sådant
hvad inga ord i jordens tungomål kunna uttala, men h
de erfarne igenkänna på de erfarnes ord, som Guds A
gifvit, var Tollstadii väckelse, såsom hans sednare l
klart utvisar. Det är med sådana menniskor, som Gud
Christus och Christus i sina lemmar nedstiger till tiden
besöker jorden; med sådana Han är närvarande i sina tro
nas församling alla dagar intill dagarnas ända; med sådana
som Himmelriket ock ibland oss kommer hardt sit
än i dag, enligt Jesu ord.

Om något synnerligt, personligt eget och utmärkand
i Tollstadii första väckelse ege vi ingen kunskap. Han ha
hittills på studiernas bana, hvilka, som bekant är, räkna
sina egentliga anor från det profana Grekland och Rom
med en redlig själ inhemtat all den christianiserade hedendom
och paganiserade christendom, som på den vankas. Han
hade trälat uppföre på den backiga väg, som öde och nöd-
vändighet, om ock icke Gud, som Fader, förelagt den from-
ma presteandidaten i vår kyrka och de fleste andra, m
undantag af dem, som derigenom, så vidt vi vete, icke b
bättre, utan sämre. Denna väg är, ty värr, icke Serabi
bels slättmark, icke den gode Guds Andes jem
väg, hvarom David beder. Vill man erkänna sanningen oc
Guds ord, så måste man medgifva, att ock Tollstadius
hade tagit "vedertecknet på sin hand och i sitt anlete, ut
hvilket ingen tillåtes att köpa eller sälja", Upp.B. 13: 16, 17.

*) Studier äro den största skatt för tiden, ädlare än guld och
jordisk rikedom; men såsom i sin grund endast naturkunnighet
menniskokännedom i egenhet, kunna de sammanbo lika väl med G
fiendskap, som med Hans vänskap. Endast i absolut underdånig
under Guds Ande tjena de Gud. Ingen kan lära af dem om G
Bib.. Sådant läres allena i Christo genom Guds Ande. Det
Christus Apostlar bland olärda och tackade Fadren, att H
et för de vise, men uppenbarat det för de enfaldige.
ga de dumma, utan de okonstlade.

gällde det att med Paulus *"akta allt för skada, på det mätte vinna Christum"*, det vill säga: Han skulle ge- m sjelfförsakelsen i trons bön införa all sin lärdom i Gud, hos och med Honom behålla det goda, nyttiga, för Guds ke användbara och bortmista det öfriga: Han skulle för- a all sin lärdom i Gud, utan att förlora något godt deri; hända förvärfva mer deraf, om hans plats behöfde det, att i denna mening förlora det och hålla det för- adt: Han skulle, med ett ord, nedlägga allt för Christi rs, *föra det genom Christi död i sin egen själ och* i och derigenom införa det i Guds Andes ödmjukhet till ds och nästans tjenst, att han deri, i all sin lärdom, kun- p och vett, måtte vara försakad och tillintetgjord, och a oinskränkt till Christi bud: *"Den som är störst vare den minsta, och den som förnäst är vare allas tjenare"*, detta af hjertat och väsentligt, såsom meningen är med Guds ord.

Detta Disas prof, detta paradoxon Christi, detta Evan- lii problem synes Tollstadius hafva bestått, löst och ge- mgått med ovanlig och exemplarisk lätthet, ty ingen säger n hans närmaste vänner, hvarken skriftlig eller muntlig, varar något vedermäle om svår ångest och bittra morti- ationer, ehuru för sanningen och i sanningen alldrig nå- n har begagnat eller kan begagna en respektabel lärdom, sakens, ringhetens och enfaldens tjenst och försvar, vär- are, trognare och rättsinnigare, än han. Af egen upp- jelse finnes intet spår, ingen andedrägt: allt bär vittne Christi öfvermakt öfver hans ande och om den sjelfför- else och ödmjukhet den föder. Har ofvansagde genom- ng varit honom så lätt, som den synes varit, så ger detta känna, att from och uppriktig gudaktighetsöfning åtföljt ns studier i okunnighetens tid, före hans egentliga väc- lse, hvarigenom de blifvit i möjlig måtto af Gud helgade h den dem så nära och lätt åtföljande högfärdseld tem- rerad. Sådan vishet hade han troligen från barndomen t af sin fader; ty äfven om honom förvarar minnet vörd- dsvärda vittnesbörd om förstånd af Christi sanning och dsfruktans kunskap. Hvaraf kommer att rationalism och ologi så mäktigt, djerft och öfvermodigt inträdt och upp- ådt bland sjelfva presterskapet inom Protestantismen? Till r del är den icke annat, än den gamla, hedniska vis- ten, som går igen och spökar i vår kyrka, som för dess mjande och hållande inom tillhörliga gränsor icke har makt, d och ande nog, sedan den missvårdat segren och bort-

spalt en så stor och helig del af arfvet från Martyrernas och första Christenhetens tid, eller icke har förstånd och mod att begagna det. Vi äre alle skyldige, ingen oskyldig. Hvad annan frukt kan denna så högt ansedda lärdom bära, som med så stora anspråk på ära och rättigheter inplantas i oss ifrån vår spädaste ungdom, utan anförande till allvarlig gudsfruktan? Den första Christenheten öfvervann all Hedendomens vishet, sisom sin motsats, med andans och kraftens bevisning och införde christna troa med martyrers blod och bekännelse; men den har hämnat sig och den hämnad är, att den gjort sig till herre i och öfver kyrkan, hvars ödmjukaste tjenare den skulle vara. Hos Tollstadius var hon det.

I fyra hela år efter sin invigning till presterliga kallet, allt intill år 1723 hade T. oförhindrad och, så vidt man vet, opåtald fått predika sin tro och betyga den med lif och lefverne; men nu fördes han af sitt öde och sin redlighet inför Gud till ett steg, som emot honom uppväckte de svåra förföljelser, hvilka förbittrade hela hans lif till den grad, att för honom, utan Guds och Christi frid i ursprunglig apostolisk mening, aldrig skulle funnits en dag af ro och trefnad. Det är endast en med Christi kraft beklädd och härklädd själ, som kan bära så mäktiga förföljelser med en Christens mod och tålamod, och i den tro, som öfvervinner verlden, med saktmod och sanning genom det alltbesegrande korset dem öfvervinna och genomgå.

Den praktiska gudaktigheten, under namn af pietism, den enda form, som exoterisk och kyrkofrom gudsfruktan ännu förmått i landet antaga, var denna tid utomordentligt misskänd och förhatlig för presterskapet och tycktes dem hota både renlärigheten och all yttre ordning i Kyrka och Stat, icke mindre än Christi lära tycktes Phariseer och Öfversteprester och sjelfva Saulus, sedan Paulus, hota Mosaismen och Judiska Staten. Detta var visserligen ett groft, men nog allmänt missförstånd; ty hvilken förmenade någon auctoritet och öfverhet i Kyrka och Stat, samma tro och uppriktiga gudsfruktan? Hvilken satte någonsin i fråga att stöta dem från deras stolar? Inbjödos icke alla till delaktighet i samma nåd, väniligt, fromt, kärleksfullt, om än svagt? Borde man icke bära svagheten och icke förtrampa den, upptaga de svaga, enligt Pauli ord och, enligt Jesu honom sjelf? Att icke ens fördraga så mycket som pietismens barnalära förmår, det är i sanning alltför långt i ofördragsamhet. Huru har man då

t sin Bibel och sin Paulus? Huru bär man då Jesu och
postlarnas ord i sitt hjerta? — Man hade **från predik-
stolen i offentlig gudstjenst** i landets hufvudstad vid
ken af Ständernas närvaro till allmänt Riksmöte nedsatt,
afrejdat och smädat denna gudaktighetens då ännu enda
ida gestalt i Norden. En man med Luthers sannfärdiga
, ande och kraft i själen, såsom Tollstadius, kunde icke
a härvid och låta sig i samvetet af Guds Ord kallas *"en
t hund."* Hade han icke prophetens Basun, så hade han
ck en tro och en tunga. Pligtkärlek, hederskänsla, bro-
rtro och tacksamhet till Gud tvungo gemensamt hans väl-
liga ungdom, då alla tego, att öppet tala. Utmaningen
r gifven, svaret fick icke dröja. I St. Jakobs kyrka, 4:e
nd. efter Trettondagen år 1723, sedan han befallt sin själ
Guds hand, höjde han sin röst, återkastade lögnen och
svarade smädelsens ord med sanningens, till försvar för
daktighetsöfningen, så enskilt, som i fromt samqväm. Re-
n detta var nog vågadt, men han gick ännu längre. Nitet
Gud och patriotismen, på gudsfruktans och trons grund,
af honom i landets svåra nöd och olycka efter Carl XII:s
d, att tillägga, ehuru med sitt vanliga saktmod: *"Om alla
iskopar och Lärare, efter Guds ord och derpå grundade
ndgar, redeligen gjorde det de borde, skulle det stå bättre
i landet både med kunskapen om Gud och lefvernet för
d."* Verba formalia, sådana de af biographen uppgifvas,
de den Tyska och den Svenska, som tyckes endast ha
ersatt den förra.

Detta var ett alltför dristigt ord, som icke kunde för-
gas, än mindre förlåtas. För detta måste ock T. låta
hatas och lida under hela sin lifstid, och, ehuru segran-
genom tålamod, tro och bön, ehuru vinnande mången
en fiende, och afväpnande alla, dock med all Christi
ft, ödmjukhet och försoningsnåd i Christi fullkomliga ål-
s mått **i en Christen**, kunde han icke ernå allas till-
t; ty ännu vid sin likbegängelse fanns han endast af få
a embetsbröder i Consistorio värdig att följas till grafven.

Hvad skole vi säga om en sådan dristighet?
måste gilla och försvara den, med hänseende till tiden
personen, men varna för efterföljelsen.

Det heter i Guds Ord: *"Väck icke lejonet, som sofver"*;
n det heter ock: *"Upphöj din röst, som en Basun."* Det
till sådana steg, som den christliga visheten ålägger oss
pröfva våra krafter, fråga Gud om råd i bönen och
te **löpa osände.** Man skulle tycka, att ett så upprö-

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. Frih. Tibell. Strengn. 1818, — Rector Broman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1836.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thyselii Jordfästning d. 20 Sept. 1838 (dåvar. Domprosten) H. O. Holmström. Strengn. 1838. — Muntl. uppgifter.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. Thyselius har gjort sig högt förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet af Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katholska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska en annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot Gud, Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka förnekar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, än Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom är den constituerad och betygad, utan genom hans vittnen och bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och således ett fränträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syrach, hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin äreplats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Vishetens Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn blifver evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och församlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. Saken är icke afgjord med några biographier, som stanna inom de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland folket. Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, som i offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggning af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Propheterna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets odling har Christum att tacka i hans tjenare. Nej! Kyrkan måste ha egna, deråt egnade gudstjenster, i hvilka Gud prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbarmat sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådant efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, bland annat, problemet, som skall lösas vid upprättandet af en ritual, och som fordrar en Chrysostomus och Ambrosius. Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas auctoritet och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. Ambphoron antyder fältets rikedom och mångfald, men tillåter intet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud gifvet, och som i sin mångfald icke söndrar (διασπᾶν), men

sjelfva sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen och korsbetygelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas nhet i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den nda sanna, eviga, är Christi lekamen. *"Slå ned detta Temel och i tre dagar vill jag bygga det upp igen."* Huru kan n kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar, evarar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då år kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som ör läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den fromla enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så, å vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så cke är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon efogad att träda i besittning af allt hvad Gud gifvit itt folk i alla tider, länder, slägter och kyrkor, lika så äl som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast röfningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det äkta, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares rd: *"Pröfver allt och behåller det godt är."* I begynnelsen, os Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor rkänna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem lla, desto mer närma de sig Gud och Christum, der beynnelsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet önjes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: *"Ett Fåras och en Herde."* Att vårt Svenska Zion, äfven efter Reormationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat ch dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla agar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif, ör bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment f en lefvernesbeskrifning, så aflägset det än må vara och r från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga dagen.

År 1689 tillträddes ena Commministraturen i St. Jacobs ch Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*. Ian var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty få, alltör få, emot behofvet, äro ibland oss de, som *"afhålla sig från äktenskapet för himmelrikets skull"*, enligt Jesu ord; men högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom forlom Tobiæ och andra heligas. Dess helt visst fromma maka var *Catharina Byrelius*, Prostdotter från Rasbo församling, nära, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och välsignade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och Johannis församlingars Comministershus, d. 21*) Febr. 1693,

*) Upsala Stifts Herdaminne, art. Alunge, säger: d. 27 Febr.,

sonen *Erik*, som med tiden blef den oförgätlige Kyrkoher-
den i samma församlingar, *Erik Tollstadius*, ämnet för dess
svaga lefnadsteckning i sammandrag. Den som värdigt och
efter förtjenst kunde författa en helig mans lefverne, vore
sjelf en helig man.

Den äldre Tollstadius afträdde från Sacellaniet i Jakob
och tillträdde år 1699 Almunge pastorat, 2¾ mil österut
ifrån Upsala, vägen till Grislehamn. Ehuru ej stort — det
räknas efter inkomsternas classification i Upsala stift till an-
dra classen, men skulle förmodligen i flera andra stift till-
höra tredje classen — ehuru ej stort, gaf det honom dock
medel att hålla sin son till studier vid Akademien eller
Högskolan, säger biographen, hvarmed icke gerna kan
till en början menas annat än Cathedralskolan; ty redan år
1704, således vid 11 år, skickades han till Upsala. Vid
1718 års promotion blef han Magister och året derpå, 1719
prestvigd, vid 26 år. Hans första verksamhet i predike-
embetet förblef tills vidare inskränkt inom tvenne gref-
hus, det ena efter det andra, och under sin tjenstgöring
det sednare anställdes han tillika såsom Pastors-adjunct
St. Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm.

Detta är allt hvad Er. Tollstadii biograph lemnat oss
att veta om hans barndom, ungdom och första hane, lik-
nande alla andra prestera och lånande allt sitt intresse en-
dast af hans personlighet. Hädanefter blir allt ovanligt
ofta utomordentligt och stundom underbart, och må de
läsare, som derom intet hört förut, bereda sig på att icke
finna annat, än sådant. Här gäller att tro eller förneka;
ty här är icke blott fromhet af vanligt godt, aktningsvärdt
och älskligt slag, utan apostolisk christendom och apostoliskt
lefverne, hvaruti icke ens underverken skulle saknas, om
Gud hade behagat att låta det enskilta få offentlighet. Vi
det Svenska Zion att en sådan man har funnits, äfven efter
Reformationstiden, inom landets presterliga ordning, en ende
ingen af de många förträffliga, välsignade Gudstjenare blifvit
genom nedsatt eller förklenad! Tvertom; "*När en varder*
förhärligad, varda de alla, alla rättsinniga, *förhärligade*"
säger Paulus.

---

men detta är tryckfel. I St. Jakobs Dopbok, som genom samma
de Pastor blifvit rådfrågad, läses d. 21 Febr. skrifvet af Er. Toll-
stadius sjelf, under hans embetstid som Pastor. Införandet af hans
namn förmodas hafva blifvit försummadt af liknöjdhet, för att säga
då varande Pastors i Jakob, ovilja mot sin Comminister.

Redan vid denna tid, således före hans 30:de år, be-
ynte Tollstadii väckelse. Den som vet hvad detta ord inne-
är, han vet det. På beskrifning kan det anas, icke vetas.
lertill fordras ovilkorligen egen erfarenhet, så väl af sakens
åsen, som af dess grader och mångfald. Hvad som är ge-
ıensamt för dem alla, vilje vi antyda *). En menniskosjäl
iges väckt, i helig, andlig och christlig mening, när den,
idrörd af Gud i Fadrens, Sonens eller Andens egenskap
ıed helighet, rättfärdighet, kärlek och barmhertighet, kän-
er syndafallet i sig sjelf och behofvet af en Frälsare, och
nåd till tron genom tron fattar Christum, såsom död för
ira synder och uppstånden för vår rättfärdighet. Att detta
ınestillstånd är icke blott en strid på lif och död, utan
n **evigt lif** och **evig död**, om evig salighet och evig för-
ımelse, bör förstås af sig sjelf. Det är här man lär att
inna nåd och natur och urskilja dem från hvarandra: det
här man begynner lära att skilja ande och natur, den
aliga naturen och den eviga och dessa ifrån Gud; ty **Gud**
r **Ande**, säger Jesus: det är ock här man lär, att under-
dna förnuftet under tron och anden och begagna det för
liga frågor i ödmjukhet för Guds Ord och vittnesbörd:
et är här framför allt man begynner att känna Gud och
g sjelf och lär att bedja, först inför Nådastolen och, efter
ıdervisning och öfning till lydnad i Andens skola, att bedja
ıdren i Jesu Namn. ”*Den naturliga menniskan förnimmer*
let af det Guds Rike tillhörer”, säger Paulus, ”*det är henne*
galenskap och hon kan icke begripat. Och läran om kor-
t”, både återlösningens kors och Christi lemmars kors-
rda, ”*är Grekerna en galenskap och Judarna en förar-*
lse”, ehuru skarpsinnigt öfvadt och lärdt deras förnuft än
i vara. Här lär man att se sig sjelf såsom fallen menni-
ı och fallen engel; lär att känna synd för synd, Gud för
ıd, som helig och rättfärdig, om än barmhertig; lär att
ına och veta sin egen absoluta vanmakt till rättfärdig-
relse genom själens egna krafter, utan nåden och Guds
de; lär det i förtviflan om sig sjelf och allt eget i sjelf-
t och allt sjelf i egenhet, och den absoluta nödvändigheten
ı behofvet af en Frälsare, och fattar, på ordet derom,
sin förtröstan, allt sitt hopp, all sin tillit, all sin till-
ıt till Jesum Christum, och så väl villig, som tvungen

*) **Väckelsen** är kort och enkelt beskrifven med få ord: känne-
ıen af synden och tron på Christum. Hvad denna kännedom är
denna tro är hos dem, som af Gud kallas till att arbeta i Vin-
den, har förf. försökt teckna i hvad här följer.

söker Honom med allt själens och hjertats innersta begär, på lif och död, för tid och evighet, med öfning i försakelse af sig sjelf och verlden, af all egen vilja, allt eget sinne, allt eget råd, all egen mening, vid medvetet ansvar af evig fördömelse, vid val af evig räddning till evig salighet, och insedd fara af förstockelse till evig död. Det är ock här, som de rätt redligt uppväckta själar lära behofvet af korsets skärseld till rening ifrån all syndens smitta för infödelsen i Gud att varda ett lif med Honom; ty endast rena hjertan kunna se Gud och bära vittne om Honom. Sådant och hvad inga ord i jordens tungomål kunna uttala, men hvad de erfarne igenkänna på de erfarnes ord, som Guds Ande gifvit, var Tollstadii väckelse, såsom hans sednare lefnad klart utvisar. Det är med sådana menniskor, som Gud med Christus och Christus i sina lemmar nedstiger till tiden och besöker jorden; med sådana Han är närvarande i sina trognas församling alla dagar intill dagarnas ända; med sådana, som Himmelriket ock ibland oss kommer hardt när, än i dag, enligt Jesu ord.

Om något synnerligt, personligt eget och utmärkande i Tollstadii första väckelse ege vi ingen kunskap. Han hade hittills på studiernas bana, hvilka, som bekant är, räkna sina egentliga anor från det profana Grekland och Rom, med en redlig själ inhemtat all den christianiserade hedendom och paganiserade christendom, som på den vankas. Han hade trälat uppföre på den backiga väg, som öde och vidvändighet, om ock icke Gud, som Fader, förelagt den fromma prestcandidaten i vår kyrka och de fleste andra, med undantag af dem, som derigenom, så vidt vi vete, icke in bättre, utan sämre. Denna väg är, ty värr, icke Serubbabels slättmark, icke den gode Guds Andes jemna väg, hvarom David beder. Vill man erkänna sanningen och Guds ord, så måste man medgifva, att ock Tollstadius ut hade tagit *"vedertecknet på sin hand och i sitt anlete, utan hvilket ingen tillåtes att köpa eller sälja"*, Upp.B. 13: 16, 17*).

*) Studier äro den största skatt för tiden, ädlare än guld och jordisk rikedom; men såsom i sin grund endast naturkunnighet och menniskokännedom i egenhet, kunna de sammanbo lika väl med Guds fiendskap, som med Hans vänskap. Endast i absolut underdånighet under Guds Ande tjena de Gud. Ingen kan lära af dem om Guds Rike. Sådant läres allena i Christo genom Guds Ande. Derföre valde Christus Apostlar bland olärda och tackade Fadren, att Han *fördolt det för de vise, men uppenbarat det för de enfaldige*, han vill ej säga de dumma, utan de okonstlade.

ln gällde det att med Paulus "*akta allt för skada, på det an måtte vinna Christum*", det vill säga: Han skulle genom sjelfförsakelsen i trons bön införa all sin lärdom i Gud, tt hos och med Honom behålla det goda, nyttiga, för Guds like användbara och bortmista det öfriga: Han skulle föra all sin lärdom i Gud, utan att förlora något godt deri; åhända förvärfva mer deraf, om hans plats behöfde det, ör att i denna mening förlora det och hålla det förradt: Han skulle, med ett ord, nedlägga allt för Christi ors, föra det genom Christi död i sin egen själ och eri och derigenom införa det i Guds Andes ödmjukhet till uds och nästans tjenst, att han deri, i all sin lärdom, kunkap och vett, måtte vara försakad och tillintetgjord, och ara oinskränkt till Christi bud: "*Den som är störst vare m den minsta, och den som förmäst är vare allas tjenare*", ch detta af hjertat och väsentligt, såsom meningen är med lla Guds ord.

Detta Disas prof, detta paradoxon Christi, detta Evanelii problem synes Tollstadius hafva bestått, löst och genomgått med ovanlig och exemplarisk lätthet, ty ingen sägen än hans närmaste vänner, hvarken skriftlig eller muntlig, rvarar något vedermäle om svår ångest och bittra mortiationer, ehuru för sanningen och i sanningen alldrig nån har begagnat eller kan begagna en respectabel lärdom, ll sakens, ringhetens och enfaldens tjenst och försvar, värgare, trognare och rättsinnigare, än han. Af egen uppjelse finnes intet spår, ingen andedrägt: allt bär vittne m Christi öfvermakt öfver hans ande och om den sjelfförkelse och ödmjukhet den föder. Har ofvansagde genoming varit honom så lätt, som den synes varit, så ger detta llkänna, att from och uppriktig gudaktighetsöfning åtföljt ns studier i okunnighetens tid, före hans egentliga vällse, hvarigenom de blifvit i möjlig måtto af Gud helgade h den dem så nära och lätt åtföljande högfärdseld temrarad. Sådan vishet hade han troligen från barndomen rt af sin fader; ty äfven om honom förvarar minnet vördidsvärda vittnesbörd om förstånd af Christi sanning och idsfruktans kunskap. Hvaraf kommer att rationalism och ologi så mäktigt, djerft och öfvermodigt inträdt och uppädt bland sjelfva presterskapet inom Protestantismen? Till or del är den icke annat, än den gamla, hedniska vistem, som går igen och spökar i vår kyrka, som för dess mjande och hållande inom tillhörliga gränsor icke har makt, od och ande nog, sedan den missvårdat segren och bort-

spelt en så stor och helig del af arfvet från Martyrernes och första Christenhetens tid, eller icke har förstånd och mod att begagna det. Vi äre alle skyldige, ingen oskyldig. Hvad annan frukt kan denna så högt ansedda lärdom bära, som med så stora anspråk på ära och rättigheter inplantas i oss ifrån vår spädaste ungdom, utan anförande till allvarlig gudsfruktan? Den första Christenheten öfvervann all Hedendomens vishet, såsom sin motsats, med andans och kraftens bevisning och införde christna tron med martyrens blod och bekännelse; men den har hämnat sig och dess hämnd är, att den gjort sig till herre i och öfver kyrkan, hvars ödmjukaste tjenare den skulle vara. Hos Tollstadius var hon det.

I fyra hela år efter sin invigning till presterliga kallet, allt intill år 1723 hade T. oförhindrad och, så vidt man vet, opåtald fått predika sin tro och betyga den med lära och lefverne; men nu fördes han af sitt öde och sin redlighet inför Gud till ett steg, som emot honom uppväckte de svåra förföljelser, hvilka förbittrade hela hans lif till den grad, att för honom, utan Guds och Christi frid i ursprunglig apostolisk mening, aldrig skulle funnits en dag af ro och trefnad. Det är endast en med Christi kraft beklädd och härklädd själ, som kan bära så mäktiga förföljelser med en Christens mod och tålamod, och i den tro, som öfvervinner verlden, med saktmod och sanning genom det allt besegrande korset dem öfvervinna och genomgå.

Den praktiska gudaktigheten, under namn af pietism, den enda form, som exoterisk och kyrkofrom gudsfruktan ännu förmått i landet antaga, var denna tid utomordentligt misskänd och förhatlig för presterskapet och tycktes den hota både renlärigheten och all yttre ordning i Kyrka och Stat, icke mindre än Christi lära tycktes Phariseer och Öfverstepresters och sjelfva Saulus, sedan Paulus, hota Mosaismen och Judiska Staten. Detta var visserligen ett groft, men nog allmänt missförstånd; ty hvilken förmenade någon auctoritet och öfverhet i Kyrka och Stat, samma tro och uppriktiga gudsfruktan? Hvilken satte någonsin i fråga att stöta dem från deras stolar? Inbjödos icke alla till delaktighet i samma nåd, vänligt, fromt, kärleksfullt, om än svagt? Borde man icke bära svagheten och ickeförtrampa den, upptaga de svaga, enligt Pauli ord och, enligt dess egna, Honom sjelf? Att icke ens fördraga så mycken sanning, som pietismens barnalära förmår, det är i sanning att gå alltför långt i ofördragsamhet. Huru har man då

ist sin Bibel och sin Paulus? Huru bär man då Jesu och
apostlarnas ord i sitt hjerta? — Man hade från predikstolen i offentlig gudstjenst i landets hufvudstad vid
den af Ständernas närvaro till allmänt Riksmöte nedsatt,
vanfrejdat och smädat denna gudaktighetens då ännu enda
ända gestalt i Norden. En man med Luthers sannfärdiga
rö, ande och kraft i själen, såsom Tollstadius, kunde icke
iga härvid och låta sig i samvetet af Guds Ord kallas "*en
ut hund.*" Hade han icke prophetens Bassun, så både han
ock en tro och en tunga. Pligtkärlek, hederskänsla, brotro och tacksamhet till Gud tvungo gemensamt hans välliga ungdom, då alla tego, att öppet tala. Utmaningen
ar gifven, svaret fick icke dröja. I St. Jakobs kyrka, 4:e
önd. efter Trettondagen år 1723, sedan han befallt sin själ
Guds hand, höjde han sin röst, återkastade lögnen och
esvarade smädelsens ord med sanningens, till försvar för
udaktighetsöfningen, så enskilt, som i fromt samqväm. Reen detta var nog vågadt, men han giek ännu längre. Nitet
in Gud och patriotismen, på gudsfruktans och trons grund,
ref honom i landets svåra nöd och olycka efter Carl XII:s
öd, att tillägga, ehuru med sitt vanliga saktmod: "*Om alla
Läskepar och Lärare, efter Guds ord och derpå grundade
stadgar, redeligen gjorde det de borde, skulle det stå bättre
ll i landet både med kunskapen om Gud och lefvernet för
Gud.*" Verba formalia, sådana de af biographen uppgifvas,
ilde den Tyska och den Svenska, som tyckes endast ha
öfversatt den förra.

Detta var ett alltför dristigt ord, som icke kunde förlgas, än mindre förlåtas. För detta måste ock T. låta
g hatas och lida under hela sin lifstid, och, ehuru segran-
genom tålamod, tro och bön, ehuru vinnande mången
ven fiende, och afväpnande alla, dock med all Christi
aft, ödmjukhet och försoningsnåd i Christi fullkomliga ålre mått i en Christen, kunde han icke ernå allas tillt; ty ännu vid sin likbegängelse fanns han endast af få
an embetsbröder i Consistorio värdig att följas till grafven.

Hvad skole vi säga om en sådan dristighet?
i måste gilla och försvara den, med hänseende till tiden
h personen, men varna för efterföljelsen.

Det heter i Guds Ord: "*Väck icke lejonet, som sofver*";
en det heter ock: "*Upphöj din röst, som en Bassun.*" Det
till sådana steg, som den christliga visheten ålägger oss
t pröfva våra krafter, fråga Gud om råd i bönen och
ke löpa osände. Man skulle tycka, att ett så upprö-

mande eldsord, om än uttaladt med allt saktmod, icke tillhör gudstjensten och föga låter sig förenas med dess värdighet af stillhet och andakt. Sådant visste T. bättre än någon af oss och ingen har bevisat det heligare än han, vid andra tillfällen; men man måste erinra sig, att en offentlig skymf, gifven gudaktigheten från helgadt rum, borde lika offentligt från samma rum genmälas och med lika hög röst, om annars vittnesbördet skulle något gälla, höras och betyda. Det högre presterskapet hade största felet: det var från den, som misstydningen mäktigast utgått, erhållit eken af skäl och bevisning och vunnit det mest förledande af sin snöda färg: jag vet icke, om icke en Biskop varit den, som för att imponera och på en gång nedslå den förmenta fienden, hade i sjelfva Jakobs kyrka från samma predikstol, hållit denna gudaktigheten så djupt kränkande predikan. En sägen härom har gått genom mitt öra, men jag kan icke besvärja dess sanning. Visst är åtminstone, att Clerus i allmänhet, med få och snart räknade undantag, var på denna tid högst ogynnsamt stämdt emot just den sak, som är summan och ändamålet af allt dess kall, som är dess bestämmelse och skälet för dess tillvarelse. Den hade till det mesta väckt förtalet, lånat det sitt anseende, höll med och hyllade det. Hvad skulle nu en man, som Tollstadius, göra, så ringa han än aktade sig sjelf? Tiga hvarken kunde eller vågade han för Gud, i fara för Hans onåd; han hade redan af Gud emottagit för många nådebevis, för att uthärda tanken på en sådan otacksamhet och otrohet: Tala måste han, och då nödvändigt säga ut, om annars hans ord och vittnesbörd skulle något betyda och icke ohjelpligt falla, såsom ett i sjelfva födelsen dödt foster eller en vanmäktigt afskjuten pil, hvilken endast väcker löje och stärker motståndaren, som väl kan tillåtas att ryta af vrede, men icke att förakta. Han visste hvad han vågade och föresåg väl följden, sjelf prest och väl bekant med bröderna; men han offrade sig Gud för Hans folk, som han ock sjelf sade: "Jag aktar icke hvad jag lider; blott att Guds sak icke går under utan varder prisad, för hvilken jag ger mig i döden." Så fick han ock lida, men i Christi efterföljelse, för Hans namns bekännelse, hela sitt lif igenom, intill döden, belönad af Gud och älskad af alla trons rättsinniga barn, men hatad till blods och förföljd i verlden, af ålder sin Frälsares och Hans ordbuds dödsfiende.

Man får icke bedömma sådana menniskor efter fromhetens vanliga mått. Såsom Athanasius, utkorad i sin tid, at

am inom kyrkan, dertill mäktig, uppehöll läran om Christi gudom, emot det förhatligaste, farligaste och skadligaste af alla kätterier, Arianismen; så uppehöll T. i sin tid, ensam dertill mäktig och utkorad, vittnesbördet om gudaktigheten och den lefvande tron inom vårt land och i Norden, och hans vittnesbörd genljöd öfver hafvet genom hela Lutherdömet, så att om honom än i dag från hans dagar läses mer på Tyska, än på Svenska. Gud förehade på denna tid med alla sina högst utkorade inom protestantismen att bryta den förtorkade, stenhårda, andelösa och hjertlösa, förmenta orthodoxiens och falska renlärighetens usurperade välde, som inträngt i kyrkan och dels uppehöll, dels förvillade Hans eget hus och husfolk. T. var ibland andra ett utkoradt Guds redskap för denna heliga angelägenhet. Han är icke ensam den, som Guds Ande förde på så brant stig. Andra hade före honom måst beträda än brantare. Man erinre sig prophetens Laurentii Ullstadii, man frestas att säga, vidunderliga prostitution i Åbo Domkyrka, under påstående gudstjenst; man ihågkomme Johan Georg Gichtels, Christian Seburgs och så många andras underbara öden. Vi måste låta oss nöja med de utomordentligheter, hvartill Gud i desperata tider förer sina utvalda tjenare. Hvad måste icke Israëls propheter ofta underkasta sig! Hvad måste icke ske med templet i Jerusalem, för afgudisk och falsk gudstjenst deri, ehuru detta tempel visst icke var mindre heligt, än våra kyrkor! Christus kallade det ja sin Faders hus, som de vinningslystne, måhända för sista, men icke första gången gjort till en röfvarkula. Det heter derföre här, såsom ofta nog: Observandum — et cum veneratione, — non imitandum.

Det var en ung prestman, en arm magister och ringa pastors-adjunct, som hade vågat detta emot kyrkans fäder, sin stad och sina förmän, inför ett under frihetstiden maktägande Riksstånd, nu församladt till riksdag i hufvudstaden och regeringens säte: hvart ville sådant taga hus? "Vår Tollstadius", säger ofta hans biograph i mening af persona gestionis; vi säge ock vår, nemligen af Gud oss gifna, vårt Svenska Zions krona och berömmelse efter reformationen, såsom Ansgarius, Sigfrid, Nicolaus, Brynolphus, hörde m. fl. före den, och såsom Johan Arndt för det protestantiska Tyskland; — Tollstadius, vår föresyn i lära och lefverne, blef nu uppkallad för Stockholms Consistorium till redogörelse och ansvar. Han hade föresett det och var derpå beredd. I ödmjuk och lugn frimodighet inställde han

Vice Hospitals-predikant, esomoftast i den gamla, nu nedrifna Hospitalskyrkan, som sällan rymde de talrika åhörarne. Om det anseende han som andlig talare åtnjöt vittnar ock den promoverade ungdomens honom tvenne gånger, 1800 och 1803, tilldelade uppdrag att predika vid deras hedersfester. Sedan Skytteanska professionen slagit honom felt, befullmäktigades han 1805 till Kyrkoherde i Österhaninge, sedermera 1814 till Kyrkoherde i Örebro; erhöll 1810 Professorstitel, promoverades 1818 till Theol. Doctor samt befordrades slutligen 1829 till Biskop i Strengnäs efter att dertill hafva erhållit de flesta rösterna. Samma år nämnd till Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden och 1832 till Commendeur.

Till de utmärkelser, som honom för öfrigt bevisades, höra följande: uppdraget af de Studerande Nationerna 1805 att i ett latinskt skaldestycke tolka deras saknad öfver framl. Erkebiskop v. Troil, äfvensom de Norrländska Nationernas s. å. öfver Biskop Hesselgren; — kallelsen af Svenska Akad. 1811 att hålla det vanliga talet i Slotts-capellet, samt af Sv. Bibelsällskapet att tala på dess högtidsdag 1818. Vidare var Th. en af Kyrkolags-Comiténs första ledamöter (1823); kallades tvenne gånger af Stiftsbröderne till Revisor af Banco-Disconten samt likaledes tvenne gånger till Revisor af Statsverken. År 1818 invald i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad., valde han till ämne: *Roms satiriske Skalder*. Dertill hade han förberedt sig ej allenast genom en förtrolig bekantskap med desse författare, utan ock genom en öfversättning år 1816 af den finaste, spetsigaste och sinnrikaste bland dem, Persius, hvilken ock hade en viss öfverensstämmelse med hans eget snille. Öfversättningen, som är metrisk, hafva vi af känn[illegible] hört prisas som ett mästerstycke: att den är något [illegible]stisk, kan ej klandras, ty urskriftens lakonism ha[illegible] [illegible]t bibehållas på annat vilkor än med uppoffring a[illegible] [illegible]. Man har blott beklagat att den ej åtföljes [illegible] öfversättning af den afhandling han 1812 [illegible]ska professionen under titel af *In Aul* [illegible] *Prolegomena*. Föröfrigt var han Led. [illegible]ide et Christ., Linneanska Samf., Old-[illegible]penhamn.

[illegible]e män, som både grundlig och praktisk, [illegible] hvilken plats som helst. Hans Minnes-[illegible]era hans högt förtjente efterträdare, intyg[illegible]s stift knappast förut egt en mera verksam [illegible]yresman samt grundar sitt vitsord på bevis,

ör många att här kunna upprepas. Kortligen: Stiftets vård, kolverkets ledning och förbättring, lärosätets anordning, ;ymnasiihusets nya inrättning, ungdomens uppmuntran, va-et af skicklige lärare voro ständiga föremål för hans om-anka: en mängd pensions-fonder för Prestenkor, vanföra Prestmän, Prestmän och Prestdöttrar leda från honom sitt pphof; han bidrog dertill äfven med egna gåfvor och för-aådde genom sitt ord andra stiftets förmögna barn af begge önen att dertill med varm hand eller genom testamentari-ka dispositioner anslå ej obetydliga summor. Såsom riks-agsman deltog han varmt i allt som rörde Kyrka och Upp-ostran, men lärer ej mycket befattat sig med andra ämnen. ırmodets barn funno aldrig hvarken hans boning, hans hjerta ller hans hand slutna; torftiga studerande hugnades med nderstöd, och i hans hus uppfostrades flera medellösa an-örvandter. I sin embetsmannabefattning liksom i sitt en-kilda lif, iakttog han ett lugnt allvar, jemn värdighet och mot obekante en förbehållsamhet, som man stundom hörde landras. Eburu ej likgiltig för tadel, sökte Biskop Th. in-et pris, intet rykte hvarken hos samtiden eller efterverlden. lade hans ärelystnad varit större, skulle litteraturen och etenskaperna troligen egt flera minnesvårdar af hans snille ch lärdom. Han säges hafva önskat att efter sin hädan-ång ej blifva föremål för loftalare och minnesskrifvare. tiftets tacksamhet kunde ej gå denna önskan till mötes; och tt én allmännare ännu ej slocknad erkänsla för den aflidne 'etenskapsmannen och Läraren må blifva äfven vår ursäkt. – Ibland vänner eller i mindre kretsar försvann allt spår f stelhet, och inom sin husliga krets stod patriarchen som glad, öm och lycklig make och fader. År 1808 ingick an äktenskap med *Christ. Marg. Bergstén*, dotter af Öfver-ofpred. och Kyrkoh. i Catharina församling Dr. E. Berg-én, f. 1784, död i Stockholm 1843. Med henne egde han iljande barn: 1. *Pehr Erik Ludvig*, född d. 29 Dec. 1808, ector i Historien vid K. Krigs-Akad. 1837. Th. Dr. 1840; . *Carl Johan*, f. 1811, Revisions-Sekreterare 1848; 3. *Nils lugust*, f. 1814, död 1843 som UnderLieuten. vid arméens otta; 4. *Lovisa Sophia Christina*, f. 1816, ogift.

Under vistelsen i Stockholm för deltagandet i Kyrkolags-omiténs arbeten insjuknade den nära 70-årige Biskopen, terkom till Strengnäs och afled d. 5 Sept. 1838.

krifter: Disp. se ofvanf. — Persii Satirer. Öfversätt latinska texter). Örebro 1816. — Inträdestal i Vitt Ant. Akad. Del. XII. — Åtskilliga Strödda Predil

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. Frih. Tibell. Strengn. 1818, — Rector Breman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1836.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thyselii Jordfästning d. 20 Sept. 1838 (dävar. Domprosten) H. O. Holmström. Strengn. 1838. — Muntl. upplysn.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. Thyselius har gjort sig högt förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet af Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katholska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska en annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot Gud, Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka förnekar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, än Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom är den constituerad och betygad, utan genom hans vittnen och bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och således ett frånträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syrach, hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin äro-plats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Vishetens Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn blifver evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och församlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. Saken är icke afgjord med några biographier, som stanna inom de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland folket. Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, som i offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggning af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Propheterna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets odling har Christum att tacka i hans tjenare. Nej! Kyrkan måste ha egna, deråt egnade gudstjenster, i hvilka Gud prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbarmat sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådant efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, bland annat, problemet, som skall lösas vid upprättandet af en ritual, och som fordrar en Chrysostomus och Ambrosius. Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas auctoritet och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. *Antiphoron* antyder fältets rikedom och mångfald, men tillåter intet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud gifvet, och som i sin mångfald icke söndrar (διαφέρει), men

sjelfva sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen h kansbetygelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas het i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den da sanna, eviga, är Christi lekamen. *"Slå ned detta Teml och i tre dagar vill jag bygga det upp igen."* Huru kan kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar, varar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då ir kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som ör läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den fromı enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så, ı vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så ke är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon fogad att träda i besittning af allt hvad Gud gifvit tt folk i alla tider, länder, slägter och kyrkor, lika så l som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast töfningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det kta, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares d: *"Pröfver allt och behåller det godt är."* I begynnelsen, s Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor känna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem a, desto mer närma de sig Gud och Christum, der beınelsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet bajes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: *"Ett Fårab och en Herde."* Att vårt Svenska Zion, äfven efter Remationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat h dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla igar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif, r bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment en lefvernesbeskrifning, så aflägset det än må vara och från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga dagen.

År 1689 tillträddes ena Comministraturen i St. Jacobs h Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*. n var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty få, allt r få, emot behofvet, äro ibland oss de, som *"afhålla sig från äktenskapet för himmelrikets skull"*, enligt Jesu ord; m högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom form Tobiæ och andra heligas. Dess helt visst fromma maka ar *Catharina Byrelius*, Prostdotter från Rasbo församling, ra, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och lsignade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och hannis församlingars Comministershus, d. 21*) Febr. 1693,

---

*) Upsala Stifts Herdaminne, art. Almunge, säger: d. 27 Febr.,

sonen *Erik*, som med tiden blef den oförgätlige Kyrkoherden i samma församlingar, *Erik Tollstadius*, ämnet för denna svaga lefnadsteckning i sammandrag. Den som värdigt och efter förtjenst kunde författa en helig mans lefverne, vore sjelf en helig man.

Den äldre Tollstadius afträdde från Sacellaniet i Jakob och tillträdde år 1690 Almunge pastorat, 2¾ mil österut ifrån Upsala, vägen till Grislehamn. Ehuru ej stort — det räknas efter inkomsternas classification i Upsala stift till andra classen, men skulle förmodligen i flera andra stift tillhöra tredje classen — ehuru ej stort, gaf det honom dock medel att hålla sin son till studier vid Akademien eller Högskolan, säger biographen, hvarmed icke gerna kan till en början menas annat än Cathedralskolan; ty redan år 1704, således vid 11 år, skickades han till Upsala. Vid 1718 års promotion blef han Magister och året derpå, 1719, prestvigd, vid 26 år. Hans första verksamhet i predikoembetet förblef tills vidare inskränkt inom tvenne gref[illegible]hus, det ena efter det andra, och under sin tjenstgöring i det sednare anställdes han tillika såsom Pastors-adjunct i St. Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm.

Detta är allt hvad Er. Tollstadii biograph lemnat oss att veta om hans barndom, ungdom och första bana, förbigående alla andra presters och lånande allt sitt intresse endast af hans personlighet. Hädanefter blir allt ovanligt, ofta utomordentligt och stundom underbart, och må den läsare, som derom intet hört förut, bereda sig på att icke finna annat, än sådant. Här gäller att tro eller förneka; ty här är icke blott fromhet af vanligt godt, aktningsvärdt och slakligt slag, utan apostolisk christendom och apostoliskt lefverne, hvaruti icke ens underverken skulle saknas, om Gud hade behagat att låta det enskilta få offentlighet. Väl det Svenska Zion att en sådan man har funnits, äfven efter Reformationstiden, inom landets presterliga ordning, en enda, ingen af de många förträffliga, välsignade Gudstjenare härigenom nedsatt eller förklenad! Tvertom: "*När en varder förhärligad, varda de alla*, alla rättsinniga, *förhärligade*", säger Paulus.

---

men detta är tryckfel. I St. Jakobs Dopbok, som genom nuvarande Pastor blifvit rådfrågad, läses d. 21 Febr. skrifvet af Er. Tollstadius sjelf, under hans embetstid som Pastor. Införandet af [illegible] namn förmodas hafva blifvit försummadt af liknöjdhet, för [illegible] då varande Pastors i Jakob, ovilja mot sin Comminister.

Redan vid denna tid, således före hans 30:de år, begynte Tollstadii väckelse. Den som vet hvad detta ord innebär, han vet det. På beskrifning kan det anas, icke vetas. Dertill fordras ovilkorligen egen erfarenhet, så väl af sakens väsen, som af dess grader och mångfald. Hvad som är gemensamt för dem alla, vilje vi antyda *). En menniskosjäl säges väckt, i helig, andlig och christlig mening, när den, idrörd af Gud i Fadrens, Sonens eller Andens egenskap med helighet, rättfärdighet, kärlek och barmhertighet, känner syndafallet i sig sjelf och behofvet af en Frälsare, och nåd till tron genom tron fattar Christum, såsom död för våra synder och uppstånden för vår rättfärdighet. Att detta sinnestillstånd är icke blott en strid på lif och död, utan om evigt lif och evig död, om evig salighet och evig förtappelse, bör förstås af sig sjelf. Det är här man lär att känna nåd och natur och urskilja dem från hvarandra: det är här man begynner lära att skilja ande och natur, den timliga naturen och den eviga och dessa ifrån Gud; ty Gud är Ande, säger Jesus: det är ock här man lär, att underordna förnuftet under tron och anden och begagna det för andeliga frågor i ödmjukhet för Guds Ord och vittnesbörd: det är här framför allt man begynner att känna Gud och sig sjelf och lär att bedja, först inför Nådastolen och, efter undervisning och öfning till lydnad i Andens skola, att bedja Fadren i Jesu Namn. *"Den naturliga menniskan förnimmer icke det af det Guds Rike tillhörer"*, säger Paulus, *"det är henne en galenskap och hon kan icke begripat. Och läran om korset"*, både återlösningens kors och Christi lemmars korsbärda, *"är Grekerna en galenskap och Judarna en förargelse"*, ehuru skarpsinnigt öfvadt och lärdt deras förnuft än må vara. Här lär man att se sig sjelf såsom fallen menniska och fallen engel; lär att känna synd för synd, Gud för Gud, som helig och rättfärdig, om än barmhertig; lär att känna och veta sin egen absoluta vanmakt till rättfärdiggörelse genom själens egna krafter, utan nåden och Guds Ande; lär det i förtviflan om sig sjelf och allt eget i sjelfvet och allt sjelf i egenhet, och den absoluta nödvändigheten och behofvet af en Frälsare, och fattar, på ordet derom, all sin förtröstan, allt sitt hopp, all sin tillit, all sin tillflykt till Jesum Christum, och så väl villig, som tvungen

*) Väckelsen är kort och enkelt beskrifven med få ord: kännedomen af synden och tron på Christum. Hvad denna kännedom är och denna tro är hos dem, som af Gud kallas till att arbeta i Vingården, har förf. försökt teckna i hvad här följer.

Den 23 Juni skrifver E., som samma dag reste från Stockholm till Pommern: "Jag har ändtligen fått våra saker någorlunda i gång och en del afgjorda. Ni har fått en recompence af 24,000 d. s. för finska dock- och fästningsbyggnaden, men den består nu af en obligation, för hvilken ni får 5 proc. interesse, till fästningsbyggnaden blir i stånd att lösa in denna obligation. Det skall väl intet bli långt till, hoppas jag. — En finsk student, som har grym lust till mechaniken och byggnader, Tauler vid namn, recommenderar jag hos er, min söta gubbe, till arbete hos er. Gadolin är mycket öm om honom, och ni vet huru mycket jag vill befordra ungdomen." T. svarar d. 3 Juli: "Jag tackar allra ödmj. för discretionen och önskar, att Hr Generalen måtte bli så väl belönt för sina stora tjenster, som jag redan är för mina små saker. Jag har äfven den äran att i ödmj. gratulera till chefskapet öfver arméen."

Den 16 Oct. skrifver T.: "Jag känner nu allt mer och mer förlusten af den oskattbara förmonen att ega Hr Generalen till förman. Nog är jag försäkrad om Riksrådet Liewens välvilja; men jag kan ej tro dem om godt, som så länge hållit parti med dockbyggnadens motståndare, och dessa utgöra nu pluraliteten uti deputationen och således blir Riksrådet öfverröstad." (T. synes vara missnöjd isynnerhet med Kammarrådet Bergenhjelm och Borgmästaren Schauw samt äfven måhända med Chapmans inflytande). "Och således får jag intet ominera annat än ondt både för dockbyggnaden och oss som skola brukas dervid" (deribland Fellers). "Grefve Erik (Sparre) är ganska nådig, så att han gör oss bistånd så mycket han kan, och Grefve Wachtmeister finner sig med Fellers tillämnade förklaring."

Den 5 Jan. 1762 skrifver T.: "Till att hjelpa bristen på godt vatten i Carlskrona har jag tänkt på en vattenledning så väl från Lyckeby ström, som en källa der bredvid. Jag tycker, att den kunde göras för 50,000 d. s. så att den skulle bli varaktig samt med litet underhållas."

Under året 1762 utpumpade T., medelst en inrättad väderqvarn samt flera andra inventioner, vattnet ifrån den till dockbyggnaden utsedda platsen. De härvid nyttjade machiner finnas i koppar stuckne uti Fellers' bok: "Försök att bygga under vatten."

Den 29 Aug. fann Skeppsdockbyggnads-directionen för godt tillägga T. 300 dlr s:mt årligen från detta års början till hushyra samt ved och ljus, på grund att T. haft samma förmån vid fästningsbyggnaden i Finland.

Den 13 Febr. 1763 skrifver T.: "Slutligen får jag berätta, att jag d. 28 Jan. hade bröllop. Om det blir så roligt i längden att vara gift, som det nu är, så är jag lyckligen curerad ifrån ett ondt, som jag ofta varit desperat öfver. Ty mitt elaka humeur, som mig stundligen plågade, är nu alldeles försvunnet."

Den 25 Oct. skrifver E.: "Vår flotta kommer aldrig i ordning, förr än dockorna bli färdiga." Den 21 Juli 1764 skrifver E. från Sveaborg: "I dag ha vi släppt vattnet på vår slussprâm och håller den bra tätt. Luckorna läka allenast litet. Om ett par dagar öppna vi honom igen och släppa ett fartyg ur dockan. Denna tidning bör jag fägna er med, min gubbe, som upphofsman till alla dessa inventioner." Den 10 Juni 1765 skrifver E.: "Tack, min gubbe, för ert conterfej. Så snart jag får någon skickligare målare, vill jag sända ett till er k. fru."

Den 20 Nov. 1766 lemnade T. på befallning biträde vid planen till durchfarten från Vettern till Saltsjön, hvaraf dock verkställigheten blef hvilande.

Den 23 Sept. 1769 skrifver T. till E. i ett bref — som likväl finnes uti T:s efterlemnade manuscriptsamling både i concept och renskrifvet, hvilket synes antyda, att det icke afgått — följande om ett honom gifvet uppdrag: "Konungens bref af d. 4 dennes till Amiralitets-Collegium ålägger mig att bevista en förrättning uti Landskrona. Hos Hr Generalen anhåller jag ödmj. att blifva entledigad från detta göromål, helst som jag kan dervid ingenting uträtta, i anseende till min helsa, som är så försvagad, att jag numera förmår litet tänka uti de saker, som jag haft tillfälle att arbeta uti förut, men allsintet uti främmande."

Den 6 Juni 1770 skrifver E. från Sveaborg: "Säg mig era tankar, min gubbe, om finska furan. Jag tycker den är mycket sämre än den svenska; mycket lösare och håller ändligen mindre. — Jag märker af ert bref, min gubbe, att ni blifvit mycket ömtåligare än förr. Vi ha då ändrat oss olika. Min helsa har blifvit mycket kinkigare; men mitt humeur tar emot denna verldens omskiften, som jag läste dem i en bok och som de passerat för 1000 år. Jag tycker att de gå mig så litet an, efter jag så litet är här, att de ej löna mödan att oroa sig öfver. När ni och jag äro döde, så händer helt visst, att de skämma bort både Docka och Sveaborg. Hvarföre ska vi oroa oss deröfver? När en hop år äro förbi, kommer annat folk, som sätter våra arbeten i bättre ordning, än vi ha gjort. Intet ska vi oroa

oss deröfver. Vi behöfva ju endast den glädjen att ha lagt första stenen till så nyttiga verk."

År 1771 afgaf T. plan till Trollhätte slussverk, hvilken af K. Maj:t genast gillades och med framgång verkställdes. R. W. O. den 18 Maj 1772. Har sedermera uppgifvit planen till den åren 1773 och 1774 å nyo bygda Lyckeby Krono-qvarndam, samt blef d. 14 Juli 1773 förordnad till Öfverdirecteur. Har äfven gifvit dessein till Gustafs och Gustaf Adolfs slussar. Genom resolution af d. 10 Maj 1775 erhöll han vid berörde Öfverdirecteurs-fullmakt lika värdighet med Öfverstar vid Amiralitetet. T. utförde dessutom flera vigtiga uppdrag och gjorde många nyttiga inrättningar, för hvilka han åtskilliga gånger hugnades med belöningar. Var ledamot af Vet.-Akademien samt Physiogr. Sällskapet i Lund. Afled i början af Jan. 1788. Är begrafven i Carlskrona stads storkyrka, der hans enka köpte en graf för honom, sig sjelf och deras son. Äfven sonhustrun hvilar här.

T. var öppen och någon gång kärf äfven mot högt uppsatte. Då Gustaf III vid beseende af Dockbyggnaden yttrade sin mening huru eller hvad dervid borde åtgöras; svarade gubben helt hastigt: "Det duger icke Ers Maj:t."

T. lärer gifvit ett detacheradt förslag till hela Götha canal: detta torde vara anledningen dertill, att ett af ångfartygen på canalen efter honom uppkallats. Papperen derom jemte mechaniska böcker lärer v. Platen af T:s son fått eller köpt ett par år före sonens död, då med sonen underhandlades om dess inträde vid Götha canalbyggnad.

Gift d. 28 Jan. 1763 med *Dorothea Maria Norén*, död 1790, dotter af Auditeuren och Rådmannen i Carlskrona, Erik N. Hade med henne dottren *Anna Maria*, död ung i kopporna d. 10 Juli 1769, och sonen *Lars Daniel af Thunberg*, född 1770; blef Skeppsdockebyggmästare; gifte sig 1791 med Landssekreteraren Johan Peter Abelins enda dotter Beata Lovisa, med hvilken han ej hade något barn; tog afsked kort tid derefter, och bodde sin öfriga lifstid på sin egendom Bustorp vid Östersjön, ¼ mil från Ronneby köping, sysselsättande sig med landtbruket; upptog sin hustrus systerson Lars V. Henschen till fosterson. Afled d. 3 April 1814. Begrofs i Ronneby kyrka, der adliga vapnet krossades af Öfverste-Lieut. Lode, som höll parentationen. Besöktes under sina sista lefnadsår bland andra af Amiral von Platen samt uppmanades och ernade sig ingå vid Götha canalarbete. Hans enka gifte sig d. 17 Mars 1816 med s

räger Provinciallläkaren Dr. A. M. Sjöborg, som dog 1828; on afled d. 3 Febr. 1844 på Bustorp.

(Källor: Adelsmatrikeln. — Memoria Dan Thunbergi af Norberg. — Ofvannämnde manuscriptsamling. — Särskilda meddelanden.) — A — Ö —

THYSELIUS, PEHR.

Framl. Biskop *Thyselius* var född d. 6 Juli 1769. Hans der, Mag. *Pehr Th.*, var då Kyrkoh. i Vintrosa och Thysnge (hvaraf slägtnamnet) och blef sedan befordrad till Pastor Kumla och Halsberg. Modren *Elis. Soph. Wollrath* bortck i hans spädaste år. Genomgick gymnasium i Strengnäs ch Student i Upsala v. t. 1787. Tog redan 1791 Philos. raden, och författade sjelf på samma gång samt försvarade ed utmärkelse både sin Pro Ex.-disputation: *De fatis Hioriæ apud Romanos* samt sin Gradual disputat.: *An Roma l felicitatem Europæ aliquid contulerit?*, äfvensom ett spemen *de Meritis litterariis Cl. Arrhenii Örnhjelm*, som öppade honom väg till en docentur i Historia litteraria. Sermera, 1796, befordrad till Litt. Human. Adjunct, efter t specimen *de Antithesi*, i tvenne delar.

Tidigt hade Th. väckt uppseende genom sitt ypperliga afvud, sin grundlighet särdeles i classiska litteraturen och n färdighet i latinet. År 1799 uppdrogs honom att å Aademiens vägnar hålla tal öfver Kronprinsens födelse, samt t förestå 1799 o. f. föreläsningarne i Eloqu. och Poësis atina, samt i trenne terminer 1803 och 1804 den Skytteana. Den, som skrifver detta, erinrar sig ganska väl det lmänna loford, som bland äldre och yngre vid hans anmst derefter tilldelades hans föreläsningar öfver Horans och Tacitus, ty Skytteanska Professionen betraktades m tiden ännu såsom företrädesvis egnad åt Romar-litteraren. Men detta oaktadt lyckades det honom aldrig att nna en högre befordran vid Akademien: den Skytteanska rofessionen tilldelades en förtjent medtäflare, Kolmodin, ch då Th. 1806 sökte Latinska professionen, rönte han mma motgång, hvilken sex år derefter än engång upppades.

Universitetet gick sålunda miste om en utmärkt lärare, em kyrkan gjorde i honom en dyrbar eröfring. Denna nya ana var dock för Th. ingen blott nödfallsväg, vald emot re böjelse, ehuru den för det akademiska lifvet länge var m öfvervägande. Redan 1797 hade Th. derpå varit benkt, i det han då lät prestviga sig samt predikade som

Vice Hospitals-predikant, esomoftast i den gamla, nu nedrifna Hospitalskyrkan, som sällan rymde de talrika åhörarne. Om det anseende han som andlig talare åtnjöt vittnar och den promoverade ungdomens honom tvenne gånger, 1800 och 1803, tilldelade uppdrag att predika vid deras hedersfester. Sedan Skytteanska professionen slagit honom felt, befullmäktigades han 1805 till Kyrkoherde i Österhaninge, sedermera 1814 till Kyrkoherde i Örebro; erhöll 1810 Professorstitel, promoverades 1818 till Theol. Doctor samt befordrades slutligen 1829 till Biskop i Strengnäs efter att dertill hafva erhållit de flesta rösterna. Samma år nämnd till Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden och 1832 till Commendeur.

Till de utmärkelser, som honom för öfrigt beviades, höra följande: uppdraget af de Studerande Nationerna 1803 att i ett latinskt skaldestycke tolka deras saknad öfver framl. Erkebiskop v. Troil, äfvensom de Norrländska Nationerna s. å. öfver Biskop Hesselgren; — kallelsen af Svenska Akad. 1811 att hålla det vanliga talet i Slotts-capellet, samt af Sv. Bibelsällskapet att tala på dess högtidsdag 1818. Vidare var Th. en af Kyrkolags-Comiténs första ledamöter (1823); kallades tvenne gånger af Stiftsbröderne till Revisor af Banco-Disconten samt likaledes tvenne gånger till Revisor af Stats-verken. År 1818 invald i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad., valde han till ämne: *Roms satiriske Skalder*. Dertill hade han förberedt sig ej allenast genom en förtrolig bekantskap med desse författare, utan ock genom en öfversättning år 1816 af den finaste, spetsigaste och sinnrikaste bland dem, Persius, hvilken ock hade en viss öfverensstämmelse med hans eget snille. Öfversättningen, som är metrisk, hafva vi af kännare hört prisas som ett mästerstycke: att den är något paraphrastisk, kan ej klandras, ty urskriftens lakonism hade ej kunnat bibehållas på annat vilkor än med uppoffring af tydligheten. Man har blott beklagat att den ej åtföljts af ett aftryck eller öfversättning af den afhandling han 1812 utgaf för den Latinska professionen under titel af *In Aul. Persii Flacci Satyras Prolegomena*. Föröfrigt var han Led. af Samfundet Pro Fide et Christ., Linneanska Samf., Odd-skriftsällskapet i Köpenhamn.

Th. var en af de män, som både grundlig och praktisk, passade nästan till hvilken plats som helst. Hans Minnestalare och sedermera hans högt förtjente efterträdare, intygar, att Strengnäs stift knappast förut egt en mera verksam och skapande Styresman samt grundar sitt vitsord på hans

många att här kunna upprepas. Kortligen: Stiftets vård, olverkets ledning och förbättring, lärosätets anordning, husets nya inrättning, ungdomens uppmuntran, va-af-skicklige lärare voro ständiga föremål för hans omke: en mängd pensions-fonder för Prestenkor, vanföra stmän, Prestmän och Prestdöttrar leda från honom sitt phof; han bidrog dertill äfven med egna gåfvor och fördde genom sitt ord andra stiftets förmögna barn af begge ten att dertill med varm hand eller genom testamentaridispositioner anslå ej obetydliga summor. Såsom riksmman deltog han varmt i allt som rörde Kyrka och Uppran, men lärer ej mycket befattat sig med andra ämnen. nodets barn funno aldrig hvarken hans boning, hans hjerta r hans hand slutna; torftiga studerande hugnades med lerstöd, och i hans hus uppfostrades flera medellösa anvandter. I sin embetsmannabefattning liksom i sitt enlda lif, iakttog han ett lugnt allvar, jemn värdighet och t obekante en förbehållsamhet, som man stundom hörde dras. Ehuru ej likgiltig för tadel, sökte Biskop Th. inpris, intet rykte hvarken hos samtiden eller efterverlden. e hans ärelystnad varit större, skulle litteraturen och nskaperna troligen egt flera minnesvårdar af hans snille lärdom. Han säges hafva önskat att efter sin hädan-g ej blifva föremål för loftalare och minnesskrifvare. tets tacksamhet kunde ej gå denna önskan till mötes; och en allmännare ännu ej slocknad erkänsla för den aflidne nskapsmannen och Läraren må blifva äfven vår ursäkt. bland vänner eller i mindre kretsar försvann allt spår telhet, och inom sin husliga krets stod patriarchen som glad, öm och lycklig make och fader. År 1808 ingick äktenskap med *Christ. Marg. Bergstén*, dotter af Öfverred. och Kyrkoh. i Catharina församling Dr. E. Berg-, f. 1784, död i Stockholm 1843. Med henne egde han nde barn: 1. *Pehr Erik Ludvig*, född d. 29 Dec. 1808, or i Historien vid K. Krigs-Akad. 1837. Th. Dr. 1849; *arl Johan*, f. 1811, Revisions-Sekreterare 1848; 3. *Nils ust*, f. 1814, död 1843 som UnderLieuten. vid arméens n; 4. *Lovisa Sophia Christina*, f. 1816, ogift.

Under vistelsen i Stockholm för deltagandet i Kyrkolagsiténs arbeten insjuknade den nära 70-årige Biskopen, som till Strengnäs och afled d. 5 Sept. 1838.

ifter: Disp. se ofvanf. — Persii Satirer. Öfversättning (med inska texter). Örebro 1816. — Inträdestal i Vitt. Hist. och t. Akad. Del. XII. — Åtskilliga Strödda Predikningar och

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. Frih. Tibell. Strengn. 1818, — Rector Broman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1836.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thyselii Jordfästning d. 20 Sept. 1838 (dävar. Domprosten) H. O. Holmström. Strengn. 1838. — Muntl. upplysn.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. Thyselius har gjort sig högt förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet af Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katholska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska en annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot Gud, Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka förnekar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, än Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom är den constituerad och betygad, utan genom hans vittnen och bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och således ett frånträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syrach, hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin af plats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Visdomens Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn blifver evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och församlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. Saken är icke afgjord med några biographier, som stanna i om de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland folket. Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, som i offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggning af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Propheterna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets odling har Christum att tacka i hans tjenare. Nej! Kyrkan måste ha egna, deråt egnade gudstjenster, i hvilka Gud prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbarmat sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådant efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, bland annat, problemet, som skall lösas vid upprättandet af en ritual, och som fordrar en Chrysostomus och Ambrosius. Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas sanction och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. *Allophoron* antyder fältets rikedom och mångfald, men tillåter intet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud gifvet, och som i sin mångfald icke söndrar (διασπᾷ), m

jelfva, sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen h bekännelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas het i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den da sanna, eviga, är Christi lekamen. *"Slå ned detta Tem- l och i tre dagar vill jag bygga det upp igen."* Huru kan kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar, varar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då r kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som r läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den from- enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så, vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så e är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon fogad att träda i besittning af allt hvad Gud gifvit tt folk i alla tider, länder, slägter och kyrkor, lika så l som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast öfningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det kta, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares d: *"Pröfver allt och behåller det godt är."* I begynnelsen, s Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor känna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem a, desto mer närma de sig Gud och Christum, der be- nnelsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet bjes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: *"Ett Fåra- t och en Herde."* Att vårt Svenska Zion, äfven efter Re- mationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat h dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla gar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif, r bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment en lefvernesbeskrifning, så aflägset det än må vara och från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga dagen.

År 1689 tillträddes ena Comministraturen i St. Jacobs h Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*. n var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty få, allt- r få, emot behofvet, äro ibland oss de, som *"afhålla sig än äktenskapet för himmelrikets skull"*, enligt Jesu ord; m högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom for- m Tobiæ och andra heligas. Dess helt visst fromma maka r *Catharina Byrelius*, Prostdotter från Rasbo församling, ra, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och lsignade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och hannis församlingars Comministershus, d. 21 *) Febr. 1693,

*) Upsala Stifts Herdaminne, art. Alunnge, säger: d. 27 Febr.,

sonen *Erik*, som med tiden blef den oförgätlige Kyrkoherden i samma församlingar, *Erik Tollstadius*, ämnet för denna svaga lefnadsteckning i sammandrag. Den som värdigt och efter förtjenst kunde författa en helig mans lefverne, vore sjelf en helig man.

Den äldre Tollstadius afträdde från Sacellaniet i Jakob och tillträdde år 1690 Almunge pastorat, 2¾ mil österut ifrån Upsala, vägen till Grislehamn. Ehuru ej stort — det räknas efter inkomsternas classification i Upsala stift till andra classen, men skulle förmodligen i flera andra stift tillhöra tredje classen — ehuru ej stort, gaf det honom dock medel att hålla sin son till studier vid Akademien eller Högskolan, säger biographen, hvarmed icke gerna kan till en början menas annat än Cathedralskolan; ty redan i 1704, således vid 11 år, skickades han till Upsala. Vid 1718 års promotion blef han Magister och året derpå, 1719, prestvigd, vid 26 år. Hans första verksamhet i predikoembetet förblef tills vidare inskränkt inom tvenne grefliga hus, det ena efter det andra, och under sin tjenstgöring i det sednare anställdes han tillika såsom Pastors-adjunct i St. Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm.

Detta är allt hvad Er. Tollstadii biograph lemnat oss att veta om hans barndom, ungdom och första bana, liknande alla andra presters och lånande allt sitt intresse endast af hans personlighet. Hädanefter blir allt ovanligt, ofta utomordentligt och stundom underbart, och må den läsare, som derom intet hört förut, bereda sig på att icke finna annat, än sådant. Här gäller att tro eller förneka; ty här är icke blott fromhet af vanligt godt, aktningsvärdt och älskligt slag, utan apostolisk christendom och apostoliskt lefverne, hvaruti icke ens underverken skulle saknas, om Gud hade behagat att låta det enskilta få offentlighet. Vi i det Svenska Zion att en sådan man har funnits, äfven efter Reformationstiden, inom landets presterliga ordning, en man, ingen af de många förträffliga, välsignade Gudstjenare blir genom nedsatt eller förklenad! Tvertom; "*När en varder förhärligad, varda de alla*, alla rättsinniga, *förhärligade*", säger Paulus.

---

men detta är tryckfel. I St. Jakobs Dopbok, som genom nuvarande Pastor blifvit rådfrågad, läses d. 21 Febr. skrifvet af Er. Tollstadius sjelf, under hans embetstid som Pastor. Införandet af hans namn förmodas hafva blifvit försummadt af liknöjdhet, för att säga, då varande Pastors i Jakob, ovilja mot sin Comminister.

Redan vid denna tid, således före hans 30:de år, begynte Tollstadii väckelse. Den som vet hvad detta ord innebär, han vet det. På beskrifning kan det anas, icke vetas. ertill fordras ovilkorligen egen erfarenhet, så väl af sakens laen, som af dess grader och mångfald. Hvad som är geensamt för dem alla, vilje vi antyda *). En menniskosjäl ges väckt, i helig, andlig och christlig mening, när den, drörd af Gud i Fadrens, Sonens eller Andens egenskap ed helighet, rättfärdighet, kärlek och barmhertighet, känr syndafallet i sig sjelf och behofvet af en Frälsare, och nåd till tron genom tron fattar Christum, såsom död för ra synder och uppstånden för vår rättfärdighet. Att detta anestillstånd är icke blott en strid på lif och död, utan n evigt lif och evig död, om evig salighet och evig förmelse, bör förstås af sig sjelf. Det är här man lär att nna nåd och natur och urskilja dem från hvarandra: det här man begynner lära att skilja ande och natur, den liga naturen och den eviga och dessa ifrån Gud; ty Gud Ande, säger Jesus: det är ock här man lär, att underdaa förnuftet under tron och anden och begagna det för liga frågor i ödmjukhet för Guds Ord och vittnesbörd: t är här framför allt man begynner att känna Gud och sjelf och lär att bedja, först inför Nådastolen och, efter dervisning och öfning till lydnad i Andens skola, att bedja dren i Jesu Namn. *"Den naturliga menniskan förnimmer let af det Guds Rike tillhörer"*, säger Paulus, *"det är henne galenskap och hon kan icke begripat. Och läran om kor"*, både återlösningens kors och Christi lemmars korsrda, *"är Grekerna en galenskap och Judarna en förarse"*, ehuru skarpsinnigt öfvadt och lärdt deras förnuft än vara. Här lär man att se sig sjelf såsom fallen menni och fallen engel; lär att känna synd för synd, Gud för d, som helig och rättfärdig, om än barmhertig; lär att na och veta sin egen absoluta vanmakt till rättfärdigelse genom själens egna krafter, utan nåden och Guds de; lär det i förtviflan om sig sjelf och allt eget i sjelf- och allt sjelf i egenhet, och den absoluta nödvändigheten behofvet af en Frälsare, och fattar, på ordet derom, sin förtröstan, allt sitt hopp, all sin tillit, all sin tillt till Jesum Christum, och så väl villig, som tvungen

*) Väckelsen är kort och enkelt beskrifven med få ord: kännesen af synden och tron på Christum. Hvad denna kännedom är denna tro är hos dem, som af Gud kallas till att arbeta i Vinden, har förf. försökt teckna i hvad här följer.

söker Honom med allt själens och hjertats innersta begär, på lif och död, för tid och evighet, med öfning i försakelse af sig sjelf och verlden, af all egen vilja, allt eget sinne, allt eget råd, all egen mening, vid medvetet ansvar af evig fördömelse, vid val af evig räddning till evig salighet, och insedd fara af förstockelse till evig död. Det är ock här som de rätt redligt uppväckta själar lära behofvet af botens skärseld till rening ifrån all syndens smitta för infödsen i Gud att varda ett lif med Honom; ty endast rena hjertan kunna se Gud och bära vittne om Honom. Sådant är hvad inga ord i jordens tungomål kunna uttala, men hvad de erfarne igenkänna på de erfarnes ord, som Guds Ande gifvit, var Tollstadii väckelse, såsom hans sednare lif klart utvisar. Det är med sådana menniskor, som Gud i Christus och Christus i sina lemmar nedstiger till tiden och besöker jorden; med sådana Han är närvarande i sina trognas församling alla dagar intill dagarnas ända; med sådana som Himmelriket ock ibland oss kommer hardt nära än i dag, enligt Jesu ord.

Om något synnerligt, personligt eget och utmärkande i Tollstadii första väckelse ege vi ingen kunskap. Han hade hittills på studiernas bana, hvilka, som bekant är, räkna sina egentliga anor från det profana Grekland och Rom, med en redlig själ inhemtat all den christianiserade hedendom och paganiserade christendom, som på den vankas. Han hade trälat uppföre på den backiga väg, som öde och nödvändighet, om ock icke Gud, som Fader, förelagt den fromma prestcandidaten i vår kyrka och de fleste andra, med undantag af dem, som derigenom, så vidt vi vete, icke äro bättre, utan sämre. Denna väg är, ty värr, icke Serubbabels slättmark, icke den gode Guds Andes jemna väg, hvarom David beder. Vill man erkänna sanningen och Guds ord, så måste man medgifva, att ock Tollstadius *) hade tagit "*vedertecknet på sin hand och i sitt anlete, utan hvilket ingen tillåtes att köpa eller sälja*", Upp.B. 13: 16, 17.

---

*) Studier äro den största skatt för tiden, ädlare än guld och jordisk rikedom; men såsom i sin grund endast naturkunnighet och menniskokännedom i egenhet, kunna de sammanbo lika väl med Guds fiendskap, som med Hans vänskap. Endast i absolut underdånighet under Guds Ande tjena de Gud. Ingen kan lära af dem om Guds Rike. Sådant läres allena i Christo genom Guds Ande. Derför valde Christus Apostlar bland olärda och *tackade Fadren*, att *Han fördolt det för de vise, men uppenbarat det för de enfaldige*. Jag vill ej säga de dumma, utan de okonstlade.

[illegible]n gällde det att med Paulus "*akta allt för skada, på det [illegible]an måtte vinna Christum*", det vill säga: Han skulle ge[illegible]om sjelfförsakelsen i trons hön införa all sin lärdom i Gud, [illegible]tt hos och med Honom behålla det goda, nyttiga, för Guds [illegible]like användbara och bortmista det öfriga: Han skulle för[illegible]ra all sin lärdom i Gud, utan att förlora något godt deri; [illegible]åhända förvärfva mer deraf, om hans plats behöfde det, [illegible]r alt i denna mening förlora det och hålla det för[illegible]radt: Han skulle, med ett ord, nedlägga allt för Christi [illegible]ors, föra det genom Christi död i sin egen själ och [illegible]eri och derigenom införa det i Guds Andes ödmjukhet till [illegible]uds och nästans tjenst, att han deri, i all sin lärdom, kunskap och vett, måtte vara försakad och tillintetgjord, och [illegible]ara oinskränkt till Christi bud: "*Den som är störst vare [illegible]om den minsta, och den som förnäst är vare allas tjenare*", [illegible]ch detta af hjertat och väsentligt, såsom meningen är med [illegible]lla Guds ord.

Detta Disas prof, detta paradoxon Christi, detta Evangelii problem synes Tollstadius hafva bestått, löst och genomgått med ovanlig och exemplarisk lätthet, ty ingen sägen [illegible]ån hans närmaste vänner, hvarken skriftlig eller muntlig, [illegible]rvarar något vedermäle om svår ångest och bittra morti[illegible]cationer, ehuru för sanningen och i sanningen alldrig nå[illegible]on har begagnat eller kan begagna en respectabel lärdom, [illegible]ll sakens, ringhetens och enfaldens tjenst och försvar, vär[illegible]igare, trognare och rättsinnigare, än han. Af egen upp[illegible]öjelse finnes intet spår, ingen andedrägt: allt bär vittne [illegible]m Christi öfvermakt öfver hans ande och om den sjelfför[illegible]akelse och ödmjukhet den föder. Har ofvansagde genom[illegible]ång varit honom så lätt, som den synes varit, så ger detta [illegible]llkänna, att from och uppriktig gudaktighetsöfning åtföljt [illegible]ans studier i okunnighetens tid, före hans egentliga kallelse, hvarigenom de blifvit i möjlig måtto af Gud helgade [illegible]ch den dem så nära och lätt åtföljande högfärdseld tem[illegible]ererad. Sådan vishet hade han troligen från barndomen [illegible]rt af sin fader; ty äfven om honom förvarar minnet vörd[illegible]adsvärda vittnesbörd om förstånd af Christi sanning och [illegible]udsfruktans kunskap. Hvaraf kommer att rationalism och [illegible]eologi så mäktigt, djerft och öfvermodigt inträdt och upp[illegible]rädt bland sjelfva presterskapet inom Protestantismen? Till [illegible]er del är den icke annat, än den gamla, hedniska vis[illegible]dom, som går igen och spökar i vår kyrka, som för dess [illegible]mjande och hållande inom tillhörliga gränsor icke har makt, [illegible]od och ande nog, sedan den missvårdat segren och bort-

spelt en så stor och helig del af arfvet från Martyrernas och första Christenhetens tid, eller icke har förstånd och mod att begagna det. Vi äre alle skyldige, ingen oskyldig. Hvad annan frukt kan denna så högt ansedda lärdom bära, som med så stora anspråk på ära och rättigheter inplantn i oss ifrån vår spädaste ungdom, utan anförande till allvarlig gudsfruktan? Den första Christenheten öfvervann all Hedendomens vishet, såsom sin motsats, med andans och kraftens bevisning och införde christna tron med martyrers blod och bekännelse; men den har hämnat sig och den hämnd är, att den gjort sig till herre i och öfver kyrkan, hvars ödmjukaste tjenare den skulle vara. Hos Tollstadius var hon det.

I fyra hela år efter sin invigning till presterliga kallet, allt intill år 1723 hade T. oförhindrad och, så vidt man vet, opåtald fått predika sin tro och betyga den med lära och lefverne; men nu fördes han af sitt öde och sin redlighet inför Gud till ett steg, som emot honom uppväckte de svåra förföljelser, hvilka förbittrade hela hans lif till den grad, att för honom, utan Guds och Christi frid i ursprunglig apostolisk mening, aldrig skulle funnits en dag af ro och trefnad. Det är endast en med Christi kraft beklädd och härklädd själ, som kan bära så mäktiga förföljelser med en Christens mod och tålamod, och i den tro, som öfvervinner verlden, med saktmod och sanning genom det alltbesegrande korset dem öfvervinna och genomgå.

Den praktiska gudaktigheten, under namn af pietism, den enda form, som exoterisk och kyrkofrom gudsfruktan ännu förmått i landet antaga, var denna tid utomordentligt misskänd och förhatlig för presterskapet och tycktes den hota både renlärigheten och all yttre ordning i Kyrka och Stat, icke mindre än Christi lära tycktes Phariseer och Öfversteprester och sjelfva Saulus, sedan Paulus, hota Messiamen och Judiska Staten. Detta var visserligen ett groft, men nog allmänt missförstånd; ty hvilken förmenade någon auctoritet och öfverhet i Kyrka och Stat, samma tro och uppriktiga gudsfruktan? Hvilken satte någonsin i fråga att stöta dem från deras stolar? Inbjödos icke alla till delaktighet i samma nåd, vänligt, fromt, kärleksfullt, om än svagt? Borde man icke bära svagheten och icke förtrampa den, upptaga de svaga, enligt Pauli ord och, enligt Jesu egna, Honom sjelf? Att icke ens fördraga så mycken sanning, som pietismens barnalära förmår, det är i sanning att gå alltför långt i ofördragsamhet. Huru har man ä

ist sin Bibel och sin Paulus? Huru bär man då Jesu och Apostlarnas ord i sitt hjerta? — Man hade från predikstolen i offentlig gudstjenst i landets hufvudstad vid [...] af Ständernas närvaro till allmänt Riksmöte nedsatt, [...]frejdat och smädat denna gudaktighetens då ännu enda [...]da gestalt i Norden. En man med Luthers sannfärdiga [...], ande och kraft i själen, såsom Tollstadius, kunde icke [...]ga härvid och låta sig i samvetet af Guds Ord kallas "*en [...] hund.*" Hade han icke prophetens Bassun, så hade han [...]ck en tro och en tunga. Pligtkärlek, hederskänsla, bro[...]ertro och tacksamhet till Gud tvungo gemensamt hans väl[...]liga ungdom, då alla tego, att öppet tala. Utmaningen [...]r gifven, svaret fick icke dröja. I St. Jakobs kyrka, 4:e [...]nd. efter Trettondagen år 1723, sedan han befallt sin själ [...] Guds hand, höjde han sin röst, återkastade lögnen och [...]svarade smädelsens ord med sanningens, till försvar för [...]daktighetsöfningen, så enskilt, som i fromt samqväm. Re[...] detta var nog vågadt, men han gick ännu längre. Nitet [...] Gud och patriotismen, på gudsfruktans och trons grund, [...]f honom i landets svåra nöd och olycka efter Carl XII:s [...]d, att tillägga, ehuru med sitt vanliga saktmod: "*Om alla [...]kopar och Lärare, efter Guds ord och derpå grundade [...]dgar, redeligen gjorde det de borde, skulle det stå bättre [...] i landet både med kunskapen om Gud och lefvernet för [...]nd.*" Verba formalia, sådana de af biographen uppgifvas, [...]de den Tyska och den Svenska, som tyckes endast ha [...]versatt den förra.

Detta var ett alltför dristigt ord, som icke kunde för[...]gas, än mindre förlåtas. För detta måste ock T. låta [...] hatas och lida under hela sin lifstid, och, ehuru segran[...] genom tålamod, tro och bön, ehuru vinnande mången, [...]ven fiende, och afväpnande alla, dock med all Christi [...]ft, ödmjukhet och försoningsnåd i Christi fullkomliga ål[...] mått i en Christen, kunde han icke ernå allas till[...]; ty ännu vid sin likbegängelse fanns han endast af få [...] embetsbröder i Consistorio värdig att följas till grafven.

Hvad skole vi säga om en sådan dristighet? [...]i måste gilla och försvara den, med hänseende till tiden [...] personen, men varna för efterföljelsen.

Det heter i Guds Ord: "*Väck icke lejonet, som sofver*"; [...] det heter ock: "*Upphöj din röst, som en Bassun.*" Det [...] till sådana steg, som den christliga visheten ålägger oss [...]t pröfva våra krafter, fråga Gud om råd i bönen och [...]ke löpa osände. Man skulle tycka, att ett så upprö-

rande eldsord, om än uttaladt med allt saktmod, icke tillhör gudstjensten och föga låter sig förenas med dess värdighet af stillhet och andakt. Sådant visste T. bättre än någon af oss och ingen har bevisat det heligare än han, vid andra tillfällen; men man måste erinra sig, att en offentlig skymf, gifven gudaktigheten från helgadt rum, borde likaså offentligt från samma rum genmälas och med lika hög röst, om annars vittnesbördet skulle något gälla, höras och betyda. Det högre presterskapet hade största felet: det var från dem, som misstydningen mäktigast utgått, erhållit sken af skäl och bevisning och vunnit det mest förledande af sin snöda färg: jag vet icke, om icke en Biskop varit den, som för att imponera och på en gång nedslå den förmenta fienden, hade i sjelfva Jakobs kyrka från samma predikstol, hållit denna gudaktigheten så djupt kränkande predikan. En sägen härom har gått genom mitt öra, men jag kan icke besvärja dess sanning. Visst är åtminstone, att Clerus i allmänhet, med få och snart räknade undantag, var på denna tid högst ogynnsamt stämd emot just den sak, som är summan och ändamålet af allt dess kall, som är dess bestämmelse och skälet för dess tillvarelse. Den hade till det mesta väckt förtalet, lånat det sitt anseende, höll med och hyllade det. Hvad skulle nu en man, som Tollstadius, göra, så vida han än aktade sig sjelf? Tiga hvarken kunde eller vågade han för Gud, i fara för Hans onåd; han hade redan af Gud emottagit för många nådebevis, för att uthärda tanken på en sådan otacksamhet och otrohet: Tala måste han, och då nödvändigt säga ut, om annars hans ord och vittnesbörd skulle något betyda och icke ohjelpligt falla, såsom ett i sjelfva födelsen dödt foster eller en vanmäktigt afskjuten pil; hvilken endast väcker löje och stärker motståndaren, som väl kan tillåtas att ryta af vrede, men icke att förakta. Han visste hvad han vågade och föresåg väl följden, såsom sjelf prest och väl bekant med bröderna; men han offrade sig Gud för Hans folk, som han ock sjelf sade: "Jag aktar icke hvad jag lider; blott att Guds sak icke går under, utan varder prisad, för hvilken jag ger mig i döden." Så fick han ock lida, men i Christi efterföljelse, för Hans namns bekännelse, hela sitt lif igenom, intill döden, belönad af Gud och älskad af alla trons rättsinniga barn, men hatad till döds och förföljd i verlden, af ålder sin Frälsares och Hans ordbuds dödsfiende.

Men får icke bedömma sådana menniskor efter fremtidens vanliga mått. Såsom Athanasius, utkorad i sin tid, or-

ın inom kyrkan dertill mäktig, uppehöll läran om Christi udom, emot det förhatligaste, farligaste och skadligaste af lla kätterier, Arianismen; så uppehöll T. i sin tid, ensam lertill mäktig och utkorad, vittnesbördet om gudaktigheten ch den lefvande tron inom vårt land och i Norden, och ans vittnesbörd genljöd öfver hafvet genom hela Lutherlömet, så att om honom än i dag från hans dagar läses mer å Tyska, än på Svenska. Gud förehade på denna tid med lla sina högst utkorade inom protestantismen att bryta den örtorkade, stenhårda, andelösa och hjertlösa, förmenta orhodoxiens och falska renlärighetens usurperade välde, som trängt i kyrkan och dels uppehöll, dels förvillade Hans get hus och husfolk. T. var ibland andra ett utkoradt uds redskap för denna heliga angelägenhet. Han är icke nsam den, som Guds Ande förde på så brant stig. Andra ade före honom måst beträda än brantare. Man erinre sig ropheten Laurentii Ullstadii, man frestas att säga, vidnderliga prostitution i Åbo Domkyrka, under påstående udstjenst; man ihågkomme Johan Georg Gichtels, Christian lobargs och så många andras underbara öden. Vi måste lta oss nöja med de utomordentligheter, hvartill Gud i desperata tider förer sina utvalda tjenare. Hvad måste icke sraëls propheter ofta underkasta sig! Hvad måste icke ske ed templet i Jerusalem, för afgudisk och falsk gudstjenst eri, ehuru detta tempel visst icke var mindre heligt, än åra kyrkor! Christus kallade det ju sin Faders hus, om de vinningslystne, måhända för sista, men icke första ågen gjort till en röfvarkula. Det heter derföre här, åsom ofta nog: Observandum — et cum veneratione, — on imitandum.

Det var en ung prestman, en arm magister och ringa astors-adjunct, som hade vågat detta emot kyrkans fäder, iiste och sina förmän, inför ett undér frihetstiden maktgaade Riksstånd, nu församladt till riksdag i hufvudstaden ch regeringens säte: hvart ville sådant taga hus? "Vår 'ollstadius", säger ofta hans biograph i mening af persona uæstionis; vi säge ock vår, nemligen af Gud oss gifna, årt Svenska Zions krona och berömmelse efter reformaionen, såsom Ansgarius, Sigfrid, Nicolaus. Brynolphus, 'hordo m. fl. före den, och såsom Johan Arndt för det rotestantiska Tyskland; — Tollstadius, vår föresyn i lära ch lefverne, blef nu uppkallad för Stockholms Consistorium ill redogörelse och ansvar. Han hade föresett det och var lerpå beredd. I ödmjuk och lugn frimodighet inställde han

sig för sin öfverhet, medvetande af sin oskuld och renhet i sitt uppsåt. "Jag ger mig till spillo", sade han till sina förtrogne, "allenast att Gud måtte bli ärad." "*Den mig bekänner för menniskor*", säger Jesus, "*honom skall jag bekänna* — vidkännas — *för min Himmelske Fader och Hans Englar.*"

Det går vanligen skonligt nog af i sådana ungdom, till dess Gud hunnit gifva sina utkorade ålder nog, vishet och makt att uthärda och med fullmogen värdighet och säker hållning skicka sig i striden. Fienden är ock gammal och dumslug, öfvermodig och dock feg. När han mött ett motstånd, som han befarar sig mäktigt, gömmer han sig tills vidare och samlar sin kraft. — Samma presterskap, som vid Jesu tolf år hörde hans förstånd och förskräcktes öfver hans svar, hvilket omisskänneligen antyder någon art och icke så ringa grad af högaktning, var äfven detsamma, som sedan, när de sågo Hans makt öfver folket, fölle i den bittraste afund och korsfäste Honom. Så svårt hade det, efter Zacharias's mord mellan templet och altaret, vanslägtats på tjuguett och ett halft år. Förderfvet går fort, förbättringen långsamt.

Gud bistod sin tjenare, som så trofast offrat sin heder i verlden och utsatt sitt lif för bekännelsen af Hans sanning. Sedan man en tid plågat honom med förhör och skriftvexlingar, måste man lemna honom i fred. Han vädjade till Ständerna, hos hvilka saken blef liggande oafgjord. "De andra Riksstånden", säger biographen, "begynte få öppna ögon och se, att presternas makt och myndighet i religionssaker var alltför stor, helst presterna *allena* ransakade och dömde i Religionsmål, hvarföre ock denna makt sedermera år 1731 blef dem betagen." Så fanns rådligt och godt för 100 år sedan och finnes väl så än, dock måhända med tillägg, att bland domspersonalen aldrig borde saknas en kunnig Theolog, prest eller icke prest. Men, i förbigående: månne i de dyra samvetsmål, som angå kyrkan, Rikets Ständer, som de nu väljas och äro sjelfskrifne, tillkommer competens? Afgörandet om en Psalmboks, en Handboks, en Läroboks, en Bibelöfversättnings, en Evangeliiboks, en Kyrkolags värdighet att blifva antagen eller icke, fordrar visserligen val af andra ombud än för verldsliga ärender: det fordrar ett möte af fromma och kunniga prester och lekmän, hvilka icke uttråkade af verldsligt gräl eller förtyngda af verldsliga etikett-måltider, men under fasta och böner i troget samråd inför Gud och sig emellan bepröfva

heliga, dyra och höga föremål, på hvilkas afgörande till
des välbehag millioners timliga och eviga väl ställes i be-
ende, såsom ock Land och Rikes sjelfbestånd och frihet.
n vet af Skriften hvad följden blef i Mose tid deraf, att
ammande eld bars inför Gud.

En vanlig tyngd, äfven vid bekännelsen af vida mindre
g och vågsam art, är den, att man får sina närmaste,
gt och föräldrar emot sig. Tollstadius var dock i detta
lyckligare lottad. Hans principal, Kyrkoherden i Jakob,
le bestört och aningsfull åhört hans predikan. Utan dröjs-
l åtföljde han honom till hans fader i Almunge, för att
let lugna landtlifvet och i så fromt umgänge förskingra
rycket af gemensamma farhågor. Här redogjordes för
ednigen, sammanhanget och innehållet af hans predikan.
fskedets stund yttrade den högsinnade fadren: "Gud väl-
e dig, min son! Hvad du sagt i din predikan, deruti
du rätt. Blif fast dervid. Gud skall hjelpa och för-
ra dig."

Presteståndet hade inom sig beslutit, att han icke af
kop och Consistorium i något rikets stift skulle vinna be-
fran. Man drog ock försorg derom, att han uppsades
Pastor i St. Jakob från adjuncturen. Jemte den hade
varit Huspredikant eller, som det då för tiden kallades,
predikant, i förra Riksrådet, Hans Exc. Gr. Carl Gyllen-
rnas hus, det sednare af de högadliga hus, hvarom förr
nämndt. Detta goda herrskap hade förstånd, fromhet
ära nog att till sin eviga lön hos Gud behålla honom
sitt kall, oaktadt det allmänna hatet och fördomen.
na år, 1723 i Juni, afled denne ädle herre, och veder-
nde måste låta sig behaga, att Tollstadius, såsom hus-
likant, beträdde predikstolen under begrafnings-acten.
na skedde i Riddarholmskyrkan, i närvaro af Konungen,
et och Riksens församlade Ständer, anförda af deras
män, utom allt annat högt och äradt i verlden inom huf-
staden. — Sådana uppdrag äro just icke de lättaste för
ung prestman, som med Jesum, såsom barn innanföre i
t, ser verlden utanföre fullvuxen med dess hat emot
Lågheten försummade sig icke heller. Den gick raskt,
smygande, att försöka hvad här kunde vara att vinna
vanäran och hånet. Hvilken hugnad, om predikanten,
en så from predikant, en så uppriktig Guds och Jesu
vid ett så lysande tillfälle kunde bringas från concep-
n och hela högtiden förvandlas till ett offentligt och
mbart gäckeri! Det hade varit en seger i smått, lik den

i stort, som var emot Christum på Golgatha. Här gälde våga, begagna tillfället och försöka sin lycka. Tollstadius hade knapt uppträdt och begynt sin predikan, förrän han med manstark arm ryktes tvenne gånger i prestkappan, som på denna tid tålde bättre att taga i, än i våra dagar. Det var församlingens ärade klockare, som på detta sätt förtrod att tjena, om icke sin kände, dock sin okände Herre, och ville lägga sin trohet i dagen, för den belöning han egt att gifva. Den erfarne vet, att en sådan obetydlighet i all sin löjlighet icke är en så liten försökelse för en ung och from prestman vid uttalet af en memorerad predikan. Man consterneras, det svartnar för ögonen och allt hvad man i så väl öfvertänkt och förberedt kan för stunden vara minnet och sinnet betaget. Den verldsligt sinnade predikanten har sällan någon fara, äfven om sådant kunde hända honom; för fromheten och en sanningens vän är faran ofta så stor, att det gäller lif, ära och välfärd. Det är en himmelsvid skillnad emellan att beträda predikstolen i sitt eget namn och att beträda den i Guds namn. I förra fallet har man verlden och afgrunden för sig och med sig, om man annars har någon skicklighet; i sednare fallet har man dem emot sig. "*Gud och vårs Herras Jesu Christi Fader* vet *att jag icke ljuger*", säger Paulus. Derföre är äfven här, i detta skenbara lappri, ett högre bistånd af nöden för ett Guds redskap. Det var ock icke mindre än Gud och Hans heliga Englar, som osedde, denna gång frälste Tollstadius från uppenbar vanära och Guds sak med honom för offentligt hån. Hans mod föll icke, utan tillväxte; men som bevis af sakens allvarliga beskaffenhet må nämnas, att den mångbepröfvade mannen ofta för sina vänner och förtrogna intill sena åldren omtalade denna försökelse, med innerligaste tacksägelse till Gud för sin räddning.

Denna predikan blef tryckt. Der är just icke mycket att hemta för våra dagar, mer än det myckna, att det är T. i sin ungdom. En vändning i talet förekommer der, som är högst förtjent att taga vara på för de predikanter, som svurit smickringens fana. Sedan talaren, — hvilket säkert var förtjent och dessutom en loflig hjertats utgjutelse af hans enskilda tacksamhet, — ordat länge nog till den aflidnes beröm för hans dygder och välgörenhet, hvarvid farhågan för intrång det i Guds dom med saligprisandet öfver de dödas grafter lägger sig emot hans rena, gudfruktiga samvete, afbryter han tvärt med detta heliga och lyckliga infall: "*Detta är sagdt i kärleken, som tror allt och hoppas allt.*" En rätt

författare af tacksägelser och personalier kan här finna tillflykt och ett fäste för sin tro, när välviljan för af-lidnas goda namn och deltagandet för deras i sorgen efter-lefvande mana honom att säga det bästa han förmår, men den obevekliga sanningen, som han för själens frid icke kan närma, icke så alldeles vill medgifva uttryckens liflighet. Kärleken är alltid sann, när den är ren, och Guds sanning närmas icke af Christi kärlek icke heller Christi sanning Guds kärlek. "*Älska*", — Gud nemligen i Christo och uti Honom — "*och gör*" och säg "*hvad du vill*", är Au-gustini stora erfarenhetsord.

Efter sin mans begrafning flyttade Riksrådet Gyllen-stiernas enka till sitt gods Medevi i Östergöthland, åtföljd af sin huspredikant. Der lät Gud honom hvila ut från sin ungdoms första strider och stärka sig till nya förestående, hvilka han, i början af October samma år, blef den ädla enkan åter följaktig till hufvudstaden. Under hans vistande på landet blef Skeppsholms församling ledig. Honom sjelf ovetande, utverkade gynnare och vänner, af Amiralitets-Collegium i Carlskrona, hans befordran till detta pastorat, troligen det minsta i Stockholm på denna tid och ännu. Några dagar efter sin ankomst blef han af en ansedd man bjuden på middag. Han kom, och då han satt sig vid bordet och vecklade servietten hade fullmakten der gömt sig och begärde att bli upptagen. Hon blef det med ödmjuk tacksamhet till Försynen och redlig erkänsla för dess redskap. Sic bona causa triumphat. Den gode Guden, om hvilken alla tale, men hvilken så få våga att tro och förtro sig till, förmådde att belöna sin tjenares trogna bekännelse, emot hela kyrkostyrelsens hemliga decret, hvilkens nåd, makt, rätt, pligt och embete det varit, att i en sådan man igenkänna en Christi lärjunge och anställa honom, om hon förstått och velat förstå sitt eget, kyrkans och församlingens bästa: så gaf Gud på det renaste sätt, såsom i första christenheten, den förföljde, af kyrkans tjenare till undergång beslutne, ett torftigt bröd, en sjelfständig verkningskrets och egen församling, vid 30 år, samma ålder, vid hvilken hans och vår Herre och Frälsare tillträdde sitt prophetiska embete. Han var af Gud försedd och Christo gifven till Hans och Hans Apostlars verkliga efterföljare, och blef och förblef Honom lifegen genom korsens dödar i trogen och öppen bekännelse af Hans sanning och namn, i välgörenhet utan gräns, verldsförsakelse och sjelfuppoffring, genom lifvet in i döden och evigheten, som för honom med "*Evig-*

hetens Fader" Christus (Es. 9: 6) begynte i Anden
tiden. Vare välsignad och oförgätlig hans dyra
Det är inför Gud sanning: med denne man hade Gud i Sv
land och dess hufvudstad, så länge han lefde, en
sedes apostolica, hvars plats var först Skeppsholmen,
St. Jakobs och Johannis församlingar. Hvad han uträttat
sin tid, till själars räddning, är omätligt och öfver
niskotanka och kan ej fattas och ses, förrän det på Chr
dag af Gud uppenbaras: hvad han skulle hafva uträttat,
han blifvit trodd, upptagen och begagnad af kyrkostyrelse
är öfver föreställning. Svenska kyrkan skulle då lyst,
en Christi Brud, öfver christna verlden; ty Christus var
kommen till sitt fullbordiga ålders mått i en Christe
Nu lyste han nästan ensam, som en stjerna i natten,
en stjerna af första ordningen.

Tollstadius uppträdde nu som Pastor, Predikant
Själasörjare i egen församling och höll sin Inträdespredikan
Allhelgonadag samma år 1723. För denna befordran
han icke tänkt en tanke, än mindre tagit ett steg.
kunde derföre med så mycket fastare tillförsigt emottaga
den såsom af Guds hand, försyn och skickelse. Osökt
han väckt uppseende, framkastad, såsom fordom Luther,
dast af sin redlighet. Det var naturligt att nyfikenheten,
icke annat, skulle skänka honom, om icke lärjungar,
åhörare öfvernog. Alla ville se underdjuret, huru det
de se ut, som bestått en sådan dust emot allt lärdt, högt
rikt och mäktigt inom landets kyrkoordning, och icke
nast behållit kappan och lifvet, utan vunnit befordran
genom. "*Noten var utkastad och församlade*, till en
både goda och onda." Den lilla träkyrkan måste för
utvidgas och ombyggas. Icke blott den så förstorade
kan öfveruppfylldes, äfven allt rum utanföre betäcktes
menniskor. "Folksamlingen liknade den vid en eldsvåda"
säger biographen; men stilla och mild tändes trons låga
det ljus, som utgick och brann med ljudet af predikantens
evangeliska förkunnelse. Här var något outsägligt, som
intill vår tid efterlefvande åhörare betygat. Här utgick
Petri "*ljus, som lyser i det mörka rummet*, den fallna,
mörkade menniskosjälen och anden, *till dess det dagas*
morgonstjernan af Jesu namn, *uppgår i hjertat.*" Tollsta-
dius lärde med makt och icke såsom de Phariséer, ty han
redan och blef allt mer och mer invigd i sitt kall af
sjelf. "Det var undransvärdt att se och höra", säger
samtida biograph, "huru säkra och ogudaktiga menniskor

il lärare som åhörare, hvilka kommo, dels af nyfiken-
dels i afvogt uppsåt för att uppsnappa något, som de
s vränga och förtyda, blefvo stundom hoptals rörda,
a, vunna, afväpnade, så att många gåfvo hos sig rum
iuds uppväckande röst, upptäckte för honom sitt onda
t och blefvo hans vänner." "Man såg hans anlete, så-
m Engels anlete", så att detta af Christus sjelf gifna namn
n sändebud, Upp.B. 2: 3, här verkliggjordes: "Är det en
iska eller en Engel på predikstolen?" sades det ner i kyr-
Man betygade honom öfverallt och öfverljudt och förun-
sig öfver de nåderika ord, som gingo af hans mun och
från hans läppar. Sådant hade ingen hört förut, ty värr,
ens hört omtalas, ehuru så varit Jesu Christi röst ge-
sina sändebud i alla tider, visserligen icke alltid lika
men alltid lika helsosam och sann; och, som lefvande
och kraft, till näring för nådehungriga själar, ström-
från hans lärostol, så drogs till honom allt, ehuru
all afsigt å hans sida, ehvar någon hunger efter san-
och Guds ord fanns eller kunde uppväckas. Den som i
eten tecknar dessa drag af en Christi tjenares vandel
gäran och efter en väns anmodan, hvilken han för
tets skull icke vågat neka det, har sjelf känt tre af
andeliga barn. En af dessa, enka vid 96 år, var
m af hans församling och hade af Tollstadius blifvit
l till sin första nattvardsgång. Man får derföre för-
enne att hon var vän af kyrka och prest. Hon hade
blind i 30 år och sängliggande i 20 år, då hon, i
t om sin dödsstund, begärde Nattvarden för sista gån-
tiden. Sedan den var gifven, framtog hon ur fattig-
s gömma en blank Riksdaler, som legat aflagd och
, oaktadt de största behof, allt ifrån hennes ungdom,
t tilldelas den prest, som, värdig eller ovärdig, skulle
henne sacramentet på dödssängen. Det var en enkans
i offerkistan i hennes uppsåt; huru den var i emotta-
, deröfver vare Gud domaren. Att höra henne tala
i Skriftfader, det var såsom hörde man ett af barnen,
lka Jesus lagt sina händer. Den andra, en blind, hög-
man från ett fattighus i hufvudstaden, träffades på
hos åldriga, fromma vänner. Jag kom långväga ifrån
ugnade dessa med bref från en trossyster. Då vi en
samtalat, utbrast med tårar den gamle, som förmod-
märkt någon liknelse till tron på Christum hos främ-
: "Jag är Tollstadii lärjunge: blif hans efterföljare,
jag hör att du är prest." Jag svarade: "Blif du min

lärare, som Tollstadius var din, så vill jag bli din lärjung
"Nej! gå till Jesum", utropade han, "så sade alltid Toll
dius." Den tredje var ingen mindre, än sal. Doctor
berg, Kyrkoherde å Vermdön vid Stockholm. Af e
delse hade jag i en väns sällskap blifvit föranledd att
vakta honom i hans hus och blef qvarbjuden till midd
Det var d. 1 Maj 1820, hans sista Maj, den dag af
då han vanligen såg sina närmaste umgängesvänner i sitt
och nu, i förkänsla om sin förestående bortgång, böd
sitt farväl. Allt högt, rikt och bildadt i hans försa
hade kommit till hans bord, för hvilket han bad med
ljudelig röst före och efter måltiden och sjöng i gamm
lig landssed med darrande stämma sitt Pris vare di
Gud! Den kunnige, bereste, verldserfarne och fr
själasörjaren tog sig efter måltiden anledning till ett
i enrum med den unge prestmannen. Det var knappt
förr än talet vände sig till patriarchen i Jakob, på
knä han mer än en gång sutit, som barn, och hört
ska ord. Tollstadius var mycket barnkär, helt vis
urskiljning. Så äro alla Jesu vänner af ålder i nåden
var en Guds prest", sade jag; "man skyller ock hon
mystik." "Ja", svarade den gamle, "men han var
förklara sin mystik, han. — Att vara hos honom,
såsom att vara hos Jesum. Man tyckte sig vara ett
de barn, som af Honom upptogos och välsignades,
vandrade omkring i Judæen. Man kan ej beskrifv
man kan ej tala derom. Det är nåden, det är Guds
det är Jesus." — Huru rördes jag icke, då jag snart
läste om en så god mans borgång!

När Tollstadius såg folkets hunger efter Guds
uppflammade hans för Gud och nästan brinnande hjer
kunde icke gifva sig ro. Det blef honom icke nog
dika alla söndagar och högtider: han höll dessutom
dagar i veckan läro- och bönestunder i sitt hus.
enfaldige förklarade han Luthers lilla catheches, med
försigkomne läste och tolkade han Skriften. Med
hören var han utomordentligt flitig, genomgick för
efter ordningen, med de rike, som med de fattiga
var ännu möjligt för en nitisk själasörjare på den
Kyrkans lagar voro icke då ännu sjunkna i det förakt
nu, i hufvudstaden och de flesta andra städer; icke
jagade man så allmänt och häftigt, som nu, att
del medan man här lefver. Fromma och ofromma i
het trodde enfaldigt, att salighet i någon menig

beredas för att vinnas på andra sidan grafven. För nå-
som man kallade fördömelse, utan att veta hvad det
bar man i allmänhet en helsosam förfäran. Tollstadius
, att nåd i en ny födelse i Christo måste sökas och
s här i tiden, så framt man icke skulle gå miste om
ieten i evigheten. Det var ej nog att veta: "*Den som
in Herras vilje och icke bereder sig och gör derefter,
mång hugg lida*", sade han af Christi ord och Hans
gelium om rike mannen och Lazarus. — Snart nog gick
å långt, att ingen eftermiddag, året om, förflöt, på hvil-
Tollstadius icke hade husförhör att hålla, synnerligen
han tillträdt St. Jakobs och Johannis folkrika försam-
, hvilka han, hus för hus, intill minsta koja årligen
in en gång genomgick. Han ålade sig att personligen
och genomskåda hvarenda af sina tusentals åhörare,
tigaste med de rikaste, de ringaste med de högst upp-
och det så, att han, efter den nåd Gud behagade
a, kunde bära deras salighetssak för Honom. Så fort-
in intill sista dagarne af sitt lif, till dess dödsbudet
ians sista sjukdom gjorde honom det omöjligt. Man
onom unna sig någon hvila: "Jag får väl hvila en gång",
ian, — hos Jesum i friden, var hans mening: här bor-
i icke medgifva sig någon hvila, utan "*verka, medan
var; natten skulle komma, då han ej kunde verka*",
ofaste Christi efterföljaren. Då han ej mer förmådde
öfver de många och höga trapporna, stannade han i
rum på nedra botten och lät vänligen nedbjuda ofvan-
. De voro väl få, om ens någon, som icke gerna in-
sig, såsom till det ädlaste nöje; ty hans ord, såsom
lete, talade ej annat, än frid och välunsamhet för alla.
de otrogna och ogudaktiga sågo honom slutligen gerna;
bar ingen dom öfver och mot dem i sitt hjerta: den
han till Gud och bjöd på sin Herres frid. Sanningen
an någon odräglig, der den så utgjuter sig genom
n *och* nåden. Han förstod, som Paulus, att vara
llt, liten och stor, ung och gammal, svag och stark,
och *rik*, olärd och lärd, efter omständigheterna och
ch ens behof. De aldra grofvaste menniskor älskade
om de än föraktade honom, hvarpå flera bevis kunna
Endast ett slägte fanns, som han förmådde afväpna,
drig vinna, det slägte, som korsfäste vår Frälsare.
r den trogne, oförtrutne gudstjenaren, ännu Pastor
eppsholms församling, såg, att barn och ungdom,
en stund de tillbragte hos honom, gingo sysslolösa och

utan föräldravård, upprättade han en skola, i hvilken h
under sin egen beständiga tillsyn, höll, klädde, födde,
dervisade från 20 till 30 barn, till dess de kunde
gas i något handtverk eller annat yrke. Denna skola
sedermera flere lärjungar och utvidgades till ett convictor
Till dess styrelse höll han tvenne lärare, som, jemte h
sjelf, undervisade i språk, christendom och det allmän
af vetenskaperna, så mycket nyttigt och nödigt befann
hvar och en, efter dess bestämmelse och naturgåfvor.
höll dessutom en lärare i skrif- och räknekonst, som
var ekonom och hade vård om hushållet. Dessutom
tre qvinnor anställda för matlagning, tvätt och andra
lägenheter. Hvar tog den fattige prestmannen medel
mycken välgörenhet? Hans lön var ringa och icke
tillräcklig för honom sjelf. Det medgafs honom der
församlingens värdar en egen håf för insamling under
tjensterna; men då han under predikan anmälde dess
telse och dess ändamål, flödade inom några få helg
så mycken välvilja, att han ansåg det vara nog, och
med tacksamhetsbetygelse detta sätt. De som icke
pengar kastade i håfven ringar, örhängen, snus- och
dosor m. m. En sådan utomordentlig frikostighet
ofta när Tollstadius predikade och insamlingar sked
välgörande ändamål. Hvilken rörd och tacksam själ
dar att vara rik, bortkastar icke lätt all besittning
het inför sin Frälsare på korset och vid Hans blods
en så trogen tjenares läppar! Man rusar Hans fattig
mötes och endast Han sjelf bjuder hejd och måtta, s
"Icke att andre skola nog hafva och du nöd lida."

Ryktet om en så god man, hans anderika predik
hans fläckfria vandel, hans heliga lefverne, hans int
lärorika umgängelse, hans brinnande kärlek till Gud
sten, hans outtröttliga, outtömliga välgörenhet, hans
liga erfarenhet i Herrans vägar, hans rena, exemplari
och gudsfruktan m. m. kunde icke annat än sprida s
omkring. Mer än af hans skola och församling bl
genom hans tid upptagen och hans kraft pröfvad.
lige från alla stadens delar, sjuke, bedröfvade, ans
förtryckte sökte honom och besöktes af honom. F
hade han fått något af Gud att gifva. För lifsfång
nerhet var han den vanliga, påkallade följeslagaren
rättsplatsen. Man vet intet exempel att de, som ha
annorlunda än ångerfulle, botfärdige och med hopp
synds förlåtelse böjt sin hals under bilan eller fr

emot snaran. Till och med förstockade lyckades han a till erkänsla. Det hände mången gång, när hårda och härdade brottslingar icke kunde förmås till bekännelse, rken genom vittnen, domarens föreställningar eller andra sters allvarliga och bevekliga ord, att Tollstadius förligt anmodades att låna sitt bistånd; och det lyckades om, ofta med få ord, att med rösten af Jesu namn inga i den arma själens förbund med Satan och bryta det. må anses vara på sitt ställe, att här anföra några exemsom tillika bevisa huru Gud var med honom och bede honom. Han kom en dag till Smedjegårdshäktet för besöka en lifsfånge. I porten mötte honom ett barn, som honom gå hem. Hans vaksamma själ märkte ett intryck f i sitt inre, och van att lyda detta stilla vittne, vände om och gick hem, såsom på barnets befallning. När han a derpå besöker fången, bekänner denne, att han dagen t haft allt i beredskap att mörda honom, ikläda sig drägt och rymma. Gud hade under tiden uppväckt tslingens samvete till ånger. — En dag går han på gatan ser vid ett plank en man med förstörda anletsdrag lägga å honom för att skjuta honom. Han gick honom stilla frimodigt till mötes, hvarvid geväret föll ur hans hän- "Min vän! hvad har jag gjort dig emot, att du vill så illa?" Den olycklige svarade: "Ingen ting; förlåt Herr Kyrkoherde! för Guds skull. Jag är en osalig fördömd menniska och ledsen vid lifvet, derföre tänkte mörda någon för att få gå till döden." "Men hvarföre du mig?" "Jo, jag hörde Herr Kyrkoherden predika idags och då tänkte jag, att om någon skulle dö saligt, re det Kyrkoherden; derföre ville jag helst ta lifvet af m." Tollstadius tog honom hem med sig, och han blef ingom en stilla och lycklig menniska. — En dag ine en okänd Herre i hans rum, med anhållan från en ge om dess besök. Han följde. Utanför porten vänen täckvagn. Han inträdde och hans ögon förbundos. färden fördes han några trappor upp, och, då fört aftogs, befann han sig i en sal, hvarest stupstock ila voro anordnade och tillreds. Tollstadius, som på tid var som häftigast hatad och förföljd, trodde att afrättning var honom ämnad, och sade: "Är det jag här åsyftas?" "Nej! men innanföre detta rum är en ge, som här inom en timme skall afrättas: han har t att få tala med er förr än han dör; men om han säder sitt namn eller ni frågar det af honom, då äre vi

beslutade att äfven afrätta er." Tollstadius ingick, underhade med fången den medgifna timmen, och hemfördes på samma sätt, som han blifvit bortförd. Vid närmare kännande inför Gud utverkade han sig företräde hos K. Fredrik och angaf saken, som det oaktadt förblef i sitt hemlighetsfulla mörker. En man af hög börd, mäktiga förbindelser och stor verldserfarenhet, har af den som skrifver detta blifvit härom tillfrågad. Han trodde sig med visshet kunna försäkra, att dennes afrättning, som ock flere andras försvinnande vid denna tid, angick personer, som vore farliga genom för mycken kunskap om Kon. Carl XII:s dödssätt. Vare det Allvetande hemstäldt! Händelsen är likväl verklig. Jag har den af ädlaste sannaste vänner till Tollstadii allraförtroligaste förtrogne. — Den olycklige Lewenhaupt lät öfvertala sig att dagen före sin afrättning påkalla en prest. Det blef Tollstadius. Han kom och fann Generalen vid brädspelet. "Herr Generalen tror sig ha tid med sådant dagen före den sista?" "Man måste med något fördrifva ledsnaden och den korta tiden." "Ack! den är alltför kort för att så bortslösas." Samtalet fortfor, hvarvid den olycklige ... bekände, att han ej trodde själens odödlighet och ett lif efter detta. "Men om Herr Generalen funne sig häruti bedragen, det vore ju förfärligt?" — Genast på denna fråga af den kärleksfulles läppar föll det stora modet och tårar strömmade från den lifdömdes ögon. Allt vanns, som kunde vinnas. Tollstadius ville försöka att utverka uppskof med domens verkställighet, men afråddes af fången, som visste att det var omöjligt. Han bortgick dock och gjorde allt hvad i hans förmåga stod, understödd af sorgen, men återkom med oförrättadt ärende. Huru skola vederbörande försona en sådan hårdhet på Christi dag? Tollstadius vakade med fången natten igenom, följde honom till stupstocken och hade den hugnaden att se honom dö med tro och hopp till Gud om försoningens nåd. — I förbigående må här tillåtas oss att, efter enskild öfvertygelse, besvara en af tidens frågor: När kan en mördare, utan synd för Gud, efterskänkas lifvet, tvärt emot Guds ord: *"Den som blod gjuter menniskoblod, hans blod skall af menniskor utgjutet varda."* Vi tro, att det endast kan ske då, när Gud gifvit brottslingen verklig botfärdighet och ånger öfver sin synd och han sjelf är nöjd att lefva. Gud har då förlåtit, och det heter: *"Förekasta ej den,* än mindre straffa syndaren, *som sig bättrar."* Det är klart, att brottslingen, som är bot*färdig, om han är det rätt och innerligt,* gör mer att

sona sin synd genom sitt lif, än han kan göra genom sin död. Derföre lät Gud David lefva, ty hans ånger hade detta djup. Den förorättade aflidnes fördel fordrar ock att han får lefva, ty han lefver, som botfärdig, bedjande och trogen för den han förfördelat och betalar hvad af honom betalas kan af sin skuld genom nåden, i hvilken han dör alla dagar med Christo för den, hvars lif han förkortat. Ger Gud icke den brottslige detta djup af botfärdighet och erkänsla, så måste han dö, ty han kan endast lära att veta hvad han gjort derigenom, att han sjelf lider detsamma. Man torde fråga: Huru skall man igenkänna en sådan botfärdighet? Alla känna igen den, när den är sann, af Gud gifven. Den rör alla menniskohjertan till deltagande genom sin uppriktighet. Att i detta fall taga hans lif, det är att betaga Christum en tjenare för tiden. Han som lidit döden för alla är ock Herre öfver lif och död. Han är Herre öfver Sabbathen, med hänsigt till det tredje budet; skulle han ej vara det med hänsigt till det femte? Vi tro att den botfärdighet, Han gifvit brottslingen, är ett tecken dertill, att Mose lag här, efter Christi högre rätt, bör för tillfället suspenderas, och att en christelig Öfverhet är skyldig att så förstå denna vink. Här återstår blott ännu en fordran: det gifna onda exemplet skall förlora sin kraft; hvilket sker derigenom, att brottslingens botfärdighet gifves offentlighet. Sålunda låter sig begripas, huru Nya Testamentets lag kan med friheten genom Anden införas i Staten, utan all fara för allmänna säkerheten och med dess högre befästande genom sanningen af tron på Christum. Denna tro blottställer ingens lif och säkerhet, utan bevarar dem genom det högsta af allt beskydd, menniskokärlekens.

"Den som i bättring och tro går Christum till mötes, han förklarar afgrunden krig", säger en helig författare. Hvad då han, som icke allenast sjelf i hvar andedrägt af lifvet hyllar Gud och sin Frälsare, utan äfven förer tusentals andra med sig? Han förklarar krig både mot verlden och afgrunden. När skall verlden lära att erkänna sin Frälsare? När skall hon upphöra att förråda sig sjelf i Honom och Hans tjenare? — Fienden märkte snart, att han här icke hade en motståndare af vanligt slag emot sig, utan Christus sjelf i en apostolisk ande. Han begynte derföre sin vanliga lek i så stor skala han förmådde, men crescendo, från mindre till mer och slutligen det mesta, som af Gud och Allmakten tilläts. De alldagliga smädelser, som alla fromma måste uppbära, så snart de våga att ge någon offentlighet åt sin öfvertygelse, utöstes oförsynt. Holmfolk,

heliga, pietister voro i de afvoges sinne och mening skamnamn, såsom Judarnas konung i Pilati mening på Christi kors, men äretitlar inför Gud. Så skulle dessa förmente svärmare, brännmärkte med det allmänna föraktets tyngd, bli oskadliga och utrotas; men ju mer man skymfade, dess mer tillväxte de trogna i antal och frimodighet. Hvar helgedag bar med den förföljdes predikan offentligt vittnesbörd om obefogenheten af dessa ärekränkande tillmälen, och allt hvad mäktigt var af sundt vett och omdöme uppväcktes till rättvis harm och gingo öfver på den oförrättades, om icke alltid och allestädes på de så hårdt bedömdas sida; ty att Guds tjenare ofta fick lida för de frommas svaghet, välmening och ovishet, följer af sig sjelf och inträffar alltid. Man får här, med liten ändring, tillämpa det bekanta ordet af en i annan rigtning vis man: *"Gud hjelpe oss med våra vänner; mot våra fiender har Han satt oss på redig fot!"*

I första åren af Tollstadii embetstid i Skeppsholms församling besökte han stundom fromma bekantas sammankomster för gemensam uppbyggelse och öfning i gudaktighet. Genom underrättelse från hans närmaste väns vänner har blifvit oss kändt, att han bibehållit denna sed, säkerligen med vis urskiljning och urval till de personer, som han kunde med Guds välbehag inlåta i sitt förtroligare umgänge. Onsdags eftermiddag var, åtminstone i hans senare ålder, dertill ordentligen bestämd, enär ej hans embetspligter förhindrade. Utom det inre vittne, som talade för denna heliga sed i hans själ, och fördelen af värdiga trosbröders umgänge, hade han Jesu eget ord och löfte: *"Hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, der är jag midt ibland eder."* Så bygdes den yttre kyrkan af begynnelsen, så förmanar Paulus i 1 Thess. 5: 11, i Hebr. 10: 25 m. fl., så var allmän sed i hela första Christenheten, hvarifrån ock vår offentliga gudstjenst härstammar och den makt härflöt, som småningom, med bekännelse och martyrers blod, bröt hedendomen och införde christendomens tro och sed i verlden. I Tollstadii sinne voro dessa sammankomster heliga, både i uppsåt och handling, utan all liknelse till separatism och sect. De voro ock ett behof och helt visst i Guds råd och välbehag med honom personligen, för att stödja och stärka honom vid alla de förföljelser och trakasserier, han för sanningens bekännelse måste fortfarande utbörda. För denna sed, som skulle vara en förbrytelse, anklagades han fiscaliter år 1726 inför stadens Norra Kämnersrätt och pliktfäll-

des, tillika med flere sina vänner af högre och lägre anseende, till 10 dlr s:mts böter. Hans förklaring innehöll, att han ej kunnat anse Konungens förbud emot sammankomster för gudaktighetsöfning såsom allmänt och oinskränkt, utan endast angå missbruken dervid, äfvensom att de i närvaro af presterskapet icke voro förmenade. Efter vad till Hofrätten afstannade saken.

I April 1727 anklagades han å nyo i en libell, ingifven af en prest hos Riksens Ständers Justitiæ-Deputation. Man kan dömma hur det på denna tid såg ut i landet med förstånd om heliga ting, när bland de begångna förbrytelserna räknas, att man bedt med egna ord, utan böneformulär, att man länge hållit sin aftonandakt i enskilt rum, att en låda befunnits innehålla en samling af Bibelspråk, som anklagaren kallar en andelig kortlek m. m. Tvenne qvinnor hade blifvit befunne med dessa och andra dylika brott, och skulle af Tollstadius vara dertill förförda. Denna anklagelse affärdades med segrande motbevisning och afstannade.

Svårare och bitter intill blods var denna omedelbart efterföljande angifvelsen, att Tollstadius vore Dippels lära tillgifven och nekade Guds vrede och försoningsläran. Den härstammade från tvenne prester, hvilka han af from hjelpsamhet anställt som medarbetare, i sin församling. Denna sak ventilerades vidlyftigt under många år inför Stockholms Consistorium och andra fora. Acterna härom äro utförligt resummerade i Nordische Sammlungen, Zweiter Band*), och böra der läsas af dem, som önska fullständig kunskap om denna interessanta strid. Tollstadius blef härunder föranlåten att afge sin trosbekännelse med hänsigt till denna beskyllning. Den bör här icke saknas, hvarest frågan egentligast är om det inre af saken.

Trosbekännelse i Dippelska Frågan, aflagd inför Kongl. Nedre Justitiæ-Revision, år 1728.

1. Jag tror, att Gud, som domare, skipar rätt och rättfärdighet, vrede och hämnd öfver all orättfärdighet, och

*) Dessa Band, som på Tyska sägas vara öfversatta från Svenskan, äro vigtiga i vårt lands kyrkohistoria. Första bandet innehåller L. Ullstadii lefverne, Jac. Boetii försvar m. m. Andra bandet, 653 sidor i vanlig octav, handlar endast om Tollstadius. Originalet på Svenska har förf. ej lyckats att få se, endast denna Tyska öfversättning. Första bandet är tryckt 1755: det andra 1761. Å ingendera är tryckningsorten utsatt. Sanning och gudsfruktan var på denna tid förbuden vara.

låter sin rättfärdighets domar utbryta, såsom en förtärande eld, öfver alla gudlösa, så väl i tiden, som i evigheten; och detta tror jag på grund af Davids 50:de psalm: "*Vår Gud kommer, och tiger icke: förtärande eld går före honom, och omkring honom en mäktig storm. Han kallar himmel och jord, att han skall dömma sitt folk.*" Äfvenså Ps. 97: "*Herren är Konung. Moln och mörker äro omkring honom: Rättfärdighet och dom är hans stols fäste. Eld går före honom och uppbränner hans ovänner allt omkring. Hans ljungeldar brinna öfver jordens krets: Jorden ser det och förfäras.*" Detta få de fördömda i afgrunden väl erfara, hvilka här i tiden icke lärt i tron erkänna Christum för den, genom hvilkens blod på korset Fadren allt försonar, vare sig på jorden eller i himmelen. Col. 1: 20.

2. Jag tror, att Jesus Christus, verldens Frälsare, är den, "*genom hvilken Fadren all ting försona skulle med sig sjelf*", Col. 1: 20, "*hvilken ock funnit en evig förlossning, då han en gång genom sitt eget blod ingått i det Heliga*", Ebr. 9: 12, och att han, såsom vår ende Medlare, som är menniskoslägtets hufvud, lidit döden för alla; icke i afsigt, att någon enda menniska skulle undslippa att afdö sitt förderf, utan att alla af honom skulle undfå kraft att afdö synden och lefva rättfärdigheten, när de i sann bättring omfatta Christum i tron, såsom försoningen, icke allenast för våra, utan för hela verldens synder, 1 Joh. 2: 2.

3. Jag tror, att Christus är vår ende Öfverstepresten, och det rätta försoningsoffret, "*hvilken våra synder sjelf offrade i sin lekamen på träd*" m. m. 1 Pet. 2: 24.

4. Jag tror, att Christus burit våra synder, enligt Es. 53: "*Sannerligen, han bar vår krankhet och lade på sig vår smärta. Han är sargad för våra missgerningar skull; och slagen för våra synder skull.*" Hvilken tung börda detta varit för vår Frälsare, skönjes nogsamt af hans lidande i Gethsemane och på korset. Således är han Guds rätta Lamm, till hvilket vi med Johannes må i tron hänvisa och säga: "*Se Guds Lamm, som borttager verldens synder.*" Joh. 1: 29.

5. Jag tror fullt och fast, på grund af den Heliga Skrift, "*att Jesus för dödsens lidande skull är krönt med ära och pris; på det han af Guds nåd skulle smaka döden för alla; och att Gud gjort vår salighets höfding fullkommen genom lidande*", Ebr. 2: 9, 10, "*och att ändock han var Guds Son, hafver han dock, af det han led, lärt lydnad, och då han fullkommen vardt, är han vorden allom dem som honom lyda, en orsak till evig salighet*"; Ebr. 5: 8, 9. Ja, att han

efter Christi ord, *"måste sådant lida och sedan ingå i sin härlighet"*, Luc. 24. Och att såsom Fadren beskärt honom Riket, så vill och skall han i samma ordning beskära det alla menniskor; likväl vare fjerran från mig den tanken, och än mer ordet, att vår aldraheligaste Frälsare Jesus skulle varit befläckad med den aldraminsta synd, för hvilken något lidande varit honom af nöden; ty *"han var en sådan Öfversteprest, som var helig, oskyldig, obesmittad, skild ifrån syndare, och högre än himmelen."* Ebr. 7: 26.

6. Jag tror, att Jesus i sin antagna menskligbet för vår skull blifvit en förbannelse, så väl i den afsigt, att Gud, som var i Christo, skulle försona verlden med sig sjelf, såsom ock, på det han sig förvärfva skulle en församling, som härlig är, som ingen fläck och intet lyte hafver, eller annat sådant, utan att hon skulle vara helig och ostraffelig. 2 Cor. 5: 20. Eph. 5: 27.

7. Jag tror, enligt Rom. 5: 10, att vi äre försonade med Gud, genom hans Sons död, medan vi ännu voro fiender; och således enligt 2 Cor. 5: 15, att Christus lidit döden för alla, icke så, att han genom sin död skulle lemnat menniskor frihet att med en falsk förtröstan på Christi förtjenst betäcka sitt syndaförderf, och på detta sätt göra Christum till en syndatjenare, utan så, att de som lefva, icke skulle lefva sig sjelfvom, utan honom, som för dem död och uppstånden är.

8. Jag tror, att Jesus Christus, vår Öfversteprest, i sanning är vår dyre Återlösare, försoning, nådastol och förebedjare, som alltid beder Gud för oss; af hvilken, såsom källan af Guds nådefullhet, själen har att undfå nåd för nåd. Botfärdiga själar kunna så mycket mer betyga, att Jesus är deras Återlösare, Nådastol, Förebedjare m. m., som de icke i himlen och på jorden kunna fly och vända sig till någon annan; helst de endast och allenast i honom få barmhertighet och finna nåd, på den tid dem hjelp behöfves, Ebr. 4: 16; helst ock i ingen annan är försoning och salighet, och intet annat namn menniskorna under himmelen gifvet, hvari de kunna frälsas och saliggöras, än Jesu Namn, Ap. Gern. 4: 12.

9 och 10. Jag tror, att en arm, botfärdig själ blir rättfärdiggjord på det sätt, att, när i erkänsla af sina begångna synder så väl som af sitt djupa syndaförderf, hon i sin ångest med tron omfattar Christi rättfärdighet, och dervid försakar all egen rättfärdighet, vetande, kunnande och viljande i egenhet, på det hon må söka och finna allt i Jesu; hon

då hos Gud blir till nåd tagen genom Jesum sin Frälsare, och får af nåd förlåtelse för sina synder, hvarvid all syndaskuld, dom och förbannelse blir upphäfven, och hon åtnjuter och erfar en verklig frid med Gud, genom sin Herre Jesum Christum, Rom. 5: 1. Dock icke, att hon sin återstående tid må lefva efter menniskors lusta, utan efter Guds vilje, 1 Pet. 4: 2 och att hon må utgifva sin lekamen till offer, som lefvande, heligt och Gud behagligt är, och att hon förändrad varder, genom sitt sinnes förnyelse, på det hon ju längre desto bättre må erfara, hvad Guds goda, välbehagliga och fullkomliga vilje är." Rom. 12: 1, 2.

Se här Tollstadii trosbekännelse inför rätta. Hvilken inser icke dess sanning och renlärighet, och obefogenheten af att störa hans lugn och röfva hans dyra tid från en så vidsträckt och öm själavård, med fortsatta, ärekränkande, onödiga rättegångar?!

Tollstadii klokhet i denna rättegång är märkvärdig och lärorik för enfalden. Han begärde att hans angifvare skulle inställas med honom, hvartill Consistorium svarade, att af honom endast äskades ett förtroligt samtal. "Ett sådant", svarade Tollstadius, "måste ske enskilt, och icke offentligt inför sittande Domcapitel." Præses begärde då att han blott skulle uppriktigt utlåta sig om sitt tänkesätt angående D. Dippel. Härtill svarade han: "att han icke vore hvarken Dippels anklagare, eller försvarare. Hade Dippel orätt, så borde han sjelf ansvara. Han hade icke så mycken insigt i denne mans skrifter, att han kunde dömma derom; men för sig sjelf ville han svara. Han kunde med godt samvete lemna Dippel odömd. Han hade visat sina åhörare till Christum, icke till Dippel; han hade lärt offentligt, icke hemligt." — 1 October samma år blef han åter uppkallad för Consistorium i samma fråga, och Consistorium, som således menat helt annat än ett förtroligt samtal, angaf saken hos Just.-Cancelleren, som lät undersöka den i Nedre Justitiæ-Revision. Här afgaf han ofvanstående trosbekännelse, efter förnyad försäkran om "sin mindre bekantskap med Dippels skrifter, hvarföre han ej tilltrodde sig att dömma dem, men ännu mindre att försvara dem. Han hade, hvarken vid universitetet eller sedan han blifvit prest, studerat några stridsskrifter, utan hvilat vid Guds ord, Christi sanning och Anda" m. m. I November samma år ingick han med ett underdånigt memorial till Konungen, hvari han erböd sig att fälla sitt bestämda omdöme om de satser, som angåfvos vara Dippels, endast man icke fordrade af honom att fördömma så-

gon person. Konungen hänvisade saken till Consistorium till nytt förhör. Detta försiggick, hvarvid hans angifvare, de båda hans medhjelpare i embetet, ock voro uppkallade och försäkrade, att de icke funnit något anstötligt i hans predikningar, men det oaktadt misstänkte honom. (?) Han förklarade sig öfver allt, hvarom han tillfrågades, med den reda, att Consistorium i sitt utlåtande till Kongl. Maj:t af d. 13 Dec. s. å. måste bekänna: "Att Tollstadii förklaring, rörande Dippels lära vore så sannfärdig, att, så vida mun och hjerta hos honom öfverensstämde, hvaröfver Gud vore domare, Consistorium intet hade att påminna. Dock hemställde Consistorium till Kongl. Maj:ts skön, om icke Tollstadius borde till en tid skiljas från prediko-embetet och för alltid från pastoralvården af Skeppsholms församling, såsom den der haft och än hade smak för Dippels lära (?) motsatsen var ju nu till öfverflöd bevisad) — och i följd deraf vore en orsak till offentligt affall från tron" — (hvilet icke med ett enda exempel var bevist eller ens tänkart) — m. m.

Men att följa denna rättegång genom alla instanser blefve tt skrifva en hel bok. Vi måste derföre fatta oss kort. len ena af hans hjelpprester angaf honom ånyo hos två af ikets Biskopar, den andra hos Just.-Cancelleren. Han vore ock Dippelian. Den förre anbefalldes att ingifva sina klagoiål skriftligen, och vara redo när han af Consistorium påalldes. Nya förhör, confrontationer, anmälan hos Just.-ancelleren, underdåniga förklaringar inför thronen, till dess ongl. Maj:t förordnade en särskild Commission till denna ågas behandling. Man må här fråga: Hvarföre afvisade ke Consistorium och de båda Biskoparne dessa otacksama, påflugna ynglingar, helst sedan den förföljdes oskuld dan vid första förhöret så klart i dagen trädt? Hvarföre :svärades domarmakten och sjelfva Regeringen med dessa ıyttiga, redan afdömda tvistefrågor? Här är ingen annan sak tänkbar, än, lindrigast sagdt, brist af förstånd och kärk till sanningen; må Gud förlåta en så olycklig blindhet, n den hos honom kan förlåtas! Kan den erkännas, så kan n förlåtas; annars är och förblir den oförlåten och oförtlig.

Den Kongl. Commissionen förhörde och ransakade i två la år, och dess dom blef ett redigt, genomfördt och skarpt visadt frikännande. Detta utslag af d. 19 Maj 1731 förnte, om rummet tillät, att upptagas in extenso. Det står r, såsom en Guds dom i Guds sak, af laici, ty värr, den

tidens Stockholms Consistorium till evärdelig blygd, såsom de tvenne den tidens Biskopar. Den beklagliga orsaken till all denna ovilja var den, att Tollstadius flitigt yrkade läran om den dagliga förnyelsen, helgelsen, afdöendet från oss sjelfva och verlden, korsets bärande, lidandet i Christi efterföljelse m. m. "Denna lära", plägade han säga, "har blifvit illa ansedd, uttolkad och vrängd i alla tider af dem som älskat verlden och dess fåfänglighet. En sådan försonare och frälsare, som icke allenast ville frälsa från syndens skuld och straff, utan äfven från dess herravälde, är ej behaglig för dem, som ännu behaga sig sjelfve i synden och det köttsliga sinnet. Det smakar dem bättre att falskeligen i egen kraft tillegna sig Christi förtjenst, och i sjelfgjord inbillning förlita sig på hans tillfyllestgörelse, på det att de må förskonas ifrån sitt sinnes förändring, omvändelsen och en ny födelse. De ropa ständigt: Herre, Herre! men vilja icke genom Christum ingå i lydnad för sin himmelske Faders vilja" m. m. Hinc illæ lacrymæ.

Det var under dessa förhör i Consistorio, sedan Tollstadius ovederläggligt bevisat sin renhet från alla Dippels villfarelser, som en af dess Assessorer yttrade: "Men Jacob Böhme läser ni likväl." — "Ja", svarade Tollstadius, "det erkänner jag, äfvensom att jag finner honom fullkomligt renlärig." — "Han var ju en skomakare!" — "Det är sant: han gjorde trånga skor åt oss prester, den skomakaren." — Tollstadii olidelighet för sina fiender var ingen annan, än den att han, ehuru med högsta ödmjukhet, saktmod och välvilja uttalade öppet all sanning, som salighetens väg och vandring angår, och, dertill af Gud utrustad, med ett barns enfald osökt fann och utsade saken i träffande, solklara uttryck. Den obotfärdige blef härvid sig sjelf uppenbar, hvilket icke lät försona sig genom någon hans kärleksfullhet och mildrikhet, helst vilkoret är ett erkännande af sanningen. Så var ock Jesus sjelf brottslig, och kunde ej hvarken fördragas eller fördragas af de Phariseer och Skriftlärde.

Nya stormar utbröto. T. hade på Palmsöndagen 1 predikat emot Nattvardens missbruk. Med ovanligt saktmod, i hvars lugna spegel ingen den minsta våg det osunda nitet rördes, hade han uttalat alla till detta fruktansvärda ämne hörande sanningar. Man behöfver blott höra ingångsspråket för att hafva hört hela denna predikan: "*Hvad hafva mina vänner att skaffa i mitt hus? De bedrifva all skalkhet och mena att det heliga köttet skall taga bort af dem.*" Jer. 11: 15. För denna predikan blef T.

-liter angifven i Consistorium, med anledning af en smäde-rift af okänd författare, utsänd och studerad å caffehusen staden. Härigenom blef han nödsakad att i samma forum emna en uppsats om innehållet af detta sitt lärotal. Den nes förvarad i tryck och förtjente anföras, om rummet daf. Samma år och efter 14 dagar hade han predikat Bigt och Syndaförlåtelse å första Söndagen efter sk, med ingång af Joh. 20: 22, 23: "*Tager den hel. Ande; ilkom J förlåten synderna, dem äro de förlåtna, och hvil-n J behållen dem, dem äro de behållna.*" Här hade han vertygande i dagen lagt, att Guds hel. Ande igenom A-stlarne förlåtjt botfärdiga själar deras synder, men att in-s, utan igenom den hel. Ande egde sådan makt. Han derföre en redogörelse äfven för denna predikan åtfölja, om bihang till den förra. Vid hans tänkesätt och lära Nattvarden yttrade Ordföranden i Consist. d. 16 Oct. s. å. t intet förgripligt vore till finnandes; men, vid detta sed-e bihang, att T. så tydligt uttalat sin tanke, att i detta l ingen vidare förklaring vore af nöden." Vid detta o-stämda och tvetydiga utlåtande uppväcktes T:ii ande till ligt och allvarligt vittnesbörd emot opånyttfödde lärares betsförvaltning (ministerium irregenitorum), som han an-g omöjlig och i högsta måtto vådlig och förledande. sådana prester hade hvarken Orthodoxi eller Orthothomi, ude icke förstå och förklara Guds ord och rätt dela det. t vore derföre ett missbruk af Guds namn och en hä-lse, när dessa i bigten frågade den blifvande nattvards-sten: "*Tror du att min förlåtelse är Guds förlåtelse?*" räfver anhöll han om Consistorii utlåtande till protokollet, lent det inför Guds dom på Christi dag ville se det för a ögon. Så föranleddes med tiden en lång skriftvexling h mundtlig conference, hvari Consistorium skickligt nog, nrm sophistiskt, försvarade, distinguendo et tergiversando, nisterium irregenitorum, men T. förnekade dess möjlighet h nytta. Hans hufvudsakligaste argument var Jesu ord: *"an ock en blind leda en blind? falla de icke båda i gro-n?"* Hvem skulle icke erkänna, att för detta enkla ord motsägelse bör falla, ja, att motsägelse är synd?! Lik-l kom äfven denna strid inför Kongl. Hofrätten och deri-in åter till Consistorium, hvarest T. slutligen segrade och ckades vinna sina förmän, åtminstone flertalet, så mycket t han slutligen från denna sida hädanefter förskonades från la anfall. Sista samvetsfrågan var den: "Om han trodde fördömdas återställning?" hvartill T. svarade: "Bevare

oss Gud ifrån att med våra arma menniskotankar så ingå i evigheten och upphäfva oss till domare öfver sådant." Detta svar rörde så djupt en af Consistorii ledamöter, att han högljudt utbrast: "Ja, Herr Pastor! det må vi väl säga."

Så väl vår nya Psalmbok, som ännu mer vår Handbok och Catecheser bära icke otydliga märken af denna T:ii seger öfver det falska, förtydda, psevdo-lutherska evangelium. Hvad skulle de välmenande Norr- och Vesterbottniska Läsare säga, om de visste och kunde inse, att vilkorligheten i formuläret för syndaförlåtelsen i Nya Handboken, hvaröfver de klaga så högljudt, härstammar omisskänneligen från denna Tollstadii bekännelse och seger för den i allmänhet tänkesättet? Månne någon förment Siare bland dem skulle uppträda, som vågade påstå sig hafva sett äfven honom, såsom Johan Arndt, i afgrunden? Helt visst äro de båda der till finnandes, nemligen hos Jesum, i afgrunden af Guds barmhertighet.

T. hade i 24 år, ifrån 1723 till 1747, med outtröttlig flit och outsäglig kärleksfullhet, verksamhet, trohet och sorgfällighet, förestått sin ringa församling —; hvem kan finna ord för det som så omedelbart utgår ur Guds hjerta! Oförmodadt kallades han till fjerde profpredikant vid Pastorsledighet i St. Jakobs och Johannis församlingar. Han hade redan tillräcklig möda och fält nog för bekännelsen af Christi namn, var ingen älskare af yttre upphöjelser, och ville derföre, i öfverensstämmelse med seden i första christna tiderna, undfly detta anbud. "Hvad vill jag med den ära, Som mig månd städs besvära", var ett af honom ofta utsagdt ord vid alla anbud till uppkomst i verlden *). Sedan församlingen hade hos Konungen tillvunnit sig rättighet att höra honom, trodde han sig ock genom Konungens nåd kunna undkomma. I denna afsigt utverkade han sig företräde på Carlberg, men lyckades icke bättre, än att Konung Fredrik ålade honom predika den af församlingen önskade profpredikan och, efter gudstjenstens slut i Jakob, låta höra den för sig på slottet. Predikan hölls och valet, hvarvid T. hade flera röster ensam, än de öfrige tre tillsammans. Konungen skulle nu utnämna, hvilket dock föll sig svårt. Den lärde och fromme Kyrkoherden, då Pastor å Vermdön, sedan samma år i St. Catharina i Stockholm, *And. Båld*, var på

---

*) T. nyttjade gerna rim och ordlekar och visste väl deras nytta. En annan sådan är hans ofta uttalade lärorim: "Verldens smälek är bättre än dess smek."

iget, hade stora lärda meriter och starka recommenda-
r, så mycket mer, som de voro osökta, och var 14 år
. Allt detta brydde Kon. Fredrik. Han kunde icke
i sig att nämna någondera, och icke Båld, så framt
T. frivilligt afgick, hvarom framställning till honom
es. Hans svar blef: "Att han nu en gång lemnat sa-
lt Guds visa försyn och styrelse, så att han icke vå-
vidröra den med någon sin vilje, hvarken med eller
utan öfverlät den undergifven åt Gud och Konungen.
rore nöjd om han ock blefve skickad till Lappland och
ika." — Fredrik beslöt nu att låta lotten afgöra: den
å T. och så blef han Pastor i St. Jakob, hans andra
ista, osökta befordran, från hvilken han, tolf år der-
nedsteg i grafven.
'örföljelserna under lagens täckemantel hade nu upp-
men från umgängeslifvet och sammanlefnaden fortforo
i att de ock stundom och ganska ofta hotade hans lif.
el och afgrund stridde för och mot honom. Man kan
anning inför Gud säga, att han, lik en Konung, van-
på Stockholms gator med lifvakt. Ett par bevis häraf
immas. I dens ungdom, som tecknar detta, satt en
man tyst och djupt insänkt i bön. Oförmodadt ut-
han i dessa ord till en närvarande vän: "Kan Du um-
två Riksdaler på en tid." "Ja"! Summan framtogs och
mnades. Han gick ut. Vännen, som anade något he-
rende, sände sin tjenare efter honom för att tillse
han ingick; denne återkom och berättade: der och
Ladugårdslandet. Dagen derpå uppsökte vännen den
s koja, och frågade, "om icke någon man, så och så
hade förliden gårdag gjort besök?" "Jo", blef svaret
åldrig, vördnadsvärd och arm qvinna. "Det var en
lak menniska: han gaf mig heliga ord och två Rdr,
n gick. På gatan såg jag två Guds Englar följa ho-
om på hvar sida. Sådant har jag aldrig sett sedan sal.
h. Tollstadii tid. Han gick alltid i sådant sällskap."
le eller ovetande? Troligast det sednare, åtminstone
mst. Denna sägen är kommen omedelbart och utan
ar från ett broderskap, hvarest pröfvogåfvan fanns i
ög grad, som sanningskärleken, och hvarest en osan-
ja, endast ett misstag i sådana ting skulle hafva bränt
nvetet, såsom en afgrundens straffeld. *Gudsfruktan,*
mlig kyskhet och ödmjukhet sakna mindre detta dyra
ge, än man nu för tiden tror. — T. gick en gång på
och såg tillbaka, som man säger, af en händelse, men

nu säkert af en högre styrelse. En man arbetade att [illegible] sig honom för att stöta en blottad knif i hans rygg. [illegible] vände sig om och gick emot honom. Han släppte knif[illegible] gatan af förskräckelse. "Jag är köpt att mörda Herr [illegible] herden, men jag har ej förmått komma närmare, än på [illegible] steg." Han ville säga dens namn, som betalt honom, [illegible] T. tillslöt hans mun, tog honom hem med sig, [illegible] honom till tron och fick i honom en vän. Så regerar [illegible] midt ibland sina fiender; så måste äfven dessa tjena [illegible] att vinna själar till Christum. En annan gång åkte han [illegible] hjulden på Skeppsholms bro, då hästen af någon anled[illegible] skenade. Man försökte i vakten förgäfves att hejda [illegible] Farten bar till en stenig plats, hvarest både häst, [illegible] och den åkande icke kunnat undkomma att krossas. [illegible] syntes förloradt och vakten såg med förfäran det öde, [illegible] förestod, då en man, klädd som matros, med ljungel[illegible] hastighet störtar ned öfver berget, kastar sig mot [illegible] och stillar honom. T. skulle visa sin erkänsla med en [illegible] dersam gåfva, men då han räckte ut sin hand, var [illegible] räddare försvunnen. Hvarifrån kom han, hvart försvann [illegible] Intet ställe fanns, bakom hvilket han kunde dölja sig. [illegible] är bekant, att Herrens Englar äro snabbare, än men[illegible] tanken, hvarföre ock Israel i tiden kallade dem ljungel[illegible] Seraphim.

Vi ege tolf tryckta predikningar efter T., af [illegible] blott en lär vara skrifven af honom, den han hållit inför [illegible] Fredrik på Andra Sönd. i Fastan år 1746. De öfriga [illegible] vara upptecknade af fromma, läraktiga åhörare. Vi ege [illegible] i tryck anteckningar på ett par ark af hans husförhör. [illegible] förra äro numera inga mönster i anseende till stilen. [illegible] ningarne äro långa, dock klara och lättfattliga: prop[illegible] nerna uttänjda och uppdelade. Hvad nu anses vara [illegible] talighet, skulle ej varit behagligt på den tiden i [illegible] stilen. Man älskade saken naken, och ansåg prydlig[illegible] profan. Egentlig vitterhet fanns icke heller ännu i [illegible] Fru Nordenflycht och Gyllenborg hade ej ännu gr[illegible] språkets rening och förädling. I anseende till idéen [illegible] det sakrika innehållet äro deremot dessa predikningar [illegible] sterstycken. Man måste förundra sig öfver den rikedo[illegible] lefvande sanningar han förmår uttala, instängd inom [illegible] trånga kretsen af den tidens döda och stenhårda orthod[illegible] Gudsfruktan, tro, ödmjukhet, kärleksrikhet lefver och [illegible] das der i helig enfald. En apostel har ingen annan rättf[illegible] het, ingen annan salighet, än den han uttalar, och det [illegible]

te barn i tron kan icke annorlunda, än så, söka och
a sina synders förlåtelse och ett befästadt nådastånd.
a märker huru han gjort sig till samvetssak att söka de
ras uppväckelse, de ångerfullas tröst, de villfarandes
rättavisning, de anfäktades stärkande och de vidare för-
komnas förkofran. Han försummar ingen. Hans predikan
Långfredagen kan man icke tröttna att omläsa. Utförandet
ade härtill, gifvet af sanningens, fridens, kärlekens och
ghetens ande, fullt af lugn, värdighet, allvar, enfald
kraft. "Det var något obeskrifligt", hafva de kunnigaste
t, som åhört honom. Om den suada han osökt egde,
följande vittna:

En possessionat, enkeman i Vestergöthland, uppsände
äldste son till Stockholm för att afsluta ett spanmåls-
. Han uträttade sitt uppdrag, men hade hört T. pre-
och skref hem till sin far, att han beslutat stanna qvar
ifvudstaden för att söka sin själs frälsning. Den andre
n uppsändes med allvarlig förmaning att föra honom
. De hörde T:ii predikan och qvarstannade båda. Sam-
utgång hade den tredje sonens sändning. Fadren sjelf
reste i vredesmod emot en så förförisk prest, som be-
at honom alla hans tre söner; men vreden måste falla
hans rättskänsla vid kunskapen derom, att ingen af hans
r var med T. personligen bekant eller någonsin med
om vexlat ett ord. "Nå väl, mina barn! så låtom oss
följas åt och höra eder prest för sista gången. Jag vill
eder förstå er barnslighet." De gingo. Följden blef,
fadren sålde sitt gods, flyttade till sina söner i hufvud-
en och stannade der, att med dem lära och söka sin
frälsning efter T:ii predikan. — Han predikade en
opredikan öfver sjunde budet och slöt den sålunda: "J
således, dyraste vänner! hvilket nära tillträde fienden
eder salighet vinner till edra själar genom synd emot
a bud, och huru svårt det är att fördrifva hans ankla-
e, äfven med bitter ånger, synnerligen i nöd och död,
han anfalles med förtviflan. Derföre, om någon här i
är närvarande, som vet med sig orättfånget gods, han
förmanad i Jesu namn för sin själs frid att återställa det
rätta egaren. Kan du icke sjelf, så gör det genom en
Har du ingen så trogen vän, så erbjuder jag dig in-
Gud mitt bistånd. Lemna det åt mig; jag vill redligt
tälla det rätta egaren, och ditt namn skall förblifva
adt, utom för Gud, ja, ock för mig, om din svaga tro
behöfver." T. var knapt hemkommen, förrän hans sa

uppfylldes med clienter af detta slag. Den ena kund det, en annan ett annat. Han annoterade egarens namn förmäles hafva under fjorton dagars tid varit sysselsatt återställningen af orättfånget gods. — En söndag, hans predikan i S:t Jakobs kyrka, uppsteg i hans känsla deraf, att någon af hans åhörare var nära att af hunger och nöd. Hemkommen befallte han att chaise skulle förspännas *) och hämtaren med väl tillrä matförråd åtfölja. Han satte sig i: drängen frågade, han skulle köra? "Ja se! det vet jag icke. Slå på och låt honom gå hvart han vill." Skedde så. Hästen nade vid ett hus å Ladugårdslandet. "Gå nu in här fråga, om icke här bor någon gammal qvinna"; — så vägledde honom känslan. Drängen gick och återkom nej. "Gå in ännu en gång och fråga, om här icke någon?" — Jo! svarades: Här har bott en gammal oppe i en af vindskuporna, men hon har visst flyttat, vi ha nu ej sett till henne på flere veckor." Tjenaren mälte detta; "nej, hon bor qvar", sade T., tog sin hand och tågade opp öfver trapporna till vin Der träffar han en sjuk, åldrig gumma, som under nads tid saknat föda och omvårdnad, som han aldrig sett, men som i 20 år varit hans trogna och trägna rare. Hon undfägnades och kom sig för, och Gud så salig och helig stund mellan läraren och åhöraren, när T. åter inträdde inom sitt hus, uthärdade ingen länge se honom i ansigtet, för det ljus och den som lyste derur. Sådant är väl icke så sällsynt; men härligt vittnesbörd är det, om Guds godhet och närvaro hos sina lemmar. — När han höll förhör i fjettrades ofta de förbigående på gatan af hans röst ord och qvarstannade vanligen till förhörets slut, stade af en högre makt. De små och få anteckning efter dem ege af åhörare äro hjertans enfaldiga i men ack! hvad sanning och vishet derunder ligger ven! Vid hvarje bud i lagen låter han sig angeläget att begripligt göra, huruledes vår fallna natur är i jelser tvärt deremot, huru vi af egna krafter icke förändra detta olyckliga förhållande, helst vi genom förlorat förmågan dertill och vår barnarätt, men att sändt Jesum, till hvilken vi äge att taga vår tillflykt

*) Ädla, välgörande vänner hade påtrugat honom denna ditet, som han för deras skull begagnade.

stånd och förmåga. *"Utan mig kunnen J intet göra"*, sä-r Jesus; men *"allt förmår jag genom Christum, som mig stärkt gör"*, enligt Pauli ord. Halfhetsläran om omöjlig-heten att hålla *den del af lagen*, som är Guds uppenbara, fordrifliga rättsfordran af oss, är icke hans sak. *"Lagen varder fullbordad af oss, som vandra, icke efter köttet, utan efter andan*, säger Paulus. I Christo, med Christum och genom Christum fullbordas lagen i menniskans inre väsen i hjertat. Den yttre menniskan får arbeta och förgås i sitt fortfarande, såsom i allt fall till döden dömd. Denna stränga, ja, förkrossande lära är i denna munn endast evangelii glada budskap, icke annat än Guds nåd i Christo Jesu. T. predikade en gång på hofvet. Konung Fredrik, som ej varit sinnad bivista gudstjensten, gick igenom närmaste rum och rördes så af den talandes röst och ord, att han stannade och blef stående orörlig bakom den för konungen utsatta stolen till predikans slut, och den trovärdiga sägen förkunnar, att han under en timmas tid glömde sin honom till den grad oumbärliga prise de tabac, att den vanliga dosan var honom olidlig och utbytt emot en enkom i dess ställe väl organiserad vestficka. Efter denna dag var T. befalld att intaga sin middag hos konungen i enrum alla söndagar. Han öfvervann ock hans kända arfsynd till den grad, att han för en tid skilde sig ifrån den käraste; men de som deraf hade sin snöda vinning satte försåt för honom och störtade honom. T. förlorade likväl aldrig hans ynnest och tillträde till hans person. Han skriftade honom en gång vid Nattvardens begående och sade i sin ödmjukaste enfald: "Eders Majestät"; "säg icke så", inföll konungen, säg: "Du arma syndare." På dödsbädden begärde konungen hans besök. T. satt i rummet utanföre, men man unnade honom icke att ingå. "Der Doctor mitt der kalott", ropade konungen, och då han ej längre förmådde tala, tog han sig på hufvudet och tecknade om kalotten. Det föregående ropet vexlade med de klagande orden: Der grosse Carl, der grosse Carl." — T. var mer än en gång indragen i dessa högkrets hemligheter. En dag blef han kallad till en döendes läger. Det var en man af börd. "Förlåt, Herr kyrkoherde, att jag besvärar; men i hela verlden finns ingen, som jag kan anlita om min själs sista åliggande, mer än er, och jag kan ej dö lugn och med hopp om frid i en annan verld, utan att få afkasta mitt hjerta en börda, som förtrycker mig. Vågar jag hoppas, att Herr kyrkoherden vill taga sig mitt samvetes angelägenhet?" — "Genom Jesu

Christi nåd, allt hvad jag förmår.” — ”Jag måste då bekänna och tackar Gud att jag får göra det: Jag är delaktig i Carl XII:s död; men, ehuru jag icke förringar mitt brott, så är dock sanningen, att jag blott gick andras ärender, litet eller intet vetande hvad det angick, förr än jag fick se utgången. Dock hade jag bort förstå det och hade nog förstått det, om icke lycksökeriet förblindat mina ögon. Det är likväl icke för mig egentligast, som jag besvärar Herr kyrkoherden. Hela mitt lif har varit en hemlig botöfning, och Gud har gifvit mig vittnesbörd i mitt samvete, att han förlåtit mig denna synd. Men en man lefver än, utan samvete och bättring, som var drifhjulet i hela denna svarta anläggning, och han är min störste välgörare och har gjort hela min uppkomst och mitt lifs lycka. Min anhållan vore att Herr kyrkoherden ville åtaga sig det visserligen icke behagliga uppdrag, att med helsning från mig söka att väcka hans samvete till bättring, med den gåfva, jag vet, att Herr kyrkoherden framför andra af Gud undfått. Det är N. N.” — ”Men huru skall jag vinna tillträde till honom och förmå honom till bekännelse?” — ”Det är lätt: I hans rustkammare hänger ännu det gevär, som var Carls bane: Det ser ut så och så. Laga blott att Herr kyrkoherden bereder honom att följa sig dit, af någon skicklig förevändning, och fixera honom och det osaliga verktyget, så skall hans samvete genast vakna; men huru? Det ber jag att få lemna med hopp i Guds och Herr kyrkoherdens händer.” Den fromme ädlingen dog. T. befallte sig i Guds hand och gick upp till den höge herrn, till hvilken han blifvit sänd. Han blef väl och glättigt emottagen, föregaf, att hans ärende vore att få se Herr N. N:s bibliothek, hvilket efter middagsmåltiden, till hvilken han blef bjuden, skulle honom tillåtas. När den var intagen, ingick man i bokrummet. Sedan T. för syns skull sett sig om, — vid ett sådant ärende kunde ej boklusten kännas till, om den än funnits, hvilket är föga troligt, hos en man, som alla dagar läste i lifvets bok i Guds hjerta, — tagit ned en eller annan bok och samtalat derom, vågade han ödmjukt och försigtigt sin anhållan om tillåtelse att bese rustkammaren. Det medgafs, ehuru synbarligen mindre gerna. Här blef vistelsen kortare, men allvarligare, på lif och död. ”Hvilket gevär är detta?” — Den höge egaren svarade med högrödt ansigte: ”Det är ett gammalt skräp efter mina förfäder.” — ”Måtte den barmhertige Guden förlåta den, hvars hand genom detta vapen gjort en så osalig gerning!” — Herr N. N. fattade en stol

liggande värja, höjde den emot T:ii bröst och röt: "Menniska! säg hvad ni vet och dens namn, som sagt er det, eller är ni död på ögonblicket." — "Det är eder tacksammaste, bäste och ädlaste vän, som gifvit mig detta uppdrag i dödens stund. Han har af erkänsla för edra välgerningar mot honom icke kunnat dö lugn, utan att söka på detta sätt beveka eder till bekännelse af er synd, på det att ock ni måtte få, såsom han, lugnas af Guds förlåtelse innan ni träder för Christi dom i en annan verld." Hittills är berättelsen ur Guds hus. Af trovärdige män i verlden, som lefde kort efter denna tid i hufvudstaden, är mig sagdt, att N. N. några år derefter i samvetssvaghet gått omkring på Stockholms gator och berättat för alla sina bekanta, att han varit Carls baneman, till dess slägten gömt honom undan på hans gods. — Jag har mycket tvekat, om denna sägen borde af mig lemnas åt offentligheten, äfven utan personens namn; men vid Jesu ord: *"Det är intet hemligt, som icke skall uppdagas och intet undangömdt, som icke skall uppenbaras"*, har jag öfvervunnit min ovisshet. Det är skrifvet: *"Konungars och förstars råd skall man förtiga, men Herrans under uppenbara."* — En Davids-synd fordrar en Davids-ånger. Herr N. N. är i sina samvetsqval Salomos efterföljare, som, ehuru konung och konung Salomo, dock gick offentligt på Jerusalems gator och begrät öppet inför allt folkets ögon det afguderi, hvartill han genom sina gemåler af hedendomen låtit sig förföras. Synden är nesan, icke straffet. Detta är tecknet till Guds förlåtelse och hör till reningen ifrån befläckelsen af brottet. Den egna rättfärdigheten må blygas. Der Gud förlåtit, är ingen menniska domare. Ho vet hvad oss händt, om ock vi blifvit frestade? *"Inled oss icke i frestelse"*, läras vi derföre bedja. David behöll sin konungavärdighet, oaktadt sin synd; ty han gjorde bättring. Så har ock N. N. behållit sin börd, ty Gud har gifvit honom bättring. Men tale vi öppet om Davids och Salomos synd, straff och bättring, så är fara värdt, att vår veklighet att icke uttala det oss närmare liggande, heldre förtörnar Gud, än behagar honom. Så har jag tänkt, efter bästa vett och samvete. Gud vare min domare! *). — Vi ha fördristat oss

*) E. G. Geijer hade af StatsR. G. Adlerbeth fått den underrättelsen, att T. blifvit tillfrågad om denna sägen vore sanning, och förnekat den. Sådant låter sig väl antagas, och bevisar blott, att den icke genom T. blifvit utspridd, utan af N. N. sjelf under hans samvetssvaghet. Bland sina trosbröder gjorde T. ingen hemlighet deraf. Det var ingen pligt, som kräfde tystnad mellan barn af Guds hus. Den botfärdige ädlingen, som kallat honom till sin dödsbädd,

att tillägga T. en apostolisk ande. Dermed har icke vi menadt, att han var apostel, men en apostolisk man, en vir apostolicus, en man, sådan, som apostlarnes närmaste efterträdare. *"Varer mina efterföljare, såsom jag Christi"*, säger Paulus. Detta var T. i sanning, ja, en Christi efterföljare i nya födelsen, såsom Jesus sjelf säger. Ett verkligt apostolat förutsätter en apostolisk tid, en sändning af Christus sjelf, såsom hans af Gud och Fadren. Apostlarne äro allena om denna nåd, intill dess någon tid kunde komma, enligt Guds råd, som liknade deras. Skulle dock hvad redan är anfördt, icke vara nog för beviset af en apostolisk ande och makt, så kunne vi tjena läsaren med flere sådana.

T. gick en gång på Stockholms gator och mötte en man, som han, så vidt man vet, hvarken sett eller känt förut. "Om ni ej i denna dag återvänder ifrån ert nuvarande lefnadssätt, så är ni död inom åtta dar. Mins att Tollstadius sagt er det." Mannen studsade och teg; de gingo hvar sin väg utan vidare samtal. Den varnade hejdade sig väl, men slog sedan allt i vädret och återgick till sina frossande nöjen. Efter tre dagar blef han dödligt sjuk och vaknade till besinning. Han skickade efter T. som kom och vistades hos honom natt och dag, så vidt hans embete tillät, till dess han med godt samvete kunde tilldela honom Nattvarden. Efter åtta dagar var han död.

Det Gallomaniska fritänkeriet hade redan under Konung Fredriks tid inkommit i landet och T. hade att kämpa mången smärtsam strid med detta odjur. En ibland dessa må i sanning kallas Paulinisk.

Han sammanträffade en dag med en viss general i ett sällskap, hvarest samtalet kastade sig på Christna tros och dess dyraste föremål. Den höge herrn fann den vansinnig och förnuftslös. Vid T:ii saktmodiga, men starka vederläggning kände han sig öfvervunnen och tillgrep hånet och smädelsen. Ännu bar sig dock samtalet genom T:ii högchristliga tålamod, skicklighet och undfallenhet. Slutligen utbrast den högt uppsatte mannen: "Vet ni icke hvem jag är? Känner ni icke den plats jag innehar genom kunglig nåd?" — "Jag känner och erkänner den, men tror mig icke hafva gifvit Herr Generalen minsta anledning att åberopa sin rang, men efter Herr Generalen pockar på sin rang i sådana frågor, så tvingas ock jag att låta er veta hvem jag är. Jag

hade intet emot att alla fromma kände hemligheten. Så kunde allt afdömmas och försonas, före Christi dag. Botfärdigheten ryc-ke Fadersagan i Guds hus. Denne man kunde ej vara Stjerna-n dog 1762, men T. 1759.

är i tjenst hos alla konungars konung. Hans namn är Jesus Christus, och i Hans namn bannlyser jag er, till dess ni lika öppet och offentligt återkallat edra hädelser, som ni här oförsvarligt utkastat dem." Mannen måste hemföras djupt träffad af dessa ord. Han begärde att få tala med T., men han kom icke. Slutligen, efter flera dagar och flera bud, och med vilkor att alla som hört hädelserna skulle tillkallas, infann sig T. och såg honom förstörd af samvetsqval och ångest. Han lät honom återkalla sina ord, hvilket befanns ske uppriktigt, och sade derefter: "Så vare då i Jesu Christi namn eder boja upplöst för denna gång och, gifve Gud! för evigt. Gack i frid och synda icke hädanefter." Den olyckliges ansigte ljusnade och allt var godt igen och bättre än någonsin förut. Den som tror sig om att våga ett tvifvel om denna sägen, må tillåta sig det på eget ansvar. Jag vet den från ett håll, som mig icke tillåter någon tvekan. — Sådana hjeltegerningar, utom efter apostlarna, känner icke kyrkohistorien, så vidt jag vet, — hvilket visserligen är mycket mindre än jag önskat, — mer än efter Ambrosius i Mailand och Lassenius, Pastor vid S:t Petri i Köpenhamn. Observandum — et cum veneratione — non imitandum, nisi per immediatum Spiritus Sancti mandatum *).

Det är bekant att presterskapet i Stockholm af ålder uppburit sin förtjenta lön genom en kringsänd bok, hvari alla, som gifva, anteckna sina namn och sitt frivilliga bidrag. Detta kallas termination. T. kunde aldrig förmå sig att tillåta sådant för sin räkning. "Den som finner min möda värd någon lön, ger väl Gud att sända mig hvad Honom behagar", sade han. Påskboken, som den heter, kom många i oläglig tid; man gaf för verldshedern, mer än hågen var. Sådant var honom profant, hans christliga sinne och förtröstan på Gud kunde icke lida det. Äfven härigenom blef han många sina embetsbröder förhatlig, ehuru han ej gjorde det till lag för andra, som det icke heller är. Det är en Guds gåfva. Ingen kan taga den, utan den varder gifven. Han lefde således med sitt hus, i fullkomligt ren mening,

*) Här må ingå ett bevis på T:ii fördomsfrihet och renhet från allt, som smakar af formad pietet. Han bjöds till middag i en fritänkares hus af medelclassen, från hvilket vanan af bön före och efter måltiden var bannlyst, ännu då för tiden en oerhörd förmätenhet. Vid inträdet i matsalen satte han sig genast till bordet, så snart han såg det för sig passande. Värden, som för hans skull hade beslutit att för den gången låta läsas till bord, yttrade förvånad: "Hur nu? Skulle vi icke läsa först?" "Det har jag undangjordt redan på Norrbro", sade T. — Mindre illa ingen bön, än den, som är utan uppriktighet, var hans mening.

det så kallade troslefvernet. Af Guds faderliga försorg för honom finnas en myckenhet af fullkomligt constaterade facta. Af så väl böjelse, som pligtkänsla gaf han så länge något fanns att ge, till dess att förrådet var uttömdt: *Gifver, så vardet eder gifvet*, säger Jesus. Hans hulda och gudfruktiga maka kunde häri ej fullt följa hans hjeltebana med sina smärre steg och svagare tro, men han bar henne på sin större tros händer och kom aldrig på skam för sin vågsamhet i förtröstan till Gud. En predikedag, som första talet af hans dagar voro, hände sig på morgonen, under det han i sin sal præmediterade sitt blifvande föredrag i församlingen, att en tiggare inkom. Han hade intet att ge, men såg en plåt aflagd å behörigt rum: den tog han och räckte den behöfvande. Frun, som sett tiggaren ingå och anade oråd, kom med pigan inspringande för att rädda den sparpenning, för hvilken stehen skulle köpas till middagen. Det var för sent. "Nu har du gifvit bort hvad som skulle vara för de gäster du alltid har med dig ur kyrkan. Huru skall det nu gå?" klagade husmodren. "Det har jag icke kommit ihåg. Låt oss hoppas och tro på Gud; han hjelper oss väl." Den hustrogna pigan inföll: "Kyrkoherden säger alltid så till frun; men gå på torget med tron, få se hvad Kyrkoherden får för den." T. log och svarade: "Ja, väl! har du lust att gå till torgs med min tro, så skall du få?" — "Ja, det har jag." "Skall bli", sade T. "Säg till nästa gång, när något fattas." — Detta samtal var knapt slut, förr än en dräng kom, sänd af sin husbonde, en välmående slagtare, med en hel kalf på axeln. Glädje, tårar och rörelse af tacksamhet till Gud och den välvillige gifvaren utbröto hos de fromma, sorgsna qvinnor och hugnade mer deras hjertan, än det rikaste förråd, utan sådan anblick af Guds omvårdnad och goda menniskors välvilja, kunnat förmå. En längre tid derefter inträdde en morgon samma piga i T:ii rum med underrättelse att hans fru vore i stort bekymmer för hushållet. "Vill du nu gå på torget med min tro och se hvad du kan få för den?" "Ja, om Kyrkoherden så vill." "Gå då, i Guds frid." "Huru skall jag bära mig åt?" "Gå till torget, som sagdt; få se hvad Gud gör." Pigan gick till Jakobs torg, som var närmast. Der stod en Norrlandsbonde med sitt fogellass. "Go-morron, jomfru!" sade han, med godlynta Norrlänningars vanliga umgängsamhet och lust för bekantskaper. "Hvar är jomfrun ifrån." "Jag tjenar hos Kyrkoherden här i församlingen." "Hos honom då, som predikte här i Söndags, i den här kyrkan?" "Ja, hos honom." "Hos Tollstadius då?" "Ja, hos honom."

"Herre Gud! hvad jomfrun då är lycklig. Hon kan visst bli salig, om hon vill sjelf, hon. Jag hörde'n predika i Söndags, och si, det var predikan att komma till Guds rike på. Menar jomfrun att han skulle misstycka om jag skick'an ett par tjädrar?" — Det fromma tjenstehjonet svarade med tårar i ögonen: "Nej, det gjorde han visst icke; det kan jag försäkra er, far!" "Se här är ett par tjädrar, de bästa jag har: men det är skamligt?! Käre jomfru! be'n ursäkta!" — Pigan tog emot och välsignade den gode landtmannen i Guds namn. Hemkommen återsändes hon att bjuda den hedersamma mannen till middagen på sin tjäder. Ack! hvad frid, hvad glädje, hvad språk om Jesum och Guds Rike! Himmelens Gud välsigne enfalden och alla som förstå att ära och älska den!

Den benägne läsaren behagade öfverse med svagheten i dessa disjecta membra af en helig mans lefverne, och anse dem endast såsom samlingar och bidrag till en fullständig biographi af en Lutherska kyrkans apostel i Norden. En författare har i vår tid gjort sitt namn odödligt hos en tacksam efterverld genom ett högst lärorikt och uppbyggligt verk: "*Athanasius den Store och Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till dess strid emot Arianismen.*" En sådan författare och en sådan bok behöfdes för en tillfredsställande teckning af en sådan man, som T. Titeln vore ej heller illa vald: *Tollstadius och Svenska Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till den falska och förtydda Orthodoxien.* Min enskilda, fulla öfvertygelse är den, att, om Sverige varit, hvad Rom var och christenheten i Athanasii tid, så hade Tollstadius varit en Athanasius; ty ingen enda af den sednares nådegåfvor och dygder fattades honom. Gud skulle hafva utrustat honom dertill, utan svårighet; ty den nre födelsen i Gud, af Gud, genom och med Christus, var i honom fullkomligt öppen. Ett än större arbetsfält, än större frågor att lösa, jemte fullbildadt språk för uttalet, äro alla de företräden, som en något längre in skådande blick synes kunna skönja hos kyrkofadren. Samma tro, samma försakelse och sjelfuppoffring, samma nit om Guds ära, samma flit i kallelsen, samma omvårdnad af Gud och hans Englar, samma lidanden för sanningen, visserligen utanpå sedda, ehuru förfärliga, dock mindre, samma seger för sanningen, Guds ord och den rena tron och salighetsläran. Men dessa jemförelser äro i allmänhet endast för ro skull. "*J ären alle bröder*", säger Jesus om alla dem, som Fadren honom gifvit. De, som Gud föresatt sig att framföra till fulländningens mål för evigheten, äro alla, under alla yttre, tillfälliga o-

det så k
för hono
facta.
något f
ver, s
gudfr
med
på s
våg
tale
han
sam
mer
räc
ana
spa
De
var
sk
ko
os
al
K
ha
—
g
fö
sl
r
l

Fädet i Christi fullbordiga ålder
...r; de äro Rikets Herrar, som stå för
... palmer i händer.
... anföra några drag ur T:ii lefverne,
...are. Någon annan, som dertill eger mera
... vare gifvet att ordna allt till en fullstän-
... ärans man. Han lefde under den såkallade
... som torde, a potentiori parte, med större skäl
...artitiden. Man önskade att han skulle låta
... Riksdagsman i Presteståndet, och ville förmå
...ill, i hopp att hans mäktiga, fridstiftande nade
... godt, äfven på detta fält; men han afböjde
... sådana förslag, anförande Christi ord: "Mitt
... *af denna verlden.*" "*Ho hafver satt mig till*
... *mellan eder?*" "Hvad skulle jag förmå på en bana,
...erken Christus eller hans Apostlar föregått mig?
... skulle endast lida af min inblandning." På
...raf kunde han icke heller tåla, när någon, som af-
... tron på Christum och hans efterföljelse, osänd och
... blandade sig i politiska strider. En dag då han
... den bekante Ruthström i Consistorii förmak, trädde
...onom närmare med apostolisk värdighet och sade un-
... djup suck, hvari förbönen för den förvillade var
...bar och omisskännelig: "Du Sodomitiska yngling! när
... du göra bättring?" Hade han blifvit hörd, den skarpa
... genom landsförvisningen hade väl uteblifvit; ty Gud
...den, som regerar sitt hus, till hvilket den olycklige dock
...edersägligen hörde. — Efter andra vilda och halfvilda*)
...tioners osed afhandlas nu för tiden, äfven i vårt ...
...derneslaud, de aldra vigtigaste frågor rörande förändringar
...f vårt statsskick, *inter pocula*. Detta är hedniskt. Efter
...tagande af en vällustig måltid höjas glasen och hållas brin-
...ande tal för angelägenheter, som angå millioners välfärd
...ch fordra det lugnaste och samvetsömmaste öfvervägande.
...ät vara att man betänkt dem förut taliter qualiter; man
...r man ock i verldsförsakelse och sjelfuppoffring burit dem
... Gud i bönen med tro på Christum och trohet för ho-
...m? Om så vore, kunde man då fördraga deras afslutande
...tt, om än för verlden så ärbart dryckeslag? Frågan må
...ju vara fri! När Israël byggdes, som är och förblir
...sterstaten för alla stater, fast icke formaliter, då kallade
...d Moses och utrustade honom. Drycken var vatten

...för Gud och Christna tron förvildade.

klippan och rätterna manna på marken i fyratio år*). ... skarpsinnighet, mycket förstånd, mycken god och ... vilje träder i dagen; men ingen talar så att deraf kan ... as att han burit saken för Gud. "*Skall icke ett folk ... a sin Gud?*" Huru kan man våga, utan Honom, att ... ta för samtid och efterverld om Hans Folk, — ett ... sti folk? — När Amerikanska frihetskriget nått sitt lyck... slut och constitution skulle uppgöras, stannade allt i ... och intet förslag, om än så godt, kunde vinna bifall ... framgång. Då påminte *Franklin* om den enighet, som ... kat i alla rådslag under den föregående striden. "Hvad ... n orsaken", sade han, "att ingen öfverenskommelse är ... ig? Sannerligen! jag vet ingen annan, än den, att vi ... oro i nöd och begynte alla våra förhandlingar med of... ig, uppriktig bön. Låtom oss försöka att återtaga denna ... måhända lära vi då förstå hvarandra, så att Gud kan ... s ett välsignadt slut." Förslaget antogs och verkställ... och inom kort tid var constitutionen färdig. — Är icke ... Herrens? Kan någon lycka finnas utan Honom? Der ... icke är med, bemötes och åtänkes, der misslyckas det ... iste råd; men svagare rådslag, dock välmenta, få en ... ig utgång genom Hans välsignelse. "Israël! förgät mig ..., säger Gud. Svea folk, Försynens, Förstens, Christi ... Heliga Förfäders, Gustavers och Carlars efterkom... e! tänk åter på din Gud, dina Fäders Gud. "*Han vill ... dig allt hvad ditt hjerta begär*"; men utan Honom ... du aldrig förmå att finna det. Kunde du än tilltvinga ... ågot; utan Honom skall det icke göra din lycka. Ko... och folk måste i gemensamhet träda inför Gud och er... Christum, såsom Herre, äfven i Staten. Derförutan är ... frid, välsignelse och framgång att vänta. Misskänn icke, ... läsare! detta afsteg från ämnet. Hvad man länge burit ... en med Gud och sitt samvete, det utbrister, likt en ... d, när dörren för den öppnas**).

Förf. väntar sig icke beskyllningen för kraf på sådant lefverne ... a som tilltro sig rätt och makt till Statsförfattningars radicala ... pelse, men väl på mindre, om möjligt, inga kalaser, när så ... angelägenheter behandlas och Guds Majestäts rätt så nära vid... hvarvid fasta och bön och lifvets offrande Gudi i bönen till ... lan svarar af höjden, är christelig, oeftergiflig pligt. "*Gud ... planterat folken och skickat huru vidt och bredt de bo skola.*" ... e Hans och lagstiftningen är Hans allenarätt genom sina om... Är du ett sådant, en Moses, en Daniel, då *tala högt i Her... ... rans*; men låna annars ditt råd i ödmjukhetens lågmälta språk.

Än en gång, måtte läsaren förlåta detta afsteg från ämnet! Det har

Läkarer. Församlingens Fäder i Christi fullbordiga ålder mitt i sina lemmar: de äro Rikets Herrar, som stå för konungastolen med palmer i händer.

Men vi måste ännu anföra några drag ur T:ii lefverne, som teckna hans inre. Någon annan, som dertill eger mera tid och förmåga, vore gifvet att ordna allt till en fullständig bild af denna ärans man. Han lefde under den såkallade frihetstiden, som torde, a potentiori parte, med större skäl böra kallas partitiden. Man önskade att han skulle låta välja sig till Riksdagsman i Presteståndet, och ville förmå honom dertill, i hopp att hans mäktiga, fridstiftande ande skulle verka godt, äfven på detta fält; men han afböjde bestämdt alla sådana förslag, anförande Christi ord: "*Mitt Rike är icke af denna verlden.*" "*Ho hafver satt mig till skiljoman emellan eder?*" "Hvad skulle jag förmå på en bana, hvarest hvarken Christus eller hans Apostlar föregått mig? Christi Namn skulle endast lida af min inblandning." På grund häraf kunde han icke heller tåla, när någon, som affischerat tron på Christum och hans efterföljelse, osänd och opåkallad blandade sig i politiska strider. En dag då han mötte den bekante Ruthström i Consistorii förmak, trädde han honom närmare med apostolisk värdighet och sade under en djup suck, hvari förbönen för den förvillade var uppenbar och omisskännelig: "Du Sodomitiska yngling! när skall du göra bättring?" Hade han blifvit hörd, den skarpa agan genom landsförvisningen hade väl uteblifvit; ty Gud är den, som regerar sitt hus, till hvilket den olycklige dock ovedersägligen hörde. — Efter andra vilda och halfvilda*) nationers sed afhandlas nu för tiden, äfven i vårt arma fädernesland, de aldra vigtigaste frågor rörande förändringar af vårt statsskick, inter pocula. Detta är hedniskt. Efter intagande af en vällustig måltid höjas glasen och hållas brinnande tal för angelägenheter, som angå millioners välfärd och fordra det lugnaste och samvetsömmaste öfvervägande. Låt vara att man betänkt dem förut taliter qualiter; men har man ock i verldsförsakelse och sjelfuppoffring burit dem för Gud i bönen med tro på Christum och trohet för honom? Om så vore, kunde man då fördraga deras afslutande i ett, om än för verlden så ärbart dryckeslag? Frågan säges ju vara fri! När Israël byggdes, som är och förblir mönsterstaten för alla stater, fast icke formaliter, då kallade Gud Moses och utrustade honom. Drycken var vatten

---

*) Inför Gud och Christna tron förvildade.

klippan och rätterna manna på marken i fyratio år*).
ycken skarpsinnighet, mycket förstånd, mycken god och
el vilje träder i dagen; men ingen talar så att deraf kan
rkas att han burit saken för Gud. *"Skall icke ett folk
lga sin Gud?"* Huru kan man våga, utan Honom, att
luta för samtid och efterverld om Hans Folk, — ett
risti folk? — När Amerikanska frihetskriget nått sitt lyck-
ı slut och constitution skulle uppgöras, stannade allt i
it och intet förslag, om än så godt, kunde vinna bifall
ı framgång. Då påminte *Franklin* om den enigbet, som
rskat i alla rådslag under den föregående striden. "Hvad
nu orsaken", sade han, "att ingen öfverenskommelse är
lig? Sannerligen! jag vet ingen annan, än den, att vi
voro i nöd och begynte alla våra förhandlingar med of-
llig, uppriktig bön. Låtom oss försöka att återtaga denna
; måhända lära vi då förstå hvarandra, så att Gud kan
oss ett välsignadt slut." Förslaget antogs och verkställ-
och inom kort tid var constitutionen färdig. — Är icke
Herrens? Kan någon lycka finnas utan Honom? Der
icke är med, bemötes och åtänkes, der misslyckas det
taste råd; men svagare rådslag, dock välmenta, få en
lig utgång genom Hans välsignelse. "Israël! förgät mig
", säger Gud. Svea folk, Försynens, Förstens, Christi
, Heliga Förfäders, Gustavers och Carlars efterkom-
de! tänk åter på din Gud, dina Fäders Gud. *"Han vill
a dig allt hvad ditt hjerta begär"*; men utan Honom
l du aldrig förmå att finna det. Kunde du än tilltvinga
något; utan Honom skall det icke göra din lycka. Ko-
g och folk måste i gemensamhet träda inför Gud och er-
a Christum, såsom Herre, äfven i Staten. Derförutan är
n frid, välsignelse och framgång att vänta. Misskänn icke,
e läsare! detta afsteg från ämnet. Hvad man länge burit
ilen med Gud och sitt samvete, det utbrister, likt en
ld, när dörren för den öppnas**).

Förf. väntar sig icke beskyllningen för kraf på sådant lefverne
m som tilltro sig rätt och makt till Statsförfattningars radicala
spelse, men väl på mindre, om möjligt, inga kalaser, när så
angelägenheter behandlas och Guds Majestäts rätt så nära vid-
, hvarvid fasta och bön och lifvets offrande Gudi i bönen till
Han svarar af höjden, är christelig, oeftergiflig pligt. *"Gud
r planterat folken och skickat huru vidt och bredt de bo skola."*
ro Hans och lagstiftningen är Hans allenarätt genom sina om-
Är du ett sådant, en Moses, en Daniel, då *tala högt i Her-
Namn*; men låna annars ditt råd i ödmjukhetens lågmälta språk.

Än en gång, måtte läsaren förlåta detta afsteg från ämnet! Det har

Christi nåd, allt hvad jag förmår." — "Jag måste då be-känna och tackar Gud att jag får göra det: Jag är delaktig i Carl XII:s död; men, ehuru jag icke förringar mitt brott, så är dock sanningen, att jag blott gick andras ärender, litet eller intet vetande hvad det angick, förr än jag fick se utgången. Dock hade jag bort förstå det och hade mig förstått det, om icke lycksökeriet förblindat mina ögon. Det är likväl icke för mig egentligast, som jag besvärar Herr kyrkoherden. Hela mitt lif har varit en hemlig bot-öfning, och Gud har gifvit mig vittnesbörd i mitt samvete, att han förlåtit mig denna synd. Men en man lefver än, utan samvete och bättring, som var drifhjulet i hela denna svarta anläggning, och han är min störste välgörare och har gjort hela min uppkomst och mitt lifs lycka. Min anhållan vore, att Herr kyrkoherden ville åtaga sig det visserligen icke be-hagliga uppdrag, att med helsning från mig söka att väcka hans samvete till bättring, med den gåfva, jag vet, att Herr kyrkoherden framför andra af Gud undfått. Det är N. N." — "Men huru skall jag vinna tillträde till honom och förmå honom till bekännelse?" — "Det är lätt: I hans rustkam-mare hänger ännu det gevär, som var Carls bane: Det ser ut så och så. Laga blott att Herr kyrkoherden beveka honom att följa sig dit, af någon skicklig förevändning, och fixera honom och det osaliga verktyget, så skall hans sam-vete genast vakna; men huru? Det ber jag att få lemna med hopp i Guds och Herr kyrkoherdens händer." Den fromme ädlingen dog. T. befallte sig i Guds hand och gick upp till den höge herrn, till hvilken han blifvit sänd. Han blef väl och glättigt emottagen, föregaf, att hans ärende vore att få se Herr N. N:s bibliothek, hvilket efter mid-dagsmåltiden, till hvilken han blef bjuden, skulle honom tillåtas. När den var intagen, ingick man i bokrummet. Sedan T. för syns skull sett sig om, — vid ett sådant ärende kunde ej boklusten kännas till, om den än fanns, hvilket är föga troligt, hos en man, som alla dagar läste lifvets bok i Guds hjerta, — tagit ned en eller annan bok och samtalat derom, vågade han ödmjukt och försigtigt en anhållan om tillåtelse att bese rustkammaren. Det medgafs, ehuru synbarligen mindre gerna. Här blef vistelsen kortare, men allvarligare, på lif och död. "Hvilket gevär är detta?" — Den höge egaren svarade med högrödt ansigte: "Det är ett gammalt skräp efter mina förfäder." — "Måtte den barm-hertige Guden förlåta den, hvars hand genom detta vapen gjort en så osalig gerning!" — Herr N. N. fattade en mi-

ligggande värja, höjde den emot T:ii bröst och röt: "Menniska! säg hvad ni vet och dens namn, som sagt er det, eller är ni död på ögonblicket." — "Det är eder tacksammaste, bäste och ädlaste vän, som gifvit mig detta uppdrag i dödens stund. Han har af erkänsla för edra välgerningar mot honom icke kunnat dö lugn, utan att söka på detta sätt beveka eder till bekännelse af er synd, på det att ock ni måtte få, såsom han, lugnas af Guds förlåtelse innan ni träder för Christi dom i en annan verld." Hittills är berättelsen ur Guds hus. Af trovärdige män i verlden, som lefde kort efter denna tid i hufvudstaden, är mig sagdt, att N. N. några år derefter i samvetssvaghet gått omkring på Stockholms gator och berättat för alla sina bekanta, att han varit Carls baneman, till dess slägten gömt honom undan på hans gods. — Jag har mycket tvekat, om denna sägen borde af mig lemnas åt offentligheten, äfven utan personens namn; men vid Jesu ord: "*Det är intet hemligt, som icke skall uppdagas och intet undangömdt, som icke skall uppenbaras*", har jag öfvervunnit min ovisshet. Det är skrifvet: "*Konungars och förstars råd skall man förtiga, men Herrans under uppenbara.*" — En Davids-synd fordrar en Davids-ånger. Herr N. N. är i sina samvetsqval Salomos efterföljare, som, ehuru konung och konung Salomo, dock gick offentligt på Jerusalems gator och begrät öppet inför allt folkets ögon det afguderi, hvartill han genom sina gemåler af hedendomen låtit sig förföras. Synden är nesan, icke straffet. Detta är tecknet till Guds förlåtelse och hör till reningen ifrån befläckelsen af brottet. Den egna rättfärdigheten må blygas. Der Gud förlåtit, är ingen menniska domare. Ho vet hvad oss händt, om ock vi blifvit frestade? "*Inled oss icke i frestelse*", läras vi derföre bedja. David behöll sin konungavärdighet, oaktadt sin synd; ty han gjorde bättring. Så har ock N. N. behållit sin börd, ty Gud har gifvit honom bättring. Men tale vi öppet om Davids och Salomos synd, straff och bättring, så är fara värdt, att vår veklighet att icke uttala det oss närmare liggande, heldre förtörnar Gud, än behagar honom. Så har jag tänkt, efter bästa vett och samvete. Gud vare min domare! *). — Vi ha fördristat oss

*) E. G. Geijer hade af StatsR. G. Adlerbeth fått den underrättelsen, att T. blifvit tillfrågad om denna sägen vore sanning, och förnekat den. Sådant låter sig väl antagas, och bevisar blott, att den icke genom T. blifvit utspridd, utan af N. N. sjelf under hans samvetssvaghet. Bland sina trosbröder gjorde T. ingen hemlighet deraf. Det var ingen pligt, som kräfde tystnad mellan barn af Guds hus. Den botfärdige ädlingen, som kallat honom till sin dödsbädd,

att tillägga T. en apostolisk ande. Dermed har icke wi menadt, att han var apostel, men en apostolisk man, en vir apostolicus, en man, sådan, som apostlarnes närmaste efterträdare. "*Varer mina efterföljare, såsom jag Christi*", säger Paulus. Detta var T. i sanning, ja, en Christi efterföljare i nya födelsen, såsom Jesus sjelf säger. Ett verkligt apostolat förutsätter en apostolisk tid, en sändning af Christus sjelf, såsom hans af Gud och Fadren. Apostlarne äro allena om denna nåd, intill dess någon tid kunde komma, enligt Guds råd, som liknade deras. Skulle dock hvad redan är anfördt, icke vara nog för beviset af en apostolisk ande och makt, så kunne vi tjena läsaren med flere sådana.

T. gick en gång på Stockholms gator och mötte en man, som han, så vidt man vet, hvarken sett eller känt förut. "Om ni ej i denna dag återvänder ifrån ert utsväfvande lefnadssätt, så är ni död inom åtta dar. Minns att Tollstadius sagt er det." Mannen studsade och teg; de gingo hvar sin väg utan vidare samtal. Den varnade bejdade sig väl, men slog sedan allt i vädret och återgick till sina frossande nöjen. Efter tre dagar blef han dödligt sjuk och vaknade till besinning. Han skickade efter T. som kom och vistades hos honom natt och dag, så vidt hans embete tillät, till dess han med godt samvete kunde tilldela honom Nattvarden. Efter åtta dagar var han död.

Det Gallomaniska fritänkeriet hade redan under Konung Fredriks tid inkommit i landet och T. hade att kämpa mången smärtsam strid med detta odjur. En ibland dessa må i sanning kallas Paulinisk.

Han sammanträffade en dag med en viss general i ett sällskap, hvarest samtalet kastade sig på Christna tron och dess dyraste föremål. Den höge herrn fann den vanvettig och förnuftslös. Vid T:ii saktmodiga, men starka vederläggning kände han sig öfvervunnen och tillgrep hånet och smädelsen. Ännu bar sig dock samtalet genom T:ii högchristliga tålamod, skicklighet och undfallenhet. Slutligen utbrast den högt uppsatte mannen: "Vet ni icke hvem jag är? Känner ni icke den plats jag innehar genom kunglig nåd?" — "Jag känner och erkänner den, men tror mig icke hafva gifvit Herr Generalen minsta anledning att åberopa sin rang; men efter Herr Generalen pockar på sin rang i sådana frågor, så tvingas ock jag att låta er veta hvem jag är. Jag

hade intet emot att alla fromma kände hemligheten. Så kunde allt afdömmas och försonas, före Christi dag. Botfärdigheten rymmer icke Fadersagan i Guds hus. Denne man kunde ej vara Stjernam. Han dog 1762, men T. 1759.

är i tjenst hos alla konungars konung. Hans namn är Jesus Christus, och i Hans namn bannlyser jag er, till dess ni lika öppet och offentligt återkallat edra hädelser, som ni här oförsvarligt utkastat dem." Mannen måste hemföras djupt träffad af dessa ord. Han begärde att få tala med T., men han kom icke. Slutligen, efter flera dagar och flera bud, och med vilkor att alla som hört hädelserna skulle tillkallas, infann sig T. och såg honom förstörd af samvetsqval och ångest. Han lät honom återkalla sina ord, hvilket befanns ske uppriktigt, och sade derefter: "Så vare då i Jesu Christi namn eder boja upplöst för denna gång och, gifve Gud! för evigt. Gack i frid och synda icke hädanefter." Den olyckliges ansigte ljusnade och allt var godt igen och bättre än någonsin förut. Den som tror sig om att våga ett tvifvel om denna sägen, må tillåta sig det på eget ansvar. Jag vet den från ett håll, som mig icke tillåter någon tvekan. — Sådana hjeltegerningar, utom efter apostlarna, känner icke kyrkohistorien, så vidt jag vet, — hvilket visserligen är mycket mindre än jag önskat, — mer än efter Ambrosius i Mailand och Lassenius, Pastor vid S:t Petri i Köpenhamn. Observandum — et cum veneratione — non imitandum, nisi per immediatum Spiritus Sancti mandatum*).

Det är bekant att presterskapet i Stockholm af ålder uppburit sin förtjenta lön genom en kringsänd bok, hvari alla, som gifva, anteckna sina namn och sitt frivilliga bidrag. Detta kallas termination. T. kunde aldrig förmå sig att tillåta sådant för sin räkning. "Den som finner min möda värd någon lön, ger väl Gud att sända mig hvad Honom behagar", sade han. Påskboken, som den heter, kom många i oläglig tid; man gaf för verldshedern, mer än hågen var. Sådant var honom profant, hans christliga sinne och förtröstan på Gud kunde icke lida det. Äfven härigenom blef han många sina embetsbröder förhatlig, ehuru han ej gjorde det till lag för andra, som det icke heller är. Det är en Guds gåfva. Ingen kan taga den, utan den varder gifven. Han lefde således med sitt hus, i fullkomligt ren mening,

*) Här må ingå ett bevis på T:ii fördomsfrihet och renhet från allt, som smakar af formad pietet. Han bjöds till middag i en fritänkares hus af medelclassen, från hvilket vanan af bön före och efter måltiden var bannlyst, ännu då för tiden en oerhörd förmätenhet. Vid inträdet i matsalen satte han sig genast till bordet, så snart han såg det för sig passande. Värden, som för hans skull hade beslutit att för den gången låta läsas till bord, yttrade förvånad: "Hur nu? Skulle vi icke läsa först?" "Det har jag undangjordt redan på Norrbro", sade T. — Mindre illa ingen bön, än den, som är utan uppriktighet, var hans mening.

det så kallade troslefvernet. Af Guds faderliga försorg för honom finnas en myckenhet af fullkomligt constaterade facta. Af så väl böjelse, som pligtkänsla gaf han så länge något fanns att ge, till dess att förrådet var uttömdt: *Gifver, så varder eder gifvet*, säger Jesus. Hans hulda och gudfruktiga maka kunde häri ej fullt följa hans hjeltebana med sina smärre steg och svagare tro, men han bar henne på sin större tros händer och kom aldrig på skam för sin vågsamhet i förtröstan till Gud. En predikodag, som flertalet af hans dagar voro, hände sig på morgonen, under det han i sin sal præmediterade sitt blifvande föredrag i församlingen; att en tiggare inkom. Han hade intet att ge, men såg en plåt aflagd å behörigt rum: den tog han och räckte den behöfvande. Frun, som sett tiggaren ingå och anade oråd, kom med pigan inspringande för att rädda den sparpenning, för hvilken steken skulle köpas till middagen. Det var för sent. "Nu har du gifvit bort hvad som skulle vara för de gäster du alltid har med dig ur kyrkan. Huru skall det nu gå?" klagade husmodren. "Det har jag icke kommit ihåg. Låt oss hoppas och tro på Gud; han hjelper oss väl." Den hustrogna pigan inföll: "Kyrkoherden säger alltid så till frun; men gå på torget med tron, få se hvad Kyrkoherden får för den." T. log och svarade: "Ja, väl! har du lust att gå till torgs med min tro, så skall du få." — "Ja, det har jag." "Skall bli", sade T. "Säg till nästa gång, när något fattas." — Detta samtal var knapt slut, förr än en dräng kom, sänd af sin husbonde, en välmående slagtare, med en hel kalf på axeln. Glädje, tårar och rörelse af tacksamhet till Gud och den välvillige gifvaren utbröto hos de fromma, sorgsna qvinnor och hugnade mer deras hjertan, än det rikaste förråd, utan sådan anblick af Guds omvårdnad och goda menniskors välvilja, kunnat förmå. En längre tid derefter inträdde en morgon samma piga i T:ii rum med underrättelse att hans fru vore i stort bekymmer för hushållet. "Vill du nu gå på torget med min tro och se hvad du kan få för den?" "Ja, om Kyrkoherden så vill." "Gå då, i Guds frid." "Huru skall jag bära mig åt?" "Gå till torget, som sagdt; få se hvad Gud gör." Pigan gick till Jakobs torg, som var närmast. Der stod en Norrlandsbonde med sitt fogellass. "Go-morron, jomfru!" sade han, med godlynta Norrlänningars vanliga umgängsamhet och lust för bekantskaper. "Hvar är jomfrun ifrån?" "Jag tjenar hos Kyrkoherden här i församlingen." "Hos honom då, som predikte här i Söndags, i den här kyrkan?" "Ja, hos honom." "Hos Tollstadius då?" "Ja, hos honom."

"Herre Gud! hvad jomfrun då är lycklig. Hon kan visst bli salig, om hon vill sjelf, hon. Jag hörde'n predika i Söndags, och si, det var predikan att komma till Guds rike på. Menar jomfrun att han skulle misstycka om jag skick'an ett par tjädrar?" — Det fromma tjenstehjonet svarade med tårar i ögonen: "Nej, det gjorde han visst icke; det kan jag försäkra er, far!" "Se här är ett par tjädrar, de bästa jag har: men det är skamligt?! Käre jomfru! be'n ursäkta!" — Pigan tog emot och välsignade den gode landtmannen i Guds namn. Hemkommen återsändes hon att bjuda den hedersamma mannen till middagen på sin tjäder. Ack! hvad frid, hvad glädje, hvad språk om Jesum och Guds Rike! Himmelens Gud välsigne enfalden och alla som förstå att ära och älska den!

Den benägne läsaren behagade öfverse med svagheten i dessa disjecta membra af en helig mans lefverne, och anse dem endast såsom samlingar och bidrag till en fullständig biographi af en Lutherska kyrkans apostel i Norden. En författare har i vår tid gjort sitt namn odödligt hos en tacksam efterverld genom ett högst lärorikt och uppbyggligt verk: "*Athanasius den Store och Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till dess strid emot Arianismen.*" En sådan författare och en sådan bok behöfdes för en tillfredsställande teckning af en sådan man, som T. Titeln vore ej heller illa vald: *Tollstadius och Svenska Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till den falska och förtydda Orthodoxien.* Min enskilda, fulla öfvertygelse är den, att, om Sverige varit, hvad Rom var och christenheten i Athanasii tid, så hade Tollstadius varit en Athanasius; ty ingen enda af den sednares nådegåfvor och dygder fattades honom. Gud skulle hafva utrustat honom dertill, utan svårighet; ty den inre födelsen i Gud, af Gud, genom och med Christus, var i honom fullkomligt öppen. Ett än större arbetsfält, än större frågor att lösa, jemte fullbildadt språk för uttalet, äro alla de företräden, som en något längre in skådande blick synes kunna skönja hos kyrkofadren. Samma tro, samma försakelse och sjelfuppoffring, samma nit om Guds ära, samma flit i kallelsen, samma omvårdnad af Gud och hans Englar, samma lidanden för sanningen, visserligen utanpå sedda, ehuru förfärliga, dock mindre, samma seger för sanningen, Guds ord och den rena tron och salighetsläran. Men dessa jemförelser äro i allmänhet endast för ro skull. "*J ären alle bröder*", säger Jesus om alla dem, som Fadren honom gifvit. De, som Gud föresatt sig att framföra till fulländningens mål för evigheten, äro alla, under alla yttre, tillfälliga o-

T. begärde icke segren för sig, utan för Christum och Hans Namn; derföre vann han den ock, ren och evig. Dess. hans hjeltedater äro här så ofta omtalade och, så godt man förmått, tecknade; men hans ödmjukhet, saktmod och tåla- mod, som äro hans största och heligaste dygder, ha ännu föga erhållit något exempel. Man har otaliga bevis huru han förstått att strida och segra genom dessa dygder, som alla härstamma från korset på Golgatha. En dag mötte honom i sina trappor en man, af sjelfva Satan antänd att öfverfalla honom med ovett, och som förut, under hans frånvaro, farit ut i de gröfsta otidigheter emot honom i hans eget hus. "Guds frid, god morgon, min vän!" sade han, och aftog sin kalott. Hela vreden försvann, mannen blef lugn och mild och erkände sitt misstag. Satan måste packa in och resa sin väg. Denna välönskan gick af hjertat i Christi kraft, för hvilken afgrunden måste fly; — det var sakta. T. brukade säga och kunde säga af erfarenhet: "*Djefvulens band äro som ruttet strå, emot den mäktige Jesus.*" Så är det, ehvar Gud gifvit tron och själen är redlig i sjelfupp- offring åt sin Frälsare; annars sitter den väl fast nog i bo- jan och kafvar och fäktar förgäfves. Hans båda medhjelpare i embetet, som han af välvilja, utan behof, upptagit och försörjde, angåfvo honom, som irrlärig; han bibehöll dem och fortsatte sina välgerningar. De angåfvo honom ingen; han fortsatte sin välvilja. Dock, det är i hans sätt att lära, som hans inre klarast afspeglar sig. Lefvernet och gernin- garne äro inseglet och bekräftelsen af ordet. Hörom i kort- het, hvad rummet kan medge!

Mot girigheten och besittningen i egenhet, lärde han: "Huru har du din egendom? I hvad sinne? Huru har du dig när du vinner eller får något? Blir du glad, som hvi- len gåfves dig? Huru är du till mods när du förlorar nå- got? Är du mycket bedröfvad, frestas du till knot eller förtviflan? Är egendomen dig såsom huden på kroppen el- ler såsom kläderna, hvilka du kan af- och påkläda utan smärta?" — "När du ger och hjelper, gör icke väsen deraf: tacka fast mer Gud för tillfället till en god gerning." "*Det är sällare gifva, än få*", säger Jesus. — "Käraste barn! lå- gen vara på edert inre och vandren med djup vördnad och

---

gudsfruktan till grund. Folkmassan kallas i Skriften *hafvet*. Om man fördristar sig uppröra den, huru vill man regera den? Xerxes piskade Hellesponten med ris, men, som man vet, gjorde det ingen verkan. Geijer var ju liberal nog, men icke utan gudsfruktan. Han har sagt ett oförgätligt ord: "*Det är lättare att väcka elden, än re- gera den.*" Christendomens upprorspredikan är den enda pålitliga.

ktan i Guds närvarelse. Gån aldrig obeväpnade till edra
sler och arbeten, utan träden fromt inför Gud, såsom
pvaktande i Hans närvaro. Begagnen alla tillfällen J kun-
a få till insamling och bön, äfven i de tider, då J be-
nen eder i mörker och torka. "Jag kan ej bedja", säger
n. "Kära barn! betänk, det finnes den, som kan: det är
ius, din trogne vän, din själs vän; han är innerligen när-
ande, om det än hvarken synes eller kännes. Hans ande
tår vår svaghet och företräder oss på bästa sätt, med o-
lig suckan." Rom. 8: 26 *).

Det är Gud, som uppväcker de döda i synden; men en
Gud utrustad och sänd lärare är hans tjenare dertill och
kas, ehvar Gud det ger. Derföre underlät aldrig T. i
a föredrag, så enskilta, som offentliga, att arbeta till
ra syndares väckelse; ty han föraktade ingen och slöt sig
e secteriskt till sjelfvalda församlingar, så i döden trogen
ıder han än var till alla dem, som Gud utvalt och Chri-
s upptagit och med sig och de sina införlifvat. "*Vakna*
u, du som sofver, och stå upp ifrån de döda, så varder
ristus dig upplysande", var ett bland hans kärleksord.
en öron hafver att höra, han höre." Har du genom Guds
l lärt att känna synd för synd, så vet du, att du nu
r fallet är af naturen och den köttsliga födelsen vre-
s barn och, ty värr, icke kärlekens. Derföre måste du
a dig försonas med Gud genom Jesum. Detta sker ge-
m hans förbundsblod, för hvars emottagande du i själ
hjerta måste beredas och försonlig (tingibel) göras;
i förstockelsen, hårdheten, samvetslösheten har själen in-
i fattlighet för denna dyra nåd. När derföre synden i
uppvaknat, så förtvifla icke, utan tro, att du är sökt
Guds barmhertighet och kallelse till bättring. Inveckla
själ i tron på Christi förtjenst, kors och död för dina
der och anse afgjordt, att dina synder äro genom Jesum
Gud förlåtna, ehuru du ännu ej erfar det i hjertat.
pp aldrig hoppet, förbida i tålamod din Frälsares stund.
r ditt hjerta är dertill beredt, skall han visst komma och
s dig erfara hvad syndaförlåtelse och rättfärdiggörelse är
det goda samvete, som är Guds nådegåfva i Christo,

*) Tyska biographen har här en vers, som förtjenar anföras på
grundspråket: O Seele! siehst du keine Spur, So glaube nur.
, wer nur glauben könte! So gib dich Jesu in die Cur, Und bete
. Ja, wer nur beten könte! So seufz', geängst'te Creatur, Und
ine nur. Ja, wer nur weinen könte! Findst du, im Glauben,
tem, Weinen, Nicht deines holden Bräutgams Spur, So harre nur.

Syrachs dageliga gästabud och Nya Testamentets blodig tid, hvari Gud återtar den förlorade sonen och gläder återse sin Adam, som fallet rifvit ur hans hjerta. Tv icke i anfäktningen på Christi tillfyllestgörelse för dina synder, men nöj dig icke med någon egen och sjelfgjord där härom, utan förbida erfarenhet häraf i väsende och kraft Jesus sjelf. Han kommer och kommer snart, så snart ditt hjerta är förkrossadt, din afvoghet bruten och ditt sinn förödmjukadt. Komme han förr, det skulle bli till ditt förderf genom egen upphöjelse. Att han dröjer, som dig tyckes, det sker af vishet och ömhet för ditt väl, att genom otidig nåd föranleda din ofärd, men bevara dig från Lucifers sjukdom af egenära och sjelfberömmelse. Skriftens heliga löften om barmhertighet med ångerfulla syndare och sökande själar kallade han med ett honom eget evangeliskt behag, "*Guds nåderika förskrifningar*", som en öfver synden och förderfvet bedröfvad själ skulle hålla sig fast vid, mer än vid lifvet, hvilket man måste offra Gudi af trofasthet i tron; "*ty den som låter sitt lif*", släpper det, så att säga, ger det till spillo för att finna Gud, "*han skall behålla det, men den som behåller det, han skall mista det*", säger Jesus. Har nu din själ af Guds hand ernått tröst och en nådig förlåtelse af dina synder, för Jesu död och blod och i Jesu död och blod, så vet, att dig åligger afdö från alla dina vanarter och köttsliga lustar och begärelser, såsom Paulus säger i Tit. 2: 10, 11: "*Guds nåd, helsosam allom menniskom, är uppenbarad; och lärer oss, att vi skole försaka ogudaktighet och verldslig lusta och lefva tukteliga, rättfärdiga och gudeliga i denna verlden.*" Såsom Jesus burit dina synder för dig och köpt dig med korsets död förlåtelse af Fadren i sig, så måste du nu i hans kraft lära att sjelf bära dina synder med honom, såsom hans vän och tjenare, af tacksamhet, bära och bortbära dem, så att din gamla menniska dör i din egen öcken *), en salig död, hvarunder den nya menniskan, Christus i dig och du i Christo, dageligen tillväxer, till dess Christus vinner en gestalt, ett personligt bestämdt, sjelfständigt lif i dig. Detta är att hvar dag såsom Paulus, om än i större svaghet, än han, dö hvar dag med Christum och uppstå med honom, till den invärtes menniskan. Så, ju mer den gamla menniskan, syndens menniska, aftager, desto mer tillväxer den nya menniskan, dag

*) I din egen öcken, ditt inres öcken. Se här claven till en förklaring af den rika figuren om syndabocken.

År du trogen häruti, att genom nåden korsfästa ditt kött
med lustar och begärelser, så får du nåd för nåd. Gud
för sed att så umgås med sina dibarn; han förer dem
sig allt närmare genom ljus, öfvertygelser, sanningar,
r och en känbar försmak af sin kärleks ljuflighet för
tärka tron och förtroendet till sin faderlighet; men be-
dig ifrån att bespegla dig och förlusta dig deri: tag
med tacksamhet, ödmjuka dig och erkänn din ovärdig-
och Guds fria, oförtjenta nåd. "Gå alltid Gud till
och kom ihåg, att han ej behöfver dig, men du ho-
" "*Bittida* — förekommande — *vill jag söka dig*,
", sade David. Tänk icke att bygga dig hyddor på för-
gens berg och stanna i loppet. Det är ett pund, hvar-
lu skall ockra och vinna och förvärfva dubbelt till den
, då Herren kommer och fordrar redo för det han hos
edlagt. Har du fått två pund, så måste du dermed
två, fem med fem, tio med tio. Här gäller att icke
a ditt pund i svetteduken. Betänk det dyra ordet:
Son, min Dotter! vill du tjena Gud, så bered dig på
sen." Syr. 2: 1. "*Se på Christum, som tron begynt*
illkommat"; annars älskar du Gud för gåfvornas och
heternas skull och icke för hans egen skull. Låt dig
räffas af Pauli förebråelse till den otacksamma försam-
: "*Alle sägo de på sitt och ingen på Herrans.*" Du
älska Gud för hans egen skull, icke vinningslysten
a egen skull. Sådant allena är ära och tro. Frukta
ld kan annars återta sin nåd och tillsluta himlen för
öner. Tag varning af Jakobs ord: "*J bedjen, men J*
tet, ty J bedjen illa, nemligen, att J det i edert hjer-
lust förtära skolen." Du måste älska Gud för hans
kull, utan anspråk för din sinnlighet och ditt förnuft.
ristendomen är ett brinnande hjerta, för hvars lågor
eningar försvinna, som agnar för vinden. "*Jag är*
att upptända en eld på jorden", säger Jesus, "*och*
nskar jag att den redan brunne." Der Jesus döper
nda och med eld, der blir den svagaste en hjelte.
ste lära att lefva af den nakna tron. Den har nu
an om barnaskap hos Gud och har fått dina synders
se och är nu, för Christi skull, i Christo hos Gud
från dom, förbannelse och syndastraff, såsom för-
s; men du måste ock låta dig befrias från syndens
ch herravälde. Har du nåd, så vänta dig ock aga.
Herren älskar den agar han." "*Är du utan aga, så*
oäkta, och icke barn." Du måste afdö synden i Christi

död och derföre införas och ingå i hans död, och lär
älska korset och lidandet, såsom din Frälsares strid
Du måste bli hans lifegen och lefva endast i och ge
honom. Annorlunda kan du icke befrias från syndens
dom. Detta afgår icke utan strid, ofta till blods, inna
blir så Gud i Christo offrad att Han i dig, utan dig
öfvervinna, förstöra, döda all fiendskap till Gud och
ningen som i dig hemlig är, uppenbara och tillintetgöra
Du måste lära att utan allt förbehåll öfverlåta dig i G
händer, så att den gamla menniskan genom Hans makt
förlora mod och blod och all förmåga att stå Guds A
emot. Det vare långt ifrån mig, sade han ofta, att
klara våra fiender oöfvervinneliga. Det är den största
som kan tillfogas Jesu namn, att förklara Honom vara
så vanmäktig Frälsare; men man måste förtro sig h
oinskränkt och låta sig frälsas. Har han för oss se
hvarföre skulle han icke ega makt att inom oss sje
öfvervinna alla våra fiender." — Så lärde T. och besty
det med sitt eget lefverne och föredöme. Till flitigt
dium af den Heliga Skrift uppmanade han alltid, tr
och hjertligt. Sectväsen och partisjuka var hans
hvaremot han aldrig tröttnade att faderligen varna,
nerligen emot den svåraste af all villfarelse, som tillät
den på bekostnad af Christi blod och medgaf köttets
ningar, förmenande all strid och försakelse onödig,
ett verk under lagen, på grund deraf, att Christus för
allt öfvervunnit. Genom en sådan lära, — och den
hans tids falska evangelium — sade han, ställes dörren
öppen för all möjlig gudlöshet. — Man märker i hans
dikningar, utan att han ger det tillkänna, en särskilt
ning till alla slag af åhörare, oomvända, skrymtare,
dröfvade, sökande, begynnare och nyss benådade, besö
och anfäktade af lägre och högre grader, allt intill
högsta. En Apostel har ingen annan vandel, än den
betygar, ett barn ingen annan väg, än den han lär,
och föregår. Stilen är nu föråldrad, men helsosam;
randet i röst och allt var underbart af värdighet,
behag och välljud både för öra, hjerta och sinne.
gick hem utan att hafva fått sitt behof. Det fördo
lifvet med Christo i Gudi var honom likaså väl bekant
den högre och lägre sedligheten i all sin renhet och
het. En gåfva att göra det högsta fattligt för
ehvar vilje och uppriktighet fanns, egde han i ovanlig
grad. Detta var isynnerhet hans mästerskap. Derföre

i hans ord outsägligen mer, än som förekommer vid a påseendet, hvilket den erfar, som håller hans ord tro och lydnad; ack! att man fullt kunde säga: Exas novi!

"Se till, sade han, att du vandrar i hörsam lydnad det mått af nåd Gud dig förlänat. I alla vidrigheter träffa dig inifrån och utifrån, i det hvardagliga, i ditt dina sysslor, dina bestyr, hvad det vara må, — var och tålig; ty de små, oansenliga och ringa motgångar, alla dagar och stunder lägga sig i din väg, äro just kors, som du måste bära i din Frälsares sanna efterlse, såsom Han säger: *"Den mig efterfölja vill, han veake — försake — sig sjelf, tage sitt kors på sig hvar och följe mig efter.* Derföre tig, fördrag, tål, lid och låt dig åt Gud. Tag allt, såsom af Gud tillsändt till öfning i tålamod och tro. Du vill ju växa? Detta är som hjelper dig dertill."

"Har Gud uppnått sitt mål, som är att förlossa och dig från all synd och egenhet; så utför han domen till r öfver alla dina andliga fiender och låter sig i nåd af finnas. Han uppenbarar sig i din själ, efter Jesu löfte: *och Fadren med den helige Ande skola komma och a boende när eder."* "Du kan få den nåd, att Husfadren ut och tingar dig till arbetare i sin Vingård. Men, dyra haf tålamod i de tider, när din Själavän döljer sig och örekommer dig såsom af honom öfvergifven. Vet och att han ännu är qvar och bistår dig hemligen i ditt rsta, ehuru du ej blir det varse. Han är ej borta, han blott tagit din anda till sig för att fostra den och dig, öfva dig under korset till sjelfkännedom. Solen är ej ången fast molnen bortskymma den. Dagens ljus är qvar, fast solens undangömmes. Ljuset lyser i mörkfast mörkret icke begriper det. När Antonius i sin lom hade genomgått sin första höga, förfärliga anfäktoch Jesus derefter besökte honom innerligen, frågade "Herre! hvarest var du under fiendens raseri?" "Här jag, hos dig Antonius! och gladde mig åt din strid." måste nu lära dig tro på den du icke ser och hoppas, est intet hopp är. Du måste lära dig att tro emot tron, vill säga, öfver all din hittills vunna fattning af tron i , på det du må växa från tro till tro. Salig är du om uthärdar i tålamod. Stupar du, så stå upp igen och dig i tålamod. Otålighet skadar visst, men Gud tillar den ej sina barn, som hålla troheten i sitt uppsåt,

utan hjelper dem åter på fötter. "*Om den rättfärdige faller sju resor om dagen, så står han upp igen.*" De små vederv heter du genomgått — hvad äro de mot Jesu lidande för di ja, emot hans heliga blodvittnens, genom hvilka han till dig bekännelsen och sitt evangelium?! — De små pro bestått skall du icke ångra, när du efteråt märker hva vunnit derpå, nemligen, huru din vilja blifvit ren frå falsk böjelse, ditt begär från all orea lust, ditt förs från mörker, oreda, förvirring och alla missledande begr ditt minne och dina tankar från alla oheliga spe bilder, inbillningar och föreställningar; och huru en deremot blifvit och blir allt mer och mer ditt allt i al ditt enda begär, din enda håg, vilja, lust och kärlek, sol, ditt ljus, ditt hem, din verld, ditt fädernesland. vän, Fader, Broder, Lärare, Herre, Rådgifvare, tillfl nöden, glädje i friden. Är icke detta salighet, redan den för menniskans hela inre varelse?" sade den dyre G mannen; "jo, en outsäglig salighet; ty själen bevärdiga att blifva ett Tempel och en boning för Guds helig Treenighet; hon åtnjuter Hans gemenskap i ljuset och drar i ljuset; hon blir en medborgare i Christi himm och har, som Paulus, om än icke i samma apostlahög stämmelse, dock, i anseende till saligheten, sin vandel sin Ande i himmelen, dädan hon väntar Frälsaren. E den jordiska hyddan, det arma huset af ler, kodershyd lerkärlet, efter Guds råd i vishet, rättfärdighet och måste ännu en tid dväljas i dödligheten; så har dock sj och anden redan här i tiden funnit hvilosabbathen, oc dar med glad förtröstan äfven kroppens förvandling på C sti dag med den yttersta Basunen." — Är icke detta lärighet? Det var för denna tro, lära och bekännelse, Tollstadius hatades och förföljdes, till och med af en bröder, och som än i dag och till verldens ända C lemmar hatas, hånas och förföljas. Hvilken skulle icke erinra sig Skriftens ord: "*Jag är okänd för min egen ders barn! Så är jag slagen i deras hus, som mig äls Hvad J hafven gjort en af dessa minsta mina bröder, hafven J gjort mig*", skall domaren säga på den stora gen. Osalig den, som icke dessförinnan kunnat lära *i hvem han stungit hafver!*

Gud hade hunnit sitt föresatta mål: Segren var vu så som Han ville ha den vunnen: Vittnesbördet var gi bekännelsen betygad, fullmagen för tidens och landets i hans tid, såsom den Högste i sitt Råd beslutit; den tr och trägne arbetaren hade afgjort sitt dagsarbete: ör

na voro ändade, hvilodagen var kommen. "*När Solen t om bergen ilar Och bådar sjette dagens qväll; Går ıkarlen hem, och hvilar Till Herrans Sabbath i sitt tjäll.*" lan var inne när det behagade den gode Guden att hemla sin tjenare, gifva honom sin lön och insätta honom i bestkärda arf. "*Men du, Daniel! gack bort, till dess len kommer; och hvila dig, att du må uppstå i din del, dagarna hafva en ända.*" — T. var af en sund och ck kroppsbyggnad, så att han, i större delen af sin lef-l, sällan lidit af ohelsa. Men i de åtta sista åren behale Gud öfva hans tålamod äfven med denna korsbörda. dtäppa, sten och slutligen vattusot begynte nu besvära om. Från stenplågorna blef han genom läkemedel, som d välsignade, nästan befriad; men andtäppan och vattuın tilltogo allt intill hans död, så att han slutligen ent med största möda kunde stå och röra sig. Han led, a hördes aldrig klaga; sin vänliga, behagliga blick och ı milda anletsdrag behöll han oförändrade. Icke heller lerlät han att med samma nit och oförtrutenhet, som alltillförene, sköta sitt embete, så att han några få veckor e sin död predikade, Pingstdagen i Jakob och Annandag gst i Johannis kyrka: det var år 1759, hans sista preningar. Andtäppan och mattheten tilltogo: likväl fortle han ännu någon tid sina dagliga husförhör och förtade andra bestyr, hörande till hans embete, allt intill dagar före sin bortgång. Man erinrade honom att han de hvila. Han svarade: "Jag får snart hvila nog." De a dagar som han tillbragte i sitt hus, såg man honom i stilla indragenhet inom sig sjelf, fördjupad i andakt och erlåtenhet åt Guds vilja. Derigenom, ehuru han flera kor icke haft nattro, icke heller kunde hvila afklädd i g, utan måste sitta i en länstol, var han så lugn och d, att icke ett ord, icke en halfdragen ande af otålighet, e en bedröfvelsens suck hördes eller märktes eller ens sta förändring i hans vänliga, blida anlete. Han var för cket död före döden: döden var för honom en alltför amal och förtrogen bekant, för att göra honom någon eller möda: han var för gammal vän, för nära förbun-ı med honom, som döden öfvervunnit, som är uppståndsen och lifvet, för att kunna vidröras af någon döıs bitterhet. "*En fridens Engel ropte: kom! Och hjertat 's ej vackla, När döden sakta vände om Den bleka lifvets kla.*" Tvenne stora läkare besökte och tjente honom träunder hans sjukdom. Allt hvad de förordnade mottog

han lydigt, som ett barn, så ofta man tillsade. Desse herrar, som väl visste hvilka smärtsamma plågor sådana sjukdomar, som hans nu voro, medföra, förundrade sig öfver hans tålighet och bekände med tårar, att dem icke förekommit en så tålig patient. — Några dagar före hans sista inträffade den stora vådelden på Söder, i hvilken 900 hus och gårdar förtärdes af lågorna och deribland Maria kyrka. Man frågade honom under det den påstod, om han oroades deraf? *"Det är ju allt timligt och förgängligt"*, svarade han. *"Gud bevare de arma menniskorna, att ingen må omkomma, och låte de fattiga husvilla få barmhertighet af sina medmenniskor!"* När man anmälte att Maria kyrka var antänd, sade han: *"Det är rätt för Gud. Det sker intet ondt i Staden, som Herren icke gör."* Det enda, som sårade honom, var att hans husfolk och närmaste *) jämrade sig öfver hans förestående bortgång. *"Gråten icke öfver mig,* sade han, *J bedröfven mig dermed; bedjen heldre Gud att hans vilja i Christo Jesu måtte ske"* —, hans vanliga ord vid döendes läger. Vänner, Bröder och alla, som han såg bedröfvade öfver sin föresedda hädanfärd, hänvisade han i himmelskt sinne till Pauli stora ord i Ebr. 7: 22: *"Så mycket bättre Testamente hafver Jesus upprättat. Desse äro många prester vordne, derföre att döden lät dem icke blifva; men denne, efter Han blifver evinnerliga, hafver ett oförgängligt presterskap. Hvarföre han ock kan evinnerliga saliga göra dem som genom Honom komma till Gud; ock lefver alltid och beder alltid för dem."* Han var, såsom alltid under sina helsas dagar, ödmjuk, mild, kärleksfull mot alla, som kommo att besöka honom. När han slutligen litet eller intet förmådde att röra sin tunga, gaf han dock genom vänliga blickar och händernas rörelse sin välvilja tillkänna. De sista ord, som hördes af hans mun innehöllo ett svar på läkarens fråga: Huru han nu befann sig? Efter någon tystnad, — ordet kostade honom möda — sade han: *"Jag brinner i längtan efter Jesum."* Och härmed tystnade för tiden denna heliga röst, som talat så mycket till Jesu Christi bekännelse, Guds ära och själars frälsning. Barmhertige Gud när skall du sända den och dem, som vidtaga offentligt och öppet der, hvarest denne din tjenare slöt? **).

---

*) Hans goda fru hade dött 11 år före honom och två dess barn före henne i deras spädaste barndom.

**) En enda lärjunge vet man inom presterliga kallet, ehuru många utom det, hvilken värdigt och troget efterföljde hans fjät. ...

Sedan han efter detta ord legat en stund, indragen i Guds och sin Frälsares åtanka, såsom skådande och deltagande i Jerusalems heliga gudstjenst, afsomnade han stilla och saligt och gick hem till Öfverherden, som han så länge tjenat i lifvets fullkomliga uppoffring för hans hus, husfolk och återlösta, klockan mellan 4 och 5 på eftermiddagen d. 28 Juli 1759, sedan han här i sitt främlingshem uthärdat i 66 år, 5 månader, 7 dagar, och 40 år trampat korsstigen i sin Frälsares efterföljelse i predikoembetet. Hans liflösa lekamen blef d. 30 i samma månad, med laglydnad för budet om jordfästningen under varma årstiden, beledsagad till sitt hvilorum. Skyndsamheten hade väl här icke varit af nöden med ett lik, som Gud sjelf balsamerat; men den tecknar och ärar mannen på hans döda mull, måhända äfven hans tid, åtminstone i detta hänseende. Begrafningen skedde i St. Jakobs kyrka, full för alla närvarande af minnen sedan 12 år från hans härliga predikningar och altartjenster. Jordfästningen förrättades af Pastor Primarius, Consistorii Præses Herr Dr. Schröder, som talade fromt öfver Es. 57: 1, 2: "*Den rättfärdige förgås och ingen är, som lägger det på hjertat: Och helige män varda bortryckte, och ingen aktar deruppå; ty de rättfärdige varda borttagne från olyckan. Men de som redeliga för sig vandrat hafva, komma till frid, och kvilas uti deras kamrar.*" Några, icke alla, hans medtjenare i Consistorio följde honom till grafven. På kistan lästes Coloss. 3: 3: *J ären döde, och edert lif är fördoldt med Christo i Gud.*

Det säger sig sjelft att vid en så ryktbar mans begrafning skulle kyrkan bli öfverfylld med folk; framförallt kunde väl svårligen någon from och christtrogen själ och minst någon af hans många vänner och lärjungar tillåta sig, utan nödfall, att vara frånvarande vid en sådan sorgens högtid. Alla samlades för att med saknadens, erkänslans och himmelsglädjens blandade tårar bjuda sin, näst Gud och Jesum, mest älskade vän och välgörare sitt sista farväl. Härvid tilldrog sig ett af dessa dyra kärlekens under, som enfalden i helig blindhet tror, men den upplysta, sjelfkloka verlden i otrogen blindhet förhånar. Den aflidnes älsklingspsalm, "*Jesus allt mitt goda är*", afsjöngs med sina vackra ord och

---

var Kyrkoherden *Lind* i Söderhamn, hvilken varit hans adjunct i Jakob. Från honom, Tollstadii trogna afbild, härstammar i roten allt det goda, som ehuru svagt, men uppriktigt lefver i denna lilla stad, det näst gränsande Norrala och troligen i hela Helsingland, och som kättaren Erik Jansson ej förmått förvilla, förvilda och bortföra.

ej mindre vackra tonfall. Icke en, utan hundradetal af den bortgångnes trosvänner, bröder och tacksamma lärjungar hörde alla och berättade sedan för hvarandra, att de hört en djup suck ur likkistan för hvar gång, som Jesu namn i sången utsades. *"Icke kunde det vara liket, icke den döda, liflösa kroppen som suckade"*, säger man, och förklarar allt för dikt och de redligaste sanningsvänner för svärmare och dårar. Emellertid är det så sannt, som sanning, att en otalig mängd af fromma menniskor, hvaribland äfven lärde, hörde alla detta under och skulle kunnat på sin salighetsed betyga att de hört det. Efteråt var det ett kärlekens samtal dem emellan, så länge de lefde. Huru är då sammanhanget med sådana besynnerligheter, motsägelser, hvaraf likväl kyrkohistorien om de heligas lefverne är så uppfylld? Med läsarens benägna tillåtelse vill jag lemna den förklaring, hvarvid jag sjelf hvilar. — Gud tog af Mose Anda och gaf åt Aron, och Moses skulle vara Arons Gud. Alla som hade hört Tollstadius, åtnjutit hans förböner och himmelska umgänge, brunno af tacksamhet och genkärlek: Gud hade gifvit dem af Tollstadii Anda, och T. sjelf hade genom Gud gifvit dem af sin Anda. Denna Anda var det som suckade i dem alla då Jesu namn nämndes. Deri låg en förbön, ett dödsoffer för den aflidnes själ; men att alla hörde det såsom ur kistan, det härrörde deraf, att för deras imagination i den yttre anden, var deras Tollstadius ur likkistan. Det sanna, vackra, rörande i undret är kärleken till Jesum och allas förening i honom med hvarandra inbördes; men det yttre phænomenet är en menlös illusion af sinnenas svaghet. *"Denna hemlighet är stor*, säger Paulus, *jag menar Christus och Församlingen."* En djupt förborgad förening är i Christo mellan alla trogna Guds barn, som äro verkliga lemmar i hans lekamen. Döden i naturen är allt för svag att bryta den. Den vidröres knapt deraf. — Ännu ett par vedermälen af samma art! När Venerabilis Beda var nära sin dödsstund, uppväcktes i hans själ ett oemotståndligt begär att bekänna Christum. Han anmodade sin ende närvarande lärjunge att föra honom till någon folksamling. Ynglingen visste ingen möjlighet, och att vägra förböd honom den heligaste vördnad för den gamle. I sitt bekymmer följde han sin lärare till ett rum, uppfylldt med klapperaten. "Se här, Fader! sade han; äro många menniskor församlade." *Beda* trodde och predikade: lärjungen hade aldrig hört hans föredrag mera hänförande. Han slöt och samma lärjunge hörde nu stenarne säga: *Amen*, och

som Israël mellan Ebal och Garizim, när Lagens välsignelse och förbannelse uttalades. Det vigtiga för Gud och Hans vän *Beda* var, att han före döden skulle uttala sitt hjerta. Hvad stenarna icke hörde, det fick väl menniskor höra en annan gång: "*Hvad J sägen i kammaren skall predikas på taket*", försäkrade Jesus sina lärjungar. — David i Munktorp hängde sin handske på solstrålen. Så såg han det i from enfald; men den hängde ej på solstrålen, utan på hans tro till Gud i Christi gemenskap, genom hvilken han, i sin beskärda krets, beherrskade naturkrafterna. — Värdes inse, ärade läsare! huru liten vigt det ligger på det torra, abstracta, profana förståndet, i salighetsfrågan. Vi må här tryggt påminna om Jesu ord: *Salige äro de, som icke se och dock tro*, nemligen allt hvad Gud gör i Christi kärlek. Måtte föraktet för våra heliga Fäders enfald upphöra! Vi äre icke bättre i oss sjelfve och inför Gud genom den art af förstånd, som vi ege före dem, utan vi äre sämre. I deras heliga enfald var tro och tacksamhet till Gud; i vårt spefulla förstånd är högfärd och sjelfklokhet i otro. "*Förståndet uppblåser, men kärleken förbättrar*", säger Paulus.

Evangelisten Lucas tillkännager i första verserna af sitt Evangelium, att han upptecknat det från dem som sjelfve sett och hört hvad han berättat. Misstyck således icke, ärade läsare! att här finna traditioner efter dem, som personligen umgåtts med T., sjelfve, jag vågar försäkra det vid vår Herra Jesum Christum, varit Hans lärjungar, som är när de sina alla dagar intill dagarnas ända, och umgåtts med flere af T:ii vänner, hvilka, ehuru icke framställda af Gud, såsom han, inför verlden, dock varit hans värdige bröder och medvandrare. Hvad är skrift annat än uppteckuad tradition? Frågan är blott, om en tradition är värdig att fästas genom skrift. Härom må Guds Ande nu tala i allas deras samvete, som detta läsa. Pröfva allt och behåll hvad dig godt och helsosamt är! Farväl.

P. S. T:ii biograph omtalar, att en Biskop skulle hafva på vägen till Stockholm hastigt dött, såsom slagen af Guds dom, emedan han haft i sinnet att anklaga T. De fromma i hans tid voro sällan vana att höra annat, än att T. förföljdes och förtalades af sina embetsbröder, och hafva här förhastat sitt ömdöme. Denne Biskop var *And. Rydelius*, som gifvit sig på vägen ifrån Lund till hufvudstaden i fullkomligt motsatt afsigt. Hans uppsåt var att hos Regering och Ständer verka för gudaktig-

heten, icke emot den; men Gud, som såg hans rena välvilja, belönade honom med en salig död, emedan hans vittnesbörd i vishetens råd icke var beslutadt.

Denna uppsats, ofta afbruten genom en mängd af anekdoter, måhända icke alltid väl inpassade i sammanhanget, har blifvit fläckig, men, som man hoppas, dock icke befläckad. Det största vedermälet af T:ii djupa inföddelse i Gud, hvilket man tvekat vid att anföra, må dock här finna rum. Modet har vuxit under författandet; Guds helige Ande beherrske läsarens föreställning om en så hög sak!

Någon tid efter Kon. Fredriks död, inträdde en morgon i T:ii yttre rum en af hans käraste, förtrognaste, värdige lärjungar, som vanligt, i ett samvetsärende. Inkommen möttes han genast af en underbar känsla af frid och stridett djup af stillhet, en makt af Guds Ande, förut honom okänd, uppsteg i han själ. Han förstod att hans dyre lärare hade ingått med Gud i Gud i något heligt böneoffer, som ej fick störas eller afbrytas. Han satte sig ned och afbidade. Efter lång, men kär väntan, hvarunder afbrutna ord och djupa suckar afvexlande hördes från inre rummet, utkom T. uttröttad och badande i svett, såsom från tungt arbete. Helsning och Guds frid! — "Herr Kyrkoherden har haft mycken möda i dag." — "Ja! det kostar på, må du tro." — Under fortsättningen af samtalet vågade lärjungen fråga: "Huru står det nu till med Kung Fredrik?" — "Ja! Gud vare lof!" svarade T. med en suck af Guds barmhertighet, som tycktes lärjungen dragen genom jorden och omfatta tid och evighet; "det går väl an: han har hvilostunder." — Såsom bekant är, dog K. Fredrik som en botfärdig syndare. Sat sapienti.

TROILIUS, MAGNUS.

Föddes d. 25 Juli 1704 i Husby, der fadren var Kyrkoherde. Denne, *Jakob T.*, var "för sin tid en högt ansedd man", hade varit först Eloqu. och sedan Hist. Lector i Vesterås, allt framgent känd för att granska forntidens häfder, men isynnerhet lärde mäns bref, dem han flitigt afskref. Död 1717. Hans hustru, *Christ. Horneman*, f. 1667, torde hafva dött före honom; har åtminstone icke lefvat till 1772 såsom Muncktell skrifver.

Magnus njöt sin första undervisning af fadren, men sändes redan 1713 med enskild informator till Upsala. Ingick

icke destomindre, till följe af fadrens frånfälle, på Vesterås gymnasium 1719, och mognade der i trenne år för den akademiska friheten. Denna lär han begagnat så väl, att han gjorde en lycka lik den, hans cusin och akad.-kamrat Sam. Tr. hade att oförmodadt kallas till Docens. Vår Magni lycka var i så måtto större, som han efter blott en disputation 1733 förklarades värdig nämnde utmärkelse. Det var i de mathematiska vetenskaperna, han så utmärkt sig. Han kallas af M. visserligen "Magister Docens" (och nämnes äfven i Riksdagshandlingarne *Magister)*, men då intet vidare nämnes om hans promotion, torde han med cusinen Samuel haft det gemensamt att vara ograduerad. Desto större var hedern af de utmärkelser, dem vederforos. Af Erkebiskop J. Steuchius utsågs Magnus Tr. 1736 till Legationspredikant i Constantinopel; försedd med Konungens fullmakt d. 12 Juni, prestvigdes han i Vesterås d. 3 Aug. s. å. Afresan skedde derpå till Lübeck; derifrån genom Hamburg, Nürnberg, Augsburg, Venedig och tvert öfver Italien till Livorno, der han i början af 1737 gick om bord till Smyrna och ankom i Mars till Constantinopel. Under vägen gjorde han flera lärda bekantskaper. De få christna, han förefann i Constantinopel, voro ett betryckt tillstånd. Detta gaf honom anledning att i tvenne memorialer till Presteståndet vid 1738 års riksdag göra kraftiga föreställningar om behofvet af en kyrkas uppbyggande för de betryckta i Constantinopel. Den saken syntes icke kunna uträttas skriftligen, hvarföre han på Konungens befallning i slutet af 1739 begaf sig på återresan till Sverige, för att muntligen redogöra för kyrkobyggnadsangelägenheten. Ett helt år var han på vägen, enligt Gezelii uppgift, ty först i Dec. 1740 anlände han till fäderneslandet. Föreställningen i det ärende, för hvilket han gjort den långa och långvariga resan, hade önskad verkan, och medel anordnades till kyrkobyggnaden. Men Troilii eget missionsnit hade hunnit svalna under vägen. Då han vid hemkomsten fick höra att han redan 1739 blifvit förordnad till Matheseos Lector vid Vesterås gymnasium, synes han icke haft lust att återvända till Turkiet. Den tiden var det icke så sällsynt att en mathematicus blef theolog, liksom någongång tvertom. År 1741 blef T. af Theol. Faculteten i Upsala föreslagen till en Theol. adjunctur. Men i stället kallades han till Ord. K. Hofpredikant d. 5 Oct. s. å. med de nådigaste ordalag. Han trifdes dock icke länge vid hofvet. Då fadrens fordna pastorat Husby blef ledigt, trängtade han dit. Fick ock så mycket han kunde önska sig:

förslagsrum, församlingens enhålliga kallelse och Konungens utnämning, som följde d. 9 Oct. 1745. Han tillträdde året derpå, men introducerades af Biskopen ej förr än 1748. Han blef honor. Prost 1751 och måste således antingen blifvit utnämnd af Sam. Troilius, innan denne flyttat till Vesterås, eller hade Consistoriales tagit sig den makten, för att vara förekommande. År 1760 vardt han Contractsprost. Var en verksam fullmäktig för sitt stift på riksdagarne 1747, 1751, 1756 och 1760. (Vid den förstnämnda står han ej upptagen i Bexells Bidrag till Riksdagshist.). De få gånger, vi sett anmärkt att han yttrat sig vid riksmötena, befinnes han hafva "conformerat sig" med Biskop Troilius. Så nemneligen i frågan om Drottningens skuld i de bekanta riksförräderiplanerna. Han tillade, då frågan blifvit väckt om möjligheten att de torde finnas som ville draga Drottningens brottslighet i tvifvel: "åtta dagar i söndags mötte mig en hederlig man, som frågade mig om jag icke i mitt samvete vore öfvertygad att Brahe lidit oskyldigt. När jag således funnit någon stå i tvifvelsmål om det som om Brahe blifvit bevist och han sjelf erkänt, så tänker jag att ock de väl kunna vara, som vilja tvifla på det som om Hennes Maj:t berättas. Emellertid som jag får betyga att Brahe för mig och äfven i fleres närvaro sjelf sagt och försäkrat, det han led det hans gerningar värde voro; så får jag ock förklara mig vara fulleligen öfvertygad, att den inkomne och afhörde berättelsen är rigtig och sann." T. hade af R. Ständer blifvit utsedd att bereda till döden den olycklige Gr. Erik Brahe. Utsågs till v. Præses vid Prestmötet 1738 och till Præses 1759. Äfven detta bevisade att han ännu på gamla dagar var känd för goda kunskaper; hvarjemte klokhet, ordning och drift lärer utmärkt honom i allt. Erhöll 65 röster vid Biskopsvalet i Vesterås stift 1759. Han dog d. 3 Aug. 1762 och begrofs d. 6 Sept., hvarvid Biskop Benzelstjerna höll predikan, som blef tryckt i Vesterås 1763, 4:o.

T. var sedan d. 5 Oct. 1746 gift med *Margar. Elisab. Svedelius*, Domprostens i Vesterås dotter, som blef omgift först med efterträdaren Erik Norberg och, sedan äfven denne var afsomnad, med Direct. Muncktell Fahlun. Beslägtad med hennes fader, hade T. under dess långvariga sorg efter förra fästmön, rådt honom att gifta sig, lofvande att blifva dess måg, som ock inträffade 17 år derefter. Af nio barn märkas: *Elisabeth*, g. m. Häradsh. Mallmin; *Anna Brita*, g. m. Prosten i Svärdsjö Dr. I. Schedwin; *Marg. Christina*, g. m. ... ten i Weckholm (Upsala stift) Mag. Hydrén; *Samuel*, ... mästare, Bergsråd, R. W. O.

krifter: Disp. de theoria Praxi destituta. P. I. Præs. N. Alstrin. Ups. 1732. — Berättelse om Gr. Brahes Christeliga Beredelse till döden. Ib. 1770.

(Källor: Gezelius. — Muncktell. — (Salvii Lärda Tidningar 1763 N:o 90). — Bexell, Bidrag till Riksdag. hist.) C. W. S.

TROILIUS, SAMUEL.

Född d. 22 Maj 1706 i St. Schedwi prestgård i Darne, sjelf stamfader för en adlig ätt, härstammade från lla förfäder både på möderne- och fäderne-sidan. Fadren r *Olof T.*, Prost i St. Schedwi, † 1732, och modren, ostdotter från St. Tuna, *Helena Gangia*, båda, den förre tredje och den sednare i fjerde led, härstammande från n för sin skönhet och husliga dygder "mycket gätna" Marretha Buræa Zebrozynthia, mest känd under namnet *Stor-der i Dalom.* Truls Larsson, Landtbofogden på Tidön, ft med Emsa Unosdotter, prestdotter från Helsingland åda döde år 1618) var Troilska preslägtens stamfader nom sonen Uno, som efter tidens lärda sed, "ne barbarum id præferrent sua nomina" (enligt Ihre), då han skulle stura, utbytte namnet Trulsson mot *Troilius* *). Om vi skola Ihre, var det ej blott efter fadersnamnet utan ock "a oilo Virgiliano" som Uno T. kallade sig så. Men detta rde ha lika djup grund, som förmenandet (af J. D. Schedn) att hustruns namn Zebrozynthia bildats för likheten d Berecynthia. Denne Uno Troilius skall föröfrigt hafva rit en man af stora insigter och lärdom, den han utbildat der resor utomlands. I Wittenberg blef han 1616 Magir ("Mäster") efter flera "ante Lutheri cathedram" aflagda domsprof. Samma år (1617) han återkom till fädernesdet, blef han prestvigd och utnämnd att vara Stiftets enitentiarius samt Assessor Capituli; åtföljde i denna egenp Biskopen på visitationsresor, blef derunder känd af ksands församling och begärdes enhälligt till dess Kyrkode, dertill han ock 1618 erhöll Konungens fullmakt; n det var först 1648 han efter sin mågs Mäster Ol. Daleli i Rättvik död utnämndes till Contractsprost; fungerade trenne Prestmöten, och det såsom Præses 1649. Död 64. Han blef 1618 (enligt Muncktell) gift med ofvanonda Zebrozynthia, enka efter hans företrädare i Leksand

*) "Han skref sig sjelf (enligt Muncktell)" Uno Troilus, ej Troi-, såsom uppgiften är i detta verks XVII B. s. 70, der rättelsen ıt bli tryckfel.

M. Elaus Terserus och således styfmoder till Biskopen Jöns Elai T. föröfrigt stammoder för mer än 30 adliga slägter, och med henne hade han tolf barn (blott 11 enligt Ihre) 5 söner och 7 döttrar. Den förstfödde af dessa, Samuel T. blef fadrens efterträdare. Han var född 1619. Magister i Upsala 1652, året derpå prestvigd; 1656 Conrector Scholæ och Assessor Consistorii; hade redan 1662 fått Regeringens försäkran om successionen efter fadren, hvarpå ock straxt efter fadrens död erhölls stadfästelse. Men han lefde blott två år efter tillträdet. Ansågs genom förmycken stillasittning ha förkortat sitt lif; också skall fadren så ofta han gått förbi hans rum ha knackat på dörren och påmint honom: "Mäster Samuel, kom ihåg hustru och barn." Af dem sednare måste vi särskildt ihågkomma Mag. Olof T., som var född 1661 i St. Tuna, kom 1676 till Upsala, der hans outtröttliga flit beredde honom namnet af vir insignis et multæ eruditionis. Han visade sig i flera akad. disputationer göra skäl för namnet. Märkligt förefaller dervid att han jemte vanliga dispp. till graden försvarade (resp.) tvenne theologiska, den ena vid jubelfesten 1693 under Prof. Ekberg, den andra 1695 under Prof. Svedberg, då han hade vid den förra Konungens Råd, vid den sednare Konungen sjelf till åhörare. Af 1697 års 39 Magistrar innehade han första rummet. Redan 1695 vardt han utnämnd af Konungen till Rector Scholæ i Vesterås, året derpå prestvigd och 1698 Assessor Consistorii. Physices et Log. Lector 1701. Kyrkoherde i St. Schedwi 1703. Var vid en stor eldsvåda 1709 glad att kunna rädda lifvet. Han blef omsider Contr.-prost, sedan han förut af Biskopen blifvit utnämnd till honor.-prost eller som det här heter Præpositus sibi ipsi — en heder då för tiden lika sällsynt som den nu för tiden vanlig och följaktligen något större än den kan anses nu. Vid prestmöten hade han alla functioner som höfdes honom och slutade med præsidium 1718. På sina jagtresor i Dalarne tog K. Fredrik mer än en gång ett kort logis i hans prestgård. Vid ett sådant tillfälle lofvade Konungen att befordra en af hans tillkommande måg till hans efterträdare. Hvilket ock skedde efter påminnelse af enkan. T. dog 17[illegible] och 1734 utföll fullmakt för mågen, M. P. Eckman, som förut tjenstgjort såsom prest vid Stockholms Storkyrkoförsamling. Sonen Samuel, som sedermera uppsteg på biskopsstolen, var då ännu för ung att komma i fråga till successionen efter fadren.

Ett särskildt ord torde här äfven tillåtas om en Olof , sonen af Uno T. genom dennes son Zacharias, som var rgmästare i Fahlun. Föddes 1669, blef Student i Upsala 83 och Mag. 1689. Prestvigd 1695 till huspredikant hos ndshöfd. Gripenhielm. Regim.-pastor vid N. Skånska Calleri 1697. Reste utrikes 1698. Kyrkoherde i Hellestad, hlby och Bonderup 1700, i Helsingborg 1705. Fältprost Svenska arméen 1709. Då Danskarne occuperade Helgborg, rymde T. derifrån, under förebärande af ett sjuk- Wälluf. I den förrymdes ställe förordnades af dan- regeringen Stadscomministern *Hans Jacobæus* till Stadstor. Med anledning häraf skrefs:

> *Illius Tro* är icke *hans*,
> *Hans Tro* är icke Illius;
> Nam ille est in fuga stans
> Et manet pastor pius;
> Sed fugit etsi stat Herr *Hans*
> Non stans in *Tro illius*.

Redan 1711 finnes den "herde, som öfvergifvit fåren" lelsingborg, af K. Rådet utnämnd till Kyrkoh. i Jomshögs ra pastorat, som af Konungen bekräftades 1717; Prost i llands härad 1714, Riksdagsman 1719, † 1727. Han 11 barn i två giften. Den likpredikan, som öfver ho- hölls af Prosten Blanxius i Ifötofta, är märkvärdig för titel eller ämne: "Guds käre barns och trogne Christi nares nådiga afsked af sin Gud ifrå verlden när theras är nog och uthe sampt theras evige och oförliknelige pension och Gratial i Guds Rike med Christum."

Samuel T. erhöll sin första (christendoms-)undervisning Schedwi församlings skolmästare. Det skedde tillsammans de öfriga församlingsbarnen, enligt af fadren hylladlikhetsprincip. Samuel fick till enskild handledare 1715 sanden, sedermera Theol. Lectorn i Hernösand M. Er. Hanger; med honom gjorde han följande året sällskap till la Akademi. Under denna privat-information, som räckte 1719, gjorde han berömliga framsteg isynnerhet i döda kan. Föröfrigt lärer fadren tidigt anat att denne sonen blifva en stor man i församlingen. Han hade utom äldre *) son, Peter, som slutligen omkom i *Norge*, der skall ha blifvit hängd. *Sorgen häröfver ökade fadern-*

*) Detta synes vara det troligare. Var han, såsom Manchtell uppgifver, men 1718 Corporal, så skulle han, då Samuel var född 1708, åtminstone ej varit mer än 11 år när han iklädes corporalskapet.

ej mindre vackra tonfall. Icke en, utan hundradetal af den bortgångnes trosvänner, bröder och tacksamma lärjungar hörde alla och berättade sedan för hvarandra, att de hört en djup suck ur likkistan för hvar gång, som Jesu namn i sången utsades. ”*Icke kunde det vara liket*, *icke den döda*, *liflösa kroppen som suckade*”, säger man, och förklarar allt för dikt och de redligaste sanningsvänner för svärmare och dårar. Emellertid är det så sannt, som sanning, att en otalig mängd af fromma menniskor, hvaribland äfven lärde, hörde alla detta under och skulle kunnat på sin salighetsed betyga att de hört det. Efteråt var det ett kärlekens samtal dem emellan, så länge de lefde. Huru är då sammanhanget med sådana besynnerligheter, motsägelser, hvaraf likväl kyrkohistorien om de heligas lefverne är så uppfylld? Med läsarens benägna tillåtelse vill jag lemna den förklaring, hvarvid jag sjelf hvilar. — Gud tog af Mose Anda och gaf åt Aron, och Moses skulle vara Arons Gud. Alla som hade hört Tollstadius, åtnjutit hans förböner och himmelska umgänge, brunno af tacksamhet och genkärlek: Gud hade gifvit dem af Tollstadii Anda, och T. sjelf hade genom Gud gifvit dem af sin Anda. Denna Anda var det som suckade i dem alla då Jesu namn nämndes. Deri låg en förbön, ett dödsoffer för den aflidnes själ; men att alla hörde det såsom ur kistan, det härrörde deraf, att för deras imagination i den yttre anden, var deras Tollstadius an i likkistan. Det sanna, vackra, rörande i undret är kärleken till Jesum och allas förening i honom med hvarandra inbördes; men det yttre phænomenet är en menlös illusion af sinnenas svaghet. ”*Denna hemlighet är stor*, säger Paulus, *jag menar Christus och Församlingen.*” En djupt förborgad förening är i Christo mellan alla trogna Guds barn, som äro verkliga lemmar i hans lekamen. Döden i naturen är allt-för svag att bryta den. Den vidröres knapt deraf. — Ännu ett par vedermälen af samma art! När Venerabilis Beda var nära sin dödsstund, uppväcktes i hans själ ett oemotståndligt begär att bekänna Christum. Han anmodade sin ende närvarande lärjunge att föra honom till någon folksamling. Ynglingen visste ingen möjlighet, och att vägra förböd honom den heligaste vördnad för den gamle. I sitt bekymmer följde han sin lärare till ett rum, uppfylldt med klappersten. ”Se här, Fader! sade han; äro många menniskor församlade.” *Beda* trodde och predikade: lärjungen hade aldrig hört hans föredrag mera hänförande. Han slöt och samma lärjunge hörde nu stenarne säga: *Amen*, så-

som Israël mellan Ebal och Garizim, när Lagens välsignelse och förbannelse uttalades. Det vigtiga för Gud och Hans vän *Beda* var, att han före döden skulle uttala sitt hjerta. Hvad stenarna icke hörde, det fick väl menniskor höra en annan gång: *"Hvad J sägen i kammaren skall predikas på taket"*, försäkrade Jesus sina lärjungar. — David i Munktorp hängde sin handske på solstrålen. Så såg han det i from enfald; men den hängde ej på solstrålen, utan på hans tro till Gud i Christi gemenskap, genom hvilken han, i sin beskärda krets, beherrskade naturkrafterna. — Värdes inse, ärade läsare! huru liten vigt det ligger på det torra, abstracta, profana förståndet, i salighetsfrågan. Vi må här tryggt påminna om Jesu ord: *Salige äro de, som icke se och dock tro*, nemligen allt hvad Gud gör i Christi kärlek. Måtte föraktet för våra heliga Fäders enfald upphöra! Vi äre icke bättre i oss sjelfve och inför Gud genom den art af förstånd, som vi ege före dem, utan vi äre sämre. I deras heliga enfald var tro och tacksamhet till Gud; i vårt spefulla förstånd är högfärd och sjelfklokhet i otro. *"Förståndet uppblåser, men kärleken förbättrar"*, säger Paulus.

Evangelisten Lucas tillkännager i första verserna af sitt Evangelium, att han upptecknat det från dem som sjelfve sett och hört hvad han berättat. Misstyck således icke, ärade läsare! att här finna traditioner efter dem, som personligen umgåtts med T., sjelfve, jag vågar försäkra det vid vår Herra Jesum Christum, varit Hans lärjungar, som är när de sina alla dagar intill dagarnas ända, och umgåtts med flere af T:ii vänner, hvilka, ehuru icke framställda af Gud, såsom han, inför verlden, dock varit hans värdige bröder och medvandrare. Hvad är skrift annat än upptecknad tradition? Frågan är blott, om en tradition är värdig att fästas genom skrift. Härom må Guds Ande nu tala i allas deras samvete, som detta läsa. Pröfva allt och behåll hvad dig godt och helsosamt är! Farväl.

P. S. T:ii biograph omtalar, att en Biskop skulle hafva på vägen till Stockholm hastigt dött, såsom slagen af Guds dom, emedan han haft i sinnet att anklaga T. De fromma i hans tid voro sällan vana att höra annat, än att T. förföljdes och förtalades af sina embetsbröder, och hafva här förhastat sitt ömdöme. Denne Biskop var *And. Rydelius*, som gifvit sig på vägen ifrån Lund till hufvudstaden i fullkomligt motsatt afsigt. Hans uppsåt var att hos Regering och Ständer verka för gudaktig-

beten, icke emot den; men Gud, som såg hans rena välvilja, belönade honom med en salig död, emedan hans vittnesbörd i vishetens råd icke var beslutadt.

Denna uppsats, ofta afbruten genom en mängd af anekdoter, måhända icke alltid väl inpassade i sammanhanget, har blifvit fläckig, men, som man hoppas, dock icke befläckad. Det största vedermälet af T:ii djupa infödelse i Gud, hvilket man tvekat vid att anföra, må dock här finna rum. Modet har vuxit under författandet; Guds helige Ande beherrske läsarens föreställning om en så hög sak!

Någon tid efter Kon. Fredriks död, inträdde en morgon i T:ii yttre rum en af hans käraste, förtrognaste, värdige lärjungar, som vanligt, i ett samvetsärende. Inkommen möttes han genast af en underbar känsla af frid och strid: ett djup af stillhet, en makt af Guds Ande, förut honom okänd, uppsteg i han själ. Han förstod att hans dyre lärare hade ingått med Gud i Gud i något heligt böneoffer, som ej fick störas eller afbrytas. Han satte sig ned och afbidade. Efter lång, men kär väntan, hvarunder afbrutna ord och djupa suckar afvexlande hördes från inre rummet, utkom T. uttröttad och badande i svett, såsom från tungt arbete. Helsning och Guds frid! — "Herr Kyrkoherden har haft mycken möda i dag." — "Ja! det kostar på, må du tro." — Under fortsättningen af samtalet vågade lärjungen fråga: "Huru står det nu till med Kung Fredrik?" — "Ja! Gud vare lof!" svarade T. med en suck af Guds barmhertighet, som tycktes lärjungen dragen genom jorden och omfatta tid och evighet; "det går väl an: han har hvilostunder." — Såsom bekant är, dog K. Fredrik som en botfärdig syndare. Sat sapienti.

TROILIUS, MAGNUS.

Föddes d. 25 Juli 1704 i Husby, der fadren var Kyrkoherde. Denne, *Jakob T.*, var "för sin tid en högt ansedd man", hade varit först Eloqu. och sedan Hist. Lector i Vesterås, allt framgent känd för att granska forntidens häfder, men isynnerhet lärde mäns bref, dem han flitigt afskref. Död 1717. Hans hustru, *Christ. Horneman*, f. 1667, torde hafva dött före honom; har åtminstone icke lefvat till 1772 såsom Munncktell skrifver.

Magnus njöt sin första undervisning af fadren, men sändes redan 1713 med enskild informator till Upsala. Ingick

icke destomindre, till följe af fadrens frånfälle, på Vesterås gymnasium 1719, och mognade der i trenne år för den akademiska friheten. Denna lär han begagnat så väl, att han gjorde en lycka lik den, hans cusin och akad.-kamrat Sam. Tr. hade att oförmodadt kallas till Docens. Vår Magni lycka var i så måtto större, som han efter blott en disputation 1733 förklarades värdig nämnde utmärkelse. Det var i de mathematiska vetenskaperna, han så utmärkt sig. Han kallas af M. visserligen "Magister Docens" (och nämnes äfven i Riksdagshandlingarne *Magister)*, men då intet vidare nämnes om hans promotion, torde han med cusinen Samuel haft det gemensamt att vara ograduerad. Desto större var hedern af de utmärkelser, dem vederforos. Af Erkebiskop J. Steuchius utsägs Magnus Tr. 1736 till Legationspredikant i Constantinopel; försedd med Konungens fullmakt d. 12 Juni, prestvigdes han i Vesterås d. 3 Aug. s. å. Afresan skedde derpå till Lübeck; derifrån genom Hamburg, Nürnberg, Augsburg, Venedig och tvert öfver Italien till Livorno, der han i början af 1737 gick om bord till Smyrna och ankom i Mars till Constantinopel. Under vägen gjorde han flera lärda bekantskaper. De få christna, han förefann i Constantinopel, voro ett betryckt tillstånd. Detta gaf honom anledning att i tvenne memorialer till Presteståndet vid 1738 års riksdag göra kraftiga föreställningar om behofvet af en kyrkas uppbyggande för de betryckta i Constantinopel. Den saken syntes icke kunna uträttas skriftligen, hvarföre han på Konungens befallning i slutet af 1739 begaf sig på återresan till Sverige, för att muntligen redogöra för kyrkobyggnadsangelägenheten. Ett helt år var han på vägen, enligt Gezelii uppgift, ty först i Dec. 1740 anlände han till fäderneslandet. Föreställningen i det ärende, för hvilket han gjort den långa och långvariga resan, hade önskad verkan, och medel anordnades till kyrkobyggnaden. Men Troilii eget missionsnit hade hunnit svalna under vägen. Då han vid hemkomsten fick höra att han redan 1739 blifvit förordnad till Matheseos Lector vid Vesterås gymnasium, synes han icke haft lust att återvända till Turkiet. Den tiden var det icke så sällsynt att en mathematicus blef theolog, liksom någongång tvertom. År 1741 blef T. af Theol. Faculteten i Upsala föreslagen till en Theol. adjunctur. Men i stället kallades han till Ord. K. Hofpredikant d. 5 Oct. s. å. med de nådigaste ordalag. Han trifdes dock icke länge vid hofvet. Då fadrens fordna pastorat Husby blef ledigt, trängtade han dit. Fick ock så mycket han kunde önska sig;

förslagsrum, församlingens enhälliga kallelse och Konungens utnämning, som följde d. 9 Oct. 1745. Han tillträdde året derpå, men introducerades af Biskopen ej förr än 1748. Han blef honor. Prost 1751 och måste således antingen blifvit utnämnd af Sam. Troilius, innan denne flyttat till Vesterås, eller hade Consistoriales tagit sig den makten, för att vara förekommande. År 1760 vardt han Contractsprost. Var en verksam fullmäktig för sitt stift på riksdagarne 1747, 1751, 1756 och 1760. (Vid den förstnämnda står han ej upptagen i Bexells Bidrag till Riksdagshist.). De få gånger, vi sett anmärkt att han yttrat sig vid riksmötena, befinnes han hafva "conformerat sig" med Biskop Troilius. Så nämneligen i frågan om Drottningens skuld i de bekanta riksförräderiplanerna. Han tillade, då frågan blifvit väckt om möjligheten att de torde finnas som ville draga Drottningens brottslighet i tvifvel: "åtta dagar i söndags mötte mig en hederlig man, som frågade mig om jag icke i mitt samvete vore öfvertygad att Brahe lidit oskyldigt. När jag således funnit någon stå i tvifvelsmål om det som om Brahe blifvit bevist och han sjelf erkänt, så tänker jag att ock de väl kunna vara, som vilja tvifla på det som om Hennes Maj:t berättas. Emellertid som jag får betyga att Brahe för mig och äfven i fleres närvaro sjelf sagt och försäkrat, det han led det hans gerningar värde voro; så får jag ock förklara mig vara fulleligen öfvertygad, att den inkomne och afhörde berättelsen är rigtig och sann." T. hade af R. Ständer blifvit utsedd att bereda till döden den olycklige Gr. Erik Brahe. Utsågs till v. Præses vid Prestmötet 1758 och till Præses 1759. Äfven detta bevisade att han ännu på gamla dagar var känd för goda kunskaper; hvarjemte klokhet, ordning och drift lärer utmärkt honom i allt. Erhöll 65 röster vid Biskopsvalet i Vesterås stift 1759. Han dog d. 3 Aug. 1762 och begrofs d. 6 Sept., hvarvid Biskop Benzelstjerna höll predikan, som blef tryckt i Vesterås 1763, 4:o.

T. var sedan d. 5 Oct. 1746 gift med *Margar. Elisab. Svedelius*, Domprostens i Vesterås dotter, som blef omgift först med efterträdaren Erik Norberg och, sedan äfven denne var afsomnad, med Direct. Muncktell Fahlun. Beslägtad med hennes fader, hade T. under dess långvariga sorg efter förra fästmön, rådt honom att gifta sig, lofvande att blifva dess måg, som ock inträffade 17 år derefter. Af nio barn märkas: *Elisabeth*, g. m. Häradsh. Mallmin; *Anna Brita*, g. m. Prosten i Svärdsjö Dr. I. Schedwin; *Marg. Christina*, g. m. Prosten i Weckholm (Upsala stift) Mag. Hydrén; *Samuel*, Borgmästare, Bergsråd, R. W. O.

Skrifter: Disp. de theoria Praxi destituta. P. I. Præs. N. Alstrin. Ups. 1732. — Berättelse om Gr. Brahes Christeliga Beredelse till döden. Ib. 1770.

(Källor: Gezelius. — Muncktell. — (Salvii Lärda Tidningar 1763 N:o 90). — Boxell, Bidrag till Riksdag. hist.) C. W. S.

TROILIUS, SAMUEL.

Född d. 22 Maj 1706 i St. Schedwi prestgård i Dalarne, sjelf stamfader för en adlig ätt, härstammade från dla förfäder både på möderne- och fäderne-sidan. Fadren ar *Olof T.*, Prost i St. Schedwi, † 1732, och modren, rostdotter från St. Tuna, *Helena Gangia*, båda, den förre tredje och den sednare i fjerde led, härstammande från en för sin skönhet och husliga dygder "mycket gätna" Marareths Buræa Zebrozynthia, mest känd under namnet *Storoder i Dalom*. Truls Larsson, Landtbofogden på Tidön, ft med Emsa Unosdotter, prestdotter från Helsingland åda döde år 1618) var Troilska prestesläktens stamfader enom sonen Uno, som efter tidens lärda sed, "ne barbarum uid præferrent sua nomina" (enligt Ihre), då han skulle stura, utbytte namnet Trulsson mot *Troilius* *). Om vi skola o Ihre, var det ej blott efter fadersnamnet utan ock "a roilo Virgiliano" som Uno T. kallade sig så. Men detta rde ha lika djup grund, som förmenandet (af J. D. Schedin) att hustruns namn Zebrozynthia bildats för likheten ed Berecynthia. Denne Uno Troilius skall föröfrigt hafva rit en man af stora insigter och lärdom, den han utbildat der resor utomlands. I Wittenberg blef han 1616 Magier ("Mäster") efter flera "ante Lutheri cathedram" aflagda rdomsprof. Samma år (1617) han återkom till fäderneslandet, blef han prestvigd och utnämnd att vara Stiftets enitentiarius samt Assessor Capituli; åtföljde i denna egenap Biskopen på visitationsresor, blef derunder känd af ksands församling och begärdes enhälligt till dess Kyrkorde, dertill han ock 1618 erhöll Konungens fullmakt; n det var först 1648 han efter sin mågs Mäster Ol. Dalerli i Rättvik död utnämndes till Contractsprost; fungerade l trenne Prestmöten, och det såsom Præses 1649. Död 64. Han blef 1618 (enligt Muncktell) gift med ofvannnda Zebrozynthia, enka efter hans företrädare i Leksand

*) "Han skref sig sjelf (enligt Muncktell)" Uno Troilus, ej Troi-, såsom uppgiften är i detta verks XVII B. s. 70, der rättelsen at bli tryckfel.

M. Elaus Terserus och således styfmoder till Biskopen Jo
Elai T. föröfrigt stammoder för mer än 30 adliga slägter,
och med henne hade han tolf barn (blott 11 enligt Ihre) 3
söner och 7 döttrar. Den förstfödde af dessa, Samuel T
blef fadrens efterträdare. Han var född 1619. Magister i
Upsala 1652, året derpå prestvigd; 1656 Conrector Scholæ
och Assessor Consistorii; hade redan 1662 fått Regeringens
försäkran om successionen efter fadren, hvarpå ock strax
efter fadrens död erhölls stadfästelse. Men han lefde blott
två år efter tillträdet. Ansågs genom förmycken stillasitt-
ning ha förkortat sitt lif; också skall fadren så ofta han
gått förbi hans rum ha knackat på dörren och påmint ho-
nom: "Mäster Samuel, kom ihåg hustru och barn." Af dess
sednare måste vi särskildt ihågkomma Mag. Olof T., som
var född 1661 i St. Tuna, kom 1676 till Upsala, der han
outtröttliga flit beredde honom namnet af vir insignis et
multæ eruditionis. Han visade sig i flera akad. disputationer
göra skäl för namnet. Märkligt förefaller dervid att han
jemte vanliga dispp. till graden försvarade (resp.) tvenne
theologiska, den ena vid jubelfesten 1693 under Prof. Bil-
berg, den andra 1695 under Prof. Svedberg, då han hade
vid den förra Konungens Råd, vid den sednare Konungen
sjelf till åhörare. Af 1697 års 39 Magistrar innehade han
första rummet. Redan 1695 vardt han utnämnd af Konun-
gen till Rector Scholæ i Vesterås, året derpå prestvigd och
1698 Assessor Consistorii. Physices et Log. Lector 1701.
Kyrkoherde i St. Schedwi 1703. Var vid en stor eldsvåda
1709 glad att kunna rädda lifvet. Han blef omsider Cont-
prost, sedan han förut af Biskopen blifvit utnämnd till ho-
nor.-prost eller som det här heter Præpositus sibi ipsi —
en heder då för tiden lika sällsynt som den nu för tiden är
vanlig och följaktligen något större än den kan anses nu.
Vid prestmöten hade han alla functioner som höfdes honom
och slutade med præsidium 1718. På sina jagtresor i Da-
larne tog K. Fredrik mer än en gång ett kort logis i hans
prestgård. Vid ett sådant tillfälle lofvade Konungen att
befordra en af hans tillkommande måg till hans efterträdare.
Hvilket ock skedde efter påminnelse af enkan. T. dog 17..
och 1734 utföll fullmakt för mågen, M. P. Eckman, som
förut tjenstgjort såsom prest vid Stockholms Storkyrkoför-
samling. Sonen Samuel, som sedermera uppsteg på biskops-
stolen, var då ännu för ung att komma i fråga till succes-
sionen efter fadren.

Ett särskildt ord torde här äfven tillåtas om en Olof
, sonen af Uno T. genom dennes son Zacharias, som var
rgmästare i Fahlun. Föddes 1669, blef Student i Upsala
83 och Mag. 1689. Prestvigd 1693 till huspredikant hos
ndshöfd. Gripenhielm. Regim.-pastor vid N. Skånska Ca-
lleri 1697. Reste utrikes 1698. Kyrkoherde i Hellestad,
hlby och Bonderup 1700, i Helsingborg 1705. Fältprost
Svenska arméen 1709. Då Danskarne occuperade Hel-
gborg, rymde T. derifrån, under förebärande af ett sjuk-
ök i Wälluf. I den förrymdes ställe förordnades af dan-
regeringen Stadscomministern *Hans Jacobæus* till Stads-
tor. Med anledning häraf skrefs:

Illius Tro är icke *hans*,
Hans Tro är icke Illius;
Nam ille est in fuga stans
Et manet pastor pius;
Sed fugit etsi stat Herr *Hans*
Non stans in *Tro illius*.

Redan 1711 finnes den "herde, som öfvergifvit fåren"
elsingborg, af K. Rådet utnämnd till Kyrkoh. i Jemshögs
'a pastorat, som af Konungen bekräftades 1717; Prost i
llands härad 1714, Riksdagsman 1719, † 1727. Han
e 11 barn i två giften. Den likpredikan, som öfver ho-
hölls af Prosten Blanxius i Ifötofta, är märkvärdig för
titel eller ämne: "Guds käre barns och trogne Christi
nares nådiga afsked af sin Gud ifrå verlden när theras
st är nog och uthe sampt theras evige och oförliknelige
lepension och Gratial i Guds Rike med Christum."

Samuel T. erhöll sin första (christendoms-)undervisning
iehedwi församlings skolmästare. Det skedde tillsammans
de öfriga församlingsbarnen, enligt af fadren hyllad
likhetsprincip. Samuel fick till enskild handledare 1713
lerenden, sedermera Theol. Lectorn i Hernösand M. Er.
llanger; med honom gjorde han följande året sällskap till
ala Akademi. Under denna privat-information, som räckte
1719, gjorde han berömliga framsteg isynnerhet i döda
ken. Föröfrigt lärer fadren tidigt anat att denne sonen
le blifva en stor man i församlingen. Han hade utom
ildre *) son, Peter, som slutligen omkom i Norge, der
skall ha blifvit hängd. Sorgen häröfver ökade faders-

---

*) Detta synes vara det troligare. Var han, såsom Muncktell upp-
yngre, men 1718 Corporal, så skulle han, då Samuel var född
3, åtminstone ej varit mer än 11 år när han ikläddes corporal-
leringen.

ömheten för Samuel, hvadan han sjelf för en tid öfvertog hans undervisning, sedan Wallanger dermed upphört. Sart påkallades dock ytterligare biträde af enskilda handledare, och Samuel fick efter någon tid återvända till Upsala. Från år 1724 fick han, hvad studierna beträffade, taga sig at på egen hand, men under närmare inseende först af Prof. Strehlius, sedan af Phil. Adj., sedermera Theol. Prof. A. Wi- bom. Understiden deltog han i Vestmanlands nations disputationsöfningar, hvarvid disputationsämnet alltid var theologiskt. Begagnade flitigt de akademiska föreläsningarne, och mest de theologiska, och af de öfriga dem som med theologiska hade närmaste gemenskap. Grekiskan var hans älsklingsstudium. Prof. Nesselius, hos hvilken han hörde collegia privatissima, räknade honom bland de få, som tiden skulle kunna förestå och pryda Gr. Lingu. professionen. I hebreiskan hörde han med nöje den lärde Norrelius, och hos Eloqu. Prof. Törner öfvade han sig terminaligen åren 1721—1726 i latinska vältaligheten. År 1727 antog han anbudet att vara handledare för Statssekret. J. Rosenadler söner Johan Adrian och (sedermera CancelliR.) Carl Albert. Med denna befattning, för hvilken han måste uppehålla sig i Stockholm, fortfor han i tvenne år. Såsom synnerliga för- måner under denna tid räknade han bekantskapen med Assessoren H. Brenner, känd ej mindre för djup insigt i lär- domshistorien än för sin persiska resa och fångenskap i Turkiet, samt tillgången till den eljest otillgänglige Prof. Norrbys litterära umgänge. Ur dessa mäns muntliga meddelanden, särdeles i Orientalspråken, antiquiteterna och lärdomshistorien, samlade sig Tr. en dyrbar lärdomsskatt, den han sökte förvara genom anteckningar på papperet efter hem- komsten till sin kammare. Men hvad han sålunda förvärfvat gick, såsom längre ned nämnes, förloradt i den stora branden, som öfvergick Norrmalm och äfven hans boningshus år 1751. Sedan han i början af 1729 återvändt till Upsala, mottog han der till undervisning först en ung Baron R. Yxkull, hvilken han lemnade året derpå; sedermera unge Baron Alex. Funk, son af Landsh. i Vesterås, och dennes sina cousiner Bergsrådet Jak. Tersmedens söner Herman och Fredrik. Item erhöll han 1729 stipendium duplex re... det ingen då haft sedan hans fader under sina sista akademiska år det åtnjutit.

År 1732 utgaf och försvarade han under Prof. E... strins præsidium sin disp. *de magnetismo Merum* ... hvilket skedde "med så förundransvärd styrka och vi...

att han utan vidare prof och ansökning — likväl först
r derefter — kallades till Docens i Grek. och Romer-
itteraturen. Detta är desto märkvärdigare, som han al-
tog Magistergraden och är, oss veterligen, utom A.
lius, den ende som utan detta vilkor bestigit svenska
ns högsta höjder. Nämnde disp., på hvilken han ar-
fem år, säges ha varit "anstruken med en magnetisk
som drog till honom förmännernas gunst och förtro-
högaktning hos jemnårige" m. m. Såsom Docens un-
te han med flit och framgång en talrik ungdom och
det nöjet "att ifrån sig släppa flera käcka lärjungar."
huru stor lycka han ock ofelbart hade kunnat göra vid
mien, blef dock den akademiska stugan honom för
, då hågen af oemotståndlig kraft drogs till prediko-
et. På sin dödssäng hade fadren tvenne år förut talat
onom om hans blifvande vitæ genus. Då han yttrade,
ns val vägde mellan Akademien och den väg fadren
svarade denne, att troligen intetdera komme att ske,
han hade att vänta sig kallelse till K. Hofvet, tillön-
honom nåd och kraft att der redligen arbeta i ordet
ärdomen. Den döende fadrens ord voro för honom
ılsefulla, såsom en vink, den han troget följde — och
målet. Han reste således till Stockholm 1736 och er-
f H. Exc. Riksrådet Th. Bjelke kallelse till prediko-
et. Detta skedde i October. Den 18 Nov. s. å. prest-
han i Vesterås Domkyrka till följe af den kallelsen.
ır en ordinatio ominosa. Det säges dervid hafva händt,
ıgaren af misstag upptagit psalmen "för en arfprins",
gaf Biskop Kalsenius anledning att spörja honom:
ll väl icke blifva Biskop här medan jag lefver." Nå-
ckor derefter d. 7 Dec. förordnades han att vara E.
dikant vid Lifdrabant-corpsen, och uppvaktade vid
fvet i lika tour med de Ordin. K. Hofpredikanterne,
företräde i början för dess ovanlighets skull väckte
betänklighet hos Öfverhofpredikanten. Den 22 April
blef han Ord. Hofpredikant och churu den yngste antogs
ljande året till DD. MM:s bigtfader. Ryktet om hans
ta embetsgåfvor hade spridt sig vida omkring. Carls-
stadsförsamling kallade honom sistnämnde år till pasto-
och Amiralitets-superintendentien; Domcapitlet i Lund
edan utfärdat för honom missiv att der profpredika,
fick DD. MM:s nådiga befallning att derifrån afstå.
derefter erhöll han en lika kallelse från Boråsboarne
a deras Kyrkoherde. Men denna kunde han desto

lättare afslå, som han nyss förut d. 1 Sept. erhållit Ko
gens att jemte sin Hofpredikantbeställning vara Kyrko
i Riddarholms och Bromma församlingar. "Det ena
profvet följde tätt på det andra." Den 2 Jan. 174
nämndes han till K. Öfverhofpredikant och Præses i
Consistorio. Det är uppgifvet såsom anmärkningsvärdt,
då han gjorde sitt inträde i nämnde Consistorio och
lyckönskningarne, var ingen af de K. Hofpredikanterne
varande utan endast Pastorerne vid K. Lifgardet och A
leri-regementerna. Månne de förra undandrogo sig af af
Bland sina pligter såsom Öfverhofpred. fick Tr. äfven
att bereda DD. MM. till deras bortgång ur tiden. U
Eleonora, som efter sin moder ärft åtminstone lusten
höra en allvarligare predikan, hörde T. särdeles gerna.
det är ett eget drag i denna Drottnings lif, att hon tr
dagar före sin död, så svag och medtagen hon var, per
ligen inställde sig vid den offentliga gudstjensten, som
i den s. k. Fyrkanten, för att afhöra T. Han predika
öfver den text och lät sjunga de psalmer, som H. M
behagat utvälja. Vid Adolf Fredriks intåg i Stockholm
då det K. Bilägret på Drottningholm firades, höll T
nästa söndagarne lyckönskningstal. Officierade vid all
Prinsarnes födelse. Erhöll derför "hederlig vedergäll
och den ena gången 400 daler. Efter nästan enhällig
lelse af St. Clara och Olofs församlingar, erhöll han 1
Jan. 1745 Konungens fullmakt att vara deras Kyrkoh
och inställdes i detta nya embete af Pastor Prim. Dr.
gius. Öfverhofpredikants-sysslan bibehölls derhos. Fr
I:s ordensbestyr medförde nya bestyr för presterne och
turligtvis främst för Öfverhofpredikanten. Den nya pr
liga syssla, han såsom förste Ordenspredikant d. 23
1748 tillträdde, bestod deri att på de vanliga solenn
densdagar hålla predikningar öfver rätta ridderliga p
samt griftetal öfver de Seraphimer-Riddare, som under
tid afledo. Han måste således, säger Westén, "bryt
i en ny gren af den andeliga vältaligheten." Till up
tran vid denna isbrytning blef han utstyrd med den s
Seraphimerstjernan, buren i en guldkedja — början
ny utbildning af begreppet om "en prest i sin pr
Den 17 Apr. s. å. höll T. den första Ordenspredikan.
nan var icke enda belöningen för den nya befattningen
dan d. 14 Maj s. å. tillades honom i och för denna
Konungen 2000 dlr s:mt, och d. 21 Nov. beviljade h
Herrar Seraphimer-Riddare en lönetillökning af 600 d

n, och efter tredje Ordensdagens predikans 1750 er-
han af flera Seraphimer-Riddare deras porträtter inne-
e i de kostbaraste ramar. Men också fick han årligen
tydlig arbetstillökning. Sålunda måste han under Pa-
Prim. Bergii långvariga sjukdom och efter dess död
ta ordförandeskapet i stadens Consistorium, hvarunder
ikväl vid præsidium i Hof-Consistorio fick till biträde
Schröder, hvilken då äfven erhöll Öfverhofpredikants-
kt. Vidare ökades hans göromål af fullmäktigskapet
en, ledamotskap i Uppfostrings-Committéen o. s. v.
nnu skulle T. kallas till högre värf. Han var säker-
länge påtänkt såsom "arfprins" till biskopsstolen i Ve-
efter Kalsenii död. Det var således icke oväntadt,
n vid den 1750 inträffade ledigheten erhöll sina lands-
nästan enhälliga kallelse, hvarpå följde den kungliga
kten d. 23 April 1751. Han var den förste Biskop,
dolf Fredrik utnämnde. Men han hann icke undan-
den stora vådeld, som öfvergick Clara kyrka och hans
us sommaren s. å. Hans utvalda bibliothek och dyr-
anuscriptsamlingar förvandlades dervid i aska. Hans
omsorg var att få kyrkan återupprättad. Andra da-
ter eldsvådan sökte och fick han företräde för Hans
sittande Råd, inlemnade underd. ansökan om repara-
elp, och han erhöll det till en början så till vida,
om beviljades att till slantar få förmynta den ned-
torn- och takkopparn. Genom den byggnadshjelp,
rigenom bildades, och öfriga sammanskott kunde St.
kyrka redan på 14:e dagen efter den då eldsvådan
börja resa sig ur sitt grus, och ännu tidigare St.
nedbrända fattighus, en inrättning af T., genom hvil-
0 fattiga kunde underhållas. Han fick således se
återställd innan han afflyttade till Vesterås i Juli
Den 1 Nov. året förut hade han blifvit uti Riddar-
rkan invigd i Biskopsembetet af Erkeb. H. Benzelius,
alla rikets Biskopar voro närvarande. Blott fem år
förestå Vesterås stift. Ty d. 8 Nov. 1757 utnämn-
till Erkebiskop efter samtliga Consistoriernas enhäl-
lelse. År 1752 hade han vid Adolf Fredriks krö-
fvit utnämnd till Theol. Doctor och besvarade såsom
Doctorsfrågan. År 1759 introducerade han såsom
Erkebiskop Kyrkoh. Ærenius i Romfartuna, "en
f rikets Öfversteprest", säger Muncktell, "som i
ift, utom denne endast vederfors de tre Lectorer,
amma år tillträdde stiftets största pastorater." Oss

återstår att kasta en närmare blick på hans embetsm verksamhet synnerligen såsom Biskop d. v. s. såsom pr och politicus.

Såsom prest sökte T. fasthålla den gamla tidens pred allvar utan att likväl kunna förneka all inflytelse af des brytande tidens slapphet. Af förf. till Sv. Sköna Litt han vid sidan af Humble framställd såsom representan sin tids statskyrkliga christendom i Sverige. H. och T. v föröfrigt tvenne olika män i presterligt hänseende, båda älskande, men så att nitet hos den sednare framstår be ligt renare än hos den förre. H. ansåg sig företräd kallad att bekämpa pietismen; T. ålades att bekämpa he hutismen. Detta ålåg honom såsom ordförande i Stockh Stads-Consistorium. Vid den tiden voro försöken att i sv jord inplanta brödrakyrkans grundsatser som ifrigast. zendorff sjelf infann sig och uppvaktade Kon. Fredrik skriftligen och personligen. T. gjorde visserligen sitt för att dämpa försöken, och säges dervid ha gått till "med varsam försigtighet." Isynnerhet skall en utski från Herrnhut blifvit af honom i stadens Consistorio så vertygeligen förlagd", att han funnit rådligast att med rättade ärender vända tillbaka. Häftigare synes Troili eld, för att icke säga hans eldsnit, ha uppflammat öfve sista s. k. Trulldomsväsendet i Dalarne. Han var bir digare att fälla än fria, och han framstår i detta mål tydligast såsom en son af sin tid. Men tiden växte ho öfver hufvudet, och han fick för sin ifver mot de förm blåkullafararne skam till tack af den sedermera förord Commissionen, men undgick all svårare påföljd. Dock vi ej utan ransakning bedöma hans förfarande i tank anklagades brott blott bestod i fria fantasier. Af de folioband ransakningsprotokoller, som ifrån Löberöd Lunds bibliothek till godo, finner man att detta troll väsende var den sista större dyningen af den gamla h ska culten, som föregick den christna i Sverige; den gades fram i dagen och blygdes derefter att uppe fortsätta sina vidskepelser — ty i hemlighet fortsätt otroligt mycket allt intill denna stund bland allmoge deles på de orter der icke presterskapet haft ljus och att uppspana och bekämpa vantrons fästen. Märkvärd att processerna samtidigt föregingo i flera Europas l såsom i Tyskland, Danmark m. fl. Att de till stor del kallades genom vederbörandes okloka sätt att dämpa de onda med ett annat, synes troligt deraf att så snart

gten upphörde, upphörde hexväsendet snart af sig sjelft fr *Marezoll*, Das gem. deutsche Criminalrecht. Leipz. 1847 577), men att det underhölls och utgick från de s. k. iktstugorne, der qvinnornas fantasi uppspelades genom allenda spökelsehistorier, hvarmed de fördrefvo nätterna, är ia så visst. Emellertid hafva, såsom man här hoppas, olldomsoredorna och ransakningarna nått sitt slut i Sverige, i ock med deras slut sammanhängde början till ett annat dt, Swedenborgianismens födelse. Att befordra detta slut de ej legat utom en christen Biskops pligter. T. befordade det ock, men på ett sätt, som icke länder honom till inerlig heder. Trollprocessprotokollerna gå ifrån 1757—63. De börja med en förklaring af Landshöfd. i Fahlun, ordrad af Hofrätten, hvarföre han lösgifvit trolldomsfolk ur arresten. Det ärende, som sålunda af Hofrätten återplifvades, fick fart genom Biskopens nitälskan. Vi få här ra bekantskap med en "Erik-Jansenismus", i flera delar artad med den, som i våra dagar gjort så mycken oro.

Erik Jansson (kallas stundom Johansson) hade vid Biopens generalvisitation i Åhls socken d. 11 Juli 1757 d sina berättelser om en hop trollqvinnor satt Biskopen ror i hufvudet, och föranledde efter generalvisitationen, en generalinquisition anställdes med de arma qvinnoelserna. Biskopen förhörde Erik och fann af hans osamahängande tal att hela berättelsen om besök på Korpbergsiken, kreaturens förtrollande m. m. var af honom "upptad osanning." Icke destomindre tar Biskopen de anklalę qvinnorna i förhör. Deri kunde han anses hafva följt biskopliga pligt. Men icke så, då han, eburu, såsom vill synas, redan öfvertygad om deras oskuld, lät hafva dem "gemensamt i församlingens presters närvaro" och eställde dem, "för att pröfva deras contenance, om de ir Gud funno sig så frie, att de då Gud till ära och till is af deras oskuld ville tillika med honom bedja, att om på något sätt vore skyldige, Gud då ville låta dem blifva gråe i synen, som gossen Erik sagt (sig sett dem i hexsen) grå, mörke och stygge; i hvilken bön de då alle t Biskopen instämt." Deremot instämde de icke, då Bipen derpå sporde dem om de ville att gossen Erik skulle igen tilltalas för det rykte han om dem utspridt. De o nöjda om han inför Kyrkoherden toge sina ord tillia; föröfrigt förklarade de farhåga att gossen genom sas ytterligare beifran kunde blifva olycklig, hvilket de ingen del ville. Man väntar att höra en försoningens

budbärare tillfredsställd och nöjd med detta svar. Men han glömmer till den grad det apostoliska budet, att "en Biskop skall icke vara trätosam", att han tar de enfaldiga Dalkullornas farhåga mindre såsom en farhåga för gossens än deras egen olycka, om åtal anställdes. "Grå, mörk och stygg", hotar han med att anmäla saken hos Landshöfdingen till ransakning vid ett urtima ting — och håller ord. Han anser detta nödvändigt "i ett sådant högmål." Utdrag af förhörsprotocollet sändes till Landshöfdingen. Tinget utlyses. Och m upplyses mycket, som aldrig bordt eller behöft blifva upplyst. Så har T. med ett ovist nit framtrollat samma trolldomssceneri, hvaraf Carl XI:s historia fått en bedröflig i minnelse. Derpå har Landshöfdingen, heter det i Hofrättens protokoll, "tagit sig de anklagade, som redan stode under laga ransakning, med synnerlig ömhet an, tillåtit folk utan skillnad, ehuru betänkeliget sådant vara bordt, både se tala och mätta sin nyfikenhet med dem, anställt sina egna förhör med dem, dömt dem i sitt tycke oskyldiga och ändtligen af eget bevåg släppt dem ur fängelset." En ny laglig ransakning blir derefter anställd; gossen tillvinnes att h farit med lögn, qvinnorna anses ha bekänt af tvång de dem pådiktade "styggelser." Men saken får icke falla så snart efter Biskopens förmenande. Han fortfar att fråga: "an icke af första ransakningen insågs, att med dessa qvinnor ifrån flera år tillbaka måste ha varit en hop sataniska illusioner och derunder bedrifne styggelser, som utan Guds äras förkränkande ej kunna och aldrig böra nedläggas? T om sådane på gifven anledning en gång började undersökningar skulle tvert afstanna, de mera eller mindre skyldiga utan vidare åtgärd släppas och sättas i den tanken, att man för vissa considerationer hvarken ville eller torde röra vi dem, så skulle då följden blifva att dessa personer måtte deras vidskepelses synd mer och mer inöfvas, satans verk dem stärkas och vägen till deras omvändelse och salighet alldeles igenstängas." "Gud, utropar Biskopen, förbarma dig öfver våra kallsinniga och fritänkande tider! O låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifra för dig och din ära." Biskopen säger sig väl veta, "att man borde varsamt till väga med straffet, då slikt satans gyckel s en ström öfversvämmar hela landet"; men vid ransakningen finge man ej gå "som kattan öfver het gröt." "Biskopens ansvar att befrämja Guds och förstöra satans rike hade för anlåtit honom att sådant till Hofrättens ompröfvande aldra kraftigast öfverlemna." Saken vore Herrans. "Förblefve d

vid hvad genom Landshöfdingen skedt var, skulle de visserligen gå förlorade och satan få fritt spel med dem och flera. Detta hade mycket bekymrat Biskopen. Han hade tänkt att låta det vid nästa riksdag blifva preseståndets gemensamma sak; — men i ovisshet om sin lifstid hade han ej velat hafva detta dryga ansvaret ... utan heldre afbörda sig det på Presidenten, som både kan och vill åter till rätta hjelpa hvad ur sin första och lagliga gång ryckt blifvit: dixit et salvavit animum." Emellertid lemnade T. biskopsstolen i Vesterås för att intaga den i Upsala — såsom Westén tilltror sig att försäkra — "utan sin egen förmodan eller egen ansökning, hvilket man så mycket säkrare känner deraf, som han tänkte och önskade få sluta sina dagar uti sitt kära Vestra Aros."

Det mesta af det nyss citerade är säkerligen utdraget ur Troilii bref till Hofrätten dat. d. 14 Mars 1758, samma dag, som Landshöfdingens förklaring till samma Hofrätt, och contrasigneradt af J. N. Christiernin, ställdt till Presidenten Gerdesköld. Då vi antaga att de anklagade qvinnornas första medfart varit Biskopen bekant, är det desto svårare att skonsamt bedömma hans stränghet. Ransakningen med dem hade öfverlemnats åt en v. Häradshöfd. P. E. Ekman, en gudlös ung man, som öfverlemnade dem att behandlas af en, om möjligt, ännu gudlösare länsman vid namn Tillberg. Dessas pinliga förhör omvexlade med presternas visserligen mera fogliga. Det är sannt att ingen hexa numera dömdes till bålet; men flera af de för hexeri anklagade dömdes — likväl bredvid protokollet — till misshandlingar, som i sjelfva verket voro en långsam eldsdöd. De fastsmiddes med handklofvar vid golfvet, så att blodet utpressades, de upphängdes vid väggarne i deras egna stugor och piskades, afkläddes nakna, både gifta och ogifta, och skymfades på allt sätt och vis. Flera blefvo genom allt detta både till kropp och sinnen skadade för hela deras öfriga lifstid. Nämnde länsman hotade vaktkarlarne, om de visade någon mildhet, med 6 par spö, samma straff, hvarmed han sjelf af domaren hotades för det han en söndag löst jernen från qvinnorna; presterne hotades med kappans förlust, för det de ej gjorde sin skyldighet så som den blifvit uppfattad af domaren. Då de arma qvinnorna bådo det ringaste om förskoning, fingo de svar sådana som detta: jag skall hänga dig, om du ej bekänner, din trollpacka, du har trollögon, trollnäsa, trollmun o. s. v. Underligt således icke, att de på den frågan, om de fruktade länsmannen

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqval återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Åhl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas en denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Comministern i Åhl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och vidskeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel qvinna förbehållet att bringa de förtryckta qvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, bemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr s:mt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne pregla en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gåfvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr k:mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaförföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära slägtskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi, Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i slägt med den förre, ehuru vi icke af Muncktells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrifves i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsh. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förlupet och intet nytt ankommit. Det är äfven slägtskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oftanämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domsbordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjenst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkändt. Hans presterliga grundsatser kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troilska är öfverlastadt med noter, som upptaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auctorer och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhändtare synes omdömet (ofvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhutismen och förfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskärpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äre ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikes inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Riksens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmännare anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskärpta undersåtliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läscurs för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och commenterades fliteligen, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanters predikosätt. "Ordprång m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömmandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande de en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1755, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå ärans, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den fordne Öfverhofpredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så höra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden, Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

af frågan om utfallen i veckoskriften Ärlig Svensk, de der föranledt nämnde förbannelse, "göra något riksdagsbesvär." Deremot uttalade han sig bestämdare när fråga blef om förhållandet mellan Konungens makt och Rådets. Att få detta förhållande utredt, särdeles i afseende på högre tjensters tillsättande, var föremålet för Konungens framställning till R. Ständer. Biskop Celsius hade ej utan egen oro förnummit den oro, hvari H. Maj:t var försatt genom tvistigheterna med Rådet. T. åter var den färdigaste att uttala sin tanka, det "K. Maj:ts oro skulle stillas när H. Maj:t af R. Ständers underd. svar blefve öfvertygad om lagens rätta förstånd och yrkade att saken utan dröjsmål måtte företagas." Men då saken omsider företogs, syntes T. icke benägen att minska anledningarne till Konungens oro. Han förklarade, såsom vanligt, saken för en "caussa Dei", och ansåg Konungen böra väl upptaga Ständernas förslag såsom ett prof af ömhet för dess så timliga som andliga lycksalighet, och ville derföre att de omtvistade utnämningarne skulle stadfästas efter Rådets och ej efter Konungens vilja. Celsius kunde icke förmås att se saken på samma sätt, "oaktadt han icke utan rörelse afhört B. Troilius." Discursionen blef ytterst liflig och Troilii parti segrade, ehuru striden förts på det icke berömligaste sätt. Att icke heller T. "utan rörelse" afhört både Celsium och dem som biträdt Celsii mening, syntes då han ansåg sig nödsakad till den högtidliga förklaringen, "att han ville vara förbannad, om han icke hyste all upptänkelig ömhet och undersåtlig vördnad, samt i denna saken gjort hvad han efter yttersta samvete funnit sig åligga." Öfverläggningarne slutades således med stor orolighet i Presteståndet, men med ännu större i Bondeståndet. Men äfven i det sednare blef konungskheten qväst genom vederbörandes mellankomst. Först betygade presterne inbördes sin fägnad deröfver, sedan inträdde "samtlige biskopar" bland bönderna och gjorde hvar och en sina landsmän allvarliga föreställningar. Vesteråsbönderna torde dervid fått den allvarsammaste. Det hade den verkan, att bönderna togo till böneboken, och biskoparne hade dem att besegla ångrens uppriktighet med afsjungandet af en psalm. En sådan seger var egnad att göra de prestfäder, som ifrade för konungamaktens inskränkning, ännu frimodigare vid kommande öfverläggningar. Vi finna således T. bland de främste att godkänna förslaget om den beryktade och numera vanryktade namnstämpeln i stället för Konungens egenhändiga underskrift. Likaså att försvara principen att så väl

hvad Stora Deputationen föreslog som hvad R. Ständer beslutade, ej kunde vara emot Regeringsformen. När fråga blef om belöning åt Ledamöterna i den Commission, som under denna riksdag dömt i så många högmålsbrott, gjordes deremot kraftiga invändningar. T. var den, som hade nod och makt att gendrifva dem. "'Det vore skillnad, mente han, på commission och commission. Vid denna hade edamöterna varit i fara om sitt lif, midt i natten måst upp Commissionen och sitta der flera nätter å rad." Då Pagehofmästaren Ichsell var dömd till landsflykt för en oration han hållit, tillstyrkte T. lindring och straffets förbytande till fyra års fängelse. Deremot då Capitaine Hästesko fått in dom, och flera af presterne ville mildra, finna vi icke T. bland dessa. Han tvertom tillstyrkte domens skärpning derhän, att Hästesko skulle insättas såsom statsfånge på fästning i flera år. Denna gång är han i uppgifvande af skäl särdeles naiv. Han tyckte Capitainen icke derigenom någon olägenhet vederfaras, "emedan han der (i fängelset) unge njuta sin commoditet." Ståndets beslut fattades emellertid icke den gången i enlighet med den Troilska hårdheten. I ungefär lika anda yttrade sig Biskopen rörande de för riksförräderi af nämnde Commission dömde fångarne. För deras böner om nåd hade högst få af Ståndet ett öppet öra. T. förklarade, att han ansåge de dömda ej belåtne med lifvet, när de ej fingo behålla äran. "Dessutom när man ser på salus och securitas *reipublicæ*, vore ej rum för nåd." Föröfrigt "talade biskoparne Hallenius och Troilius ganska litet i denna fråga." Desto mer i andra. Så i den som med den anförda hade närmaste sammanhang, nemligen i fråga om föreställningar till H. M. Drottningen för hennes delaktighet i förräderiplanerna. T. tog härvid, såsom ofta, en högpresterlig ton, som fann gensvar hos de flesta ståndsledamöterna. De borde, enligt honom, unanimiter säga sin tanka 1. om de steg och mått, Drottningen tagit till frihetens kränkande, 2. huru första steget af dem skulle tagas att få henne tillbaka på Herrans vägar." Till den ändan måste hon försona sig med riket, hvilket icke kunde ske innan hon försont sig med Gud och sitt brott begråtit. En sådan verkan skulle, mente han, deras "föreställning" åsyfta. Då det af någon invändes att detta ej tillkom ensamt presterna, utan R. Ständer gemensamt, genmälte T. att de härmed ej gjorde mer än hvad dem såsom prester ålåg och tillstod, "efterkommande detsamma, Laur. Petri gjorde med Konung Erich XIV." Han tillstyrkte ock Celsii förslag att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje håndsledamot, "för efterverldens skull, såsom han tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll ock före att "som möjeligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, så hvars och ens skyldighet vore att imprimera hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom ... huru hon derigenom ådragit sig blodsskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets casuist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad. hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofpred. Schröder och Prof. Benzelstjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 5 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en precambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tycktes vara i någon rörelse; att, då några starka utlåtelser infölle, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Biehtfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Preståndet recommenderar sin svåger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjordt, förklarande det vara att anse såsom oafgjordt, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en slägting till Biskop Hallenius så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

ståndet en tjenst, i det han förlikte de stridande meningarne så att arrendet skulle delas emellan staden och bruksatronen.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års ksdag. Enhålligt och utan särskild votering valdes han ll Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) ın yrkade det Åhlska trolldomsmålets återupptagande, att la handlingar från dess början måtte af Svea Hofrätt inrdras till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconentionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius ır den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess t, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. et synes som om de fleste af det högvördiga Ståndet lika let som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet h bedömandet af de föregifna trollqvinnornas bedröfliga k. Då saken, efter inhemtande af Advocatfiskal Morats h Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, eterade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och rm. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer nade att charakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må ke undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog kanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handrad; huru man ock nu under riksdagen velat göra den till partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har ämt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag r samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit r Gud och hans ära, har affärdat dess extra protokoll i nna sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle phöra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty t var billigt, . . . så blef samma dag ett memorial emot belte prestståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och hifallet Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast upplägger eciem tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, . . . utan d som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åte och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop aniska allusioner, just sådana som under förra trollvädet blefvo omrörde; . . . ja, i dessa våra både fritänkanoch fritalande tider, då Beckerianismus, Ihrmanianismus — syftas härmed på den Comm. Ihrman, som så troget minerade qvinnorna?) och Libertinismus, så tagit öfverden, att allt hvad heligt är och heligt vara bör i relin och christendom, både med hemligt och uppenbart förcritiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

budbärare tillfredsställd och nöjd med detta svar. Men han glömmer till den grad det apostoliska budet, att "en Biskop skall icke vara trätosam", att han tar de enfaldiga Dalkullornas farhåga mindre såsom en farhåga för gossens än deras egen olycka, om åtal anställdes. "Grå, mörk och stygg", hotar han med att anmäla saken hos Landshöfdingen till ransakning vid ett urtima ting — och håller ord. Han anser detta nödvändigt "i ett sådant högmål." Utdrag af förhörsprotocollet sändes till Landshöfdingen. Tinget utlyses. Och nu upplyses mycket, som aldrig bordt eller behöft blifva upplyst. Så har T. med ett ovist nit framtrollat samma trolldomssceneri, hvaraf Carl XI:s historia fått en bedröflig åminnelse. Derpå har Landshöfdingen, heter det i Hofrättens protokoll, "tagit sig de anklagade, som redan stodo under laga ransakning, med synnerlig ömhet an, tillåtit folk utan skillnad, ehuru betänkeliget sådant vara bordt, både se, tala och mätta sin nyfikenhet med dem, anställt sina egna förhör med dem, dömt dem i sitt tycke oskyldiga och ändligen af eget behåg släppt dem ur fängelset." En ny laglig ransakning blir derefter anställd; gossen tillvinnes att ha farit med lögn, qvinnorna anses ha bekänt af tvång de dem pådiktade "styggelser." Men saken får icke falla så snart, efter Biskopens förmenande. Han fortfar att fråga: "om icke af första ransakningen inségs, att med dessa qvinnor ifrån flera år tillbaka måste ha varit en hop sataniska illusioner och derunder bedrifne styggelser, som utan Guds äras förkränkande ej kunna och aldrig böra nedläggas? Ty om sådane på gifven anledning en gång började undersökningar skulle tvert afstanna, de mera eller mindre skyldig utan vidare åtgärd släppas och sättas i den tanken, att man för vissa considerationer hvarken ville eller torde röra vid dem, så skulle då följden blifva att dessa personer måtte deras vidskepelses synd mer och mer inöfvas, satans verk dem stärkas och vägen till deras omvändelse och salighet alldeles igenstängas." "Gud, utropar Biskopen, förbarma dig öfver våra kallsinniga och fritänkande tider! O låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifra för dig och din ära." Biskopen säger sig väl veta, "att man borde g varsamt till väga med straffet, då slikt satans gyckel som en ström öfversvämmar hela landet"; men vid ransakningen finge man ej gå "som kattan öfver het gröt." "Biskopens ansvar att befrämja Guds och förstöra satans rike hade föranlåtit honom att sådant till Hofrättens ompröfvande allra kraftigast öfverlemna." Saken vore Herrans. "Förblefve de

vid hvad genom Landshöfdingen skedt var, skulle de visserligen gå förlorade och satan få fritt spel med dem och flera. Detta hade mycket bekymrat Biskopen. Han hade tänkt att låta det vid nästa riksdag blifva presteståndets gemensamma sak; — men i ovisshet om sin lifstid hade han ej velat hafva detta dryga ansvaret ... utan heldre afbörda sig det på Presidenten, som både kan och vill åter till rätta hjelpa hvad ur sin första och lagliga gång ryckt blifvit: dixit et salvavit animum." Emellertid lemnade T. biskopsstolen i Vesterås för att intaga den i Upsala — såsom Westén tilltror sig att försäkra — "utan sin egen förmodan eller egen ansökning, hvilket man så mycket säkrare känner deraf, som han tänkte och önskade få sluta sina dagar uti sitt kära Vestra Aros."

Det mesta af det nyss citerade är säkerligen utdraget ur Troilii bref till Hofrätten dat. d. 14 Mars 1758, samma dag, som Landshöfdingens förklaring till samma Hofrätt, och contrasigneradt af J. N. Christiernin, ställdt till Presidenten Gerdesköld. Då vi antaga att de anklagade qvinnornas första medfart varit Biskopen bekant, är det desto svårare att skonsamt bedömma hans stränghet. Ransakningen med dem hade öfverlemnats åt en v. Häradshöfd. P. E. Ekman, en gudlös ung man, som öfverlemnade dem att behandlas af en, om möjligt, ännu gudlösare länsman vid namn Tillberg. Dessas pinliga förhör omvexlade med presternas visserligen mera fogliga. Det är sannt att ingen hexa numera dömdes till bålet; men flera af de för hexeri anklagade dömdes — likväl b r e d v i d protokollet — till misshandlingar, som i sjelfva verket voro en långsam eldsdöd. De fastsmiddes med handklofvar vid golfvet, så att blodet utpressades, de upphängdes vid väggarne i deras egna stugor och piskades, afkläddes nakna, både gifta och ogifta, och skymfades på allt sätt och vis. Flera blefvo genom allt detta både till kropp och sinnen skadade för hela deras öfriga lifstid. Nämnde länsman hotade vaktkarlarne, om de visade någon mildhet, med 6 par spö, samma straff, hvarmed han sjelf af domaren hotades för det han en söndag löst jernen från qvinnorna; presterne hotades med kappans förlust, för det de ej gjorde sin skyldighet så som den blifvit uppfattad af domaren. Då de arma qvinnorna bådo det ringaste om förskoning, fingo de svar sådana som detta: jag skall hänga dig, om du ej bekänner, din trollpacka, du har trollögon, trollnäsa, trollmun o. s. v. Underligt således icke, att de på den frågan, om de fruktade länsmannen

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqval återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Åhl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Comministern i Åhl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och vidskeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel qvinna förbehållet att bringa de förtryckta qvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, bemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr s:mt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne pregla en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gåfvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr k:mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaförföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära slägtskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i slägt med den förre, ehuru vi icke af Muncktells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrifves i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsh. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förlupet och intet nytt ankommit. Det är äfven slägtskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oftanämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domsbordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjenst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkändt. Hans presterliga grundsatser kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troilska är öfverlastadt med noter, som upptaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auctorer och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhändtare synes omdömet (ofvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhutismen och förfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskärpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äro ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikes inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Riksens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmännare anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskärpta undersåtliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läscurs för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och commenterades fliteliga, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanters predikosätt. "Ordprång m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömmandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1755, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå ärans, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den fordne Öfverhofpredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så höra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden. Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje ståndsledamot, "för efterverldens skull, såsom hon tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll ock före att "som möjeligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, så hvars och ens skyldighet vore att imprimera hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom ... huru hon derigenom ådragit sig blodskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets censist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad, hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofpred. Schröder och Prof. Benzelstjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 5 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en preeambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tycktes vara i någon rörelse; att, då några starka utlåtelser införlls, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Biktfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Prestesståndet recommenderar sin svåger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjordt, förklarande det vara att anse såsom oafgjordt, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en slägting till Biskop Hallenius, så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

ståndet en tjenst, i det han förlikte de stridande meningarne så att arrendet skulle delas emellan staden och bruksägarne.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års riksdag. Enhälligt och utan särskild votering valdes han till Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) han yrkade det Åhlska trolldomsmålets återupptagande, att dess handlingar från dess början måtte af Svea Hofrätt infordras till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconventionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius var den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess förslag, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. Det synes som om de fleste af det högvördiga Ståndet lika väl som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet och bedömandet af de föregifna trollqvinnornas bedröfliga sak. Då saken, efter inhemtande af Advocatfiskal Morats och Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, yttrade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och nitälskan. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer egnade att charakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må icke undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog bekanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handterad; huru man ock nu under riksdagen velat göra den till en partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har grämt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag tror samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit för Gud och hans ära, har affärdat dess extra protokoll i denna sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle afhöra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty det var billigt, ... så blef samma dag ett memorial emot berörde prestståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och hifallet å Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast uppläggér dem tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, ... utan ock som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åt- och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop ... iska allusioner, just sådana som under förra trollväsendet blefvo omrörde;... ja, i dessa våra både fritänkande och fritalande tider, då Beckerianismus, Ihrmanianismus — syftas härmed på den Comm. Ihrman, som så troget examinerade qvinnorna?) och Libertinismus, så tagit öfverhanden, att allt hvad heligt är och heligt vara bör i religion och christendom, både med hemligt och uppenbart förakt critiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej ve, huru det första budet och förbudet i vår catechea emot all afguderi med förklaringen deröfver skall blifva beståndande, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåtalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lärer uppväcka hos Högv. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vigt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock till äfventyrs Erkebiskopens grämelse dermed att det i så måtto ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde motståndare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skyla honom från Ständernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre fästa sig vid att criticera dem, som icke voro af enahanda tankar med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria utlåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag började hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oaktadt sina, ... framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; ... han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam ... utan att såra allvaret; att han var språksam och "talför" men fjerran från förtalet; glad umgängesman, älskvärd ... man, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge förebådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 17.. så att han afled tredje dagen derefter eller d. 18 (icke ... ma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala ...

ta med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröder. celliR. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då t nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. ls ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn ;. J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. ls af Biskop Mennander. Personalierna åtföljdes af ett kert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. tmanno-Dalek. och Götheborgska nationerna skattade dermed hvar sitt. Den aflednes son, Revisions-sekret. F. von Troil bekostade ett dyrbart monument bakom altaret omkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnesning i silfver af åttonde storleken. Nämnde monument, fyra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel ilii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskops- och tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscrip-, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen betäcker grafven står att läsa:

För
Mig. Och. De. Mina.
År 1757.
SAMUEL. TROILIUS.
Biskop uti Vesteråhs.
Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gill- ; och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Anger-*, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död ockholm 1750. Med henne hade han följande barn: -sekret. *Fredr. Ulr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till t af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. open i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och ofs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epitan; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanföre; *Margaretha beth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gu-*, död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. d *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.- Gudm. S. och Brita Stjerncrona. Med henne hade han : *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttmäst. -regimentet till häst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. hil. Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Knut*, , blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjenst, blef Fri- Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. y och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, , Cancelliråd, Riksbärold och R. N. O. död 1827.

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqval återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Åhl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Communistern i Åhl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och v[illegible]e extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. [illegible]en ädel qvinna förbehållet att bringa de förtry[illegible]nas sak till det bättre slut, den omsider fick. I[illegible] 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan C[illegible]ardie, född Taube, omtalas deras nöd [illegible] dervid yttrade, kom snart till deras [illegible]nne i Stockholm och anropade henne [illegible]ng. Rörd af deras tårar, bemedlade [illegible]ventionstalan blef lyckligen anställd [illegible]domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr s:mt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne pregla en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gåfvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr k:mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaförföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära slägtskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i slägt med den förre, ehuru vi icke af Muncktells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrifves i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsh. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förlupet och intet nytt ankommit. Det är äfven slägtskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oftanämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. T[illegible]lius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste stone ej förr än det året till Upsala. I så fall har sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtr tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I [illegible]

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domsbordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjenst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkändt. Hans presterliga grundsatser kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troiliska är öfverlastadt med noter, som upptaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auctorer och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhändtare synes omdömet (ofvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhutismen och försfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskärpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att dèt måtte sägas folket, att vi äro ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikes inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Rikseus rätt, — "icke illrådige, icke tverädige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmännare anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskärpta undersåtliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läsecurs för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och commenterades fliteliga, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanters predikosätt. "Ordpråag m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömmandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1755, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå ärans, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den fordne Öfverhofpredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så böra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden, Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje ståndsledamot, "för efterverldens skull, såsom han tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll ock före att "som möjeligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, ty hvars och ens skyldighet vore att imprimera hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom ... huru hon derigenom ådragit sig blodskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets casuist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad, hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofpred. Schröder och Prof. Benzelstjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 3 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en preeambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tyckts vara i någon rörelse; att, då några starka utlåtelser infölls, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Biktfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Prestståndet recommenderar sin svåger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjordt, förklarande det vara att anse såsom oafgjordt, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en slägting till Biskop Hallenius, så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

stståndet en tjenst, i det han förlikte de stridande meninarne så att arrendet skulle delas emellan staden och bruksätrenen.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års riksdag. Enhålligt och utan särskild votering valdes han till Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) han yrkade det Åhlska trolldomsmålets återupptagande, att dess handlingar från dess början måtte af Svea Hofrätt inlefvereras till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconventionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius var den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess förslag, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. Det synes som om de fleste af det högvördiga Ståndet lika mycket som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet och bedömandet af de föregifna trollqvinnornas bedröfliga saga. Då saken, efter inhemtande af Advocatfiskal Morats och Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, dicterade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och harm. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer egnade att charakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må ej undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog bekanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handlad; huru man ock nu under riksdagen velat göra den till en partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har grämt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag tror samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit för Gud och hans ära, har affärdat dess extra protokoll i denna sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle afhöra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty det var billigt, . . . så blef samma dag ett memorial emot berörde preståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och bifallet å Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast uppläggerCriminiem tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, . . . utan ock som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åtlöje och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop satiriska allusioner, just sådana som under förra trollväsendet blefvo omrörde; . . . ja, i dessa våra både fritänkande och fritalande tider, då Beckerianismus, Ihrmanianismus (— syftas härmed på den Comm. Ihrman, som så troget examinerade qvinnorna?) och Libertinismus, så tagit öfverhanden, att allt hvad heligt är och heligt vara bör i religion och christendom, både med hemligt och uppenbart förakt critiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej vet, huru det första budet och förbudet i vår cateches emot all afguderi med förklaringen deröfver skall blifva beståndande, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåtalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lärer uppväcka hos Högv. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vigt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock till äfventyrs Erkebiskopens grämelse dermed att det i så måtto ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde medkämpare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skyla honom från Ständernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre fästa sig vid att criticera dem, som icke voro af enahanda tankar med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria utlåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag börjades hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oaktadt sina, ofta framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; att han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam men utan att såra allvaret; att han var språksam och "talig" men fjerran från förtalet; glad umgängesman, älskvärd husfader, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge förebådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 1764, så att han afled tredje dagen derefter eller d. 18 (icke samma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala domkyrka

a med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröder. celliR. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då : nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. s ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn . J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. s af Biskop Mennander. Personalierna åtföljdes af ett iert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. manno-Dalek. och Göthehorgska nationerna skattade dermed hvar sitt. Den aflednes son, Revisions-sekret. F. von Troil bekostade ett dyrbart monument bakom altaret mkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnesning i silfver af åttonde storleken. Nämnde monument, yra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel lii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskopsoch tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscrip-, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen betäcker grafven står att läsa:

För
Mig. Och. De. Mina.
År 1757.
SAMUEL. TROILIUS.
Biskop uti Vesteråhs.
Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gill- och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Anger-*, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död ockholm 1750. Med henne hade han följande barn: -sekret. *Fredr. Ulr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till t af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. pen i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och fs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epitan; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanföre; *Margaretha beth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gu-* död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.- Gudm. S. och Brita Stjerncrona. Med henne hade han : *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttmäst. -regimentet till häst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. hil. Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Knut*, , blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjenst, blef Fri- Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. y och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, , Cancelliråd, Rikshärold och R. N. O. död 1827.

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqval återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Åhl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Comministern i Åhl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och vidskeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel qvinna förbehållet att bringa de förtryckta qvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, bemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr s:mt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne pregla en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gåfvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr k:mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaförföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära slägtskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i slägt med den förre, ehuru vi icke af Muncktells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrifves i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsb. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förlupet och intet nytt ankommit. Det är äfven slägtskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oftanämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domebordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjenst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkändt. Hans presterliga grundsatser kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troilska är öfverlastadt med noter, som upptaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auctorer och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhändtare synes omdömet (ofvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhutismen och förfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskärpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äro ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikes inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Riksens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmännare anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskärpta undersåtliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läscurs för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och commenterades fliteligen, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanters predikosätt. "Ordprång m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömmandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1755, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå ärans, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den fordne Öfverhofpredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så höra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden. Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

återstår att kasta en närmare blick på hans embets-
verksamhet synnerligen såsom Biskop d. v. s. såsom pr
och politicus.

Såsom prest sökte T. fasthålla den gamla tidens pre
allvar utan att likväl kunna förneka all inflytelse af den
brytande tidens slapphet. Af förf. till Sv. Sköna Litt
han vid sidan af Humble framställd såsom representant
sin tids statskyrkliga christendom i Sverige. H. och T. v
föröfrigt tvenne olika män i presterligt hänseende, båda
älskande, men så att nitet hos den sednare framstår be
ligt renare än hos den förre. H. ansåg sig företrä
kallad att bekämpa pietismen; T. ålades att bekämpa he
hutismen. Detta ålåg honom såsom ordförande i Stockh
Stads-Consistorium. Vid den tiden voro försöken att i sv
jord inplanta brödrakyrkans grundsatser som ifrigast.
zendorff sjelf infann sig och uppvaktade Kon. Fredrik
skriftligen och personligen. T. gjorde visserligen sitt
för att dämpa försöken, och säges dervid ha gått till
"med varsam försigtighet." Isynnerhet skall en utskic
från Herrnhut blifvit af honom i stadens Consistorio så
vertygeligen förlagd", att han funnit rådligast att med
rättade ärender vända tillbaka. Häftigare synes Troilii
eld, för att icke säga hans eldsnit, ha uppflammat öfver
sista s. k. Trolldomsväsendet i Dalarne. Han var hår
digare att fälla än fria, och han framstår i detta mål a
tydligast såsom en son af sin tid. Men tiden växte hon
öfver hufvudet, och han fick för sin ifver mot de för
blåkullafararne skam till tack af den sedermera förord
Commissionen, men undgick all svårare påföljd. Dock
vi ej utan ransakning bedöma hans förfarande i tanke
anklagades brott blott bestod i fria fantasier. Af de tre
foliiband ransakningsprotokoller, som ifrån Löberöd k
Lunds bibliothek till godo, finner man att detta troll
väsende var den sista större dyningen af den gamla h
ska culten, som föregick den christna i Sverige; des
gades fram i dagen och blygdes derefter att uppen
fortsätta sina vidskepelser — ty i hemlighet fortsät
otroligt mycket allt intill denna stund bland allmogen,
deles på de orter der icke presterskapet haft ljus och
att uppspana och bekämpa vantrons fästen. Märkvärdig
att processerna samtidigt föregingo i flera Europas l
såsom i Tyskland, Danmark m. fl. Att de till stor del
kallades genom vederbörandes okloka sätt att dämpa de
onda med ett annat, synes troligt deraf att så snart

agten upphörde, upphörde hexväsendet snart af sig sjelft
'jfr *Marezoll*, Das gem. deutsche Criminalrecht. Leipz. 1847
. 577), men att det underhölls och utgick från de s. k.
Vaktstugorna, der qvinnornas fantasi uppspelades genom allehanda spökelsehistorier, hvarmed de fördrefvo nätterna, är
ika så visst. Emellertid hafva, såsom man här hoppas,
rolldomsoredorna och ransakningarna nått sitt slut i Sverige,
m ock med deras slut sammanhängde början till ett annat
ndt, Swedenborgianismens födelse. Att befordra detta slut
ade ej legat utom en christen Biskops pligter. T. befordrade det ock, men på ett sätt, som icke länder honom till
nnerlig heder. Trollprocessprotokollerna gå ifrån 1757—
763. De börja med en förklaring af Landshöfd. i Fahlun,
fordrad af Hofrätten, hvarföre han lösgifvit trolldomsfol-
:t ur arresten. Det ärende, som sålunda af Hofrätten åter-
plifvades, fick fart genom Biskopens nitälskan. Vi få här
ra bekantskap med en "Erik-Jansenismus", i flera delar
artad med den, som i våra dagar gjort så mycken oro.
ı Erik Jansson (kallas stundom Johansson) hade vid Bi-
opens generalvisitation i Åhls socken d. 11 Juli 1757
:d sina berättelser om en hop trollqvinnor satt Biskopen
ror i hufvudet, och föranledde efter generalvisitationen,
; en generalinquisition anställdes med de arma qvinno-
elserna. Biskopen förhörde Erik och fann af hans osam-
nhängande tal att hela berättelsen om besök på Korpbergs-
:ken, kreaturens förtrollande m. m. var af honom "upp-
tad osanning." Icke destomindre tar Biskopen de ankla-
le qvinnorna i förhör. Deri kunde han anses hafva följt
biskopliga pligt. Men icke så, då han, ehuru, såsom
vill synas, redan öfvertygad om deras oskuld, lät hafva
dem "gemensamt i församlingens presters närvaro" och
:ställde dem, "för att pröfva deras contenance, om de
ır Gud funno sig så frie, att de då Gud till ära och till
is af deras oskuld ville tillika med honom bedja, att om
på något sätt vore skyldige, Gud då ville låta dem blifva
gråe i synen, som gossen Erik sagt (sig sett dem i hex-
sen) grå, mörke och stygge; i hvilken bön de då alle
l Biskopen instämt." Deremot instämde de icke, då Bi-
pen derpå sporde dem om de ville att gossen Erik skulle
igen tilltalas för det rykte han om dem utspridt. De
› nöjda om han inför Kyrkoherden toge sina ord till-
a; föröfrigt förklarade de farbåga att gossen genom sa-
ı ytterligare beifran kunde blifva olycklig, hvilket de
ingen del ville. Man väntar att höra en försoningens

budbärare tillfredaställd och nöjd med detta svar. Men han glömmer till den grad det apostoliska budet, att "en Biskop skall icke vara trätosam", att han tar de enfaldiga Dalkarlornas farhåga mindre såsom en farhåga för gossens än deras egen olycka, om åtal anställdes. "Grå, mörk och stygg", hotar han med att anmäla saken hos Landshöfdingen till ransakning vid ett urtima ting — och håller ord. Han anser detta nödvändigt "i ett sådant högmål." Utdrag af förhörsprotocollet sändes till Landshöfdingen. Tinget utlyses. Och nu upplyses mycket, som aldrig bordt eller behöft blifva upplyst. Så har T. med ett ovist nit framtrollat samma trolldomsscenari, hvaraf Carl XI:s historia fått en bedröflig åminnelse. Derpå har Landshöfdingen, heter det i Hofrättens protokoll, "tagit sig de anklagade, som redan stode under laga ransakning, med synnerlig ömhet an, tillåtit folk utan skillnad, ehuru betänkeligt sådant vara bordt, både at tala och mätta sin nyfikenhet med dem, anställt sina egna förhör med dem, dömt dem i sitt tycke oskyldiga och ändtligen af eget beväg släppt dem ur fängelset." En ny laglig ransakning blir derefter anställd; gossen tillvinnes att ha farit med lögn, qvinnorna anses ha bekänt af tvång de dem pådiktade "styggelser." Men saken får icke falla så men efter Biskopens förmenande. Han fortfar att fråga: "om icke af första ransakningen insågs, att med dessa qvinnor ifrån flera år tillbaka måste ha varit en hop sataniska illusioner och derunder bedrifne styggelser, som utan Guds äras förkränkande ej kunna och aldrig böra nedläggas? Ty om sådane på gifven anledning en gång började undersökningar skulle tvert afstanna, de mera eller mindre skyldiga utan vidare åtgärd släppas och sättas i den tanken, att man för vissa considerationer hvarken ville eller torde röra vid dem, så skulle då följden blifva att dessa personer måtte i deras vidskepelses synd mer och mer inöfvas, satans verk i dem stärkas och vägen till deras omvändelse och salighet alldeles igenstängas." "Gud, utropar Biskopen, förbarme sig öfver våra kallsinniga och fritänkande tider! O låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifra för dig och din ära." Biskopen säger sig väl veta, "att man borde på varsamt till väga med straffet, då slikt satans gyckel såsom en ström öfversvämmar hela landet"; men vid ransakningen finge man ej gå "som kattan öfver het gröt." "Biskopens ansvar att befrämja Guds och förstöra satans rike hade föranlåtit honom att sådant till Hofrättens ompröfvande alldra kraftigast öfverlemna." Saken vore Herrans. "Förblefve åt

vid hvad genom Landshöfdingen skedt var, skulle de visserligen gå förlorade och satan få fritt spel med dem och flera. Detta hade mycket bekymrat Biskopen. Han hade tänkt att låta det vid nästa riksdag blifva preseteståndets gemensamma sak; — men i ovisshet om sin lifstid hade han ej velat hafva detta dryga ansvaret ... utan heldre afbörda sig det på Presidenten, som både kan och vill åter till rätta hjelpa hvad ur sin första och lagliga gång ryckt blifvit: dixit et salvavit animum." Emellertid lemnade T. biskopsstolen i Vesterås för att intaga den i Upsala — såsom Westén tilltror sig att försäkra — "utan sin egen förmodan eller egen ansökning, hvilket man så mycket säkrare känner deraf, som han tänkte och önskade få sluta sina dagar uti sitt kära Vestra Aros."

Det mesta af det nyss citerade är säkerligen utdraget ur Troilii bref till Hofrätten dat. d. 14 Mars 1758, samma dag, som Landshöfdingens förklaring till samma Hofrätt, och contrasigneradt af J. N. Christiernin, ställdt till Presidenten Gerdesköld. Då vi antaga att de anklagade qvinnornas första medfart varit Biskopen bekant, är det desto svårare att skonsamt bedömma hans stränghet. Ransakningen med dem hade öfverlemnats åt en v. Häradshöfd. P. E. Ekman, en gudlös ung man, som öfverlemnade dem att behandlas af en, om möjligt, ännu gudlösare länsman vid namn Tillberg. Dessas pinliga förhör omvexlade med presternas visserligen mera fogliga. Det är sannt att ingen hexa numera dömdes till bålet; men flera af de för hexeri anklagade dömdes — likväl bredvid protokollet — till misshandlingar, som i sjelfva verket voro en långsam eldsdöd. De fastsmiddes med handklofvar vid golfvet, så att blodet utpressades, de upphängdes vid väggarne i deras egna stugor och piskades, afklåddes nakna, både gifta och ogifta, och skymfades på allt sätt och vis. Flera blefvo genom allt detta både till kropp och sinnen skadade för hela deras öfriga lifstid. Nämnde länsman hotade vaktkarlarne, om de visade någon mildhet, med 6 par spö, samma straff, hvarmed han sjelf af domaren hotades för det han en söndag löst jernen från qvinnorna; presterne hotades med kappans förlust, för det de ej gjorde sin skyldighet så som den blifvit uppfattad af domaren. Då de arma qvinnorna bådo det ingaste om förskoning, fingo de svar sådana som detta: jag skall hänga dig, om du ej bekänner, din trollpacka, du har trollögon, trollnäsa, trollmun o. s. v. Underligt således icke, att de på den frågan, om de fruktade länsmannen

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqval återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Åhl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga qvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Comministern i Åhl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjenare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjenare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväder, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsmännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och vidskeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel qvinna förbehållet att bringa de förtryckta qvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, bemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till qvinnorna 6000 dlr s:mt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne pregla en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, å den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gåfvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr k:mt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaförföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära slägtskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (De la Gard. Arch. anf. st. s. 189), härflytande nit, som uppeldade v. Häradshöfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i slägt med den förre, ehuru vi icke af Muncktells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrifves i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsh. Sernander, som tillåtit Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förlupet och intet nytt ankommit. Det är äfven slägtskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii slägtinges lott. Då denne, vi mena den oftanämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

[illegible] det en man, som från dom- [illegible] bödelsdåd, hade grundade skäl [illegible] Biskop T. en tjenst.

[illegible] var en driftig och utmärkt stiftsstyres- [illegible] Hans presterliga grundsatser kunna [illegible] bekanta *Herdabref*, det han efter [illegible] lät utgå från trycket 1738. — Men [illegible] annorstädes ha vi försport, att han erkäst [illegible] i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. [illegible] föröfrigt nämnde herdabref är i många [illegible] de brister, som vidlåda det, bäst synas, [illegible] med den norske Biskopen Pontoppidans nå- [illegible] förträffliga herdabref. Det Troilska är [illegible] noter, som upptaga flerdubbelt större rum [illegible] hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auc- [illegible] förordningar. Likväl torde det vara orätt [illegible] så som om i detta brefstycke blott uttalade sig [illegible] christendom." Ännu hårdhändtare synes [illegible] i detta verk XIII. 45) att han var en lika [illegible] till den sanna pietismen som till herrnhutismen [illegible] af den christendom, hvars kyrka är staten [illegible] ej vet af någon högre trosbekännelse än den poli- [illegible] Visserligen tyckes han med så rika ord inskärpa kär- [illegible] till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det [illegible] träder något i bakgrunden. Han visar en syn- [illegible] angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äro [illegible] folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. [illegible] rikes inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af [illegible] eller Rikesens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmännare anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem må- ste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prela- ternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilii herdabref, för den deri inskärpta undersåtliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest in- för H. M:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig lärobok för dem som i Vesterås undergingo pastoralexamen, och commenterades flitigt, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle [illegible] T. hade ett strängt öga på unga predikanters pre- dikosätt [illegible] m. m. som allenast kittlar och för- [illegible] att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömmandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1755, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå ärans, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1755—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den fordne Öfverhofpredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så böra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden, Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsägande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, eburu han derjemte måste försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje ståndsledamot, "för efterverldens skull, såsom han tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll ock före att "som möjeligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, så hvars och ens skyldighet vore att imprimera hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom ... huru hon derigenom ådragit sig blodskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets casuist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad. hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofpred. Schröder och Prof. Benzelstjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 5 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en preeambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tycktes vara i någon rörelse; att, då några starka utlåtelser infölle, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Bichtfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Presteståndet recommenderar sin svåger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjordt, förklarande det vara att anse såsom oafgjordt, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en slägting till Biskop Hallenius, så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

ståndet en tjenst, i det han förlikte de stridande meninarne så att arrendet skulle delas emellan staden och bruksstronen.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års ksdag. Enhälligt och utan särskild votering valdes han ll Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) m yrkade det Åhlska trolldomsmålets återupptagande, att la handlingar från dess början måtte af Svea Hofrätt inrdras till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconntionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius r den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess t, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. it synes som om de fleste af det högvördiga Ståndet lika et som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet h bedömandet af de föregifna trollqvinnornas bedröfliga t. Då saken, efter inhemtande af Advocatfiskal Morats h Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, terade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och rm. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer ade att charakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må e undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog tanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handad; huru man ock nu under riksdagen velat göra den till partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har mt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag r samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit Gud och hans ära, har affärdat dess extra protokoll i na sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle höra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty var billigt, ... så blef samma dag ett memorial emot bete prestståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och hifallet Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast upplägger iem tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, ... utan l som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åt- och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop iska allusioner, just sådana som under förra trollväet blefvo omrörde; ... ja, i dessa våra både fritänkanch fritalande tider, då Beckerianismus, Ihrmanianismus — syftas härmed på den Comm. Ihrman, som så troget inerade qvinnorna?) och Libertinismus, så tagit öfveren, att allt hvad heligt är och heligt vara bör i relioch christendom, både med hemligt och uppenbart förritiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej vet, huru det första budet och förbudet i vår cateches emot all afguderi med förklaringen deröfver skall blifva beståndande, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåtalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lärer uppväcka hos Högv. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vigt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock till äfventyrs Erkebiskopens grämelse dermed att det i så måtto ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde antikrare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skyla honom från Ståndernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre fästa sig vid att criticera dem, som icke voro af enahanda tanka med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria utlåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han i Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag började hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oaktadt sina, ofta framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; att han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam men utan att såra allvaret; att han var språksam och "talig", men fjerran från förtalet; glad umgängesman, älskvärd fader, man, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge förebådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 1764, så att han afled tredje dagen derefter eller d. 18 (icke samma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala dom-

ka med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröder. ıcelliR. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då ıt nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. ls ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn ȝ. J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. ls af Biskop Mennander. Personalierna åtföljdes af ett kert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. ıtmanno-Dalek. och Götheborgska nationerna skattade dermed hvar sitt. Den afledues son, Revisions-sekret. F. von Troil bekostade ett dyrbart monnment bakom altaret ›mkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnesning i silfver af åttonde storleken. Nämnde monument, fyra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel ilii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskopsoch tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscrip-, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen betäcker grafven står att läsa:

För
Mig. Och. De. Mina.
År 1757.
SAMUEL. TROILIUS.
Biskop uti Vesteråhs.
Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gill- och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Anger-*, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död ›ckholm 1750. Med henne hade han följande barn: sekret. *Fredr. Ulr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till t af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. ›pen i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och ›fs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epita- ›; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanföre; *Margaretha beth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gu-*, död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. d *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.- Gudm. S. och Brita Stjerncrona. Med henne hade han ›: *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttmäst. ›f-regementet till häst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. Phil. Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Knut*, ›, blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjenst, blef Fri- Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. ›y och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, ›, Cancelliråd, Riksbärold och R. N. O. död 1827.

Skrifter: Dissert. De Magnetismo Rerum Naturali. P. I. Pr… Er. Alstrin. Ups. 1732. — Lyckönskningstal då H. K. H. … Adolf Fredrik första gången bevistade gudstjensten på K. Sl… Sthm 1743. — Likpred. öfver fru Anna Maria Falkenberg, … Fältmarskalken m. m. Ax. Sparre. Phil. 1: 21: "Deras sälig… som dö i Herranom." Ib. 1744. — Allmän Glädje- Lif- … Tacksägelses uppmuntran öfver den Kongl. Prinsen, Prins Gu… S. G. W. Borna Arffurste, som d. 13 (?) Jan. 1746 lyckli… föddes m. m. uppå K. Hofvet efter sluten (sic!) Högmessopredi… 2 Sönd. e. Trett. 1746. — Likpred. öfver Archi-bisko… Doct. Jacob Benzelius. Es. 51: 11: De förlossade Guds … glädje i himmelen efter deras fullbordade troskamp på jord… 1747. — Fyra Minnesord på den förnyade Seraphimerske Orde… dagen i Sverige, om vår pligt och skyldighet så väl emot G… som emot vår Konung och emot hvarandra inbördes utaf 1 Pet. … 17. Förestälte uti Kongl. Riddarholmskyrkan d. 18 April 17… Sthm. — Vår äres plikt emot Gud: på den andra Kongl. Orde… dagen i Sverige d. 17 Apr. 1749 af 1 Cor. 10: 31. Ib. s. å. … Vår troeplikt emot Öfverheten förestält på tredje Kongl. Orde… dagen d. 17 Apr. 1750 i anl. af Ordspr. R. 24: 21. Ib. s. å. … Liktal hållet öfver Riksrådet m. m. Wilh. Ludv. Taube vid d… begrafning, i anl. af Dan. 12: 13. Ib. 1750. — Predikan h… vid Riksdagens början Sept. 1751. 1 Kon. 8: 57: Svea bi… gares bönerop. Ib. s. å. — Likpred. öfver Bergsrådet Jacob T… meden. 1 Cor. 15: 26: Naturens och nådens olika växlar vid… menniskas villighet att dö. Vesterås 1753. — Likpred. öfver … Elis. Gangia, g. m. Bergsrådet Terameden. Joh. 1: 12: Vårt … liga Barnaskap hos Gud. Ib. s. å. — Gullbröllopstal öfver P… sten i Lindesberg Mag. Olof Aspman och dess fru Christ. S… inia. Ordspr. 16: 31: Den välsignade gråhårskronan. Ib. 1754. … Likpred. öfver Prosten i Fellingsbro Mag. Jac. Strang. Matth. … 21: Guds och Jesu tjenares tjenst och lön. Ib. 1757. — He… bref till Vesterås stift om en christelig och vaksam både inför G… och Mannom högst ansvarig Läro- och Prästavård uti dessa y… sta dagarna. Ib. 1758. 170 sidd. 4:o. — Tal och Välsignelse … H. K. H. Kronprins Gustaf då dess troesbekännelse i D. K. … m. fl:s närvaro aflades. Sthm 1762. — Likpred. öfver Dom… Upsala Dr. Matthias Asp. Syr. 51: 35: Vishetens efter… hugnad. Ups. 1763.

(Källor: Likpred. af J. Schröder. — Oratio funebris hab. a Joh. Ihre. — … parentalis hab. a J. D. Schedvin. Ups. (Alla tre in fol. sammantryckta). — … selii Episc. — Westén. — Munchtell. — Wiese'gren, Sv. Sk. Lit. … Gard. Arch. IX. — Cod. II. 9. a. b. c. i De la Gardieska afdelningen af … Bibl. — Flintbergs Lagfarenhets-bibl. V. 44. — J. M. Bergmans Beskr. … larne. — Bexell, Riksdagarnes hist. — Doc. S. Cavallins Saml. till Lunds … Herdaminne.)

C. F. S…

TROIL, UNO von.

Son af den föregående. Föddes i Stockholm d… Febr. 1746, således jemt en månad efter den Konung… skulle så utmärkt gynna honom. Han erhöll, såsom … kunna föreställa oss, en ytterst vårdad uppfostran. … ungdomsledare hade han utmärkta män, en J. Schedvin. …

lan blef gymnasiilärare och dog såsom Th. Dr. och Prost Svärdsjö; en G. H. Boudrie, Prof. i Upsala *); en Mag. Er. 'aller, som dog såsom Biskop; en Mag. E. Axelsson, som n dog 1795 såsom Pastor i Kolbäck **). År 1760 följ- han sin fader till Upsala och inskrefs i sin nation. Snäll ste han hafva kommit dit, ty redan samma år, således 14 års ålder, utsägs han, Erkebiskopssonen, att beklädа hederspost: han kallades att vara sin nations *curator ho- 'arius.* Nationen trodde sig förmodligen genom den he- sbevisningen vinna "biskopen till morbror." Första of- tliga lärdomsprofvet aflades 1766. Det andra d. 8 Sept. 37. Han responderade då under Prof. Georgii för den gan: om menniskorna kunnat vara lyckliga förutan konster ı vetenskaper. Den unge v. Troil skall hafva gjort sin "med sådan färdighet och qvickhet" att, om vi skola a Dahl på orden, de kungliga personerna, som dervid o närvarande, applåderade. Drottning Lovisa Ulrika lä- sjelf hafva föreslagit ventilationsämnet***). År 1770 blef Magister med första hedersrummet. Länge hvilade han : på den vunna lagern. Redan i Aug. s. å. företogs en kes resa. Han har derunder fört en temligen vidlöftig 'nal, som kom biographen Westén till godo. Vägen togs om rikets södra provinser. Från d. 1—26 Aug. hade ej hunnit längre än till Ystad. Den 28 s. m. var han ralsund. Flera, de i vetenskapligt hänseende förnämsta, r i Tyskland, Schweitz, Frankrike och England besöktes.

) Denne upptages ej af Dahl, förmodligen derför att han ej le räkna honom bland "lyckligt valde handledare", då han teck- såsom en man utan både vetenskapligt och moraliskt värde, lik hus på tunnan och gjorde skäl för namnet (se Wieselgrens Hist. · Svenska Bränvinslagst. sid. 76).

*) Om denne Axelsson, som var känd för utmärkt lärdom och t utmärkt, berättar Muncktell, att han af följande högst egna .ning blef ofredad i sin graf. Han hade befallt, att en viss bok e läggas under hans hufvud i kistan. Som han nu varit känd s en god hushållare och förmögen, så fann någon, som drefs ir starkt af auri sacra fames, på det orådet att endera natten a upp kistan och bortröfva boken med den förmenta skatten. ngen skatt fanns, nedgräfde våldsverkaren boken under ett fä- »lf. Hon upptäcktes omsider och befanns innehålla "sådant, som borde läsa." Den fatala boken blef då nedgräfd för tredje em. En varning att icke "lägga sig på sådana vetenskaper" me- man lefver, på hvilka man icke hvilar tryggt efter döden!

**) På e. m. (efter disp. under Georgii) hade han nåden att så- Curator för den under Canc.-Rådet Ihres tillsyn inrättade na- af adeliga ynglingar för Kronprinsen presentera alla vid Upsala rande adelsmän.

Något af det märkvärdiga han här och hvar såg och hörde må antecknas. I Stralsund såg han en silfverask, hvari förvarades några hår, klippta af Carl XII:s hufvud efter fallet vid Fredrikshall. I Greifswald hörde han theologen J. E. Schubert, hvilkens föreläsningsgåfvor han fann dråpliga. I Neu-Brandenburg, der han var d. 15 Sept. fick han tillfälle att beundra Dr. Hampels wendiska afgudabilder, ristade med runor och funne i jorden nära Fallezer-sjön. I Butzow gjorde han bekantskap med orientalisten Tychsen. I en kyrka i Rostock såg han den kopparkista, som förvarade inelfvorna till Hugo Grotii kropp. I Lübeck besökte han en köpman Testdorpf för att få se ett utmärkt naturalie-cabinett, hvilket egaren hade den caprisen "att icke vilja visa för någon menniska." T. uppgaf sig vara svensk, medförande helsning från Linné *), och fick se och genomgå hela cabinettet. I Hamburg besåg han ett gymnasii-bibliothek, som bestod af 60,000 volumer, och i Lüneburg tilldrog sig ett rådabibliothek af 10,000 juridiska böcker hans uppmärksamhet. I Braunschwig uppvaktade han Hertig Carl från Sverige, som då kom från varma baden i Aachen. Ett bibliothek af öfver 90,000 volumer förevistes honom i Wolfenbüttel af bibliothekarien Lessing. Största märkvärdigheten härvid tilldrog sig ett urgammalt manuscript, som innehöll ett utlåtande af Berengarius i transsubstantiationssaken. I Göttingen lät vår resande anteckna sig bland denna Akademies studerande ledamöter. Här afhörde han Michaelis offentliga föreläsningar och tog collegia privatissima hos Prof. Köhler i arabiskan, hos Dr. Walch i kyrkohistorien och hos Prof. Hamburger i historia litteraria. Här uppehöll han sig från d. 16 Oct. 1770 till början af April 1771 då resan togs till Berlin. I Potsdam träffades d. 24 April Gustaf III nyss hitkommen från Frankrike. Några dagar sednare kom han till Wittenberg, der han öfvervar en Magisterpromotion, hvarvid fem blefvo promoverade men af dem blott en närvarande, som i stället för den hos oss brukliga kransen pryddes med en hatt af röd sammet. Till Leipz

*) En annan ynnest tillskyndades honom i Paris för Linnés skull. Han besökte der Rousseau, som var sysselsatt att copiera noter. Filosophen tycktes icke bry sig om den besökande främlingen och lärda samtal, denne sökte inleda, utan fortfor i godan ro med copiering. Men knapt hade Troil nämnt Upsala, förrän R. sporde honom om han då kände Linné, och då han får det jakande svar, kastar bort pennan och utbrister med hänryckning: Ah! que je serois heureux, si je pouvais être à Upsal pour voir ce grand homme.

ıkem han d. 1 Maj, dervid han antecknat, att universite-
ets 49 lärare "alla voro kände för muntre umgängesmän."
)en förnämste var väl Ernesti. Besöken i Halle, Meissen,
)resden, Jena, Weimar och Erfurt, synas ha varit utan
idare märkvärdighet. Återkom d. 27 Maj till Göttingen,
er han tog collegium i chaldaiskan hos Michaelis, hvars
agliga umgänge han hade till d. 2 October, då resan fort-
ıttes till Cassel. I Mainz besåg han bland annat Cartheuser-
lostret, det vackraste i Tyskland, med dess bibliothek och
yrka, i hvilken han beundrade ljuskronor af silfver, altare
:h altartaflor af kostbar marmor samt stolar af valnöt med
lagde perlor. Sedermera reste han genom Oppenheim,
Vorms, Frankenthal, Manheim m. fl. och kom till Paris d.
Nov. Här uppehöll han sig naturligtvis en längre tid och
orde många interessanta besök och bekantskaper, bland
dra hos en Hr Pierere, känd för "konsten att kunna lära
ımbar tala." Resan skedde från Paris d. 19 April till Ca-
is med Konungens eget pass. Längre än till ankomsten
l London räcker icke den här citerade journalen.

Medan han uppehöll sig i London uppgjordes oförmo-
dt planen till en ny resa, så att i stället att directe resa
:r till Sverige, företogs d. 12 Juli 1772 en färd till Is-
ıd. Den skedde på uppmaning af och i sällskap med
refecten för Brittiska Museum J. Banks och svensken Solan-
r. Han hade nästan uppgifvit hoppet att kunna följa upp-
ıningen, då en köpman i London Carl Lindegren och Com-
ısions-sekreteraren P. O. v. Asp försträckte reseomkostna-
rna, så att han fick friskt mod till den förut opåtänkta
ındsfärden. De resande vännerna ankrade d. 28 Aug. ej
ıgt ifrån Bessersstedr, den frejdade Sturlesons bostad.
d utmärkt flit och urskillning samlade här T. ett kunskaps-
råd, som äfven kommit allmänheten till godo genom hans
ckta Isländska resa. Särdeles för historien var den vig-
, och de forskningsuppdrag, han fått af Ihre, voro full-
ırda till dennes synnerliga belåtenhet. Ännu belåtnare
n han sig sjelf med sin resa, då han beredde honom ett
st rykte såsom lärd och på visst sätt bröt för honom hans
mtida lysande befordringsbana. Han återkom till fädernes-
det om våren 1773, sedan återvägen från Island tagits
ıom Holland, och det kära Göttingen blifvit för tredje
ıgen besökt; vidare genom Hannover och Köpenhamn till
lsingborg.

Hemkommen till Upsala sökte han en Amanuensbefatt-
g vid Universitetsbiblioteket. Men märkvärdigt nog, för-

gäfves. Till samma ärans mål som fadren måste han löpa med samma väg som han. Den 22 Aug. 1770, således medan han var på väg till sin utländska resa, hade han blifvit i Vesterås hugnad med E. O. Gymnasii-adjuncts namn och värdighet. Den 20 Maj 1773 lät han i denna egenskap prestviga sig uti Vesterås*). En gång hände det, att han på högre befallning måste hålla gudstjenst till häst. Strax derpå (i Sept. nyssnämnde år) vardt han af Konungen förordnad till Esquadronspredikant vid Kongl. Lifregementet till häst, samt 1774 till Pastor vid samma reg:te, med hvilket embete var förenadt säte och stämma i Hofconsistorio. Från denna tid började för honom, säger Dahl, en honorum gradatio. Den 8 Maj 1775 var han utnämnd till Konungens Ord. Hofpredikant, och ej fullt två år derefter efterträdde han Dr. Wrangel såsom Öfverhofpredikant och Konungens biktfader. Fullmakten innehöll att han tillika skulle fortfara att uppbära sin regementspastorslön. Bönesöndagen d. 4 Maj 1777 "förrättade han" för första gången den kongliga biktan. Vid valet d. 14 Dec. s. å. till Pastor Primarius i Stockholm erhöll han de flesta rösterna, och utnämndes på dagen en månad derefter till den höga beställningen. I förbigående kan anmärkas, att ett sådant öfverflöd på Öfverhofpredikanter, hvarigenom förslaget denna gång bestod af idel sådana hedersmän (utom v. Troil: G. Rosén och J. Wingård), ansågs för en sällsamhet. T. säges i början af värdnad för Rosén, såsom äldre, ha undanbedt sig, men då Rosén sjelf tillstyrkte och Konungen påminte honom att han ej var mer än en månad yngre än Konungen sjelf, har han öfvertagit primariatet. Han fortfor att bibehålla præsidium i Hofconsistorium. För hans skull synes ock den kungliga skrifvelsen d. 11 Mars 1778 ha tillkommit, hvarigenom "Öfverhofpredikanten må till heder och värdighet som K. Maj:ts Troman anses"; äfvensom det tillägget i Riksdagskallelsen s. å. hvarigenom Pastor Primarius skulle i likhet med Biskoparne vara sjelfkallad riksdagsman.

Det var nog en af de svåraste uppgifter, en prestman kunde hafva sig ålagd, att vara en Gustaf III:s hofpredikant

---

*) Fadren lät honom redan ifrån de spädare åren förstå sin önskan att se honom välja det andeliga ståndet. Han kallade honom på skämt *Mäster Uno i Leksand* (ty på Leksand lekte af goda skäl Troiliernas håg). En gång roade sig Erkebisk. Troilius att skrifva vers till hvar och ett af sina barn. Uno fick följande:

Håll dig min Uno vid din bok,
Så blir du både lärd och klok;
Och får du både smör och ost,
Der farfars farfar din var prost.

och bigtfader, och att ha uppfyllt den så, att det i allo vunnit en sådan Konungs behag, hade näppeligen varit ett godt tecken eller bevis om fullgörandet af presterliga pligter. Till T:s beröm kan det derföre sägas, att han icke alltid var för sin höga åhörarepersonal en "behaglig" predikant, om han ock var så i det mesta. Han röjer visserligen i flera sina tal samma smickrande hofspråk, som så många andra på hans tid, men han tvekade icke heller att uttala mången misshagelig sanning, när hans samvete allt för strängt dertill manade. Så gjorde han den nya sekten, för hvilken, liksom för så mycket nytt äfven i den vägen, Konungen visade tillgifvenhet, ett kraftigt motstånd. För detta och några andra drag af presterligt nit skall han till den grad råkat i Konungens ogunst, att H. Maj:t icke gaf honom på ett helt år en nådig blick. Præstat displicuisse semel quam numquam. Att det emellertid icke var den enda gången få vi se längre ned. Men Öfverhofpredikanten visste sanligen snart att bereda sig den gamla tillgången till monarchens förtroende. Det lyckades honom till och med så, att han fick befallning att utan fruktan säga hvad han ville och å sitt embetes vägnar fann rådligt. Allt var redan på det mest lysande sätt förberedt till återupplifvande af den gamla tanken, som redan Carl IX hyst, om inrättandet af presterlig orden, under Jehovahs namn, då Troil trädde emellan och inlade en kraftig protest mot denna riksfåfänglighet, hufvudsakligen på den grund att den ära, som sålunda tilltänktes presterna, innebure en vanära mot den Högstes namn. De vanärande rykten, som lupo omkring både hufvudstaden och hela landet, om det grofva missbruk af den kungliga nåden, hvarigenom det i sjelfva hofvet köpslagades om prestembeten, framburos af T. till Konungens öra. Och Konungen syntes honom icke ogerna höra på det talet, om ock missbruket, såsom vi allför väl veta, icke helt och hållet upphäfdes. Då han icke tilltrodde sig att muntligen hemsöka sin Konung med sina påminnelser, sökte han ibland skriftligen bana sig väg till hans hjerta. Mer än ett sätt använde han för att bestraffa den kungliga vantron; derhan så visst varit den man, som förstått att ådagalägga det himmelshöga värdet af trons sanna lära framför de brokiga svärmerier, som smögo omkring på den tredje Gustafs tid och utöfvade en viss trollmakt på Konungens sinne, för att icke säga sinnlighet. Så hade Underståthållaren, Frih. v. Axelsson lyckats ingjuta den swedenborgska mystikens malörtsvatten i Konungens hjerta, passande just

på tillfället då Konungen var sysselsatt att dricka ur bibelordets rena källa. Detta kunde icke undgå att smärta T., som åtminstone förstod att skilja sött och surt och kände sin del i ansvaret, om Konungen fölle i de andliga qvacksalfvarnes händer, som utgått ur Swedenborgs profetskola. En af dessa, en af de gröfsta, Enkhuspredikanten Fredell, fick, på Axelssons tillställning, uppdrag att predika i Hofcapellet söndagen d. 30 April 1780. Han förklarade i en slags exstas, att man i mer än 6000 år predikat en straffbar och fördömlig lära, vanhedrande för Guds egenskaper och onyttig för menniskoslägtet. T. måste då gå fram och medelst hviftande med sin näsduk ålägga den munvige tystnad. Om ock Kellgren verkade med sitt poem: *man eger ej snille för det man är galen*, mer än Öfverhofpredikanten med sin näsduk, så hindrar icke detta, att Öfverhofpredikanten gjort sina enskilda föreställningar och att dessa varit verksammare än det offentliga hviftandet med näsduken.

Vid Theol. Doctorspromotionen 1779 hade T. — näst 33 år gammal — första rummet, liksom vid Phil. Doctorspromotionen 9 år förut. Besvarade således den framställda doctorsfrågan: "an difficultates studii theologici nostro aevo auctæ sint an minutæ?" Svaret blef naturligtvis *auctæ*. Hade frågan blifvit om svårigheterna för bekommandet af kyrkans högsta äreställen, hade svaret tilläfventyrs utfallit annorlunda. Den 22 Nov. s. å. blef han Seraphimer-Ordens predikant, liksom fadren tillförene. Följande året anmodades han att i Linköpings domkyrka hålla likprediken öfver Biskop Filenius. En lycklig stund! Ty på det då församlade presterskapet gjorde han, med sin person tilläfventyrs mera än med sitt tal, sådant intryck, att han vid det blifvande biskopsvalet ihågkoms med de flesta rösterna. Konungens fullmakt skrefs i Harlem d. 1 Oct. 1780. Vi kunna icke underlåta att erinra om det stadgandet i våra äldsta lagar, att biskop skulle vara bondeson. Ett eget stadgande, som nu började alltmer och mer antiqueras, då biskopsstolarne år för år intogos af adelsmän. Ofta skulle detta underlättas af biskopssönernas upphöjande i adligt stånd. Den unge adlige biskopen invigdes fastlagssöndagen 1781 af Erkebisk. Mennander, uti Trefaldighetskyrkan, jemväl Bondkyrkan kallad, i Upsala. Vid samma tillfälle uppvaktades han af Östgötha nation med ett latinskt skaldeqväde. Om äfven Vestmanlands nation på samma sätt ihågkom sin fordna Curator honorarius är oss ej bekant. År 1784 i Sept. höll han sitt första prestmöte med Linköpings stifts presterskap

Den 27 och 28 Febr. 1787 samt d. 1 Mars, höll han det andra, som tillika blef ett afskedsmöte. Han hade d. 30 Aug. året förut blifvit — vid 40 års ålder! — utnämnd till Erkebiskop. Nämnde prestmöte skulle nu erhålla en egen art af högtidlighet derigenom att den afträdande Biskopen vid samma tillfälle invigde den tillträdande Dr. Lindblom och "öfverlemnade honom till Clerus." Processionen skedde under musik och sång på orgelläktaren, ifrån sacristian till högchoret i den ordning, att 1) gingo Capellanerne vid Biskopens præbenden, in albis; 2) Biskop Lindblom ensam; 3) Lindbloms farbröder, tvenne prostar, in albis, bärande chorkåpan; 4) Ordinator, Erkebiskopen i chorkåpa, ensam; 5) Assistenterne, och främst ibland dem Lindbloms fader o. s. v. Biskop Wallqvist tror sig veta, att icke allenast acten i dess helhet utan ock alla tillfälligheterna dervid "tjente till uppbyggelse." Uppträdet vid detta af- och tillträdande beskrifves såsom ytterst rörande. En sådan mängd af tårar flöt å ömse sidor, att man mente att detta prestmöte "varit och torde blifva utan like bland ecclesiastike händelser i detta rike." Ett omdöme, hvilket, såsom vi må hoppas hvad framtiden beträffar, har mera skäl att tillämpas på prestmötet 1805 då Lindblom säger sitt farväl till samma presterskap, "lik en far, vördad, älskad, afgudad", som "helsar sina storknade barn, och afskedet dignar och dör på hans läpp." Då T. d. 21 April afreste från Linköping uppvaktades han ännu en gång med ett sorgeqväde, deri honom, såsom "vår svenske Aron", tillönskas all sällhet, så godt som den tidens "lycklige skalder" förstodo. Bivistade parentationen d. 1 Maj öfver Dr. Mennander, efter hvilken han gick att mottaga sin nya Aronsstaf.

För att göra Erkebiskopens ankomst denna gång än mer lysande, hade Gustaf III några månader efter T:s utnämning till kyrkans högsta embete, d. 27 Nov. äfven utnämnt honom till andelig C. N. O. Dubbningen d. 28 Dec. hade så tillgått, att han klädd i messskjorta nedföll för thronen och efter aflagd ed blef af Konungen beklädd med en röd sammetsmantel, hvarefter Konungen lade sin högra hand på Erkebiskopens venstra axel och sade sig antaga honom till andelig C. af Dess N. O., tillställande honom Ordensbandet och korset. Dermed hade således Konungen lagt ett nytt band på kyrkan, i det han gjorde sig kyrkans högste styresman med en ny värdighet förbunden.

Utmärkelser fattades icke heller T. såsom lärd. Han hade isynnerhet gjort sig känd för sina insigter i historien,

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej ser, huru det första budet och förbudet i vår cateches emot allt afguderi med förklaringen deröfver skall blifva beståndande, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåtalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lärer uppväcka hos Högv. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vigt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock tillåfventyrs Erkebiskopens grämelse dermed att det i så måtto ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde smickrare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skyla honom från Ständernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre fästa sig vid att criticera dem, som icke voro af enahanda tanka med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria utlåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han i Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag började hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oaktadt sina, ofta framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; att han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam men utan att såra allvaret; att han var språksam och "talig" men fjerran från förtalet; glad umgängesman, älskvärd familjefar, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge förebådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 1764, så att han afled tredje dagen derefter eller d. 18 (icke samma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala dom-

rka med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröder. ancelliR. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då ket nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. ölls ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn ag. J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. ölls af Biskop Mennander. Personalierna åtföljdes af ett ickert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. estmanno-Dalek. och Götheborgska nationerna skattade derll med hvar sitt. Den afledes son, Revisions-sekret. F. von Troil bekostade ett dyrbart monument bakom altaret domkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnesnning i silfver af åttonde storleken. Nämnde monument, fyra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel oilii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskopsf och tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscripa, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen n betäcker grafven står att läsa:

För
Mig. Och. De. Mina.
År 1757.
SAMUEL. TROILIUS.
Biskop uti Vesteråhs.
Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gillg och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Anger*-s, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död tockholm 1750. Med henne hade han följande barn: .-sekret. *Fredr. Ulr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till et af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. open i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och ofs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epitam; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanföre; *Margaretha beth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gu*-t, död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. d *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.- Gudm. S. och Brita Stjerncrona. Med henne hade han n: *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttmäst. ff-regimentet till bäst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. Phil. Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Knut*, 0, blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjenst, blef Fri- Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. ky och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, 4, Cancelliråd, Rikshärold och R. N. O. död 1827.

Skrifter: Dissert. De Magnetismo Morum Naturali. P. I. Præs. Er. Alstrin. Ups. 1732. — Lyckönskningstal då H. K. H. n. n. Adolf Fredrik första gången bevistade gudstjensten på K. Hofvet. Sthm 1743. — Likpred. öfver fru Anna Maria Falkenberg, g. m. Fältmarskalken m. m. Ax. Sparre. Phil. 1: 21: "Deras salighet som dö i Herranom." Ib. 1744. — Allmän Glädje- Lif- och Tacksägelses uppmuntran öfver den Kongl. Prinsen, Prins Gustaf, S. G. W. Borna Arffurste, som d. 13 (?) Jan. 1746 lyckligen föddes m. m. uppå K. Hofvet efter sluten (sic!) Högmessopredikan 2 Sönd. e. Trett. 1746. — Likpred. öfvar Archi-biskop m. m. Doct. Jacob Benzelius. Es. 51: 11: De förlossade Guds barns glädje i himmelen efter deras fullbordade troskamp på jorden. 1747. — Fyra Minnesord på den förnyade Seraphimerske Orden dagen i Sverige, om vår pligt och skyldighet så väl emot Gud som emot vår Konung och emot hvarandra inbördes utaf 1 Pet. 2: 17. Förestälte uti Kongl. Riddarholmskyrkan d. 18 April 1748. Sthm. — Vår äros plikt emot Gud: på den andra Kongl. Ordens dagen i Sverige d. 17 Apr. 1749 af 1 Cor. 10: 31. Ib. s. å. — Vår trosplikt emot Öfverheten förestält på tredje Kongl. Ordens dagen d. 17 Apr. 1750 i anl. af Ordspr. B. 24: 21. Ib. s. å. — Liktal hållet öfver Riksrådet m. m. Wilh. Ludv. Taube vid dess begrafning, i anl. af Dan. 12: 13. Ib. 1750. — Predikan hållen vid Riksdagens början Sept. 1751. 1 Kon. 8: 57: Svea inbyggares bönerop. Ib. s. å. — Likpred. öfver Bergsrådet Jacob Tersmeden. 1 Cor. 15: 26: Naturens och nådens olika växkan vid en menniskas villighet att dö. Vesterås 1753. — Likpred. öfver Elis. Gangia, g. m. Bergsrådet Tersmeden. Joh. 1: 12: Vår ... liga Barnaskap hos Gud. Ib. s. å. — Gullbröllopstal öfver ... sten i Lindesberg Mag. Olof Aspman och dess fru Christ. Sig... nia. Ordspr. 16: 31: Den välsignade gråhårskronan. Ib. 1754. — Likpred. öfver Prosten i Fellingsbro Mag. Jac. Strang. Matth. 25: 21: Guds och Jesu tjenares tjenst och lön. Ib. 1757. — Herdabref till Vesterås stift om en christelig och vaksam både inför Gud och Mennen högst ansvarig Läro- och Prästavård uti dessa yttersta dagarna. Ib. 1758. 170 sidd. 4:o. — Tal och Välsignelse ... H. K. H. Kronprins Gustaf då dess trosbekännelse i D. K. ... m. fl:s närvaro aflades. Sthm 1762. — Likpred. öfver Dom... Upsala Dr. Matthias Asp. Syr. 51: 35: Vishetens efterg... hugnad. Ups. 1763.

(Källor: Likpred. af J. Schröder. — Oratio funebris hab. a Joh. Ihre. — ... parentalis hab. a J. D. Schedvin. Ups. (Alla tre än fel sammantryckta). — ... zelii Episc. — Westén. — Munchtell. — Wiesel'gren, Sv. Sk. Litt. och ... Gard. Arch. IX. — Cod. II. 9. a. b. c. i De la Gardieska afdelningen af ... Bibl. — Flintbergs Lagfarenhets-bibl. V. 44. — J. M. Bergmans Beskr. ... larne. — Bexell, Riksdagarnas hist. — Doc. S. Cavallins Saml. till Lunds Herdaminne.) C. W. ...

TROIL, UNO von.

Son af den föregående. Föddes i Stockholm d... Febr. 1746, således jemt en månad efter den Konung ... skulle så utmärkt gynna honom. Han erhöll, såsom ... kunna föreställa oss, en ytterst vårdad uppfostran ... ungdomsledare hade han utmärkta män, en J. Schedvin.

edan blef gymnasiilärare och dog såsom Th. Dr. och Prost Svärdsjö; en G. H. Boudrie, Prof. i Upsala *); en Mag. Er. Waller, som dog såsom Biskop; en Mag. E. Axelsson, som om dog 1795 såsom Pastor i Kolbäck **). År 1760 följ-e han sin fader till Upsala och inskrefs i sin nation. Snäll låste han hafva kommit dit, ty redan samma år, således id 14 års ålder, utsåge han, Erkebiskopssonen, att bekläda n hederspost: han kallades att vara sin nations *curator ho-orarius.* Nationen trodde sig förmodligen genom den he-ersbevisningen vinna "biskopen till morbror." Första of-ntliga lärdomsprofvet aflades 1766. Det andra d. 8 Sept. 767. Han responderade då under Prof. Georgii för den ågan: om menniskorna kunnat vara lyckliga förutan konster ch vetenskaper. Den unge v. Troil skall hafva gjort sin k "med sådan färdighet och qvickhet" att, om vi skola ga Dahl på orden, de kungliga personerna, som dervid ro närvarande, applåderade. Drottning Lovisa Ulrika lä-r sjelf hafva föreslagit ventilationsämnet***). År 1770 blef Magister med första hedersrummet. Länge hvilade han ie på den vunna lagern. Redan i Aug. s. å. företogs en ikes resa. Han har derunder fört en temligen vidlöftig irnal, som kom biographen Westén till godo. Vägen togs nom rikets södra provinser. Från d. 1—26 Aug. hade n ej hunnit längre än till Ystad. Den 28 s. m. var han Stralsund. Flera, de i vetenskapligt hänseende förnämsta, er i Tyskland, Schweitz, Frankrike och England besöktes.

*) Denne upptages ej af Dahl, förmodligen derför att han ej de räkna honom bland "lyckligt valde handledare", då han teck- såsom en man utan både vetenskapligt och moraliskt värde, lik chus på tunnan och gjorde skäl för namnet (se Wieselgrens Hist. r Svenska Bränvinslagst. sid. 76).

**) Om denne Axelsson, som var känd för utmärkt lärdom och it utmärkt, berättar Muncktell, att han af följande högst egna dning blef ofredad i sin graf. Han hade befallt, att en viss bok le läggas under hans hufvud i kistan. Som han nu varit känd m en god hushållare och förmögen, så fann någon, som drefs är starkt af auri sacra fames, på det orådet att endera natten va upp kistan och borttröfva boken med den förmenta skatten. ingen skatt fanns, nedgräfde våldsverkaren boken under ett fä-elf. Hon upptäcktes omsider och befanns innehålla "sådant, som n borde läsa." Den fatala boken blef då nedgräfd för tredje ;en. En varning att icke "lägga sig på sådana vetenskaper" me-man lefver, på hvilka man icke hvilar tryggt efter döden!

***) På e. m. (efter disp. under Georgii) hade han nåden att så- Curator för den under Canc.-Rådet Ihres tillsyn inrättade na-af adeliga ynglingar för Kronprinsen presentera alla vid Upsala rande adelsmän.

Något af det märkvärdiga han här och hvar såg och hörde må antecknas. I Stralsund såg han en silfverask, hvari förvarades några hår, klippta af Carl XII:s hufvud efter fallet vid Fredrikshall. I Greifswald hörde han theologen J. E. Schubert, hvilkens föreläsningsgåfvor han fann dråpliga. I Neu-Brandenburg, der han var d. 15 Sept. fick han tillfälle att beundra Dr. Hampels wendiska afgudabilder, ristade med runor och funne i jorden nära Fallezer-sjön. I Butzou gjorde han bekantskap med orientalisten Tychsen. I en kyrka i Rostock såg han den kopparkista, som förvarade inelfvorna till Hugo Grotii kropp. I Lübeck besökte han en köpman Testdorpf för att få se ett utmärkt naturalie-cabinett, hvilket egaren hade den caprisen "att icke vilja visa för någon menniska." T. uppgaf sig vara svensk, medförde helsning från Linné *), och fick se och genomgå hela cabinettet. I Hamburg besåg han ett gymnasii-bibliothek, som bestod af 60,000 volumer, och i Lüneburg tilldrog sig ett rådsbibliothek af 10,000 juridiska böcker hans uppmärksamhet. I Braunschwig uppvaktade han Hertig Carl från Sverige, som då kom från varma baden i Aachen. Ett bibliothek af öfver 90,000 volumer förevistes honom i Wolfenbüttel af bibliothekarien Lessing. Största märkvärdigheten härvid tilldrog sig ett urgammalt manuscript, som innehöll ett utlåtande af Berengarius i transsubstantiationssaken. I Göttingen lät vår resande anteckna sig bland dess Akademies studerande ledamöter. Här afhörde han Michaelis offentliga föreläsningar och tog collegia privatissima hos Prof. Köhler i arabiskan, hos Dr. Walch i kyrkohistorien och hos Prof. Hamburger i historia litteraria. Här uppehöll han sig från d. 16 Oct. 1770 till början af April 1771 då resan togs till Berlin. I Potsdam träffades d. 24 April Gustaf III nyss hitkommen från Frankrike. Några dagar sednare kom han till Wittenberg, der han öfvervar en Magister-promotion, hvarvid fem blefvo promoverade men af dem blott en närvarande, som i stället för den hos oss brukliga kransen pryddes med en hatt af röd sammet. Till Leipzig

*) En annan ynnest tillskyndades honom i Paris för Linnés skull. Han besökte der Rousseau, som var sysselsatt att copiera noter. Filosophen tycktes icke bry sig om den besökande främlingen och det lärda samtal, denne sökte inleda, utan fortfor i godan ro med sin copiering. Men knapt hade Troil nämnt Upsala, förrän R. sporde honom om han då kände Linné, och då han får det jakande svar, kastar bort pennan och utbrister med hänryckning: Ah! que je serois heureux, si je pouvais être à Upsal pour voir ce grand homme.

ınkom han d. 1 Maj, dervid han anteeknat, att universitetets 49 lärare "alla voro kände för muntre umgängesmän.")en förnämste var väl Ernesti. Besöken i Halle, Meissen,)resden, Jena, Weimar och Erfurt, synas ha varit utan idare märkvärdighet. Återkom d. 27 Maj till Göttingen, er han tog collegium i chaldaiskan hos Michaelis, hvars agliga umgänge han hade till d. 2 October, då resan fortattes till Cassel. I Mainz besåg han bland annat Cartheuserlostret, det vackraste i Tyskland, med dess bibliothek och yrka, i hvilken han beundrade ljuskronor af silfver, altare ch altartaflor af kostbar marmor samt stolar af valnöt med ılagde perlor. Sedermera reste han genom Oppenheim, Vorms, Frankenthal, Manheim m. fl. och kom till Paris d. Nov. Här uppehöll han sig naturligtvis en längre tid och orde många interessanta besök och bekantskaper, bland ıdra hos en Hr Pierere, känd för "konsten att kunna lära ımbar tala." Resan skedde från Paris d. 19 April till Cais med Konungens eget pass. Längre än till ankomsten l London räcker icke den här citerade journalen.

Medan han uppehöll sig i London uppgjordes oförmodt planen till en ny resa, så att i stället att directe resa er till Sverige, företogs d. 12 Juli 1772 en färd till Isıd. Den skedde på uppmaning af och i sällskap med ıfecten för Brittiska Museum J. Banks och svensken Solanr. Han hade nästan uppgifvit hoppet att kunna följa uppıningen, då en köpman i London Carl Lindegren och Comssions-sekreteraren P. O. v. Asp försträckte reseomkostnarna, så att han fick friskt mod till den förut opåtänkta andsfärden. De resande vännerna ankrade d. 28 Aug. ej ıgt ifrån Besserstedr, den frejdade Sturlesons bostad. :d utmärkt flit och urskillning samlade här T. ett kunskapsråd, som äfven kommit allmänheten till godo genom hans ckta Isländska resa. Särdeles för historien var den vig, och de forskningsuppdrag, han fått af Ihre, voro fullırda till dennes synnerliga belåtenhet. Ännu belåtnare ın han sig sjelf med sin resa, då han beredde honom ett st rykte såsom lärd och på visst sätt bröt för honom hans ıntida lysande befordringsbana. Han återkom till fädernesıdet om våren 1773, sedan återvägen från Island tagits ıom Holland, och det käre Göttingen blifvit för tredje ıgen besökt; vidare genom Hannover och Köpenhamn till lsingborg.

Hemkommen till Upsala sökte han en Amanuensbefattg vid Universitetsbiblioteket. Men märkvärdigt nog, för-

gåfvea. Till samma årans mål som fadren måste han börja med samma väg som han. Den 22 Aug. 1770, således medan han var på väg till sin utländska resa, hade han blifvit i Vesterås hugnad med E. O. Gymnasii-adjuncts namn och värdighet. Den 20 Maj 1773 lät han i denna egenskap prestviga sig uti Vesterås*). En gång hände det, att han på högre befallning måste hålla gudstjenst till häst. Strax derpå (i Sept. nyssnämnde år) vardt han af Konungen förordnad till Esquadronspredikant vid Kongl. Lifregementet till häst, samt 1774 till Pastor vid samma reg:te, med hvilket embete var förenadt säte och stämma i Hofconsistorio. Ifrån denna tid började för honom, säger Dahl, en honorum gradatio. Den 8 Maj 1775 var han utnämnd till Konungens Ordinarie Hofpredikant, och ej fullt två år derefter efterträdde han Dr. Wrangel såsom Öfverhofpredikant och Konungens biktfader. Fullmakten innehöll att han tillika skulle fortfara att uppbära sin regementspastorslön. Bönesöndagen d. 4 Maj 1777 "förrättade han" för första gången den kongliga bigten. Vid valet d. 14 Dec. s. å. till Pastor Primarius i Stockholm erhöll han de flesta rösterna, och utnämndes på dagen en månad derefter till den höga beställningen. I förbigående kan anmärkas, att ett sådant öfverflöd på Öfverhofpredikanter, hvarigenom förslaget denna gång bestod af idel sådana hedersmän (utom v. Troil: G. Rosén och J. Wingård), ansågs för en sällsamhet. T. säges i början af värdnad för Rosén, såsom äldre, ha undanbedt sig, men då Rosén sjelf tillstyrkte och Konungen påminte honom att han ej var mer än en månad yngre än Konungen sjelf, har han öfvertagit primariatet. Han fortfor att bibehålla praesidium i Hofconsistorium. För hans skull synes ock den kungliga skrifvelsen d. 11 Mars 1778 ha tillkommit, hvarigenom "Öfverhofpredikanten må till heder och värdighet som K. Maj:ts Troman anses"; äfvensom det tillägget i Riksdagskallelsen s. å., hvarigenom Pastor Primarius skulle i likhet med Biskoparne vara sjelfkallad riksdagsman.

Det var nog en af de svåraste uppgifter, en prestman kunde hafva sig ålagd, att vara en Gustaf III:s hofpredikant

*) Fadren lät honom redan ifrån de spädare åren förstå sin önskan att se honom välja det andeliga ståndet. Han kallade honom på skämt *Mäster Uno i Leksand* (ty på Leksand lekte af goda skäl Troilii håg). En gång roade sig Erkebisk. Troilius att skrifva vers till hvar och ett af sina barn. Uno fick följande:

Håll dig min Uno vid din bok,
Så blir du både lärd och klok;
Och får du både mule och ost,
Der farfars farfar din var prost.

och biktfader, och att ha uppfyllt den så, att det i alle vunnit en sådan Konungs behag, hade näppeligen varit ett godt tecken eller bevis om fullgörandet af presterliga pligter. Till T:s beröm kan det derföre sägas, att han icke alltid var för sin höga åhörarepersonal en "behaglig" predikant, om han ock var så i det mesta. Han röjer visserligen i flera sina tal samma smickrande hofspråk, som så många andra på hans tid, men han tvekade icke heller att uttala mången misshagelig sanning, när hans samvete alltför strängt dertill manade. Så gjorde han den nya sekten, för hvilken, liksom för så mycket nytt äfven i den vägen, Konungen visade tillgifvenhet, ett kraftigt motstånd. För detta och några andra drag af presterligt nit skall han till den grad råkat i Konungens ogunst, att H. Maj:t icke gaf honom på ett helt år en nådig blick. Præstat displicuisse semel quam numquam. Att det emellertid icke var den enda gången få vi se längre ned. Men Öfverhofpredikanten visste sanligen snart att bereda sig den gamla tillgången till monarchens förtroende. Det lyckades honom till och med så, att han fick befallning att utan fruktan säga hvad han ville och å sitt embetes vägnar fann rådligt. Allt var redan på det mest lysande sätt förberedt till återupplifvande af den gamla tanken, som redan Carl IX hyst, om inrättandet af presterlig orden, under Jehovahs namn, då Troil trädde emellan och inlade en kraftig protest mot denna riksfåfängheten, hufvudsakligen på den grund att den ära, som sålunda tilltänktes presterna, innebure en vanära mot den Högstes namn. De vanärande rykten, som lupo omkring både hufvudstaden och hela landet, om det grofva missbruk af den kungliga nåden, hvarigenom det i sjelfva hofvet köpslagades om prestembeten, framburos af T. till Konungens öra. Och Konungen syntes honom icke ogerna höra på det talat, om ock missbruket, såsom vi allför väl veta, icke helt och hållet upphäfdes. Då han icke tilltrodde sig att muntligen hemsöka sin Konung med sina påminnelser, sökte han omgång skriftligen bana sig väg till hans hjerta. Mer än ett sätt använde han för att bestraffa den kungliga vantron; och han så visst varit den man, som förstått att ådagalägga det himmelshöga värdet af trons sanna lära framför de brokiga svärmerier, som smögo omkring på den tredje Gustafs tid och utöfvade en viss trollmakt på Konungens sinne, för att icke säga sinnlighet. Så hade Underståthållaren, Frih. v. Axelsson lyckats ingjuta den swedenborgska mystikens malörtsvatten i Konungens hjerta, passande just

på tillfället då Konungen var sysselsatt att dricka ur bibelordets rena källa. Detta kunde icke undgå att smärta T., som åtminstone förstod att skilja sött och surt och kände sin del i ansvaret, om Konungen fölle i de andliga qvacksalfvarnes händer, som utgått ur Swedenborgs profetskola. En af dessa, en af de gröfsta, Enkhuspredikanten Fredell, fick, på Axelssons tillställning, uppdrag att predika i Hofcapellet söndagen d. 30 April 1780. Han förklarade i en slags extas, att man i mer än 6000 år predikat en straffbar och fördömlig lära, vanhedrande för Guds egenskaper och onyttig för menniskoslägtet. T. måste då gå fram och medelst hviftande med sin näsduk ålägga den mensvige tystnad. Om ock Kellgren verkade med sitt poem: *man eger ej snille för det man är galen*, mer än Öfverhofpredikanten med sin näsduk, så hindrar icke detta, att Öfverhofpredikanten gjort sina enskilda föreställningar och att dessa varit verksammare än det offentliga hviftandet med näsduken.

Vid Theol. Doctorspromotionen 1779 hade T. — nära 33 år gammal — första rummet, liksom vid Phil. Doctorspromotionen 9 år förut. Besvarade således den framställda doctorsfrågan: "an difficultates studii theologici nostro aevo auctae sint an minutae?" Svaret blef naturligtvis auctae. Hade frågan blifvit om svårigheterna för bekommandet af kyrkans högsta äreställen, hade svaret tilläfventyrs utfallit annorlunda. Den 22 Nov. s. å. blef han Seraphimer-Ordens predikant, liksom fadren tillförene. Följande året anmodades han att i Linköpings domkyrka hålla likpredikan öfver Biskop Filenius. En lycklig stund! Ty på det då församlade presterskapet gjorde han, med sin person tilläfventyrs mera än med sitt tal, sådant intryck, att han vid det blifvande biskopsvalet ihågkoms med de flesta rösterna. Konungens fullmakt skrefs i Harlem d. 1 Oct. 1780. Vi kunna icke underlåta att erinra om det stadgandet i våra äldsta lagar, att biskop skulle vara bondeson. Ett eget stadgande, som nu började alltmer ock mer antiqueras, då biskopsstolarne år för år intogos af adelsmän. Ofta skulle detta underlåtas af biskopssönernas upphöjande i adligt stånd. Den unge adlige biskopen invigdes fastlagssöndagen 1781 af Erkebisk. Mennander, uti Trefaldighetskyrkan, jemväl Bondkyrkan kallad, i Upsala. Vid samma tillfälle uppvaktades han af Östgötha nation med ett latinskt skaldeqväde. Om äfven Vestmanlands nation på samma sätt ihågkom sin fordna Curator honorarius är oss ej bekant. År 1784 i Sept. höll han sitt första prestmöte med Linköpings stifts presterskap

Den 27 och 28 Febr. 1787 samt d. 1. Mars höll han det andra, som tillika blef ett afskedsmöte. Han hade d. 30 Aug. året förut blifvit — vid 40 års ålder! — utnämnd till Erkebiskop. Nämnde prestmöte skulle nu erhålla en egen art af högtidlighet derigenom att den afträdande Biskopen vid samma tillfälle invigde den tillträdande Dr. Lindblom och "öfverlemnade honom till Clerus." Processionen skedde under musik och sång på orgelläktaren, ifrån sacristian till högchoret i den ordning, att 1) gingo Capellanerne vid Biskopens præbenden, in albis; 2) Biskop Lindblom ensam; 3) Lindbloms farbröder, tvenne prostar, in albis, bärande chorkåpan; 4) Ordinator, Erkebiskopen i chorkåpa, ensam; 5) Assistenterne, och främst ibland dem Lindbloms fader o. s. v. Biskop Wallqvist tror sig veta, att icke allenast acten i dess helhet utan ock alla tillfälligheterna dervid "tjente till uppbyggelse." Uppträdet vid detta af- och tillträdande beskrifves såsom ytterst rörande. En sådan mängd af tårar flöt å ömse sidor, att man mente att detta prestmöte "varit och torde blifva utan like bland ecclesiastike händelser i detta rike." Ett omdöme, hvilket, såsom vi må hoppas hvad framtiden beträffar, har mera skäl att tillämpas på prestmötet 1805 då Lindblom säger sitt farväl till samma presterskap, "lik en far, vördad, älskad, afgudad", som "helsar sina storknade barn, och afskedet dignar och dör på hans läpp." Då T. d. 21 April afreste från Linköping uppvaktades han ännu en gång med ett sorgeqväde, deri honom, såsom "vår svenske Aron", tillönskas all sällhet, så godt som den tidens "lycklige skalder" förstodo. Bivistade parentationen d. 1 Maj öfver Dr. Mennander, efter hvilken han gick att mottaga sin nya Aronsstaf.

För att göra Erkebiskopens ankomst denna gång än mer lysande, hade Gustaf III några månader efter T:s utnämning till kyrkans högsta embete, d. 27 Nov. äfven utnämnt honom till andelig C. N. O. Dubbningen d. 28 Dec. hade så tillgått, att han klädd i messskjorta nedföll för thronen och efter aflagd ed blef af Konungen beklädd med en röd sammetsmantel, hvarefter Konungen lade sin högra hand på Erkebiskopens venstra axel och sade sig antaga honom till andelig C. af Dess N. O., tillställande honom Ordensbandet och korset. Dermed hade således Konungen lagt ett nytt band på kyrkan, i det han gjorde sig kyrkans högste styresman med en ny värdighet förbunden.

Utmärkelser fattades icke heller T. såsom lärd. Han hade isynnerhet gjort sig känd för sina insigter i historien,

och särskilt för sina samlingar i Kyrkohistorien. Nyssnämnde år hade han kallats till Ledamot af Vitt. Hist. och Ant. Akademien. Han lärer framdeles blifvit kallad till Led. af Vet. Societ. i Upsala, äfvensom af Vet. Soc. i Philadelphia. I Svenska Akademien blef han, märkvärdigt nog, icke inkallad, men höll vid Akademiens stiftelse på dess första högtidsdag det förordnade talet i Slottscapellet om den nåd som Gud gjort våra förfäder genom den store Gustaf Adolfs födelse och de stora värf han uträttade. Konungen, "som vid alla tillfällen (?) sökte befordra värdnad för religionen", ville äfven genom förordnandet af denna gudstjenst befordra värdnaden för sin nya stiftelse. Då T. höll denna förrättning i sin fulla erkebiskopliga skrud, hade Konungen tilläfventyrs med obehag sett att kåpan var "mycket kort och mindre lysande", hvarföre han 1788 till Upsala domkyrka skänkte en ny fotsid chorkåpa med thy åtföljande ny mössa. Denna gåfva skulle vara ett särskilt vedermäle af den bevågenhet hvarmed Konungen alltid omfattat Troil.

T. visade tidigt prof af sitt nit om uppfostringsverket. Han berömmes för utmärkt angelägenhet om skolorna, dem han ofta besökte, den tid han tjenstgjorde såsom Primarius i Stockholm. Han sörjde mycket för tjenliga skolböckers införande. Huru stor hans åtgärd sedermera varit att sätta det s. k. Lindblomska Lexicon i gång, känna vi ej, men att han dervid ej varit overksam bevisar hans vackra förordnande för detta arbete vid jubelfesten. Redan vid början af 1778 års riksdag hade han inlemnat till H. Maj:t en und. ansökan jemte förslag till samlande af en fond för inrättande af ett collegium illustre, för att i så måtto bidraga till det allmännas väl och bevara åminnelsen af den oförmodade glädje som tillskyndades Svea barn genom Kronprinsen Gustaf Adolfs födelse. Förslaget vann Konungens synnerliga välbehag och säges ligga till grund för det derefter inrättade Uppfostringssällskapet. Eget nog derföre, att T. ej förr än d. 1 Nov. 1785 kallades till dess ledamot. Det bör äfven hit att nämna om hans biträde vid den högtidliga act då d. 27 Aug. 1787 H. Maj:t lade grundstenen till byggnaden i nya botaniska trägården i Upsala. T. emottog då af Konungens hand donationsbrefvet, hvarigenom Kongl. Slottsträgården förärades åt Akademien, och tolkade i ett tal Akademiens tacksamhet derjemte för Konungens löfte att af egna medel bekosta nämnde byggnads uppförande. Vidare må nämnas att ansenliga förbättringar på erkebiskopsbostt. de prydliga anläggningarne omkring domkyrkan, bestående

af ny mur och trappa af huggen sten, jemte flera prydnader inuti kyrkan, såsom förbättrande af Gustaf I:s och Johan III:s grafchor, inrättandet af nya fönster, läktarnes borttagande m. m. tillskrifvas denne Erkebiskops "goda smak och verksamma åtgärd."

Sin patriotism fick T. bäst tillfälle vid riksdagarne att ådagalägga. Vi ha sett ett prof af hans konungskhet vid den första han bivistade. Ett ytterligare må bemärkas vid 1786 års riksmöte då han var sitt Stånds Talman i den sjuke Mennanders ställe. Han yttrade då bland annat i talet till den åttaårige Kronprinsen: R. Ständer se E. K. H. lemna sällsynta vedermälen af hjertats godhet, snillets eld ... hjertat intaget af vördnad för Gud, till hvars afbild på jorden Försynen en gång ämnat E. K. H. Vid riksdagen 1789 visade han mera takt och jemväl en utmärkt frisinthet, i det han, då det gällde Säkerhetsactens antagande, förklarade det han ej ville vara den förste Erkebiskop näst efter G. Trolle, som förrådde sitt fädernesland. Han blef då med hot, som ej rörde hans person utan embetet för alltid, arresterad på sitt rum och var således ej med på rikssalen då Säkerhetsacten antogs. Han var, yttrar Bruzelius, får ärlig att 1789 främja den kungliga despotismen, men för svag att göra den uppenbart motstånd. Svagheten skulle då ligga deri, att han, då han ej af Konungen kunde förmås att återkalla det muntliga ordet, bad om lof att få anmäla sig sjuk, så att han ej infann sig vid andra hemliga sammanträdet hos Kungen ej heller på rikssalen då det "riksförrådande" beslutet skulle fattas. Lindblom höll sig deremot frisk och företrädde Erkebiskopens plats. Finare och uddigare är det omdöme, som förekommer i en partiskrift från den tiden, deri det säges, att Erkebiskopen tog föresatsen, att ej antaga Säkerhetsacten, som en Romare, men utförde sitt uppsåt som en Italienare. — Föröfrigt var han vid denna och de följande riksdagar, han upplefde, såsom sig borde, sitt Stånds Talman.

Ej långt efter 1792 års riksdags slut kallades han tillbaka till hufvudstaden af den sorgliga pligten att närvara vid sin konungslige välgörares dödsbädd och fästa hans stoft vid jorden. På detta sorgeår följde jubelåret 1793. Det kan synas underligt, att de kungliga förordningar, genom hvilka T. anbefalles firandet af jubelfesten, äro af honom sjelf contrasignerade. I sitt program redogör han i korthet för kyrkomötenas historia i Sverige före och efter reformationen. Hans hufvudsakliga åtgärd vid denna fest var att

framställa egna och andras önskningsmål rörande bibelöfversättning och nya församlingsböcker, eller de gamlas moderniserande. För hvad han i dessa delar sjelf vidgjort fick han i sin præsidiistol mottaga en rikedom af tacksägelser. År 1786 d. 20 Sept. hade han blifvit ledamot i Bibel-commissionen, och "kan anses å embetes vägnar der hafva inträdt", enligt A. E. Knös' omdöme. Hvad han deri uträttat är oss icke bekant. Lindblom i sitt svar å Cleri vägnar på Erkebiskopens afskedstal yttrar blott att Clerus i Hr Erkebiskopen "igenkände med högaktning Ordföranden i den commission, som lemnat oss en öfversättning af den hel. Skrift, *värdig tidens upplysning, och, kanske öfver jemförelsen med alla andra Bibelöfversättningar i Christenheten.*" Om detta omdöme torde kunna sägas, att "det bedrar mannens hjerta", men ingalunda hans insigt i de ämnen han tog sig för att bedömma. Förbättring i svenska kyrkosångerna hade länge utgjort ett föremål för Erkebiskopens liksom hela församlingens önskan. Huru långt hans deltagande sträckt sig utöfver blotta önskan är icke närmare kändt. Lindblom trodde sig känna det. Då Erkebiskopen nämnt med heder de herrar och män, som arbetat på en ny profpsalmbok, yttrade Linköpingsbiskopen, att "han saknade dens namn, hvilken han trodde svenska församlingen hufvudsakligast af alla hafva att tacka för det nöje den kände och den nytta den lofvade sig af detta så vida komna vackra arbete" — nemligen Hr Erkebiskopens eget namn. Hela det församlade Clerus instämde pligtskyldigast. Dahl uppgifver T. såsom Insändaren af de 100 ducaterna till Sv. Akademien, för att som pris utdelas till dem, som lyckats i psalmer öfver vissa uppgifna ämnen, hvilka pris äfven utföllo. Föröfrigt tror samme författare sig veta, att T. 3 à 4 gånger omskrifvit psalmboken med de tillägg och "förbättringar", som tid efter annan från flera håll inkommit. Han hade dervid gjort den erfarenhet att de verser vanligen voro de bästa, som lemnats orörda af Insändarnes mästrande händer. Detta torde bevisa att T. ej saknade all förmåga att bedömma poetiska producter, ehuru han saknade förmågan att sjelf producera något i den vägen. Det hade alltmer blifvit hans öfvertygelse, hvad Plato svarade då han hörde om någon som sjelfsvåldigt ändrat en af de heliga sångerna: periclitatur respublica — incipiat ab hymnis licentia, finiet a sacramentis. (Det inses lätt hvarför vi ej citera på Platos eget språk). Han röjer ock en sådan öfvertygelse i sina jubelfesttal. Ett och annat utdrag ur dessa må här meddelas, tjenande tillika såsom

prof på hans stil. "Det är icke att nu stadga något om läran, som Konungen nådigst behagat oss sammankalla. Den har sin grund, lika osvikelig som sann. Det är icke att afgöra de stridigheter, som deröfver möjligen kunna uppkastas. Erfarenheten har styrkt att sådant sällan har medfört den åsyftade verkan. Ordatvister hafva uppstått." De ha föga uträttat. "Deremot då upplysningen obehindradt får verka, kunna väl irrbloss stundom förvilla, men den gudomliga sanningen tränger sig dock fram; framträder i sin enkelhet och klarhet, framträder och segrar." Förut säger han: "Fanatismens fackla är släckt, och då på dessa 100 åren vetenskaperna visserligen vunnit mycket ljus, hafva Religionens heliga sanningar, isynnerhet genom en sundare bibeltolkning, vunnit ny styrka emot sjelfklokheten och skämtet; och då Religionens fiender, under en ny och mera förförande drägt, ånyo framträdt med de förste seklernes motsatser, hafva dennes försvarare med fördubblad nit, fördubblad styrka, stadgat dess sanning, dess ädelhet och dess värde. Den dyra försoningsläran har med flere andre sanningar haft och har, så länge verlden står, att vänta det ö d e t att bestridas och slutligen a t t s e g r a. Den i naturen grundade frihet att tänka öfver hvad ämne som helst, kan ingen förnekas, ännu mindre med maktspråk förbjudas. — Om då det menskliga snillet, stundom villadt af fördomar, stundom af lättsinnighet och egenkärlek förledt, för någon tid bortblandar det sanna och det rätta; sanningen, denna gudomliga sanning, skall dock genom dessa moln framtränga sina strålar och sedan med dess kraftigare skäl styrkas." Hvad han vid denna fest yttrar om det tilltagande sedeförderfvet, beforradt genom krogar och lättsinniga tidningsartiklar, är ofta Cato värdigt." Han talade ock med kraft mot den öfverhandtagande otuktslasten, äfvensom i sammanhang dermed mot Kongl. Förordn. d. 17 Oct. 1778, angifvande att det onda, som denna Förordning åsyftat att förekomma, snarare födats i dess skygd, i det barnamord år från år blefvo allt allmänrikare. Men då utrymmet förbjuder oss att vidare anföra hans ord om dessa ämnen, enkannerligen om den tilltagande otukten och den aftagande kyrkotukten, återkomma vi till församlingsböckerna, hvilkas granskning utgjorde festens hufvudföremål. Till följe af dessa granskningar satte sig eller sattes T., straxt efter Jubilæum, i spetsen för en comité, hvilkens ledamöter — J. Låstbom var en ibland dem! — icke någon egde poesiens gåfva. "Förslag till kyrkosånger för svenska församlingen, enligt Konungens nådiga befall-

ning, utg. af *Cons. Eccl. i Upsala*", utkom redan s. å. så-
som frukt af de committerades samlareflit. Ödmann var huf-
vudsakligen den, åt hvilken T. öfverlemnade arbetet till
granskning. Han blef vid (efter?) Jubilæum ledamot af ec-
clesiastik-comitén och det, enligt hans egen bekännelse, så-
som den der otidigt född var. Detta torde mera sannings-
enligt kunna sägas om de en tid bortåt efterhand utkom-
mande förbättringsförsöken med kyrkans böcker. Äfven om
Handboken. Erkebiskopen hade vid jubelfesten capitel för
capitel ur Handboken redogjort för de olika Domcapitlens
olika förslag dem han inhemtat. Sedermera sände han inter-
folierade Handböcker till alla Consistorierna i enahanda ända-
mål. Böckerna återkommo fullskrifna. Erkebiskopen gjorde
med myckea möda sitt urval, glad att kunna lemna Konun-
gen arbetet fulländadt (perfectum consummatumque). För
Formuläret till ordinationer lär vara ett förslag af Erke-
biskopen sjelf (enligt Wallqvist). Den 6 Juni efter jubelfe-
sten meddelade T. Theol. Doctorsgraden åt de 27 lärde
herrar, som dertill af Konungen ansetts värdiga; likaså 1800
åt de 77 lärde herrar, som med anledning af jubelfesterna
öfver Kronprinsens födelse och Majestäternas kröning dertill
utsågos.

Af det anförda torde inlysa hvad presterligt värde bör
tillerkännas T. Det var måhända icke så stort som t. ex.
fadrens, men det var säkerligen större än hans närmaste
efterträdares. Tidsandan hade således på honom utöfvat sitt
mäktiga inflytande, liksom på mängden af det Gustavianska
presterskapet. Sjelfva stenen på hans graf bär intyg härom
genom den inskrift han derpå lät inrista öfver sin maka. I
en artikel i Upsala Tidningar (1840 № 11) uppföres han på
listan af sednare tidens hjeltar bland "andans män", men
författarens begrepp om andans män är dock ej högre än
att Lindblom äfven tillerkännes en plats ibland dem. I så
måtto förtjenar T. onekligen sitt rum. Likväl bör det er-
kännas att de sednare åren af hans presterliga verksamhet
voro vida bättre än de första, om vi jemföra hans föredrag
från båda. För att rättfärdiga detta omdöme må följande
tilläggas. Söndagen d. 29 Aug. 1779 predikade han för
Gustaf III en vältalig predikan om barmhertighet och goda
verk och gerningar, der Titus en gång nämndes, men ingen
gång Christus; enligt en anteckning af Ehrensvärd. Nyårs-
dagen 1780 predikade han i Gripsholms hofcapell och val-
lade, såsom ses ofvan i Ulr. Scheffers biographi (XIV. 39)
dennes fru grefvinna convulsioner genom valet af en psalm-

rs, hvarefter Kungen böd honom och Biskop C. Jesp. Ben-
lius på operan, der Tartuffe speltes. B. skrattade högt,
T. afkastade kappan, men T. såg butter ut under hela
:cen. Han kunde ej med sitt ljusa förstånd under sin
nstgöring som Öfverhofpredikant hinna bildas till den
ergifvenhet för Konungens nycker och planer, som Lind-
ɪm, hvadan ej heller hans underskrift under Säkerhets-
:en lärer väntats. Han hade med ledsnad sett huru Kun-
ı, blott adeln medgaf honom all makten, gerna gaf den,
om hoftjenare, de mest lysande utsigter. Ett exempel,
n väl bidrog att öppna T:s ögon, må anföras. Söndags
m. den 29 Jan. 1780 skulle T. döpa ett Öfverhofstallm.
. Ad. Lewenhaupts barn — samme herre, som i början
1786 års riksdag somnade under Kungens tal om huru
ı allting var, och som, förebrådd derför af Kungen, sva-
le: jag hörde förut uppmärksamt på, men då jag förnum-
t huru lugnt allting var, slog jag mig till ro. Dopet
ılle förrättas i Konungens sängkammare och barnet kallas
staf. Barnet blef af Hofmästarinnan Grefv. (Carl) Fersen
ntadt i en vagn med 6 hästar. Kungen, såsom fadder,
le på barnets bröst ett document, som utnämnde den hög-
lborne späda Grefven till Öfverstestallmästare i survivance,
d rätt att om fadren afgått tillträda embetet vid 21 års
ler, med 3000 Rdr och andra betydande förmåner såsom
·vivancelön. Barnet var klädt i ättens "christningskläder",
m voro från Gustaf I:s tid *). Hofcapellets stora silfver-
sstakar voro uppflyttade. Sedan vi nämnt om denna dop-
t, må vi erinra om en annan af T. på samma ställe för-
tad. Det var den i Nov. 1790 födda Kronprinsen Gu-
fs, som är utan annan märkvärdighet på detta ställe än
den höll på att kosta Erkebiskopen lifvet. När bud-
ıpet om thronarfvingens födelse kom till Upsala, låg Erke-
kopen sjuk, men tvekade icke att låta föra sig ur sjuk-
ıgen i sin vagn, för att midt i vintern resa till hufvud-
den. Han lät sedan bära sig på en säng till slottet och
·rättade dopacten i halfsittande ställning. Han hade två år
·ut förrättat det kungliga parets förmälningsact, likasom han
lermera 1800 i Norrköping, under der varande riksdag,
·rättade kröningsacten. Jemföra vi nu, för att återkomma
l den uppgift, från hvilken vi utgingo, t. ex. Erkebiskop

*) Så hafva adliga ätter "Brudlakan", på hvilka kanske 100:tals
· i sekler kunnat ligga, skröpliga som någongång sjelfva ätten.
af våra vänner har berättat, att han 1828 hade uppdrag att föra
dylik åldrig helgedom från Stockholm till Skåne.

Troils föredrag på jubelfesten, med ofvananförda exempel, så röjer sig i de sednare producterna en märklig tenden till något bättre. Sjelfva jubelfestböneu är väl intet mäster-stycke i en då för tiden nästan bortdöd konst, men likv ett temligen godt och läsvärdt stycke. Föröfrigt yttrade T. såsom vi ofvan sett vid jubelfesten, mänget allvarligt or till styrka för den förfallna christendomen. Af den skada religionens ärender så mångfaldigt lidit af åtskilliga händel-ser under de båda tiotalen från 1780—1800, hade äfven han hemtat betydlig visdom.

Såsom lärd fortfor T. intill sin död att uppbära rättvi aktning. Han hade ett utmärkt bibliothek och begagnade det med all flit på lediga stunder. Hans Isländska res öfversattes på flera språk. De af honom utgifna skrifter och handlingar i svenska kyrko- och reformationshistorien äro ut-märkt noggranna och utgöra en ypperlig källa för denna del af historien. Han var en stor gynnare af konster och veten-skaper, och visade mot dem många prof af frikostighet. S må följande drag af hans oegennytta, såsom en anledning till den stora Flodinska stipendii-donationen, anses förtjena af hågkomst. Han hade en gång såsom Biskop i Linköping rest till Stockholm. En morgon finner han för sin dörr en betjent med en stor förgyld silfverpocal jemte helsningar från husbonden att Hr Biskopen ville mottaga den såsom ett minne af tacksam erkänsla för åtnjuten godhet. Biskopen, som yttrade sig väl känna dens namn, från hvilken helsnin-gen medfördes men icke anledningen, hvarför den dyrbara minnesgåfvan erbjöds, bad betjenten återvända med pocalen. Denne återkom andra gången, men måste åter gå med oför-rättadt ärende. Tredje gången infann sig den gamle hus-bonden sjelf och förklarade anledningen vara den välvilja hvarmed Biskopen understödt en nådeansökning af hans bro-ders sterbhus, hvilken varit prest i Östergöthland. Biskopen förklarade då att hvad han i denna del gjort hade skett med afseende på rättvisa och billighet, men ej med afseende på personliga förhållanden. Han vägrade derföre att mot-taga den erbjudna gåfvan, och alla försök att förmå honom till mottagande voro förgäfves. Men gubben var enträgen. Då besinnade sig Biskopen och yttrade, att eftersom han ändtligen ville ha Biskopen begåfvad, detta på intet bättre sätt kunde ske än om han inrättade ett stipendium åt begge deras Östgöthar. Gubben lofvade det, och tillika att ge det frikostigt. Han höll ord och så blef denna bägare, lik den Pindarus omtalar, en φιλίας ἀρχή, i det att Borgmästaren

. Conr. Flodin — så var den ädle gästens namn — år 5 uppsatte ett testamente, enligt hvilket räntan, af det nliga capitalet 17,025 Rdr B:co tilldelas trenne stude- e af Östgötha och en af Stockholmska nationens med- nar vid Upsala Universitet. Till Gymnasiibibliotheket i öping gjorde T. 1784 en betydlig donation, genom hvil- utom andra samlingar, hans utmärkta Isländska bok- ing, bestående af 122 volumer, blef detta bibliotheks ›righet.

Tiden mellan Sept. 1802 och Juli 1803 var särskilt ut- :t deraf, att den under loppet af mindre än 10 månader fem biskopsstolar i Sverige (inbegripen en i Finland) a, nemligen i Åbo, Carlstad, Strengnäs, Lund och Up- T. var sista länken i den brutna kedjan. Han dog d. ulı sistn. år, vid Sätra helsobrunn. Enligt egen be- ı blef han följande dag obducerad af Brunnsintendenten rdirect. Afzelius, då den närmaste dödsorsaken befanns flera polyper vid hjertat, som hindrat blodets omlopp. n d. 29 s. m. begrofs han i Kihla kyrka, dervid Dom- en Fant höll "en rörande lik-sermon." Liket nedsattes graf å Kihla kyrkogård och blef der stående till d. 14 1804, då det af trenne Erkebiskopens söner afhem- till Upsala. Vid ankomsten hit mottogs det af Aka- ıtaten m. fl. "Processionen, som intog nära 70 vagnar var företrädd så väl af Akademiens Vaktmästare och ırer med sina kåpor och spiror, som stadens Vaktmä- , passerade under ringning i stora klockan, Svartbäcks- utföre o. s. v. till begrafningsplatsen utom Fjerdings- ı, hvarest liket nedsattes nedanför det vackra monument huggen granitpyramid, som Hr Erkebiskopen låtit upp- för sin 1784 afledna hus-fru." På ena sidan af denna står hennes namn, födelseår (1753) o. s. v. och der- :

Åt
Dygden, Ömheten och
Behagen, af
Saknaden,
Erkänslan, Sorgen.

Jnder samma grafvård hvilar äfven Erkebiskopen sjelf. ör det hus vid Sätra brunn, i hvilket han afled, upp- en minnesvård af slipad granit, på hvilken i förgylda ıfver läses denna något svåfvande inskrift: "Till denna Gränsar den boning, Där Erkebiskopen Uno v. Troil ırde att skåda dagen. Vandringsman! Låt ej minnet af

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista st
var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och tr
sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd
saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dot
af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. br
Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Mod
beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare.
detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erk
v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *E
sabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Ch
lotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulri*
f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Re
hold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Κλεγεῖον* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes pers
lier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Fled
Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga
konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:rs och hela
Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Geo
Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in S
cia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande
resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777
12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i St
s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C.
Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven
25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af
Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. M
i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof.
man, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af tr
fel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780,
hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkommo de i
sysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under t
Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de Li
ping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Sec
Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Ex
geres. Denna öfversättning påstod en rec. vara i alla öfvertr
de både originalet och andra öfversättningar, i det dittills
täckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock
sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. För
är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättn
företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk om
Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. —
strod Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige
1653 och 1654. Öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Intr
tal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu.
Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. i
Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplys
Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. 17
(Detta arbete finnes äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791

1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 81. Goth. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohand-. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till :a arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno CXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Sue-celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande elfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorspro-ionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en för-ning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. torer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorspro-ionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. — Predikningar och andeliga Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens la bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 12. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 16. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 92 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver n 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. nungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. n. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtig-Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 . 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contre-iralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Up-. Sthm 1801.

(Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifteta| öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssäll-skapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehr-eit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af I. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, innan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfsta-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms säte-i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egen-r, som medelst förstfödslorätt och till följe af Trolle-

---

*) Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett biskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man tänka och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna be-och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla hans... de i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll h... arf, efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäder... af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själ... hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet b... tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i... fädernesland. Allmänt erkännes och aktas han såsom S... ges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap reda... mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvan... lager; men enär i denna krans är inflätad en nog så i... eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon... en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn s... som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring... emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle ... vens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödiga... terialier till den lefnadsteckning här nu kommer att f... ställas och hvilken ty värr både i quantitativt och quali... hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande... mänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red... sider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråkslö... inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas ... tighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet... memoirer, som under utvecklingen och fortgången af et... mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens... skilda och personliga bekantskap med H. Exc. må emellertid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister i... benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en h... jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina f... drar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 17... sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i S... der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksrådet Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på ... sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och... egen del föregick dem med exemplet af den största t... het i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvä... som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas... stånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af de... kante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till N... m., som från ett ytterst förfallet skick och nära ... komligt ödesmål förstått att uppbjelpa sina ärfda egendomar... med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade... fru Vivica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hushålls... i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tänk...

n gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, uru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och nan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf olle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid 8. år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktnings-da farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolle-lms gods den ädla Riksrådinnan såsom en kär bild af mtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-ne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan 1 hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots dvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familj-;nen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage 1 jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke tt de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och nan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till för-rahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska nagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är ge-n de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der ned-gt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi 1 de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled ren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i säll-p med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och lland till England, der han uppehöll sig till hösten föl-de året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på nmaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tysk-d. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen till-a till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af na konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han ler denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt stor vän af målarekonst, sculptur, architektur, poesi och sik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, vilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva nskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som ål-man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige isell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i rige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste i många år och sörjde denne vid dess död såsom en der.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid sven-hofvet såsom tjenstgörande Kammarherre hos dåv. Dr. drika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade

1805. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 180… Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationela åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans omr… Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 180… då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning; afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,00… Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni faller) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre färmer, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne af

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre æsthetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, museer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti.

Liberal och frisinnad genom cultur och humanitet, behöfver hans charakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:e århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pecoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore derföre en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namnkunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling.* Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armod och allehanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskrifver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastors-adjunct 13:de dag jul 1752 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en helig bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppslår min lefnadsbok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min fädernesbygd tomhändt, och det på en tid då jag icke visste att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värnlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppelå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundelige kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1741, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1743, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska philosophien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjorde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnde vetenskap. Undertiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1754, på kallelse af dåv. Öfverhofpred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Schröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjenstgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade hade han blifvit utnämnd till K. Hofpredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöll han nådig fullmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid K. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid K. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby præbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost "och der han ganska ofta lärer hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774 eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 15 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, inga emolumenter, dels omsider half adjunctslön, hvilken lärer utgjort enligt den tidens räknesätt 50 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomien, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så högligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansenliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjuncturs bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslog han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom K. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöll tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöll han of-

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista stu var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och tref sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd o saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dott af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. bru Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Mode beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare. detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erk v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *E subeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Cha lotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulri* f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Rei hold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Ἐλεγεῖον* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes perso lier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Flode Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga ut konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:rs och hela Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Georg Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in Su cia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777 m 12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i St s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven ä 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Pr Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. Mö i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. Ber man, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af try fel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, ur hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkommo de i fra sysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under tit Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de Lin ping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Se Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Et geres. Denna öfversättning påstod en rec. vara i allo öfverträ de både originalet och andra öfversättningar, i det dittills v täckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock fö sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. Förö är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättn företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk om Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. — Bi strod Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige 1653 och 1654. Öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Inträ tal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqv. Aka Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. i Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplys Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. 17 (Detta arbete finnes äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:o

1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 81. Goth. . Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohand-k. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till ta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno DCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suecelebratis Conciliis. Ups. 1793. Åfven tr. i Handl. rörande belfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förkning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. ctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. — Predikningar och andeliga : Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens da bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 82. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 86. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 92 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver n 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. nungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. dn. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtig- Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 t. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contreniralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Ups. Sthm 1801.

Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifttal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssällskapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehrkeit-Archiv. — Eccl Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, vinnan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfsta-s-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms sätes- i Nyköpings län. Utom de betydliga goda och egen-r, som medelst förstfödslorätt och till följe af Trolle-

*) Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett biskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på är och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, dra, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man hjerta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna be- och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla hosom... de i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll han i arf efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäder — af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själsadel hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet bland tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i vårt fädernesland. Allmänt erkännes och aktas han såsom Sveriges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap redan vore mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvissnelig lager; men enär i denna krans är inflätad en nog så ärofull eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon vara en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn sådant som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring har emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle Grefvens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödiga materialier till den lefnadsteckning här nu kommer att framställas och hvilken ty värr både i quantitativt och qualitativt hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande allmänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red. ... sider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråkslöshet inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas ... tighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet ... memoirer, som under utvecklingen och fortgången af ett mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens ... skilda och personliga bekantskap med H. Exc. må emellertid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister ... benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en ... jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina föräldrar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 17.. i sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i Skåne, der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksrådet Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på ... sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och egen del föregick dem med exemplet af den största ... het i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvänlighet som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas ... stånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af den ... kante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till ... m., som från ett ytterst förfallet skick och nära nog ... komligt ödesmål förstått att upphjelpa sina ärfda egendomar, med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade ... fru Vivica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hushålls... i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tänke...

ım gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, ıuru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och ıaan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf rolle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid ' 8, år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktnings-irda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolle-ılms gods den ädla Riksrådinnan såsom en kär bild af amtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-ırne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan :h hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots redvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade d alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familj-ıgnen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage ın jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke iott de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och ıaan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till fördrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska ːhagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är ge-ım de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der ned-ggt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi ːn de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled dren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i säll-ːap med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och olland till England, der han uppehöll sig till hösten föl-ode året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på ımmaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tysk-od. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen till-ıka till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af öna konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han ıder denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt ı stor vän af målarekonst, sculptur, architektur, poesi och usik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, hvilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva ımskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt d det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äl-e man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige ·usell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i erige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste t i många år och sörjde denne vid dess död såsom en oder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid svena hofvet såsom tjenstgörande Kammarherre hos dåv. Dr. ·edrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade

1805. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 1809. Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationella åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 1800, då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni faller) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre farmer, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local- en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt behåda, att en ännu högre ästhetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämes kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti

Liberal och frisinnad genom cultur och humanitet, behöfver hans charakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:e århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pecoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore derföre en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namnkunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armod och allehanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskrifver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastors-adjunct 13:de dag jul 1752 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en helig bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppslår min lefnadsbok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min fädernesbygd tomhändt, och det på en tid då jag icke visste att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värnlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppelå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundelige kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1741, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1743, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska philosophien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjorde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnde vetenskap. Undertiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1734, på kallelse af dåv. Öfverhofpred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Schröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjenstgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade hade han blifvit utnämnd till K. Hofpredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöll han nådig fullmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid K. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid K. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby præbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost "och der han ganska ofta lärer hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774 eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 15 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, inga emolumenter, dels omsider half adjunctslön, hvilken lärer utgjort enligt den tidens räknesätt 50 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomien, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så högligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansenliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjuncturs bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslog han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom K. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöll tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöll han of-

festliga tacksägelsebref ej mindre af Konungen än af Akad. Cancelleren, hvilken i dessa skrifvelser ej sparat på allehanda smickrande ordalag.

Samma år Tr. gjort detta vackra tillägg till sin stiftelse, begärde och fick han nådigt afsked från den ekon. professorssysslan, hvilken sedan ej blifvit särskilt beklädd vid Carolinska Akademien, utan alltid varit förenad med andra vetenskapsämnen, nemligen först med naturalhistorien och, sedan denna 1812 fördelades på trenne Professorer, med botaniken. Kort förrän Tr. tog afsked, hade han gift sig, för andra gången, med *Helena Thim*, hvilket äktenskap var ofruktbart både på barn och glädje. De båda makarne missförstodo hvarandra illa, och det berättas att missförståndet ökats, sedan den nära 70-årige gubben börjat söka sin tröst i tumlaren eller, som det hette på makarnes förtroligare umgängesspråk, i koppen. Det lärer nemligen varit i ett sådant mått gumman åt sin kära hälft utmätt den sorgliga tröstedryck, hvari han skulle dränka sina bekymmer. Deri drunknade dock fastmer den arme mannens medvetande af det personliga värde han ofelbart egt i yngre dagar. Så öfverlefde han sig sjelf flera år bortåt eller till d. 1 Nov. 1794, då han ändtligen "bortrycktes genom en stilla och salig död", såsom den gode Westén uttrycker sig. Hans "dygdiga maka" öfverlefde honom endast 6 år, men en efterlefvande är ännu qvar, enär han — för att ännu en gång åberopa Westéns ord — "efterlemnat sig det värdigaste och beständigaste Äreminne i sina gagnande och berömvärda både skrifter och författningar." De sednare äro redan beskrifna, men vid de förra måste vi nu något uppehålla oss.

Trozelii skrifter utgöras af 114 disputationer, af hvilka 109 blifvit i Lund utgifna och ventilerade; trenne Orationes panegyricæ, nemligen en som hölls i Upsala 1750 till firande af Hertig Carls af Södermanland höga födelsedag, "de Auspiciis Familiæ Gustavianæ in Oeconomiam patriæ", den andra "in tumulum Regis Regnique Senatoris, Lib. Baronis N. Palmstjerna", hållen i Lund 1766; trenne Äreminnen, på svenska, ett af 1759, uppläst inför K. Vet. Akad. i Stockholm, öfver Philos. Adjuncten vid K. Akad. i Åbo, Mag. Sam. Chydenius, och ett "Åminnelsetal öfver Biskopen i Linköping, Dr. A. O. Rhyzelius", hållet i Lund 1761; ett Tacksägelsetal hållet vid Akademiens secularfest d. 25 Juni 1768 i Lund, "peracta festiva in Fac. Theol. promotione doctorali"; vidare Beskrifning på "en Tröskmachin, som i några år, med god nytta och fördel varit

brukad, men nu efter fleres åstundan i koppar utstucken, till allmänt ompröfvande, på egen bekostnad är framgifven af C. B. Trozelius", Stockh. 1754; "A. Rosenstens Tankar om Skogars skötsel, tillökte och förbättrade, 2:a uppl. 1752, och 3:e 1771"; en Högmessopredikan hållen i St. Nicolai kyrka i Stockholm öfver Ev. på Nionde Sönd. efter Trin. med detta thema: "Samvetsboken, såsom tillsluten och öppnad, föreställd och beskådad af Cl. Bl. Trozelius", samt ofvan åberopade Afskedstal. Dessutom har Tr. lemnat en svensk öfversättning af ett litet arbete, som utkom i London 1743 under titel af "Observations on the Swedish History, very proper to be read by the Subjects of a Free Government", hvilket öfversättningsförsök lärer varit hufvudsakliga, fastän hemliga orsaken till K. Hofpredikantens nog egna lycka att blifva befordrad till Ekon. Professor vid Lunds universitet. Den mäktige Akad.-Cancelleren, Frih. N. Palmstjerna lät sig nemligen detta försök särdeles väl behaga "i anseende till den heder som häri lemnas vår nation, och de fria tänkesätt som öfverallt häruti förekomma." Den lilla tractaten, som i öfversättarens förord säges vara "utur en engelsk penna fluten", förråder dock på mer än ett ställe sitt svenska ursprung och är sannolikt på Hr Riksrådets och Akad.-Cancellerens eget höga föranstaltande både författad och öfversatt. Den svenska titeln lyder så: "Anmärkningar öfver svenska historien, som förtjena att läsas af hvar och en fri Regerings Undersåte." Den fria och friherrliga regeringen rosas här ogement såsom "innehållande förträffeliga lärdomar för Regenter, som deraf kunna lära, huru förhateligt det är för ett Folk, då en Regent bryter sina löften; huru beklageligt det tillstånd är, hvaruti de folkslag sväfva, som för ett obundet välde bocka sina ryggar; huru deras lif, egendom, kyskhet och allt hvad dem kärt och närröande är, utsättes för en sjelfrådig medhandling af menniskor som ofta ega hvarken förnuft eller menskligbet; huru last obegripligt det är att folk, som Gud skapat till frihet, kunna förmås att bära enväldets ok, ett regeringssätt, hvarunder alla dygder måste aftyna" o. s. v. Huru grundlig och oväldig denna tractat är, torde deraf kunna inhemtas, att då Unionstidens styrelsesätt blifvit bevärdigadt med icke särdeles förklenande betraktelser på flera blad och Carl XI:s minderårighetsregering äfven framställd i någorlunda fördelaktigt ljus, den myndigvordne Konungens souveräna maktutöfning beskrifves såsom egentligen blott anledning till ett stort och allmänt missnöje samt att Carl XII:s bedrifter

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista st… var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och tr… sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd … saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, do… af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. br… Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Mod… beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare … detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erk… v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *I…sabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Ch…lotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulr…* f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Re…hold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Ἔλεγχος* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes pers…lier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Flod… Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga … konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:rs och hela … Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Geor… Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in S… cia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande … resa till Island 1772. Uppl. af M. Swederus i Ups. 1777 … 12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i S… s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. … Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven ä… 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af P… Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. M… i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. Be…man, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af tryck…fel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, … hvil… de fingo två upplagor. Året derpå utkomme de i fr…
s… ättn. i Paris, under Le Sages ledning och under t…
… l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de L…
…ites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Se…
… France, au Departement des Affaires Etr…
…ttning påstod en rec. vara i alla öfversätt…
…h andra öfversättningar, i det dittills …
…de. Förtjensten dervid tillhörde dock fö…
… förbättringarne till öfversättaren. Förebi…
…sedd med utdrag ur de andra öfversättn…
…lig catalog på skrifter i flera språk som …
…ref från författaren till Hr Lindblom. — …
…Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige …
…öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Ist…
…aj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu. …
…pplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. 17…
… — Skrifter och Handlingar till Upplys…
… och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. 1…
…des äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N…

ech 1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 51. Goth. gel. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohandbok. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till detta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno MDCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suecia celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande Jubelfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förteckning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. Doctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. —— Predikningar och andeliga tal: Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens glada bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 1782. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 1786. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 1792 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan vid en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som oss beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver den 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal å Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. 1 Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. Konungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. Tidn. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtige Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. K. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 Oct. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contre-Amiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Upsala. Sthm 1801.

Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifttal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssällskapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard Arch. XIII. 68. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehrkeit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, *vinnan Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade S[illegible] ns-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms [illegible] i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och [illegible] ar, som medelst förstfödslorätt och till följe af [illegible]

*) Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4[illegible] biskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, [illegible] är och inbunden latin, hvilken af några betrakt[illegible] ndra, emedan andra deruti se ett storartadt be[illegible] hjerta och snille kan äfven på romarspråket uttry[illegible] p och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla besu
de i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll i
arf efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäde
af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själs
hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet i
tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i
fäderneslanD. Allmänt erkännes och aktas han såsom S
ges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap reda
mer än tillräcklig att försäkra honom om en eförva
lager; men enär i denna krans är infläTad en nog så ä
eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon
en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn s
som H. Exe. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring
emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle G
vens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödiga
terialier till den lefnadsteckning här nu kommer att f
ställas och hvilken ty värr både i quantitativt och quali
hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande
mänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red
sider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråksl
inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas
tighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörande
memoirer, som under utvecklingen och fortgången af e
mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens
skilda och personliga bekantskap med H. Exe. må emel
tid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister
benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en bör
jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina f
drar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 179
sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i S
der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksråd
Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på
sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner oc
egen del föregick dem med exemplet af den största
het i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvä
som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas
stånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af de
kante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till S
m., som från ett ytterst förfallet skick och nära nog
komligt ödesmål förstått att uppbjelpa sina ärfda egend
med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade
fru Virica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hush
i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tänk

n gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, oru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och nan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf olle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid 8 år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktnings-rda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolle-lms gods den ädla Riksrådinnan såsom en kär bild af imtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-ne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan h hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots edvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade l alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familj-gnen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage n jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke ɔtt de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och nan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till för-lrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska hagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är ge-m de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der ned-gt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi n de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled lren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i säll-ıp med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och lland till England, der han uppehöll sig till hösten föl-ıde året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på nmaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tysk-ıd. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen till-ka till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af ɔna konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han der denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt stor vän af målarekonst, sculptur, architektur, poesi och sik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, ıvilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva mskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt l det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äl-ɜ man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige usell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i erige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste i många år och sörjde denne vid dess död såsom en ɔder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid sven-ı hofvet såsom tjenstgörande Kammarherre hos dåv. Dr. edrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade

1803. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 18… Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationela åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och samt de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge upphlomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 18… då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni fallor) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre färmer, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för intet annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre æsthetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om sköna konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fäderneslaand för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti.

Liberal och frisinnad genom cultur och humanitet, behöfver hans charakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:e århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pecoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore derföre en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namnkunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

ning, utg. af *Cons. Eccl. i Upsala*", utkom redan s. å. såsom frukt af de committerades samlareflit. Ödmann var hufvudsakligen den, åt hvilken T. öfverlemnade arbetet till granskning. Han blef vid (efter?) Jubilæum ledamot af ecclesiastik-comitén och det, enligt hans egen bekännelse, såsom den der otidigt född var. Detta torde mera sanningsenligt kunna sägas om de en tid bortåt efterhand utkommande förbättringsförsöken med kyrkans böcker. Äfven om Handboken. Erkebiskopen hade vid jubelfesten capitel för capitel ur Handboken redogjort för de olika Domcapitlens olika förslag dem han inhemtat. Sedermera sände han interfolierade Handböcker till alla Consistorierna i enahanda ändamål. Böckerna återkommo fullskrifna. Erkebiskopen gjorde med mycken möda sitt urval, glad att kunna lemna Konungen arbetet fulländadt (perfectum consummatumque). För Formuläret till ordinationer lär vara ett förslag af Erkebiskopen sjelf (enligt Wallqvist). Den 6 Juni efter jubelfesten meddelade T. Theol. Doctorsgraden åt de 27 lärde herrar, som dertill af Konungen ansetts värdiga; likaså 1800 åt de 77 lärde herrar, som med anledning af jubelfesterna öfver Kronprinsens födelse och Majestäternas kröning dertill utsågos.

Af det anförda torde inlysa hvad presterligt värde bör tillerkännas T. Det var måhända icke så stort som t. ex. fadrens, men det var säkerligen större än hans närmaste efterträdares. Tidsandan hade således på honom utöfvat sitt mäktiga inflytande, liksom på mängden af det Gustavianska presterskapet. Sjelfva stenen på hans graf bär intyg härom genom den inskrift han derpå lät inrista öfver sin maka. I en artikel i Upsala Tidningar (1840 № 11) uppföres han på listan af sednare tidens hjeltar bland "andans män", men författarens begrepp om andans män är dock ej högre än att Lindblom äfven tillerkännes en plats ibland dem. I så måtto förtjenar T. onekligen sitt rum. Likväl bör det erkännas att de sednare åren af hans presterliga verksamhet voro vida bättre än de första, om vi jemföra hans föredrag från båda. För att rättfärdiga detta omdöme må följande tilläggas. Söndagen d. 29 Aug. 1779 predikade han för Gustaf III en vältalig predikan om barmhertighet och goda verk och gerningar, der Titus en gång nämndes, men ingen gång Christus; enligt en anteckning af Ehrensvärd. Nyårsdagen 1780 predikade han i Gripsholms hofcapell och vållade, såsom ses ofvan i Ulr. Scheffers biographi (XIV. 39) dennes fru grefvinna convulsioner genom valet af en psalm-

ers, hvarefter Kungen böd honom och Biskop C. Jesp. Benelius på operan, der Tartuffe speltes. B. skrattade högt, å T. afkastade kappan, men T. såg butter ut under hela iecen. Han kunde ej med sitt ljusa förstånd under sin jenstgöring som Öfverhofpredikant hinna bildas till den ftergifvenhet för Konungens nycker och planer, som Lindlom, hvadan ej heller hans underskrift under Säkerhetscten lärer väntats. Han hade med ledsnad sett huru Kunen, blott adeln medgaf honom all makten, gerna gaf den, åsom hoftjenare, de mest lysande utsigter. Ett exempel, om väl bidrog att öppna T:s ögon, må anföras. Söndags m. den 29 Jan. 1780 skulle T. döpa ett Öfverhofstallm. r. Ad. Lewenhaupts barn — samme herre, som i början f 1786 års riksdag somnade under Kungens tal om huru ra allting var, och som, förebrådd derför af Kungen, svande: jag hörde förut uppmärksamt på, men då jag förnumit huru lugnt allting var, slog jag mig till ro. Dopet kulle förrättas i Konungens sängkammare och barnet kallas ustaf. Barnet blef af Hofmästarinnan Grefv. (Carl) Fersen emtadt i en vagn med 6 hästar. Kungen, såsom fadder, de på barnets bröst ett document, som utnämnde den högilborne späda Grefven till Öfverstestallmästare i survivance, ed rätt att om fadren afgått tillträda embetet vid 21 års lder, med 3000 Rdr och andra betydande förmåner såsom urvivancelön. Barnet var klädt i ättens "christningskläder", om voro från Gustaf I:s tid *). Hofcapellets stora silfverusstakar voro uppflyttade. Sedan vi nämnt om denna dopkt, må vi erinra om en annan af T. på samma ställe förättad. Det var den i Nov. 1790 födda Kronprinsen Guafs, som är utan annan märkvärdighet på detta ställe än t den höll på att kosta Erkebiskopen lifvet. När budkapet om thronarfvingens födelse kom till Upsala, låg Erkeiskopen sjuk, men tvekade icke att låta föra sig ur sjukingen i sin vagn, för att midt i vintern resa till hufvudaden. Han lät sedan bära sig på en säng till slottet och rrättade dopacten i halfsittande ställning. Han hade två år rut förrättat det kungliga parets förmälningsact, likasom han dermera 1800 i Norrköping, under der varande riksdag, rrättade kröningsacten. Jemföra vi nu, för att återkomma ll den uppgift, från hvilken vi utgingo, t. ex. Erkebiskop

*) Så hafva adliga ätter "Brudlakan", på hvilka kanske 100:tals r i sekler kunnat ligga, skröpliga som någongång sjelfva ätten. n af våra vänner har berättat, att han 1828 hade uppdrag att föra dylik åldrig helgedom från Stockholm till Skåne.

Troils föredrag på jubelfesten, med ofvananförda exempel, så röjer sig i de sednare producterna en märklig tendens till något bättre. Sjelfva jubelfestbönen är väl intet mästerstycke i en då för tiden nästan bortdöd konst, men likväl ett temligen godt och läsvärdt stycke. Föröfrigt yttrade T. såsom vi ofvan sett vid jubelfesten, månget allvarligt ord till styrka för den förfallna christendomen. Af den skada religionens ärender så mångfaldigt lidit af åtskilliga händelser under de båda tiotalen från 1780—1800, hade äfven han hemtat betydlig visdom.

Såsom lärd fortfor T. intill sin död att uppbära rättvis aktning. Han hade ett utmärkt bibliothek och begagnade det med all flit på lediga stunder. Hans Isländska resa öfversattes på flera språk. De af honom utgifna skrifter och handlingar i svenska kyrko- och reformationshistorien äro utmärkt noggranna och utgöra en ypperlig källa för denna del af historien. Han var en stor gynnare af konster och vetenskaper, och visade mot dem många prof af frikostighet. Si må följande drag af hans oegennytta, såsom en anledning till den stora Flodinska stipendii-donationen, anses förtjent af hågkomst. Han hade en gång såsom Biskop i Linköping rest till Stockholm. En morgon finner han för sin dörr en betjent med en stor förgyld silfverpocal jemte helsning från husbonden att Hr Biskopen ville mottaga den såsom ett minne af tacksam erkänsla för åtnjuten godhet. Biskopen, som yttrade sig väl känna dens namn, från hvilken helsningen medfördes men icke anledningen, hvarför den dyrbara minnesgåfvan erbjöds, bad betjenten återvända med pocalen. Denne återkom andra gången, men måste åter gå med oförrättadt ärende. Tredje gången infann sig den gamle husbonden sjelf och förklarade anledningen vara den välvilja hvarmed Biskopen understödt en nådeansökning af hans broders sterbhus, hvilken varit prest i Östergöthland. Biskopen förklarade då att hvad han i denna del gjort hade skett med afseende på rättvisa och billighet, men ej med afseende på personliga förhållanden. Han vägrade derföre att mottaga den erbjudna gåfvan, och alla försök att förmå honom till mottagande voro förgäfves. Men gubben var enträgen. Då besinnade sig Biskopen och yttrade, att eftersom han ändtligen ville ha Biskopen begåfvad, detta på intet bättre sätt kunde ske än om han inrättade ett stipendium åt begge deras Östgöthar. Gubben lofvade det, och tillika att göra det frikostigt. Han höll ord och så blef denna bägare, än den Pindarus omtalar, en *φιλίας ἀρχή*, i det att Borgmästaren

. Conr. Flodin — så var den ädle gästens namn — år
5 uppsatte ett testamente, enligt hvilket räntan, af det
nliga capitalet 17,025 Rdr B:co tilldelas trenne stude-
e af Östgötha och en af Stockholmska nationens med-
ar vid Upsala Universitet. Till Gymnasiibibliotheket i
öping gjorde T. 1784 en betydlig donation, genom hvil-
utom andra samlingar, hans utmärkta Isländska bok-
ing, bestående af 122 volumer, blef detta bibliotheks
righet.

Tiden mellan Sept. 1802 och Juli 1803 var särskilt ut-
t deraf, att den under loppet af mindre än 10 månader
fem biskopsstolar i Sverige (inbegripen en i Finland)
a, nemligen i Åbo, Carlstad, Strengnäs, Lund och Up-
T. var sista länken i den brutna kedjan. Han dog d.
uli sistn. år, vid Sätra helsobrunn. Enligt egen be-
i blef han följande dag obducerad af Brunnsintendenten
rdirect. Afzelius, då den närmaste dödsorsaken befanns
flera polyper vid hjertat, som hindrat blodets omlopp.
n d. 29 s. m. begrofs han i Kibla kyrka, dervid Dom-
en Fant höll "en rörande lik-sermon." Liket nedsattes
graf å Kibla kyrkogård och blef der stående till d. 14
1804, då det af trenne Erkebiskopens söner afhem-
till Upsala. Vid ankomsten bit mottogs det af Aka-
itaten m. fl. "Processionen, som intog nära 70 vagnar
var företrädd så väl af Akademiens Vaktmästare och
rer med sina kåpor och spiror, som stadens Vaktmä-
, passerade under ringning i stora klockan, Svartbäcks-
utföre o. s. v. till begrafningsplatsen utom Fjerdings-
i, hvarest liket nedsattes nedanför det vackra monument
huggen granitpyramid, som Hr Erkebiskopen låtit upp-
för sin 1784 afledna hus-fru." På ena sidan af denna
står hennes namn, födelseår (1733) o. s. v. och der-
:

Åt
Dygden, Ömheten och
Behagen, af
Saknaden,
Erkänslan, Sorgen.

Under samma grafvård hvilar äfven Erkebiskopen sjelf.
ör det hus vid Sätra brunn, i hvilket han afled, upp-
en minnesvård af slipad granit, på hvilken i förgylda
äfver läses denna något sväfvande inskrift: "Till denna
Gränsar den boning, Där Erkebiskopen Uno v. Troil
örde att skåda dagen. Vandringsman! Låt ej minnet af

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista st
var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och tr
sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd
saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dott
af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. br
Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Mo
beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare.
detta äktenskap, som ingieks d. 4 Juni 1776, hade Eri
v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *E
sabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Ch
lotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulri*
f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Re
hold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Κλεγεῖον* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes pers
lier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Fle
Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga
konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:rs och be
Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Ge
Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in S
cia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande
resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777
12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i S
s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C.
Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven
25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Pr
Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. M
i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. Be
man, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af try
fel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780,
hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkommo de i fr
sysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under ti
Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de Li
ping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Se
Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Et
geres. Denna öfversättning påstod en rec. vara i alla öfverträ
de både originalet och andra öfversättningar, i det dittills
täckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock f
sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. För
är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättn
företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk som
Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. —
strod Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige
1653 och 1654. Öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Intr
tal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu.
Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. i
Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upply
Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. 17
(Detta arbete finnes äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:

1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 81. Goth. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohand-. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till ta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno)CXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suecelebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande belfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förkning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. ctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. —— Predikningar och andeliga : Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens da bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 82. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 86. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 92 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver n 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. nungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. In. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtig- Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 t. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contreiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Up-a. Sthm 1801.

Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifttal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssällskapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehrteit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, innan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfsta-s-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms säte-i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egen-r, som medelst förstfödslorätt och till följe af Trolle-

*) Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett kopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, a, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man erta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna be- och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla honom de i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll arf, efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäder af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själ hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i fäderneslaud. Allmänt erkännes och aktas han såsom ges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap red mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförv lager; men enär i denna krans är inflätad en nog så eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle vens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödiga terialier till den lefnadsteckning här nu kommer att ställas och hvilken ty värr både i quantitativt och qualit hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande mänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red. sider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråksl inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas tighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet memoirer, som under utvecklingen och fortgången af mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens skilda och personliga bekantskap med H. Exc. må tid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina drar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 17 sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i S der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksråd Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner egen del föregick dem med exemplet af den största het i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folk som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas stånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af kante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till m., som från ett ytterst förfallet skick och nära komligt ödesmål förstått att upphjelpa sina ärfda med hvilka han införlifvade många förvärfvade, fru Vivica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hush i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska

m gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, uru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och nan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf olle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid 8 år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktnings-rda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolle-lms gods den ädla Rikerådinnan såsom en kär bild af ımtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-rne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan h hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots edvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade l alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familj-gnen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage n jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke ott de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och nan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till för-lrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska hagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är ge-m de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der ned-ıgt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi n de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled lren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i säll-ap med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och ıllaud till England, der han uppehöll sig till hösten föl-ıde året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på mmaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tysk-ıd. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen till-ka till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af öna konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han der denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt stor vän af målarekonst, sculptur, architektur, poesi och ısik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, hvilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva mskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt d det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äl-e man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige usell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i erige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste l i många år och sörjde denne vid dess död såsom en oder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid sven-ı hofvet såsom tjenstgörande Kammarherre hos dåv. Dr. edrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade

1805. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 1809. Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationellt åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 1809, då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i stället för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni fallor) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre farmer, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre ästhetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

ning, utg. af *Cons. Eccl. i Upsala*", utkom redan s. å. såsom frukt af de committerades samlareflit. Ödmann var hufvudsakligen den, åt hvilken T. öfverlemnade arbetet till granskning. Han blef vid (efter?) Jubilæum ledamot af ecclesiastik-comitén och det, enligt hans egen bekännelse, såsom den der otidigt född var. Detta torde mera sanningsenligt kunna sägas om de en tid bortåt efterhand utkommande förbättringsförsöken med kyrkans böcker. Äfven om Handboken. Erkebiskopen hade vid jubelfesten capitel för capitel ur Handboken redogjort för de olika Domcapitlens olika förslag dem han inhemtat. Sedermera sände han interfolierade Handböcker till alla Consistorierna i enahanda ändamål. Böckerna återkommo fullskrifna. Erkebiskopen gjorde med mycken möda sitt urval, glad att kunna lemna Konungen arbetet fulländadt (perfectum consummatumque). För Formuläret till ordinationer lär vara ett förslag af Erkebiskopen sjelf (enligt Wallqvist). Den 6 Juni efter jubelfesten meddelade T. Theol. Doctorsgraden åt de 27 lärde herrar, som dertill af Konungen ansetts värdiga; likaså 1800 åt de 77 lärde herrar, som med anledning af jubelfesterna öfver Kronprinsens födelse och Majestäternas kröning dertill utsågos.

Af det anförda torde inlysa hvad presterligt värde bör tillerkännas T. Det var måhända icke så stort som t. ex. fadrens, men det var säkerligen större än hans närmaste efterträdares. Tidsandan hade således på honom utöfvat sitt mäktiga inflytande, liksom på mängden af det Gustavianska presterskapet. Sjelfva stenen på hans graf bär intyg härom genom den inskrift han derpå lät inrista öfver sin maka. I en artikel i Upsala Tidningar (1840 № 11) uppföres han på listan af sednare tidens hjeltar bland "andans män", men författarens begrepp om andans män är dock ej högre än att Lindblom äfven tillerkännes en plats ibland dem. I så måtto förtjenar T. onekligen sitt rum. Likväl bör det erkännas att de sednare åren af hans presterliga verksamhet voro vida bättre än de första, om vi jemföra hans föredrag från båda. För att rättfärdiga detta omdöme må följande tilläggas. Söndagen d. 29 Aug. 1779 predikade han för Gustaf III en vältalig predikan om barmhertighet och goda verk och gerningar, der Titus en gång nämndes, men ingen gång Christus; enligt en anteckning af Ehrensvärd. Nyårsdagen 1780 predikade han i Gripsholms hofcapell och vållade, såsom ses ofvan i Ulr. Scheffers biographi (XIV. 39) dennes fru grefvinnas convulsioner genom valet af en psalm-

ers, hvarefter Kungen böd honom och Biskop C. Jesp. Benelius på operan, der Tartuffe speltes. B. skrattade högt, å T. afkastade kappan, men T. såg butter ut under hela iecen. Han kunde ej med sitt ljusa förstånd under sin jenstgöring som Öfverhofpredikant hinna bildas till den ftergifvenhet för Konungens nycker och planer, som Lindlom, hvadan ej heller hans underskrift under Säkerhetscten lärer väntats. Han hade med ledsnad sett huru Kunen, blott adeln medgaf honom all makten, gerna gaf den, ssom hoftjenare, de mest lysande utsigter. Ett exempel, om väl bidrog att öppna T:s ögon, må anföras. Söndags . m. den 29 Jan. 1780 skulle T. döpa ett Öfverhofstallm. r. Ad. Lewenhaupts barn — samme herre, som i början f 1786 års riksdag somnade under Kungens tal om huru ra allting var, och som, förebrådd derför af Kungen, svaде: jag hörde förut uppmärksamt på, men då jag förnumit huru lugnt allting var, slog jag mig till ro. Dopet kulle förrättas i Konungens sängkammare och barnet kallas ustaf. Barnet blef af Hofmästarinnan Grefv. (Carl) Fersen emtadt i en vagn med 6 hästar. Kungen, såsom fadder, de på barnets bröst ett document, som utnämnde den högälborne späda Grefven till Öfverstestallmästare i survivance, ed rätt att om fadren afgått tillträda embetet vid 21 års lder, med 3000 Rdr och andra betydande förmåner såsom rvivancelön. Barnet var klädt i ättens "christningskläder", om voro från Gustaf I:s tid *). Hofcapellets stora silfverusstakar voro uppflyttade. Sedan vi nämnt om denna dopkt, må vi erinra om en annan af T. på samma ställe förttad. Det var den i Nov. 1790 födda Kronprinsen Guafs, som är utan annan märkvärdighet på detta ställe än tt den höll på att kosta Erkebiskopen lifvet. När budkapet om thronarfvingens födelse kom till Upsala, låg Erkeiskopen sjuk, men tvekade icke att låta föra sig ur sjukingen i sin vagn, för att midt i vintern resa till hufvudaden. Han lät sedan bära sig på en säng till slottet och rrättade dopacten i halfsittande ställning. Han hade två år irut förrättat det kungliga parets förmälningsact, likasom han dermera 1800 i Norrköping, under der varande riksdag, rrättade kröningsacten. Jemföra vi nu, för att återkomma ll den uppgift, från hvilken vi utgingo, t. ex. Erkebiskop

*) Så hafva adliga ätter "Brudlakan", på hvilka kanske 100:tals ır i sekler kunnat ligga, skröpliga som någongång sjelfva ätten. n af våra vänner har berättat, att han 1828 hade uppdrag att föra dylik åldrig helgedom från Stockholm till Skåne.

Troils föredrag på jubelfesten, med ofvananförda exempel, så röjer sig i de sednare producterna en märklig tendens till något bättre. Sjelfva jubelfestbönen är väl intet mästerstycke i en då för tiden nästan bortdöd konst, men likväl ett temligen godt och läsvärdt stycke. Föröfrigt yttrade T., såsom vi ofvan sett vid jubelfesten, mänget allvarligt ord till styrka för den förfallna christendomen. Af den skada religionens ärender så mångfaldigt lidit af åtskilliga händelser under de båda tiotalen från 1780—1800, hade äfven han hemtat betydlig visdom.

Såsom lärd fortfor T. intill sin död att uppbära rättvis aktning. Han hade ett utmärkt bibliothek och begagnade det med all flit på lediga stunder. Hans Isländska resa öfversattes på flera språk. De af honom utgifna skrifter och handlingar i svenska kyrko- och reformationshistorien äro utmärkt noggranna och utgöra en ypperlig källa för denna del af historien. Han var en stor gynnare af konster och vetenskaper. och visade mot dem många prof af frikostighet. Så må följande drag af hans oegennytta, såsom en anledning till den stora Flodinska stipendii-donationen, anses förtjent af hågkomst. Han hade en gång såsom Biskop i Linköping rest till Stockholm. En morgon finner han för sin dörr en betjent med en stor förgyld silfverpocal jemte helsning från husbonden att Hr Biskopen ville mottaga den såsom ett minne af tacksam erkänsla för åtnjuten godhet. Biskopen, som yttrade sig väl känna dens namn, från hvilken helsningen medfördes men icke anledningen, hvarför den dyrbara minnesgåfvan erbjöds, bad betjenten återvända med pocalen. Denne återkom andra gången, men måste åter gå med oförrättadt ärende. Tredje gången infann sig den gamle husbonden sjelf och förklarade anledningen vara den välvilja hvarmed Biskopen understödt en nådeansökning af hans broders sterbhus, hvilken varit prest i Östergöthland. Biskopen förklarade då att hvad han i denna del gjort hade skett med afseende på rättvisa och billighet, men ej med afseende på personliga förhållanden. Han vägrade derföre att mottaga den erbjudna gåfvan, och alla försök att förmå honom till mottagande voro förgäfves. Men gubben var envis. Då besinnade sig Biskopen och yttrade, att eftersom han ändtligen ville ha Biskopen begåfvad, detta på intet bättre sätt kunde ske än om han inrättade ett stipendium åt begge deras Östgöthar. Gubben lofvade det, och tillika att göra det frikostigt. Han höll ord och så blef denna bägare, lik den Pindarus omtalar, en φιάλαν ἀρχὰν, i det att Borgmästaren

. Conr. Flodin — så var den ädle gästens namn — år
3 uppsatte ett testamente, enligt hvilket räntan, af det
nliga capitalet 17,023 Rdr B:co tilldelas trenne stude-
le af Östgötha och en af Stockholmska nationens med-
nar vid Upsala Universitet. Till Gymnasiibibliotheket i
öping gjorde T. 1784 en betydlig donation, genom hvil-
utom andra samlingar, hans utmärkta Isländska bok-
ing, bestående af 122 volumer, blef detta bibliotheks
örighet.

Tiden mellan Sept. 1802 och Juli 1803 var särskilt ut-
t deraf, att den under loppet af mindre än 10 månader
t fem biskopsstolar i Sverige (inbegripen en i Finland)
a, nemligen i Åbo, Carlstad, Strengnäs, Lund och Up-
T. var sista länken i den brutna kedjan. Han dog d.
Juli sistn. år, vid Sätra helsobrunn. Enligt egen be-
ı blef han följande dag obducerad af Brunnsintendenten
rdirect. Afzelius, då den närmaste dödsorsaken befanns
flera polyper vid hjertat, som hindrat blodets omlopp.
n d. 29 s. m. begrofs han i Kihla kyrka, dervid Dom-
en Fant höll "en rörande lik-sermon." Liket nedsattes
graf å Kihla kyrkogård och blef der stående till d. 14
. 1804, då det af trenne Erkebiskopens söner afhem-
till Upsala. Vid ankomsten hit mottogs det af Aka-
staten m. fl. "Processionen, som intog nära 70 vagnar
var företrädd så väl af Akademiens Vaktmästare och
orer med sina kåpor och spiror, som stadens Vaktmä-
, passerade under ringning i stora klockan, Svartbäcks-
utföre o. s. v. till begrafningsplatsen utom Fjerdings-
ı, hvarest liket nedsattes nedanför det vackra monument
huggen granitpyramid, som Hr Erkebiskopen låtit upp-
för sin 1784 afledna hus-fru." På ena sidan af denna
står hennes namn, födelseår (1733) o. s. v. och der-
:

Åt
Dygden, Ömheten och
Behagen, af
Saknaden,
Erkänslan, Sorgen.

Under samma grafvård hvilar äfven Erkebiskopen sjelf.
ör det hus vid Sätra brunn, i hvilket han afled, upp-
en minnesvård af slipad granit, på hvilken i förgylda
äfver läses denna något sväfvande inskrift: "Till denna
Gränsar den boning, Där Erkebiskopen Uno v. Troil
örde att skåda dagen. Vandringsman! Låt ej minnet af

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista stu var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och tref sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd o saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dott af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. bru Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderhjelm. Mod beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare. detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erk v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *E sabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Ch lotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulri* f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Re hold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Klaysaov* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes pers lier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Ihr Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:rs och hel Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Ge Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in S cia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörand resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777 m 12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i S s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. M i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. B man, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af try fel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkomme de i fr sysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under ti Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de Lin ping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Se Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Etr geres. Denna öfversättning påstod en rec. vara i allo öfvertr de både originalet och andra öfversättningar, i det dittills o täckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. För är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättn företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk om Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. — strod Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige 1653 och 1654. Öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Inträ tal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu. Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. i Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplys Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. (Detta arbete finnes äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:

h 1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 51. Goth. l. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohandk. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till tta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno DCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suei celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande belfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förkning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. ctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorsprotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. —— Predikningar och andeliga : Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens da bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 82. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 86. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 92 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver n 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. nungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. ln. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtig- Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 t. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contreiiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Up-i. Sthm 1801.

ällor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifttal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssällskapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard Arch. VIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehrteit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, innan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfsta-s-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms sätes- i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egen-r, som medelst förstfödslorätt och till följe af Trolle-

---

Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett iskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på ir och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, lra, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man jerta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna be- och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla hosom i
de i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöll h
arf. efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäder
af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en gäls
hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet bl
tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i
fäderneslaud. Allmänt erkännes och aktas han såsom S
ges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap redan
mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvan
lager; men enär i denna krans är inflätad en nog så ä
eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon
en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn s
som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring
emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle G
vens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödig
terialier till den lefnadsteckning här nu kommer att fö
ställas och hvilken ty värr både i quantitativt och quali
hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande
männhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red.
sider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråksl
inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas
tighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet
memoirer, som under utvecklingen och fortgången af
mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens
skilda och personliga bekantskap med H. Exc. må em
tid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister i
benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en bö
jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina f
drar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 178
sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i Sk
der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksrådet
Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på
sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och
egen del föregick dem med exemplet af den största
het i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvä
som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas
stånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af den
kante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till N
m., som från ett ytterst förfallet skick och nära nog
komligt ödesmål förstått att upphjelpa sina ärfda egen
med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade
fru Vivica Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hush
i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tän

n gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, ıru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och ıan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf olle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid 8. år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktnings-da farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolle-ıms gods den ädla Riksrådinnan såsom en kär bild af ıtida trefligt umgänge mellan "herrskapet" och "god-ne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan ı hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots :dvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familj-;nen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket equipage ı jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke ıtt de resp. prest- och klockarehusen utan ock en och ıan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderne tillbaka till för-ırahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska ıagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är ge-n de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der ned-gt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi ı de frequenterade till och med 1792. Under tiden afled ıren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i säll-ıp med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och lland till England, der han uppehöll sig till hösten föl-de året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på nmaren 1796, tagande vägen genom Schweitz och Tysk-d. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen till-ıa till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af ına konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han ler denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt stor vän af målarekonst, sculptur, architektur, poesi och ıik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, ıvilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva mskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt l det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äl-: man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige ısell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i :rige. Med Crusell umgicks han på den aldraförtroligaste i många år och sörjde denne vid dess död såsom en ıder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid sven-hofvet såsom tjenstgörande Kammarherre hos dåv. Dr. ıdrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade

1805. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. C. Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 18 Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationel åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och med de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde i dagen galaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 18 då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i stället för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni faller) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre hemman, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local- en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre ästhetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges största mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämes kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti.

Liberal och frisinnad genom cultur och humanitet, behöfver hans charakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:e århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pecoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore derföre en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namnkunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armod och allehanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskrifver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastors-adjunct 13:de dag jul 1752 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en helig bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppslår min lefnadsbok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min fädernesbygd tomhändt, och det på en tid då jag icke visste att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värnlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppslå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundelige kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1741, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1743, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska philosophien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjerde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnde vetenskap. Undertiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1754, på kallelse af dåv. Öfverhofpred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Schröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjenstgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade hade han blifvit utnämnd till K. Hofpredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöll han nådig fullmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid K. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid K. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby præbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost "och der han ganska ofta lärer hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774 eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 15 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, inga emolumenter, dels omsider half adjunctslön, hvilken lärer utgjort enligt den tidens räknesätt 50 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomien, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så högligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansenliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjunctors bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslog han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom K. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöll tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöll han of-

festliga tacksägelsebref ej mindre af Konungen än af Akad.-Cancelleren, hvilken i dessa skrifvelser ej sparat på allehanda smickrande ordalag.

Samma år Tr. gjort detta vackra tillägg till sin stiftelse, begärde och fick han nådigt afsked från den ekon. professorssysslan, hvilken sedan ej blifvit särskilt beklädd vid Carolinska Akademien, utan alltid varit förenad med andra vetenskapsämnen, nemligen först med naturalhistorien och, sedan denna 1812 fördelades på trenne Professorer, med botaniken. Kort förrän Tr. tog afsked, hade han gift sig, för andra gången, med *Helena Thim*, hvilket äktenskap var ofruktbart både på barn och glädje. De båda makarne missförstodo hvarandra illa, och det berättas att missförståndet ökats, sedan den nära 70-årige gubben börjat söka sin tröst i tumlaren eller, som det hette på makarnes förtroligare umgängesspråk, i koppen. Det lärer nemligen varit i ett sådant mått gumman åt sin kära hälft utmätt den sorgliga tröstedryck, hvari han skulle dränka sina bekymmer. Deri drunknade dock fastmer den arme mannens medvetande af det personliga värde han ofelbart egt i yngre dagar. Så öfverlefde han sig sjelf flera år bortåt eller till d. 1 Nov. 1794, då han ändtligen "bortrycktes genom en stilla och salig död", såsom den gode Westén uttrycker sig. Hans "dygdiga maka" öfverlefde honom endast 6 år, men en efterlefvande är ännu qvar, enär han — för att ännu en gång åberopa Westéns ord — "efterlemnat sig det värdigaste och beständigaste Åreminne i sina gagnande och berömvärda både skrifter och författningar." De sednare äro redan beskrifna, men vid de förra måste vi nu något uppehålla oss.

Trozelii skrifter utgöras af 114 disputationer, af hvilka 109 blifvit i Lund utgifna och ventilerade; trenne Orationes panegyricæ, nemligen en som hölls i Upsala 1730 till firande af Hertig Carls af Södermanland höga födelsedag, "de Auspiciis Familiæ Gustavianæ in Oeconomiam patriæ", den andra "in tumulum Regis Regnique Senatoris, Lib. Baronis N. Palmstjerna", hållen i Lund 1766; tvenne Åreminnen, på svenska, ett af 1759, uppläst inför K. Vet. Akad. i Stockholm, öfver Philos. Adjuncten vid K. Akad. i Åbo, Mag. Sam. Chydenius, och ett "Åminnelsetal öfver Biskopen i Linköping, Dr. A. O. Rhyzelius", hållet i Lund 1761; ett Tacksägelsetal hållet vid Akademiens secularfest d. 25 Juni 1768 i Lund, "peracta fastiva in Fac. Theol. promotione doctorali"; vidare Beskrifning på "en Tröskmachin, som i några år, med god nytta och fördel varit

brukad, men nu efter fleres åstundan i koppar utstucken, till allmänt ompröfvande, på egen bekostnad är framgifven af C. B. Trozelius", Stockh. 1754; "A. Rosenstens Tankar om Skogars skötsel, tillökte och förbättrade, 2:a uppl. 1752, och 3:e 1771"; en Högmessopredikan hållen i St. Nicolai kyrka i Stockholm öfver Ev. på Nionde Sönd. efter Trin. med detta thema: "Samvetsboken, såsom tillsluten och öppnad, föreställd och beskådad af Cl. Bl. Trozelius", samt ofvan åberopade Afskedstal. Dessutom har Tr. lemnat en svensk öfversättning af ett litet arbete, som utkom i London 1743 under titel af "Observations on the Swedish History, very proper to be read by the Subjects of a Free Government", hvilket öfversättningsförsök lärer varit hufvudsakliga, fastän hemliga orsaken till K. Hofpredikantens nog egna lycka att blifva befordrad till Ekon. Professor vid Lunds universitet. Den mäktige Akad.-Cancelleren, Frih. N. Palmstjerna lät sig nemligen detta försök särdeles väl behaga "i anseende till den heder som häri lemnas vår nation, och de fria tänkesätt som öfverallt häruti förekomma." Den lilla tractaten, som i öfversättarens förord säges vara "utur en engelsk penna fluten", förråder dock på mer än ett ställe sitt svenska ursprung och är sannolikt på Hr Riksrådets och Akad.-Cancellerens eget höga föranstaltande både författad och öfversatt. Den svenska titeln lyder så: "Anmärkningar öfver svenska historien, som förtjena att läsas af hvar och en fri Regerings Undersåte." Den fria och friherrliga regeringen rosas här ogement såsom "innehållande förträffeliga lärdomar för Regenter, som deraf kunna lära, huru förhatligt det är för ett Folk, då en Regent bryter sina löften; huru beklageligt det tillstånd är, hvaruti de folkslag sväfva, som för ett obundet välde bocka sina ryggar; huru deras lif, egendom, kyskhet och allt hvad dem kärt och närrörande är, utsättes för en sjelfrådig medhandling af menniskor som ofta ega hvarken förnuft eller menskligbet; huru fast obegripligt det är att folk, som Gud skapat till fribet, kunna förmås att bära envåldets ok, ett regeringssätt, hvarunder alla dygder måste aftyna" o. s. v. Huru grundlig och oväldig denna tractat är, torde deraf kunna inhemtas, att då Unionstidens styrelsesätt blifvit bevärdigadt med icke särdeles förklenande betraktelser på flera blad och Carl XI:s minderårighetsregering äfven framställd i någorlunda fördelaktigt ljus, den myndigvordne Konungens souveräna maktutöfning beskrifves såsom egentligen blott anledning till ett stort och allmänt missnöje samt att Carl XII:s bedrifter

Hans förgängelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista stund var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärer varit en glad och treflig sällskapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd och saknad af flera vänner.

Nyssnämnda husfru var *Magdalena Tersmeden*, dotter af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. bruk Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderbjelm. Modren beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare. I detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erkeb. v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *Elisabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Charlotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulrika* f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Reinhold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Ελεγειον* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes personalier, 1764. — Specimen philosophiæ Homericæ. Præs. J. Floderus. Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga utan konster och vetenskaper? Uti deras Kongl. MM:ts och hela det Kongl. Familjens Höga Öfvervaro föreställd. Præs. C. F. Georgii Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in Svecia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande en resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777 med 12 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i Stockh. s. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. F. Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Brefven äro 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Prof. Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. Möller i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. Bergman, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af tryckfel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, i hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkommo de i fransysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under titel Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Évêque de Linköping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Secret. Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Etrangeres. Denna öfversättning påstod en rec. vara i alla öfversättningar de både originalet och andra öfversättningar, i det dittills oupptäckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock förf. sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. Förutom är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättarnes företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk som röra Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. — Bistrod Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige åren 1653 och 1654. Öfvers. från engelskan. Ups. 1777. — Inträdestal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad. Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. i 1789 Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplysning i Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 5 delar. Ups. 1790. (Detta arbete finnes äfven anmäldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:o

ch 1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1791 st. 51. Goth. el. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkohandbok. Ups. 1793 (med ett företal upplysande om anledningen till etta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno IDCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suea celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande ubelfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förteckning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. octorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 1 Nov. 1800. —— Predikningar och andeliga l: Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens lada bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 782. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 786. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 792 jordfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan d en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som s beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver len 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal i Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik, blef begrafven, hållet d. 1 Maj 1792, i anl. af Syr. 28: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. onungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. idn. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormägtige Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. . H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 ct. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contremiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Upla. Sthm 1801.

Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Grifttal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringssällskapets Tidn. 1781—88. — Upsala Stiftstidn — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Lüdeke, Allg. Schw. Gelehrkeit-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen uppsatt af G. Adlerbeth. — Gjörwells Brefvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, ...vinnan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslocknade Säfstas-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms säte... i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egen...ar, som medelst förstfödslorätt och till följe af Trolle-

*) Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett biskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på ...är och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, ...dra, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man ...jerta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna be... och känslor.

1803. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skiljsmessa upplöstes 180[illegible] Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationelt åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trägårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 18[illegible] då reformen egentligen började der, har den fortgått i samma förträffliga rigtning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den under fordna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning; afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni faller) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre former, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid säteegården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd architektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre æsthetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olike slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliothek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti.

Liberal och frisinnad genom cultur och humanitet, behöfver hans charakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Hofmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:e århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt rum. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste pecoralister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks störste välgörare, hvarföre hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore derföre en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namnkunnige svenske mäns bedrifter utan ock tillvinna en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födelse, den sednare innan denne fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armod och allehanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskrifver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastors-adjunct 13:de dag jul 1752 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en helig bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppslår min lefnadsbok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min fädernesbygd tomhändt, och det på en tid då jag icke visste att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värnlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppslå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundeliga kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1741, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1743, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska philosophien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjorde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnde vetenskap. Undertiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1734, på kallelse af dåv. Öfverhofpred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Schröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjenstgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade hade han blifvit utnämnd till K. Hofpredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöll han nådig fullmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid K. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid K. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby præbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost "och der han ganska ofta lärer hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774 eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 15 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, i n g a emolumenter, dels omsider half adjunctslön, hvilken lärer utgjort enligt den tidens räknesätt 50 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomien, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så högligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansenliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjuncturs bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslog han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom K. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöll tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöll han of-

fentliga tacksägelsebref ej mindre af Konungen än af Akad. Cancelleren, hvilken i dessa skrifvelser ej sparat på allehanda smickrande ordalag.

Samma år Tr. gjort detta vackra tillägg till sin stiftelse, begärde och fick han nådigt afsked från den ekon. professorssysslan, hvilken sedan ej blifvit särskilt beklädd vid Carolinska Akademien, utan alltid varit förenad med andra vetenskapsämnen, nemligen först med naturalhistorien och, sedan denna 1812 fördelades på treune Professorer, med botaniken. Kort förrän Tr. tog afsked, hade han gift sig, för andra gången, med *Helena Thim*, hvilket äktenskap var ofruktbart både på barn och glädje. De båda makarne missförstodo hvarandra illa, och det berättas att missförståndet ökats, sedan den nära 70-årige gubben börjat söka sin tröst i tumlaren eller, som det hette på makarnes förtroligare umgängesspråk, i koppen. Det lärer nemligen varit i ett sådant mått gummas åt sin kära hälft utmätt den sorgliga tröstedryck, hvari han skulle dränka sina bekymmer. Deri drunknade dock fastmer den arme mannens medvetande af det personliga värde han ofelbart egt i yngre dagar. Så öfverlefde han sig sjelf flera år bortåt eller till d. 1 Nov. 1794, då han ändtligen "bortrycktes genom en stilla och salig död", såsom den gode Westén uttrycker sig. Hans "dygdiga maka" öfverlefde honom endast 6 år, men en efterlefvande är ännu qvar, enär han — för att ännu en gång åberopa Westéns ord — "efterlemnat sig det värdigaste och beständigaste Äreminne i sina gagnande och berömvärda både skrifter och författningar." De sednare äro redan beskrifna, men vid de förra måste vi nu något uppehålla oss.

Troxelii skrifter utgöras af 114 disputationer, af hvilka 109 blifvit i Lund utgifna och ventilerade; tvenne Orationes panegyricæ, nemligen en som hölls i Upsala 1750 till firande af Hertig Carls af Södermanland höga födelsedag, "de Auspiciis Familiæ Gustavianæ in Oeconomiam patriæ", den andra "in tumulum Regis Regnique Senatoris, Lib. Baronis N. Palmstjerna", hållen i Lund 1766; tvenne Äreminnen, på svenska, ett af 1759, uppläst inför K. Vet. Akad. i Stockholm, öfver Philos. Adjuncten vid K. Akad. i Åbo, Mag. Sam. Chydenius, och ett "Åminnelsetal öfver Biskopen i Linköping, Dr. A. O. Rhyzelius", hållet i Lund 1761; ett Tacksägelsetal hållet vid Akademiens secularfest d. 25 Juni 1768 i Lund, "peracta festiva in Fac. Theol. promotione doctorali"; vidare Beskrifning på "en Tröskmachin, som i några år, med god nytta och fördel varit

brukad, men nu efter fleres åstundan i koppar utstucken, till allmänt ompröfvande, på egen bekostnad är framgifven af C. B. Trozelius", Stockh. 1754; "A. Rosenstens Tankar om Skogars skötsel, tillökte och förbättrade, 2:a uppl. 1752, och 3:e 1771"; en Högmessopredikan hållen i St. Nicolai kyrka i Stockholm öfver Ev. på Nionde Sönd. efter Trin. med detta thema: "Samvetsboken, såsom tillsluten och öppnad, föreställd och beskådad af Cl. Bl. Trozelius", samt ofvan åberopade Afskedstal. Dessutom har Tr. lemnat en svensk öfversättning af ett litet arbete, som utkom i London 1743 under titel af "Observations on the Swedish History, very proper to be read by the Subjects of a Free Government", hvilket öfversättningsförsök lärer varit hufvudsakliga, fastän hemliga orsaken till K. Hofpredikantens nog egna lycka att blifva befordrad till Ekon. Professor vid Lunds universitet. Den mäktige Akad.-Cancelleren, Frih. N. Palmstjerna lät sig nemligen detta försök särdeles väl behaga "i anseende till den heder som häri lemnas vår nation, och de fria tänkesätt som öfverallt häruti förekomma." Den illa tractaten, som i öfversättarens förord säges vara "utur en engelsk penna fluten", förråder dock på mer än ett ställe sitt svenska ursprung och är sannolikt på Hr Riksrådets och Akad.-Cancellerens eget höga föranstaltande både författad och öfversatt. Den svenska titeln lyder så: "Anmärkningar öfver svenska historien, som förtjena att läsas af hvar och en fri Regerings Undersåte." Den fria och friherrliga regeringen rosas här ogement såsom "innehållande förträffeliga lärdomar för Regenter, som deraf kunna lära, huru förhatligt det är för ett Folk, då en Regent bryter sina löften; huru beklageligt det tillstånd är, hvaruti de folkslag sväfva, som för ett obundet välde bocka sina ryggar; huru deras lif, egendom, kyskhet och allt hvad dem kärt och närrörande är, utsättes för en sjelfrådig medhandling af menniskor som ofta ega hvarken förnuft eller menskligbet; huru mest obegripligt det är att folk, som Gud skapat till fribet, kunna förmås att bära enväldets ok, ett regeringssätt, hvarunder alla dygder måste aftyna" o. s. v. Huru grundlig och oväldig denna tractat är, torde deraf kunna inhemtas, att då Unionstidens styrelsesätt blifvit bevärdigadt med icke särdeles förklenande betraktelser på flera blad och Carl XI:s minderårighetsregering äfven framställd i någorlunda fördelaktigt ljus, den myndigvordne Konungens souveräna maktutöfning beskrifves såsom egentligen blott anledning till ett stort och allmänt missnöje samt att Carl XII:s bedrifter

expedieras med följande tvenne rader: "Carl förnötte sin tid uti ett så stadigt varande krig och blef 1718 för Fredrikshall skjuten." Deremot heter det om den lyckliga frihetstiden: "Honom (Carl XII) efterträdde systern Ulrika Eleonora, och friheten med Henne. Denna frimodiga Prinsessa förbant sig att afskaffa enväldet och hade mera lust att regera öfver ett fritt folk än trälar; och sedan hon med Ständerna satt regeringen på riktig fot, uppdrog Hon densamma, med Ständernas samtycke, till sin gemål, Arfprinsen af Hessen-Cassel, Fredrik som ock, sedan han den af Rikets Ständer fastställde regeringsform underskrifvit, till Konung blef utvald och krönt." Tractaten är försedd med noter af öfversättaren, djupsinnige och lärde som t. ex. den på sid. 4, så lydande: "Konungarne i de sednare tider hafva varit ju så inskränkte som i de äldre, och när de öfverskridit de dem föreskrifna gränsor, hafva de rätt så väl som tillförene blifvit afsatte, hvarom i medeltiden vittnar en Carl Knutsson och i det nyare tidehvarfvet en Erik XIV och Sigismundus. Att undersåtarne i de äldsta tider afhände sina Konungar lifvet, skedde af en religionsprincip och för det allmänheten trodde, att gudarne, för att blifva blidkade, älskade ett så förnämt blod."

Den lärda afhandlingen skulle emellertid, som sagdt är, göra sin öfversättares lycka. Ty då Ekon. Prof. J. H. Burmeister i Lund fått transport till Eloqu. professionen dersammastädes mot slutet af 1756, och specimina för den ledigvordne beställningen skulle, enligt Cancellersbrefvet af d. 15 Apr. 1757, afläggas före Nov. månads slut s. å., fick Akad.-Cancellerens client, Hofpred. Trozelius tillfälle icke blott att utarbeta en profdisputation utan ock att förstärka sina meriter genom att på svenska öfversätta oftanämnde tractat. Att Hofpredikanten en tid hoppats att denna öfversättning måhända skulle gjort tillfyllest, i förening nemligen med de ekonomiska lärdomsprof han förut ådagalagt, synes af hans till Cancelleren under loppet af våren 1757 ingifne ansökningsskrift, att han antingen måtte alldeles befrias från något nytt specimen cathedræ eller ock få aflägga det vid Upsala Akademi.

Onekligen var det lika mycket vågadt och ovanligt som i sjelfva verket tillständigt och med Akad. constitutt. fullt öfverensstämmande, att Tr. påstod det afseende borde vid förslagets upprättande fästas icke mindre vid de sökandes förut ådagalagde skicklighet till ifrågavarande syssla, än vid det specimen, som särskilt med hänsigt dertill kunde af-

ifvas; men Frih. Palmstjerna, som måhända befarade det
n dispence från specimen skulle synas vederbörande såsom
n alltför stor grace mot hans protegé, fann för godt att
slå det förra alternativet af T:ii begäran, men beviljade
eremot det sednare, hvaraf följde att Tr. utgaf, såsom spe-
men för Ekon. professionen i Lund och ventilerade i Up-
la, d. 22 Oct. 1757, en afhandling kallad "Animadversio-
s circa oeconomiam patriæ", utgörande trenne ark och af-
ttad i form af theser, 20 till antalet. Disputationen ned-
nd till det lärda collegiet i Lund med Philos. Facultetens
Upsala bästa vitsord åt det sätt, hvarpå den blifvit för-
arad, vann ej särdeles bifall på förstnämnde rum. När
rslaget skulle upprättas, gick man Tr. nästan enhälligt för-
och uppförde — i stället för honom, Jur. Adj. Cronander
h en viss Bibl. Aman. Mag. Forelius, som under ledigheten
restått professionen och på grund deraf haft icke så oskä-
a anspråk på förslagsrum — en Prost vid namn Sommar
h den bekante Observatorn, sedermera Math. Prof. Schen-
rk samt i tredje rummet Philos. Adj. Gripenschiöld. De
eslutne sökanderne, vår Trozelius, Forelius och Cronan-
r, sedermera Domprost i Vexiö, öfverklagade förslaget.
nsistorialernas förklaringar öfver dessa besvär, intagne i
otokollet för d. 17 Mars 1758, äro förträffliga, men inga-
ıda makalösa, när man jemför dem med så väl äldre som
lnare tiders förklaringshandlingar vid liknande tillfällen
m samma värda collegium. Af män sådane som Lars
ırell, den originelle författaren till Nordens Hufvuddocu-
nt eller Runa-Alphabetets Hemlighet, Förslag till Sven-
Skriw-Lagen m. fl. djupsinniga arbeten; Lars Colling,
ı oförtrutne registratorn och disputations-leverantören;
ıt. Harmens, lika förslagen som lärd och vältalig; Carl
Benzelius, mindre känd som disputationsförfattare än som
vidt berest man och äfven i öfrigt ej vanslägtad från sin
er och farbror, dessa Svea Rikes Erkebiskopar, knipsluga
hyperorthodoxa i åminnelse — af sådana Professorer
man ej vänta annat än tänkvärda försvarsskrifter mot
"utom värket" anställd pretendent på plats inom sjelfva
sistoriiväggarne. Här var det blott litet brydsamt att de
måtte stöta den myndige Akad.-Cancelleren för hufvudet
om att värja sig mot "utbölingen" som han beskyddade.
cancelleren, Biskop Engeström och Juris Prof. L. Col-
voro de ende som pligtskyldigast följt en högre anvis-
och uppfört Hofpred. Tr. på förslaget, och kunde der-
Engeström vid förklaringstillfället "hafva den tillfreds-

ställelsen" att till protokollet anföra, det han "icke vill
taga del uti förklaringen, efter ingen besvärat sig öfver den
som han till förslaget kallat." Prof. Laurell "inlemnad
skriftligt yttrande så lydande: Under det förordnande som
här är om att Magistri docentes ingen tour tillkommer (Can
cellersbrefvet af d. 29 Dec. 1752) och hvilket mig bord
åtlyda, har jag icke kunnat komma åt (sic) Hr Magister oc
E. O. Kongl. Hofpredikanten Trozelius, ehuru att jag had
mig bekant både hans håg och visade flera arbeten i Oec
nomien, som ock visserligen gjort, att jag honom ihogker
mit, om professionen af de för honom i tour berättigade
kunnat behörigen bestridas, hvarom jag hade så mycket mi
dre tvifvelsmål, som Hr Prosten och Adjuncten Sommar
alla aflagde profver dertill utmärkt både behörig lärdom o
mäste geniet. Hr Observator Schenmark är underskol
(sic) med mathematiska och physiska kunskaper, oeco
miens goda hjelpredor, och Hr Adjuncten Cronander beg
vad med ett snält fattande genie och godt ställningshafv
så att embetet genom honom icke heller skulle komma t
korta; lärandes vid så fatta omständigheter all billighet va
att de, som äro vid ett värk, framför dem som utom är
blifva ihågkomne vid förefallande öppningar, så framt m
icke vill decouragera folk i deras valde flit och arbe
hvarvid publicum alltid måste lida, medelst afmattande h
och ostadige tankar om en skiälig befordran. Hr Magist
Forelius har jag icke emot Cancellersförordnandet af d.
Dec. 1752 kunnat göra prioriterad i tour för Adjunct
som sig med honom lika habiliterat med disputations
till den oeconom, professionen; men som han vid dess fö
stående under vacancen uthärdat både lång och myck
möda samt dertill framför andra vist sin billighet, så sk
jag, som gerna ser andras välgång, äfven tillstyrka att h
derföre blefve hugnad med någon belöning som han be
om det kunde ske utan att löpa in i contradiction m
sjelfva professionens beskaffenhet, vid hvilken ingen läs
kar, så att fördenskuld vicariatets frivilliga åtagande m
sig förer en ren afsägelse af all annan belöning, än h
merite han sig så förvärfva kunde genom en flitig och m
bekant docentur."

Sven Munthe, LL. OO. Professor, förklarade sig på
jande sätt: "Hudvudskälen, hvarpå Hr Hofpred. Troz
grundar sin förmenta rättighet till berörde förslag fra
dess uppförde competitores äro dessa: 1:o att han uti h
hållskonsten afgifvit flere prof på sin capacité än någo

andra; 2:o att han upptedt åtskilliga vittre lärares vittnesbörder från Upsala Akademi till bevisande af sin insickt i de vetenskaper som i hushållskonsten sammanlöpa; 3:o att han är dels lika gammal, dels äldre än de föreslagne. Af dessa anförda skäl hafva redan de tvenne förre långt för detta och vid förslagets upprättande kommit uti behörigt öfvervägande, kunnandes jag icke neka, att de ju tyckts vara nog betydande, isynnerhet om Hr Magistern till detta förslag varit ensam sökande. Men så vidt som det är att af Hr Magistern åberopade vittnesbörder samt utgifna oeconomiska arbeten tala för dess heder, så ostridigt lärer ock lika vara, att de ingalunda kunna betaga dess competitoribus den värdighet som de förvärfvat och hvarom jag för min del haft ymnogt tillfälle att göra mig underrättad, såsom närvarande vid ett värk, der de tid efter annan aflagt berömlige vedermälen af sin insickt och vitterhet. Att desse Akademiens lärare ej förvärfvat sig namnkunnoghet medelst många oeconomiska skrifter eller främmande lärares vittnesbörder, är en omständighet som mera af brist uppå tillfälle än uppå kunskap dependerat, hvilken fördenskuld ej bordt hindra mig att för min lilla del bana dem väg till nådverhetens nåd, enär jag af munteliga samtal och annan erfarenhet kunnat deras värdighet utforska. Hr Probsten och Adjuncten Sommar, hvilken jag i första rummet föreslagit, hade redan år 1730 af stora männer här vid Akademien det loford att med mycken flit och framgång hafva vinnlagt sig om de physiska och mathematiska vetenskaperna, isynnerhet mechaniquen, i hvilken tanka jag sedermera under dess lärda och snillrika samtal allt mer och mer styrkt blifvit, tviflandes jag ingalunda att ju han, som med dessa vetenskaper så grundeligen underbygd är samt hos Hr Prof. och Directeuren Liedbeck egt det förtroende att bestrida dess föreläsningar, är ett fullkomligt värdigt ämne att till Akademiens heder och ungdomens nytta en oecon. prof. bekläda. Hr Observator Schenmarks mogna lärdom och insickt uti sådane vetenskaper som med oeconomien nära förknippade äro, kan ej heller vara mig obekant, som i många år haft tillfälle att uti dessa stycken dess förträfflige snille, oförtrutna möda och arbete utröna; som jag honom fördenskuld för ett värdigt professorsämne ansedt, hvilket vår Academiæ både gagna och hedra månde, har jag mig icke betrott med något skäl vid detta förslag honom att förbigå ... Hr Adjunct Gripenschiöld, hvilken i tredje rummet ... blifvit, har jag förnummit använda mycken flit och

och åhåga på de oecon. vetenskaper. Dess lyckeliga snill och trägna arbete lofva Akademien mycken båtnad, så att jag, som honom nära känner och finner honom vara på Akademiens stat såsom Adjunctus uppförd, äfvenväl af de öfrige facultetens ledamöter erkänd, jemte de andra föreslagne värdig till en oeconomisk profession, ej tilltrodt mig att fö honom föredraga någon annan utom värket den mig mindre bekant vore. Förmodar emellertid att den af mig vid om röstningen tagne grund ej kan anses för ett godtycke med hvilket ordasätt såsom exponeradt emot lag Hr Mag Trozelius tyckes vilja consistorii författade förslag charakterisera. Jag har mig ingen lag bekant som pålägger de voterande professorerne att grunda sin votering på två, fe (sic) eller flera tryckta arbetens utgifvande, mycket mindre på främmande lärares vittnesbörder. Regeringsformens 40 §. samt Kongl. Förordningar stadga att vid förslagers upprättande hafva afseende på förtjenst, skicklighet, naturlig böjelse och embetsgåfvor, af hvilka delar jag ingendera hos de föreslegne saknar och tror mig fördenskuld efter lag berättigad att utan beskyllning för olagligt godtycke få ta grund för min votering utstaka min egen *morale* persuasion framför främmande vittnesbörder. Hvad tredje puncten beträffar, rörande åldern, så ehuru jag vetat att Hr Probsten Sommar varit både till år och tjenstetid äldre än Hr Magistern, nemligen 50 års man och 15 års docens, har jag likväl derpå icke haft mitt hufvudsakliga afseende."

I samma anda äro nästan alla de öfrige professorernas förklaringar affattade. Med. Prof. Rosén, sedermera adl. Rosenblad, yttrade uttryckligen, att han "förbigått Hofpredikanten och Pastoris Primarii Adjuncten Tr. derföre emedan han så länge varit utom det akademiska värket och dervid egde någon tour." Skicklighet, förtjenst, utgifna skrifter och föreläsningar i vetenskapen quæstionis betydde i fädernas mening ingenting mot "tour och anciennitet." Att en "utom värket" anställd tjensteman sökte sig dit, ansågs mot all god (skrå) ordning stridande, och alldeles orimligt förekom det att Tr. ville åberopa "främmande lärde och vittre mäns vittnesbörder" samt sina kunskaper och "ämbetsgåfvor." Här gällde såsom grund för den "morale persuasionen" blott egen "ärfarenhet, umgängelse och muntelig sinnerike samtal" med Akademiens egne skötebarn. Sådana "vedermälen" hade ej Hofpred. Tr. att åberopa, ty det var nu nära 13 år sedan han lemnade Lunds universitet, ehuru han dock en gång varit anställd såsom Philos. pract. docens

ın borde således, trots höga Cancellerens promotorial, rifrån afvisas. Huruvida "salus reipublicæ", som enligt ad. constitutionerna ensamt och uteslutande bör vid' till-:tningen af en profession afses, i och genom denna afvis-ıg bevakades, föll det ej någon in att tänka på, om ej läfventyrs något sådant föresväfvat den mera circumspecte ıd. Prof. Harmens. Dennes förklaring lyder så: "Jag lem-r med all heder till kännares omdömen then kundskap, , möda och omkostnad Hr Mag. Trozelius till thet all-ınnas tjenst på andra orter och ställen i riket har kunnat dlägga; theröfver tillkommer icke mig att dömma. Det ena som förlupet, sedan han sig till den lediga oecon. ıf. i Lund behagat anmäla, är egentligen det ämne, efter n oförgripeliga mening, som kan falla mig till eller fri-lla mig ifrån den oangenäma misstanka att med mindre het än sig bordt hafva ansett hans framför sina competi-'es egande skicklighet och förtjenst. Hr Mag. Trozelius ' trodt sig förbunden att hörsamma consist. acad. kallelse profs afläggande för ett rum å förslaget vid oecon. prof:s ısättande. Detta sednare profvet blir således grunden till ıt göromål; och som Hr Magistern hos oss har tillbragt ungdomstid, kan honom ej vara obekant, att Theses ı oss icke en gång antagas till magistergradens vinnande, ı likväl har han velat sig deraf betjena till ett rums vin-ıde på professorsförslag; han lärer sjelf då vara så rätt-och medgifva, att jag hvarken kunnat eller bordt i an-ıde till hans aflagde prof för oecon. professionen sätta ıom på förslag.

Ibland de af Hr Mag. Trozelius anförde Theses, som ehålla många vackra saker, fast mästedelen utan bevis, ytterligare (sic) den 12:e ådragit sig min uppmärksam-, hvarutinnan han behagat förmäla, att det Virginska rö-om sädesarters förvandling, strider emot skriften och botaniske grunder, anförandes enkannerligen 1 Mose boks 'ap. 11 och 12 vers. och Jerem. 13 cap. 23 v. samt :th. 7 cap. 16 v. Hr Magistern lärer dock utan mycket inkande medgifva att det som sker och händer, ej kan ı emot Guds ord, emedan det samma är sannt och inne-ler sanningen; vore jag alltså af denna ena grund, då med många af denna ortens inbyggare nästan är försäkrad försökets rigtighet, berättigad att förkasta denna Thesis ı mindre bevislig, om jag tänkte betjena mig af samma et som Hr Mag. Trozelius, att påstå det mina trosartik-borde vara ett rättesnöre för honom eller andra. Jag

vill fördenskuld ej påstå mera än att den sädesförvandling, som Virginska försöket omförmäler, kan utan ringaste gensägelse af Guds ord hållas för **möjlig**, såsom öfverensstämmande med naturlagar i mångahanda mål, fast han och icke vore **värkelig**, utan vid försöket något vitium subreptionis hade insmygt. Att nu härutinnan vinna Hr Magisterns bifall, komma vi förmodligen begge derutinnan öfverens, att klara bokstafven af de anförde skrifteners rum antingen förmäla eller ljusligen ådagalägga, att hvarje växt och hvarje djur af sitt eget frö framalstras. Det Virginska försöket nekar icke att hafre och råg af sina åtskillige frön härstamma; ty huru ville man emotsäga erfarenheten? Men det ger anledning att tro det uti hafrekornet puncta organica af de tvenne sädesslagen hafre och råg ligga inom hvarandra inveckladе och förborgade, så att då hufvudväxten första året qväfjes, dör dess rot bort och den innanförдålde embryo af rågen får i stället rot och uppkommer året derefter. Vore nu icke denna meningen sann, behagade Hr Magistern sjelf eftertänka, om icke något sådant, som han påstås, dageligen under insecternas förvandling förelöper. Han lärer icke neka öfverensstämmelsen af växt- och djurriket till sina förnämsta delar och särdeles likheten mellan frön och ägg, hvarpå i detta målet mest ankommer; månne icke organisation af den utaf silkesmasken uppväxande fjärilen är så skiljaktig från matken som rågen ifrån hafren! Likväl komma de begge utur ett ägg; hvarföre skulle ä icke råg och hafre kunna komma ur ett frö? Dör icke matken bort, förrän fjärilen kommer för en dag? Det samma sker med hafren, innan rågen fortväxer: hvarföre skall man då mera heta ogudaktig, när man gifver sitt bifall åt möjligheten af det Virginska försöket, än då man försvarar insecternas förvandling? Månne naturen är sig sjelf olik, eller månne en hypothes, tagen ex analogia naturæ, kan vara ogudaktig? När organisation af de fullkomligare växter och djur, i det som omtvistas, är lika, blir det då ogudaktigt att tro det samma kunna förelöpa i ört- och djur-riket? Fast det icke skedde, hafva icke de af Hr Magistern anförde skriftenes rum till öfverflöd sitt afseende, det första skapelseboken på örter och gräs, det andra på djuren, som nog tillkännagifver att han bejakar deras likhet? Hr M. Trozelius, som en lärd och uti botaniken öfvad man, lärer ock nog utan tvifvel hafva sig bekant, att uti örtriket många hemligheter förefalla som på längre eller kortare tid med det Virginska försöket stå uti någon förbindelse

skulle ganska lätt kunna både upplösas och bringas till äfven så stor nytta för det allmänna, som snart man blefve förvissad om det sednares riktighet. Månne alla Abricoseträd och frukter ega sin upprinnelse af ympning och således hafva saknats i paradiset, emedan de icke fortplantas af kärnan uti frukten, som borde innehålla deras naturliga frö? Ty om jag sätter en Abricose-kärna, får jag deraf ett Morell-träd. Hvad förvandtskap är emellan Abricoser och Moreller? De äro skiljaktiga till blad, trädets structur och frukt. Voro nu Virginska försöket rigtigt, kunde med all liknelse till sanning slutas att uti Abricose-kärnan låge innanför Morellträdet embryo af Abricoseträdet fördolt, färdigt att utredas, så framt det förra genom någon vådelig händelse i växten hindrades och komme att vissna. Thetta allt kan ju gå för sig, utan att genom förhastande statuera en generationem æquivocam, som allena är orimlig. Och äro väl de ibland våra störste lärde, en Perrault, en Sturm, som utan all misstanka af kätteri med sina gissningar gått mycket längre, då de påstått alla embryones plantarum vara lika och all skiljaktighet uti slagen endast härröra af deras särskilda utredning? Åtminstone kan deras sats icke antagas, utan att det så måste vara, hvilket aldrig har förekommit någon naturkunnig omöjligt eller utan sanningslika skäl antaget. Och skulle några s. k. principia botanica vara häremot, lärer fuller intet annat råd vara än att rätta dem efter erfarenheten, såsom de der hvarken äro dicta classica eller loci communes och således under nyssnämnde domstol höra.

Således lärer ej Mag. Trozelius taga till misstycke, om jag i mina tankar gifver företrädet åt de berömlige mäns arbeten, som jag satt på förslag, framför hans vid detta tillfälle utgifna Theses, emedan de förra äro på god grund byggde, väl utarbetade och isynnerhet icke under excommunicationstvång påtruga någon sina meningar. Man erhindrar sig nog Copernici och Gallilæi öden och i sednare tider den namnkunnige Baron Wolffs Spatzerresa (sic) till Marpurg; och kan intet vara eftertänkeligare vid en Academia än att onödigtvis inblanda Guds ords myndighet, att dermed vilja hämma det menskliga förnuftet och dess drift uti sådana tings utspanande, som till dess skärskådande af Allmagten öfverlemnade äro.

Hvad likhet eller skillnad i åren som kan vara mellan Hr Mag. Tr. och hans competitores, är mig icke genom någon förordning anbefaldt att vid förslagets upprättande göra

mig underrättad om, äfvenså litet som om studentåren och magisterpromotion; skolandes jag äfven ställa mig till underdånig efterrättelse, när någon tour för Hr Pastoris Primarii adjunctus i Stockholm blir fastställd. Emellertid är mig ålagdt att här vid värket befordra, efter skicklighet och förtjenst de som till professioners beklädande äro de närmaste, och som jag funnit Hr adjuncten Gripenschiöld alltsedan år 1752 uppförd på Akademiens stat som adjunctus, har jag icke fördristat mig till att föredraga honom Hr Mag. Trozelium.

Thetta är hvad jag med all den högaktning jag eljest hyser för Hr Mag. Trozelii person och vackra egenskaper trodt mig böra till försvar af mitt embetsgöromål andraga, som i all ödmj. till skärskådande å högre ort hemställes."

Men huru grundligt och lärdt Hrr Consistorialer således sökt försvara sitt "embetsgöromål" vid detta tillfälle, fingo de ej blott orätt hos H. Maj:t som i nåder upphäfde deras förslag och till Ekon. Professor utnämnde sin hofpredikant, utan i sammanhang dermed äfven en nådig skrapa af Akad.-Cancelleren för det de uti missivet till honom af sin samfälta underdåniga förklaring "förgätit att tillägga, på alla ställen utom ett enda, namnet Excellens åt Akad. Cancelleren, hvilket icke vore väl betänkt i anseende till den subordination de voro honom såsom sin höge förman skyldige." Äfvenledes funnes "ett ställe uti förklaringen, der Cancelleren nämndes för Riksråd utan tillsatt namn af Herre, som deremot illa stämde öfverens med dess Seraphimer Riddarevärdighet." Man finner nogsamt att H. Exc. varit icke litet offenderad af Consistorii obenägenhet att villfara hans åstundan i afseende på Trozelii anställning vid "värket." Icke långt derefter erhöll Consist. en reprimande af H. Exc. för det de i uppenbar strid med gällande Successionsordning låtit uti något programm af den enfaldige Laurell "Printzessan Sophia Albertina opåtaldt åtnjuta henämningen princeps hæreditaria." Med anledning deraf förmanades Consist. att ej åsidosätta ett grundligare studium af rikets grundlagar.

Vi hafva säkerligen yttrat oss nog om Trozelii prof-disputation för ekon. professionen. Vi tillägga blott några ord om slutet. Det utgöres, Thes. XX, af en lyckönskan till ett älskadt fosterland, bland annat att dess frie söner aldrig må sakna "vaksamma hustrur, flitige barn, goda husgerådspersedlar . . . blanka nötkreatur . . . och pengar i pungen." — Tr. har skrifvit sina flesta dispp. på svenska, och titlarne påminna icke sällan starkt "om de djur som finnas i Biblen." Den första disputationen handlar "om Skånska

Biskötseln", 1759, cet. Bland de respondenter, som tjenstgjort under Tr. såsom præses, träffas namnen N. D. Atterbaum O.G. och Esaias Tegnér, den store skaldens fader. I nämnde afhandling om Biskötseln jemför förf. till en början biet med åtskilliga andra "kräk, som kunna komma sjelfva den menskliga klokheten att rodna." Till ett prof af den vältalighet, på hvilken T. så ofta slår sig ut, må följande tjena. "Ho hafver, frågar han, gifvit silkesmatkarne in att arbeta för våra skönheter i verlden? — Ho hafver påmint dem att emot vintren göra sig hus af oräknelige kringsvepte silkestrådar, hvilka de af sig sjelfva utspinna? I denna fast präktiga graf afbida de sedan en art af uppståndelse: de få vingar, af hvilka de i första skapelsen (sic) icke vetat. ,.. Ho vet bättre att virka harlequinskläder än klädesmalet, att göra konstiga caprioler på ryggen än Elater, att dansa zirligare hoppdans öfver kärren än Aftonflugan? . . . Vattenbien eller hannarne, desse arbetslöse lättingar och vällustige bussar, förnöta merändels sin tid med lustresor och sådana nöjen som till ingenting duga . . . och så väfva desse älskogspiltar öfver henne (sin regentinna) ett nät eller sparlakan, ne verecundiæ leges videantur contemnere, så att knapt någon mer än Astrild får vara åskådare af det som dä för händer hafves. . . . Intet folk eller slägte kan hafva renare kjärlek och mera smickerlös vörnad för sin öfverhet än Bien." . . .

Ingen har kunnat högre nitälska för sin vetenskap än Tr. Den var i hans ögon den högsta af alla, den enda som förtjente att studeras. Men hans kunskapslösen var Utile dulci, så att i några afhandlingar nöjet står främre än nyttan. Så t. ex. just i hans "Tankar om hushållningens nöje och nytta." I hushållningens arbete finner han "ett otroligt behag"; det "går näst intill oskyldighetens stånd." Han vet "intet ljufvare och en friherre anständigare." Afhandlingens respondens är Haquin Bager. Honom består han verser precist sådane som denne respondent kunnat bestå sin præses. I den akad. afhandlingen "En Hushållares Tankar vid växtriket" få alla prester i riket uppmaning att ha "sin köks- och kryddegård i godt stånd." Men Tr. nitälskade ej blott för åkerbruk och blomsterodling. Äfven byggnadskonsten får af honom sin uppmuntran. Fabrikers anläggningar, strömrensningar, qvarnbyggnader och fiskerier äro föremål för hans lärda afhandlingar. Så hafva vi af honom en sådan på hela 12 ark "om nyttan af Stenhusbyggnader." Här beträffar han sina landsmän, särdeles de som bo i det rika Skåne, för det de bo "såsom Eskimoser, Lappar och Troglodyter."

Under sina resor hade han sett "förmögne bönder och fete prostar bo i fuktiga jordkulor under torftak, med golf utaf lerjord" o. s. v. All flärd var honom vidrig. Af detta skäl kunde han ej fördraga "den famöse örten Tobak", hvars begagnande i T:ii ögon stötte på "liderlighet." Förmodligen hade han sig icke bekant, huru stort värde C. v. Linné satte på den famöse örten, hvilken, som bekant är, särdeles mot slutet af den store mannens lefnad, var honom lika oumbärlig som kaffe och smultron.

Äfven till den periodiska pressen skattade Tr. med betydliga bidrag, om vi tage ordet betydlig här, såsom i alla hans arbeten, quantitative. Mer än en gång råkade han illa ut för sin prurigo scribendi. En af hans colleger, den besvärlige öfversittaren, sedermera Biskopen Petrus Munck gjorde honom ofta tidningsvägen trång. Nyttan af tidningar och "publique papper" har Tr. särskilt sökt bevisa. Från sjelfva Peking hemtas en del af bevisen. I de första tio årgångarne af Lunds Veckoblad, som i den tiden var, likasom nästan ännu i våra dagar, Carolinska Akademiens enda litteraturtidning, lemnades många bidrag af Tr. Der förde han en långvarig strid med Munck och Hesslén, som angripit honom i Stockholmsposten för det han haft den djerfheten att söka prim. theol. professuren och verkligen fått ett förslagsrum framför den sistnämnde. Tr. försvarade sig tappert och hade efter sin "oförgripelige mening" verkliga förtjenster såsom theolog. Så hade han ju utgifvit flera theol. dispp. t. ex. den "de Sacerdote Medico", 1760; en annan "de Sacerdote ad res oeconomicas obligato" s. å. m. fl. praktiskt-theologiska afhandlingar. Dessutom hade han utgifvit och försvarat "K. Maj:ts och Riksens Råd samt R. och C. af K. M. O. Högvälb. Herr Gr. Bondes tankar om Guds underverk i naturen." Han kunde ock åberopa hedrande vitsord om "förträfflige predikogåfvor" och theol. Doctorshatten gifven 1768, äfvensom att han alltid beflitat sig om "den theologiska vitterheten." Munck blef mellertid Domprost. På många år kunde Tr. icke glömma den lidna orättvisan att ha blifvit satt tillbaka. Han försökte släcka sin harm på Stockholmsposten i en uti Lunds Veckoblad 1782 införd nyårsönskan, som icke saknar sin udd. Året förut hade han i samma blad infört ganska allvarsamma anmärkningar mot Biskop Celsii tillgöranden med anledning af det i H. Presteståndets Enke- och Pupill-cassas, vid Delägarnes sammanträde i Stockholm d. 20 Oct. 1780 hållne protokoll. "Cassan, förut i ett blomstrande tillstånd, hade plötsligen

kommit att luta till obestånd. Det måste hafva sin grundorsak i någon försumlighet hos Inrättningens högtvördade föreståndare" m. fl. I fall obeståndet vore verkligt, borde delegarne återfordra sina penningar. "Ty allmänhetens röst är: gör räkenskap för ditt fögderi!" Det var ej ogrundade misstankar Tr. här framkastat. Som bekant är, hade landets nådige Konung "för sina och rikets tarfvor" plundrat enke-cassan och tjust Celsius till bifall. Hvad som mellertid bestämt Tr. att vara de derpå lidandes sakförare är oss ej bekant. Troligen var der mer än en man bakom det ordet han hade frimodighet att bära till torgs.

Tr. hade en gång råkat i delo med sjelfva Akad. Cancellern, Frih. Palmstjernas efterträdare, och förhöll sig dervid ganska oförskräckt. Hans höggrefl. Exc. hade nemligen förbjudit Tr. att disputera på svenska, så framt hans gradualdisputationer skulle räknas dem till godo "som ville antaga gradum in philosophia." Häröfver besvärade sig Tr. hos H. Maj:t och fick omsider rätt mot den mäktige herren, som dock ej utan giltiga skäl synes gjort sitt påstående. Hela sex åren förflöto likväl innan saken blef afgjord, under hvilken tid Tr. såg sig vara, "om icke liksom fjättrad, dock uti inactivité och, såsom då lönlös, i verkeligt lidande och nöd försatt." Förgäfves åberopade han både Konunga- och Cancellersbref, i stöd af hvilka Oecon. Professorn skulle hålla sina föreläsningar och disputationer på svenska språket; förgäfves anförde han "en qvick Maros" och andra forntidens namn och exempel, hvilka på sitt modersmål skrifvit om landthushållningen, andra grunder att förtiga. Slutligen vädjades till C. v. Linné, som gaf utslag till T:ii fördel. Nu kom den förra Trozeliska disputationsströmmen åter i fart. Bland de afhandlingar, som voro en frukt af hans "6-åriga otium philosophicum" intager den "om nyttan af Ägornas läggande i Storskifte" ett utmärkt rum, såsom ett af de första försöken att visa en så nödig reform af svenska åkerbruket. Vidare ledde Tr. genom "Välmenta anmärkningar vid ängskötseln" allmänna uppmärksamheten på ett fält, som först i en sednare tid blifvit rätt bearbetadt. Flera af T:ii latinska afhandlingar sakna ej sitt värde. Men flera sakna det så mycket mer. Afhandlingen "De Incola sueco Discipulo" är full af hyperboreisk narraktighet och en mängd Rudbeckiskt-atlantiska paradoxier. Dessa hade dock författaren gemensamma icke blott med åtskilliga sina herrar colleger, såsom Proff. Laurell och Stobæus, utan ock med sin ädle vän och medarbetare i Theologia naturalis, i Chymien

och i flera andra "ekonomiska vitterhetsslag", den verkligt lärde Gr. G. Bonde, den han ofta lärer besökt på dess sätesgård Eriksholm, nu Trolleholm. Vi tillåta oss här erinra, att nämnde Grefve fördjupade sig icke mindre i sina naturvetenskapliga studier än i österländska och fornnordiska litteraturen. I den sednare lucubrerade han mycket med en viss kyrkoherde, Erik Chorelius i Gullarp, ej långt från Eriksholm, hvilken var en grundlig orientalist.

En lärd afhandling, kallad "Förslag till nya Brygg- och drickesämnen", för lagerkransen utgifvet och försvaradt af P. J. Lindström 1772" är det sista svenska "snilleprof" vår Tr. levererade under den s. k. Frihetstiden. Det hvilar ännu på Linnéansk botten och contrasterar således genom deri bekända nykterhets-grundsatser temligen skarpt mot den lära, förf. längre fram under kronobränneriernas tidehvarf, såsom tropligtig undersåte kom att systematisera. Detta arbete, ett pecorale af första ordningen, bevittnar huru äfven den, hvilken såsom lärdomsljus aldrig stått högt ifrån jorden, likväl kan sjunka märkbart tillbaka. Att vi så utförligt som skett sysselsätta oss med en så obetydlig lärdomsidkare, som Tr. onekligen varit, skall tilläfventyrs läggas oss till last. Men oss synes vid detta såsom vid ett och annat namn i förevarande Lexicon vidlyftigheten kunna ursäktas dermed, att det namnet varit värdt uppmärksamheten mindre för den enskilda personens skull än såsom en tydligare exponent af sin tids storheter inom ett visst område. Denna anmärkning anse vi särskildt påkallad, då vi ämna anföra det arbete af Tr. som blef det nyssnämndas motsats, det arbete som utgör en ganska egen apologi för — bränvinet. Ty deras antal, lärde och förnumstige män inbegripne, var legio, som delade T:ii "Tanckar om Crono-Bränneri-Inrättning." Detta var arbetets titel. Att det varit okändt för förf. af "Svenska Bränvinslagstiftningens historia", synes oss vara en betydlig förlust för den historikens fullständighet. Det börjar med en dedication "till Fäderneslandet", i hvilken det bland annat heter:

"Då bränvinsdrycken intagit din smak,
Af dig icke supen kan lemnas,
Som gör dig så munter, så modig, så rak (?),
Att bukref och krämpor ej nämnas.
Så skrif dig till minnes Kung Gustaf, din Far,
Som kiänner din styrka och svaga
Och på din hushållning uppmärksamhet har
Och sorg om din trefnad vill draga;
Han för din hushållnings- så nödtorft som hjelp
En högvis inrättning vidtagit,

Var derföre lydig, med lagbrott ej stjelp,
Så har du i vinning tilltagit."

Man skulle vid första påseendet lätt föranledas tro att både ingressen och hela arbetet vore ett skalkstycke, ett gyckel med den kungliga bränvinsinstitutionen. Men den är ingenting mindre. Med dystra färger skildras den tid, då bränvinsbränningen var i Sverige förbjuden. Konungen prisas och upphöjes till skyarne, liksom hans uppfinning vore en Martissköld nedfallen derifrån för att bekämpa allt elände i landet. Konungen, heter det naivt nog, förstår att "såsom biet, af sjelfva giftet utsuga den helsosammaste sötma." Spanien och Ryssland, der bränvinet är ett regale, åberopas såsom mönsterstater för Sverige. "Menigheten erhåller härigenom sin fröjdetår, och får dessutom med glädje förnimma, huru af ett lika quantum spannemål, genom kärnkonstens (sic) tillhjelp, mera brännevin af sädestunnan nu än förr kan tvingas. . . . När så hushållas, får icke den ene medborgaren blifva den andres plågoris och blodigel, och likasom de stora gäddorna, hvilka uppsluka de mindre, ja allt hvad de förmå af alla lefvande kräk. Nu må det med skiäl heta: 'o felix temporum reparatio!' Till och med påstår vår Tr. att "Cronobränneri-inrättningen kan förmodligen till en ansenlig del bespara vår dyrbara skog och oundgängliga vedbrand." Bevisen för detta och dylika påståenden blifva derefter haltande, likasom förf. sjelf mer än en gång genom praktiken af det han här i theorien med så många ord försvarar. Det vitsordas vidare, med hvad undersåtlig trohet och nit Konungens bränvinsönskningar gätts till möte på många ställen, namneligen huru de blifvit af presterne "i andans nit och kraft" från predikstolarne förkunnade. "Hvad hände?" — utbrister den svärmande författaren — "ålderstegne män, gråhårige gubbar uppreste sig i sina bänckar och förklarade sina tanckar, med glädjetårar i ögonen" o. s. v. Vi behöfva icke citera mer, för att göra klart, att Trozelius står hittills främst bland bränvinsbränningens så ock bränvinssupningens lärde försvarare och lemnar sjelfva den bekante Uddevalla-prosten Casten Rabe med hans välbekanta bränvinsaltare ett godt stycke bakom sig. Och det var i en akademisk gradual-disputation ett sådant ämne och på ett sådant sätt bragtes å bane: och det var af en Professor som samma år (1776) var Akademiens Rector, en sådan lära framställdes. Afhandlingen har sitt särskilda värde deraf att den bekante poëtastern C. G. Bjugg responderat, och derjemte den hederlige själsfränden Haquin Bager helsat

sin broder i Apollo med vederbörliga gratulationsverser. Från fädernas sida synes icke någon invändning blifvit gjord mot Cronobränneriförsvavarne. Det hade tilläfventyrs blifvit ett argumentum ad hominem. Bland studentcorpsen funnos åter de som ej blott ogillade den nya läran utan vågade och mot sjelfvaste Hans Magnificens uppträda med sitt ogillande. Så framträdde Ph. Mag. C. A. Kjerrulf såsom extra opponens och vexerade både præses och respondens, ehuru han egentligen blott vågade angripa disputationens utansidor. Polemiken fortsattes med mycken lifligbet i Lunds Veckoblad år 1777. En Auditeur Hanell, till hvilken arbetet dedicerats, angreps särskildt och angrep tillbaka. Hans angrepp var mäkta grofkornigt. Han låter förstå att Prof. Munck hade sin del i affären. "Akta dig, heter det, såsom en lärd engelsman säger, för en oxe frammantill, för en åsna baktill och för en Jesuit eller ilsken Munck på begge sidor." Hanell drog målet inför Kämnärsrätten. Kjerrulf blef dock frikänd. Det kom ock till en skarp explication i Consistorium mellan Munck och Trozelius. Den sednare blef och längre fram hotad med en injurieprocess af Prof. Tengwall, som tyckt sig finna honom någongång i embetsutöfning af starka drycker besvärad. Så fick den arme gubben plikta för det han med alltför stort nit i lära och lefverne omfattat den Kongl. Bränneri-inrättningens angelägenhet. De disputationer, han derefter utgifvit, t. ex. den om ett fördelaktigt Tröskverk, den om Skånska Sädesharpan, den om en brukbar och fördelaktig Hackelsemachin, den om Träd och Buskar i allmänhet — äro verkligen alla berättigade till benämningen "tröskvärk." Men den flitiga, tunga slagan frambringar ingen kärna mer.

Under en af dispp. för 1778 läses under T:ii namn, att han varit Led. af K. Patriotiska och Hessen-Homburgska Sällskaperna. Stockholmsposten sökte förbittra äfven den möjliga glädje den gamle ekonomen kunde hafva af en slik utmärkelse. I diplomet, påstods det, stode att Sällskapet var inrättadt till uppmuntran af "seder och vetenskaper." Tr. beklagade sig öfver St:p. i Lunds Veckoblad 1781. I Stockholmsposten låg en gammal hund begrafven, och Tr. lät P. Munck bära hundhufvudet. "Medgifves gerna, skrifver han (Tr.), att mine ljus äro alltför dunkla att med en sådan man (som P. M.) vilja förliknas. Titlar och epitheter är något som mitt ringa individu icke vetat af förr än nu på någon tid. . . . En sällsynt sedelära i upplysta tider! Detta konststycke saknar icke heller sina kuggar och drifhjul. . . .

kan väl icke smickra mig med att ega så många ömsinta vänner i Lund som Socrates i Athen; dock gifves flere ... med billiga omdömen.... Ålderstigen man, hvars penna icke föres af tadelsjuka, utan af ömhet ... för fosterbygden, bäfvar alltså hvarken för ljugarens hot eller rädes för bespottarens gift.... Farväl då alla ironier, satyrer och equivoquer; farväl alla speord och svekfulla förtydningar" o. s. v.

Prof. Tr. hade ett imponerande yttre, skarpt tecknade anletsdrag, milda och vänliga ögon med en något svårmodig och betungad blick, för att dömma efter hans porträtt. För öfrigt har han varit en högväxt och reslig gestalt.

Skrifter. De ofvan anförda och öfriga uppräknas hos Westén.

(Källor: Lunds Akad. Cons. Prott. — Lunds Akad. programmsamling. — Lunds Veckoblad, Nytt och gammalt. — Ståhls biogr. underrättelser om Lunds Proff. — Samtida, ännu lefvande personers muntl. meddel.) P. G. A.

---

in- och utrikes. Var 1590 K. Johans Hofmarskalk. Blef 1595 Häradshöfding i Trögden i Upland, 1598 Slottslofven på Elfsborg och Gullberg. 1594 Ledamot af Öfverrätten i Jönköping. 1606 Ståthållare på Skaraborg och öfver den län. Samma år Commissarius vid mötet med Ryssen vid Systerbäck, 1608 vid mötet med Danskarne i Wismar. 1609 Svea Rikes Råd och Kammarråd. 1611 Ståthåll. på Stockholms slott och öfver Upland. 1614 är han ännu Häradsh. i Trögden, men erhöll afsked 1615. Melsåker skaffade han sig först 1608 och 1610. Dog d. 10 Febr. 1619 på Melsåker. Gift med *Elin Kagg*, dotter af Erik Mattsson K. och Beata Andersdotter Ekeblad. Hans bror *Axel Soop* till Algö (i Ö. Sela socken), född 1555, blef 1588 Drottning Gunillas Hofmästare, satt 1600 i rätten, som dömde de anklagade Rikasråderne, gift med *Kirstin Gabrielsdotter Oxenstierna*. En annan bror *Åke Soop* till Lindö och Påtorp, f. 1564, blef 1593 Häradshöfding i Konga i Småland, lefde ännu 1605, g. m. *Ingrid Bengtsdotter Gylta.*

5. SOOP, ÅKE HANSSON,

blef som äldste sonen af № 4 introducerad 1625 uti riddareclassen № 10, och stamfar till ättens capits, som vore efter *Åke S.* hans äldste son *Erik*, Landshöfding i Uleåborgs län 1644—48, hvilken 1651 dömdes att böta 1000 dlr smt för hor och rymde ur riket. Slutligen berättigad att återkomma ur den landsflykt, hvartill han som flykting dömts, måste dock lefva tyst på sitt gods i Vermland, utan att resa omkring i landet. Hans äldste son *Åke Eriksson*, Capitaine, hade tre söner, af hvilka den äldste *Erik Soop*, hvilken som Lieutenant försvarade sig tappert vid Bugströmmen 1707, dog barnlös, men *Jöran*, död som Ryttmästare, hade sonen *Erik*, äfven död som Ryttmästare, efterlemnade sonen *Åke*, hvilken förslöste sin egendom och blef huar 1795, sedan soldat med namnet Åke Preutz; förut duellant mördade han nu i rusigt tillstånd en artillerist med en högaffel; dog på Waxholms fästning 1812. Efter honom gick hufvudmanskapet till en yngre gren.

6. SOOP, ERIK HANSSON,

var en yngre broder till № 5. Skref sig till St. Bjurum och Sjögerås. Född d. 21 Aug. 1592 uppfostrades han, då fadren var Ståthållare på Stockholms slott, som lekkamrat med Gustaf Adolf, hvilket grundade ett förtroligt

förhållande dem emellan. Han blef 1623 Ryttmästare vid ett compagni Vestgötha-ryttare. Blef Öfv.-Lieut. under Lifländska kriget. Sedan Johan Banér och Erik Soop fått "rumla om" med de i Pommerellen varande tropparne, se vi den sednare i en af träffningarne vid Stum utmärka sig på ett sätt, som gör hans namn odödligt i vår historia. Fryxell berättar: "I stridens hetta hade Gustaf Adolf okänd kommit in bland Kroaterne och af en af dem blifvit tillfångatagen. En svensk ryttare såg det, räckte honom obehindradt sin pistol, sägande: "se der kamrat." Konungen fattade pistolen, jagade kulan genom den ene Kroaten, slog den andra med kolfven i ansigtet, och gjorde sig med svenskens tillhjelp fri, men blott för ett ögonblick. En annan fiendtlig ryttare fattade tag i Konungens bälte och drog honom med sig, så att Gustaf Adolf ej hade annan utväg, än att vränga bältet öfver hufvudet, hvarvid han förlorade hatten, men lyckades att komma lös. Ögonblicket derpå blef han likväl angripen af en tredje Kroat, hvilken med ena handen höll fast Konungens högra hand, och med den andra lyfte sabeln till dödshugget; men just i samma ögonblick, kom Erik Soop och sköt Kroaten genom bröstet. Med Soop följde hans Vestgötha-ryttare, under hvilkas betäckning Konungen återvände till de sina." Detta var d. 17 Juni 1629.

Äfven förut hade Erik Soop lysande framträdt. Vid Dirschau d. 18 Aug. 1627 gjorde det polska rytteriet under Konieepolsky ett så häftigt anfall, att alla svenska ryttarhoparne veko tillbaka, utom Erik Soop med Vestgötharne, hvilka hejdade fienden och lemnade kamraterne tid att sansa sig och förnya striden, då hästen sköts under K—sky, så att han på en annans häst måste draga sig tillbaka. Den 24 Dec. 1627 slog K. Maj:t blott två till riddare för sin tapperhet i kriget och det var Hr Er. Soop och Gr. Nils Brahe. Dubbningen skedde i Ständernas närvaro. Det var första riddarslaget efter Johan Banérs och Gustaf Horns tre år förut.

Efter riksdagen 1627 insattes Er. Soop i Ständernas hemliga Utskott, som egde rätt att med Ständernas makt besluta öfver mål, om hvilka K. Maj:t ville i hemlighet böra dess tankar. Så kom han i tillfälle att votera öfver frågan om Tyska kriget, innan det företogs.

Han bevistade Tyska kriget som Öfverste för Vestgötha Cavalleri. Soops regim:te sattes i andra rummet af krigets häfdatecknare.

Hr Er. Soop dog barnlös i sitt äktenskap med *Anna Posse*, d. 15 Mars 1632, ej 1638, som Nordin i Svenska Akademiska äreminnet uppgifver, 40-årig och ej efter Nordins uppgift 46-årig. Han begrofs i Aug. 1632, enligt Bisk. Sv. Svenonis i Skara hållna och tryckta likpredikan. I Skara domkyrka ser man ännu hans präktiga grafvård af marmor. Svenska Akademien preglade öfver honom 1800 en minnespenning med inskrift: Eripuit Regem medioque ex hoste recepit. D. XVII Junii MDCXXIX.

7. SOOP, MATTHIAS HANSSON,

Friherre till Limingo (en socken i Österbotten), Herre till Oristapel (i Opolie socken i Lifland), St. Bjurum, Melsåker och Nygård. Född d. 7 Sept. 1585, en äldre broder till Erik Soop. Bar 1612 Vestgöthafanan vid K. Carl IX:s likfärd från Nyköping till Strengnäs. Hofmarskalk 1615 hos Enkedrottn. Christina, 1616 hos Carl Philip samt Lagman i Vermland. Följde 1617—18 samma Hertig på dess utländska resa som Marskalk. 1623 Enkedrottningens Råd; R.R. 1627, tillika Assessor i Svea Hofrätt. 1630 Ståthållare på Calmar och öfver dess län, 1634 Lagman i Ingermanland. s. å. Häradshöfding i Kexholms län. Commissarius i fredshandeln vid Brömsebro 1645. Friherre 1651. Limingo, som gafs till friherrskap, utgjorde 129³/₈ mantal. Dog d. 1 Juni 1653. Gift med 1. Friherrinnan *Anna Gyllenstjerna*, Rikedrotzen N. G:s dotter, 2. Friherrinnan *Elis. Christersdotter Oxenstierna.* Denne Friherres far var R.R. och likaså tvenne hans söner.

8. SOOP, CARL MATTHIASSON,

föddes d. 16 Dec. 1621. Sändes till Upsala Akademi 1636, der han studerade 5½ år under Loccenii inseende. 1641 anträddes utländsk resa i en tid, då en patriot uträknade att den unga adeln förslöste öfver 100,000 Rdr under resor till utländska läroverk. Var i Rom i Erik Axelsson Oxenstjernas sällskap. Återkom 1645, då han blef Drottning Christinas Kammarherre. Medföljde 1646 Sv. Ambassadeuren Grefve M. G. De la Gardie till Paris. Fick 1647 Kexholms häradshöfdingdöme. Legat till Paris s. å. för att köpa hvad som vid kröningen behöfdes. Öfverkammarherre 1651, Gouverneur öfver Enkedrottningens Lifgedinge och Marskalk hos Maria Eleonora. R.R. 1654 och Kammarråd. Åtföljde på K. Carl Gustafs befallning den afresande Drottn. Christina

Död d. 1 Maj 1655 och begrafven i Riddarholmskyrkan. Gift m. Friherrinnan *Beata Åkesdotter* (Natt och Dag) 1632. Hans dotter *Charlotta* blef g. m. Frih. Lars Svantesson Sparre till Kronoberg.

9. SOOP, GUSTAF MATTHIASSON,

Friherre till Limingo, Herre till St. Bjurum, Stjernsund m. m. föddes 1623. Blef efter idkade studièr och gjorda resor 1653 Landshöfding öfver Nerike, Norabergs och Linde Bergslager; 1654 tillika öfver Vermland. 1658 R.R. 1660 tillika Kammarråd. S. å. President i Reductions-Collegium, fick derifrån afsked 1663, då han i stället blef Gouverneur öfver Enkedrottn. Hedvig Eleonoras underhållsländer. Tillika Lagman i Östergöthland 1667. Anordnade ett stipendium Soopianum vid Upsala Akademi och ett vid Strengnäs Gymnasium. Uppbyggde Askersunds kyrka med grafchor åt sig sjelf, der han fick sin lägerstad, död d. 1 Dec. 1679. Drabbades för hårdt och utöfver hvad reductionslagen medgaf, då donationerne återkrafdes, men vid en sednare riksdag fingo hans arfvingar ersättning. Gift med 1. *Margar. Horn*, 2. *Christina Soop.*

10. SOOP, CARL GUSTAF GUSTAFSSON,

född 1659. Som Kammarherre hos Enkedrottning Hedvig Eleonora, blef han Landshöfding öfver Skaraborgs län 1707. Dog 1711, afslutande den äldsta friherrliga grenen af denna ätt. Gift med *Eleonora Elisabeth Oxenstierna.*

11. SOOP, ERIK KNUTSSON,

född 1643. Fadren *Knut Hansson Soop*, son af № 4 R.R. Hans Åkesson, hvilken Knut Soop var Öfverste för Vestgötha Infanteri; 1639 Landshöfding i Jönköpings län till 1645, g. m. *Anna Ulfsparre.* Erik S. var i Paris 1665, följde ett Vestgötha-reg:te till Carlsburg 1672 som Capitaine, blef 1673 Capitaine vid Södermanlands Infanteri. Gick sedan i utrikes tjenst och bevistade fälttåg vid Kejserliga, Holländska och Münsterska armeerne. Öfv.-Lieut. vid Calmar Infanteri-reg:te 1674. Öfverste 1677. Deltog i riksdagsförhandlingarne 1680 och 1682. Friherre till Hansta 1687, introd. 1689 under № 87. General-Major af Infant. 1686. V. Gouverneur öfver staden Riga s. å., tillika Öfverste för ett Dragonreg:te. Dog utan söner 1703 och slöt den fri-

herrliga ätt han börjat. Gift med *C. M. Oxenstierna*, som dog 1742, 92 år gammal.

(Källor: v. Stiernmans Adelsmatrikel. — Utdrag ur Riddarhusgenealogien meddelade med egna tillägg af Hr Lector Carlmark i Skara. — Nordins äreminne i Sv. Akad. år 1800 öfver Erik Soop. — Rådslängd. — Höfdingaminnen. — Allmänbekanta historiska arbeten. — Likpred. öfver Erik Hansson Soop (utan personalier likväl) af Bisk. Sv. Svenonis. — Likpred. öfver R.R. Carl Soop af E. Emporagrius. — Gezelii Biogr. Lexicon.)

— N.

STJERNSVÄRD, RUDOLF HODDER.

Född 1728. Skrifver sig till Åkersholm. Blef efter studiers inhemtande vid Lunds Akademi, d. 20 Mars 1745 Volontär vid Bousquetiska reg:tet; 1746 Corporal vid Södra Skånska Cavalleriet; 1747 Lifdrabant; 1750 Cornett vid Norra Skånska Cavalleriet; 1753 Lieutenant; 1757 Stabs-Ryttmästare och 1759 Ryttmästare derstädes; 1760 Ridd. af K. Svärds-Orden; 1762 Major i arméen med tour ifrån 1753; 1768 Second Major vid berörde reg:te; 1769 Öfv.-Lieut. vid Bohusläns Dragoner; 1771 transporterad till lika beställning vid Södra Skånska Cavalleri-reg:tet, 1772 Öfverste, från hvilken beställning han tog afsked 1774, samt benådades för sina krigsförtjenster med accord och pension; bevistade hela pommerska kriget och deltog med tapperhet i alla der förekommande krigsrörelser; såsom 1757, då han i Uttermark blef attackerad af en fiendtlig trupp Husarer och Jägare, hvilka han dref på flykten och tog flera till fångar; äfvensom han 1758 med 200 man fördref ett parti Preussare, hvilka trängt sig öfver Peene-strömmen. Han commenderades derefter med 1000 man till den vid Prentzlau stående arméen, och bevistade affären vid Süstrow, och blef samma år under en recognoscering vid Zaventin i Uttermark, jemte en stor del af sitt manskap illa blesserad, men hade icke destomindre hedern att med sig återföra flera fångar. Var stamfader för ätten, hvilken förut hette Ahlberg. Adlades för sina krigsförtjenster år 1762 och kallades Adlerhjerta, hvilket dock i enlighet med Kon. Adolf Fredriks önskan förbyttes till Stjernsvärd, såsom minne deraf, att han någon tid förut frälst Drottning Lovisa Ulrikas lif. Vid nedfärden till bron, som går öfver Laga å vid Laholm, började nemligen hästarne för Drottningens vagn att skena, hvarvid kusken kastades af kuskbocken. Stjernsvärd, som varseblef detta från andra sidan af bron, hvarest han var uppställd till parad med sitt regimente, sprängde då emot de skenande hästarne och nedhögg med svärdet de båda förlöparne, hvarigenom vagnen stannades.

Introducerades på Riddarhuset 1776. Erhöll år 1768 af Romerske Tyske Kejsaren Josef II diplom såsom Romersk adelsman under namn af von Ahlberg. Gift 1762 med Ryttmästar Otto Thotts till Skabersjö enka, fru *Vendela Margaretha Skytte*, dotter af Majoren Håkan Skytte till Säfjustrum och Friherrinnan Elsa Kruse till Werscow. Död d. 7 Juli 1793.

STJERNSVÄRD, CARL GEORG.

Son till föregående. Född 1767, Cornett vid Södra Skånska Cavalleriet 1777, hvarefter undervisning inhemtas vid K. Cadettskolan i Carlskrona; 1786 Lieutenant och 1790 Ryttmästare vid berörde reg:te. Lemnade krigstjensten med Majors n. h. o. v. 1791. Deltog i finska kriget som Stabs-Adjutant hos General-Lieut. Frih. Armfelt, och blef för affären vid Savitaipal d. 4 Juni 1790, uti hvilken han sårades, utnämnd till Riddare af Svärds-Orden. Efter sitt afskedstagande öfverlemnade sig Stjernsvärd uteslutande åt landtmannayrket. I arf efter sin fader emottog han 1794 Engeltofta egendom i Skåne, som då ansågs hafva ett värde af 40,000 Rdr Rgs, och producerade 700 tunnor säd. S. insåg i hvad linda och råhet det svenska åkerbruket hvilade, forskade efter ideer till ett förbättradt system och antog med förtjenstfull urskiljning att modellen härtill borde utgå från England.

Stjernsvärd lät derföre efter mogen öfverläggning och sakkännedom år 1803, genom en dess vän Lord af Kellies försorg, från Skottland införskrifva ett större antal arbetare, tillhörande landtbrukets flesta fordringar, hvilka utgjorde en coloni af 12 personer, eller enligt Lordens eget uttryck: "ett helt ekonomiskt batteri." Med biträde af dessa colonister upptände Stjernsvärd ett nytt ljus för skånska åkerbruket. Den gamla ofullständiga plogen, som i Skåne varit brukad sedan Peder Oxes tid, ersattes genom den första engelska plog, som i Sverige blifvit införd, samt med öfriga nyttiga åkerbruksredskap efter engelska modeller, hvilka blefvo förfärdigade med en af Stjernsvärd endast för detta ändamål anlagd fabrik utaf de skicklige Skottarne: mechanici David Donallyon, Robert Machai, Alexander Bouthrow, samt smeden David Pride. De här tillverkade redskapen blefvo snart utspridda i Skåne oftast såsom presenter af S., för att hastigare uttränga de gamla barbariska instrumenterna. Genom en kraftfull vilja, i förening med ovanlig ihärdighet,

åstadkom S. på ganska ringa tid de mest storartade resultater af ett förbättradt och förädladt åkerbrukssätt. Egendomen indelades efter engelskt mönster i Farmer, som till större delen utarrenderades. Trenne af dem eller hufvudfarmer bedrefvos efter det rationella system, som i ett half sekel derefter kunde bibehållit sig som modell för hvarje svenskt åkerbruk. Ibland Stjernsvärds förtjenster som patriot och landtbrukare bör nämnas, att han kraftigt medverkade till jordens enskiftning; på sin egendom afskaffade det obestämda hofveriet; var den förste inom Sverige, som i stort brukade jorden i en rationel circulation, uti hvilken han införde odling af foderväxter, potates, rofvor och morötter; bannlyste från bränvinsbränningen säd, och i stället dertill uteslutande använde potates; med stor kostnad från utlandet införskref förädlade racer af boskap, får och svin, samt var den andre i ordningen inom Sverige, som anlade ett Mäjeri för ost- och smör-tillverkning efter utländskt mönster. Af den bok S. utgaf 1821, kallad "Engeltofta förr och nu", har blifvit ådagalagdt, att egendomens afkastning uppdrefs af honom ifrån 700 till 7000 t:r säd, oberäknadt 10,000 t:r jordfrukter, hvilka dels användes till utfodring, dels till bränvinsbränning. Sällan är det dock som någon, hvilken på enahanda sätt som S. uppfattar sitt lifs bestämmelse, deraf får skörda några materiella frukter. Olyckor och missgynnande conjuncturer nödgade honom i sin ålders höst att lemna skådeplatsen för sitt hela lifs gagnfulla verksamhet. År 1817 förstördes genom mordbrand ej allenast hela ladugården vid Engeltofta, utan äfven årets inbergade gröda och fodertillgång. Egendomens försäljning blef deraf en följd. Den försåldes jemte inventarier 1819 till K. Carl XIV Johan för en summa af 450,000 Rdr B:co, sedan den af utsedde ombud blifvit värderad till 500,000 Rdr B:co utom inventarier.

Stjernsvärd hade under sin rastlösa ekonomiska bana många och stora svårigheter att motkämpa, stridiga och bristfälliga hushållsförfattningar, tidsandans stränga conservatism, orimliga och tygellösa missbruk, penningebrist och olyckor, samt slutligen sina likars begär att såsom projectmakare bedöma hvarje reformator. Men oaktadt allt detta fullbordade Stjernsvärd sin plan, uppdrog för efterkommande ett system i landthushållningen, som om det efterföljdes, skulle lända så väl till allmänt som enskildt gagn och nytta. Stjernsvärd blef dock innan han slutade sin verksamma bana vittne till den största olycka honom kunde vederfaras; att

se den egendom, der han offrat kärnan af sina krafter och sitt väsende för ett ädelt och fosterländskt ändamål, rubbad till sitt system, vanvårdad till sin helhet och den Höge Egaren beröfvad all väntad afkastning genom en okunnig och hallstarrig administratör. Det missöde, som S. erfor genom egendomens förintelse, blef ej för honom ensamt. Efterkommande erkänna nu allmänt med grämelse, att de läto vilseföra sig af denna utgång och afstannade uti att taga S. till efterdöme, till dess den framåtskridande impulsen kom från annat håll, men hvilket orsakade för Skånes häfd och cultur ett uppehåll af nära ett halft sekel.

Stjernsvärd dog 1823, innan denna sanning blifvit uttalad och innan efterkommande hunnit uppskatta hans förtjenster. Men hvad samtiden bryter, det godtgör ofta efterverlden. Så hade hans efterlemnade son *Rudolf Stjernsvärd*, nu egare af Widtsköfle, en af Skånes större egendomar, den hugnande tillfridsställelsen vid det år 1849 i Skåne hållna första svenska landtbruksmöte, dervid han fungerade som ordförande, att emottaga till svar å sin afskedshelsning efterlefvandes rättvisa dom öfver hans frejdade fader, hvilken upphöjde honom ibland secularmän inom landtmannayrket och förklarade hans minne förtjent af efterverldens tacksamhet och högaktning.

Gift med *Anna Pettersson*, efterlemnade sju barn, af hvilka lefva tvenne söner och tvenne döttrar.

Sonen Gustaf Mauritz, född 1806, Capitaine och Riddare af Franska Heders-Legionen och K. Spanska Isabella Catholica-Orden, har vistats fyra år uti fransysk tjenst under kriget i Afrika och efter sin hemkomst såsom författare arbetat för militära yrket. Erhöll på begäran afsked ur krigstjensten i Sept. 1830. *Rudolf Hodder*, Ryttmästare, har sedan han lemnat statens tjenst vandrat i fadrens fotspår och tillvunnit sig aktning af föredöme inom landtmannayrket. Eger nu Widtsköfle egendom i Skåne, en af denna provins' herrligaste egendomar.

Tilläggs och Rättelser.

TRETTONDE BANDET.

Sid. 2 r. 7 *Stats-Sekret.* läs *Stads-Sekret.*

FJORTONDE BANDET.

— 80 r. 9 *namn* läs *man.*
— 110 r. 10 *deras* läs *deraf.*
— 227 r. 5 nfr. *10-årig* läs *40-årig.*
— 286 r. 7 *läst* läs *lärt.*
— 322 r. 7 nfr. i texten *kan* läs *kunna.*

FEMTONDE BANDET.

— 96 r. 12 *patron* läs *prestson.*
— 115 r. 12 *egovärde* läs *egovälde.*
— 119 r. 1 *Konungen* läs *Konungens.*
— 142 r. 9 *Titian* läs *Guido Rheni.*
— 204 r. 1 läs: *ej denne utan Gen.-Major G. B. Stael v. H.*

SEXTONDE BANDET.

— 96 i Strickers biogr. r. 3 *dotter, då* läs *dotter, som då ...*
— 121 r. 4 nfr. *Stureätten har* läs *Stureätterne ha.*
— 123 r. 12 *Sigfrid* läs *Sigrid.*
— — r. 2 *holländsk* läs *halländsk.*
— 140 r. 10 nfr. *öfver* läs *af.*
— 175 r. 19 *påstodo* läs *påtogo.*
— 354 r. 17 *Annestad* läs *Annerstad.*
— 369 r. 13 nfr. läs *förgriplig.*
— — in medio: *dee pieces* läs *des p....*

SJUTTONDE BANDET.

— 68 r. 7 *ad* läs *af.*
— — r. 26 *sextus* läs *sexti.*
— 70 r. 5 nfr. i texten: *besöktes* läs *besökte.*
— — r. 2 i noten: *Troilius* läs *Troilus.*
— 72 r. 12 nfr. i texten: *han* läs *hon.*
— — r. 2 nfr. i noten: *Forbis* läs *Forbus'.*
— 73 r. 17 *ete* läs *ett.*
— 78 r. 22 *lära* läs *läst.*
— — r. 9 nfr. *rådligt* läs *orådligt.*
— 85 r. 23 *fann T.* läs *fann i T.*
— 87 r. 16 nfr. *Petri* läs *1 Petri.*
— 88 r. 3 *sände* läs *lärde.*
— 89 r. 18 läs *K. författning.*
— 113 r. 3 står *1746* läs *1766.*
— 128 r. 8 nfr. i noten: *en* läs *ens.*
— 255 r. 8, 9 nfr. utgå.
— 261 näst före Torstensson bör stå: *Tollstadius, Er.* se slutet.
— 262 r. 1 står *hvars son M. J. är* läs *en M. J. som är ...*
— — r. 2 *Sven Jönsson* läs *Sven Lindermsson.*
— — r. 20 *Riksdr.* läs *RiksRåd.*

Sid. 266 *Tott* r. 1 *Så* läs *Så många*.
— 269 r. 5 *Worms* läs *Worm*.
— — r. 13 *ej, så* läs *ej annorstädes, så*.
— — r. 16 *Worms* läs *Worm* (i sin skrift: Tulshöi s. Monum. Ströense in Scania. Hauniæ 1628).
— 270 r. 21 *Kulstorp* läs *Knutstorp*.
— 270 r. 2 nfr. i texten: läs *förtjenst* **).

**) Drottning Margareta ville göra sin älskare Jep. Muus' lycka genom att skaffa honom en officiel hustru bland den mäktigaste adeln. Kirstin Tott måste derföre slå opp med sin fästman Holger Munck och taga Muus. K. T. lydde, men vredgades. Då ringar skulle vexlas, syntes en koppar-nagel i guldet, om hvilken hon sade: *Akte dig kobbernagle, du ligger i guld.* Munck slog sedan ibjäl Muus och tog enkan till hustru.

— 275 r. 20 *Christi* läs *Christo*.
— — r. 22 *prc.* läs *mrc.*
— 283 r. 3 *Benner* läs *Banner*.
— 285 r. 16 *Wenbyerg* läs *Worbyerg*.
— 286 r. 3 *Han* läs *Hon*.
— 287 r. 13 nfr. i texten: *Bondesholm* läs *Bordesholm*.
— 288 r. 11 *Werbyergs* läs *Worbyergs*.
— 291 r. 16 i radens slut: *till*.
— 295 r. 14 *segraren, och* läs *segraren. Åke T.*
— — r. 20 *gränsen* läs *garnisonen*.
— 294 r. 2 nfr. *Bourdalot* läs *Bourdelot*.
— 311 sista r. *leden* läs *lederne*.
— 313 r. 5 *Legifer* läs *Legifer X* (decem).
— — r. 14 *några* läs *någon*.
— 314 r. 10 *Torgrins* läs *Torgrim*. Om vi få med Celsius antaga att denne Torgrim var son af Herve Trolle, så går en chronologi in i ättens historia. Ty om uppgiften hos Resenius är säker, att den, enligt Celsius, pirata nequissimus, som dödar Torgrim, Norska Kungamågen, är Thormoder Kolbrunaskald, så veta vi att denna sjöng för Kon. Olof den helige 1030 d. 31 Aug.
— — r. 26 *Clasnes* läs *Asnes* (Åsnäs).
— 316 r. 10 *Wärenda* läs *Wärend*.
— — r. 10 nfr. *då är* läs *nu är*.
— 317 r. 18 *genom de* läs *genom en af de*.
— 321 r. 13 läs Riksföreståndarens *gemål*.
— 323 r. 7 *formad* läs *fornad* (vissnad).
— — r. 17 *på Vettern:* är tryckfel för *Venern*, enligt en äldre uppgift, men bör, om traditionen, anförd af Rhyzelius, upprepad utförligare hos Barfod, har grund, heta *Mälaren*.
— — r. 8 nfr. *henne* läs *mig*.
— 324 r. 11 *Han* läs *Erik*.
— — r. 20 *stolen* — tillägg: såsom född 1488 och döpt s. å. d. 21 Sept. (Messenius, Theatr. Nobilit. p. 145).
— — noten r. 5 *ej* läs *allenast*.
— 325 r. 19 *föra* läs *föda*.
— 326 r. 17 32-årig. Enligt Celsii uppgift blott 26-årig, såsom född 1508.
— 327 r. 2 tillägg: född 1503, enligt Celsius.
— — r. 7 En Knut till Gäddeholm uppgifves såsom Beata Trolles tredje make.

Sid. 327 r. 10 nfr. *med 1. Lars* läs *med Lars.*
— — r. 9 nfr. *2. Erland* läs *2. Beata, g. m. Erland* ...
— — r. 8 (Natt och Dag) läs (Båât).
— 329 r. 13 nfr. *1618* läs *1617.*
— — r. 5 nfr. tillägg: Begrofs i Vexiö domkyrka d. 28 Febr. 1618 af Biskop Petrus Jonæ Angermannus.
— 330 r. 6 *Fredrik* tillägg: f. 1693.
— — r. 9 Tillägg: R. S. O. 1748.
— — r. 23 1739 eller 1740 g. m. läs född 1721; 1740 g. m.
— — r. 25 *Sophia Elis.* läs *Sophia Elisabeth Augusta*, f. 1722, år 1745 gift ...
— — r. 26 *Hilda* skrefs *Hilla.* Hon var född 1726, gift 1748.
— — r. 31 egendomen läs *egendomar.*
— 331 *Arv. Trolle* föddes 1721, Akad. Adjunct 1752, gift 1755. Dog 1797.
— — r. 14 nfr. *tryck* läs *tryt.*
— — r. 8 nfr. yngste, tillägg *)
*) Den äldste Hofmarsk. Arvid Trolle stiftade 1829 med 2000 Rdr B:co Trolleska stipendium i Lund.
— — r. 43,44 läs: Ej den nuv. Fidei-commissarien Baron Nils, utan hans bror Häradsh. Trolle på Brodda är gift och har barn.
— 333 r. 12 *kalla* läs *kallar.*
— — r. 14 *sin bana* läs *som barnlös.*
— 334 r. 5 *sina* läs *sin.*
— 335 r. 23 läs: *öfvertyga fördomsfria och vederlägga envisa motståndare samt försvara Chapman.*
— 351 r. 6 nfr. noten *för* utgår.
— 356 r. 13 nfr. *Gr. E. Ruuth* läs *E. Ruuth.*
— 360 r. 12 *alla* läs *allas.*
— 362 r. 3 *komedia* läs *komedin.*
— 369 r. 3 nfr. *flera* utgår.
— 371 r. 13 nfr. *1809 års ynglingar* läs *1800 års ynglingar.*
— 372 r. 9 *far* läs *fare.*
— 379 r. 14 läs: *I slutet* ...
— 382 näst sista r. *obegränsad* läs *afgränsad.*
— 383 r. 12 *passa* läs *passar.*

ADERTONDE BANDET.

— 85 r. 21 *notificationen* läs *ratificationen.*
— 344 r. 4 nfr. tillägges: H. Exc. Gr. Trolle-Bonde skänkte nyligen efter sina bönder på Trolleholms gods den förhöjda arrende-afgiften för arrendatorernas återstående 15 år, utgörande 785 t:r spanmål, således sammanlagdt 13,060 tunner.

Stanford University Libraries
3 6105 024 579 018